

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ
(1)

Վաղինակ Ծ. Վրդ. Մելոյեան
(Միաբան Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան)

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ
ՄԱՏԹԷՈՍԻ ԱԻԵՏԱՐԱՆԻ
(Բ. Գիրք, 14-28 գլուխներ)

Անթիլիաս
2025

ՀՐԱՄԱՆԱԻ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՄԲ
ՍՈՒՐԲ ԱԹՈՌՈՅՍ ԳԱՀԱԿԱԼ
ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏ՝

ՆՈՐԻՆ ՍՈՒՐԲ ՕԾՈՒԹԻՒՆ
Տ. Տ. ԱՐԱՄԱՅ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Սոյն հատորի հրատարակութեան
ծախսերը հոգացին

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ԺԱՆՕ ԵՒ ՄԻԼՎԱՆԱ
ԳԱՐԱՏԱՂԼԵԱՆ

ի յիշատակ իրենց հօր՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԳԱՐԱՏԱՂԼԵԱՆԻ

Մեր խոր գոհունակութիւնն ու շնորհակալութիւնը
կը յայտնենք ազնիւ մեկենասներուն,
որոնց կը մաղթենք առատ բարիքներ
եւ աստուածային օրհնութիւններ

Թող Տէրը իր դրախտային հանգիստին ու փառքին
մէջ հանգչեցնէ ննջեցեալին հոգին
մինչեւ իր յայտնութեան օրը

Եղբայր Յարութիւն Գարատաղեան

*Յիշատակն արդարոց
օրհնութեամբ եղիցի*

ԵՂԲԱՅՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԳԱՐԱՏԱՂԼԵԱՆ

Աննման Տիրոջ՝ աննման Մարդը
Մեր սիրելի Փրկչին՝ սիրելի Մարդը
Փառաւոր Աստուծոյ՝ փառաւոր մարդը
Ճշմարիտ հաւատքի՝ ճշմարիտ Մարդը
Անկարօտ Աստուծոյ կարօտով տոչորած Մարդը
Զինք չսիրողներուն համար անդուլ աղօթած Մարդը
Երկրի վրայ երկինքը պատգամած ու ապրած Մարդը
Մի՛ շտ ներած, մի՛ շտ սիրած, մի՛ շտ համբերած Մարդը
Աստուածասէր ու Աստուծոյ սիրոյն վկայ եղած Մարդը
Յիսուսի սէրը տարածած ու այդ սիրոյն բոյրը եղած Մարդը
Անսուրբ այս աշխարհին մէջ իր սրբութիւնը պահած Մարդը
ԶԱստուած օրհնած եւ Աստուծոյ օրհնութիւնը եղած Մարդը

Յարութիւն Եղբօր համար կեանքը Քրիստոսն էր, եւ ուստի
մեռնիլ՝ այդ կեանքը շահիլ նշանակեց (Փլպ 1.21):

Իր կեանքին նպատակը անմահական կեանքն էր, եւ ուստի,
ան այսօր անմահ Փրկչին անմահ զաւակն է (Ա.Պտ 1.23):

Իր միակ փափաքն էր հասնիլ անթառամ փառքին,
եւ ուստի, երբ Հովուապետը յայտնուի՝ անթառամ փառքի
պսակը պիտի ընդունի Անոր ձեռքէն (Ա.Պտ 5.4):

Քրիստոսով արդարացած էր Յարութիւն Եղբայրը, եւ ուստի,
արդարներուն յիշատակը անթառամ է յաւիտեան:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ 14 - - - - -	11
❖ Յովհաննէս Մկրտիչի մահը (14.1-12) - - - - -	11
❖ Հինգ հազարին կերակրումը (14.13-21) - - - - -	18
❖ Յիսուս կը քալէ ջուրին վրայէն (14.22-36) - - - - -	26
ԳԼՈՒԽ 15 - - - - -	38
❖ Նախնիքներու ուսուցումները (15.1-9) - - - - -	38
❖ Ի՞նչն է որ մարդս կ'ապականէ (15.10-20) - - - - -	42
❖ Քանանացի կնոջ հաւատքը (15.21-28) - - - - -	47
❖ Յիսուս շատեր կը բժշկէ (15.29-31) - - - - -	54
❖ Չորս հազարին կերակրումը (15.32-39) - - - - -	56
ԳԼՈՒԽ 16 - - - - -	62
❖ Հրաշքի մը խնդրանքը (16.1-4) - - - - -	62
❖ Փարիսեցիներու եւ Սադուկեցիներու խմորը (16.5-12) - - - - -	65
❖ Պետրոսի յայտարարութիւնը Յիսուսի մասին (16.13-20) - - - - -	69
❖ Յիսուս կը խօսի իր չարչարանքներուն, մահուան եւ յարութեան մասին (16.21-23) - - - - -	77
❖ Յիսուսի հետեւելու պայմանները (16.24-28) - - - - -	82
ԳԼՈՒԽ 17 - - - - -	95
❖ Յիսուսի այլակերպութիւնը (17.1-13) - - - - -	95
❖ Յիսուս կը բժշկէ չար ոգի ունեցող տղան (17.14-21) - - - - -	104
❖ Յիսուս դարձեալ կը խօսի իր մահուան եւ յարութեան մասին (17.22-23) - - - - -	111
❖ Տաճարին տուրքին վճարումը (17.24-27) - - - - -	112

ԳԼՈՒԽ 18 - - - - -	116
❖ Ո՞վ է մեծը (18.1-5) - - - - -	116
❖ Գայթակղութեան հարց (18.6-9) - - - - -	120
❖ Կորսուած ոչխարին առակը (18.10-14) - - - - -	123
❖ Ազդարարութիւն մեղանշող եղբօր (18.15-18) - - - - -	128
❖ Քրիստոսի ներկայութիւնը աղօթողներուն մէջ (18.19-20) - - - - -	133
❖ Աններող ծառային առակը (18.21-35) - - - - -	134
 ԳԼՈՒԽ 19 - - - - -	 144
❖ Յիսուս ապահարգանի դէմ կը խօսի (19.1-9) - - - - -	144
❖ Ամուսնութիւն եւ ամուրիութիւն (19.10-12) - - - - -	152
❖ Յիսուս կ'օրհնէ մանուկները (19.13-15) - - - - -	154
❖ Մեծահարուստ երիտասարդը (19.16-30) - - - - -	157
 ԳԼՈՒԽ 20 - - - - -	 193
❖ Այգիի մշակներուն վարձքը (20.1-16) - - - - -	193
❖ Յիսուս երրորդ անգամ կը խօսի իր մահուան եւ յարութեան մասին (20.17-19) - - - - -	213
❖ Զեբեդէոսի որդիներուն մօր խնդրանքը (20.20-28) - - - - -	214
❖ Երկու կոյրերուն բժշկութիւնը (20.29-34) - - - - -	222
 ԳԼՈՒԽ 21 - - - - -	 226
❖ Յիսուսի յաղթական մուտքը Երուսաղէմ (21.1-11) - - - - -	226
❖ Յիսուս տաճար կը մտնէ (21.12-17) - - - - -	235
❖ Յիսուս կ'անիծէ թզենին (21.18-22) - - - - -	238
❖ Յիսուսի իշխանութեան հարցը (21.23-27) - - - - -	242
❖ Երկու որդիներուն առակը (21.28-32) - - - - -	246
❖ Զար մշակներուն առակը (21.33-46) - - - - -	249

ԳԼՈՒԽ 22 - - - - -	261
❖ Հարսանիքի հրաիքեալներուն առակը (22.1-14) - - - - -	261
❖ Տուրք վճարելու հարցը (22.15-22) - - - - -	273
❖ Յարութեան հարցը (22.23-33) - - - - -	279
❖ Մեծագոյն պատուիրանը (22.34-40) - - - - -	284
❖ Որո՞ւն որդին է Քրիստոս (22.41-46) - - - - -	288
ԳԼՈՒԽ 23 - - - - -	292
❖ Զգուշացում Օրէնքի ուսուցիչներէն եւ Փարիսեցիներէն (23.1-12) - - - - -	292
❖ Յիսուս կը դատապարտէ Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները (23.13-36) - - - - -	302
❖ Յիսուսի սերը Երուսաղէմի հանդէպ (23.37-39) - - - - -	321
ԳԼՈՒԽ 24 - - - - -	323
❖ Տաճարի աւերումին մասին (24.1-2) - - - - -	323
❖ Նեղութիւններ, հալածանքներ եւ աւերումներ (24.3-14) - - - - -	324
❖ Մեծ նեղութիւնը (24.15-28) - - - - -	334
❖ Մարդու Որդիին գալուստը (24.29-35) - - - - -	346
❖ Ոչ ոք գիտէ օրը կամ ժամը (24.36-44) - - - - -	351
❖ Հաւատարիմ եւ անհաւատարիմ ծառաներ (24.45-51) - - - - -	358
ԳԼՈՒԽ 25 - - - - -	363
❖ Տասը կոյսերուն առակը (25.1-13) - - - - -	363
❖ Ինչպե՞ս շահարկել դրամը (25.14-30) - - - - -	368
❖ Վերջին դատաստանը (25.31-46) - - - - -	373

ԳԼՈՒԽ 26 - - - - - 391

❖ Դաւ Յիսուսի դէմ (26.1-5) - - - - -	391
❖ Յիսուսի օծումը Բեթանիայի մէջ (26.6-13) - - - - -	395
❖ Յուդա կը համաձայնի Յիսուսը մատնել (26.14-16) - - - - -	401
❖ Վերջին Շնորհքը (26.17-30) - - - - -	403
❖ Յիսուս Պետրոսի ուրանալը կը գուշակէ (26.31-35) - - - - -	421
❖ Յիսուս Գեթսեմանիի մէջ (26.36-46) - - - - -	427
❖ Յիսուսի ձերբակալութիւնը (26.47-56) - - - - -	445
❖ Յիսուս Հրեաներու Ատենին առջեւ (26.57-68) - - - - -	463
❖ Պետրոս կ'ուրանայ Յիսուսը (26.69-75) - - - - -	485

ԳԼՈՒԽ 27 - - - - - 492

❖ Յիսուս Պիղատոսի կը տարուի (27.1-2) - - - - -	492
❖ Յուդայի մահը (27.3-10) - - - - -	495
❖ Պիղատոս կը հարցաքննէ Յիսուսը (27.11-14) - - - - -	503
❖ Յիսուս մահուան կը դատապարտուի (27.15-26) - - - - -	509
❖ Զինուորները կը ծաղրեն Յիսուսը (27.27-31) - - - - -	525
❖ Յիսուսի խաչելութիւնը (27.32-44) - - - - -	531
❖ Յիսուսի մահը (27.45-56) - - - - -	550
❖ Յիսուսի թաղումը (27.57-61) - - - - -	578
❖ Յիսուսի գերեզմանին պահպանութիւնը (27.62-66) - - - - -	582

ԳԼՈՒԽ 28 - - - - - 588

❖ Յիսուսի յարութիւնը (28.1-15) - - - - -	588
❖ Յիսուս կ'երեւի տասներմէկ աշակերտներուն (28.16-20) - - - -	629
❖ Աղբիւրագիտական ցանկ - - - - -	639

«Այդ ատենները, Հերովդես չորրորդապետ լսեց Յիսուսի համբարելու եւ ըսաւ իր ծառաներուն. *Մնիկա Յովհաննէս Մկրտիչն է. Մն է որ մեռելներէն յարութիւն առած է, եւ այդ պատճառով է որ հրաշքներ կը գործուին իր ձեռքով*» (Մտ 14.1-2):

1) Հոս յիշուած Հերովդէսը՝ Մեծն Հերովդէսի որդին է. կը կոչուի նաեւ՝ Հերովդէս Անտիպաս: Նոր Կտակարանին մէջ Հերովդէս անունով երեք անձեր ունինք¹: Հերովդէս Անտիպաս կը կոչուէր «չորրորդապետ», որովհետեւ կ'իշխէր Պաղեստինի մէկ չորրորդին վրայ: Մեծն Հերովդէսի որդիները չորրորդապետներ էին, որովհետեւ իրենց տէրութիւնը չորրորդապետութիւն էր եւ ոչ թէ թագաւորութիւն, քանի իրենց հօրը մահէն ետք մէկ թագաւորութիւնը չորս մասերու բաժնուեցաւ: Հերովդէս Անտիպասի հայրը՝ Մեծն Հերովդէս, իշխեց ամբողջ Պաղեստինի վրայ, բայց քանի իր երեք որդիներուն՝ Արքեղայոսի, Փիլիպպոսի եւ Հերովդէս Անտիպասի միջեւ մրցակցութիւն կար թէ իրենցմէ ով պիտի կարենար իշխել ամբողջ Պաղեստինի վրայ, ատիկա պատճառ դարձաւ որ Հռոմի կայսրը՝ Օգոստինոս, Պաղեստինի վրայ իշխանութիւնը չորս մասի բաժնէր: Արքեղայոս իշխեց Հրէաստանի եւ Սամարիայի վրայ, որ Պաղեստինի մէկ չորրորդ մասն էր: Հերովդէս Անտիպաս իշխեց Գալիլէայի եւ Պերեայի վրայ: Փիլիպպոս իշխեց Բտուրիայի եւ Տրաքոնիտիսի վրայ: Իսկ Լիսանիաս՝ Արիւենէի վրայ (Ղկ 3.1): Վերջինս Հերովդէսներուն հետ արենակցական կապ չունէր:

2) Հերովդէս չորրորդապետ լսեց Յիսուսի համբարելու, այլ խօսքով՝ լսեց անոր կատարած մեծամեծ ու հրաշալի գործերուն մասին եւ Յիսուսը շփոթեց Յովհաննէս Մկրտիչի հետ: Յիսուսն էր որ կը գործէր, բայց Հերովդէս կարծեց թէ գործողը Յովհաննէսն էր: Այսօր ալ նոյնը չի՞ պատահիր: Յիսուս կը գործէ, բայց ուրիշներ կը խորհին թէ մարդիկ իրենք են որ կը գործեն: Յիսուսն է որ յաջողութիւններ կը պարգեւէ, բայց մարդիկ կը կարծեն թէ իրենց յաջողութիւնները իրենց սեփական ճիգին ու աշխատանքին արդիւնքն է: Յիսուս

¹ Տե՛ս Մտ 2.1-ի բացատրութիւնը, թիւ 2:

հրաշքներ կը գործ, բայց մարդիկ կը խորհին թէ սուրբերը իրե՛նք են այդ հրաշքները գործողները, եւ անոր համար ալ՝ Յիսուսի կատարածները՝ սուրբերուն կը վերագրեն: Հայ Եկեղեցին հարկաւ կ'ընդունի սուրբերուն բարեխօսութիւնը եւ կ'ընդունի թէ անոնք իրենց հրաշքներով կրնան հրաշքներ գործել, բայց միւս կողմէ, նաեւ, Հայ Եկեղեցին կ'ուսուցանէ թէ սուրբերը Քրիստոսի կողմէ իրենց տրուած զօրութեամբ է որ հրաշքներ կը գործեն, եւ ո՛չ թէ իրենց սեփական զօրութեամբ, եւ ուստի՝ միայն Քրիստո՛սը պէտք է փառաբանուի ու պաշտուի եւ ո՛չ թէ սուրբերը:

3) *«Ա՛ն է որ մեռելներէն յարութիւն առած է»*: Հրեաներ, բացի Սաղուկեցիներէն, բոլորը կը հաւատային մեռելներու յարութեան: Հերովդէս Անտիպասի այս խօսքը անոր մէկ արտացոլացումն է:

«Հերովդէս ինքն էր որ ձերբակալել տուած էր Յովհաննէսը, շղթայել եւ բանտ նետել տուած, իր Փիլիպպոս եղբոր կնոջ՝ Հերովդիայի պատճառով: Որովհետեւ Յովհաննէս կ'ըսէր Հերովդէսի. "Մէր Օրէնքը չի թոյլատրեր որ անոր հետ ամուսնանաս"» (Մտ 14.3-4):

1) Հերովդէս Անտիպաս բռնութեամբ ամուսնացաւ իր Փիլիպպոս եղբոր կնոջ՝ Հերովդիայի հետ: Այս ընելուն համար, ան խստիւ յանդիմանուեցաւ Յովհաննէս Մկրտիչին կողմէ: Ասոր վրայ, Հերովդէս ձերբակալել, շղթայել եւ բանտ նետել տուաւ Յովհաննէսը, հակառակ այն իրողութեան, որ ան գիտէր թէ Յովհաննէս *«արդար եւ սուրբ մէկն էր»* (Մր 6.20): Ան իր մեղքը ծածկելու համար՝ սպաննել տուաւ անմեղը: Իր անարդարութիւնը պարտկելու համար՝ փորձեց արդարութեան ձայնը լռեցնել: Մեղքը մարդս թշնամի կը դարձնէ արդարներուն եւ արդարութեան:

2) Հերովդիան Հերովդէս Անտիպասի եղբոր՝ Արիստոբուլոսի աղջիկն էր: Հերովդիան նախապէս ամուսնացած էր իր մէկ հօրեղբորը՝ Փիլիպպոսի հետ, որ կ'ապրէր Հռոմի մէջ: Այս Փիլիպպոսը պէտք չէ շփոթել Հերովդէս Անտիպասի միւս Փիլիպպոս եղբոր հետ, որ ինչպէս տեսանք, կ'իշխէր Տրաքոնիտիսի վրայ:

3) Յովհաննէս Մկրտիչ Հերովդէս Անտիպասին կ'ըսէ, թէ Օրէնքը կ'արգիլէ որ մէկը իր եղբոր կինը առնէ, մանաւանդ եթէ

երբեք իր եղբայրը տակաւին ողջ է (Ղւ 18.16): Փիլիպպոս ողջ էր երբ իր եղբայրը՝ Հերովդէս Անտիպաս, իր կինը ձեռքէն յափշտակեց:

«Այս պատճառով՝ Հերովդէս կ'ուզէր սպաննել Յովհաննէսը, բայց ժողովուրդէն կը վախնար, քանի մարդիկ զայն իբրեւ մարգարէ կ'ընդունէին» (Մտ 14.5):

1) «Հերովդէս կ'ուզէր սպաննել Յովհաննէսը, բայց ժողովուրդէն կը վախնար», որովհետեւ եթէ ժողովուրդը իր դէմ ելլէր՝ կրնար զինք տապալել: Ան մէկ կողմէ չէր ուզէր իր ժողովուրդին վստահութիւնը, եւ հետեւաբար՝ իր աթոռը կորսնցնել, իսկ միւս կողմէ՝ չէր ուզէր Հերովդիան կորսնցնել: Հերովդիան ինք էւս չէր ուզէր Հերովդէսը կորսնցնել: Ան կամաւորապէս փախչած էր իր ամուսինէն՝ Փիլիպպոսէն, եւ եկած Հերովդէսի քով: Ճիշդ է որ Հերովդէս զինք բռնութեամբ առաւ, բայց իր եղբօր ձեռքէ՛ն բռնութեամբ առաւ. եւ սա Հերովդիայի յօժարութեամբ եղաւ:

2) Կրնա՞նք «Հերովդէս» եւ «Յովհաննէս» անունները փոխարինել «աշխարհ» եւ «Յիսուս» անուններով եւ այդպէս կարդալ. «Աշխարհ կ'ուզէր սպաննել Յիսուսը, բայց ժողովուրդէն կը վախնար»: Ո՛չ, չենք կրնար, որովհետեւ այսօրուան աշխարհը չի՛ վախնար Քրիստոսի ժողովուրդէն, չի՛ վախնար Քրիստոսի հետեւորդներէն: Քրիստոսի հետեւորդները կշիռք ու ծանրութիւն չեն ներկայացներ աշխարհին մէջ ու աշխարհին դիմաց, եւ անոր համար ալ, կը տեսնենք թէ ինչպէս աշխարհի տարբեր-տարբեր երկիրներուն մէջ կ'արգիլուի Քրիստոսը ազատօրէն քարոզել, տարբեր-տարբեր դպրոցներէն ու համալսարաններէն ներս կ'արգիլուի Քրիստոսի մասին խօսիլ, իսպ կամ Աստուածաշունչ կրել. տակաւին, չենք խօսիր այն դատարաններուն մասին, որոնք իրենց դատական սեղաններէն դուրս դրին Աստուածաշունչը եւ արգիլեցին որ մարդիկ իրենց ձեռքերը անոր վրայ դնեն եւ խոստանան ճշմարտութիւնը ըսել. կամ այն երկիրներուն մասին՝ որոնք «հաւատքի ազատութիւն» անունին տակ կ'ուրանան մեր հաւատքի հիմնադիրը՝ Քրիստոսը (Եբր 12.2). կամ այն անձերուն ու կազմակերպութիւններուն մասին՝ որոնք «կրօնը ազատ խղճի հարց է» անունին տակ՝ անաստուած կը դառնան ու անաստուածութիւն կը քարոզեն:

3) Մարկոս կ'ըսէ, թէ Հերովդէս *«կը պաշտպանէր Յովհաննէսը եւ հաճոյքով կը լսէր անոր խօսքերը եւ շատ բան կը գործադրէր»* (6.20): Արդ, Հերովդէս ի՞նչպէս մէկ կողմէ կը պաշտպանէր Յովհաննէսը եւ հաճոյքով անոր խօսքերը մտիկ կ'ընէր, իսկ միւս կողմէ՝ կ'ուզէր զայն սպաննել: Ի՞նչպէս պէտք է հասկնալ այս հակադրութիւնը: Խորքին մէջ, Հերովդէս Յովհաննէսը կը պաշտպանէր ընդդէմ Հերովդիային: Հերովդիան ինքն էր որ կը պահանջէր Յովհաննէսի մահը, որովհետեւ կը վախնար որ անիկա իր խօսքերով կարենար համոզել Հերովդէսը ձգելու զինք: Եւ եթէ ան ձգուէր՝ ի՞նչպէս կամ ի՞նչ երեսով պիտի դառնար իր ամուսինին՝ Փիլիպպոսի քով: Եթէ դառնար՝ Փիլիպպոս զինք պիտի սպաննէր, իբրեւ դաւաճան ու անհաւատարիմ անձ:

4) Հերովդէսի քարեղէն սրտին մէկ անկիւնը մտեղէն սրտի կտոր մը կար: Հերովդիան թոյլ չտուաւ որ այդ կտորը բացուէր լոյսին: Ամենէն մեղաւոր մարդը անգամ, իր սրտին մէկ անկիւնը լոյսի ծածուկ բաժին մը կ'ունենայ, բայց յաճախ անարդար այս աշխարհը թոյլ չի տար որ այդ լոյսը հանդէս գայ:

«Հերովդէսի ծննդեան տարեդարձը եկաւ: Եւ երբ Հերովդիայի աղջիկը հրաւիրեալներուն դիմաց պարեց, ասիկա ա՛յնքան հաճելի թուեցաւ Հերովդէսի, որ երդում ընելով խոստացաւ անոր տալ ի՛նչ որ ուզէր: Ան ալ նախապէս իր մօրմէն խրատուած ըլլալով ըսաւ. "Հիմա հոս, ափսէ՛ի մը վրայ, Յովհաննէս Մկրտիչի գլուխը տուր ինձի"» (Մտ 14.6-8):

1) Անցեալին սովորութիւն էր որ երբ թագաւորի մը տարեդարձը ըլլար, թագաւորը մեծ խրախճանքի կը հրաւիրէր իր բոլոր իշխանները, եւ այլ մեծամեծ մարդիկ: Հերովդէս ինք էւս կը պահէր այդ սովորութիւնը: Իր տարեդարձին հրաւիրած էր Գալիլեայի բոլոր իշխանները: Անոնց ներկայութեան պարեց Հերովդիային աղջիկը՝ Սոդոմէ: Այնպիսի հմայիչ ու գայթակղեցուցիչ կերպով պարեց, որ Հերովդէսի սիրտն ու հոգին տակնուվրայ եղան: Պատահածին չդիմանալով, Հերովդէս *«երդում ընելով խոստացաւ անոր տալ ի՛նչ որ ուզէր»*: Հերովդիան զիտէր Հերովդէսի տկարութեան մասին: Գիտէր որ երբ անիկա իր աղջկան պարը տեսնէր՝ անոր

բան մը տալ պիտի ուզէր: Սկիզբէն պատրաստուած էր Յովհաննէսի գլուխը ուզելու: Երբ առիթը ներկայացաւ՝ իր աղջկան պատուիրեց Յովհաննէսի գլուխը պահանջել (Մր 6.24-25):

2) Տեսէք թէ որքան չար բան է որ մարդիկ փափաքին դիտել կիներուն պարը կամ լսել անոնց երգերուն ձայնը, որովհետեւ կիները իրենց պարով ու իրենց երգած երգերուն ձայնով այնքան կը յիմարացնեն այր մարդիկը, որ կը խլեն անոնց ձեռքէն՝ անոնց ազատ կամքը, եւ զանոնք անբան անասուններու նման կը դարձնեն, եւ կը քաշեն ու կը տանին ուր որ կ'ուզեն (Մխիթար Վրդ. Մեքաստացի):

3) Պարող աղջիկները անցեալին իրենց պարգեւները կ'առնէին ափսէի վրայ դրուած: Աղջիկը ուզեց Յովհաննէսի գլուխը ափսէի վրայ դրուած իրեն տրուէր, որովհետեւ զանիկա իր պարգեւը կը համարէր: Հերովդիան ու իր աղջիկը Յովհաննէսի մահը իրենց պարգեւը նկատեցին: Մարդ որքան կրնայ չար ըլլալ, որ ուրիշին մահը իրեն տրուած նուէր համարէ:

4) Սողոմէի պարը *«ա՛յնքան հաճելի թուեցաւ Հերովդէսի»*, որ տեղի տուաւ մեղքին: Սատանան կրնայ կործանարար մեղքը հաճելի դարձնել մարդուն համար: Կը կարդանք թէ ան ինչպէս յաջողեցաւ արգիլեալ ծառին պտուղը եւ անկէ ուտելը հաճելի դարձնել Եւային համար (Ծն 3.6):

«Թագաւորը շատ տխրեցաւ, բայց հրաւիրեալներուն դիմաց իր ըրած երդումին պատճառով՝ հրամայեց որ աղջկան ուզածը տան» (Մտ 14.9):

1) Հեղինակ մը կ'ըսէ, թէ Հերովդէս տխրեցաւ, որովհետեւ իր տաքեղարձն էր, եւ չէր ուզեր իր տաքեղարձին օրը արին թափուէր:

2) Հերովդէս տխրեցաւ, բայց հրաւիրեալներէն քաշուելով՝ հրամայեց գլխատել Յովհաննէսը: Շատ է թիւր այն մարդոց՝ որոնք իրենց նմաններէն քաշուելով կը շարունակեն մեղքի մէջ ապրիլ: Այսպիսիները կը խորհին որ եթէ դառնան Տիրոջ, իրենց արժէքը պիտի կորսնցնեն եւ մարդոց ծաղրանքի առարկաները պիտի դառնան: Աւելի լաւ է ծաղրուիլ Յիսուսի համար, քան ծաղրուիլ Սատանային կողմէ՝ Յիսուսը ուրանալնուս համար:

3) Անցեալին ռեւէ թագաւոր որ երդում ընէր եւ զանիկա չկատարէր՝ կրնար իր հմայքը կորսնցնել, եւ իր խօսքն ու հրահանգները կրնային իրենց արժէքն ու զօրութիւնը կորսնցնել: Այս իրականութենէն մեկնած՝ Հերովդէս «չէր կրնար» զանց ընել իր երդումը: Բայց եթէ ուզէր՝ կրնար անշուշտ, եւ ո՛չ ոք պիտի համարձակէր ռեւէ ձեւով զինք մեղադրել: Ան երբ թագաւոր եղաւ, չէ՞ր երդուած որ արդար ու հաւատարիմ թագաւոր պիտի ըլլար. կատարած էր իր այս երդումը: Ան բնաւ չեղաւ արդար: Ընդհակառակը, եղաւ մարդասպան, եւ արդարութեան համար բարձրացող ձայները գլխատող անձնաւորութիւն:

4) Առիթը եկած էր որ Հերովդէս սպաննէր զինք յանդիմանողը: Թշնամին առիթի կը սպասէ որ սպաննէ մեզ: Եթէ Սատանային դէմ կը խօսինք, եւ եթէ կը զգուշացնենք մարդիկը անոր հնարքներէն, սանդղանքներէն ու խաբէութիւններէն, պէտք է շատ զգոյշ եւ արթուն ըլլանք, քաջ գիտնալով որ ան մոնչող առիւծ մըն է որ մեր շուրջ կը դառնայ եւ մեզ կլլելու առիթի կը սպասէ (Ա.Պտ 5.8):

«Եւ մարդ որկելով՝ գլխատել տուաւ Յովհաննէսը բանտին մէջ: Դահիճը անոր գլուխը ւափսէի մը վրայ բերաւ եւ տուաւ աղջկան, իսկ աղջիկն ալ տարաւ իր մօրը» (Մտ 14.10-11):

1) Հերովդիային ներսիդին գտնուող ատելութեան կրակը՝ Յովհաննէսի գլխատումով միայն կրնար շիջիլ: Չարը կ'ատէ Քրիստոսի հետեւորդները, եւ այդ ատելութիւնը չի դադրիր մինչեւ որ Քրիստոսի հետեւորդները մէջտեղէն վերցուն:

2) Տարեղարձները գիշերուայ ընթրիքէն ետք տեղի կ'ունենային: Սա կը նշանակէ թէ Յովհաննէսի գլխատումը գիշերով տեղի ունեցաւ. *«Ով որ չար գործ կը կատարէ՝ կ'ատէ լոյսը եւ լոյսին չի գար...»* (Յհ 3.20):

3) Գլխատումի մասնաւոր տեղ կար. հոն էր որ կը տարուէին ու կը գլխատուէին գլխատումի դատապարտուած անձերը, բայց Յովհաննէս բանտին մէջ գլխատուեցաւ: Անոր գլխատումը շատ արագ կերպով տեղի ունեցաւ, եւ ասիկա վստահաբար Հերովդիային դրդումով:

4) Յերոնիմոս կ'ըսէ որ երբ Սողոմէ Յովհաննէսի գլուխը իր մօրը յանձնեց՝ անոր մայրը ասեղով մը Յովհաննէսի լեզուն դուրս քաշեց ի ցոյց ներկաներուն, կարծէք ըսել ուզելով, թէ ով որ իրեն դէմ խօսէր՝ լեզուն այդպէս պիտի քաշուէր: Կը պատմուի որ որդերը սկսան Հերովդիայի լեզուն ուտել, երբ տակաւին անիկա հոգին չէր աւանդած: Կը պատմուի նաեւ, որ Հերովդիայի աղջիկը՝ Սողոմէ, որ պարեց Հերովդէսի առջեւ եւ պատճառ դարձաւ Յովհաննէսի գլխատման, օր մը երբ կը քալէր ձիւնով լեցուն եւ սառած գետնի մը վրայէն, մէկ անգամէն սառը կը ճեղքուի եւ ինք մինչեւ կոկորդը սառին տակ կ'երթայ եւ սառի շատ սուր կտոր մը գլուխը կ'անջատէ մարմինէն:

5) Հերովդէս թափեց Յովհաննէս Մկրտիչին արիւնը, որպէսզի իր եղբօր կինը ունենար, իսկ Յիսուս թափեց ինքնիր արիւնը որպէսզի ազատէր իր հարսը Սատանային ձեռքէն (Յովհան Ոսկերեան):

6) Սուրբ Ստեփանոս Յիսուսի յարութենէն ետք՝ Յիսուսի հաւատացող առաջին նահատակը եղաւ, իսկ Յովհաննէս Քրիստոսի ողջութեան՝ Քրիստոսի հաւատացող առաջին նահատակը եղաւ, եւ ասով իսկ ցոյց տրուեցաւ մեզի, թէ Քրիստոսի ճամբան՝ դիւրին ճամբայ չէ:

«Յովհաննէսի աշակերտները եկան, առին մարմինը եւ թաղեցին, ապա եկան պատմեցին Յիսուսի (Մտ 14.12):

1) Յովհաննէս Մկրտիչին աշակերտներուն ճշգրիտ թիւը չենք գիտեր, բայց անոնք չորսէ աւելի պէտք է ըլլան (Ղկ 7.19: Մտ 11.2): Պետրոսի եղբայրը՝ Անդրէասը, իր աշակերտներէն մին էր (Յհ 1.35-37,40): Հաւանական է որ Զեբեդէոսի որդին՝ Յովհաննէսը նաեւ եղած ըլլայ իր աշակերտը, որուն գրիչին յատուկ է երրորդ դէմքով խօսիլ ինքնիր մասին (Յհ 19.26, 20.2, 21.7,20):

2) Յովհաննէսի աշակերտները եկան եւ պատմեցին Քրիստոսի իրենց սիրելի ուսուցիչին գլխատումին մասին, որպէսզի մխիթարական խօսք մը լսէին անկէ: Իրենցմէ սորվինք դիմել Տիրոջ, երբ կը կորսնցնենք սիրելի մը եւ մխիթարութեան կարիքը կը զգանք,

կամ կը հանդիպինք աղետի մը եւ գօտեպնդիչ խօսքի մը կարիքը կը զգանք:

3) Յովհաննէս Մկրտիչի գլխատումը պատճառ չեղաւ որ իր աշակերտները վախնան այլ քարոզիչի մը հետեւելու: Ընդհակառակը, ասիկա պատճառ եղաւ որ անոնք աւելի՛ մօտենան Քրիստոսի եւ դառնան անոր մնայուն հետեւորդները: Միբելիի մը կորուստը պէտք է մեզ Քրիստոսի մօտեցնէ եւ ոչ թէ անկէ հեռացնէ:

4) Յովհաննէսի աշակերտները որոնք արդէն սկսած էին աշակերտիլ Յիսուսի՝ չէին մոռցած ճշմարտութեան համար բանտ նետուած իրենց ուսուցիչը: Անոնք յաճախ կ'երթային քովը եւ կը պատմէին անոր Յիսուսի գործած հրաշքներուն մասին (Ղկ 7.18): Իրենցմէ սորվինք չմոռնալ մեր ուսուցիչները, անոնք՝ որոնք հոգեւոր սնունդ ջամբեցին ու կը ջամբեն մեզի:

«Երբ Յիսուս Յովհաննէսի գլխատումը լսեց, առանձինը նաւակ մտնելով՝ այդտեղէն գնաց ամայի վայր մը: Շրջանի քաղաքներուն բնակիչները լսելով ասիկա, քալելով հետեւեցան իրեն» (Մտ 14.13):

1) Յովհաննէս Մկրտիչի գլխատման լուրը չէր միակ պատճառը որ մղեց Յիսուսն ու իր աշակերտները ամայի վայր մը երթալու: Աշակերտները տակաւին նոր դարձեր էին իրենց առաքելութենէն եւ հանգիստի պէտք ունէին: Համաձայն Մարկոսի, Յիսուս ինքն էր որ աշակերտներուն պատուիրեց որ միասին ամայի տեղ մը երթան (Մր 6.30-31), որովհետեւ ան չէր ուզեր որ իր աշակերտները ժողովուրդին ներկայութեան պատմէին իրենց ձեռքով կատարուած հրաշքներուն մասին, որպէսզի մարդոց փառաբանանքին առարկաները չդառնային: Տէրը իր ծառաներուն կը սորվեցնէ փախչիլ զիրենք փառաբանողներէն:

2) Տէրն ու աշակերտները նաւակով գացին ամայի վայր մը. մինչդեռ շրջանի քաղաքներուն բնակիչները քալելով հետեւեցան Յիսուսի: Ասոնք Աստուծոյ կենդանի խօսքին հանդէպ ծարաւ ունեցող մարդիկ են: Աստուծոյ խօսքին հանդէպ իրենց ունեցած ծարաւն էր որ զիրենք առաջնորդեց հոն՝ ուր կը գտնուէր Քրիստոս:

3) Երբ Յիսուս ամայի վայր մը գնաց՝ ամբողջ ժողովուրդը իրեն հետեւեցաւ: Ուր որ երթայ Յիսուս՝ պէտք է հետեւինք իրեն

եթէ իր աշակերտներն ենք: Չվախնանք հետեւելու Տիրոջ երբ մեզ ամայի վայրեր կը տանի:

«Երբ Յիսուս նաւակէն դուրս ելաւ, տեսաւ մեծ բազմութիւնը, գրեաց անոնց վրայ եւ հիւանդները բժշկեց» (Մտ 14.14):

1) Յիսուս բազմութիւնը տեսաւ երբ *«նաւակէն դուրս ելաւ»*: Այնքան ատեն որ չենք ուզեր մեր նաւերէն, այլ խօսքով՝ մեր «ես»էն ու հանգստաւէտ պայմաններէն դուրս գալ՝ չենք կրնար տեսնել Աստուծոյ ու անոր խօսքին հանդէպ սէր ու ծարաւ ունեցող մարդիկը: Եսակեդրոն կեանք ապրիլը մեզ անկարող կը դարձնէ տեսնելու այլոց թէ՛ հոգեւոր եւ թէ՛ նիւթական կարիքները:

2) «Տեսաւ» բառը ցոյց կու տայ թէ Յիսուս տեսնող աչք ունի: Ան տեսաւ մարդոց հոգեւոր ծարաւը: Տեսաւ սիրոյ կարիքը ունեցող անոնց սիրտերը: Տեսաւ բուժուելու կարօտ անոնց հոգիները: Յիսուս մեզ ալ կը տեսնէ մեր բոլոր տագնապներով: Կը տեսնէ մեր խեղճութիւնները եւ անոնցմէ ձերբազատելու մեր ճիգը: Կը տեսնէ մեր մեղքերը եւ անոնցմէ ազատագրուելու մեր փափաքը: Գալով մեզի, մենք Յիսուսի նման տեսնող աչք ունինք: Կը տեսնենք մարդոց կարիքներն ու ցաւերը, եւ եթէ կը տեսնենք՝ ի՞նչ կ'ընենք անոնց համար: Կը տեսնենք մեղքէն ձերբազատելու մարդոց փափաքը, կը գնահատենք այդ փափաքը, եւ կ'օգնենք մարդոց որ ազատին մեղքէն, թէ ընդհակառակը, կը քննադատենք զանոնք իրենց մեղսալից կեանքին համար:

3) *«Գրեաց անոնց վրայ»*: Մեր Տէրը ո՛չ միայն տեսնող աչք ունի, այլեւ՝ գրեացող սիրտ: Գրեաց՝ որովհետեւ մարդիկ հովիւ չունեցող ոչխարներու կը նմանէին (Մր 6.34): Շատե՛ր կը տեսնեն ուրիշներուն ցաւերը բայց չեն գրար անոնց: Չըլլայ որ մենք ալ տեսնենք ու չգրանք, կամ գրանք ու բան մը չընենք:

4) *«Հիւանդները բժշկեց»*: Գթալը Յիսուսի համար միայն խօսք չէր: Ան գործնապէս արտայայտեց իր սէրը՝ բուժելով հիւանդները եւ կերակրելով անօթիները: Մենք գործնապէս կ'արտայայտենք մեր հաւատքը, թէ *«միայն անունով ողջ ենք, բայց իրականութեան մէջ մեռած»* ենք (Յյտ 3.1): Գործը կեանքն է հաւատքին, ուստի առանց գործի՝ կեանք չունի մեր հաւատքը (Յկ 2.17,26):

5) Յիսուս ժողովուրդը կերակրել է առաջ՝ նախ անոնց հիւանդները բժշկեց, ցոյց տալու համար թէ մարդոց հոգիի ու սրտի բժշկութիւնը աւելի առաջնահերթ գործ է քան անոնց նիւթական կերակուր ջամբելը: Այսօր, դժբախտաբար, եկեղեցին մարդոց ո՛չ հոգեւոր սնունդով հետաքրքրուած է եւ ո՛չ ալ նիւթական սնունդով:

«Երեկոյեան, իր աշակերտները մօտեցան իրեն եւ ըսին. *"Ամայի տեղ ենք եւ ժամանակն ալ ուշ է. արձակէ՛ ժողովուրդը, որպէսզի երթան շրջակայ գիւղերը իրենց համար ուտելիք գնելու"*» (Մտ 14.15):

1) Աշակերտները կ'անդրադառնան որ ամայի տեղ մը կը գտնուին ուր կարելի չէ ուտելիք ու խմելիք գտնել: Անոնք չէին գիտեր որ երկինքէն իջած Հացը՝ Յիսուս, պիտի չուզէր ժողովուրդը անօթի տուն դրկել: Անոնք չէին անդրադառնար որ իրենց հետ եղող Վարդապետը, անցեալին ամայի անապատներուն մէջ ժայռերէն ջուր բխեցնող Աստուածն է: Չէին գիտեր որ իրենց հետ եղող Մարդը՝ անցեալին երկինքէն մանանայ իջեցնող Տէրն է:

2) *«Ամայի տեղ ենք»*: Այս բառերը կրնանք հոգեւոր իմաստով ալ հասկնալ: Աշակերտներուն համար ամայութիւնը նիւթական հասկացողութիւն ունէր, մինչդեռ Յիսուսի համար՝ հոգեւոր հասկացողութիւն: Ամայութիւն, այլ խօսքով՝ դատարկութիւն կը տիրէր մարդոց հոգիներուն մէջ. Յիսուս կը տեսնէր ատիկա եւ չէր ուզէր զանոնք այդ ձեւով իրենց տունները դրկել: Ան կ'ուզէր զանոնք յագեցնել թէ՛ մարմնապէս եւ թէ՛ հոգեպէս: Գալով մեզի, ի՞նչ տեսակ սիրտ ունինք. առաքինութիւններէ ամայացած սիրտ, թէ՛ առաքինութիւններով զարդարուած սիրտ:

3) *«Ժամանակն ալ ուշ է»*: Տիրոջ համար չկայ «ուշ» ժամանակ, մանաւանդ երբ խօսքը փրկութեան մասին է: Ուեւէ անձ՝ ուեւէ ատեն կրնայ գալ Տիրոջ եւ ընդգրկել անոր փրկութիւնը. Տէրը անոր պիտի չըսէ. *«Ժամանակը ուշ է»*:

4) Աշակերտներուն առաջարկը ժողովուրդը շրջակայ գիւղերը դրկելու, ցոյց կու տայ թէ անոնք տակաւին չէին ճանչցած Յիսուսի անսահմանափակ կարողութիւնը: Անոնք չէին գիտեր որ Տէրը կրնար ժողովուրդը կերակրել առանց զանոնք գիւղերը դրկելու:

«Յիսուս ըսաւ. "Իրենք պէտք չունին երթալու: Դո՛ւք տուէք անոնց ուտելիքը"» (Մտ 14.16):

1) «*Իրենք պէտք չունին երթալու*»: Այո՛, իրենք պէտք չունեին երթալու նիւթական հաց գտնելու, երբ աննիւթական հացի պարգեւիչը՝ Քրիստոս իրենց հետ էր: Պէտք չունեին երթալու եւ աղբիւրներ փնտռելու, երբ կենաց Գետը իրենց մէջն էր: Պէտք չունեին երթալու եւ հանգիստ ընելու, երբ հոգիի ու սրտի հանգստութիւն պարգեւող Փրկիչը իրենց կողքին էր: Մենք եւս, պէտք չունինք աշխարհին դիմելու մեր կարիքներու գոհացումին համար, երբ աշխարհի հոգատար Ստեղծիչը մեզի հետ է:

2) «*Դո՛ւք տուէք անոնց ուտելիքը*»: Այս բառերով, Յիսուս ուզեց իր աշակերտներուն մէջ անօթին կերակրելու կամք արթնցնել: Ուզեց անոնց մէջ կարեկցութիւն արթնցնել անօթիին, աղքատին ու տառապողին հանդէպ:

3) Յիսուս ուզեց որ իր աշակերտները պատրաստ ըլլան տալու նոյնիսկ իրենց քով եղած հինգ հացերն ու երկու ձուկերը: Իր այս արարքով Տէրը կը սորվեցնէ, որ հաւատացեալը իր քով եղածը աղքատին տալ պէտք է սորվի:

4) «*Դո՛ւք տուէք*»: Յիսուս ուզեց որ իր աշակերտները անձնապէս բան մը ընեն անօթի ժողովուրդին համար: Շատեր կան որ կ'աղօթեն իրաւագրկուածներուն ու աղքատներուն համար, բայց իրենք անձնապէս ոչինչ կ'ընեն անոնց համար: «*Դո՛ւք տուէք*»: Տէրը կ'ուզէ որ մե՛նք օգնենք, մե՛նք ընենք, մե՛նք շարժինք, մե՛նք տանք: Դժբախտ են անոնք՝ որոնք կը քարոզեն Տիրոջ անունով եւ սակայն իրենք ոչինչ կ'ընեն Տիրոջ անունին փառքին համար:

5) «*Տուէք անոնց ուտելիքը*»: Խօսքը միայն նիւթական ուտելիքի մասին չէ: Յիսուս ժողովուրդի հովուութեան կանչուած իր աշակերտները կը հրաւիրէ Աստուծոյ խօսքին հացը պարգեւելու ժողովուրդին (Մտ 4.4): Հովիւը Աստուծոյ խօսքին քարոզութեա մը պէտք է լեցնէ ու կշտացնէ անօթի հոգին:

6) Տակաւին, Տէրը չուզեց ժողովուրդը արձակել, մէկ կողմէ՝ սորվեցնելու համար մեզի որ պէտք չէ ձեռնունայն դրկել մեր օգնութեան դիմողները, իսկ միւս կողմէ՝ սորվեցնելու թէ ճիշդ չէ անօթին՝ անօթի տուն դրկել, կարիքի մէջ եղողը՝ երեսի վրայ ձգել:

«Անոնք ըսին Յիսուսի. *"Հոս գրեթէ ոչինչ ունինք, բացի հինգ հացէ եւ երկու ձուկէ"*» (Մտ 14.17):

1) Աշակերտները կը մտածէին որ իրենց ունեցածը «ոչինչ» է: Բայց Յիսուս սորվեցուց անոնց իրենց «ոչինչ» նկատած հինգ հացերն ու երկու ձուկերը դնել իր տրամադրութեան ներքեւ, որպէսզի այդ «ոչինչ» նկատուած ուտելիքով կերակրէր հսկայ բազմութիւն մը: Երբեք չմտածենք որ բան մը չունինք Տիրոջ տալիք: Տէրը մեզմէ մեծ բաներ չի պահանջեր: Իր պահանջածը մեզմէ՝ մեր պատրաստակամութիւնն է, մեր փափաքն է, մեր կամեցողութիւնն է, բայց մանաւանդ, մեր ունեցած չնչին բանը յօժարակամութեամբ իր տրամադրութեան ներքեւ դնելն է: Կը բաւէ որ ուրիշին օգտակար դառնալու կամեցողութիւնը ունենանք եւ մեր ունեցած «չնչին»ը Աստուծոյ յանձնենք, եւ ահա ան մեզ պիտի գործածէ անօրի հոգիներ կշտացնելու, մեծ կարիքներ գոհացնելու, արցունքներ սրբելու, կոտորած սիրտեր բուժելու:

2) «*Ոչինչ ունինք*»: Աշակերտները կը խոստովանին որ իրենց ունեցածը ոչինչ է, ոչնչութիւն է, ո՛չ մէկ արժէք կը ներկայացնէ: Արդ, իսկապէս որ մարդուն ունեցածը ոչինչ ու ոչնչութիւն է, այնքան ատեն որ զայն չէ դրած Տիրոջ ձեռքին մէջ, այնքան ատեն որ Տէրը չէ օրհնած զայն: Մեր ունեցած «ոչինչ»ը արժէք կը դառնայ, իմաստ կ'ունենայ եւ ուրիշին օգտակար կ'ըլլայ միայն ատեն՝ երբ զայն դնենք Յիսուսի ձեռքին մէջ:

«Յիսուս ըսաւ. *"Հո՛ս բերէք ատոնք"*» (Մտ 14.18):

Յիսուս հրամայեց իր աշակերտներուն իրեն յանձնել ինչ որ ունին իրենց քով, եւ աշակերտները յանձնեցին: Տէրը իրեն յանձնուածը օրհնեց, առատացուց եւ անով կերակրեց մեծ բազմութիւն մը: Եթէ աշակերտներուն նման, մենք եւս մեր քով եղած «քիչ»ը յանձնենք Տիրոջ, դնենք իր ամենակալ ձեռքերուն մէջ, վստահ եղէք որ Տէրը պիտի առնէ մեր «քիչ»ը, օրհնէ զայն, եւ շատերու համար օգնութիւն եւ օրհնութիւն պիտի դառնանք: Ի՞նչ է այն քիչ մը բանը որուն վստահած ենք եւ որմէ ձերբազատիլ չենք ուզեր: Ի՞նչ է այն բանը որ չենք ուզեր Տիրոջ յանձնել:

«Հրամայեց որ ժողովուրդը նստեցնեն խոտին վրայ: Ապա առաւ հինգ հացը եւ երկու ձուկը, աչքերը երկինք բարձրացուց, օրհնեց, կտրեց հացերը եւ տուաւ աշակերտներուն, որոնք բաժնեցին ժողովուրդին» (Մտ 14.19):

1) Մեկնիչ հայրեր շատ մը խորհրդանիշներով ներկայացուցած են հինգ հացերն ու երկու ձուկերը: Յիշեմ մէկ-երկուքը: Մին հինգ հացերը նկատած է խորհրդանիշ Հնգամատեանի, իսկ ուրիշ մը՝ մարդուն հինգ զգայարաններուն: Մին երկու ձուկերը նկատած է խորհրդանիշ Օրէնքին եւ Յովհաննէս Մկրտիչի քարոզութեան, իսկ ուրիշ մը՝ Հին եւ Նոր Կտակարաններուն:

2) Տէրը աշակերտներուն *«հրամայեց որ ժողովուրդը նստեցնեն խոտին վրայ»*, որպէսզի երբ հրաշքը գործուէր՝ իրարանցում չըլլար: Այսօր արեւմուտքի մէջ հրաշագործութեան պարզեւ ունեցողները, չեն ուզեր որ ժողովուրդը նստած մնայ հրաշքի ժամանակ, ընդհակառակը, կ'ուզեն որ անոնք ոտքի ելլեն եւ ծափահարեն, որովհետեւ փառք փնտռող մարդիկ են: Մենք կրնա՞նք հրաշալի գործեր ու իրագործումներ կատարած պահուն, ժողովուրդը ոտքի հանելու փոխարէն՝ նստեցնել զանոնք, այլ խօսքով՝ փառք ու փառաբանութիւն չփնտռել անոնցմէ:

3) Յիսուս *«աչքերը երկինք բարձրացուց»*, որպէսզի ցոյց տար իր շուրջը եղողներուն, թէ ինքն է երկինքէն մանանայ իջեցնող Հին Կտակարանին Աստուածը. թէ ինք երկինքէն դրկուած է յագեցնելու համար մարդոց հոգիները. թէ ինք Աստուծմէ անկախօրէն գործող մէկը չէ, այլ Աստուծոյ հետ մնայուն յարաբերութեան մէջ է. թէ բոլոր հրաշքները երկինքի Գահակալին միջոցաւ է որ կը կատարուին. թէ երկրի վրայ մեր վայելած բոլոր բարիքները Աստուծմէ կը շնորհուին. թէ Աստուած անտարբեր չէ մարդոց նիւթական կարիքներուն նկատմամբ:

4) Կտրուած հացը Քրիստոս ինքն է (Յհ 6.51): Ան հացերը օրհնելով ու կտրելով եւ անոնցմով ժողովուրդը կշտացնելով, ցոյց տուաւ թէ ի՞նքն է այն Հացը որ պիտի «կտրուէր» խաչին վրայ կշտացնելու փրկութեան անօթի հոգիները: Ինչպէս հացերը չէին կրնար բաժնուիլ ժողովուրդին առանց կտրուելու, այնպէս ալ Քրիստոսի փրկութիւնը չէր կրնար տարածուիլ եթէ նախ ինք

«չկտրուէր» խաչին վրայ: Կարելոր ճշմարտութիւն մը կայ հոս. Յիսուս հացերը կտրեց՝ յետո՛յ բաժնեց: Եթէ մենք կ'ուզենք օգտակար դառնալ մարդոց, եթէ կ'ուզենք Տէրը մեր միջոցաւ հոգիներ վաստկի իր արքայութեան համար, եթէ կ'ուզենք մարդոց կեանքին մէջ օրհնութիւն դառնալ, պէտք է թոյլ տանք որ Տէրը «կտրուէ» մեզ: Տիրոջ ձեռքով չկտրած մարդը՝ չի կրնար Տիրոջ կողմէ գործածուիլ:

5) Յիսուս ուզեց որ աշակերտները իրենք բաժնէին օրհնուած հացերն ու ձուկերը ժողովուրդին, բացայայտելու անոնց, թէ իրենք կոչուած էին հետագային օրհնաբեր Հացին, այլ խօսքով՝ Քրիստոսի փրկութեան տարածիչներն ու բաշխիչները դառնալ բոլոր ժողովուրդներուն:

«Բոլորն ալ կերան ու կշտացան. եւ աշակերտները աւելցած կտորները հաւաքելով՝ տասներկու սակառ լեցուցին» (Մտ 14.20):

1) «*Բոլորն ալ կերան*»: Ո՛չ թէ ժողովուրդին մէկ մասը, այլ՝ բոլո՛րը կերան: Տիրոջ բարիքները բոլո՛ր մարդիկը կը վայելեն: Անոր արեւը կը ծագի թէ՛ չարերուն եւ թէ՛ բարիներուն վրայ, եւ անոր անձրեւը կը տեղայ թէ՛ արդարներուն եւ թէ՛ մեղաւորներուն վրայ (Մտ 5.45): Մենք բոլորի՞ն բարիք կ'ընենք, թէ՛ մեզի բարիք ընողներուն միայն:

2) «*Ու կշտացան*»: Ո՛չ միայն բոլորը կերան, այլեւ՝ բոլորը կշտացան: Տէրը մարդս կշտացնո՛ղ Աստուած է: Մէկը չի կրնար Տիրոջ գալ եւ անօթի մնալ: Չկա՛յ սիրտ մը որ Տիրոջ կը դիմէ եւ անոր սիրով չի լեցուիր: Մենք կշտացա՞ծ ենք Քրիստոսի սիրով:

3) «*Աւելցած կտորները հաւաքելով*»: Աւելցած կտորները գետին չձգուեցան, ո՛չ ալ թափուեցան, այլ՝ հաւաքուեցան: Համաձայն Յովհաննէս աւետարանիչի, Տէրը ինք հրամայեց աւելցած կտորները հաւաքել (Յհ 6.12), եւ սա կը պարզէ, թէ ան կ'ուզէ որ բծախնդիր ըլլանք բոլոր այն բարիքներուն նկատմամբ, մեծ թէ փոքր, որոնք իր կողմէ կը շնորհուին մեզի: Երբ շատը ունինք՝ «քիչ»ը պէտք չէ անտեսել: Երբ մեր կերած կերակուրներուն աւելցած բաժինը կը թափենք, յիշենք որ անհաշիւ թիւով մարդիկ կան որոնք պատահաւ մը հացի կարօտ են:

4) «Տասներկու սակառ լեցուցին»: 12 սակառները կը ներկայացնեն 12 աշակերտները որոնք փոխարինեցին 12 նահապետները: Քրիստոս կերակրելէ ետք ժողովուրդը, հաւաքել տուաւ աւելցածը 12 սակառներու մէջ, այսինքն՝ 12 աշակերտներու մէջ, որպէսզի ինչ որ կորսուեցաւ 12 նահապետներուն միջոցաւ, վերագտնուէր 12 առաքեալներուն միջոցաւ (Սուրբ Յերոնիմոս):

«Իսկ ուտողները շուրջ հինգ հազար հոգի էին, կիներն ու մանուկները չհաշուած» (Մտ 14.21):

Ուտողներուն թիւը հաւանաբար տասը հազարէն աւելի էր, բայց «միայն այր մարդիկը հաշուած, շուրջ հինգ հազար էր» (Սր 6.44): Աւետարանիչներ ուտող այր մարդոց թիւը միայն մեզի կը ներկայացնեն, որովհետեւ Քրիստոսի երկրաւոր կեանքի տարիներուն եւ անկէ առաջ, հրեայ ընկերութեան մէջ մանուկները եւ կին դասակարգը սովորաբար անտեսուած էին: Երբ մարդիկ մանուկներ բերին Յիսուսի որպէսզի ձեռք դնէ անոնց վրայ եւ աղօթէ, «աշակերտները սաստեցին բերողները» (Մտ 19.13-14): Այս եղելութիւնը եւս ուրիշ բան ցոյց չի տար եթէ ոչ անոնց անտեսողական վերաբերմունքը մանուկներուն հանդէպ:

Երբ Գործք Առաքելոց գիրքը կը խօսի զանազան անձերու մկրտութեան մասին՝ ո՛չ մէկ ակնարկութիւն կ'ընէ մանուկներու ներկայութեան: Կը կարդանք թէ ինչպէս Բանտապետը եւ իրենները մկրտուեցան (Գրծ 16.33): Լիդիա իր ամբողջ ընտանիքով մկրտուեցաւ (Գրծ 16.15): Կրիսպոս իր ամբողջ ընտանիքով մկրտուեցաւ (Գրծ 18.8): Կոռնելիոս եւ Կեսարացիներ մկրտուեցան (Գրծ 10.48): Կարելի՞ է երեւակայել որ ծնողներ ընդգրկէին Քրիստոսի հաւատքը եւ մկրտուէին, բայց իրենց զաւակները մնային առանց մկրտութեան եւ առանց հաւատքի: Յստակ է որ մանուկները եւս մկրտուեցան, բայց որովհետեւ զանոնք յիշելու սովորութիւն չկար՝ չեն յիշուիր: Ղուկաս կը բաւարարուի պարզապէս ըսելով՝ այսինչը «իր ամբողջ ընտանիքով», կամ այնինչը «եւ իրենները»: Ժամանակները փոխուած են: Այսօր ո՛չ ոք կ'անտեսէ փոքրիկները, որովհետեւ, ինչպէս յաճախ ըսուած է, անոնք մեր ապագան

են: Եթե մենք այսօր ունենանք աղօթքն ու հաւատքն հեռու փոքրիկներ՝ չենք կրնար փայլուն ապագայ ունենալ:

«Ապա Յիսուս անմիջապէս ստիպեց որ աշակերտները նաւակ ելլեն եւ իրմէ առաջ երթան լիճին միւս կողմը, մինչեւ որ ինք ժողովուրդը արձակէ» (Մտ 14.22):

Յիսուս ստիպեց որ աշակերտները շուտով անցնին լիճին միւս կողմը *«մինչեւ որ ինք ժողովուրդը արձակէ»*, որովհետեւ հինգ հացերու եւ երկու ձուկերու բազմացումը եւ անոնցմով մեծ բազմութեան մը կերակրումը ա՛յնքան մեծ տպաւորութիւն եւ ազդեցութիւն թողուց ժողովուրդին վրայ՝ որ անոնք մտածեցին զալ եւ բռնութեամբ Յիսուսը թագաւոր հռչակել (Յհ 6.14-15): Աշակերտները նաեւ կրնային այս փորձութեան մէջ իյնալ, եւ ժողովուրդին միանալ եւ Յիսուսը թագաւոր հռչակել: Յիսուս ուզեց որ աշակերտները նաւակ ելլէին եւ լիճին միւս կողմը երթային, որպէսզի հեռու մնային ժամանակէն առաջ զինք թագաւոր յայտարարելու սխալէն: Յաճախ մենք եւս պէտք է նաւակ ելլենք եւ հեռանանք մեր եղած տեղէն, որպէսզի այս կամ այդ մեղքին մէջ իյնալու վտանգէն հեռացած ըլլանք:

«Ժողովուրդը արձակելէ ետք, Յիսուս առանձինը լեռ բարձրացաւ աղօթելու» (Մտ 14.23):

1) Յիսուս կշտացուց ժողովուրդը թէ՛ մարմնապէս եւ թէ հոգեպէս (Ղկ 9.11), եւ անկէ ե՛տք միայն զանոնք արձակեց: Տէրը իր այս վերաբերմունքով սորվեցուց մեզի եւ Աստուծոյ խօսքի բոլոր մատակարարներուն, թէ պէտք է գոհացնել հոգեւոր ու մարմնաւոր կարիքները բոլոր անոնց՝ որոնք կը դիմեն մեզի: Այսօր որքա՛ն եկեղեցիներ կան, ուր գացողները հոգեպէս անօթի տուն կը դառնան: Հաւատացեալ մարդուն «խօսքերը միշտ շնորհալի» պէտք է ըլլան եւ «աղով համեմուած» (Կդ 4.6):

2) Յիսուս բազմահազար մարդոցմով շրջապատուած էր: Բաւարարելէ ետք անոնց հոգեւոր եւ մարմնաւոր կարիքները, ազատ արձակեց զանոնք եւ լեռ ելաւ աղօթելու: Պէտք է Հովուապետին

օրինակին հետեւինք բանաւոր հօտի հովիւներս, եւ պէտք է ժամանակ առ ժամանակ «արձակենք ժողովուրդը», այլ խօսքով՝ հեռանանք ժողովուրդէն, առանձնանանք եւ աղօթքի նուիրուինք: Եկեղեցիի մը հովիւը՝ եկեղեցիին իսկ սիրոյն պէտք է «հեռանայ» եկեղեցիէն եւ երկնախօս աղօթքի նուիրուի:

3) Քիչ ետք աշակերտները փոթորիկի պիտի հանդիպին, իսկ Յիսուս փոթորիկի ժամանակ աղօթքի մէջ պիտի ըլլայ: Իսկական առաջնորդները աղօթքի կը կանգնին, երբ կը տեսնեն եկեղեցիին փոթորիկի մէջ:

«Երբ երեկոյ եղաւ, Յիսուս հոն մինակ էր, մինչ նաւակը ցամաքէն բաւական հեռու՝ ալեկոծութեան մէջ էր, որովհետեւ հովը իրենց դիմացէն կը փչէր» (Մտ 14.23-24):

1) *«Յիսուս հոն մինակ էր»*: Տէրը մինակ կ'աղօթէր երբ աշակերտներուն նաւակը ալեկոծութեան մէջ էր: Երբ ալեկոծի եկեղեցիին կեանքը, ճշմարիտ հովիւներն ու առաջնորդները յաճախ մինակ կը մնան աղօթքի ժամանակ: Մեր եկեղեցիին ունի՝ նման հովիւներ ու առաջնորդներ, որոնք աղօթքի կը կանգնին՝ երբ իրենց հոգատարութեան վստահուած եկեղեցիին փոթորիկի դիմաց կանգնած է: Ճշմարիտ հովիւը՝ ճշմարիտ աղօթողի կը վերածուի, երբ եկեղեցիին մեղքի նետահարումներուն կ'ենթարկուի:

2) Համարը կը խօսի ալեկոծութեան եւ փչող հովի մասին. եւ սա կը նշանակէ թէ այն գիշերը որ Յիսուս աղօթքով անցուց խաղաղ գիշեր մը չէր: Հետեւինք Տիրոջ օրինակին, եւ աղօթքի կանգնինք երբ մեր օրը կամ մեր շաբաթը կորսնցուցած է իր խաղաղութիւնը:

3) Ինչո՞ւ համար Յիսուս *«ստիպեց որ աշակերտները նաւակ ելլեն»* եւ լիճին միւս կողմը անցնին, երբ գիտէր որ լիճը պիտի ալեկոծէր: Տէրը ուզեց իր աշակերտներուն յայտնել թէ ինք տէրն է բնութեան, ծովերուն ու լիճերուն, եւ միաժամանակ՝ ուզեց որ անոնք վայելեն իր հրաշքը, եւ ականատեսները ըլլան իր հրաշալի գործութեան: Մեր ալ կեանքին մէջ Տէրը կրնայ թոյլ տալ փոթորիկի մը պատահումը, եւ զանիկա առիթ դարձնել իր հրաշքը գործելու մեր կեանքին մէջ:

4) Թեպետ Տէրը գիտէր որ լիճը պիտի ալեկոծէր, բայց ան չքաշուեցաւ իր աշակերտները այդ փոթորիկին գիրկը դրկելու: Ան ուզեց մարգել զանոնք՝ նաւարկելու կեանքի փոթորիկներուն ընդմէջէն: Չմարգուած հաւատացեալը չի կրնար Քրիստոսի քաջ զինուորը դառնալ:

5) Լիճը կը պատկերացնէ աշխարհը, իսկ լիճը ալեկոծող ալիքները՝ փորձութիւնները: Ով որ կ'ուզէ «լիճին միւս կողմը» անցնիլ, այլ խօսքով՝ այս աշխարհէն անդին գտնուող գալիք աշխարհը ժառանգել՝ անխուսափելիօրէն փորձութիւններու պիտի հանդիպի: Այդ փորձութիւնները չեն կրնար զինք ընկղմել, եթէ երբեք իր կեանքի նաւակին դէկը յանձնած է Քրիստոսի:

6) Համաձայն որոշ հեղինակներու, նաւակը կը պատկերացնէ եկեղեցին: Ինչպէս նաւակը կը տարուբերուէր ալիքներուն կողմէ, այնպէս ալ, Քրիստոսի եկեղեցին կը տարուբերուի աշխարհի ալիքներուն կողմէ եթէ երբեք Քրիստոս ներկայ չըլլայ հոն: Երբ Քրիստոս ներկայ է եկեղեցւոյ մէջ, *«մահն անգամ իր ամբողջ զօրութեամբ պիտի չկրնայ յաղթահարել»* անոր (Մտ 16.18):

7) Ոմանք նաւակը նկատած են խորհրդանիշ խաչին: Արդարեւ, խաչը ինքն է որ մեզ իրմով ու իր մէջ կը պահէ փոթորիկներու ժամանակ:

8) *«Հովը իրենց դիմացէն կը փչէր»*: Առաքեալները տեսնելով որ հովը սաստիկ կերպով դիմացէն կը փչէր՝ չմտածեցին ետ դառնալ: Ինչ կ'ընենք մենք եթէ Տիրոջ ճամբէն քալած ատեննիս՝ դժուարութեանց ու հակառակութեանց հովերը սկսին դիմացէն փչել:

«Գիշերուան չորրորդ պահուն, Յիսուս լիճին վրայէն քալելով աշակերտներուն քով եկաւ» (Մտ 14.25):

1) *«Գիշերուան չորրորդ պահուն»*: «Ժամերը հաշուելու Հռոմէական կերպով՝ առաւօտեան ժամը 3-6ը կ'ըլլայ: Արթուն էր Տէրը այս ժամերուն, որովհետեւ ան Իսրայէլի պահապան Աստուածն է որ չի՝ քնանար (Մդ 121.3-4): Աշակերտները իրենք եւս արթուն էին ու կը պայքարէին ալիքներուն դէմ: Տիրոջ նման՝ անոր զաւակները նաեւ արթուն պէտք է ըլլան փորձութեանց ժամանակ:

2) Յիսուս վերջացուց իր աղօթքը երբ *«լիճին վրայէն քալելով աշակերտներուն քով եկաւ»*: Անոնք որոնք կ'աղօթեն՝ կրնան յաղթականօրէն քալել փորձութեանց ալիքներուն վրայէն: Եւ ո՛չ միայն կը քալեն, այլ նաեւ քալել չկրցողներուն ալ օգնութեան կը հասնին, ինչպէս Յիսուս հասաւ Պետրոսի օգնութեան երբ ան կ'ընկղմէր:

3) Յիսուս ճիշդ ժամանակին եկաւ աշակերտներուն մօտ: Ո՛չ եկաւ երբ տակաւին փոթորիկը չէր սկսած, ո՛չ ալ եկաւ անոնց խեղդուելէն ետք: Աստուած ո՛չ կ'աճապարէ եւ ոչ ալ կ'ուշանայ գործ մը ընելու:

4) Յիսուս աշակերտներուն քով եկաւ՝ անոնց հետ ըլլալու փոթորիկին մէջ: Աստուած փորձութիւնները մեզմէ կամ մեզ փորձութիւններէն չի հեռացներ, այլ կու գայ մեզի հետ ըլլալու մեր փորձութիւններուն մէջ՝ մեզ յաղթող դարձնելու համար անոնց դէմ: Աստուած Սեդրաքը, Միսաքն ու Աբեղնագովը կրակի հնոցէն դուրս չբերաւ, այլ ինք գնաց անոնց հետ ըլլալու կրակին մէջ (Դն 3.24-25): Յովսէփ նաեւ երբ բանտ նետուեցաւ՝ Աստուած զանիկա բանտէն դուրս չբերաւ, այլ ինք գնաց անոր հետ ըլլալու բանտին մէջ (Օն 39.20-21): Ինչպէս ընկղմող մը ազատելու համար ծովուն ջուրը չէ որ կը ցամքեցնենք, այլ՝ մենք է որ ջուրին մէջ կը նետուինք՝ ընկղմողին հետ ըլլալու եւ զինք ազատելու համար, նմանապէս ալ Քրիստոս, երբ փորձութեանց հուրը բորբոքի, զանիկա շիջեցնելու չէ որ կու գայ, այլ՝ կու գայ մեզի հետ ըլլալու մեր փորձութեանց մէջ եւ մեզ զօրացնելու անոնցմով եւ անոնց դէմ: Երբ անդրադառնանք որ Աստուած մեզի հետ է մեր փորձութիւններուն մէջ՝ այդ մեզի վստահութեան եւ ապահովութեան զգացում պիտի ներշնչէ:

5) Ալեկոծումի՛ ժամանակ *«Յիսուս աշակերտներուն քով եկաւ»*, որպէսզի սորվեցնէր անոնց եւ մեզի, որ ինք մեզի հետ է նեղութեանց ժամանակ: Աստուած երկինքի Աստուածն է, բայց սոսկ երկինքի մէջ բնակող ու մարդոց կեանքէն անտեղեակ մէկը չէ, այլ միշտ մարդոց կողքին է ու զօրակից անոնց: Եթէ երբեք մարդիկ չեն զգար Տիրոջ ներկայութիւնը, պատճառը այն չէ որ Տէրը ներկայ չէ իրենց կեանքին մէջ, այլ այն՝ որ իրենք անհրաժեշտ ժամանակը չեն անցներ աղօթքով:

6) Նաւարկութիւնը՝ դէպի փրկութեան նաւահանգիստ նաւարկել կը նշանակէ: Տիրոջ գալը աշակերտներուն մօտ կը պարզէ թէ ոչ ոք կրնայ փրկութեան հասնիլ առանց իր ճանապարհորդակցութեան:

«Անոնք երբ տեսան որ ջուրին վրայէն կը քալէր՝ սարսափեցան եւ ըսին. *"Ուրուական մըն է":* Ու վախէն սկսան պոռալ» (Մտ 14.26):

1) Ջուրին Արարիչը ջուրերուն վրայէն քալելով եկաւ իր աշակերտներուն քով: Ջուրը պէտք էր ճեղքուէր Եբրայեցիներուն ոտքերուն առջեւ, որպէսզի անոնք կարենային ցամաք ճամբով քալել անոր ընդմէջէն (Ել 14.21), բայց մեր Տէրը պէտք չունէր Գալիլեայի լիճը ճեղքելու որպէսզի կարենար քալել անոր մէջէն: Անոր դիմաց փակ ճամբայ չկա յ: Ինչ փորձութիւններու մէջ ալ ըլլանք Տէրը մեզի գալու ճամբայ կը գտնէ:

2) Ջուրը որ ամենէն երբեք տարրն է, Տիրոջ ոտքերուն տակ դարձաւ տոկուն ճամբայ: Տէրը կրնայ երբեք դարձնել աներեք, եւ խախտուի՝ անխախտ: Եթէ մեր տկարութիւնները Տիրոջ յանձնենք՝ ան կրնայ զանոնք զօրութեան աղբիւրի վերածել մեզի համար: Եթէ մեր մեղքերը Տիրոջ յանձնենք՝ ան զանոնք առաքինութիւններու կը փոխակերպէ:

3) Փրկիչը եկած էր ազատելու բայց աշակերտները զինք ուրուական կարծեցին: Որքա՞ն հաւատացեալներ կան որոնք երբ նեղութիւններէ անցնին, կարծէք Քրիստոս կը դադրի իրենց համար կենդանի Աստուած մը ըլլալէ եւ կը դառնայ օգնելու անկարող ուրուական մը լոկ:

4) Երբ աշակերտները տեսան Յիսուսը ջուրերուն վրայէն քալելով իրենց կը մօտենար՝ սարսափի մատնուեցան, եւ ատիկա պատճառ դարձաւ որ չճանչնային Յիսուսը: Վախը թոյլ չտուաւ անոնց ճանչնալու իրենց անկեղծ բարեկամը: Հաւատքով չտարուած նեղութիւնը, բայց մանաւանդ՝ վախը, կը կուրցնեն մեզ, եւ թոյլ չեն տար որ Յիսուսի ներկայութիւնը տեսնենք մեզ շրջապատող նեղութիւններուն մէջ: Մեր ներքին վախկոտութիւնը յաղթա-

հարելու համար՝ պետք է լեցուիլ Սուրբ Հոգիով (Բ.Տմ 1.7), որպեսզի դառնանք անվեհեր վկաները Տիրոջ (Գրծ 1.8):

«Յիսուս անմիջապես խօսեցաւ անոնց հետ եւ ըսաւ. *"Քաջ եղէք, ես եմ, մի՛ վախնաք"*» (Մտ 14.27):

1) Մէկ կողմէ սաստիկ ակեղծութիւնը, իսկ միւս կողմէ լիճին վրայէն Յիսուսի քալելը, ահ ու դողի մատնեցին աշակերտները: Յիսուս ուզելով գօտեպնդել զանոնք՝ ըսաւ. *«Քաջ եղէք, ես եմ, մի՛ վախնաք»*: Ուժեղ փորձութիւնները կրնան վախ առաջացնել մեր ներսիդին. պետք չէ սակայն վախնալ անոնցմէ: Ինչո՞ւ վախնալ փորձութիւններէն երբ մեր կողքին է Քրիստոս՝ խափանիչը փորձութեանց եւ յաղթահարիչը Փորձիչին:

2) Վախը ոչ միայն թոյլ չի տար որ տեսնենք ու ճանչնանք Յիսուսի ներկայութիւնը մեր կեանքին մէջ, այլեւ՝ կը խլէ մեր սրտէն համարձակութիւնն ու քաջութիւնը: Աշակերտները իրենց վախին պատճառով էր որ կորսնցուցած էին իրենց համարձակութիւնն ու քաջութիւնը: Երբ վախը մեզ պատէ՝ մենք կը դառնանք անհամարձակ ու անգօր, եւ ուստի՝ Չարին դէմ պայքարելու անկարող:

3) *«Ես եմ, մի՛ վախնաք»*: Այս բառերով Տէրը իր աշակերտներուն եւ անոնց ընդմէջէն մեզի կ'ըսէ.՝ Ե՛ս եմ խեղդուելու վրայ եղողին ազատարարը, ուստի մի՛ վախնաք խեղդամահ ըլլալէ: Ե՛ս եմ իյնալու վրայ եղողին կանգնիչը, ուստի մի՛ վախնաք իյնալէ կամ ինկած մնալէ: Ե՛ս եմ յուսահատութեան եզրին հասած մարդը յոյսով զօրացնողը, ուստի մի՛ վախնաք յուսահատեցուցիչ կացութիւններէն: Ե՛ս եմ ծովերուն ու լիճերուն Ստեղծիչն ու անոնց ալիքներուն սահման դնողը, ուստի մի՛ վախնաք կեանքի հարուածող ալիքներէն: Մի՛ վախնաք գայլերէն, որովհետեւ ե՛ս եմ ձեր պաշտպան հովիւը: Մի՛ վախնաք Չարէն, որովհետեւ ես կարող եմ զայն ձեր ոտքերուն տակ ճզմել (Հո 16.20)»: Մի՛ վախնաք ձեր հաւասարէն, որովհետեւ ես՝ անհաւասար Աստուածս ձեզի հետ եմ:

4) Տէրը չըսաւ. *«Ես Յիսուսն եմ»*, այլ պարզապէս՝ *«Ես եմ»*, որովհետեւ աշակերտները կը ճանչնային իր ձայնը: Ինքն իսկ յայտարարեց թէ իր ոչխարները իր ձայնը կը ճանչնան ու կը

հետեւին իրեն (Յհ 10.4): Մենք կը ճանչնանք Տիրոջ ձայնը, ու կը հետեւինք անոր ձայնին:

«Պետրոս ըսաւ. *"Տէ՛ր, եթէ դուն ես՝ հրամայէ որ ջուրերուն վրայէն քալելով քովդ գամ"*» (Մտ 14.28):

1) Պետրոս առաքեալին առած քայլը քաջ ու համարձակ մարդու արարք էր: Կեանքի փոթորիկները չեն գթար իրենց քաջութիւնն ու համարձակութիւնը կորսնցուցած մարդոց: Ո՛չ ալ Տէրը կրնայ գործել քաջ ու համարձակ չէղող մարդոց միջոցաւ: Ալիքներուն վրայ բարձրանալ ու քալելը քաջութիւն կ'ուզէ: Այդ քաջերէն ըլլանք մենք:

2) Պետրոս չըսաւ. *«Տէ՛ր, եթէ դուն ես՝ հրամայէ որ ջուրերուն վրայ քալեմ»*, այլ՝ *«Տէ՛ր, եթէ դուն ես՝ հրամայէ որ ջուրերուն վրայէն քալելով քովդ գամ»*: Առաքեալին նպատակը ջուրերուն վրայ քալելը չէր, այլ՝ Յիսուսի քով երթալը: Եթէ իր նպատակը ջուրերուն վրայ քալելը ըլլար, ատիկա կրնար հպարտութեան եւ ինքնացուցադրութեան պատճառ դառնալ: Այսօր որքա՛ն երեւութապէս աստուածապաշտ մարդիկ կան, որոնք Տիրոջմէն կը խնդրեն որ զիրենք կարող դարձնէ ջուրերուն վրայէն քալել, այլ խօսքով՝ հրաշքներ գործել: Այսպիսիներուն նպատակը Յիսուսի մօտենալը չէ, այլ՝ Յիսուսի միջոցաւ իրենք զիրենք ցուցադրելը:

3) Պետրոս չըսաւ. *«Տէ՛ր, եթէ դուն ես՝ քովդ պիտի գամ»*, այլ՝ *«Տէ՛ր, եթէ դուն ես՝ հրամայէ որ քովդ գամ"*»: Տիրոջ մօտ գալու հրամանը՝ Տէրը ի՛նք պէտք էր տար: Առանց Տիրոջ թոյլտուութեան՝ չենք կրնար մօտենալ իրեն: Տէրը ի՛նքն է որ մեզ իր անձին կը մօտեցնէ: Խնդրենք Տիրոջմէն որ իրեն մօտենալու իր հրամանը արձակէ, որպէսզի կարող ըլլանք ի՛ր իսկ կողմէ մեզի տրուած զօրութեամբ քալելու ի՛ր իսկ կողմէ մեր դիմաց բացուած ճանապարհէն:

4) Պետրոս Յիսուսի չըսաւ որ լիճը խաղաղեցնէ որպէսզի կարենար քովը գալ: Ան փափաք յայտնեց Տիրոջ քով երթալ փոթորիկներուն ընդմէջէն: Մենք պատրա՞ստ ենք Պետրոսի նման քալել դէպի Քրիստոս, երբ դէպի Քրիստոս տանող ճամբան փոթորկոտ է: Տիրոջ մօտենալ ուզողը՝ անխուսափելիօրէն փոթորիկէ պիտի անցնի:

«Յիսուս ըսաւ. *"Եկո՛ւր": Պետրոս նաւակէն իջաւ եւ ջուրերուն վրայէն քալելով սկսաւ երթալ Յիսուսի»* (Մտ 14.29):

1) *«Եկո՛ւր»*: Պետրոսին ուղղուած այս հրաւերը՝ մեզի՝ ալ ուղղուած է. *«Եկո՛ւր: Եկո՛ւր ինծի այնպէս ինչպէս որ ես: Եկո՛ւր քու բոլոր տկարութիւններովդ, քու բոլոր խեղճութիւններովդ: Եկո՛ւր հաւատքով ու սիրով ինչպէս Պետրոս եկաւ: Եկո՛ւր առանց վախի ու առանց վարանումի: Եկո՛ւր փորձութեանց ալիքները ոտքիդ տակ առնելով: Եկո՛ւր իմ մօտ: Եկո՛ւր իմ սիրոյն ու իմ սրտին»*:

2) Տէրը չխաղաղեցուց հովն ու ջուրը, որպէսզի Պետրոս քալէր ջուրին վրայէն, այլ՝ հրամայեց անոր քալել ալեկոծ ջուրին վրայէն: Յիսուս չէր ուզեր որ աշակերտները վախնային մրրկալից ալիքներէն, այլ կ'ուզէր որ անոնք սորվէին քալել կեանքի փոթորկալից ալիքներուն վրայէն: Տէրը կ'ուզէ որ մենք եւս քաջաբար եւ անվախօրէն քալենք մեր դիմաց պարզուող կեանքի փշալից ճամբաներէն:

3) Դիւրին չէր Պետրոսի համար տեսնել լիճին սաստիկ ալեկոծութիւնը եւ գիտակցօրէն նաւակէն իջնել, եւ ոտք դնել անհանդարտ ջուրերուն վրայ եւ հանդարտօրէն քալել: Այսպիսի՝ն պէտք է ըլլայ Քրիստոսի զաւակը: Քաջօրէն պէտք է քալէ փորձութեանց ալիքներուն վրայէն, եւ քալած ատեն՝ պէտք չէ իր խաղաղութիւնը կորսնցնել:

4) Որպէսզի Պետրոս հասնէր Տիրոջ՝ պէտք էր անցնէր փոթորկած ալիքներուն ընդմէջէն: Սա ճշմարիտ է նաեւ այսօր: Ան որ կ'ուզէ հասնիլ Յիսուսի՝ անկասկած որ պիտի բախի ծանր փորձութեանց ալիքներուն (Բ.Տմ 3.12):

5) Պետրոս կը սիրէր Յիսուսը, եւ անոր համար ալ, ան չուզէր զինք առանձին տեսնել մրրկալից ալիքներուն վրայ: Գնաց անոր հետ ըլլալու: Անոնք որոնք կը սիրեն Յիսուսը, պէտք չէ զինք թողուն փորձութեանց ժամանակ:

«Տեսնելով հովին սաստկութիւնը՝ վախցաւ, եւ երբ սկսաւ ընկղմիլ, *"Տէ՛ր, ազատէ՛ զիս"* պոռաց» (Մտ 14.30):

1) *«Տեսնելով հովին սաստկութիւնը»*: Այս բառերը կը պարզեն թէ Պետրոս իր ուշադրութիւնը կեդրոնացուց հովին սաստկութեան

վրայ: Այնքան ատեն երբ Պետրոս իր հայեացքը սեւեռած էր Յիսուսի՝ չէր ընկղմեր, բայց հազիւ իր հայեացքը հեռացուց Յիսուսէն եւ կեղրոնացուց հովին սաստկութեան վրայ՝ «սկսաւ ընկղմիլ»: Մեզի հետ ալ նոյն բանը կրնայ պատահիլ: Եթէ նայինք մեզ շրջապատող փորձութեանց եւ անոնց սաստկութեան՝ կրնանք ընկղմիլ, իսկ եթէ մեր ուշադրութիւնը կեղրոնացնենք Յիսուսի վրայ՝ կրնանք յաղթականօրէն քալել փորձութեանց ալիքներուն վրայէն:

2) Երբ Պետրոս տեսաւ հովին սաստկութիւնը՝ վախցաւ, եւ երբ վախցաւ՝ սկսաւ ընկղմիլ: Եթէ մեր ուշադրութիւնը կեղրոնացնենք փորձութեանց վրայ, անոնք կրնան վախ առաջացնել մեր ներսիդին, իսկ վախը կրնայ ընկղմումի, այլ խօսքով՝ կործանումի առաջնորդել մեզ:

3) Պետրոս վարպետ ձկնորս եւ վարպետ լողորդ մըն էր: Որոշ հեղինակներ կ'ըսեն, թէ Պետրոս նաւակէն վար իջաւ վստահելով Տիրոջ խօսքին բայց միաժամանակ՝ լողալու իր կարողութեան: Տէրը թոյլ տուաւ որ ընկղմեր, որպէսզի ցոյց տար իրեն եւ մեզի, թէ ոչ ոք կրնայ իր վարպետութեամբ մօտենալ իրեն, եթէ ինք անձնապէս զայն իրեն չմօտեցնէ: Այո՛, ո՛չ ոք կրնայ Տիրոջ մօտենալու ճամբայ գտնել, եթէ այդ ճամբան Տէրը ինք չհայթայթէ մարդուն:

4) Երբ առաքեալը տեսաւ թէ սկսաւ ընկղմիլ՝ պոռաց. «Տէ՛ր, ազատէ՛ զիս», եւ Տէրը ազատեց զայն: Հաւատքով կանչեց իր հաւատքի Հիմնադիրը, եւ ան «*ձեռքը երկարելով բռնեց զայն*»: Եթէ մեր կեանքին մէջ կայ մեղք մը որ կը փորձէ ընկղմել ու խեղդել մեզ իր ցեխին մէջ, առաքեալին նման, հաւատքով կանչենք Տէրը, եւ ան մեր ձեռքը բռնելով մեզ դուրս պիտի բերէ մեղքի ցեխէն: Հաւատքի ուժեղ աղաղակ մը՝ ոտքի կը հանէ ու գործի կը մղէ մեր հաւատքի հիմնադիրը՝ Քրիստոսը:

«Տէրը անմիջապէս ձեռքը երկարելով բռնեց զայն եւ ըսաւ. *"Թերահաւատ, ինչո՞ւ կ'սակածեցար"*» (Մտ 14.31):

1) Պետրոս ո՛չ միայն Տիրոջ հրամանին պէտք ունէր որպէսզի կարենար քալել ջուրին վրայէն, այլեւ՝ անոր հրամանին պէտք ունէր որպէսզի կարենար կանգնած մնալ ջուրին վրայ: Տէրը ի՛նքն է կանչողը եւ ի՛նքն է կանչուածը պահողը (Հո 8.30):

2) «Անմիջապէս ձեռքը երկարելով բռնեց զայն»: «Անմիջապէս» բառը կը պարզէ, թէ Տէրը չ'ուշանար փրկելու երբ խեղդուելու վրայ եղող մարդը ազատութիւն կը բացագանչէ: Ան անմիջապէս կ'օգնէ երբ օգնութեան մը կարիքը անմիջական է ու անյետաձգելի:

3) Տէրը Պետրոսի ձեռքէն բռնելով՝ զայն մահէն ազատեց: Իր այս արարքով, Տէրը լռելեայն կերպով ցոյց տուաւ մեզի, թէ ինք աշխարհ եկաւ մարդը ազատելու մահէն, այս պարագայիս՝ յաւիտենական մահէն, որ կրակի լիճն է: Յիսուս ինքն է որ դէպի կրակի լիճ զացող մարդկութեան ձեռքէն բռնեց ու զայն ազատեց:

4) «Թերահաւատ, ինչո՞ւ կասկածեցար»: Պետրոս ունէր պէտք եղած հաւատքը ջուրերուն վրայէն քալելու, բայց չունէր պէտք եղած հաւատքը ջուրերուն վրայ մնալու: Ան սկսաւ իր հաւատքի գնացքը բայց զայն չհասցուց իր աւարտին: Մենք եւս, յաճախ հաւատքով կը սկսինք ու թերահաւատութեամբ կ'աւարտենք:

5) Հովին սաստկութիւնն էր որ Պետրոսի հաւատքին մէջ թերահաւատութեան թթիւմորը խառնեց: Գալով մեզի, փորձութեանց սաստկութիւնը մեր ալ հաւատքին մէջ թերահաւատութիւն չի խառնէր:

6) Յիսուս յանդիմանեց Պետրոսը բայց չդատապարտեց զայն: Տէրը չի դատապարտեր իր սիրածները, բայց ի հարկին՝ կը յանդիմանէ զանոնք (Յտ 3.19):

«Եւ երբ նաւակ բարձրացան, հովը դադրեցաւ» (Մտ 14.32):

1) Երբ Տէրը նաւակ բարձրացաւ՝ «հովը դադրեցաւ»: Այո՛, երբ Տէրը բարձրանայ մեր կեանքի գահին վրայ, այլ խօսքով, երբ թագաւորէ մեր կեանքին ու սրտին մէջ՝ մեղքի հովերը կը դադրին: Երբ Յիսուս բարձրանայ եկեղեցւոյ գահին վրայ՝ եկեղեցին անսասան կը մնայ կեանքի յորձանքներուն դէմ:

2) Պէտք է նկատել որ Յիսուս ու Պետրոս միասին նաւակ բարձրացան: Պետրոս յօժարակամ ուզեց Յիսուսի հետ ըլլալ ալիքներուն վրայ, եւ ահա ան Յիսուսի հետ միասին նաւակ մտնելու պատիւը վայելեց: Անոնք որոնք սիրով կ'ընդունին տառապիլ Յիսուսի հետ ու Յիսուսի համար կեանքի ալեկոծումներուն մէջ անոնք Յիսուսի հետ պիտի թագաւորեն: Մենք «Քրիստոսի չար-

չարանքներուն մասնակից կ'ըլլանք՝ որպէսզի իր փառքին եւս մասնակից ըլլանք» (Հո 8.17):

«Նաւակին մէջ գտնուող աշակերտները երկրպագեցին Յիսուսի եւ ըսին. *"Իսկապէս դուն Աստուծոյ Որդին ես"*» (Մտ 14.33):

1) Աշակերտները զիտէին որ Յիսուս Աստուծոյ Որդին է, բայց հինգ հազարին հրաշալի կերակրումը, Յիսուսի քալելը ջուրին վրայէն եւ նաւակ մտնելուն պէս հովին դադարումը՝ եկան հաստատելու իրենց հաւատքը, եւ աւելիով ուժեղացնելու զանհկա Յիսուսի հանդէպ: Մենք եւս, երբ Տիրոջ օգնութեամբ յաղթական դուրս կու գանք դժուարութիւններէ՝ մեր հաւատքը աւելիով կը զօրանայ իրեն հանդէպ, եւ կը խոստովանինք ըսելով. *«Իսկապէս Յիսուսն է մեր միակ ազատարարը, մեր հօգ ը Փրկիչը»:*

2) Աշակերտները յաղթականօրէն դուրս գալէ ետք փորձութենէն՝ երկրպագեցին Յիսուսի: Մեզ կեանքի փոթորիկներէն յաղթականօրէն դուրս բերող Յիսուսը արժանի է մեր երկրպագութեան:

3) Աշակերտները հաւատացին ու յայտարարեցին որ Յիսուս Աստուծոյ Որդին է ու երկրպագեցին իրեն: Ճշմարիտ հաւատքին պէտք է ընկերանայ ճշմարիտ երկրպագութիւնը: Հաւատքի կրակը՝ երկրպագութեան կրակ պէտք է վառէ մեր մէջ: Իսկ երկրպագութիւնը՝ Յիսուսի առջեւ միայն ծունկ ու գլուխ խոնարհեցնելը չէ, այլ սի՛րտ ու հոգի՝ խոնարհեցնելը, եւ Տիրոջ փառքին ու թագաւորութեան տարածման համար ժրաջանօրէն աշխատիլը:

«Ապա անցնելով դիմացի կողմը, ցամաք ելան Գեննեսարէթ: Տեղացիները ճանչցան զինք, եւ ամբողջ գաւառին մէջ մարդ որկեցին ու բոլոր հիւանդները Յիսուսի բերին եւ կ'աղաչէին որ գոնէ թոյլ տայ հիւանդներուն, որ իր հագուստի քղանցքին դաչին: Եւ անոնք որ դպան՝ բժշկուեցան» (Մտ 14.34-36):

1) Գալիլեայի լիճին վրայով հասան Գեննեսարէթ քաղաքը, որ կը գտնուէր լիճին հիւսիս-արեւմտեան ափին: Համաձայն Մարկոսի, Յիսուս պատուիրեց աշակերտներուն նաւակ ելլել եւ Բեթսայի-դա երթալ (Մր 6.45: Տե՛ս նաեւ՝ 6.53): Հակասութիւն չկայ: Բեթսայի-

դան Գեննեսարեթի նաւահանգիստն էր: Գեննեսարեթէն ետք՝ Յիսուս գնաց Կափառնաւում, որ մօտիկ էր Գեննեսարեթի, եւ Կափառնաւումի մէջ էր որ իրեն հանդիպեցան՝ իր ձեռքով կերակրուողները, եւ հոս էր որ Տէրը ինքզինք ներկայացուց «կեանքի հաց» իբրեւ (Յհ 6.22-58):

2) Երբ Գեննեսարեթի բնակիչները «ճանչցան զինք», իրենց բոլոր հիւանդները բերին քովը, եւ աղաչեցին իրեն *«որ գոնէ թոյլ տայ հիւանդներուն, որ իր հագուստի քղանցքին դպչին: Եւ անոնք որ դպան՝ բժշկուեցան»*: Մենք եւս, եթէ ճանչնանք Յիսուսը իբրեւ զթառատ Փրկիչ՝ տազնապի մէջ եղող մեր բոլոր սիրելիները իրեն պիտի բերենք: Ան որ չի մօտենար Յիսուսին՝ չի մօտենար, որովհետեւ չի ճանչնար անոր սէրն ու քաղցրութիւնը:

3) Անոնք որ դպան Յիսուսի հագուստի քղանցքին՝ բժշկուեցան: Տեսէ՛ք Քրիստոսի մարմինին զօրութիւնը: Եթէ անոր մարմինին դպչող հագուստը ունէր այնքան զօրութիւն որ կը բժշկէր իրեն դպչող բոլոր ցաւագարները, որքա՛ն աւելի Քրիստոսի մարմինը ինք կրնայ բժշկել հաւատքով իրեն մօտեցող ու զինք ճաշակող մարդոց մարմինն ու հոգին (Մխիթար Վրդ. Սեբաստացի):

4) Ի՞նչ ըրին տեղացիները որոնք ճանչցան Յիսուսը. *«Ամբողջ գաւառին մէջ մարդ չէր կեցին ու բոլոր հիւանդները Յիսուսի բերին»*: Այս խօսքը կը պարզէ թէ՛ միայն իրենք չէ որ գացին ու մարդիկը Յիսուսի մօտ բերին, այլ՝ ուրիշներն ալ նոյն գործին մղեցին: Այսպիսի՛ն պէտք է ըլլայ Քրիստոսի հետեւորդը. ճանչնալէ ետք Քրիստոսը, մէկ կողմէ պէտք է աշխատի ուրիշներն ալ այդ ճանաչողութեան առաջնորդել, իսկ միւս կողմէ՝ պէտք է ուրիշներ ալ նոյն առաքելութեան մղէ:

5) Մարդասէր ու գուրգուրոտ էին Գեննեսարեթի բնակիչները: Անոնք կը սիրէին զիրար: Հոգատար էին իրարու հանդէպ: Երբ անոնցմէ ոմանք հանդիպեցան Յիսուսի՝ անձնասիրաբար չշարժեցան: Չմտածեցին որ միայն իրենք Տիրոջմէն օրհնուին. ուզեցին որ բոլորը օգտուին ու օրհնուին անկէ:

6) Անոնք աղաչեցին որ Յիսուս թոյլ տայ որ հիւանդները իր հագուստի քղանցքին դպչին: Այս խօսքը Տիրոջ հանդէպ իրենց բացառիկ վստահութեան արտայայտութիւնն էր: Նման վստահութիւն ունի՞նք Տիրոջ հանդէպ:

«Այն ասեն Յիսուսի մօտեցան Փարիսեցիներ եւ Օրէնքի ուսուցիչներ, որոնք Երուսաղէմէն եկած էին, եւ ըսին. *"Ինչո՞ւ աշակերտներդ մեր նախնիքներուն աւանդութիւնը կ'անտեսեն: Օրինակ, ճաշելէ առաջ չեն լուար իրենց ձեռքերը"*» (Մտ 15.1-2):

1) Փարիսեցիներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն գլխաւորները կը բնակէին Երուսաղէմի մէջ: Իրենց կողմէ դրկուած էին յիշեալ Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչները Յիսուսի մօտ՝ փորձելու եւ քննութեան ենթարկելու համար զինք եւ իր ուսուցումները: Եկած էին քննելու՝ սիրտերու Քննիչը:

2) Ճաշելէ առաջ ձեռքերը լուար Մովսէսի կողմէ տրուած օրէնք չէր, այլ՝ Փարիսեցիներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն նախնիքներուն կողմէ հաստատուած աւանդութիւն: Մովսէսի օրէնքներուն գործադրութիւնը արդէն իսկ յոգնեցուցած էր ժողովուրդը. ասով չբարարարուելով, կարծէք յաւելեալ ճնշում բանեցնելու համար ժողովուրդին վրայ, Փարիսեցիներ եւ Օրէնքի ուսուցիչներ նոր օրէնքներ կը սահմանէին, որոնք ժամանակի ընթացքին աւանդութեան կը վերածուէին:

3) *«Ճաշելէ առաջ չեն լուար իրենց ձեռքերը»*: Սա Օրէնքի ուսուցիչներուն հաստատած բազմաթիւ օրէնքներէն մին էր: Իրենց համար կարեւորը արտաքին մաքրութիւնն էր եւ ոչ թէ ներքին, մարմնաւոր մաքրութիւնն էր եւ ոչ թէ հոգիի ու սրտի մաքրութիւնը: Տէրը պարզեց անոնց, թէ մեղքն է որ կը պղծէ մարդը եւ ոչ թէ անլուայ ձեռքով ճաշ ուտելը (Մտ 15.20): Որքան ալ լուանք մեր ձեռքերը՝ չենք օգտուիր, եթէ երբեք մեր սիրտերը լուացուած չեն:

«Յիսուս անոնց պատասխանեց. *"Իսկ դո՞ւք ինչու կ'անտեսէք Աստուծոյ պատուիրանը՝ ձեր աւանդութիւնը պահելու համար"*» (Մտ 15.3):

1) Այս հարցումով, Տէրը կը յանդիմանէ Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչները, որոնք կը նախընտրէին իրենց աւանդութեանց

պահպանումը քան Աստուծոյ օրէնքներուն գործադրութիւնը: Տիրոջ հայեացքով դատապարտելի երեւոյթ է՝ գերադասել մարդոց ձեռքով մեզի փոխանցուած աւանդութիւնները, քան Աստուծոյ կողմէ մեզի տրուած օրէնքները, եւ աւելի դատապարտելին այն է, եթէ կան որոշ աւանդութիւններ որոնց պահպանման համար՝ կ'անտեսենք Աստուծոյ պատուիրանները:

2) Յիսուս Փարիսեցիներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն ուղղած իր հարցումով ըսել կ'ուզէր անոնց. *«Ե՛ւ եմ որ աշակերտներուս իրաւունք տուած եմ անլուայ ձեռքով ճաշ ուտելու. իսկ դուք՝ որ դուք ձեզ Մովսէսի աշակերտները կը նկատէք, ըսէ՛ք ինծի, ո՞վ ձեզի իրաւունք տուած է որ անտեսէք Աստուծոյ պատուիրանը՝ ձեր աւանդութիւնը պահելու համար»:*

«Աստուած կ'ըսէ. *"Պատուէ՛ հայրդ ու մայրդ"*, եւ ուրիշ տեղ մը կ'ըսէ. *"Ով որ իր հայրը կամ մայրը անիծէ՝ մահուան պիտի դատապարտուի"*: Մինչ դուք կ'ըսէք.- «Ով որ իր հօր կամ մօր ըսէ՝ *"Այն օգնութիւնը որ ինձմէ պիտի ստանայիր՝ Աստուծոյ նուիրուած է"*, պարտաւոր չէ՛ յարգելու իր հայրն ու մայրը»: Ահա այսպիսով դուք Աստուծոյ խօսքը կ'անարգէք՝ ձեր աւանդութիւնը պահելու համար» (Մտ 15.4-6):

1) Աստուածային օրէնք է որ մարդիկ պատուեն իրենց ծնողները (Ել 20.12: Բ.Օր 5.16), եւ երբեք չանիծեն զանոնք (Ել 21.17: Ղւ 20.9): Ծնողները պատուելը անշուշտ խօսքով չ'ըլլար, այլ՝ գործնապէս, անոնց հոգ տանելով, զանոնք կերակրելով, անոնց կարիքները հոգալով, եւ անոնց հանդէպ խնամատար ըլլալով մանաւանդ իրենց ծերութեան տարիներուն: Այս բոլորը չկատարելը՝ զանոնք անիծելու պէս բան մըն է: Ծնողներ իրենց զաւակներուն օրհնութեան աղբիւր են. զաւակները իրենց կարգին օրհնութեան աղբիւր պէտք է դառնան իրենց ծնողներուն համար, օգնելով անոնց՝ երբ օգնութեան կարիքը ունին. իսկ եթէ զաւակներ մերժեն օրհնութեան եւ օգնութեան աղբիւր դառնալ իրենց ծնողներուն՝ զանոնք անիծած կը համարուին, Աստուծոյ հայեացքով, եւ նման մէկը *«մահուան պիտի դատապարտուի»:* Եւ ի՞նչպէս կրնայ մահուան

չդատապարտուիլ այն զաւակը՝ որ կը մերժէ օգնել եւ նեցուկ կենալ իր ծնողին որ կեա՛նք տուած է իրեն:

2) Քրիստոսի ժամանակակից Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները եւ իրենց նախնիքները, «ծնողները պատուելու» եւ «զանոնք չանիծելու» օրէնքները պարզապէս կը հասկնային զանոնք յարգել եւ անոնց վնաս չհասցնել իմաստով, ինչպէս կ'ըսէ Միսիթար Մեքաստացի Վրդ.: Անոնք պարտաւոր չէին զգար օգնելու իրենց ծնողներուն, եւ իրենց ծնողներուն իրենց տալիքը տաճարին կը նուիրէին, եւ իրենց ծնողներուն երթալով՝ անոնց կ'ըսէին. *«Այն օգնութիւնը որ ինձմէ պիտի ստանայիր՝ Աստուծոյ նուիրուած է»*: *«Աստուծոյ նուիրուած է»*. բառացի՝ «կորբան է»: Եբրայեցիներ այս բառը կը գործածէին «Աստուծոյ տրուած ընծային» համար: Աստուծոյ տրուած ռեւէ ընծայ՝ այլեւս կարելի չէր ուրիշի մը տալ: Իսկ ի՞նչ էր հիմնական պատճառը որուն համար Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները, իրենց ծնողներուն իրենց տալիք նուէրը՝ տաճարին կը նուիրէին. պատճառն այն էր, որ անոնք երբ տաճարին նուիրէին՝ մարդոց կողմէ գովասանական ու փառաբանական խօսքեր կը լսէին, մինչդեռ եթէ իրենց ծնողներուն բան մը նուիրէին՝ աստիկա մարդոց ուշադրութիւնը չէր գրաւեր, եւ զիրենք գովաբանող չէր ըլլար: Խորքին մէջ, հետեւաբար, իրենց փառասիրութիւնն էր որ զիրենք դարձուցած էր անգութ իրենց ծնողներուն հանդէպ, ինչպէս նաեւ պատճառ դարձած էր որ Աստուծոյ օրէնքներուն մեկնութիւնը խեղաթիւրէին, եւ զանոնք իրենց ակնկալութիւններուն յարմարցնէին:

«Կեղծաւորնէ՛ր, Եսայի մարգարէ ճիշդ մարգարեացած է ձեր մասին, երբ կ'ըսէ. "Այս ժողովուրդը միայն շրթունքներով զիս կը պատուէ, մինչ իր սիրտը շատ հեռու է ինձմէ: Պարսպ տեղ զիս կը պաշտեն, որովհետեւ իրենց սորվեցուցածները մարդոց կողմէ տրուած պատուիրաններ են"» (Մտ 15.7-9):

1) Տէրը «կեղծաւորներ» բառով կը բնութագրէ Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչները, որովհետեւ անոնք ներքնապէս անմաքուր էին, բայց արտաքնապէս իրենք զիրենք մաքուր կը ցուցնէին: «Կեղծաւորներ» էին, որովհետեւ պնակին ու զաւաթին արտաքինը

կը մաքրէին, մինչ զիտէին որ անոնց ներսիդին գտնուող ուտելիքն ու խմելիքը յափշտակութեամբ եւ աղտեղութեամբ ձեռք բերած են (Մտ 23.25): «Կեղծաւորներ» էին, որովհետեւ տաճարին ընծայ տալով իրենք զիրենք աստուածասէր կը ցուցնէին, բայց իրենց ծնողներուն հանդէպ իրենց անհոգութեամբ ոտնակոխ կ'ընէին իրենց «սիրած» Աստուծոյն օրէնքները:

2) Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչները եւ անոնց բոլոր հետեւորդները, միայն շրթունքներով կը պատուէին զԱստուած, բայց իրենց սիրտերը Աստուծմէ հեռու էին: Եւ իրենց սիրտերուն Աստուծմէ հեռու ըլլալուն պատճառը այն էր՝ որ անոնք իրենց սիրտերը կապած էին իրենց հայրերէն իրենց փոխանցուած աւանդութիւններուն, կանոններուն եւ սովորութիւններուն: Տէրը բացայայտեց անոնց եւ մեզի, թէ ոեւէ եկեղեցի կամ անհատ որ կուրօրէն կառչած է իր հայրերէն իրեն փոխանցուած աւանդութիւններուն եւ կանոններուն՝ հեռու կ'ըլլայ Աստուծմէ:

3) *«Այս ժողովուրդը միայն շրթունքներով զիս կը պատուէ, մինչ իր սիրտը շատ հեռու է ինձմէ»:* Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչները միայն շրթունքի մարդիկ էին. սրտի մարդիկ չէին: Իրենց շրթներով Աստուծոյ արդարութիւնը կը գովէին, բայց իրենց սիրտերուն մէջ իրենք զիրենք արդար կը նկատէին եւ ոչ թէ զԱստուած: Իրենց բերաններով Աստուծոյ սրբութիւնը կը գովերգէին, բայց իրենց սիրտերը ոեւէ առնչութիւն չունէր Սուրբին եւ սրբութեան հետ: Գալով մեզի, մենք շրթունքի՞ մարդիկ ենք, թէ՛ սրտի: ԶԱստուած փառաբանող բերաննէ՞ր ունինք միայն, թէ նաեւ՝ զայն փառաբանող ու պաշտող սիրտեր: Մեր սիրտերը մօտի՞կ են Աստուծոյ, թէ՛ հեռո՞ւ են անկէ:

4) Յիսուս Փարիսեցիներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն Աստուծոյ մատուցած պաշտամունքը «պարապ» կը կոչէ, որովհետեւ *«իրենց ստրվեցուցածները մարդոց կողմէ տրուած պատուիրաններ են»:* Երբ ուշադրութեամբ կը կարդանք Նոր Կտակարանը, կը տեսնենք որ անոնք մնայուն վիճաբանութեան մէջ են Յիսուսի հետ, իրենց հայրերու աւանդութեանց համար: Անոնք կը պաշտպանէին ու կը հետապնդէին իրենց աւանդութեանց գործադրութիւնը, փոխանակ պաշտպանելու ու հետապնդելու Աստուծոյ խօսքերուն գործադրութիւնը: Այսօր ալ կան շատ մարդիկ, որոնք երեւութա-

պէս եկեղեցւոյ հայրերուն եւ անոր ասանդութեանց ջատագով կը թուին, բայց իսկութեան մէջ ոեւէ առնչութիւն չունին ո՛չ եկեղեցւոյ զուխին՝ Յիսուսի հետ, եւ ոչ ալ իրենց հայրերու հաւատքին հետ:

«Յետոյ Յիսուս իր մօտ կանչեց ժողովուրդը եւ ըսաւ անոնց. *"Մտիկ ըրէք ու լա՛ւ հասկցէք: Բերնէն մտածը չէ՛ որ կը պղծէ մարդը, այլ ինչ որ դուրս կ'ելլէ բերնէն՝ ա՛յն է որ կը պղծէ մարդը"*» (Մտ 15.10-11):

1) Փարիսեցիներ եւ Օրէնքի ուսուցիչներ կ'ուսուցանէին թէ անլուայ ձեռքերով ճաշ ուտելը կը պղծէ մարդը: Երկնառաք Ուսուցիչը, սակայն, իր այս հաստատումով բացայայտեց ամբողջ ժողովուրդին, թէ անլուայ ձեռքերով բերնէն մտածը չի պղծեր մարդը, եւ թէ՛ մարդը պղծողը նոյնինքն մարդուն բառերն են գորս դուրս կ'ելլեն իր բերնէն: Մեր բերնէն դուրս եկող ամէն տգեղ խօսք կամ արտայայտութիւն՝ կը պղծեն մեզ: Արտաքին աշխարհը չի կրնար մեզ պղծել եթէ մեր ներքին աշխարհը մաքուր է:

2) Հարկաւ մարդը չի պղծուիր իր բերնէն ելած բառերով միայն, այլ նաեւ՝ իր միտքէն ելած մտածումներով, իր ձեռքերով կատարած գործերով, իր սրտի ցանկութիւններով: Վատ մտածում մը խաւարով կը ծածկէ մեր միտքը, եւ զանհկա կը դարձնէ չար ոգիներու բնակարան: Եթէ վատ բան չմտածենք՝ վատ բան չենք գործեր: Ուրիշին վնաս հասցնող արարք մը կը պղծէ մեզ, որովհետեւ մեզ դասակից կը դարձնէ չար ոգիներուն, որոնք գիշեր ու ցերեկ կ'աշխատին մարդոց վնաս հասցնել:

3) Մովսէսի Օրէնքը կ'արգիլէ որոշ կենդանիներու միսը ուտել: Յիսուս երբ կը հաստատէ թէ *«բերնէն մտածը չէ՛ որ կը պղծէ մարդը»*, այդ օրէնքին աւարտն է որ յայտարարած կ'ըլլայ: Հրեաներ ոչ միայն «անմաքուր» կամ «պիղծ» կը կոչէին որոշ կենդանիներ, այլ նաեւ այդպէս կ'որակէին հեթանոսները: Յիսուս տեսիլքով մը յայտնեց Պետրոս առաքեալին թէ պէտք չէ «անմաքուր» կամ «պիղծ» նկատել ո՛չ բանաւոր էակները եւ ո՛չ ալ անբան անասունները (Գրծ 10.9-16): Նոյնը պէտք է ընենք մենք եւս: Ո՛չ որ պէտք է պիղծ համարենք, որովհետեւ Տիրոջ հայեացքով ամէն մարդ կրնայ սրբուիլ եւ իր պղծութենէն ձերբազատուիլ:

«Այն ատեն աշակերտները մօտեցան իրեն եւ ըսին. *"Գիտե՞ս որ Փարիսեցիները երբ ըսածդ լսեցին, գայթակղեցան"*» (Մտ 15.12):

Յիսուս ժողովուրդին բացատրելէ ետք թէ մարդուն բերնէն դուրս ելածն է որ կը պղծէ մարդը եւ ոչ թէ անոր բերանը մտածը՝ կ'արձակէ ժողովուրդը, եւ աշակերտներուն հետ միասին տուն կը դառնայ: Այս միջոցին, աշակերտները կը մօտենան իրեն եւ կ'ըսեն, թէ Փարիսեցիները գայթակղեցան իր խօսքէն: Փարիսեցիները գայթակղեցան՝ ո՛չ միայն որովհետեւ Յիսուս անոնց ըսաւ թէ մարդուն բերանը մտածը չի պղծեր մարդը, եւ ո՛չ միայն որովհետեւ բացայայտեց անոնց անհոգատար վերաբերմունքը իրենց ծնողներուն հանդէպ, այլ յատկապէս անոր համար՝ որ զիրենք կոչեց Աստուծմէ հեռու սուտ երկրպագուներ (8-9 համարներ), եւ Աստուծոյ օրէնքները անտեսող մարդիկ (3-րդ համար): Փարիսեցիները կը հաւատային որ իրենք Աստուծոյ օրէնքները գործադրող ախոյեաններ էին, հետեւաբար, անոնք ի՞նչպէս կրնային հանդուրժել յանդիմանուիլ ամբողջ ժողովուրդին ներկայութեան եւ ներկայացուիլ՝ Աստուծոյ օրէնքները անտեսող ու ոտնակոխ ընող մարդիկ իբրեւ:

«Յիսուս անոնց պատասխանեց. *"Ոեւէ տունկ որ երկնաւոր Հայրս չէ տնկած՝ արմատախիլ պիտի ըլլայ"*» (Մտ 15.13):

1) Տունկը մարդ արարածն է, իսկ տունկ տնկողը՝ Հայրն Աստուած: Յիսուս իր Հայրը կը նմանցնէ տունկ տնկող մշակի: Առիթով մը ան իր Հայրը կոչեց մշակ (Յհ 15.1): Տէրը կը բացայայտէ, թէ ոեւէ մարդ որ Հօր Աստուծոյ կողմէ չէ տնկուած Քրիստոսի հաւատքին վրայ՝ «արմատախիլ պիտի ըլլայ», այլ խօսքով՝ ոեւէ անձ որ Քրիստոսի հաւատալու շնորհքը չէ ստացած Աստուծոյ կողմէ՝ պիտի խլուի այս աշխարհէն եւ գեհենի կրակին մէջ նետուի:

2) «Տունկ» բառով Յիսուս այստեղ յատուկ կերպով կ'ակնարկէ Փարիսեցիներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն, որոնք իրենք զիրենք իմաստուն եւ գիտուն կը կարծէին, եւ ուստի՝ հպա՛րտ մարդիկ էին: Եւ որովհետեւ այդպիսին էին՝ Հայրը ծածկեց անոնցմէ իր Որդիին մեսիայութիւնը, եւ թոյլ չտուաւ որ անոնք ճանչնան Յիսուսը եւ

տնկուիւն անոր հաւատքին վրայ. այս ճշմարտութիւնն է որ Տէրը բացայայտեց երբ ըսաւ. *«Հա յր, երկինքի եւ երկրի Տէր, շնորհակալ եմ քեզի, որ իմաստուններէն եւ գիտուններէն ծածկեցիր այն՝ ինչ որ յայտնեցիր պարզ ու համեստ մարդոց»* (Մտ 11.25):

«Ձգեցէ՛ք զիրենք, կոյրեր են՝ կոյրերու առաջնորդ: Երբ կոյրը ուրիշ կոյր մը կ'առաջնորդէ՝ երկուքն ալ փոսը կ'իյնան» (Մտ 15.14):

Յիսուս «կոյրեր» կը կոչէ այն հրեաները, որոնք՝ թէպէտ իրենց աչքերով տեսան իր գործած հրաշքները եւ իրենց ականջներով լսեցին իր կենսատու խօսքերը, եւ սակայն չհաւատացին ու չընդունեցին զինք իբրեւ խոստացուած Մեսիան: Եւ «կոյրերու առաջնորդ» կը կոչէ Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչները: Տէրը կը բացայայտէ, թէ երբ հոգեպէս կոյր Փարիսեցին եւ Օրէնքի ուսուցիչը առաջնորդեն հոգեպէս կոյր հրեաները՝ «երկուքն ալ փոսը կ'իյնան», այսինքն՝ դժոխքի խորխորատը: Տէրը իր այս հաստատումով կը պարզէ, թէ բոլոր այն քարոզիչները որոնք չեն ընդունիր զինք ու չեն հետեւիր իրեն՝ հոգեպէս կոյր են, եւ դատապարտուած են փոսը իյնալու ոչ միայն իրենք, այլեւ բոլոր անոնք՝ որոնք իրենց կը հետեւին եւ իրենց առաջնորդութեան կը վստահին:

«Պետրոս խօսք առնելով ըսաւ Յիսուսի. *"Բացատրէ՛ մեզի այդ առակը"*: Յիսուս ըսաւ. *"Տակաւին դո՞ւք ալ անմիտ էք: Չէ՞ք հասկընար, թէ ինչ որ մարդուս բերանը կը մտնէ՝ անոր ստամոքսը կ'երթայ եւ ապա դուրս կ'ելլէ"*» (Մտ 15.15-17):

1) Պետրոս առաքեալներուն մէջ ամենէն համարձակախօսը ըլլալով՝ «առակին» բացատրութիւնը ուզեց: Աստուածաշունչին մէջ այն հատուածները որոնք բացատրութեան կը կարօտին՝ ընդհանրապէս «առակ» կը կոչուին: Պետրոս առաքեալ «առակ» կը կոչէ Յիսուսի քիչ առաջ արտասանած խօսքը. *«Բերնէն մտածը չէ՛ որ կը պղծէ մարդը, այլ ինչ որ դուրս կ'ելլէ բերնէն՝ ա՛յն է որ կը պղծէ մարդը»*: Առակ չէր ասիկա, բայց առաքեալներուն համար բացատրութեան կը կարօտէր, որովհետեւ, անոնք դեռ կը հաւատային, որ եթէ ուտէին «պիղծ եւ անմաքուր» կենդանիներու միսէն՝

իրենք ալ պիտի պղծուիին ու անմաքուր դառնային, բայց ահա Տէրը իրենց կ'ըսէ, թէ բերնէն մտածը չի պղծեր մարդը: Հետեւաբար, իրենց համար անհասկնալի էր թէ ի նչպէս իրենց բերնէն մտածը չէր կրնար պղծել զիրենք, երբ Օրէնքը կ'արգիլէր որոշ կենդանիներու միսէն ուտել (Բ.Օր 14.3-21):

2) «Տակաւին դո՛ւք ալ անմիտ էք»: Ասկէ առաջ աշակերտները արդէն շատ բան լսած էին Յիսուսէն, եւ Յիսուս կ'ակնկալէր որ անոնք զինք եւ իր խօսքերը հասկնալու կարող ըլլային այլեւս: Տէրը կ'ուզէ որ իր հետեւորդները հասուննան ոչ միայն իրենց հաւատքին մէջ, այլեւ՝ հարցերը հասկնալու իրենց կարողութեան մէջ:

3) Տէրը կը բացայայտէ թէ մարդուս բերանը մտածը՝ անոր ստամոքսը կ'երթայ. սրտին, հոգիին ու մտքին չ'երթար, եւ ուստի չի կրնար պղծել մարդը: Իսկ ստամոքսը մարմինին անհրաժեշտը կ'առնէ կերակուրէն, եւ ատելորդ բաները մարմինէն դուրս կը դրկէ, եւ հետեւաբար՝ ռեւէ ձեւով չի կրնար պղծել մարդը:

«Մինչդեռ ինչ որ մարդուս բերանէն կ'ելլէ՝ սիրտէն դուրս կու գայ, եւ ատիկա է որ կը պղծէ մարդս» (Մտ 15.18):

1) Մարդուս սիրտը գանձատուն մըն է, եւ այդ գանձատունը լեցուն է գանձերով: Յիսուս կ'ըսէ, թէ *«բարի մարդը իր սրտի բարի գանձէն՝ բարիք կը հանէ, իսկ չար մարդը իր սրտի չար գանձէն՝ չարիք»* (Մտ 12.35): Ինչ որ ունինք մեր սրտի գանձատան մէջ՝ անո՛նք են մեր գանձերը: Եթէ բամբասանք ու զրպարտութիւն ունինք՝ ասո՛նք են մեր գանձերը: Եթէ նախանձ ու ատելութիւն ունինք՝ ասո՛նք են մեր գանձերը: Եթէ շնացողի ու պոռնիկի յատուկ ցանկութիւններ ունինք՝ ասո՛նք են մեր գանձերը: Եթէ սուտ կը խօսինք՝ սուտը կը դառնայ գանձը մեր սրտին: Եթէ կ'անիծենք մեր նմանը՝ անէծքը կը դառնայ գանձը մեր սրտին: Եթէ նման բաներով լեցուն ենք՝ նման բաներ դուրս կու գան մեր սրտէն ու կը պղծեն մեզ:

2) Ճիշդ է որ Տէրը կը հաստատէ թէ մարդը պղծող բաները՝ մարդուն սրտէն դուրս կու գան, բայց խորքին մէջ անոնց աղբիւրը մարդուն միտքն է: Եթէ միտքը բարի մտածումներ ունի իր մէջ՝ այդ մտածումներն է որ կը դրկէ դէպի սիրտը, եւ եթէ չար մտածումներ ունի իր մէջ՝ գանոնք կը դրկէ դէպի սիրտը: Իսկ ռեւէ բան որ տեղ

գտնէ մարդուն սրտին մէջ՝ կը դառնայ մարդուն կամքը, կամեցածը, փափաքը: Այս իմաստով, երբ մարդուն բերնէն չար խօսքեր դուրս կու գան, կը նշանակէ թէ անիկա ունի չար միտք ու չար մտածումներ, չար կամք ու չար կամեցողութիւն, եւ կը նշանակէ, հետեւաբար, որ անիկա պիտի մարդ է: Ներքնապէս պիտի չարքան կ'արտաբերէ:

«Որովհետեւ մարդու սիրտէն է որ կ'ելլեն չար մտածումները՝ սպանութիւն, շնութիւն, պոռնկութիւն, գողութիւն, սուտ վկայութիւն, հայհոյութիւն: Աստ՛նք են որ կը պղծեն մարդը եւ ոչ թէ անլուայ ձեռքով ճաշ ուտելը» (Մտ 15.19-20):

Մարդուն սրտին մաքրութիւնը կախեալ է իր մտքի մաքրութենէն: Եթէ մարդուն միտքը աղտոտ ըլլայ՝ անոր սիրտը չի կրնար մաքուր ըլլալ: Ակօս մը կայ մարդուն միտքէն դէպի անոր սիրտը երկարող. այդ ակօսը մարդուն կամքին խոփով բացուած է: Եթէ միտքը իր ներսիդին ունենայ չար մտածում մը, եւ եթէ կամքը կամենայ այդ չար մտածումին գործադրութիւնը, այդ մտածումը իսկոյն միտքէն դէպի սիրտը երկարող ակօսին ճամբով կը հասնի մարդուն սիրտը: Այդ չար մտածումը ներթափանցելէ ետք մարդուն սիրտը եւ ինքզինք ամբօրէն հոն հաստատելէ ետք՝ կ'երթայ դէպի երկրորդ ակօսը, որ կ'երկարի մարդուն սրտէն դէպի անոր բերանը, եւ հոնկէ դուրս կու գայ գարշահոտ ու որդնալից կերակուրի նման, եւ կը թունաւորէ ամբողջ շրջապատը: Ուրեմն, մարդուն մէջ երկու աներեւելի ակօսներ կան. մին՝ անոր միտքէն դէպի սիրտը երկարող, իսկ երկրորդը՝ անոր սրտէն դէպի բերանը երկարող: Եթէ Սուրբ Հոգիին միջոցաւ միտքի նորոգութիւն ապրինք, այլ խօսքով՝ հեռացնենք մեզմէ մեղսալից մտածելակերպը, մեր մտքի դուռը փակ կը մնայ վերեւ յիշուած մեղքերուն առջեւ, եւ իբրեւ արդիւնք՝ մեր ներսիդին գտնուող երկու ակօսներն ալ մաքուր կ'ըլլան: Ինչպէս նեխած կերակուրը կը հոտեցնէ սենեակը, այնպէս ալ, մեղքն ու մեղքի սէ՛րը կը հոտեցնեն մարդուն ներքին սենեակը՝ անոր սիրտը, եւ ոչ թէ անլուայ ձեռքերով ճաշ ուտելը: Տէրը ուզեց պարզել, թէ սիրտին լուացումն է որ մարդը մաքուր կը պահէ եւ ոչ թէ ձեռքերուն լուացումը:

«Ապա Յիսուս հոնկէ ելլելով գնաց Տիրոսի եւ Սիդոնի շրջանները» (Մտ 15.21):

1) Տէրը Փարիսեցիներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն կողմէ ընդդիմութեան ու մերժումի հանդիպելէ ետք՝ *«հոնկէ ելլելով գնաց Տիրոսի եւ Սիդոնի շրջանները»* որոնք հեթանոսական շրջաններ էին: Ուշագրաւ է որ երբ իր ընտրեալ ազգի զաւակները զինք մերժեցին, թողուց զանոնք եւ գնաց անոնց՝ որոնք երբեք զինք չէին փնտռեր, որպէսզի իրականանար Եսայի մարգարէին բերնով իր ըսած խօսքը. *«Զիս գտան անոնք՝ որ զիս չէին փնտռեր. Յայտնուեցայ անոնց՝ որոնք ինձմով չէին հետաքրքրուեր»* (Հո 10.20): Եթէ հակառակինք Տիրոջ՝ կը թողու մեզ ու կը հեռանայ, երթալ գտնելու համար զինք փնտռող եւ ընդունող մարդիկ:

2) Յիսուս Տիրոս կամ Սիդոն քաղաքները չմտաւ, այլ պարզապէս անոնց սահմաններուն մօտեցաւ: Տիրոս եւ Սիդոն քաղաքները կը գտնուէին Պաղեստինի սահմանին մօտիկ, Փիւնիկիէի հարաւը: Յիսուս այս երկու քաղաքներուն մէջ հրաշքներ չգործեց, բայց զիտէր որ եթէ գործէր՝ շատեր կրնային դարձի գալ (Մտ 11.21):

«Եւ ահա քանանացի կին մը, որ այդ կողմերէն էր, եկաւ Յիսուսի մօտ եւ բարձրաձայն ըսաւ. *“Տէ՛ր, Դաւիթի՛ Որդի, ողորմէ՛ ինձի, աղջիկս չար ոգիէն սաստիկ կը տանջուի”*» (Մտ 15.22):

1) Մատթէոս կինը կը կոչէ՝ «Քանանացի», իսկ Մարկոս՝ «Փիւնիկ Ասորի» (հին թրգմ.), «Սուրիական Փիւնիկէն» (Մր 7.26, նոր թրգմ.): Փիւնիկէն Սուրիայի քաղաքներէն էր: Հետեւաբար, «Փիւնիկ Ասորի» ըսելով կը հասկնանք՝ Սուրիայէն եղող Փիւնիկէցի: Մատթէոս զայն կը կոչէ «Քանանացի», որովհետեւ Եբրայեցիները Փիւնիկէ քաղաքը միշտ «Քանան» կը կոչէին (Ես 23.11):

2) «Եկաւ Յիսուսի մօտ»: Եկողը հեթանոս Քանանացի կին մըն էր: Հրեաներ անհաւատ կը նկատէին Քանանացիները պատճառաբանելով որ անոնք չէին ճանչնար ճշմարիտ Աստուածը: Բայց ահա այս կինը, իր սրտին մէջ ունէր ճշմարիտ հաւատք՝ ճշմարիտ Աստուծոյ հանդէպ: Մենք կրնանք մեր չակնկալած մարդոց մօտ աւելի՛ մեծ հաւատք գտնել քան մեր ակնկալած մարդոց մօտ:

3) Ուշագրաւ է կնոջ համարձակութիւնը: Ան անկասկած լսած էր որ Յիսուս ունէր խումբ մը աշակերտներ որոնք հետը կը շրջէին ամէն տեղ: Ան վստահաբար գիտէր որ Տիրոջ աշակերտները սրբապղծութիւն կը նկատէին հեթանոսի մը մօտենալը իրենց Տիրոջ: Ան գիտէր որ կրնար աշակերտներուն կողմէ հեռացուիլ, վտարուիլ, խօսքով վիրաւորուիլ. բայց ասիկա պատճառ չէր որ չմօտենայ Տիրոջ եւ իր խնդրանքը չմատուցէ: Մենք ունի՞նք նման հոգի: Հոգի մը՝ որ մեզ կը մղէ դէպի Քրիստոս, անտեսելով ամէն ծաղրանք ու անարգանք:

4) Քանանացի կինը Յիսուսը կոչեց «Տէր», որ կը նշանակէ թէ խոստովանեցաւ անոր Տիրական հանգամանքը: Զինք անուանեց «Դաւիթի Որդի», որ կը նշանակէ թէ խոստովանեցաւ անոր խոստացեալ Մեսիան ըլլալը: Անոր ըսաւ «ողորմէ՛ ինծի», որ կը նշանակէ թէ խոստովանեցաւ որ ան ողորմած Տէր է, եւ թէ իր աղջկան բժշկութիւնը՝ Տիրոջ ողորմութեան արդիւնքը պիտի ըլլայ, եւ ուստի՝ իր անձին արժանաւորութեան հետ կապ չունի:

5) Կինը չըսաւ. «Ողորմէ՛ աղջկաս», այլ՝ «Ողորմէ՛ ինծի»: Իր աղջկան ըլլալիք ողորմութիւնը՝ իրեն՝ եղած կը համարէ, որովհետեւ անոր ցաւը՝ ի՛ր ցաւը կը նկատէ: Մենք կրնա՞նք ուրիշին ցաւը՝ մե՛ր ցաւը նկատել, եւ ուստի, ուրիշին եղած բարիքը՝ մեզի եղած համարել:

«Բայց Յիսուս չպատասխանեց անոր: Ասոր վրայ աշակերտները մօտեցան եւ աղաչելով ըսին. *Ճամբէ՛ զինք, որովհետեւ մեր ետեւէն կ'աղաղակէ*» (Մտ 15.23):

1) «Յիսուս չպատասխանեց» կնոջ, բայց կինը շարունակեց աղաղակել: Մենք ի՞նչ կ'ընենք երբ աղօթենք եւ Տէրը չպատասխանէ մեզի. կը դադրի՞նք աղօթելէ, թէ՛ այս կնոջ նման կը շարունակենք բաղիսել Տիրոջ սրտին դուռը:

2) Կինը յոյս ունէր որ Յիսուս պիտի բժշկէր իր աղջիկը: Ուշացուց անոր խնդրանքին կատարումը, ո՛չ թէ յուսահատութեան մատնելու համար զինք, ընդհակառակը, աւելիով յոյսով գօտեպընդելու: Տէրը կրնայ մեր ալ աղօթքին պատասխանը ուշացնել, բայց

իր նպատակը մեզ յուսահատութեան մատնելը չէ, այլ՝ յոյսով ու յարատեւութեամբ աղօթելու կրա՛կ արծարծել մեր սրտին մէջ:

3) Երբ աշակերտները տեսան որ կինը իր աղաղակը չի դադարեցներ՝ Յիսուսի ըսին. *«Ճամբէ՛ զինք, որովհետեւ մեր ետեւէն կ'աղաղակէ»*: Հաւանաբար Յիսուս անմիջապէս չպատասխանեց կնոջ, փորձելու համար աշակերտները, եւ տեսնելու եթէ երբեք գութ ու գորով ունէի՛ն օտարականին, այլ խօսքով՝ հեթանոսին հանդէպ, ոչ հրեային հանդէպ: Խորքին մէջ, Յիսուս իր կեցուածքով փորձաքարի զարկաւ աշակերտներուն մարդասիրութիւնը եւ կնոջ հաւատքը: Ան կ'ուզէր կնոջ մօտ հաւատքի յարատեւութիւն տեսնել, իսկ աշակերտներուն մօտ՝ սէր ու գորով հեթանոսներուն հանդէպ:

4) Հրեաներ թշնամի կը նկատէին Քանանացիները, բայց ահա աշակերտները խնդրեցին Տիրոջմէն որ կատարէ Քանանացի կնոջ փափաքը եւ *«Ճամբէ զինք»*: Մենք կրնա՞նք աշակերտներուն նման աղաչել Յիսուսին Քանանացիներուն, այլ խօսքով՝ մեր թշնամիներուն ու հակառակորդներուն բժշկութեան ու փրկութեան համար:

«Յիսուս պատասխանեց. "Ես միայն Իսրայէլի կորսուած ոչ-խարներուն համար ղրկուեցայ"» (Մտ 15.24):

1) Այս խօսքով Յիսուս ըսել չէր ուզեր թէ ինք աշխարհ եկաւ Իսրայէլի ժողովուրդին փրկութեան համար միայն, այլ կ'ուզէր բացայայտել, թէ իր երկրաւոր առաքելութեան ժամանակ, միայն հրեաներուն կեանքին մէջ էր որ պիտի գործէր. եւ սակայն, իր խաչելութենէն ու յարութենէն ետք՝ փրկութեան իր Աւետարանը պիտի տարածուէր բոլոր ազգերուն: Ան իր յարութենէն ետք աշակերտներուն ըսաւ. *«Գացէք եւ բոլոր ժողովուրդները ինծի աշակերտ դարձուցէք»* (Մտ 28.19): Մտաբերենք Միմոն ծերունիին խօսքը. *«Աչքերովս տեսայ Փրկիչը, որ ղրկեցիր բոլոր ժողովուրդներուն, որպէս լոյս՝ հեթանոսները լուսաւորելու»* (Ղկ 2.32): Յիսուս կ'ըսէ թէ կան ոչխարներ որոնք փարախէն դուրս են, զանոնք եւս ներս պիտի բերէ (Յհ 10.16): Փարախէն դուրս գտնուող ոչխարները հեթանոսներն են: Տիրոջ փրկութիւնը բոլորին համար է, ուստի պէտք չէ համարձակինք մտածել թէ այս կամ այդ մարդը արժանի չէ երկինք մտնելու կամ փրկուելու: Ատիկա Տէրը պիտի որոշէ եւ ոչ թէ մենք:

2) Ոչխարը առանց հովիւի կը կորսուի: Տէրը Իսրայէլացիները կը կոչէ «կորսուած ոչխարներ», պարզելու համար թէ անոնք կորսուած էին՝ որովհետեւ չունէին հովիւ: Մեր եկեղեցւոյ պատկերն է որ կը գտնենք հոս: Ես չեմ խօսիր եկեղեցի չաճախողներուն մասին, որոնք ամբողջութեամբ մոռցուած են իրենց հովիւներուն կողմէ, այլ անոնց մասին՝ որոնք թէպէտ եկեղեցի կը յաճախեն եւ սակայն յարաբերութիւն չունին Քրիստոսի հետ, չեն ճանչնար Քրիստոսը եւ հեռու են անկէ. եւ ինչո՞ւ որովհետեւ ճշմարտութեան առաջնորդող հովիւ չունին: Մեր «հաւատացեալները» կորսուած ոչխարներու նման են, որովհետեւ կորսուած հովիւներ ունին: Անոնցմէ շատեր չեն ճանչնար Քրիստոսը, որովհետեւ Քրիստոսը չճանչցող հովիւներ ունին:

3) Տէրը Իսրայէլացիները կոչեց «կորսուած», ցոյց տալու համար թէ ինք եկած էր զիրենք գտնելու: Եւ զանոնք կոչեց «ոչխար», ցոյց տալու համար թէ ինք անոնց հովիւն է (Յհ 10.2), «իբրա՛ւ հովիւր» (Յհ 10.11), զիրենք իրենց անուններով ճանչցող ու կանչող հովիւր (Յհ 10.3), առաջնորդող ու արածող հովիւր (Յհ 10.4), անոնց կեանք եւ լեցուն կեանք պարզելող հովիւր (Յհ 10.10), անոնց համար իր կեանքը զոհող հովիւր (Յհ 10.11):

4) «*Կորսուած ոչխարներուն համար դրկուեցայ*»: Եթէ դուն քեզ կորսուած ոչխար մը կը նկատես՝ Յիսուս քեզի՝ համար դրկուեցաւ աշխարհ: Տեղդ գտա՞ծ ես Հովուապետին փարախին մէջ, թէ՛ տակաւին փարախէն դուրսն ես:

«Սակայն կիներ մօտեցաւ, ծունկի եկաւ ու ըսաւ. *"Տէ՛ր, օգնէ՛ ինձի"*» (Մտ 15.25):

1) Չենք գիտեր եթէ երբեք կիներ լսեց Յիսուսի խօսքը զոր ըսած էր իր աշակերտներուն, թէ ինք միայն Իսրայէլի կորսուած ոչխարներուն համար եկած էր. սակայն յստակ է որ ան կանգ առաւ եւ առիթ տուաւ որ կիներ մօտենայ իրեն եւ վերստին կրկնէ իր խնդրանքը: Հոսկէ կը ստրվինք, թէ Տիրոջ կամքն է, որ մեր աղօթքն ու խնդրանքը յաճախ կրկնենք իր առջեւ: Յիսուս չ'ուզեր որ իր հետեւորդները դադրեցնեն իրենց աղօթքը երբ շուտով պատասխան չստանան:

2) «*Ծունկի եկաւ*»: Ասիկա երկրորդ անգամն է որ կինը ծունկի կու գայ Յիսուսի առջեւ: Առաջին անգամ ծունկի եկաւ երբ Յիսուս կը գտնուէր տան մը մէջ (Մր 7.24-25): Աւետարաններուն մէջ այս կինը միակ հեթանոս անձն է որ ծունկի եկաւ Յիսուսի առջեւ: Կարգ մը մեկնիչներ կը բացատրեն որ անոր ծունկի գալը կը խորհրդանշէ ամբողջ հեթանոս աշխարհին ճնրադրութիւնը Տէր Յիսուսի առջեւ. բան մը՝ որ տեղի պիտի ունենայ Ժամանակներու ւարտին (Փլպ 2.10: Ես 45.23: Հո 14.11): Յիսուսի առջեւ ծունկի գալը՝ զայն իբրեւ Տէ՛ր ու Փրկի՛չ դաւանիլ կը նշանակէ, զայն իբրեւ Աստուած խոստովանիլ կը նշանակէ. «*Ամէն ծունկ պիտի խոնարհի առջեւ եւ ամէն լեզու պիտի խոստովանի թէ ես եմ Աստուածը*» (Հո 14.11):

3) «*Տէ՛ր, օգնէ՛ ինձի*»: Քիչ առաջ կինը ողորմութիւն խնդրեց, իսկ հիմա օգնութիւն կը խնդրէ: Տիրոջ ողորմութիւնները՝ Տիրոջ կողմէ կատարուած օգնութիւններ են: Մենք ամէն բանի մէջ կարիքը ունինք Տիրոջ օգնութեան, եւ եթէ Տէրը ողորմած չըլլայ՝ չ'օգնէր մեզի: Ուստի, Տէրը ողորմած Աստուած ըլլալով՝ օգնող Աստուած է, ամէ՛ն բանի մէջ եւ ամէն բանի համար օգնող:

«Յիսուս պատասխանեց. *"Ճիշդ չէ՛ մանուկներուն ձեռքէն հացը առնել եւ շուններուն նետել"*» (Մտ 15.26):

1) «*Մանուկներ*»ը հրեաներն են: Անոնք մանուկ կը կոչուին, որովհետեւ չաճեցան իրենց հաւատքին մէջ: Իրենց հաւատքին մէջ տհաս եղողները ընդհանրապէս մանուկ կը կոչուին (Հո 2.20: Եբր 5.13), իսկ իր հաւատքին մէջ մանուկ եղող մարդը կը կորսուի անհաւատներու ամբոխին մէջ եթէ լքէ Քրիստոսի ձեռքը ու չաճի իր հաւատքին մէջ, ճիշդ ինչպէս մանուկը կը կորսուի ամբոխներուն մէջ, եթէ լքէ իր մօրը ձեռքը:

2) «*Հացը*» կը ներկայացնէ փրկութեան Աւետարանը, իսկ «*շուն*»ը՝ անհաւատութիւն կը խորհրդանշէ: Այս իմաստով, երբ Յիսուս կ'ըսէ թէ հացը պէտք չէ շուններուն տալ, ըսել կ'ուզէ թէ փրկութեան պարգէւը չի տրուիր անհաւատներուն:

3) «*Հացը*» կը ներկայացնէ նաեւ Քրիստոսի ուսուցումները, վարդապետութիւնը եւ կենսատու խօսքերը, իսկ «*շուն*»ը՝ հեթանոս

աշխարհը: Տերը կը բացայայտէ, թէ տակաւին ժամանակը չէ եկած որ Աստուծոյ խօսքն ու արքայութեան պատգամը քարոզուի հեթանոսներուն նաեւ:

4) Յիսուս Աստուծոյ խօսքին քարոզութիւնը եւ փրկութեան պարգելը «հաց» կը կոչէ, պարգելու համար թէ Աստուծոյ խօսքն ու անոր փրկութիւնը հա՛ցն է մեր սիրտերուն, կերակո՛ւրն է մեր հոգիներուն: Կինը փրկութեան այդ հացին համար չէր եկած, այլ լոկ բժշկութիւն ձեռք ձգելու համար: Ասիկա պատճառներէն մէկն էր թէ ինչո՞ւ Յիսուս «շուն» բառը գործածեց: Շունը միայն երբ անօթի ըլլայ իր տիրոջ կը մօտենայ: Գալով մեզի, մենք ե՞րբ Տիրոջ կը դիմենք եւ ե՞րբ կ'աղօթենք. միայն երբ բանի մը կարիքը ունինք: Չնմանինք այն կենդանիներուն որոնք մարդոց շուրջ կը դառնան միայն երբ կերակուրի կարիք ունենան: Մարդը իր սիրտը պէտք է կապէ Աստուծոյ եւ ո՛չ թէ անոր կողմէ տրուածին: Պէտք է պարգեւաբաշխ Տերը փնտռէ եւ ո՛չ թէ Տիրոջ պարգեւները:

5) Օգոստինոս կ'ըսէ. *«Յիսուս կիներ դասակից ընելէ առաջ իր ընտիր ոչխարներուն, նախ զայն դասակից ըրաւ շուններուն: Յիսուս մեզ բարձրացնելէ առաջ՝ նախ կը խոնարհեցնէ»*: Բուժելէ առաջ, նախ կը կոտրէ: Գործածելէ առաջ, նախ փորձի կ'ենթարկէ: Մեզ իր ձեռքին մէջ գործիք դարձնելէ առաջ, նախ իր ձեռքով կը կրթէ:

«Կինը ըսաւ. "Այո՛, Տէ՛ր, բայց նոյնիսկ շուները իրենց տիրոջ սեղանէն ինկած փշրանքներով կը կերակրուին"» (Մտ 15.27):

1) Տիրոջ «վիրաւորական» արտայայտութեան դիմաց՝ կիներ քաղցրութեամբ, ազնուութեամբ եւ իմաստութեամբ պատասխանեց: Յիսուս կիներ անուղղակիօրէն «շուն» կոչեց, կիներ սակայն չընդվզեցաւ ու չըսաւ. *«Ես շուն չեմ: Ես հաւատք ու պատիւ ունեցող կին մըն եմ»*, ընդհակառակը, յիշեցուց Տիրոջ որ *«նոյնիսկ շուները իրենց տիրոջ սեղանէն ինկած փշրանքներով կը կերակրուին»*: Մենք այս կնոջ նման կրնա՞նք քաղցրութեամբ պատասխանել մեզ վիրաւորողներուն: Ի՞նչ կ'ընենք եթէ կատարեալ յարգանքով՝ խնդրանքով մը մօտենանք մարդու մը եւ ան մեզ անարգէ տգեղ արտայայտութեամբ մը: Կամ ի՞նչ կ'ընենք եթէ օգնութեան համար

կը դիմենք անձի մը, եւ ան կը յայտարարէ թէ իր օգնութիւնը մեզի համար չէ, այլ՝ ուրիշներուն համար, ինչպէս Յիսուս ըրաւ:

2) Տիրոջ տուած իր պատասխանով՝ կինը ըսել ուզեց. *«Ո՛վ Տէր, գիտեմ որ մանուկներուն իրաւունքն է ուտել սեղանէն, բայց ես ալ, տունին «շունը» ըլլալով, իրաւունք ունիմ ուտելու անոնց սեղանէն ինկած փշրանքներէն»:*

3) *«Մեղան»* բառը ցոյց կու տայ, թէ անոնք որոնք Քրիստոսի կը դիմեն՝ կը կշտանան իրմով, որովհետեւ Քրիստոս ինքն է երկինքէն իջնող եւ մարդուն կեանք տուող Հացը (Յհ 6.35, 48):

4) Կինը գոհունակ սիրտ ունէր: Մեծ բաներ չփնտռեց: Սեղանին հացէն ճաշակել չփորձեց: Լոկ փշրանք մը ուզեց: Իրմէ սորվինք՝ քիչով գոհանալ:

5) Թէպէտ Տէրը իր սեղանէն ինկած փշրանքով կրնայ յագեցնել մեզ, բայց չ'ըներ այդպէս: Ան կ'ուզէ մեզ սեղանակից դարձնել իրեն (Մտ 8.11):

«Այն ատեն Յիսուս անոր պատասխանեց. *"Ո՛վ կին, մեծ է հաւատքդ. թող ուզածիդ պէս ըլլայ"*: Եւ նոյն վայրկեանին անոր աղջիկը բժշկուեցաւ» (Մտ 15.28):

1) Կինը բազմաթիւ անգամներ խնդրեց, բայց Տէրը պատասխանեց անոր երբ յարմար ժամանակը եկաւ միայն: Աստուած իրեն մատուցուած բոլոր աղօթքները կը լսէ, բայց բոլորը չէ որ կ'ընդունի, եւ իր ընդունած բոլոր աղօթքներուն անմիջապէս չի պատասխաներ, այլ կը պատասխանէ՝ երբ յարմար ժամանակը գայ:

2) *«Ո՛վ կին, մեծ է հաւատքդ»:* Հրեաներ անհաւատ կը նկատէին հեթանոսները: Տէրը գնահատելով կնոջ հաւատքը, ցոյց տուաւ աշակերտներուն թէ բոլոր հեթանոսները անհաւատ չեն: Տէրը պարզեց աշակերտներուն, թէ յիշեալ կինը ոչ միայն հաւատք ունէր, այլ՝ մեծ հաւատք ունէր, Կենդանիին հանդէպ՝ կենդանի հաւատք ունէր:

3) *«Մեծ է հաւատքդ»:* Այս բառերը կը պարզեն, թէ բոլոր հաւատացեալներուն հաւատքը նոյնքան ուժեղ չէ: Բոլորը նոյնչափ չեն աճիր իրենց հաւատքին մէջ: Ճշմարիտ հաւատքը՝ աճող հաւատքն է (Ղկ 17.5):

4) Շատեր հաւատացին Քրիստոսի, բայց Քրիստոս միայն երկու անձերու հաւատքը գնահատեց, որոնք հեթանոս էին. այս կնոջ եւ Հռոմայեցի հարիւրապետին հաւատքը (Մտ 8.10): Հրեաներ իրենք զիրենք Աբրահամի հաւատքին ժառանգորդներ կը սեպէին, բայց իրենցմէ ո՛չ ոք ունէր Աբրահամի հաւատքը: Յիշեալ երկու հեթանոսները Աբրահամի սերունդէն չէին, բայց Աբրահամեան հաւատք ունէին:

5) *«Թող ուզածիդ պէս ըլլայ քեզի»:* Կինը ստացաւ իր սրտի ուզածը, որովհետեւ հաւատք կար իր սրտին մէջ: Մեր փափաքածը կը ստանանք՝ երբ Տէրը իր փափաքած հաւատքը գտնէ մեր սրտին մէջ:

6) *«Նոյն վայրկեանին անոր աղջիկը բժշկուեցաւ»:* Այս բառերը ցոյց կու տան թէ աղջկան բժշկութիւնը վայրկեանական էր եւ ոչ թէ որոշ ժամանակ ետք: Սա անշուշտ չի նշանակեր թէ ուժեղ հաւատքը՝ վայրկեանական կերպով հրաշք կը գործէ: Հրաշքի մը ստացումին համար ուժեղ հաւատքը պայման է, բայց հրաշքին ժամանակը եւ կերպը Տէրը ինք կ'որոշէ:

7) *«Աղջիկը բժշկուեցաւ»:* Ահաւասիկ մայր մը որ իր աղջկան համար բժշկութիւն խնդրեց երկնաւոր Բժիշկէն եւ ստացաւ իր սրտի խնդրանքը: Դժուար եւս, ո՛վ ծնող, խնդրէ Յիսուսէն որ բժշկէ սիրտն ու հոգին քու զաւակիդ, եւ ան պիտի բժշկէ:

«Յիսուս այդտեղէն մեկնելով գնաց Գալիլեայի լիճին եզերքը եւ լեռը ելլելով՝ հոն նստաւ: Մեծ բազմութիւն մը մօտեցաւ իրեն. անոնք իրենց հետ ունէին կաղեր, կոյրեր, համբեր, հաշմանդամներ եւ ուրիշ հիւանդներ, որոնք բերին եւ դրին Յիսուսի ոտքերուն առջեւ: Եւ Յիսուս բժշկեց զանոնք» (Մտ 15.29-30):

1) Կասկած չկայ որ Յիսուս Քանանացի կնոջ աղջիկը բժշկելու համար էր որ եկաւ Տիրոսի եւ Սիդոնի շրջանները. փաստօրէն, զայն բժշկելէ ետք՝ *«Միդոնի վրայով անցաւ Դեկապոլիսի սահմաններէն»* (Մր 7.31), եւ *«գնաց Գալիլեայի լիճին եզերքը եւ լեռը ելլելով՝ հոն նստաւ»:* Եթէ Տէրը մէկ անձի փրկութեան համար թողուց երկինքն ու անոր փառքը ու եկաւ երկիր՝ մեզ պէտք չէ զարմացնէ որ ան հիւանդ անձի մը փրկութեան համար երկրէ երկիր կամ շրջանէ շրջան կ'երթայ:

2) Ասկէ առաջ ըսինք, թէ նստիլը՝ իշխանութիւն եւ հեղինակութիւն կը նշանակէ: Նստած էր Յիսուս երբ մեծ բազմութիւն մը մօտեցաւ իրեն, եւ իրենց հիւանդները դրին անոր ոտքերուն առջեւ, «եւ Յիսուս բժշկեց զանոնք»: Բոլոր անոնք որոնք կ'ուզէն բժշկուիլ՝ իրենք զիրենք Յիսուսի ոտքերուն առջեւ պէտք է դնէն: Յիսուսի ոտքերէն հեռու չկա՛յ բժշկութիւն:

3) Հիւանդները Տիրոջ ոտքերուն առջեւ դնելը՝ անոր առջեւ խոնարհիլ կը նշանակէ: Անոնք որ կը խոնարհին Տիրոջ առջեւ՝ հոգիի ու սրտի բժշկութիւն ձեռք կը ձգեն:

4) «Կաղ»: Եթէ կը կաղանք հաւատքի ու սրբութեան ճամբուն մէջ՝ Տիրոջ ոտքերուն առջեւ փռուինք, եւ ան պիտի սորվեցնէ մեզի անսայթաք կերպով քալել հաւատքի ու սրբութեան ճանապարհին:

5) «Կոյր»: Եթէ չենք կրնար տեսնել Տիրոջ գործը ու հաւատալ անոր, եւ եթէ չենք կրնար տեսնել ճշմարտութիւնը եւ հետեւիլ անոր՝ Տիրոջ ոտքերուն առջեւ փռուինք, եւ ան պիտի բանայ մեր հոգիի աչքերը՝ մեր հոգին կենդանացնող ճշմարտութեան առջեւ:

6) «Համբ»: Եթէ համբ է մեր հոգին եւ չի փառաբաներ զԱստուած՝ Տիրոջ ոտքերուն առջեւ փռուինք, եւ ան փառաբանութիւններ պիտի արտաբերէ մեր հոգիի խորքէն:

7) «Հաշմանդամ»: Իր մարմինի մէկ անդամը զօսացած անձն է: Կը պատկերացնէ այն մարդիկը՝ որոնք որոշ գետիներու վրայ կը յաղթեն Չարին, իսկ այլ գետիներու վրայ՝ կը պարտուին անկէ: Եթէ այսպիսին ենք՝ Տիրոջ ոտքերուն առջեւ փռուինք, եւ ան պիտի բժշկէ մեզ մեր տկարութիւններէն:

«Բոլորն ալ կը զարմանային, տեսնելով որ համբեր կը խօսին, կաղերը կը քալեն, հաշմանդամները կը բժշկուին եւ կոյրերը կը տեսնեն, եւ կը փառաւորէին Իսրայէլի Աստուածը» (Մտ 15.31):

1) Ժողովուրդը կը զարմանար ո՛չ թէ որովհետեւ Յիսուս կը բժշկէր որոշ մարդիկ, այլ՝ որովհետեւ կը բժշկէր բոլոր մարդոց՝ բոլոր հիւանդութիւնները:

2) Ժողովուրդը կը զարմանար, որովհետեւ Յիսուս իշխանաբա՛յր կը բժշկէր. առա՛նց աղօթքի: Մարդը պէտք է աղօթէ որ հրաշք

մը տեսնէ, բայց տարբեր է Յիսուսի պարագան: Ան հրաշքի ու հրաշագործ Աստուածն է:

3) Տէրը մարդոց ցաւերը վերցուց՝ զանոնք իր վրայ առնելով (Ես 53.3-4): Մարդոց մեղքերը ներեց՝ զանոնք իր մարմինին վրայ կրելով (Հո 8.3: Ա.Պտ 2.24):

4) Ժողովուրդը կը փառաւորէր զԱստուած, որովհետեւ Յիսուսի գործերուն մէջ Աստուծոյ ներկայութիւնը կը տեսնէր: Մարդիկ մեր գործերուն մէջ կը տեսնեն՝ Աստուծոյ ներկայութիւնը, Աստուծոյ սէրն ու քաղցրութիւնը:

5) Մարդիկ Յիսուսի կատարած գործերուն համար *«կը փառաւորէին Բարայէի Աստուածը»*: Փառք տանք Աստուծոյ՝ մեր կեանքին մէջ իր Որդիին կատարած գործերուն համար:

«Յիսուս իր մօտ կանչեց իր աշակերտները եւ ըսաւ անոնց. "Կը խղճամ այս բազմութեան, որովհետեւ տեսաւ երեք օր է որ մօտս են եւ ա՛յլ ոչինչ ունին ուտելիք: Չեմ ուզեր զիրենք անօթի տուն դրկել, որպէսզի չըլլայ թէ ճամբու ընթացքին մարին"» (Մտ 15.32):

1) Տէրը ուզեց կերակրել իր շուրջ հաւաքուած ժողովուրդը, բայց որպէսզի աշակերտները եւ ուրիշներ չխորհին, թէ ինք սոսկ հրաշագործ մըն էր, մարդասիրութեան զգացումէն զերծ, իր մօտ կանչեց աշակերտները եւ անոնց ըսաւ. *«Կը խղճամ այս բազմութեան..., չեմ ուզեր զիրենք անօթի տուն դրկել»*: Այս բառերով, Տէրը մէկ կողմէ ցոյց տուաւ թէ ինք մարդոց օգնող մը չէր պարզապէս, այլ՝ մարդիկը սիրող ու անոնց կարեկցող Փրկիչ մը, իսկ միւս կողմէ՝ բացայայտեց թէ ինք յատուկ գութ ու գործով ունէր բոլոր անոնց հանդէպ՝ որոնք իրեն կը դիմէին լսելու իրմէ կենսատու խօսքեր:

2) *«Կը խղճամ այս բազմութեան»*: Այս բառերով Տէրը ուզեց աշակերտներուն մէջ՝ անօթի ու կարիքի մէջ եղող ժողովուրդին խղճալու զգացումը արթնցնել: Կա՞յ այս զգացումը մեր մէջ:

3) *«Միտ երեք օր է որ մօտս են»*: Յիսուս գիտէր որ յիշեալ մարդիկը իրենց տունն ու հանգիստը թողուցած երեք օրէ ի վեր իրեն կը հետեւէին: Օգնեց ու կերակրեց զանոնք: Յիսուս կ'օգնէ ու կ'օրհնէ բոլոր անոնք որոնք իրենց հանգիստը թողուցած՝ իրեն կը հետեւին:

4) «Ոչինչ ունին ուտելիք»: Խօսքը միայն տառացի իմաստ չունի, այլ նաեւ՝ հոգեւոր: Տէրը կ'ուզէր որ իր աշակերտները հետագային հոգեւոր սնունդ ջամբէին ուտելու ոչինչ ունեցող ժողովուրդներուն:

5) «Չեմ ուզեր զիրենք անօթի տուն դրկել»: Այս բառերը կը պարզեն, թէ Տէրը ձեռնունայն չ'արձակէր քովը եկող մարդիկը, անօթի հոգիները, լեցուիլ ուզող սիրտերը:

«Աշակերտները ըսին. *"Հիմա ամայի այս վայրին մէջ ուրկէ՞ այսչափ բազմութիւն կշտացնելու չափ հաց գտնենք"*» (Մտ 15.33):

1) Աշակերտները տակաւին քիչ ժամանակ առաջ տեսած էին թէ ինչպէս Յիսուս հինգ հաց ու երկու ձուկով կերակրեց հինգ հազար հոգիներ, հիմա ի՞նչպէս կրնային կասկածիլ որ Տէրը կրնար նոյն հրաշքը վերստին գործել: Մենք եւս, շատ անգամ կը վայելենք Տիրոջ հրաշքը, բայց յանկարծ կը սկսինք կասկածով նայիլ հրաշք գործելու անոր կամքին ու կարողութեան:

2) «Ամայի այս վայրին մէջ»: Յիսուսի համար չկա՛յ ամայի վայր: Աշակերտները չէին գիտեր որ Տէրը որուն հետ կը խօսէին՝ Հին Կտակարանի նոյն Աստուածն էր, որ երկինքէն Լորամարգիներ տուաւ Իսրայէլի ժողովուրդին (Ել 16.13), երկինքէն Մանանա իջեցուց եւ կերակրեց Իսրայէլի ժողովուրդը (Ել 16.14-15): Քորեփի ժայռէն ջուր բխեցուց եւ յագեցուց անոնց ծարաւը (Ել 17.6: Թւ 20.11):

3) Յիսուս կրցաւ ամայի վայրը կերակուրով լեցուն դրախտի վերածել: Հոգեւոր առումով, ան կրնայ ամայացած մեր հոգիները առաքինութեանց ծաղիկներով լեցնել:

4) «Ուրկէ՞ այսչափ բազմութիւն կշտացնելու չափ հաց գտնենք»: Աշակերտները «ուրկէ՞» կը հարցնեն Տիրոջ, որուն մօտ կը գտնուի ամէն լուծում ու պատասխան: Կարելի՞ քան է որ «Ես եմ ճամբան» յայտարարող Փրկիչը ճամբայ մը չունենայ մեր հարցերը լուծելու:

5) Ժողովուրդը նախընտրեց ամայի վայրի մէջ՝ բայց Յիսուսի հետ ըլլալ, քան տունը հանգիստ նստիլ: Արդարեւ, աւելի լաւ է ամայի տեղ մը ըլլալ՝ բայց Յիսուսի՝ հետ, քան թէ դրախտի մէջ ըլլալ՝ առանց Յիսուսի: Աւելի լաւ է փոթորիկի մէջ ըլլալ, բայց Տէրը

ունենալ մեր նաւակին մէջ, քան խաղաղ նաւարկութիւն ունենալ՝ առանց Տիրոջ:

«Յիսուս հարցուց անոնց. *"Քանի՞ հաց ունիք"*. Անոնք պատասխանեցին. *"Եօթը հաց եւ քիչ մըն ալ մանր ձուկեր"*» (Մտ 15.34):

1) Յիսուս աշակերտներուն հարցուց թէ քանի՞ հաց ունին, ո՛չ թէ որովհետեւ չէր գիտեր թէ քանի՞ հաց ունէին, այլ՝ որպէսզի երբ հրաշքը գործուէր, անոնք վկաները ըլլային կատարուած հրաշքին: Հաւատացեալ մարդը պէտք է անդրադառնայ այն հրաշքներուն գործ Տէրը կը կատարէ իր կեանքին մէջ, որպէսզի կարենայ վստահութեամբ եւ համարձակութեամբ վկայութիւն տալ անոնց մասին:

2) Տէրը աշակերտներուն հարցուց իրենց ունեցած հացերու թիւին մասին, որպէսզի անոնք տեսնէին թէ ի՛նչպէս Տէրը իրենց ունեցած «ոչինչ»ով կերակրեց մեծ բազմութիւն մը: Տէրը ուզեց որ անոնք իրենց ունեցած եօթը հացերը եւ մանր ձուկերը դնեն իր տրամադրութեան ներքեւ եւ ականատեսները ըլլան կատարուելիք հրաշքին: Երբ մենք եւս մեր ունեցած «ոչինչ»ը դնենք Յիսուսի ոտքերուն առջեւ՝ պիտի վայելէ՛նք անոր հրաշքները:

3) Ժողովուրդին հացը սպառած էր եւ անոնք անօթի էին, բայց աշակերտներուն քով տակաւին հաց ու ձուկ կար: Յիսուս անոնց հարցուց իրենց ունեցած հացերուն եւ ձուկերուն թիւին մասին, որպէսզի անոնց տրվեցնէր՝ իրենց ունեցածը անօթիին տալ, եւ Աստուծո՛յ վստահիլ իրենց առօրեայ հացին համար:

4) Հաւանական է որ աշակերտներուն քով եղած ձուկերը իրե՛նք բռնած էին, նկատի առնելով որ անոնց մէջ կային ձկնորսներ: Եւ հաւանական է որ հացերն ալ Յուդային քովը եղած գանձանակին դրամով գնած էին: Յիսուս տրվեցուց աշակերտներուն՝ ժողովուրդին բաժնել ինչ որ իրենց ճակտի քրտինքին արդիւնքն էր: Մենք կրնա՞նք ուրախութեամբ տալ ուրիշին ինչ որ մերն է:

5) Ընդհանրական եկեղեցւոյ որոշ հայրեր կը բացատրեն որ հոս յիշուած եօթը հացերը կը ներկայացնեն Սուրբ Հոգիին եօթը պարգեւները (Ես 11.2):

«Յիսուս հրամայեց ժողովուրդին որ գետին նստին: Ապա առաւ եօթը հացը եւ ձուկերը, շնորհակալութիւն յայտնեց Աստուծոյ, կտրեց եւ աշակերտներուն տուաւ, ու ասոնք ալ բաժնեցին ժողովուրդին» (Մտ 15.35-36):

1) Ժողովուրդը գետին նստաւ ուտելու, թէպէտ տակաւին իր ուտելիք կերակուրը չէր տեսած: Անոնք հաւատքով նստան: Հաւատացին իրենց չտեսած բանին գոյութեան: Մենք կը հաւատանք մեր չտեսած բանին գոյութեան: Օրինակ, երկինքի արքայութեան գոյութեան:

2) «Առաւ եօթը հացը եւ ձուկերը»: Եթէ Տէրը իր ձեռքերուն մէջ չառնէ մեր ունեցածը՝ չ'օրհներ զանոնք:

3) Տէրը «շնորհակալութիւն յայտնեց Աստուծոյ» նախքան հացին ու ձուկին առատանալը տեսնելը: Շնորհակալութիւն յայտնեց նախքան որ Ղազարոս յարութիւն առնէր (Յհ 11.41): Աղօթքի ժամանակ մենք կրնանք շնորհակալութիւն յայտնել Աստուծոյ բանի մը համար որ տակաւին չենք ստացած:

4) Ըստ Ոսկեբերանի եւ Օգոստինոսի, հացը կը խորհրդանշէ Քրիստոսի մարմինը, իսկ զայն կտրելը՝ անոր խաչելութիւնը:

5) Յիսուս հացը կտրելէ ետք էր որ աշակերտներուն տուաւ որպէսզի ժողովուրդին բաժնեն: Արդարեւ, Քրիստոս խաչին վրայ «կտրուելէ» ետք միայն աշակերտներուն ձեռքով իբրեւ հոգեւոր հաց պիտի բաշխուէր ու կշտացնէր մարդոց հոգիները: Ամէն ով որ ինքզինք Քրիստոսի աշակերտ կը նկատէ, կոչումը ունի անոր փրկութիւնը հացի նման բաշխելու բոլոր մարդոց:

«Բոլորն ալ կերան ու կշտացան, եւ աշակերտները կտորները հաւաքելով եօթը զամբիւղ լեցուցին» (Մտ 15.37):

1) «Բոլորն ալ կերան»: Ժողովուրդին մէկ մասը չէր որ կերաւ, այլ՝ բոլորը: Տիրոջ փրկութիւնը բոլորի՛ն համար է: Ան բոլորի՛ն կ'ողորմի եւ հոգ կը տանի:

2) «Ու կշտացան»: Ո՛չ միայն կերան, այլեւ՝ կշտացան: Աշխարհը կու տայ բայց չի՛ կշտացնէր: Տէրը կու տայ եւ կը կշտացնէ: Աշխարհը իր բոլոր հարստութիւններով չի՛ կրնար յագեցնել մար-

դուն ներքին ծախար եւ լեցնել անոր ներքին դատարկութիւնը: Ստեղծիչին սէ՛րը միայն կրնայ ստեղծութեան սիրտը լեցնել:

3) Մարդիկ ո՛չ միայն կերան ու կշտացան, այլեւ եօթը զամբիւղ ալ աւելցաւ: Յիսուս գիտէր որ եօթը զամբիւղ պիտի աւելնար: Ան ուզեց պարզել թէ ինք առատօրէն բաշխող Աստուած է, եւ թէ ինք կը պարզելէ մեր խնդրածէն ու ակնկալածէն աւելի:

4) Կարգ մը մեկնիչներու համաձայն, եօթը զամբիւղները կը ներկայացնեն հեթանոսները, որոնք յիշուած են իբրեւ եօթը եկեղեցիներ (Յտ 1.4, 20), եւ որոնք կը նմանցուին եօթը ճրագարաններու, ցոյց տալու համար թէ Սուրբ Հոգին իր եօթը պարզեւներով կ'աշխատի անոնց մէջ, որպէսզի լուսաւորէ զանոնք եւ լոյսի վերածէ: Օգոստինոս կ'ըսէ. *«Աւելցած հացի կտորներով լեցուած եօթը զամբիւղները, կը ներկայացնեն այն հեթանոսները որոնք եկեղեցոյ սպասաւորներուն ձեռքով պիտի հաւաքուէին եօթը զամբիւղներու մէջ»:*

Ինչո՞ւ համար աշակերտները հաւաքեցին աւելցած կտորները.-

ա) Հաւաքեցին, որովհետեւ Տէրը չէր ուզեր որ անոնք առատութեան ժամանակ անտեսէին փշրանքները: Նայի՛նք մեր կեանքին: Մենք եւս կը գտնուինք առատութեան ժամանակներուն մէջ, մէկ յստակ տարբերութեամբ սակայն, այն՝ որ կը զլանանք մեր փշրանքներն անգամ Տիրոջ ընծայել: Մարդիկ առատ ժամանակ ունին, բայց իրենց այդ առատ ժամանակէն վայրկեան մը իսկ չեն յատկացներ աղօթքի, Աստուածաշունչի ընթերցման, կամ նոյնիսկ բարեգործութեան: Մարդիկ իրենց բերաններուն մէջ առատ բառեր ունին, անդադար կը խօսին, անդուլ կը զրուցեն, բայց կը զլանան քանի մը բառեր քով-քովի բերելով՝ Տիրոջ մասին խօսիլ, Տիրոջ սիրոյն ու փրկութեան մասին վկայութիւն տալ:

բ) Հաւաքեցին, որովհետեւ կերակուրը Աստուծոյ պարգեւն է: Աւելցած կերակուրը թափելը՝ Աստուծոյ պարգեւը անտեսել կը նշանակէ: Ամենապզտիկ պարգեւն անգամ՝ պարգեւ ըլլալէ չի դադրիր, եւ ուստի պէտք չէ անտեսել զայն: Մէկը կրնայ հացի տասը կտոր տալ չքաւորի մը, ուրիշ մը սակայն կրնայ սոսկ մէկ կտոր տալ. ան որ կրնայ մէկ կտոր տալ, պէտք չէ մտածել թէ իր տուածը ոչինչ է կամ ոչինչ կ'արժէ եւ պէտք չէ հրաժարի տալէ: Ոչինչ ունեցողին համար մէկ կտոր հացն անգամ իր արժէքը ունի, բայց աւելի

կարելոքը այն է՝ որ Աստուծոյ համար եւս հացի մէկ կտորը իր արժէքը ունի, բայց շատ աւելի արժէք ունի՝ հացի մէկ կտոր տոտողը:

զ) Յիսուս ուզեց որ աշակերտները հաւաքեն հացի եւ ձուկի աւելցած կտորները, որպէսզի ստրկեցնէր անոնց եւ մեզի, որ Աստուծոյ համար թափուելիք բան չկայ:

դ) Աւելցած կտորները կը ներկայացնեն հեթանոսները, որոնք մեղքի գետինը ինկած պիտի չմնային, այլ հետագային պիտի հաւաքուէին Աստուծոյ արքայութեան սակառներուն մէջ: Սա կը պարզէ, թէ Աստուծոյ համար աւելորդ եւ փրկութեան անարժան անձ չկայ: Մենք եւս, ո՛չ որ փրկութեան անարժան նկատենք:

«Իսկ ուտողները շուրջ չորս հազար հոգի էին, կիներն ու մանուկները չհաշուած» (Մտ 15.38):

1) Ուտողներուն թիւը շուրջ ութը հազար պէտք է եղած ըլլայ, բայց կիներն ու մանուկները չհաշուած՝ շուրջ չորս հազար էին: Եթէ իւրաքանչիւր այր մարդ հետը մէկ փոքրիկ բերած ըլլայ կամ կինը բերած ըլլայ, արդէն թիւը կը հասնի ութը հազարի:

2) 4000 թիւը կը ներկայացնէ աշխարհի չորս անկիւնները: Քրիստոս աշխարհ եկաւ ո՛չ միայն կերակրելու 5000 թիւով խորհրդանշուած հրեաները, այլեւ՝ 4000 թիւով խորհրդանշուած հեթանոս աշխարհը (Ոսկեբերան Հայրապետ):

«Յետոյ Յիսուս արձակեց ժողովուրդը եւ նաւակ ելլելով եկաւ Մագդալայի սահմանները» (Մտ 15.39):

1) Յիսուս ժողովուրդը արձակեց՝ զանոնք կշտացնելէ ետք: Եկեղեցի եկողները կշտացած կ'արձակուին: Այսօր մարդիկ որոնք եկեղեցի կու գան, ընդհանրապէս տուն կը մեկնին առանց ոեւէ հոգեկան բաւարարութիւն ստանալու: Երբ Աստուծոյ խօսքին քարոզութիւնը զուրկ ըլլայ կուտ ու կորկոտէ, զօրութենէ, աստուածային իմաստութենէ, եւ պատրաստուած ըլլայ առանց աղօթքի՝ չի կրնար կշտացնել ոեւէ սիրտ եւ չի կրնար գոհացնել ոեւէ հոգի:

2) Կը գտնուէր Գալիլեայի լիճին արեւմտեան ափին, Կափառնաումէն հարաւ: Ներկայիս Մագդալայի տեղը անձանօթ է:

«Փարիսեցիներ ու Սադուկեցիներ մօտեցան Յիսուսի եւ զինք փորձելու համար՝ իրմէ նշան մը կ'ուզէին, Աստուծմէ վկայուած ըլլալը հաստատելու համար» (Մտ 16.1):

1) Փարիսեցիներ եւ Սադուկեցիներ շատ մը համոզումներու մէջ հակառակ էին իրարու, եւ սակայն երբ Յիսուսը փորձելու պահը եկաւ՝ անոնք միացան: Չարեր կը միանան երբ իրենց շահը այդ պահանջէ, բայց «լոյսի որդիները» այդպիսին չեն, եւ անոր համար ալ Տէրը սրտի ցաւով կը հաստատէ, թէ *«այս աշխարհի մարդիկը իրարու հանդէպ իրենց վարմունքին մէջ աւելի ճարպիկ են քան լոյսի որդիները»* (Ղկ 16.8): Չար ոգիները իրենց հօրը՝ Սատանային կամքը կատարելու համար քով-քովի կու գան եւ կը գործակցին, մինչդեռ հաւատքի որդիներն ու դուստրերը իրենց հօրը՝ Աստուծոյ կամքը կատարելու համար կը դժուարանան քով-քովի գալ եւ գործակցիլ: Հաւատքի զաւակները նախանձի պատճառով չեն գործակցիր, մինչդեռ չար ոգիները չեն նախանձիր իրարու, եւ ուստի «սիրով» կը գործակցին, մանաւանդ երբ այդ գործակցութեան նպատակը՝ մարդոց կործանումն է:

2) *«Կուզէին որ երկինքէն նշան մը ցուցնէ իրենց»* (հին թրգմն.): Փարիսեցիներ եւ Սադուկեցիներ Յիսուսի ձեռքով գործուած շատ մը հրաշքներու ականատես եղած էին, ուստի հոս իրենց պահանջածը յաւելեալ հրաշագործութեան մը կատարումը չէր, այլ՝ երկինքի հետ կապ ունեցող նշանի մը ցուցադրութիւնը. օրինակ, արելը խաւարեցնելը կամ տեղը կանգնեցնելը, լուսինը կարմրեցնելը, կամ երկնային մարմիններու հետ ունեցող այլ նշաններ: Նման բաներու պատահումին մասին խօսած է Հին Կտակարանը (Ես 13.10, 34.4: Յվլ 2.10,31, 3.15: Եզ 32.7: Եւլն): Ասով միայն անոնք կրնային «համոզուիլ» թէ Յիսուս ինքն էր Աստուծոյ կողմէ դրկուած ու վկայուած խոստացեալ Մեսիան: Անոնք սակայն չէին անդրադառնար որ այս նշանները պիտի կատարուին ո՛չ թէ Տիրոջ առաջին գալստեան ժամանակ, այլ՝ անոր երկրորդ գալստեան ժամանակ (Մտ 24.29: Մր 13.24-25: Ղկ 21.25: Գրծ 2.17-21):

«Յիսուս անոնց պատասխանեց. *"Արեւնամուտին, երբ տեսնէք որ հորիզոնը կարմրած է, կ'ըսէք.- Վաղը օդը լաւ պիտի ըլլայ"*: Իսկ առաւօտուն երբ երկինքը կարմրի եւ մթագնի, կ'ըսէք. *"Այսօր փոթորկոտ պիտի ըլլայ"*: Երկինքը դիտելով երբ կրնաք նախատեսել գալիք օդը, չէ՞ք կրնար ներկայ ժամանակներու նշանները տեսնելով հասկնալ անոնց իմաստը» (Մտ 16.2-3):

1) Այս բառերով Յիսուս կը պախարակէ զինք փորձող Փարիսեցիներն ու Սադուկեցիները, որոնք կրնային երկինքի գոյնը դիտելով գալիք օդը նախատեսել, մինչդեռ իր ձեռքով կատարուած հրաշքները տեսնելով՝ չէին կրնար իր խոստացեալ Մեսիան ըլլալը գիտնալ, հակառակ որ Հին Կտակարանը խօսած է Մեսիային ձեռքով ըլլալիքներուն մասին (Ես 35.5-6, 61.1): Ըստ Օգոստինոսի, Տէրը այս բառերով կը քննադատէր Փարիսեցիներն ու Սադուկեցիները, որոնք, թէպէտ կրնային կարդալ բնութեան նշանները, եւ սակայն չէին կրնար Յիսուսի առաջին գալստեան նշանները ճանչնալ եւ իրմով ու իր մէջ մարգարէութեանց լրումը տեսնել:

2) Տէրը կը բացայայտէ, թէ Աստուած մարդուն տուած է շնորհքն ու կարողութիւնը երկինքը դիտելով՝ նախատեսել գալիք օդը. հոգեւոր առումով, մարդը ներկայ ժամանակներուն պատահածները քննելով՝ կրնայ տեսնել գալիք ժամանակներուն պատահելիքները: Օրինակ, երբ մեր շուրջ այսքան չարիք կը տեսնենք, չէ՞նք նախատեսեր արդար դատաստանի մը գալուստը: Երբ անգութներու եւ անգթութեան կը հանդիպինք, չէ՞նք նախատեսեր գալուստը գթառատ Փրկչին եւ յաղթանակը անոր գթութեան:

3) Ըստ Յովհան Ոսկեբերանի, Տէր տուեալ բառերով լոյսի տակ կը բերէ կեղծաւորութիւնը անոնց՝ որոնք կրնային հասկնալ երկրաւոր բաները, եւ սակայն կոյր էին հոգեւոր ճշմարտութեանց եւ Մեսիական նշաններուն:

4) «Արեւնամուտը» կը ներկայացնէ Քրիստոսի խաչելութիւնը, երբ արեւը պիտի խաւարէր (Մտ 27.45), որմէ ետք *«օդը լաւ պիտի ըլլար»*, այսինքն՝ մարդիկ հոգեկան լաւ վիճակի մէջ պիտի ըլլային, պիտի փրկուէին: Փարիսեցիներ եւ Սադուկեցիներ Տիրոջ խաչելութեան ժամանակ տեղի ունեցող արեւի խաւարումին նշանը չկրցան կարդալ ու դարձի գալ Տիրոջ. եւ անոր համար ալ, երբ Յիսուսի

յարութեամբ Նոր Օրը սկսաւ, Ճշմարիտ Առաւօտը բացուեցաւ, իրենց համար տակաւին «մութ ու կարմիր էր երկինքը, եւ օրն ալ փոթորկոտ», որովհետեւ տակաւին կը շարունակէին խարխափել տգիտութեան խաւարին մէջ:

5) Որոգիներս դիտել կու տայ, թէ Յիսուս յիշեալ բառերով հրաւեր կ'ուղղէ մարդոց որ բանան իրենց հոգիի աչքերը, որպէսզի կարենան զատորոշել աւելի խորունկ ճշմարտութիւններ: Ինչ կը վերաբերի մեզի, բայց եւ մեր հոգիի աչքերը: Կը տեսնե՞նք երկրաւոր այս կեանքին յաջորդող երկնային կեանքը: Կը տեսնե՞նք մահէն անդին մեզի սպասող անմահական կեանքը: Կը տեսնե՞նք այս չար աշխարհին դէմ՝ զալիք բարի աշխարհին յաղթանակը:

«Աստուծոյ անհաւատարիմ եւ չար այս սերունդը նշան կը խնդրէ, բայց Յովնան մարգարէին պատահած հրաշքէն զատ ուրիշ նշան պիտի չտրուի անոր: Եւ ձգեց զանոնք ու գնաց» (Մտ 16.4):

1) Այս համարին հանդիպեցանք ասկէ առաջ², բայց քիչ մը խորհրդածութիւն կատարենք հետեւեալ բառերուն մասին. «*Աստուծոյ անհաւատարիմ եւ չար այս սերունդը*»: Անհաւատարմութիւն է ՀԱԻԱՏԱՐԻՄԷՆ հաւատարմութիւն պահանջել, եւ չարութիւն է միակ ԲԱՐԻԷՆ բարի նշան մը խնդրել: Անհաւատարմութիւն ու չարութիւն է ՀՐԱՇԱԳՈՐԾԷՆ՝ հրաշքի մը կատարումը պահանջել: Անհաւատարմութիւն ու չարութիւն է պահանջել ԵՐԿՆԱԻՈՐԷՆ՝ իր երկնային ըլլալը ապացուցանել: Անհաւատարմութիւն ու չարութիւն է պահանջել Հօրը կողմէ ՂԲԳՈՒԱԾԷՆ՝ Հօրը կողմէ իր դրկուած ըլլալը փաստել:

2) «*Եւ ձգեց զանոնք ու գնաց*»: Տէրը կը հեռանայ բոլոր անոնցմէ՝ որոնք իրեն կը մօտենան զինք փորձելու համար: Երբ դժբախտութեան մը կը հանդիպինք եւ հարցականի տակ կ'առնենք Տիրոջ սէրը՝ զինք փորձած չե՞նք ըլլար: Օրինակ, երբ կ'ըսենք. «*Տէ՛ր, ցոյց տուր ինծի թէ կը սիրես զիս*», ասիկա իր սէրը փորձաքարի զարնել չի՞ նշանակեր: Երբ կ'ըսենք՝ «*Տէր անհոգ է մեզի հանդէպ*», ասիկա իր հոգատար սիրտը վիրաւորել չի՞ նշանակեր:

² Տե՛ս Մտ 12.39-40ի բացատրութիւնը:

«Աշակերտներն ալ լիճին դիմացի կողմը անցան, բայց մոռացան հաց առնել: Յիսուս անոնց ըսաւ. *"Տեսէ՛ք, զգուշացէ՛ք Սաղուկեցիներու եւ Փարիսեցիներու խմորէն"*» (Մտ 16.5-6):

1) Յիսուս եւ իր աշակերտները Գալիլեայի լիճին վրայով պիտի երթային Փիլիպպոսի կառուցած Կեսարիայի կողմերը (Մտ 16.13): Աշակերտները մոռցան հաց առնելու իրենց հետ: Մարկոս կ'ըսէ թէ *«միայն մէկ հաց ունէին իրենց հետ նաւակին մէջ»* (8.14): Առիթն օգտուելով, Յիսուս զգուշացուց զանոնք *«Սաղուկեցիներու եւ Փարիսեցիներու խմորէն»*: «Խմորը» կը պատկերացնէ Սաղուկեցիներուն եւ Փարիսեցիներուն կործանարար ուսուցումները (Մտ 16.12): Ինչո՞ւ համար Յիսուս անոնց ուսուցումները կը նմանցնէ խմորի: Գիտնալու համար պատասխանը այս հարցումին, պէտք է գիտնալ թէ ի՞նչ է խմորը կամ թթխմորը. այն նիւթն է, որ շաղուած ալիւրին մէջ կը դնեն՝ զայն խմորելու եւ գործածութեան պատրաստ դարձնելու համար. երբ խմորը կամ թթխմորը դրուի շաղուած ալիւրին մէջ՝ անիկա անմիջապէս եւ սակայն անտեսանելի կերպով կը սկսի տարածուիլ. խմորը վարակիչ զօրութիւն ունի. շաղուած ամբողջ ալիւրը իրեն նման դարձնելու յատկութիւնը ունի: Տէրը կ'ուզէ բացայայտել, թէ Փարիսեցիներուն եւ Սաղուկեցիներուն սխալ ուսուցումները խմորի նման տարածուած էին ու կը տարածուէին ժողովուրդի կեանքին մէջ: Տիրոջ խօսքը՝ *«Զգուշացէ՛ք Սաղուկեցիներու եւ Փարիսեցիներու խմորէն»* մեզի՛ ալ ուղղուած է: Այսօր ալ կան Սաղուկեցիներ եւ Փարիսեցիներ, այլ խօսքով՝ կեղծաւոր մարդիկ, որոնք իրենց կեղծ ուսուցումներով կը մոլորեցնեն շատերը: Խաբեքայ ուսուցիչներ են անոնք, որոնք իրենց խաբեպատիր ուսուցումներով կը հեռացնեն մարդիկը ճշմարտութենէն եւ զանոնք ճշմարտութեան թշնամի կը դարձնեն, որոնց շարքին են յատուկ կերպով Եկովայի վկաները, հոգեգալստականները, բողոքականները, եւ ուրիշներ, որոնց ուսուցումներուն մասին խօսիլը կրնայ մեզ անհունօրէն դուրս բերել մեր նիւթի ծիրէն:

2) Խմորը նաեւ նշանակ էր բարոյական ապականութեան, անմաքրութեան եւ կեղծաւորութեան, որ կար Փարիսեցիներուն եւ Սաղուկեցիներուն հոգեկան աշխարհին մէջ, եւ որմէ զգուշացուց Տէրը (Ղկ 12.1: Տե՛ս նաեւ՝ Ա.Կր 5.6-8): «Խմոր» բառին գործածու-

թեամբ, Տէրը ցոյց տուաւ աշակերտներուն, թէ ինք կը տեսնէր այն կեղծաւորութիւնը, բարոյական ապականութիւնն ու անմաքրութիւնը որ կար Փարիսեցիներուն եւ Սադուկեցիներուն հոգեկան աշխարհին մէջ. բան մը՝ որ աշակերտները չէին տեսներ, եւ անոր համար ալ, Տէրը պարտէր զգուշացնել զանոնք: Մենք եւս, պէտք է զգոյշ եւ արթուն ըլլանք. շուտով չմտերմանանք մարդոց. անոնց քաղցր խօսքերէն խաբուելով՝ շուտով զանոնք մեր վստահութեան առարկաները չդարձնենք, եւ մեր սիրտերը ու սրտի խորհուրդները անոնց դիմաց չպարզենք:

«Աշակերտները իրենք իրենց կը խորհէին ու կ'ըսէին. *"Այսպէս կ'ըսէ, որովհետեւ հաց չառինք"*: Յիսուս զիտցաւ անոնց մտածումը եւ ըսաւ. *"Թերահաւատնէ՛ր, ինչո՞ւ դուք ձեզի կը խորհիք թէ հաց չունիք"*» (Մտ 16.7-8):

1) Աշակերտները խորհեցան թէ Յիսուս զիրենք կը զգուշացնէր որ հաց չառնէն Սադուկեցիներէն ու Փարիսեցիներէն: *«Սադուկեցիներ եւ Փարիսեցիներ ո՛չ հացագործներ էին եւ ո՛չ ալ հացավաճառներ, ուստի՝ աշակերտները պէտք չէր խորհէին որ Տիրոջ խօսքը անոնցմէ հաց առնելու մասին էր»* (Մխիթար Վրդ. Մեքաստացի):

2) *«Թերահաւատներ»*: Այսպէ՛ս կոչեց Տէրը իր աշակերտները, որովհետեւ անոնք շուտով մոռցան հինգ հազարին ու չորս հազարին կերակրումը, եւ հիմա սկսած էին մտահոգուիլ թէ իրենց հետ հաց չկայ: Մենք եւս, երբ մոռնանք մեր կեանքին մէջ Տիրոջ կատարած գործերը՝ կը սկսինք նոյնիսկ առօրեայ հացի համար մտահոգուիլ:

3) Տէրը *«թերահաւատ»* կոչեց աշակերտները, որովհետեւ անոնք տակաւին չէին հաւատացած ու համոզուած որ իրենց հետ եղող Տէրը՝ կերակրիչն է համայն մարդկութեան: Տէրը կարծէք անոնց ըսել կ'ուզէր.՝ Եթէ հաւատքի մէջ պակասութիւն չունենայիք՝ հացի պակասութեան համար պիտի չմտահոգուէիք: Այո՛, Տիրոջ հանդէպ հաւատքի պակասութիւնն է որ ծնունդ կու տայ շատ մը հարցերու ու հարցումներու:

4) *«Ինչո՞ւ դուք ձեզի կը խորհիք թէ հաց չունիք»*: Աշակերտները իրենց կողքին ունէին մարդկութեան կերակրիչը՝ Յիսուսը, եւ սակայն հոս կը տեսնենք որ անոնք հացի համար կը մտահոգուին:

Նոյնը չի՞ պատահիր մեր հետ: Մէկ կողմէ կը յայտարարենք թէ Անբաւելին Աստուած եւ ամէնքը բաւարարող Աստուած մեր կողքին է, իսկ միւս կողմէ՝ ոչ մէկ բանի մէջ բաւարարուած կը զգանք: Կ'ըսենք թէ անկարօտ Աստուծոյ զաւակներն ենք, բայց միշտ կարօտի մէջ կը զգանք: Բարձրաձայն կը դաւանինք թէ Տէրը կը լեցնէ երկինքն ու երկիրը, իսկ երբ առանձին ենք՝ դատարկ կը զգանք: Կը խոստովանինք թէ Աստուած ամենուրեք Աստուած է, բայց շատ անգամ մինակ կը զգանք:

5) *«Ինչո՞ւ դուք ձեզի կը խորհիք թէ հաց չունիք»:* Այս խօսքը անշուշտ միայն նիւթական հացի մասին չէ: Տիրոջ ակնարկութիւնը նաեւ իր անձին է: Ի՞նքն է այն Հացը որ աշակերտները ունէին: Իրմո՞վ է որ անոնք կը կշտանային: Իր խօսքերո՞վ է որ անոնք կը լեցուէին ու կը սրբագործուէին (Յհ 17.17):

«Տակաւին չէ՞ք հասկնար: Չէ՞ք յիշեր, ինչպէս հինգ հացով հինգ հազար հոգի կերակրուեցան, եւ կտորները քանի՞ սակառ լեցուցիք: Կամ երբ եօթը հացով չորս հազար հոգի կերակրուեցան, քանի՞ զամբիւղ լեցուցիք» (Մտ 16.9-10):

1) *«Տակաւին չէ՞ք հասկնար»:* Տէրը կ'ուզէր որ աշակերտները սկսէին աստիճանաբար հասկնալ իր գործերն ու խօսքերը: Հարցումը մեզի՛ ալ ուղղուած է. երբ փորձութեան մը կը հանդիպինք եւ «ինչո՞ւ այս փորձութիւնը» կը հարցնենք՝ Տէրը մեզի կ'ըսէ. *«Տակաւին չէ՞ք հասկնար»:* Այո՛, տակաւին չենք հասկնար որ Տէրը թոյլ կու տայ փորձութիւնները, որպէսզի անոնցմով մեզ մարզէ ու զօրացնէ, սրբէ ու սրբացնէ, մաքրէ ու մաքրագործէ: Տիրոջ հետեւողը պէտք է հասկնայ անոր գործերն ու գործելակերպը:

2) *«Չէ՞ք յիշեր»:* Աշակերտները կարծէք արդէն մոռցեր էին հինգ հազարին ու չորս հազարին կերակրումին մասին: Տէրը ուզեց յիշեցնել անոնց այդ մասին երբ հարցուց. *«Չէ՞ք յիշեր»:* Շատ բան կայ որ մենք եւս կը մոռնանք: Կը մոռնանք որ Տէրը մեր փրկութեան համար խաչուեցաւ, եւ անոր համար ալ չենք քալեր փրկութեան ճամբէն:

3) Մարկոսի համաձայն, աշակերտները իրե՛նք են որ կը պատասխանեն Յիսուսին, թէ տասներկու սակառ հաւաքեցին հինգ

հազարի կերակրումէն ետք, եւ եօթը սակառ՝ չորս հազարի կերակրումէն ետք: Տէրը ոչ միայն ուզեց որ անոնք իր հրաշքները յիշէին, այլեւ՝ ուզեց որ անոնք գործուած հրաշքներուն մանրամասնութիւնները յիշէին: Մենք եւս Տիրոջ գործերը պէտք է յիշենք իրենց մանրամասնութեանց մէջ:

«Ինչպէ՞ս չէք հասկնար, թէ հացի համար չէր որ ըսի՝ զգուշացէք Փարիսեցիներու եւ Սադուկեցիներու խմորէն: Այն ատեն աշակերտները հասկցան, թէ հացի խմորի մասին չէր խօսեր, այլ կը զգուշացնէր Փարիսեցիներու եւ Սադուկեցիներու ուսուցումներէն» (Մտ 16.11-12):

1) Երբ աշակերտները յանդիմանուեցան Յիսուսի կողմէ, *«այն ատեն անոնք հասկցան»*, թէ հացի խմորի մասին չէր որ կը խօսեր անոնց, այլ՝ Փարիսեցիներու եւ Սադուկեցիներու աղանդին եւ անոնց ապականած ու ապականող ուսուցումներուն մասին: Շատ քան կայ որ մենք կը հասկնանք կամ կրնանք հասկնալ՝ Տիրոջ կողմէ յանդիմանուելէ ետք միայն: Տիրոջ կողմէ յանդիմանուիլը՝ մեզի հանդէպ իր սիրոյն արտայայտութիւնն է (Յտ 3.19):

2) Մտ 13.33-ին մէջ Աստուծոյ արքայութիւնը կը նմանցուի խմորի, իսկ այստեղ՝ Փարիսեցիներու եւ Սադուկեցիներու ուսուցումները կը նմանցուին խմորի: Սա պէտք չէ մեզ շփոթի մատնէ: Խմորը կրնայ նշանակ դառնալ հացի եւ կրնայ նշանակ դառնայ ապականութեան: Եթէ խմորը դրուի շաղուած ալիւրին մէջ, եւ զայն խմորէ ու եփուն դարձնէ եւ հացագործին միջոցաւ հացի վերածուի ու ժողովուրդին բաժնուի՝ կը դառնայ նշանակ հացի ու կեանքի. իսկ եթէ դրուի շաղուած ալիւրին մէջ, եւ զայն խմորելէ ու եփուն դարձնելէ ետք, հացագործին միջոցաւ հացի չվերածուի՝ կ'ապականի եւ կը դառնայ նշանակ ապականութեան: Յիսուս կ'ուզէ բացայայտել իր աշակերտներուն, թէ Փարիսեցիներու եւ Սադուկեցիներու ուսուցումները նման են այն խմորին որ դրուած են ալիւրի (հրեայ ժողովուրդի) զանգուածին մէջ, եւ կ'ապականեն անոնց ներաշխարհը:

3) Յիսուս լռելեայն կերպով «հաց» կը կոչէ Աստուծոյ խօսքը եւ այդ խօսքին ուղիղ ուսուցումը: Արդարեւ, Աստուծոյ խօսքը մեր հո-

գիներուն կեանք տուող հացն է: Այս ճշմարտութիւնն է որ բացա-
յայտեց Յիսուս երբ ըսաւ. «Մարդ միայն հացով չ'ապրիր, այլ բոլոր
այն խօսքերով, որ Աստուած խօսած է» (Մտ 4.4): Ինչպէս թունա-
ւորուած կերակուրը կրնայ սպաննել մարդուն մարմինը, նոյնպէս
ալ, երբ Աստուծոյ խօսքը խեղաթիւրուի ու նենգափոխուի՝ կրնայ
սպաննել մարդոց հոգին:

«Երբ Յիսուս Փիլիպպոսի կառուցած Կեսարիայի կողմերը
եկաւ, իր աշակերտներուն հարցուց. *"Մարդիկ ի՞նչ կ'ըսեն Մարդու
Որդիին մասին. ո՞վ եմ ես"*: Անոնք պատասխանեցին. *"Ոմանք քեզ
Յովհաննէս Մկրտիչը կը կարծեն, ոմանք՝ Եղիա մարգարէն, իսկ
ուրիշներ՝ Երեմիան կամ մարգարէներէն մէկը"*» (Մտ 16.13-14):

1) Յիշեալ Փիլիպպոսը որդին էր Մեծն Հերովդէսի. կը կոչուէր՝
Փիլիպպոս-Հերովդէս: Կեսարիան՝ կը գտնուէր Պաղեստինի հիւսի-
սային սահմաններուն մօտիկ. ներկայիս կը կոչուի՝ Պանիաս:

2) Ուշագրաւ է որ Յիսուս չ'ըսէր՝ «Մարդիկ ի՞նչ կ'ըսեն իմ մա-
սիս», այլ՝ «Մարդիկ ի՞նչ կ'ըսեն Մարդու Որդիին մասին»: Յիսուս
գիտէր թէ մարդիկ ի՞նչ կ'ըսէին իր մասին, բայց ան կ'ուզէր գիտնալ
եթէ երբեք աշակերտները ազդուած էին իր անձին մասին մարդոց
ըսած խօսքերէն ու կարծիքներէն: Ժողովուրդը զինք լոկ մարդու
որդի կը նկատէր, եւ ոչ թէ Աստուծոյ Որդի: Կարգ մը մարդիկ զինք
Յովհաննէս Մկրտիչը կը նկատէին, ուրիշներ՝ Եղիան, եւ դեռ ուրիշ-
ներ՝ մարգարէներէն մէկը, ինչ որ յաջորդ համարը կը պարզէ: Երբ
Յիսուս աշակերտներուն հարցուց թէ մարդիկ ի՞նչ կ'ըսեն Մարդու
Որդիին մասին, խորքին մէջ, ան կ'ուզէր յստակ տարբերութիւն
տեսնել՝ իր անձին մասին մարդոց կարծիքներուն եւ իր աշակերտ-
ներուն կարծիքներուն միջեւ, եւ ասոր ապացոյցը այն հարցումն է
որ քիչ ետք պիտի հարցնէր իր աշակերտներուն. *«Իսկ դո՞ւք ով կը
կարծէք զիս»*:

3) Ինչո՞ւ համար ոմանք կը խորհէին թէ Յիսուս Յովհաննէս
Մկրտիչն էր.- ա) Որովհետեւ Յովհաննէս զօրեղ ու մեծ քարոզիչ էր:
Յիսուս ինք եւս զօրեղ ու մեծ քարոզիչ ըլլալով՝ կարգ մը մարդիկ
խորհեցան թէ Յովհաննէս իր սպանութենէն ետք վերստին կեանքի
դարձաւ, բայց այս անգամ Յիսուսի կերպարանքով: Նոյնիսկ

Հերովդէս Անտիպաս որ սպաննել տուած էր Յովհաննէսը, երբ լսեց Յիսուսի գործած հրաշքներուն մասին, ըսաւ թէ անիկա Յովհաննէս Մկրտիչն է որ յարութիւն առած է մեռելներէն եւ իր ձեռքով հրաշքներ կը գործուին (Մտ 14.2): ք) Յովհաննէսի նման Յիսուս եւս մեծ թիւով հետեւորդներ ունեցաւ. սա եւս պատճառ դարձաւ որ որոշ մարդիկ խորհէին թէ Յիսուս Յովհաննէս Մկրտիչն էր: գ) Թէ՛ Յովհաննէս Մկրտիչ եւ թէ՛ Յիսուս, երկուքն ալ իրենց առաքելութիւնը սկսան՝ ժողովուրդը ապաշխարութեան հրաւիրելով եւ Աստուծոյ թագաւորութեան գալուստին մասին խօսելով (Մտ 3.2, 4.17). ասիկա եւս պատճառ դարձաւ որ կարգ մը մարդիկ խորհէին թէ Յիսուս Յովհաննէս Մկրտիչն էր:

4) Ինչո՞ւ համար ոմանք կը խորհէին թէ Յիսուս Եղիա մարգարէն էր.- ա) Որովհետեւ Եղիա մարգարէն բազմաթիւ եւ հրաշալի հրաշքներ գործեց: Մարդիկ ծանօթ ըլլալով Եղիա մարգարէին գործած հրաշքներուն եւ տեսնելով Յիսուսի գործած հրաշքները՝ խորհեցան թէ Յիսուս նոյնինքն Եղիա մարգարէն էր: Սա անշուշտ միակ պատճառը չէր որ անոնք նման բան խորհէին: Անոնք իրենց ասանդորոնէն եւ Աստուծոյ խօսքէն ծանօթ էին այն խոստումին թէ Եղիա մարգարէն պիտի գար Մեսիային յայտնութենէն առաջ որպէսզի անոր առջեւ ճամբան պատրաստէր (Մդ 4.5-6): Սա հիմնական պատճառ մըն էր որ անոնք խորհէին թէ Յիսուս Եղիա մարգարէն էր:

5) Ինչո՞ւ համար ոմանք կը խորհէին թէ Յիսուս Երեմիա մարգարէն էր.- ա) Որովհետեւ թէ՛ Երեմիան եւ թէ՛ Յիսուսը, երկուքն ալ յանդիմանեցին իրենց ժամանակի մեղքը, երկուքն ալ պախարակեցին կեղծիքն ու կեղծաւոր մարդիկը: ք) Երեմիայի նման Յիսուս ինք եւս լացաւ Իսրայէլի ժողովուրդին վրայ. Երեմիայի նման Յիսուսի սիրտը եւս գութով լեցուն էր Իսրայէլի հանդէպ: Նմանութեան այս կէտերը պատճառ դարձան որ կարգ մը մարդիկ խորհէին թէ Յիսուս Երեմիան էր: գ) Երեմիա մարգարէն կը խօսի Դաւիթի սերունդէն եկող Մեսիային մասին որ արդարութիւնը ի գործ պիտի դնէ (Եր 23.5-6), եւ որովհետեւ Յիսուս անդադար Աստուծոյ արդարութիւնն էր որ լոյսի տակ կը բերէր՝ մարդիկ խորհեցան թէ ան Երեմիա մարգարէն էր, կամ Երեմիայի հոգիով եկած անձ մը:

«Յիսուս հարցուց անոնց. *“Իսկ դո՞ւք ով կը կարծե՞ք զիս”*: Միմոն Պետրոս պատասխանեց. *“Դուն Քրիստոսն ես, կենդանի Աստուծոյ Որդին”*» (Մտ 16.15-16):

1) Յիսուս գիտնալէ ետք ժողովուրդին կարծիքը իր մասին, ուզեց իր անմիջական հետեւորդներուն կարծիքը նաեւ գիտնալ. *«Իսկ դո՞ւք ով կը կարծե՞ք զիս»*: Ի՞նչ էր իր հարցումին նպատակը: Ան չէր ուզեր որ աշակերտներուն միտքին մէջ ինք լոկ հրաշագործ կարողութիւն ունեցող մարգարէ մը ըլլար, ինչպէս ժողովուրդը սկսաւ խորհիլ երբ ան յարութիւն տուաւ այրի կնոջ որդիին (Ղկ 7.16-17): Յիսուս կ'ուզէր որ նախքան իր խաչելութիւնը, աշակերտները լիովին համոզուած ըլլային որ ինք խոստացեալ Մեսիան էր, եւ ոչ միայն այսքան, այլեւ համոզուած ըլլային որ ինք սովորական հասկացողութեամբ մարդու որդի չէր, այլ՝ Աստուծոյ Որդի էր, եւ հետեւաբար՝ Աստուծոյ բնութենակից, եւ ուստի՝ Աստուած: Աշակերտները պէ՛տք էր գիտնային այս մասին, որպէսզի երբ իրենց Տէրը խաչին վրայ գամուած տեսնէին՝ չկորսնցնէին իրենց հաւատքը անոր հանդէպ, այլ՝ գիտնային որ ան Աստուած ըլլալով՝ կամաւորապէս յանձնուած էր խաչին, որպէսզի մեռնէր ու յարութիւն առնէր մարդոց փրկութեան համար:

2) Յիսուսի ուղղած հարցումին Պետրոս առաքեալ ինք կը պատասխանէ. *«Դուն Քրիստոսն ես, կենդանի Աստուծոյ Որդին»*: Առաքեալը կը խոստովանի թէ Յիսուսը նոյնինքն Քրիստոսն է: «Քրիստոս» Յունարէնով կը նշանակէ «Օծեալ», որուն Եբրայերէնն է «Մաշիաք», իսկ Հայերէն տարադարձութիւնը՝ Մեսիա: Հրեաներ այս բառը կը գործածէին խոստացուած գալիք Փրկիչին համար. Պետրոս առաքեալ Յիսուսը կոչելով «Քրիստոս=Օծեալ», դաւանած ու ծանուցած եղաւ թէ ա՛ն էր Փրկիչը որ աշխարհ պիտի գար մարդկութեան ազատագրութեան եւ փրկութեան համար:

3) Հին Կտակարանեան շրջանին իւղի օծում կը ստանային եւ «օծեալ» կը կոչուէին քահանայապետները, մարգարէները եւ թագաւորները: Առաքեալը Յիսուսը կոչելով «Քրիստոս=Օծեալ», հռչակած եղաւ թէ ան Քահանայապետ, Մարգարէ եւ Թագաւոր է: Քահանայապետ է՝ որովհետեւ դարձաւ քաւիչը մեր մեղքերուն: Մարգարէ է՝ որովհետեւ դարձաւ յայտնիչը Աստուծոյ կամքին: Եւ Թա-

գաւոր է՝ որովհետեւ Աստուծոյ թագաւորութիւնը հաստատեց մեր սիրտերուն մէջ: Դարձեալ, ճշմարիտ Քահանայապետ է՝ որովհետեւ կենդանական զոհ մատուցանելու փոխարէն՝ ինքզինք իբրեւ զոհ ընծայեց: Ճշմարիտ Մարգարէ է՝ որովհետեւ ճշմարտութիւնը յայտնեց յաւիտենականութեան մասին: Եւ ճշմարիտ Թագաւոր է՝ որովհետեւ Աստուծոյ թագաւորութիւնը պիտի հաստատէ երկրի վրայ, եւ միայն ճշմարտասէրները հոն պիտի մտնեն:

4) «*Կենդանի Աստուծոյ Որդին*»: Առաքեալը այստեղ զԱստուած կը կոչէ «կենդանի», իսկ Յիսուսը՝ «Աստուծոյ Որդի»: Այս վկայութեամբ, առաքեալը կը բացայայտէ, թէ Քրիստոս կենդանի Աստուծոյ՝ կենդանի Որդին է, այլ խօսքով՝ յաւերժապէս ապրող Աստուծոյ՝ յաւերժապէս ապրող Որդին է, յաւիտենական Աստուծոյ՝ յաւիտենական Որդին է:

5) «*Իսկ դո՞ւք ով կը կարծէք զիս*»: Եկէք խորհրդածութիւն մը կատարենք այս բառերուն մասին: Մենք ո՞վ կը կարծենք Յիսուսը: Ո՞վ է Յիսուս մեզի համար: Աստուծոյ Որդին եւ ա՞յոքան, թէ նաեւ մեր գուրգուրալից հայրն ու հաւատարիմ եղբայրը: Սոսկ Տէ՛ր մըն է, որուն միջամտութիւնը կը խնդրենք ամէն անգամ երբ անել կացութեան մը դիմաց գտնուինք, թէ նաեւ մեր կեանքին, սրտին ու հոգիին Տէրն է: Լոկ պաշտպան Աստուած մըն է, որուն պաշտպանութիւնը կը հայցենք երբ յարձակումի ենթարկուինք, թէ նաեւ մեր կողմէ պաշտուող ու երկրպագուող Աստուածն է: Լոկ մարմիններու բժիշկ մըն է, որուն կը դիմենք ամէն անգամ երբ մարմնաւոր բժշկութեան կարիքը զգանք, թէ նաեւ մեր կոտորած սիրտերուն ու տրտում հոգիներուն ալ բժիշկն է: Ո՞վ է Յիսուս մեզի համար: Սոսկ մեր սուգը՝ փարատող մը, թէ՛ մեր ուրախութիւնը: Զօրութիւն շնորհող մը, թէ՛ մեր զօրութիւնն իսկ: Պարգեւներ բաշխող մը, թէ՛ մեր պարգեւն իսկ: Սոսկ կեանք տուող մը, թէ՛ տրուած կեանքն իսկ: Դժոխքէն ազատող մը, թէ՛ մեր դրախտը: Մեր թշնամիները պարտութեան մատնող մը, թէ՛ մեր թշնամիները մեզի ու մեզ մեր թշնամիներուն բարեկամ դարձնողը: Ո՞վ է Յիսուս մեզի համար: Յիսուս պէտք է ըլլայ մեր սրտի երգը, մեր հոգիի փառքը, մեր կեանքի գեղեկցութիւնը, մեր ուրախութիւնը, հրճուանքը, լոյսն ու յոյսը: Յիսուս պէտք է ըլլայ կեանքը մեր կեանքին ու սէ՛րը մեր սրտին, հոգի՛ն մեր հոգիին ու լոյսը մեր մտքին: Յիսուս այն հացն է որ պէտք է ճաշակենք եւ

որով պէտք է կշտանանք: Այն ջուրն է որով պէտք է յագենանք: Այն սրբութիւնն է որով պէտք է բնակուինք: Այն զօրութիւնն է որով պէտք է լեցուինք: Այն փրկութիւնն է որ պէտք է հագնինք: Այն Փրկիչն է որուն պէտք է հետեւինք, պաշտենք ու երկրպագենք:

«Յիսուս ըսաւ անոր. *"Երանի՛ք թեզի, Սիմոն, Յովնանի որդի, որովհետեւ աստիկա թեզի յայտնողը մարդ մը չէր, այլ իմ Հայրս, որ երկինքի մէջ է"*» (Մտ 16.17):

1) Կարեւոր ճշմարտութիւնը որ Տէրը կը յայտնէ Պետրոսի, այն է՝ թէ Հայրն Աստուած ինքն է որ իր Որդիին ինքնութիւնը յայտնեց իրեն, եւ կը յայտնէ մեզի: Եթէ Հայրը մեզ չառաջնորդէ իր Որդիին ճանաչողութեան՝ մենք չենք կրնար ճանչնալ իր Որդին: Եթէ Հայրը չտայ մեզի իր Որդին ընդունելու շնորհքը՝ մենք չենք կրնար ընդունիլ իր Որդին եւ անոր փրկութիւնը:

2) Յիսուս երանի կու տայ առաքելին, ո՛չ թէ որովհետեւ ան կատարեց իր Աստուածորդութեան դաւանութիւնը, այլ՝ որովհետեւ Հայրը ի՛նք կատարեց այդ դաւանութիւնը, եւ զանիկա կատարեց Պետրոսի բերնով: Այլ խօսքով, Պետրոս երանելի է՝ ո՛չ թէ որովհետեւ այդ դաւանութիւնը կատարեց, այլ՝ որովհետեւ ընտրուեցաւ այդ դաւանութիւնը կատարելու: Առաքելալը սեփական իմաստութեամբ չէր որ ճանչցաւ Յիսուսը, այլ՝ Հայր Աստուծոյ պարգեւած շնորհքով:

3) Յիսուս Պետրոսը կը կոչէ՝ «Սիմոն, Յովնանի որդի»: «Սիմոն» կը նշանակէ՝ «հնազանդ»: Այդպէս, կոչուեցաւ, որովհետեւ հնազանդեցաւ Հայր Աստուծոյ ձայնին եւ յայտարարեց թէ Յիսուս կենդանի Աստուծոյ Որդին է:

4) «Յովնան» կը նշանակէ՝ «աղանի»: Աղանին անմեղութեան, միամտութեան ու պարզութեան նշանակ է: Յիսուս Պետրոսը «Յովնանի որդի» կոչելով, մէկ կողմէ ուզեց ցոյց տալ թէ Պետրոս անմեղութեան, միամտութեան եւ պարզութեան որդի է, այսինքն՝ հետեւորդ. իսկ միւս կողմէ՝ ուզեց ցոյց տալ թէ Հայրը կ'ընտրէ սիրտով անմեղները, միտքով միամիտները եւ հոգիով պարզերը եւ անոնց միջոցաւ կը յայտնէ իր ճշմարտութիւնները:

«Քեզի կ'ըսեմ՝ թե ժայռ ես դուն, եւ այդ ժայռին վրայ պիտի շինեմ իմ եկեղեցիս, զոր մահն անգամ իր ամբողջ զօրութեամբ պիտի չկրնայ յաղթահարել» (Մտ 16.18):

1) *«Ժայռ ես դուն, եւ այդ ժայռին վրայ պիտի շինեմ իմ եկեղեցիս»:* Հռոմի Լատին եկեղեցին հիմնուելով այս համարին վրայ, կ'ըսէ՝ թե Քրիստոս Պետրոսը կոչեց ժայռ եւ այդ ժայռին վրայ հիմնեց իր եկեղեցին. այս առումով, Քրիստոսի եկեղեցիին հիմը կը դառնայ Պետրոս առաքեալը ինք եւ ոչ թե Քրիստոս: Եւ սակայն, Քրիստոս իր եկեղեցին չհիմնեց Պետրոսի վրայ, այլ՝ Պետրոսի կատարած դաւանութեան վրայ: Պետրոս դաւանեցաւ թե Յիսուս ինքն է Քրիստոսը (Օծեալը), կենդանի Աստուծոյ Որդին: Տէրը իր եկեղեցին հիմնեց ո՛չ թե խոստովանող առաքեալին վրայ, այլ անոր կատարած խոստովանութեան վրայ. ո՛չ թե դաւանողին վրայ, այլ դաւանուածին՝ Քրիստոսի վրայ, անոր աստուածորդիութեան վրայ: Ասոր ապացոյցը հետեւեալն է.- Համարին մէջ երկու անգամ գործածուած է «*ժայռ*» բառը: Հայերէնի եւ տարբեր լեզուներու մէջ նոյն բառը գործածուած է «*ժայռ*» բառին համար: Նայինք բնագիրին: Յունարէն ի՞նչ բառ գործածեց Յիսուս «*ժայռ*» բառին համար: Երբ ըսաւ *«ժայռ ես դուն»*, գործածեց «բերքոս» (Πετρος) բառը, իսկ երբ ըսաւ *«այդ ժայռին վրայ»* գործածեց «բերբա» (Πετρα) բառը: Սուրբ Գրոց բառարաններու համաձայն, «բերքոս» կը նշանակէ՝ ժայռաբեկոր, (կը գործածուի քարի պզտիկ կտորի համար): Իսկ «բերբա» կը նշանակէ՝ վեմ, ժայռ, (կը գործածուի ժայռի հսկայ կտորի համար): «Բերքոս» եւ «բերբա» բառերը տարբեր իմաստ ունենալով՝ անոնք տարբեր անձերու մասին կը խօսին: Յստակ է որ առաջին «*ժայռ*»ը առաքեալն է, իսկ երկրորդը՝ Յիսուս: Երբ Յիսուս Պետրոսի ըսաւ *«ժայռ ես դուն»*, ըսել ուզեց՝ *«քարի պզտիկ բեկոր մըն ես դուն»*, իսկ երբ ըսաւ *«այդ ժայռին վրայ պիտի շինեմ իմ եկեղեցիս»*, ինքնիր անձին կ'ակնարկէր: Ի՞նչպէս կրնայ Պետրոս ինք ըլլալ այն վեմը որուն վրայ Յիսուս հիմնեց իր եկեղեցին, երբ նոյնինքն Պետրոս քանի մը անգամներ կը հաստատէ թէ վեմը Քրիստոս ինքն է (Ա.Պտ 2.4-8): Ի՞նչպէս մէկը կրնայ Քրիստոսէ զատ ուրիշ վեմի մասին խօսիլ, երբ Ուղոս առաքեալ կը վկայէ, թէ *«ոեւէ մէկը չի կրնար ուրիշ հիմ դնել, քան Աստուծոյ դրած միակ հիմը, որ Յիսուս Քրիս-*

տոս է» (Ա.Կր 3.11): Քրիստոս, հետեւաբար, ոչ միայն հիմնադիրն է իր եկեղեցիին, այլեւ՝ հիմը:

2) «Ձոր մահն անգամ իր ամբողջ զօրութեամբ պիտի չկրնայ յաղթահարել». բառացի՝ «դժոխքին դռները անոր պիտի չյաղթեն»: Այստեղ դժոխքը անձնաւորումն է մահուան: Տէրը կը բացայայտէ, թէ մահն ու դժոխքը անկարող պիտի ըլլան յաղթանակ տանելու իր եկեղեցիին դէմ որ իր արիւնով պիտի հաստատուէր: Արդարեւ, մահը ի՞նչպէս կրնայ Անմահին արիւնով գնուած ու հիմնուած եկեղեցին պարտութեան մատնել: Մինչդէռ եթէ ըսենք թէ Քրիստոսի եկեղեցին հիմնուած է Պետրոս առաքեալին վրայ, մահն ու դժոխքը հաստատապէս կրնան յաղթել այդ եկեղեցիին: Եկեղեցի մը որ հիմնուած է մարդուն վրայ՝ չի կրնար հաստատ մնալ մահուան ու դժոխքին դիմաց: Եթէ եկեղեցին Քրիստոսի եկեղեցին է՝ ինչո՞ւ համար Քրիստոս զայն պիտի հիմնէ իր աշակերտներէն մէկուն վրայ: Քրիստոս ոչ միայն գլուխն է եկեղեցիին, այլեւ՝ հիմը:

«Քեզի պիտի տամ երկինքի արքայութեան բանալիները, եւ ինչ որ կապես երկրի վրայ՝ կապուած պիտի ըլլայ երկինքի մէջ եւ ինչ որ արձակես երկրի վրայ՝ արձակուած պիտի ըլլայ երկինքի մէջ» (Մտ 16.19):

1) Առաքելը դաւանեցաւ թէ Յիսուսը նոյնինքն Քրիստոսն է, այսինքն՝ Օծեալը, խոստացուած Փրկիչը, Աստուծոյ Որդին, եւ ահա Տէրը անոր կը յանձնէ արքայութեան բանալիները: Տէրը կ'ուզէ ցոյց տալ, թէ բոլոր անոնք որոնք կը դաւանին զինք իբրեւ Աստուծոյ Որդի, եւ կը խոստովանին թէ ինքն է Օծեալ Փրկիչը՝ ձեռք կը ձգեն երկինքի արքայութեան բանալին, այսինքն՝ հոն մուտք գործելու արտօնութիւնը: Արքան դաւանողը՝ արքայութեան բանալին ձեռք կը ձգէ:

2) «Կապել» եւ «արձակել» բառերով, Տէրը իշխանութիւն կու տայ Պետրոս առաքեալին, եւ բոլոր առաքեալներուն (Մտ 18.18), կապելու մարդիկը իրենց մեղքերով, եւ կամ արձակելու զանոնք իրենց մեղքերէն: Անձ մը մեղքերով կապելը՝ զայն չներուած յայտարարել կը նշանակէ, իսկ զայն իր մեղքերէն արձակելը՝ զայն ներուած յայտարարել կը նշանակէ: Այս իմաստով «կապել» եւ

«արձակել» ըսելով, կը հասկնանք՝ ներել եւ չներել, ինչպէս այլ առիթով Տէրը կը պարզէ. *«Եթէ մէկուն ներէք իր մեղքերը՝ թող ներուած ըլլան, եւ եթէ չներէք մէկուն մեղքերը՝ թող ներուած չըլլան»* (Յհ 20.23): Հին Կտակարանին մէջ քահանան կրնար բոլորտ մարդը մաքուր կամ անմաքուր յայտարարել: Չայն մաքուր յայտարարելը՝ զայն արձակել կը նշանակէր, իսկ զայն անմաքուր յայտարարելը՝ զայն կապել կը նշանակէր: Յիսուս բոլորտ անձ մը բժշկելէ ետք զայն դրկեց քահանային մօտ (Մտ 8.4), որովհետեւ քահանան պէտք էր յայտարարէր անոր մաքրուած ըլլալը: Առաքեալներուն տրուած այս իշխանութիւնը փոխանցուեցաւ եկեղեցիին: Այսօր եկեղեցականը ինքն է որ արձակուած կը յայտարարէ իր մեղքերը խոստովանող անձը. իսկ եթէ իր մեղքերը խոստովանող անձին մօտ անկեղծ զոջում չգտնէ՝ զայն չ'արձակէր. չարձակելու պարագային՝ զայն կապած կը նկատուի:

3) Երկրի վրայ կապուած մարդը՝ երկինքի մէջ եւս կապուած պիտի ըլլայ: Այս բառերով Յիսուս ցոյց կու տայ, թէ մեղքը կապանք մըն է որ կը կապէ մեր մուտքը երկինք, այլ խօսքով՝ կ'արգիլէ մեր մուտքը Աստուծոյ արքայութիւնը: Հարց տանք մենք մեզի, մենք կապուած ենք, թէ՛ արձակուած: Ի՞նչ են այն մեղքերը որոնք կապած են մեզ: Ի՞նչ են այն մոլութիւնները որոնց շղթաներով կապուած են մեր ձեռքերն ու ոտքերը: Մեղքով կապուած ձեռքերը չեն կրնար բարին գործել: Մեղքով կապուած ոտքերը չեն կրնար Տիրոջ ճամբայէն քալել: Մեղքով բռնուած սիրտը չի կրնար Յիսուսի հետեւիլ: Արձակուելու համար մեր մեղքերէն՝ պէտք է խոստովանութեամբ քանդենք մեղքի մեր կապանքները երբ տակաւին երկրի վրայ ենք, որպէսզի երբ բաժնուինք երկրէն՝ մեր ամբողջական ազատութիւնը գտնենք երկինքի մէջ: Ահա թէ ինչու Յիսուս կը շարունակէ ըսելով, թէ երկրի վրայ արձակուած մարդը՝ երկինքի մէջ եւս արձակուած պիտի ըլլայ: Արդարեւ, երկինքի մէջ իրենց ազատութիւնը պիտի գտնեն միայն անոնք՝ որոնք երկրի վրայ Քրիստոսով իրենց ազատութիւնը կը գտնեն: Այս ճշմարտութիւնն է որ Տէրը կը յայտնէ երբ կ'ըսէ. *«Եթէ Որդին ձեզ ազատէ, այն ատեն իրապէս ազատ պիտի ըլլաք»* (Յհ 8.36): Քրիստոսի առջեւ կամ Քրիստոսի օճեալներուն առջեւ խոստովանուած մեղքերը կը կորսնցնեն իրենց զօրութիւնն ու իշխանութիւնը մարդոց վրայ:

«Յիսուս խստիւ պատուիրեց իր աշակերտներուն, որ ռեւէ մէկուն չըսեն թէ ինքն է Քրիստոսը» (Մտ 16.20):

1) Տէրը կամեցաւ որ երկնաւոր Հայրը յայտնէր Պետրոսի եւ միւս աշակերտներուն, թէ ինք խոստացուած Օծեալ Փրկիչն էր, եւ Աստուծոյ Որդին. բայց պատուիրեց անոնց որ այս երկու ճշմարտութիւնները չյայտնեն ժողովուրդին, որովհետեւ դեռ ժամանակը չէր հասած յայտնելու: Հոսկէ կը սորվինք, թէ ճշմարտութիւններ կան որ Քրիստոսի անմիջական հետեւորդները պէտք է գիտնան Քրիստոսի մասին, բայց անոնք որոնք Քրիստոսի չեն հետեւիր՝ այդ ճշմարտութիւններուն հասնելու համար ժամանակի կը կարօտին:

2) Կը մօտենար Տիրոջ խաչելութեան պահը: Եթէ ժողովուրդը գիտնար թէ ան խոստացուած Փրկիչն ու Աստուծոյ Որդին էր, ոմանք պիտի փորձէին արգելք ըլլալ անոր ձերբակալութեան ու խաչելութեան, իսկ ուրիշներ, ընդհակառակը, անոր ձերբակալութիւնն ու խաչելութիւնը տեսնելով՝ իրենց հաւատքը պիտի կորսնցնէին անոր հանդէպ, մտածելով թէ ան ի՛նչպէս կրնար խոստացուած Փրկիչը ըլլալ եւ ինքզինք խաչէն փրկելու անկարող ըլլալ:

«Այս դէպքէն ետք, Յիսուս սկսաւ յայտնել իր աշակերտներուն, թէ պէտք է որ ինք Երուսաղէմ երթայ, ուր շատ պիտի չարչարուի աւագ քահանաներէն, Օրէնքի ուսուցիչներէն եւ երէցներէն, թէ պէտք է որ սպաննուի, եւ երրորդ օրը յարութիւն առնէ» (Մտ 16.21):

1) Տեսանք որ Յիսուս յայտնեց իր ինքնութիւնը իր աշակերտներուն եւ բացայայտեց անոնց թէ ինք Քրիստոսն է, այլ խօսքով՝ խոստացուած Մեսիան, Օծեալը: Ասիկա գիտնալէ ետք՝ աշակերտները կրնային հպարտանալ, եւ Մեսիային հաստատելիք թագաւորութեան մէջ դիրք ու պաշտօն փնտռելու փափաքներ սնուցանել իրենց սրտին մէջ. որպէսզի նման բան տեղի չունենար, «այս դէպքէն ետք» այսինքն՝ իր ինքնութեան բացայայտումէն ետք», ան սկսաւ անոնց խօսիլ իր կրելիք չարչարանքներուն ու մահուան մասին. բայց որպէսզի աշակերտները այս լսելով չկորսնցնէին իրենց հաւատքը իրեն հանդէպ, բացայայտեց թէ մեռնելէն երեք օր ետք յարութիւն պիտի առնէ:

2) Տէրը խօսեցաւ առաքեալներուն իր կրելիք չարչարանքներուն մասին, մէկ կողմէ ցոյց տալու անոնց, թէ ինք աշխարհ եկած էր խաչուելու մարդոց փրկութեան համար, իսկ միւս կողմէ՝ բացայայտելու անոնց, թէ ով որ կ'ուզէ փրկութեան հասնիլ՝ պէտք է պատրաստ ըլլայ խաչի ճամբայէն քալելու:

3) Տէրը խօսելէ ետք իր աշակերտներուն իր կրելիք չարչարանքներուն ու մահուան մասին՝ կը խօսի նաեւ իր յարութեան մասին, որպէսզի ցոյց տար անոնց եւ մեզի, թէ չարչարանքի ու խաչի ճանապարհի աւարտին՝ յարութեան փառաւոր փառքն է որ կը սպասէ հաւատացեալին: Դժբախտաբար, մարդիկ, մէկ կողմէ կ'ուզեն երկինք մտնել, իսկ միւս կողմէ՝ դէպի երկինք առաջնորդող խաչի ճամբայէն կ'ուզեն հեռու մնալ:

«Ասոր վրայ Պետրոս զինք մէկ կողմ տարաւ եւ սկսաւ հակառակելով վիճիլ. *«Քա՛ւ լիցի, Տէ՛ր, այդպիսի բան թող չպատահի քեզի»* (Մտ 16.22):

1) Պետրոս առաքեալ գիտէր թէ ոչինչ կրնար պատահիլ Տիրոջ, եթէ Տէրը ինք թոյլ չտար, ահա թէ ինչու անոր չըսաւ՝ *«այդպիսի բան թող չընեն քեզի»*, այլ՝ *«այդպիսի բան թող չպատահի քեզի»*: Այս իրողութիւնը կը պարզէ, թէ առանց Տիրոջ թոյլտուութեան՝ հաւատացեալ մարդը փորձութեան չ'ենթարկուիր, եւ ասիկա գիտնալը մխիթարական է, որովհետեւ Տէրը թոյլ չի տար որ մեր կարողութենէն աւելի փորձուինք (Ա.Կր 10.13):

2) Պետրոս աշակերտներուն ներկայութեան չանդիմանեց Տէրը եւ չհակառակեցաւ անոր, այլ՝ մեկուսի, որպէսզի անարգած չըլլար զայն: Այլոց ներկայութեան կատարուած յանդիմանութիւնը՝ անարգանք մըն է յանդիմանուողին համար:

3) Աստուծոյ կամքին հակառակ էր Պետրոսի պահանջածը, բայց չէր դադրեր Յիսուսի հանդէպ սիրոյ արտայայտութիւն ըլլալէ: Ան կը սիրէր Տէրը եւ չէր ուզեր զայն տեսնել չարչարանքի ու խաչի ենթարկուած վիճակի մէջ: Անոնք որոնք կը սիրեն Յիսուսը եւ չեն ուզեր զայն չարչարել՝ պէտք է հեռու կենան մեղքէն, որովհետեւ մեղքն է որ զինք կը չարչարէ ու կը ցաւցնէ: Եթէ մարդիկ գիտնան թէ ինչ խոր կը ցաւցնէ մեղքը Տիրոջ սիրտը՝ կը զգուին մեղքէն:

«Յիսուս Պետրոսի դառնալով ըսաւ. *"Ետի՛ս գնա, Սատանայ՛, դուն արգելք ես ինծի, որովհետեւ Աստուծոյ ծրագիրը չէ որ կը խորհիս, այլ մարդոց մտահոգութիւնը կ'արտայայտես"*» (Մտ 16.23):

1) «Ետի՛ս գնա, Սատանայ՛»: Քիչ առաջ մեր երկնաւոր Հայրը խօսեցաւ Պետրոս առաքեալին միջոցաւ (Մտ 16.17), իսկ այստեղ Սատանան խօսեցաւ: Այս իրողութիւնը պէտք է մեզ զգաստութեան հրաւիրէ եւ հոգեպէս արթուն պահէ: Նոյն անձին միջոցաւ թէ՛ Աստուած կրնայ խօսիլ եւ թէ՛ Սատանան. ուստի անհրաժեշտ է *«Հոգիէն տրուած պարգեւները ճանչնալու կարողութիւնը»* ունենալ (Ա.Կր 12.10), որպէսզի կարող ըլլանք զանազանել *«Ճշմարտութեան հոգին եւ խաբէութեան հոգին»* (Ա.Յհ 4.6): Պետրոս առաքեալին օրինակը միակը չէ. Սաւուղ մարգարէութիւն ըրաւ Սուրբ Հոգիին միջոցաւ (Ա.Թգ 10.10, 19.23), ինչպէս նաեւ՝ չար ոգիին միջոցաւ (Ա.Թգ 18.10): Կասկած չկայ որ Յուդա Իսկարիոտացին գնաց ու քարոզեց Աստուծոյ խօսքը եւ գուցէ նաեւ բժշկութիւններ գործեց ու մարդիկ ազատագրեց չար ոգիներուն ձեռքէն (Մտ 10.5, 7-8), բայց գիտենք նաեւ թէ Սատանան անոր մէջ մտաւ, անոր միջոցաւ գործեց ու խօսեցաւ (Յհ 13.27: Ղկ 22.47): Յիշեալ օրինակները կը սորվեցնեն մեզի, թէ պէտք չէ հաւատալ ամէն մարդու որ կ'ըսէ թէ ունի Սուրբ Հոգին, կամ թէ Սուրբ Հոգին իր միջոցաւ կը խօսի: Պէտք է քննել եւ ստուգել թէ արդեօք ըսածը ճիշդ է: Յովհաննէս Առաքեալ կ'ըսէ. *«Մի՛ հաւատաք ամէն մարդու՝ որ կ'ըսէ թէ Աստուծոյ Հոգին ունի: Փորձեցէ՛ք զանոնք, գիտնալու համար՝ թէ իրապէս Աստուծո՞յ Հոգիով կը խօսին. որովհետեւ բազմաթիւ սուտ մարգարէներ երեւան ելած են աշխարհի մէջ»* (Ա.Յհ 4.1): Առաքեալին խօսքը պարզ ու յստակ է՝ *«մի՛ հաւատաք..., փորձեցէ՛ք զանոնք...»*: Պէտք է փորձել ու քննել թէ՛ խօսողը եւ թէ՛ խօսուածը: Պէտք է քննութեան ենթարկել քարոզուած խօսքը կամ կատարուած մարգարէութիւնը, տեսնելու համար թէ անիկա ոեւէ ձեռով կը հակասէ՞ Աստուածաշունչին այս կամ այն համարին, եւ տեսնելու համար, թէ արդեօք անիկա խոտոր կը համեմատի՞ Աստուածաշունչին ոգիին հետ: Բայց զգո՛յ՛ք ըլլանք, կրնայ քարոզուած խօսքը կամ կատարուած մարգարէութիւնը չհակասել Աստուածաշնչական ոեւէ համարի, բայց աստ ալ չի նշանակեր որ քարոզիչը Աստուծոյ Հոգիով է որ կը

խօսի: Ես ծանօթ եմ շատ մը քարոզիչներու որոնք կը խօսին միայն յաղթական կեանք ապրելու, հանգիստ ապրելու, հարուստ ապրելու, առողջ ապրելու մասին, հանդիպած եմ նաեւ քարոզիչներու որոնք կը խօսին սիրոյ ու խաղաղութեան մասին, յոյսի ու հաւատքի մասին, բայց անոնք ո՛չ մէկ ակնարկութիւն կ'ընեն Քրիստոսի խաչին ու խաչին վրայ անոր թափած արեան, Քրիստոսի խաչը կրելու եւ Քրիստոսի համար չարչարուելու իրողութեան: Անոնք երբեք չեն խօսիր մարդոց՝ անոնց գործած մեղքերուն մասին: Այսպիսիներուն համար է որ Աստուած Երեմիա մարգարէին միջոցաւ կ'ըսէ.՝ *«Քու մարգարէներդ քեզի համար սնոտի եւ յիմարական տեսիլքներ տեսան, քու անօրէնութիւնդ քեզի չյայտնեցին, որ քեզ գերութենէ դարձնեն»* (Ողբ 2.14): Ոեւէ քարոզիչ որ չի խօսիր իր հաւատացեալներուն՝ անոնց գործած մեղքերուն ու անօրէնութիւններուն մասին՝ չի կրնար Աստուծմէ ըլլալ: Ոեւէ քարոզիչ որ իր խօսքին առանցքը չի դարձնէր Քրիստոսի խաչը եւ խաչին վրայ թափուած արիւնը՝ անիկա չի կրնար Աստուծմէ ըլլալ: Յայտնութեան գիրքին մէջ կը կարդանք. *«Փորձեցիր անոնք, որոնք իրենք զիրենք առաքեալ կը կոչեն եւ սակայն չեն, ու գտար որ անոնք ստախօս են»* (2.2): Հոս եւս փորձելու ու քննելու մասին կը խօսուի: Մենք եւս եթէ ուզենք փորձի ենթարկել շատ մը մարդիկ, հանդէս պիտի գայ *«որ անոնք ստախօս են»*: Պօղոս առաքեալ խօսելէ ետք Սուրբ Հոգիին կրակը չմարելու եւ մարգարէական պատգամները չարհամարհելու մասին՝ կ'ըսէ. *«Ամէն բան քննեցէք, բարիին կառչեցէք: Ամէն տեսակի չարիքէ հեռո՛ւ կ'եցէք»* (Ա.Թս 5.19-22): Պատահակա՞ն է որ առաքեալը խօսելէ ետք մարգարէական պատգամներու մասին, կը թելադրէ ամէն բան քննել ու բարիին կառչիլ: Յստակ է որ առաքեալը կ'ուզէ մեր ուշադրութեան յանձնել, թէ սուտ մարգարէութիւններ ալ կան որոնցմէ պէտք է զգուշանալ: Տուեալ բառերով առաքեալը ըսել կ'ուզէ. *«Երբ պատգամ կը տրուի, քննեցէք այդ պատգամը. եթէ բարի է՝ կառչեցէք անոր, իսկ եթէ չար է՝ հեռո՛ւ կ'եցէք անկէ»*: Եբրայեցիս 5.14-ին մէջ առաքեալը կը խօսի հոգեւորապէս չափահասներուն մասին, *«որոնք վարժութեան ճամբով կրթած են չարն ու բարին զանազանելու իրենց զգայարանքը»*: Ամէն հաւատացեալ պէտք է ունենայ հաւատքի այն չափահասութիւնը, որով կարող ըլլայ զանազանելու չարն ու բարին: Եթէ հաւատքի

մեջ չափահաս չենք եւ եթէ զանազանելու կարողութիւնը կամ պարզելը չունինք, ի՞նչպէս կրնանք գիտնալ թէ մարդոց խօսքերէն ո՞ր մէկը Աստուծոյ կամքին արտայայտութիւնն է, եւ ո՞ր մէկը՝ մարդոց կամքին արտայայտութիւնը: Շատ մարդիկ կան որոնք իրենց սրտի ուզածն է որ կը պատգամեն, բայց ասիկա կ'ընեն Տիրոջ անունով: Այդպիսիներուն համար է որ Աստուած Երեմիա մարգարէին բերնով կ'ըսէ. *«Ձեզի մարգարէութիւն ընողներուն խօսքերուն մտիկ մի՛ ընէք. անոնք ունայնութեան կը տանին ձեզ, իրենց սրտին տեսիլքը կը խօսին, Ե՛ւ Ո՛ջ ԹԷ ՏԻՐՈՋ ԲԵՐԱՆԷՆ»* (Եր 23.16): Քիչ մը անդին Տէրը կ'ըսէ. «Ահա ես այն սուտ երազներ մարգարէացողներուն դէմ եմ, կ'ըսէ Տէրը, որ զանոնք պատմելով իմ ժողովուրդս կը մոլորեցնեն իրենց ստութիւններովն ու սնապարծութիւններովը: Ես զանոնք չղրկեցի եւ անոնց չպատուիրեցի...» (Եր 23.32):

2) *«Ետի՛ս գնա, Սատանայ՛, դուն արգելք ես ինծի»:* Յիսուս գիտէր որ իրեն հետ խօսողը Պետրոսը չէր, այլ՝ Սատանան, ուստի ան Պետրոսի անձին չէր որ ուղղեց իր այս խօսքը, այլ՝ անոր միջոցաւ խօսող Սատանային: Մենք եւս, երբ մարդ մը մեզ խօսքով կամ գործնապէս ցաւցնէ, պէտք է գիտնանք ու գիտակցինք որ Սատանան ինքն է որ անոր միջոցաւ մեզ կը ցաւցնէ: Ուստի Սատանայի՛ն է որ պէտք է ըսենք՝ *«Ետի՛ս գնա, Սատանայ՛»* եւ ո՛չ թէ մեզ ցաւցնող մարդուն: Սատանայի՛ն դէմ է որ պէտք է պայքարինք եւ ո՛չ թէ մարդուն: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Մեր պատերազմը մարդոց հետ չէ, այլ՝ երկինքի տակ գտնուող չար ոգիներուն, իշխանութիւններուն եւ պետութիւններուն, այս խաւար աշխարհի տիրակալներուն դէմ* (Եփ 6.12): Մարդը մեզի դէմ գրգռողը Սատանան է: Մեր պայքարը պէտք է ըլլայ գրգռողին դէմ եւ ո՛չ թէ գրգռուածին դէմ:

3) Երանի բոլորս կարենանք զօրեղ հաւատքով Սատանային ըսել. *«Ետի՛ս գնա, Սատանայ՛, դուն արգելք ես ինծի: Ետի՛ս գնա, Սատանայ՛, դուն արգելք ես որ ես կարենամ ամբողջապէս նուիրուիլ Տիրոջ ու պաշտել զայն: Ետի՛ս գնա, Սատանայ՛, դուն արգելք ես որ ես կարենամ արդար ու սուրբ կեանք ապրիլ: Ետի՛ս գնա, Սատանայ՛, դուն արգելք ես որ ես կարենամ սիրել մարդիկը ու սիրուիլ մարդոց կողմէ, ներել մարդիկը ու ներուիլ մատրդոց կողմէ: Ետի՛ս գնա, Սատանայ՛, դուն արգելք ես որ ես կարենամ ճանչնալ*

Տիրոջ կամքը ու կատարել գայն: Ետի՛ս գնա, Սատանա՛յ, դուն արգելք ես դէպի երկինք իմ գնացքիս, Աստուծոյ հետ իմ մտերմութեան, սուրբերու հետ իմ հաղորդակցութեան: Ետի՛ս գնա, Սատանա՛յ»:

4) «*Դուն արգելք ես ինծի*»: Տէրը մարդկութիւնը իր արիւնով փրկելու ծրագիր մը ունէր. Պետրոս առաքեալ անգիտակցաբար կը փորձէր արգելք հանդիսանալ այդ ծրագրի իրագործման: Խորքին մէջ սակայն, Սատանան ինքն էր որ կը փորձէր արգելք հանդիսանալ Տիրոջ խաչելութեան, եւ ատիկա փորձեց կատարել Յիսուսի ամենէն մօտիկ աշակերտներէն մէկուն միջոցաւ: Զգո՛յ՜ ըլլանք. չըլլայ որ Սատանան մեր ալ միջոցաւ փորձէ Տիրոջ ծրագիրները խափանել: Զըլլանք Չարին կողմէ մեր Տիրոջ դէմ գործածուող գործիք:

5) «*Աստուծոյ ծրագիրը չէ որ կը խորհիս, այլ մարդոց մտահոգութիւնը կ'արտայայտես*»: Առաքեալին խորհուրդը Աստուծոյ խորհուրդէն տարբեր էր: Տիրոջ այս խօսքը ցոյց կու տայ, թէ Աստուծոյ եւ մարդուն խորհուրդները յաճախ կը հակադրուին (Ես 55.9): Առաքեալին մտածելակերպը գուտ մարդկային խորհողութեան մը արդիւնքն էր, եւ ճիշդ անոր համար ալ Սատանան կըրցաւ անոր միջոցաւ խօսիլ: Քրիստոսի կամքն է որ իր հետեւորդը՝ Ի՛ր միտքը ունենայ, այլ խօսքով՝ Իր մտածելակերպը որդեգրէ: Եթէ մեր կամքը ըլլայ Աստուծոյ կամքին կատարումը՝ Չարը չի կրնար մեր միջոցաւ խօսիլ: Եթէ Քրիստոսի միտքը ունենանք, այլ խօսքով՝ Քրիստոսի նման մտածենք, ծրագրենք, խօսինք, գործենք՝ Սատանան չի կրնար մեր միջոցաւ խօսիլ:

«Ապա Յիսուս իր աշակերտներուն ըսաւ. *"Եթէ մէկը ուզէ ինծի հետեւիլ՝ թող ուրանայ իր անձը, առնէ իր խաչը եւ ետեւէս գայ"*» (Մտ 16.24):

1) Վերեւ Յիսուս խօսեցաւ իր չարչարուելուն եւ խաչուելուն մասին, իսկ այստեղ իր աշակերտներուն կ'ըսէ, թէ ով որ կ'ուզէ իրեն հետեւիլ՝ պէտք է ուրանայ իր անձը, եւ խաչը առնէ ու հետեւի իրեն: Ի՞նչ կը նշանակէ մեր անձը ուրանալ.-

ա) Մեր անձը ուրանալ կը նշանակէ՝ մեր անձնականը ուրանալ, այլ խօսքով՝ ուրանալ մեր անձնական շահը: Իր անձնական շահը չուրացող անձը՝ չի կրնար իր խաչը առնել եւ հետեւիլ Քրիս-

տոսի: Իր սեփական շահը փնտռող մարդը՝ չի կրնար երկինքը շահիլ, որովհետեւ, *«ի նչ օգուտ, երբ մէկը ամբողջ աշխարհը շահի, բայց իր կեանքը կորսնցնէ»* (Մր 8.36): Եւ միթէ կ'արժէ՞ երկրի համար կորսնցնել երկինքը: Կ'արժէ՞ ժամանակաւորին համար կորսնցնել յաւիտենականը: Աստուած մեր սիրոյն համար թողուց երկինքը. եթէ մենք կը սիրենք զԱստուած՝ իր սիրոյն համար պէտք է թողունք երկրի սէրը, եւ հետեւինք իրեն: Օգոստինոս կ'ըսէ. *«Եթէ Աստուած չսիրէր մեղաւորները՝ երկինքէն երկիր չէր իջներ»:*

բ) Մեր անձը ուրանալ կը նշանակէ՝ ուրանալ մեր սեփական փառքը: Իր անձին փառքը փնտռող մարդը՝ չի կրնար իր խաչը առնել եւ հետեւիլ Քրիստոսի, որովհետեւ խաչ կրելուն մէջ չկայ փառք, այլ կայ միայն ցաւ, տառապանք ու անարգանք: Փառք փնտռող մարդը ինքզինք Աստուծոյ թշնամի կը դարձնէ, որովհետեւ փառքը միայն Աստուծոյ կը վայելէ: Փառասէր մարդը չի՝ կրնար Աստուածասէր ըլլալ, չի՝ կրնար հետեւիլ Քրիստոսի, չի՝ կրնար սիրել Քրիստոսը եւ անոր կամքին կատարումը: Արուսեակ քերովբէն փառք փնտռեց եւ Սատանայի վերածուեցաւ, զգոյշ ըլլանք հետեւաբար, փառասիրութիւնը մեզ սատանայ ու Սատանայի հետեւորդ կը դարձ:

գ) Մեր անձը ուրանալ կը նշանակէ՝ ուրանալ մեր անձին հանգիստը: Իր անձին հանգիստը փնտռող մարդը՝ չի կրնար իր խաչը առնել եւ Տիրոջ հետեւիլ, որովհետեւ խաչի ճամբուն մէջ չկայ հանգիստ, այլ՝ կայ նեղութիւն ու հալածանք միայն: Երկրի վրայ հանգիստ փնտռողը՝ կը կորսնցնէ երկինքի հանգիստը: Երկինքի համար անհանգստացուողները միայն երկինքը պիտի ժառանգեն:

դ) Մեր անձը ուրանալ կը նշանակէ՝ ուրանալ երկրաւոր ու ժամանակաւոր ուրախութիւնը: Ըսել չեմ ուզեր թէ պէտք է ուրանանք ուրախութիւնը, ուրախ ըլլալը. քրիստոնեայ մարդը պէտք է լեցուն ըլլայ ուրախութեամբ, բայց այդ ուրախութիւնը պէտք է Քրիստոսի՝ ուրախութիւնը ըլլայ, եւ ո՛չ թէ երկրաւոր ուրախութիւն մը, աշխարհիկ ուրախութիւն մը, մեղքի առթած «ուրախութիւնը»: Երկրաւոր ուրախութեան հետամուտ մարդը չի կրնար հետեւիլ Քրիստոսի, որ պատգամիչն ու պարգեւիչն է երկնային ուրախութեան: Իսկ երկնային ուրախութիւնը, այլ խօսքով՝ Քրիստոսի ուրախութիւնը մեր մէջ կրնայ ծնիլ միայն այն ատեն՝ երբ ապաշխարու-

թեան ճշմարիտ արցունք թափենք: Արդարեւ, ճշմարիտ ուրախութիւնը՝ ապաշխարութեան ճշմարիտ արցունքի հետեւանք է: Մեծն Մակարիոս կ'ըսէ. *«Ինչպէս երբ անձրեւը արտի վրայ թափի՝ արտը կը սկսի պտուղ տալ, եւ ատիկա հանգիստ եւ ուրախութիւն կը պարգեւէ մարդոց, այնպէս ալ, երբ արցունքները թափին սրտի վրայ՝ սիրտը հոգեւոր պտուղներ կը բերէ, եւ ատիկա հանգիստ կը շնորհէ հոգիին ու մարմինին»:*

ե) Երբ մէկը մեզ կը ցաւցնէ եւ մենք հակադարձելու փոխարէն՝ կը ներենք ու կ'աղօթենք անոր համար՝ ասիկա մեր անձը ուրանալ եւ մեր խաչը առնել ու Յիսուսի հետեւիլ կը նշանակէ: Երբ կը վիրաւորուինք ու չենք վիրաւորեր, կը հալածուինք ու չենք հալածեր, կը բամբասուինք ու չենք բամբասեր, կ'անիրաւուինք ու չենք անիրաւեր, կը զրկուինք ու չենք զրկեր, եւ այս բոլորը կ'ընենք զիտակցաբար, ասիկա մեր անձը ուրանալ եւ մեր խաչը առնել ու Յիսուսի հետեւիլ կը նշանակէ:

2) Ի՞նչ կը նշանակէ՝ մեր խաչը առնել եւ Քրիստոսի հետեւիլ.

ա) Խաչին համար շատ իմաստներ տրուած են, բայց Քրիստոսի ժամանակ խաչը միայն մէկ իմաստ ունէր. մա՛հ կը նշանակէր, եւ այն ալ՝ չարչարալի՛ց մահ: Ուրեմն, մեր խաչը առնել եւ Քրիստոսի հետեւիլ կը նշանակէ՝ մեռնիլ աշխարհի համար ու մեռցնել աշխարհը մեր մէջ, ինչպէս Պօղոս առաքեալը կ'ըսէ. *«Խաչին միջոցաւ աշխարհը մեռած է այլեւս ինծի համար, ինչպէս եւ մեռած եմ աշխարհին համար»* (Գղ 6.14): Եթէ չմեռնինք աշխարհի համար՝ չենք կրնար հետեւիլ աշխարհի Ստեղծիչին, չենք կրնար ապրիլ Քրիստոսի մէջ եւ ո՛չ ալ Քրիստոս կրնայ ապրիլ մեր մէջ: Քրիստոսի հետ խաչին վրայ մեռնո՛ղը միայն կրնայ բնակուիլ Քրիստոսով: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Քրիստոսի հետ խաչին վրայ մեռայ եւ այլեւս կենդանի եմ. եւ չէ՛ որ կ'ապրիմ, այլ՝ Քրիստոս է որ կ'ապրի իմ մէջս»* (Գղ 2.20): Տակաւին, խաչը առնել եւ Քրիստոսի հետեւիլ կը նշանակէ՝ մեռցնել մեր մէջ «ես»ը, եսասիրութիւնը, եսապաշտութիւնը, եսակեդրոնութիւնը: Արդարեւ, իր խաչը առնել եւ Քրիստոսի հետեւիլ կրնայ միայն ան՝ որ իր «ես»էն կը դառնայ Քրիստոսի, եսասիրութենէն՝ Քրիստոսասիրութեան, եսապաշտութենէն՝ Քրիստոսապաշտութեան, եսակեդրոնութենէն՝ Քրիստոսակեդրոնութեան: Իսկ Քրիստոսակեդրոնութեան դառնալ կը նշանակէ՝

Քրիստոսը դարձնել մեր կեանքի կեդրոնը, մեր նպատակներուն ու ծրագիրներուն կեդրոնը, մեր մտածումներուն ու մտորումներուն կեդրոնը, մեր աղօթքին ու փառաբանութեան կեդրոնը, մեր սիրտերուն ու հոգիներուն կեդրոնը:

բ) Իր բազմաթիւ նշանակութիւններուն կողքին՝ խաչը նաեւ ու մանաւանդ սիրոյ նշանակ է: Եւ հետեւաբար, մեր խաչը առնել եւ Քրիստոսի հետեւիլ կը նշանակէ՝ սիրո՛ւմ Քրիստոսի հետեւիլ, Քրիստոսի սիրո՛յն հետեւիլ, Քրիստոսի սիրող սրտի՛ն հետեւիլ, Քրիստոսի սիրալիր հոգիի՛ն բացուիլ:

Խաչը սիրոյ նշանակ է, որովհետեւ Քրիստոս խաչին վրայ մեռաւ շնորհելու համար մեզի սիրով լեցուն երկինք մը, վառ սիրով լեցուն յաւիտենականութիւն մը: Ուստի, մեր խաչը առնել եւ Քրիստոսի հետեւիլ կը նշանակէ՝ քալել այն ճանապարհէն որ սիրազեղ երկինքը կը հասցնէ մեզ:

Քրիստոս մեզ սիրելուն համար էր որ խաչին վրայ մեզի համար մեռաւ: Միշտ պէտք է յիշել, որ Քրիստոս խաչին վրայ չմեռաւ պարզապէս մեր մեղքերը քաւելու, եւ մեզ ազատելու Աստուծոյ դատաստանէն, յաւիտենական մահէն, դժոխքէն ու Սատանայէն: Ան նոյնիսկ չմեռաւ պարզապէս փրկութիւն ու յաւիտենական կեանք շնորհելու համար մեզի: Ան իր կեանքը զոհեց, որովհետեւ սիրեց ու կը սիրէ մեզ: Խաչուիլը իրեն համար պարտաւորութիւն կամ պարտականութիւն չէր, այլ՝ սիրոյ արդիւնք: Ան խաչուեցաւ, որպէսզի Աստուած դառնայ մեր սիրելի ու մեզ սիրող հայրը եւ մենք դառնանք իր սիրասուն ու զինք սիրող զաւակներ: Քրիստոս մեռաւ, որպէսզի Աստուծոյ ու մարդուն յարաբերութիւնը դադրէր լոկ ստեղծիչի ու ստեղծուածի յարաբերութիւն ըլլալէ, դատաւորի ու դատապարտեալի յարաբերութիւն ըլլալէ, փրկողի ու փրկուածի, գտնողի ու կորսուածի, ազատողի ու ազատուածի յարաբերութիւն ըլլալէ, եւ վերածուէր հայր եւ որդիի քաղցր ու մտերիմ յարաբերութեան: Այս առումով, մեր խաչը առնել եւ Քրիստոսի հետեւիլ կը նշանակէ՝ Աստուծոյ հետ սիրալիր յարաբերութեան մէջ ըլլալ: Ով որ իր խաչը առնելով կը հետեւի Քրիստոսի՝ միայն ան կրնայ յարաբերութեան ու հաղորդակցութեան մէջ ըլլայ երկնաւոր Հօրը հետ, որովհետեւ Տէրը այդ յարաբերութեան ու հաղորդակցութեան ճամբան խաչին վրայ իր հեղած արինով բացաւ:

Խաչը սիրոյ նշանակ ըլլալով, մեր խաչը առնել եւ Քրիստոսի հետեւիլ կը նշանակէ՝ սիրով տանիլ ամէն նախատինք որ կը կրենք Քրիստոսի հետեւորդները ըլլալնուս համար: Մեր խաչը առնել կը նշանակէ՝ խաչով արտայայտուած Քրիստոսի սէրը առնել ու մարդոց տանիլ, Քրիստոսի սիրոյն պատգամիչն ու պատգամը դառնալ, Քրիստոսի սիրոյն արտայայտիչն ու արտացոլացումը դառնալ:

Երբ Քրիստոս մեր խաչը առնել եւ իրեն հետեւիլ կը պատուիրէ, խաչակրութեան կոչ մը չէ որ կ'ուղղէ մեզի, այլ՝ խաչասիրութեան, իսկ խաչասիրութիւնը՝ Խաչեալը սիրելն է: Խաչեալը չսիրողը չի կրնար անոր խաչը շալկել եւ հետեւիլ անոր: ՉՔրիստոս սիրող եւ Քրիստոսի սիրոյն կրակը իր մէջ ունեցող մաքուր միայն կրնայ իր խաչը առնելով Քրիստոսի հետեւիլ, եւ Քրիստոսի սէրը ու Քրիստոսը իբրեւ սէր տանիլ՝ աստուածային սիրոյ կարօտ աշխարհին: Այո՛, ան որ Խաչեալին սիրող սիրտը ունի՝ ա՛ն միայն կրնայ Խաչեալին սէրը փոխանցել ուրիշին: Ան որ կ'առաջնորդուի Քրիստոսի սիրով՝ ա՛ն միայն կրնայ մարդիկը առաջնորդել Քրիստոսի սիրոյն: Ուստի, մեր խաչը առնել ու Քրիստոսի հետեւիլ՝ կը նշանակէ սիրել Քրիստոսը, սիրել մեր նմանը, սիրել զԱստուած ու Աստուծոյ կամքը, սիրել Աստուծոյ խօսքն ու ծրագիրը, սիրել Աստուծոյ գործն ու ճամբաները:

զ) Մեր խաչը շալկելն ու Խաչեալին հետեւիլը տկարութիւն կամ վեհերոտութիւն չէ, ինչպէս ոմանք կը կարծեն: Խաչը շալկելը տկար եւ վեհերոտ մարդու գործ չէ: Խաչ կրնան շալկել միայն անոնք՝ որոնք զօրաւոր են իրենց հաւատքին մէջ: Հերոսութիւն է խաչ շալկելը: Քաջերու գործ է խաչ կրելը: Եթէ խաչը կամ խաչը առնելն ու Քրիստոսի հետեւիլը տկարութեան նշան ըլլար՝ Պօղոս առաքեալ պիտի չպարծենար անով. *«Քաւ լիցի որ մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի խաչէն զատ ուրիշ բանով պարծենամ»* (Գղ 6.14): Ո՛չ որ տկար բանով մը կը պարծենայ: Տկարներն ու վախկոտները ոչ խաչով կրնան պարծենալ եւ ոչ ալ իրենք կրնան խաչին պարծանքը դառնալ:

դ) Մեր խաչը կրել կարենալու համար՝ պէտք է աղօթքի ու հաւատքի մարդիկ ըլլանք: Աստուած խաչ չի տար մեզի, եթէ երբեք այդ խաչը շալկելու համար զօրաւոր ուսեր չունինք. իսկ եթէ մեր ուսերը տկար են, այդ չի նշանակել թէ մեզի յանձնուած խաչը

ծանր է, այլ կը նշանակէ թէ մենք աղօթքի ու հաւատքի լուրջ կեանք չենք ապրիր, Խաչեալին հետ ու անոր խաչին դիմաց պէտք եղած ժամանակը չենք անցներ:

ե) Խաչով է որ մեր փրկութիւնը իրագործուեցաւ: Ուստի, մեր խաչը շալկելն ու Յիսուսի հետեւիլը՝ խաչով իրագործուած փրկութեան աւետիսը տարածելն է ամենուրեք: Իրաւ քրիստոնեան պարտի Քրիստոսի օգնականն ու գործակիցը ըլլալ: Իսկ Քրիստոսի գործակիցը ըլլալ՝ կը նշանակէ Քրիստոսի փրկութեան գործը յառաջ տանիլ, որովհետեւ Աստուած *«Քրիստոսի միջոցաւ մեզ իրեն հետ հաշտեցուց եւ նաեւ պաշտօն տուաւ մեզի՝ ուրիշներն ալ հաշտութեան բերելու»* (Բ.Կր 5.18): Աստուծոյ հետ հաշտուիլն ու ուրիշները հաշտութեան բերելը՝ խաչը առնելն ու Քրիստոսի հետեւիլ է: Քրիստոսի նուիրուողը՝ պէտք է մարդոց փրկութեան աշխատանքին ալ նուիրուի: Քրիստոսի քաղցրութիւնը ճաշակողը՝ պէտք է դառնայ մատակարարիչը այդ քաղցրութեան:

Խաչը եղաւ աստուածճանաչողութեան ճանապարհ մը, որուն վրայ մարդիկ զԱստուած ճանչցան: Ուստի, մեր խաչը շալկելն ու Յիսուսի հետեւիլը՝ մարդիկը աստուածճանաչողութեան այդ ճանապարհին առաջնորդել կը նշանակէ:

Խաչը եղաւ աշխարհակեցոյց (աշխարհը ապրեցնող) Հացին փութը: Ուստի, մեր խաչը շալկելն ու Յիսուսի հետեւիլը՝ մարդիկը այդ փութին ու այդ փութին մէջ գտնուող կեանքի Հացին առաջնորդել կը նշանակէ:

Խաչը երկինքին սանդուխն է, որմէ բարձրանալով միայն կրնանք երկինքը ժառանգել: Ուստի, մեր խաչը շալկելն ու Յիսուսի հետեւիլը՝ մարդիկը երկինք առաջնորդող այդ սանդուխին առաջնորդել կը նշանակէ:

Խաչը կենսատու Հացը մատակարարող սեղան է. այդ սեղանէն ճաշակելով միայն կրնանք կերակրուիլ ու յազենալ: Ուստի, մեր խաչը շալկելն ու Յիսուսի հետեւիլը՝ մարդիկը այդ սեղանին առաջնորդել կը նշանակէ:

Խաչը երկնային սիւն է. այդ սիւնին կոթնելով միայն կրնանք կանգուն մնալ կեանքի փոթորիկներուն դիմաց: Ուստի, մեր խաչը շալկելն ու Յիսուսի հետեւիլը՝ մարդիկը այդ երկնային սիւնին առաջնորդել կը նշանակէ:

Խաչը կեանքի դէ՛կ է. այդ դեկին հետեւելով միայն կրնանք անմոլար թեւակոխել երկինք: Ուստի, մեր խաչը շալկելն ու Յիսուսի հետեւիլը՝ մարդիկը կեանքի այդ դեկին առաջնորդել կը նշանակէ:

գ) Մեր խաչը շալկելն ու Խաչեալին հետեւիլը՝ աշխարհին դիմաց անոր վկան դառնալն է, անոր սիրոյն ու սրբութեան վկան դառնալն է, անոր փառքին ու փրկութեան վկան դառնալն է, անոր գուրգուրանքին ու քաղցրութեան վկան դառնալն է: Մէկ խօսքով, մեր խաչը շալկելն ու Խաչեալին հետեւիլը՝ Խաչեալը շալկելն ու աշխարհին տանիլն է, զայն աշխարհին ծանօթացնելն է, եւ աշխարհիկ կեանք ապրողները անոր ծանօթութեան բերելն է:

է) Մեր խաչը շալկելն ու Խաչեալին հետեւիլը՝ Խաչեալին օգնութեան ձեռքը ըլլալն է անոնց՝ որոնք օգնութեան կարիքը ունին: Արդարեւ, քրիստոնէայ մարդը Քրիստոսի լեցուն ձեռքը պէտք է ըլլայ՝ դատարկ ձեռքերուն համար, Քրիստոսի առաջնորդող ձեռքը պէտք է ըլլայ՝ մոլորածներուն ու կորսուածներուն համար:

ը) Խաչեալին կողմէ շալկուողները միայն կրնան իրենց խաչերը շալկել: Ուստի, մեր խաչը շալկելն ու Քրիստոսի հետեւիլը՝ Խաչեալը մեր սրտին մէջ շալկելն է: Արդարեւ, Քրիստոս մեզ իր ուսերուն վրայ շալկող ու մեր կողմէ մեր ուսերուն վրայ շալկուող Աստուած է: Քրիստոս մեզ իր սրտին մէջ կրող ու մեր կողմէ մեր սրտին մէջ կրուող Աստուած է:

թ) Մեր խաչը շալկելն ու Խաչեալին հետեւիլը՝ Խաչեալին ու անոր խաչին օրհնութիւնը տանիլն է օրհնութեան կարօտ մարդոց: Խաչեալէն օրհնուողը ու խաչէն օրհնութիւն ստացողը միայն կրնայ իր խաչը առնել ու Քրիստոսի հետեւիլ, եւ Աստուծոյ օրհնութիւնը ու զԱստուած իբրեւ օրհնութիւն տանիլ՝ օրհնակարօտ մարդկութեան:

ժ) Մեր խաչը առնելն ու Խաչեալին հետեւիլը՝ պատերազմի յայտարարութիւն է Սատանային դէմ: Անոր դիմաց ճակատ բանալ է: Անոր մարտահրաւեր կարդալ է: Խաչի կեանքը պայքարի կեանք է: Պայքար՝ սուտին եւ ստութեան հօրը դէմ: Պայքար՝ մեղքին եւ անոր ծնողին դէմ: Պայքար՝ Քրիստոսի թագաւորութեան տարածման ի խնդիր: Պայքար՝ Աստուծոյ անուան փառքին ու փառաւորումին համար: Մանաւանդ, պայքար՝ մեր անձերուն ու մեր նմանին փրկութեան համար:

«Ո՛վ որ ուզէ իր կեանքը փրկել՝ պիտի կորսնցնէ զայն, եւ ո՛վ որ ինծի համար կորսնցնէ իր կեանքը՝ պիտի գտնէ զայն» (Մտ 16.25):

1) «Կեանքը փրկել». բառացի՝ «անձը ապրեցնել»: Ով որ ուզէ իր կեանքը փրկել, այլ խօսքով՝ իր կեանքը ապրիլ լոկ ինքնիր համար, գործել ու աշխատիլ լոկ ինքնիր համար, խորհելով որ այդ ընելով՝ իր կեանքը կ'ապահովէ, իսկութեան մէջ ատիկա կեանքի ապահովութիւն չէ, այլ՝ կեանքի կորուստ: Արդարեւ, երբ կ'ապրինք մեր կեանքը առանց կեանքի Տիրոջ ու Տուիչին՝ կը կորսնցնենք մեր կեանքը. իսկ երբ մեր կեանքը կ'ապրինք կեանքի Տիրոջ ու Տուիչին շունչին ու շուքին ներքեւ՝ կը գտնենք զայն, այսինքն՝ կը գտնենք կեանքը, յաւիտենական կեանքը:

2) Տէրը կը յայտնէ, թէ ով որ իրեն համար կորսնցնէ իր կեանքը (իր անձը), պիտի գտնէ զայն: Մեր կեանքը Քրիստոսի համար կորսնցնել, կը նշանակէ Քրիստոսի անուան փառքին համար զոհել մեր կեանքն ու անձը, իսկ մեր կեանքն ու անձը զոհել, կը նշանակէ Քրիստոսի սիրոյն զոհել մեր փառքն ու փափաքները, մեր դիրքն ու դրամը, մեր հանգիստն ու հանգամանքը, մեր համբաւն ու հաճոյքները, մեր սեփական ուրախութիւնները, իղձերը, ցանկութիւնները, երազները: Այս բոլորը կորսնցնողը Քրիստոսի համար չի կրնար կորսնցնել Քրիստոսը: Այո՛, Քրիստոսի համար կորսնցնողը չի կրնար կորսնցնել Քրիստոսը:

3) Կարելոր ճշմարտութիւնը զոր Տէրը կը բացայայտէ այն է, թէ մէկը չի կրնար իր կեանքը ապրիլ առանց յաւերժապէս Ապրողին եւ փրկած ըլլալ իր կեանքը, եւ ո՛չ ալ կրնայ իր կեանքը զոհել Քրիստոսի համար եւ չգտնել ու չփրկել իր կեանքը յաւիտենականութեան համար:

4) Որոգինէս յիշեալ համարը կը հասկնայ հոգեւոր նահատակութեան հրաւեր մը իբրեւ: Ան կ'ըսէ, թէ Յիսուս տուեալ բառերով կը շեշտէ աշխարհիկ հաճոյքները եւ փառասիրութիւնը ուրանալու կարեւորութիւնը, Քրիստոսով յաւիտենական կեանքը շահելու համար: Ըստ Որոգինէսի, Յիսուս մեզ կը հրաւիրէ մեռնելու մեղքին համար եւ ապրելու Աստուծոյ նուիրուած կեանք մը:

5) Ըստ Օգոստինոսի, յիշեալ բառերը լոյսի տակ կը բերեն երկրային եւ երկնային վարձատրութեանց հակադրութիւնը: Ան կը հաւատայ թէ այս համարը կը սորվեցնէ յաւիտենական կեանք փնտռելու արժէքը, համեմատաբար ժամանակաւոր կեանք մը փնտռելու արժէքին որ ոչինչ է: Համաձայն Օգոստինոսի, մեր կեանքը Քրիստոսի համար կորսնցնել կը նշանակէ՝ առաջնահերթութիւնը տալ Քրիստոսի կամքին եւ թագաւորութեան, քան մեր անձնական փափաքներուն եւ փառասիրութեանց:

6) Համաձայն Յովհան Ոսկեբերանի, այս համարը Քրիստոսի աշակերտելու հրաւեր մըն է: Ան կը քաջալերէ հաւատացեալները, որ Քրիստոսի համար համբերեն ամէն տառապանքի ու նեղութեան, վստահեցնելով անոնց թէ նման զոհողութիւններ յաւիտենական կեանքի պիտի առաջնորդէ զիրենք: Ոսկեբերան յաճախ կ'ուսուցանէ թէ ճշմարիտ կեանքը կը գտնուի ո՛չ թէ երկրային հաճոյքներուն մէջ, այլ՝ Քրիստոսի հետեւելուն մէջ, նոյնիսկ եթէ աստիկա մեզ մահուան առաջնորդէ:

7) Ամբրոսիոս կը բացատրէ, թէ աշխարհիկ իմաստով կեանքը կորսնցնել (ինքնուրացումով, հալածանք կրելով, կամ նոյնիսկ նահատակուելով) կը նշանակէ՝ շահիլ յաւիտենական կեանքը: Ամբրոսիոս կը շեշտէ թէ ճշմարիտ կեանքը կը գտնուի Քրիստոսի մէջ, եւ ո՛չ թէ մէկու մը երկրային գոյութիւնը պահպանելու մէջ:

8) Ամփոփելով յիշեալ եւ այլ հայրերու խօսքերը, կրնանք ըսել թէ անոնք Տիրոջ խօսքը կը հասկնան իբրեւ հրաւեր մը՝ հոգեւոր կեանք ապրելու եւ ո՛չ թէ մարմնաւոր կեանք, եւ ուստի կը քաջալերեն բոլոր հաւատացեալները որ հաւատան ու նուիրուին Քրիստոսի, առանց երբեք ազդուելու երկրայինն ու ժամանակաւորին:

«Ի՞նչ օգուտ, եթէ մարդ ամբողջ աշխարհը շահի, բայց իր կեանքը կորսնցնէ, որովհետեւ ի՞նչ փրկագին պիտի տայ իր կեանքը ետ առնելու համար» (Մտ 16.26):

1) Այս բառերով Տէրը կը բացայայտէ թէ աշխարհը շահողը՝ չի կրնար իր կեանքը ապահովել, այնքան ատեն որ իր սրտին մէջ չունի Ստեղծիչը աշխարհին: Աստուած ի՛նքն է մեր կեանքին ստեղծիչը, եւ ուստի՝ ի՛նքն է մեր կեանքին ապահովութիւնը:

Անմտութիւն է մեր կեանքին ապահովութիւնը տեսնել աշխարհին, այլ խօսքով՝ նիւթին ու նիւթականին մէջ, անոր շնորհած փառքին ու դիրքերուն մէջ, անոր ընձեռած հաճոյքներուն մէջ, փոխանակ զայն տեսնելու աննիւթական Հացին՝ Քրիստոսի մէջ, անոր պարգեւած փրկութեան ու ազատութեան մէջ: Կեանք մը որ կը գտնուի Քրիստոսի ձեռքերէն դուրս՝ ապահով կեանք չէ: Մեր կեանքին ապահովութիւնը կը կայանայ Քրիստոսի հանդէպ մեր ունեցած սիրոյն ու հաւատքին մէջ:

2) Մէկը ինքզինք եւ իր կեանքը փրկելու համար ի՞նչ փրկագին կրնայ տալ: Մարդը չի կրնար իր փրկութեան գինը վճարել, եւ ուստի՝ չի կրնար ինքզինք փրկել: Մարդուն Արարիչը միայն կրնայ փրկել մարդը: Արարիչին արիւնը միայն կրնայ սրբել ու փրկել մարդը. ինչո՞ւ համար. որովհետեւ, մարդը յաւիտենական Աստուծոյ դէմ է որ մեղք կը գործէ. Աստուած յաւիտենական ըլլալով՝ իր դէմ գործուած մեղքն ալ յաւիտենական կ'ըլլայ. յաւիտենական մեղքը սրբելու համար՝ յաւիտենական զոհ մը պէտք է. իսկ յաւիտենական զոհը՝ Աստուծոյ յաւիտենական Որդին ինքն է:

3) Ան որ կը փորձէ այս կեանքը շահիլ՝ չի կրնար շահիլ յաւիտենական կեանքը: Կան մարդիկ որ կը փորձեն թէ՛ այս կեանքը շահիլ ու վայելել եւ թէ՛ երկնային կեանքը: Խոսքով Անձեւացին կ'ըսէ. *«Ո՛չ որ կրնայ իր մէկ աչքով նայիլ երկինքին, իսկ միւս աչքով՝ երկրին»*: Մեր սիրտը ստեղծուած է Աստուծոյ սիրոյն ու պաշտամունքին համար միայն: Աշխարհի սէրն ու պաշտամունքը չեն կրնար եւ պէտք չէ իրենց տեղը ունենան մեր սիրտերուն մէջ: Մեր դիմաց երկու ճամբայ կայ: Մին կը կոչուի «աշխարհի ճամբան» եւ ատիկա մահուան ճամբան է, իսկ երկրորդը՝ «երկինքի ճամբան» եւ ատիկա կեանքի ու անմահութեան ճամբան է: Անմահութիւն փնտռողը՝ երկինքի ճամբայէն պէտք է քալէ: Աստուած մարդուն առջեւ երկու ճամբայ կը դնէ, կեանքի ճամբան ու մահուան ճամբան, բայց կը պատուիրէ անոր ընտրել կեանքի ճամբան որպէսզի ապրի (Բ.Օր 30.19): Յովհան Ոսկեբերան կ'ըսէ, թէ աշխարհի բոլոր հարստութիւնը եւ զօրութիւնը ոչինչ կ'արժեն եթէ մարդը կորսնցնէ իր հոգին: Ան կը շեշտէ, թէ հոգեւոր եւ յաւիտենական արժեքները պէտք է աւելի առաջնահերթ ըլլան քան աշխարհիկ բաները: Իսկ ըստ Օգոստինոսի, յիշեալ համարը մեզ կը հրաւիրէ որ առաջնա-

հերթութիւնը տանք հոգեւոր հարստութեանց եւ ո՛չ թէ երկրային հարստութեանց: Օգոստինոս դիտել կու տայ, թէ հոգին անմահ է, եւ ուստի հաւատալ Աստուծոյ եւ բարեգործութիւն կատարելը ամենէն իմաստուն գործն է:

«Մարդու Որդին պիտի գայ իր Հօր փառքով՝ իր հրեշտակներուն հետ, եւ այն ատեն իւրաքանչիւրին իր գործերուն համաձայն հատուցում պիտի կատարէ» (Մտ 16.27):

1) Կը հաստատուի թէ Յիսուս աշխարհ պիտի վերադառնայ իր Հօր փառքով, որ կը նշանակէ թէ ան Հօրը հետ նոյն փառքը ունի (Յհ 17.5): Փառք մը՝ որմէ կամաւորապէս հրաժարեցաւ, որպէսզի մեզ դարձնէր մեր աստուածային փառքին որով ստեղծուած էինք:

2) «*Իր հրեշտակներուն հետ*»: Երկինքի հրեշտակները կը կոչուին «իր» հրեշտակները: «Իր» ստացական ածականը ցոյց կու տայ հրեշտակներուն ենթակայութիւնը Տիրոջ իշխանութեան, եւ հնազանդութիւնը՝ անոր կամքին:

3) Տէրը չ'ըսէր թէ իւրաքանչիւրին պիտի հատուցանէ իր հաւատքին համաձայն, այլ իր գործերուն համաձայն. որովհետեւ, գո՛րծն է ապացոյցը մեր հաւատքի կենդանութեան (Յկ 2.17,26): Ճիշդ է որ հաւատքն է որ մեզ կը փրկէ, բայց նոյնքան ճիշդ է որ գործն է որ կը փրկէ մեր հաւատքը: Եթէ երբեք հաւատքը ցոյց կու տայ որ մենք կենդանի ենք Քրիստոսով, ապա գործը ցոյց կու տայ որ մեր հաւատքը կենդանի է: Հաւատքը կեա՛նք կու տայ մեզի, իսկ բարեգործութիւնը՝ կեա՛նք կու տայ մեր հաւատքին: Եթէ գործն է կեանքը մեր հաւատքին, ուրեմն, մեր դատաստանը մեր գործերուն համաձայն պիտի ըլլայ, որովհետեւ մեր գործերն են որ ցոյց պիտի տան եթէ երբեք մեր հաւատքը կենդանի է թէ մեռած: Մեր հաւատքին պտուղը՝ մեր փրկութիւնը պիտի ըլլայ, իսկ մեր կատարած բարեգործութեանց պտուղը՝ մեր վարձատրութիւնը: Փրկութիւնը արդիւնքն է Քրիստոսի փրկարար շնորհքին հանդէպ մեր ունեցած հաւատքին, իսկ վարձատրութիւնը՝ մեր կատարած բարի գործերուն: Այլ խօսքով, կը փրկուինք՝ եթէ հաւատք ունինք Քրիստոսի քաջարար արեան հանդէպ, եւ կը վարձատրուինք՝ եթէ Քրիստոսի հանդէպ մեր ունեցած հաւատքը գործնապէս կ'արտայայտենք:

Պօղոս առաքեալ կը վկայէ, որ հաւատացեալներուն գործերը դատաստանի օրը կրակով պիտի քննուին, *«եթէ մէկուն շինածը կրակին դիմանայ ենթական պիտի վարձատրուի. իսկ եթէ այրի՝ ենթական պիտի տուժէ, այսինքն թէեւ անձը ինք պիտի փրկուի, սակայն իր գործերուն համար վարձատրութիւն պիտի չստանայ»* (Ա.Կր 3.12-15): Տուեալ համարները յստակ կերպով կը պարզեն փրկութեան եւ վարձատրութեան տարբերութիւնը: Առաքեալը կը պարզէ, թէ մէկը փրկուելու համար կրնայ անհրաժեշտ հաւատքը ունենալ, բայց վարձատրուելու համար կրնայ անհրաժեշտ բարի գործերը չունենալ: Մենք գործենք բարին, որպէսզի չըլլայ որ փրկուինք ու երկինք մտնենք, բայց հոն առանց վարձատրութեան մնանք:

4) Հաւատք եւ բարեգործութիւն անբաժան են: Հաւատացեալ մարդը որ բարիք չի գործեր եւ անհաւատ մարդը որ բարիք կը գործէ՝ երկուքն ալ հաւասարապէս մեռած կը սեպուին: Բարիք գործելը ցոյց չի տար որ մենք հաւատք ունինք, բայց եթէ հաւատք ունինք՝ ատիկա մեր բարի գործերով ցոյց պէտք է տանք: Բարեգործութիւնը մեզ երկինք չի մտցնէր՝ եթէ անոր չընկերանայ հաւատքը, եւ ոչ ալ հաւատքը մեզ երկինք կը տանի՝ եթէ անոր չընկերանայ բարեգործութիւնը: Ինչպէս հաւատքը մեռած է առանց բարի գործերու (Յկ 2.17), նոյնպէս ալ բարի գործերը մեռած են առանց հաւատքի: Ուստի, բարիք գործելով՝ ցոյց տանք մեր հաւատքին կենդանի ըլլալը, եւ մեր հաւատքով՝ ցոյց տանք մեր սրտին կենդանի ըլլալը:

5) Դատաստանի օրը հաւատացեալ մարդուն կը սպասեն երկու բաներ՝ փրկութիւն եւ վարձատրութիւն: Փրկութիւնը ձրի է, իսկ վարձատրութիւնը ձրիօրէն չի տրուիր: Փրկիչը մեր սրտին մէջ ընդունիլը ձրի է, բայց զայն մեր սրտին մէջ պահելը՝ ձրի չէ: Գի՛ն պիտի վճարենք եթէ երբեք կ'ուզենք Փրկիչը պահել մեր սրտին մէջ: Ահա այդ գինին համար է որ մենք վարձք պիտի ստանանք:

«Վստահ եղէք, որ հոս գտնուողներէն ոմանք պիտի չմեռնին՝ մինչեւ տեսնեն Մարդու Որդին որ կու գայ իր թագաւորութեամբ» (Մտ 16.28):

Գալուստը որուն մասին Տէրը կը խօսի, վստահաբար իր երկրորդ գալուստը չէ, որովհետեւ ան կ'ըսէ թէ հոն գտնուողներէն

ումանք պիտի չմեռնին մինչեւ որ տեսնեն զինք իր թագաւորութեամբ եկած: Տարբեր մեկնութիւններ առաջարկուած են.-

1) Առաջին մեկնութեան համաձայն, գալուստը որուն մասին կը խօսի Յիսուս՝ իր այլակերպութիւնն է, որ շուրջ շաբաթ մը ետք տեղի պիտի ունենար, եւ հոն գտնուողներէն ոմանք (Պետրոսը, Յակոբոսն ու Յովհաննէսը) ականատես պիտի ըլլային իր թագաւորական փառքին: Ա՛յն փառքին՝ որով Տէրը պիտի յայտնուի երկրորդ անգամ: Այս առումով, ինչպէս կարգ մը մեկնիչներ կ'ըսեն, այլակերպութեան ժամանակ հանդէս եկած Տիրոջ թագաւորական փառքը, կը նախապատկերացնէ այն փառքը՝ որով Տէրը պիտի յայտնուի իր երկրորդ գալստեան ժամանակ:

2) Երկրորդ մեկնութեան համաձայն, գալուստը որուն մասին կը խօսի Յիսուս՝ կ'ականարկէ Պենտէկոստէի օրուան երբ Սուրբ Հոգին պիտի յայտնուէր հրեղէն լեզուներու կերպարանքով եւ հանգչէր վերնատան մէջ հաւաքուածներուն վրայ (Գրծ 2.1-4): Երբ աշակերտներն ու հաւատացեալները Սուրբ Հոգիով լեցուեցան՝ տեսան փառքը Քրիստոսի, եւ ճանչցան զինք իբրեւ փառաւոր թագաւոր: Սուրբ Հոգիին հանգչումովը իրենց վրայ՝ Տէրն էր որ իր թագաւորութեամբ մուտք գործեց անոնց սիրտերէն ներս, եւ անոնք կարծէք Տիրոջ թագաւորական գալստեան վկաները հանդիսացան:

3) Երրորդ մեկնութեան համաձայն, գալուստը որուն մասին կը խօսի Յիսուս՝ ականարկութիւն է Քրիստոսի մարմնին՝ եկեղեցիին: Եկեղեցին Քրիստոսի գալիք թագաւորութեան պատկերն է երկրի վրայ: Եկեղեցին իր սկիզբին մէջ շատ փոքր էր. Սահմանափակուած էր Պաղեստինի սահմաններուն մէջ. բայց Հոգեգալուստէն ետք պիտի տարածուէր ամբողջ աշխարհի մէջ, եւ իր տարածումով՝ Քրիստոսի թագաւորութիւնն էր որ պիտի ծաւալէր ու ընդարձակուէր: Հոն (Յիսուսի մօտ) գտնուողներէն ոմանք այդ ծաւալումը պիտի տեսնէին, եւ անոնք ձեռով մը, Տիրոջ թագաւորութեան գալուստն ու մարդոց կեանքին մէջ անոր հանգչումն է որ տեսած կը նկատուին: Եւ ուստի, «ոմանք պիտի չմեռնին» խօսքը ականարկութիւն է այն աշակերտներուն, որոնք նախքան իրենց նահատակութիւնը առիթը պիտի ունենային տեսնելու իրենց Տիրոջ թագաւորական փառքին տարածումը աշխարհի մէջ:

«Վեց օր ետք, Յիսուս իր հետ առաւ Պետրոսը, Յակոբոս եւ Յովհաննէս եղբայրները եւ զանոնք բարձր լեռ մը հանեց, ուր առանձին էին» (Մտ 17.1):

1) «Վեց օր ետք»: Այսինքն՝ վերոյիշեալ խօսքերուն (Մտ 16.24-28) արտասանութենէն «*վեց օր ետք*»: Ղուկաս կ'ըսէ «*ուրբ օր ետք*» (9.28): Հակասութիւն չկայ: Մատթէոս եւ Մարկոս «*վեց օր ետք*» կ'ըսեն, որովհետեւ չեն հաշուեր առաջին օրը, այսինքն՝ վերոյիշեալ խօսքերուն արտասանման օրը, եւ վերջին օրը, այսինքն՝ այլակերպութեան օրը: Անոնք կը հաշուեն միայն միջանկեալ օրերը: Ղուկաս սակայն, «*ուրբ օր ետք*» կ'ըսէ, քանի կը հաշուէ առաջին ու վերջին օրերը նաեւ, այսինքն՝ Տիրոջ վերոյիշեալ խօսքերը խօսած օրը եւ այլակերպութեան օրը:

2) Երբ Տէրը լեռ ելաւ այլակերպուելու, «*իր հետ առաւ Պետրոսը, Յակոբոս եւ Յովհաննէս եղբայրները*»:

ա) Տէրը հետը լեռ բարձրացուց Պետրոս առաքեալը, որովհետեւ անիկա կը ներկայացնէ ՀԱՒԱՏՔԻ ՄԱՐԴԸ, դաւանող ու վկայ մարդը: Ինքն էր որ Յիսուսին ըսաւ. «*Դուն Քրիստոսն ես, կենդանի Աստուծոյ Որդին*» (Մտ 16.16): Մենք պատրա՞ստ ենք մեր հաւատքի վկայութիւնը տալու Քրիստոսի մասին, երբ մարդիկ հարցնեն մեզի Քրիստոսի հանդէպ մեր ունեցած հաւատքին մասին:

բ) Հետը լեռ բարձրացուց Յակոբոս առաքեալը, որովհետեւ անիկա կը ներկայացնէ ՅՈՅՄԻ ՄԱՐԴԸ, յուսացող մարդը: Չմոռնանք որ Յակոբոս եղաւ նահատակուող առաջին առաքեալը: Ան սպաննուեցաւ Հերովդէս Ագրիպպաս Ա.-ի կողմէ յաւիտենական կեանքի յոյսին համար, եւ ուստի ան կը ներկայացնէ՝ յոյսը: Պետրոս առաքեալ կը պատուիրէ պատրաստ ըլլալ հեզութեամբ պատասխան տալու բոլոր անոնց՝ որոնք բացատրութիւն կ'ուզեն մեր ունեցած յոյսին մասին (Ա.Պտ 3.15): Յակոբոս առաքեալ այդ պատասխանը իր արիւնով տուաւ: Մենք պատրա՞ստ ենք Յակոբոսի նման մեր արիւնը թափելու՝ երբ մեզմէ պահանջուի ուրանալ իր արիւնը մեզի համար թափած Տէր Յիսուսը՝ մեր Փրկիչն ու փրկու-

թեան միակ յոյսը: Յիսուսը ուրանալը սոսկ բառերով չ'ըլլար, այլ նաեւ գործերով: Չար գործեր կատարելը՝ Յիսուսը ուրանալ է: Մեղքի հետեւիլը՝ Յիսուսը ուրանալ է:

զ) Հետը լեռ բարձրացուց Յովհաննէս առաքեալը, որովհետեւ անիկա կը ներկայացնէ ՄԷՏԸ: Յովհաննէս հինգ առիթներով ինքզինք կոչեց՝ *«այն աշակերտը զոր Յիսուս կը սիրէր»* (Յհ 13.23, 19.26, 20.2, 21.7, 20): Իր նամակներուն մէջ շեշտը կը դնէ սիրոյ վրայ, եւ անոր համար ալ ան կոչուեցաւ՝ սիրոյ առաքեալը: Նախապէս երկինքէն կրակ իջեցնել ուզող Որոտումի որդիներ էին Յովհաննէսն ու Յակոբոսը (Ղկ 9.54-55), Յիսուս սակայն իր աստուածային ներգործող զօրութեամբ զանոնք սիրոյ առաքեալներու փոխակերպեց: Տերը կրնայ մեր ալ սրտէն դուրս շարտել անհանդուրժողութեան հոգին, եւ փոխարէնը՝ մեզ լեցնել սիրոյ հոգիով:

3) *«Զանոնք բարձր լեռ մը հանեց, ուր առանձին էին»*: Յիսուս լեռ ելաւ, որովհետեւ չուզեց ժողովուրդին աչքին առջեւ այլակերպիլ եւ մարդոց փառաբանանքին առարկան դառնալ: Այս ընելով, ան ստրկեցուց մեզի փախչիլ փառքէն ու մեզ փառաբանողներէն: Երկրաւոր փառք փնտռողը կը կորսնցնէ իրեն համար պատրաստուած երկնային փառքը: Յիսուս ոչ միայն երկինքի՝ մէջ իր փառքը թողուց եւ երկիր իջաւ, այլ նաեւ երկրի վրայ ալ փառք չփնտռեց: Երկրի վրայ ան միայն իր Հօրը փառքը փնտռեց: Օգոստինոս կ'ըսէ. *«Որդին թէպէտ փառքով հաւասար է իր Հօրը, բայց իր փառքը չփնտռեց, այլ՝ Հօրը փառքը»*:

4) Յիսուս այլակերպուելու համար՝ լեռ բարձրացաւ: Անոնք որոնք այլակերպուիլ կ'ուզեն՝ պէտք է ստրկին վեր բարձրանալ աշխարհէն ու մեղքի տիղմէն: Այլակերպուելու համար մարդը պէտք է ստրկի բարձրանալ. բարձրանալ Աստուծոյ ներկայութեան եւ հոն կանգնիլ. բարձրանալ աղօթքի գահը եւ հոն նստիլ. բարձրանալ հաւատքի գագաթը եւ հոն մնալ: Արդարեւ, աղօթքով ու հաւատքով Աստուծոյ ներկայութեան կանգնողը միայն կրնայ հոգիի ու սրտի այլակերպութիւն ապրիլ:

5) Հին Կտակարանին մէջ «լեռ» բացատրութիւնը ընդհանրապէս կը խորհրդանշէ Աստուծոյ բնակութիւնը, ներկայութիւնը, թագաւորութիւնը: (Սղ 121.1: Ծն 22.14: Ել 3.1, 19.11): Լեռան վրայ Տիրոջ այլակերպիլը՝ անոր աստուածային ինքնութեան յայտնութիւնն է:

«Հոն այլակերպեցաւ անոնց դիմաց. իր դէմքը արեւու նման լուսաւոր դարձաւ եւ հագուստները լոյսի նման ճերմակ եղան» (Մտ 17.2):

1) Ղուկաս կ'արձանագրէ թէ Յիսուս կ'աղօթէր երբ այլակերպեցաւ (9.29): Սա ցոյց կու տայ թէ աղօթքը մարդս այլակերպելու զօրութիւնը ունի: Առանց աղօթքի չկայ կեանքի այլակերպութիւն, չկայ սրտի ու հոգիի այլակերպութիւն: Աղօթող սիրտը կ'այլակերպի: Սիրտ որ կ'ատէ իր նմանը, երբ աղօթքի դառնայ՝ կը սկսի սիրել իր նմանը: Աններող հոգին երբ աղօթքի դառնայ՝ ներումի աղբիւր կը դառնայ:

2) Աղօթքի պահուն էր որ Տէրը իր աստուածային փառքով յայտնուեցաւ, ցոյց տալու համար մեզի, թէ միայն աղօթքի պահուն է որ Աստուծոյ փառքը կրնայ հանգչիլ մեր վրայ: Ինչպէս երբ Տէրը աղօթեց, սկսաւ իր աստուածային փառքով ճառագայթել, այնպէս ալ մենք, միայն աղօթքով է որ կրնանք Աստուծոյ փառքին ճառագայթարանը դառնալ:

3) «*Իր դէմքը արեւու նման լուսաւոր դարձաւ*»: Աղօթքով Տիրոջ իսկական դէմքը՝ աստուածային դէմքը հանդէս եկաւ. եւ սա կը պարզէ, թէ աղօթքով է որ մեր իսկական դէմքը՝ աստուածային պատկերն ու նմանութիւնը կը վերականգնին: Աղօթե՛նք, որպէսզի Աստուծոյ լոյսը հանգչի մեր երեսին վրայ, ինչպէս հանգչեցաւ Մովսէս մարգարէին երեսին վրայ: Աղօթե՛նք, որպէսզի մեր խօսքերն ու գործերը՝ լոյսի խօսքեր ու գործեր ըլլան:

4) «*Հագուստները լոյսի նման ճերմակ եղան*»: Տէրը ցոյց կու տայ մեզի, թէ աղօթքն է որ կը մաքրէ մեր հագուստները, աղօթքն է որ մեզմէ վար կը ձգէ մեղքի ցնցոտիները, եւ մեր հագուստները, այլ խօսքով՝ մեր սիրտը, հոգին եւ ինքնութիւնը լոյսի նման ճերմակ կը դարձնէ: Եկէք աղօթքով ճերմկցնենք մեր սիրտն ու հոգին, որպէսզի Աստուծոյ հաճելի բաներ միայն անոնցմէ բղխին:

5) Շաբաթ մը առաջ Յիսուս խօսեցաւ իր աշակերտներուն իր կրելիք չարչարանքներուն եւ մահուան մասին, իսկ հիմա կ'այլակերպուի անոնց դիմաց, ցոյց տալու համար անոնց իր աստուածային փառքն ու ինքնութիւնը, որպէսզի երբ իր տառապանքի ու խաչի օրերը գան, աշակերտները չուսալքուին, այլ գիտնան որ ինք

կամաւորապէս մերկացաւ իր փառքէն ու զօրութենէն, եւ խաչը առնելով բարձրացաւ Գողգոթա:

«Եւ ահա երեւցան Մովսէսն ու Եղիան, որոնք կը խօսէին Յիսուսի հետ» (Մտ 17.3):

Մովսէս եւ Եղիա կը խօսէին Յիսուսի հետ *«իբր մահուան մասին, որ պիտի պատահէր Երուսաղէմի մէջ»* (Ղկ 9.30-31): Շուրջ տասնհինգ պատճառներ յիշուած են, թէ ինչու համար Մովսէս եւ Եղիա երեւցան Տիրոջ այլակերպութեան ժամանակ: Յիշեմ քանի մը հատը.-

1) Մովսէս նկատուած է խորհրդանշ Օրէնքի, իսկ Եղիա՝ մարգարէներու: Անոնց երեւումը Տիրոջ այլակերպութեան ժամանակ, ցոյց կու տայ թէ Յիսուս լրումն ու կատարումն է Օրէնքին եւ մարգարէութեանց:

2) Մովսէս մարգարէն որ ճաշակեց մարմնաւոր մահ՝ կը ներկայացնէ «Յաղթական Եկեղեցին», իսկ Եղիա մարգարէն որ երկինք փոխադրուեցաւ առանց մարմնաւոր մահ ճաշակելու՝ կը ներկայացնէ «Զինուորագրեալ Եկեղեցին»: Այս առումով, Մովսէս կը ներկայացնէ Քրիստոսով ննջածները, իսկ Եղիա՝ Քրիստոսով ապրողները: Այլակերպութեան ատեն անոնց երեւումը կը պարզէ, թէ Յիսուս Տէրն է Յաղթական Եկեղեցիին եւ Զինուորագրեալ Եկեղեցիին, այսինքն՝ ննջեցեալներուն եւ ապրողներուն:

3) *«Մովսէսն ու Եղիա մարգարէները կը ներկայացնեն Հին Կտակարանը, իսկ Պետրոս, Յովհաննէս եւ Յակոբոս առաքեալները՝ Նոր Կտակարանը, եւ Յիսուս ինքն էր առանցքը Սուրբ Գիրքին իր երկու Կտակարաններով»* (Դադրոս Մալդի): Տէրը իր այլակերպութեամբ քով-քովի բերաւ ու միացուց Հին Կտակարանի եկեղեցին եւ Նոր Կտակարանի եկեղեցին:

4) Մովսէս տուիչն էր Աստուծոյ Օրէնքին, իսկ Եղիա՝ պաշտպանը Աստուծոյ փառքին: Յիսուսի դատաւարութեան ժամանակ, ան պիտի մեղադրուէր իբրեւ խախտիչ Օրէնքին եւ յափշտակիչ Աստուծոյ փառքին: Այլակերպութեան ժամանակ Մովսէսի երեւումը ցոյց պիտի տար թէ Յիսուս Օրէնքի խախտիչ մը չէր, իսկ Եղիայի երեւումը՝ ապացոյց մը պիտի հանդիսանար թէ Յիսուս Աստու-

ծոյ փառքին յափշտակիչը չէր, այլ՝ Աստուծոյ հետ նոյն փառքը ունէր:

«Պետրոս ըսաւ Յիսուսի. *"Տէ՛ր, ի՛նչ լաւ կ'ըլլայ որ հոս մնանք. եթէ կ'ուզես՝ երեք վրաններ շինենք, մէկը քեզի, մէկը Մովսէսի եւ միւսը Եղիայի համար"*» (Մտ 17.4):

1) «Տէ՛ր, ի՛նչ լաւ կ'ըլլայ որ հոս մնանք»: Պետրոս առաքեալ իր այս բառերով ցոյց կու տայ, թէ չկա՛յ աւելի գեղեցիկ բան քան Տիրոջ եւ անոր սուրբերուն հետ ըլլալը: Յիսուսը սիրող ամէն մէկ հաւատացեալի սրտի փափաքը պէտք է ըլլայ ասիկա: Լաւ է Յիսուսի հետ ըլլալը երբ մեզ կ'առաջնորդէ կեանքի ձորերէն (ցաւի ու տառապանքի բովէն), եւ լաւ է անոր հետ ըլլալը երբ մեզ կ'առաջնորդէ կեանքի լեռներէն (գեղեցիկ պահերէն):

2) Պետրոս իրեն համար վրան շինելու մասին չի խօսիր, այլ՝ միայն Յիսուսի, Մովսէսի ու Եղիայի համար վրաններ շինելու մասին կը խօսի, եւ սա ցոյց կու տայ իր խոնարհութիւնն ու համեստութիւնը: Ինքզինք անոնց դասակցութեան արժանի չի նկատեր:

3) Պետրոս կ'անդրադառնար Յիսուսի, Մովսէսի ու Եղիայի մեծութեան, եւ անոնց մեծութեան դիմաց՝ իր եւ իր ընկերակիցներուն փոքրութեան, եւ չի՛ համարձակիր իրենց համար նաեւ վրաններ շինելու մասին խօսիլ:

4) Պետրոս տեսաւ Մովսէս ու Եղիա մարգարէները, բայց իր խօսքը անոնց չուղղեց, այլ՝ Յիսուսի: Հաւատացեալը նաեւ, պէտք է տեսնէ (նկատի առնէ) Աստուծոյ սուրբերը, բայց իր ուշադրութիւնը պէտք է միայն Յիսուսի վրայ կեդրոնացնէ:

«Մինչ Պետրոս կը խօսէր, ահա լուսաւոր ամպ մը ծածկեց զիրենք. ամպին մէջէն ձայն մը լսուեցաւ, որ կ'ըսէր. *"Այս է իմ սիրելի Որդիս, որուն հաճեցայ. անոր մտիկ ըրէք"*» (Մտ 17.5):

1) Ամպին գալը եւ զիրենք ծածկելը Քրիստոսի աստուածութեան ապացոյցն է: Հին Կտակարանին մէջ, աստուածային երեւումներուն միշտ ամպը ընկերացած է: Աստուած Մովսէսին կ'ըսէ. *«Ահա ես քեզի կու գամ թանձր ամպի մը մէջ...»* (Ել 19.9, 24.15-16):

Սաղմոսագիրը կը հաստատէ, թէ *«Աստուծոյ զօրութիւնը ամպերուն մէջ է»* (Սղ 68.34): Ամպը կը ներկայացուի իբրեւ կառք մը որուն վրայ կը նստի Աստուած (Ես 19.1: Սղ 104.3: Բ.Օր 33.26: Տէ՛ս նաեւ՝ Ել 16.10, 34.5: Ղւ 16.2: Թւ 11.25, 12.5, 16.42: Եւլն): Երբ Քրիստոս երկինք կը բարձրանար՝ *«ամպ մը ծածկեց զինք աշակերտներուն տեսողութենէն»* (Գրծ 1.9): Իր երկրորդ գալուստը եւս ամպերուն ընկերակցութեամբ պիտի ըլլայ (Մտ 24.30, 26.64: Մր 13.26, 14.62: Ղկ 21.27: Յտ 1.7): Գիտե՛ս ո՛վ մարդ, մենք որ Քրիստոսի նման պիտի ըլլանք իր յայտնութեան օրը (Ա.Յհ 3.2), մենք եւս ամպերու վրայ երկինք պիտի տարուինք (Ա.Թս 4.17):

2) Երկնաւոր Հայրը իր վկայութեան կնիքը կը դնէ իր Որդիին վրայ երբ կ'ըսէ. *«Այս է իմ սիրելի Որդիս, որուն հաճեցայ»*: Հայրը հաճեցաւ իր սիրելի Որդիին, որովհետեւ Որդին գործեց Հօրը համար հաճելին, գեղեցիկը, կատարեալը: Հայրը մեզի ալ կը հաճի եւ մեզ ալ կը կոչէ իր սիրելիները, եթէ երբեք կատարենք իր կամքը՝ ինչպէս Որդին կատարեց:

3) *«Անոր մտիք ըրէք»*: Հօր կամքն է որ մտիկ ընենք իր Որդիին, իսկ մտիկ ընել անոր՝ կը նշանակէ անոր կամքը կատարել, անոր խօսքերը գործադրել, անոր պատուէրներուն ու պատուիրաններուն հնազանդիլ:

«Երբ աշակերտները լսեցին ասիկա, սարսափահար՝ երեսի վրայ գետին ինկան» (Մտ 17.6):

1) Յիսուսի դէմքին արեւու նման փայլիլը, ամպին յայտնութիւնը եւ ամպին մէջէն երկնաւոր Հօր ձայնին հնչումը պատճառ դարձան որ աշակերտները սարսափահար երեսի վրայ գետին իյնան: Գետին իյնալը՝ գետին տապալիլ իմաստով պէտք չէ առնել, այլ զայն պէտք է հասկնալ՝ երեսի վրայ փռուիլ՝ երկնաւոր Հօր եւ անոր Որդիին երկրպագութիւն մատուցելու նպատակով: Անոնց գետին իյնալը իրենց կամքէն անկախ էր, բայց իրենց կամքին հակառակ չէր: Անոնք կ'ուզէին իյնալ, որպէսզի երկրպագին իրենց Տիրոջ եւ անոր Հօրը:

2) Անոնց իյնալը երեսի վրայ, ցոյց կու տայ թէ մարդը հողեղէն տկար արարած ըլլալով՝ չի կրնար կենալ հրեղէն Աստուծոյ առջեւ:

3) Անոնց իյնալը երեսի վրայ, կը յիշեցնէ մեզի, թէ երբ Որդին երկրորդ անգամ յայտնուի իր փառքով՝ բոլոր մարդիկը իրենց երեսին վրայ պիտի իյնան անոր առջեւ ու երկրպագութիւն մատուցեն անոր:

«Յիսուս մօտենալով՝ դպաւ անոնց եւ ըսաւ. *"Ոտքի՛ ելէք, մի՛ վախճաք"*» (Մտ 17.7):

1) Աշակերտները խորհեցան որ Յիսուս այլեւս անհպելի դարձած էր իր այլակերպութենէն ետք. այս մտածումը իրենցմէ հեռացնելու համար՝ Յիսուս մօտեցաւ եւ դպաւ անոնց. Տէրը իր հպումով ուզեց ցոյց տալ անոնց, թէ ինք՝ իրենց ծանօթ նոյն Յիսուսն է որուն կրնային մօտենալ, եւ հետը հաղորդակցիլ:

2) «*Ոտքի՛ ելէք*»: Տիրոջ երկրպագութիւն մատուցելէ ետք՝ Տէրը պատուիրեց անոնց ոտքի ելլել: Ոտքի կրնան ելլել միայն անոնք որոնք իրենց երեսին վրայ կը փռուին ու Տիրոջ երկրպագութիւն կը մատուցեն:

3) Յիսուս աշակերտներուն դպնալէ ետք էր որ պատուիրեց որ ոտքի ելլեն: Հոգեւոր առումով, եթէ Յիսուս չդպնայ մեզի՝ մենք չենք կրնար ոտքի ելլել, չենք կրնար դուրս գալ մեղքի փոսերէն ուր ինկած ենք:

4) «*Մի՛ վախճաք*»: Այս բառերով Տէրը բացայայտեց, թէ անոնք որոնք իր փառքը կը տեսնեն ու խոնարհին իր փառքին առջեւ, իր լուսաւոր դէմքը կը տեսնեն ու կ'երկրպագեն իրեն՝ պէտք չէ վախճանան ռելե՛ քան:

«Աշակերտները իրենց աչքերը վեր բարձրացուցին եւ Յիսուսէ զատ մարդ չտեսան» (Մտ 17.8):

1) Մովսէս ու Եդիա մարգարէները յատուկ պաշտօնով մը եկան Յիսուսի մօտ, եւ իրենց պաշտօնը լրացնելէ ետք՝ վերադարձան երկինք: Մենք եւս, յատուկ պաշտօնով մը եկած ենք այս աշխարհ. մեր պաշտօնը կատարելէ ետք միայն կրնանք երկինք մեկնիլ: Ան որ Աստուծոյ կողմէ իրեն տրուած պաշտօնը չ'ըներ՝ երկինք պիտի չմտնէ:

2) «Յիսուսէ գատ մարդ չտեսան»: Երբ իրենց աչքերը բարձրացուցին՝ Յիսուսէն գատ ուրիշ մէկը չտեսան: Երանի այն աչքերուն, որոնք երբ կը բացուին՝ Յիսուսէն գատ մէկը չեն տեսներ: Աշակերտներուն ոչ միայն նիւթական աչքերը բացուեցան, այլև՝ հոգիի աչքերը, եւ անոր համար ալ, անոնք «Յիսուսէ գատ մարդ չտեսան»:

«Եւ մինչ լեռնէն վար կ'իջնէին, Յիսուս պատուիրեց անոնց, ըսելով. *"Մինչեւ որ Մարդու Որդին մեռելներէն յարութիւն չառնէ, ձեր տեսածը ռեւէ մէկուն մի՛ պատմէք"*» (Մտ 17.9):

Յիսուս աշակերտներուն պատուիրեց որ իրենց տեսածին մասին չպատմեն ռեւէ մէկուն, որովհետեւ, եթէ անոնք պատմէին Քրիստոսի աստուածային փառքին եւ անոր դէմքին ու հագուստին վրայ իրենց տեսած լոյսին մասին, ոմանք պիտի չհաւատային ու ծաղրէին, իսկ հաւատացողներն ալ պիտի գայթակղէին երբ Յիսուսը խաչին վրայ գամուած տեսնէին. եւ անոր համար ալ, աշակերտները լուռ պէտք էր մնային մինչեւ որ Տէրը մեռելներէն յարութիւն առնէր: Եւ տակաւին, ո՞վ պիտի հաւատար իրենց եթէ երբեք ըսէին թէ տեսան Մովսէս ու Եղիա մարգարէները: Հրեաներ չէին գիտեր Մովսէսի մարմինին տեղը (Բ.Օր 34.6). անոնք ի՞նչպէս կրնային հաւատալ որ Մովսէս փառաւոր մարմինով յայտնուած էր:

«Այն ատեն աշակերտները հարցուցին Յիսուսի. *"Հապա ինչո՞ւ Օրէնքի ուսուցիչները կ'ըսեն թէ նախ Եղիան պէտք է գայ"*» (Մտ 17.10):

«Ահա եւ Եղիա մարգարէն ձեզի պիտի դրկեմ, դեռ Տիրոջ մեծ ու անեղ օրը չեկած» (Մտ 4.5): Բոլոր հրեաները լաւապէս ծանօթ էին աստուածային այս խոստումին: Օրէնքի ուսուցիչները հիմնուելով այս համարին վրայ, կ'ըսէին թէ խոստացուած Մեսիային յայտնութենէն առաջ՝ նախ Եղիան պէտք էր յայտնուէր. Յիսուսի աշակերտները իրենք եւս նոյն բանը կը խորհէին. բայց անոնք չէին անդրադառնար որ խօսքը Եղիա մարգարէին մասին չէր, այլ՝ Եղիայի նախանձախնդիր հոգին ունեցող եւ Մեսիային նախակարապետը եղող Յովհաննէս Մկրտիչին մասին: Պետրոս, Յակոբոս ու

Յովհաննէս առաքեալները այլակերպութեան ժամանակ տեսան Եղիան, եւ վստահաբար մտածեցին որ Մղ 4.5-ին մէջ յիշուած մարգարէութիւնը իրականացաւ, բայց երբ տեսան որ Եղիա չընկերացաւ Յիսուսին, այլ վերստին երկինք մեկնեցաւ, տարակուսանքի մատնուեցան: Այս տարակուսանքն ու կասկածը իրենց սիրտերէն պիտի հեռանար Յիսուսի յարութենէն ետք միայն. ահա թէ ինչու Յիսուս պատուիրեց անոնց որ իրենց տեսածին մասին ռեւէ մէկուն չպատմեն, մինչեւ որ ինք մեռելներէն յարութիւն առնէր:

«Յիսուս պատասխանեց. *"Ճիշդ է, Եղիան նախ գալով՝ պիտի պատրաստէ ամէն ինչ. բայց գիտցէք որ Եղիան արդէն իսկ եկած է, սակայն մարդիկ զայն չճանչցան եւ անոր հետ վարուեցան ինչպէս որ ուզեցին: Նոյնպէս ալ Մարդու Որդին պիտի չարչարուի անոնց կողմէ"*: Այն ատեն աշակերտները հասկցան թէ Յովհաննէս Մկրտիչի մասին կը խօսէր ան» (Մտ 17.11-13):

1) «*Եղիան նախ գալով՝ պիտի պատրաստէ ամէն ինչ*»: Եւ Եղիան, այսինքն՝ Յովհաննէս Մկրտիչը, եկաւ եւ պատրաստեց մարդիկը ապաշխարութեամբ: Արդարեւ, ապաշխարութիւնն է որ կը պատրաստէ մարդը ընդունելու Քրիստոսը եւ դառնալու անոր հետեւորդ:

2) Յիսուս չժխտեց իր աշակերտներուն ըսածը, այլ՝ հաստատեց, բայց ճշդում մը կատարեց. բացատրեց անոնց թէ Եղիան որուն կ'ակնարկէ Մաղաքիայի մարգարէութիւնը՝ Յովհաննէս Մկրտիչն է: Աշակերտները գիտէին մարգարէութիւնը, բայց սխալ հասկցած էին զայն: Չի բաւեր Աստուծոյ խօսքերը գիտնալ, այլ պէտք է ճիշդ հասկնալ զանոնք:

3) Մարդիկ չճանչցան Յովհաննէս Մկրտիչը եւ *«անոր հետ վարուեցան ինչպէս որ ուզեցին»*: Մեզ շրջապատող Աստուծոյ մարդիկը չճանչնալը՝ պատճառ կը դառնայ որ անոնց հետ վարուինք ինչպէս որ կ'ուզենք, անգութօրէն եւ անտարբերութեամբ:

4) Աստուած խոստացած էր Եղիան (Յովհաննէսը) դրկել իր Որդիին յայտնութենէն առաջ եւ դրկեց: Ան կատարեց իր խոստումը, բայց հրեաներ դեռ կը սպասէին խոստումին կատարման: Մեր ալ կեանքին մէջ Տէրը յաճախ կը կատարէ իր խոստացածները,

բայց մենք չենք տեսներ զանոնք, որովհետեւ մեր սպասածին պէս չեն ըլլար, եւ անոր համար ալ կը շարունակենք սպասել ի գուր:

«Երբ ժողովուրդին քով եկան, մարդ մը մօտեցաւ, ծունկի եկաւ Յիսուսի առջեւ» (Մտ 17.14):

1) «*Ժողովուրդին քով եկան*»: Պետրոս առաքեալ փափաք յայտնած էր Թաբօր լեռ մնալ, իսկ Յիսուս թողուց Թաբօր լեռը՝ իր փառքի ու փառաւորման տեղը, եւ ժողովուրդին քով եկաւ: Մեծադիրք մարդիկը թող Տիրոջմէն ստրվին թողուլ իրենց փառքը եւ ժողովուրդին երթալ:

2) Յիսուս լեռան վրայ փառքի մէջ եղած ատեն՝ չմոռցաւ ցաւի մէջ եղող ժողովուրդը: Փառքով փառաւորուած պահուն՝ չմոռցաւ զրկուածները, խեղճերը, անօթիները: Երբ հանգիստ պայմաններու մէջ ենք՝ չմոռնանք անհանգիստ վիճակի մէջ եղողները:

3) «*Մարդ մը մօտեցաւ, ծունկի եկաւ Յիսուսի առջեւ*»: Այս մարդը հիւանդ եւ չար ոգիով բնակուած փոքրիկի մը հայրն էր: Հայր մը՝ որ ծունկի եկած էր ամենակալ Տիրոջ առջեւ, որ կարողութիւնը ունէր ծունկի բերելու դիւային ամէն զօրութիւն: Թող մեր հայրերն ու մայրերը այս հայրէն ստրվին ծունկի գալ Յիսուսի առջեւ, եւ փրկութիւն խնդրել անկէ իրենց զաւակներուն համար:

«Եւ ըսաւ. *"Տէ՛ր, ողորմէ՛ զաւակիս, լուսնոտ է եւ սաստիկ կը տանջուի. շատ անգամ կրակի մէջ կ'իյնայ եւ երբեմն ալ՝ ջուրի մէջ"*» (Մտ 17.15):

1) Ըստ երեւոյթին յիշեալ լուսնոտ պատանին կարողութիւնը չունէր անձնապէս գալու Յիսուսին. բայց իր փոխարէն՝ իր հայրն էր որ իր բժշկութեան համար դիմեց Տիրոջ: Այն զաւակները որոնք անձնապէս չեն կրնար Տիրոջ գալ, անոնց ծնողները պարտին զանոնք Տիրոջ մօտեցնել:

2) «*Ողորմէ*» բառը ցոյց կու տայ, որ ամէն բժշկութիւն ու ամէն բարիք՝ Տիրոջ ողորմութեան արդիւնքն է:

3) «*Ողորմէ*» բառը կը պարզէ նաեւ, թէ բոլոր մարդիկ կարիքը ունին Քրիստոսի ողորմութեան: Մարդ չի կրնար փրկուիլ առանց

Աստուծոյ ողորմութեան: Յիշեալ հօր նման, մենք եւս Տիրոջ ողորմութիւնը հայցենք մեր զաւակներուն համար:

4) «Ողորմէ» բառը կը յիշեցնէ նաեւ, որ եթէ Տիրոջ ողորմութիւնը մեզի հետ չըլլայ ու մեզ չպաշտպանէ՝ չար ոգիները անգութ կերպով կրնան մեզ չարչարել:

5) Դիւահար եւ լուսնոտ ըլլալը նոյն բաները չեն: Դիւահար մարդուն ուղեղը կրնայ բնական ձեւով գործել, մինչդեռ լուսնոտին ուղեղը կրնայ երբեմն կորսնցնել իր բնական վիճակը, իր գիտակցութիւնը. իսկ երբ կորսնցնէ իր գիտակցութիւնը՝ կրնայ նուաղիլ, կրնայ ինքզինք նետել ջուրի կամ կրակի մէջ, եւ կամ ինքզինք ենթարկել ուրիշ վտանգի. այս բոլորը Սատանային եւ կամ չար ոգիի մը մղումով է որ կ'ըլլան:

6) Այս փոքրիկին հետ պատահածը ցոյց կու տայ, թէ Սատանան որքան անգութ կերպով կը վարուի այն անձերուն հետ որոնք կ'իյնան իր ձեռքին մէջ:

«Աշակերտներուդ բերի զինք, բայց չկրցան բժշկել» (Մտ 17.16):

Յիսուս ասկէ առաջ զօրութիւն եւ իշխանութիւն տուած էր իր աշակերտներուն *«պիղծ ոգիները իրենց հնազանդեցնելու եւ մարդոցմէ դուրս հանելու զանոնք»* (Մտ 10.1,8: Ղկ 9.1): Ինչո՞ւ համար անոնք չկրցան բժշկել այս տղան: Հարցը միայն ծոմապահութեան եւ աղօթքի կապուած չէր, ինչպէս դրուագը կրնայ ենթադրել տալ մեզի (Մտ 17.21): Հայրը ե՞րբ բերաւ իր որդին աշակերտներուն մօտ: Բերաւ՝ երբ Յիսուս Թաբօր լեռ բարձրացած էր, եւ ուստի՝ իրենց հետ չէր: Յիսուս կ'ուզէր սորվեցնել իր աշակերտներուն եւ անոնց ընդմէջէն մեզի, որ երբ ինք բացակայ է մեր կեանքէն՝ մենք ոչի՛նչ կրնանք ընել. *«Առանց ինծի դուք ոչինչ կրնաք ընել»* (Յհ 15.5):

«Յիսուս պատասխանեց. "Ո՛վ անհաւատ եւ մոլորեալ սերունդ, մինչեւ ե՞րբ ձեզի հետ պիտի ըլլամ, մինչեւ ե՞րբ պիտի հանդուրժեմ ձեզի: Հո՛ւ բերէք զայն"» (Մտ 17.17):

1) *«Ո՛վ անհաւատ եւ մոլորեալ սերունդ»:* Այս խօսքը աշակերտներուն ուղղուած չէր, որովհետեւ անոնք *«անհաւատ եւ*

մոլորեալ» չէին, այլ ուղղուած էր լուսնոտ տղուն հօրը, որ անվրասահութեամբ ու կասկածով մօտեցած էր Յիսուսին (Մր 9.22-24): Կասկած չկայ որ խօսքը նաեւ կը վերաբերի Օրէնքի ուսուցիչներուն, որոնք աշակերտներուն հետ վէճի բռնուած էին (Մր 9.14):

2) Անհաւատութիւնը մոլորութեան կ'առաջնորդէ, ահա թէ ինչու Յիսուս զանոնք «անհաւատ» կոչելէ անմիջապէս ետք՝ կոչեց նաեւ «մոլորեալ սերունդ»:

3) *«Մինչեւ ե՞րբ...»*: Յիսուս մնայուն կերպով կ'ուսուցանէր ժողովարաններուն մէջ. բոլորը կը լսէին զինք ու կը տեսնէին իր գործած հրաշքները: Ան կը սպասէր զինք լսողներէն եւ իր գործերը տեսնողներէն, որ իրե՛նք եւս կարող ըլլային իր կատարած գործերը կատարել: Տէրը չ'ուզեր որ տեղքայլ ընենք հաւատքի մեր կեանքին մէջ:

4) *«Հո՛ւ բերէք զայն»*: Մէկը չէր կրցած բժշկել հիւանդ տղան: Անոր բժշկութեան միակ յոյսը մնացած էր Քրիստոս ի՛նք: Տէ՛րն է մեր բժշկութեան միակ աղբիւրը:

5) *«Հո՛ւ բերէք զայն»*: Միրելի՛ ծնող, դուն զաւակներդ Տիրոջ բերա՞ծ ես, յանձնա՞ծ ես: Այս բառերով, Տէրը նաեւ կոչ կ'ուղղէ մեզի որ մեր դժուարութիւնները իրեն յանձնենք: Ունի՞նք դժուարութիւն մը կամ մտահոգութիւն մը որ ցերեկ ու գիշեր մեզ կը տանջէ՝ զանք Տիրոջ որ կ'ըսէ. *«Հո՛ւ բերէք զայն»*:

«Ապա Յիսուս սաստեց չար ոգին, որ դուրս ելաւ փոքրիկին մէջէն, եւ նոյն վայրկեանին փոքրիկը բժշկուեցաւ» (Մտ 17.18):

1) Այս համարը ցոյց կու տայ Քրիստոսի բացարձակ իշխանութիւնը Սատանային եւ անոր չար ոգիներուն վրայ: Նաեւ կը յիշեցնէ մեզի թէ ան աշխարհ եկած էր տապալելու Զարին զօրութիւնը: Ծնողներ ազատագրելու համար իրենց զաւակները Սատանային ձեռքէն՝ պէտք է զանոնք դնեն Յիսուսի ձեռքերուն մէջ:

2) Համարը վկայութիւն մըն է թէ Յիսուս ազատաբար Փրկիչն է մարդկութեան: Սատանան որքա՛ն մարդոց կրցած է համոզել թէ առանց Աստուծոյ ապրուած կեանքը՝ ազատութեա՛ն կեանքն է. բայց միթէ կարելի՞ քան է Ազատաբարէն հեռանալով ազատութիւն գտնել:

3) «Մաստեց չար ոգին»: Յիսուս հրամայեց չար ոգիին դուրս գալ տղային եւ անիկա դուրս եկաւ (Մր 9.25-26): Ան իր խօսքով սաստեց չար ոգին, ճիշդ ինչպէս իր խօսքով սաստեց փոթորկած ծովը, իր խօսքով տիեզերքը գոյութեան բերաւ: Չարը չի կրնար կենալ Քրիստոսի խօսքին զօրութեան դիմաց: Եթէ Քրիստոսի խօսքը կենդանի ներկայութիւն է կեանքիդ մէջ՝ Չարը չի կրնար իրական ներկայութիւն դառնալ կեանքիդ մէջ:

4) «Նոյն վայրկեանին փոքրիկը բժշկուեցաւ»: Այս բառերը կը բացայայտեն Յիսուսի բացարձակ կարողութիւնը վայրկենական եւ կատարեալ ազատագրութիւն ու բժշկութիւն պարգեւելու մարդ արարածին: Տէրը կարող է վայրկեանի մը մէջ արմատական փոփոխութեան ենթարկել մեղաւոր մարդուն կեանքը: Երբ մարդ ճշմարիտ դարձ ապրի՝ նոյն վայրկեանին մեղքերը կը ներուին, բայց անոր աճումը աստիճանական կերպով տեղի կ'ունենայ:

«Երբ առանձին մնացին, աշակերտները մօտեցան Յիսուսի եւ հարցուցին. *"Մէնք ինչու չկրցանք դուրս հանել չար ոգին"*» (Մտ 17.19):

Աշակերտները չկրցան չար ոգին դուրս հանել պատանիէն, եւ ուզեցին գիտնալ պատճառը: Հազիւ առանձին մնացին, մօտեցան Յիսուսի եւ հարցուցին իրեն թէ ինչո՞ւ համար իրենք չկրցան դուրս հանել չար ոգին: Մենք եւս, եթէ չյաջողինք մեզմէ պահանջուած գործը կատարել, պէտք է Տիրոջ հետ առանձին ըլլանք, այլ խօսքով՝ աղօթքով առանձնանանք անոր հետ եւ հարց տանք իրեն թէ ինչո՞ւ համար չկրցանք մեզմէ պահանջուած գործը կատարել: Գործը որուն ձեռնարկած ենք, եթէ Աստուած ի՞նք մեզի յանձնած է, անպայման որ պիտի յաջողինք զայն կատարել, որովհետեւ երբ Աստուած մեզի գործ մը յանձնէ՝ այդ գործը կատարելու համար ամէն կարելիութիւն եւ կարողութիւն ալ կը շնորհէ: Ուստի, եթէ կը ձախողինք, կը նշանակէ թէ թերութիւնը մեզմէ է, հետեւաբար, պէտք է աղօթքով առանձնանալ Յիսուսի հետ եւ խնդրել որ յայտնէ մեզի գործը ընել չկարենալնուս պատճառը: Աշակերտները առանձնացան Տիրոջ հետ եւ գիտցան իրենց թերութեան մասին: Տիրոջ հետ առանձնութեան պահերուն է որ շատ բան պիտի սորվինք՝ իր կամքին, գործին ու ծրագիրին մասին:

«Յիսուս պատասխանեց. *"Ձեր թերահաւատութեան պատճառով: Կ'ըսեմ ձեզի, որ եթէ մանանեխի հատիկի մը չափ հաւատք ունենաք, պիտի կարենաք ըսել այս լերան.- Հոսկէ հոն տեղափոխուի", եւ պիտի տեղափոխուի: Ոչ մէկ բան անկարելի պիտի ըլլայ ձեզի համար»* (Մտ 17.20):

1) Քիչ առաջ Տէրը *«անհաւատ»* կոչեց տղուն հայրն ու Օրէնքի ուսուցիչները, իսկ այստեղ *«թերահաւատ»* կը կոչէ աշակերտները: Անհաւատ մարդը՝ բնաւ հաւատք չունեցողն է, իսկ թերահաւատ մարդը՝ թերի հաւատք ունեցողը: Աշակերտներուն հաւատքը շատ աւելին էր քան Օրէնքի ուսուցիչներուն եւ Փարիսեցիներուն հաւատքը, բայց տակաւին ատիկա կատարելագործուած հաւատքը չէր. Յիսուս զիրենք եւս յանդիմանեց, որովհետեւ չ'ուզեր որ իր հետերորդները թերի հաւատք ունենան:

2) Աշակերտներուն թերի հաւատքը պատճառ եղած էր որ անոնք չկարենային չար ոգին տղայէն դուրս հանել: Թերահաւատութիւնը անկարող կը դարձնէ մեզ չար ոգիներուն զօրութեան դէմ: Մեր հաւատքի թշնամիները՝ չար ոգիները կը կործանին ու պարտութեան կը մատնուին միայն այն ատեն՝ երբ տուկուն հաւատք ունինք:

3) Մանանեխի հատիկը շատ փոքր է, բայց Տէրը ըսել չ'ուզեր թէ ով որ փոքր հաւատք ունի՝ պիտի կարենայ մեծ գործեր ընել: Մանանեխի հատիկը թէպէտ շատ փոքր է, *«բայց երբ աճի՝ բոլոր տուններէն աւելի մեծ կ'ըլլայ եւ ծառ կը դառնայ»* (Մտ 13.32): Մանանեխի հատիկին օրինակը տալով, Յիսուս աճող հաւատքի մասին է որ կը խօսի: Տեղքայլ ընող հաւատքը ժամանակի ընթացքին կը մեռնի, ճիշդ ինչպէս իր աճման մէջ տեղքայլ ընող ծառը կը մեռնի: Հաւատքի կեանքին մէջ տեղքայլ ընել չկայ, այլ կայ միայն աճում կամ նահանջ: Երբ չենք աճիր մեր հաւատքին մէջ՝ ոչ թէ տեղքայլ է որ կ'ընենք, այլ՝ նահանջ է որ կը սկսինք արձանագրել, դէպի հոգեւոր մահ է որ կ'երթանք: Ասոր ապացոյցը Տիրոջ կողմէ տրուած մանանեխի հատիկին օրինակն է: Ինչ կը պատահի երբ սերմնահատիկը սկսի ծլիլ եւ հասակ նետել, բայց որոշ հանգրուանի մը կանգ առնէ անոր աճումը: Բոլորս ալ գիտենք, թէ այն պահուն երբ ծառ մը կամ տունկ մը դադրի աճելէ՝ կը սկսի դէպի չորա-

ցում երթալ: Հետեւաբար, պէտք է յատուկ ուշադրութիւն դարձնել աճելու մեր հաւատքի կեանքին մէջ, մեր աղօթական կեանքին մէջ, Աստուծոյ հետ մեր մտերմութեան մէջ, որովհետեւ իր հաւատքին ու աղօթական կեանքին մէջ աճած մա՛րդը միայն կրնայ հաստատ մնալ ու չկորսուիլ մեղքին հետեւող ամբոխներուն մէջ: Ամբոխներու մէջ մանուկները միշտ կը կորսուին: Ուստի, մանուկ մի՛ ըլլար հաւատքիդ մէջ, որպէսզի չկորսուիս մեղքի հետեւող ամբոխներուն մէջ: Չաճող մատաղատունկը (պզտիկ ծառ) դիւրաւ կը ծածկուի փուշերով. նոյնպէս ալ, իր հաւատքին մէջ չաճող մարդը՝ դիւրաւ կրնայ կորսուիլ մեղքի տեսակ-տեսակ փուշերուն մէջ: Ինչպէս մանանեխի հատիկը մնայուն աճումի մէջ է, հաւատացեալ մարդիկը նաեւ հաւատքի մնայուն աճման մէջ պէտք է ըլլան: Քրիստոս կ'ուզէ որ իր զաւակները աճին իրենց հաւատքին մէջ: Մենք կ'աճի՞նք: Լաւ է հաւատքի զինուոր ըլլալը, բայց աճիլ ու հաւատքի զօրավար ըլլալը աւելի՛ լաւ է: Լաւ է փրկուիլ ու երկինք մտնելը, բայց սո՛ւրբ ըլլալ ու երկինք մտնելը աւելի՛ լաւ է: Լաւ է աստղ մը ըլլալ Աստուծոյ արքայութեան մէջ, բայց արեգա՛կ ըլլալը աւելի լաւ է: Յիսուս կ'ըսէ. *«Արդարները արեւու պէս պիտի փայլին երկինքի արքայութեան մէջ»* (Մտ 13.43):

4) «Լեռ»ը առաջին հերթին կը ներկայացնէ Սատանան եւ անոր չար ոգիները, որոնք լերան մը նման կը ճնշեն իրենց յանձնուող մարդոց վրայ: Տէրը ցոյց կու տայ իր աշակերտներուն եւ մեզի, թէ հատիկի նման աճող հաւատքն է որ կը հեռացնէ մեզմէ Չարին լեռը՝ ճնշումը, ազդեցութիւնը, իշխանութիւնը:

5) «Լեռ»ը կը պատկերացնէ նաեւ ոեւէ մեղք որ գերի բռնած է մարդը եւ կը ճնշէ զանիկա իր ծանրութեան տակ: Ուստի երբ Տէրը կ'ըսէ որ եթէ մանանեխի հատիկի մը չափ հաւատք ունենանք, պիտի կարենանք լերան ըսել՝ *«հոսկէ հոն տեղափոխուէ՛, եւ պիտի տեղափոխուի»*, խորքին մէջ, մեզ հրաւիրած կ'ըլլայ որ հաւատքի զօրութեամբ փշրենք լուծը մեղքին, մեզ հրաւիրած կ'ըլլայ, որ մեզ իրենց ծանրութեան տակ ճզմող մեղքերուն դառնանք եւ աներեր հաւատքով ըսենք. *«Ո՛վ մեղք, հոսկէ հոն տեղափոխուէ, սրտէս դուրս տեղափոխուէ, հոգիէս դուրս տեղափոխուէ: Ո՛վ մոլութիւն հաւատքովս ու հաւատքիս Հիմնադիրին անունով քեզի կը հրամայեմ՝ հեռացի՛ր ինձմէ: Ո՛վ կապանք, Տիրոջ անունով ու Տիրոջ հան-*

դէպ ունեցած հաւատքովս քեզի կը հրամայեմ՝ փշրուէ՛ ու կոտորիր անկանգնելիօրէն: Ո՛վ խեղճութեան լեռ՝ հեռո՛ւ փախչէ՛ ինձմէ՛»:

6) Տէրը կը հաստատէ որ եթէ հաւատք ունենանք՝ *«ո՛չ մէկ բան անկարելի պիտի ըլլայ»* մեզի համար: Այսօր մենք կը տեսնենք թէ շատ բաներ կան անկարելի մեզի համար, եւ այդ շատ բաները, դժբախտաբար պզտիկ բաներ են երբեմն: Եթէ կը դժուարանանք ներել մեզ բառով մը ցաւցնողը՝ աններող հոգին մեզ ճնշող լեռ մը կը դառնայ: Այս եւ նման լեռներ, հաւատքով, աղօթքով ու ծոմապահութեամբ միայն կրնանք մեզմէ հեռացնել: *«Ո՛չ մէկ բան անկարելի պիտի ըլլայ»* մարդուն համար եթէ դառնայ Քրիստոսի: Եթէ մեզի թշնամութիւն ընողը սիրելը անկարելի կը թուի՝ դառնանք Տիրոջ սիրոյն, եւ ան մեզ պիտի լեցնէ իր սիրով եւ մենք պիտի կարենանք սիրել մեր թշնամին ու հակառակորդը:

«Բայց այս տեսակ չար ոգին միայն աղօթքով եւ ծոմապահութեամբ կարելի է դուրս հանել» (Մտ 17.21):

1) Տէրը մինչեւ հիմա կը խօսէր հաւատքի մասին, իսկ հիմա հաւատքին կը միացնէ աղօթքն ու ծոմապահութիւնը, որովհետեւ եթէ հաւատքը ինքզինք չարտայայտէ աղօթքով եւ ծոմապահութեամբ՝ մեռած հաւատք կը սեպուի. նման հաւատք մը չի կրնար ունէլ լեռ տեղէն շարժել, ունէլ մեղքի յաղթել: Շատեր կան որոնք կ'ըսեն թէ հաւատք ունին եւ թէ կը հաւատան Քրիստոսի, եւ սակայն հեռու են աղօթական կեանքէն, ծոմապահութենէն: Զո՛ւր է այսպիսիներուն հաւատքը: Լեցուն ու զօրեղ հաւատքը աղօթական կեանք կ'ենթադրէ: Աղօթքն ու ծոմապահութիւնը ո՛րքն են հաւատքին, զօրութի՛ւնն են հաւատքին, կեանքն են հաւատքին: Աղօթքն ու ծոմապահութիւնը կը սրբեն ու կը զօրացնեն հոգին, իսկ սրբուած ու հզօր հոգին ուժեղ հաւատք կ'ունենայ ինքնաբերաբար:

2) *«Ես Քրիստոսի կը հաւատամ»* ըսելը՝ միայն խօսք է: Դեւերն ալ Քրիստոսի կը հաւատան, բայց չեն աղօթեր: Տէրը հաւատքի կողքին՝ ծոմ ու աղօթք ալ կ'ուզէ, այլ խօսքով՝ զոհողութիւն ու ցաւ: Ծոմը կը տանջէ ու կը զրկէ մարմինը, իսկ ծնրադիր երկարատեւ աղօթելը՝ կը ցաւցնէ ծունկը: Այս առումով, երբ Յիսուս աղօթք ու ծոմապահութիւն կատարելու մասին կը խօսի, խորքին

մէջ գոհողութիւն ու գրկանք կրելու մասին է որ խօսած կ'ըլլայ: Առանց ինքնագոհողութեան եւ ինքնագրկումի՝ չար ոգիները չեն հեռանար մեզմէ:

3) «Այս տեսակ չար ոգին»: Այս բառերը ցոյց կու տան թէ բոլոր չար ոգիները նոյն գորութիւնը չունին: Չար ոգիներ կան որոնք կարճ աղօթքով մը դուրս կ'ելլեն. ուրիշներ կան որոնք երկար օրերու վրայ տարածուած ծով ու աղօթք կը պահանջեն, որպէսզի դուրս գան մարդէն: Հզօր չար ոգիները՝ հզօր հաւատքով, հզօր աղօթքներով ու հզօր ծովապահութեամբ միայն դուրս կ'ելլեն մարդէն:

4) Աղօթել՝ կը նշանակէ զԱստուած մեզի պատերազմակից դարձնել. իսկ երբ Աստուած է մեր պատերազմակիցը՝ մեզի համար չկայ պարտութիւն Սատանային դէմ:

5) Ծով պահել՝ կը նշանակէ պարպուիլ նիւթէն ու լեցուիլ Աննիութեանով, պարպուիլ աշխարհէն ու լեցուիլ Սուրբ Հոգիով: Իսկ երբ լեցուինք Աննիութեան Հացով՝ Քրիստոսով եւ Սուրբ Հոգիով, չար ոգիները չեն կրնար մեր ներկայութեան կանգնիլ: Երբ աղօթքով Տիրոջ առջեւ կենանք՝ Սատանան չի կրնար մեր առջեւ կենալ:

«Մինչ տակաւին Գալիլեայի մէջ կը շրջէին, Յիսուս ըսաւ իր աշակերտներուն. *"Մարդու Որդին պիտի մատնուի մարդոց ձեռքը, որոնք պիտի սպաննեն զայն, բայց երրորդ օրը անիկա յարութիւն պիտի առնէ"*: Այս խօսքին վրայ աշակերտները շատ տրտմեցան» (Մտ 17.22-23):

1) Յիսուս իր աշակերտներուն միայն իր մահուան մասին չի խօսիր, այլ նաեւ իր յարութեան մասին, որպէսզի, եթէ անոնք իր մահուան մասին լսելով տրտմէին, ապա իր յարութեան մասին լսելով՝ ուրախանային: Մենք եւս, որպէսզի չտրտմինք եւ չուսահատինք մեր կրած նեղութեանց համար, միշտ մտաբերենք յարութեան փառքը որ կը սպասէ մեզի:

2) Աշակերտները տրտմեցան, որովհետեւ չհասկցան Տիրոջ խօսքին իմաստը (Ղկ 9.45): Շատ բան կայ որ եթէ չհասկնանք՝ կը տրտմինք: Օրինակ, եթէ չհասկնանք թէ Տէրը ինչու թոյլ կու տայ մեր կեանքին մէջ այս կամ այդ փորձութեան պատահումը՝ կրնանք

տրտմիլ եւ տրտնջալ: Երբեմն Տէրը ինք թոյլ չի տար որ հասկնանք մեզի պատահածին իմաստն ու պատճառը (հմմտ Ղկ 9.45), բայց դատաստանի օրը ամէն բանի իմաստը պիտի հասկնանք:

3) Տէրը սկիզբէն գիտէր թէ այն ճամբան ուրկէ կը քալէր եւ այն գործը զոր հաւատարմօրէն կը կատարէր՝ զինք մահուան պիտի առաջնորդէին. հակառակ ասոր, ան քալեց այդ ճամբայէն: Մենք եթէ սկիզբէն գիտնանք թէ Քրիստոսի ճամբան ուրկէ կը քալենք՝ մեզ չարչարանքի պիտի առաջնորդէ, կը քալէ՞նք այդ ճամբայէն:

4) Մարդու Որդիին մատնուիլը մարդոց ձեռքը՝ Աստուծոյ ծրագիրին մաս կը կազմէր: Առանց այդ ծրագիրին իրականացման՝ մենք չէինք կրնար փրկուիլ: Եթէ Աստուած թոյլ կու տայ որ չարչարուինք՝ ասիկա կրնայ իր ծրագիրը ըլլալ, իսկ իր ծրագիրը՝ մեր փրկութիւնն է:

«Երբ Կափառնաւ եկան, տաճարին տուրքը գանձողները մօտեցան Պետրոսի եւ հարցուցին. *"Ձեր Վարդապետը տաճարին տուրքը չի՞ տար"*: *"Անշուշտ կու տայ"*, - ըսաւ Պետրոս» (Մտ 17.24):

1) Մովսիսական Օրէնքին համաձայն, իւրաքանչիւր արու գաւակ որ քսան տարեկանը կը լրացնէր, պէտք էր երկու արծաթ դահեկան տուրք վճարէր տաճարին, իր հոգիի փրկութեան եւ մեղքերու քաւութեան համար (Ել 30.11-16): Տուրք գանձողները իրաւունք չունէին տուրք պահանջելու Յիսուսէն, որովհետեւ ան մեղք չունէր, եւ ուստի՝ քաւութեան կարիքը չունէր: Ուրիշ երկու պատճառներ եւս կային թէ ինչու համար տուրք պահանջողները իրաւունք չունէին տուրք ուզելու Յիսուսէն.-

ա) Տաճարի տուրք չէր գանձուէր Օրէնքի ուսուցիչներէն ու քահանաներէն: Քրիստոս Օրէնքը տուող Աստուածն ու յաւիտենական Քահանայապետը ըլլալով հանդերձ՝ տուրք պահանջեցին իրմէ:

բ) Պաղեստինի իւրաքանչիւր քաղաք յատուկ մարդիկ ունէր, որոնց պարտականութիւնն էր տաճարին տուրքերը հաւաքել տուեալ քաղաքին ծնունդը եղող մարդոցմէ: Քրիստոս պարտաւոր չէր Կափառնաւում քաղաքին մէջ տաճարին տուրքը վճարելու, քանի ինք Գալիլեայէն չէր, այլ՝ Հրէաստանի Բեթլեհէմ քաղաքէն:

2) Տաճարի տուրքը գանձողները իրենց հարցումը ուղղակիօրեն Յիսուսին հարցնելու փոխարեն՝ Պետրոսի հարցուցին, որովհետև Յիսուս կը գտնուէր Կափառնաում՝ Պետրոսի տան մէջ: Ուէէ հրեայ ընտանիք ինքզինք պատասխանատու կը սեպէր այն անձին որ իր տունը իջեւանած կ'ըլլար: Տաճարի տուրքը գանձողները գիտէին ասիկա, ուստի աւելի ճիշդ նկատեցին Պետրոսի հետ խօսիլ այս հարցին գծով քան Յիսուսի հետ:

3) «Անշուշտ կու տայ»: Պետրոս գիտէր թէ Յիսուս սէր ու յարգանք ունէր տաճարին հանդէպ: Գիտէր թէ ան ուէէ ձեռով չէր փորձած խուսափիլ Աստուծոյ տանը հանդէպ իր պարտաւորութիւնները կատարելէ: Տիրոջ նման մենք եւս մեր պարտաւորութիւնները կը կատարենք մեր երկնաւոր Հօր տան հանդէպ:

4) Տաճարին տուրք տալը Օրէնքին պահանջքն էր: Յիսուս ուզեց ամբողջ Օրէնքը գործադրել՝ մեզ ազատած ըլլալու համար Օրէնքի անէծքէն (Գղ 4.4-5):

5) Քրիստոս որ Տէրն ու տիրականն էր տաճարին, պաշտպանն ու օրհնողն էր տաճարին, հիմնադիրն ու անկիւնաքարն էր տաճարին, իրմէ պահանջեցին տուրք վճարել, այն ալ՝ իր տան տուրքը: Կարելի՞ քան էր տուրք պահանջել Տանտիրոջմէ: Պատկերացուցէք տգիտութիւնը մարդոց. Աստուծոյ Որդիէն պահանջեցին՝ Աստուծոյ տաճարին տուրք տալ: Որդիէն պահանջեցին իր Հօրը տան տուրքը տալ:

«Եւ երբ տուն մտան, Յիսուս կանխելով Պետրոսի ըսելիքը, հարցուց. *“Միմո՛ն, ի՞նչ է կարծիքդ, աշխարհի թագաւորները հարկերը եւ տուրքերը որմէ՞ կ'առնեն, քաղաքացիներէ՞ն թէ օտարներէն”*» (Մտ 17.25):

1) Տիրոջ հարցումը ցոյց կու տայ թէ ան գիտէր որ տուրք պահանջողները խօսած էին Պետրոսի հետ: Ինչպէս Տէրը գիտէր որ տուրք պահանջողները խօսած էին Պետրոսի հետ, նոյնպէս ալ, ան գիտէ թէ որո՞նք կը խօսին իր զաւակներուն հետ եւ անոնց դէմ:

2) Յունարէն բնագիրը «քաղաքացիներ» բառին փոխարէն ունի՝ «որդիներ» բառը: Յիսուս Պետրոսին ուղղած իր հարցումով, նախ ուզեց յստակեցնել անոր, թէ ինք պարտաւոր չէր տուրք վճարելու

տաճարին, որովհետեւ ինք իր Հօրը տաճարին մէջ իբրեւ Որդի ներկայ էր (Եբր 3.6): Յիսուս տաճարը կը կոչէ՝ «Հօրս տունը» (Յհ 2.16: Ղկ 2.49): Ինչպէս աշխարհի թագաւորներ իրենց որդիներէն, այլ խօսքով՝ իրենց զաւակներէն տուրք չեն գանձեր, նոյնպէս ալ, ո՛չ որ իրաւունք ունէր տուրք գանձելու Յիսուսէն տաճարի համար, նախ՝ որովհետեւ տաճարը իր Հօրը տունն էր, եւ երկրորդ, որովհետեւ ինք այդ տանը մէջ ներկայ էր իբրեւ Որդի:

3) Իրաւունք չունէին տուրք գանձելու Յիսուսէն, բայց գանձեցին: Այս իրողութիւնը կը պարզէ, թէ աշխարհը երբեմն կրնայ առնել մեզմէ ինչ որ մերն է, մեր իրաւունքն է: Աշխարհը միշտ ալ իրաւագրկած է Քրիստոսի հետեւորդները: Միշտ ալ անոնցմէ պահանջած է աւելին՝ քան ինչ որ իրաւունք ունի:

«Եւ երբ Պետրոս ըսաւ՝ "Օտարներէն", Յիսուս աւելցուց. "Ուստի քաղաքացիները այդ տուրքէն զերծ են: Բայց որպէսզի այդ մարդիկը չգայթակղեցնենք, ծով գնա ու կարթը նետէ, եւ առաջին ձուկը որ բռնես՝ անոր բերանը բաց եւ հոն արծաթ դրամ մը պիտի գտնես: Տար դրամը անոնց տուր, իմ եւ քու տեղդ"» (Մտ 17.26-27):

1) Եթէ օտարներէն է որ կ'առնուէր տուրքը, հապա ինչո՞ւ Քրիստոս վճարեց: Օտարակա՞ն էր ան: «Օտարական» ըսելով չ'ակնարկուիր հեթանոսներուն, այլ՝ իւրաքանչիւր հրեայի որ իր ծննդավայր քաղաքէն դուրս կ'ապրէր: Կափառնաւում քաղաքին մէջ Քրիստոս «օտարական» կը սեպուէր, քանի որ ո՛չ հոն ծնած էր եւ ո՛չ ալ հոն կ'ապրէր մնայուն կերպով: Եւ իբրեւ «օտարական» մը, ան պէտք էր վճարէր տաճարին տուրքը: Իր այս արարքով Յիսուս սորվեցուց մեզի, թէ մենք մեզ «օտարներ» պէտք է նկատենք այս աշխարհին մէջ, եւ պէտք է տանք աշխարհին՝ ինչ որ աշխարհին կը պատկանի, եւ տանք Աստուծոյ՝ ինչ որ Աստուծոյ կը պատկանի:

2) Յիսուս տաճարին տուրքը տուաւ, որպէսզի սորվեցնէ մեզի տա՛լ տաճարին, տա՛լ եկեղեցիին, տա՛լ իր Աւետարանին տարածման ի խնդիր, տա՛լ Տիրոջ այգիին մէջ աշխատողներուն: (Ա.Կր 9.11: Փլպ 4.15: Բ.Տմ 2.6: Գղ 6.6: Ա.Տմ 5.17-18): Պօղոս առաքեալ Աստուծոյ խօսքին աշակերտութիւն ընողներուն կը պատուիրէ՝ իրենց ունեցած բարիքներէն բաժին հանեն իրենց ուսուցիչներուն (Գղ 6.6):

3) Յիսուս գիտեր որ տաճարը աւագակներու որջի մը վերածուած էր (Մտ 21.13), բայց ասիկա պատճառ չեղաւ որ ան քննադատեր զանոնք եւ մերժէր տուրքը վճարել: Հաւատացեալներ իրե՛նք նաեւ պէտք է հետեւին Յիսուսի օրինակին. պէտք է իրենց վայելած բարիքներէն տա՛ն եկեղեցիին, առանց մատնացոյց ընելու անոր սխալները:

4) «*Օռվ գնա ու կարթ նետէ*»: Տէրը Պետրոսի անձին ընդմէջէն ուզեց սորվեցնել մեզի, թէ հաւատացեալ մարդը պէտք է աշխատի եւ իր ճակտին քրտինքով հոգայ իր պէտքերը: Ճիշդ է որ Տէրը մեր կարիքները հոգացո՞ղ Աստուած է, բայց սա չի նշանակեր թէ հաւատացեալ մարդը պէտք է տունը նստի եւ սպասէ որ երկինքը դրամ ու բարիքներ տեղացնէ իր վրայ: Մենք մաքուր ձեռքով նետենք մեր կարթը, եւ Աստուած զանիկա մեր ակնկալածէն աւելի պիտի լեցնէ:

5) Տէրը ուզեց որ դրամը ձուկին բերնէն դուրս բերուէր, պարզելու համար թէ ինք Տէ՛րն է բնութեան, Տէ՛րն է լիճերուն ու ծովերուն եւ անոնց մէջ ապրող բոլոր սողուններուն, եւ անոնք բոլորը իր ոտքերուն տակ են (Մդ 8.6-8):

6) Յուդա Իսկարիոտացիին քով կը գտնուէր զանձանակը, որ բոլորին օգտին համար էր. Յիսուս իր սեփական ծախսերուն համար բնաւ չօգտուեցաւ անկէ: Մենք եւս, մեր անձին համար չգործածենք ինչ որ բոլորին համար յատկացուած է:

7) Ինչպէս Տէրը գիտէր թէ ո՞ր ձուկին բերանին մէջ դրամ կար, այնպէս ալ, ան գիտէ թէ մարդիկ իրենց դրամները ուր պահեր են: Դարձեալ, ինչպէս դրամը դուրս պէտք էր բերուէր ձուկին բերնէն որպէսզի կարիքի մը համար գործածուէր, նոյնպէս ալ, իրենց դրամները պահողները պէտք է զանոնք դուրս բերեն ու գործածեն կարիք մը գոհացնելու եւ ցաւ մը մեղմելու համար:

8) Ձուկի բերանէն տուրքը դուրս բերելը ցոյց կու տայ, թէ Տէրը կը հոգայ մեր կարիքները:

9) Պետրոս կատարեց Յիսուսի կամքը եւ դրամը դուրս եկաւ ձուկին բերանէն: Անոնք որոնք կը կատարեն Տիրոջ կամքը՝ կը վայելեն Տիրոջ օրհնութիւնները:

10) Ինչ որ Յիսուս վճարեց իր անձին համար՝ նոյն գումարը վճարեց Պետրոսի համար: Սա ցոյց կու տայ, թէ ինչ որ Տէրը ունի՝ իր զաւակներուն հետ պիտի բաժնէ իր արքայութեան մէջ:

«Նոյն պահուն Յիսուսի աշակերտները մօտեցան իրեն եւ հարցուցին. *“Մեզմէ ո՞վ է մեծը երկինքի արքայութեան մէջ”*» (Մտ 18.1):

1) Ասկէ առաջ Տէրը երկու անգամ խօսեցաւ իր մահուան մասին (Մտ 16.21, 17.22-23): Երբ պիտի այլակերպուէ՝ հետը առաւ Պետրոսը, Յակոբոսն ու Յովհաննէսը (Մտ 17.1): Պետրոսի ըսաւ. *«Քեզի պիտի տամ երկինքի արքայութեան բանալիները»* (Մտ 16.19): Այս երեք իրողութիւնները պատճառ դարձան որ հարցեր ծագին աշակերտներուն մտքին մէջ. Եթէ Տէրը պիտի մեռնի՝ ո՞վ պիտի ըլլայ անոր յաջորդը, ո՞վ պիտի առաջնորդէ խումբը: Եթէ արքայութեան բանալիները Պետրոսի պիտի յանձնուին՝ հապա իրենց ի՞նչ պիտի յանձնուի: Եթէ Տիրոջ կեանքի գլխաւոր հանգրուաններուն Պետրոսը, Յակոբոսն ու Յովհաննէսը անոր հետ պիտի ըլլան՝ հապա իրենք ե՞րբ անոր հետ պիտի ըլլան: Իրենց մտքին մէջ ծագած այս հարցումները դարձան այնքան անգսպելի՝ որ իրենց միջեւ վեճի ծնունդ տուին, եւ վեճին գլխաւոր պատճառն այն էր՝ թէ իրենց մէջ ո՞վ է մեծը (Մր 9.33-34):

2) Անոնք միայն երկրի վրայ չէր որ կ'ուզէին մեծ ըլլալ, այլ նաեւ՝ երկինքի արքայութեան մէջ: Անոնք Մեծին ներկայութեան մեծութիւն կը փնտռէին: Փառաւորին ներկայութեան՝ փառք կը փնտռէին: Միակ Առաջնորդին ներկայութեան՝ առաջնորդողի դիրք կը փնտռէին: Տէրը իր պատասխանով ցոյց տուաւ անոնց եւ մեզի, թէ մեծութիւն ու փառք փնտռող մարդը չի կրնար երկինքի արքայութիւնը մտնել: Արքայութիւնը իրենց փոքրութեան անդրադարձողներուն տեղն է, խոնարհներուն տեղն է, իրենց ոչնչութիւնը խոստովանողներուն տեղն է:

3) *«Մեզմէ ո՞վ է մեծը երկինքի արքայութեան մէջ»*: Աշակերտները կը մտածէին դիրքով ու պաշտօնով երկինքի արքայութեան մէջ մեծ ըլլալ, եւ սա սխալ էր, արքայութեան սխալ ըմբռնումն էր: Գալով մեզի, մենք պէտք է փորձենք մեծ ըլլալ արքայութեան մէջ, բայց ո՛չ թէ դիրքով ու պաշտօնով, այլ՝ մեր սրբութեամբ ու առաքիւնութիւններով: Պէտք է փորձենք մեծ ըլլալ Աստուծոյ հետ մեր

մտերմութեան մէջ: Ըսել կ'ուզեմ, թէ արքայութեան մէջ մեր մեծութիւնը պիտի չկայանայ մեզի տրուելիք դիրքին մէջ, այլ՝ երկրի վրայ ապրած մեր սուրբ ու առաքինի կեանքին մէջ, Աստուծոյ հանդէպ մեր ունեցած սիրոյն ու հաւատքին մէջ: Աստուծոյ հայեացքով մեծերը անոնք չեն որոնք դիրք, պաշտօն, հանգամանք ու իշխանութիւն ունին, այլ անոնք՝ որոնք սուրբ սիրտ ու մաքուր հոգի ունի, որոնք առաքինի են եւ Սուրբ Հոգիով լեցուն:

«Յիսուս մանուկ մը կանչեց եւ զայն անոնց մէջտեղ կանգնեցնելով՝ ըսաւ. *“Վստահ զիտցէք, որ եթէ չփոխուիք եւ մանուկներու պէս չըլլաք, երկինքի արքայութիւնը պիտի չմտնէք”*» (Մտ 18.2-3):

1) Աշակերտները փառք ու դիրք կը փնտռէին, եւ ահա Տէրը անոնց կ'ըսէ, որ եթէ մանուկներու պէս չըլլան՝ արքայութիւն պիտի չմտնեն: Մանուկը փառք ու դիրք չի փնտռեր: Փոքր է ան, եւ ուստի՝ մեծութիւն չի փնտռեր: Զինք առաջնորդողի կարիքը ունի, եւ ուստի՝ ուրիշներուն առաջնորդ ըլլալու մասին չի մտածեր: Իրեն տէր կեցողի կարիքը ունի, եւ ուստի՝ տէր ըլլալու մասին չի խորհիր: Յիսուս լռելեայն կերպով աշակերտներուն կ'ըսէ.՝ Եթէ դուք չէք անդրադառնար ձեր փոքրութեան՝ ի՞նչպէս կրնաք ճշմարիտ մեծութեան հասնիլ: Եթէ դուք ուրիշներուն առաջնորդ ըլլալ կ'ուզէք՝ ի՞նչպէս զիս պիտի պատուէք իբրեւ մէկ ու միակ առաջնորդ: Եթէ տէր ու տիրող ըլլալ կը փափաքիք՝ ի՞նչպէս միակ Տէր ըլլալս պիտի ճանչնաք:

2) Տէրը կը բացայայտէ որ եթէ չփոխուինք եւ մանուկներու պէս չըլլանք՝ չենք կրնար երկինքի արքայութիւնը մտնել: Մանուկին մէջ չկայ պղծութիւն. մանուկի պէս ըլլալ՝ կը նշանակէ հեռացնել մեզմէ ամէն պղծութիւն. պիղծ մարդը տեղ չունի երկինքի մէջ: Մանուկը երբեք չի կասկածիր իր ծնողներուն խօսքին ու խոստումին, այլ՝ կը հաւատայ ու կը կառչի անոնց. մանուկի պէս ըլլալ՝ կը նշանակէ հաւատալ Տիրոջ խօսքերուն ու խոստումներուն եւ կառչիլ անոնց: Մանուկին մօտ չկայ նենգութիւն, ատելութիւն, աններող հոգի ու քինախնդրութիւն. մանուկի պէս ըլլալ՝ կը նշանակէ հեռու վանել մեզմէ նենգութիւնն ու ատելութիւնը, եւ մեղքերը իրենց բոլոր տեսակներով: Մանուկը պարզ ու մաքուր է.

մանուկի նման պարզ ու մաքուր եղողներուն համար է երկինքի արքայութիւնը:

«Ով որ իր անձը այս մանուկին պէս կը խոնարհեցնէ՝ անիկա է մեծը երկինքի արքայութեան մէջ» (Մտ 18.4):

1) Տէրը կը յայտնէ իր աշակերտներուն, թէ խոնարհութիւնն է որ կ'առաջնորդէ մեծութեան, եւ այն ալ՝ երկինքի մէջ: Արդարեւ, Աստուծոյ հայեացքով մեծը ան է՝ որ կամովին կ'ընտրէ խոնարհութեան ճամբան: Իսկ ո՞վ կրնայ ընտրել խոնարհութեան ճամբան. միայն ան՝ որ կ'անդրադառնայ իր ոչնչութեան, իր խեղճութեան, իր փոքրութեան, իր հողեղէն ու տկար բնութեան: Մի քանի օր առաջ աշակերտները փորձած էին պատանիէ մը դուրս հանել չար ոզի մը եւ չէին կրցած (Մտ 17.16), իսկ հիմա մեծութիւն կը փնտռեն:

2) Տէրը այստեղ խոնարհ ըլլալու մասին չի խօսիր, այլ՝ ինքզինք խոնարհեցնելու մասին: Եւ հետեւաբար, խոնարհութիւնը որուն մասին Յիսուս կը խօսի այստեղ, կամովին եւ գիտակցաբար ընտրուած խոնարհութիւնն է: Մէկը կրնայ ուժեղ փորձութեան մը հանդիպիլ եւ վախէն խոնարհիլ Աստուծոյ ձեռքին տակ. խօսքը այս տեսակի խոնարհութեան մասին չէ, այլ՝ կամաւորապէս մեր անձերը խոնարհեցնելու մասին:

3) Ճիշդ է որ Պօղոս առաքեալ կը պարզէ, թէ սէրը աւելի մեծ է քան հաւատքն ու յոյսը (Ա.կր 13.13), եւ սակայն, առաքինութիւններուն մէջ առաջնահերթը խոնարհութիւնն է: Մէրը համեմատաբար հաւատքին ու յոյսին աւելի մեծ կը համարուի, բայց ոչ համեմատաբար խոնարհութեան: Ինչո՞ւ համար խոնարհութիւնը աւելի մեծ առաքինութիւն է քան սէրը: Որովհետեւ, մարդը կրնայ սիրել իր նմանը առանց խոնարհ ըլլալու, բայց չի կրնար խոնարհ ըլլալ չսիրել: Մարդը կրնայ սէր ու հաւատք ունենալ, բայց խոնարհ չըլլալ, իր ոչնչութիւնը չխոստովանիլ, իր փոքրութիւնը չյայտարարել, մինչդեռ խոնարհ մարդը հաւատքով ու սիրով կը կապուի Տիրոջ, որովհետեւ կը գիտակցի թէ ինք ոչինչ է, խեղճ է, տկար է, թշուառ է, եւ թէ առանց Տիրոջ՝ ոչինչ կրնայ ընել, եւ այս գիտակցութիւնն է որ զինք կ'առաջնորդէ խոնարհ ըլլալու:

«Ով որ այսպիսի մանուկ մը իմ անունովս կ'ընդունի՝ զիս ընդունած կ'ըլլայ» (Մտ 18.5):

1) Վերեւ Տէրը խօսեցաւ փառք ու դիրք չփնտռելու մասին, իսկ այստեղ կը խօսի իր անունով, այսինքն՝ իր անուան փառքին համար մանուկները ընդունելու մասին: Իսկ ի՞նչ կը նշանակէ մանուկները ընդունիլ Յիսուսի անունով. մանուկը ընդունողը՝ մանուկի նման խոնարհ կ'ըլլայ. հետեւաբար, երբ Յիսուս մանուկները իր անունով ընդունելու մասին կը խօսի, խորքին մէջ, խոնարհներուն՝ խոնարհաբար ծառայելու մասին է որ կը խօսի: Իսկ խոնարհներուն ծառայողը՝ Յիսուսին ծառայած կ'ըլլայ, քանի Յիսուս խոնարհ է. խոնարհը ընդունողը՝ Յիսուսը ընդունած կ'ըլլայ, ահա թէ ինչու Տէրը ըսաւ, թէ մանուկը ընդունողը՝ զինք ընդունած կ'ըլլայ: Արդարեւ, խոնարհ մարդոց մատուցուած ծառայութիւնը՝ Տիրոջ մատուցուած ծառայութիւն կը նկատուի: Բայց որպէսզի աշակերտները կարենային ծառայել խոնարհներուն, այլ խօսքով՝ անտեսուածներուն ու չարչարուածներուն, վերք ու ցաւ ունեցողներուն, պէտք էր հրաժարէին փառք ու դիրք փնտռելէ, որովհետեւ ան որ փառք ու դիրք կը փնտռէ՝ չի կրնար ծառայել մանուկներուն, այսինքն՝ անգօր, տկար, խեղճ ու լքուած մարդոց: Փառք ու դիրք փնտռողը, ընդհակառակը, ի՞նչ կը փնտռէ մարդիկ որպէսզի ծառայեն իրեն:

2) Մանուկը կախեալ է ուրիշէն: Ուստի մանուկը կը ներկայացնէ այն հաւատացեալները՝ որոնք իրենք զիրենք Աստուծմէ կախեալ կը զգան, եւ որոնք կ'անդրադառնան թէ իրենք Աստուծոյ ողորմութեամբ կ'ապրին ու կը գործեն: Այս առումով, երբ Յիսուս կը խօսի մանուկը իր անունով ընդունելու մասին, խորքին մէջ, մեզ կը հրաւիրէ որ ընդունինք ու պատուենք այն հաւատացեալները՝ որոնք իրենք զիրենք Աստուծմէ կախեալ կը զգան եւ անոր ողորմութեան կ'ապաւինին:

3) Յովհան Ոսկեբերան կ'ըսէ, թէ տուեալ համարը կոչ մըն է քրիստոնէաներուն սէր եւ հոգատարութիւն ցոյց տալու խոնարհներուն հանդէպ, եւ բոլոր անոնց հանդէպ՝ որոնք ոչինչ կը նկատուին աշխարհի հայեացքով:

4) Որոգինէս այս համարին մէջ ակնարկութիւն կը գտնէ հոգեւոր մանկութեան: «Հոգեւոր մանկութիւն» ըսելով կը հասկնայ՝ մա-

քուր ու պարզունակ հաւատք: Ան կը բացատրէ, թէ մանուկը ընդունիլ կը նշանակէ՝ ընդունիլ հաւատքի մաքրութիւնն ու պարզութիւնը, որ անհրաժեշտ է երկինքի արքայութիւնը մտնելու համար:

5) Օգոստինոս այս համարը խոնարհութեան կոչ իբրեւ կը հասկնայ: Ան «մանուկ»ը կը նկատէ խորհրդանշիչ խոնարհ ու հաւատարիմ հաւատացեալին: Օգոստինոս կը հաւատայ, թէ նման հաւատացեալ մը ընդունելով՝ մեր մէջ ընդունած կ'ըլլանք այն խոնարհութիւնն ու անմեղութիւնը որ Յիսուս ունի իր մէջ:

«Ով որ ինծի հաւատացող այս փոքրիկներէն մէկը գայթակղեցնէ, աւելի լաւ կ'ըլլայ, որ գայթակղեցնողին վիզին մեծ երկանաքար անցուի եւ ծովուն խորքը ձգուի՝ ընկղմելու համար» (Մտ 18.6):

1) Տէրը այստեղ կը խօսի իրեն հաւատացող մարդոց մասին, եւ սակայն զանոնք կը կոչէ «փոքրիկներ»: Խօսքը, հետեւաբար, այն հաւատացեալներուն մասին է, որոնք տակաւին մանուկ են իրենց հաւատքին մէջ. այսպիսիները շուտով կը գայթակղին. կը գայթակղին՝ երբ տեսնեն աղքատներու ծառայութեան կանչուած հովիւները՝ հարուստներուն կը ծառայեն. կը գայթակղին՝ երբ տեսնեն հեզ ու խոնարհ Յիսուսի անունով խօսող հովիւները դիրք ու փառք կը փնտռեն: Տէրը կը զգուշացնէ իր աշակերտները եւ իր բոլոր հովիւներն ու հետեւորդները, որ գայթակղութեան պատճառ չդառնան իրենց հաւատքին մէջ փոքր եղողներուն, չծառայեն մեծերուն՝ քանդելու համար հաւատքը փոքրերուն, չքծնին հարուստին դիմաց եւ մոռնան աղքատը, չերթան հզօրին ետեւէն ու լքեն տկարը, որպէսզի անոնց հաւատքի կործանման պատճառ չդառնան:

2) Երկանաքարը ջաղացքի այն քարն է որ կը կապուի անասունին ցորեն աղալու համար: Տէրը կը բացայայտէ, թէ գայթակղութեան պատճառ եղողը անասունի նման պիտի մեռնի (Ժդ 3.19):

3) Մէկուն վիզին շուրջ երկանաքար անցնել ու զայն ծովը նետելը՝ անոր մահը կը դարձնէ անխուսափելի: Տէրը կը յայտնէ, թէ գայթակղութեան պատճառ եղողին յաւիտենական մահը անխուսափելի է:

4) Վիզին անցուած երկանաքարը ոչ միայն կը խեղդէ, այլեւ՝ կը ճզմէ: Գայթակղութեան պատճառ եղողը դժոխքին խորը նետուելէ ետք՝ հոն պիտի տանջուի:

5) Ինչպես իր վիզիոն շուրջ երկանաքար ունեցող կենդանիին համար ազատություն չկայ, այնպես ալ, մեղքի երկանաքարով ծանրաբեռնուած մարդուն համար՝ չկայ ազատություն, ոչ հոս եւ ոչ ալ դժոխքին մէջ: Միայն Մարդու Որդին կրնայ ազատել մեզ մեղքի ստրկութենէն (Յհ 8.36):

«Վա՛յ աշխարհին, քանի գայթակղութիւնները անպակաս են հոն: Գայթակղութիւններ անպայման պիտի պատահին. բայց վա՛յ այն մարդուն, որուն ձեռքով ուրիշներ գայթակղութեան մէջ կ'իյնան» (Մտ 18.7):

1) Առաջին հերթին Տիրոջ «վայ»ը կը վերաբերի աշխարհին, այլ խօսքով՝ աշխարհիկ կեանք ապրողներուն, մեղքի հետեւորդներուն, որոնք այլոց գայթակղութեան, այլ խօսքով՝ իյնալուն ու տապալումին պատճառ կը դառնան, մանաւանդ անոնց՝ որոնց հաւատքը թերի է: Արդարեւ, աշխարհը մարդս գայթակղեցնելու հազարաւոր ճամբաներ ունի, անհաշիւ ձեւեր ունի, անթիւ հնարքներ ունի: Իր հաւատքին մէջ հաստատ եղող մա՛րդը միայն կրնայ չգայթակղիլ ի տես զինք շրջապատող անարդարութեանց ու անիրաւութեանց: Մինչդէռ ան որ թերի է իր հաւատքին մէջ, տեսնելով աշխարհի կողմէ ի գործ դրուած անարդարութիւնը՝ կրնայ գայթակղիլ եւ բացագանչել. *«Ո՛ր է Աստուծոյ արդարութիւնը»*: Եթէ խեղճ է իր աղօթական կեանքին մէջ, տեսնելով աշխարհի կատարած անիրաւութիւնը՝ կրնայ գայթակղիլ եւ ըսել. *«Ինչո՞ւ համար Աստուած իմ իրաւունքս չի պաշտպաներ»*: Եթէ չունի հոգեւոր իմաստութիւն, տեսնելով աղքատին ու տկարին ճգմուիլը աշխարհի կողմէ՝ կրնայ գայթակղիլ եւ աղաղակել. *«Ինչո՞ւ համար Աստուած թոյլ կու տայ որ աղքատն ու տկարը ճգմուին»*: Յիսուս վա՛յ կը կարդայ աշխարհիկ մարդոց, որոնք տկար հաւատացեալներուն գայթակղութեան ու գայթումին պատճառ կը դառնան:

2) Տիրոջ «վայ»ը միայն աշխարհին չի վերաբերիր, այլ նաեւ իր հետեւորդներուն, իրենք զիրենք քրիստոնէայ համարողներուն, Տիրոջ անունով խօսողներուն ու գործողներուն: «Վայ» բառով Տէրը զգաստութեան կը հրաւիրէ իր հետեւորդները, որպէսզի աշխարհիկ մարդու պէս չապրին եւ գայթակղութեան պատճառ չդառնան

ուրիշներուն: Երբ հաւատացեալներուն ապրած կեանքին պատճառով Աստուծոյ անունը կ'անարգուի՝ ատիկա գայթակղութեան պատճառ չի՞ դառնար ուրիշներուն (Հո 2.24): Երբ մէկը ինքզինք հաւատացեալ կը կոչէ, եւ սակայն անհաւատի կեանք կ'ապրի՝ գայթակղութեան պատճառ չի՞ դառնար: Երբ մէկը ինքզինք Քրիստոսով սրբուած կը կոչէ, բայց պիղծ կեանք կ'ապրի՝ չի՞ գայթակղեցներ ուրիշը: Երբ մէկը կը յայտարարէ թէ «Յիսուս ներդ ու սիրո՛ղ Աստուած է», եւ սակայն ինք ո՛չ կը ներէ եւ ո՛չ ալ կը սիրէ՝ գայթակղութեան պատճառ չի՞ դառնար:

3) Ճիշդ է որ Յիսուս կը խօսի ուրիշին ձեռքով գայթակղութեան մէջ իյնալու մասին, բայց սա չի նշանակեր թէ ով որ ուրիշին ձեռքով կամ ուրիշին պատճառով գայթակղի՝ հաշիւ պիտի չտայ դատաստանի օրը: Ճիշդ է, գայթակղութիւններ անպայման պիտի պատահին, բայց պայման չէ որ մենք գայթակղինք: Եթէ մարդը գայթակղի՝ իր ազատ կամքով է որ կը գայթակղի: Մէկը չի կրնար ստիպել մեզի որ մեղք գործենք: Սատանան չի կրնար պարտադրել որ մեղքի ցեխին մէջ թաւալինք: Ուստի, եթէ գայթակղինք՝ ոեւէ արդարացում չունինք: Սատանան կրնայ դրդել մեզ որ մեղքի մէջ իյնանք, բայց մեր կամքին հակառակ՝ մեզ մեղքի մէջ ձգելու զօրութիւնը չունի: Ո՛չ որ եւ ո՛չ մէկ բան կրնայ մեզ մեղքով աղտոտել, եթէ մենք կամենանք ու որոշենք մաքուր մնալ:

«Եթէ ձեռքդ կամ ոտքդ քեզ կը գայթակղեցնէ՝ կտրէ ու նետէ՛ գայն, որովհետեւ ասելի լաւ է մէկ ձեռքով կամ կաղ մտնել կեանքը, քան թէ երկու ձեռք եւ երկու ոտք ունենալ եւ իյնալ յաւիտենական կրակին մէջ: Եւ եթէ աչքդ քեզ կը գայթակղեցնէ՝ հանէ եւ նետէ՛ գայն. ասելի լաւ է միականի մտնել կեանք, քան թէ երկու աչք ունենալ եւ իյնալ դժոխքի կրակին մէջ» (Մտ 18.8-9)³:

1) Ձեռքն ու ոտքը կտրել ու նետելը, կամ աչքը հանել ու նետելը՝ մեղքը արմատէն վերցնել կը նշանակէ: Մեր մարմինի այս անդամները մեզմէ հեռացուցած կ'ըլլանք՝ երբ հեռանանք ամէն բանէ որ

³ Տե՛ս նաեւ Մտ 5.29-30ի բացատրութիւնը:

մեզ մեղքի կ'առաջնորդէ: Կտրուած ճիւղը կը մեռնի. ուրեմն, մեր մարմինի անդամը կտրելը՝ մեղքը մեր սրտին մէջ մեռցնել կը նշանակէ:

2) Ձեռքն ու ոտքը կտրել ու նետելը, կամ աչքը հանել ու նետելը՝ մեր անձերը մեղքի «հաճոյքներէն» զրկելն է: *Աւելի լաւ է մէկ ձեռքով, կաղ ու միականի մտնել կեանքը*, այսինքն՝ աւելի լաւ է զրկանք կրած մտնել արքայութիւն, քան թէ երկու ձեռք, երկու ոտք եւ երկու աչք ունենալ եւ իյնալ դժոխքի կրակին մէջ, այսինքն՝ քան թէ ունենալ մեր աչքի, ոտքի, ձեռքի ու սրտի ուզածը եւ դժոխք իյնալ:

3) Աչքը հանելը, կամ ձեռքն ու ոտքը կտրելը՝ մեծ ցաւ կը պատճառէ: Ուրեմն, երբ Յիսուս կը խօսի մեր աչքը հանելու, մեր ձեռքն ու ոտքը կտրելու մասին, խորքին մէջ, մեզ հրաւիրած կ'ըլլայ որ յօժարակամ յանձն առնենք ամէն ցաւ, մեր փրկութեան ի խնդիր: *Աւելի լաւ է մէկ ձեռքով, կաղ ու միականի մտնել կեանքը*, այսինքն՝ աւելի լաւ է ցաւ կրել ու արքայութիւն մտնել, քան թէ բնաւ ցաւ չքաշել եւ նետուիլ դժոխքի կրակին մէջ ուր ցաւը սաստիկ ու անվերջ է:

«Զգո՛յ՛, մի՛ արհամարհէք այս փոքրիկներէն մէկը. գիտցէք, որ անոնց հրեշտակները երկինքի մէջ միշտ կը տեսնեն իմ երկնաւոր Հայրս» (Մտ 18.10):

1) Հոս յիշուած փոքրիկները իրենց հաւատքին մէջ մանուկ, այլ խօսքով՝ տհաս եղողները չեն, ինչպէս է պարագան 6-րդ համարին մէջ յիշուած փոքրիկներուն: Հոս յիշուած փոքրիկները կը պատկերացնեն «աղքատ ու խոնարհ հաւատացեալները», կ'ըսէ Յովհաննէս Ծործորեցին: Տէրը կը զգուշացնէ մարդիկը որ արհամարհական վերաբերմունք չցուցաբերեն աղքատ ու խոնարհ մարդոց հանդէպ, չանտեսեն արդէն իսկ անտեսուածը:

2) Յիսուս կը բացայայտէ թէ յիշեալ փոքրիկները, այլ խօսքով՝ աղքատ ու խոնարհ մարդիկը, աննշան ու աննշմար մարդիկը ունին իրենց հրեշտակները, որոնք երկինքի մէջ միշտ կը տեսնեն իր ու մեր երկնաւոր Հայրը: Յիշեալ իր խօսքով, Տէրը կը յայտնէ, թէ Աստուած եւ իր հրեշտակները կը տեսնեն անտեսուածը ու կը նշմարեն աննշմարը:

3) Երկնաւոր Հայրը տեսնել կը նշանակէ՝ անոր ներկայութեան կանգնած ըլլալ: Այս առումով, երբ Յիսուս կը հաստատէ թէ

փոքրիկներուն հրեշտակները միշտ կը տեսնեն իր երկնաւոր Հայրը, ըսել կ'ուզէ թէ անոնք մնայուն կերպով իր Հօրը ներկայութեան կանգնած են: Իսկ իր Հօրը ներկայութեան կանգնած ըլլալը ցոյց կու տայ անոնց բարեխօսի պաշտօնը: Արդարեւ, անոնք Աստուծոյ ներկայութեան կանգնած՝ կը բարեխօսեն Քրիստոսի զաւակներուն համար, եւ անոնց աղօթքները կը մատուցեն Աստուծոյ. *«Խունկին ծուխը որ Աստուծոյ ընտրեալներուն աղօթքն է հրեշտակին ձեռքէն բարձրացաւ Աստուծոյ առջեւ»* (Յյտ 8.4):

4) Հրեշտակները կոչուած են «անոնց հրեշտակները»: Մեծ մխիթարութիւն է մեզի համար գիտնալ թէ մեզմէ ամէն մէկը ունի իր սեփական հրեշտակը, որ իր սեփական պաշտպանն է, հոգատարն է, բարեկամն է, ծառայողն է (Եբր 1.14): Ճիշդ է որ փառքը միայն Աստուծոյ է, բայց սխալ չէ շնորհակալ ըլլալ մեր հոգատար հրեշտակներուն:

«Որովհետեւ Մարդու Որդին եկաւ կորսուածը փրկելու համար» (Մտ 18.11):

1) Տէրը ցոյց տալէ ետք թէ հրեշտակները Աստուծոյ ներկայութեան կը կանգնին «փոքրիկ» հաւատացեալներուն պաշտպանութեան ի խնդիր, խօսքը կը շարունակէ հաստատելու թէ ինք աշխարհ եկաւ *«կորսուածը փրկելու համար»*: Տէրը այստեղ կը բացայայտէ հրեշտակներուն եւ իր ըրածին տարբերութիւնը: Հրեշտակները չեն փրկեր, այլ՝ փրկուածին կ'օգնեն (Եբր 1.14): Փրկիչն ու փրկողը Յիսուս ինքն է: Հրեշտակները մեր ուրախութիւնը չեն, բայց կ'ուրախանան մեզի հետ ու մեզի համար՝ երբ ապաշխարենք (Ղկ 15.10): Մեր ուրախութիւնը Աստուած է, ինչպէս հրեշտակներուն ուրախութիւնը:

2) Տէրը «կորսուած» կը կոչէ մեղքի մէջ ապրող մարդը: Ինչպէս ցեխի մէջ ինկող երկաթէ դրամը կը կորսուի, այնպէս ալ, մեղքի պատճառով երկաթացած ու մեղքի ցեխին մէջ ինկած մարդը կորսուած կը համարուի: Անառակի առակին մէջ այնքան ատեն որ կրտսեր որդին չէր դարձած իր հօրը՝ կը համարուէր «կորսուած», բայց երբ դարձաւ իր հօրը՝ համարուեցաւ «գտնուած» (Ղկ 15.24,32): Մենք կորսուածներուն շարքին ենք, թէ՛ գտնուածներուն: Եթէ ար-

ցունք թափած ենք Տիրոջ խաչին առջեւ ուր ան իր արիւնը թափեց՝ կը նշանակէ թէ գտնուածներուն շարքին ենք, իսկ եթէ արցունք չենք թափած՝ կը նշանակէ թէ կորսուածներուն շարքին ենք:

«Ի՞նչ կը կարծէք. եթէ մարդ մը իր հարիւր ոչխարներէն մէկը կորսնցնէ, չի՞ ձգեր իննսունինը ոչխարները լերան վրայ եւ չ'ե՞րթար փնտռելու կորսուած ոչխարը» (Մտ 18.12):

1) «Մարդ»ը որուն մասին Յիսուս այստեղ կը խօսի՝ ինքն է. սովորական ռեւէ մարդ կամ հովիւ իր իննսունինը ոչխարները լեռներու վրայ ձգելով չ'երթար փնտռելու կորսուած մէկ հատիկ ոչխարը, որովհետեւ նման պարագայի կրնայ բոլոր միւս ոչխարները կորսնցնել: Յիսուս ինքն է այն հովիւն որ թողուց իր իննսունինը ոչխարները՝ հրեշտակներուն ինը դասերը, եւ աշխարհ եկաւ փնտռելու կորսուած մէկ հատիկ ոչխարը, որ կը ներկայացնէ մարդկային սերունդը:

2) Իգնատիոս Վարդապետ, Յովհաննէս Ոսկեբերան, Յովհաննէս Ծործորեցի եւ ուրիշներ, կ'ըսեն թէ «հարիւր ոչխարներ»ը կը ներկայացնեն հրեշտակներն ու մարդկութիւնը միասնաբար: 100 թիւը եբրայական մտածողութեան մէջ նշանակ է ամբողջականութեան: Տէրը 100 թիւով կը ներկայացնէ հրեշտակներն ու մարդիկը, ցոյց տալու համար թէ Աստուծոյ սկզբնական կամքն ու ծրագիրն էր որ հրեղէն եւ հողեղէն բոլոր արարածները ըլլային մէկ ամբողջութիւն, եւ կազմէին մէկ եւ նոյն աստուածային ընտանիքը: Աստուածային այս կամքն ու ծրագիրը «խանգարուեցաւ» երբ մարդը մեղանչեց Աստուծոյ դէմ եւ դուրս եկաւ Աստուծոյ ընտանիքէն. մարդուն մեղանչումով խախտեցաւ այդ 100 թիւը, այլ խօսքով՝ այդ մէկութիւնն ու միութիւնը որ կար հրեշտակներուն ու մարդոց միջեւ, եւ այս ձեւով 100 թիւը 99-ի վերածուեցաւ: Բայց որովհետեւ Արարիչը կը սիրէ մարդիկը, թողուց իր 99 ոչխարները՝ հրեշտակներու գունդերը լերան վրայ, այսինքն՝ երկինքի բարձունքին մէջ, եւ աշխարհ եկաւ փնտռելու կորսուած մարդը, ճիշդ ինչպէս փնտռեց Ադամը երբ անիկա պահուրտած էր ծառերուն ետին (Ծն 3.8-11): Այո՛, Տէրը աշխարհ եկաւ գտնելու կորսուած մարդը եւ զայն միացնելու իննսունինը ոչխարներուն՝ հրեշտակներու գունդերուն,

որպէսզի անոնք դարձեալ մէկ ամբողջութեան ու մէկ ընտանիքի վերածուին. ծրագիր մը՝ որ պիտի իրականանայ Տիրոջ երկրորդ գալստեան ժամանակ:

3) *«Չ'ե՞րթար փնտռելու կորսուած ոչխարը»:* Յիսուս այս տողը հարցումի ձեւով կը ներկայացնէ, բացայայտելու համար, թէ՛ այո՛, կ'երթայ փնտռելու, եւ թէ՛ այս ուղղութեամբ ո՛չ մէկ կասկած պէտք է ունենանք: Յիսուս մեզ ստեղծող Աստուածն է: Ան մեզ ստեղծելէ ետք՝ չլէց մեզ, նոյնիսկ երբ մենք զինք լքեցինք: Երբ Ադամ ու Եւա զինք լքեցին՝ ի՛նք գնաց ու զիրենք փնտռեց, որովհետեւ ինք միայն ստեղծիչ Աստուած չէ, այլ նաեւ հոգատար Աստուած է:

4) *«Չ'ե՞րթար փնտռելու կորսուած ոչխարը»:* Իր այս հարցումով Յիսուս կը յայտնէ նաեւ, որ եթէ ինք մեզ չփնտռէ՝ մենք չենք կրնար զինք գտնել. եթէ ինք մեզ իրեն չդարձնէ՝ մենք չենք կրնար իրեն դառնալ: Արդարեւ, ո՞վ կրնայ գտնուիլ առանց Գտնողին: Ո՞վ կրնայ սրբուիլ առանց Սրբողին: Ո՞վ կրնայ երկինքի ճամբան գնտել առանց Երկնաւորին:

5) *«Փնտռել»* բառը ցոյց կու տայ աշխատանք, ճիգ: Այս բառով, հետեւաբար, Յիսուս կը պարզէ թէ մարդը գտնելը ու զայն դարձի բերելը դիրքին ու հեզասահ աշխատանք մը չեղաւ ու չէ: Մարդը բնութեամբ խեղճ ու ողորմելի ըլլալով եւ մեղքին միշտ հակամէտ ըլլալով, կարիքը ունի Տիրոջ կողմէ ո՛չ թէ բազմահարիւր անգամներ, այլ բազմահազար անգամներ փնտռուելու, որպէսզի գտնուի:

«Եւ եթէ պատահի որ գտնէ, վստահ եղէք որ աւելի՛ կ'ուրախանայ այդ ոչխարին համար, քան թէ իննսունինը ոչխարներուն համար, որոնք կորսուած չեն» (Մտ 18.13):

1) Յիսուս չ'ըսեր «երբ գտնէ», այլ՝ *«եթէ պատահի որ գտնէ»:* Որովհետեւ, կրնայ եւ չգտնել: Տէրը իր արիւնը պիտի թափէր բոլոր մարդոց փրկութեան համար, բայց բոլորը չէ որ կ'ընդառաջեն անոր փրկութեան հրաւերին: Գիտնալով այս իրողութիւնը, երբ գինիի բաժակը տուաւ աշակերտներուն՝ չըսաւ. *«Ասիկա իմ արիւնս է, ... որ բոլորին համար կը թափուի»*, այլ ըսաւ՝ *«Ասիկա իմ արիւնս է, ... որ շատերու համար կը թափուի»* (Մտ 26.28: Մր 14.24): Տէրը յստակ դարձուց թէ «շատերը» ընդունեցին եւ պիտի ընդունին իր

փրկութիւնը, բայց ոչ բոլորը: Մեր յիշած այս խօսքը անշուշտ նախասահմանութեան հետ կապ չունի: Այսինքն, Տէրը սկիզբէն չէ որոշած մարդոց յաւիտենական «ճակատագիրը», չէ որոշած թէ որո՞նք պիտի փրկուին, եւ որո՞նք պիտի կորսուին: Ճիշդ է որ Աստուած սկիզբէն գիտէ թէ որո՞նք պիտի փրկուին, եւ որո՞նք պիտի կորսուին, բայց ինք չէ որոշած ատիկա մարդուն կամքին հակառակ: Աստուած մարդը փրկելու որոշումը կ'առնէ՝ հիմնուելով մարդուն առած որոշումին վրայ: Եթէ մարդը որոշէ առանց Աստուծոյ ապրիլ՝ Աստուած անոր կամքին հակառակ զայն պիտի չփրկէ: Կան որոշ ուղղութիւններ որոնք կ'ըսեն. *«Եթէ Աստուած որոշած է տուեալ անձը փրկել, այդ անձը ինչ ալ ընէ իր կեանքի ընթացքին՝ զայն պիտի փրկէ: Իսկ եթէ որոշած է տուեալ անձը չփրկել, այդ անձը ինչ ալ ընէ, ինչ բարիք ալ գործէ, որքան ալ հաւատք ունենայ, մաքուր կեանք ունենայ՝ զայն պիտի չփրկէ»*: Նման հաստատում ոչ միայն Աստուածաշունչի ուսուցումներուն հակառակ է, այլեւ հարուած ու անարգանք է Աստուծոյ անաչառութեան, արդարութեան, անկողմնակալութեան, սրբութեան ու սիրոյն: Եթէ Աստուած որոշէ փրկել մէկը որ չ'ուզէր զինք, չի հետեւիր իրեն եւ չէ հետաքրքրուած իրմով, եւ միւս կողմէ՝ կորսնցնել մէկը որ կ'ուզէ զինք, կը հետեւի իրեն, եւ կապուած է իրեն, կը նշանակէ թէ Աստուած արդար չէ, անաչառ չէ, անկողմնակալ ու սուրբ չէ: Աստուածային արդարութիւնը կը պահանջէ փրկել զԱստուած սիրողները, եւ կորուստի մատնել չսիրողները:

2) Յիսուս կը բացայայտէ թէ ինք աւելի կ'ուրախանայ կորսուած եւ իր կողմէ գտնուած ոչխարին համար, *«քան թէ իննսունինը ոչխարներուն համար, որոնք կորսուած չեն»*: Իր ուրախանալը կորսուածին փրկութեան համար՝ մարդուն հանդէպ իր բացառիկ սիրոյն արդիւնքն է: Մեր փրկութիւնը Տիրոջ համար ուրախութիւն է: Իննսունինը ոչխարները (հրեշտակները) մեղքին դէմ կռուելու ու անոր յաղթելու խնդիր չունին, մինչդեռ մարդը Սուրբ Հոգիին օգնութեամբ պէտք է կռուի մեղքին դէմ ու յաղթէ անոր (Հռ 8.13). մեղքին դէմ մարդուն մղած այս պայքարն է որ կ'ուրախացնէ Յիսուսը: Կրնանք երբեմն պարտութիւն կրել այս պայքարին մէջ, բայց Տէրը մեր կրած պարտութեան չի նայիր, այլ մեղքին դէմ մեր մղած պայքարին կը նայի:

«Նմանապէս ալ Հայրս, որ երկինքի մէջ է, չ'ուզեր որ այս փոքրիկներէն մէկը կորսուի» (Մտ 18.14):

1) 10-րդ համարը բացատրած ատեն ըսինք, թէ *«փոքրիկները աղքատ ու խոնարհ հաւատացեալներն են»* (Յովհաննէս Ծործորեցի): Մեր երկնաւոր Հայրը չ'ուզեր որ աղքատ ու խոնարհ մարդիկը կորսուին, որովհետեւ յատուկ սէր ունի այսպիսիներուն հանդէպ: Աստուած կ'ուզէ որ անտեսուած ամէն անձ՝ իր տեսութեան արժանի դառնայ, երեսի վրայ ձգուած ամէն անձ՝ իր երեսը տեսնէ, չարչարուած ամէն անձ՝ երկինքի հանգիստը վայելէ, եւ զրկուած ռեւէ անձ՝ չզրկուի երկնային փառքէն:

2) Յիսուս կը յայտնէ որ մեր երկնաւոր Հայրը *«չ'ուզեր փոքրիկներէն մէկը կորսուի»*: Այս բառերը պէտք է մտածել տան մեզի մեր երկնաւոր Հօրը սրտին մասին: Միքտ մը՝ որ մեզի հանդէպ լեցուն է սիրով ու կարեկցութեամբ, հոգատարութեամբ ու գուրգուրանքով, բարութեամբ ու քաղցրութեամբ: Այո՛, եթէ յիշեալ փոքրիկներէն մին ենք՝ մեր երկնաւոր Հայրը չ'ուզեր որ կորսուինք: Եթէ կեանքի հարուածներուն դիմաց տկար ու փոքր կը զգանք, ապաւինի՛նք մեր երկնաւոր Հօրը, եւ յիշենք ու հաւատանք, թէ ան չ'ուզեր որ կորսուինք: Եթէ մեղքի նետերուն խոցերուն դիմաց խեղճ ու փոքր կը զգանք, հաւատքով կառչինք մեր երկնաւոր Հօրը, քաջ գիտնալով թէ ան չ'ուզեր որ կորսուինք: Եթէ բռնակալներուն ու իրաւագրկողներուն բռունցքին դիմաց մինակ ու փոքր կը զգանք, մեր յոյսը դնենք մեր երկնաւոր Հօրը վրայ, վստահ ըլլալով թէ ան չ'ուզեր որ կորսուինք:

«Եթէ եղբայրդ քեզի դէմ մեղանչէ, գնա յանդիմանէ զայն, երբ որ երկուքդ առանձին եք: Եթէ մտիկ ընէ քեզի՝ եղբայրդ շահած կ'ըլլաս» (Մտ 18.15):

1) Մէկը կրնայ իր մէկ խօսքով կամ գործով ցաւցնել մեզ եւ ատիկա կրնայ դիտումնաւոր ըլլալ կամ դիտումնաւոր չըլլալ. ի՞նչ պէտք է ընել նման պարագայի. Տէրը կը պատուիրէ երթալ մեզի դէմ մեղանչող մեր եղբօր մօտ, առանձնաբար խօսիլ հետը եւ յանդիմանել զայն. «յանդիմանել» կը նշանակէ՝ անոր մեղքը կամ սխալը՝

անոր աչքին առջեւ պարզել, եւ ատիկա անշուշտ քաղցրութեամբ պէտք է ըլլայ, որպէսզի մեր կատարած յանդիմանութիւնը ընդունելութիւն գտնէ յանդիմանողին կողմէ, անդրադառնայ իր սխալին եւ փոխէ իր ընթացքը, եւ այդ ձեւով՝ դարձեալ զինք շահած կ'ըլլանք իբրեւ եղբայր: Տիրոջ կամքն է որ մեզի դէմ մեղանշող անձը սրբագրելու առաջին փորձը ըլլայ անոր հետ առանձնաբար, երբ մինակ ենք, մարդոց աչքերէն հեռու, որովհետեւ, ուրիշներուն ներկայութեան զայն «յանդիմանելը», այլ խօսքով՝ անոր մեղքը կամ սխալը բացայայտելը, կրնայ պատճառ դառնալ որ իր արժանապատուութիւնը վիրաւորուած զգայ, եւ ատիկա կրնայ զինք լեցնել ընդվզումով եւ դառնութեամբ, եւ կրնայ մերժել մեզ ու մեր կատարած սրբագրութիւնը, եւ այդ ձեւով մենք կը կորսնցնենք զինք իբրեւ եղբայր, եւ գուցէ կը շահինք իբրեւ թշնամի:

2) Ուշադրութիւն դարձուցէք որ խօսքը մեզի դէմ մեղանշող սովորական մարդու մը մասին չէ, մեզի անձանօթ եղող կամ մեզի թշնամի եղող մարդու մը մասին չէ, այլ՝ եղբոր մը մասին. *«Եթէ եղբայրդ քեզի դէմ մեղանշէ»*: Հոս «եղբայր» ըսելով կը հասկնանք մէկը որ Քրիստոսի հաւատքը ընդգրկած եւ Քրիստոսով մեզի եղբայր դարձած է: Այլ բացատրութեամբ մը, «եղբայր» ըսելով կը հասկրնանք հաւատացեալները, Քրիստոսի հետեւորդները, անոր զաւակները: Արդարեւ, ո՞վ կրնայ ուրանալ թէ այսօր թշնամութիւններ կան Քրիստոսով եղբայր դարձածներուն միջեւ, նոյն եւ մէկ Քրիստոսին հաւատացողներուն միջեւ: Քրիստոս մեզ կը հրաւիրէ, որ եթէ մեր հաւատակից եղբայրը մեզի դէմ մեղանշէ, երթանք եւ քաղցրութեամբ յանդիմանենք զայն երբ երկուքով առանձին ենք: Այո՛, եթէ հաւատակիցներ խնդիր ունենան իրարու հետ, պէտք է քաջութիւնը եւ միաժամանակ խոնարհութիւնը ունենան քով-քովի գալու, խնդիրը լուծելու եւ հաշտութիւն կնքելու: Օ՛հ, այսօր որքա՛ն հաւատացեալներ կան որոնք քէն են իրարու հետ: Հաւատացեալներ՝ որոնք կը յայտարարեն թէ հաշտուած են Քրիստոսի հետ, բայց կը դժուարանան իրենց հաւատակից եղբոր կամ քրոջ հետ հաշտուելու: Հաւատացեալներ՝ որոնք կը յայտարարեն թէ կը ճանչնան Քրիստոսը, բայց կը մերժեն ճանչնալ իրենց եղբայրը կամ քոյրը: Հաւատացեալներ՝ որոնք կ'ըսեն թէ Տիրոջ երեսը կը փնտռեն, բայց երբ փողոցին մէջ հանդիպին եղբոր մը կամ քրոջ մը՝ երես կը

դարձնեն անոր: Հաւատացեալներ՝ որոնք երկինքի արքայութիւնը ժառանգել կ'ուզեն, բայց երկրի վրայ իրենց արարքներով երկինքի Արքան կ'ուրանան:

«Իսկ եթէ մտիկ չընէ քեզի՝ հետոյ մէկ կամ երկու հոգի եւս առ, որպէսզի *"երկու կամ երեք վկաներու բերնով հաստատուի ամէն ամբաստանութիւն"*» (Մտ 18.16):

1) Եթէ մեզի դէմ մեղանշող անձը առանձնաբար յանդիմանելը եւ անոր սխալը՝ անոր ցուցնելը օգուտ մը չըրաւ, պէտք է դիմել երկրորդ քայլին՝ որ մեղանշող անձը երկու կամ երեք վկաներու ներկայութեան յանդիմանելն է (Բ.Օր 19.15): Վկաները պէտք էր հոգեւոր գետնի վրայ փորձառութիւն ունեցող եւ իրենց առաքինի վարքով ժողովուրդին կողմէ վկայուած անձեր ըլլային, որպէսզի ոչ միայն լսող ըլլային կատարուած յանդիմանութեան, այլեւ՝ անհրաժեշտութեան պարագային իրենք եւս պէտք եղած յորդորը տային մեղանշող անձին. այս իմաստով, վկաները լուռ մնացող ու լռութեամբ մտիկ ընող կրնային չըլլալ, այլ՝ լսելէ ետք կատարուած յանդիմանութիւնը՝ կրնային հաստատել զանիկա, ինչ որ նշեալ բառերն իսկ ցոյց կու տան. *«Վկաներու բերնով հաստատուի ամէն ամբաստանութիւն»*: Երբ մեղանշող անձը տեսնէ որ երկու-երեք հոգիներ նոյն բանը կը հաստատեն՝ կրնայ համոզուիլ իր սխալին եւ փոխել իր ընթացքը:

2) Տիրոջ կամքն ու պատուէրն է, որ եթէ մեր եղբայրը մտիկ չընէ մեզի, ականջ չտայ մեր յանդիմանութեան, եւ չհամոզուի մեր խօսքին՝ «մէկ կամ երկու հոգի» մեզի հետ առնենք: Միքսոս որքա՞ն խորունկ կը ցաւի, եւ գիտէ՞ք ինչու: Որովհետեւ մենք շատ քիչ ունինք, չըսելու համար թէ չունինք այդ «մէկ կամ երկու հոգի»ն, որոնք կը կամենան կամ ասակ են եղբայրներու ու քոյրերու միջեւ ծագած խնդիրները լուծելու: Ո՞ր են գծաւոր հաւատացեալները հաշտեցնող այդ «մէկ կամ երկու հոգի»ները: Ո՞ր են իրարմէ հեռացած հաւատակից եղբայրներն ու քոյրերը քով-քովի բերող հաւատացեալները: Ո՞ր են հաշտարարները երբ անհաշտութիւն կը ծագի եղբայրներուն միջեւ: Ո՞ր են խաղաղարարները երբ խռովութիւն կ'ըլլայ քոյրերուն միջեւ:

«Իսկ եթե անոնց ալ մտիկ չընէ՝ բոլոր հաւատացեալներուն ներկայութեան ըսէ, եւ եթե անոնց ալ մտիկ չընէ՝ զինք նկատէ հեթանոս մը եւ կամ մաքսաւոր մը» (Մտ 18.17):

1) Կարելոր է նկատի առնել որ մեղանչող եղբօր առանձնաբար թէ երկու-երեք հոգիներու ներկայութեան յանդիմանելուն նպատակը զինք վիրաւորելը չէ, անոր մեղաւոր ըլլալը ցուցնելը չէ, մեր դէմ իր գործած մեղքին բացայայտումը չէ, այլ՝ անոր դարձն ու փրկութիւնը, եւ զայն վերստին իբրեւ եղբայր շահիլը:

2) «Հաւատացեալներուն ներկայութեան ըսէ». բառացի՝ «Եկեղեցիին ըսէ»: Հոս «եկեղեցի» ըսելով կրնանք հասկնալ Քրիստոսի եկեղեցին, այսինքն՝ հաւատացեալներու բազմութիւնը, եւ կրնանք հասկնալ նաեւ եկեղեցիին հովիւը կամ առաջնորդը: Բոլոր հաւատացեալներուն կամ հովիւին ու առաջնորդին ներկայութեան կատարուած յանդիմանութիւն մը կրնայ մեծ ճնշումի եւ ամօթի մատնել մեղանչող եղբայրը եւ անիկա կրնայ դարձի գալ եւ վերամիանալ եկեղեցիին՝ հաւատացեալներու բազմութեան, բայց կրնայ նաեւ կործանարար ազդեցութիւն ունենալ յանդիմանուող անձին վրայ եւ անիկա ամբողջութեամբ հեռանայ իր հաւատքէն, եւ եկեղեցոյ հայեացքով դասուի հեթանոսներու կամ մաքսաւորներու շարքին:

3) Հրեաներ փրկութեան անարժան կը նկատէին հեթանոսներն ու մաքսաւորները, եւ զանոնք իրենց եկեղեցիներէն (հաւաքոյթներէն) ներս չէին ընդուներ: Երբ Տէրը կ'ըսէ՝ «*զինք նկատէ հեթանոս մը եւ կամ մաքսաւոր մը*», խորքին մէջ հրեաներուն մտածելու ձեւն է որ կը գործածէ, բացայայտելով նոյնինքն հրեաներուն թէ իրենք չէին կրնար փրկութեան արժանի դառնալ եւ իր եկեղեցիին անդամ ըլլալ, եթէ երբեք շարունակէին մեղքի մէջ ապրիլ: Արդարեւ, Յիսուս բազմիցս յանդիմանեց զիրենք առանձնաբար՝ բայց անոնք դարձի չեկան. յանդիմանեց զիրենք այլ վկաներու ներկայութեան՝ նորէն դարձի չեկան. յանդիմանեց զիրենք իր եկեղեցիին (իր հետեւորդներուն) ներկայութեան՝ դարձեալ դարձի չեկան: Տէրը «հեթանոս» եւ «մաքսաւոր» բառերուն գործածութեամբ, ուզեց բացայայտել զինք մերժող ու իր դէմ մեղանչող հրեաներուն, թէ ժամանակը հասած էր որ հեթանոսներն ու մաքսաւորները

ընդգրկելին իր փրկութիւնը, եւ անոնց տեղ՝ իրե՛նք դառնային իր փրկութիւնը մերժող նոր հեթանոսներն ու նոր մաքսաւորները:

«Վստահ գիտցէք, թէ ինչ որ կապէք երկրի վրայ՝ կապուած պիտի ըլլայ երկինքի մէջ, եւ ինչ որ արձակէք երկրի վրայ՝ արձակուած պիտի ըլլայ երկինքի մէջ» (Մտ 18.18):

1) Կապելու եւ արձակելու այս իշխանութիւնը ասկէ առաջ Յիսուս տուաւ Պետրոս առաքեալին, երբ ան խոստովանեցաւ թէ Յիսուսը՝ նոյնինքն Քրիստոսն է (Օծեալը), կենդանի Աստուծոյ Որդին (Մտ 16.16,19): Յի 20.23-ին մէջ եւս Յիսուս նոյն իշխանութիւնը՝ կու տայ, բայց այս անգամ բոլոր առաքեալներուն. իշխանութիւն մը՝ որ կարող կը դարձնէ առաքեալները, իրենց մեղքերը խոստովանող մարդոց ներում եւ արձակում շնորհելու, իսկ իրենց մեղքերը չխոստովանող մարդոց՝ այդ ներումն ու արձակումը չշնորհելու: Ներում եւ արձակում շնորհելը՝ խոստովանող մարդը ներուած ու իր մեղքերէն արձակուած յայտարարել կը նշանակէ, իսկ ներում ու արձակում չշնորհելը՝ չխոստովանող մարդը չներուած ու իր մեղքերէն չարձակուած յայտարարել կը նշանակէ: Առաքեալներուն տրուած այս իշխանութիւնը փոխանցուեցաւ եկեղեցիին, այս պարագայիս՝ եկեղեցականներուն: Չմոռնանք որ Հին Կտակարանին մէջ քահանային իրաւասութիւնն էր բոլորտ մարդը մաքուր կամ անմաքուր յայտարարելը: Չայն մաքուր յայտարարելը՝ զայն արձակել կը նշանակէր, իսկ զայն անմաքուր յայտարարելը՝ զայն կապել կը նշանակէր: Յիսուս բոլորտ անձ մը բժշկելէ ետք՝ զայն դրկեց քահանային մօտ (Մտ 8.4), որովհետեւ քահանան պէտք էր յայտարարէր անոր մաքրուած ըլլալը⁴:

2) Տուեալ համարին մէջ կը թուի թէ Յիսուս նոյն իշխանութիւնը կը շնորհէ իր բոլոր հետեւորդներուն, մէկ յստակ տարբերութեամբ մը սակայն, հոս կապելը կամ արձակելը երկու անհատներու միջեւ տեղի կ'ունենայ: Տէրը կը բացայայտէ, թէ ոեւէ անհատ որ կը մեղանչէ իր նմանին դէմ՝ կապուած կը համարուի, եւ կապանքը կը քակուի միայն այն ատեն, երբ իր նմանէն յանդիմանուելու պարա-

⁴ Տե՛ս նաեւ Մտ 16.19-ի բացատրութիւնը:

գային՝ խոստովանի իր մեղքը. իսկ չխոստովանելու պարագային՝ մեղքի կապանքներով կապուած կը մնայ թէ՛ երկրի վրայ եւ թէ՛ երկինքի մէջ: Անշուշտ սովորական մարդը ինք չէ որ խոստովանող մարդը արձակուած եւ չխոստովանող մարդը կապուած կը յայտարարէ. ատիկա եկեղեցական ձեռնադրութիւն եւ օծում ունեցող մարդը կ'ընէ միայն: Սովորական մարդը կրնայ ներել իր դէմ մեղանշող եղբօր, բայց այդ մեղքէն արձակումը եկեղեցականը ինք պէտք է շնորհէ Տէր Յիսուսի անունով եւ անոր կողմէ տրուած իշխանութեամբ (Յհ 20.23):

«Կ'ըսեմ ձեզի, որ եթէ ձեզմէ երկու հոգի երկրի վրայ միաբանին ռեւէ խնդրանքի համար, ի՛նչ որ ալ խնդրեն՝ երկնաւոր Հայրս պիտի կատարէ ատիկա: Որովհետեւ ուր որ երկու կամ երեք հոգի հաւաքուին իմ անունովս, ես հոն եմ՝ անոնց միջեւ» (Մտ 18.19-20):

1) Այստեղ Տէրը կը խօսի ճշմարիտ աղօթքի եւ ճշմարիտ աղօթողներու մասին: Ըշմարիտ աղօթքը՝ հաւաքաբար մատուցուած աղօթքն է, եւ ճշմարիտ աղօթողները՝ քով-քովի եկող եւ միասնաբար ու միաբանաբար աղօթող մարդիկն են: «Միաբանին» բառով Յիսուս կը յայտնէ, թէ իր կամքն է՝ միութիւն ու միաբանութիւն տեսնել աղօթքի նուիրուած մարդոց միջեւ, իր զաւակներուն միջեւ, եկեղեցիներուն միջեւ: «Միաբան» ըլլալ մէկու մը հետ, կը նշանակէ անոր հետ մէկ սիրտ ու մէկ հոգի ըլլալ, անոր հետ համաձայն ու համերաշխ ըլլալ, անոր հետ սիրով ըլլալ: Շատ անգամ անհատ հաւատացեալներուն աղօթքները անպատասխան կը մնան, որովհետեւ միութեան ու միաբանութեան մէջ չեն այլ հաւատացեալներու հետ: Այլ հաւատացեալներու հետ անմիաբանութիւնը՝ կը փակէ մեր առջեւ երկինքի դռները, եւ մեր աղօթքները անպատասխան կը թողու:

2) Տէրը կը քաջալերէ առանձնաբար աղօթել (Մտ 6.6), բայց կը քաջալերէ նաեւ հաւաքաբար աղօթել: Հաւաքական աղօթքը հրաշքներ կը գործէ: Հաւատացեալներ միասնաբար մէկտեղուած կ'աղօթէին երբ Սուրբ Հոգին յայտնուեցաւ ու իրենց վրայ հանգչեցաւ (Գրծ 2.1-4): Առաքեալներ ու հաւատացեալներ միասնաբար կ'աղօթէին երբ իրենց հաւաքատեղին շարժեցաւ եւ բոլորը Սուրբ Հոգիով

լեցուեցան (Գրծ 4.31): Շատեր հաւաքուած էին Մարկոս աւետարանիչի մօրը՝ Մարիամի տունը եւ կ'աղօթէին երբ Տիրոջ հրեշտակը եկաւ եւ Պետրոսի կողը խթեց, եւ անոր ձեռքէն շղթաները ինկան, բանտին ու դարպասին դռները իրենք իրենց բացուեցան, եւ Պետրոս դուրս եկաւ: Եւն:

3) *«Ի՛նչ որ ալ խնդրեն՝ երկնաւոր Հայրս պիտի կատարէ ատիկա»*: Այս վկայութեամբ Տէրը կը յայտնէ թէ հաւաքաբար մատուցուած աղօթքին Աստուած անպայման կը պատասխանէ, պայմանաւ սակայն որ քով-քովի հաւաքուած աղօթող անհատներուն միջեւ սիրոյ ու սրտի միութիւն ըլլայ, կատարեալ համերաշխութիւն ըլլայ: Երբ ուրիշին միացած եւ անոր հետ միաբանած կ'աղօթենք՝ այդ աղօթքին դիմաց երկինքի դուռը չի կրնար փակ մնալ:

4) *«Ուր որ երկու կամ երեք հոգի հաւաքուին իմ անունովս»*: Չի բաւեր հաւաքուիլ ու միաբանիլ խնդրանքի մը համար, այլ պէտք է հաւաքուիլ Յիսուսի անունով, իսկ Յիսուսի անունով հաւաքուիլ, կը նշանակէ՝ անոր անուան փառքին ու փառաւորման համար հաւաքուիլ: Թէկուզ հաւաքաբար ու միաբանօրէն աղօթենք, բայց եթէ երբեք մեր աղօթքին նպատակը Յիսուսը փառաւորելը չէ, եւ եթէ մեր աղօթքին պատասխանը Յիսուսի անունը պիտի չփառաւորէ՝ այդ աղօթքը անպատասխան կը մնայ:

5) *«Ես հոն եմ՝ անոնց միջեւ»*: Յիսուս կը խոստանայ ներկայ ըլլալ մեր աղօթքի պահուն՝ երբ ուրիշներուն միացած ու անոնց հետ միաբանած կ'աղօթենք: Ուր որ միաբանութիւն կայ՝ հո՛ն է Տէրը: Ուր որ խաղաղութիւն կայ՝ հո՛ն է խաղաղութեան Իշխանը:

«Այն ատեն Պետրոս մօտեցաւ Յիսուսի եւ հարցուց. *"Տէ՛ր, քանի՞ անգամ եթէ եղբայրս մեղանչէ ինձի դէմ՝ պէտք է ներել իրեն. մինչեւ եօթը անգամ"*: Յիսուս պատասխանեց. *"Ոչ թէ եօթը անգամ, այլ եօթանասուն անգամ եօթը"*» (Մտ 18.21-22):

Պետրոս առաքեալ լսեց Տիրոջ խօսքը՝ թէ պէտք է ներել մեր դէմ մեղանչող եւ իր սխալը ընդունող եղբօր. ան լսած էր Տիրոջ պատուէրը՝ մէկ օրուան մէջ եօթը անգամ մեղանչող եղբօր ներելուն մասին (Ղկ 17.4). ան գիտէր նաեւ ռաբբիներուն ուսուցումին մասին, թէ՛ հրեայ մարդը պէտք էր ներել մէկ կամ երկու անգամ իր

դիմ մեղանշող իր ազգակիցին, բայց եթե երեք անգամ մեղանշեր՝ իրաւունք ունէր չներելու անոր: Այս երեք իրողութիւնները պատճառ դարձան որ Պետրոս մօտենար Տիրոջ եւ հարցնէր. *«Տէ՛ր, քանի՞ անգամ եթէ եղբայրս մեղանշէ ինձի դէմ՝ պէտք է ներեմ իրեն. մինչեւ եօթը անգամ»:* Առաքեալին մտքին մէջ շփոթ մը կար. իրեն համար յստակ չէր թէ մարդ քանի՞ անգամ կրնար ներել իր նմանին, բայց մէկ բան յստակ է, որ անոր մտքին մէջ ներումը սահման ունէր: Տէրը ցոյց տալու համար անոր թէ ճշմարիտ ներումը սահման չունի՝ ըսաւ. *«Ոչ թէ եօթը անգամ, այլ եօթանասուն անգամ եօթը»*, որ կ'ընէ 490: Խօսքը վստահաբար տառացի իմաստ չունի: Եբրայական մտածողութեան մէջ 7 եւ 70 թիւերը կատարելութիւն եւ ամբողջականութիւն կը խորհրդանշեն: Այս առումով, Յիսուս այստեղ կատարելապէս եւ ամբողջապէս ներելու մասին է որ կը խօսի, այլ խօսքով՝ մնայո՛ւն կերպով ներելու մասին, մի շտ ներելու մասին, առա՛նց պայմանի ու առա՛նց ակնկալութեան ներելու մասին: Տէրը առակին պատումով կը բացայայտէ, թէ երկնաւոր Հօր անսահման ներումին նման՝ մարդուն ներումն ալ անսահման պէտք է ըլլայ:

«Որովհետեւ երկինքի արքայութիւնը կը նմանի հետեւեալին. Թագաւոր մը կար, որ ուզեց իր ծառաներուն հաշիւները քննել» (Մտ 18.23):

Թագաւորը Քրիստոս է, ծառաները՝ մարդիկը, իսկ հաշուեքննութիւնը կը պատկերացնէ դատաստանի օրը: Տէրը կ'ուզէ ցոյց տալ մեզի, թէ ի՛նքն է որ մեզ պիտի դատէ դատաստանի օրը (Յհ 5.22), մեզ պիտի դատէ իբրեւ Թագաւոր (Մտ 25.31), եւ իրե՛ն է որ հաշիւ պիտի տանք մեր գործած չարիքներուն համար, եւ մեր գործած ու չգործած բարիքներուն համար: Երբ Տէրը աններող ծառային առակը պատմելէ առաջ կ'ըսէ՝ *«երկինքի արքայութիւնը կը նմանի հետեւեալին»*, կ'ուզէ բացայայտել, թէ իր արքայութեան մէջ իրենց տեղը պիտի ունենան միայն անոնք՝ որոնք ներել գիտեն, եւ որոնց ներումը չունի սահման: Արդարեւ, աններող հոգի ունեցողները պիտի չկարենան Աստուծոյ արքայութիւնը մտնել:

«Եւ երբ հաշուեքննութեան սկսաւ, իրեն բերին պարտապան մը, որ միլիոնաւոր ոսկի պարտք ունէր: Եւ քանի վճարելու կարողութիւն չունէր, տէրը հրամայեց որ զայն իր կնոջ եւ զաւակներուն հետ որպէս ստրուկ ծախեն, ինչպէս նաեւ ունեցածը վաճառեն եւ պարտքը վճարեն» (Մտ 18.24-25):

1) Մարդիկը հաշուեքննութեան բերողները հրեշտակներն են (Մտ 13.41,49, 24.31, եւլն), միլիոնաւոր ոսկի պարտք ունեցողը՝ մարդը, իսկ պարտքը՝ մարդուն մեղքերը: Մեղքը մարդը Քրիստոսի պարտապանը կը դարձնէ: Մեղքը այնպիսի պարտք մըն է որ մարդը չի կրնար վճարել Քրիստոսի, ինչ որ *«վճարելու կարողութիւն չունէր»* բառերը ցոյց կու տան:

2) Մարդուն մեղքի պարտքը հոս կոչուած է «միլիոնաւոր ոսկի պարտք», բառացի՝ «տասը հազար տաղանդ». այս բացատրութիւնը ցոյց կու տայ մարդոց գործած մեղքերուն անսահմանութիւնը: Աստուած անսահման ըլլալով՝ իր դէմ գործուած մեղքն ալ անսահման կը նկատուի: Եւ քանի մարդուն գործած մեղքը անսահման Աստուծոյ դէմ գործուած մեղք է՝ մարդը այդ պարտքը *«վճարելու կարողութիւն չունի»*: Անսահման Աստուծոյ դէմ գործուած մեղքը՝ անսահման մէկը միայն կրնայ վճարել, եւ անիկա Քրիստոս ինք պիտի ըլլար:

3) Թագաւորը հրամայեց որ իբրեւ ստրուկ ծախեն իր պարտքերը վճարել չկրցող մարդը՝ իր կնոջ եւ զաւակներուն հետ միասին, *«ինչպէս նաեւ ունեցածը վաճառեն եւ պարտքը վճարեն»*: Այս բառերը կը պարզեն մարդուն կատարեալ անյոյս վիճակը, եւ անոր բացարձակ անկարողութիւնը իր սեփական միջոցներով իր պարտքերը վճարելու: Տուեալ բառերով Տէրը կը բացայայտէ, որ եթէ մարդը պատրաստ ըլլայ նոյնիսկ ինքզինք, իր ընտանիքը (կինն ու զաւակները), եւ իր ամբողջ ունեցածը ծախելու, դարձեալ անկարող կը մնայ վճարելու իր պարտքը Աստուծոյ: Ո՛չ մեր անձերը զոհելով կրնանք փրկութեան հասնիլ եւ ո՛չ ալ մեր ընտանեկան պարագաները զոհելով: Ո՛չ մենք զմեզ ծախելով կրնանք ազատութիւն ձեռք ձգել եւ ո՛չ ալ մեր ունեցուածքը վաճառելով: Անգին է մեր փրկութեան գինը, եւ ատիկա Աստուծոյ արիւնն է:

«Ծառան թագաւորին ոտքերուն ինկաւ եւ աղաչեց՝ ըսելով.
"Համբերէ եւ ժամանակ տուր ինծի, եւ ես բոլորը կը վճարեմ քեզի":
Ծառային տէրը գթաց եւ պարտքը շնորհելով՝ դրկեց զինք» (Մտ
18.26-27):

1) «*Ծառան թագաւորին ոտքերուն ինկաւ*»: Այս բառերը կը պարզեն թէ ժամանակ պիտի գայ երբ բոլոր անգիղջ մեղաւորները Տիրոջ ոտքերուն առջեւ պիտի իյնան: Եթէ հիմա կամովին ծունկի չեկանք Տիրոջ առջեւ՝ դատաստանին օրը ակամայ ծունկի պիտի բերուինք:

2) Ծառան թագաւորէն «*համբերութիւն եւ ժամանակ*» խնդրեց եւ խոստացաւ իր բոլոր պարտքերը վճարել: Թագաւորը սակայն համբերութիւն ցուցաբերելու եւ ժամանակ տալու փոխարէն՝ ծառային պարտքերը ամբողջութեամբ շնորհեց եւ դրկեց զինք. եւ ինչո՞ւ. որովհետեւ ան գիտէր որ ծառան պիտի չկարենար իր պարտքերը վճարել, որքան ալ համբերութիւն ցուցաբերուէր իրեն հանդէպ, կամ ժամանակ տրամադրուէր իրեն: Այս իրողութիւնը ցոյց կու տայ, թէ մարդ արարածը չի կրնար իր մեղքերուն պարտքերը վճարել, որքան ալ իրեն տրամադրուած առատ ժամանակ ունենայ: Մենք չենք կրնար մեր մեղքերը սրբելով՝ անոնց պարտքը վճարել սուրբ եւ արդար Աստուծոյ, նոյնիսկ եթէ ամբողջ յաւիտենականութիւն մը մեզի տրուի իբրեւ ժամանակ: Զանոնք վճարելու ամենէն ապահով եւ ամենէն արագ ձեւը՝ զանոնք խոստովանիլն է Խաչեալ Փրկիչին առջեւ եւ քաւութիւն խնդրելը:

3) «*Ծառային տէրը գթաց*»: Այս բառերը ցոյց կու տան թէ Քրիստոս գթացող սիրտ ունի, եւ թէ մեր մեղքերուն պարտքերուն վճարումը իր գթառատութեան արդիւնքն են: Եթէ Տէրը գթութիւն չցուցաբերէ մեր հանդէպ՝ մենք չենք կրնար փրկուիլ, որքան ալ մաքուր կեանք ապրինք:

4) «*Պարտքը շնորհեց*»: Մեր մեղքերուն պարտքերը շնորհուած են մեզի, թէ՛ կը շարունակենք ապրիլ ու կքիլ մեր մեղքերուն բեռան տակ: Զխոստովանուած մեղքը պարտք մըն է, որ եթէ խոստովանութեամբ չվճարենք՝ մեր ոսկորները կը մաշեցնէ (Մղ 32.3):

5) «*Դրկեց զինք*»: Այս բառերը կը պարզեն, թէ երբ Տէրը ներէ մեր մեղքերուն պարտքը՝ կը դրկէ մեզ: Կը դրկէ՝ որպէսզի երթանք

եւ իր շնորհած ներումին ու փրկութեան վկաները դառնանք այս աշխարհին մէջ: Քրիստոս ոչ միայն կը ներէ մեր մեղքերը, այլ ներելէ ետք առաքելութեան կը դրկէ:

«Հազիւ ծառան դուրս ելաւ, գտաւ իր ծառայակիցներէն մէկը, որ չնչին գումար մը պարտական էր իրեն: Անոր կոկորդէն բռնելով կը խեղդէր զայն ու կ'ըսէր. *"Պարտքդ վճարէ ինծի"*» (Մտ 18.28):

1) Ծառային համար չ'ըսուիր թէ թագաւորին քովէն ելածին պէս՝ գտաւ իր ծառաներէն մէկը, այլ՝ իր ծառայակիցներէն մէկը: Ծառան ան է որուն վրայ իշխանութիւն ունինք, իսկ ծառայակիցը ան է՝ որուն հետ հաւասար իշխանութիւն եւ իրաւունք ունինք: Յիսուս «ծառայակից» բառին գործածութեամբ, մէկ կողմէ ցոյց կու տայ մարդոց հաւասարութիւնը, իսկ միւս կողմէ կը բացայայտէ որ մենք միայն մէկ Տէր ունինք, մեր վրայ միայն մէկ Իշխող ունինք, եւ մենք բոլորս անոր ծառաներն ենք: Մարդիկ ծառայ են Աստուծոյ, եւ ծառայակից՝ իրարու:

2) «*Չնչին գումար մը պարտական էր իրեն*»: Յիսուս մարդուն կողմէ Աստուծոյ դէմ գործուած մեղքը կ'որակէ իբրեւ *«միլիոնաւոր ոսկի պարտք»*, իսկ մարդուն կողմէ մարդուն դէմ գործուած մեղքը *«չնչին գումար»* կը կոչէ: Արարիչին ու արարածին դէմ մեղք գործելը նոյն բանը չէ: Անսահման Աստուծոյ դէմ գործուած մեղքը՝ չունի սահման. իսկ սահմանաւոր մարդուն դէմ գործուած մեղքը՝ սահմանաւոր մեղք կը համարուի:

3) «*Կոկորդէն բռնելով կը խեղդէր զայն ու կ'ըսէր. "Պարտքդ վճարէ ինծի"*»: Տեսէ՞ք տարբերութիւնը Քրիստոսի եւ մարդուն: Տէրը անսահմանօրէն քաղցր էր մեղաւորին հանդէպ իր վերաբերմունքին մէջ, իսկ մարդը՝ անսահմանօրէն անգութ իր նման մեղաւորին հանդէպ: Եթէ Աստուած ներեց մեր «միլիոնաւոր» պարտքերը, մենք ինչո՞ւ չներենք ուրիշին «չնչին» պարտքը: Եթէ Տէրը ազատեց մեզ մեղքի տիղմին մէջ խեղդամահ ըլլալէ, մենք ինչո՞ւ կը խեղդենք մեր նմանը, երբ մեղք գործէ մեր դէմ: Եթէ Քրիստոս մեզ իր ուշադրութեան առանցքը կը դարձնէ եւ ո՛չ թէ մեր մեղքերը, մենք ինչո՞ւ մարդոց մեղքերը մեր ուշադրութեան առանցքը կը դարձնենք, փոխանակ զանոնք մեր ուշադրութեան առանցքը դարձնելու:

«Ծառայակիցը ոտքերուն ինկաւ եւ աղաչեց՝ ըսելով. *"Համբերէ եւ ժամանակ տուր ինծի, եւ ես պարտքս կը վճարեմ"*։ Բայց անիկա չուզեց լսել։ Ընդհակառակը, գնաց եւ բանտ նետել տուաւ զայն՝ մինչեւ որ պարտքը վճարէ (Մտ 18.29-30)։

1) Քիչ առաջ ծառան իր տիրոջ ոտքին ինկաւ եւ համբերութիւն ու ժամանակ խնդրեց, եւ տէրը զթաց անոր, եւ պարտքերը շնորհելով՝ դրկեց։ Իսկ հիմա, իր պարտքերէն ազատագրուած նոյն այս ծառային ոտքին կ'իյնայ իր ծառայակիցներէն մէկը, որ դարձեալ համբերութիւն ու ժամանակ խնդրեց իր պարտքերը վճարելու համար, բայց անիկա ոչ միայն մերժեց համբերութիւն ցուցաբերել եւ ժամանակ տրամադրել անոր որպէսզի պարտքերը վճարէր, այլեւ՝ *«գնաց եւ բանտ նետել տուաւ զայն՝ մինչեւ որ պարտքը վճարէ»*։ Եթէ սուրբ Աստուծոյ դէմ մեղք կը գործենք եւ ան կը ներէ, ի՞նչպէս կը յանդգնինք չներել անոնց՝ որոնք մեզի պէս մեղաւոր մարդոց դէմ մեղք կը գործեն։

2) Քրիստոս-թագաւորը իր ծառային նկատմամբ համբերութիւն ցուցաբերելու եւ անոր ժամանակ տալու փոխարէն՝ ուղղակի պարտքը շնորհեց եւ դրկեց։ Մարդուն ժամանակ տալը աւելորդ էր այն իմաստով որ ամբողջ յաւիտենականութիւնը անգամ բաւարար պիտի չըլլար որ մարդը կարենար իր մեղքին պարտքը վճարել Աստուծոյ։ Երկրորդ այս պարագան տարբեր է. հոս մարդը իր նման մարդէն է որ *«համբերութիւն եւ ժամանակ»* կը խնդրէ։ Եթէ ծառան համբերէր իր ծառայակիցին եւ ժամանակ տար անոր, հաւանական էր որ ան անդրադառնար իր սխալին, գղջար եւ իր ընթացքը փոխէր։ Պատգամն այս կէտին այն է, որ պէտք է համբերենք եւ ժամանակ տանք մեզի դէմ մեղք գործողներուն, աղօթելով եւ յուսալով որ անոնք գիտակցութեան պիտի գան եւ փոխուին։

3) Մեզի դէմ մեղք գործող անձը «բանտ նետել», կը նշանակէ՝ մերժել զայն ներել, անոր ազատութիւնը կաշկանդել։ Բայց պէտք է գիտնանք, թէ երբ կը մերժենք ներել մեզ ցուցնողը, անոր ազատութիւնը կաշկանդելէ առաջ՝ մե՛ր ազատութիւնն է որ կաշկանդած կ'ըլլանք։ Որովհետեւ, ամէն անգամ երբ մեր դիմաց ելլէ՝ մեր երեսը պիտի դարձնենք։ Աւելի լաւ չէ՞ ներել ու ազատ արձակուիլ, քան կապել ու կապուիլ։ Ներելը՝ ազատ արձակելու արարք մը ըլլալէ

առաջ, նախ ազատ արձակուիլ է: Ներող մարդը՝ նախ ի՛նք կը վայելէ իր շնորհած ներումին պտուղը, որ ներքին խաղաղութեան եւ ազատութեան պտուղն է:

«Երբ միւս ծառաները պատահածը տեսան, շատ նեղուեցան եւ եկան ու իրենց տիրոջ պատմեցին ինչ որ պատահեցաւ» (Մտ 18.31):

1) Ծառաները որոնք եկան եւ իրենց տիրոջ պատմեցին պատահածին մասին՝ կը պատկերացնեն արդար մարդիկը, անոնք ննջած ըլլան թէ կենդանի: Անոնք արդարութիւն կը պահանջեն իրենց հաւատակից բոլոր այն եղբայրներուն ու քոյրերուն համար, որոնք ամէն օր աշխարհիս չորս կողմը կը տանջուին, կը հալածուին, անիրաւ տեղ բանտերը կը նետուին եւ նոյնիսկ սրամահ կ'ըլլան: Իր իրաւունքին պաշտպանութիւնը խնդրող այրի կիներ՝ կը պատկերացնէ իրենց դատը Աստուծոյ ներկայացնող ապրող արդար մարդիկը (Ղկ 18.3), իսկ սպաննուած եւ իրենց արեան վրէժին լուծումը պահանջողները՝ կը պատկերացնեն ննջած արդար մարդիկը (Յյտ 6.9-10):

2) «Շատ նեղուեցան»: Աստուծոյ ճշմարիտ զաւակները կը նեղուին պատահող չարիքներուն ու բռնութիւններուն համար: Անարդարութիւնը պէտք է տրտմեցնէ Քրիստոսով արդարացած մարդիկը:

«Այն ատեն տէրը կանչեց այդ ծառան եւ ըսաւ. *"Չա՛ր ծառայ, ամբողջ պարտքերդ շնորհեցի քեզի, որովհետեւ աղաչեցիր ինծի: Պէտք չէ՛ր որ դուն ալ ողորմէիր ընկերոջդ, ինչպէս որ ես քեզի ողորմեցայ"*» (Մտ 18.32-33):

1) Թագաւորը «կանչեց այդ ծառան» որ պարտքերու շնորհում ստացած էր, բայց փոխարէնը մերժած էր իր ծառայակիցին պարտքերը շնորհել: Ան որ ներում կը ստանայ Տիրոջ կողմէ բայց չի ներեր՝ դատաստանի օրը պիտի կանչուի Տիրոջ կողմէ եւ հաշիւ պիտի տայ անոր: Տիրոջ ներումը վայելող մարդը անպայման որ կը ներէ, իսկ եթէ չի ներեր՝ ցոյց տուած կ'ըլլայ թէ ինք Տիրոջ ներումը չէ վայելած:

2) «*Չա՛ր ծառայ*»: Չներելը Քրիստոսի հայեացքով չարութիւն է: Աններող մարդը՝ չա՛ր մարդ է: Աններող մարդը՝ չներող Չարին չար ծառան է:

3) «*Ամբողջ պարտքերդ շնորհեցի քեզի*»: Քրիստոսի կողմէ շնորհուած մեղքերու թողութիւնը կատարեալ էր: Ան չներեց անցեալին մէջ մեր գործած մեղքերը միայն, այլեւ՝ ներկայ ու գալիք ժամանակներուն մեր գործած ու գործելիք բոլոր մեղքերը:

4) «*Որովհետեւ աղաչեցիր ինձի*»: Ոեւէ մարդ որ կ'աղաչէ Տիրոջ որ ներում շնորհէ իրեն՝ Տէրը կը ներէ: Սրտաբուխ աղաչանքին դիմաց Տիրոջ սիրտը լայն կը բացուի:

5) «*Պէտք չէ՞ր որ դուն ալ ողորմէիր ընկերոջդ, ինչպէս որ ես քեզի ողորմեցայ*»: Ուշագրաւ է որ Քրիստոս պարտքերու շնորհումը, այլ խօսքով՝ մեղքերու ներումը, «ողորմութիւն» կը կոչէ: Տէրը կ'ուզէ ցոյց տալ, թէ մեր մեղքերուն ներումն ու մեր փրկութիւնը՝ իր ողորմած ըլլալուն եւ իր ողորմութեան արդիւնքն են: Փրկութիւնը շնորհք ու պարգեւ է, բայց շնորհուած փրկութիւնն ու պարգեւուած յաւիտենական կեանքը՝ Աստուծոյ ողորմութեան ու ողորմած ըլլալուն հետեւանքն են: Յիսուս իր ողորմութիւնը վայելողներէն կը սպասէ որ ողորմած ըլլան: Արդարեւ, ողորմած Աստուծոյ զաւակները՝ ողորմած զաւակներ պէտք է ըլլան:

6) «*Ինչպէս որ ես քեզի ողորմեցայ*»: Յիսուս ի՞նչպէս մեզի ողորմեցաւ. անհունօրէն եւ առանց պայմանի. իսկ մենք ի՞նչպէս պէտք է ողորմինք մեր նմաններուն. անհունօրէն եւ առանց պայմանի:

«Եւ տէրը բարկանալով՝ դահիճներուն յանձնեց զայն, որպէսզի պատժեն, մինչեւ որ վճարէ իր բոլոր պարտքերը» (Մտ 18.34):

1) «*Տէրը բարկանալով*»: Աններող հոգին կը բարկացնէ Տէրը: Ան դատաստանի օրը բարկութեամբ պիտի դատէ աններողամիտ եւ անմարդասէր մարդիկը (Հռ 2.5):

2) «*Դահիճներուն յանձնեց զայն, որպէսզի պատժեն*»: Դահիճները չար ոգիները չեն, ինչպէս ոմանք կը կարծեն: Դահիճ բացատրութեան ետին մենք մարդուն խիղճն ու գիտակցութիւնն է որ պէտք է տեսնենք: Երբ անզիղջ մարդը դժոխք նետուի, իր խիղճը որ մեղքի խարազանով լռեցուցած էր, եւ իր գիտակցութիւնը որ մեղքի

մուրով կուրցուցած էր, պիտի արթննան, ահագանգ պիտի հնչեցնեն, բողոքի ձայներ պիտի բարձրացնեն, եւ բռնակալ դահիճի նման գայն պիտի պատժեն ու պիտի չարչարեն:

3) *«Մինչեւ որ վճարէ իր բոլոր պարտքերը»*: Այս բառերով, Տէրը ըսել չ'ուզեր թէ ժամանակ պիտի գայ երբ դժոխք նետուող մարդը պիտի կարենայ իր մեղքերուն պարտքերը վճարել եւ դուրս գալ դժոխքէն: Տէրը կը խօսի աններող մարդուն պատժուելուն եւ պարտքերը վճարելուն մասին, բայց չի խօսիր պարտքերը վճարելէն ետք բանտէն դուրս ելլելուն մասին: Մէկը ի՞նչպէս կրնայ իր մեղքերուն պարտքերը վճարել. ապաշխարութեամբ. իսկ դժոխքին մէջ ապաշխարելու առիթ կա՞յ. ո՛չ: «Պարտքերը վճարել» բացատրութիւնը պարզապէս կը նշանակէ՝ պարտքերուն համար, այլ խօսքով՝ գործած մեղքերուն համար պատժուիլ ու չարչարուիլ: Յաւիտենական Աստուծոյ դէմ գործուած մեղքերը՝ յաւիտենական մեղքեր են. իսկ յաւիտենական մեղքերուն պատիժը՝ յաւիտենական կ'ըլլայ, եւ ուստի՝ մեղքին պարտքը չի վճարուիր, եւ քանի չի վճարուիր՝ դժոխքի բանտէն դուրս գալու հարց չկայ:

«Ապա Յիսուս ասելցուց. "Ահա նոյն ձեռով իմ երկնաւոր Հայրս պիտի վարուի ձեզի հետ, եթէ ձեզմէ իւրաքանչիւրը սրտանց չներէ իր եղբոր՝ անոր յանցանքները"» (Մտ 18.35):

1) Առակին մէջ Քրիստոս «թագաւոր» անունին տակ ինքզինքին մասին կը խօսի, եւ ինքզինք կը ներկայացնէ ներելու կամ չներելու իշխանութիւնը ունեցող անձը իբրեւ, բայց վերջին այս համարին մէջ կը հաստատէ թէ իր երկնաւոր Հայրը ինքն է ներելու կամ չներելու իշխանութիւնը ունեցող անձը: Հակասութիւն չկայ հարկաւ. Յիսուս պարզապէս կը բացայայտէ թէ իր կամքը եւ Հօրը կամքը նոյնն է. անոնք ունին մէկ եւ նոյն կամքը: Երբ Որդին ներէ Հայրը ինքնաբերաբար կը ներէ, եւ եթէ Որդին չներէ Հայրը չի ներէր: Անոնց ներումը մէկ է եւ նոյնը:

2) Եկեղեցական բառապաշարին մէջ մենք ունինք երկու բառեր՝ «քաւութիւն» եւ «թողութիւն»: Մեղքերու քաւութիւնը մէկ անգամ տեղի կ'ունենայ, իսկ թողութիւնը՝ մնայուն ընթացք է: Երբ Յիսուս իր արիւնը թափեց խաչին վրայ՝ շնորհեց այդ քաւութիւնը, որ

կը դառնայ մեր սեփականութիւնը երբ ապաշխարենք: Մեղքերու քաւութիւն ստանալէ ետք եթէ դարձեալ մեղք գործենք, կրնանք խոստովանիլ մեր մեղքը եւ Աստուած ներում կը շնորհէ, բայց այս ներումը կը շնորհէ միայն ատեն՝ երբ մենք ներում շնորհենք մեր նմաններուն: Քաւութիւնը ձրի պարգեւ է որ կը շնորհուի դարձի եկողին, իսկ ներումը՝ պայմանաւորուած ուրիշներուն մեր շնորհած ներումով:

3) *«Նոյն ձեւով իմ երկնաւոր Հայրս պիտի վարուի ձեզի հետ»:* Տիրոջ այս հաստատումը պէտք է մեզ զգաստութեան հրաւիրէ: Տէրը կը յայտնէ թէ Հայրն Աստուած մեզի հետ պիտի վարուի ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս մենք կը վարուինք ուրիշներուն հետ: Եթէ անգութ ենք ուրիշներուն հանդէպ մեր վարուելակերպին մէջ՝ Հայրն Աստուած անգութ պիտի ըլլայ մեզի հանդէպ, իսկ եթէ զթառատ ենք՝ զթառատ պիտի ըլլայ: Անողորմութիւն ցանողը՝ անողորմութիւն պիտի հնձէ, իսկ ներում ցանողը՝ ներում պիտի հնձէ:

4) Յիսուս *«ձեր երկնաւոր Հայրը»* ըսելու փոխարէն՝ կ'ըսէ *«իմ երկնաւոր Հայրս»*, որովհետեւ կը խօսի չներող մարդոց մասին: Տէրը կ'ուզէ ցոյց տալ մեզի, թէ Աստուած աններող մարդոց Հայրը չէ եւ չի կրնար ըլլալ: Ուստի, ո՛վ մարդ, եթէ կան մարդիկ կեանքիդ մէջ որոնց չես ներած ու չես ներեր՝ Աստուած քու Հայրդ չէ: Աստուած քու Աստուածդ է կամենաս թէ ոչ, բայց քու Հայրդ կ'ըլլայ միայն այն ատեն երբ ներես ու սիրես, զթաս ու օգնես: Մի՛ կոչեր զԱստուած Հայրդ, եթէ կը մերժես նմանդ իբրեւ եղբայր ճանչնալ:

5) *«Արտանց»:* Այս բառը մէկ կողմէ ցոյց կու տայ թէ Տէրը սրտանց ներեց մեզի, իսկ միւս կողմէ հրաւեր մըն է մեզի՝ սրտանց ներելու մեր նմաններուն: Տիրոջ խօսքը ձեւականօրէն ներելու մասին չէ, այլ՝ սրտա՛նց ներելու մասին: Այսօր շատեր կը յայտարարեն թէ իրենք ներած են եւ կամ կը ներեն զիրենք ցաւցնողներուն, եւ սակայն իրենց կեանքի ընթացքը ուրիշ բան ցոյց կու տայ: Երբ պատահմամբ հանդիպին զիրենք ցաւցուցած անձի մը՝ կը խռովին, կ'անհանգստանան, նոյնիսկ երեսին չեն կրնար նայիլ, եւ իսկոյն իրենց ճամբան կը փոխեն, եւ այս բոլորէն ետք՝ կը յայտարարեն թէ իրենք ներած են անոնց: Ո՛չ սիրելիներ, սա ներում չէ. սա թաքուն թոյն է որ դուրս կը ցատկի մեր սրտէն ամէն անգամ երբ դէմ յանդիման գանք մեզ ցաւցուցած անձի մը:

«Երբ Յիսուս իր ըսելիքները վերջացուց, ձգեց Գալիլեայի շրջանը եւ գնաց Հրէաստանի սահմանները՝ Յորդանան գետին միւս կողմը» (Մտ 19.1):

1) Տէրը աւարտելէ ետք իր գործերն ու խօսքերը Գալիլեայի մէջ, թողուց Գալիլեան *«եւ գնաց Հրէաստանի սահմանները՝ Յորդանան գետին միւս կողմը»*, այսինքն՝ արեւելեան ափը, որ անցեալին կը կոչուէր՝ Անդր-Յորդանան կամ Պերէա, իսկ այժմ կը կոչուի Յորդանան: Հոս աւարտեցաւ Յիսուսի առաքելութիւնը Գալիլեայի մէջ, ուր սնած ու մեծցած էր, եւ ուր իր հրաշքներուն մեծ տոկոսը գործած էր: Ասկէ ետք Յիսուս պիտի չվերադառնար Գալիլեա մինչեւ իր յարութիւնը: Ինչ կը տորվինք առաջին այս կէտէն: Ինչպէս Յիսուս իր առաքելութիւնը աւարտելէ ետք միայն ձգեց Գալիլեան, մենք արդեօք կրնա՞նք երկրի վրայ մեր առաքելութիւնը աւարտելէ ետք միայն երկինք մեկնիլ: Ամէն մարդ յատուկ նպատակով մը եւ յատուկ առաքելութիւն մը կատարելու համար աշխարհ կու գայ, բայց երանելի են միայն անոնք՝ որոնք Աստուծոյ կողմէ իրենց վստահուած առաքելութիւնը կատարելէ ետք միայն կը թողուն այս աշխարհը եւ կ'երթան իրենց Ստեղծիչին մօտ: Եթէ դուն գործ մը յանձնէիր անձի մը եւ այդ անձը քեզի ներկայանար գործը կիսատ կատարած կամ բնաւ չկատարած, պիտի հաճէի՞ր անոր, պիտի գնահատէի՞ր զայն. անշուշտ ոչ. ահա նոյնպէս ալ, Աստուած պիտի չհաճի քեզի եւ պիտի չվարձատրէ քեզ, եթէ քեզի վստահուած առաքելութիւնը կամ գործը չկատարած՝ մեկնիս այս աշխարհէն:

2) Գալիլեան ձգելէ ետք՝ Յիսուս ծրագրեց Երուսաղէմ երթալ: Ինչո՞ւ համար Յիսուս Երուսաղէմ երթալու համար *«Յորդանան գետին միւս կողմը անցաւ»* երբ Գալիլեան եւ Երուսաղէմը կը գտնուէին Յորդանան գետի արեւմուտքը, նոյն գիծին վրայ: Տէրը չէ՞ր կրնար Յորդանան գետի արեւմտեան բաժնին մէջ մնալ եւ հոնկէ ճամբայ ելլել դէպի Երուսաղէմ, փոխանակ անցնելու «Յորդանան գետին միւս կողմը», եւ ապա դարձեալ գալու Յորդանան գետին այս կողմը, եւ անկէ ետք միայն մտնելու Երուսաղէմ: Հարցը

հետեւեալն է.- Գալիլեայի եւ Երուսաղէմի միջեւ կը գտնուէր Սամարիան, որ Ք.Ա. 722 թուականէն սկսեալ բնակուած էր Ասորեստանցիներով, որոնք հեթանոսներ էին հրեայ մարդուն հայեացքով: Եթէ Տէրը ուզէր ուղիղ գիծով գալ Գալիլեայէն Երուսաղէմ, ստիպուած էր անցնիլ Սամարիայէն, եւ աստիկա կրնար հրեաներուն գայթակղութեան պատճառ դառնալ:

«Իրեն հետեւեցաւ մեծ բազմութիւն մը, եւ հոն շատեր բժշկեց» (Մտ 19.2):

1) Յիսուս Տաղաւարահարաց տօնին առիթով էր որ Երուսաղէմ կ'երթար, եւ անոր համար ալ իրեն կ'ընկերանար մեծ բազմութիւն մը: Եթէ Յիսուս Երուսաղէմ երթալու համար անցնէր Սամարիայէն՝ իրեն ընկերացող հրեաները կրնային գայթակղիլ, որովհետեւ անոնք կը հաւատային որ Սամարիա մտնողը եւ Սամարիա բնակող հրեաներուն հետ գործ ունեցողը կը պղծուի: Հրէաստանի հրեաները կը մերժէին Սամարիայի մէջ բնակող հրեաները, որովհետեւ Սամարիայի հրեաները խառն ամուսնութիւններ կը կնքէին հեթանոս Ասորեստանցիներուն հետ:

2) «Հոն շատեր բժշկեց»: Յիսուսի հետեւորդներուն մէջ կային հիւանդներ որոնց չբժշկեց Տէրը մինչեւ որ անցաւ «Յորդանան գետին միւս կողմը»: Ան կ'ուզէր տեսնել եթէ երբեք հիւանդները պատրաստ էին հետեւելու իրեն մինչեւ որ բժշկութիւն ձեռք ձգէին: Մենք կրնա՞նք յիշեալ հիւանդներուն նման հետեւիլ Քրիստոսի նախքան որ բժշկուինք, եւ ո՛չ թէ հետեւինք՝ մեր բժշկուելէն ետք միայն: Կրնա՞նք Քրիստոսի հետեւորդներուն շարքին մէջ մնալ երբ տակաւին մեր սրտի խնդրանքը չենք ստացած:

3) Հարկաւ Քրիստոսի հետեւող բազմութիւնը կազմողները բժշկութեան կամ կերակուրի կարիքը ունեցողները չէին միայն. անոնց մէջ կային նաեւ ուխտաւորներ, որոնք Տաղաւարահարաց տօնին առիթով կ'ընկերանային Յիսուսի դէպի Երուսաղէմ: Ուխտաւոր ամէն մարդ Յիսուսի ընկեր ու ընկերացող պէտք է ըլլայ: Ասոնցմէ զատ, Տիրոջ հետեւողներուն մէջ էին նաեւ ու մանաւանդ անոնք՝ որոնք կը սիրէին Տէրը, կը սիրէին անոր խօսքերը լսել,

անոր քաղցրութիւնը ճաշակել: Այս հանգրուանին, ինչպէս կը տեսնէք, Յիսուսի հետեւողները երեք խումբի կը բաժնուին.-

ա) Բժշկութեան կարիքը ունեցողները: Եթէ մենք կը հետեւինք Յիսուսի՝ ինչո՞ւ համար կը հետեւինք: Որովհետեւ բժշկութեան կարի՞քը ունինք, որովհետեւ ցա՞ւ մը ունինք որմէ ձերբազատիլ կ'ուզենք, նեղութի՞ւն մը ունինք որմէ ազատիլ կ'ուզենք: Յիսուսի համար ուրախութիւն չէ երբ մարդիկ իրեն կը դիմեն միայն երբ բանի մը կարիքը ունենան: Մենք պէտք է դիմենք Յիսուսին ո՛չ թէ որովհետեւ բանի մը կարիքը ունինք, այլ՝ որովհետեւ ի՛ր կարիքը ունինք: Բայց այս գիտակցութիւնը կը գտնուի միայն անոնց մօտ՝ որոնք գիտեն ու կը գիտակցին թէ առանց Յիսուսի չէ՛ն կրնար ապրիլ ու չէ՛ն ուզեր ապրիլ, որոնք կը գիտակցին թէ իրենց կեանքը իմաստ չունի առանց «ես եմ կեանքը» յայտարարող Փրկիչին:

բ) Տաղաւարահարաց տօնին առիթով Երուսաղէմ գացող ուխտաւորները: Յիշեալ ուխտաւորներէն շատեր ընկերացան Քրիստոսի դէպի Երուսաղէմ իր երթին մէջ ո՛չ թէ որովհետեւ կը սիրէին Յիսուսը, ո՛չ թէ որովհետեւ կը հաւատային անոր, եւ ո՛չ թէ որովհետեւ խոստացեալ Մեսիան կը նկատէին զայն, այլ որովհետեւ կ'ուզէին տեսնել թէ ի՛նչ տեղի պիտի ունենար իր եւ Փարիսեցիներուն, Օրէնքի ուսուցիչներուն ու աւագ քահանաներուն միջեւ, Տաղաւարահարաց տօնի ժամանակ: Դուք գիտէ՞ք որ այսօրուան մեր հայ ուխտաւորներէն շատերը նոյնն են: Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի տօնին առիթով կաթողիկոսարան կու գան, եւ սուրբ կոյս Մարիամի վերափոխման տօնին առիթով Պիքֆայայի սուրբ Աստուածածին Վանքը կը բարձրանան, ո՛չ թէ որովհետեւ կը սիրեն Յիսուսը, ո՛չ թէ որովհետեւ կը հաւատան Յիսուսի, ո՛չ թէ որովհետեւ հաւատարիմ ու հաւատացեալ հետեւորդներն են Քրիստոսի, ո՛չ թէ որովհետեւ Քրիստոսով սրբուած ու Քրիստոսի փառքը երգող մարդիկ են, այլ որովհետեւ կ'ուզեն տեսնել թէ ի՛նչ կ'ըլլայ ու ի՛նչ չ'ըլլար, կ'ուզեն դիտել պատահածը, կ'ուզել լսել մարդոց խօսքերը, կ'ուզեն իրար տեսնել, եւ ամենէն վերջը՝ կ'ուզեն օրհնուած ջուր, մատաղ ու խաղող առնել եւ այդպէս տուն մեկնիլ: Ճիշդ չէ կեանքի այս ընթացքը: Ճիշդ չէ այս մօտեցումը ուխտի մը հանդէպ: Աստուածածինի վերափոխման տօնին առիթով պէտք չէ բաւարարուինք մատաղ ու խաղող առնել եւ տուն երթալ. ո՛չ. Աստուածածինի վերափոխման

տօնին առիթով, մենք պետք է Աստուածածի՛նը մեր հետ առնենք, Աստուածածինի սէ՛րը մեր սիրտերուն մէջ առնենք, Աստուածածինի հաւա՛տքը մեր հոգիներուն մէջ առնենք, Աստուածածինի հեղութիւնն ու խոնարհութի՛ւնը մեր անձերուն վրայ առնենք: Դարձեալ, պետք չէ բաւարարուինք սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի տօնին առիթով օրհնուած ջուր առնել եւ տուն մեկնիլ, այլ պետք է սուրբ Գրիգո՛րը մեր հետ առնել, անոր հաւա՛տքը մեր հետ տանիլ, անոր առաքինութիւննէ՛րը մեր հետ տանիլ:

գ) Յիսուսը սիրողները: Դէպի Երուսաղէմ իր երթին մէջ՝ Յիսուսի կ'ընկերանային նաեւ զինք սիրողները, հաւատքով իրեն կապուածները: Ճշմարիտ հաւատացեալը ա՛յս խումբին մաս պետք է կազմէ եւ ո՛չ թէ վերոնշեալ երկու խումբերուն: Ամէն ով որ կը սիրէ Յիսուսը՝ պետք է դառնայ անոր մնայուն հետեւորդը, եւ ո՛չ թէ սպասէ հիւանդութեան մը կամ փորձութեան մը կամ տօնի մը որ պէսզի դիմէ Տիրոջ:

«Փարիսեցիներ Յիսուսը փորձելու մտադրութեամբ մօտեցան անոր եւ հարցուցին. *"Մեր Օրէնքով մէկը իրաւունք ունի՞" ոեւէ պատճառով իր կիներ արձակելու*» (Մտ 19.3):

1) Փարիսեցիներուն այս հարցումը ծուղակ մըն էր Յիսուսի համար, որուն մէջ չինկաւ Յիսուս: Ինչո՞ւ համար ծուղակ մըն էր. որովհետեւ, եթէ Յիսուս ըսէր թէ կարելի չէ որ մէկը իր կիներ արձակէ, զինք պիտի մեղադրէին Մովսէսի Օրէնքին հակառակորդ մը իբրեւ, որովհետեւ Մովսէս արտօնած էր կիներ արձակել (Բ.Օր 24.1-4). իսկ եթէ ըսէր թէ կարելի է որ մէկը իր կիներ արձակէ՝ *«ոեւէ պատճառով»*, դարձեալ զինք պիտի մեղադրէին Մովսէսի Օրէնքին հակասող մը իբրեւ, որովհետեւ, Մովսէս չարտօնեց որ մէկը իր կիներ արձակէ *«ոեւէ պատճառով»*, այլ՝ միայն այն պարագային՝ երբ *անարգութեան բան մը գտնէ անոր վրայ*, այսինքն՝ անհաւատարմութեան նշան մը:

2) *«Ոեւէ պատճառով»*: Քրիստոսի ժամանակակից կրօնական իշխանաւորները ընդհարապէս կը հետեւէին ռաբբի Հիլլէլի դպրոցի ուսուցումներուն. այդ ուսուցումներէն մին էր, որ այդ մարդը ոեւէ ատեն եւ ոեւէ *«ծիծաղելի»* պատճառով կրնար արձակել իր կի-

նր: Յիսուսը փորձող Փարիսեցիները կը հետեւէին Հիլլէի դպրոցի ուսուցումներուն: Կար նաեւ ռաբբի Շամմայի դպրոցը, որուն ուսուցման համաձայն այր մարդը կրնար իր կինը արձակել անհաւատարմութեան պարագային միայն: Նոյն բանը ուսուցանեց Տէրը (Մտ 5.32): Եթէ Յիսուս պատուիրէր կինը չարձակել, հակասած պիտի ըլլար Հիլլէի դպրոցի ուսուցումին, որ թոյլ կու տար կինը արձակել *«ոեւէ պատճառով»*, իսկ եթէ պատուիրէր կինը արձակել *«ոեւէ պատճառով»*, հակասած պիտի ըլլար Շամմայի դպրոցի ուսուցումին, որ անհաւատարմութեան պարագային միայն կինը արձակել կը պատուիրէր:

«Յիսուս անոնց պատասխանեց.- Չէ՞ք կարդացած Սուրբ գիրքերուն մէջ, թէ Աստուած սկիզբէն արու եւ էգ ստեղծեց մարդիկը եւ ըսաւ անոնց. *"Այս պատճառով այրը պիտի ձգէ իր հայրն ու մայրը եւ իր կնոջ միանայ, եւ երկուքը մէկ մարմին պիտի ըլլան"*: Հետեւաբար այլեւս երկու չեն, այլ՝ մէկ մարմին: Ուրեմն ոեւէ մէկը թող չբաժնէ անոնք՝ որ Աստուած միացուց» (Մտ 19.4-6):

1) *«Աստուած սկիզբէն արու եւ էգ...»*: Անասուններն ալ արու եւ էգ ստեղծուեցան, թէպէտ անոնց համար չ'ըսուի թէ Աստուած զանոնք արու եւ էգ ստեղծեց: Երբ կը հաստատուի թէ Աստուած մարդը «արու եւ էգ» ստեղծեց, յստակօրէն ցոյց կը տրուի, թէ Աստուծոյ կամքն է որ այրը ունենայ իր կինը եւ կինը ունենայ իր այրը, եւ անոնք միանալով մէկ ընտանիք կազմեն եւ բնաւ չբաժնուին, եւ չնմանին անասուններու որոնց արունները տարբերութիւն չեն դնէր էգերուն միջեւ, եւ որոնց էգերը տարբերութիւն չեն դնէր արուններուն միջեւ:

2) Այստեղ կ'ուզեմ կարեւոր նշում մը կատարել: Հոս Յիսուս կը յիշէ թէ Աստուած ինքն էր որ *«սկիզբէն արու եւ էգ ստեղծեց մարդիկը»* (Մտ 1.27), եւ ինքն էր որ ՕՐՀՆԵՑ զանոնք եւ ըսաւ. *«Աճեցէք ու շատցէք ու երկիրը լեցուցէք եւ անոր տիրեցէք...»* (Մտ 1.28): Ասիկա պատասխան մըն է անոնց որոնք կը քաջալերեն քաղաքական պսակը կամ համաձայն են անոր, եւ որոնք եկեղեցական պսակը անհրաժեշտ չեն նկատէր: Պսակուողները պէտք է յիշեն, թէ տուն ու ընտանիք կազմելու համար՝ իրենք Աստուծոյ օրհնութեան

պէ՛տք ունին, եւ թէ այդ օրհնութիւնը քաղաքական կառոյցները չե՛ն տար ու չե՛ն կրնար տալ: Մէկը չի կրնար տուն կառուցել եւ ընտանիք կազմել առանց Տիրոջ օգնութեան եւ օրհնութեան. «*Եթէ Տէրը չշինէ տունը՝ զուր տեղ կ'աշխատին զայն շինողները*» (Սղ 127.1): Աստուած ՕԸՆԵՅ Ադամն ու Եւան, եւ զանոնք օրհնելէ ե՛տք միայն անոնց ըսաւ. «*Աճեցէք ու շատցէք ու երկիրը լեցուցէք եւ անոր տիրեցէք...*»: Այր եւ կին Աստուծոյ օրհնութեան կարիքը ունին, որպէսզի կարենան զաւակ ունենալ: Այդ օրհնութիւնը քաղաքական կառոյցները չե՛ն կրնար տալ: Կեանք շնորհողը՝ կեանքի Արարիչը ինքն է: Զաւակ շնորհողը՝ Աստուած ինքն է: Եթէ մէկը քաղաքական պսակ եղած է եւ չ'ուզեր եկեղեցական պսակ ըլլալ, իրաւունք չունի Աստուծմէ զաւակ խնդրելու կամ ռեւէ օրհնութիւն, որովհետեւ Աստուած զաւակ ունենալու պարգեւը եւ իր օրհնութիւնները եկեղեցոյ ճամբով միայն կը շնորհէ, ուր պսակուող զոյգերը մէկ կ'ըլլան Աւետարանի խօսքով ու խաչին զօրութեամբ: Քաղաքական պսակը այդ մէկութիւնը չի կրնար շնորհել, որովհետեւ հոն ո՛չ Աւետարան կայ եւ ո՛չ ալ խաչ: Օգոստինոս կը հաւատայ որ ամուսնութիւնը հաստատուած է Աստուծոյ կողմէ՝ ստեղծագործութիւնը շարունակելու համար, եւ որպէսզի փոխադարձ սէր եւ օգնութիւն ըլլայ այր եւ կնոջ միջեւ: Սուրբ Յերոնիմոս դիտել կու տայ, թէ տուեալ հատուածը կը հաստատէ ամուսնութեան աստուածային ծագումը: Ան դէմ կը կենայ անոնց՝ որոնք ամուսնութիւնը սոսկ ընկերային հաստատութիւն կը նկատեն, եւ փոխարէնը՝ կը պնդէ թէ ամուսնութիւնը ունի հոգեւոր եւ աստուածաբանական կարեւորութիւն:

3) «*Այրը պիտի ձգէ իր հայրն ու մայրը եւ իր կնոջ միանայ...*» (Մն 2.24): «Պիտի ձգէ» ըսելով չենք հասկնար՝ պիտի լքէ ու երեսի վրայ թողու. «պիտի ձգէ» որպէսզի իր կարգին նոր ընտանիք մը կազմէ: Միսիթար Վրդ. Մեքաստացին կ'ըսէ, թէ «պիտի ձգէ» բառերը ցոյց կու տան թէ ամուսնութեան կապը պէտք է ըլլայ այնքան անլուծանելի, որ եթէ այր մարդուն հայրը կամ մայրը փորձեն այդ կապը խանգարել, ան պէտք է թողու զանոնք, որպէսզի իր կնոջ միացած մնայ:

4) «*Եւ երկուքը մէկ մարմին պիտի ըլլան*» (Մն 2.24): Խօսքը անշուշտ սրտի ու մտքի մէկութեան մասին է, կեանքի ու ծրագիրի

մէկութեան մասին է: Այր եւ կին տարբեր կեանքեր ու կեանքի տարբեր նպատակներ պէտք չէ ունենան, այլ՝ մէկ կեանք, եւ կեանքի մէկ նպատակ, մէկ ծրագիր, մէկ երագ, եւ իրենց կեանքին հիմնական նպատակը պէտք է ըլլայ աստուածապաշտ զաւակներ մեծցնել: Յովհան Ոսկեբերան խօսելով տուեալ համարներուն մասին, լոյսի տակ կը բերէ ամուսնական կապի միութիւնն ու անքակտելիութիւնը: Ան ամուսնութիւնը կը նկատէ՝ *«Քրիստոսի եւ իր եկեղեցիին յարաբերութիւնը արտացոլացնող խորհուրդը»*: Յիշենք որ նոյն բանը կ'ըսէ Պօղոս առաքեալ: Ան խօսելէ ետք այր եւ կնոջ միացումին մասին՝ կ'ըսէ. *«Աստուծոյ ծրագրին կապուած կարեւոր ճշմարտութիւն մըն է ասիկա, որ ըստ իս՝ Քրիստոսի եւ եկեղեցիին կը վերաբերի»* (Եփ 5.32):

5) *«Ուրեմն ռեւէ մէկը թող չբաժնէ անոնք՝ որ Աստուած միացուց»*: Այս բառերով Յիսուս յստակ պատասխան կու տար Փարիսեցիներուն որոնք կը հետեւէին Հիլլէի դպրոցի ուսուցումներուն, եւ ուստի ռեւէ անհերթեթ պատճառի մը համար թոյլ կու տային որ այր ու կին բաժնուէին: Անշուշտ յիշեալ խօսքը կը վերաբերի նաեւ բոլոր անոնց՝ որոնք իրենց քսութիւններով (խօսք տանել-բերելով), չարախօսութիւն կատարելով, այր ու կիներ կը բաժնեն եւ տուներ կը քանդեն:

«Փարիսեցիները դարձեալ հարցուցին. "Հապա ինչո՞ւ Մովսէս օրէնք սահմանեց՝ բաժանման թուղթ տալ կնոջ եւ արձակել զայն": Յիսուս պատասխանեց. "Մովսէս ձեր իստասարտութեան պատճառով արտօնեց արձակել ձեր կիները, սակայն ստեղծագործութեան ժամանակ արձակելու խօսք չկար"» (Մտ 19.7-8):

Փարիսեցիները լսելէ ետք Յիսուսի խօսքը, թէ Աստուծոյ սկզբնական ծրագիրն էր որ այր եւ կին երբեք չբաժնուէին, հարց տուին անոր թէ *«ինչո՞ւ Մովսէս օրէնք սահմանեց՝ բաժանման թուղթ տալ կնոջ եւ արձակել զայն»*: Փարիսեցիները խեղաթիւրեցին Աստուծոյ խօսքը երբ ըսին. *«ինչո՞ւ Մովսէս օրէնք սահմանեց»*: Կնոջ բաժանման թուղթ տալ եւ արձակելը Մովսէսի կողմէ հաստատուած օրէնք կամ տրուած պատուիրան մը չէր, այլ պարզապէս՝ արտօնութիւն, թոյլտուութիւն: Յիսուս ի՞նք բացայայտեց այս

իրողութիւնը երբ ըսաւ. *«Մովսէս ձեր խստասրտութեան պատճառով արտօնեց արձակել ձեր կիները»*: Տէրը Փարիսեցիներուն ուշադրութեան կը յանձնէ, թէ հրեայ այր մարդուն «խստասրտութիւնը», այլ խօսքով՝ կնոջ հանդէպ անոր անգութ եւ անտարբեր ըլլալը նկատի ունենալով է որ Մովսէս արտօնեց որ այր մարդը իր կնոջ բաժանման թուղթ տայ եւ արձակէ զայն: Հետեւաբար, կինը արձակելու արտօնութիւն կար եւ ո՛չ թէ օրէնք: Մովսէսի այս թոյլտուութիւնը, խորքին մէջ ո՛չ թէ կը դիւրացնէր այր մարդուն իր կինը արձակելու արարքը, այլ ընդհակառակը՝ կը դժուարացնէր զայն. որովհետեւ, նախապէս ռեւէ այր մարդ ռեւէ պատճառով կրնար իր կինը արձակել առանց բաժանման թուղթ տալու անոր, բայց բաժանման թուղթ տալու Մովսէսի այս պատուէրէն ետք, այր մարդը ստիպուած էր լաւ մտածելու իր առած քայլին մասին: Միւս կողմէ, Մովսէս պատուիրելէ ետք արձակման թուղթ տալ կնոջ եւ անկէ ետք միայն արձակել զայն, խորքին մէջ, կին դասակարգին իրաւունքն էր որ կը պաշտպանէր՝ ընդդէմ այր մարդուն իր կինը արձակելու քմահաճոյքին:

«Գիտցէք նաեւ, թէ ո՛վ որ իր կինը կ'արձակէ առանց պոռնկութեան պատճառի եւ ուրիշ մը կ'առնէ՝ շնութիւն ըրած կ'ըլլայ, եւ ով որ արձակուած կինը կ'առնէ՝ ան ալ շնութիւն ըրած կ'ըլլայ» (Մտ 19.9)⁵:

1) Տեսանք, թէ Հիլլէլի դպրոցին ուսուցումին համաձայն, այր մարդը անհեթեթ պատճառով մը իսկ կրնար իր կինը արձակել: Յիսուս մերժեց այս ուսուցումը, յայտարարելով թէ այր մարդուն կողմէ իր կինը արձակելու միակ պատճառը պոռնկութիւնը պէտք է ըլլայ:

2) Տէրը կը վկայէ թէ շնութիւն ըրած կ'ըլլայ այն այրը որ *«իր կինը կ'արձակէ առանց պոռնկութեան պատճառի»*: Պոռնկութիւնն ու շնութիւնը մահացու մեղքեր են, բայց անոնք նոյն բաները չեն: Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կը բացատրէ, թէ *«պոռնկութիւնը սեռային մարմնաւոր անհաւատարմութիւնն է, իսկ շնութիւնը՝ սեռային հոգեկան անհաւատարմութիւն»*: Առանց պոռնկութեան պատճառի

⁵ Այս համարին մասին ընդարձակօրէն խօսած ենք: Տե՛ս Մտ 5.31-32ի բացատրութիւնը:

իր կինը արձակող այր մարդը շնութիւն ըրած կը համարուի, որովհետեւ իր աչքը ուրիշ կնոջ վրայ դրած կ'ըլլայ եւ անոր հետ է որ կը մեղանչէ իր մտքին մէջ, եւ սա ուրիշ բան չէ եթէ ոչ *«սեռային հոգեկան անհաստատութիւն»*, այլ խօսքով՝ հոգեւոր պոռնկութիւն:

«Աշակերտները ըսին Յիսուսի. "Եթէ ամուսնութիւնը այդպէս դատապարտութեան պատճառ կրնայ ըլլալ այր մարդուն եւ կնոջ համար, աւելի լաւ է չամուսնանալ"» (Մտ 19.10):

Աշակերտները անգամ ազդուած էին կրօնական իշխանաւորներուն ուսուցումէն եւ իրենք եւս կը խորհէին որ եթէ կինը ունէ բանով մը անհաճոյ ըլլար իր ամուսինին՝ կրնար արձակուիլ անոր կողմէ. բայց լսելէ ետք Տիրոջ խօսքը՝ թէ միայն պոռնկութեան պարագային կարելի է կինը արձակել, դժուար գտան ամուսնութեան հարցը, որովհետեւ խորհեցան որ եթէ անոնք բաժնուին առանց պոռնկութեան պատճառի, առիկա դատապարտութիւն պիտի բերէ երկուքին ալ վրայ, եւ ուստի, յանգեցան այն եզրակացութեան՝ թէ աւելի լաւ է չամուսնանալ:

«Յիսուս ըսաւ. "Բայց ամէն մարդ չի կրնար առանց ամուսնութեան մնալ, այլ միայն անոնք՝ որոնց Աստուած կարողութիւն տուած է: Որովհետեւ մարդիկ չեն ամուսնանար ա՛յն պարագաներուն, երբ ծնունդով ներքինի են, կամ՝ մարդոց կողմէ ներքինի եղած են եւ կամ՝ իրենք զիրենք ներքինի դարձուցած են երկինքի արքայութեան համար: Ով որ կրնայ ընդունիլ իմ հաստատումս, թող կատարէ զայն"» (Մտ 19.11-12):

«Ներքինի» բառը իբրեւ տիտղոս կը տրուէր պալատէ ներս աշխատող ներքին ընդհանուր վերակացուին կամ այլ բարձրաստիճան պաշտօնեայի (Մն 39.1: Դ.Թգ 24.12: Գրծ 8.27): Յիսուս փոխաբերական իմաստով կը գործածէ այս բառը, ակնարկելով անոնց՝ որոնք կամաւորապէս հրաժարած են ամուսնութենէ, որպէսզի կարենան Աստուծոյ արքայութեան տարածման գործին նուիրուիլ: Տէրը այստեղ կը խօսի երեք տեսակ ներքինիներու մասին.-

1) Ծնունդով ներքինիներու մասին: Ծնունդով ներքինիները անոնք են՝ որոնք զրկուած են սերնդագործելու կարողութենէն:

2) Մարդոց կողմէ բռնութեամբ ներքինի դարձածներու մասին: Երբեմն պալատէ մը ներս պատասխանատու պաշտօն ունեցող անձին ամորձիքները կը կտրէին թագաւորին իսկ հրամանով եւ իր կամքին հակառակ, որպէսզի անկարող ըլլար ամուսնական յարաբերութիւն ունենալ, եւ որպէսզի իր ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացնէր պալատի գործերուն եւ իր թագաւորի կամքին կատարման վրայ:

3) Կամովին իրենք զիրենք սերնդագործելու կարողութենէն զրկածներուն մասին: Երբ Տէրը կ'ըսէ թէ *«ամէն մարդ չի կրնար առանց ամուսնութեան մնալ, այլ միայն անոնք՝ որոնց Աստուած կարողութիւն տուած է»*, կ'ակնարկէ այս երրորդ դասակարգի ներքինիներուն, որոնք իրենց ամորձիքները կտրել չեն տար, եւ սակայն, Աստուծոյ կողմէ իրենց տրուած կարողութեամբ կամովին կը հրաժարին ամուսնական կեանքէն, որպէսզի կարենան լիովին նուիրուիլ Տիրոջ գործին: Այդպիսին էր Պօղոս առաքեալ, որ թէպէտ յորդորեց որ մարդիկ ամուսնանան՝ որպէսզի չիյնան պոռնկութեան մեղքին մէջ (Ա.Կր 7.2-4), միւս կողմէ սակայն, բացայայտեց թէ չամուսնացող անձը կրնայ մարմինով ու հոգիով Աստուծոյ նուիրուիլ. *«Կին չունեցողը միայն Տիրոջ հոգը կ'ունենայ, ջանալով Տիրոջ կամքը ընել. մինչդեռ ամուսնացած մարդը երկրաւոր հոգեր կ'ունենայ, ջանալով իր կնոջ կամքը կատարել. որով երկուքի բաժնուած կ'ըլլայ: Նոյնպէս ալ չամուսնացած կիներ կամ կոյսը Տիրոջ հոգը կ'ունենայ եւ կը ջանայ մարմինով եւ հոգիով Աստուծոյ նուիրուիլ. մինչ ամուսնացած կիներ երկրաւոր հոգեր կ'ունենայ, ջանալով իր ամուսինին կամքը կատարել»* (Ա.Կր 7.32-34):

4) Վերոնշեալ երրորդ խումբի մարդոց համար Յիսուս կ'ըսէ, թէ *«իրենք զիրենք ներքինի դարձուցած են երկինքի արքայութեան համար»*: Ասոնք անպայմանօրէն իրենց ամորձիքները կտրել տուողները չեն, եւ ո՛չ ալ կամովին ամուսնական կեանքէն հրաժարողներն են, ինչպէս վերեւ դիտել տուի: Հոգեւոր առումով, *«իրենք զիրենք ներքինի դարձուցած»* կը համարուին բոլոր անոնք՝ որոնք Սուրբ Հոգիին զօրութեամբ կը սպաննեն իրենց մէջ մեղքի սէրը, եւ աշխարհիկ հաճոյքները իրենց բոլոր տեսակներով:

5) *«Իրենք զիրենք ներքինի դարձուցած են երկինքի արքայութեան համար»*: Որոգինէս, Յովհան Ոսկեբերան, Օգոստինոս եւ Տերտուլիանոս Տիրոջ այս խօսքը կը հասկնան ակնարկութեան կուսութեան: Որոգինէս ակգրնական հանգրուանին բառացիօրէն հասկցաւ այս խօսքը եւ կտրել տուաւ իր ամորձիքները, բայց հետագային պատուիրեց հեռու մնալ նման ծայրայեղ քայլերէ եւ խօսքը հասկնալ աւելի հոգեւոր առումով, իբրեւ կոչ՝ կուսութեան: Յովհան Ոսկեբերան կ'ըսէ, թէ Յիսուս այստեղ կը խօսի անոնց մասին՝ որոնք կ'ընտրեն ապրիլ կուսական կեանք՝ երկինքի արքայութեան համար: Ան խստօրէն կը դատապարտէ խօսքը բառացիօրէն հասկնալը եւ ամորձիքները կտրելը. ան աւելի շեշտը կը դնէ ներքինի ըլլալու հոգեւոր իմաստին վրայ: Օգոստինոս կ'ըսէ, թէ իրենք զիրենք ներքինի ընտնելը անոնք են՝ որոնք կը հրաժարին ամուսնութենէ, սեռային յարաբերութիւններէ եւ իրենք զիրենք ամբողջութեամբ Աստուծոյ կը նուիրեն: Տերտուլիանոս նաեւ խօսքը կը հասկնայ «կուսութեան եւ մաքրութեան» հրաւեր մը իբրեւ:

«Ժողովուրդէն ոմանք մանուկներ բերին Յիսուսի, որպէսզի ձեռք դնէ անոնց վրայ եւ աղօթէ, սակայն աշակերտները սաստեցին բերողները: Յիսուս ըսաւ. *"Ձգեցէ՛ք որ մանուկները ինծի գան, արգելք մի՛ ըլլաք անոնց, որովհետեւ այդպիսիներուն է երկինքի արքայութիւնը"*: Եւ ձեռքերը դրաւ անոնց վրայ: Ապա մեկնեցաւ հոնկէ» (Մտ 19.13-15):

1) Ծնողներ վստահաբար նկատած էին որ Յիսուս կը սիրէր մանուկները եւ մանուկներն ալ զինք կը սիրէին: Ատոր համար ալ, անոնք առիթ չէին փախցնէր իրենց մանուկները բերելու իր քով *«որպէսզի ձեռք դնէ անոնց վրայ եւ աղօթէ»*: Թող այսօրուան ծնողները յիշեալ ծնողներէն սորվին իրենց զաւակները բերել Յիսուսի մօտ եւ խնդրել իրմէ որ իր աներեւոյթ աջը երկարէ եւ օրհէ զիրենք: Ամէն ծնող որ զաւակ բերած է լոյս աշխարհ, պէտք է նաեւ իր զաւակը բերէ աշխարհին լոյսին՝ Քրիստոսի: Ճշմարիտ ծնողը իր զաւակին մարմնաւոր ծնունդ տուողը չէ, այլ զայն հոգեւոր ծնունդի առաջնորդողը, եւ սա տեղի կ'ունենայ երբ իր զաւակը Քրիստոսի բերէ, Քրիստոսի ձեռքին ու գրկին մէջ դնէ, Քրիստոսը սիրել ու

անոր հաւատալ սորվեցնէ: Յերոնիմոս կ'ըսէ. «Այն ծնողները որոնք քրիստոնէական անհրաժեշտ դաստիարակութիւնը չեն փոխանցեր իրենց զաւակներուն, կը նշանակէ թէ զանոնք ծնան այս ժամանակաւոր կեանքին համար, եւ սակայն անոնց առջեւ բացին յաւիտենական մահուան դռները»: Իսկ Յովհան Ոսկեբերան Հայրապետը կ'ըսէ. «Յաճախ ծնողներէն շատեր ամէն ինչ կ'ընեն որ իրենց զաւակները ունենան լաւ տուն, լաւ գործ, լաւ հարստութիւն, լաւ դիրք, բայց ոչինչ կ'ընեն որ անոնք ունենան ընտիր հոգի, մաքուր սիրտ եւ Աստուածահաճոյ կեանքի ընթացք: Ահա այս է որ ամբողջ աշխարհը տակնուվրայ կ'ընէ»: Ուրիշ տեղ Ոսկեբերան կ'ըսէ. «Այն ծնողները որոնք իրենց անտարբերութեամբ կը սպաննեն իրենց զաւակներուն հոգիները, պէտք է գիտնան որ իրենք մարդասպան զաւակներ կը մեծցնեն, քանի անոնք եւս իրենց կարգին օր մը պիտի սպաննեն հոգիները իրենց զաւակներուն»:

2) «Որպէսզի ձեռք դնէ»: Յիշեալ ծնողները հաւա՛տք ունէին Յիսուսի ձեռքին հպումին հանդէպ: Անոնք կը հաւատային որ երբ Տէրը իր ձեռքը դնէր իրենց մանուկներուն գլխուն՝ անոնք պիտի մաքրուէին, օրհնուէին ու նորոգուէին: Միրելի ծնող, քեզի ուղղուած հարցումը հետեւեալն է.- Յիսուս իր ձեռքը դրա՞ծ է զաւակիդ գլուխին վրայ, օրհնա՞ծ է զաւակդ իր ներկայութեամբ, լեցուցա՞ծ է զայն իր սիրով: Յիսուս իր ձեռքի հպումով բորոտներ մաքրեց (Մտ 8.3): Առանց Տիրոջ ձեռքի հպումին՝ մենք չենք կրնար մաքրուիլ մեղքի բորոտութենէն:

3) «Եւ աղօթէ»: Յիշեալ ծնողները նաեւ հաւա՛տք ունէին Յիսուսի մատուցած աղօթքին հանդէպ, որով Տէրը կրնար սրբել անոնց ներաշխարհը: Առանց Տիրոջ աղօթքին ո՛չ ոք կրնայ հաստատ մնալ: Եթէ Յիսուս չաղօթէր Պետրոս առաքեալին համար՝ Պետրոս երբեք պիտի չկարենար վերականգնիլ իր պաշտօնին մէջ, իր երեք ուրացումներէն ետք (Ղկ 22.31-32): Խնդրենք Յիսուսէն որ աղօթէ մեզի ու մեր զաւակներուն համար, որպէսզի վերականգնինք մեր գլորումներէն, ինչպէս Պետրոս առաքեալ վերականգնեցաւ:

4) Ինչո՞ւ «աշակերտները սաստեցին բերողները».-

ա) Գուցէ անոնք մտածեցին որ Յիսուս այդ օրը բաւականաչափ յոգնած էր արդէն, ուստի զինք աւելի չյոգնեցնելու համար՝ արգելք կեցան մանուկները բերողներուն: Յիսուս որ կոչ կ'ուղղէ

յոգնածներուն իրե՛ն գալու՝ բնա՛ւ չի յոգնիր: Աստուած *«չի յոգնիր ու չի թուլնար»* (Ես 40.28):

բ) Գուցէ նաեւ խորհեցան թէ Յիսուսի նման մեծ վարդապետի մը կամ մեծ հրաշագործի մը մօտ մանուկներ բերելը՝ Յիսուսի արժէքը նուաստացնել պիտի ըլլար:

գ) Հաւանական է նաեւ որ խորհեցան թէ Յիսուսի քարոզութիւնն ու գործունէութիւնը պէտք չէ ընդմիջուէր մանուկներուն պատճառով:

5) *«Աշակերտները սաստեցին բերողները»*, իսկ Յիսուս՝ գնահատեց ու քաջալերեց զանոնք: Ասիկա վկայութիւն մըն է որ Յիսուսի սիրտը սիրով լեցուն էր, եւ անոր հոգին՝ զթութեամբ: Աշակերտները տակաւին չէին կրցած նմանիլ իրենց Վարդապետին: Անոնք չէին կրցած իրենց վրայ առնել Յիսուսի մարդասիրական վերաբերմունքն ու նկարագիրը:

6) *«Ձգեցէք որ մանուկները ինծի գան, արգելք մի ըլլաք անոնց, որովհետեւ այդպիսիներուն է երկինքի արքայութիւնը»*: Յիսուս անշուշտ միայն փոքր տարիքով մանուկներուն մասին չէ որ կը խօսի հոս, այլ նաեւ բոլոր անոնց մասին՝ որոնք մանուկի նման կը սիրեն զինք, մանուկի նման կը խոնարհին իր ձեռքին տակ, մանուկի նման իր օրհնութիւնը կը հայցեն, մանուկի նման կը վստահին իրեն: Եկէք մանուկի մը անմեղութեամբ կենանք Յիսուսի առջեւ եւ խնդրենք որ մեզ օրհնէ: Բոնենք Յիսուսի ձեռքէն վստահութեամբ ու հետը քալենք, ինչպէս մանուկը բացարձակ վստահութեամբ պիտի բռնէր իր հօրը ձեռքէն եւ անոր հետ քալէր:

7) *«Ձգեցէք»*: Սա հրահա՛նգ է տրուած Քրիստոսի կողմէ՝ իր եւ իր հետեւորդներուն հակառակորդներուն: Տէրը այսօր իր բոլոր ուսուցիչներուն կ'ըսէ. *«Ձգեցէք որ զիս պաշտել ուզող հաւատացեալները՝ Սուրբ Հոգիին պարգեւած ազատութեամբ պաշտեն զիս: Ձգեցէք անոնց. մի՛ սպրդիք անոնց շարքերուն մէջ՝ Յիսուս Քրիստոսով իրենց ունեցած ազատութիւնը լրտեսելու եւ զիրենք օրէնքներու ծառայութեան մէջ պահելու համար (Գղ 2.4): Ձգեցէք որ հաւատացեալները անդորր միտքերով հետեւին Յիսուսի սիրոյն ու հաւատքին: Մի՛ նեղէք ու մի՛ խռովեցնէք անոնց: Ձգեցէք որ զիս փառաբանել ուզողները՝ փառաբանեն զիս. արգելք մի՛ ըլլաք անոնց՝ որոնք կ'ուզեն անարգել կերպով ինծի հետեւիլ»*:

«Մէկը մօտեցաւ Յիսուսի եւ հարցուց. *"Բարի՛ վարդապետ, ի՞նչ բարի գործ պէտք է կատարեմ, յաւիտենական կեանքը ընդունելու համար"*» (Մտ 19.16):

Յիշեալ մեծահարուստ երիտասարդը հրեայ իշխանաւոր մըն էր (Ղկ 18.18): Հրեաներ կը հաւատային որ Աստուած նիւթական հարստութիւն կը պարգեւէ բոլոր անոնց՝ որոնք իր պատուիրանները կը գործադրէին: Այս երիտասարդը եւս իր պատանութենէն Աստուծոյ պատուիրանները պահած ըլլալով՝ կը հաւատար որ իր ունեցած նիւթական հարստութիւնը Աստուծոյ կողմէ իրեն տրուած պարգեւ է. եւ անկասկած որ համոզուած էր, թէ իրեն պէս մէկը որ պահած էր Աստուծոյ պատուիրանները եւ օրհնուած էր նիւթական հարստութեամբ՝ արժանի էր յաւիտենական կեանքը ժառանգելու. բայց կ'ուզէր աւելի վստահ ըլլալ այս առնչութեամբ. կ'ուզէր գիտնալ թէ արդեօք տակաւին կա՞ր «բարի գործ» մը որ պէտք էր կատարէր՝ յաւիտենական կեանքը ապահովապէս իր բաժինը դարձնելու համար. ուստի կը մօտենայ Տիրոջ եւ հարց կու տայ անոր, թէ արդեօք *ի՞նչ բարի գործ պէտք է կատարէր, յաւիտենական կեանքը ընդունելու համար*: Եբրայական մտածողութեան մէջ Աստուծոյ պատուիրանները պահելը՝ բարի եւ բարեգործ ըլլալ կը նշանակէր, եւ անոր համար ալ երիտասարդը Յիսուսը կը կոչէ «բարի Վարդապետ», որովհետեւ գիտէր որ Յիսուս պատուիրանները կը պահէր, բայց միաժամանակ համոզուած էր որ ինք եւս բարեգործ մըն էր, որովհետեւ Աստուծոյ պատուիրանները կը պահէր: Տէրը սակայն իր պատասխանով ցոյց տուաւ անոր, թէ Աստուծոյ հայեացքով տարբեր է բարեգործ ըլլալու հասկացողութիւնը. բարեգործը ան է՝ որ բարին կը գործէ կարիքի մէջ եղող անձին համար:

«Յիսուս պատասխանեց. *"Ինչո՞ւ բարիի մասին կը հարցնես ինծի: Բարին մէկ է, միայն Աստուած բարի է: Եթէ կ'ուզես յաւիտենական կեանքը մտնել՝ պատուիրանները պահէ"*» (Մտ 19.17):

1) Երիտասարդը «բարի» կը կոչէ Յիսուսը, հարկաւ առանց անդրադառնալու որ Յիսուս բարի է ո՛չ թէ որովհետեւ պատուիրանները կը պահէր, այլ՝ որովհետեւ Աստուած է, եւ Աստուած

բարի է: Երբ Տէրը անոր կ'ըսէ. *«Բարին մէկ է, միայն Աստուած բարի է»*, կարծէք ըսել կ'ուզէր անոր. *«Եթէ միայն Աստուած բարի է եւ դուն զիս բարի կոչեցիր, ուրեմն դուն ընդունեցիր իմ Աստուած ըլլալս, բայց ասիկա դուն գիտակցաբար ըրիր»*:

2) *«Միայն Աստուած բարի է»* խօսքով Տէրը նաեւ կը բացայայտէ երիտասարդին, թէ յաւիտենական կեանքը ձեռք ձգելու համար պէտք է վստահիլ Աստուծոյ եւ անոր բարութեան, եւ ոչ թէ մեր բարութեան ու բարեգործութեան: Տէրը կը յայտնէ երիտասարդին եւ անոր ընդմէջէն մեզի, թէ փրկութիւնը Աստուծոյ բարութեան պտուղն է, եւ ոչ թէ պտուղը մեր բարի գործերուն: Չենք կրնար գործերով շահիլ մեր փրկութիւնը. անիկա *«Աստուծոյ պարգէնն է»* (Եփ 2.8-9): Մեր գործերով վարձատրութիւն է որ պիտի շահինք, իսկ փրկութեան պարգէնը՝ մեր հաւատքով է որ ձեռք կրնանք ձգել:

3) *«Բարին մէկ է, միայն Աստուած բարի է»*: Մարդիկ ալ կրնան բարի ըլլալ, բայց հոս խօսքը կատարեալ բարութեան մասին է: Ահա թէ ինչու Յիսուս չ'ըսէր *«Աստուած բարի է»*, այլ *«միայն Աստուած բարի է»*, ըսել ուզելով, թէ միայն Աստուած կատարելապէս բարի է: Կատարելապէս բարի է, որովհետեւ կատարելապէս քաղցր ու գուրգուրալից է մեզի հանդէպ: Արդարեւ, Աստուած բարի է մեզի համար իր ունեցած մտածումներուն ու ծրագիրներուն մէջ: Աստուած միշտ բարին կը ցանկայ ու բարին կը գործէ բոլորին համար: Մարդիկ կրնան բարի ըլլալ միայն որոշներու հանդէպ եւ բարին ցանկալ միայն որոշներու համար, մինչդեռ Աստուած բոլորի՛ն հանդէպ բարի է եւ բոլորի՛ն համար բարին կը ցանկայ: Մենք շատ յաճախ եւ շատ աժան կերպով ասոր ու անոր համար կ'ըսենք՝ *«բարի մարդ է»* կամ *«շատ բարի մարդ է»*: Մարդոց պարագային բարութիւնը յարաբերական է. քեզի համար բարի մարդը՝ կրնայ ուրիշի մը համար բարի չըլլալ, եւ քեզի համար չար մարդը՝ կրնայ ուրիշի մը հայեացքով բարի ըլլալ: Յաճախ զգացումներէ մղուած, մարդիկ իրենց սիրած անհատներուն համար *«բարի»* մակդիրը կը գործածեն, բայց մարդոց հայեացքով բարի եղողները անպայմանօրէն Աստուծոյ հայեացքով ալ բարի չեն: Զֆրիստոս չճանչցող հեթանոսներուն մէջ շատ բարի մարդիկ կան, բայց Աստուծոյ հայեացքով բարի են միայն անոնք՝ որոնք ընդունած են իր Բարի

Որդին իրենց սիրտերուն մեջ, որոնք կը կատարեն անոր կամքը, եւ որոնք նուիրուած են անոր պաշտամունքին ու ծառայութեան:

4) Յիսուսի կողմէ մեծահարուստ երիտասարդին ուղղուած այս մարտահրաւերը՝ մեզի ալ ուղղուած է. *«Եթէ կ'ուզես յաւիտենական կեանքը մտնել՝ պատուիրանները պահէ»*: Մենք բոլորս կ'ուզենք յաւիտենական կեանքը մտնել, բայց մեզմէ քանինն էր կը պահեն Աստուծոյ պատուիրանները: Օրինակ, Աստուած սիրել կը պատուիրէ, իսկ մենք առանց սիրելու մեզ ատողները, կ'ուզենք յաւիտենական կեանքը մտնել, որ պատրաստուած է միայն սիրողներուն ու ներողներուն համար:

«Անիկա հարցուց. *"Ո՞ր պատուիրանները"*: Յիսուս ըսաւ. *"Հետեւեալները.՝ Մի՛ սպաններ, մի՛ շնար, մի՛ գողնար, սուտ վկայութիւն մի՛ տար, պատուէ՛ հայրդ ու մայրդ"*, եւ *"Մի՛րէ ընկերդ քու անձիդ պէս"*» (Մտ 19.18-19):

1) Երբ Տէրը երիտասարդին ըսաւ թէ պէտք է պահէ պատուիրանները եթէ կ'ուզէ յաւիտենական կեանքը մտնել, անիկա հարցուց. *«Ո՞ր պատուիրանները»*: Ուշագրաւ է որ Տէրը չթուեց Աստուծոյ հետ անմիջականօրէն առնչութիւն ունեցող առաջին չորս պատուիրանները, այլ միայն անոնք՝ որոնք մարդուն հետ կապ ունին: Իսկ պատճառն էր: Պատճառն այն է, որ երբ հրեաներ Տասնաբանեան ստացան, անոնք տակաւին նոր դուրս եկած էին կռապաշտութեամբ յատկանշուած Եգիպտոսէն, եւ բնականօրէն ազդուած էին անոնցմէ. միւս կողմէ, նկատի պէտք է առնել նաեւ որ անոնք Քանանու երկիրը պիտի երթային, ուր դարձեալ կռապաշտութիւնը կը տիրէր. այս առումով, անհրաժեշտ էր որ Աստուած Տասնաբանեային առաջին չորս պատուիրաններով շեշտէր թէ իրմէ զատ չկայ ուրիշ Աստուած եւ թէ իրմէ զատ պէտք չէ ուրիշը պաշտել. բայց Քրիստոսի ժամանակներուն կռապաշտութիւնը հինգ դարերէ ի վեր արդէն անհետացած էր հրեաներուն կեանքէն, եւ անոնք դարձած էին ամբողջութեամբ միաստուածեան, այսինքն՝ մէկ Աստուծոյ հաւատացող եւ մէկ Աստուծոյ պաշտող ժողովուրդ: Մա՛ էր պատճառը որ Յիսուս կարիքը չգտաւ Աստուծոյ պաշտամունքին հետ կապ ունեցող առաջին չորս պատուիրանները յիշել երիտասարդին:

2) Ճիշդ է որ Յիսուս չիշեց մէկ ու միակ Աստուծոյ պաշտամունքին հետ առնչութիւն ունեցող առաջին չորս պատուիրանները, բայց մարդոց հանդէպ մեր վերաբերմունքը ճշդող միւս պատուիրանները յիշելով, խորքին մէջ ճշմարիտ աստուածապաշտութեան՝ ճշմարիտ երեսն է որ բացայայտած եղաւ: Յիսուս կ'ուզէր երիտասարդին ցոյց տալ, թէ կարելի չէ սիրել զԱստուած, եւ սակայն օգտակար չդառնալ Աստուծոյ պատկերով ստեղծուած մարդուն: Զուր տեղ չէ որ Յիսուս Տասնաբանեային յիշատակութիւնը կատարելէ ետք, կը յիշէ ուրիշ պատուիրան մը, որ Տասնաբանեայի ցանկէն դուրս է. *«Մի՛րէ ընկերդ քու անձիդ պէս»* (ՂԼ 19.18): Տէրը կ'ուզէր երիտասարդին ցոյց տալ, թէ Տասնաբանեայ պատուիրաններուն տառացի գործադրութիւնը ոչ մէկ արժէք կը ներկայացնէ, եթէ երբեք մարդ իր պատուիրանապահութիւնը չ'արտայայտէր մարդասիրութեան արտայայտութիւնը եղող իր բարեգործութիւններով: Անտեսանելին Աստուած՝ մարդասիրութեան արտայայտութիւն եղող մեր բարեգործութիւններով պէտք է տեսանելի դառնայ:

3) Հաստատեցի թէ Օրէնքի տառին հետեւիլը արժէք չունի: Բացատրեմ թէ ինչու.-

ա) Օրինակ, պատուիրանը կ'ըսէ. *«Մի՛ սպաններ»*: Երիտասարդը մարդ չէր սպաննած, եւ ուստի վստահաբար կը խորհէր թէ ինք պահած էր այս պատուիրանը. բայց կը մոռնար որ եթէ իր կեանքին մէջ կար մարդ մը որուն կ'ատէր՝ մարդասպան կը նկատուէր. *«Ով որ իր եղբայրը կ'ատէ՝ մարդասպան մըն է»* (Ա.Յհ 3.15): Մարդասպանը, հետեւաբար, սուրով կամ զէնքով իր նմանը սպաննողը չէ միայն, այլ նաեւ ան՝ որ կ'ատէ իր նմանը, չի սիրէր իր նմանը, կը նախատէ իր նմանը, եւ չի գթար գթութեան կարիքը ունեցող մարդուն:

բ) *«Մի՛ շնար»*: Հարուստ երիտասարդը մարմնաւոր շնութիւն չէր ըրած, բայց իր նայուածքներն ու մտածումները աղջիկներուն ու կիներուն հանդէպ միշտ մաքուր եղա՞ծ են, միշտ եղբայրական եղա՞ծ են, միշտ աստուածահաճոյ եղա՞ծ են: Յիսուս կը սորվեցնէ մեզի, թէ շնացողը՝ ուրիշին հետ մարմինով շնացողը չէ միայն, այլ նաեւ ուրիշին ցանկութեամբ նայողը (Մտ 5.28): Յիշեալ հարուստ երիտասարդը կրնա՞ր ըսել թէ ինք բնաւ ցանկութեամբ չէր նայած կնոջ մը: Կիներուն հետ շնութիւն չէր ըրած, բայց կիւն դասակարգը

այր մարդուն հաւասար արարած կը նկատէ՞ր, եւ անոնց հետ յարգանքով կը վարուէ՞ր: Ասիկա կ'ըսեմ, որովհետեւ բոլորս ալ գիտենք թէ այդ օրերուն կին դասակարգը բնաւ արժէք չունէր հրեայ այր մարդուն համար:

զ) «Մի՛ գողնար»: Երիտասարդը չէր գողցած, ուրիշին իրաւունքը չէր յափշտակած, եւ վստահաբար կը խորհէր որ ինք պահած էր այս պատուիրանը, բայց սխալ էր, որովհետեւ, թէպէտ մէկու մը իրաւունքը չէր յափշտակած, բայց միւս կողմէ, արդեօք օգնած էր՝ իրենց իրաւունքը յափշտակուած մարդոց: Չէր կողոպտած մէկը, բայց օգնած էր կողոպտուածին: Ուրիշին դրամը գողնալով անողորմ չէր դարձած, բայց արդեօք ողորմած եղած էր դրամի կարիքը ունեցողներուն հանդէպ: Եւ տակաւին, մէկը կրնայ ուրիշին դրամը չգողնալ, բայց կրնայ բառով մը անոր խաղաղութիւնը գողնալ, ուրիշին դիրքը կամ պաշտօնը գողնալ, ուրիշին բռները գողնալ, ուրիշին մտածումները գործածել առանց հեղինակին անունը յիշելու. նման պարագայի գող չի՞ համարուիր:

դ) «Սուտ վկայութիւն մի՛ տար»: Երիտասարդը գուցէ բնաւ սուտ չէր խօսած, բայց ճշմարտութեան վկայ ու պաշտպան եղած էր: Հաւատացեալ մարդուն կոչումը սուտ չխօսիլը չէ, այլ՝ Քրիստոսի ճշմարտութիւնը տարածելը: Ինչո՞վ կ'օգտուի մարդը եթէ երբեք իր լեզուով սուտ չի խօսիր, բայց իր լեզուով Յիսուսի սէրն ու փրկութիւնն ալ չի պատմեր: Մէկը կրնայ սուտ խօսելու բնաւորութիւն չունենալ, բայց կրնայ իր կեանքը սուտ ըլլալ, իր ժպիտը սուտ ըլլալ, իր անկեղծութիւնը կեղծ ըլլալ, իր քաղցրութիւնը սուտ ու կեղծ ըլլալ:

ե) «Պատուէ՛ հայրդ ու մայրդ»: Մեր հայրն ու մայրը պատուելը միայն խօսքով չ'ըլլար: 1) Մեր հայրն ու մայրը պատուել կը նշանակէ՝ բացարձակ կերպով յարգել զանոնք: 2) Մեր հայրն ու մայրը պատուել կը նշանակէ՝ ոչ միայն յարգել զանոնք, այլեւ հնազանդիլ անոնց խօսքերուն եւ կատարել անոնց յորդորները: Եթէ կ'ըսենք թէ «կը յարգենք մեր ծնողները», եւ սակայն չենք հնազանդիր անոնց՝ ատիկա ձեւական ու մեռած յարգանք է: 3) Մեր հայրն ու մայրը պատուել կը նշանակէ՝ հոգատար ու խնամատար ըլլալ անոնց միշտ, բայց մանաւանդ երբ ծերանան: 4) Մեր հայրն ու մայրը պատուել կը նշանակէ՝ սիրել զանոնք մեր ամբողջ սրտով: Չի բա-

ւեր զանոնք միայն յարգել, անոնց խօսքերը գործադրել, հոգ տանիլ անոնց, այլ պէտք է սիրել: Ասիկա կ'ըսեմ, որովհետեւ կրնայ ըլլալ որ կարգ մը մարդիկ կը յարգեն իրենց ծնողները, անոնց խօսքերը կը կատարեն եւ հոգ կը տանին անոնց, որովհետեւ այս բոլորը կատարելը բարոյական պարտականութիւն կը համարեն: Եթէ այս բոլորը կատարելը սոսկ բարոյական պարտականութեան մը արդիւնք ըլլայ եւ ո՛չ թէ սիրոյ արդիւնք, ո՛չ մէկ վարձք պիտի ստանանք երկինքի մէջ: Ինչպէս Աստուած պիտի չուզէր որ զինք յարգէինք ու իր կամքը կատարէինք առանց զինք սիրելու, նոյնպէս ալ, պէտք չէ յարգենք մեր ծնողները եւ իրենց կամքը կատարենք առանց զիրենք սիրելու: Միայն եւ գուրգուրանքի աղբիւր են մեր ծնողները, եւ ուստի ամէն բանէ առաջ սէր եւ գուրգուրանք պէտք է տածենք անոնց հանդէպ: Գուրգուրանք տածենք մեր մայրերու սիրտերուն, որովհետեւ առանց այդ սիրտերուն կը զարշառուի մարդկութիւնը: Այդ սիրտերը անուշահոտութիւնն են մեր կեանքին եւ ողջ աշխարհին:

Յովհան Ոսկեբերան խօսելով այս պատուիրանի հոգեւոր նշանակութեան մասին՝ զայն կը կապէ Աստուծոյ պատկանող յարգանքին հետ: Ան կ'ըսէ, թէ երբ մենք կը յարգենք մեր երկրաւոր ծնողները՝ կը սորվինք յարգել զԱստուած՝ մեր երկնաւոր Հայրը: Ոսկեբերան կ'ուսուցանէ նաեւ, թէ այս պատուիրանը կը վերաբերի ոչ միայն մեր կենսաբանական ծնողներուն, այլեւ մեր հոգեւոր հայրերուն, ինչպէս օրինակ, քահանաներուն եւ եկեղեցիներու առաջնորդներուն, եւ բոլոր անոնց՝ որոնք հաւատքի գետնի վրայ հոգ կը տանին մեզի:

զ) Յիսուս խօսելէ ետք չսպաննելու, չշնալու, չգողնալու, չստելու եւ մեր ծնողները պատուելու մասին, անմիջապէս կ'աւելցնէ. *«Մի՞րէ ընկերդ քու անձիդ պէս»* (Դւ 19.18): Յիսուս կարծէք ըսել կ'ուզէ. *«Եթէ մէկը իսկապէս կը սիրէ իր ընկերը իր անձին պէս, ո՛չ կը սպաննէ, ո՛չ կը շնայ, ո՛չ կը գողնայ, եւ ո՛չ ալ կը ստէ»*: Յիսուս չի բաւարարուիր սոսկ Տասնաբանեայ պատուիրաններուն մէկ մասը յիշելով, այլ անոնց վրայ կ'աւելցնէ *«Մի՞րէ ընկերդ քու անձիդ պէս»* պատուիրանը, որովհետեւ Տէրը գիտէ եւ կ'ուզէ որ մենք ալ գիտնանք, որ եթէ չենք սպաննէր, չենք շնար, չենք գողնար, չենք ստէր եւ կը պատուենք մեր հայրն ու մայրը, բայց սէր չունինք՝ այս բոլորը ոչին կ'արժեն: Եթէ մեր պատուիրանապահութեան մէջ սէր չկայ

մեր այդ պատուիրանապահութիւնը մեզ երկինք չ'առաջնորդեր: Մեր նմանը սիրելով՝ մենք ամբողջ պատուիրանները գործադրած կ'ըլլանք. *«Օրէնքը լրիւ գործադրած կ'ըլլաք սա մէկ պատուիրանով.- Միբէ՛ ընկերդ քու անձիդ պէս»* (Գղ 5.14): Ինչո՞ւ համար: Որովհետեւ իր ընկերը սիրողը՝ չարիք չ'ըներ անոր, եւ ոչ միայն չարիք չ'ըներ, այլեւ բարին կը գործէ անոր համար: Ուեւ գործ, աշխատանք, արարք կամ ողորմութիւն, եթէ սիրոյ արդիւնք չ'ըլլայ՝ ոչինչ կ'արժէ եւ ոչինչ կ'արժենք: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ, եթէ լեռները տեղափոխելու չափ զօրաւոր հաւատք ունենանք, բայց սէր չ'ունենանք, ոչինչ կ'արժենք (Ա.Կր 13.2): Նոյնիսկ եթէ մեր ամբողջ ինքքերը աղքատներուն տանք, ոչինչ կ'արժենք եթէ սէր չ'ունինք (Ա.Կր 13.3):

«Միբէ՛ ընկերդ քու անձիդ պէս»: Կարելի՞ քան է սիրել մեր նմանը մեր անձին պէս: Քրիստոս երբեք անկարելի քան չապահանջեց մեզմէ: Բնաւ անիրագործելի եւ անգործնական պատուիրան մը չտուաւ: Չմոռնանք որ երբ Աստուած պատուիրան մը կու տայ, այդ պատուիրանը ի գործ դնելու կարողութիւն ալ կը պարգեւէ:

«Քու անձիդ պէս» բառերը, մեզ կը հրաւիրեն մտածելու եւ գործելու ուրիշին համար այն ինչ որ կը մտածենք եւ կը գործենք մեր անձերուն համար: Քրիստոս ոչ միայն մեզ սիրեց իր անձին պէս, այլեւ իր անձէն աւելի: Եթէ Քրիստոս մեզ չսիրէր իր անձէն աւելի, ան իր կեանքը պիտի չտար մեզի համար: Ան չմտածեց խաչէն ազատելու մասին, այլ մտածեց խաչով մե՛զ ազատելու մասին: Քրիստոս չթելադրեց մեր ընկերները սիրելու մեր անձերէն աւելի, ինչպէս ինք սիրեց մեզ իր անձէն աւելի, այլ պարզապէս յանձնարարեց, որ սիրենք մեր նմանները այնքան եւ այնպէս՝ որքան եւ ինչպէս մեր անձերը կը սիրենք:

Քրիստոսի սիրով եւ հոգիով, Քրիստոսի զօրութեամբ եւ գործով, Քրիստոսի անձնութեան եւ անձնութեան ոգիով տոգորուած մարդը միայն կրնայ իր ընկերը սիրել իր անձին պէս եւ նոյնիսկ իր անձէն աւելի: Երբ Քրիստոս բնակի մեր ներսիդին՝ ընկերսիրութեան կրակը պիտի բոցավառի մեր սիրտերուն մէջ: Երբ խաչով յայտնուած Աստուծոյ սէրը մուտք գործէ մեր հոգիներէն ներս՝ եղբայրսիրութեան հուրը պիտի բռնկի մեր կեանքերուն մէջ: Երբ Քրիստոս սորվեցուց մեզի ըսել. *«Հայր մեր»* եւ ոչ թէ *«Հայր*

իսկ», անով իսկ հաստատած եղաւ տիեզերական եղբայրսիրութեան սկզբունքը:

Երբ Սուրբ Հոգին մեզի պարգեւէ նոր սիրտ եւ նոր հոգի, այն ատեն, եղբայրսիրութիւնը մեզի համար պիտի դառնայ փափաք եւ հաճոյք, կեանքի նպատակ եւ ճանապարհ: Ոմանք այն համոզումը ունին, որ մարդ արարածը որպէսզի կարենայ իր նմանը սիրել իր անձին պէս, պէտք է գերբնական սիրտ մը ունենայ: Աստուածաշունչը սակայն չի խօսիր գերբնական սիրտ ունենալու մասին, այլ քարեղէն սիրտի փոխարէն մարմնեղէն սիրտ ունենալու անհրաժեշտութեան մասին (Եզ 11.19), Աստուծմէ նոր սիրտ եւ նոր հոգի ստանալու մասին (Եզ 18.31): Հետեւաբար, ընկերասէր ըլլալու համար, չսպասենք գերբնական սիրտ մը ունենալ, այլ ջանանք Սուրբ Հոգիին միջոցաւ հասնիլ Աստուծոյ պարգեւին՝ մարմնեղէն սիրտին, այսինքն՝ նոր սիրտին:

«Քու անձիդ պէս»: Նկատելի է որ Քրիստոս մեր անձերը ատելու կամ անտեսելու մասին չէ որ կը խօսի: Անձնասիրութիւնը ընդհանրապէս ժխտականօրէն կը հասկցուի: Կասկած չկայ, սակայն, որ անձնասիրութիւնը իր դրական երեսն ալ ունի: Իսկապէս ինքնիր անձը սիրողը, պէտք է հետապնդէ իր անձին փրկութիւնը: Ինքնիր անձին փրկութեան նկատմամբ անտարբեր գտնուողը երբեք ինքնիր անձը սիրող մը պէտք չէ նկատել: Քրիստոսի «սիրէ ընկերդ քու անձիդ պէս» խօսքը, ուղղուած չէ անհաւատներուն, այլ՝ հաւատացեալներուն: Անհաւատ մը չի սիրեր եւ չի կրնար սիրել ինքնիր անձը. եթէ իսկապէս սիրէ՝ հաւատքի կու գայ: Անհաւատութիւնը ատելութիւն է մեր անձերուն նկատմամբ: Անհամար թիով մարդիկ, իրենց հոգիներուն հետ կը վերաբերին այնպէս ինչպէս պիտի վերաբերէին ռիւսերիմ թշնամիի մը հետ: Ինքնիր փրկութեամբ չմտահոգուողը չի կրնար ուրիշին փրկութեամբ մտահոգուիլ: Ինքնիր հոգիին արժէքը չգիտցողը չի կրնար ուրիշին հոգիին արժէքը գիտնալ: Անգամ մը որ Քրիստոսի շնորհքին լոյսը ծագի մեր սիրտերուն մէջ, ա՛յն ատեն միայն ընկերներուն փրկութիւնը մեզի համար պիտի դառնայ ամենօրեայ տազնապ:

Երբ Քրիստոս կը պատուիրէ մեր ընկերը սիրել մեր անձին պէս, շատ յստակ է, որ իր ըսել ուզածը այն է, որ պէտք է մեր ընկերներուն հետ վերաբերինք այնպէս ինչպէս կը վերաբերինք

մեր անձերուն հետ: Ինքզինք ատող մը չի կրնար իր ընկերը սիրել, որովհետեւ պատուիրանը չ'ըսեր՝ *«ատէ ընկերդ քու անձիդ պէս»*, այլ՝ *«սիրէ ընկերդ քու անձիդ պէս»*:

Քրիստոնեայ մարդուն սիրտին մէջ եղող սէրը իրեն չի պատկանիր, այլ՝ ուրիշին: Այդ ուրիշը կրնայ մեզի համար «հաճելի» եւ «սիրելի» մէկը չըլլալ, կրնայ բարեկամ կամ ընկեր չըլլալ, կրնայ ազգական կամ հարազատ չըլլալ, կրնայ նոյնիսկ ազգակից կամ հաւատակից չըլլալ, բայց մեր կոչումը է եւ կը մնայ սիրել զանիկա՝ սիրել ամբողջ սիրտով եւ ամբողջական սիրով: Այդ կոչումը երկինքէն մեզի տրուած է: Երկինքը խտրութիւն չի դնէր մարդոց միջեւ: Երկինքի քաղաքացիները իրենք ալ խտրութիւն պէտք չէ դնեն մարդոց միջեւ:

«Սիրէ ընկերդ քու անձիդ պէս»: Սիրէ առանց հարցադրումներ կատարելու: Սիրէ առանց պատրուակներ ստեղծելու: Սիրէ առանց պատճառներ ու պատճառաբանութիւններ թուելու: Սիրէ առանց պայմանի ինչպէս Քրիստոս ինք սիրեց առանց պայմանի: Սիրէ Քրիստոսի նման, Քրիստոսի հոգիով, Քրիստոսաբար:

Հասիր տապալած ընկերոջդ օգնութեան, ինչպէս պիտի հասնէիր մէկ հատիկ զաւակիդ որ խեղդամահ ըլլալու վտանգին առջեւ կը գտնուէր: Ազատէ նմանդ թշուառութեան ճիրաններէն, ինչպէս պիտի ազատէիր սիրելիներէդ մին սուլող օձէ մը: Ձեռքդ պարզէ իրաւագրկուածին, ինչպէս եթէ տղմոտ հորի մը մէջ ինկած ըլլայիր պիտի ուզէիր դէպի քեզ կարկառուած տեսնել ուժեղ ձեռքեր: Եղիր ճշմարիտ ընկերասէր մը, որպէսզի անգին գոհարի կտորի մը նման փայլիս Աստուծոյ գիրկին մէջ:

«Երիտասարդը ըսաւ. *"Այդ բոլորը պատանութենէս ի վեր պահած եմ. դեռ ի՞նչ կը պակսի ինծի"*» (Մտ 19.20):

1) Հրեայ մանուկը 7 տարեկանէն մինչեւ 12 տարեկան, իր ծնողներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն կողմէ կը դաստիարակուէր Մովսէսի պատուիրաններով: Այս երիտասարդը եւս այդ դաստիարակութիւնը ստացած էր, եւ անոր համար ալ, համարձակութեամբ Տիրոջ կ'ըսէ, թէ ինք պատանութենէն ի վեր բոլոր պատուիրանները պահած է, եւ հարց կու տայ. *«Դեռ ի՞նչ կը պակսի ինծի»*: Տէրը

երիտասարդին այս հարցումը առիթ կը դարձնէ, պարզելու անոր թէ պատուիրանագանց չըլլալը բաւարար չէ, այլ պէտք է քայլ մը առջեւ երթալ ու բարին գործել: Տէրը կ'ուզէր որ երիտասարդը գիտնայ, թէ Աստուծոյ հայեացքով արդար մարդը մեղք չգործող մարդը չէ, այլ՝ արդարութեան գործեր գործողը. չգողցողը չէ, այլ՝ գողցուածին օգտակար եղողը. շնութիւն ընողը չէ, այլ՝ կատարեալ սրբութեամբ իր նմանին մօտեցողը. իրաւագրկողը չէ, այլ՝ իրաւագրկուածին կողքին կանգնողը:

2) *«Այդ բոլորը պատանութենէս ի վեր պահած են»*: Հաստատեցի թէ հրեայ մանուկը յատուկ դաստիարակութիւն կը ստանար իր ծնողին եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն կողմէ, թրծուելով Մովսէսի Օրէնքով (Հնգամատեանի ուսուցումներով): Գալով ձեզի, սիրելի ծնողներ, դուք յատուկ դաստիարակութիւն կու տա՞նք ձեր զաւակներուն: Երբ տակաւին փոքր են տարիքով՝ կը սորվեցնէ՞ք իրենց Քրիստոսի ու երկինքի ճամբան, սիրոյ ու սրբութեան ճամբան, հաւատքի ու հաւատարմութեան ճամբան: Կը սորվեցնէ՞ք ձեր զաւակներուն սիրել ու պաշտել Քրիստոսը, հաւատալ ու վստահիլ Քրիստոսի: Կը սորվեցնէ՞ք ձեր զաւակներուն սիրել մարդիկը, որոնք Աստուծոյ պատկերով ստեղծուած են, եւ որոնց համար Քրիստոս իր արիւնը թափեց: Կը սորվեցնէ՞ք ձեր զաւակներուն սիրել եկեղեցին, որուն մկրտութեան աւագանէն իրենց վերածնունդը ապրեցան, եւ որ իրենց երկնաւոր Հօրը տունն է: Կը սորվեցնէ՞ք ձեր զաւակներուն Եղիշէ Պատմիչին ոսկեղէն խօսքը. *«Քանզի Հայր Մեր զՍուրբ Աւետարանն գիտենք, եւ Մայր՝ զԱռաքելական Սուրբ Եկեղեցի»*, այսինքն՝ *«Մենք Աւետարանը կը ճանչնանք իբրեւ մեր հայրը, եւ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին՝ իբրեւ մեր մայրը»*: Կը սորվեցնէ՞ք ձեր զաւակներուն սիրել Աստուածաշունչը, կարդալ զայն, հաւատալ անոր մէջ գրուածին ու գործադրել զայն: Կը սորվեցնէ՞ք ձեր զաւակներուն, որ Քրիստոսի ավերէն դուրս չկա՞յ ապահովութիւն ու փրկութիւն: Կը սորվեցնէ՞ք ձեր զաւակներուն որ կեանքը իմաստ չունի առանց Տիրոջ, որ յայտարարեց թէ ինքն է կեանքն ու կեանք տուողը: Կը սորվեցնէ՞ք ձեր զաւակներուն, թէ պէտք է իրենք զիրենք մաքուր պահեն այս անմաքուր աշխարհին մէջ: Կը սորվեցնէ՞ք ձեր զաւակներուն, որ աւելի կարեւոր է մաքուր սիրտ ու մաքուր նկարագիր ունենալ, քան՝ դիրք, դրամ ու պաշտօն:

Թէպէտ ասկէ առաջ յիշեցի Յովհան Ոսկեբերան Հայրապետի խօսքը, բայց դարձեալ յիշեմ. *«Յաճախ ծնողներէն շատեր ամէն ինչ կ'ընեն որ իրենց զաւակները ունենան լաւ տուն, լաւ գործ, լաւ հարստութիւն, լաւ դիրք, բայց ոչինչ կ'ընեն որ անոնք ունենան ընտիր հոգի, մաքուր սիրտ եւ Աստուածահաճոյ կեանքի ընթացք: Ահա այս է որ ամբողջ աշխարհը տակնուվրայ կ'ընէ»:*

3) Հարուստ երիտասարդը թէպէտ պատանութենէն ի վեր պահած էր Աստուծոյ պատուիրանները (գէթ անոր բառացի հասկացողութեամբ), ինչպէս ինքն իսկ կ'ըսէ, եւ սակայն, կը զգար թէ պակաս բան մը կար իր կեանքին մէջ: Գիտնալու համար թէ ի՞նչ կը պակսէր իրեն՝ Տիրոջ հարցուց. *«Դեռ ի՞նչ կը պակսի ինծի»:* Յաջորդ համարին մէջ Տէրը պատուիրեց անոր որ ծախէ ինչ որ ունի եւ աղքատներուն տայ եւ ապա հետեւի իրեն: Յստակ է, ուրեմն, թէ ի՞նչ կը պակսէր երիտասարդին: Կը պակսէր երկու բան. աղքատսիրութիւն եւ Քրիստոսի հետեւելու պատրաստակամութիւն: Այս մասին պիտի խօսինք յաջորդ համարը բացատրած ժամանակ: Այստեղ կ'ուզեմ ձեր ուշադրութիւնը կեդրոնացնէք երիտասարդին բառերուն վրայ. *«Դեռ ի՞նչ կը պակսի ինծի»:* Յստակ է թէ ի՞նչ կը պակսէր երիտասարդին. գալով մեզի, ի՞նչ կը պակսի մեզի: Երիտասարդին նման մենք եւս պակասութիւն մը կը զգանք մեր կեանքին մէջ, դատարկութիւն մը կը զգանք: Ուեւէ սիրտ որ չէ լեցուած Աստուծոյ ներկայութեամբ, անխուսափելիօրէն պակասութիւն ու դատարկութիւն պիտի զգայ, որովհետեւ, Աստուած մարդը ստեղծեց իր բնակութեան համար. երբ Արարիչը չի բնակիր մարդուն մէջ՝ արարածը անպայման որ դատարկ եւ իր կեանքին մէջ պակաս բան մը պիտի զգայ: Աշխարհը եւ աշխարհիկ հաճոյքները չեն կրնար լեցնել ու գոհացնել Աստուծոյ կողմէ եւ Աստուծոյ համար ստեղծուած մարդուն սիրտը: Մեր սիրտը պէտք չէ բանանք աշխարհի սիրոյն առջեւ, որովհետեւ, մեր սիրտը ստեղծուած է բացուելու համար միայն ու միայն Աստուծոյ սիրոյն առջեւ: Երբ Աստուծոյ սէրը մուտք գործէ մեր սրտէն ներս՝ կը լեցնէ ու կը բժշկէ մեր սիրտը, կը սրբէ ու կը գեղեցկացնէ զայն, իսկ երբ աշխարհի սէրը մուտք գործէ մեր սրտէն ներս՝ կը քանդէ ու կը տգեղացնէ զայն: Մեղքը տգեղութիւն է, ուր որ մտնէ՝ կը տգեղցնէ:

4) «*Դեռ ի՞նչ կը պակսի ինձի*»: Այս բառերը պետք է մտածել տան մեզի հետեւեալ կարեւոր ճշմարտութեան մասին. եթէ այս երիտասարդին ծնողները անհրաժեշտ դաստիարակութիւնը տուած չըլլային իրեն, ան շատ հաւանաբար պիտի չզգար որ բան մը կը պակսէր իրեն: Մեղքին կողմէ կուրցուած մէկը չէր, որովհետեւ եթէ մեղքով կուրցած մէկը ըլլար՝ պակասի մը ներկայութիւնը պիտի չզգար իր կեանքին մէջ, եւ ո՛չ ալ Տիրոջ մօտենալու եւ յաւիտենական կեանքը ժառանգելու փափաք պիտի յայտնէր: Ան Մովսէսի պատուիրաններով կրթուած մէկն էր, եւ ասիկա պատճառ դարձաւ որ զգար թէ պակաս բան մը կար իր կեանքին մէջ: Ուստի, թանկագին ծնողներ, շատ կարեւոր է որ ձեր զաւակները Տիրոջ խօսքերով կրթէք ու դաստիարակէք, որովհետեւ ասիկա բաց կը պահէ իրենց հոգիի աչքերը, որով կարող կը դառնան տեսնելու իրենց կեանքի պակասները: Աստուծոյ խօսքով կրթուած զաւակը կը դառնայ ճշմարտութեան որոնիչ: Իսկ եթէ որոնէ ու հետապնդէ ճշմարտութիւնը՝ պիտի գտնէ ու ճանչնայ ճշմարտութիւնը, եւ ճշմարտութեան ճանաչողութիւնը զինք ազատութեան պիտի առաջնորդէ, համաձայն մեր Տիրոջ խօսքին. «*Ճշմարտութիւնը պիտի ճանչնաք եւ ճշմարտութիւնը ձեզ պտի ազատէ*» (Յհ 8.32):

«Յիսուս պատասխանեց. *"Եթէ կ'ուզես կատարեալ ըլլալ, գնա՛, ինչ որ ունիս՝ ծախէ եւ աղքատներուն տուր. այդպիսով երկինքի մէջ գանձ պիտի ունենաս, եւ յետոյ՝ հետեւէ՛ ինձի"*» (Մտ 19.21):

1) Երբ երիտասարդը Տիրոջ հարցուց թէ ի՞նչ գործ պետք է կատարէ յաւիտենական կեանքը ընդունելու համար, Տէրը անոր ըսաւ. «*Պատուիրանները պահէ*»: Իսկ այստեղ Յիսուս ոչ միայն յաւիտենական կեանքը մտնելու մասին կը խօսի, այլեւ՝ կատարեալ ըլլալու մասին: Տէրը բացայայտեց, թէ կատարելութեան հասնելու կերպը՝ մեր ունեցածը ծախելով ու աղքատներուն տալով եւ իրեն հետեւելով կ'իրականանայ: Եթէ երիտասարդը աղքատներուն օգնած եւ օգնող մէկը ըլլար, մեծ հպարտութեամբ պիտի յիշէր ասիկա, ինչպէս իր պատուիրանապահութիւնը յիշեց, եւ ոչ թէ տրտում-տխուր պիտի թողուր ու հեռանար: Տիրոջ խօսքը միայն յիշեալ երիտասարդին չի վերաբերիր, այլ նաեւ մեզի: Մենք եւս,

եթէ կ'ուզենք կատարեալ ըլլալ, պէտք է օգնենք աղքատներուն եւ հետեւինք աղքատները սիրող Յիսուսին, պէտք է կարեկցինք կարեկցութեան կարիքը ունեցողներուն եւ հետեւինք մեզի կարեկցող Յիսուսին:

2) Յիսուս նայեցաւ երիտասարդին եւ անոր մօտ երկու բան պակաս տեսաւ. աղքատներուն օգնելու պատրաստակամութիւն եւ իրեն հետեւելու պատրաստակամութիւն: Եթէ Յիսուս այսօր նայի մեզի, ի՞նչ բաներ պակաս պիտի գտնէ մեր մօտ: Այսօրուան հաւատացեալներուն մօտ բազմաւազարիւր են պակաս բաները: Առաջին հաւատացեալները *«բոլորը միասին էին միշտ, եւ ինչ որ ունէին՝ իրենց միջեւ հասարակաց էր»* (Գրծ 2.44), իսկ այսօրուան հաւատացեալները ո՛չ միասին (միասիրտ ու միակամ) են միշտ եւ ո՛չ ալ ինչ որ ունին՝ իրենց միջեւ հասարակաց է: Այսօրուան հաւատացեալները իրենց պատեանները քաշուած են եւ կ'ապրին եսակեդրոն կեանք: Իրենք իրենց մասին կը մտածեն միայն, եւ կարիքաւոր իրենց հաւատակից եղբայրներուն ու քոյրերուն ռեւէ ձեւով օգտակար չեն դառնար, եւ եթէ դառնան՝ իրենց աւելորդէն է որ կու տան: Կը կարդանք առաջին հաւատացեալներուն մասին թէ անոնք *«մէկ սիրտ մէկ հոգի էին»* (Գրծ 4.32). ո՞ր է այդ մէկութիւնը այսօրուան հաւատացեալներուն մօտ. ընդհակառակը, գոտութիւն ու անմիաբանութիւն կը գտնենք անոնց մօտ: Կը կարդանք թէ *«հաւատացեալները բոլորն ալ Աստուծմէ մեծ շնորհք կը վայելէին»* (Գրծ 4.33). ո՞ր են այսօր Աստուծմէ մեծ շնորհքներ վայելող հաւատացեալները: Կը կարդանք թէ առաջին հաւատացեալներուն մէջ *«կարօտեալ չկար, որովհետեւ արտ կամ տուն ունեցողները զանոնք կը ծախէին եւ ծախուածներուն դրամը կը յանձնէին առաքեալներուն, որոնք բաշխումը կը կատարէին՝ նայած թէ ով ի՞նչ բանի պէտք ունէր»* (Գրծ 4.34-35): Այսօրուան հաւատացեալներէն ո՞վ իր ունեցածը կը ծախէ եւ կը յատկացնէ աղքատներուն ու կարիքաւորներուն: Կը կարդանք թէ առաջին հաւատացեալները միասնաբար պաշտամունքի կ'երթային, միասնաբար կ'աղօթէին, միասնաբար եւ ուրախութեամբ կը ճաշէին, միասնաբար զԱստուած կ'օրհնէին, եւ *«իրենց այս կենցաղով անոնք ամբողջ ժողովուրդին համակրանքը շահած էին»* (Գրծ 3.46-47). մեզմէ ո՞վ կը համարձակի ամենայն անկեղծութեամբ ըսել թէ մեր այսօրուան հաւատացեալները նաեւ

նոյնն են, եւ թէ իրե՛նք եւս իրենց կենցաղով ամբողջ ժողովուրդին համակրանքը կը շահին: Սոսկ մի քանի բաներ յիշեցի որոնք պակաս են այսօրուան հաւատացեալներուն կեանքին մէջ: Դեռ չենք խօսիր ներող հոգիի ու սիրող սրտի պակասին մասին, Քրիստոսի հանդէպ կատարեալ հաւատք ու վստահութիւն ունենալու պակասին մասին, մաքուր նայուածքներ ու մաքուր լեզուներ ունենալու պակասին մասին, գթառատ ու խնամատար հոգի ունենալու պակասին մասին, անկեղծութեան ու անարատութեան պակասին մասին, եւ այլ բազմաթիւ պակասներու մասին:

3) *«Եթէ կ'ուզես կատարեալ ըլլալ»*: Այս բառերով Յիսուս մեզ կը հրաւիրէ ձգտիլ կատարելութեան: Հաւատացեալ մարդը պէտք չէ գոհանայ իր ներկայ իրավիճակով, այլ պէտք է ջանայ կատարեալ ըլլալ, իսկ կատարեալ ըլլալու համար՝ պէտք է յարատեւօրէն աճի իր հաւատքի կեանքին մէջ: Երբ կ'ըսեմ թէ հաւատացեալը պէտք է ջանայ կատարեալ ըլլալ, խօսքս անշուշտ աստուածային կատարելութեան մասին չէ. ո՛չ որ կրնայ Աստուծոյ նման կատարեալ ըլլալ: Խօսքս առաքինութեանց մէջ կատարեալ մեր ըլլալուն մասին է: Արդարեւ, հաւատացեալ մարդը պէտք է կատարեալ ըլլայ իր սիրոյն մէջ, իր խաղաղասիրութեան ու արդարասիրութեան մէջ, իր գթութեան ու ողորմածութեան մէջ, իր խոնարհութեան ու հեզութեան մէջ. պէտք է կատարեալ ըլլայ իր բարութեան ու բարեգործութեան մէջ, իր ժուժկալութեան ու համբերատարութեան մէջ, ուրիշներուն համար բարին ցանկալուն մէջ, ուրիշներուն յաջողութեան համար իր ուրախանալուն մէջ: Այս եւ նման առաքինութիւններու մէջ կատարեալ ըլլալուն մասին է որ կը խօսի Յիսուս երբ կ'ըսէ. *«Կատարեալ եղէք, ինչպէս որ ձեր երկնաւոր Հայրը կատարեալ է»* (Մտ 5.48): Իսկ մեր առաքինութեանց մէջ կատարեալ ըլլալու համար, բացարձակ նախապայման է որ աճինք, զօրանանք, խորանանք ու արմատանանք մեր հաւատքի ու աղօթական կեանքին մէջ: Այս առումով, երբ Յիսուս հարուստ երիտասարդին ըսաւ՝ *«Եթէ կ'ուզես կատարեալ ըլլալ»*, ուզեց ցոյց տալ անոր, որ թէպէտ պահած է ու կը պահէ պատուիրանները, եւ սակայն, կատարեալ չէ իր առաքինութիւններուն մէջ: Երիտասարդը գողութիւն, սպանութիւն ու շնութիւն չէր ըրած, այո՛, բայց ասիկա զինք առաքինի ու կատարեալ չէր դարձներ: Առաքինի ու կատարեալ

ըլլալու համար պէտք է գթառատ սիրտ ու ողորմած ձեռք ունենար, կարեկից ու գորովալից հոգի ունենար, խնամատար ու հոգատար կենցաղակերպ ունենար, եւ հասներ ու օգնէր անտեսուածին, մոռցուածին, ցաւ ու վէրք ունեցողին, սգաւորին ու չարչարուածին, եւ այս բոլորին առընթեր, դառնար ճշմարիտ ու հաւատաւոր հետեւորդը Քրիստոսի, սիրէր ու պաշտէր Քրիստոսը, եւ նուիրուէր անոր ծառայութեան: Այս է այն կատարելութիւնը որուն մասին Յիսուս կը խօսի:

4) Յիսուս երիտասարդին կը պատուիրէ ամբողջ ունեցածը ծախել եւ աղքատներուն տալ: Այս պատուէրը ուղղուած չէ բոլոր հարուստներուն, այլ միայն անոնց՝ որոնք հարստասէր են: Տէրը կը ճանչնայ մարդոց սիրտերը. եթէ մարդուն սրտին մէջ դրամասիրութիւն գտնէ՝ անոր պիտի պատուիրէ հրաժարիլ իր ունեցած հարստութենէն, իսկ եթէ չգտնէ՝ այդպիսի պատուէր չի տար անոր, այլ պարզապէս կը պատուիրէ աղքատներուն օգնել:

5) *«Երկինքի մէջ գանձ պիտի ունենաս»:* Երկրի վրայ աղքատին տրուածը՝ երկինքի մէջ գանձի կը վերածուի եւ կը վերապահուի մեզի, մինչեւ Տիրոջ գալստեան օրը: Եթէ նիւթական հաց կու տանք անօթիին՝ երկինքի մէջ Աննիթական Հացի գանձը ձեռք պիտի ձգենք: Եթէ ծառային գաւաթ մը պաղ ջուր կու տանք՝ երկինքի մէջ անիկա Կեանքի Գետի կը վերածուի մեզի համար: Եթէ օգնենք ուրիշներուն՝ երկինքի մէջ Աստուծոյ օգնութիւնը պիտի վայելենք: Եթէ ներենք երկրի վրայ՝ երկինքի մէջ Աստուծոյ ներումին պիտի արժանանանք: Եթէ երկրի վրայ անտեսուածներուն տեսութեան երթանք՝ երկինքի մէջ ամենատես Աստուծոյ տեսութեան արժանի պիտի ըլլանք: Եթէ երկրի վրայ անտէր եղող մարդուն տէր կենանք՝ երկինքի մէջ Աստուած ինք պիտի դառնայ մեր Տէրը:

6) *«Եւ յետոյ՝ հետեւէ՛ ինծի»:* Յիսուս երիտասարդին չպատուիրեց իր ունեցածը ծախել եւ աղքատներուն տալ միայն, այլ նաեւ պատուիրեց որ ունեցածը ծախելէ ու աղքատներուն տալէ ետք՝ իրեն հետեւի: Բարեգործութիւն կատարելը բաւարար չէ, այլ պէտք է բարեգործ Յիսուսի հետեւորդ ըլլալ: Մեր փրկութեան համար՝ կարեւոր է Յիսուսի հետեւորդ ըլլալը: Ասիկա կ'ըսեն, որովհետեւ շատեր կան որոնք Տիրոջ դաշտին մէջ ու Տիրոջ անունով կը գործեն, Տիրոջ անունով կը խօսին ու կը քարոզեն, կը խրատեն ու կը յորդորեն, եւ

սակայն Տիրոջ չէ՛ն հետեւիր ու չէ՛ն հնազանդիր: Այսօր որքա՛ն մարդիկ կան, որոնք Տիրոջ անունով կը գործեն բայց ո՛չ Տիրոջ գործակցութեամբ: Տիրոջ անունով կը ծառայեն, առանց Տիրոջ անուան ծառաները ըլլալու: Որքա՛ն մարդիկ կան որոնք եկեղեցի կ'երթան, բայց Քրիստոսի չեն հետեւիր. ահա այսպիսիներուն է որ Տէրը կ'ըսէ. *«Գնա՛ եկեղեցի, բայց նաեւ հետեւէ՛ ինծի»*: Որքա՛ն մարդիկ կան որոնք ամէն Կիրակի սուրբ Հաղորդութիւն կը ստանան, առանց ունէ հաղորդութիւն ու հաղորդակցութիւն ունենալու Տիրոջ հետ. Տիրոջ մարմինն ու արիւնը կը ճաշակեն, առանց երբեք Տիրոջ արիւնով սրբուած ըլլալու. ահա այսպիսիներուն է որ Տէրը կ'ըսէ. *«Բաւարար չէ որ սուրբ Հաղորդութիւն ստանաք, այլ ինծի՛ եկէք եւ ինծի՛ հետ հաղորդակցութիւն ունեցէք: Բաւարար չէ որ մարմինս եւ արիւնս ճաշակէք, այլ ինծի՛ եկէք, ինձմով մաքրուեցէք, սրբուեցէք եւ ինծի՛ բնակարան դարձէք»*:

«Երիտասարդը երբ ասիկա լսեց՝ տրտում-տխուր գնաց, որովհետեւ շատ հարուստ էր» (Մտ 19.22):

1) Երիտասարդը որ եկած էր հարցնելու թէ ինչ պէտք է ընել յաւիտենական կեանքը ժառանգելու, ահա կը թողու յաւիտենական կեանքի Աղբիւրը՝ Քրիստոսը եւ տրտում-տխուր կը հեռանայ անկէ: Ինք որ եկած էր երկինքի ուրախութիւնը ժառանգելու, ահա տրտմերես կը թողու ու կը հեռանայ երկինքի հրճուանքէն՝ Յիսուսէն: Իր ունեցած նիւթական հարստութեան համար՝ կը լքէ իր Փրկիչը՝ Աննիութեան հարստութիւնը:

2) Երիտասարդը հարուստ ու հարստասէր էր, եւ ուստի իրեն համար դժուար էր հետեւիլ աղքատութեան կեանք ապրող Յիսուսին: Հարստութիւնը չէր որ արգելք եղաւ իրեն հետեւելու Յիսուսին, այլ՝ իր կապուածութիւնը հարստութեան: Դրամասէրը չի կրնար Քրիստոսասէր կամ Քրիստոսի հետեւորդ ըլլալ: Ուստի, հեռու պահենք մեզմէ դրամասիրութիւնը եւ բոլոր այն բաները, որոնք արգելք կ'ըլլան մեզի հետեւելու Քրիստոսի:

3) Երիտասարդը երբ լսեց Յիսուսի պատուէրը, թէ պէտք է ծախէ ունեցածը եւ աղքատներուն տայ՝ նեղուեցաւ, տրտմեցաւ ու հեռացաւ: Քեզի ուղղուած հարցումը հետեւեալն է.- Ի՞նչ են Յիսուսի

այն խօսքերը կամ պատուերները, որոնք եթե քեզի ըսե՝ կը նեղուիս ու կը տրտմիս եւ գուցէ կը լքես զինք ու կը հեռանաս: Եթէ Յիսուս կը պատուիրէ քեզի որ հարիւր անգամ ներես անոր որ հարիւր անգամ քեզ կը ցաւցնէ, ասիկա քեզ կ'անհանգստացնէ: Եթէ Յիսուս կը պատուիրէ քեզի որ սիրես այն մարդիկը որոնք քեզ չեն սիրեր, կը տրտմի՞ս: Եթէ Յիսուս կը պատուիրէ քեզի որ աղօթես անոնց համար որոնք քեզ կը հալածեն, կը նեղանա՞ս: Եթե քեզ վիրաւորողին վիրաւորելու առիթը ունիս բայց Յիսուս կը պատուիրէ քեզի որ զայն չվիրաւորես, այլ քաղցրութեամբ համբերես, կը տխրի՞ս: Սովորական մարդիկ իբրեւ կրնանք տխրիլ Տիրոջ այս պատուերներէն, որովհետեւ սովորական մարդը կ'ուզէ ցաւցնողին ցաւցնել, խոցողին՝ խոցել, հալածողին՝ դէմ դնել: Բայց ճշմարիտ հաւատացեալ մարդը կոչուած է ոչ թէ սովորական մարդ ըլլալու, այլ հաւատքի՝ մարդ ըլլալու, ներո՞ղ ու սիրո՞ղ մարդ ըլլալու, համբերատա՞ր ու քաղցրաբարո՞յ մարդ ըլլալու, մէկ խօսքով՝ Աստուծոյ մարդը ըլլալու, որպէսզի կարողանայ սիրով ու համբերութեամբ տանիլ ամէն նեղութիւն, եւ աւելին՝ որպէսզի կարողանայ աղօթել զինք նեղացնողին դարձին ու փրկութեան համար:

«Յիսուս իր աշակերտներուն ըսաւ. *"Վստահ զիսցէք, որ հարուստը շատ դժուար երկինքի արքայութիւն պիտի մտնէ"*» (Մտ 19.23):

1) Երբ Տէրը կը հաստատէ, թէ *«հարուստը շատ դժուար երկինքի արքայութիւն պիտի մտնէ»*, ըսել չ'ուզեր թէ պիտի մտնէ՝ բայց դժուարութեամբ պիտի մտնէ. ըսել կ'ուզէ, թէ հարուստը չի կրնար երկինքի արքայութիւն մտնել: «Հարուստը» ըսելով անշուշտ կը հասկնանք հարստասէր ու նիւթապաշտ մարդը, եւ ոչ թէ ոեւէ մէկը որ հարստութիւն ունի: Հարստութիւնը չէ որ արգելք կը հանդիսանայ երկինք մեր մուտքին, այլ՝ անոր սէրը: Մերմնացանին առակին մէջ Տէրը դիտել կու տայ, թէ մարդու մէջ Աստուծոյ խօսքին սերմերը խեղդողը՝ երկրաւոր կեանքը չէ, այլ երկրաւոր կեանքին համար հոգ ընելը, հարստութիւնը չէ, այլ՝ հարստութեան հրապոյրը (Մտ 13.22): Յովհաննէս Ոսկեբերան կ'ըսէ. *«Մեղադրելին իրերը չեն, այլ փտած միտքն է: Դուն կրնաս հարուստ ըլլալ, առանց*

սակայն հարստութեան հրապոյրը ունենալու սրտիդ մէջ: Կրնաս այս աշխարհին մէջ ըլլալ, առանց որ այս աշխարհի հոգերը քեզ խեղդեն»: Թոյլ չտանք որ աշխարհի սէրը մեր մէջ սպաննէ Քրիստոսի սէրը: Թոյլ չտանք որ երկրի սէրը մեր մէջ սպաննէ երկինքի սէրը:

2) Տուեալ համարով, Յիսուս երբեք չի դատապարտեր հարստութիւնը կամ հարստութիւն ունենալը: Հարստութիւնը օրհնութիւն է երբ զայն կը բաժնենք աղքատներուն, եւ անէծք՝ եթէ զայն կը վերապահենք միայն մեր անձերուն համար: Հարուստ երիտասարդը առիթը ունէր օրհնեալ Աստուծոյ՝ օրհնեալ զաւակը դառնալու, բայց փախցուց այդ առիթը: Կրնար հնազանդիլ Տիրոջ խօսքին, իր ունեցածը ծախել եւ գումարը աղքատներուն յատկացնել եւ Քրիստոսի հոգեւոր զաւակը դառնալ, բայց չըրաւ նման բան: Նախընտրեց կապուած մնալ իր հարստութեան, եւ ատով իսկ՝ ինկաւ իր հարստութեան կապանքին մէջ: Իր հարստութիւնը որ պէտք էր պատճառ դառնար որ Աստուծոյ բարեկամութիւնը շահէր (Ղկ 16.9), ընդհակառակը, իր կեցուածքով՝ ինքզինք Աստուծոյ թշնամի դարձուց: Կապուեցաւ ժամանակաւորին եւ կորսնցուց յաւիտենականը: Միրելի, ընթերցող հայորդի, թոյլ չտանք որ Աստուծոյ կողմէ մեզի տրուած հարստութիւնը կամ ռեւէ պարգեւ՝ մեզ թշնամի դարձնէ Աստուծոյ: Եւ թշնամի կը դարձնէ՝ երբ տրուածը աւելի սիրենք քան Տուողը, պարգեւը աւելի սիրենք քան Պարգեւողը: Հարստութիւնը մեր առջեւ կը բանայ երկինքի արքայութեան դուռը եթէ կը սիրենք աղքատներուն օգնել, եւ կը փակէ՝ եթէ չենք սիրեր անոնց օգնել:

«Աւելին ալ կ'ըսեմ ձեզի.- Պարանը շատ աւելի դիւրին ասեղի ծակէն կը մտնէ, քան հարուստը՝ Աստուծոյ արքայութիւնը» (Մտ 19.24):

1) «Պարանը». բառացի՝ «ուղտը»: Տէրը պատկերացնելու համար թէ որքան դժուար է նիւթական հարստութիւնը սիրող ու անոր կապուած մարդուն համար երկինքի արքայութիւնը մտնել՝ կը գործածէ յիշեալ առակաւոր նմանութիւնը, որ հրեաներուն մօտ լայն տարածում գտած առակ մըն էր. ռեւէ հրեայ որ ուզէր ցոյց տալ հարցի մը լուծման անկարելիութիւնը՝ ասեղին ծակէն մտնող ուղտին օրինակը կու տար:

2) Ասեղին ծակը կը պատկերացնէ արքայութեան նեղ դուռը, իսկ պարանը կամ ուղտը՝ հարստութիւններով փարթամացած ու գիրցած մարդիկը: Ինչպէս գէրը չի կրնար նեղ դռնէն մտնել, այնպէս ալ, հարստութեամբ գիրցած մարդը, այլ խօսքով՝ իր յոյսը հարստութեան վրայ դրած մարդը չի կրնար արքայութեան նեղ դռնէն մտնել:

3) «Պարան»ը հաստ կ'ըլլայ, եւ ուստի՝ չի կրնար ասեղին ծակէն մտնել. ասեղին ծակէն կրնայ սակայն մտնել բարակ դերձանը: Ինչպէս նիհարը կրնայ նեղ դռնէն մտնել, այնպէս ալ, «նիհարը», այսինքն՝ իր վրայէն ամէն տեսակի փարթամութիւն եւ հարստութեան սէր թօթափած եւ դերձանի նման թեթեւ դարձած անձը դիւրաւ կրնայ արքայութիւն մտնել:

4) Որոշ հայրեր կ'ըսեն, թէ տուեալ խօսքով Յիսուսի նպատակն է ցոյց տալ, թէ փրկութիւնը անհնար է առանց Աստուծոյ օգնութեան, անկախ այն իրականութենէն՝ թէ մարդը հարուստ է կամ աղքատ: Արդարեւ, ոչ հարստութիւնը մեքենաբար դժոխք կը նետէ, եւ ոչ ալ աղքատութիւնը՝ արքայութիւն կը մտցնէ: Եթէ հարուստը հաւատացեալ, ողորմած, եւ բարին գործող է՝ կը մտնէ արքայութիւն, իսկ եթէ աղքատ մարդը իր վիճակին համար կը դժգոհի եւ հաւատքով չի տանիր իր քաշած նեղութիւնը՝ դժոխք կը նետուի:

5) Կարգ մը մեկնիչներ այս խօսքը կը հասկնան Յիսուսի կողմէ հարուստներուն ուղղուած մարտահրաւեր մը իբրեւ: Հարուստը կրնայ արքայութիւն մտնել, իսկ հարստասէրը՝ ոչ, եւ ճիշդ ա՛յս է մարտահրաւերը: Երբ մէկը հարուստ է, մարտահրաւերի դիմաց է, ուստի պէտք է աղօթէ Աստուծոյ եւ ըսէ. *«Ո՛վ Տէր, թոյլ մի՛ տար որ հարստութիւնը գրաւէ սիրտս: Թոյլ մի՛ տար որ յոյսս հարստութեանս վրայ դնեմ: Շնորհակալ եմ որ հարուստ գրպան տուիր ինծի, բայց հարուստ գրպանի կողքին՝ հարուստ սիրտ ու ողորմած հոգի ալ տուր ինծի, օգնութեան կարիքը ունեցող մաղուն հասնող ձեռք տուր ինծի: Ո՛վ Տէր, քեզ սիրելու, քեզի ապաւինելու, եւ փրկութիւնս ու ապահովութիւնս միայն քու մէջդ տեսնելու շնորհքը տուր ինծի»:*

6) Կրնանք հակիրճ կերպով ըսել, թէ Յիսուս մեզ կը հրաւիրէ ձերբազատիլ բոլոր այն բաներէն՝ որոնք կրնան խոչընդոտ հանդիսանալ Աստուծոյ արքայութիւն մեր մուտքին:

«Աշակերտները երբ ասիկա լսեցին, շատ զարմացան եւ հարցուցին. *"Ուրեմն ո՞վ կրնայ փրկուիլ"*: Տէրը նայեցաւ անոնց եւ ըսաւ. *"Մարդոց համար ատիկա անկարելի է, բայց Աստուծոյ համար ամէն բան կարելի է"*» (Մտ 19.25-26):

1) Աշակերտները երբ Յիսուսի բերնէն լսեցին ասեղի ծակէն մտնող ուղտին օրինակը, մարդկօրէն մտածեցին, թէ կարելի չէ փրկուիլ ուրեմն: Յիսուս սակայն երբ անոնց ըսաւ՝ *«մարդոց համար ատիկա անկարելի է, բայց Աստուծոյ համար ամէն բան կարելի է»*, ուզեց սորվեցնել անոնց, թէ երբ խօսքը փրկութեան մասին է՝ իրենց մարդկային տրամաբանութիւնը չէ որ պէտք է գործածեն, այլ՝ իրենց հաւատքը: Տէրը իր պատասխանով ցոյց տուաւ աշակերտներուն, թէ փրկութիւնը մարդկային ճիգի մը արդիւնքը չէ, այլ՝ Աստուծոյ շնորհքին արդիւնքը. մարդկային գործերու հետեւանքը չէ, այլ՝ Սուրբ Հոգիին գործին հետեւանքը: *«Մարդոց համար ատիկա անկարելի է»*. այո՛, մարդոց համար անկարելի է փրկուիլ զուտ մարդկային միջոցներով: Մարդը մեղաւոր է. ան չի կրնար իր մեղքերը սրբել առանց մեղքերու քաւիչ Տէր Յիսուսին: Մարդուն բնութիւնը հակամէտ է մեղքին. ան չի կրնար իր բնութենէն ձեռքազատիլ առանց իր բնութեան նորոգիչ Սուրբ Հոգիին: *«Աստուծոյ համար ամէն բան կարելի է»*. այո՛, Աստուծոյ համար կարելի է կո՛րուստի որդին՝ փրկութեան որդի դարձնել, եւ խաւարի հետեւորդը՝ լոյսի ջահակիր: Աստուած կրնայ մեղքի ցեխին մէջ մխրճուած անձը՝ իր սրտի սիրոյն մէջ մխրճել, եւ զայն առաքինութիւններով զարդարել: Եթէ Յիսուս կրցաւ իր Աւետարանը հալածող Սօղոսը իր Աւետարանը տարածող Պօղոսի փոխակերպել, մե՛զ ալ կրնայ փոխակերպել, եւ զինք հալածողներս՝ իր վկաները դարձնել: Եթէ Յիսուս կրցաւ հարկահաւաք Ղեւին Մատթէոս Աւետարանիչի փոխակերպել, մե՛զ ալ կրնայ փոխակերպել՝ մեր սիրտէն դուրս շարտելով դրամահաւաքի հոգին, եւ մեզ Աստուծոյ արքայութեան աւետարանիչ եւ արքայութեան համար մարդ հաւաքող դարձնել: Եթէ Յիսուս կրցաւ հակառակորդներուն վրայ երկինքէն կրակ իջեցնել ուզող Որոտումի որդի Յովհաննէսը փոխակերպել եւ զայն սիրոյ ու ներումի առաքեալ դարձնել, մե՛զ ալ կրնայ փոխել՝ մեր ներսիդիէն հեռացնելով՝ մեր հակառակորդներուն համար Աստուծոյ

պատիժը պահանջող հոգին, եւ անոր փոխարէն, շնորհել մեզի հակառակորդին համար աղօթող հոգի: Եթէ Յիսուս կրցաւ թերահաւատ Թովմասը հաւատքի ու խոստովանութեան մարդ դարձնել, այնպէս որ Թովմաս բացագանչէր եւ «Տէր ու Աստուած» կոչէր Յիսուսը (Յհ 20.28), մե՛զ ալ կրնայ փոխել՝ հեռացնելով մեզմէ ամէն թերահաւատութիւն, եւ մեզ հաւատքի կրակով լեցնել, որպէսզի զինք դաւանինք իբրեւ «Տէր ու Աստուած», իբրեւ Թագաւոր ու Փրկիչ, առանց որուն մենք չենք կրնար կանգնիլ իր ներկայութեան՝ իր արքայութեան մէջ: Եթէ Յիսուս կրցաւ այլազգը իրեն թշնամի նկատող Սիմոն Նախանձայոյզը փոխել եւ զայն իր թշնամին սիրող ու իր թշնամիներուն համար աղօթող աշակերտի վերածել, մե՛զ ալ կրնայ փոխել՝ ազատելով մեզ ուրիշը թշնամի նկատող ախտաւոր հոգիէն, եւ մեզ թշնամին սիրող ու թշնամիին փրկութեան համար աղօթող մարդ դարձնել: Եթէ Յիսուս կրցաւ արծաթասէր Զակքէոսը՝ ողորմած մարդ դարձնել, երկրայինին կապուած Զակքէոսը՝ երկնայինին փափաքող դարձնել, մե՛զ ալ կրնայ փոխել՝ մեր մէջէն արմատախիլ ընելով դրամասիրութիւնը, եւ անոր տեղ մեր մէջ ողորմած սիրտ ու երկնասիրութիւն դնելով: Եթէ Յիսուս կրցաւ նիւթական ջուր փնտռող Սամարացի կինը՝ աննիւթական Զուրին որոնիչը եւ վկան դարձնել, մեզ ալ կրնայ փոխել՝ օգնելով մեզի որ դադրինք նիւթականօրէն եւ նիւթականին մասին մտածելէ, եւ մեզ վերածելով վկայ ու ցանկացող աննիւթական իրականութեանց: Յիշեալ օրինակները միակները չեն, որոնք ցոյց կու տան թէ երբ մարդը հանդիպի Յիսուսին՝ կը փոխուի ու նոր մարդ կը դառնայ: Եթէ դուն չես փոխուած ու նոր մարդ չես դարձած, կը նշանակէ թէ չես հանդիպած Յիսուսին, իսկ եթէ փորձած ես հանդիպիլ ու չես կրցած կամ հանդիպելու կերպը չես գիտեր՝ խօսէ՛ Յիսուսին հետ անկեղծօրէն եւ ըսէ՛ իրեն. *«Տէ՛ր, կ'ուզեմ քեզի հանդիպիլ, բայց քեզի հանդիպելու ձեւը չեմ գիտեր: Կ'ուզեմ ներկայութիւնդ զգալ, բայց չեմ կրնար զգալ: Կ'ուզեմ քեզ գտնել, բայց քեզ գտնելու կերպը չեմ գիտեր: Ուստի, բարի ու բարերար Տէր, դո՛ւն եկուր եւ զիս փնտռէ, դո՛ւն եկուր եւ զիս գտիր: Ամէն»*:

2) Մարդուն համար անկարելի բան է ուղտը ասեղի ծակէն մտցնել, բայց Աստուծոյ համար կարելի է մեղքերով ուղտացած, այլ խօսքով՝ լեցուած ու ուռած մարդիկը մաքրել եւ զիրենք իր արքա-

յութիւնը մտցնել: Ուստի, ո՛վ մարդ, որո՞նք են կեանքիդ մէջ այն մեղքերը որոնք գերի բռնած են քեզ, եւ անոնցմէ ձերբազատիլը անկարելի կը թուի քեզի. եթէ կան այդպիսի մեղքեր, եկո՛ւր անկարելին կարելի դարձնող ազատարար Յիսուսին, եւ ան քեզ պիտի ազատէ անոնցմէ, եւ ոչ միայն պիտի ազատէ, այլեւ՝ յաղթանակ պիտի շնորհէ քեզի անոնց վրայ: Եթէ Չարը կարող է, ապա Աստուած՝ Ամենակարող է: Եթէ Չարը զօրաւոր է, ապա Աստուած՝ Ամենազօր է: Ուստի, թոյլ մի՛ տար որ ռեւէ մեղք քեզ ստրկացնէ, որովհետեւ դուն ամենակարող եւ ամենազօր Փրկիչ մը ունիս, որ կրնայ ամէն մեղքէ ազատել քեզ:

«Ասոր վրայ Պետրոս ըսաւ. *"Ահա մեր ամբողջ ունեցածը ձգեցինք եւ հետեւեցանք քեզի. մե՞նք ինչ պիտի ըլլանք"*» (Մտ 19.27):

1) Պետրոս առաքեալ յատուկ ուշադրութիւն դարձուց հարուստ երիտասարդին ուղղուած Տիրոջ պատուերին, թէ՛ պէտք է ծախէ ինչ որ ունի եւ աղքատներուն տայ, եւ իրեն հետեւի: Այս խօսքէն քաջալերուած եւ յուսադրուած, առաքեալը Տիրոջ կ'ըսէ. *«Ահա մեր ամբողջ ունեցածը ձգեցինք եւ հետեւեցանք քեզի. մե՞նք ինչ պիտի ըլլանք»*: Առաքեալը իր այս բառերով ըսել կ'ուզէր Տիրոջ. *«Տէ՛ր, դուն հարուստ երիտասարդին ըսիր, որ եթէ ունեցածը ծախէ եւ աղքատներուն տայ, եւ քեզի հետեւի՝ կատարեալ պիտի ըլլայ եւ պիտի փրկուի. ան սակայն մերժեց ունեցածէն հրաժարիլ. բայց ահա մենք մեր ամբողջ ունեցածը ձգեցինք եւ քեզի հետեւեցանք. ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր կացութիւնը. պիտի փրկուի՞նք. երկինք պիտի մտնէ՞նք»*:

2) *«Ահա մեր ամբողջ ունեցածը ձգեցինք»*: Այս բառերով Պետրոս առաքեալ միայն նիւթական ստացուածքներու չ'ակնարկէր, այլ կ'ակնարկէ շատ աւելին՝ ընտանեկան պարագաներու, հարազատներու, ինչ որ 29-րդ համարին մէջ իրեն ուղղուած Յիսուսի պատասխանը ցոյց կու տայ. *«Եւ ով որ ձգեց տուն, եղբայրներ, քոյրեր, հայր ու մայր, կի՛ն ու զաւակներ եւ ազարակներ՝ ինձի համար, հարիւրապատիկը պիտի ստանայ եւ յաւիտենական կեանքը ժառանգէ»* (Մտ 19.29): Նիւթական ստացուածքներէն հրաժարիլը համեմատաբար շատ աւելի դիւրին է քան մեր հարազատներէն ու սիրելիներէն հրաժարիլը: Անշուշտ Յիսուսի մարդեղութեան օրերուն

անհրաժեշտ էր որ աշակերտները ձգեին ընտանեկան պարագաներ, եթե երբեք կ'ուզեին հետեւիլ Յիսուսի: Այսօր հաւատացեալները կարիքը չունին ձգելու ընտանեկան պարագաներ որպէսզի հետեւին Յիսուսի. մինչդեռ աշակերտները պէտք էր ձգեին իրենց ընտանեկան պարագաները, որովհետեւ Քրիստոս զիրենք պէտք էր փոխակերպէր եւ դրկէր աշխարհը փոխակերպելու, պէտք էր զիրենք պատրաստէր եւ դրկէր որ աշխարհի մարդիկը պատրաստեն արքայութեան համար, պէտք էր իրենց մէջ հաւատքի կրակ դնէր, եւ ապա դրկէր որ այդ կրակը բոլորին մէջ դնէին: Հաստատեցի թէ մենք կարիքը չունինք ձգելու մեր ընտանեկան պարագաները որպէսզի հետեւինք Յիսուսի. բայց ի՞նչ կ'ընենք եթե երբեք մեր հարազատներէն մին արգելք կը հանդիսանայ որ մենք կարենանք Տիրոջ գործը կատարել. Տիրոջ գործէ՞ն կը հեռանանք, թէ՛ մեր հարազատէն: Հաւատքի մարդը իր հարազատէն կը հեռանայ, առանց սակայն նեղուելու անկէ. ընդհակառակը, անկէ հեռու կը մնայ, բայց միշտ կ'աղօթէ անոր համար:

3) Պետրոս միայն իր անձին մասին չի խօսիր, այլ բոլորի՛ն մասին եւ բոլորի՛ն անունով: Ան չ'ըսէր՝ *«ես ամբողջ ունեցածս ձգեցի եւ հետեւեցայ քեզի. ե՞ս ինչ պիտի ըլլամ»*, այլ կ'ըսէ՝ *«մեր ամբողջ ունեցածը ձգեցինք եւ հետեւեցանք քեզի. մե՞նք ինչ պիտի ըլլանք»*: Երանի բոլորս կարենայինք Պետրոս առաքեալի նման մտահոգուիլ ու հետաքրքրուիլ ուրիշներուն ալ որպիսութեամբ ու փրկութեամբ, փոխանակ մեր ուշադրութիւնը կեդրոնացնելու միայն մեր անձերուն վրայ: Պօղոս առաքեալ պատուէր կու տայ հաւատացեալներուն ըսելով. *«Միայն դուք ձեզ մի՛ մտածէք, այլ նաեւ՝ ձեր ընկերոջ մասին»* (Փղպ 2.4): Եթէ Յիսուս միայն իր փառքին ու հանգիստին մասին մտածէր, պիտի չթողոր երկինքը եւ աշխարհ պիտի չգար: Ան մե՛ր ալ յաւիտենական փառքին ու հանգիստին մասին մտածեց, ահա թէ ինչու աշխարհ եկաւ մեր փրկութեան համար:

4) Ամէն մէկ հաւատացեալ պէտք է մտածէ Պետրոս առաքեալին խօսքին մասին, այլ խօսքով՝ պէտք է մտածէ որ եթէ ինք ամէն բան թողուց ու հետեւեցաւ Քրիստոսի՝ ի՞նչ պիտի ըլլայ իր վարձքը արքայութեան մէջ, ի՞նչ պիտի ըլլայ իրեն վերապահուած վիճակը յաւիտենականութեան մէջ: Ես ձեզի ըսեմ թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ: Եթէ մէկը թողու երկրի սէրը երկինքի համար՝ երկինքի ամբողջ սէրը եւ

երկինքի սիրոյ իշխանը՝ Յիսուսը պիտի շահի: Եթէ մէկը մերժէ ժամանակաւորին հաճոյքը՝ յաւիտենական երջանկութիւնը ձեռք պիտի ձգէ: Եթէ մէկը դէմ դնէ մեղքին՝ անմեղ հրեշտակներու շարքին պիտի դասուի: Եթէ մէկը մերժէ Սատանային կողմէ իր առջեւ դրուած փառքի աւագը՝ Աստուծոյ կողմէ պատրաստուած ոսկեղէն փառքին պիտի արժանանայ: Եթէ մէկը մերժէ մոլութեանց գերին դառնալ՝ Աստուծոյ Գառնուկին ազատ զաւակը պիտի հռչակուի:

«Յիսուս պատասխանեց. *"Երկրորդ զաւուստին, երբ Մարդու Որդին իր փառքի աթոռին բազմի, դուք որ ինծի հետեւեցաք՝ պիտի բազմիք տասներկու գահերու վրայ, դատելու Իսրայէլի տասներկու ցեղերը"*» (Մտ 19.28):

1) Տէրը հարուստ երիտասարդին փրկութիւն խոստացաւ, եթէ իր ունեցածը աղքատներուն տար եւ իրեն հետեւէր. առաքեալներուն ոչ միայն փրկութիւն խոստացաւ, այլ նաեւ խոստացաւ զանոնք տասներկու գահերու վրայ բազմեցնել, որպէսզի դատեն Իսրայէլի տասներկու ցեղերը: Ինչպէս պէտք է հասկնալ Իսրայէլի տասներկու ցեղերուն դատուիլը՝ Յիսուսի տասներկու աշակերտներուն կողմէ: Աշակերտները որոնք հաւատացին Քրիստոսի եւ հետեւեցան անոր, իրենց այդ հաւատքով ինքնաբերաբար դատապարտութեան պատճառ պիտի դառնան բոլոր այն հրեաներուն՝ որոնք չհաւատացին Քրիստոսի ու չհետեւեցան անոր: Այս իմաստով պէտք է հասկնալ տասներկու աշակերտներուն կողմէ՝ Իսրայէլի տասներկու ցեղերուն դատուիլը: Կարելի չէ խօսքը բառացիօրէն հասկնալ, որովհետեւ միակ Դատաւորը, եւ ուստի՝ միակ դատողը Յիսուս ինք պիտի ըլլայ:

2) Հաստատեցի թէ աշակերտները Քրիստոսի հանդէպ իրենց ցուցաբերած հաւատքով՝ դատապարտութեան պատճառ պիտի դառնան Քրիստոսի չհաւատացողներուն: Մենք կրնանք հաւատքի այնպիսի կեանք մը ապրիլ, որ անհաւատ կեանք ապրողները դատաստանի օրը ամչնան, տեսնելով որ մենք կրցանք հաւատքի կեանք ապրիլ, իսկ իրենք՝ կամովին մերժեցին նման կեանք մը ապրիլ: «Կամովին մերժեցին» ըսի, որովհետեւ ոեւէ մէկուն չի կրնար պարտադրուիլ որ անհաւատ կեանք ապրի, առանց Յիսուսի

ապրի. եթե մեկը առանց հաւատքի ու առանց Յիսուսի կ'ապրի՝
ատիկա իր ազատ կամքով եղած կ'ըլլայ, եւ ո՛չ թէ Չարին կամ չար
մարդոց կողմէ պարտադրուած բան մը:

3) *«Երկրորդ գալուստին»*: Ինչո՞ւ համար Տէրը այստեղ կը խօսի իր երկրորդ գալուստին մասին. որովհետեւ աշակերտները կը խորհէին, թէ՛ խոստացեալ Մեսիան իր առաջին գալստեա՛ն ժամանակ պիտի վերահաստատէր Դաւիթի թագաւորութիւնը եւ ի՛նք պիտի ըլլար թագաւորը այդ թագաւորութեան, եւ թէ՛ իրենցմէ (աշակերտներէն) իւրաքանչիւրը այդ թագաւորութեան մէջ իր տեղն ու դիրքը պիտի ունենար: Աշակերտները տակաւին չէին հասած այն գիտակցութեան, թէ Յիսուս ո՛չ թէ Դաւիթի թագաւորութիւնը պիտի վերահաստատէր, այլ Աստուծո՛յ թագաւորութիւնն էր որ պիտի հաստատէր, եւ զանիկա պիտի հաստատէր ո՛չ թէ Պասեղտինի մէջ, այլ՝ մարդոց սիրտերուն մէջ: Աշակերտները նաեւ չէին հասած այն գիտակցութեան, թէ Յիսուս իր թագաւորութիւնը պիտի հաստատէր՝ ո՛չ թէ իրենց թշնամիներուն (հռոմայեցիներուն) արիւնը թափելով, այլ իր իսկ սեփական արիւնը թափելով: *«Երկրորդ Գալուստին»* բառերով, հետեւաբար, Տէրը իր աշակերտներուն կը պարզէ, թէ այս աշխարհին մէջ հատուցում թող չսպասեն երկրի վրայ իրենց կատարած գործերուն ու յանձն առած զոհողութիւններուն համար. այդ հատուցումը իր երկրորդ գալստեան ժամանակ պիտի ըլլայ: Մենք եւս, չսպասենք որ Տէրը անպայմանօրէն երկրի վրայ հատուցում ընէ, թէպէտ կրնայ ընել: Հատուցումը եւ վարձատրութիւնը իր ժամանակը ունի: Ժամանակէն առաջ չսպասենք վարձատրուիլ: Երկրի վրայ Աստուծոյ կողմէ մեզի տրուածը ոչինչ է համեմատաբար այն վարձքին ու փառքին որ մեզի վերապահած է երկինքի մէջ:

4) Հետաքրքրական է նշել, թէ Յունարէն բնագիրին մէջ *«երկրորդ գալուստին»* բառերուն փոխարէն ունինք՝ «վերստին ծննդեան» բառերը: Այս առումով, եթէ ուզենք տողը կարդալ՝ հետեւեալը կ'ըլլայ. *«Վերստին ծննդեան [ատեն], երբ Մարդու Որդին իր փառքի աթոռին բազմի...»*: Ուշագրաւ է թէ ինչո՞ւ համար, Յիսուս իր երկրորդ գալուստը, գէթ այստեղ, կը կոչէ՝ «վերստին ծնունդ»: Որովհետեւ, իր երկրորդ գալստեան ժամանակ է որ մարդկութիւնը իր վերածնունդը, այլ խօսքով՝ իր երկրորդ ծնունդը պիտի ապրի:

Մէկը անմիջապէս կրնայ մտածել կամ հարց տալ. «Չէ՞ որ երկրի վրայ է որ մարդը իր վերածնունդը կ'ապրի»: Սա շատ ճիշդ է, բայց դժբախտաբար իրենց վերածնունդը ապրած մարդիկը, այլ խօսքով՝ Սուրբ Հոգիէն ծնած մարդիկը, չէ՛ն ապրիւր այն կեանքը որ պէ՛տք է ապրին, չէ՛ն կատարեր Տիրոջ կամքը այնպէս որ պէտք է կատարեն, կանչուած են սրբութեան՝ բայց սուրբ կեանք չեն ապրիւր, կանչուած են կատարելութեան՝ բայց կատարելութեան չեն ձգտիւր, կանչուած են բոլոր կերպով պայքարելու մեղքին դէմ՝ բայց չեն պայքարիւր: Որքան ալ հաւատքի կեանք ապրին՝ անոնց կեանքին մէջ թերութիւնները անպակաս են: Որքան ալ առաքինութիւններ ունենան, իրենց առաքինութիւններուն կողքին՝ մոլութիւններ ալ ունին: Պարզ է, հետեւաբար, որ երկրի վրայ իրենց վերածնունդը ապրած հաւատացեալները, Տիրոջ երկրորդ գալստեան ժամանակ կարիքը պիտի ունենան իրենց վերստին ծնունդը ապրելու բայց այս անգամ կատարեալ սրբութեան եւ կատարեալ սիրոյ մէջ, կատարեալ մաքրութեան եւ կատարեալ փառքի մէջ: Այսօրուան թերի հաւատացեալները՝ յարութեան ժամանակ անթերի կերպով յարութիւն պիտի առնեն, եւ սա ուրիշ բան չէ եթէ ոչ վերստին ծնունդ: Երկրի վրայ թէպէտ ապրած ըլլանք մեր հոգեւոր ծնունդը, եւ սակայն ունինք մեղքեր ու խեղճութիւններ մեր կեանքին մէջ. այս բոլորէն պիտի ձերբազատուինք Տիրոջ երկրորդ գալստեան ժամանակ երբ ապրինք մեր վերստին ծնունդը, որովհետեւ այս վիճակով մենք չենք կրնար Աստուծոյ արքայութիւնը մտնել: Այս ճշմարտութիւնն է որ կը բացայայտէ Պօղոս առաքեալ երբ կ'ըսէ. «*Ինչպէս որ կը կրենք հողեղէն Ադամին պատկերը, այնպէս պիտի կրենք նաեւ երկնաւոր Ադամին պատկերը: Ըսել կ'ուզեմ թէ, եղբայրներ յիշ, մարմինն ու արիւնը իրենց ներկայ վիճակով չէ՛ն կրնար Աստուծոյ արքայութիւնը ժառանգել. եղծանելին չի կրնար անեղծութիւնը ժառանգել: ... Որովհետեւ մեր այս եղծանելի բնութիւնը պէտք է անեղծ բնութեան փոխուի. այս մահկանացու բնութիւնը պէտք է անմահ բնութեան փոխակերպուի*» (Ա.Կր 15.49-50, 53): Պօղոս առաքեալ որ Սուրբ Հոգիէն իր վերածնունդը ապրած անձ էր, կ'ըսէ, թէ մենք ներկայիս հողեղէն Ադամին պատկերն է որ կը կրենք, բայց Տիրոջ երկրորդ գալստեան ժամանակ՝ երկնաւոր Ադամին պատկերն է որ պիտի կրենք, եւ սա ուրիշ բան չէ եթէ ոչ մեր վերածնունդը, կամ

եթէ կ'ուզէք՝ մեր վերածնունդի վերանորոգութիւնը: Տակաւին, առաքեալը կ'ըսէ, թէ *«մեր այս եղծանելի բնութիւնը պէտք է անեղծ բնութեան փոխուի»*, եւ մեր *«այս մահկանացու բնութիւնը պէտք է անմահ բնութեան փոխակերպուի»*. ասոր պատահումը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ մեր վերածնունդը Տիրոջ գալստեան ժամանակ: Այս վերածնունդին ակնարկութիւն է Տիրոջ խօսքը ըսուած Եսայի մարգարէին բերանով. *«Ես երկար ժամանակ լուռ կեցայ, ձայնս կտրեցի եւ ինքզինքս զսպեցի. բայց հիմա ծնանող կնոջ պէս պիտի պոռամ, պիտի աւերեմ ու մէկէն պիտի կլլեմ»* (Ես 42.14): Տէրը այստեղ ինքզինք կը նմանցնէ ծնանող կնոջ մը որ պիտի պոռայ, պիտի աւերէ ու մէկէն պիտի կլլէ, եւ այս բոլորը տեղի պիտի ունենան երկար ժամանակ իր լուռ մնալէն ետք, եւ իր երկրորդ գալստեան ժամանակ: Երբ ծնանող կինը պոռայ, կը նշանակէ թէ ծնունդ պիտի տայ զաւակի մը. այս առումով, Տէրը ինքզինք՝ իր երկրորդ գալուստին կը նմանցնէ ծնանող պոռացող կնոջ մը, պարզելու համար թէ իր երկրորդ գալստեան ժամանակ՝ ան ծնունդ պիտի տայ իր նոր ստեղծագործութեան: Ինչպէս յղի կինը իր յղութեան ժամանակի աւարտին զաւակ մը կամ նոր զաւակ մը աշխարհ կը բերէ, նոյնպէս ալ, Քրիստոս, ժամանակներու աւարտին՝ իրեն համար նոր ժողովուրդ մը հանդէս պիտի բերէ, եւ ասիկա իր երկրորդ գալստեան՝ հաւատացեալներուն երկրորդ ծնունդը կը համարուի:

5) *«Երկրորդ գալուստին, երբ Մարդու Որդին իր փառքի աթոռին բազմի...»*: Ինչո՞ւ համատ ամէն անգամ որ Յիսուս կը խօսի իր երկրորդ գալուստին մասին՝ իր գալուստը կը բնորոշէ իբրեւ «Մարդու Որդիին» գալուստը, փոխանակ «Աստուծոյ Որդիին» գալուստը (Մտ 16.27, 24.30, 25.31: Մր 13.26: Ղկ 21.27, եւ այլն): Հիմնական 9 պատճառներով.-

ա) Յիսուս ինքզինք կը կոչէ «Մարդու Որդի», որովհետեւ ան փրկութիւնը սկսաւ իբրեւ «Մարդու Որդի» եւ զանիկա իր կատարումին պիտի հասցնէ իբրեւ «Մարդու Որդի», իսկ փրկութիւնը իր կատարումին պիտի հասնի իր երկրորդ գալուստին միայն:

բ) Ինքզինք կը կոչէ «Մարդու Որդի», ցոյց տալու համար մեզի որ իր գալուստը պիտի ըլլայ տեսանելիօրէն: Գրծ 1.11-ին մէջ կը կարդանք թէ Քրիստոս պիտի գայ այնպէս՝ ինչպէս երկինք մեկնեցաւ: Իսկ ի՞նչպէս երկինք մեկնեցաւ: Մեկնեցաւ մարմնաւորապէս

եւ տեսանելիօրէն, եւ հետեւաբար՝ իր վերադարձն ալ պիտի ըլլայ մարմնաւորապէս եւ տեսանելիօրէն: Երեւելի ձեւով գնաց՝ երեւելի ձեւով ալ պիտի գայ. *«Ամէն մարդ պիտի տեսնէ զայն, նաեւ անոնք որոնք խոցեցին զինք»* (Յտ 1.6):

գ) Ինքզինք կը կոչէ «Մարդու Որդի», ցոյց տալու համար որ վերջին դատաստանը միայն հոգեւոր դատաստան, այսինքն՝ հոգիներու դատաստան պիտի չըլլայ, այլ նաեւ՝ մարմնաւոր դատաստան մը, այլ խօսքով՝ մարմիններու դատաստան մը: Պօղոս առաքեալ կը հաստատէ թէ *«բոլորս ալ Քրիստոսի ատենին ղիմաց պիտի կազնինք, որպէսզի իւրաքանչիւրը իր մարմինով ընդունի հատուցումը երկրի վրայ իր կատարած բարի կամ չար գործերուն»* (Բ.Կր 5.10):

դ) Ինքզինք կը կոչէ «Մարդու Որդի», որովհետեւ մարդոց որդիները դատելու համար պիտի կու գայ. մարդկութեան փրկութեան համար պիտի գայ. մարդոց միջեւ ապրելու պիտի գայ:

ե) Ինքզինք կը կոչէ «Մարդու Որդի», որովհետեւ մարդոց իբրեւ Մարդ պիտի գայ: Իբրեւ Մարդ պիտի գայ իր սիրելիներուն, ցոյց տալու համար անոնց որ ինք տեղեակ է անոնց մարդկային բոլոր տառապանքներէն ու ցաւերէն:

զ) Ան իբրեւ «Մարդու Որդի» յայտնուելով՝ մարդկային սերունդին վարքն ու պատիւն է որ բարձրացուցած պիտի ըլլայ:

է) Իբրեւ «Մարդու Որդի» յայտնուելով՝ բացայայտած պիտի ըլլայ իր մօտիկութիւնն ու մտերմութիւնը մարդոց՝ փրկուած մարդոց:

ը) Ինքզինք «Մարդու Որդի» կը կոչէ, պատասխան մը տուած ըլլալու համար այն աղանդաւորներուն՝ որոնք հետագային յառաջ պիտի գային եւ որոնք պիտի մերժէին իր մարմնացումն ու մարդեղացումը: Յովհաննէս առաքեալին առաջին նամակը կը պարզէ, որ իսկապէս նման աղանդաւորներ հետագային յառաջ եկան: Հոն կը կարդանք. *«Հետեւեալ ձեւով կրնաք ճանչնալ Աստուծոյ Հոգիով խօսողները.- Ով որ կը խոստովանի թէ Յիսուս Քրիստոս աշխարհ գալով իրապէս մարդացաւ՝ անիկա Աստուծոյ Հոգիով է որ կը խօսի: Իսկ ով որ չի խոստովանիր թէ Յիսուս Քրիստոս աշխարհ գալով մարդացաւ՝ անիկա Աստուծոյ Հոգիով չէ որ կը խօսի, այլ Նեոին Քրիստոսի հակառակորդին դրդումովը. անոր որուն մասին լսած էիք թէ պիտի գայ, եւ ահա արդէն իսկ աշխարհի մէջ է»* (Ս.Յվ 4.2-3,

տե՛ս նաեւ՝ Բ.Յհ 7): Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կը հաստատէ թէ *«Քրիստոսի մարմնատուրեան եւ մարդեղութեան խորհուրդը մերժողը՝ ամբողջ փրկագործութիւնն է որ մերժած կ'ըլլայ»*:

թ) Իբրեւ Մարդու Որդի պիտի յայտնուի, պարզելու համար թէ մարդիկ իր մարդկութեան դէմ է որ մեղք գործեցին ու կը գործեն, եւ թէ ինք իր մարմինով էր որ քաւեց մարմնաւորներու մեղքերը (Ա.Պտ 2.24):

6) *«Երբ Մարդու Որդին իր փառքի աթոռին բազմի...»*: Յիսուս «փառքի աթոռ» կը կոչէ այն աթոռը որուն վրայ պիտի բազմի: Աթոռ մը՝ որ Յիսուս իր ազատ կամքով թողուց եւ աշխարհ եկաւ մեզ փրկելու համար, եւ փրկագործութիւնը իրականացնելէ ետք՝ վերադարձաւ նոյն աթոռին վրայ բազմելու: Անշուշտ խօսքը նիւթական աթոռի մասին չէ: Հոս «աթոռ» բառը պարզապէս իշխանութիւն, տիրութիւն ու թագաւարութիւն ցոյց կու տայ: Ուստի, երբ Յիսուս կ'ըսէ թէ ինք պիտի բազմի իր փառքի աթոռին վրայ, ըսել կ'ուզէ, թէ Աստուծոյ արքայութեան մէջ ի՛նք պիտի ըլլայ եւ ի՛նք պիտի հոկաչուի մեր Իշխանը, մեր Տէրը եւ մեր Թագաւորը իբրեւ: Բայց այս հանգրուանին եւ ամենէն կարեւորը «աթոռ» բառը ցոյց կու տայ Քրիստոսի դատաւորական հանգամանքը: Անցեալին դատաւորներ երբ վճիռ պիտի արձակէին՝ իրենց դատաւորական աթոռներուն վրայ կը բազմէին եւ այդպէս կ'արձակէին վճիռը: Ուստի Յիսուս ինքզինք կը ներկայացնէ աթոռի վրայ բազմած՝ պարզելու համար դատելու իր բացարձակ իշխանութիւնն ու իրաւասութիւնը. *«Հայրը ռելէ մէկը չի դատեր, այլ դատելու իշխանութիւնը ամբողջութեամբ յանձնած է Որդիին, որպէսզի բոլորն ալ պատուեն Որդին, ինչպէս որ Հայրը կը պատուեն»* (Յհ 5.22-23):

7) Կարելոր է նշել թէ «աթոռ»ը որուն մասին կը խօսի Յիսուս, նոր աթոռ մը չէ՝ Հօրը կողմէ Որդիին տրուած: Այսինքն, այնպիսի աթոռ մը (իշխանութիւն մը) չէր որ Որդին չունէր եւ իր խաչելութենէն ու յարութենէն ետք ունեցաւ: Այդ աթոռը արդէն Որդիին էր, ինչ որ «իր» անձնական դերանունը ցոյց կու տայ: Յիսուս չ'ըսէր՝ *«Երբ Մարդու Որդին փառքի աթոռին բազմի...»*, այլ՝ *«Երբ Մարդու Որդին Ի՛նք փառքի աթոռին բազմի...»*: Յիսուս իր մարդեղացումէն առաջ արդէն բազմած էր իր փառքի աթոռին վրայ. փառք մը՝ որմէ կամաւորապէս հրաժարեցաւ (Փլպ 2.6-8), եւ որուն մէջ

դարձեալ պիտի մտնէր (Յհ 17.5): Միաձինը Հօրմէն է (Յհ 1.18), յաւիտենական Հօրը՝ յաւիտենական ծնունդն է, եւ ուստի՝ Հօրը հետ մէկ էւ նո՛յն բնութիւնը ունեցած է միշտ եւ ունի, մէկ էւ նո՛յն փառքը ունեցած է միշտ եւ ունի:

8) Երբ Յիսուս կ'ըսէ թէ իր գալստեան ժամանակ իր փառքի աթոռին վրայ պիտի բազմի, կ'ուզէ յստակ դարձնել, թէ առաջին անգամ եկաւ նախատուող գառնուկ իբրեւ, իսկ երկրորդ անգամ պիտի գայ փառքի թագաւոր իբրեւ: Առաջին անգամ եկաւ դատուելու մարդոց կողմէ, իսկ երկրորդ անգամ պիտի գայ դատելու մարդիկը: Մարդիկ պէտք է գիտնան թէ առ յաւիտ պիտի չանարգեն Տէրը իրենց մեղքերով. պիտի գայ ժամանակ, երբ Տէրը վե՛րջ պիտի դնէ այդ անարգանքներուն՝ դատելով անարգողները:

9) Երբ Յիսուս աշակերտներուն կը խօսի տասներկու գահերու վրայ նստելու եւ դատելու մասին, խորքին մէջ նաեւ կը ներկայացնէ իր եկեղեցիին ներկայ իրավիճակը. ներկայ աշխարհին մէջ, եկեղեցին, այս պարագայիս՝ եկեղեցականները (որ առաքեալներուն յաջորդները կը սեպուին), իրե՛նք են որ պէտք է դատեն, այլ խօսքով՝ հովուէն հաւատացեալները: «Դատել» բառը երկու իմաստ ունի. կը նշանակէ՝ դատապարտել, եւ կը նշանակէ՝ կեցուածք որդեգրել, հոգ տանիլ: Հոս «դատել» բառը երկրորդ իմաստով պէտք է առնել. հովիւը այս աշխարհին մէջ ու այս աշխարհին դիմաց պէտք է յստակ կեցուած որդեգրէ եւ տէր կենայ իր ոչխարներուն եւ հովուէ՛ գանոնք: Այսօրուան հովիւներուն ու առաջնորդներուն մեծ մասը որոնք աթոռներու վրայ բազմած են, իրենք զիրենք կը հովուեն ու կ'արածեն, փոխանակ իրենց խնամքին յանձնուած ոչխարները հովուելու եւ արածելու: Այսպիսիներուն համար է որ Աստուած կ'ըսէ. *«Հովիւներս իմ ոչխարներս չփնտռեցին. անոնք իրենք զիրենք արածեցին, փոխանակ հօտս արածելու»* (Եզ 34.8):

10) «Պիտի բազմիք տասներկու գահերու վրայ»: «Գահ» եւ «բազմիլ» բառերը իշխանութիւն ցոյց կու տան: Օրէնքի ուսուցիչները գահերու վրայ բազմելով կ'ուսուցանէին: Դատաւորները գահերու վրայ բազմելով կը դատէին: «Գահ» եւ «բազմիլ» բառերուն գործածութեամբ, Տէրը կը յայտնէ իր հետեւորդներուն թէ իրենք երկինքի մէջ իշխանութիւն ու առաքելութիւն պիտի ունենան: Աստուծոյ արքայութեան մէջ հաւատացեալներ ողջ յաւիտենականութիւնը լոկ

փառաբանութեամբ պիտի չանցնեն, այլ Աստուծոյ կողմէ իրենց տրուած իշխանութիւններ եւ առաքելութիւններ պիտի ունենան, եթէ երբեք երկրի վրայ իրենց վատահուած առաքելութիւնը բծախնդրութեամբ կատարած են. թէ ինչպիսի՝ իշխանութիւններ եւ առաքելութիւններ պիտի ըլլան անոնք՝ ո՛չ որ գիտէ: Եթէ կարենանք դատաստանի օրը Տիրոջ ըսել՝ *«Տէ՛ր, մէկ տուածիդ դէմ տասը շահեցայ»*, այն ատեն մեզի պիտի յանձնուի՝ մեզի յարմար իշխանութիւնն ու առաքելութիւնը, երբ Տէրը մեզի ըսէ՝ *«Ապրի՛ս, բարի՛ ծառայ, քանի այդ փոքրիկ բանին մէջ հաւատարիմ գտնուեցար, ահա քեզ տասը քաղաքներու վրայ կառավարիչ կը նշանակեմ»* (Ղկ 19.16-17, տե՛ս նաեւ 18-19 համարները): «Քաղաքներու վրայ կառավարիչ նշանակել» բացատրութիւնը, Տիրոջ կողմէ հաւատացեալներուն տրուելիք իշխանութիւններն ու առաքելութիւնները կը պատկերացնեն:

11) «Բազմիկ» բառը իշխանութեան կողքին՝ նշանակ է նաեւ հանգիստի: Կը բազմի կամ կը նստի ան որ յոգնած է եւ հանգիստի պէտք ունի: Այս բառով, հետեւաբար, Յիսուս հանգիստ կը խոստանայ բոլոր անոնց՝ որոնք իր այգիին մէջ կ'աշխատին, կը տքնին, կը յոգնին եւ քրտինք կը թափեն: Հիմա աշխատելու ժամանակ է. հանգիստի ժամանակը պիտի գայ՝ երբ ժամանակները իրենց աւարտին հասնին:

12) «Դուք որ ինծի հետեւեցաք՝ պիտի բազմիք տասներկու գահերու վրայ»: Մատնիչ Յուդան աշակերտներու խումբին մէջ էր երբ Յիսուս այս բառերը արտասանեց: Ի՛նքն ալ միւս աշակերտներուն նման կոչուած էր բազմելու երկինքի մէջ, ի՛նքն ալ կոչուած էր աշակերտներուն հետ նոյն պատիւը ունենալու: Այս առումով, կը սխալին անոնք՝ որոնք կը խորհին թէ Յիսուս Յուդան ընտրեց լոկ որպէսզի զինք մատնէր եւ Աստուծոյ փրկութեան ծրագիրը իրականանար: Եթէ Յիսուս իսկապէս այս նպատակով ընտրեց Յուդան, անարդար գտնուած պիտի ըլլայ Յուդայի դէմ: Ո՛չ, Յուդա չընտրուեցաւ լոկ որպէսզի մատնութեան գործը կատարէր: Բոլոր աշակերտներուն նման՝ Յուդա ի՛նք եւս ընտրուեցաւ փրկութեան Աւետարանը տարածելու: Երբ առաջին անգամ Յիսուս տասներկու աշակերտները դրկեց երկինքի արքայութեան մօտեցած ըլլալը աւետելու՝ Յուդան ալ կար դրկուածներուն մէջ (Մտ 10.5-8): Ճիշդ է որ Հին Կտակարանին մէջ գրուած է թէ Մեսիան պիտի մատնուէր, բայց չէ

գրուած թէ ո՛վ զինք պիտի մատներ, չէ գրուած թէ իր աշակերտներէն մէկը զինք պիտի մատներ: Մատնիչը կրնար ըլլալ ոեւէ մէկը որ չէր սիրեր Յիսուսը, կը նախանձեր Յիսուսին, օրինակ, կրնար Փարիսեցի մը ըլլալ, Օրէնքի ուսուցիչ մը, աւագ քահանայ մը: Յուդա մատնեց Յիսուսը ի՛ր կամքով ու որոշումով եւ ո՛չ թէ Յիսուսի կամքով ու որոշումով: Դրամի սիրոյն մատնեց Յիսուսը որովհետեւ *«գող էր: Իր քով կը գտնուէր գանձանակը եւ ինչ որ հոն կը ձգուէր՝ անկէ կ'օգտուէր»* (Յհ 12.3-6):

«Եւ ով որ ձգեց տուն, եղբայրներ, քոյրեր, հայր ու մայր, կին ու զաւակներ եւ ազարակներ՝ ինծի համար, հարիւրապատիկը պիտի ստանայ եւ յաւիտենական կեանքը ժառանգէ» (Մտ 19.29):

1) Այս խօսքը առաջին հերթին ուղղուած է առաքեալներուն, որովհետեւ անոնք ձգեցին իրենց ընտանեկան պարագաները եւ ինչ որ ունէին եւ հետեւեցան Տիրոջ:

2) *«Հարիւրապատիկը պիտի ստանայ»*: Մեկնիչներ կ'ըսեն թէ այս խօսքը հոգեւոր իմաստ ունի.-

ա) *«Տուն»*: Տիրոջ փառքին համար իր տունը ձգողը՝ երկու տուն կը շահի, եւ անոնք իր տան հարիւրապատիկ արժէքը կը ներկայացնեն: Առաջինը Աստուծոյ տունն է՝ եկեղեցին՝ հաւատացեալներու բազմութիւնը, իսկ երկրորդը՝ իր երկնային տունը՝ երկինքը:

բ) *«Եղբայրներ եւ քոյրեր»*: Տիրոջ գործին համար մարմնաւոր եղբայր եւ քոյր ձգողը՝ երկրի վրայ բազմահարիւր հոգեւոր եղբայրներ եւ քոյրեր կը շահի, իսկ երկինքի մէջ՝ հրեշտակներուն ընկերակցութիւնը. եւ սա հարիւրապատիկ վարձատրութիւն ստանալ կը նշանակէ:

գ) *«Հայր»*: Առաքեալները ձգեցին իրենց հայրերը եւ անոնց փոխարէն երկնաւոր Հայրը դարձաւ իրենց Հայրը, եւ իրենք դարձան հոգեւոր հայրերը բազմահազար մարդոց, եւ այս ձեւով, անոնք հարիւրապատիկը առած կը համարուին:

դ) *«Մայր»*: Առաքեալները ձգեցին իրենց մայրերը, եւ անոնց փոխարէն հարիւրապատիկը ստացան, որովհետեւ Աստուծոյ մայրը՝ Մարիամ, դարձաւ իրենց հոգատար մայրը, եւ որովհետեւ մօր մը նման Աստուծոյ խօսքին կաթը ջամբեցին ծարաւ հոգիներուն:

ե) «Կին»: Պետրոս կին ուներ: Գուցէ նաեւ ուրիշներ: Անոնք ձգեցին իրենց կիները, եւ փոխարէնը՝ իրենք դարձան Գառնուկին կինը (Յտ 21.9): Եւ ոչ միայն դարձան Գառնուկին կինը, այլեւ՝ աշխարհի ազգերէն ալ կազմեցին Գառնուկին կինը. եւ սա հարիւրապատիկ վարձատրութիւն ստանալ կը նշանակէ:

զ) «Զաւակներ»: Անոնք որոնք Քրիստոսի Աւետարանին տարածման համար կը թողուն զաւակներ, այլ խօսքով՝ կը զոհեն անոնց հետ իրենց ունեցած գեղեցիկ ժամերը, Աստուծոյ զաւակ կը դառնան, եւ ուրիշներուն ալ կ'օգնեն որ Աստուծոյ զաւակ դառնան, եւ այդ ձեւով հարիւրապատիկը ստացած կը սեպուին:

է) «Ազարակներ»: Անոնք որոնք կը թողուն իրենց ազարակները, այլ խօսքով՝ կ'օգտագործեն իրենց հարստութիւնը փրկութեան տարածման եւ Աստուծոյ անուան փառքին համար, պիտի ժառանգեն երկինքը իր ամբողջ հարստութեամբ եւ իրենց բաժինը պիտի դառնայ երկինքի գանձը՝ Քրիստոսը, եւ այդ ձեւով հարիւրապատիկը ստացած պիտի սեպուին:

ը) «Յաւիտենական կեանքը պիտի ժառանգէ»: Վերեւ յիշուած բոլոր պարգեւներուն կողքին՝ հաւատացեալը նաեւ ձեռք պիտի ձգէ յաւիտենական կեանքը՝ Քրիստոսի ներկայութիւնը եւ անոր յաւերժական սէրը, որ կեանքն է հաւատացեալին:

«Շատեր որոնք հիմա առաջին են՝ վերջին պիտի ըլլան, եւ շատ մը վերջին եղողներ՝ առաջին» (Մտ 19.30):

1) «Շատեր որոնք հիմա առաջին են»: Տէրը այստեղ կը խօսի ո՛չ թէ իրողապէս առաջին եղողներուն մասին, այլ՝ իրենք զիրենք առաջին կարծողներուն մասին, որ Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչներն են, ինչպէս նաեւ աւագ քահանաները: Ասոնք իրենք զիրենք ամէն բանի մէջ առաջին կը նկատէին: Անոնք կը խորհէին որ երբ Մեսիան յայտնուէր՝ իրենք առաջին կանչուողներն ու ընտրուողները պիտի ըլլային: Կը խորհէին թէ երբ Մեսիան Դաւիթի թագաւորութիւնը վերականգնէր՝ իրենք անոր մէջ առաջին վարձատրուողները եւ առաջին տեղերը գրաւողները պիտի ըլլային: Ասոնց համար Յիսուս կ'ըսէ թէ «վերջին պիտի ըլլան»: Այս բացատրութեամբ Յիսուս ըսել չ'ուզեր թէ անոնք կանչուողներու ու

ընտրություններու շարքերուն մէջ վերջինները պիտի ըլլան, կամ փրկուածներու գումարներուն մէջ վերջինները պիտի ըլլան, այլ պարզապէս ըսել կ'ուզէ թէ անոնք փրկութեան համար նկատի պիտի չառնուին: Հետեւաբար, անոնք ընտրեալներու շարքին ո՛չ թէ վերջինը պիտի ըլլան, այլ այդ շարքէն դուրս պիտի մնան:

2) *«Որոնք հիմա առաջին են»*: Այս բառերով, Յիսուս ընդհանուր ձեւով մը կ'ակնարկէր նաեւ բոլոր այն հրեաներուն որոնք այլամերժ էին, որոնք իրենք զիրենք Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդը կը համարէին, որոնք իրենք զիրենք փրկութեան արժանի կը նկատէին, իսկ միւս ազգերը՝ դատապարտութեան արժանի: Ահա ասոնց համար է որ Յիսուս կ'ըսէ. *«Վերջին պիտի ըլլան»*: Այո՛, իրենք զիրենք առաջին կարծող հրեաները, իրենք զիրենք Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդը ճանչցող եւ արքայութեան զաւակներ կարծող հրեաները, *«վերջին պիտի ըլլան»*, այլ խօսքով՝ պիտի զրկուին Աստուծոյ արքայութենէն, եւ *շատ մը վերջին եղողներ (հեթանոսները) իրենք պիտի գան առաջին ըլլալու*, այլ խօսքով՝ Աստուծոյ արքայութիւնը ժառանգելու: Այս ճշմարտութիւնն է որ բացայայտեց Յիսուս երբ ըսաւ. *«Շատեր արեւելքէն ու արեւմուտքէն պիտի գան եւ երկինքի արքայութեան մէջ սեղան պիտի բազմին Աբրահամի, Իսահակի եւ Յակոբի հետ, իսկ անոնք որոնք երկինքի արքայութեան ժառանգորդները պէտք էր ըլլային՝ դուրսը խաւարին մէջ պիտի նետուին, ուր պիտի լան եւ ակոսները կրճտեն»* (Մտ 8.11-12): Չմոռնանք որ Յիսուս այս խօսքը ըսաւ Հռոմայեցի հարիւրապետին բացառիկ հաւատքը տեսնելէ ետք միայն. Հռոմայեցի այս հեթանոս հարիւրապետը արքայութեան մէջ սեղան բազմող անձերէն մին պիտի ըլլայ: Հռոմայեցի այս հարիւրապետը հեթանոս աշխարհի առաջին պտուղներէն է, եւ կը ներկայացնէ ողջ հեթանոս աշխարհը:

3) *«Շատ մը վերջին եղողներ՝ առաջին»*: Եթէ երբեք առաջին եղողները, կամ աւելի ճիշդը՝ իրենք զիրենք առաջին կարծողները՝ աւագ քահանաները, Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչներն են, ինչպէս վերեւ դիտել տուի, ապա «վերջին եղողները» մաքսաւորներն ու Մովսէսի Օրէնքը չգիտցողներն են, որոնք «կորուստի սահմանուած են», համաձայն Օրէնքի ուսուցիչներուն, որոնցմէ շատեր սակայն հաւատացին ու հետեւեցան Յիսուսի: Տէրը լռելեայն կերպով կը բացայայտէ, թէ անոնք որոնք իրենք զիրենք փրկութեան

արժանի կը նկատեն եւ չեն դիմեր իրեն՝ պիտի կորսուին, իսկ անոնք որոնք իրենք զիրենք փրկութեան անարժան կը նկատեն բայց փրկութեան յոյսով իրեն կը դիմեն՝ պիտի փրկուին:

4) Դիտե՛նք Տիրոջ խօսքը այսօրուան մեր կեանքին մէջ. *«Շատեր որոնք հիմա առաջին են՝ վերջին պիտի ըլլան»*: Որո՞նք են այսօր առաջին եղողները, կամ իրենք զիրենք առաջին համարողները, որոնք սակայն *«վերջին պիտի ըլլան»*: Անոնք հարստութիւն ունեցող եւ իրենց հարստութեան ապաւինածներն են, բարձր դիրք ու պաշտօն ունեցող եւ իրենց ունեցած դիրքն ու պաշտօնը իրենց անձերուն սեփական փառքին ու հանգիստին համար գործածողներն են, իրենք զիրենք աշխարհի տէրերը կարծողներն են, աշխարհի զօրաւորները համարողներն են: Այսպիսիներն են որ *«վերջին պիտի ըլլան»*: Այո՛, իրենց բարձր դիրքին ու պաշտօնին վստահող մարդիկը յա՛նկարձ *«վերջին պիտի ըլլան»*, երբ յայտնուի Բարձրեալն Աստուած որ տուիչն է ամէն դիրքի ու պաշտօնի: Իրենք զիրենք աշխարհի տէրերը կարծողները յա՛նկարձ *«վերջին պիտի ըլլան»*, երբ յայտնուի աշխարհի միակ Տէրը՝ Յիսուս Քրիստոսը, եւ իր Տէրութիւնը հռչակէ երկինքի մէջ ու երկրի վրայ: Իրենք զիրենք մարդկութեան հզօրները կարծողները յա՛նկարձ *«վերջին պիտի ըլլան»*, երբ յայտնուի մարդկութեան ամենագոր Փրկիչը: Երբ Մեծը յայտնուի՝ բոլոր մեծերը ու բոլոր մեծութիւնները ոչինչ պիտի դառնան: Երբ Բարձրեալը յայտնուի՝ բոլոր բարձրերը եւ բոլոր բարձրադիրք մարդիկը ոչնչութեան պիտի վերածուին:

5) *«Եւ շատ մը վերջին եղողներ՝ առաջին»*: *«Վերջին եղողները»* բառերով կրնանք հասկնալ նաեւ համեստ պաշտօններու վրայ գտնուող համեստ մարդիկը, բայց հոգեւոր առումով, վերջին եղողները նաեւ հեզ ու խոնարհ մարդիկն են, իրենք զիրենք ոչինչ ու ոչնչութիւն համարողներն են: Ասոնց Յիսուս կը խոստանայ առաջին ըլլալ: Այսպիսին էր սուրբ կոյս Մարիամ, որ ինքզինք հեզ աղախին կոչեց (Ղկ 1.48), եւ որուն համար ալ հզօրն Աստուած մեծամեծ գործեր կատարեց անոր կեանքին մէջ (Ղկ 1.49), զինք դարձրնելով երկինքի ու երկրի թագուհին, հրեղէններուն ու հողեղէններուն թագուհին: Սուրբ կոյս Մարիամ, ինքզինք երկրի վրայ վերջին համարեց, եւ ահա կը դառնայ առաջին՝ երկրի վրայ ու երկինքի մէջ: Այսպիսին էր նաեւ Յովհաննէս Մկրտիչ, որ ինքզինք Յիսու-

սի կօշիկներուն կապերը քակելու արժանի չգտաւ, բայց ահա Յիսուս իրեն համար կը վկայէ, թէ *«մարդոց մէջ Յովհաննէս Մկրտիչէն մեծը չէ ծնած»* (Մտ 11.11): Այս առումով, երբ Յիսուս կ'ըսէ թէ *«շատ մը վերջին եղողներ՝ առաջին»* պիտի ըլլան, խորքին մէջ կոչ է որ կ'ուղղէ մեզի ընտրելու հեգութեան ու խոնարհութեան ճամբան: Աստուծոյ արքայութիւնը անոնց համար է՝ որոնք հեզ են ու խոնարհ: Իսկ հեզ ու խոնարհ կրնան ըլլալ միայն անոնք՝ որոնք կը զիտակցին թէ իրենք հոգ ու մոխիր են, եւ թէ այսօր կան ու վաղը չկան: Հեգութիւնն ու խոնարհութիւնը մեզ Քրիստոսի նման կը դարձնեն (Մտ 11.29):

6) Անշուշտ վերեւ մեր ըսած խօսքերը երբեք չեն նշանակեր, թէ առաջին եղողները, այլ խօսքով՝ հարստութիւն, իշխանութիւն, դիրք, պաշտօն, աթոռ ու հանգամանք ունեցողները, ինքնաբերաբար եւ մեքենաբար վերջին պիտի ըլլան ու դատապարտուին: Խօսքը միայն անոնց մասին է՝ որոնք իրենց հանգիստն ու ապահովութիւնը կը տեսնեն իրենց ունեցած հարստութեան, իշխանութեան, դիրքին, պաշտօնին, աթոռին ու հանգամանքին մէջ: Եւ արդէն, Յիսուս չ'ըսէր թէ բոլոր առաջին եղողները՝ վերջին պիտի ըլլան, կամ բոլոր վերջին եղողները՝ առաջին պիտի ըլլան, այլ կ'ըսէ՝ *«շատեր»*: Շատեր բայց ո՛չ բոլորը. *«Շատեր որոնք հիմա առաջին են՝ վերջին պիտի ըլլան, եւ շատ մը վերջին եղողներ՝ առաջին»*: «Շատեր» բառը ցոյց կու տայ, թէ առաջին եղողներուն մէջ, այլ խօսքով՝ հարստութիւն, իշխանութիւն, դիրք, պաշտօն, աթոռ ու հանգամանք ունեցողներուն մէջ դատապարտուողներուն թիւը քիչ պիտի չըլլայ:

7) Յիսուս լռելեայն կերպով կոչ կ'ուղղէ մեզի որ չփորձենք առաջին ըլլալ, չաշխատինք հարստութիւն դիզել, չցանկանք դիրքերու հասնիլ, չմտածենք իշխանութիւն ու զօրութիւն ձեռք ձգել, որովհետեւ այս բոլորը կրնան վտանգել մեր փրկութիւնը: Հարըստութիւնը կրնայ գրաւիչ ազդեցութիւն ունենալ մեզի համար եւ կործանել մեզ, եթէ երբեք Քրիստոսը չենք դարձուցած մեր գանձը: Իշխանութեան մը գլուխը գալը կրնայ կուրցնել մեզ եւ վտանգել մեր փրկութիւնը, եթէ երբեք Քրիստոսը չենք դարձուցած իշխանը մեր սրտին ու կեանքին: Դիրք ու հանգամանք ձեռք ձգելը կրնայ մեզ դուրս բերել Քրիստոսի ձեռքէն, եթէ երբեք չանդրադառնանք որ Քրիստոս ի՛նք մեզի շնորհած է այդ դիրքն ու հանգամանքը:

«Արդարեւ, երկինքի արքայութիւնը կը նմանի հետեւեալին.- Կալուածատէր մարդ մը կար, որ առաւօտ կանուխ գնաց մշակներ վարձելու՝ որպէսզի իր այգիին մէջ աշխատին» (Մտ 20.1):

1) «Կալուածատէր մարդ մը կար»: Կալուածը աշխարհն է, իսկ կալուածատէրը՝ աշխարհի արարիչը՝ Քրիստոս, կ'ըսէ Յովհաննէս Երզնկացիին: «Կալուածատէր» բառը ցոյց կու տայ թէ Աստուած ոչ միայն ստեղծիչն է աշխարհին, այլեւ՝ տէրն ու տիրականը: Իշխանութեան գլուխ եղողները, հարուստները, հզօրները, իրենք զիրենք այս աշխարհին տէրերը կը կարծեն, եւ կը մոռնան որ աշխարհի տէրը՝ Տէրը ինքն է: Այսպիսիները կրնան սիրել աշխարհը, կապուիլ աշխարհին, գործել աշխարհին մէջ, բայց երբեք, ե՛րբեք չեն կրնար այս աշխարհին տէրերը դառնալ: Այսպիսիները պէտք է յիշեն Աստուծոյ անվրէպ խօսքը. «Տիրոջն է երկիրն ու անոր լիութիւնը, աշխարհն ու անոր բնակիչները» (Սղ 24.1): Մարդը ի՞նչպէս կրնայ աշխարհին տէրը դառնալ, երբ իր իսկ անձին տէրը չի կրնար ըլլալ (Ա.Կր 6.19-20): Ի՞նչպէս կրնայ աշխարհին տէրը դառնալ, երբ իր կամքէն անկախ աշխարհ կու գայ եւ իր կամքէն անկախ կը մեկնի աշխարհէն: Ի՞նչպէս կրնայ աշխարհին տէրը դառնալ, երբ «իր շունչին տէրը անգամ չէ», պիտի ըսէր սուրբ Գրիգոր Նարեկացիին: Պիտի գայ ժամանակ երբ աշխարհը պիտի խլուի իրենք զիրենք աշխարհի տէրերը կարծող մարդոց ձեռքէն, եւ պիտի յանձնուի անոնց՝ որոնք Քրիստոսի Տէրութիւնն ու տիրութիւնը կը խոստովանին աշխարհի վրայ: Հեզերը իրենք են որ պիտի ժառանգեն երկիրը (Մտ 5.5: Սղ 37.11), եւ ո՛չ թէ հպարտները, այլ խօսքով՝ իրենք զիրենք ամբարտաւանօրէն աշխարհի տէրերը կարծողները:

2) Յիշենք, թէ «կալուածատէր» բառին փոխարէն՝ բնագիրը ունի «տանտէր» բառը: Ինչպէս տեսանք, կալուածը, այս պարագայիս տունը՝ աշխարհն է: Արդ, ինչո՞ւ համար կամ ի՞նչ ցոյց տալու համար Քրիստոս աշխարհին համար կը գործածէ «տուն» բառը: Խորքին մէջ, լռելեայն կերպով Տէրը իր վախճանաբանական ծրագիրն է որ կը յայտնէ: Իսկ Տիրոջ վախճանաբանական ծրագիրն է՝ ժամա-

նակներու աւարտին եւ իր երկրորդ գալուստէն ետք, ներկայ աշխարհը արքայութեան փոխակերպել. այնպիսի արքայութեան մը որ տունի մթնոլորտ ունենայ, ուր սէրն ու գուրգուրանքը ճշմարիտ ներկայութիւն դառնան: Այո՛, Աստուծոյ արքայութիւնը անհամ եւ չոր ու ցամաք տեղ մը պիտի չըլլայ, գուրկ տունի մը քաղցրութենէն ու ջերմութենէն, ընդհակառակը, Աստուծոյ արքայութիւնը ժառանգողները՝ Աստուծոյ ընտանիքը պիտի կազմեն եւ Աստուծոյ տունը պիտի դառնան, ուր սիրոյ իշխանը՝ Քրիստոս պիտի թագաւորէ:

3) *«Առաւօտ կանուխ գնաց մշակներ վարձելու՝ որպէսզի իր այգիին մէջ աշխատին»:* Քրիստոս ի՛նքն է որ առաւօտ կանուխ գնաց ու կ'երթայ մշակներ վարձելու: Խօսելէ առաջ «առաւօտ կանուխ» բառերուն մասին, կարելոր է լոյսի տակ բերել այն մոռցուած ճշմարտութիւնը՝ թէ Քրիստոս ի՛նքն է որ մշակներ կը վարձէ՝ իր այգիին մէջ աշխատելու: Այս իրողութիւնը «մոռցուած ճշմարտութիւն» կոչեցի, որովհետեւ, այսօր մարդիկ իրե՛նք կ'որոշեն եթէ երբեք Տիրոջ այգիին մէջ կ'ուզեն աշխատիլ թէ ոչ: Ոեւէ բողոքական ինքզինքին իրաւունք կու տայ Սուրբ Գիրքը ձեռքը բռնել եւ քարոզելու սկսիլ: Ոեւէ հոգեգալստական ինքնակոչ կերպով կրնայ բեմ բարձրանալ եւ քարոզել: Գալով մեզի, ի՛նչ է կացութիւնը մեր մօտ: Մեր մօտ, իր ուսումի աւարտին անհատը ինք կ'որոշէ եթէ երբեք կ'ուզէ եկեղեցական ձեռնադրուիլ թէ ոչ: Քանի՞ եկեղեցականներ ունի այսօր Հայ Եկեղեցին, որոնք կրնան աներկբայ կերպով եւ սրտի ամենայն խաղաղութեամբ ըսել, թէ Տէրը ի՛նք զիրենք կանչեց ու կոչեց իր այգիին մէջ աշխատելու: Քրիստոսի կողմէ կանչուած ու կոչում ստացած եկեղեցականը՝ Աստուծոյ նուիրուած կեանք մը կ'ապրի. քանի՞ եկեղեցականներ ունինք որոնք Աստուծոյ նուիրուած կեանք մը կ'ապրին: Քրիստոսի կողմէ կանչուածը՝ աղօթքի ու հաւատքի կեանք կ'ապրի. քանի՞ եկեղեցականներ ունինք որոնք հաւատքի ու աղօթքի կեանք կ'ապրին: Քրիստոսի կողմէ կանչուածը՝ արդար եւ սուրբ կեանք կ'ապրի. քանի՞ եկեղեցականներ ունինք որոնք արդար եւ սուրբ կեանք կ'ապրին: Քրիստոսի կողմէ քահանայութեան կանչուածը՝ յատուկ սէր ու հոգատարութիւն կ'ունենայ աղքատներուն ու լքուածներուն հանդէպ. քանի՞ եկեղեցականներ ունինք որոնք յատուկ սէր ու հոգատարութիւն ունին աղքատներուն ու լքուածներուն հանդէպ: Քրիստոսի կողմէ քահանայութեան

կանչուածին համար՝ մարդոց հոգիի փրկութեան աշխատանքը առաջնահերթ աշխատանք է. քանի՞ եկեղեցականներ ունինք որոնք ցերեկ ու գիշեր կ'աշխատին ու կը տքնին մարդոց փրկութեան համար: Քրիստոսի կողմէ կանչուած ու կոչում ստացած ըլլալու նշանները ասո՛նք են: Եւ տակաւին, Քրիստոսի կամքով օծում ու ձեռնադրութիւն ստացած մարդուն մէջ մեռած պէտք է ըլլայ եսը, փառասիրութիւնը, դրամասիրութիւնը, աթոռասիրութիւնը, կարգասիրութիւնը, պաշտօնասիրութիւնը, իշխանասիրութիւնը: Որո՞նք են Հայ Եկեղեցոյ այն եկեղեցականները, որոնք առանց ստելու, առանց կեղծաւորութիւն ընելու, եւ առանց երկերեսանցութեան կրնան ըսել, թէ իրենց մէջ մեռած է եսը, թէ իրենք ո՛չ փառք կը փնտռեն եւ ո՛չ ալ դրամ, ո՛չ աթոռի ետեւէն են եւ ո՛չ ալ բարձր պաշտօններու ետեւէն, ո՛չ կարգ ստանալու մարմաջ ունին եւ ո՛չ ալ իշխանութեան գլուխ գալու փափաք: Քանի՞ եկեղեցականներ ունինք, որոնք կրնան Պօղոս առաքեալին նման յայտարարել, թէ իրենք մեռած են աշխարհի համար եւ աշխարհը մեռած է իրենց համար, թէ իրենք երկնաքաղաքացի են, եւ թէ աշխարհէն ոչինչ կ'ուզեն: Եթէ Հայ Եկեղեցոյ բոլոր եկեղեցականները Քրիստոսի կողմէ կանչուած են, կ'ապրին հաւատքի ու աղօթքի կեանք, հեզ ու խոնարհ են, նուիրուած են Քրիստոսի կամքին կատարման ու Աստուծոյ պաշտամունքին, հապա ինչո՞ւ համար մեր եկեղեցոյ մէջ հոգեւոր արթնութիւն չ'ըլլար, նորոգութիւն չենք տեսներ, ապաշխարութեան արցունքներ չեն թափիր, Սուրբ Հոգիին հծծիւնները չեն լսուիր, խաչին զօրութիւնը հանդէս չի գար, բժշկութիւններ չեն ըլլար, հրաշքներ չեն պատահիր, քնցածներ չեն հաշտուիր, մրցակիցներ գործակիցներու չեն վերածուիր, անմիաբանութիւնը միաբանութեան չի վերածուիր, անմիասնականութիւնը միասնականութեան չի փոխակերպուիր, հոգին արթնցնող պատգամներ չեն տրուիր: Չե՛մ կրնար հոս չիշել Զարեհ Արք. Ազնաւորեանի խօսքը ի տես եկեղեցականներուս կեանքին մեռած ու անհոգի վիճակին.-

«Այո՛, սիրելի եղբայրներ, Քրիստոս այսօր անգամ մը եւս մեզի կը յիշեցնէ, թէ իր առաքելութիւնը մե՛ր առաքելութիւնն է: Մեզ վերջստին կը կոչէ՝ Առաքեալ ըլլալու, եւ ո՛չ թէ պարզապէս պաշտօնեայ:

Հոգեւորական ըլլալու եւ հոգիներո՛ւ մատակարար, եւ ո՛չ թէ պարզապէս եկեղեցական եւ նիւթական մատակարարութեամբ զբաղած տնտես:

Աւետարանի՛չ ըլլալու, եւ ո՛չ թէ միայն պարզ բեմքասաց ու հռետոր:

Աւետարե՛ր ըլլալու, եւ ո՛չ թէ միայն անխինդ եւ անլոյս խօսքի վաճառական:

Պատգամախօ՛ւ ըլլալու, եւ ո՛չ թէ միայն աստուածային տառին թութակաբար եւ անհոգի կրկնաբանող:

Ուսուցիչ հա՛յր ու հոգիներու դաստիարակ ծնո՛ղ ըլլալու, եւ ո՛չ թէ հայրութեան հոգիէն զուրկ լոկ վարձկան հովիւ:

Այո՛, մեր Տիրոջ՝ Յիսուս Քրիստոսի օրինակով կոչուած ենք երկինքի դեսպան ըլլալու, փրկութեան միջնորդ եւ շնորհքի մատակարար: Եւ թող Աստուած անգամ մը եւս իր Սուրբ Հոգիին օծումը պարգեւէ մեզի, որպէսզի Աստուծոյ նոր առաքեալները ըլլանք մեր եկեղեցւոյ այսօրուան կեանքին մէջ»:

4) «Առաւօտ կանուխ» վարձուած մշակները հրեաներն են: Անոնք «առաւօտ կանուխ» վարձուած կը համարուին, նախ՝ որովհետեւ Հին Կտակարանի ժամանակաշրջանին բոլոր ժողովուրդներէն առաջ իրենք կանչուեցան դառնալու Աստուծոյ այգին (Ես 5.1-4), եւ ուստի՝ դարձան «ամենէն-կանուխ» կանչուածները, այլ խօսքով՝ առաջին կանչուածները: Կը կարդանք, թէ *«կանուխէն խոստում տրուած էր Աբրահամի, թէ՛՝ "քեզմով պիտի օրհնուին բոլոր ազգերը"»* (Գդ 3.8): Իսկ երկրորդ, «առաւօտ կանուխ» վարձուած մշակներ կը համարուին հրեաները, որովհետեւ Յիսուսի փրկութեան լոյսը առաջին հերթին իրենց վրայ ու իրենց համար ծագեցաւ: Յիսուս իր փրկութեան առաւօտը իրենցմով եւ իրենց մէջ սկսաւ:

5) Հաստատեցի թէ «առաւօտ կանուխ» վարձուած մշակները հրեաներն են: Իսկ միւս ժամերուն (իննի ատենները, կէսօրուան դէմ, կէսօրէ ետք ժամը երեքի եւ ժամը հինգի ատենները) վարձուած մարդիկը՝ տարբեր-տարբեր ժամանակներու ընթացքին դարձի եկող տարբեր-տարբեր ազգերու զաւակներն են: Որոշ մեկնիչներ դիտել կու տան, թէ *«առաւօտ կանուխ»* կանչուածները՝ իրենց փոքր տարիքէն Տիրոջ նուիրուած մարդիկը կը ներկայացնեն: *«Ժամը իննի ատենները»* կանչուածները՝ իրենց պատանութեան տարիքին

կանչուածներն են: «Կէսօրուան դէմ» կանչուածները՝ իրենց երիտասարդութեան ժամանակ կանչուածներն են: «Կէսօրէ ետք ժամը երեքի ատենները» կանչուածները՝ իրենց չափահասութեան տարիքին կանչուածներն են: Իսկ «Ժամը հինգի ատենները» կանչուածները՝ իրենց ծերութեան ատեն կանչուածներն են: Տէրը կը բաղխէ մարդուն սրտին դուռը անոր մանկութենէն սկսեալ մինչեւ անոր ծերութիւնը, սպասելով որ գայ եւ իր այգիին մէջ գործէ: Ըսինք, թէ «*առաւօտ կանուխ*» կանչուածները՝ իրենց փոքր տարիքէն Տիրոջ նուիրուած մարդիկը կը ներկայացնեն: Անշուշտ այս նուիրումը ծնողը ինք պէտք է կատարէ: Ծնողը ինքն է որ իր զաւակներուն, - երբ տակաւին նոր քալել կը սորվին, - պիտի սորվեցնէ Տիրոջ ճամբէն եւ Տիրոջ հետ քալել: Ծնող մը քաջութիւնը պէտք է ունենայ Աստուծոյ ձեռքէն իր առած զաւակը՝ Աստուծոյ ձեռքին յանձնելու: Ծնող մը պէտք է գիտնայ, որ ինք թէպէտ ծնունդ կու տայ իր զաւակին այս ժամանակաւոր կեանքին մէջ, եւ սակայն յաւիտենական կեանքին համար է որ ծնունդ կու տայ անոր: Եւ ուստի, երբ տակաւին շատ փոքր է, պէտք է իր զաւակին սորվեցնէ երկինքի ճամբան, աստուածսիրութեան ճամբան, սրբութեան ճամբան, աներեր հաւատք ունենալու ճամբան, աղօթքի ու խոկումի ճամբան, Տիրոջ վստահելու եւ անոր կառչած մնալու ճամբան: Ծնող մը պէտք է իր զաւակին սորվեցնէ եւ օրինակ ըլլայ անոր, թէ ինչպէս կարելի է երկրի վրայ երկինքը ապրիլ, երկրի վրայ՝ երկինքը տարածել, երկրի վրայ՝ երկինքի հոտը առնել: Ծնող մը իր զաւակին մարմնաւոր ծնունդ տալէ ետք՝ պէտք է օգնէ անոր իր հոգեւոր ծնունդը եւս ապրելու, իսկ հոգեւոր ծնունդը՝ Սուրբ Հոգիով կ'ըլլայ: Եւ հետեւաբար, ծնողի մը կոչումն է՝ սորվեցնել իր զաւակին բացուիլ Սուրբ Հոգիի հպումին ու հծծիւններուն, յանձնուիլ անոր ներգործութեան, ջերմութեան ու փոխակերպիչ զօրութեան: Կեանքի մնացեալ չորս հանգրուաններուն մասին պիտի խօսինք երբ հասնինք անոնց մասին խօսող համարներուն:

6) «*Առաւօտ կանուխ գնաց մշակներ վարձելու*»: Ձեր ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմ «վարձել» բառին վրայ: «Վարձել» բառը խոստում ցոյց կու տայ: Քրիստոս կը խոստանայ վարձք տալ այն մշակներուն որոնք իր կողմէ կը կանչուին՝ իր այգիին մէջ աշխատելու: Այո՛, Տիրոջ այգիին մէջ աշխատիլը իր վարձքը ունի, եւ այդ վարձ-

քը այգիին Տէրը ինք պիտի տայ: Բարի Սամարացիին առակին մէջ կը տեսնենք, թէ Բարի Սամարացին վիրաւոր մարդը պանդոկ տանելէ ու հոն զայն խնամելէ ետք, երկու արծաթ դահեկան տուաւ պանդոկապետին եւ անոր ըսաւ. *«Խնամէ՛ զայն, եւ ինչ ծախս որ ընես իրեն համար՝ յաջորդ գալուս կը վճարես»* (Ղկ 10.35): Համաձայն բոլոր մեկնիչներուն, պանդոկապետը կը ներկայացնէ եկեղեցականաց դասը: Յիսուս իր հովիւներուն կը խոստանայ, թէ ինչ ծախս որ ընեն, այլ խօսքով՝ ինչ գոհողութիւններ որ յանձն առնեն հոգեպէս վիրաւորներուն համար, իր յաջորդ գալուն՝ պիտի վճարէ իրենց, այլ խօսքով՝ պիտի վարձատրէ: «Վճարել»ը՝ վարձատրել իմաստով պէտք է առնել: Առաջնորդներ ու հովիւներ, եւ համայն եկեղեցականներ, նկատի առէք, եթէ երկրի վրայ չէք աշխատիր մարդոց փրկութեան համար՝ երկինքի մէջ Փրկիչին ձեռքէն առնելիք վարձք չունիք: Եթէ հոս չյոգնիք՝ հոն հանգիստ չունիք: Եթէ հոս չցանկէք՝ հոն հնձելիք չունիք:

7) *«Որպէսզի իր այգիին մէջ աշխատին»:* Այո՛, աշխատին, եւ ո՛չ թէ հանգիստ ընեն: Տէրը չի կանչէր մէկը հովուութեան, որպէսզի հանգիստ կեանք ապրի, այլ՝ որպէսզի աշխատի: Տիրոջ այգիին մէջ աշխատողը ծոյլ պէտք չէ ըլլայ: Յիսուս գործի՝ մարդիկ կը փնտռէ, գործէն չվախցո՛ղ մարդիկ կը փնտռէ: Պետրոս եւ Անդրէաս գործի վրայ էին երբ Յիսուս կանչեց զիրենք որ իրեն հետեւին (Մտ 4.18-20): Յակոբոս եւ Յովհաննէս գործի վրայ էին երբ կանչեց զիրենք (Մտ 4.21-22): Մատթէոս գործի վրայ էր երբ Տէրը զինք կանչեց (Մտ 9.9): Սամարացի կինը գործի վրայ էր երբ Տէրը անոր հետ երկխօսութեան սկսաւ (Յհ 4.7): Սիրէ՛նք գործը, որպէսզի Տէրը գո՛րծ վստահի մեզի, գործի՛ կանչէ մեզ:

8) *«Որպէսզի իր այգիին մէջ աշխատին»:* Վերջին բառը որուն կ'ուզեմ անդրադառնալ՝ «այգի» բառն է: Այգին Քրիստոսի եկեղեցին է, Աստուծոյ ժողովուրդը: Տէրը իր եկեղեցին կը նմանցնէ այգիի, ցոյց տալու համար թէ անիկա հոգատարութեան կարիքը ունի: Ինչպէս մշակը կ'աշխատի փուշերը հեռացնել իր այգիէն, որպէսզի անոնք չխեղդեն պտղատու ծառերը, այնպէս ալ, իւրաքանչիւր հաւատացեալ, եկեղեցական թէ աշխարհական, որ ինքզինք կ'ըմբռնէ Քրիստոսի հետեւորդ իբրեւ, կոչուած է պայքարելու Տիրոջ այգիին մէջ գոյութիւն ունեցող մեղքի փուշերուն դէմ: Այս պարա-

գայիս, եկեղեցականին կոչումը շատ անելի ծանր է: Այսօր Քրիստոսի այգին, այլ խօսքով՝ եկեղեցին աշխատանքի կարիքը ունի: Քրիստոսի եկեղեցին մեջ որոմն ու ցորենը կողք-կողքի են. հովիին կոչումն է ուժ տալ ցորենին եւ աճեցնել գայն, որպէսզի որոմները չկարենան գայն խեղդել: Ամէն տեղ եւ ամէն ժամանակ սխալ ուսուցումներ կը կատարուին. հովիւը պէտք է աշխատի անոնց առաջքը առնել՝ ճշմարտութիւնը քարոզելով: Եկեղեցին մեջ ամբարիշտը բարեպաշտի կերպարանք կ'առնէ. հովիւին պարտականութիւնն է հսկել որ բարեպաշտը մաքուր պահէ իր բարեպաշտութեան զգեստը:

«Եւ մշակներուն հետ օրական մէկ արծաթ դահեկանի համաձայնելէ ետք, զանոնք դրկեց իր այգին» (Մտ 20.2):

1) *«Օրական մէկ արծաթ դահեկան»*: «Օր» ըսելով կ'ակնարկուի մարդուն ամբողջ կեանքին, որ կը սկսի ծնունդով եւ կ'աւարտի մահուամբ, կ'ըսէ Յովհաննէս Երզնկացին: Տիրոջ այգին մեջ աշխատելու ու քրտնելու մեր ժամանակը լոկ մէկ օր է, այլ խօսքով՝ կա՛րճ է, մինչդեռ մեզի տրուելիք վարձատրութիւնը յաւիտենական է:

2) *«Մէկ արծաթ դահեկան»*ը կը պատկերացնէ փրկութիւնն ու յաւիտենական կեանքը, կ'ըսեն Որոգինէս, Օգոստինոս, եւ ուրիշներ: Տարբեր-տարբեր ժամերուն՝ առաւօտ կանուխ, ժամը իննի ատենները, կէսօրուան դէմ, կէսօրէ ետք ժամը երեքի ատենները, եւ ժամը հինգի ատենները վարձուած բոլոր մարդոց «մէկ արծաթ դահեկան» տալը ցոյց կու տայ, թէ բոլոր հաւատացեալները մէկ եւ նո՛յն փրկութիւնը պիտի ստանան: Անշուշտ Տիրոջ փրկութեան արժանացող մարդիկը՝ փրկութեան առընթեր՝ վարձատրութիւն ալ պիտի ստանան, եւ մենք խօսեցանք այս մասին, երբ նախորդ համարը սերտած ատեն յատուկ կերպով լոյսի տակ բերինք «վարձել» բառը, եւ բացատրեցինք, թէ այս բառը ցոյց կու տայ թէ Քրիստոս վարձք պիտի տայ իր այգին մեջ աշխատողներուն:

3) *«Համաձայնելէ ետք»*: Այս բառը ցոյց կու տայ, թէ «առաւօտ կանուխ» վարձուած մշակներուն (հրեաներուն) եւ Աստուծոյ միջեւ համաձայնութիւն (Յուն.՝ սիմֆօնիսա) կար, այլ խօսքով՝ կնքուած

ուխտ մը (Գղ 4.24: Եբր 8.9, եւ այլն): Միւս ժամերուն վարձուած մշակներուն մասին խօսուած ատեն՝ այս բառին չենք հանդիպիր:

4) *«Զանոնք դրկեց իր այգին»*: Այս բառերով Յիսուս կը յայտնէ, թէ ինքն է որ իր մշակները կ'ընտրէ եւ ինքն է որ զանոնք կը դրկէ իր այգիին մէջ գործելու: Այս մասին ընդարձակօրէն խօսեցայ նախորդ համարի բացատրութեան 3-րդ կէտին մէջ: Իր առաքելութեան աւարտին Յիսուս իր աշակերտներուն ըսաւ, թէ իրենք չէ որ զինք ընտրեցին, այլ ի՛նքն է որ զիրենք ընտրեց եւ առաքելութեան դրկեց (Յհ 15.16): Մեր առաքելութեան յաջողութիւնը պայմանաւորուած է Տիրոջ կողմէ ընտրուած ու դրկուած ըլլալով: Արդ, մե՞նք է որ ընտրած ենք Տիրոջ այգիին (եկեղեցիին) մէջ աշխատիլ, թէ՛ Տէրը ի՛նք մեզ ընտրած ու կանչած է: Աստուած ի՛նք կանչեց ու դրկեց Մովսէսը. *«Եկո՛ւր քեզ Փարաւոնին դրկեմ»* (Ել 3.10): Ի՛նք կանչեց ու դրկեց Եսային. *«Գնա՛, ըսէ այս ժողովուրդին»* (Ես 6.8): Ի՛նք կանչեց ու դրկեց Երեմիան. *«Քեզ որովայնի մէջ չստեղծած քեզ գիտցայ, դուն քու մօրդ արգանդէն չելած քեզ սրբեցի, քեզ ազգերուն մարգարէ ըրի...: Այսօր քեզ ազգերու վրայ եւ թագաւորութիւններու վրայ կայնեցուցի»* (Եր 1.5,10): Ի՛նք կանչեց ու դրկեց Պօղոսը. *«Աստուած ծնելէս իսկ առաջ զիս ընտրած եւ իր շնորհքովը զիս այս պաշտօնին կոչած էր»* (Գղ 1.15): Նոյնիսկ Յիսուս իր մարդեղութեանը մէջ Աստուծոյ կողմէ ընտրուած ու դրկուած էր. *«Տիրոջ Հոգին վրաս է. որովհետեւ զիս օծեց եւ դրկեց»* (Ղկ 4.18):

«Ժամը իննի ատենները դարձեալ գնաց եւ հրապարակին վրայ ուրիշներ ալ տեսաւ, որոնք անգործ կեցած էին: Ասոնց ալ ըսաւ. *"Դուք ալ այգիս գացէք եւ ինչ որ է ձեր իրաւունքը պիտի տամ ձեզի"*: Անոնք ալ գացին» (Մտ 20.3-5):

1) Ասկէ առաջ բացատրեցի, թէ ըստ կարգ մը մեկնիչներու *«Ժամը իննի ատենները»* կանչուածները՝ իրենց պատանութեան տարիքին կանչուածներն են: Երբ մարդը մանկութենէն պատանութեան տարիքին անցնի՝ կեանքի նո՛ր ժամանակաշրջան մըն է որ անցած կ'ըլլայ, եւ ատիկա արբունքի ժամանակն է, ուր ան կը սկսի կեանքը տեսնել տարբեր գոյնով, տարբեր ձեւով ու պատկերով: Զգացումները կ'աճին, կը զարգանան, կը սկսին փոխուիլ եւ

քաշկոտուիլ աշխարհիկ երեւոյթներու կողմէ: Աշխարհը կը սկսի անոր մօտենալ եւ հրապուրիչ բայց խաբուսիկ երեւոյթներով գրաւել ու առինքնել զայն: Հո՞ւ է որ ծնողներ պէտք է բացատրեն իրենց պատանի զաւակներուն, որ կեանքը դատարկ է առանց Յիսուսին, որ կեանքին մէջ ոչինչ կայ հաճելի առանց Տիրոջ հաճելի ներկայութեան, որ կեանքին հրամցուցած քաղցրութիւնը դառնութիւն է, եւ ճշմարտութիւնը՝ սուտ: Եթէ ծնող մը իր զաւակը չմօտեցուց Յիսուսին երբ անիկա մանուկ էր, գոնէ պատանի ըլլալէն ետք թող տանի այդ աշխատանքը: Թող բացատրէ իր պատանի զաւակին, թէ Յիսուս կը սիրէ պատանիները, կը մօտենայ անոնց, կ'ուզէ խօսիլ անոնց հետ, կ'ուզէ մտերմութիւն հաստատել անոնց հետ, եւ գործել անոնց մէջ եւ անոնց միջոցաւ:

2) *«Դարձեալ գնաց»*: Այս բառերը ցոյց կու տան թէ Տէրը առանց ձանձրանալու եւ անդադար կերպով կը փնտռէ ու կը հետապնդէ մարդոց փրկութիւնը: Ան չի բաւարարուիր ոմանց փրկութեամբ միայն, այլ դարձեալ ու դարձեալ կ'երթայ փնտռելու փրկութեան ծարաւ բոլոր հոգիները եւ զանոնք իր փարախը կը բերէ:

3) *«Հրապարակին վրայ ուրիշներ ալ տեսաւ»*: Կալուածատէրը մշակներ գտնելու համար գնաց հրապարակ: Հրապարակը այն տեղն էր ուր կը վիստային առետրականները, դրամասէրները, աշխարհիկ կեանքի սիրահարները: Տէրը կը պարզէ, թէ ինք իր փրկութեան հրաւերը կ'ուղղէ աշխարհի ու մեղքի բոլոր գերիներուն: Մեր մեղաւորութիւնը չի հեռացներ մեզմէ Յիսուսը, ընդհակառակը, զայն աւելիով կը մօտեցնէ մեզի: Յիսուս ինքն իսկ ըսաւ, թէ *«ստողները չեն որ բժիշկի պէտք ունին, այլ՝ հիւանդները»*, եւ աւելցուց, թէ ինք չեկաւ արդարները կանչելու, այլ՝ մեղաւորները (Մտ 9.12-13): Ո՛չ ոք կրնայ այնքա՛ն մեղաւոր ըլլալ՝ որ Տիրոջ Հոգին անկարող ըլլայ գործել անոր սրտին մէջ: Մեր մեղքերը որքան ալ շատ ըլլան, անոնք չեն կրնար Տիրոջ շնորհքէն աւելի մեծ ըլլալ:

4) *«Անգործ կեցած էին»*: Ի՞նչպէս կարելի էր գործերով լի հրապարակի մը մէջ ըլլալ եւ սակայն «անգործ կենալ»: Տէրը կը բացայայտէ մեզի, թէ մարդիկ որքան ալ գործերով բեռնաւորուած ըլլան, Աստուծոյ հայեացքով անոնք «անգործ կեցած» կը համարուին, եթէ երբեք իր այգիին մէջ աշխատող անձեր չեն: Մարդիկ կրնան քալել, երթալ, գալ ու խօսիլ, եւ սակայն Աստուծոյ հայեացքով մեռած կը

համարումին, եթե երբեք հեռու են Քրիստոսէ եւ անոր այգիէն: Մարդիկ կրնան անդադար գործել, եւ սակայն անգործ կը համարումին եթե երբեք Քրիստոսի գործակից չեն դարձած:

5) «*Դուք ալ այգիս գացէք եւ ինչ որ է ձեր իրաւունքը պիտի տամ ձեզի*»: Այս բառերով Տէրը կը յայտնէ, թէ վերապահուած է իրաւունքը բոլոր անոնց՝ որոնք իր այգիին մէջ կը գործեն: Տիրոջ դատին մէջ թափուած քրտինքի ամէն մէկ կաթիլ իր վարձքը ունի: Սատանայի այգիին մէջ աշխատողին իրաւունքը մա՛հն է, մինչդեռ Քրիստոսի այգիին մէջ աշխատողին իրաւունքը՝ յաւիտենական կեանքը: Երկրի վրայ մենք կրնանք աշխատիլ եւ մեր իրաւունքը չստանալ, բայց դատաստանի օրը՝ մեր իրաւունքներու հրապարակման եւ ստացումի օր պիտի ըլլայ, որովհետեւ Աստուած արդա՛ր Աստուած է, իսկ արդար Աստուծոյ մօտ ոչինչ կը կորսուի:

«Յետոյ կէսօրուան դէմ եւ կէսօրէ ետք ժամը երեքի ատենները կրկին գնաց եւ նոյնը ըրաւ» (Մտ 20.5):

1) Ըսի, թէ «*կէսօրուան դէմ*» կանչուածները՝ իրենց երիտասարդութեան ժամանակ կանչուածներն են: Յիսուս յատուկ սէր ունի երիտասարդ տարիք ունեցողներուն հանդէպ: Իր բոլոր աշակերտները որ ընտրեց՝ երիտասարդ տարիք ունէին: Իր հետեւորդներուն մեծ բաժինը երիտասարդներ էին: Կը կարդանք թէ մեծահարուստ երիտասարդ մը մօտեցաւ իրեն եւ հարցուց թէ ի՛նչ պէտք է ընէ որ կարենայ յաւիտենական կեանքը ժառանգել (Մր 10.17,22: Մտ 19.16,20,22): Կը կարդանք թէ երիտասարդ մը կը հետեւէր Յիսուսի (Մր 14.51): Կը վկայուի թէ հրեշտակ մը երիտասարդի կերպարանքով երեւցաւ իւղաբեր կիներուն (Մր 16.5-6): Սօդոս երիտասարդ էր երբ Յիսուս յայտնուեցաւ իրեն եւ առաքելութեան կանչեց (Գրծ 7.58, 9.3-6): Յիշեալ բոլոր օրինակները պարզ եւ յստակ ցոյց կու տան, թէ Յիսուս կ'ուզէ երիտասարդութիւնը ներկայ եւ գործի վրայ տեսնել իր այգիին մէջ: Մարդուս կեանքին մէջ երիտասարդութեան տարիները կենսունակութեա՛ն ու մարտունակութեա՛ն տարիներ են, գործի՛ տարիներ են, աշխատանքի՛ ու քրտինքի՛ տարիներ են, կեանքի դժուարութեանց դէմ պայքարելու եւ անոնց յաղթելու տարիներ են: Եւ Յիսուս զիտէ այս բոլորը: Ահա

թէ ինչու ան կը մօտենայ երիտասարդներուն եւ գործի՝ կը կանչէ զիրենք, առաքելութիւն կը վստահի անոնց: Դուք չէք կրնար պատկերացնել թէ որքա՛ն Յիսուսի սիրտը կը ցաւի, երբ կը հանդիպի երիտասարդներու որոնք կը մտածեն թէ պէտք է վայելեն կեանքը եւ ծերանալէ ետք միայն իրենք զիրենք Տիրոջ նուիրեն: Այս մտածումը ոչ միայն ցաւ կը պատճառէ Յիսուսի սրտին, այլեւ մեծ նախատինք է ուղղուած իրեն: Եւ ասկէ զատ, եթէ ծերանալէ ետք Տիրոջ պիտի նուիրուինք՝ ի՞նչ պիտի ընէ Տէրը մեզի համար կամ մեր միջոցաւ, երբ արդէն մեր ուժը սպառած է եւ մեր խանդը վերջացած. հաւանաբար ներէ մեզի, եթէ ճշմարիտ գղջում եւ ապաշխարութեան անկեղծ արցունք տեսնէ մեր մօտ, բայց մեր միջոցաւ շատ քան չի կրնար գործել եւ իրագործել: Տէրը իր այգիին համար երիտասարդ ուժերու պէտք ունի, որոնք քալեն ու կանգ չառնեն, վազեն ու չոգնին, պայքարին ու յաղթեն, աշխատին ու իրագործեն, աճապարեն ու հասնին, ցանեն ու հնձեն: Ծեր մարդը այս բոլորը չի կրնար կատարել: Հետեւաբար, մեր երիտասարդ տարիքին Տիրոջ նուիրուիլը՝ փա՛ռք է Տիրոջ եւ փա՛ռք է մեզի: Երբ երիտասարդ ենք՝ Տէրը ուժեղապէս կրնայ գործել մեր միջոցաւ, եւ մենք ուժեղապէս կրնանք գործել Տիրոջ անունով եւ առատ պտուղ բերել Տիրոջ անունի փառքին համար:

2) Բացատրուեցաւ թէ *«կէսօրէ ետք ժամը երեքի ատենները»* կանչուածները՝ իրենց չափահասութեան տարիքին կանչուածներն են: Եթէ երիտասարդութեան մեր տարիներուն չընդառաջեցինք Տիրոջ կոչին՝ գոնէ մեր չափահասութեան տարիներուն ընդառաջենք, երբ տակաւին ծերութեան տարիները վրայ չեն հասած, ուր գործելու մեր խանդն ու եռանդը տարիքի բերումով կը չքանան: Աշխարհիկ առումով, չափահաս մարդը 40-50 տարեկան եղող մարդն է, մինչդէռ հոգեւոր առումով եւ Աստուծոյ հայեացքով, չափահաս մարդը ան է՝ որ հասունցած է Քրիստոսով, անոր սիրով, անոր քաղցրութեամբ, անոր գիտութեամբ ու ճանաչողութեամբ: Տարիքը չէ որ մարդս չափահաս կը դարձնէ, այլ՝ Սուրբ Հոգին, որ մարդս կ'առաջնորդէ Քրիստոսի գիտութեան ու ճանաչողութեան: Պօղոս առաքեալ «կաթնկեր» եւ «մանուկ» կը կոչէ տարիքով չափահաս դարձած այն մարդիկը որոնք չեն հասունցած Քրիստոսով եւ անոր գիտութեամբ (Եբր 5.12-13):

«Ժամը հինգի ատենները երբ հրապարակ գնաց, դարձեալ պարապ կեցած մշակներ տեսաւ: Ասոնց հարցուց. *"Ինչո՞ւ ամբողջ օրը պարապ կեցեր էք հոս"*: *"Որովհետեւ մէկը չվարձեց մեզ"*,- պատասխանեցին անոնք: Ասոնց ըսաւ. *"Դուք ալ այգի գացէք եւ ինչ որ է ձեր իրաւունքը՝ պիտի ստանաք"*» (Մտ 20.6-7):

1) Ըսի, թէ «*Ժամը հինգի ատենները*» կանչուածները՝ իրենց ծերութեան ատեն կանչուածներն են: Խօսքը բոլոր ծերերուն մասին է: Ո՛չ: Հոս խօսքը այն ծերերուն մասին է, որոնց բնաւ չէ խօսուած ապաշխարութեան մասին, որոնք չունին մեղքի գիտակցութիւնը, որոնք բնաւ չեն հրաւիրուած մուտք գործելու Տիրոջ այգին եւ հոն աշխատելու. Յիսուսի բառերը կը հաստատեն մեր ըսածը. *«Մէկը չվարձեց մեզ»*: Ասոնք, հետեւաբար, «չվարձուած» մարդիկն են, չկանչուած ու չհրաւիրուած մարդիկն են. մարդիկ՝ որոնց փրկութեամբ հովիւներ ու առաջնորդներ չեն հետաքրքրուած երբեք: Բայց ունինք ծերերու երկրորդ խումբը, որոնք վերոյիշեալ ծերերու խումբին մաս չեն կազմեր: Խօսքս իրենց ապաշխարութիւնը գիտակցաբար եւ կամովին մինչեւ ծերութիւն ձգձգողներուն մասին է, այլ խօսքով անոնց մասին՝ որոնք գիտեն թէ ի՛նչ է մեղքը եւ գիտեն թէ Յիսուս մեռաւ իրենց մեղքերու քաւութեան համար, բայց բնաւ Քաւիչին չեն դիմած, եւ որոնք բազմիցս լսած են ապաշխարութեան կոչեր բայց չեն ընդառաջած, բազմիցս հրաւիրուած են Տիրոջ այգիէն ներս մուտք գործելու բայց չեն գործած: Ասոնք այն մարդիկն են, այն ծերերն են, որոնք իրենց ապաշխարութիւնը գիտակցաբար եւ կամովին ձգձգած են այն նպատակով եւ այն միտումով, որ վայելեն աշխարհիկ կեանքը, մեղքի կեանքը, եւ ծերանալէ ե՛տք միայն Տիրոջ յանձնուին: Սուրբ հայրեր, սակայն, դիտել կու տան, թէ աշխարհը «վայելելու» նպատակով իրենց ապաշխարութիւնը գիտակցաբար եւ կամովին մինչեւ ծերութիւն ձգձգած մարդոց սիրտը ժամանակի ընթացքին կը բթանայ, կը քարանայ, կը մեռնի, եւ Տիրոջ դառնալու ռեւէ փափաք չեն ունենար: Չմոռնանք նաեւ այն կարեւոր իրողութիւնը, որ ապաշխարութեան արցունք շնորհողը Սուրբ Հոգին է. իր ապաշխարութիւնը մինչեւ ծերութիւն յետաձգող ո՞ր մարդը կրնայ վստահ ըլլալ թէ Սուրբ Հոգին այդ արցունքը պիտի շնորհէ իրեն՝ իր ծերութեան տարիներուն: Շատ ծերեր կան որոնք իրենց

ծերութեան տարիներուն կը զոջան, այլ խօսքով՝ կը ցաւին անցեալին իրենց ապրած կեանքին համար, բայց ատիկա սոսկ զոջում է, ապաշխարութիւն չէ: Զոջումն ու ապաշխարութիւնը նոյն բաները չեն: Զոջումը սոսկ ցաւ զգալն է, մինչդեռ ապաշխարութիւնը՝ սրտի ու հոգիի նորոգութեան կ'առաջնորդէ: Յուդա Իսկարիոտացի զոջաց, բայց չապաշխարեց: Փարաւոն բազմիցս զոջաց, բայց չապաշխարեց: Սաւուղ զոջաց, բայց չապաշխարեց: Եւ այլն:

2) *«Ինչո՞ւ ամբողջ օրը պարապ կեցեր էք հոս»:* Այս հարցումը վերջին խումբի մարդոց միայն կը հարցուի, այլ խօսքով՝ ծերերուն: «Ամբողջ օրը» բառերով, հետեւաբար, կ'ակնարկուի անոնց կեանքի ողջ տեւողութեան, ուր «պարապ կեցան»: Տիրոջ համար սրտի ցաւ է տեսնել իր պատկերով ու նմանութեամբ ստեղծուած մարդը իր ողջ կեանքը դատարկ ու աննպատակ անցուցած: Տիրոջ այս բառերը այսօր մեզմէ իւրաքանչիւրին ուղղուած են. *«Ինչո՞ւ ամբողջ օրը պարապ կեցեր էք հոս՝ այս աշխարհին մէջ, երբ դուք կոչուած էք ձեր հաւատքով ու գործով պատրաստուելու գալիք աշխարհին համար: Ինչո՞ւ պարապ կեցեր էք, դուք որ գործելու ատակութեամբ ստեղծուած էք: Ինչո՞ւ պարապ էք, դուք որ Սուրբ Հոգիով լեցուելու առիթը ունիք: Ինչո՞ւ անգործ էք, դուք որ ինծի հետ գործելու եւ իմ գործը գործելու շնորհքին կրնաք բացուիլ»:*

3) *«Որովհետեւ մէկը չվարձեց մեզ»:* Հոս չվարձողը Տէրը չէ, այլ՝ անոր հետեւորդները: Եթէ Տէրը մեզ վարձեց, այլ խօսքով՝ կանչեց իր այգիին մէջ աշխատելու, մէկ կարգին պէտք է ջանանք ուրիշները վարձել, այլ խօսքով՝ հրաւիրել որ իր այգիին մէջ աշխատին: Մեր շուրջ որքա՞ն մարդիկ կան որոնք չեն վարձուած, այլ խօսքով՝ փրկութեան հրաւեր չեն ստացած ոեւէ մէկ հաւատացեալի կողմէ:

4) *«Դուք ալ այգի գացէք եւ ինչ որ է ձեր իրաւունքը՝ պիտի ստանաք»:* Այս հաստատումը հրահանգ ու խոստում է միաժամանակ: Հրահանգ մը՝ երթալու եւ աշխատելու Աստուծոյ այգիին մէջ, եւ խոստում մը՝ որ աշխատողին պիտի տրուի իր արժանի իրաւունքը: Աստուած մեր իրաւունքէն աւելի՛ն կու տայ մեզի: Մէկ օրուայ աշխատանքի փոխարէն յաւիտենական կեանքը ժառանգելը՝ մեր իրաւունքէն աւելի ստանալ չի՞ նշանակեր:

«Երբ իրիկուն եղաւ, այգիին տէրը գործավարին ըսաւ. *"Կանչէ մշակները եւ իրենց օրականը տուր, վերջին եկողներէն սկսելով մինչեւ առաջինները"*: Անոնք որոնք ժամը հինգի ատենները վարձուած էին, մէկական արծաթ դահեկան ստացան» (Մտ 20.8-9):

1) *«Երբ իրիկուն եղաւ»*: «Իրիկուն»ը ակնարկութիւն է աշխարհի կատարածին: Այս աշխարհը անխուսափելիօրէն պիտի ունենայ իր իրիկունը, այլ խօսքով՝ իր աւարտը, իր վերջը: Աշխարհը չի կրնար իր ներկայ իրավիճակով իր գոյութիւնը շարունակել: Աշխարհը չստեղծուեցաւ որպէսզի առ յաւիտ մեղքի մէջ մնայ: Պիտի գա՛յ ժամանակ երբ արդարութիւնը պիտի իշխէ երկրի վրայ (Բ.Պտ 3.13):

2) «Իրիկուն» բառով կ'ակնարկուի նաեւ իւրաքանչիւր մարդու կեանքի աւարտին, երբ իւրաքանչիւր անհատ իր արժանի հատուցումը պիտի ստանայ Քրիստոսի ձեռքէն:

3) «Այգիին տէրը» մեր երկնաւոր Հայրն է, իսկ գործավարը՝ իր Որդին: «Կանչէ մշակները». Հօրը կամքն է որ իր Որդին՝ իբրեւ գործավարը իր եկեղեցիին, «կանչէ», այլ խօսքով՝ յարուցանէ իր եկեղեցիին մէջ աշխատած բոլոր մշակները եւ հատուցանէ անոնց իրենց գործերուն համաձայն: Հայրը դատելու ու վարձատրելու ամէն իշխանութիւն Որդիին յանձնած է (Յհ 5.22):

4) *«Կանչէ մշակները»*: Ձեզ կը հրաւիրեմ որ մտածէք այս բաներուն մասին: Պիտի գայ ժամանակ երբ Տէրը պիտի կանչէ ձեզ: Ի՞նչ պիտի ընէք եթէ ձեզ կանչէ եւ ձեզ անպտուղ տեսնէ: Ի՞նչ պիտի ընէք եթէ ձեզ կանչէ եւ ձեզ անպատրաստ գտնէ: Ի՞նչ պիտի ընէք եթէ ձեզ կանչէ եւ ձեզ անմաքուր ու մեղքի ցեխին մէջ թաթխուած տեսնէ:

5) *«Իրենց օրականը տուր, վերջին եկողներէն սկսելով մինչեւ առաջինները»*: Ինչո՞ւ համար վարձատրութիւնը վերջին եկողներէն կը սկսի.-

ա) Տիրոջ նպատակն էր հրեաներուն ցոյց տալ, թէ իրենք Աստուծոյ կողմէ գերազանց վարձատրութիւն պիտի չստանան, լոկ որովհետեւ «առաւօտ կանուխ», այլ խօսքով՝ ամենէն առաջ կանչուածները եղան: Ուրիշներէն առաջ կանչուած ըլլալը՝ մեզ վարձատրուողներուն առաջին շարքին չի դասեր:

բ) Վարձատրութիւնը «վերջին եկողներէն» կը սկսի, ցոյց տալու համար «առաւօտ կանուխ» վարձուածներուն, որ իրենց փրկութիւնն ու վարձատրութիւնը կախեալ չէ երկա՛ր ժամանակի վրայ իրենց տարած աշխատանքէն, այլ՝ Աստուծոյ ձրի շնորհքէն ու մեծ ողորմութենէն:

գ) Յովհաննէս Երզնկացին կը բացատրէ, թէ վարձատրութիւնը «վերջին եկողներէն» կը սկսի, ցոյց տալու համար թէ Աստուած ուշ ատեն վարձուող ու Քրիստոսի հաւատացող հեթանոսները աւելի նախապատիւ կը համարէ քան «առաւօտ կանուխ» վարձուող բայց Քրիստոսի չհաւատացող հրեաները:

«Առաւօտեան վարձուածներուն կարգը որ եկաւ, կը կարծէին թէ աւելի պիտի ստանան, բայց անոնք ալ մէկական արծաթ դահեկան ստացան: Երբ օրականը առին, սկսան տիրոջ դէմ տրտնջալ, ըսելով. *"Վերջին եկողները միայն մէկ ժամ աշխատեցան, մինչ մենք ամբողջ օրը արեւուն տակ աշխատեցանք. հակառակ ասոր, դուն մեզ անոնց հաւասար նկատեցիր"*» (Մտ 20.10-12):

1) «Առաւօտ կանուխ» վարձուած մշակներուն խոստացուած էր *«մէկ արծաթ դահեկան»*: Եթէ վարձատրութիւնը իրենցմէ սկսէր, բնականաբար վերջին ժամուն վարձուողները պիտի մտածէին թէ իրենք շատ աւելի նուազ վարձատրութիւն պիտի ստանային. բայց որպէսզի նման բան չմտածէին, գործավարը վարձատրութիւնը վերջին վարձուողներէն սկսաւ:

2) Երբ առաւօտ կանուխ վարձուած հրեաները տեսան թէ ժամը հինգի ատենները վարձուած մշակները մէկական արծաթ դահեկան ստացան, խորհեցան թէ իրենք աւելիով պիտի վարձատրուին: Անոնք կը հաւատային թէ իրենք բոլոր ազգերէն նախապատիւ են Աստուծոյ հայեացքով. Տէրը այս առակով պարզեց անոնց, թէ Աստուծոյ հայեացքով, իր հաւատքը ընդգրկող հեթանոսները շատ աւելի նախապատիւ են քան զինք մերժող հրեաները:

3) Ըսինք թէ մէկ արծաթ դահեկանը կը խորհրդանշէ փրկութիւնը: Հրեաներ կը խորհէին թէ այդ «մէկ արծաթ դահեկանը», այլ խօսքով՝ Մեսիային փրկութիւնը միայն իրենց համար էր, իսկ հեթանոսները դատապարտուած էին կորուստի. սոյն առակով Տէրը

բացայայտեց անոնց թէ «մէկ արծաթ դահեկանը», այլ խօսքով՝ իր փրկութիւնը՝ տարբեր-տարբեր ժամանակներու ընթացքին իր այգիին մէջ գործող բոլոր մշակներուն համար է:

4) «Առաւօտ կանուխ» վարձուող հրեայ մշակները *«երբ օրականը առին, սկսան տիրոջ դէմ տրտնջալ»*: Քանի մը պատճառունէր իրենց տրտունջը:-

ա) Հրեաներ կը հաւատային որ փրկութիւնը միայն իրենց համար էր: Երբ տեսան որ մէկ արծաթ դահեկանը (փրկութիւնը) շնորհուեցաւ նաեւ հեթանոսներուն՝ տրտնջացին, ինչ որ ցոյց կուտայ անոնց այլամերժութիւնը:

բ) Հեղինակ մը կը բացատրէ, թէ հրեաներ նախանձի պատճառով էր որ տրտնջացին: Թէպէտ իրենք առին իրենց «արծաթ դահեկան»ը, բայց տրտմեցան երբ տեսան որ իրենց եղբայրները եւս նոյն վարձքը առին: Անոնք չնեղուեցան որովհետեւ բանէ մը զրկուեցան, այլ նեղուեցան այն բարիքին համար որ ուրիշներ ստացան:

գ) Անոնք տրտնջացին, որովհետեւ *«վերջին եկողները միայն մէկ ժամ աշխատեցան»*: Հրեաներուն համար բոլոր մարդիկը «վերջին եկողներ» կը նկատուին, այլ խօսքով՝ երկրորդական, եւ ուշադրութեան ոչ արժանի:

դ) Մէկ ժամ աշխատողին եւ բազմաթիւ ժամեր աշխատողին նոյն արծաթ դահեկանը կը տրուի: Սա ցոյց կու տայ թէ փրկութեան պարգեւը մեր քիչ կամ շատ աշխատելուն արդիւնքը չէ, այլ Աստուծոյ ձրի պարգեւն է:

ե) Երբ հրեաներ մտածեցին թէ ուրիշները *«միայն մէկ ժամ աշխատեցան»*, իսկ իրենք՝ *«ամբողջ օրը արեւուն տակ աշխատեցան»*, ատիկա պատճառ դարձաւ որ տրտնջան: Իրենց սխալը այն էր՝ որ իրենց աշխատանքը համեմատեցին ուրիշներուն աշխատանքին հետ: Երբ մէկը իր կատարած գործերը համեմատէ ուրիշներուն կատարած գործերուն հետ, կրնայ տեսնել թէ իրմէ աւելի նուազ աշխատողը՝ իրմէ աւելի կը գնահատուի, եւ ատիկա կրնայ պատճառ դառնալ որ տրտնջայ:

5) *«Ամբողջ օրը արեւուն տակ աշխատեցանք»*: Այս բառերը ակնարկութիւն են կէանքի այն դժուարին հանգրուաններուն որմէ անցան հրեաները անցեալին: Անոնք «արեւուն տակ», այսինքն՝

Մովսիսական օրենքներու դժուարին պայմաններուն տակ գործեցին ու ապրեցան:

6) *«Դուն մեզ անոնց հաւասար նկատեցիր»*: Այստեղ խօսքը վարձատրութեան հաւասարութեան մասին չէ, այլ փրկութեան հաւասարութեան մասին: Բոլոր հաւատացեալները հաւասարապէս նոյն վարձատրութիւնը պիտի չստանան, բայց հաւասարապէս նոյն փրկութիւնը պիտի ստանան:

«Կալուածատէրը անոնցմէ մէկուն պատասխանեց, ըսելով. "Բարեկա՛մ ես քեզ չգրկեցի, դուն մէկ արծաթ դահեկանով չհամաձայնեցա՞ր ինձի հետ". ա՛ն օրականդ ու գնա՛: Ես վերջին եկողներուն ալ քու առածիդ չափ կ'ուզեմ տալ. ես իրաւունք չունի՞մ դրամս ուզածիս պէս գործածելու. կամ կը նախանձի՞ս որ ես այսպէս առատաձեռն եմ"» (Մտ 20.13-15):

1) *«Բարեկա՛մ»*: Կալուածատէրը՝ Յիսուս, «բարեկամ» կը կոչէ «առաւօտ կանուխ» վարձուած հրեաները: Այս բառով Քրիստոս բարեկամութեան ձեռք էր որ կ'երկարէր անոնց: Անոնք սակայն չէին կրնար բարեկամ նկատել այնպիսի անձ մը որ Աստուծոյ փրկութեան պատգամը կ'ուղղէր նաեւ օտար ազգերուն:

2) Վարձուածները մշակներ էին: Կալուածատէրը կրնար զիրենք «ծառայ» կոչել, բայց չկոչեց: Քրիստոսի կողմէ գործածուած «բարեկամ» բառը ցոյց կու տայ, թէ ան կը փափաքի որ մեր եւ իր յարաբերութիւնը ըլլայ երկու անկեղծ բարեկամներու յարաբերութիւն, եւ ո՛չ թէ տէր եւ ծառայի յարաբերութիւն:

3) *«Ես քեզ չգրկեցի»*: Յիսուս չգրկեց հրեաները իրենց իրաւունքէն: Եթէ իրենց իրաւունքն էր որ առաջին անգամ Աստուծոյ փրկութեան պատգամը իրե՛նց ուղղուէր՝ Յիսուս յարգեց իրենց այդ իրաւունքը: Իրե՛նց մէջ ծնաւ եւ իր փրկութեան Աւետարանին քառօրեան իրենցմէ ու իրե՛նց մէջ սկսաւ:

4) *«Դուն մէկ արծաթ դահեկանով չհամաձայնեցա՞ր ինձի հետ»*: Կալուածատիրոջ այս հարցումը ուղղուած առաւօտ կանուխ վարձուած հրեայ մշակներուն, կու գար յիշեցնելու անոնց, թէ իրենք անտեսեցին այն համաձայնութիւնը զոր իրենց հայրերը կնքած էին Աստուծոյ հետ: «Չհամաձայնեցա՞ր» բառահարցումով,

կարծէք Տէրը ըսել կ'ուզէ. «Ո՛վ հրեաներ, ո՞ր է ձեր համաձայնութիւնը: Ո՛ր է Աստուծոյ այգիին մէջ աշխատելու ձեր խոստումը: Չհամաձայնեցա՞ք ինծի հետ. ինչո՞ւ կը մոռնաք ձեր համաձայնութիւնը: Չխոստացա՞ք հնազանդ ըլլալ ինծի. ինչո՞ւ չկատարեցիք ու չէք կատարեր ձեր խոստումը: Չխոստացա՞ք պատուիրաններս գործադրել. ինչո՞ւ չգործադրեցիք ու չէք գործադրեր»:

5) «Ա՜ն օրականդ ու գնա՛»: Այս բառերով Տէրը կոչ կ'ուղղէր «առաւօտ կանուխ» վարձուած հրեաներուն՝ գոհանալու իրենց տրուած փրկութեամբ, եւ չգրգռուելու Աստուծոյ դէմ՝ պարզապէս որովհետեւ գթութիւն յայտնաբերեց տարբեր ազգերէն դարձի եկողներուն հանդէպ: «Գնա՛» հրամանով, Յիսուս կը հասկցնէր հրեաներուն, որ միջամուխ չըլլան Աստուծոյ գործին ու գործելակերպին, եւ իրենցմով չսահմանափակեն անոր փրկութիւնը:

6) «Ես վերջին եկողներուն ալ քու առածիդ չափ կ'ուզեմ տալ»: Այս բառերով, Տէրը անգամ մը եւս կը բացայայտէ, թէ վերջին եւ առաջին եկողները միեւնոյն արծաթ դահեկանը, այլ խօսքով՝ մէկ եւ նոյն փրկութիւնը պիտի ստանան:

7) «Ես իրաւունք չունի՞մ դրամս ուզածիս պէս գործածելու»: Այո՛, Աստուած իրաւունք ունի՛: Ան բացարձակ Տէրն է ամէ՛ն բանի, ամէ՛ն որոշումի: Աստուած իր դրամը իր ուզածին պէս կրնայ գործածել, այլ բացատրութեամբ, ան իր փրկութիւնը որո՞ւ որ ուզէ՝ կը պարգեւէ, իսկ որո՞ւ որ չ'ուզեր՝ չի պարգեւէր: Մարդիկ իրենք չէ որ պիտի որոշեն եթէ երբեք իրենք արժանի են փրկութեան թէ ոչ: Հրեաները ինկան այս սխալին մէջ. իրե՛նք որոշեցին թէ արժանի էին փրկութեան, եւ ուստի՝ պէ՛տք էր որ փրկուէին: Տէրը տուեալ բառերով հասկցուց անոնց, որ աստիկա ի՛ր, եւ միայն ի՛ր իրաւունքն է որոշել:

8) «Կը նախանձի՞ս որ ես այդպէս առատաձեռն եմ»: Հրեաներուն նախանձը գրգռուեցաւ երբ տեսան որ խոստացուած Փրկիչը առատաձեռն ու ողորմած գտնուեցաւ ո՛չ միայն իրենց հանդէպ, այլեւ՝ հեթանոսներուն: Այս ճշմարտութիւնը զօրեղ կերպով բացայայտուած կը տեսնենք անառակ որդիին առակին մէջ: Հոն յիշուած կրտսեր որդին կը ներկայացնէ հեթանոս աշխարհը, իսկ երեց որդին՝ հրեաները, յատկապէս Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչները: Կը տեսնենք թէ ինչպէս երեց որդին նախանձով ու դառնու-

թեամբ լեցունեցաւ եւ մերժեց տուն մտնել, երբ լսեց իր կրտսեր եղբոր տուն դարձին մասին: Այսօր ալ մարդիկ կան որոնք կը նախանձին մեզի, երբ մեզ կը տեսնեն Տիրոջ առատ ողորմութիւններով ու շնորհքներով շրջապատուած: Այլոց հանդէպ Տիրոջ ցուցաբերած առատաձեռնութիւնը պէտք է ուրախացնէ մեզ եւ ոչ թէ զրգռէ, որովհետեւ առանց անոր չկա՛յ փրկութիւն:

«Եւ Յիսուս եզրակացուց. *"Այսպէս ալ, անոնք որոնք հիմա վերջին են՝ առաջին պիտի ըլլան, եւ առաջին եղողները՝ վերջին: Որովհետեւ կանչուածները շատ են, բայց ընտրուածները՝ քիչ"*» (Մտ 20.16):

1) «Առաջին եղողները» բառերով Տէրը կ'ակնարկէ հրեաներուն, յատկապէս իրենք զիրենք ամէն բանի մէջ առաջին կարծող Փարիսեցիներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն: Իսկ «վերջին եղողները» հեթանոսներն են: Յիսուս կը բացայայտէ, թէ հրեաները որոնք «առաջին եղողներն էին», այլ խօսքով՝ Աստուծոյ կողմէ կանչուած առաջին ազգն էին, Աստուծոյ այգիին մէջ աշխատելու կոչուած առաջին ժողովուրդն էին, Աստուծոյ Որդիին հաւատալու ու հետեւելու առաջին հրաւերը ստացողներն էին, պիտի դառնան «վերջինը», որովհետեւ մերժեցին հաւատալ ու հետեւիլ Քրիստոսի: Իսկ հեթանոսները, որոնք «վերջինն էին», այլ խօսքով՝ վե՛րջը կանչուած, «ուշ ատեն» Տիրոջ հաւատալու ու հետեւելու կոչում ստացած ժողովուրդներ էին, պիտի դառնան «առաջինը», որովհետեւ հաւատացին ու հետեւեցան Քրիստոսի⁶:

2) «*Կանչուածները շատ են, բայց ընտրուածները՝ քիչ*»: Այս հաստատումը կարելի է հասկնալ նեղ առումով եւ լայն առումով.-

ա) Նեղ առումը այն է, որ կանչուածները բոլոր հրեաներն էին որոնք կանչուեցան հաւատալու Քրիստոսի, իսկ ընտրուածները միայն այն հրեաներն էին՝ որոնք հաւատացին Քրիստոսի, որոնք թիւով քիչ էին, եւ անոնք կը կազմէին պոռնիկ, մաքսաւոր եւ այլ մեղաւոր մարդիկը:

⁶ Այս համարին ասկէ առաջ հանդիպեցանք: Տե՛ս Մտ 19.30-ին բացատրութիւնը ամբողջութեամբ:

բ) Փրկութեան կանչուածները աշխարհի բոլոր մարդիկն են, իսկ փրկութեան համար ընտրուածները միայն անոնք՝ որոնք կ'ընդառաջեն փրկութեան հրաւերին: Աստուած կը փափաքի որ բոլոր մարդիկը փրկուին (Ա.Տմ 2.3-4): Յիսուսի խօսքը. «Ինծի եկէք» (Մտ 11.28) միայն ոմանց չի պատկանիր, այլ՝ բոլորին: Թէ ինչու բոլորը կը կանչուին բայց միայն քիչերը կ'ընտրուին, պատճառը այն է՝ որ «*դէպի կեանք տանող դուռը նեղ է եւ ճամբան դժուարին*» (Մտ 7.14), եւ մարդիկ չեն սիրեր նեղ դռներու ու դժուարին ճամբաներու հանդիպիլ, չեն ուզեր արգելքներու եւ խոչընդոտներու հանդիպիլ. մարդիկ հակամետ են միշտ դիրքինը ընտրելու, հաճելին ընտրելու: Ահա թէ ինչու քիչ պիտի ըլլայ ընտրեալներուն թիւը: Արքայութիւնը հոգեւորապէս պայքարող մարդոց տեղն է եւ ոչ թէ պայքարէն փախչող մարդոց տեղը:

3) «Ընտրուածներ» բառը երբեք ցոյց չի տար թէ Աստուած արդէն իսկ ընտրած ու որոշած է թէ որոնք պիտի փրկուին եւ որոնք՝ կորսուին: Աստուած իր ընտրութիւնը կ'ընէ հիմնուելով՝ մարդոց կատարած ընտրութեան վրայ: Եթէ մէկը չ'ուզեր փրկուիլ՝ Աստուած զինք պիտի չփրկէ անոր կամքին հակառակ, եւ եթէ կ'ուզէ փրկուիլ՝ Աստուած զինք պիտի չկորսնցնէ անոր կամքին հակառակ: Աստուած ինքն է որ կ'ընտրէ մարդը, բայց կ'ընտրէ մարդը եթէ երբեք մարդը զինք ընտրէ: Աստուած պիտի չընտրէ մէկը՝ որ զինք ընտրել չ'ուզեր: Իր զաւակը պիտի չդարձնէ մէկը՝ որ չ'ուզեր իր զաւակը դառնալ: Երկինք պիտի չմտցնէ մէկը՝ որ կապուած է երկրին, իսկ երկինքով բնաւ չէ հետաքրքրուած:

4) «*Կանչուածները շատ են, բայց ընտրուածները՝ քիչ*»: Քրիստոս այս խօսքը չ'ըսեր որպէսզի ցոյց տայ մարդոց թէ շատ դժուար է արքայութիւն մտնել, եւ ուստի՝ յուսահատութեան մատնէ մարդիկը, ընդհակառակը, իր այս խօսքով, Յիսուս կ'ուզէ մարդիկը մղել աշխատանքի ու պայքարի, ճգնելու ու տքնելու, աղօթելու ու հսկելու: Յիսուս կը հաստատէ որ ընտրուածները քիչ են, որպէսզի մենք ջանանք ընտրեալներուն շարքին մէջ ըլլալ, մանաւանդ, որպէսզի զգոյշ ըլլանք եւ քննենք մեր անձերը, տեսնելու համար թէ իսկապէս հաւատքի կեանք կ'ապրինք, թէ պարզապէս փրկուած ըլլալու խաբկանքը կ'ապրինք:

5) Հարկաւ երբ Յիսուս կը հաստատէ թէ ընտրեալներուն թիւը քիչ պիտի ըլլայ, խօսքը բառացիօրէն պէտք չէ հասկնալ: Ան ըսել չ'ուզէր թէ փրկուածները քանի մը հազար կամ քանի մը միլիոն հոգի պիտի ըլլան: Փրկուածներուն թիւը անհաշիւ պիտի ըլլայ: Բայց անոնք «քիչ» կը կոչուին կամ «քիչ» կը նկատուին համեմատաբար կորսուածներուն, որոնց թիւը շատ աւելի պիտի ըլլայ քան փրկուածներուն թիւը:

«Եւ մինչ Յիսուս Երուսաղէմ կ'երթար, մէկ կողմ առաւ տասներկու աշակերտները եւ ճամբու ընթացքին ըսաւ անոնց. *"Ահա Երուսաղէմ կ'երթանք, ուր Մարդու Որդին պիտի մատնուի աւագ քահանաներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն ձեռքը, որոնք զինք մահուան պիտի դատապարտեն եւ ապա յանձնեն հեթանոսներուն, որոնք պիտի ծաղրեն զինք, ծեծեն եւ խաչը հանեն. բայց երբորդ օրը անկկա յարութիւն պիտի առնէ"*» (Մտ 20.17-19):

1) Մատթէոսի Աւետարանին մէջ, ասիկա երբորդ անգամն է որ Յիսուս կը խօսի իր մահուան եւ յարութեան մասին (Մտ 16.21, 17.22-23): Առաջին երկու անգամներուն խօսեցաւ իր մահուան մասին, բայց չըսաւ թէ իր մահը ի՛նչպէս տեղի պիտի ունենար. հոս սակայն Տէրը կը յայտնէ իր աշակերտներուն, թէ իր մահը՝ խաչելութեամբ տեղի պիտի ունենայ: Աշակերտները կարդացեր էին Օրէնքին մէջ, թէ *«անիծեալ է ան՝ որ փայտէ կը կախուի»* (Բ.Օր 21.23: Գղ 3.13): Հիմա Տէրը իրենց կը պարզէր, թէ ինք փայտէ կախուելով պիտի մեռնէր: Տէրը կ'ուզէր աշակերտներուն բացայայտել, թէ ինք փայտէ պիտի կախուէր՝ ո՛չ թէ որովհետեւ անիծեալ էր, այլ՝ որպէսզի դառնար Փրկիչն ու Ազատարարը մեղքի անէծքին տակ ապրող մարդկութեան:

2) Իր մահուան նախորդ կանխասացութեանց մէջ Տէրը չի խօսիր հեթանոսներուն ձեռքը մատնուելուն մասին. այստեղ սակայն կը խօսի: Ան կը բացայայտէ իր աշակերտներուն, թէ իր մահուան վճիռը արձակողներն ու իր մահը պահանջողները աւագ քահանաներն ու Օրէնքի ուսուցիչները պիտի ըլլան, իսկ իր մահուան վճիռը ի գործ դնողները՝ հեթանոսները, այս պարագայիս՝ Հռոմա-

յեցիները, որոնք կ'իշխէին ամբողջ Պաղեստինի վրայ⁷: Ուշագրաւ ու զարմանալի բան է, որ քահանաներն ու Օրէնքի ուսուցիչները, որոնք կոչուած էին Մեսիային քարոզած անմահ կեանքի քարոզիչները դառնալ, ահա իրենք կը դառնան Մեսիային մահը պահանջողները:

3) Յիսուս կը խօսի իր ծաղրուելուն, ծեծուելուն ու խաչուելուն մասին, բայց հոս կանգ չ'առնէր, այլ խօսքը կը շարունակէ եւ կ'աւետէ իր յարութիւնը: Տիրոջ խօսքին մէջ մեզի ուղղուած պատգամ ու աւետիս կայ: Տէրը կը յայտնէ իր հետեւորդներուն, թէ տառապանք ու ծաղրանք կը սպասէ իրենց, բայց այդ տառապանքի աւարտին յարութեան փառքը պիտի ժառանգեն: Այո՛, յարութեան լոյսը կը սպասէ բոլոր անոնց՝ որոնք աշխարհէն եկող ամէն անարգանք սիրով ու աղօթքով կը տանին:

«Այն ատեն Զեբեդէոսի որդիներուն մայրը իր զաւակներուն հետ մօտեցաւ Յիսուսի եւ ծունկի գալով անկէ բան մը կը խնդրէ: *"Ի՞նչ կուզես"*,- հարցուց Յիսուս: Անիկա պատասխանեց. *"Խոստացիր, որ իմ այս երկու զաւակներս քու արքայութեանդ մէջ մէկը աջ կողմդ եւ միւսը ձախ կողմդ պիտի նստին"*» (Մտ 20.20-21):

1) Յիսուսի թագաւորութեան մէջ՝ իր աջ ու ձախ կողմը նստիլը Յովհաննէս ու Յակոբոս առաքեալներուն խնդրանքն էր (Մր 10.35-37), բայց զանիկա ներկայացուցին իրենց մօր՝ Սոդոմէի միջոցաւ, որ Յիսուսի մօրաքոյրն էր:

2) Աշակերտներուն մտքին մէջ Մեսիային թագաւորութիւնը զուտ երկրաւոր նշանակութիւն ունէր: Անոնք «Աստուծոյ թագաւորութիւն» ըսելով կը հասկնային՝ Դաւիթ թագաւորին թագաւորական աթոռին վերականգնումը Մեսիային ձեռքով: Անոնք կը խորհէին թէ Յիսուս իր թագաւորութիւնը պիտի հաստատէր երկրի վրայ, եւ թէ իրենք այդ թագաւորութեան մէջ մէկմէկ տիրող իշխաններ պիտի ըլլային: Այն ատենուայ հասկացողութեամբ, թագաւորի մը աջ ու ձախ կողմը նստիլը՝ հզօր իշխանութիւն ու հանգամանք ունենալ կը նշանակէր. այս առումով, Յովհաննէս ու Յակոբոս

⁷ Տե՛ս նաեւ Մտ 16.21-ի եւ 17.22-23ի բացատրութիւնները:

առաքելները հզոր իշխանություն եւ մեծ հանգամանք կը փտոէին ու կը հետապնդէին: Յովհաննէսի ու Յակոբոսի խնդրանքը արդիւնքն էր՝ մեծ կոչուելու եւ ուրիշներուն վրայ իշխանութիւն բանեցնելու իրենց փափաքին: Նոյն փափաքը կը գտնենք բոլոր աշակերտներուն մօտ (Մր 9.33-34), այլապէս, ինչո՞ւ համար Տէրը անոնց պիտի խօսէր իրենց հպատակներուն վրայ տիրող իշխաններու մասին, եւ պիտի պատուիրէր աշակերտներուն չնմանելու անոնց, այլ սպասաւոր ըլլալ իրարու (25-27 համարներ):

3) Յովհաննէսի, Յակոբոսի եւ իրենց մօր խնդրանքը ցոյց կու տայ թէ անոնք կը հաւատային որ Յիսուս թագաւոր է, եւ ունի իր թագաւորութիւնը:

4) Սողոմէ ուզեց իր որդիները Յիսուսի թագաւորութեան մէջ՝ անոր աջ ու ձախ կողմը նստած տեսնել: Ուեւէ ճշմարիտ մայր այս խնդրանքը պէտք է ունենայ՝ իր զաւակները տեսնել Քրիստոսի թագաւորութեան մէջ, Քրիստոսի հետ ու Քրիստոսի կողքին:

5) Մեր կեանքին նպատակը պէտք է ըլլայ ո՛չ թէ Յիսուսի աջը կամ ձախը նստիլը, այլ՝ Յիսուսի սրտին մէջ բնակիլը. ո՛չ թէ իշխանութիւն ունենալը, այլ՝ Քրիստոսի իշխանութեան ենթարկուիլը:

«Յիսուս պատասխանեց. *"Չէք գիտեր թէ ի՛նչ կ'ուզէք: Կրնա՞ք խմել տառապանքի այն բաժակէն, որմէ ես պիտի խմեմ, կամ կրնա՞ք յանձն առնել այն մկրտութիւնը, որով ես պիտի մկրտուիմ"*: "Կրնանք",- պատասխանեցին անոնք: Յիսուս ըսաւ անոնց. *"Արդարեւ դուք պիտի խմէք այն բաժակէն, որմէ ես պիտի խմեմ եւ մկրտուիք այն մկրտութեամբ, որով ես պիտի մկրտուիմ, բայց իմ աջ եւ ձախ կողմս նստեցնելու իրաւունքը իմս չէ, այլ այդ տեղերը Հայրս պիտի տայ անոնց՝ որոնց համար պատրաստած է"*» (Մտ 20.22-23):

1) *«Չէք գիտեր թէ ի՛նչ կ'ուզէք»*: Յովհաննէս ու Յակոբոս չէին գիտեր թէ ի՛նչ կ'ուզէին: Արդարեւ, անոնք կ'ուզէին որ Յիսուս վերականգնէր Իսրայէլի թագաւորութիւնը, եւ զանիկա հաստատէր Պաղեստինի մէջ, առանց անդրադառնալու սակայն, որ Տէրը եկած էր՝ ո՛չ թէ Իսրայէլի, այլ՝ Աստուծո՛յ թագաւորութիւնը հաստատելու, եւ ո՛չ թէ Պաղեստինի մէջ, այլ՝ մարդոց սիրտերուն մէջ:

2) «Չէք գիտեր թէ ի՛նչ կ'ուզէք»: Առաքեալներուն ուղղուած այս խօսքը մեզի՝ ալ ուղղուած է: Մենք եւս յաճախ բաներ կը խնդրենք, առանց սակայն գիտնալու թէ ի՛նչ կը խնդրենք: Երբ աղօթքի ժամանակ կը խնդրենք Աստուծմէ որ մեր կամքը կատարէ, փոխանակ խնդրելու իր կամքին կատարումը մեր կեանքին մէջ, սա անգիտութիւն չէ՞, եւ նման պարագայի Տիրոջ խօսքը մեզի ուղղուած չի՞ համարուիր. «Չէք գիտեր թէ ի՛նչ կ'ուզէք»: Երբ մարմնաւոր առողջութիւն կը խնդրենք իսկ հոգեւոր առողջութիւն բնաւ չենք խնդրեր, Տիրոջ խօսքը մեզի ուղղուած չի՞ համարուիր. «Չէք գիտեր թէ ի՛նչ կ'ուզէք»: Երբ երկրի վրայ յաջողութիւն ունենալ կը խնդրենք իսկ հոգեւոր յաջողութիւն ու վերելք չենք խնդրեր ու չենք հետապնդեր, Տիրոջ խօսքը մեզի ուղղուած չի՞ համարուիր. «Չէք գիտեր թէ ի՛նչ կ'ուզէք»:

3) «Կրնա՞ք խմել տառապանքի այն բաժակէն, որմէ ես պիտի խմեմ»: Երկու բացատրութիւն.-

ա) «Բաժակը» խորհրդանիշ է փրկութեան. «Փրկութեան բաժակը պիտի առնեմ ու Տիրոջ անունը պիտի կանչեմ» (Մդ 116.13): Եթէ բաժակը խորհրդանիշ է փրկութեան, ինչո՞ւ համար ասիկա կը կոչուի «տառապանքի բաժակ»: Որովհետեւ, ոեւէ անձ որ կ'ուզէ փրկուիլ՝ անխուսափելիօրէն պիտի հանդիպի տառապանքի: Ոեւէ մէկը որ կ'ուզէ ու կ'որոշէ քալել փրկութեան ճամբայէն՝ անպայման որ այդ ճամբուն վրայ փուշերու պիտի հանդիպի: Եթէ մենք կ'ուզենք ձեռք ձգել Տիրոջ ձեռքէն մեր փրկութեան բաժակը, պէտք է պատրաստ ըլլանք ամէն նեղութիւն կրելու, որովհետեւ, «բազմաթիւ նեղութիւններ պէտք է կրենք՝ Աստուծոյ արքայութիւնը մտնելու համար» (Գրծ 14.22):

բ) «Բաժակը» խորհրդանիշ է նաեւ տառապանքի ու մահուան: Յիսուսի բառերն իսկ ցոյց կու տան ասիկա. «Հա՛յր իմ, եթէ կարելի է, այս բաժակը հեռացո՛ւր ինձմէ, բայց ո՛չ թէ ինչպէս որ ես կ'ուզեմ, այլ ինչպէս որ դո՛ւն կ'ուզես» (Մտ 26.39): Տուեալ իր հարցումով, Յիսուս Յովհաննէս ու Յակոբոս առաքեալներուն կը բացայայտէ, թէ տառապանք ու մահ կը սպասէ իրենց հետագային: Արդարեւ, Յակոբոս եղաւ առաջին առաքեալը որ ըմպեց տառապանքի բաժակէն՝ գլխատուելով Հերովդէս Ագրիպաս Ա.ի հրամանով (Գրծ 12.2), իսկ Յովհաննէս եղաւ իր մահկանացուն կնքող վերջին

առաքեալը, որ սարսափելի է երկարատե չարչարանքներու ենթարկուեցաւ:

4) «*Կրնա՞ք յանձն առնել այն մկրտութիւնը, որով ես պիտի մկրտուիմ*»: Մկրտութիւնը նաեւ տառապանքի նշանակ է: Յովհաննէս Մկրտիչ խօսեցաւ կրակով մկրտուելու մասին (Մտ 3.11), որ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ փորձութեանց ու տառապանքի կրակներուն մէջէն անցնելով մաքրուելու գործողութիւնը: Յիսուս խօսեցաւ Յովհաննէս ու Յակոբոս առաքեալներուն տառապանքի բաժակին ու մկրտութեան մասին, որովհետեւ անոնց ապագան տեսաւ:

5) «*Կրնա՞ք խմել...: Կրնա՞ք յանձն առնել...*»: Յիսուս չըսաւ առաքեալներուն թէ պարտաւոր են խմելու տառապանքի բաժակէն եւ պարտաւոր են մկրտուելու այն մկրտութեամբ որ ինք պիտի մկրտուի, այլ պարզապէս հարցուց: Այո՛, Տէրը չի պարտադրեր, այլ կը հարցնէ: Չի պարտադրեր մեզի տառապանք կրելու մեր փրկութեան համար, բայց կը հարցնէ եթէ երբեք կրնանք կամ կ'ուզենք տառապանք կրել: Տէրը չի պարտադրեր իր փրկութիւնը, իր կամքը, իր խօսքը, իր ցանկութիւնը ռեւէ մարդու, այլ կ'ուզէ որ մարդիկ իրենց ազատ կամքով ու ազատ որոշումով ընդունին զինք, հետեւին իրեն ու իր կամքը կատարեն: Յիսուս մեր սիրտը մտնելու համար՝ չի կոտրեր մեր սրտի դուռը, այլ կ'ուզէ ու կը սպասէ որ մեր ազատ կամքով մեր սրտի դուռը բանանք իր առջեւ ու զինք ընդունինք եւ իրմով կշտանանք (Յտ 3.20):

6) Յովհաննէս ու Յակոբոս փափաք յայտնեցին Տիրոջ արքայութեան մէջ իրենց յատուկ տեղը ունենալ, իսկ Տէրը անոնց տառապանքի բաժակէն խմելու մասին խօսեցաւ: Տէրը ցոյց տուաւ անոնց եւ մեզի, թէ առանց չարչարանքի չենք կրնար իր արքայութիւնը մտնել (Գրծ 14.22): Երկինքի մէջ Տիրոջ հետ ըլլալէ առաջ՝ նախ երկրի վրայ Տիրոջ հետ պէտք է ըլլալ, Տիրոջ հետ պէտք է քալել կեանքի չարչարալից հովիտներէն:

7) Երբ Յիսուս կը հաստատէ թէ իր աջ ու ձախ կողմը նստեցնելը իր իրաւունքը չէ, այս հաստատումը կ'ընէ իր մարդեղութեանը մէջ: Իբրեւ Աստուծոյ Որդի՝ Յիսուս Հօրը հետ մէկ է եւ անոր հետ հաւասար իրաւունքներ ու հաւասար իշխանութիւն ունի (Յհ 10.30, 17.10), իսկ իբրեւ Մարդու Որդի՝ ան Հօրմէն նուազ կը համարուի (Յհ 14.28):

«Երբ միւս տասը աշակերտները լսեցին ասիկա, բարկացան երկու եղբայրներուն վրայ» (Մտ 20.24):

Աշակերտները բարկացան երբ լսեցին թէ Յովհաննէս ու Յակոբոս եղբայրները՝ Յիսուսի աջ ու ձախ կողմը նստելու խնդրանք ներկայացուցած են Յիսուսին. իրենց բարկանալը ցոյց կու տար իրենց մարդկային երեսը: «Մարդկային երես» ըսելով կը հասկնամ՝ մարդուն բնութեան յատուկ տկարութիւնները, այսինքն՝ նախանձը, եսասիրութիւնը, փառասիրութիւնը, մեծամոլութիւնը: Աշակերտները տակաւին չէին սորված իրենց Տիրոջ նման հեզ ու խոնարհ ըլլալ, եւ իրենց նմանը գերադասել եւ ո՛չ թէ իրենք զիրենք: Անոնք տակաւին չէին սորված, թէ իրենց մեծութիւնը կը կայանար իրենց նմաններուն, այս պարագայիս՝ իրենց հաւասարակիցներուն ու պաշտօնակիցներուն մատուցած իրենց ծառայութեանց մէջ: Անոնք տակաւին չէին ձեռքազատած երկրաւոր թագաւորութիւն մը ունենալու եւ այդ թագաւորութեան մէջ իրենց տեղն ու դիրքը ունենալու եւ ուրիշներուն վրայ իշխող ըլլալու մտածումէն:

«Յիսուս բոլորն ալ իր մօտ կանչեց եւ ըսաւ. *"Զիտէք որ ազգերու իշխանները կը տիրեն իրենց հպատակներուն վրայ եւ ղեկավարները կ'իշխեն իրենց ժողովուրդներուն վրայ: Բայց ձեր պարագային այդպէս պէտք չէ ըլլայ: Եթէ ձեզմէ մէկը ուզէ մեծ ըլլալ՝ պէտք է ձեր սպասաւորը ըլլայ, եւ եթէ ձեզմէ մէկը ուզէ առաջին ըլլալ՝ պէտք է ձեր ծառան ըլլայ"*» (Մտ 20.25-27):

1) Յիսուս Յովհաննէս ու Յակոբոս առաքեալներուն առանձնաբար խօսեցաւ, որովհետեւ անոնք առանձնաբար իրենց խնդրանքը ներկայացուցած էին իրեն. միւս աշակերտները տեղեակ չէին պատահածէն, բայց երբ լսեցին՝ *«բարկացան երկու եղբայրներուն վրայ»*: Յիսուս կարիքը զգաց բոլորը միասին քովը կանչելու եւ խօսելու անոնց, որովհետեւ բոլորը նոյն խնդիրէն կը տառապէին. բոլորը մեծ եւ առաջնորդ ըլլալ կը փափաքէին, ուրիշներուն վրայ իշխել կ'ուզէին, եւ սա աշխարհիկ մօտեցում էր: Յիսուս չէր ուզեր որ իր աշակերտները նմանէին աշխարհիկ իշխաններուն, որոնք տիրել կ'ուզէին իրենց հպատակներուն վրայ, կամ

հեթանոս ղեկավարներուն, որոնք իշխել կ'ուզեն իրենց ժողովուրդներուն վրայ: Յիսուս կ'ուզէր որ իր աշակերտները գիտնային, թէ իր թագաւորութեան մէջ իշխողի ու իշխուածի հարց չկայ, եւ թէ իր թագաւորութիւնը փոխադարձ սիրոյ թագաւորութիւն մըն էր, ուր մէկը միւսին սպասաւոր ու ծառայ պէտք է ըլլայ:

2) Յիսուս կը հաստատէ, թէ մեծ է ան՝ որ կը սպասաւորէ ուրիշներուն, եւ ո՛չ թէ ան՝ որ ուրիշներէն սպասաւորութիւն կ'ընդունի: Տէրը բացայայտեց իր աշակերտներուն, թէ իրենց մեծութիւնը՝ ուրիշներուն մատուցած իրենց սպասաւորութեան մէջ կը կայանայ: Քրիստոսի հետեւորդը պէտք է սպասաւոր ըլլայ, բայց սպասաւոր ո՛չ թէ հարուստին՝ անկէ դրամ ձեռք ձգելու նպատակով, այլ՝ աղքատին, լքուածին, անտեսուածին, տնագործին, անտէր ու անպաշտպան եղողին:

3) Տէրը բացայայտեց իր աշակերտներուն, թէ առաջին ըլլալ ուզողը՝ պէտք է ծառայ ըլլայ միւս աշակերտներուն: Աշխարհիկ առումով, ով որ կ'ուզէ առաջին ըլլալ ու առաջին կոչուիլ՝ չի կրնար ծառայել, օգնել, խոնարհիլ, հեզ ու համեստ ըլլալ. մինչդէռ հոգեւոր առումով, ով որ կ'ուզէ առաջին ըլլալ ու առաջին կոչուիլ՝ կը սիրէ ծառայել՝ ծառայութեան կարիքը ունեցողին, օգնել՝ օգնութիւն խնդրողին, խոնարհիլ հպարտին դիմաց եւ իր խոնարհութեամբ պարտութեան մատնել անոր հպարտութիւնը, կոպիտին հետ հեզ ու համեստ ըլլալ եւ իր հեզութեամբ ամչցնել կոպիտ մարդը եւ զայն հեզութեան առաջնորդել:

4) Յիսուս աշակերտներուն կ'ըսէ թէ առաջին ըլլալ ուզողը՝ պէտք է ծառայ ըլլայ միւսներուն: Իսկ ծառայ ըլլալու համար անոնք պէտք է դատարկուէին իրենց «ես»էն, դիրք ու արժողութիւնները իրենց փափաքէն, տէր ու իշխան կոչուելու իրենց երազանքէն: «Ես» ունեցող մարդը՝ փառասէր կ'ըլլայ, իսկ փառասէր մարդը՝ չի կրնար ծառայ ըլլալ, կամ ծառայութիւն մատուցել:

5) Երբ Տէրը սպասաւոր ու ծառայ մարդը կը կոչէ «մեծ» ու «առաջին», կը նշանակէ թէ ան կը պատուէ ուրիշներուն ծառայութիւն մատուցանող մարդիկը: Յիսուս կը սորվեցնէ մեզի պատուել ծառայող մարդիկը: Մենք կը պատուենք ծառայ մարդիկը, այլ խօսքով՝ խոնարհաբար ծառայող մարդիկը, աննշմար կերպով ծառայող մարդիկը: Աշխարհիկ մարդը կը պատուէ մեծահարուստը՝

անկէ օգտուելու համար, մենք սակայն պատուենք ուրիշին ծառայող մարդը՝ անկէ օրհնուելու եւ անոր պատճառով Աստուծմէ օրհնուելու համար:

6) Յիսուս չէր ուզեր որ իր աշակերտները խորհէին թէ իրենք առաքելութեան ու պաշտօնի կանչուած էին՝ որպէսզի ասոր-անոր հրամայէին եւ ասկէ-անկէ սպասաւորութիւն ընդունէին: Ընդհակառակը, ան կ'ուզէր որ անոնք գիտնային, թէ իրենք ուրիշին ծառայելու առաքելութեան ու պաշտօնին կանչուած էին, եւ ո՛չ թէ ուրիշներէն ծառայութիւն ընդունելու «փառքին»:

7) Ուշագրաւ է Յիսուսի սիրալիւր վերաբերմունքը իր աշակերտներուն հանդէպ: Մեղքի մէջ էին անոնք, բայց չյանդիմանեց զանոնք, այլ քաղցրութեամբ բացատրեց թէ ինչպիսի՛ն պէտք էր ըլլային: Մենք կրնա՞նք Յիսուսի նման քաղցրութեամբ վարուիլ ինկածներուն հետ, եւ ուղղել զանոնք դէպի ճիշդ ճամբան:

«Որովհետեւ Մարդու Որդին, ինքն ալ, չեկաւ ուրիշներու կողմէ սպասաւորութիւն ընդունելու, այլ սպասաւորելու եւ իր կեանքը շատերու համար որպէս փրկագին տալու» (Մտ 20.28):

1) Անշուշտ Յիսուսի խօսքը թէ ինք *«չեկաւ ուրիշներու կողմէ սպասաւորութիւն ընդունելու»* բառացիօրէն պէտք չէ հասկնալ, որովհետեւ կային խումբ մը կիներ *«որոնք իրենց միջոցներով կը հոգային Յիսուսի պէտքերը»* (Ղկ 8.3): Տէրը կ'ուզէ՝ որ ծառայենք ու սպասաւորենք իրեն: Պօղոս առաքեալ ինքզինք կը կոչէ *«Քրիստոս Յիսուսի սպասաւորը»* (Հռ 15.16: Ա.Կր 4.1: Ա.Տմ 1.12): Կը յիշէ թէ ինք մաքուր խիղճով կը ծառայէ Աստուծոյ (Բ.Տմ 1.3): Կը խօսի Քրիստոսի ծառայելու մասին (Կղ 3.24): Եւ այլն: Մեզի ուղղուած հարցումը հետեւեալն է.- Մենք կը ծառայե՞նք ու կը սպասաւորե՞նք Յիսուսին: Յիսուսի՞ն կը ծառայենք, թէ՛ Յիսուսի անունով մեր «ես»ին է որ կը ծառայենք: Օ՛հ, որքա՛ն մարդիկ կան, որոնք Տիրոջ դաշտին մէջ կը գործեն, բայց իրենց սեփական շահին համար է որ կը գործեն: Տիրոջ անունով կը պատգամեն, բայց իրենց սեփական փառքն է որ կը պատգամեն ու կը հոչակեն: Այսպիսիները *«իրենց սրտին տեսիլքը կը խօսին եւ ո՛չ թէ Տիրոջ բերնէն»* (Եր 23.16): Քրիստոսի եկեղեցիին մէջ որքա՛ն քարոզիչներ կան, որոնք *«իրենց*

սրտին տեսիլքը կը խօսին», այսինքն՝ իրենց սրտին մեջ տեսիլք մը ունին, երազ մը ունին, նպատակ մը ունին, եւ զԱստուած ու անոր խօսքը կը քարոզեն՝ իրենց այդ տեսիլքին, երազին ու նպատակին հասնելու համար: Այսպիսիները «Տիրոջ բերնէն» չեն խօսիր, այսինքն՝ Տիրոջմէն լսելով չէ որ կը քարոզեն, Տիրոջ կամքը չէ որ կը յայտնեն, այլ իրենց քարոզները՝ իրենց սեփական կամքին դրսեւորումն են, արտայայտութիւնն են:

2) Տէրը իր օրինակը տալով, ուզեց ցոյց տալ աշակերտներուն, թէ ինչպէս իր առաքելութեան նպատակը՝ ուրիշներուն սպասաւորելն է եւ ո՛չ թէ ուրիշներու կողմէ սպասաւորութիւն ընդունիլը, նոյնպէս ալ, իրենց առաքելութեան նպատակը մարդոց սպասաւորելը պէտք է ըլլայ եւ ո՛չ թէ անոնց կողմէ սպասաւորութիւն ընդունիլը:

3) Տիրոջ երկրաւոր օրերուն շատ էին աղքատներն ու հիւանդները, կոյրերն ու կաղերը, խուլերն ու համրերը, անտեսուածներն ու լքուածները, հարստահարուածներն ու իրաւագրկուածները: Ան սպասաւորեց ասոնց: Այսօր Քրիստոսի եկեղեցին կը սպասաւորէ՞ այսպիսիներուն: Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կ'ըսէ. «Արդեօք աղքատներուն կ'աւետարանէ՞նք, ինչպէս մեր Տէրը ըսաւ ու գործով ցոյց տուաւ՝ թէ աղքատն ու չքաւորը, որքն ու այրին, խեղճն ու տկարը առաջիններն ու վերջիններն են, որոնց նուիրեց իր ամբողջ ուշադրութիւնը, իր սէրը, իր համակրանքը, իր գորակցութիւնը, իր կարեկցութիւնը, իր հրաշագործ բժշկութիւնները: Ո՞ր է աղքատներուն տեղը մեր առաքելութեան մէջ: Մենք նկատի կ'առնէ՞նք զանոնք, թէ՛ յաճախ նոյնիսկ մեր հօրենական տուներու աղքատ ու համեստ պայմանները մոռնալով՝ երես կը դարձնենք անոնց, մեր ամբողջ ուշադրութիւնը, մեր համակրանքը, մեր սրտակցութիւնն ու մեր ստրկական գործակցութիւնը ընծայելով միայն հարուստներուն, յաջողակներուն, երեսելիներուն, զօրաւորներուն»:

4) Երբ Տէրը կը վկայէ թէ ինք եկաւ սպասաւորելու մարդոց եւ *«իր կեանքը շատերու համար որպէս փրկագին տալու»*, խորքին մէջ, անով կ'ուզէր աշակերտներուն սորվեցնել, որ եթէ կ'ուզեն հետագային մարդիկը փրկութեան առաջնորդել՝ պէտք է անոնց սպասաւորել սորվին, պէտք է պատրաստ ըլլան գոհողութիւններ յանձն առնելու եւ ի հարկին իրենց կեանքը գոհելու անոնց համար: Հովիւ մը կամ առաջնորդ մը որ պատրաստ չէ գոհողութիւններ

յանձն առնելու՝ չի կրնար իր խնամքին յանձնուած մարդոց փրկութեան պատճառ դառնալ:

5) «*Սպասաւորելու եւ իր կեանքը շատերու համար որպէս փրկագին տալու*»: Յիսուս աննպատակ կերպով չծառայեց. իր ծառայութեան նպատակը՝ մարդոց փրկութիւնն էր: Ուեւէ առաջնորդի կամ հովիւի առաքելութեան առաջնահերթ նպատակը մարդոց փրկութիւնը պէտք է ըլլայ: Մեր կեանքին փրկագինը, այլ խօսքով՝ փրկութեան գինը Յիսուսի արիւնն է: Կ'անդրադառնա՞նք թէ ինչ մեծ ճշմարտութեան մը առաջ կանգնած ենք: Արարածներս Արարիչին արիւնով փրկուեցանք: Մեղաւորներս Անմեղին արիւնով սրբուեցանք: Յանցապարտներս Անպարտին արիւնով մաքրուեցանք: Մեղքի ստրուկներս երկնաւոր Թագաւորին արիւնով ազատագրուեցանք:

«Երբ Յիսուս եւ իր աշակերտները Երիքովէն դուրս կ'ելլէին, մեծ բազմութիւն մը հետեւեցաւ իրեն» (Մտ 20.29):

Յիսուս Եփրայիմէն եկած էր Երիքով (Մր 10.46), եւ երբ Երիքովէն դուրս կու գար իր աշակերտներուն հետ միասին՝ «*մեծ բազմութիւն մը հետեւեցաւ իրեն*»: Այս բազմութիւնը կազմողները միայն Երիքովի մարդիկը չէին. անոնց մէջ կային Գալիլեայէն Յիսուսի հետ եկած մարդիկ. կային նաեւ Եփրայիմէն մարդիկ: Ուր որ երթար Յիսուս, իր գործերով ու խօսքերով կը գրաւէր մարդոց սիրտերը եւ զանոնք իրեն հետեւորդ կը դարձնէր: Ժողովուրդը կրնայ սիրել քարոզիչ մը, բայց կը հետեւի միայն այն հովիւներուն՝ որոնք կեանքի կը վերածեն իրենց քարոզը: Երիքովը կը գտնուի Երուսաղէմէն 22 քլմ. հիւսիս-արեւելք:

«Ճամբու եզերքին նստած երկու կոյրեր, երբ լսեցին որ Յիսուս կ'անցնի, սկսան աղաղակել. *"Ողորմէ՛ մեզի, Յիսուս, Դաւիթի՛ Որդի"*» (Մտ 20.30):

1) Կոյր էին այս երկուքը, բայց լսեցին Յիսուսի անցնելուն մասին: Մարմնաւոր հաշմանդամութիւնը չի կրնար արգելք ըլլալ մարդուն լսելու Քրիստոսի մասին եւ հետեւելու անոր. հոգեպէս

կոյր եղողն է որ չի կրնար լսել Քրիստոսի մասին, իսկ եթե լսե Քրիստոսի մասին՝ չի կրնար լսել Քրիստոսը եւ հետեւիլ անոր:

2) Մատթէոս կը խօսի երկու կոյրերու մասին, իսկ Մարկոս եւ Ղուկաս՝ մէկ կոյրի մասին (Մր 10.46-52: Ղկ 18.35-43): Ըստ երեւոյթին, Բարսիմէոսը որ իր անունովը յիշուած է (Մր 10.46), եղած է գլխաւոր աղաղակողը եւ Տիրոջ հետ խօսողը, միաժամանակ միւսէն աւելի ճանչցուած էր հանրութեան կողմէ, տրուած ըլլալով որ կը յիշուի թէ՛ իր անունը եւ թէ՛ իր հօրը անունը, եւ ճիշդ անոր համար ալ, Մարկոսի եւ Ղուկասի կողմէ միայն ինք նկատի կ'առնուի:

3) «Մկսան աղաղակել. "Ողորմէ՛ մեզի"»: Յիշեալ կոյրերը սկսան աղաղակել եւ Տիրոջ ողորմութիւնը խնդրել. եւ ինչո՞ւ. որովհետեւ անոնք Յիսուսի ողորմութեան կարիքը ունէին: Մեզմէ ո՞վ Տիրոջ ողորմութեան կարիքը չունի: Բոլորս իր ողորմութեամբ է որ կ'ապրինք ու կը գործենք: Առանց իր ողորմութեան ո՛չ կանգունը կրնայ կանգուն մնալ եւ ո՛չ ալ ինկածը կրնայ վերականգնիլ, ո՛չ մաքուրը կրնայ մաքուր մնալ եւ ո՛չ ալ մեղքով կեղտոտածը կրնայ մաքրուիլ: Այս կոյրերէն սորվինք աղաղակել: Ոեւէ անձ որ կ'անդրադառնայ թէ ինք Տիրոջ ողորմութեամբ է որ կ'ապրի, կը գործէ ու կը շնչէ՝ չի կրնար չաղաղակել: Երբ մարդ գիտակցի թէ ինք Տիրոջ ողորմութեամբ միայն կրնայ փրկուիլ՝ անպայման որ կ'աղաղակէ:

4) «Յիսուս, Դաւիթի՛ Որդի»։ Խոստացուած Փրկիչը Դաւիթի սերունդէն պիտի գար (Ես 11.1, 10: Յտ 5.5): Կոյրերը Յիսուսը «Դաւիթի Որդի» կոչելով, ցոյց տուին թէ իրենք կը հաւատային որ Յիսուս խոստացուած Փրկիչն է: Այս կոյրերուն համար Յիսուս լոկ քարոզիչ մը կամ հրաշագործ մը չէր, այլ՝ խոստացուած Փրկիչը: Գալով մեզի, ո՞վ է Յիսուս մեզի համար. լոկ հրաշագործ մը, թէ՛ մեզ սիրող ու մեր սերը վայելել ուզող քաղցր Փրկիչ մը:

«Ժողովուրդը սաստեց զանոնք որ լռեն, բայց անոնք աւելի բարձր ձայնով շարունակեցին աղաղակել. "Ողորմէ՛ մեզի, Տէ՛ր, Դաւիթի՛ Որդի"» (Մտ 20.31):

1) Յիսուսի ընկերացող մարդիկը գիտէին որ ան գործովանքով լեցուն էր հիւանդներուն հանդէպ, բայց փոխանակ կոյրերը Յիսուսի մօտ բերելու կամ Յիսուսը անոնց քով տանելու, ընդհակա-

ռակը, փորձեցին սաստել եւ լռեցնել զանոնք, *«բայց անոնք աւելի բարձր ձայնով շարունակեցին աղաղակել»*: Ի՞նչ կ'ընենք մենք եթէ մարդիկ փորձեն մեզ լռեցնել, փորձեն արգիլել որ Յիսուսի անունը կանչենք. կը լռե՞նք, թէ՛ յիշեալ երկու կոյրերուն նման կը սկսինք աւելի բարձր ձայնով աղաղակել:

2) Զարմանալի է, որ մարդիկ որոնք կը հետեւէին գթառատ Յիսուսին, անգութ գտնուեցան գթութեան կարօտ կոյրերուն հանդէպ: Այսօր ալ իրողութիւնը նոյնն է: Շատ մարդիկ կան որոնք Ողորմած Փրկիչին անունով կը խօսին, եւ սակայն իրենք անողորմ են ողորմութեան կարօտ եղողներուն հանդէպ:

«Յիսուս կանգ առաւ, իր մօտ կանչեց կոյրերը եւ հարցուց. "Ի՞նչ կ'ուզէք որ ընեմ ձեզի"» (Մտ 20.32):

1) Յիսուսը շրջապատող մարդիկը չլսեցին կոյրերուն սրտի աղաղակը, բայց Յիսուս լսեց: Բարտիմէոս կանգ չառաւ աղաղակելէ մինչեւ որ *«Յիսուս կանգ առաւ»*: Մենք ալ նոյնը պէտք է ընենք: Պէտք է աղաղակենք մինչեւ որ Տէրը ողորմի: Երբ Յիսուս տեսնէ որ մենք լուրջ ու անկեղծ ենք մեր հաւատքի աղաղակին մէջ՝ այն ատեն միայն կանգ կ'առնէ եւ իր օրհնութիւնը կը շնորհէ:

2) Ցաւի մէջ էին կոյրերը. Տէրը լսեց անոնց ձայնը երբ անոնք աղաղակեցին. Տէրը կը լսէ ցաւ ունեցողին ու զրկուածին ձայնը: Մենք կը լսե՞նք ձայնը ձայն չունեցողներուն, ձայնը չարձարուածներուն:

3) *«Իր մօտ կանչեց կոյրերը»*: Տէրը կոյրերը սաստողներուն պատուիրեց որ իր քով բերեն զանոնք (Մր 10.49): Սա կը պարզէ, թէ Աստուծոյ կամքն է որ թշուառ ու դժբախտ մարդոց դատը իրեն ներկայացուի, եւ սա հաւատացեալներուն պարտականութիւնն է: Իսկական հաւատացեալ մարդը՝ ձայն չունեցողներուն ձայնը պէտք է ըլլայ Աստուծոյ դիմաց: Ամէն ով որ բռնած է Յիսուսի ձեռքէն, պէտք է ուրիշներն ալ առաջնորդէ անոր ձեռքէն բռնելու:

4) *«Հարցուց. "Ի՞նչ կ'ուզէք որ ընեմ ձեզի"»*: Տէրը գիտէր կոյրերուն ուզածը, բայց ուզեց որ անոնք իրենց բերնով ըսէին թէ ի՞նչ կ'ուզէին, նախ, որպէսզի շուրջինները չկարծէին թէ կոյրերը դրամական օգնութիւն կ'ուզէին, եւ երկրորդ, սորվեցնելու համար մեզի

թէ Աստուծոյ կամքն է որ երբ աղօթքի կը կանգնինք, մասնաւորենք մեր խնդրանքը եւ ըսենք իրեն թէ ի՛նչ բանի կարիքը ունինք:

5) *«Ի՛նչ կ'ուզէք որ ընեմ ձեզի»*: Կոյրերուն ուղղուած Տիրոջ այս հարցումը՝ մեզի՝ ալ ուղղուած է: Ի՛նչ կ'ուզենք որ Յիսուս ընէ մեզի: Կ'ուզենք որ բանայ մեր հոգիի աչքերը, ինչպէս որ բացաւ կոյրերուն հոգիի եւ մարմինի աչքերը: Կ'ուզենք որ մեզ մեղքի խաւարէն դուրս բերէ եւ իր փրկութեան լոյսով լուսաւորէ: Կ'ուզենք որ նորոգէ մեր կեանքը եւ մեր սիրտը ուրախութեամբ լեցնէ:

«Անոնք պատասխանեցին. *“Տէ՛ր, թող մեր աչքերը բացուին”*» (Մտ 20.33):

Երբ Տէրը հարցուց կոյրերուն թէ ի՛նչ էր իրենց ուզածը, անոնք ըսին թէ կ'ուզէին որ իրենց աչքերը բացուին: Անոնք լոյսի կարիքը ունէին, եւ հետեւաբար լո՛յս խնդրեցին լոյսի Արարիչէն: Մենք եւս, երբ Տիրոջ առջեւ կենանք՝ լո՛յս խնդրենք իրմէ: Սրտի լո՛յս խնդրենք՝ որպէսզի կարենանք զինք տեսնել: Հոգիի լո՛յս խնդրենք՝ որպէսզի կարենանք զինք փառաբանել ու պաշտել: Մտքի լո՛յս խնդրենք՝ որպէսզի կարենանք իր կամքը ճանչնալ:

«Յիսուս գրաց եւ անոնց աչքերուն դպաւ: Կոյրերը անմիջապէս սկսան տեսնել եւ հետեւեցան Յիսուսի» (Մտ 20.34):

1) Երբ Տէրը դպաւ կոյրերուն աչքերուն՝ բացուեցան անոնց աչքերը: Երբ Տէրը դպնայ մեր փակ սիրտերուն՝ կը բացուին անոնք եւ կը սկսին սէր յորդիլ: Տէրը իր հպումով կրնայ ամէն փակ դուռ բանալ:

2) Երբ Տէրը դպաւ անոնց աչքերուն՝ անոնք *«անմիջապէս սկսան տեսնել»*: Երբ Տէրը դպնայ մեր հոգիի աչքերուն՝ անմիջապէս պիտի սկսինք տեսնել ինչ որ նախապէս չէինք տեսներ: Կոյր է մարդը առանց Տիրոջ հպումին:

3) Երբ սկսան տեսնել՝ *«հետեւեցան Յիսուսի»*: Ամէն ով որ կը տեսնէ՝ պէտք է հետեւի Յիսուսի: Հոգեպէս կոյր անձը չի կրնար Քրիստոսի հետեւորդ ըլլալ: Քրիստոսի ձեռքով բժշկուողը՝ Քրիստոսի հետեւորդ պէտք է ըլլայ:

«Երբ Երուսաղեմի մօտեցան եւ հասան Բեթփագէ, Ձիթենեաց լերան կողին, Յիսուս իր աշակերտներէն երկուքը դրկեց՝ անոնց պատուիրելով. *"Գացէք սա դիմացի գիւղը եւ անմիջապէս հոն կապուած էշ մը պիտի գտնէք իր աւանակին հետ. քակեցէք եւ ինծի բերէք: Եւ եթէ մէկը առարկէ, ըսէք. "Տէրը պէտք ունի", եւ անմիջապէս թոյլ պիտի տայ ձեզի"*» (Մտ 21.1-3):

1) Յիսուս Երիքովէն ճամբայ ելաւ երթալու համար Երուսաղեմ: Երբ հասան Բեթփագէ (Ձիթենեաց լերան արեւելեան կողին գտնուող գիւղակ մըն էր), հոն կանգ առաւ, եւ աշակերտներէն երկուքին պատուէր տուաւ «դիմացի գիւղը» երթալու. ակնարկութիւնը Բեթանիա գիւղին է, որ կը գտնուէր Ձիթենեաց լերան վրայ: Տէրը երկու աշակերտները հոն դրկեց, եւ անոնց ըսաւ թէ հոն կապուած էշ մը պիտի գտնեն իր աւանակին հետ. պատուիրեց անոնց որ քակեն զանոնք եւ քովը բերեն, եւ անոնց ըսաւ որ եթէ առարկութիւն ընող ըլլայ՝ անոր ըսեն. *«Տէրը պէտք ունի»*: Արդարեւ, առարկութիւն ընող եղաւ, որովհետեւ էշն ու աւանակը ունէին իրենց տէրերը (Ղկ 19.33-34: Մր 11.5):

2) Յիսուսի պատուէրը աշակերտներուն որ առարկութիւն ընողներուն ըսեն՝ *«Տէրը պէտք ունի»*, յստակօրէն ցոյց կու տայ, թէ Յիսուս Բեթանիայի մէջ յարգուած ու ճանչցուած էր իբրեւ Տէր, եւ վստահաբար, այս անունը կամ տիտղոսը իրեն տրուեցաւ իր բարեկամին՝ Ղազարոսին յարութիւն տալէ ետք: Կասկած չկայ որ Բեթանիացիներ տեսնելով *«չորս օրէ ի վեր թաղուած»* Ղազարոսին յարուցուիլը Քրիստոսի մէկ հրամանով՝ անդրադարձան որ ան Օրէնքի ուսուցիչներուն նմանող սովորական անձ մը չէր, այլ՝ գերմարդկային զօրութիւն ունեցող անձ մը:

3) *«Հասան Բեթփագէ»*: Բեթփագէն քահանաներու գիւղ մըն էր. հոն կը պահուէին այն գառնուկները որոնք Աստուծոյ պէտք էր ընծայուէին տաճարին մէջ: Եւ ճիշդ անոր համար ալ, Քրիստոս, որ մեր մեղքերու քաւութեան համար իր անձը պիտի մատուցանէր երկնաւոր Հօր իբրեւ անարատ գառնուկ ու անուշահոտ պատա-

րագ՝ Բեթփագէ եկաւ, հոնկէ տարուելու համար Երուսաղէմ մեծ փառքով, Ճիշդ ինչպէս զատկական զանունը մեծ հանդիսութեամբ եւ ուրախութեամբ կը տարուէր Երուսաղէմ (Մխիթար Վրդ. Սեբաստացի):

4) Էշն ու աւանակը ուրիշին սեփականութիւնն էին, բայց Յիսուս պահանջեց կարճ ժամանակի մը համար զանոնք ունենալ: Այս իրողութիւնը կը պարզէ, թէ ինչ որ մարդիկ ունին՝ Տիրոջ կը պատկանի, եւ Տէրը կատարեալ իրաւունքը ունի զանոնք պահանջելու մեզմէ երբ որ ուզէ, եւ գործածելու զանոնք՝ ինչպէս որ ուզէ, իր փառքին համար:

5) Համաձայն որոշ մեկնիչներու, երկու աշակերտները որոնք դրկուեցան Էշն ու աւանակը բերելու Պետրոս եւ Յովհաննէս առաքեալներն են: Պետրոսը իր ունեցած մեծ տարիքին համար կը ներկայացնէ Հին Կտակարանի մարգարէները, իսկ Յովհաննէս իր ունեցած պզտիկ տարիքին համար կը ներկայացնէ Նոր Կտակարանի ժողովուրդը:

6) Յիսուս երկու աշակերտներուն ըսաւ որ եթէ մէկը առարկութիւն ընէ, անոր ըսեն՝ *«Տէրը պէտք ունի»*, եւ ան *«անմիջապէս թոյլ պիտի տայ ձեզի»*: Գալով մեզի, եթէ Տէրը պէտք ունենայ մեզի՝ մենք անմիջապէս կ'ընդառաջենք: Եթէ բան մը ուզէ մեզմէ՝ անմիջապէս կը յանձնենք: Եթէ գործ մը պահանջէ՝ անմիջապէս կը կատարենք զայն: Ճիշդ է որ Տէրը բանի մը պէտք չունի, եւ Ճիշդ է որ Տէրը գործ մը կատարելու համար մեր օգնութեան կարիքը չունի, բայց Տէրը իր մեծ սերէն ու մեծ ծրագիրէն մղուած կ'ուզէ՝ ու կը պահանջէ՝ որ օգնենք, տանք, ընդառաջենք, ընենք, իր այգիին մէջ տքնինք, աշխատինք, յոգնինք, արցունք ու քրտինք թափենք. եւ ինչո՞ւ. որպէսզի վարձատրէ մեզ, իր փառքով երկինքի մէջ օրհնէ մեզ:

«Ասիկա պատահեցաւ, որպէսզի իրականանայ ինչ որ Տէրը ըսած էր մարգարէին բերնով. *«Երուսաղէմի ըսէք.- Ահա թագաւորդ քեզի կու գայ. անիկա հեզ է, նստած՝ իշու մը աւանակին վրայ»* (Մտ 21.4-5):

1) Մատթէոս կը յիշէ Զաքարիա մարգարէին խօսքը (Զք 9.9) եւ ցոյց կու տայ անոր կատարումը Քրիստոսով, որպէսզի համոզէ իր

ընթերցողները, յատկապես հրեաները, թե Յիսուս ինքն է խոստացուած Մեսիան, որուն միջոցաւ իրենց լրումը կը գտնեն բոլոր կանխասաց մարգարէութիւնները:

2) «*Երուսաղէմի ըսէք*». բառացի՝ «*Ըսէք Սիոնի աղջկան*»: Երուսաղէմը կը կոչուի «Սիոն», որովհետեւ Սիոն լեռը կը գտնուի Երուսաղէմի մէջ, իսկ անոր բնակիչները փոխաբերական առումով կը կոչուին «Սիոնի աղջիկ» կամ «Սիոնի դուստր»: Բայց ոչ միայն Երուսաղէմի բնակիչները կը կոչուին «Սիոնի աղջիկ», այլեւ՝ նոյնինքն Երուսաղէմ քաղաքը, նախ, անոր համար որ քաղաքի մը անունը իգականաբար կը գործածուի, եւ երկրորդ, անոր համար որ հոգեւոր հասկացողութեամբ Երուսաղէմ քաղաքը կը պատկերացնէ եւ կը նշանակէ Քրիստոսի եկեղեցին, որ վերին Սիոնի, այսինքն՝ երկինքի արքայութեան դուստրն է: Արդ, եթէ երբեք եկեղեցին Քրիստոսի հարսն ու կինն է (Յտ 18.23, 19.7,8, 21.2,9, 22.17), եւ եթէ երբեք Երուսաղէմը (Սիոնը) կը նշանակէ երկնային Երուսաղէմը, բնական է որ անիկա կոչուի «դուստր Սիոնի»:

3) «*Ահա թագաւորդ քեզի կու գայ. անիկա հեզ է*»: Հոս Յիսուս կը կոչուի «թագաւոր» եւ «հեզ»: Ան հեզ է եւ թագաւորն է հեզերուն: Աւանակը հեզ է եւ հեզութեան նշանակ: Ուստի աւանակի վրայ նստիլը ցոյց կու տայ թէ Յիսուս հեզ թագաւոր է, եւ իր թագաւորութիւնն ալ՝ հեզերուն թագաւորութիւնն է: Հպարտ ու ամբարտաւան մարդիկ մուտք պիտի չգործեն երկինք:

4) Էշը բեռ շալկող կենդանին է, իսկ աւանակը՝ ոչ: Այս իրականութենէն մեկնելով, որոշ մեկնիչներ էշը նկատած են խորհրդանիշ Մովսիսական Օրէնքին որ ծանր բեռան մը նման դրուած էր հրեաներուն ուսերուն, իսկ աւանակը՝ խորհրդանիշ Շնորհքին, որ բեռ չէ, այլ մեղքին բեռը վերցնողը: Համաձայն Յովհաննէս Երզնկացիին, էշը կը ներկայացնէ հրեայ ժողովուրդը (որ կ'ապրէր Օրէնքի բեռան տակ), իսկ աւանակը՝ հեթանոսները:

5) Ձին նշանակ է պատերազմի, իսկ աւանակը՝ հաշտութեան ու խաղաղութեան: Յիսուս ձիու վրայ նստելով չմտաւ Երուսաղէմ, որ անոր ղեկավարներուն դէմ պատերազմ հռչակել պիտի նշանակէր. այլ աւանակի վրայ նստելով մտաւ, պարզելու թէ ինք աշխարհ եկած էր հաշտութիւն ու խաղաղութիւն գոյացնելու Աստուծոյ եւ մարդոց միջեւ: Յիսուս այսօր տակաւին աւանակի վրայ նստած է,

այլ խօսքով՝ տակաւին հաշտութեան ու խաղաղութեան ձեռք կ'երկարէ անապաշխար մարդոց, բայց պիտի գայ ժամանակ երբ ձիւ վրայ նստած աշխարհ պիտի գայ, պատերազմելու համար նեղին ու անոր հետեւորդներուն դէմ (Յտ 19.11,19,21):

6) Իսրայէլի դատաւորները դատաստան ընելու համար երբ քաղաք մը պիտի երթային՝ կը նստէին իշու կամ իշու մը աւանակին վրայ (Դտ 5.10, 10.4): Եւ հետեւաբար, իշու կամ իշու աւանակին վրայ նստելով Երուսաղէմ մտնելը ցոյց կու տայ Յիսուսի դատաւորական հանգամանքը: Եթէ նկատի առնենք որ աւանակը թէ՛ հաշտութեան եւ թէ՛ դատաստանի նշանակ է, յստակ կը դառնայ, թէ անոնք որոնք կը մերժեն Յիսուսի իրագործած հաշտութիւնն ու պարգեւած խաղաղութիւնը՝ ենթակայ կ'ըլլան անոր դատաստանին:

«Աշակերտները գացին եւ կատարեցին ինչ որ Յիսուս պատուիրեց իրենց: Բերին էշն ու աւանակը եւ իրենց վերարկուները անոնց վրայ դրին: Ապա Յիսուս նստաւ աւանակին վրայ» (Մտ 21.6-7):

1) Ուշագրաւ է աշակերտներուն հնազանդութիւնը: Տէրը պատուէր տուաւ անոնց, եւ անոնք *«գացին եւ կատարեցին ինչ որ Յիսուս պատուիրեց իրենց»*: Մենք եւս, իբրեւ հաւատարիմ աշակերտները Քրիստոսի, պէտք է կատարենք ինչ որ ան կը պատուիրէ մեզի:

2) Անոնք չմտածեցին եւ չմտահոգուեցան թէ ի՛նչպէս կրնային ուրիշին էշն ու աւանակը առնել եւ իրենց Տիրոջ բերել, որովհետեւ կը վստահէին Տիրոջ նախախնամութեան: Եթէ վստահինք Տիրոջ նախախնամութեան՝ ոչինչ մեզ պիտի մտահոգէ երբ ան գործ մը յանձնէ մեզի:

3) *«Բերին էշն ու աւանակը»*: Եթէ էշը կը ներկայացնէ հրեայ ժողովուրդը, եւ աւանակը՝ հեթանոսները, պարզ կը դառնայ որ զանոնք Յիսուսի բերելու արարքը ցոյց կու տայ, թէ հրեայ ու հեթանոս բոլորը հրաւիրուած են Քրիստոսի գալու:

4) *«Իրենց վերարկուները անոնց վրայ դրին»*: Թանկագին կերպասի կամ ոսկեհուռ կտոր մը կը զետեղուէր իշուն կամ ձիուն

վրայ երբ մեծ պաշտօն ունեցող մարդիկ անոնց վրայ պիտի նստին: Աշակերտները աղքատ էին. իրենց հետ ո՛չ կերպաս ունեին եւ ո՛չ ալ ոսկեհուռ կտոր. բայց ինչ որ ունեին՝ ատո՛նք դրին իշուն ու աւանակին վրայ, իրենց վերարկուները: Աշակերտներէն սորվինք Յիսուսի տրամադրութեան ներքեւ դնել ինչ որ ունինք: Պայման չէ որ հարուստ ըլլանք, որպէսզի տա՛լ սորվինք Աստուծոյ փառքին համար. տալու համար կամեցողութի՛ն պէտք է ունենանք եւ ո՛չ թէ հարստութիւն: Այրի կինը մեծ գումար չունէր, բայց ինչ որ ունէր՝ Աստուծոյ փառքին յատկացուց, եւ Յիսուս գնահատեց անոր ըրածը (Ղկ 21.2-4), որովհետեւ չնայեցաւ անոր տուածի քանակին, այլ սրտի յօժարութեան ու բարի կամքին: Մարդիկ տրուածին է որ կը նային, մինչդէռ Յիսուս տուողին ու անոր սրտին է որ կը նայի:

5) «Նստաւ աւանակին վրայ». բառացի՝ «անոնց վրայ»: Յիսուս վստահաբար չէր կրնար իշուն ու աւանակին վրայ միաժամանակ նստիլ: «Անոնց» ըսելով կրնայ ակնարկութիւնը վերարկուներուն ըլլալ:

«Ժողովուրդէն շատեր իրենց վերարկուները կը փռէին ճամբուն վրայ, ուրիշներ ծառերէն ոստեր կը կտրէին եւ կը տարածէին ճամբուն վրայ» (Մտ 21.8):

1) Հետեւեալ հինգ կէտերը քաղուած են Յովհաննէս Երզնկացիին մեկնութենէն: Կատարած ենք յաւելումներ.-

ա) Ծերերը իրենց վերարկուները կը փռէին ճամբուն վրայ, իսկ պատանիները ծառերու ոստեր կը տարածէին, որովհետեւ զարուն էր եղանակը, եւ կը նշանակէր այն հոգեւոր զարունը եւ մահուան դէմ այն յաղթութիւնը որ Քրիստոս պիտի իրագործէր իր խաչելութեամբ:

բ) Ինչպէս մոզերը բացայայտեցին Յիսուսի թագաւոր ըլլալը երբ անոր ոսկի տուին, Քահանայապետ ըլլալը՝ երբ անոր կնդրուկ տուին, եւ մեր փրկութեան համար իր մեռնիլը՝ երբ անոր զմուռս տուին, այնպէս ալ, ժողովուրդը ծառերու ճիւղեր տարածելով Յիսուսի առջեւ, բացայայտեց թէ ա՛ն է երկրի վրայ ծառեր ու ծառերուն վրայ ծաղիկներ ստեղծողը, եւ Արարիչը ամբողջ բնութեան:

զ) Գետնի վրայ տարածուած ոստերը արմաւենի եւ ձիթենի էին, որոնք կ'ընծայուէին Աստուծոյ եւ թագաւորներու: Եւ հետեւաբար, գետնի վրայ արմաւենի եւ ձիթենի տարածելով, ժողովուրդը Յիսուսի Աստուած ու թագաւոր ըլլալը կը յայտարարէր, թէպէտ՝ «անգիտակցաբար»:

դ) Արմաւենին հասակով բարձր է եւ քաղցր: Անոր բարձրութիւնը կը նշանակէ՝ Յիսուսի գալուստը բարձրերէն՝ երկինքէն (Յե 3.31), իսկ քաղցրութիւնը՝ անոր համեղ վարդապետութիւնը:

ե) Ձիթենին կը ներկայացնէ ողորմութեան իւղը, ինչպէս նաեւ՝ մկրտութեան շնորհքին օծումը, եւ սա կը պարզէ թէ մեր փրկութիւնը Տիրոջ ողորմութեան արդիւնքն է:

2) Վերարկուները գետնի վրայ փռելը՝ Յիսուսի հանդէպ մեծ սիրոյ ու յարգանքի արտայայտութիւն էր: Մենք մեր վերարկուները փռած ենք Յիսուսի ոտքերուն առջեւ. այլ խօսքով՝ մեր սէրը արտայայտած ենք իրեն հանդէպ, եւ եթէ արտայայտած ենք՝ ատիկա ի՞նչպէս ըրած ենք: Մեր սէրը Յիսուսի հանդէպ արտայայտելը խօսքով չ'ըլլար, այլ՝ գործնապէս: «Կը սիրեմ Յիսուսը» ըսելը ցոյց չի տար թէ մենք կը սիրենք զինք, այլ՝ իր անուան փառքին համար սիրոյ արարքներ կատարելը: Որքա՛ն մարդիկ կան, որոնք Յիսուսի անունով կը խօսին, բայ Յիսուսի անուան փառքին համար չեն գործեր. «Յիսուս կը սիրէ աղքատները» կ'ըսեն, բայց իրենք ոչինչ կ'ընեն աղքատներուն համար:

3) Ծառերու ոստեր տարածելը՝ հոգեկան բերկրանքի արտայայտութիւն է: Եթէ լեցուն ենք Յիսուսի ուրախութեամբ՝ ի՞նչպէս կ'արտացոլացնենք այդ ուրախութիւնը մեր առօրեայ կեանքին մէջ: Եթէ լեցուն ենք փրկութեան ուրախութեամբ՝ ի՞նչպէս կ'արտայայտենք ատիկա: Եթէ մարդիկ դիտեն մեր կեանքը, Քրիստոսի ուրախութիւնը կը տեսնեն մեր կեանքին մէջ: Տիրոջ ուրախութիւնը մեր զօրութիւնն է (Նե8.10): Տիրոջ ուրախութեամբ լեցուած մարդիկը զօրաւոր կ'ըլլան կեանքի նեղութեանց ու փորձութեանց դիմաց: Այսօրուան հաւատացեալներուն կեանքին մէջ ո՛չ մէկ զօրութիւն կը գտնենք, ո՛չ սիրելու զօրութիւն եւ ո՛չ ալ ներելու զօրութիւն, ո՛չ Տիրոջ փառքին համար գործելու զօրութիւն եւ ո՛չ ալ Տիրոջ անուան համար հալածանքը ուրախութեամբ տանելու զօրութիւն, որովհետեւ անոնք միայն անունով քրիստոնէայ են (Յյտ 3.1: Բ.Կր 13.5):

«Եւ ամբողջ բազմութիւնը, որ թափօրին մէջ Յիսուսի առջեւէն կ'երթար կամ կը հետեւէր իրեն, կ'աղաղակէր. *"Օրհնութի՛ւն Դաւիթի Որդիին, օրհնեալ է ան՝ որ կու գայ Տիրոջ անունով: Օրհնութի՛ւն Բարձրեալին"*» (Մտ 21.9):

1) Մեծ բազմութիւն կ'ընկերանար Յիսուսի: Բազմութեան մէկ մասը Տիրոջ առջեւէն կը քալէր եւ մէկ մասն ալ անոր կը հետեւէր: Բազմութեան մէջ կային Երիքովցիներ, որոնցմէ շատեր ականատես եղած էին երկու կոյրերուն բժշկութեան. կային Զատկական տօնին առիթով Երուսաղէմ գացող Գալիլեացիներ, որոնք ականատես եղած էին Յիսուսի գործած մեծամեծ հրաշքներուն. կային Բեթփազէն եւ Բեթանիայէն իրեն միացող հետեւորդներ, որոնք տեսած էին Ղազարոսի յարութիւնը կամ գէթ լսած էին այդ մասին: Բազմութեան մէջ կային անշուշտ Յիսուսի աշակերտներն ու անմիջական հետեւորդները:

2) «Օրհնութի՛ւն». բառացի՝ «Ովսաննա՛», որ օգնութեան կանչ մըն է, եւ կը նշանակէ՝ «կ'աղաչենք, փրկէ՛», կամ՝ «հի՛ մա փրկէ՛»: Սղ 118.25-ը արտացոլացնող այս բառը Ժամանակի ընթացքին փառաբանական բացազանչութեան վերածուեցաւ, որուն համար ալ Գրաբարը զայն «օրհնութի՛ւն» կը թարգմանէ (Զարեհ Արք. Ազնաւորեան):

3) Երկրաւոր Երուսաղէմ Տիրոջ մուտքը եւ անոր փառաբանուիլը կը նախապատկերացնէ անոր մուտքը երկնաւոր Երուսաղէմ, ուր փառաբանութեամբ պիտի ընդունուէր հրեղէն մարմիններուն կողմէ:

4) «*Օրհնեալ է ան՝ որ կու գայ Տիրոջ անունով*»: Յիսուս ոչ միայն օրհնեալ երկնաւոր Հօր անունով եկաւ, այլեւ եկաւ իբրեւ Օրհնեալ, եւ ո՛չ միայն Տիրոջ անունով եկաւ, այլեւ եկաւ իբրեւ Տէր:

5) Յիսուսի բոլոր հետեւորդները կը փառաբանէին զինք երբ կը մտնէր Երուսաղէմ: Գալով մեզի, եթէ մենք ալ Յիսուսի հետեւորդներ ենք՝ մենք եւս պէտք է փառաբանենք զինք: Այսօր Յիսուսի հետեւորդներուն կեանքին մէջ մենք փառաբանութիւն չենք գտներ: Փառաբանութիւնը խօսքով չ'ըլլար, փառաբանական երգեր երգելով կամ «քեզ կը փառաբանեմ Տէր» ըսելով չ'ըլլար. մեր կեանքն ու մեր գործերը իրենք պէտք է փառաբանեն Տէրը, իրենք պէտք է պատմեն փառքը Տիրոջ:

«Երբ Յիսուս Երուսաղէմ մտաւ, ամբողջ քաղաքը դողդեցաւ: *"Ո՞վ է ասիկա"*,- կը հարցնէին քաղաքի բնակիչները: Եւ ամբողջը կը պատասխանէր. *"Ասիկա Յիսուս մարգարէն է, Գալիլէայի Նազարէթ քաղաքէն"*» (Մտ 21.10-11):

1) *«Երուսաղէմ մտաւ»*: Յիսուս Երիքովէն ճամբայ ելաւ Երուսաղէմ երթալու համար: Երիքովէն Երուսաղէմ երկարող մէկ ճամբայ կար միայն, եւ այդ ճամբան կ'անցնէր Ձիթենեաց լեռնէն: Ուստի, եթէ մէկը ուզէր Երիքովէն Երուսաղէմ երթալ, պէտք էր անցնէր Ձիթենեաց լեռնէն: Յիսուս իր յաղթական երթը սկսաւ Ձիթենեաց լեռնէն. հոնկէ իջաւ Կեդրոն կոչուած ձորակը, որ Ձիթենեաց լեռը կը բաժնէր Երուսաղէմէն, հոնկէ բարձրանալու համար Երուսաղէմ: Քրիստոսէ վեց դար առաջ, Տէրը յայտնած էր Զաքարիա մարգարէին միջոցաւ, թէ ինք ժամանակներու աւարտին կանգ պիտի առնէ Ձիթենեաց լեռան վրայ, եւ հոնկէ ճամբայ պիտի ելլէ իր բոլոր սուրբերուն հետ միասին երկիր գալու եւ երկրի վրայ մէկ ու միակ թագաւոր իբրեւ հռչակուելու (Ձք 14.4-9): Յիսուս Ձիթենեաց լեռնէն սկսաւ իր յաղթական երթը, ցոյց տալու համար, թէ ինքն է Հին Կտակարանի այն Տէրն ու Աստուածը, որ խոստացեր էր իր սուրբերուն հետ միասին Ձիթենեաց լեռնէն ճամբայ ելլել դէպի երկիր, դէպի մեր աշխարհը, հոս՝ այս երկրի վրայ, յայտարարուելու ու ճանչցուելու իբրեւ մէկ ու միակ թագաւոր՝ մէկ ու միակ ժողովուրդով մը: Մեկնիչներ Ձիթենեաց լեռը խորհրդանիշ նկատած են երկինքին, եւ հաստատած են, թէ Յիսուս երկնային Ձիթենեաց լեռնէն է որ իր սուրբերուն հետ միասին պիտի յայտնուի երկրորդ անգամ: Որոշ մեկնիչներ կ'ըսեն, թէ Ձիթենեաց լեռնէն դէպի Կեդրոնի ձորակը իջնելը՝ կը նշանակէ Քրիստոսի խոնարհումը երկինքի բարձունքէն դէպի երկիր. Կեդրոնի ձորակէն Երուսաղէմ բարձրանալը՝ կը նշանակէ Քրիստոսի խաչ բարձրանալը. իսկ յարութենէն ետք դարձեալ Ձիթենեաց լեռան վրայ իր հանդիպումը իր աշակերտներուն հետ եւ այդ լեռնէն դէպի երկինք բարձրանալը՝ կը նշանակէ իր աստուածային փառքին մէջ մտնելը:

2) *«Ամբողջ քաղաքը դողդեցաւ»*: Երբ Յիսուս մօտեցաւ Երուսաղէմի եւ մուտք գործեց հոն, իրեն ընկերացող մեծ բազմութեան միացան նաեւ Երուսաղէմի բնակիչները, որոնք միահամուռ կեր-

պով «Յիսուսը դիմաւորելու էլան» (Յհ 12.18), եւ այդ ձեւով ամբողջ քաղաքը դղրդեցաւ: Տեսարանը ա՛յնքան տպաւորիչ ու ցնցիչ էր, որ Փարիսեցիները պահ մը զարմացած իրարու ըսին. «*Կը տեսնէ՞ք որ բան մըն ալ չենք կրնար ընել. ահա ամբողջ աշխարհը իրեն կը հետեւի*» (Յհ 12.19): Այո՛, պիտի գայ ժամանակ երբ ամբողջ աշխարհը պիտի հետեւի Յիսուսին, պիտի պաշտէ ու փառաբանէ Յիսուսը, եւ սա տեղի պիտի ունենայ իր երկրորդ գալուստէն ետք, երբ պիտի նորոգէ աշխարհի երեսը, եւ իրմով նորոգուածները հոն պիտի բնակեցնէ, եւ այդ ձեւով պիտի իրականանայ Տիրոջ խօսքն ու խոստումը. «*Արդարները պիտի ժառանգեն երկիրը ու յաւիտեան անոր մէջ պիտի բնակին*» (Մդ 37.29), եւ այդ նոր երկրին մէջ արդարներն ու արդարութիւնը պիտի իշխեն (Բ.Պտ 3.13):

3) «*Ամբողջ քաղաքը դղրդեցաւ*»: Հոն ուր Յիսուս մուտք գործէ՝ դղրդացում ու շարժում կը յառաջացնէ այդտեղ: Եթէ մուտք գործէ մեր սիրտերէն ներս՝ կը դղրդացնէ զանոնք իր սիրով: Եթէ մուտք գործէ մեր հոգիներէն ներս՝ կը դղրդացնէ զանոնք իր ուրախութեամբ: Եթէ մուտք գործէ մեր կեանքէն ներս՝ կը դղրդացնէ զայն իր ներկայութեամբ:

4) Երուսաղէմացիներ հարց տուին Յիսուսի ընկերացող ամբոխին թէ ո՞վ է այն մարդը որուն կը հետեւէին: Անոնք պատասխանեցին՝ «*ասիկա Յիսուս մարգարէն է, Գալիլեայի Նազարէթ քաղաքէն*»: Յիսուս ծնած էր Բեթլեհէմի մէջ, բայց փոքր տարիքէն փոխադրուեցաւ Գալիլեայի Նազարէթ քաղաքը, ուր ապրեցաւ ու մեծցաւ (Ղկ 2.39-40), եւ անոր համար ալ ճանչցուեցաւ Նազովրեցի անունով: Իրեն ընկերացող մարդոց համար ան լոկ մարգարէ մըն էր. իսկ ո՞վ է Յիսուս մեզի՝ համար: Եթէ մարդիկ հարց տան մեզի թէ մենք որո՞ւ կը հետեւինք, ի՞նչ պատասխան կամ ի՞նչ վկայութիւն պիտի տանք: Արդեօ՞ք Յիսուս մեր կեանքին մէջ ապրող ու մեզ ապրեցնող Աստուածն է: Ո՞վ է Յիսուս մեզի համար. սոսկ փորձութիւններէ ազատող Տէր մը, որուն կրնանք դիմել ամէն անգամ երբ փորձութեան ենթարկուինք, թէ բարեկամ մը՝ որուն մտերմութիւնը կը փնտռենք ու կը հետապնդենք: Ո՞վ է Յիսուս մեզի համար. յաջողութիւններ պարգեւօղ մը միայն, թէ նոյնիսկ Պարգեւ մը՝ Հօրը կողմէ մեզի շնորհուած. օրհնութիւն տուող մը, թէ՛ տրուած օրհնութիւնն իսկ, մեր կեանքն ու կեանքի ուրախութիւնը:

«Ապա Յիսուս տաճար մտաւ եւ դուրս վնասեց բոլոր անոնք, որոնք տաճարի շրջափակին մէջ առուծախ կ'ընէին. Լումայափոխներուն սեղանները եւ աղանեվաճառներուն աթոռները շրջեց» (Մտ 21.12)⁸:

1) Տաճարին Տէրը տաճար մտաւ եւ սրբապղծութիւն գտաւ հոն, եւ մաքրագործեց զանիկա: Այս իրողութիւնը կը պարզէ, թէ Յիսուս կ'ուզէ իր եկեղեցին մաքուր տեսնել. չ'ուզեր անմաքրութիւն տեսնել հոն: Եւ սակայն, ո՛չ որ կրնայ ուրանալ, թէ անմաքրութիւնը վաղուց մուտք գործած ու պղծած է Քրիստոսի եկեղեցին: Մեղքը բոյն հաստատած իր եկեղեցիին մէջ, որ իր արիւնով կազմեց: Եկեղեցին սակայն, որ Աստուծոյ արքայութեան մանրանկարն է երկրի վրայ, յաւերժապէս չի կրնար մեղքի ճիրաններուն մէջ մնալ: Երբ եկեղեցւոյ գլուխը՝ Քրիստոս յայտնուի, *«իր հրեշտակները պիտի դրկէ, որոնք իր արքայութենէն պիտի հաւաքեն բոլոր անոնք որ զայթակրութեան պատճառ կ'ըլլան եւ չարիք կը գործեն»* (Մտ 13.41):

2) Տաճարին մաքրագործումը ցոյց կու տայ Քրիստոսի քահանայապետական պաշտօնը: Այս մաքրագործումը նախօրինակն է այն մեծ ու վերջնական մաքրագործումին, որ երկնաւոր Քահանայապետը պիտի կատարէ իր տաճարին (եկեղեցիին) մէջ, երբ երկրորդ անգամ իր փառքով յայտնուի, ինչպէս ըսի:

3) *«Տաճարի շրջափակին մէջ»*. բառացի՝ *«տաճարին մէջ»*: Անցեալին «տաճար» ըսելով չէին հասկնար քարեղէն այն կառոյցը ուր պաշտամունք կը մատուցուէր, այլ՝ ամբողջ շրջափակը, ուր հեթանոսներուն մուտքը եւս արտօնուած էր, եւ հոս էր որ առուծախ կ'ըլլար: Հոս էր որ վաճառորդներ աղանի, ոչխար ու արջառ կը բերէին ծախելու համար հեռու շրջաններէ եկած ուխտաւորներուն:

4) Տօներու առիթով լումայափոխներ ալ կ'ըլլային տաճարի շրջափակին մէջ, որոնք կ'օգնէին օտար երկիրներէ ուխտի եկող հրեաներուն իրենց դրամները փոխելու եւ տաճարին տուրքը վճարելու:

5) Տաճարի շրջափակին մէջ յատուկ գաւիթներ կառուցուած էին, ուր ուխտաւորներ կը պատրաստուէին իրենց կրօնական պարտա-

⁸ Տե՛ս նաեւ՝ Յհ 2.14-16ի բացատրութիւնը:

ւորութիւնները կատարելու համար, բայց հրեայ վաճառորդներ զանոնք չարաշահութեան կեդրոններու վերածած էին, եւ ճիշդ ասիկա էր որ ընդվզեցուց Յիսուսը: Քահանաներ եւ Օրէնքի ուսուցիչներ համաձայնութիւն կնքած ըլլալով վաճառորդներու հետ՝ կ'օգտուէին անոնցմէ նիւթապէս, եւ անոր համար ալ լուռ կը մնային գործուած անիրաւութեանց առջեւ: Այսօր ալ, Քրիստոսի եկեղեցիին մէջ կան շատ հովիւներ ու առաջնորդներ, որոնք կը տեսնեն մեղքը եկեղեցիին մէջ ու կը լռեն, որպէսզի նիւթական իրենց շահի աղբիւրները չկորսնցնեն:

«Եւ ըսաւ անոնց.- Սուրբ գիրքերուն մէջ գրուած է. *"Իմ տունս աղօթքի տուն պիտի կոչուի"*, մինչ դուք զայն աւազակներու որջի վերածած էք» (Մտ 21.13):

Յիսուս տաճարն ու անոր շրջափակը պղծող մարդոց կը յիշեցնէ Աստուծոյ խօսքն ու խոստումը, թէ՛ իր տունը աղօթքի տուն պիտի կոչուի (Ես 56.7): Այս յիշեցումով, Տէրը կը յայտնէ թէ տաճարը Աստուծոյ հետ երկխօսութեան մէջ մտնելու եւ անոր ներկայութեամբ լեցուելու վայր մը պէտք է ըլլայ: Հրեաներ սակայն ոչ միայն չէին կրցած տաճարը աղօթավայրի վերածել, այլ ընդհակառակը, զանիկա *«աւազակներու որջի վերածած էին»*: Այս պատկերը Յիսուս քաղեց Երեմիայի գիրքէն. *«Այս տունը որ իմ անունովս կոչուած է, միթէ ձեր աչքերուն առջեւ աւազակներու քարա՞յր եղաւ»* (7.11): Այսօր եթէ Տէրը մուտք գործէ մեր եկեղեցիներէն ներս՝ նոյն խօսքը պիտի ըսէ:

«Տաճարին մէջ Յիսուսի մօտեցան կոյրեր ու կաղեր, եւ անիկա բժշկեց զանոնք» (Մտ 21.14):

Յիսուս տաճարի շրջափակը մաքրագործելէ եւ հոն առուծախ ընող վաճառորդները յանդիմանելէ անմիջապէս ետք՝ բժշկեց իրեն մօտեցող կոյրերն ու կաղերը: Իր այս արարքով ան բացայայտեց, թէ ինք աշխարհ եկած էր բժշկելու իր տաճարին կուրութիւնն ու կաղութիւնը: Կոյրերն ու կաղերը իրենք մօտեցան Յիսուսի, եւ ան բժշկեց զիրենք: Իր եկեղեցւոյ կոյրերն ու կաղերը անձնապէս պէտք

է մօտենան իրեն, եթէ կ'ուզեն բժշկուիլ: Տաճարի շրջափակին մէջ այս բժշկութիւնները կը նախապատկերացնեն այն վերջնական բժշկութիւնը որ Յիսուս պիտի բերէ իր հաւատացեալներուն (Յտ 21.4), երբ ինք պիտի դառնայ անոնց տաճարը (Յտ 21.22):

«Երբ աւագ քահանաները եւ Օրէնքի ուսուցիչները տեսան Յիսուսի կատարած հրաշքները եւ լսեցին աղաղակը մանուկներուն, որոնք տաճարին մէջ կը գոչէին. *"Օրհնութիւն Ղաւիթի Որդիին"*, բարկացան եւ Յիսուսի ըսին. *"Կը լսէ՞ս ինչ կ'ըսեն ատոնք"*: Յիսուս պատասխանեց.- Այո՛, չէ՞ք կարդացած Սուրբ գիրքին սա խօսքը, թէ *"Մանուկներու եւ կաթնկեր երեխաներու բերնով գովեստ հիւսեցիր"*» (Մտ 21.15-16):

1) Մանուկները տեսնելով Յիսուսի գործերն ու հրաշքները եւ տաճարին մէջ անոր կատարած մաքրագործումը, սկսան զինք փառաբանել եւ ըսել. *«Օրհնութիւն Ղաւիթի Որդիին»*: Մենք եւս, յիշեալ մանուկներուն նման պէտք է փառաբանենք Քրիստոսը՝ մեր կեանքին մէջ ու մեր կեանքին համար իր կատարած գործերուն համար: Եթէ չենք անդրադառնար մեր կեանքին մէջ Տիրոջ կատարած գործերուն ու հրաշքներուն՝ չենք կրնար զինք փառաբանել: Տիրոջ գործերը՝ Տիրոջ փառքը կը կազմեն, անոր փառքը կը պատմեն: Եթէ բարի սիրտ ունինք՝ այդ Տիրոջ գործն է, պէտք է մեր սրտին համար փառաբանենք զինք: Եթէ գոհունակ եւ ուրախ հոգի ունինք՝ այդ Տիրոջ գործն ու հրաշքն է, պէտք է մեր հոգիին համար փառաբանենք զինք: Եթէ մաքուր կեանք ապրելու փափաք ու կամք ունինք՝ այդ Տիրոջ գործն է, պէտք է այդ գործին համար փառաբանենք Տէրը:

2) Յիսուս յատուկ սէր ունէր մանուկներուն հանդէպ, եւ անոր համար ալ մանուկները կը սիրէին ու կը փառաբանէին զինք: Մենք եւս, եթէ վայելած ենք ու կը վայելենք Յիսուսի սէրը՝ փառաբանենք ու սիրենք զինք, իր փառքը երգենք ու իր փառքին համար երգենք:

3) Աւագ քահանաներն ու Օրէնքի ուսուցիչները Յիսուսի փառաբանութիւնը տեսնելով՝ բարկացան: Այսօր ալ կան մարդիկ որոնք կը բարկանան երբ մեզ Տիրոջ փառաբանութեան նուիրուած կը տեսնեն: Սատանան կ'ատէ այն մարդիկը որոնք կը փառաբանեն

Տէրը, եւ ուստի, Տէրը փառաբանող եւ անոր պաշտամունքին նուիրուած մարդիկը հալածողները՝ զաւակներն են Սատանային:

4) Բարկացող քահանաներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն Տէրը կը յիշեցնէ, թէ պէտք է կարդացած ըլլան Սաղմոսը որ կ'ըսէ. *«Մանուկներու եւ կաթնկեր երեխաներու բերնով գովեստ հիւսեցիր»* (Սղ 8.2): Տէրը Սաղմոսը յիշելով կը յայտնէ, թէ զինք կրնան ճանչնալ ու փառաբանել միայն անոնք՝ որոնք մանուկներու նման անմեղ հոգի ունին, եւ ո՛չ թէ անոնք՝ որոնք քահանաներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն նման ունին Աստուածաշունչին գիտութիւնը, առանց սակայն ունենալու Աստուծոյ գիտութիւնը: Յիսուսը փառաբանող մանուկները չունէին Աստուածաշունչի գիտութիւնը, բայց ունէին Յիսուսի սիրոյն գիտութիւնը, անոնք կը տեսնէին Յիսուսի սէրը որ ամէն տեղ կը սփռուէր ու ամէն մարդու կը հասներ: Մանուկի նման անմեղունակ սիրտ ու հոգի ունեցողները միայն կրնան Յիսուսի սէրը տեսնել ու ճանչնալ իրենց առօրեայ կեանքին մէջ, եւ փառաբանել սիրոյ ու սիրելի իշխանը՝ Յիսուսը:

«Ապա Յիսուս զանոնք ձգելով քաղաքէն դուրս ելաւ՝ դէպի Բեթանիա, եւ հոն գիշերեց» (Մտ 21.17):

«Զանոնք» ըսելով կ'ակնարկուի աւագ քահանաներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն, եւ ո՛չ թէ զինք փառաբանող մանուկներուն կամ իր հետեւորդներուն: Յիսուս զանոնք ձգելով ու քաղաքէն (Երուսաղէմէն) դուրս գալով ցոյց կու տայ մեզի, թէ ինք կը թողու ու կը հեռանայ բոլոր անոնցմէ՝ որոնք կը մերժեն զինք, եւ որոնք չեն ուզեր զինք ճանչնալ ու փառաբանել: Տէրը իր այս վերաբերմունքով կը սորվեցնէ իր խօսքի քարոզիչներուն, դէմ չդնել Աստուծոյ խօսքի քարոզութեան հակառակորդներուն, այլ հեռանալ այդպիսիներէն:

«Յաջորդ առաւօտ, երբ Յիսուս քաղաք կը վերադառնար, անօթեցաւ» (Մտ 21.18):

1) Տիրոջ յաղթական մուտքը Երուսաղէմ եւ անոր տաճարին մաքրագործումը Կիրակի օրով տեղի ունեցաւ: Երեկոյեան թողուց

Բերանիա գնաց, *«եւ հոն գիշերեց»* (Մտ 21.17): «Յաջորդ առաւօտ», այսինքն՝ Երկուշաբթի օր, ճամբայ ելաւ դէպի Երուսաղէմ:

2) *«Յաջորդ առաւօտ»*: Օր մը առաջ Տէրը հակառակութեան հանդիպած էր աւագ քահանաներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն կողմէ: Ատիկա սակայն պատճառ չեղաւ որ ան հեռանայ Երուսաղէմէն եւ չվերադառնայ հոն: Ան «յաջորդ առաւօտ» իսկ վերադարձաւ: Մեր դիմագրաւած հակառակութիւնները երբեք պատճառ պէտք չէ ըլլան որ քաշուինք Քրիստոսի ծառայութեան դաշտէն:

3) Երբ Քրիստոս դիմադրութեան հանդիպեցաւ՝ ժամանակաւորապէս հեռացաւ, բայց յետոյ իր գործին դարձաւ: Մե՛նք եւս նոյնը պէտք է ընենք: Երբ Տիրոջ այգիին մէջ դիմադրութեան հանդիպինք՝ հեռանանք ժամանակաւորապէս, բայց յետոյ աղօթքի ճամբով մեր ուժերը հաւաքած ու զօրացած՝ դառնանք Տիրոջ այգին:

4) Առաւօտուն երբ *«քաղաք կը վերադառնար, անօթեցաւ»*: Յստակ է որ Յիսուս Բերանիայի մէջ նախաճաշ ընելու առիթը չունեցաւ: Ան անօթի գործի մեկնեցաւ: Սա ցոյց կու տայ որ Յիսուսի համար իր առաքելութիւնը աւելի՛ կարեւոր էր քան իր հանգիստը: Տիրոջ դաշտին մէջ աշխատողներու համար ո՞րն է առաջնահերթը. մեր հանգի՞ստը, թէ՛ մեր առաքելութեան կատարումը: Յիսուս հակառակ չէ որ կերակուր ուտենք, բայց ի՞նչ սրտով կրնանք ուտել երբ հոգեւոր սնունդ չենք տար հոգեւորապէս ծարաւ եղողներուն:

«Ճամբուն վրայ թզենի մը տեսնելով՝ մօտեցաւ անոր, բայց տերեւէ զատ ոչինչ գտաւ: Ուստի ըսաւ. *“Ասկէ ետք յաիփտեան պտուղ չունենաս”*: Եւ վայրկեանին թզենին չորցաւ» (Մտ 21.19):

1) Թզենին կը պատկերացնէ Իսրայէլի ժողովուրդը, իսկ տերեւները Մովսիսական օրէնքները: Հրեաներ ունէին առատ տերեւներ, այլ խօսքով՝ օրէնքներ, բայց այդ տերեւներուն ետին կանգնող պտուղներ չունէին: Օրէնքը չէր կրնար պտուղ տալ, եւ ուստի՝ իր հետեւորդներն ալ անպտուղ էին: Քրիստոսի Շնո՛րհքն էր որ պտուղ պիտի տար: Շնորհքին առաջին պտուղը փրկութիւնն է, եւ այս պտուղը ոչ ոք կրցաւ Օրէնքի ծառէն քաղել:

2) Եթէ տերեւները Աստուծոյ օրէնքները կը ներկայացնեն, եւ եթէ Յիսուս մօտեցաւ տերեւաշատ թզենիին անկէ պտուղ քաղելու

համար, սա յստակօրէն ցոյց կու տայ թէ Յիսուս պտղալից կեանք կը սպասէ Աստուծոյ խօսքերուն ու պատուիրաններուն ծանօթ անձերէն: Օրէնքը կրնար պտուղ տալ միայն այն պարագային՝ եթէ երբեք մէկը զայն կատարեալ ձեւով ի գործ դնէր, բայց ոչ ոք կրցայ այդ կատարել:

3) Եթէ թզենիին տերեւները կը ներկայացնեն Մովսիսական օրէնքները եւ եթէ Յիսուս մօտեցաւ պտուղ քաղելու եւ իր անօթութիւնը գոհացնելու բայց չգտաւ, սա կը պարզէ որ մենք օրէնքներու գործադրութեամբ չենք կրնար բերել այնպիսի պտուղներ, որով կարող ըլլանք Յիսուսի քաղցը գոհացնել, եւ ո՛չ ալ կրնանք մեր հոգիի քաղցը գոհացնել:

4) Յիսուս թզենիին անիծելով ու չորցնելով ուզեց բացայայտել, թէ աւարտած էր Օրէնքին ժամանակաշրջանը եւ սկսած էր Շնորհքի ժամանակաշրջանը: Արդարեւ, *«Քրիստոսով Օրէնքը իր վախճանին հասած է եւ միայն Քրիստոսի հաւատացողը կ'արդարանայ»* (Հո 10.4): Թզենիին անիծելով ու չորցնելով, Տէրը ցոյց տուաւ, թէ ժամանակը հասած էր որ հին թզենիին փոխարէն, այլ խօսքով՝ հին Իսրայէլի փոխարէն՝ նո՛ր Իսրայէլը՝ Քրիստոսի եկեղեցին կազմուէր:

5) *«Վայրկեանին թզենին չորցաւ»*: Թզենիին վայրկենական չորացումը մէկ կողմէ ցոյց կու տայ Քրիստոսի դատաւորական հանգամանքը, իսկ միւս կողմէ՝ կը պատկերացնէ ապագայ դատաստանին խստութիւնը:

«Աշակերտները երբ տեսան ասիկա՝ զարմացան եւ հարցոցին. *“Ինչպէ՞ս թզենին վայրկեանին չորցաւ”*» (Մտ 21.20):

1) Աշակերտները զարմացան Տիրոջ կատարած գործին համար: Տիրոջ գործերը միշտ ալ զարմանալի են մեզի համար, եւ ոչ միայն զարմանալի, այլեւ՝ անհասկնալի ու անբացատրելի: Աշակերտները չհասկցան թէ թզենին ի՛նչպէս վայրկեանին չորցաւ:

2) Թզենիին վայրկենական չորացումը կը պատկերացնէ Աստուծոյ դատաստանին յայտնութիւնը անակնկալ կերպով, եւ անսպասելի մէկ պահուն:

3) Տէրը մարդոց չարութեան համբերող Աստուած է, բայց երբեմն ալ վայրկեանական կերպով կը պատժէ: Զգո՛յշ ըլլանք:

«Յիսուս անոնց պատասխանեց.- Վստահ եղէք, որ եթէ հաւատք ունենաք եւ չկասկածիք, ո՛չ միայն պիտի կարենաք կատարել թզենիին պատահածը, այլ նոյնիսկ եթէ այս լերան ըսէք "Ել եւ ծով ինկիր", պիտի կատարուի: Եւ աղօթած ատեն ինչ որ հաւատալով խնդրէք՝ պիտի ստանաք» (Մտ 21.21-22):

1) «Եթէ հաւատք ունենաք եւ չկասկածիք»: Տէրը կը խօսի ո՛չ միայն հաւատալու մասին, այլեւ՝ չկասկածելու մասին, որովհետեւ ան գիտէ որ իր հետեւորդները կը հաւատա՛ն իրեն, բայց երբեմն այդ հաւատքին մէջ կասկածը կը մտնէ: Օրինակ, կը հաւատա՛ն իր սիրոյն, բայց երբ հալածուին իր սիրոյն պատճառով, կը սկսին կասկածիլ թէ ան զիրենք կը սիրէ. կը հաւատա՛ն թէ Տէրը կրնայ զիրենք նեղութիւններէ ազատել, բայց երբ նեղութեանց հանդիպին, կը սկսին կասկածիլ անոր ազատարար զօրութեան. կը հաւատա՛ն Տիրոջ արդարութեան, բայց երբ անարդարութեանց հանդիպին, յանկարծ Տիրոջ արդարութիւնը կասկածի տակ կ'առնեն:

2) «Եթէ այս լերան ըսէք.- "Ել եւ ծով ինկիր", պիտի կատարուի»: «Լեռ»ը կը պատկերացնէ մեր մտահոգութիւնները, նեղութիւններն ու ցաւերը, որոնք մեզ խեղդելու չափ կը ճնշեն մեր վրայ: «Լեռ»ը կրնայ պատկերացնել նաեւ մեր մեղքերը, որոնք լերան մը նման կրնան մեզ ճզմել իրենց ծանրութեան տակ: Իսկ «ծով»ը կը պատկերացնէ Քրիստոսի ողորմութեան ովկիանոսը: Տէրը կը վստահեցնէ մեզի, որ եթէ կասկածէ զերծ հաւատք ունենանք, պիտի կարենանք արմատախիլ ընել եւ իր ողորմութեան ծովուն մէջ նետել մեր կեանքին մէջ գտնուող ամէն լեռ, այլ խօսքով՝ ամէն մեղք ու մոլութիւն, ամէն դժուարութիւն ու ցաւ:

3) Վերջին տողով Յիսուս հաւատքով աղօթելու մասին կը խօսի: Ինչպէս մարմինը առանց հոգիի կը մեռնի, այնպէս ալ աղօթքը՝ առանց հաւատքի: Հաւատքը կեանքն է աղօթքին, խունկն է աղօթքին: Առանց հաւատքի աղօթող մարդը կը նմանի անոր՝ որ վառած ածուխ կը դնէ Աստուծոյ առջեւ, բայց կը մոռնայ խունկ դնել անոր վրայ: Մեր հաւատքը անուշահոտ խունկի նման պէտք է առ Աստուած բարձրանայ երբ աղօթքի կը կանգնինք: Սա շատ կարեւոր է, որովհետեւ շատեր կ'աղօթեն, բայց չեն հաւատար որ պիտի ստանան պատասխանը իրենց աղօթքին. կ'աղօթեն ազատագրու-

թեան, բայց չեն հաւատար որ կրնան իսկապէս ազատագրուիլ Չարին բռնութենէն. կ'աղօթեն որ կարենան սուրբ կեանք ապրիլ, բայց չեն հաւատար որ կրնան սուրբ կեանք ապրիլ. կ'աղօթեն որ կարենան կապել Չարին զօրութիւնը, բայց չեն հաւատար որ կրնան կապել Չարին զօրութիւնը: Յիսուս ոչ միայն մեզ կը հրաւիրէ որ աղօթենք, այլեւ կը հրաւիրէ որ հաւատանք մեր կատարած աղօթքին:

4) Յիսուս չ'ըսէր՝ «Եթէ բան մը խնդրէք», այլ՝ «Ինչ որ խնդրէք»: Սա ցոյց կու տայ, թէ ռեւէ բան կրնանք խնդրել Աստուծմէ: Միայն մեղքերու քաւութիւն ու փրկութիւն չէ որ կրնանք խնդրել, այլ՝ ռեւէ բան որ կրնայ դիրացնել մեր առօրեայ կեանքը. այս իրողութիւնը կը պարզէ թէ Աստուած հետաքրքրուած է մեր կեանքի ամենափոքր մանրամասնութիւններով անգամ: Տէրը ամէն բանի համար կը հոգայ եւ ոչ թէ որոշ բաներու համար միայն:

5) «*Ինչ որ խնդրէք*»: Եթէ Տէրը այսօր մեզմէ մէկուն յայտնուի եւ ըսէ՝ «խնդրէ ինչ որ կ'ուզես», ի՞նչ պիտի խնդրենք արդեօք: Նիւթական հարստութի՞ւն, թէ՛ մաքուր սիրտ, մաքուր հոգի ու նկարագիր: Ի՞նչ պիտի խնդրենք. իշխանութի՞ւն, թէ՛ Տիրոջ իշխանութեան ներքեւ ապրելու ու անոր իշխանութեան ենթակայ ըլլալու պարզելը: Ի՞նչ պիտի խնդրենք. մեր հակառակորդներուն խորտակո՞ւմը, թէ՛ անոնց դարձն ու փրկութիւնը:

«Ապա Յիսուս տաճար եկաւ: Մինչ կ'ուսուցանէր, իրեն մօտեցան աւագ քահանաները եւ ժողովուրդի երէցները, ու հարցուցին. *Ի՞նչ իշխանութեամբ կը կատարես այս բաները: Ո՞վ քեզի այդ իշխանութիւնը տուաւ*» (Մտ 21.23):

1) Օր մը առաջ Յիսուս մեծ բազմութեան մը ընկերակցութեամբ եւ Ովսաննաներու բացազանչութեամբ Երուսաղէմ մտած էր, տաճարի շրջափակէն առուծախ ընողները վտարած էր, լումայափոխներուն սեղանները եւ աղանէվաճառներուն աթոռները շրջած էր, կոյրեր ու կաղեր բժշկած էր, իսկ հիմա տաճարին մէջ կ'ուսուցանէր: Տիրոջ այս ըրածները քահանաներուն եւ ժողովուրդի երէցներուն համար անհասկնալի եւ գայթակղեցուցիչ էր, որովհետեւ իրենք գիտէին որ Յիսուս Յովսէփի ու Մարիամի որդին էր, սնած ու մեծցած Նազարէթի մէջ, եւ ուստի՝ պարզ ու անուս ըն-

տանիքի մը որդին էր, եւ ինքն ալ յատուկ ուսում չէր ստացած. եւ հետեւաբար, ի՞նչպէս կրնար հրաշքներ գործել, ուսուցանել, տաճարին շրջափակը մաքրագործել եւ իր ըրածները սուրբգրային վկայութիւններով հաստատել: Այս բոլորը հետաքրքրութիւն արթնցուցին անոնց մօտ, գիտնալու թէ Յիսուս ի՞նչ իշխանութեամբ կը կատարէր այս բաները եւ ո՞վ իրեն այդ իշխանութիւնը տուած է:

2) Քահանաներն ու ժողովուրդին երեցները օր մը առաջ տեսան թէ ինչպէս Յիսուս տաճարի շրջափակէն վտարեց կենդանի ծախողները. ասիկա առիթ դարձուցին հարցումով մը ծուղակի մէջ ձգելու զայն. ի՞նչ էր այդ ծուղակը. անոնք ուզեցին ժողովուրդին առջեւ Յիսուսը ներկայացնել իբրեւ մէկը, որ հակառակ էր Զատիկի տօնին առիթով կենդանիներու զոհագործութեան, եւ ուստի՝ ատով կը դառնար խափանիչը Մովսէսի Օրէնքին:

3) *«Ի՞նչ իշխանութեամբ կը կատարես այս բաները»:* Քահանաներն ու ժողովուրդին երեցները չանդրադարձան թէ իրենք այս հարցումը երկինքի ու երկրի իշխանին է որ կը հարցնեն: Անոնք չանդրադարձան թէ Յիսուս ստեղծագործութեան ու մարդկութեան Ստեղծիչը ըլլալու իշխանութեամբ էր որ կը կատարէր այդ բաները. իր Արարչական իշխանութեամբ էր որ կը գործէր արարածներուն կեանքին մէջ. իր Աստուածային իշխանութեամբ էր որ կը գործէր իր աստուածութիւնը չճանչցողներուն ներկայութեան:

4) *«Ո՞վ քեզի այդ իշխանութիւնը տուաւ»:* Քահանաներն ու ժողովուրդին երեցները չգիտցան թէ Յիսուս ո՛չ ոքէ իշխանութիւն ստանալու կարիքը ունէր, այլ ի՛նքն էր որ ամէն իշխանութիւն կու տար: Ճիշդ է որ ան իր առաքելութեան աւարտին հաստատեց թէ ամէն իշխանութիւն տրուեցաւ իրեն երկինքի մէջ ու երկրի վրայ (Մտ 28.18), եւ սակայն ասիկա սոսկ իր մարդկային երեսն է որ ցոյց կու տայ, այսինքն՝ ան այս խօսքը ըսաւ իբրեւ մարդ, բայց որ իբրեւ Աստուած՝ ան Հօրը հետ մէկ է (Յհ 10.30, 17,11):

5) *«Ո՞վ քեզի այդ իշխանութիւնը տուաւ»:* Քահանաներն ու ժողովուրդին երեցները կը խորհէին թէ միայն իրենք կրնան այդ իշխանութիւնը տալ մարդոց, միայն իրենց արտօնութեամբ մէկը կրնար քարոզել: Բայց Տէրը ցոյց տուաւ իրենց, թէ՛ ո՛չ թէ իրենք, այլ Աստուած է որ այդ իշխանութիւնը կու տայ, եւ այդ Աստուածը Յիսուս Քրիստոս ինքն է:

«Յիսուս անոնց պատասխանեց. *"Լա՛ւ, ես ալ ձեզի հարցում մը ունիմ. եթէ պատասխանէք ինծի, ես ալ ձեզի կ'ըսեմ թէ ի՛նչ իշխանութեամբ կ'ընեն ասոնք: Յովհաննէսի մկրտելու իշխանութիւնը ուրկէ՞ էր. Աստուծմէ՞ տրուած էր իրեն, թէ մարդոցմէ":* Անոնք սկսան իրարու միջեւ խորհիլ եւ ըսել. *- Եթէ ըսենք՝ "Աստուծմէ տրուած էր", մեզի պիտի ըսէ թէ ինչո՞ւ չհաւատացիք իրեն. իսկ "Մարդոցմէ էր" չենք կրնար ըսել՝ ժողովուրդէն վախնալով, որովհետեւ ամէն մարդ գիտէ թէ Յովհաննէս ճշմարտապէս մարգարէ է":* Ուստի պատասխանեցին Յիսուսի. *"Չենք գիտեր":* Յիսուս ալ անոնց ըսաւ. *"Այն ատեն ես ալ ձեզի չեմ ըսեր թէ ի՛նչ իշխանութեամբ կ'ընեն այս բաները"*» (Մտ 21.24-27):

1) Յիսուս հարցումին հարցումով հակադարձեց: Խորքին մէջ Յիսուսի հարցումը հարցում մը չէր, այլ՝ պատասխան մըն էր անոնց հարցումին: Իր Հարցումով, Տէրը զիրենք փակ դուռի առջեւ դրաւ: Եթէ ըսէին թէ Յովհաննէսի մկրտելու իշխանութիւնը Աստուծմէ էր, այն ատեն Յիսուս անոնց պիտի հարցնէր թէ ինչո՞ւ համար չհաւատացին Յովհաննէսի տուած վկայութեան, որովհետեւ Յովհաննէս վկայած էր թէ Յիսուս Մեսիան էր եւ աշխարհի մեղքը վերցնող Աստուծոյ Գառնուկը. իսկ եթէ ըսէին թէ Յովհաննէսի մկրտելու իշխանութիւնը Աստուծմէ չէր, ամբողջ ժողովուրդը կրնար ոտքի ելլել իրենց դէմ եւ քարկոծել զիրենք, որովհետեւ բոլորը մկրտուած էին Յովհաննէսի ձեռքով եւ հաւատացած էին որ ան Մեսիային ճամբան պատրաստողն էր: Ուստի նախընտրեցին լուռ մնալ եւ ըսել՝ «չենք գիտեր»:

2) Քահանաներն ու ժողովուրդին երեցները հարց տուած էին Յիսուսին թէ ի՛նչ իշխանութեամբ կը կատարէ «այս բաները», կամ ո՞վ իրեն այդ իշխանութիւնը տուած է. եւ ուստի, եթէ անոնք ըսէին թէ Յովհաննէսի մկրտելու իշխանութիւնը Աստուծմէ էր, ինքնաբերաբար ընդունած եւ հաստատած պիտի ըլլային թէ «այս բաները» ընելու Յիսուսի իշխանութիւնը Աստուծմէ է: Որովհետեւ, եթէ Յովհաննէսի մկրտելու իշխանութիւնը Աստուծմէ էր, եւ եթէ ան մկրտեց Յիսուսը ու վկայեց անոր համար, կը նշանակէ թէ «այս բաները» ընելու Յիսուսի իշխանութիւնն ալ Աստուծմէ է: Քահանաներն ու ժողովուրդին երեցները չէին կրնար ընդունիլ Յովհաննէսն

ու անոր գործը եւ մերժել Յիսուսն ու անոր գործը: Անոնք եթէ ընդունէին թէ Յովհաննէսի մկրտելու իշխանութիւնը Աստուծմէ էր ստիպուած պէտք էր ընդունէին թէ Յիսուս խոստացեալ Մեսիան էր:

3) Յիսուս գիտէր թէ անոնք պիտի չկարենային պատասխանել իր հարցումին, եւ գիտէր թէ անոնք «չենք գիտեր» պիտի ըսէին, եւ ասով իսկ ամբողջ ժողովուրդին առջեւ խայտառակ պիտի ըլլային, որովհետեւ, իրենք որ գիտութեան մարդիկ էին, եւ Աստուծոյ օրէնքներուն քարոզիչներն ու բացատրողները, ի՞նչպէս կրնային յայտարարել որ չէին գիտեր թէ ո՞վ տուած էր Յովհաննէսին մարդիկը մկրտելու իշխանութիւնը: Ի՞նչ երեսով եւ ի՞նչ յանդգութեամբ պիտի կարենային ըսել. *«Աստուծոյ դաշտին մէջ գործող մը կար, եւ սակայն մենք չենք գիտեր թէ ան գործելու իր իշխանութիւնը որմէ՞ առած էր»*: Այո, Յիսուս զիրենք ամօթի մէջ ձգեց, որովհետեւ, եթէ «մեղաւորները», մաքսաւորներն ու զինուորները ճանչցան Յովհաննէսի իշխանութիւնը եւ մկրտուեցան անոր ձեռքով (Ղկ 310-14), ժողովուրդի հովուութեան կանչուած քահանաները ի՞նչպէս կրնային չճանչնալ զայն: Եթէ Հերովդէս Անտիպասին պէս մարդասպան մը գիտէր թէ Յովհաննէս *«արդար եւ սուրբ մէկն էր»* (Մր 6.20), քահանաներն ու ժողովուրդին երեցները ի՞նչպէս կրնային ատիկա չգիտնալ:

4) Քահանաներն ու ժողովուրդին երեցները չուրացան Յովհաննէսի մկրտելու իշխանութիւնը, որովհետեւ վախցան ժողովուրդէն: Այլ խօսքով՝ հովիւները վախցան հօտէն: Մենք այսօր մեր եկեղեցիին մէջ ունի՞նք այնպիսի ժողովուրդ, որմէ կրնան վախնալ մեր քահանաներն ու առաջնորդները եւ սխալ բան չընել ու չըսել:

5) *«Այն ատեն ես ալ ձեզի չեմ ըսեր թէ ի՞նչ իշխանութեամբ կ'ընեն այս բաները»*: Յիսուս չուզեց բացայայտել քահանաներուն եւ ժողովուրդի երեցներուն թէ ինք ի՞նչ իշխանութեամբ կը կատարէր իր գործերը, որովհետեւ անոնք կ'ուրանային իր դեսպանին՝ Յովհաննէսի մկրտելու իշխանութիւնը: Յիսուս չէր կրնար ճշմարտութեան ճամբան ցոյց տալ այնպիսի մարդոց որոնք կամովին կ'ուրանային ճանչնալ Յովհաննէսը՝ Մեսիային ճամբան հարթողը իբրեւ: Ճամբան հարթողը ուրացողը՝ չի կրնար ընդունուիլ «Ես եմ ճամբան» ըսող Փրկիչին կողմէ:

«Արդ, ի՞նչ է ձեր կարծիքը: Մարդ մը երկու զաւակներ ունէր: Առաջին զաւակին գնաց ու ըսաւ. *"Տղա՛ս, այսօր այգի գնա աշխատելու"*: Անիկա պատասխանեց, ըսելով. *"Կ'երթամ, հայրիկ"*. Բայց չգնաց: Ապա հայրը միւս զաւակին գնաց եւ նոյնը ըսաւ: Երկրորդ զաւակը պատասխանեց. *"Չեմ երթար"*. Բայց յետոյ զոջաց ու գնաց: Արդ, այս երկուքէն ո՞ր մէկը իր հօրը կամքը կատարած եղաւ: - *Երկրորդը,-* պատասխանեցին: Եւ Յիսուս ըսաւ. *"Կ'ըսեմ ձեզի, թէ մաքսաւորներն ու պոռնիկները պիտի կանխեն ձեզ եւ ձեզմէ առաջ պիտի մտնեն Աստուծոյ արքայութիւնը: Որովհետեւ Յովհաննէս եկաւ եւ ձեզի արդար կեանքի մը ճամբան ցոյց տուաւ, բայց դուք չհաւատացիք անոր, մինչ մաքսաւորներն ու պոռնիկները հաւատացին: Նոյնիսկ ասիկա տեսնելէ ետք չզոջացիք ու չհաւատացիք իրեն"*» (Մտ 21.28-32):

1) Այս առակին մէջ Յիսուս կը խօսի հօր մը մասին որ երկու զաւակներ ունէր: Առաջինին գալով կը պատուիրէ իր այգին երթալ եւ աշխատիլ. անիկա կը խոստանայ երթալ բայց չ'երթար: Երկրորդին գալով նոյն պատուիրը կու տայ. անիկա կը մերժէ երթալ, բայց յետոյ կը զոջայ ու կ'երթայ: Հոս յիշուած «մարդ»ը կը ներկայացնէ մեր երկնաւոր Հայրը: Առաջին որդին որ կը խոստանայ երթալ եւ այգիին մէջ աշխատիլ բայց չ'երթար, կը ներկայացնէ հրեայ ժողովուրդին կրօնական ղեկավարները, յատուկ կերպով՝ քահանաները, Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները: Արդարեւ, ասոնք կոչուած ու հրաւիրուած էին Մեսիային այգիին մէջ առաջին աշխատողները ըլլալու. եւ ոչ միայն կոչուած ու հրաւիրուած էին, այլեւ՝ խոստացած էին, ինչ որ *«կ'երթամ հայրիկ»* բառերը կը պարզեն: Իսկ երկրորդ որդին որ կը մերժէ երթալ եւ այգիին մէջ աշխատիլ, բայց յետոյ կը զոջայ ու կ'երթայ, կը ներկայացնէ հրեաներուն մեղաւոր դասակարգի մարդիկը՝ մաքսաւորներն ու պոռնիկները, ինչպէս նաեւ բոլոր հեթանոսները:

2) Տէրը այս առակին ճամբով կը յայտնէ հրեայ կրօնական ղեկավարներուն թէ իրենք լոկ շրթունքի մարդիկ էին, լոկ խօսքի մարդիկ էին: Կը խօսէին Աստուծոյ պատուիրանները գործադրելու մասին, բայց իրենք չէին գործադրեր: Կը խոստանային Աստուծոյ այգիին մէջ աշխատիլ, բայց չէին աշխատեր: ԶԱստուած «հայր» կը

կոչէին, բայց զայն չէին պատուեր իբրեւ հայր. զԱստուած «Տէր» կը կ'անուանէին, բայց երկիւղալից վերաբերմունք չէին ցուցաբերեր անոր հանդէպ. ճիշդ իրենց համար էր որ Աստուած ըսած էր. *«Եթէ ես հայր եմ, իմ պատիւս ո՞ր է: Եթէ Տէր եմ, իմ վախս ո՞ր է»* (Մդ 1.6): Այս առակը եւ այս խօսքը այսօրուան ալ կրօնական ղեկավարներուն կը վերաբերի, որոնք ձեռնադրութեան ժամանակ Տիրոջ այգիին մէջ աշխատելու խոստում տուած են, բայց չեն աշխատիր. որոնք աղքատսիրութիւն խոստացեր են, բայց դրամի ետեւէ կը վազեն. այսպիսիներուն համար է որ Տէրը կ'ըսէ. *«Իրենց ըսածներուն հնազանդեցէք եւ կատարեցէք զանոնք. սակայն մի՛ ընէք ինչ որ իրենք կ'ընեն. որովհետեւ անոնք կը սորվեցնեն, բայց չեն կատարեր»* (Մտ 23.3):

3) Միաժամանակ, առակին միջոցաւ Տէրը կը յայտնէ, թէ իր այգիին մէջ, այլ խօսքով՝ իր թագաւորութեան մէջ իր տեղը պիտի ունենայ իր երկրորդ որդին, որ կը խորհրդանշէ բոլոր մեղաւորները, որոնք այստեղ կոչուած են՝ «մաքսաւորներ եւ պոռնիկներ»: Յիսուս դիտումնաւոր կերպով կը յիշէ «մաքսաւորներ ու պոռնիկներ» անունը, որովհետեւ կրօնական ղեկավարներուն համար ասոնք ամենէն զգուելիները եւ Աստուծոյ համար մերժելիները կը նկատուէին: Տէրը ուզեց բացայայտել կրօնական ղեկավարներուն, թէ ինչ որ իրենց համար զգուելի էր՝ Աստուծոյ համար կրնար սիրելի ըլլալ, եւ ինչ որ իրենց համար մերժելի էր՝ Աստուծոյ համար կրնար ընդունելի ըլլալ: Այս ճշմարտութիւնը մե՛զ եւս պէտք է զգաստութեան հրաւիրէ, եւ հեռու պահէ մարդիկը դատելու կամ դատապարտելու յաւակնութենէն, որովհետեւ մենք չենք գիտեր մարդոց արժէքը Տիրոջ համար: Մեզի համար անընդունելին՝ Տիրոջ համար կրնայ ընդունելի ըլլալ, զգուելին՝ սիրելի, եւ փրկութեան անարժանը՝ փրկութեան արժանի: Տիրոջ հայեացքով մենք ուրիշէն լաւ չենք, ուստի պէտք չէ դատենք ու դատապարտենք ուրիշը:

4) Տէրը ուզեց բացայայտել թէ մաքսաւորներն ու պոռնիկները խօսքի ու խոստումի մարդիկ չէին, ինչպէս էր պարագան կրօնական ղեկավարներուն: Անոնք չխոստացան Աստուծոյ այգիին մէջ աշխատիլ, բայց աշխատեցան: Տէրը կը յայտնէ, թէ աւելի լաւ է Աստուծոյ հնազանդութիւն չխոստացող բայց անոր հնազանդող մարդը, քան հնազանդութիւն խոստացող բայց չհնազանդող մարդը: Մենք

ի՞նչպիսի մարդիկ ենք. Աստուծոյ խոստումներ տուո՞ղ մարդիկ, թէ՛ Աստուծոյ հնազանդող մարդիկ: Այլ խօսքով, մենք սուրբ կեանք ապրիլ խոստացո՞ղ մարդիկ ենք, թէ՛ գործնապէս սուրբ կեանք ապրող մարդիկ. բարեգործութեան մասին խօսո՞ղ մարդիկ ենք, թէ՛ բարեգործ մարդիկ. Տիրոջ հետեւելու կոչ ուղղո՞ղ մարդիկ ենք, թէ՛ Տիրոջ հետեւող ու անոր կամքը կատարող մարդիկ:

5) Տէրը կը յանդիմանէ քահանաները, Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները, որոնք չհաւատացին Յովհաննէս Մկրտիչի քարոզութեան եւ չհետեւեցան անոր քարոզած արդար կեանքին: Չհաւատացին, եւ ճիշդ անոր համար ալ չկրցան հետեւիլ: Արդարեւ, ով որ չի հաւատար Տիրոջ չի կրնար անոր հետեւիլ: Ով որ չի հաւատար Տիրոջ սիրոյն չի կրնար ընդգրկել անոր սէրը: Ով որ չի հաւատար Տիրոջ երկրորդ գալուստին չի պատրաստուիր անոր: Իսկ եթէ մէկը կը հաւատայ Տիրոջ բայց չի հետեւիր անոր՝ մեռա՞ծ է այդպիսիին հաւատքը:

6) Քահանաները, Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները չհետեւեցան Յովհաննէս Մկրտիչի քարոզած արդար կեանքին, որովհետեւ իրենք զիրենք արդար եւ արդար կեանքի քարոզիչներ կը նկատէին, եւ կարիքը չէին զգար արդար կեանքի նոր քարոզիչի մը. մինչ մաքսաւորներն ու պռոնիկները որոնք զգուած էին մեղսալից իրենց կեանքէն եւ վիրաւորուած էին կրօնական ղեկավարներուն՝ իրենց հանդէպ ցուցաբերած անգութ վերաբերմունքէն, եւ փրկութեան ելք կը փնտռէին, իսկոյն ընդառաջեցին Յովհաննէսի ապաշխարութեան կոչին, եւ Յիսուսի փրկութեան հրաւերին: Մենք ո՞ր խումբի մարդոց կը պատկանինք: Հրեայ կրօնական ղեկավարներո՞ւ խումբին, որոնք իրենք զիրենք արդար կը համարէին, եւ անոր համար ալ չէին կրնար ընդունիլ Յովհաննէսի քարոզած արդարութիւնը, թէ՛ այն մեղաւորներու խումբին, որոնք զգուած ու յոգնած են մեղքէն ու մեղքի կեանքէն, եւ կը փնտռեն Յիսուսն ու անոր փրկութիւնը, անոր սէրն ու քաղցրութիւնը, աշխարհ բերած անոր խաղաղութիւնն ու ազատութիւնը:

7) *«Նոյնիսկ ասիկա տեսնելէ ետք չզղջացիր ու չհաւատացիր իրեն»:* Իր այս խօսքով, Յիսուս կրօնական ղեկավարներուն կ'ըսէր. *«Եթէ չհաւատացիր Յովհաննէսէն ձեր լսած քարոզութեան, զոնէ՛ ձեր տեսածին հաւատայիք ու դարձի գայիք: Դուք ձեր աչքերով*

տեսաք թէ ինչպէս մաքսաւորներ ու պոռնիկներ դարձի եկան, բայց դուք շարունակեցիք անզիղջ մնալ: Եթէ Յովհաննէսի խօսքերուն ու գործերուն միջոցաւ դարձի չեկաք, զոնէ հիմա՝ իմ խօսքերս լսելով ու գործերս տեսնելով դարձի եկէք»:

«Այս առակն ալ լսեցէք: Կալուածատէր մարդ մը կար, որ այգի մը տնկեց, չորս կողմէն ցանկապատեց, հնձանի համար փոսը փորեց, աշտարակ մըն ալ շինեց եւ զայն վարձու տուաւ մշակներու, իսկ ինք ուրիշ երկիր մեկնեցաւ» (Մտ 21.33):

1) Որոշ յաւելումներով «չար մշակներուն առակը» կը գտնենք Եսայիի մարգարէութեան մէջ (5.1-7): Հոն յստակ կերպով մեզի կ'ըսուի թէ Աստուած ինք տնկեց իր այգին, եւ թէ ինչպէս ան կը սպասէր որ անիկա խաղող տար, *«բայց անիկա ազոխ տուաւ»:*

2) Կալուածատէրը մեր երկնաւոր Հայրն է, իսկ այգին՝ Իսրայէլի ժողովուրդը, զոր Աստուած տնկեց, այլ խօսքով՝ հաստատեց եւ առաքելութեան կանչեց:

3) *«Չորս կողմէն ցանկապատեց»:* «Ցանկապատ»ը կը խորհրդանշէ Մովսէսի օրէնքներն ու պատուիրանները, զորս Աստուած իբրեւ ցանկապատ դրաւ Իսրայէլի շուրջ, որպէսզի ո՛չ իրենք կարենային դուրս գալ անկէ եւ զիրենք շրջապատող հեթանոսներուն կռապաշտութեան հետեւիլ, եւ ոչ ալ հեթանոսներ իրենք կարենային մուտք գործել Աստուծոյ ժողովուրդին կեանքէն ներս եւ խանգարել անոնց միաստուածեան պաշտամունքը: Ինչպէս ցանկապատ չունեցող այգին ոտքի կոխան կը դառնայ բոլոր մարդոց, այնպէս ալ, Աստուծոյ օրէնքներն ու պատուիրանները իր շուրջ իբրեւ ցանկապատ չունեցող ազգը դատապարտուած է այլազգներու ոտքի կոխան դառնալու: Ցանկապատը պաշտպանարար դեր ունի. այս իմաստով, Մովսէսի միջոցաւ տրուած Օրէնքը զիրենք պիտի պաշտպանէր անօրէն ազգերուն կենցաղակերպին դէմ:

4) *«Հնձանի համար փոսը փորեց»:* Հնձանը կը խորհրդանշէ զոհի այն սեղանը, ուր կենդանիներ կը մատուցուէին մարդոց մեղքերու քաւութեան համար, ճիշդ ինչպէս այսօր եկեղեցւոյ սուրբ սեղանին վրայ Աստուծոյ Գառնուկը կը պատարագուի մեր մեղքերու քաւութեան ու թողութեան համար: Տէրը հնձանի մասին խօսե-

լով բացայայտեց, թե ինք կ'ուզեր Իսրայելի ժողովուրդը մաքրուած ու սրբուած տեսնել իր մեղքերէն: Հնձանը հաստատելու համար՝ փոս փորուեցաւ. նոյնպէս ալ, խաչը Գողգոթայի կատարին կանգնեցնելու համար՝ փոս փորուեցաւ: Խաչը այն սեղանն է որուն վրայ երկնաւոր Գառնուկը պատարագուեցաւ, կ'ըսեն շարականագիր հայրապետներ:

5) *«Աշտարակ մըն ալ շինեց»:* Աշտարակը այն բոլորակաձեւ բարձր շէնքն է, ուր կը բարձրանար սահմանապահ զինուորը, որպէսզի երբ թշնամիին գալուստը տեսնէր՝ փող հնչեցնէր: Յիսուս ուզեց ցոյց տալ աւագ քահանաներուն, Օրէնքի ուսուցիչներուն եւ Փարիսեցիներուն (Մտ 21.45), թէ իրենք կոչուած էին պաշտպանելու Իսրայելի «ռչխարները» յափշտակիչ գայլերուն դէմ, բայց չըրին:

6) *«Եւ զայն վարձու տուաւ մշակներու»:* Մշակները քահանաներն ու երէցներն են, Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիներն են: Այգին իրենց սեփականութիւնը չէր, այլ վարձուած էին այգիին տիրոջ կողմէ որպէսզի հոգ տանէին ու պտղաբեր դարձնէին զանիկա:

7) *«Իսկ ինք ուրիշ երկիր մեկնեցաւ»:* Այս բառերով Տէրը ըսել չ'ուզեր թէ Աստուած Իսրայելը այգիի մը նման տնկելէ ետք, զայն լքեց ու հեռացաւ, այլ ըսել կ'ուզէ, թէ զայն տնկելէ ետք՝ որոշ ազատութիւն մը տուաւ իրեն: Ուրիշ երկիր մեկնիլը, հետեւաբար, կը նշանակէ՝ թէ Աստուած երեւութապէս մէկ կողմ քաշուեցաւ, ազատ կամք ու կարողութիւն շնորհեց հրեայ ազգի կրօնական ղեկավարներուն, տեսնելու համար թէ ի՛նչպէս պիտի կատարեն իրենց վստահուած գործը: Մեր ալ կեանքին մէջ կրնայ նոյնը պատահիլ: Աստուած կրնայ գործ մը, իշխանութիւն մը, դիրք մը, պաշտօն մը յանձնել մեզի, եւ ապա «ուրիշ երկիր մեկնիլ», այլ խօսքով՝ ազատ թողուլ մեզ եւ տեսնել թէ ի՛նչպէս պիտի կատարենք մեզի վստահուած գործը:

8) Յիսուս երկնաւոր Հօրը համար «ուրիշ երկիր մեկնեցաւ» բացատրութիւնը կը գործածէ, պարզելու համար թէ ան ետ պիտի գայ ու հաշիւ պահանջէ, այլ խօսքով, «ուրիշ երկիր մեկնեցաւ» բացատրութիւնը լռելեայն կերպով կը պարզէ թէ հաշուետուութեան օր կայ: Ինչպէս իր ծառաներուն գործ յանձնող եւ հետու երկիր գացող ռեւէ աշխարհիկ տէր, իր ժամանակին կը դառնայ եւ հաշիւ կը պահանջէ իր ծառաներէն, նոյնպէս ալ, մեր երկնաւոր Հայրը հաշիւի

օր ճշդած էր, եւ այդ հաշուետուութիւնը իր Որդիին առաջին գալուստի ժամանակ տեղի ունեցաւ, երբ Աստուած լքեց հին այգին, այսինքն՝ հին Իսրայէլը, եւ իրեն համար նո՛ր այգի մը տնկեց, որ նոր Իսրայէլն է, այսինքն՝ մենք, իր Որդիին հետեւորդներս:

«Երբ այգեկութի ժամանակը եկաւ, իր ծառաները դրկեց մշակներուն մօտ՝ բերքէն իր բաժինը առնելու համար: Մշակները ծառաները բռնեցին, մէկը ծեծեցին, միւսը սպաննեցին, ուրիշ մըն ալ քարկոծեցին: Այգիին տէրը դարձեալ ծառաներ դրկեց, նախկինէն շատ աւելի թիւով, բայց ասոնց ալ նոյնը ըրին» (Մտ 21.34-36):

1) Աստուած Իսրայէլի ժողովուրդը այգիի նման տնկելէ անմիջապէս ետք պտուղ չակնկալեց անոնցմէ, այլ սպասեց մինչեւ այգեկութի ժամանակը: Նախ հոգ տարաւ անոնց՝ իր օրէնքները տալով: Քառասուն տարիներ դաստիարակեց զիրենք Սինայի անապատին մէջ: Անոնց աչքերուն առջեւ մեծամեծ հրաշքներ գործեց: Երկինքէն մանանայ իջեցուց եւ կերակրեց զանոնք: Վեմերէն ջուր բղխեցուց ու յագեցուց անոնց ծարաւը: Զիրենք պաշտպանելու եւ խոստացուած երկիրը տալու համար անոնց՝ եօթը ազգեր ջարդեց: Եւ ուրիշ շատ բաներ ըրաւ Աստուած իրենց կեանքին մէջ: Աստուած մեծամեծ գործեր կատարելէ ետք Իսրայէլի ժողովուրդին կեանքին մէջ, ժամանակը հասած նկատեց որ անոնք պտուղ տան, հաւատքի՝ պտուղ, հնազանդութեա՛ն պտուղ, հաւատարմութեա՛ն պտուղ: Անոնցմէ այս պտուղները ստանալու համար՝ *«իր ծառաները դրկեց մշակներուն մօտ»*:

2) Ծառաները մարգարէներն են, իսկ մշակները՝ քահանաները եւ Օրէնքի ուսուցիչները: Քահանաներն ու Օրէնքի ուսուցիչները «մշակ» կը կոչուին, նախ, որովհետեւ անոնք վարձք (տասանորդ) կը ստանային, իսկ երկրորդ, որովհետեւ անոնք կոչուած էին մշակներու նման հոգ տանելու Տիրոջ այգիին, մաքրելու զանիկա մեղքի փուշերէն, եւ ոռոգելու զանիկա Աստուծոյ խօսքին կենդանի ջուրով: Ծառաները, այլ խօսքով՝ մարգարէները, մնայուն կերպով յանդիմանեցին Աստուծոյ ժողովուրդը հովուելու կոչուած քահանաները, որոնք իրենք զիրենք կ'արածէին, փոխանակ Աստուծոյ

հօսը արածելու: Ասոր ամենէն գեղեցիկ վկայութիւնը կը գտնենք Եզեկիէլի մարգարէութեան մէջ (Եզ 34.1-10):

3) Քահանաներն ու Օրէնքի ուսուցիչները ոչ միայն ականջ չտուին մարգարէներուն զգուշացուցիչ խօսքերուն եւ ժողովուրդը չառաջնորդեցին հաւատքի պտուղ բերելու, այլ զանոնք բռնեցին, *«մէկը ծեծեցին, միւսը սպաննեցին, ուրիշ մըն ալ քարկոծեցին»*: Օրինակ, արտաքին աղբիւրներու մօտ կը կարդանք թէ ինչպէս ծեծեցին Միքիա մարգարէն, սպաննեցին Չաքարիա մարգարէն, եւ քարկոծեցին Երեմիա մարգարէն: Անոնք նաեւ հալածեցին Եսայի ու Եզեկիէլ մարգարէները, անարգեցին Եղիա ու Եղիսէ մարգարէները, եւ ուրիշ մարգարէներ:

4) *«Մէկը ծեծեցին, միւսը սպաննեցին, ուրիշ մըն ալ քարկոծեցին»*: Հոգեւոր առումով, ծեծելը՝ Աստուծոյ եւ անոր կամքին ընդդիմանալ կը նշանակէ, սպաննելը՝ աստուածային ճշմարտութիւնները մահուան դատապարտել կը նշանակէ, իսկ քարկոծելը՝ Աստուծոյ խօսքերը ծաղրել կը նշանակէ: Այսօր մեր ազգի կեանքը լեցուն է ծեծող (Աստուծոյ կամքին ընդդիմացող), սպաննող (աստուածային ճշմարտութիւնները մեղցնող), եւ քարկոծող (Աստուծոյ խօսքերը ծաղրող) մարդոցմով:

5) Աստուած տեղի չտուաւ կրօնական եւ ազգային դեկալարներուն ցուցաբերած մերժողական վերաբերմունքին դիմաց, այլ *«դարձեալ ծառաներ դրկեց, նախկինէն շատ աւելի թիւով, բայց ասոնց ալ նոյնը ըրին»*: Հոս յիշուած ծառաները եւս մարգարէներն են: Երբ Յիսուս առակին մէջ կը խօսի ուղարկուած ծառաներու առաջին խումբի մը եւ երկրորդ խումբի մը մասին, ըսել չ'ուզեր թէ Աստուած դրկեց մարգարէներու երկու խումբեր՝ երկու տարբեր ժամանակներու ընթացքին, պտուղ պահանջելու իր այգիին մէջ աշխատող մշակներէն: Կարելի չէ առաքուած մարգարէները եւ մարգարէներուն առաքումը երկու ժամանակներու բաժնել: Ըսել ուզուածը պարզապէս այն է, թէ Աստուած իր կամքն ու պատգամները մնայուն կերպով յայտնեց իր բոլոր մարգարէներուն միջոցաւ, սկսեալ Ք.Ա. 9-րդ դարուն ապրած ու գործած Եղիա, Աբդիա, Եղիսէ ու Յովէլ մարգարէներէն՝ հասնելով մինչեւ Ք.Ա. 6-րդ եւ 5-րդ դարերուն ապրած ու գործած Եզեկիէլ, Դանիէլ, Անգէա, Չաքարիա եւ Մաղաքիա մարգարէներուն:

«Ամենէն վերջը իր որդին դրկեց անոնց՝ մտածելով. *"Թերեւս իմ որդիէս պատկառին"*: Բայց մշակները երբ տեսան որդին՝ իրենք իրենց ըսին. *"Ասիկա է ժառանգորդը, եկէք սպաննենք զայն, որպէսզի անոր ժառանգութեան տիրանանք"*: Ուստի այգիէն դուրս հանեցին զայն եւ սպաննեցին» (Մտ 21.37-39):

1) Աստուած մեծ թիւով մարգարէներ դրկելէ ետք՝ *«ամենէն վերջը իր Որդին դրկեց»*: Որդին մարգարէներէն ետք դրկուեցաւ, բայց ինք անոնցմէ առաջ էր, եւ աւելին՝ զանոնք դրկողն էր: Իբրեւ մարմնացած ու մարդեղացած էակ՝ Որդին մարգարէներէն ետք եկաւ, բայց իբրեւ աստուածային էութիւն՝ անոնցմէ առաջ է, անոնց արարիչն է, յաւիտենական ու յաւիտենականութեան Աստուածն է:

2) *«Թերեւս իմ որդիէս պատկառին»*: «Թերեւս» բառը ցոյց չի տար թէ Աստուած չէր գիտեր որ հրեայ ազգի հոգեւոր ղեկավարները պիտի անարգէին ու խաչէին իր Որդին: Աստուած անկասկած կերպով գիտէր որ անոնք պիտի չարչարէին ու մահուան յանձնէին իր Որդին: Մէկը կրնայ խորհիլ եւ ըսել. *«Եթէ Աստուած գիտէր որ անոնք պիտի խաչէին իր Որդին, ինչո՞ւ համար դրկեց զինք»*. որկեց՝ որպէսզի խաչուէր ու մեզ փրկէր: Ուրիշ մը կրնայ հարցնել. *«Եթէ անոնք իր Որդին խաչելով մարդոց փրկութեան պատճառ դարձան, ինչո՞ւ համար Աստուած զիրենք կը մեղադրէ ու կը դատապարտէ»*. Աստուած դատապարտեց զիրենք, որովհետեւ անոնք չխաչեցին իր Որդին մարդիկը փրկելով՝ նպատակով, այլ՝ որովհետեւ կը նախանձէին իրեն: Եթէ մէկը քեզի չարիք կ'ընէ եւ Աստուած այդ չարիքը քու բարիքիդ կը դարձնէ (Մտ 50.20), սա չի նշանակեր թէ քեզի չարիք ընողը պէտք է գնահատուի ու վարձատրուի, ընդհակառակը, անիկա պէտք է դատապարտուի, որովհետեւ իր ըրածը քեզի չարիք է:

3) *«Մշակները երբ տեսան որդին՝ իրենք իրենց ըսին. "Ասիկա է ժառանգորդը, եկէք սպաննենք զայն"»*: Յիսուս այս հաստատումով ուզեց բացայայտել, թէ երբ քահանաներն ու Օրէնքի ուսուցիչները տեսան զինք եւ իր գործերը՝ ճանչցան զինք, գիտցան թէ ինքն էր Մեսիան: Եւ հետեւաբար, անոնք գիտակցաբար զինք սպաննեցին եւ ո՛չ թէ անգիտակցաբար: Այսօր ալ մարդիկ գիտակցաբար կը վիրաւորեն Յիսուսը, գիտակցաբար զինք կը մերժեն, գիտակցաբար

մեղք կը գործեն եւ իրենց մեղքերով Յիսուսի սիրտը կը խոցեն: Մեզմէ ո՞վ չի գիտեր թէ մեղք գործելը մեղք է, եւ ո՞վ չի գիտեր թէ մեղքը Յիսուսի արիւնով միայն կրնայ սրբուիլ, եւ սակայն, մեզմէ քանինն էր ապաշխարութեամբ դիմած են Յիսուսի եւ մեղքերու քաւութիւն հայցած ու ստացած:

4) *«Որպէսզի անոր ժառանգութեան տիրանանք»*: Հոս հանդէս կու գայ քահանաներուն, Օրէնքի ուսուցիչներուն ու Փարիսեցիներուն չարամտութիւնն ու չարասրտութիւնը: Անոնք կը ծրագրէին սպաննել Յիսուսը, որովհետեւ նպատակ ունէին. իրենց նպատակն էր տէ՛ր դառնալ անոր ժառանգութեան. իսկ անոր ժառանգութիւնը հաւատացեալ ժողովուրդն էր: Անոնք կ'ուզէին միակ իշխողները մնալ ժողովուրդին կեանքին մէջ, միակ տէրերը մնալ, որովհետեւ լայնօրէն կ'օգտուէին ժողովուրդէն. Յիսուսի ներկայութիւնը իրենց համար ու իրենց հանգիստին համար սպառնալիք էր, եւ իրենք կը ծրագրէին ամէն գնով այդ սպառնալիքը մէջտեղէն վերցնել: Կ'ուզէին սպաննել Որդին որպէսզի չկորսնցնէին այն թագաւորական հանգիստ կեանքը որ անոնք ստեղծած էին իրենց համար, ճիշդ ինչպէս Հերովդէս իր թագաւորութիւնը պահելու համար փորձեց սպաննել Յիսուսը, կամ ինչպէս Սաւուղ իր թագաւորութիւնը պահելու համար փորձեց սպաննել Դաւիթը: Այսօրուան աշխարհին մէջ ալ շատ մարդիկ կան, որոնք Յիսուսը, Յիսուսի մասին խօսիլը, Յիսուսի խօսքերը քարոզելը սպառնալիք կը նկատեն, իրենց փառքին, հանգիստին, շահին ու դիրքին: Դեռ չենք խօսիր այն եկեղեցականներուն մասին, որոնք Յիսուսի խօսքերուն մէջ իրենց համար սպառնալիք կը տեսնեն, եւ որոնք ճշմարտութեան մէկ երեսը միայն կը տեսնեն եւ այդ երեսը միայն կը քարոզեն: Մարդիկ, որոնք Յիսուսը կը ներկայացնեն իբրեւ սէր ու ողորմած, եւ բնաւ չէ՛ն խօսիր եւ չէ՛ն ուզեր լսել անոր սրբութեան ու արդարութեան մասին:

5) *«Այգիէն դուրս հանեցին զայն եւ սպաննեցին»*: Ըսինք թէ այգին Իսրայէլի ժողովուրդն է: Որդին այգիէն դուրս հանել, կը նշանակէ զայն հեռացնել ժողովուրդէն, այս պարագայիս՝ Երուսաղէմի մէջ բնակող ժողովուրդէն, եւ զանիկա տանիլ քաղաքէն դուրս՝ դէպի Գողգոթա: Յովհաննէս Երզնկացին հոս «այգի» ըսելով կը հասկնայ Երուսաղէմ քաղաքը: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ թէ *«Յիսուս ... քաղաքէն դուրս տարուելով չարչարուեցաւ»* (Եբր 13.12):

6) Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կը բացատրէ, թէ Որդին այգիէն դուրս հանել, կը նշանակէ՝ զինք ժողովուրդէն դուրս հանել, իսկ զինք ժողովուրդէն դուրս հանել, կը նշանակէ՝ զինք ժողովուրդին սրտէն դուրս հանել, այլ խօսքով՝ ժողովուրդը մղել Յիսուսի դէմ ըմբոստութեան, եւ անկէ ետք միայն սպաննել զայն:

«Եւ Յիսուս հարցուց. *"Արդ, երբ այգիին տէրը գայ, ի՞նչ պիտի ընէ այդ մշակներուն"*: Անոնք պատասխանեցին. *"Վստահաբար այդ չար մարդիկը չարաչար պիտի սպաննէ եւ այգին վարձու տայ ուրիշ մշակներու, որոնք բերքի իր բաժինը ժամանակին պիտի տան իրեն"*» (Մտ 21.40-41):

1) Ճիշդ է որ այգիին տէրը մեր երկնաւոր Հայրը ինքն է, բայց Որդին ինքն ալ այգիին Տէրն է, ինչպէս նաեւ Սուրբ Հոգին: Հոս որ կ'ըսուի *«երբ այգիին տէրը գայ»*, ակնարկութիւնը Որդիին է. ըսել կ'ուզուի, թէ երբ Որդին գայ, այսինքն՝ մեռնելէ ետք երբ յարութիւն առնելով վերստին գայ իր այգին: Խօսքը, հետեւաբար, Տիրոջ առաջին գալուստին մասին է, ինչպէս վերեւ դիտել տուի:

2) Յիսուս հարց կու տայ աւագ քահանաներուն, Օրէնքի ուսուցիչներուն եւ Փարիսեցիներուն, թէ երբ այգիին տէրը գայ, *«ի՞նչ պիտի ընէ այդ մշակներուն»*: Անոնք առանց անդրադառնալու որ Յիսուս իրենց մասին էր որ կը խօսէր՝ պատասխանեցին թէ այգիին տէրը երբ գայ, *«այդ չար մարդիկը չարաչար պիտի սպաննէ եւ այգին վարձու տայ ուրիշ մշակներու»*: Տէրը իրենց տուած պատասխանին պատասխանելէ ետք էր որ անոնք անդրադարձան որ առակը իրենց համար պատմուած էր: Իրենց բերնէն ելած խօսքերով անոնք դատուեցան (Մտ 12.37):

3) Յիսուս կ'ըսէ թէ *«այդ չար մարդիկը չարաչար պիտի սպաննէ»*: «Չար մարդիկ» բառերով Տէրը կը բացայայտէ թէ զինք սպաննելը իրենց չարութեան արդիւնքն էր: Արդարեւ, հրեայ կրօնական ղեկավարները չա՛ր մարդիկ էին, որովհետեւ սպաննել տուին Բարին ու Բարեգործը: Չա՛ր էին, որովհետեւ իրենց աթոռները պահելու համար սպաննեցին երկինքի գահակալ Աստուածը: Չա՛ր էին, որովհետեւ երկրաւոր ժառանգութեան համար սպաննեցին երկինքի արքայութիւնը իբրեւ ժառանգութիւն պարգեւող Փրկիչը:

Բայց միայն հրեայ կրօնական ղեկավարներուն մասին չմտածենք, այլ մեր ալ մասին մտածենք: Մենք չենք սպաններ Յիսուսը: Չենք սպաններ Յիսուսի ներկայութիւնը մեր կեանքին մէջ՝ մեր մեղքերով: Չենք սպաններ Յիսուսի քաղցրութիւնը՝ ուրիշներուն հանդէպ մեր ցուցաբերած դառնութեամբ: Չենք սպաններ Յիսուսի արդարութեան հանդէպ մարդոց հաւատքը՝ անոնց հանդէպ մեր գործած անարդարութիւններով:

4) «*Այդ չար մարդիկը չարաչար պիտի սպաննէ*»: Այս բառերով Տէրը կը պարզէ, նաեւ, թէ զինք սպաննել ուզողները՝ պիտի սպաննուին: Արդարեւ, աւագ քահանաները, Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները երեք տեսակի մահ ապրեցան: Առաջին անգամ մեռան հոգեպէս երբ սպաննեցին Յիսուսը: Երկրորդ անգամ մեռան մարմնապէս երբ 70 թուին Երուսաղէմը գրաւուեցաւ Հռոմի կողմէ ու տաճարը կործանեցաւ: Երրորդ անգամ մեռան հոգեպէս երբ իրենց մարմնաւոր մահէն ետք դժոխք նետուեցան: Եւ տակաւին, չորրորդ մահ մը կայ որ կը սպասէ իրենց, երբ մարմինով ու հոգիով գեհենի կրակներուն մէջ պիտի ձգուին Տիրոջ յայտնութեան ժամանակ, դատաստանէն ետք:

5) «*Այգիին վարձու տայ ուրիշ մշակներու*»: Մշակները չեն որ կը հեռացուին այգիէն, այլ այգին է որ կը հեռացուի մշակներէն, եւ կը յանձնուի ուրիշ մշակներու: Արդարեւ, Յիսուս խլեց իր այգիին հին մշակներուն՝ Իսրայէլի քահանաներուն ու Օրէնքի ուսուցիչներուն ձեռքէն, եւ զանիկա յանձնեց նոր մշակներու, որ առաքեալներն են, եւ սա լրումն էր Տիրոջ խոստումին. «*Իմ ոչխարներս անոնց բերնէն պիտի հանեն*» (Եզ 34.10): Տիրոջ նոր այգիին պիտի կազմուէր աշխարհի բոլոր ազգերէն: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ, թէ Յիսուս խափանեց Մովսիսական Օրէնքը, եւ հրեան ու հեթանոսը իր անձին մէջ միաւորելով՝ ստեղծեց նոր ու միակ ժողովուրդ մը (Եփ 2.15):

6) «*Բերքի իր բաժինը ժամանակին պիտի տան իրեն*»: Առաքեալները Տիրոջ կողմէ ընտրուած ու դրկուած մշակներ իբրեւ, աշխարհի չորս կողմերը երթալով, իրենց քարոզութեամբ մարդիկը ընտիր պտուղներու վերածելով պիտի յանձնէին Տիրոջ: Յիսուս ինքն իսկ կը վկայէ, թէ ինք ընտրեց առաքեալները եւ զանոնք առաքելութեան դրկեց, որ երթան եւ պտղաբեր ըլլան եւ իրենց պտուղը մնայուն ըլլայ (Յհ 15.16): Տէրը հաւատացեալները կը կոչէ «մնայուն

պտուղ», ցոյց տալու համար թէ անոնք մնայուն են, այլ խօսքով՝ յաւիտենական են, յաւերժապէս ապրելու կոչուած են: Մնայուն Փրկիչին հետեւորդները՝ մնայուն հետեւորդներ պիտի ըլլան. ժամանակին հետ վերջ պիտի չգտնեն, որովհետեւ անվերջ կեանքը պիտի ժառանգեն:

«Ապա Յիսուս ըսաւ.- Սուրբ գիրքերուն մէջ չէ՞ք կարդացած. *"Այն քարը որ շինողները մերժեցին գործածել, ինք անկիւնաքարը եղաւ: Ասիկա Տէրը կատարեց, ու մեր աչքերուն սքանչելի է"*» (Մտ 21.42):

1) «*Այն քարը որ շինողները մերժեցին գործածել*»: Քարը Քրիստոս ինքն է, իսկ շինողները՝ քահանաներն ու Օրէնքի ուսուցիչները: Անոնք մերժեցին գործածել այս քարը՝ Քրիստոսը, անով «շինելու», այլ խօսքով՝ պատրաստելու ու առաջնորդելու համար ժողովուրդը: «Գործածել» բառը ցոյց կու տայ, թէ հովիւներ պարտին Քրիստոսը գործածել մարդոց հաւատքի ամրապնդման համար. իսկ Քրիստոսը գործածել, կը նշանակէ՝ Քրիստոսով պէտք է առաջնորդել ու զօրացնել մարդիկը, Քրիստոսով պէտք է սրբել ու լեցնել մարդիկը: Այսօր շատ հովիւներ ու առաջնորդներ կան, որոնք իրենց սեփական կարողութիւնն ու զօրութիւնը կը գործածեն, փոխանակ Քրիստոսը գործածելու, Քրիստոսի սէրն ու հաւատքը գործածելու, Քրիստոս ժայռը գործածելու եւ գործածել սորվեցնելու, Քրիստոս վահանը գործածելու եւ գործածել սորվեցնելու:

2) Դաւիթ խօսելով Յիսուսի մասին՝ զայն կը կոչէ անկիւնաքար (118.22-23): Անցեալին մարդիկ «անկիւնաքար» կը կոչէին քարի այն կտորը որ կը դրուէր երկու պատերու միացման տեղը, որպէսզի անոնք իրարու բռնուած ու կապուած ըլլային: Երկու պատերը կը ներկայացնեն հրեաներն ու հեթանոսները, իսկ զանոնք միացնող անկիւնաքարը՝ Քրիստոսը, կ'ըսեն Յովհաննէս Երզնկացին եւ Մխիթար Վրդ. Մեքաստացին: Արդարեւ, ինչպէս անկիւնաքարը կը միացնէր երկու պատերը եւ զանոնք մէկ ամբողջութեան կը վերածէր, նոյնպէս ալ, Քրիստոս իր հեղած արիւնով դարձաւ այն անկիւնաքարը որ միացուց հրեաներն ու հեթանոսները, եւ անոնցմով ու անոնցմէ կազմեց մէկ եւ նոր ժողովուրդ մը (Եփ 2.15):

2) Երգնկացին ու Սեբաստացին կ'ըսեն նաեւ թէ երկու պատերը՝ հրեշտակներն ու մարդկային ցեղն են: Յիսուս եղաւ այն անկիւնաքարը որ հաշտեցուց ու միացուց հրեղէն ու հողեղէն արարածները: Յիշենք որ Յիսուսի ծննդեան ժամանակ երկնաւոր զօրքերու բազմութիւն մը երգեց Աստուծոյ փառքը եւ աւետեց թէ ահա երկրի վրայ խաղաղութիւն կ'ըլլայ, եւ մարդոց միջեւ հաճութիւն (Ղկ 2.13-14):

3) *«Ասիկա Տէրը կատարեց, ու մեր աչքերուն սքանչելի է»:* Մարգարեական հոգիով Դաւիթ սկիզբէն տեսաւ թէ ինչպէս Մեսիան պիտի միացնէր հրեաներն ու հեթանոսները եւ զանոնք մէկ ժողովուրդի պիտի վերածէր, եւ հիացաւ սքանչելի Աստուծոյ սքանչելի ծրագիրին համար:

4) *«Ասիկա Տէրը կատարեց, ու մեր աչքերուն սքանչելի է»:* Այո՛, ինչ որ Տէրը կատարեց, մեր աչքերուն սքանչելի է: Անմարմինը մարմին առաւ եւ իր մարմինով քաւեց մարմնաւորներու մեղքերը, եւ սա մեր աչքերուն սքանչելի է: Յաւիտենականը ժամանակին մէջ մտաւ ու ժամանակաւորներու քով եկաւ ու մեզ անժամանակ կեանքի հետեւորդներ դարձուց, եւ սա մեր աչքերուն սքանչելի է: Պարտութեան մատնեց Չարը եւ Չարին կողմէ պարտուած մարդուն յաղթանակ տուաւ, եւ սա մեր աչքերուն սքանչելի է: Փակեց դժոխքին դուռը՝ դժոխքի արժանի մարդոց դիմաց, եւ բացաւ դրախտին դուռը՝ դրախտէն վտարուած մարդոց առջեւ, եւ սա մեր աչքերուն սքանչելի է: Մեռաւ ու յարութիւն առաւ, որպէսզի ցոյց տայ մեզի թէ մահէն անդին կեանք կայ որ կը սպասէ իր հետեւորդներուն, եւ սա մեր աչքերուն սքանչելի է: Սքանչելագործ Աստուած է Քրիստոս:

«Ով որ այդ քարին զարնուի՝ պիտի խորտակուի, եւ որուն վրայ որ անիկա իյնայ՝ պիտի ճգմէ զայն» (Մտ 21.43):

1) Ինչպէս ըսուեցաւ, քարը Քրիստոս է: Ան «քար» կոչուած է, առաջին, որովհետեւ անփշրելի ու անխորտակելի է: Երկրորդ, որովհետեւ կուսածին է, ինչպէս Դանիէլ զայն տեսաւ առանց ձեռքի ինկած քար իբրեւ, (այսինքն՝ առանց մարդկային միջամտութեան ծնած): Երրորդ, որովհետեւ անշարժ է: Չորրորդ, որովհետեւ մշտնջենական է: Հինգերորդ, որովհետեւ Քորեբի այն ժայռն է որմէ

ջուր բղխեցաւ, որ կը պատկերացնէ Տիրոջ աստուածաւորաշ ուսուցումները (Յովհաննէս Երզնկացի):

2) Ով որ փորձէ Քրիստոսի քարին զարնուիլ, այլ խօսքով՝ անոր դէմ դնել, պիտի խորտակուի: Քրիստոսի բոլոր ընդդիմադիրներուն ճակատագիրը յաւիտենական խորտակումն է: Յաւիտենականին դէմ պայքարողը՝ յաւիտենական պարտութիւն պիտի կրէ:

3) Իսկ եթէ Քրիստոսի քարը մէկու մը վրայ իյնայ՝ «*պիտի ճզմէ՝ զայն*», այսինքն՝ եթէ Քրիստոսի դատաստանի քարին հանդիպի՝ անկէ ճզմուած ու պարտուած դուրս պիտի գայ: Հարկաւ անհաւատը ճզմողը Քրիստոս ինք պիտի չըլլայ, այլ՝ նոյնինքն իր անհաւատութիւնը:

4) Քրիստոս ինքզինք կը ներկայացնէ իր ընդդիմադիրները խորտակող ու ճզմող քար իբրեւ: Սա պէտք է մեզ զգաստութեան հրաւիրէ: Երբ կը խօսինք Յիսուսի սիրոյն մասին, չմոռնանք որ ան նաեւ սուրբ է, եւ ուստի կը մերժէ մեղաւորին հետ հաղորդակցիլ: Իբրեւ Սէր՝ կ'ընդունի զոջացող ու ապաշխարող մարդը, բայց իբրեւ Սուրբ՝ կը մերժէ անգիղջ ու անապաշխար մարդը: Դարձեալ, երբ կը խօսինք Յիսուսի ողորմութեան ու ողորմածութեան մասին, չմոռնանք նաեւ լոյսի տակ բերել անոր արդարութիւնը, արդարադատութիւնը, անաչառութիւնը: Խօսիլ Յիսուսի սիրոյն ու ողորմութեան մասին եւ չանդրադառնալ անոր սրբութեան ու արդարութեան, կը նշանակէ ծածկել ճշմարտութեան մէկ երեսը: Բայց չէ՞ որ Յիսուս ըսաւ, թէ ճշմարտութեան ճանաչողութիւնն է որ մեզի պիտի ազատէ (Յհ 8.32): Յիսուս փրկող Աստուած է, եւ սա ճշմարտութիւն է, բայց իր փրկութիւնը մերժող մարդուն համար ան խորտակող ու ճզմող քար է, սա եւս ճշմարտութիւն է:

5) Իր այս խօսքով Տէրը կը յայտնէ քահանաներուն, Օրէնքի ուսուցիչներուն եւ Փարիսեցիներուն, թէ իրենք չեն կրնար իրեն դէմ դնել, եւ եթէ դէմ դնեն՝ պիտի ճզմուին: Միաժամանակ, Տէրը կը յայտնէ անոնց եւ իր բոլոր հակառակորդներուն, թէ ինք կարողութիւնը ունի իյնալու իրենց վրայ իր դատաստանի մականով եւ հարուածելու ու խորտակելու զիրենք: Անոնք կը ծրագրէին ճզմել ու սպաննել Յիսուսը, բայց ահա Յիսուս ինքզինք «քար» կոչելով, կը յայտնէր անոնց թէ ինք քարի նման հաստատ է եւ չի կրնար խորտակուիլ, եւ թէ ինքն էր որ պիտի խորտակէր զիրենք:

«Ասոր համար կ'ըսեմ ձեզի, թէ Աստուծոյ արքայութիւնը ձեզմէ պիտի առնուի եւ տրուի ժողովուրդի մը, որ պտղաբեր կը դարձնէ զայն: Երբ աւագ քահանաները, Օրէնքի ուսուցիչները եւ Փարիսեցիները լսեցին այս առակները, հասկցան որ իրենց համար ըսաւ: Կ'ուզէին ձերբակալել Յիսուսը, բայց վախցան ժողովուրդէն, որ զայն իբրեւ մարգարէ կ'ընդունէր» (Մտ 21.44-46):

1) Հրեաները ընդհանրապէս, եւ կրօնական ղեկավարները մասնաւորաբար, Մովսէսի օրէնքներուն վստահելով եւ զանոնք գործադրելով չկրցան պտղաբեր կեանք ունենալ: Տէրը կը յայտնէ անոնց, թէ ահա հասած է ժամանակը որ Աստուած նոր ժողովուրդ մը ընտրէ, շնորհքի ժամանակաշրջանին պատկանող ժողովուրդ մը, որ իր շնորհքին վստահելով ու բացուելով կարող պիտի ըլլայ պտղաբեր կեանք մը ապրիլ: Շնորհքն է որ մեր կեանքը պտղաբեր կը դարձնէ. ասիկա Օրէնքը չի կրնար ընել: Տէրը կը յայտնէ թէ ոեւէ անպտուղ անձ չի կրնար արքայութիւն մտնել:

2) Քահանաները, Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները, եւ իրենց հետեւորդները, կը խորհէին որ Աստուծոյ արքայութիւնը լոկ իրենց համար էր, բայց ահա Տէրը անոնց կը յայտնէ, թէ հասած է ժամանակը որ Աստուած իւր արքայութիւնը իրենց ձեռքէն եւ տայ նոր ժողովուրդի մը, որ կրնայ հաւատքի ու բարեգործութեան պտուղ տալ: Զգոյշ ըլլանք որ մեզի ալ նոյն բանը չպատահի: Այսինքն, չխորհինք որ երկինքի արքայութիւնը մեզի համար է եւ մենք արժանի ենք ասոր, իսկ մեր հակառակորդները արժանի չեն ասոր. կրնայ հակառակը պատահիլ. կրնայ Աստուած մեզ անարժան գտնել իր արքայութեան, եւ մեր հակառակորդները՝ արժանի:

3) Քահանաները, Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները Յիսուսի խօսքերը լսելով՝ հասկցան որ Տէրը իրենց մասին էր որ կը խօսէր. ուզեցին զինք ձերբակալել, բայց ժողովուրդէն վախցան: Երբ յանդիմանուած զգացին՝ ուզեցին յանդիմանողը սպաննել, փոխանակ ընդունէին որ իրենք սխալ ընթացքի մէջ էին եւ փորձէին իրենց ընթացքը փոխել: Այսօր ալ կան մարդիկ որ երբ յանդիմանուին Տիրոջ խօսքին քարոզութեամբ, կը փորձեն քարոզիչը լռեցնել, փոխանակ իրենց անձերը ուղղելու եւ իրենց կեանքի ընթացքը փոխելու:

«Իբր պատասխան, Յիսուս դարձեալ առականերով ըսաւ ժողովուրդին: Երկինքի արքայութիւնը կը նմանի հետեւեալին.- Թագաւոր մը իր որդիին համար հարսանիք սարքեց» (Մտ 22.1-2):

1) Աւետարանիչը մեզի կ'ըսէ թէ Յիսուս այս առակը պատմեց *«իբր պատասխան»*: Որո՞նց ուղղուած պատասխան մըն էր առակը: Ուղղուած էր աւագ քահանաներուն, Օրէնքի ուսուցիչներուն եւ Փարիսեցիներուն, որոնք երբ գիտցան թէ չար մշակներուն առակը իրենց համար պատմուած էր՝ ուզեցին ձերբակալել Յիսուսը (Մտ 21.45-46): Այս առակով Տէրը բացայայտեց յիշեալ կրօնական ղեկավարներուն, թէ իրե՛նք է որ զինք պիտի սպաննեն, եւ սակայն իրենց արժանի պատիժը պիտի կրեն:

2) Թագաւորը մեր երկնաւոր Հայրն է, իսկ իր որդին՝ Յիսուսը: Յիսուս իր Հայրը կը կոչէ թագաւոր, պարզելու համար թէ ինք եւս թագաւոր է. արդարեւ, թագաւորի որդին՝ թագաւոր կ'ըլլայ:

3) Երբ կը հաստատուի թէ թագաւորը ինքն է որ իր որդիին համար հարսանիք սարքեց, ասով մեզի ցոյց կը տրուի, թէ Հօրը կամքն է որ Որդին ինք դառնայ փրկուածներուն ուրախութեան ու ցնծութեան առանցքը, աղբիւրը, առիթն ու պատճառը երկինքի արքայութեան մէջ: Արդարեւ, Յիսուս ինք պիտի դառնայ մեր ուրախութիւնը երկինքի մէջ: Ի՛նքն է ուրախութիւնը ամբողջ երկինքին:

4) Հարսանիքը կը պատկերացնէ երկինքի արքայութեան ուրախութիւնը: «Հարսանիք» բառին գործածութեամբ, Տէրը ցոյց կու տայ մեզի, թէ երկինքի արքայութիւնը պիտի ըլլայ հարսնետուն մը որուն փեսան ինք պիտի ըլլայ: *«Ով որ հարսը ունի՝ ա՛ն է փեսան»* (Յհ 3.29): Հարսը եկեղեցին է, իսկ փեսան՝ Քրիստոսը: Ի՛նք պիտի ըլլայ մեր ուրախութեան փեսան: Ի՛նք պիտի ըլլայ մեր հարսանիքը: Շատեր կը խորհին որ երկինքի արքայութեան մէջ ըլլալն է ուրախութիւնը, սա ճիշդ է, եւ սակայն, ուրախութիւնը ո՛չ թէ երկինքի արքայութեան մէջ ըլլալն է սոսկ, այլ երկինքի Արքային՝ Քրիստոսի հետ ըլլալը: Մեր հովիւը՝ Յիսուս երբ իր կորսուած ոչխարը գտաւ՝ իր բարեկամներուն ու դրացիներուն ըսաւ. *«Ուրախացէ՛ք ինձի»*

հետ» (Ղկ 15.6): Երբ կորսուած դրամը գտաւ՝ իր բարեկամներուն ու դրացիներուն ըսաւ. «Ուրախացէ՛ք ինծի հետ» (Ղկ 15.9): Յիսուս չ'ըսաւ՝ «ուրախացէ՛ք ոչխարիս հետ», կամ՝ «ուրախացէ՛ք իրարմով», այլ՝ «ուրախացէ՛ք ինծի հետ», որովհետեւ երկինքի մէջ մենք Քրիստոսով, Քրիստոսի հետ ու Քրիստոսի համար պիտի ուրախանանք:

«Անիկա իր ծառաները դրկեց, որպէսզի հրաւիրեալները հարսանիքի կանչեն, սակայն հրաւիրեալները մերժեցին գալ: Դարձեալ ուրիշ ծառաներ ալ դրկեց՝ անոնց պատուիրելով.- Ըսէք հրաւիրեալներուն. "Ճաշկերոյթը պատրաստ է, զուարակներս եւ պարարտ կենդանիները մորթուած են, ու ամէն ինչ կազմ ու պատրաստ է. հրամմեցէ՛ք հարսանիքի"» (Մտ 22.3-4):

1) Տուեալ երկու համարներուն մէջ կը տեսնենք որ ծառաներու երկու խումբեր կը դրկուին: 8-րդ համարը մեզի կը խօսի դրկուող ծառաներու երրորդ խումբի մը մասին: Որոշ մեկնիչներ կ'ըսեն, թէ ծառաներու առաջին խումբը կը ներկայացնէ Հին Կտակարանին մարգարէները, երկրորդ խումբը՝ առաքեալները, իսկ երրորդ խումբը առաքեալներուն յաջորդող եկեղեցականները: Այլ մեկնիչներ կ'ըսեն, թէ դրկուող ծառաներու առաջին եւ երկրորդ խումբերը կը ներկայացնեն մարգարէները, իսկ երրորդ խումբը՝ առաքեալները: Ուսուցիչս՝ Զարեհ Արք. Ազնաւորեան, համաձայն է երկրորդ մեկնութեան: Ան կ'ըսէ, թէ Յիսուս մարգարէները երկու խումբի կը բաժնէ, հաւանաբար հետեւելով եբրայական աւանդութեան, որ երկու տարբեր դասակարգի կ'ենթարկէր մարգարէները: Առաջին խումբը կը կոչէին «նախկին մարգարէներ» (Մովսէս, Սամուէլ, Եղիա, Աբդիա, Եղիսէ, Յովէլ, Յովնան, Ամոս, Ովսէա, Եսայի, Միքիա), իսկ երկրորդ խումբը՝ «Վերջին մարգարէներ» (Նահում, Սոփոնիա Երեմիա, Ամբակում, Եզեկիէլ, Դանիէլ, Անգէա, Զաքարիա, Մաղաքիա):

2) «Իր ծառաները դրկեց, որպէսզի հրաւիրեալները հարսանիքի կանչեն»: Դրկողը Հայրն է: Հայրն Աստուած կ'ուզէ որ իր Որդիին ծառաները, այլ խօսքով՝ հովիւներն ու առաջնորդները, երթան եւ բոլոր մարդիկը հրաւիրեն իր Որդիին գալու, իր Որդիին ուրախութեան մասնակցելու: Արդարեւ, եկեղեցւոյ կոչումն է Աստուծոյ

Որդիին հարսանիքին կանչեն մարդիկը, բոլո՛ր մարդիկը: Եկեղեցին այսօր ընդհանրապես չէ հետաքրքրուած այս իրողութեամբ: Եկեղեցին չի հետապնդեր մարդոց փրկութեան աշխատանքը: Մարդիկ հեռու են Քրիստոսի հարսանիքէն, Քրիստոսի ուրախութենէն. ի՞նչ կ'ընէ եկեղեցին զիրենք Քրիստոսի հարսանիքին բերելու:

3) *«Հրաւիրեալները մերժեցին զալ»*: Հրեաներ մերժեցին Աստուծոյ դառնալու՝ մարգարէներուն հրաւերները: Հին Կտակարանը ցոյց կու տայ, թէ հրեաներուն ամբողջ կեանքի ընթացքը Աստուծոյ դէմ ապստամբ ընթացք մըն էր: Եզր իր տէրը կը ճանչնայ ու էշը՝ իր տիրոջ մտուրը, բայց Իսրայէլ չճանչցաւ իր Տէր Աստուածը (Ես 1.3):

4) *«Դարձեալ ուրիշ ծառաներ ալ դրկեց»*: Այս բառերը կը պարզեն թէ հրեաներուն մերժողական կեցուածքին դիմաց՝ Աստուած անմիջապէս նահանջ չարձանագրեց: «Դարձեալ» բառը ցոյց կու տայ, թէ Աստուած կրկին ու կրկին կը փորձէ մարդիկը իրեն դարձնել: Աստուած մարդու նման չէ (ԹՎ 23.19): Մարդիկ կրնան հեռանալ մեզմէ եթէ քանի մը անգամ փորձեն համոզել մեզ հարցի մը գծով եւ մենք չհամոզուինք կամ չուզենք համոզուիլ: Աստուած սակայն չի հեռանար մեզմէ, դարձեալ կը փորձէ, կրկին կը փորձէ, նորէն կը փորձէ, եւ այս բոլորը կ'ընէ ո՛չ թէ որովհետեւ կ'ուզէ իր կամքը պարտադրել մեզի, այլ որովհետեւ կը սիրէ մեզ եւ կ'ուզէ փրկուածներուն շարքին տեսնել մեզ:

5) *«Ըսէք հրաւիրեալներուն. "Ճաշկերոյթը պատրաստ է, գուարակներս եւ պարարտ կենդանիները մորթուած են»*: Ճաշը պատրաստողը երկնաւոր Հայրն է, իսկ ճաշը՝ իր Որդին: Հայրն Աստուած իր Որդին իբրեւ կեանքի ու փրկութեան հաց շնորհեց մարդկութեան: Հօրը կամքն է որ մարդկութիւնը իր Որդիով կշտանայ, անոր սիրով լեցուի: «Պարարտ» բառը ցոյց կու տայ որ Քրիստոսի ուրախութիւնը լեցուն ուրախութիւն է, ճշմարիտ ուրախութիւն է, մարդուս սիրտն ու հոգին լեցնող ու կշտացնող ուրախութիւն է:

6) *«Ամէն ինչ կազմ ու պատրաստ է. հրամմեցէ՛ք հարսանիքի»*: «Պատրաստ է» բառերը ցոյց կու տան, թէ Հայրը իր Որդիով մեր փրկութեան հարսանիքը պատրաստելէ ետք միայն մեզ փրկութեան հարսանիքին հրաւիրեց: Մեր փրկութեան պատրաստութեան մէջ մենք դերակատարութիւն չունեցանք: Մեր փրկութիւնը

Որդին ինք առանձին պատրաստեց, իրագործեց, եւ ասիկա կատարեց իր սեփական արհիւնով, մեզի կը մնայ պարզապէս ընդառաջել հրաւերին, ընդգրկել փրկութիւնը, եւ մասնակից դառնալ մեր փրկութեան հարսանիքին: Փրկութիւնը ձրիօրէն տրուած պարգեւ մըն է, բայց այդ փրկութիւնը պահելն է որ իր գինը ունի: Մեզմէ ոեւէ մէկը ոեւէ ատեն կրնայ մտնել փրկութեան ճամբուն մէջ, բայց կարեւորը այդ ճամբուն մէջ մնալն է, այդ ճամբայէն հաւատարմօրէն քալելն է:

7) *«Հրամեցէ՛ք հարսանիքի»:* Յունարէնը կ'ըսէ. *«Հարսանիքի եկէ՛ք»:* Այս բառերը ցոյց չեն տար թէ Աստուած իր փրկութիւնը կը պարտադրէ մարդոց, ընդհակառակը, ցոյց կու տան թէ Աստուած մարդուն ազատ կամքին ձգած է իր փրկութեան ընդառաջելու աշխատանքը: Յիսուս չ'ըսեր թէ ինք մարդուն սրտին դուռը պիտի կոտրէ եւ անկէ ներս մտնէ, այլ կ'ըսէ թէ ինք մարդուն սրտին դրան առջեւ կանգնած է ու կը բաղիսէ. եթէ մէկը լսէ իր ձայնը եւ դուռը բանայ՝ այն ատեն միայն ներս պիտի մտնէ (Յտ 3.20): Տէրը չի պարտադրեր մարդուն երկինք մտնել եթէ մարդը ինք չ'ուզեր մտնել, եւ ո՛չ ալ կը զրկէ զայն երկինքէն եթէ ան կ'աշխատի երկինք մտնել:

«Հրաւիրեալները կարեւորութիւն չտուին. մէկը իր ազարակը գնաց, միւսը իր առետուրին, իսկ ուրիշներ ալ ծառաները բռնեցին ծեծեցին եւ սպաննեցին» (Մտ 22.5-6):

1) *«Հրաւիրեալները կարեւորութիւն չտուին»:* Այս բառերը ցոյց կու տան մարդուն անտարբերութիւնը իր անձին փրկութեան նկատմամբ: Մարդուն համար աշխարհի ամենէն կարեւոր բանը՝ իր փրկութիւնը պէտք է ըլլայ, եւ սակայն, դժբախտաբար, կը տեսնենք թէ մարդիկ բնաւ ալ չեն հետաքրքրուած իրենց անձերուն փրկութեամբ: Իսկ գիտէ՞ք պատճառը: Որովհետեւ չեն ճաշակած Յիսուսի սէրը, անոր փրկութեան ուրախութիւնը: Ոեւէ անհատ որ ճաշակէ Յիսուսի սէրն ու փրկութեան ուրախութիւնը, իր ամբողջ ուշադրութիւնը կը դարձնէ դէպի երկինք (Կդ 3.1): Ի՞նչպէս կրնայ պատահիլ որ երկինքի համար ստեղծուած մարդը բնաւ կապուած չըլլայ երկինքին: Ի՞նչպէս կրնայ պատահիլ որ յաւիտենական կեանքին համար ստեղծուած մարդը ստրուկի նման ժամանակա-

ւոր այս կեանքին կապուի: Ի՞նչպէս կրնայ պատահիլ որ Աստուծոյ ձեռքով ստեղծուած մարդը ապրի ու գործէ առանց Աստուծոյ ձեռքի առաջնորդութեան:

2) *«Մէկը իր ազարակը գնաց»:* Ազարակը կը ներկայացնէ աշխարհը: Յովհաննէս Երզնկացիին կ'ըսէ, թէ ազարակը կը ներկայացնէ «երկրասէրներն ու ազահները»: Աշխարհին դիմաց բացուած ռեւէ սիրտ կը դառնայ ազահ ու երկրասէր, իսկ երկրասէրը՝ չի կրնար երկնասէր ըլլալ: Մեր սիրտը ի՞նչ բանի կապուած է. երկինքին, թէ՛ երկրին. աշխարհի՞ն, թէ՛ աշխարհի Ստեղծիչին: Երանի՛ անոր որ երկրի վրայ կ'ապրի բայց իր սիրտը երկինքին կապուած է եւ երկինքի համար կ'ապրի: Երանի՛ անոր որ երկրի վրայ կը գործէ բայց երկինքի համար կը գործէ:

3) *«Միւսը իր առեւտուրին գնաց»:* Յովհաննէս Երզնկացիին կը բացատրէ, թէ առեւտուրի գացող մարդը կը ներկայացնէ՝ *«Վաճառականներն ու խաբէքաները, որոնք կը զրկեն ուրիշը եւ անոնց իրաւունքը կը յափշտակեն»:* Այլ մեկնիչներ կը հաստատեն թէ առեւտուրի գացող մարդը կը պատկերացնէ աշխարհին կապուած եւ աշխարհով հարստանալու աշխատող մարդիկը:

4) *«Իսկ ուրիշներ ալ ծառաները բռնեցին ծեծեցին եւ սպաննեցին»:* Ծառաները բռնող, ծեծող եւ սպաննող մարդոց մեղքը շատ աւելի ծանր է քան իրենց ազարակը կամ առեւտուրին գացող մարդոց մեղքը: Ազարակ կամ առեւտուրի երթալը աշխարհին կապուած վիճակ մը ցոյց կու տայ, մինչդեռ ծառաները ծեծելն ու սպաննելը՝ Աստուծոյ կամքին հակառակիլ եւ ընդդիմանալ կը նշանակէ, Քրիստոսի Աւետարանին դէմ պայքարիլ կը նշանակէ:

5) *«Բռնեցին»:* Ոեւէ անձ որ չէ բռնուած Յիսուսի սիրով՝ Յիսուսի սիրոյն տարածիչները բռնող ու անարգող կը համարուի:

6) *«Ծեծեցին»:* Ոեւէ անձ որ իր կուրծքը չի ծեծեր իր գործած մեղքերուն համար՝ Յիսուսը ծեծող կը նկատուի:

7) *«Սպաննեցին»:* Ոեւէ անձ որ չ'ընդունիր Յիսուսը ձեռքէն յաւիտենական կեանքը՝ իր մեղքերով Յիսուսը սպաննող կը նկատուի:

8) *«Բռնեցին ծեծեցին եւ սպաննեցին»:* Այս բառերը անշուշտ տառացիօրէն նաեւ կարելի է հասկնալ, որովհետեւ արտաքին աղբիւրներէ գիտենք, թէ Աստուծոյ կամքին հակառակորդ հրեաներ շատ մը մարգարէներ *«բռնեցին ծեծեցին եւ սպաննեցին»:*

«Թագաւորը երբ ասիկա լսեց, բարկացաւ եւ իր զինուորները ղրկեց, որոնք ոճրագործները սպաննեցին եւ անոնց քաղաքն ալ այրեցին» (Մտ 22.7):

1) «Ոճրագործներ» բառով Յիսուս պարզեց զինք լսող քահանաներուն, Օրէնքի ուսուցիչներուն եւ Փարիսեցիներուն, ինչպէս նաեւ բոլոր հրեաներուն, թէ իրենք ոճիր գործեցին անցեալին, երբ մերժեցին հնազանդիլ մարգարէներուն միջոցաւ յայտնուած Աստուծոյ կամքին, եւ երբ դարձան սպաննիչները այդ կամքը յայտնող մարգարէներուն: Այսօր ալ «ոճրագործ» կը նկատուին բոլոր անոնք որոնք կը մերժեն ականջ տալ փրկութեան հրաւերին, եւ որոնք կը փորձեն լռեցնել փրկութեան ատենաբերները: Ոճրագործ մարդը մարդասպան մարդն է, իսկ մարդասպանը միայն ուրիշը սպաննողը չէ, այլ նաեւ ինքզինք սպաննողը: Արդարեւ, ինքնասպանութիւն է մեր սիրտը փակել Տիրոջ փրկութեան առջեւ:

2) Թագաւորին կողմէ ղրկուող զինուորները այն բանակներն են որոնք կործանեցին Իսրայէլի եւ Յուդայի թագաւորութիւնները: Ասորեստանի Սարգոն Բ. թագաւորը Ք.Ա. 722 թուին կործանեց Իսրայէլի թագաւորութիւնը, իսկ Բաբելոնի Նաբուգոդոնոսոր թագաւորը Ք.Ա. 587 թուին կործանեց Յուդայի թագաւորութիւնը: «*Անոնց քաղաքն ալ այրեցին*» խօսքը կը վերաբերի Երուսաղէմին: Երուսաղէմ քաղաքը երկու անգամ կործանուի եւ հրկիզուի ենթարկուեցաւ: Առաջին անգամ զայն կործանեց եւ մասամբ մը այրեց Բաբելոնի Նաբուգոդոնոսոր թագաւորը վերոնշեալ թուին, իսկ երկրորդ անգամ՝ Հռոմայեցի Տիտոս զօրավարը, Ք.Ե. 70 թուին: Կրօնական ղեկավարներուն ցուցաբերած յամառ ընդդիմութեան դիմաց, Տէրը անոնց յայտնեց շուտով ըլլալիք պատահարին մասին, բայց անոնք չանդրադարձան եւ իրենց ընթացքը չփոխեցին:

3) «*Բարկացաւ*»: Հայրն Աստուած կը բարկանայ երբ մարդիկ բռնեն, ծեծեն ու սպաննեն իր Որդիին փրկութեան քարոզիչները: «Բարկանալ» բառը ցոյց կու տայ Աստուծոյ ընդվզումը մարդոց անգթութեան նկատմամբ:

4) «*Իր զինուորները ղրկեց*»: Այս բառերով Տէրը ցոյց կու տայ մեզի, թէ Աստուծոյ ձեռքին մէջ են երկրաւոր բոլոր բանակները, եւ թէ ինքն է որ զանոնք կը շարժէ, որպէսզի իր կամքը կատարէ:

«Յետոյ թագաւորը ըսաւ իր ծառաներուն. *"Հարսանիքը պատրաստ է, բայց հրաւիրեալները արժանի չէին: Հիմա հրապարակ գացէք եւ ո՛վ որ գտնէք՝ հրաւիրեցէ՛ք հարսանիքի"*» (Մտ 22.8-9):

1) Ծառաներու այս երրորդ խումբը առաքեալներն են, որոնք կոչում ստացան համայն մարդկութիւնը հրաւիրելու արքայութեան հարսանիքին: Այս առումով, կրնանք ըսել թէ այս հանգրուանէն սկսեալ յիշուած թագաւորը Քրիստոս ինքն է: Նախորդ համարին մէջ տեսանք հրեաներուն սպանութիւնը եւ անոնց քաղաքին՝ Երուսաղէմի կործանումը, ինչ որ ցոյց կու տայ թէ մենք կը խօսինք Հին Կտակարանի ժամանակաշրջանին մասին, որ Օրէնքի ժամանակաշրջանն էր, մինչդէռ առակին այս բաժինէն սկսեալ խօսքը Քրիստոսի շնորհքին ժամանակաշրջանին մասին է, որովհետեւ կը տեսնենք թէ ինչպէս փրկութեան հարսանիքին հրաւերը կը դրկուի համայն մարդկութեան, եւ ո՛չ թէ միայն հրեաներուն:

2) *«Հարսանիքը պատրաստ է»:* Արքայութեան հարսանիքը, այլ խօսքով՝ ուրախութիւնը, պատրաստուած էր Աստուծոյ կողմէ աշխարհի սկիզբէն (Մտ 25.34), բայց ատիկա մեր կեանքին մէջ իրականութիւն դարձաւ Յիսուսի խաչելութենէն ու յարութենէն ետք միայն, երբ Յիսուս իր արիւնը թափեց մեր մեղքերը սրբելու համար, եւ յարութիւն առաւ՝ մեզ արդարացնելու համար (Հռ 4.25):

3) *«Հրաւիրեալները արժանի չէին»:* Առաջին հրաւիրեալները հրեաներն էին, որոնք արժանի չեղան Աստուծոյ թագաւորութիւնը ժառանգելու, որովհետեւ անոնք երկրաւոր եւ Դաւիթեան երկրաւոր թագաւորութիւն մը կը փնտռէին եւ ո՛չ թէ երկնաւոր եւ աստուածային թագաւորութիւն մը: Ուե՛է անհատ որ հետամուտ է երկրաւոր իրականութեանց՝ չի կրնար արժանի դառնալ երկինքի ժառանգութեան:

4) *«Հիմա հրապարակ գացէք»:* Հրապարակը կը խորհրդանշէ անուս եւ խոնարհ դասակարգի հրեաները, ինչպէս նաեւ հեթանոս աշխարհը: Երուսաղէմի հրապարակը միշտ խճողուած կ'ըլլար առուծախ ընող հեթանոսներով եւ «մեղաւոր» հրեաներով: Տէրը կը յայտնէ կրօնական ղեկավարներուն, թէ արդէն վրայ հասած է ժամանակը, երբ արքայութիւնը պիտի խլուի իրենց ձեռքէն (որոնք արքայութիւնը իրենց սեփականութիւնը կը նկատէին), եւ տրուի

հրապարակի վրայ ապրող հրեաներուն ու հեթանոսներուն, որոնք արժանի չէին փրկութեան, ինչպէս քահանաներն ու Օրէնքի ուսուցիչները կը խորհէին:

5) *«Ո՛վ որ գտնէք՝ հրաւիրեցէ՛ք հարսանիքի»:* Այս բառերով Յիսուս կը բացայայտէ, թէ փրկութեան հրաւերը ուղղուած է բոլոր մարդոց անխտիր (Ա.Տմ 2.3-4): Փրկութեան ելք փնտռող ոեւէ անձ՝ պիտի ընդառաջէր առաքեալներուն հրաւերին:

6) *«Ո՛վ որ գտնէք»:* Այս բառերուն մէջ աւետիս ու մխիթարութիւն կայ, որովհետեւ ցոյց կու տան թէ ի՛նչ մեղքերու մէջ ալ ինկած ըլլանք՝ Տիրոջ շնորհքը կրնայ գտնել մեզ, եւ հասնիլ ու փրկել մեզ:

«Ծառաները ճամբաները ելլելով՝ հաւաքեցին բոլոր անոնք որ գտան, թէ՛ չարերը եւ թէ՛ բարիները, եւ հարսանիքի սրահը լեցունեցաւ հրաւիրեալներով» (Մտ 22.10):

1) *«Ծառաները ճամբաները ելլելով»:* Ճամբաները եղող մարդիկը կը ներկայացնեն անտեսուած ու լքուած անհատները, որոնց ո՛չ մէկ ուշադրութիւն կը դարձնէին հրեայ կրօնական ղեկավարները: Յիսուս կը յայտնէ թէ Աստուած քահանաներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն նման չէ: Ան չ'ա՛նտեսեր անտեսուածը ու չի՛ լքեր լքուածը: Ան բոլորին Աստուածն է, բայց մանաւանդ՝ անտեսուածին, մոռցուածին, լքուածին, երեսի վրայ ձգուածին, անօթիին, տառապեալ ու հիւանդ մարդուն:

2) Առաքեալները հաւաքեցին *«թէ՛ չարերը եւ թէ՛ բարիները, եւ հարսանիքի սրահը լեցունեցաւ հրաւիրեալներով»:* Եթէ հարսանիքի սրահը արքայութիւնն է, այդ պարագային, ի՞նչպէս բարիներուն հետ չարերը իրե՛նք եւս կը յաջողին մուտք գործել հոն: Հոս յիշուած արքայութիւնը՝ Տիրոջ երկրորդ գալուստով յայտնուելիք ու երկրի վրայ հաստատուելիք արքայութիւնը չէ, այլ՝ եկեղեցին է. եկեղեցին արքայութեան նախադրումն է երկրի վրայ: Ներկայիս Քրիստոսի եկեղեցիին մէջ *«թէ՛ չարերը եւ թէ՛ բարիները»* կան: Առակը կը խօսի եկեղեցւոյ ներկայ իրավիճակին մասին, ուր քովի-քովի կը գտնուին *«թէ՛ չարերը եւ թէ՛ բարիները»*, թէ՛ հաւատացեալը եւ թէ՛ ամբարիշտը, թէ՛ մաքուրը եւ թէ՛ պիղծը: Այս ճշմարտութիւնը արտացոլացուած կը գտնենք որոմի առակին մէջ, ուր որոմն ու ցորենը

միասին ու միատեղ կ'աճին. այդպես ալ պիտի մնան մինչեւ Տիրոջ երկրորդ գալուստը, երբ *«Մարդու Որդին իր հրեշտակները պիտի դրկէ, որոնք իր արքայութենէն (հաւատացեալներու շարքերէն) պիտի հաւաքեն բոլոր անոնք որ գայթակղութեան պատճառ կ'ըլլան եւ չարիք կը գործեն»* (Մտ 13.41):

3) *«Հարսանիքի սրահը լեցունեցաւ»*: Ուշագրաւ է որ եկեղեցին իր ներկայ վիճակով կը կոչուի՝ արքայութեան հարսանիք: «Հարսանիք» բառը ցոյց կու տայ, որ Քրիստոսի եկեղեցիին մէջ պէտք է ուրախութիւն ըլլայ: Այսօր, սակայն, տխուր է Քրիստոսի եկեղեցին: Մենք ուրախութիւն չենք գտներ հաւատացեալներուն կեանքին մէջ: Անոնց կեանքը աշխարհիկ մարդոց կեանքին նման է, տխուր: Բայց երբեմն աշխարհիկ մարդոց կեանքին մէջ ուրախութիւնը աւելի առկայ է քան հաւատացեալներու կեանքին մէջ: Քրիստոսով լեցուած մարդուն կեանքէն, խօսքերէն ու գործերէն ուրախութիւն պէտք է յորդի:

«Երբ թագաւորը ներս մտաւ դիտելու համար հրաւիրեալները, տեսաւ մէկը որ հարսանիքի պատշաճ հագուստ չէր հագած» (Մտ 22.11):

1) Այս համարէն սկսեալ Տիրոջ երկրորդ գալուստին մասին է որ կը խօսուի: 1-7 համարներուն մէջ յիշուած թագաւորը մեր երկնաւոր Հայրը ինքն է, իսկ 8-14 համարներուն մէջ յիշուած թագաւորը՝ Քրիստոս, որովհետեւ ասոնք ցոյց կու տան թէ ինչպէս Քրիստոս դատաստան է որ կը կատարէ (11-14 համարներ), եւ մենք գիտենք որ *«Հայրը ոեւէ մէկը չի դատեր, այլ դատելու իշխանութիւնը ամբողջութեամբ յանձնած է Որդիին»* (Յհ 5.22):

2) *«Երբ թագաւորը ներս մտաւ»*: Խօսքը իր երկրորդ գալուստին եւ երկրորդ անգամ ըլլալով իր ստեղծած աշխարհէն ներս մտնելու մասին է: Անշուշտ հոս յատուկ կերպով կ'ակնարկուի իր եկեղեցիէն ներս մուտք գործելու՝ իբրեւ դատաւոր եւ դատելու համար:

3) *«Դիտելու համար հրաւիրեալները»*: Այստեղ «դիտել» կը նշանակէ՝ քննել եւ դատաստան ընել: Տէրը իր դատաստանը իր եկեղեցիէն պիտի սկսի. *«Ժամանակն է որ դատաստանը սկսի, եւ սկսի Աստուծոյ տունէն»* (Ա.Պտ 4.17), որովհետեւ այդ տունէն ներս

սպրդած են կեղծ «հաւատացեալներ» (Գղ 2.4), միայն անունով քրիստոնեաներ (Յոյ 3.1: Բ.Կր 13.5):

4) «*Տեսաւ մէկը որ հարսանիքի պատշաճ հագուստ չէր հագած*»: Տէրը կը յայտնէ թէ փրկութեան հրաւերին ընդառաջող եւ իր եկեղեցիին անդամ եղող ամէն անձ պէտք է հարսանիքի պատշաճ հագուստ հագնի. իսկ հարսանիքի հագուստը՝ երկնաւոր Փեսային ու Գառնուկին արիւնով պատրաստուած փրկութեան հագուստն է: Այսօր Քրիստոսի եկեղեցիին մէջ մեծ է թիւը երկնաւոր հարսանիքին անվայել հագուստներ հագած մարդոց, այլ խօսքով՝ փրկուածներուն շարքերուն մէջ մեծ է թիւը կորսուածներուն:

5) Քննենք մեր կեանքը: Մենք արքայութեան հարսանիքի պատշաճ հագուստ հագա՞ծ ենք: Եթէ չենք ապաշխարած եւ Տիրոջ արիւնով ու մեր արցունքներով մեր մեղքերը չենք սրբած, կը նշանակէ թէ արքայութեան հարսանիքի պատշաճ հագուստ չենք հագած: Եթէ սիրեր ու չենք ներեր, չենք գթար ու չենք խղճար, չենք ողորմիր ու չենք բարեգործեր, կը նշանակէ թէ արքայութեան հարսանիքի պատշաճ հագուստ չենք հագած: Եթէ ճշմարտութիւնը չենք խօսիր ու չենք ապրիր, եթէ քաղցրութիւն ու բարութիւն ցոյց չենք տար, եթէ խաղաղասէր ու հաշտարար չենք, կը նշանակէ թէ արքայութեան հարսանիքի պատշաճ հագուստ չենք հագած:

«Ու ըսաւ անոր. *"Բարեկա՛մ, ի՞նչպէս հոս մտար առանց հարսանիքի հագուստ ունենալու*»: Մարդը պապանձեցաւ *"*» (Մտ 22.12):

1) Տէրը իր խօսքը ուղղելով հարսանիքի պատշաճ հագուստ չհագած անձին, իր հարցումը կը սկսի զայն կոչելով՝ «բարեկամ», բացայայտելու համար անոր կեղծ բարեկամ ըլլալը: Այստեղ Տէրը լռելեայն կերպով կը յայտնէ, թէ ինք կը ճանչնայ մարդոց սիրտերը, եւ գիտէ թէ որո՞նք ճշմարտապէս բարեկամ են իրեն, եւ որո՞նք՝ չեն:

2) «*Ի՞նչպէս հոս մտար առանց հարսանիքի հագուստ ունենալու*»: Տիրոջ այս հարցումը ցոյց կու տայ թէ կարելի չէ երկինք մտնել առանց փրկութեան հագուստ հագած ըլլալու: «Հագուստ»ը մեկնութեան մէջ կը նշանակէ՝ նկարագիր. իսկ «նկարագիր» ըսելով կը հասկնանք կեանքի յատուկ ապրելաձև մը որ յատուկ պէտք է ըլլայ բոլոր հաւատացեալներուն (Հռ 12.2: Եփ 4.22-24: Կղ 3.9-10):

3) «Մարդը պապանձեցաւ»: Յիշեալ անձը կը խորհէր թէ ինք Քրիստոսի ճշմարիտ զաւակն է, բայց Տիրոջ հարցումին դիմաց պապանձումի մատնուեցաւ: Բոլոր անոնք որոնք «Տէր, Տէր» կը կոչեն Յիսուսը եւ սակայն անոր կամքը չեն կատարեր, դատաստանի օրը պապանձումի մատնուած գեհէն պիտի նետուին:

4) «Պապանձեցաւ» բառը ցոյց կու տայ թէ դատաստանի օրը ո՛չ մէկ մեղաւոր պիտի կարենայ կամ նոյնիսկ պիտի փորձէ ինքզինք արդարացնել բառերով: Այդ օրը փրկուած մարդիկ իրենց բերանները պիտի բանան փառաբանութեամբ, իսկ չար մարդիկ՝ անէծքներով: Եթէ մենք չենք ուզեր որ դատաստանի օրը մեզի համար ըլլայ պապանձումի օր, յանդիմանութեան ու խայտառակութեան օր, պէտք է սրտանց դառնանք Քրիստոսի, հետեւինք Քրիստոսի ու սիրենք Քրիստոսը:

«Այն ատեն թագաւորը սպասաւորներուն ըսաւ. *"Կապեցէ՛ք անոր ոտքերն ու ձեռքերը եւ դուրսը խաւարին մէջ նետեցէք. հոն անիկա թող լայ եւ ակռաները կրճտէ"*» (Մտ 22.13):

1) Սպասաւորները հրեշտակներն են, որոնք անդադար կը սպասաւորեն Քրիստոսի, եւ որոնց պարտականութիւնը պիտի ըլլայ դատաստանի օրը չար մարդիկը զատել արդար մարդոցմէն եւ զանոնք նետել *«բոցավառ հնոցի մէջ»* (Մտ 13.41-42, 49-50):

2) «Կապեցէ՛ք անոր ոտքերն ու ձեռքերը»: Կապել՝ կը նշանակէ խլել մեղաւորին ձեռքէն այն ազատութիւնը որ Աստուած պարգեւած էր իրեն իր երկրաւոր կեանքի ընթացքին: «Կապել» կը նշանակէ նաեւ՝ մեղքի կապանքին տակ առնել. ան որ չի գոջար իր գործած մեղքերուն համար եւ չի խոստովանիր զանոնք, դատաստանի օրը, իր իսկ գործած մեղքերուն կապանքներով պիտի կապուի եւ դժոխք նետուի:

3) Յովհաննէս Երզնկացին կը բացատրէ թէ «ոտքերն ու ձեռքերը» կապելը՝ չարիք գործելու կամ բարիք գործելու ժամանակին վերջացած ըլլալը ցոյց կու տայ: Արդարեւ, այսօր մարդոց ոտքերը իրենց ուզած ճամբայէն կը քալեն եւ անոնց ձեռքերը իրենց ուզած գործերը կը կատարեն, բայց դատաստանի օրը այդ ազատութիւնը պիտի խլուի անոնց ձեռքէն: Պղծութեան ճամբայէն քալող ոտքերը

եւ չարիք գործող ձեռքերը պիտի կապուին ու դատապարտուին (Յհ 5.29): Մեղաւորը չի կրնար մինչեւ վերջ չարիք գործել եւ անպատիժ մնալ, եւ ոչ ալ բարի մարդը կրնայ մինչեւ վերջ բարիք գործել եւ անվարձահատոյց մնալ:

4) «*Դուրսը խաւարին մէջ նետեցէք. հոն անհկա թող լայ եւ ակռաները կրճտէ*»⁹.-

ա) «*Դուրսը*». արքայութենէն դուրս պիտի մնան բոլոր անոնք՝ որոնք դրսեցի եղած են եւ երբեք չեն սիրած անդամ դառնալ Քրիստոսի Մարմինին: «Դուրսը», վախնալիք բառ է, սարսափելի հրաման է: Վա՛յ մեզի եթէ Տէրը հրաման տայ որ իր հրեշտակները մեզ դուրս նետեն: Վա՛յ մեզի եթէ Արքան մեզ իր արքայութենէն դուրս շարտելու պատուէր տայ: Վա՛յ մեզի եթէ Տէրը մեզ իր սրտէն եւ իր քաղցր ու բժշկարար ներկայութենէն դուրս դնէ:

բ) «*Խաւարին մէջ նետեցէք*». Սատանան խաւարի իշխանն է: Անգիղջ մեղաւորը խաւարին մէջ նետել, կը նշանակէ զայն նետել հոն ուր Սատանան կը գտնուի: Աստուած յաւիտենական լոյս է. հեռացուիլ իր արքայութենէն, կը նշանակէ դատապարտուիլ յաւիտենական խաւարի, իսկ այս խաւարը նոյնինքն մեղաւորին գործած մեղքերուն խաւարն է: Այս առումով, խաւարին մէջ նետել մարդը, կը նշանակէ զայն նետել իր իսկ կազմած խաւարին մէջ:

գ) «*Հոն անհկա թող լայ*»: Լալը յաւիտենական ողբի պատկերացումն է, երկրի վրայ ապրուած մեղսալից կեանքի մը համար: Եթէ հիմա չլանք մեր մեղքերուն համար, դատաստանի օրը պիտի լանք մեր մեղքերուն պատճառով: Եթէ հիմա չարտասուեն մեր աչքերը, դատաստանի օրը մեր սիրտն ու հոգին պիտի արտասուեն:

դ) «*Եւ ակռաները կրճտէ*». սա մեր լռեցուցած խղճին արթննալուն ու մեզ սաստիկ կերպով տանջելու պատկերացումն է: Ներկայիս մեղաւորը լռեցուցած է իր խղճին ձայնը, բայց ժամանակ պիտի գայ երբ իր խղճին ձայնը ինք պիտի լռեցնէ ու պապանձեցնէ զինք: Աստուած մարդուն մէջ խիղճ կոչուած բան մը դրած է, որ պէսզի երբ մարդը բարին գործէ՝ խիղճը զինք գնահատէ ու քաջալերէ, եւ երբ չարք գործէ՝ խիղճը զինք յանդիմանէ (Հռ 2.15): Իր

⁹ Տե՛ս նաեւ Մտ 8.11-12ի բացատրութիւնը, թիւ 7, եւ Մտ 13.41-ի բացատրութիւնը, թիւ 3,4,5:

խղճին չանսացող մարդուն աւարտը կործանում է, ինչպէս Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Շատեր իրենց խղճին չանսալով՝ իրենց հաւատքը կործանեցին»* (Ա.Տմ 1.19):

«Որովհետեւ կանչուածները շատ են, բայց ընտրուածները քիչ» (Մտ 22.14):

Տուեալ համարին հանդիպեցանք ասկէ առաջ¹⁰: Յիսուս բոլոր հրեաները կանչեց իր փրկութեան, բայց քիչեր միայն ընդառաջեցին փրկութեան իր հրաւերին: Խօսքը անշուշտ ընդհանուր իմաստ ունի նաեւ: Ամէն մարդ կանչուած է գալու Քրիստոսի, բայց քիչեր միայն կ'ընտրեն գալ անոր: «Ընտրուած» չի նշանակեր նախասահմանուած: Ոմանք կը խորհին թէ Աստուած սկիզբէն նախասահմանած է թէ որո՞նք պիտի փրկուին, եւ որո՞նք՝ կորսուին: Ճշմարտութիւնը այն է, սակայն, որ Աստուած կ'ընտրէ ոեւէ մէկը՝ որ զինք կ'ընտրէ: Աստուած անարդար պիտի ըլլար եթէ երբեք դատաստանի օրը դատէր մէկը որ ստեղծած է կորուստի համար: Եթէ Աստուած որոշ մարդիկ նախասահմանած է կորուստի, ինչո՞ւ համար իր Որդին աշխարհ դրկեց *«կորսուածը փնտռելու եւ փրկելու»* (Դկ 19.10): *«Կանչուածները շատ են»*: Ճիշդ է որ Տէրը չ'ըսէր *«բոլորը կանչուած են»*, բայց խորքին մէջ, այստեղ «շատ են» ըսելով կ'ակնարկուի համայն մարդկութեան: *«Աստուած կ'ուզէ որ բոլոր մարդիկը փրկուին»* (Ա.Տմ 2.3-4):

«Ասոր վրայ, Փարիսեցիները գացին եւ խորհրդակցեցան թէ ի՞նչպէս կրնան Յիսուսը իր խօսքերով ծուղակը ձգել» (Մտ 22.15):

Նախորդ երկու առակները բարկութեամբ գրգռեցին եւ դառնութեամբ լեցուցին Փարիսեցիները: Անոնք քովի-քովի գալով՝ *«խորհրդակցեցան թէ ի՞նչպէս կրնան Յիսուսը իր խօսքերով ծուղակը ձգել»*: Չար մարդը միշտ խորհրդակից կը փնտռէ: Անոնք փորձեցին ծուղակը ձգել Փրկիչը՝ որ եկած էր զիրենք Չարին ծուղակներէն ազատելու: Իրենց նպատակն էր զինք ծուղակը ձգել՝ իր

¹⁰ Տե՛ս Մտ 20.16-ի բացատրութիւնը, թիւ 2,3,4,5:

իսկ խօսքերով: Յիսուս եկած էր իր կենդանարար խօսքերով կեանք շնորհելու անոնց, մինչդեռ իրենք ուզեցին զինք մահուան դատապարտել իր իսկ խօսքերուն վրայ հիմնուելով: Բայց Աստուծոյ Խօսքը՝ չէր կրնար խօսքի ծուղակին մեջ իյնալ:

«Եւ Յիսուսի դրկեցին իրենց աշակերտներէն ոմանք, Հերովդէսի կողմնակիցներուն հետ միասին: Ասոնք ըսին Յիսուսի. *“Վարդապե՛տ, գիտենք որ ճշմարտախօս ես եւ ճշմարտութեամբ Աստուծոյ կամքը կ'ուսուցանես՝ առանց հոգ ընելու թէ ուրիշներ ինչ կ'ըսեն, որովհետեւ աչառութիւն չես ըներ: Ուրեմն ըսէ՛ մեզի, ի՞նչ կը կարծես, մեր Օրէնքին համաձայն պէ՞տք է կայսրին տուրք տանք, թէ ոչ”*» (Մտ 22.16-17):

1) Հոս յիշուած Հերովդէսը՝ Հերովդէս Անտիպասն է, որ իշխած է Ք.Ա. 4--Ք.Ե. 39 թ.: «Հերովդէսի կողմնակիցները» այն հրեաներն էին, որոնք հանդուրժող կեցուածք ունէին Հռոմայեցիներու տիրապետութեան դիմաց, պարզապէս Հերովդէս Մեծի ընտանիքէն մէկը ունենալու համար իբրեւ թագաւոր:

2) Փարիսեցիները իրենց աշակերտներէն ոմանք, Հերովդէսի կողմնակիցներուն հետ միասին Յիսուսի մօտ դրկեցին՝ ծուղակի մեջ ձգելու զինք: Փարիսեցիներ եւ Հերովդէս Անտիպասի կողմնակիցներ իրարու հակառակ էին, բայց այստեղ մէկ ճակատ կազմեցին Յիսուսի դէմ: Թշնամի մարդիկ յանկարծ «բարեկամ» կը դառնան, եւ մրցակիցներ՝ գործակիցներ կ'ըլլան, երբ իրենց շահը ատիկա պահանջէ: Չար մարդիկ կը միաբանին երբ թիրախը Քրիստոսն է, կամ Քրիստոսի հետեւորդները:

3) Ստութեան հետեւորդներ էին Փարիսեցիներն ու Հերովդէսի կողմնակիցները, բայց հոս ճշմարիտ հաստատում կ'ընեն Քրիստոսի անձին վերաբերեալ: Զինք կը կոչեն՝ *«ճշմարտախօս եւ ճշմարտութեամբ Աստուծոյ կամքը ուսուցանող»*: Երբ մէկը ճշմարտութեան մասին կը խօսի, չի նշանակեր թէ հետեւորդ մըն է ճշմարտութեան: Շատեր կան որոնք ճշմարտութեան մասին կը խօսին, բայց իրենք ստութեան գաւակներ են. Աստուծոյ մասին կը ճառեն, բայց իրենք անաստուած են. հաւատք կը պատգամեն, բայց իրենք անհաւատ են:

4) Ի՞նչ էր Յիսուսի առջեւ լարուած ծուղակը: Ատիկա Յիսուսին ուղղած իրենց հարցումն էր. *«Մեր Օրէնքին համաձայն պէ՞տք է կայսրին տուրք տանք, թէ ոչ»*: Օրէնքը կը պահանջէր որ իւրաքանչիւր հրեայ տուրք տար միայն Աստուծոյ, եւ ատիկա կը կոչուի «հոգիի փրկանք» (Ել 30.11-16): Հռոմէական կայսրութիւնն ալ կը պահանջէր տուրք տալ, բայց կայսրին: Ռաբբիներ կ'ըսէին թէ միայն Աստուծոյ պէտք է տուրք տալ՝ որովհետեւ միայն Աստուած ճշմարիտ թագաւոր է, իսկ Հռոմէական օրէնքը կ'ըսէր թէ միայն կայսրին պէտք է տուրք տալ՝ որովհետեւ միայն կայսրը ճշմարիտ թագաւոր է: Ահա ճիշդ հո՛ւ էր ծուղակը: Եթէ Յիսուս ըսէր թէ պէ՛տք է կայսրին տուրք տալ, զինք պիտի մեղադրէին Մովսէսի Օրէնքն ու ռաբբիներուն մեկնութիւնը բեկանող անձ իբրեւ, իսկ եթէ ըսէր թէ պէտք չէ կայսրին տուրք տալ, զինք պիտի ամբաստանէին՝ մարդիկը կայսրին դէմ ըմբոստութեան մղող անձ իբրեւ, ինչպէս նաեւ իբրեւ մէկը՝ որ կը քաջալերէր մարդիկը իրենց պարտաւորութիւնները չընել պետութեան հանդէպ:

«Յիսուս հասկցաւ անոնց չարամտութիւնը եւ ըսաւ. *"Կեղծաւորնե՛ր, ինչո՞ւ կը փորձէք զիս"*» (Մտ 22.18):

1) *«Յիսուս հասկցաւ անոնց չարամտութիւնը»*: Բառացի՝ «զիտցաւ»: Տէրը զիտցաւ անոնց հարցումին նպատակը, որ ուրիշ բան չէր եթէ ոչ զինք ծուղակի մէջ ձգել, զինք Հռոմէական կայսրութեան օրէնքներուն դէմ ըմբոստացող եւ ըմբոստութեան մղող մը իբրեւ ներկայացնել, զինք Մովսէսի Օրէնքը անտեսող եւ անտեսել սորվեցնող մը իբրեւ ներկայացնել: Փարիսեցիները ճշմարտութեան անունով խօսող՝ բայց ստութեամբ լեցուն անձեր էին, եւ Տէրը զիտէր այդ մասին: Այսօր եւս, Տէրը զիտէ սիրտերը իր խօսքի քարոզիչներուն: Գիտէ թէ որո՞նք ճշմարտութեան անունով կը խօսին եւ սակայն ստութեան հետեւորդներ են, եւ որո՞նք կը պատգամեն ու կ'ապրին ճշմարտութիւնը:

2) *«Կեղծաւորնե՛ր, ինչո՞ւ կը փորձէք զիս»*: Յիսուս զանոնք կը կոչէ «կեղծաւոր», կարծէք ըսել ուզելով անոնց. *«Դուք կեղծաւոր էք, որովհետեւ զիս կը կոչէք "Վարդապետ", բայց չէք աշակերտիր ինծի: Զիս կ'անուանէք "ճշմարտախօս", բայց չէք հաւատար խօսքե-*

րուս: Ձիս կը կոչէք "Աստուծոյ կամքը ուսուցանող", բայց չէք ուզեր հնազանդիլ Աստուծոյ կամքին»: Բոլոր անոնք որոնք «Տէր» կ'անուանեն Յիսուսը, բայց չեն ենթարկուիր անոր տէրութեան ու տիրութեան՝ կեղծաւորներ կը սեպուին:

3) Յիսուս «կեղծաւոր» կը կոչէ զինք փորձողները: Բոլոր անոնք որոնք կը փորձեն Յիսուսը՝ կեղծաւոր կը համարուին: Որո՞նք են այսօր Յիսուսը փորձողները: Յիսուսը փորձող կը համարուին բոլոր անոնք՝ որոնք Յիսուսի սիրոյն մասին կը խօսին բայց իրենց նմանները չեն սիրեր, Ողորմածին անունով կը խօսին բայց իրենք անողորմ են, Գթառատին անունով կը խօսին բայց իրենք անգութ են, Սուրբին ու Սրբողին անունով կը խօսին բայց իրենք սրբապիղծ են. այսպիսիները կը խորհին թէ Աստուծոյ քթին կրնան խնդալ. կեղծաւորներ են այսպիսիները, որովհետեւ ատելութեամբ լեցուն իրենց սիրտը կը ծածկեն Յիսուսի մասին գեղեցիկ խօսքեր ըսելով:

«Յոյց տուէք ինծի տուրքի արծաթ դրամը»: Եւ անոնք ալ բերին դրամը: Ապա հարցուց. *"Ասիկա որո՞նք պատկերն ու արձանագրութիւնն է"։* Անոնք պատասխանեցին. *"Կայսրին"։* Այն ատեն Յիսուս ըսաւ անոնց. *"Գացէք եւ ինչ որ կայսրին կը պատկանի՝ կայսրին տուէք, եւ ինչ որ Աստուծոյ՝ Աստուծոյ տուէք"։* Ասիկա լսելով զարմացան եւ ձգեցին ու գացին» (Մտ 22.19-21):

1) Յիսուս զինք փորձողներէն պահանջեց որ տուրքի արծաթ դրամ մը բերեն իրեն. եւ անոնք բերին դրամը: Վստահաբար երբ անոնք դրամը բերին Յիսուսի, խորհեցան որ արդէն հասած են իրենց նպատակին եւ Յիսուս ծուղակի մէջ իյնալու վրայ էր: Անոնք չանդրադարձան թէ այն ծուղակը որ պատրաստեցին Յիսուսի համար՝ իրենք մէջը պիտի իյնային: Ի՞նչպէս կրնային ծուղակի մէջ ձգել ծուղակներու խափանիչ Փրկիչը: Ի՞նչպէս կրնային Օրէնքի օգտագործումով դատապարտել Յիսուսը, որ աշխարհ եկած էր զիրենք ազատելու Օրէնքի դատապարտութենէն:

2) Յիսուս հարցուց անոնց. *«Ասիկա որո՞նք պատկերն ու արձանագրութիւնն է»։* Անոնք պատասխանեցին. *«Կայսրին»։* Արծաթ դրամին մէկ երեսին վրայ Տիբերիոս կայսեր պատկերը տպուած էր, իսկ միւս երեսին վրայ՝ անոր անունը տպագրուած:

3) Յիսուս անոնց պատասխանը լսելէ ետք՝ անոնց ըսաւ. *«Գացէք եւ ինչ որ կայսրին կը պատկանի՝ կայսրին տուէք, եւ ինչ որ Աստուծոյ՝ Աստուծոյ տուէք»*: Այս հաստատումը քանի մը ձեւերով հասկցուած է.-

ա) Ոմանք «կայսր» բառը ակնարկութիւն կը նկատեն նիւթականին ու մարմնաւորին, իսկ «Աստուած» բառը՝ աննիւթականին ու անմարմնաւորին, որ մարդուն հոգին է: Տրուած այս բացատրութեան լոյսին տակ եթէ դիտենք Տիրոջ խօսքը, պարզ կը դառնայ, որ Տէրը մեզ կը հրաւիրէ չապրելու միայն «կայսրին» համար, այլ խօսքով՝ նիւթականին ու մարմնականին համար, այլ նաեւ Աստուծոյ համար, այսինքն՝ մեր հոգիներու փրկութեան համար: Մարդ արարածը մարմին ու հոգի է: Կայսրին բաժինը կայսրին տալ՝ կը նշանակէ մարմինին տալ մարմնաւորը, իսկ Աստուծոյ բաժինը Աստուծոյ տալ՝ կը նշանակէ մեր հոգին յանձնել իր Ստեղծիչին:

բ) Ուրիշներ «կայսր» եւ «Աստուած» բառերով կը հասկնան «պետութիւն եւ կրօնք»: Ասոնք զիրար չեն հակասեր: Պետութիւնները Աստուծոյ կողմէ կը հաստատուին: Աստուած ինք է որ մարդիկը իշխանութեան գլուխ կը բերէ եւ ինք է որ զանոնք կը զրկէ իրենց իշխանութենէն: Աստուծոյ բաժինը Աստուծոյ տալ՝ կը նշանակէ հնազանդիլ Աստուծոյ կամքին, իսկ կայսրին բաժինը կայսրին տալ՝ կը նշանակէ հնազանդիլ Աստուծոյ կամքով հաստատուած քաղաքական իշխանութեանց: Աստուծոյ կամքին հնազանդող մարդը՝ պետական իշխանութեանց թշնամութիւն ըրած չ'ըլլար: Աստուծոյ զուակ դարձած *«ամէն մարդ պէտք է հնազանդի պետական իշխանութեանց, որովհետեւ առանց Աստուծոյ թոյլտուութեան իշխանութիւն չի կրնար ըլլալ, եւ գոյութիւն ունեցող իշխանութիւնները Աստուծմէ կարգուած են»* (Հո 13.1): Քաղաքական իշխանութիւնները պատասխանատու են մեր մարմնաւոր ապահովութեան, իսկ Աստուած՝ մեր հոգիներու ապահովութեան: Երբ մեր մարմինը յատկացնենք քաղաքական իշխանութեանց ծառայութեան, եւ մեր հոգին՝ Աստուծոյ ծառայութեան, այն ատեն, կայսրին բաժինը կայսրին տուած կ'ըլլանք, եւ Աստուծոյ բաժինը՝ Աստուծոյ:

գ) Երբ Յիսուս կ'ըսէ թէ Աստուծոյ պէտք է տալ ինչ որ Աստուծոյ կը պատկանի, եւ կայսրին պէտք է տալ ինչ որ կայսրին կը պատկանի, սա կը նշանակէ, թէ տալիք ունինք եւ Աստուծոյ եւ

կայսրին: Կայսրին մեր տալիքը՝ տուրքն է, մաքսն է, հնազանդութիւնն ու յարգանքն են (Հո 13.7), մինչդեռ Աստուծոյ մեր տալիքը մեր սիրտն ու սրտի սէրն է, մեր հոգին ու հոգիի ապրումներն են, մեր միտքն ու մտքի ուշադրութիւնն է, մեր կեանքն ու կեանքի փրկութիւնն է: Սիրտ, հոգի, միտք ու կեանք: Ասոնք կայսրին չեն պատկանիր, այլ՝ Աստուծոյ: Ասոնք Տէրը իր արիւնով գնեց եւ զանոնք դարձուց իր սեփականութիւնը:

4) *«Ինչ որ կայսրին կը պատկանի՝ կայսրին տուէք, եւ ինչ որ Աստուծոյ՝ Աստուծոյ տուէք»:* Եկէք Տիրոջ այս խօսքին նայինք ազգասիրութեան ակնոցով, զայն դիտենք իբրեւ հայ: Այս բառերով, Քրիստոս կը յիշեցնէ մեզի, թէ մարդը պարտականութիւն ունի թէ՛ Աստուծոյ նկատմամբ եւ թէ՛ իր երկրին նկատմամբ: Արդարեւ, մարդը պէտք է ըլլայ թէ՛ Աստուածասէր եւ թէ՛ հայրենասէր.

Երբ աստուածսիրութիւն կը քարոզենք, Աստուծոյ բաժինը՝ Աստուծոյ տուած կ'ըլլանք, իսկ երբ ազգասիրութիւն կը քարոզենք, կայսրին բաժինը՝ կայսրին տուած կ'ըլլանք:

Երբ մեղքի յարձակումներուն դիմաց՝ մեր սիրտն ու հոգին պաշտպանելու մասին կը խօսինք, Աստուծոյ բաժինը՝ Աստուծոյ տուած կ'ըլլանք, իսկ երբ ազգերին ու թուրքին յարձակումներուն դիմաց մեր հայրենիքը պաշտպանելու մասին կը խօսինք, կայսրին բաժինը՝ կայսրին տուած կ'ըլլանք:

Երբ հոգեպէս կը պայքարինք երկինքի մէջ երկնաւոր տուն մը ապահովելու համար, Աստուծոյ բաժինը՝ Աստուծոյ տուած կ'ըլլանք, իսկ երբ ֆիզիքապէս կը պայքարինք երկրի վրայ երկրաւոր մեր հայրենիքը պահելու համար, կայսրին բաժինը՝ կայսրին տուած կ'ըլլանք:

Երբ մեր հոգիներու փրկութեան համար արցունք կը թափենք՝ Աստուծոյ բաժինը՝ Աստուծոյ տուած կ'ըլլանք, իսկ երբ մեր ազգի ու հայրենիքի փրկութեան համար արիւն կը թափենք, կայսրին բաժինը՝ կայսրին տուած կ'ըլլանք:

Երբ խաչը կ'առնենք մեր ձեռքին մէջ ջախջախելու համար աներեւոյթ թշնամին, Աստուծոյ բաժինը՝ Աստուծոյ տուած կ'ըլլանք, իսկ երբ զէնքը կ'առնենք մեր ձեռքին մէջ ջախջախելու համար երեւելի թշնամին, կայսրին բաժինը՝ կայսրին տուած կ'ըլլանք:

Խրիմեան Հայրիկ Կաթողիկոս կը պատուիրէ, որ մեր մէկ ձեռքին մէջ խաչ ըլլայ, իսկ միւս ձեռքին մէջ՝ սուր: Մարդը հոգի ու

մարմին է: Իր հոգին պահելու համար՝ հաւատքի՝ պէտք ունի, իսկ իր մարմինը պահելու համար՝ հայրենիքի պէտք ունի: Հետեւաբար, հայուն կեանքին մէջ հաւատքի կրակն ու հայրենիքի սէրը անբաժան պէտք է ըլլան:

«Ասիկա լսելով զարմացան եւ ձգեցին ու գացին» (Մտ 22.22):

1) Զարմացան, քանի չէին սպասեր նման պապանձեցնող պատասխան: Երբ Տէրը իր բերանը բանայ՝ ամէն հակառակորդ կը պապանձի: Երբ Տէրը հարցուց մարդու մը թէ ինչո՞ւ առանց հարսանիքի հագուստ հագնելու հարսանիքի մտած էր՝ «մարդը պապանձեցաւ» (Մտ 22.12):

2) «Զարմացան» բառը ցոյց կու տայ թէ ոչ միայն Տիրոջ գործած հրաշքները զարմանալի էին, այլեւ՝ անոր խօսքերը:

3) «*Ձգեցին ու գացին*» ո՞չ թէ որովհետեւ չկրցան զինք ծուղակի մէջ ձգել, այլ՝ որովհետեւ ամօթի մէջ մնացին, եւ բոլորին առջեւ խայտառակ եղան:

«Նոյն օրը Սաղուկեցիներէն ոմանք եկան Յիսուսի մօտ: Սաղուկեցիները կ'ըսեն թէ մեռելներու յարութիւն չկայ: Անոնք ըսին Յիսուսի.- Վարդապէ տ, Մովսէս մեզի հետեւեալը սորվեցուց. *"Եթէ մէկը մեռնի առանց զաւակ ունենալու, մարդուն եղբայրը պէտք է ամուսնանայ այրիին հետ, որպէսզի իր եղբօր զաւակ տայ"*: Արդ, ժամանակին մեր մօտ եօթը եղբայրներ կային: Առաջինը ամուսնացաւ եւ մեռաւ առանց զաւակ ունենալու, ուստի իր կինը ձգեց իր եղբօր: Նոյնը պատահեցաւ երկրորդին, երրորդին, մինչեւ եօթներորդին: Բոլորէն վերջ կ'ինն ալ մեռաւ: Արդ, մեռելներու յարութեան օրը, կ'ինն այդ եօթէն որո՞ւն պիտի պատկանի, քանի բոլորն ալ ամուսնացան անոր հետ» (Մտ 22.23-28):

1) Երբ Փարիսեցիները պապանձեցուած մեկնեցան Յիսուսի քովէն, քիչ ժամանակ ետք, բայց «նոյն օրը», մօտեցան իրեն կարգ մը Սաղուկեցիներ, դարձեալ զինք փորձելու եւ ծաղրանքի առարկայ դարձնելու: Փարիսեցիներուն նման՝ Սաղուկեցիները իրե՛նք եւս աղանդաւոր կը նկատուէին, յատկապէս անոր համար որ չէին

հաւատար հոգիի անմահութեան, մեռելներու յարութեան եւ յաիտենական կեանքի գոյութեան: Սաղուկեցիները, որոնց շարքերէն էին քահանաները, աւելի խաթարուած էին նկարագիրով քան Փարիսեցիները, որովհետեւ որոշ հոգեւոր ճշմարտութիւններու վերաբերեալ ծաղրալից ու հեզնոդ կեցուածք ունէին: Այսպէս, օրինակ, անոնք թէպէտ չէին հաւատար մեռելներու յարութեան, բայց այստեղ կը տեսնենք որ մեռելներու յարութեան կապուած հարցում մը կը հարցնեն Յիսուսին: Անոնք Տիրոջ կը հարցնէին Բանի մը մասին որ իրենք չէին հաւատար, եւ ասիկա էր որ զիրենք նենգամիտ ու չար կը դարձնէր: Անոնք կը ծաղրէին ոեւէ մէկը որ կը խօսէր մեռելներու յարութեան մասին: Իրենց հարցումին նպատակը, հետեւաբար, ուրիշ Բան չէր եթէ ոչ Յիսուսը ծաղրանքի առարկայ դարձնել:

2) Սաղուկեցիները կ'ընդունէին միայն Հնգամատեանը, այլ խօսքով՝ Մովսէս մարգարէին կողմէ գրուած Հին Կտակարանին առաջին հինգ գիրքերը: Անոնք Յիսուսին կ'ըսեն, թէ Մովսէս պատուիրած է որ *«եթէ մէկը մեռնի առանց զաւակ ունենալու, մարդուն եղբայրը պէտք է ամուսնանայ այրիին հետ, որպէսզի իր եղբոր զաւակ տայ»* (Բ.Օր 25.5): Անոնք զարմանալիօրէն Մովսէսի այս խօսքը կ'առնեն իբրեւ հիմք մերժելու մեռելներու յարութիւնը: Անոնք անգոյ պատմութիւն մը ստեղծելով, Տիրոջ կ'ըսեն թէ իրենց մօտ եօթը եղբայրներ կային, որոնք մէկը միւսին ետեւէն ամուսնացան կնոջ մը հետ եւ բոլորն ալ մեռան, եւ բոլորէն վերջ կինն ալ մեռաւ: Ասիկա ըսելէ ետք, կը հարցնեն Յիսուսին. *«Մեռելներու յարութեան օրը, կինը այդ եօթէն որո՞ւն պիտի պատկանի, քանի բոլորն ալ ամուսնացան անոր հետ»*: Սաղուկեցիներ կը դժուարանային հաւատալ մեռելներու յարութեան, որովհետեւ, կը տրամաբանէին որ եթէ կին մը քանի մը եղբայրներու հետ ամուսնացած է՝ յարութեան ժամանակ չի կրնար քանի մը եղբայրներու կին ըլլալ, այլապէս պոռնիկ պիտի ըլլայ, իսկ եթէ միայն մէկ եղբոր կին ըլլայ, միւս եղբայրները առանց կինի պիտի մնան, եւ սա չար Բան է: Եւ քանի Սաղուկեցիներ չէին կրնար այս հարցը լուծել, հասան այն եզրակացութեան որ մեռելներու յարութիւն չկայ: Բայց անոնք մտածեցին զիրենք տանջող այս հարցը ներկայացնել Յիսուսին, եւ ներկայացուցին Մովսէսի անունով, մէկ կողմէ յուսալով որ կրնային իրենց հարցումին պատասխանը գտնել, իսկ միւս կողմէ՝ մտածելով որ

եթէ Յիսուս յայտարարէր թէ յարութեան ժամանակ կինը չի կրնար ամուսնանալ եղբայրներէն ոչ մէկուն հետ, զինք պիտի մեղադրէին Մովսէսի Օրէնքը խախտող անձ մը իբրեւ:

«Յիսուս պատասխանեց.- Մոլորածներ էք, որովհետեւ չէք հասկնար ո՛չ Սուրբ գիրքերը եւ ո՛չ ալ Աստուծոյ զօրութիւնը: Երբ մեռելները յարութիւն առնեն, այլեւս պիտի չամուսնանան, այլ երկինքի հրեշտակներուն նման պիտի ըլլան: Իսկ մեռելներու յարութեան մասին չէ՞ք կարդացած ինչ որ Աստուած ըսաւ ձեզի. *"Ես եմ Աբրահամի Աստուածը, Իսահակի Աստուածը եւ Յակոբի Աստուածը"*: Կը նշանակէ թէ Աստուած մեռելներուն Աստուածը չէ, այլ ողջերուն» (Մտ 22.29-32):

1) Յիսուս «մոլորած» կը կոչէ Սադուկեցիները եւ կը յիշէ երկու պատճառներ թէ ինչո՞ւ համար անոնք մոլորած էին. նախ, որովհետեւ չէին հասկնար Սուրբ գիրքերը, եւ երկրորդ, որովհետեւ չէին հասկնար Աստուծոյ զօրութիւնը: Տէրը այստեղ կը բացայայտէ անոնց եւ մեզի, թէ Սուրբ գիրքերը կը բովանդակեն Աստուծոյ զօրութիւնը, եւ ուստի զանոնք ճիշդ կ'երպով չհասկցողը՝ չի կրնար հասկնալ Աստուծոյ զօրութիւնը:

2) Յիսուս «մոլորած» կը կոչէ Սադուկեցիները, որովհետեւ անոնք չէին հասկնար Աստուծոյ զօրութիւնը: Բոլոր անոնք որոնք չեն հասկնար կամ կը սահմանափակեն Աստուծոյ զօրութիւնը՝ մոլորած կը համարուին: Վերեւ յիշուած եօթը եղբայրներուն պատմութենէն զատ, Սադուկեցիները նաեւ կը խորհէին թէ անկարելի բան է որ փոշի դարձած ու ոչնչացած մարդ արարածը վերստին մարմին առնելով կարենայ յարութիւն առնել: Անոնք իրենց այս մտածումով Աստուծոյ բացարձակ զօրութիւնն է որ կը սահմանափակէին ու կ'ուրանային, եւ Աստուծոյ զօրութիւնը ուրանալով՝ անոնք Քրիստոսի զօրութիւնն է որ ուրացած կ'ըլլային, որովհետեւ Քրիստոս զօրութիւնն է Հօր Աստուծոյ:

3) Յիսուս ասկէ առաջ երեք անգամ հաստատեց թէ ինք պիտի սպաննուի բայց երրորդ օրը յարութիւն առնէ (Մտ 16.21, 17.23, 20.19): Սադուկեցիները մեռելներու յարութիւնը ուրանալով՝ Քրիստոսի այս խօսքին սուտ ըլլալը յայտարարած կ'ըլլային, եւ ճիշդ

անոր համար ալ Տէրը զանոնք «մոլորած» կը կոչէ: Եթէ Յիսուս մեռելներէն յարութիւն պիտի չառնէր՝ ան ի՞նչպէս մեռելներուն յարութիւն պիտի տար: Եւ կամ, եթէ չէր կրնար յարութիւն առնել՝ ի՞նչպէս կարող պիտի ըլլար ուրիշներուն յարութիւն տալ: Սաղոկեցիները կրկնակի իմաստով մոլորած էին, որովհետեւ մեռելներու յարութիւնը ուրանալով՝ մէկ կողմէ ուրացած կ'ըլլային Յիսուսի յարութիւնը, իսկ միւս կողմէ՝ ուրացած կ'ըլլային ուրիշները յարութեան Յիսուսի զօրութիւնը:

4) Ան որ կ'ուրանայ մարմինի յարութիւնը՝ զԱստուած ուրացած կ'ըլլայ: Աստուած ամենակարող է, բարի ու արդար է, եւ իւրաքանչիւրին իր գործերուն համաձայն կը հատուցանէ: Արդ, եթէ մեռելներու յարութիւն չկայ, կը նշանակէ, թէ Աստուած կամ չի կրնար յարութիւն տալ, եւ կամ չ'ուզէր յարութիւն տալ: Եթէ ըսենք թէ Աստուած չի կրնար յարութիւն տալ՝ անոր ամենակարող ըլլալը ուրացած կ'ըլլանք, իսկ եթէ ըսենք Աստուած չ'ուզէր յարութիւն տալ՝ անոր բարի ու արդար ըլլալը ուրացած կ'ըլլանք, եւ ուրացած կ'ըլլանք թէ ան իւրաքանչիւրին իր գործերուն համաձայն կը հատուցանէ: Հետեւաբար, Սաղոկեցիները անգիտակցաբար Աստուծոյ բարի ու արդար ըլլալը կ'ուրանային: Եթէ Աստուած իր պատուիրանները պահող բարի մարդիկը պիտի չյարութեանէ եւ զանոնք պիտի չվարձատրէ՝ ի՞նչպէս կրնայ բարի կոչուիլ, եւ եթէ իր պատուիրանները չպահող չար մարդիկը պիտի չյարութեանէ եւ զանոնք պիտի չպատժէ՝ ի՞նչպէս կրնայ արդար նկատուիլ (Մխիթար Վրդ. Սեբաստացի):

5) Տէրը կը հաստատէ, թէ *«երբ մեռելները յարութիւն առնեն, այլեւս պիտի չամուսնանան, այլ՝ երկինքի հրեշտակներուն նման պիտի ըլլան»*: Տեղի սղութեան պատճառով, կարելի չէ ընդարձակ կերպով բացատրել թէ ի՞նչ կը նշանակէ հրեշտակներուն նման ըլլալ, բայց կարելի է հակիրճ մի քանի նշումներ կատարել.-

ա) Հրեշտակները կատարեալ զօրութիւնը ունին Աստուծոյ կամքը կատարելու կատարեալ ձեւով: Յարութիւն առնող հաւատացեալները, իրենք եւս կատարեալ զօրութիւնը պիտի ունենան Աստուծոյ կամքը կատարելու կատարեալ ձեւով:

բ) Հրեշտակները նիւթական սահմանափակութիւն չունին. նիւթը չի կրնար արգելք ըլլալ իրենց շարժումներուն: Իրենց նման

ըլլալ, կը նշանակէ նիւթական սահմանափակութիւններէ զերծ յարուցեալ մարմիններ ունենալ: Գաբրիէլ հրեշտակը մարմինով երեւցաւ փակ սրբարանին մէջ Զաքարիա քահանային (Ղկ 1.11): Յիսուս իր յարութենէն ետք եկաւ եւ կանգնեցաւ աշակերտներուն մէջտեղ *«հակառակ որ դռները գոց էին»* (Յհ 20.26):

զ) Հրեշտակները նիւթական մարմին չունին, բայց անոնք կրնան Աստուծոյ հրամանով «նիւթական» մարմին առնել եւ աշխարհ գալ, ինչպէս ըրին Աբրահամին եւ Ղովտին եկող հրեշտակները (Մհ 18.1-3, 19.1): Յարուցեալ մարմինները իրենք եւս կարող պիտի ըլլան նիւթական մարմին առնել, եթէ Աստուած պահանջէ ատիկա:

դ) Հրեշտակները զերծ են մեղքէն ու անոր ցանկութիւններէն: Յարուցեալ մարմինները իրենք եւս զերծ պիտի ըլլան մեղքէն ու անոր բոլոր ազդեցութիւններէն:

ե) Երբ կ'ըսուի թէ հրեշտակներուն նման պիտի ըլլանք, չի նշանակեր թէ մեր մարդկային բնութիւնը հրեշտակային բնութեան պիտի փոխակերպուի, այլ կը նշանակէ՝ թէ մենք անոնց նման պիտի ըլլանք անմահ, անապական եւ սուրբ: Հեղինակ մը ըսած է. *«Մենք կոչուած ենք օր մը երկինքի հրեշտակներուն նման ըլլալ, բայց դեռ չենք ստրկւած մարդ ըլլալ»:*

զ) Հրեշտակները չեն յոգնիր ու չեն քնանար: Մենք եւս, մեր յարութենէն ետք, ո՛չ պիտի յոգնինք եւ ո՛չ ալ քնանանք:

6) Նկատի ունենալով որ Սաղուկեցիները միայն Հնգամատեանը կ'ընդունէին, Յիսուս հոնկէ կը քաղէ իր պատասխանը անոնց. *«Մեռելներու յարութեան մասին չէ՞ք կարդացած ինչ որ Աստուած ըսաւ ձեզի. "Ես եմ Աբրահամի Աստուածը, Իսահակի Աստուածը եւ Յակոբի Աստուածը": Կը նշանակէ թէ Աստուած մեռելներուն Աստուածը չէ, այլ՝ ողջերուն»:* Սաղուկեցիները իբրեւ հաւատքի հայրեր կ'ընդունէին, Աբրահամը, Իսահակն ու Յակոբը: Յիսուս կը վկայէ Սաղուկեցիներուն, թէ Աստուած Աբրահամին, Իսահակին ու Յակոբին Աստուածն է, իսկ եթէ Աստուած անոնց Աստուածն է՝ կը նշանակէ թէ անոնք ողջ պէտք է ըլլան, որովհետեւ կենդանի Աստուածը չի կրնար մեռելներուն Աստուածը ըլլալ: Կենդանի Աստուածը՝ կենդանիներուն Աստուածն է. իսկ եթէ Աբրահամը,

Իսահակն ու Յակոբը կենդանի են հոգիով, կը նշանակէ թէ անոնք յարութեան կը սպասեն:

7) «Աստուած մեռելներուն Աստուածը չէ, այլ՝ ողջերուն»: «Ողջ» բառով Տէրը ցոյց կու տայ, թէ հաւատացեալ մարդը երբ բաժնուի իր մարմինէն՝ կը շարունակէ ապրիլ Քրիստոսի հետ: Պօղոս առաքեալ կը վկայէ, թէ իր մարմինէն դուրս եկող հաւատացեալը՝ կ'երթայ «Տիրոջ քով ըլլալու» (Բ.Կր 5.8: Տէ՛ս նաեւ՝ Փլպ 1.21,23: Ղկ 23.43: Եւն):

«Երբ ժողովուրդը լսեց ասիկա, զարմացաւ անոր ուսուցումին վրայ» (Մտ 22.33)¹¹:

1) Ժողովուրդը զարմացաւ Յիսուսի ուսուցումին վրայ, որովհետեւ ան խօսեցաւ անոնց մահէն անդին գտնուող կեանքին մասին, եւ բացայայտեց թէ Աբրահամ, Իսահակ եւ Յակոբ ողջ են եւ Աստուծոյ հետ են: Մինչեւ Քրիստոս, հրեաներ չէին գիտեր թէ ո՞ր կը գտնուին մեռելներուն հոգիները, մանաւանդ արդար մարդոց հոգիները: Բայց հոս Յիսուս բացայայտեց անոնց թէ արդար մարդոց հոգիները Աստուծոյ ներկայութեան մէջ, եւ ճիշդ այս էր որ զարմացուց ժողովուրդը:

2) Ժողովուրդը զարմացաւ Յիսուսի ուսուցումին վրայ, «որովհետեւ հեղինակութեամբ կ'ուսուցանէր եւ ո՛չ թէ Օրէնքի ուսուցիչներուն պէս» (Մտ 7.29): Յիսուս չըսաւ թէ Աբրահամ, Իսահակ եւ Յակոբ հաւանաբար ողջ են, այլ՝ հաստատե՛ց թէ ողջ են, վստահեցո՛ւց թէ ողջ են, եւ սա իշխանութեամբ ու հեղինակութեամբ ուսուցանել կը նշանակէր, եւ ճիշդ այս էր որ կը զարմացներ ու հիացմունքով կը լեցներ ժողովուրդը:

«Երբ Փարիսեցիները լսեցին թէ Յիսուս Սաղուկեցիները պապանձեցուց, իրարու քով եկան» (Մտ 22.34):

1) Երբ խօսք եղաւ տուրք վճարելու հարցին մասին՝ Յիսուս պապանձեցուց Փարիսեցիներն ու Հերովդէսի կողմնակիցները

¹¹ Տէ՛ս Ստ 7.28-29ի բացատրութիւնը ամբողջութեամբ:

(Մտ 22.22), եւ երբ խօսք եղաւ յարութեան մասին՝ պապանձեցուց Սաղուկեցիները (Մտ 22.34): Երբ Փարիսեցիները լսեցին թէ Յիսուս պապանձեցուց Սաղուկեցիները, «իրարու քով եկան», այլ խօսքով՝ մեկտեղուեցան եւ ժողով գումարեցին, որպէսզի մտածեն ուրիշ կերպի մը մասին, որով կարենային ծուղակ ձգել Յիսուսը: Կարգ մը մեկնիչներ այս համարը կը նկատեն լրումը Սաղմոսին հետեւեալ խօսքին. *«Իշխանները մեկտեղ խորհուրդ կ'ընեն Տիրոջ դէմ եւ անոր Օծեալին դէմ»* (Սղ 2.2): Փարիսեցիները իրենք զիրենք հրեայ ազգին իշխանները կը կարծէին, եւ ուստի անոնք պարտականութիւն կը սեպէին քով-քովի գալով դէմ դնել ոեւէ մէկուն որ ինքզինք տէր ու իշխան կը նկատէր:

2) *«Իրարու քով եկան»*: Այս բառերը ցոյց կու տան, թէ չար մարդիկ կը մեկտեղուին ու կը միաբանին երբ հարուած ստանան կամ դիմակազերծուին ճշմարտութեան կողմէ: Յիսուս դիմակազերծեց զիրենք, բայց անոնք փոխանակ իրենց ընթացքը փոխեն, ընդհակառակը, կառչած մնացին իրենց սխալ ընթացքին, եւ ծրագրեցին դէմ դնել Յիսուսին: Անոնք լսեցին ճշմարտութիւնը ճշմարիտին բերանէն, բայց ճշմարտութիւնը ընդգրկելու փոխարէն՝ նախընտրեցին քով-քովի գալ եւ ստութիւնը պաշտպանել: Շատ յաճախ մարդոցս հետ նոյնը կը պատահի: Մարդիկ կը լսեն ճշմարտութիւնը, բայց փոխանակ ընդունին ճշմարտութիւնը եւ հետեւին անոր, ընդհակառակը, կը պայքարին անոր դէմ:

«Անոնցմէ մէկը, Մովսիսական Օրէնքի մասնագէտ մը, Յիսուսը փորձելու համար հարցուց. *«Վարդապէ՛տ, Օրէնքին մէջ ո՞րն է մեծագոյն պատուիրանը»*: Յիսուս ըսաւ անոր. *«Միտէ՛ քու Տէր Աստուածդ ամբողջ սրտովդ, ամբողջ հոգիովդ եւ ամբողջ մտքովդ»*: Ասիկա է մեծագոյն եւ կարեւորագոյն պատուիրանը: Երկրորդը ատոր նման է, *«Միտէ՛ ընկերդ քու անձիդ պէս»*: Այս երկու պատուիրաններէն կախեալ են ամբողջ Օրէնքը եւ մարգարէներու ուսուցումները» (Մտ 22.35-40):

1) Փարիսեցիներն ու Սաղուկեցիները պարտութիւն կրեցին Յիսուսի հետ իրենց խօսքին ու վէճին մէջ: Սաղուկեցիները քաշուեցան վիճաբանութեան դաշտէն, բայց Փարիսեցիները չկրցան

մարսել իրենց կրած պարտութիւնը: Իրենց համար անարգանք էր ատիկա ժողովուրդին առջեւ: Ուզեցին փորձ մը եւս կատարել, այն յոյսով որ կարենան ծուղակ ձգել Յիսուսը, եւ իրենք ժողովուրդին աչքին վերստին մեծնան: Իրենց հետ առին Մովսիսական Օրէնքի մասնագէտ մը եւ մօտեցան Յիսուսին: Օրէնքի մասնագէտը հարցուց Յիսուսին. *«Վարդապէ՛տ, Օրէնքին մէջ ո՞րն է մեծագոյն պատուիրանը»:* Հարցումը կրնայ շատ պարզ թուիլ մեզի համար, եւ կրնանք մտածել թէ հարցումը չի կրնար Յիսուսի համար ծուղակ մը ըլլալ: Եւ սակայն, եթէ երբեք գիտնանք որ հրեայ ռաբբիները այս հարցին գծով իրարու համակարծիք չէին, այլ՝ հակառակորդ, յստակ կը դառնայ, թէ հարցումը կրնա՞ր ծուղակ մը ըլլալ Տիրոջ համար: Միւսիւր Վրդ. Մեքաստացին կ'ըսէ, թէ որոշ ռաբբիներ կը խորհէին թէ պաշտամունքի ատեն զոհեր մատուցանելու պատուիրանը գերազանց է քան բոլոր միւս պատուիրանները: Ուրիշ ռաբբիներ կը խորհէին որ մեծագոյն պատուիրանն է. *«Միբե՛քու Տէր Աստուածդ ամբողջ սրտովդ, ամբողջ հոգիովդ եւ ամբողջ մտքովդ»:* (Բ.Օր 6.5): Այսպիսիները եթէ Աստուծոյ համար բան մը ընէին՝ անկէ ետք երբեք պարտաւոր չէին զգար իրենց նմանին համար եւս բան մը ընելու: Օրինակ, կային, Փարիսեցիներ եւ ռաբբիներ, որոնք եթէ երբեք ընծայ տային Աստուծոյ՝ անկէ ետք պարտաւոր չէին զգար հոգ տանելու իրենց ծնողներուն (Մտ 15.3-6): Իսկ ռաբբիներու այլ խումբ մը, զԱստուած սրտով, հոգիով ու մտքով սիրելու պատուիրանին վրայ կ'աւելցնէին՝ մեր ընկերը մեր անձին պէս սիրելու պատուիրանը (Ղւ 19.18): Ռաբբիներուն մեծ տոկոսը, ինչպէս նաեւ Փարիսեցիները, մեծագոյն պատուիրանը կը նկատէին այս վերջինը, այսինքն՝ զԱստուած եւ մեր նմանը սիրելը: Յիսուս իր պատասխանով ցոյց տուաւ անոնց, թէ ինք եւս մեծագոյն պատուիրանը կը նկատէ աստուածսիրութիւնը, որմէ սակայն անբաժան կը ներկայացնէ մարդասիրութիւնը: Յիսուսի պատասխանէն յստակ կ'երեւի թէ գոհ մնացին Փարիսեցիները եւ Օրէնքի ուսուցիչը, որովհետեւ չենք տեսներ որ անոնք գէթ ներկայ հանգրուանին կը շարունակեն վիճիլ անոր հետ:

2) *«Միբե՛քու Տէր Աստուածդ ամբողջ սրտովդ»:* Ամբողջ սրտով զԱստուած սիրել, կը նշանակէ մեր սրտի ամբողջ սէրը միայն իրե՛ն նուիրել, մեր սրտի գահին վրայ՝ միայն զի՛նք ունենալ, մեր

սրտի ամենէն տաքուկ տեղը՝ միայն իրեն վերապահել, մեր սրտի ամենէն խորունկ տեղերը՝ միայն իր առջեւ բանալ, մեր սրտի զաղտնիքները՝ միայն իրեն վստահիլ: «Ամբողջ հոգիովդ»: Ամբողջ հոգիով զԱստուած սիրել, կը նշանակէ մեր հոգին դարձնել Աստուծոյ փառաբանութեան տապանակը, անոր պատիւի ու պաշտամունքի տաճարը, անոր երգն ու երգարանը, անոր մեծութիւնը գովերգող օրհներգարանը, եւ այս բոլորը կ'իրագործուին Սուրբ Հոգիին միջոցաւ միայն, որովհետեւ մարդու հոգին իր ներսիդին Աստուծոյ Հոգիէն մասունք մը ունի, եւ այդ Մասունքով միայն կրնանք Աստուծոյ մասն ու բաժինը դառնալ: «Ամբողջ մտքովդ»: Ամբողջ մտքով զԱստուած սիրել, կը նշանակէ մեր միտքն ու մտքի դէկը յանձնել Աստուծոյ, մեր մտքի ուշադրութեան առանցքը դարձնել զԱստուած եւ անոր մեծութիւնը, մեր խոկումի նիւթը դարձնել անոր սէրն ու սիրոյ ջերմութիւնը, անոր փառքն ու փառքին ճոխութիւնը, անոր ողորմութիւնն ու ողորմութեան անսահմանութիւնը, անոր քաղցրութիւնն ու քաղցրութեան անբացատրելիութիւնը: Ամբողջ մտքով զԱստուած սիրել, կը նշանակէ մեր ուշադրութիւնը դարձնել դէպի երկինք եւ խորհիլ ու խոկալ երկնային ճշմարտութեանց վրայ:

3) Յիսուս աստուածսիրութիւնը կը կոչէ *«մեծագոյն եւ կարեւորագոյն պատուիրան»*, պարզելու համար, թէ *«մեծագոյն եւ կարեւորագոյն»* պատուիրանը կենդանական գոհերու մատուցումը չէ, եւ ո՛չ ալ տաճարին տուրք տալը, ինչպէս շատ մը հրեաներ կը խորհէին, այլ՝ զԱստուած սիրելը: Տէրը շատ լաւ գիտէր թէ հրեաներ կրնային գոհ մատուցանել Աստուծոյ՝ առանց յատուկ սէր ունենալու անոր հանդէպ, կրնային տուրք տալ Աստուծոյ՝ առանց իրենց սիրտը տալու, կրնային տաճարական պաշտամունքներուն մասնակցիլ՝ առանց սիրոյ պաշտամունք մատուցանելու Աստուծոյ. ահա թէ ան ինչո՞ւ շեշտը դրաւ աստուածսիրութեան վրայ, որովհետեւ գիտէր որ *«եթէ մէկը սիրէ զԱստուած՝ կրնայ գոհ մատուցանել անոր, բայց եթէ գոհ կը մատուցանէ՝ չի նշանակեր թէ կը սիրէ զԱստուած»*, կ'ըսէ Միսիթար Վրդ. Սեբաստացին:

4) *«Երկրորդը աստոր նման է»*: Յիսուս յիշելէ ետք աստուածսիրութեան պատուիրանը, անմիջապէս կը յիշէ մարդասիրութեան պատուիրանը եւ զանիկա կը կոչէ աստուածսիրութեան

պատուիրանին «նման»: Արդարեւ, աստուածսիրութիւնն ու մարդասիրութիւնը նման են եւ անբաժան, որովհետեւ զԱստուած սիրողը՝ պէտք է սիրէ նաեւ Աստուծոյ ձեռքով ու Աստուծոյ փառքին համար ստեղծուած մարդը: Իր նմանը սիրողը՝ սիրած կ'ըլլայ Աննմանը, որ իր նմանութեամբ ստեղծեց մարդը: Կարելի չէ սիրել զԱստուած եւ չսիրել Աստուծոյ սիրոյն պտուղը՝ մարդը: Կարելի չէ սիրել Արարիչը եւ չսիրել անոր արարածը: Կարելի չէ սիրել մեղքերու Քաւիչը եւ չսիրել մարդը որուն համար ան իր արիւնը թափեց:

5) «*Միրէ՛ ընկերդ քու անձիդ պէս*»: Իր ընկերը իր անձին պէս սիրողը՝ չարիք չ'ըներ անոր, ճիշդ ինչպէս մեկը չարիք չ'ըներ ինքնիրեն: Եւ աւելին, իր ընկերը սիրողը՝ բարիք կ'ընէ անոր, ճիշդ ինչպէս բարին կը գործէ ինքնիր անձին համար: Մեր նմանը մեր անձին պէս սիրել՝ կը նշանակէ ցանկալ անոր համար այն բոլոր բարիքները զորս կը ցանկանք մեր անձերուն համար, եւ չընել անոր ինչ որ պիտի չուզէինք որ մարդիկ ընեն մեզի: Մեր ընկերը մեր անձին պէս սիրել՝ կը նշանակէ աշխատիլ անոր յաջողութեան համար ճիշդ ինչպէս պիտի աշխատէինք մեր սեփական յաջողութեան համար:

6) «*Այս երկու պատուիրաններէն կախեալ են ամբողջ Օրէնքը եւ մարգարէներու ուսուցումները*» (Մտ 22.40): Օրէնքները գործադրելը արժէք չունի, եթէ երբեք չենք սիրեր զԱստուած եւ մեր նմանը, որովհետեւ, «*սիրել՝ կը նշանակէ Աստուծոյ Օրէնքը լման գործադրել*» (Հո 13.10): Օրէնքին նպատակը սիրելն է. եթէ օրէնքներու մեր գործադրութեան մէջ բացակայ ըլլայ սերը, օրէնքներու մեր գործադրութիւնը ո՛չ մէկ արժէք եւ ո՛չ մէկ իմաստ կ'ունենայ Աստուծոյ համար:

«Երբ Փարիսեցիները հաւաքուեցան, Յիսուս հարցուց անոնց. *"Ի՞նչ կը խորհիք Քրիստոսին մասին: Որո՞ւն որդին է ան"*: Անոնք պատասխանեցին. *"Դաւիթի"*» (Մտ 22.41-42):

1) Երբ Փարիսեցիները հաւաքուեցան, Յիսուս հարցում մը հարցուց անոնց, բայց իր հարցումին նպատակը զիրենք փորձելը կամ ծուղակի մէջ ձգելը չէր, ինչ որ իրենք կ'ընէին երբ հարցում մը պիտի հարցնէին իրեն: Իր հարցումին նպատակը՝ զանոնք ճշմար-

տութեան առաջնորդելն էր: Հարցումը առիթ մըն էր Փարիսեցիներուն համար, բանալու իրենց հոգիի աչքերը եւ տեսնելու ու գիտնալու թէ Յիսուս Դաւիթի որդին էր, եւ հետեւաբար՝ խոստացեալ Մեսիան: Մենք եւս պէտք է նոյնը ընենք: Երբ խօսք մը ըսենք կամ հարցում մը հարցնենք, մեր նպատակը պէտք չէ ըլլայ մարդիկը ծուղակի մէջ ձգել, կամ վեճ մը յաղթել, այլ՝ մարդիկը ճշմարտութեան առաջնորդել:

2) Յիսուս ուզեց գիտնալ թէ Փարիսեցիները ի՞նչ կը խորհէին Քրիստոսին (Օծեալին) մասին, եւ թէ իրենց հայեացքով ո՞վ էր կամ որո՞ւն որդին էր ան: Անոնց պատասխանն էր. *«Դաւիթի որդին»*: Աստուած խոստացած էր Դաւիթին թէ իր սերունդէն պիտի գար Մեսիան. Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչները շատ լաւ գիտէին Աստուծոյ այս խոստումին մասին. բայց Մեսիային մասին ըսուած ուրիշ վկայութիւններ ալ կային գորս Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչները կամովին մոռցեր էին, կամ որոնց իմաստը յստակ չէր իրենց համար. որովհետեւ, եթէ յստակ ըլլար՝ անոնք պիտի ճանչնային Յիսուսի ինքնութիւնը, այլ խօսքով՝ աստուածութիւնը: Այսպէս, օրինակ, երբ Յիսուս անոնց հարցուց թէ որո՞ւն որդին է Քրիստոսը (Մեսիան), անոնք պատասխանելէ ետք թէ ան Դաւիթի որդին է, պէտք չէ՞ր նաեւ հաստատելին թէ ան միաժամանակ Աստուծոյ Որդին է: Միթէ անոնք չէին կարդացած հետեւեալ Սաղմոսը. *«Տէրը ինծի ըսաւ. - Դուն իմ Որդիս ես, ես այսօր քեզ ծնայ»* (Սղ 2.7): Հայր Աստուծոյ խօսքն է ասիկա ուղղուած իր Որդիին: Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչները եթէ հասկցած ու մտաբերած ըլլային այս վկայութիւնը, Յիսուսի հարցումին պիտի պատասխանէին թէ Մեսիան Դաւիթի որդին է, ինչպէս նաեւ՝ Աստուծոյ Որդին: Բայց ըստ երեւոյթին անոնք չէին կրցած ըմբռնել, թէ Մեսիան Դաւիթի որդին է՝ իբրեւ մարդկային բնութիւն, եւ Աստուծոյ Որդին՝ իբրեւ աստուածային բնութիւն: Տակաւին, անոնք պէտք չէ՞ր վկայակոչէին Եսայի մարգարէին միջոցաւ տրուած այն սքանչելի խոստումը, որով կը հաստատուի թէ ծնեալ մանուկը պիտի կոչուի *«Մքանչելի, Խորհրդակից, Հօգօր Աստուած, Յաւիտենակաւորութեան Հայր, Խաղաղութեան Իշխան»* (Ես 9.6): Եթէ այս եւ նախորդ վկայութիւնը իրենց մտքին մէջ ըլլային, անոնք պիտի պատասխանէին Յիսուսի հարցումին եւ հաստատէին, թէ Քրիստոսը

ն'չ միայն Դաւիթի որդին է, եւ ն'չ միայն Աստուծոյ Որդին է, այլ նաեւ «Հօր Աստուածն» է:

«Յիսուս ըսաւ անոնց. *"Ուրեմն ի՞նչպէս Դաւիթ Սուրբ Հոգիէն ներշնչուած՝ զայն Տէր կը կոչէ ու կ'ըսէ.՝ Տէրը իմ Տիրոջս ըսաւ.՝ Աջ կողմս նստէ, մինչեւ որ թշնամիներդ ոտքերուդ տակ դնեմ որպէս պատուանդան"*: "Արդ, եթէ Դաւիթ զայն Տէր կը կոչէ, ի՞նչպէս անոր որդին կ'ըլլայ": Ոչ ոք կրցաւ պատասխան տալ Յիսուսի, եւ այդ օրուրնէ սկսեալ ռեւէ մէկը չէր համարձակեր իրեն հարցում ուղղել» (Մտ 22.43-46):

1) Յիսուս Փարիսեցիներուն հարցնելէ ետք թէ որո՞ւն որդին է Քրիստոսը եւ լսելէ ետք անոնցմէ թէ Քրիստոսը Դաւիթի որդին է, իր երկրորդ հարցումը կը հարցնէ անոնց. *«Ուրեմն ի՞նչպէս Դաւիթ Սուրբ Հոգիէն ներշնչուած՝ զայն Տէր կը կոչէ.՝ Տէրը իմ Տիրոջս ըսաւ...»*: Իր այս երկրորդ հարցումով Յիսուս պապանձումի կը մատնէ Փարիսեցիները: Սաղմոս 110.1-ը յիշելէ ետք՝ կը հարցնէ անոնց. *«Եթէ Դաւիթ զայն Տէր կը կոչէ, ի՞նչպէս անոր որդին կ'ըլլայ»*: Հարցումը շատ ցնցիչ էր եւ անսպասելի Փարիսեցիներուն համար: Անոնք կը հաւատային թէ Քրիստոսը Դաւիթի որդին է. արդ, եթէ ան Դաւիթի որդին է, Դաւիթ ի՞նչպէս զայն Տէր կը կոչէ: Մեսիան ի՞նչպէս կրնար Դաւիթի որդին ըլլալ, եւ միաժամանակ՝ անոր Տէրը: Այս հարցումը առեղծուած մըն էր Փարիսեցիներուն համար: Անոնք կ'ընդունէին որ Մեսիան Դաւիթի որդին է, բայց կրնայի՞ն արդեօք ընդունիլ նաեւ, թէ Դաւիթի որդին եղող Մեսիան՝ միաժամանակ Տէ՛րն էր Դաւիթին, այլ խօսքով՝ Արարիչն ու Աստուա՛ծն էր Դաւիթին: Փարիսեցիները երկրնտրանքի առջեւ էին. կամ պէտք էր ընդունէին որ Մեսիան Դաւիթի որդին չէր, եւ կամ՝ պէտք էր ընդունէին որ Դաւիթի որդին եղող Մեսիան՝ միաժամանակ Տէ՛րն ու Աստուա՛ծն էր Դաւիթին: Մտքէ պէտք չէ հանենք այն իրողութիւնը, թէ Փարիսեցիները տիրապետած էին Եբրայերէն լեզուին, եւ հետեւաբար, երբ Յիսուս Դաւիթի *«Տէրը իմ Տիրոջս ըսաւ»* Սաղմոսը կը վկայակոչէ, անոնք անմիջապէս զայն կը մտաբերեն Եբրայերէնով, ուր առաջին «Տէր» բառին համար գործածուած է «Ադոնայի» բառը՝ որ կը նշանակէ Աստուած, եւ ուր երկրորդ «Տէր» բառին

համար նաեւ գործածուած է «Ադոնայի» բառը՝ որ դարձեալ կը նշանակէ Աստուած: Այս առումով, «*Տէրը իմ Տիրոջս ըսաւ*» Սաղմոսը, Եբրայերէնի մէջ գրուած է «Աստուած իմ Աստուծոյս ըսաւ» ձեւով: Առաջին «Տէր»ը ակնարկութիւն է Հօր Աստուծոյ, իսկ երկրորդ «Տէր» բառը՝ Աստուծոյ Որդիին: Դաւիթ ի՞նչպէս կրնար իր որդին եղող Մեսիան կոչել «Ադոնայի», այսինքն՝ Աստուած, եթէ ան սովորական մարդ ըլլար: Դաւիթ զայն ոչ միայն Աստուած կը կոչէ, այլեւ՝ ի՛ր Աստուածը. «*Տէրը ԻՄ Տիրոջս ըսաւ*»: Եւ ասիկա Դաւիթին յայտնողը Սուրբ Հոգին էր, կ'ըսէ Յիսուս:

2) «*Տէրը (Հայրն Աստուած) իմ Տիրոջս (իր Որդիին՝ Քրիստոսին) ըսաւ.- Աջ կողմս նստէ, մինչեւ որ թշնամիներդ ոտքերոյդ տակ դնեմ որպէս պատուանդան*»: Հայր Աստուծոյ խօսքն ու խոստումն է ասիկա ուղղուած իր Որդիին: Որդին խաչին միջոցաւ մարդոց փրկութիւնը իրագործելէ ու Չարը պարտութեան մատնելէ ետք՝ «*երկինք համբարձաւ եւ Հօրը աջ կողմը նստաւ*» (Մր 16.19): Հօրը աջ կողմը նստիլ՝ կը նշանակէ վերստին մտնել իր աստուածային այն փառքին մէջ որ Հօրը հետ ունէր «աշխարհի գոյութենէն առաջ» (Յե 17.5), եւ որմէ ինքզինք կամաւորապէս մերկացուցած էր (Փլպ 2.6-7):

3) Հայրն Աստուած իր Որդիին թշնամիները «որպէս պատուանդան» պիտի դնէ անոր ոտքերուն տակ: «Պատուանդան»ը ոտքին տակ դրուելիք յենարանն է: Որո՞նք են Քրիստոսի թշնամիները: Անոր առաջին եւ գլխաւոր թշնամին Սատանան է (Արուսեակ քերովբէն), որ փորձեց Բարձրելոյն նմանիլ եւ անոր գահը գրաւել (Ես 14.14): Երկրորդ, անոր թշնամիները այն բոլոր հրեշտակներն են որոնք հետեւեցան Արուսեակ քերովբէին ապստամբութեան (Յյտ 12.3-4): Յիշեալ համարներուն մէջ յիշուած վիշապը Արուսեակ քերովբէն է, իսկ երկինքի աստղերը՝ անոր իշխանութեան ենթակայ հրեշտակներն էին, որոնք չար ոգիներու վերածուեցան իրենց ապստամբութենէն ետք: Երրորդ, Քրիստոսի թշնամի կը նկատուին բոլոր անոնք՝ որոնք կը մերժեն ու կը ծաղրեն խաչով իրագործած անոր փրկութիւնը:

4) «*Այդ օրուրնէ սկսեալ ռեւէ մէկը չէր համարձակեր իրեն հարցում ուղղել*»: Փարիսեցիները ոչ միայն չկրցան պատասխանել Յիսուսի հարցումներուն, այլեւ կորսնցուցին անոր հարցում հարցնելու իրենց համարձակութիւնը:

«Ապա Յիսուս ժողովուրդին եւ իր աշակերտներուն ըսաւ.- Մովսէսի աթոռը նստան Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները: Իրենց ըսածներուն հնազանդեցէք եւ կատարեցէք զանոնք. սակայն մի՛ ընէք ինչ որ իրենք կ'ընեն. որովհետեւ անոնք կը սորվեցնեն, բայց չեն կատարեր» (Մտ 23.1-3):

1) Յիսուս լսելէ ետք Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչները, եւ իր խօսքերը անոնց լսելի դարձնելէ ետք, եւ տեսնելէ ետք թէ ոչինչ կը փոխուէր անոնց կեանքին ու կենցաղակերպին մէջ, անոնց մտքին ու մտածելակերպին մէջ, անոնց հաւատքին ու համոզումներուն մէջ, վրդովեցաւ իր հոգին, եւ յանդիմանողական ընդարձակ խօսք մը արտասանեց անոնց հասցէին, *«ժողովուրդին եւ իր աշակերտներուն»* ներկայութեան: Մատթէոսի 23-րդ գլուխը իր ամբողջութեանը մէջ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ Օրէնքի ուսուցիչներուն եւ Փարիսեցիներուն կատարեալ դիմակազերծումը, անոնց ճշմարիտ ինքնութեան բացայայտումը, անոնց սուտ աստուածսիրութեան յայտնութիւնը: Տէրը իր ամեն կարելին ըրաւ համոզելու զիրենք թէ ինք խոստացեալ Մեսիան է, բայց անոնք կուրօրէն մերժեցին ընդունիլ ասիկա, եւ ահա Տէրը Մեսիային յատուկ իր ամենագիտութիւնը հրապարակելով՝ հրապարակեց անոնց պղծութիւնը, անոնց աղտն ու կեղծաւորութիւնը, անոնց ներքին փտածութիւնը:

2) *«Մովսէսի աթոռը նստան Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները»:* Իւրաքանչիւր հրեական ժողովարան կ'ունենար իր բեմը, որուն առջեւ դրուած կ'ըլլար աթոռ մը: Այդ աթոռին վրայ կը նստէին Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները եւ կը մեկնէին Օրէնքին խօսքերը: Այդ աթոռը կը կոչուէր՝ «Մովսէսի աթոռը»: Հարկաւ «աթոռը նստան» բառերը տառացի իմաստին կողքին՝ ունի նաեւ խորհրդանշական նշանակութիւն: «Աթոռ»ը իշխանութիւն կը նշանակէ, եւ ուստի, աթոռի վրայ նստիլ՝ կը նշանակէ իշխանութիւն ունենալ Մովսէսի Օրէնքին (Հնգամատեանին) մեկնութիւնը կատարել: Այս իշխանութիւնը Քրիստոսի ժամանակ Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները իրենք ունէին: Թէպէտ այստեղ

պէտք է նշել, թէ Օրէնքին մեկնութիւնը առաւելաբար Օրէնքի ուսուցիչները (դպիրները) իրենք կը կատարէին, իսկ Փարիսեցիները որոշ չափով մեկնութիւն կատարելով հանդերձ՝ իրենք առաւելաբար Օրէնքին վրայ մարդաստեղծ նոր օրէնքներ աւելցնելով կը զբաղէին, որով մարդոց կեանքը կը դժուարացնէին:

3) Երբ Յիսուս պատուիրեց իր հետեւորդներուն հնազանդիլ Օրէնքի ուսուցիչներուն ու Փարիսեցիներուն ըսածներուն եւ կատարել զանոնք, խօսքը արդեօք անոնց բոլոր ըսածներուն կը վերաբերէր: Ո՛չ: Խօսքը կը վերաբերէր միայն անոնց ա՛յն խօսքերուն՝ որոնք Մովսէսի Օրէնքին մէջ կը գտնուին: Անոնք շատ խօսքեր, օրէնքներ ու կանոններ ունէին որոնք հաստատուած էին իրենց նախնիքներուն կողմէ, ինչպէս օրինակ՝ ճաշելէ առաջ ձեռքերը լուայր (Մտ 15.2): Ճաշելէ առաջ ձեռքերը լուայր Մովսէսի կողմէ տրուած օրէնք մը չէր: Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչները իրենց նախնիքներուն կողմէ հաստատուած աւանդութիւնները պահելու համար՝ Աստուծոյ պատուիրանները կ'անտեսէին. ասոր ապացոյցը հետեւեալն է. Յիսուս յիշեցուց անոնց, թէ հայրն ու մայրը պատուելը՝ աստուածային պատուիրան է. մինչդեռ Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչները, իրենց ծնողներուն տրուելիքը Աստուծոյ կ'ընծայէին եւ այնուհետեւ իրենք զիրենք պարտաւոր չէին զգար յարգելու իրենց ծնողները, եւ այդ ձեւով Աստուծոյ պատուիրանները կ'անտեսէին (Մտ 15.3-6): Հետեւաբար, երբ Յիսուս իր հետեւորդներուն կը պատուիրէ հնազանդիլ անոնց ըսածներուն, բայց չընել անոնց ըրածները՝ ըսել կ'ուզէ. *«Երբ անոնք ձեզի Աստուծոյ պատուիրանները պահել կը սորվեցնեն՝ հնազանդեցէ՛ք անոնց, բայց երբ Աստուծոյ պատուիրանները զանց կ'ընեն իրենց հայրերուն աւանդութիւնը պահելու համար՝ մի՛ հետեւիք անոնց ընթացքին»:*

4) *«Անոնք կը սորվեցնեն, բայց չեն կատարեր»:* Այս խօսքը ըսելիք ունի նաեւ այսօրուան քարոզիչներուն մասին: Այսօր մենք քանի՞ քարոզիչ ունինք որ իր քարոզածը կ'ապրի: Հաւատքի մասին խօսող ու հաւատքի կեանք ապրող քանի՞ քարոզիչ ունինք: Ողորմած Փրկիչը պատգամող ու ողորմած սիրտ ունեցող քանի՞ քարոզիչ ունինք: Աստուծոյ արքայութեան մասին խօսող եւ արքայութիւնը հետապնդող քանի՞ քարոզիչ ունինք: Քանի՞ քարոզիչ ունինք,

որոնք սրբութիւն կը քարոզեն եւ իրենք սուրբ կեանք կ'ապրին, որոնք ապաշխարութիւն կը քարոզեն եւ իրենք ապաշխարութեան կեանք կ'ապրին, որոնք Յիսուսի սիրոյն մասին կը խօսին եւ իրենք Յիսուսի սէրը ունին, որոնք կարեկից ըլլալու հրաւեր կը կարդան եւ իրենք կարեկից են:

«Անոնք ծանր եւ դժուարակիր բեռներ կը դնեն մարդոց ուսերուն, մինչ իրենք նոյն բեռները կրելու նուազագոյն ճիգն իսկ չեն ընեն» (Մտ 23.4):

1) Օրէնքի ուսուցիչներուն ու Փարիսեցիներուն կողմէ մարդոց ուսերուն դրուած բեռները այնքան *«ծանր եւ դժուարակիր բեռներ»* էին, որ հալումաշ կ'ընէին հրեայ մարդը: Արդարեւ, անոնք Աստուծոյ պարզ օրէնքները խճողած էին մարդաստեղծ օրէնքներով ու սովորութիւններով, այնքան՝ որ անոնք աստուածային պարզ օրէնքները վերածած էին *«ծանր եւ դժուարակիր բեռներ»*ու, որ ոչ իրենք կրնային կրել եւ ոչ ալ հասարակ մարդիկը: Այսպէս, օրինակ, Աստուած պատուիրած է Շաբաթ օրը սուրբ պահել եւ այդ օրը չգործել (Ել 20.8-10): Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները այնքան ծայրայեղութեան գացած էին, որ Շաբաթ օրով ճաշի պնակը տեղէն շարժելը կամ ճաշի կաթսային տակ կրակ վառելը օրէնքի խախտում կը համարէին եւ կը դատապարտէին այդպէս ընողը: Անոնք կ'ուսուցանէին թէ Շաբաթ օրով ամէն մարդ պէտք է իր տունը նստի: Եւ սակայն, այս պատուիրքը տալով, Աստուծոյ նպատակը այն չէր որ մարդը Շաբաթ օրը անգործ տունը նստի, այլ այն՝ որ մարդը Շաբաթ օրը «սուրբ պահէ», իսկ ի՞նչ կը նշանակէ Շաբաթ օրը սուրբ պահել եթէ ոչ Շաբաթ օրը Աստուծոյ յատկացնել, եւ ի՞նչ կը նշանակէ Շաբաթ օրը Աստուծոյ յատկացնել եթէ ոչ զանհկաբարեգործութեան յատկացնել: Եւ խորքին մէջ, սոյն պատուիրանին տրւչութեամբ Աստուծոյ նպատակը ուրիշ բան չէր եթէ ոչ այն՝ որ մարդը շաբաթը գէթ մէկ օր դադրէր ինքնիր համար գործելէ ու ինքնիր մասին մտածելէ, եւ սկսէր ուրիշին համար գործել ու մտածել: Ուրիշ օրինակ մը. Մովսէսի Օրէնքին մէջ կան լուացուելու ու մաքրուելու կապուած օրէնքներ. այս օրէնքները այնքան ծանրացուած էին, որ եթէ հրեայ մարդը ուզէր առաւօտէն մինչեւ

իրիկուն լուացուիլ՝ չէր կրնար մաքրուիլ: Նոյնն է պարագան բոլոր միւս օրէնքներուն, որոնց վրայ շատ բան աւելցուցած էին Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները, նպատակ ունենալով՝ իրենք զիրենք բացառիկ աստուածասէր անձեր եւ բացարձակապէս մաքուր մարդիկ ցուցնել, բայց Յիսուս տեսաւ անոնց ներսիդին ու բացառապէս անոնց կեղծամորութիւնը:

2) *«Իրենք նոյն բեռները կրելու նուագագոյն ճիգն իսկ չեն ըներ»:* Տիրոջ այս խօսքը այսօրուան քարոզիչներու կը յիշեցնէ, թէ մարդոց ուսերուն պէտք չէ դնենք այնպիսի բեռներ՝ որ մենք իսկ չենք կրնար կրել: Չպահանջենք մարդոցմէ կատարել այն ինչ որ մենք չենք կրնար կատարել եւ կամ *«նուագագոյն ճիգն իսկ չեն ըներ»* կատարելու:

«Ինչ որ կ'ընեն, մարդոց երեւելու համար կ'ընեն: Իրենց գրպանակները կը լայնցնեն եւ իրենց հագուստներուն ծոպերը կ'երկնցնեն» (Մտ 23.5):

1) *«Իրենց գրպանակները կը լայնցնեն»:* Գրպանակները կաշիէ կամ մետաղէ շինուած փոքր պահարաններ կ'ըլլային, որոնց մէջ Օրէնքէն քաղուած որոշ պատուիրաններ դրուած կ'ըլլային: Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները, աղօթքի ժամանակ գրպանակ մը կը կապէին իրենց աջ թեւին, իսկ ուրիշ մը՝ իրենց ճակատին: Իրենց թեւին ու ճակատին կապուած գրպանակներուն նպատակն էր՝ միշտ յիշել Աստուծոյ պատուիրանները: Սակայն, Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները մոռցած սոյն նպատակը, իրենց վրայ կապուած գրպանակները առիթ դարձուցած էին՝ պատուիրանասէր երեւելու:

2) *«Իրենց հագուստներուն ծոպերը կ'երկնցնեն»:* Աստուածային պատուէր էր որ «Իսրայէլի որդիները» իրենց հանդերձներուն քղանցքներուն վրայ ծոպեր դնէին, եւ այս պատուէրին նպատակն էր՝ յիշել Աստուծոյ պատուիրանները եւ կատարել զանոնք (Թւ 15.37-40): Բայց դժբախտաբար, Օրէնքի ուսուցիչներուն ու Փարիսեցիներուն հանդերձներուն քղանցքներուն վրայ դրուած ծոպերը փոխանակ պատճառ դառնային որ անոնք յիշէին Աստուծոյ պատ-

ուիրանները եւ կատարէին զանոնք, ընդհակառակը, այդ ծոպերը առիթ դարձուցած էին պատուիրանապահ երեւելու:

3) Նշուած երկու երեւոյթները նկատի առնելով է որ Յիսուս ըսաւ, թէ Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները *«ինչ որ կ'ընեն, մարդոց երեւելու համար կ'ընեն»*: Եթէ իրենց մարմիններուն վրայ գրպանակներ կը կրէին՝ մարդոց աչքին պատուիրանասէր երեւելու համար կ'ընէին: Եթէ իրենց հագուստներուն ծոպերը կ'երկնցընէին՝ մարդոց աչքին պատուիրանապահ երեւելու համար կ'ընէին: Եթէ բարեգործութիւն կ'ընէին՝ մարդոց կողմէ բարեգործ կոչուելու համար կ'ընէին: Եթէ աղօթք կ'ընէին՝ մարդոց աչքին աղօթող երեւելու համար կ'ընէին: Գալով մեզի, մենք եւս երբեմն նոյն մեղքին մէջ չե՞նք գտնուիր: Մարդոց երեւելու համար չե՞նք ըներ որոշ բաներ: Շատ մարդիկ կան որոնք որոշ աշխատանքներու կը ձեռնարկեն, ո՛չ թէ որովհետեւ կը սիրեն աշխատանքը, այլ որովհետեւ երեւիլ կը սիրեն, մարդոց ուշադրութեան ու խօսակցութեան առանցքը դառնալ կ'ուզեն:

«Ընթրիքներու ընթացքին պատուոյ տեղերը գրաւել կը սիրեն եւ ժողովարաններու մէջ՝ առաջին աթոռները» (Մտ 23.6):

Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները երբ ընթրիքի հրաւեր ստանային՝ կ'ուզէին պատուոյ տեղերը գրաւել, եւ ոչ միայն կ'ուզէին, այլեւ՝ կը սիրէին: Ընթրիքի ժամանակ պատուոյ տեղերը գրաւել սիրելը, մէկ կողմէ անոնց հպարտ ըլլալը ցոյց կու տայ, իսկ միւս կողմէ՝ անոնց որկրամուր ըլլալը կը բացայայտէ, որովհետեւ պատուոյ տեղերը նստողներուն աւելիով ճաշ կը հրամցուէր: Ժողովարաններու մէջ նաեւ, ուր մեծ բազմութիւն կ'ըլլար, կը սիրէին առաջին աթոռներուն վրայ բազմիլ, որպէսզի բոլորին ուշադրութեան ու յարգանքին առարկան դառնային: Նման ընթացք մը չէր կրնար հաճելի ըլլալ Աստուծոյ, որ մարդոց ուշադրութեան ու պաշտամունքին առարկան ըլլալու միակ արժանին է: Տիրոջ պախարակումը միայն Օրէնքի ուսուցիչներուն ու Փարիսեցիներուն ուղղուած չէ, այլ բոլոր անոնց՝ որոնք փառք կը փնտռեն մարդոցմէ: Միայն Աստուած արժանի է փառքի, եւ ան իր փառքը ուրիշին չի տար (Ես 42.8): Արուսեակ քերովբէն փառք փնտռեց ու Սատանայի վերածուե-

ցաւ. բոլոր անոնք որոնք փառք կը փնտռեն ու փառաւորուիլ կը սիրեն, իրենք եւս սատանաներու կը վերածուին: Փառաւորուիլ սիրող մարդը չի կրնար փառաւորել զԱստուած, իսկ զԱստուած չփառաւորող մարդը՝ Սատանային ու անոր չար ոգիներուն դասակից ու պատժակից պիտի ըլլայ:

«Կը սիրեն հրապարակներու վրայ մարդոցմէ բարեւներ ընդունիլ եւ "վարդապետ", այսինքն "ուսուցիչ" կոչուիլ: Բայց դուք ռեւէ մէկը "վարդապետ" մի՛ կոչէք, որովհետեւ դուք բոլորդ եղբայրներ էք եւ մէկ ուսուցիչ ունիք» (Մտ 23.7-8):

1) Հրեական իւրաքանչիւր քաղաք ունէր իր հրապարակը: Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները երբ երթային ռեւէ հրապարակ, որու որ հանդիպէին՝ կը սիրէին անկէ բարեւներ ընդունիլ: Ուշագրաւ է որ անոնք մարդոց բարեւ տուող չէին, այլ՝ անոնցմէ բարեւ ընդունող: Հպարտ եւ իրենք զիրենք մեծ կարծող մարդիկ ըլլալով՝ չէին զիջեր բարեւ տալու ուրիշներուն, այլ կը սպասէին որ ուրիշներ բարեւ տան իրենց: Իրենց մտայնութեամբ փոքրն է որ պէտք էր զիջէր եւ բարեւ տար մեծին: Այսօրուան մեծադիրք մարդիկն ալ չեն ուզեր բարեւ տալ խոնարհադիրք մարդոց, այլ կը սպասեն որ անոնք բարեւ տան իրենց:

2) Անոնք կը սիրէին նաեւ *«"վարդապետ", այսինքն "ուսուցիչ" կոչուիլ»*, որովհետեւ իրենք զիրենք Մովսէսի Օրէնքին ուսուցանողները կը նկատէին, իսկ ուրիշները՝ լոկ զիրենք լսող եւ իրենցմէ սորվող մարդիկ: Ռաբբիները կ'արժանանային ժողովուրդին խոնարհութեան: Ուստի Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները կը սիրէին «վարդապետ» կոչուիլ, որպէսզի մարդիկ իրենց քովէն անցած ժամանակ՝ խոնարհութիւն ընէին իրենց:

3) Յիսուս ժողովուրդին եւ իր աշակերտներուն պատուիրեց ռեւէ մէկը «վարդապետ» չկոչել, յիշեցնելով անոնց՝ թէ իրենք եղբայրներ են եւ մէկ ուսուցիչ ունին: Հարկաւ ռեւէ մէկը «վարդապետ» չկոչելու պատուէրը ընդհանրական իմաստ չունի. խօսքը կը վերաբերի Օրէնքի ուսուցիչներուն ու Փարիսեցիներուն, որոնք իրենք զիրենք Աստուծոյ Օրէնքին եւ ճշմարտութեան ուսուցիչները կը նկատէին: Յիսուսի պատուէրն էր «վարդապետ» չկոչել այնպիսի

մարդիկ՝ որոնք կ'ուսուցանեին բայց իրենց ուսուցանածը չէին կատարեր: Որոշ հոսանքներ հիմնուելով Յիսուսի *«ոեւէ մէկը "վարդապետ" մի կոչէք»* խօսքին վրայ, կ'ըսեն՝ թէ պէտք չէ եկեղեցականները կամ ոեւէ մէկը «վարդապետ» կամ «ուսուցիչ» կոչել: Թոյլ տանք Աստուծոյ Խօսքը պատասխանել այս առարկութեան: Եթէ ոեւէ մէկը «վարդապետ» (ուսուցիչ) չկոչելու Յիսուսի պատուէրը տառացիօրէն հասկնանք, այդ պարագային, Յիսուս ինքզինք հակասած պիտի ըլլայ, որովհետեւ ան իր խօսքը ուղղելով Նիկողեմոսին՝ ըսաւ. *«Դուն որ Իսրայէլի ժողովուրդին վրայ ուսուցիչ կարգուած ես»* (Յհ 3.10): Եթէ Յիսուս «ուսուցիչ» կոչեց Նիկողեմոսը որ Աստուծոյ խօսքին քարոզիչն ու Օրէնքին մեկնաբանն էր, ինչո՞ւ մերժել «ուսուցիչ» կամ «վարդապետ» կոչել Աստուծոյ խօսքին այսօրուան քարոզիչները: Պօղոս առաքեալ բազմաթիւ անգամներ գործածած է «ուսուցիչ» բառը. *«Աստուծոյ խօսքին աշակերտութիւն ընողը իր ունեցած բարիքներէն բաժին թող հանէ իր ուսուցիչին»* (Գղ 6.6): *«Եկեղեցիին մէջ Աստուած բազմաթիւ անդամներ կարգեց՝ զանազան ծառայութեանց համար. նախ՝ առաքեալները, երկրորդ՝ մարգարէները, երրորդ՝ ուսուցանողները»* (Ա.Կր 12.28: Տե՛ս նաեւ՝ Եփ 4.11: Բ.Տմ 4.3: Յկ 3.1: Գրծ 13.1: Եւլն):

4) Յաջորդող երկու համարները կը խօսին երկնաւոր Հօր եւ Քրիստոսի մասին. հետեւաբար, այստեղ յիշուած *«մէկ ուսուցիչ ունիք»* խօսքը պէտք է ակնարկութիւն ըլլայ Սուրբ Հոգիին, թէպէտ Յունարէն բնագիրին մէջ Քրիստոսի անունը կը յիշուի: Յիսուս ինք Սուրբ Հոգին կը ներկայացնէ ճշմարտութիւնը ստրկեցնող ուսուցիչ իբրեւ (Յհ 14.26: 15.26: Տե՛ս նաեւ՝ Ա.Յհ 2.27):

«Երկրի վրայ ոեւէ մէկը "հայր" մի՛ կոչէք, որովհետեւ դուք մէկ Հայր ունիք, որ երկինքի մէջ է» (Մտ 23.9):

1) Նախորդ խօսքին նման՝ այս խօսքը եւս կարելի չէ բացօթիօրէն հասկնալ, այլապէս՝ Քրիստոս ինքզինք հակասած պիտի ըլլայ, որովհետեւ ինքն իսկ կը գործածէ «հայր» բառը երկրաւոր հայրերուն համար (Մտ 7.9): Ան Աբրահամը նաեւ «հայր» կը կոչէ (Դկ 16.24): Պօղոս առաքեալ Աբրահամը կը կոչէ բոլորիս հայրը (Հռ 4.16): Ան երկրաւոր հայրերը կը կոչէ «հայր» (Եբր 12.10): Ան ինքզինք

նաեւ քանի մը առիթներով «հայր» կը կոչէ: Փիլիմոնին ուղղած իր նամակին 10-րդ համարին մէջ կ'ըսէ. *«Կ'աղաչեմ Քրիստոսով իմ գաւակիս՝ Ոնեսիմոսին համար, որուն հոգեւոր հայր եղայ բանտարկուած վիճակովս»*: Ուշագրաւ է իր խօսքը Կորնթացիներուն ուղղած, երբ անոնց կ'ըսէ թէ իրմէ զատ հայր չեն կրնար ունենալ (Ա.Կր 4.15: Տե՛ս նաեւ՝ Ա.Թս 2.11: Ա.Կր 10.1):

2) Յիսուսի խօսքը՝ *«երկրի վրայ ռեւէ մէկը "հայր" մի՛ կոչէք»*, կը վերաբերի Փարիսեցիներուն ու Օրէնքի ուսուցիչներուն, որոնք արժանի չէին հայր կոչուելու, որովհետեւ երբեք հայրութիւն չէին ըներ ժողովուրդին, եւ երբեք հայրաբար չէին գթար ինկածին, տկարին ու աղքատին: Իսկ երբ ըսաւ՝ *«մէկ հայր ունիք, որ երկինքի մէջ է»*, ըսել ուզեց որ միայն մէկ հայր կայ որ իսկական հայր է եւ այն ալ երկնաւոր Հայրը ինքն է: Հայր մը՝ որ կը կարեկցի ինկածին ու թշուառին: Հայր մը՝ որ կը գուրգուրայ Օրէնքի լուծին տակ հիւժողներուն վրայ: Հայր մը՝ որուն աչքը կը հսկէ իր գաւակներուն վրայ՝ ազատագրելու համար զանոնք իրենց դժբախտութիւններէն: Այդպիսին չէին Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչները: Անոնք իրենց հետեւորդները ազատագրելու փոխարէն Օրէնքի լուծէն, ընդհակառակը, զանոնք Օրէնքի լուծին ստրուկները կը դարձնէին: Անոնք փոխանակ կարեկցէին հիւանդին ու ինկածին, ընդհակառակը, զանոնք Աստուծոյ կողմէ հարուածուած կամ պատժուած կը սեպէին, եւ այդ ձեւով, անոնց ցաւին վրայ ցաւ ու տրորումութեան վրայ տրտմութիւն կ'աւելցնէին:

«"Առաջնորդ" մի՛ կոչուիք, որովհետեւ ձեր միակ առաջնորդը Քրիստոսն է» (Մտ 23.10):

1) *«Առաջնորդ մի՛ կոչուիք»*: Նախորդ խօսքին նման այս խօսքը եւս կը վերաբերի Փարիսեցիներուն ու Օրէնքի ուսուցիչներուն, որոնք ձախողած էին յաջողակ առաջնորդներ ըլլալու: Անոնք կոչումը ունէին ժողովուրդը առաջնորդելու Աստուծոյ, բայց չէին կրցած առաջնորդել: Կոչումը ունէին ժողովուրդը առաջնորդելու Աստուծոյ պատուիրաններուն ճանապարհէն, բայց չէին կրցած ատիկա կատարել: Յիսուս անոնց կ'ըսէ. *«Առաջնորդ մի՛ կոչուիք», ըսել ուզելով՝ «առաջնորդ մի՛ կոչուիք, եթէ չէք կրնար ժողովուրդս*

Աստուծոյ առաջնորդել: Առաջնորդ մի՛ կոչուիք, եթէ չէք կրնար ժողովուրդը Տիրոջ մօտեցնել եւ Տէրը՝ ժողովուրդին»: Յիսուսի խօսքը՝ «*առաջնորդ մի՛ կոչուիք*» ուղղուած է նաեւ պատմութեան բոլոր առաջնորդներուն. «Դուք ձեզ առաջնորդ մի՛ կոչէք, եթէ չէք կրնար ձեր խնամքին յանձնուած հօտը Աստուծոյ առաջնորդել: Դուք ձեզ առաջնորդ մի՛ կոչէք, եթէ չէք կրնար աշխարհի գրկին մէջ ապրող մարդիկը Աստուծոյ գրկին առաջնորդել: Դուք ձեզ առաջնորդ մի՛ կոչէք, եթէ չէք աշխատիր, չէք հսկեր ու չէք տագնապիր մարդոց փրկութեան համար: Դուք ձեզ առաջնորդ մի՛ կոչէք, եթէ չէք աշխատիր ու չէք փորձեր հաղորդակցութիւն ու յարաբերութիւն ստեղծել Քրիստոսի ու ձեր հօտին միջեւ»:

2) «*"Առաջնորդ" մի՛ կոչուիք*»: Խօսքը բառացի իմաստ չունի: Յիսուս ինքն իսկ կ'ըսէ. «*Ձեր մէջէն ամենէն մեծը թող ամենէն պրզտիկին պէս ըլլայ, եւ առաջնորդը՝ սպասաւորին պէս*» (Դկ 22.26): Պօղոս առաքեալ եկեղեցւոյ ղեկավար դէմքերը «առաջնորդ» կը կոչէ. «*Յիշեցէք ձեր առաջնորդները, որոնք Աստուծոյ խօսքը բերին ձեզի*» (Եբր 13.7): Նոյն գլուխին մէջ կը կարդանք. «*Մտիկ ըրէք ձեր առաջնորդներուն խօսքը...*» (Եբր 13.17: Տե՛ս նաեւ՝ Ա.Թս 5.12: Մտ 23.16):

3) «*Ձեր միակ առաջնորդը Քրիստոսն է*»: Խօսքը փրկութեա՛ն միակ առաջնորդը ըլլալու մասին է: Այս տողը նախորդ երկու տողերէն տարբեր է: Նախորդներուն մէջ Յիսուս կ'ըսէ. «*Ոեւէ մէկը վարդապետ մի՛ կոչէք..., հայր մի՛ կոչէք*»: Այստեղ չ'ըսեր «*ոեւէ մէկը առաջնորդ մի՛ կոչէք*», այլ՝ «*"առաջնորդ" մի՛ կոչուիք*»: Ըսել կ'ուզէ, թէ ոեւէ մէկը թող չխորհի թէ ինքն է որ մարդիկը փրկութեան կ'առաջնորդէ: Փրկութեան միակ առաջնորդը՝ Փրկիչը ինքն է:

«*Ձեր մէջէն մեծը թող ձեր սպասաւորը ըլլայ*» (Մտ 23.11):

Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները իրենք զիրենք մեծ առաջնորդներ կը նկատէին: Տէրը իր այս հաստատումով ցոյց տուաւ, թէ իրողապէս մեծ առաջնորդ եղողը՝ ուրիշներուն սպասաւորողն է: Մեծը՝ ուրիշներուն ծառայող հոգի ունեցողն է, եւ ոչ թէ ուրիշները իրեն ծառայ նկատողը¹²:

¹² Տե՛ս Մտ 20.25-27ի բացատրութիւնը, թիւ 2,3,4,5:

«Ով որ իր անձը կը բարձրացնէ՝ պիտի խոնարհի, եւ ով որ իր անձը կը խոնարհեցնէ՝ պիտի բարձրանայ» (Մտ 23.12):

1) Աստուած ինքզինք բարձրացնողին՝ խոնարհում կը խոստանայ, եւ ինքզինք խոնարհեցնողին՝ բարձրացում: Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները իրենք զիրենք մնայուն կերպով բարձրացնող մարդիկ էին, այլ խօսքով՝ մեծութիւն փնտռող ու մեծարուիլ սիրող մարդիկ էին: Տէրը կը յայտնէ անոնց եւ իր աշակերտներուն եւ բոլորիս, թէ անոնք որոնք իրենք զիրենք կը բարձրացնեն՝ պիտի խոնարհին, եւ զիրենք խոնարհեցնողը Աստուած ինք պիտի ըլլայ, որովհետեւ *«ցածցնողն ու բարձրացնողը Տէրն է»* (Ա.Թգ 2.7): Ասիկա նաեւ ազդարարութիւն մըն էր իր աշակերտներուն, որպէսզի չըլլայ որ մեծութիւն, դիրք ու հանգամանք փնտռեն՝ ինչպէս նախապէս փնտռեցին, եւ իյնան Չարին ձեռքին մէջ՝ ինչպէս Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները ինկած էին:

2) *«Ով որ իր անձը կը բարձրացնէ՝ պիտի խոնարհի»*: Ո՞վ է որ ինքզինք կը բարձրացնէ: Ան՝ որ պահ մը կը մոռնայ իր հողեղէն բնութիւնը եւ կը սկսի ինքզինք այլ հողեղէններու իշխան կարծել: Ան՝ որ ինքզինք ուրիշներէն տարբեր ու գերիվեր կը կարծէ: Ռեւէ անհատ որ կը մոռնայ թէ ինք հողեղէն է եւ ո՛չ թէ հրեղէն, գնայուն է եւ ո՛չ թէ մնայուն, հողէ շինուած արարած է եւ ո՛չ թէ Արարիչ, կը սկսի բարձրութիւն ու բարձրանալ փնտռել, մեծութիւն ու մեծարուիլ փնտռել, իշխանութիւն ու իշխել փափաքիլ: Այդպիսիին Քրիստոս խոնարհում կը խոստանայ: Արդարեւ, Քրիստոս երկինքի մեծութիւնը չի շնորհեր մէկու մը որ երկրի վրայ մեծութիւն ու մեծարուիլ փնտռած է. երկնային իշխանութիւն չի պարգեւեր մէկու մը որ երկրային իշխանութեան հետամուտ եղած է:

3) *«Ով որ իր անձը կը խոնարհեցնէ՝ պիտի բարձրանայ»*: Ո՞վ է որ ինքզինք կը խոնարհեցնէ: Ան՝ որ կ'անդրադառնայ իր ոչնչութեան: Արդարեւ, ռեւէ անձ որ կը գիտակցի թէ ինք ոչինչ է առանց Աստուծոյ՝ անպայման որ կը խոնարհի Աստուծոյ առջեւ եւ անոր ձեռքին տակ: Ռեւէ անձ որ կ'անդրադառնայ թէ ինք հողեղէն է իսկ Աստուած՝ հրեղէն, կը խոնարհի Աստուծոյ առջեւ: Ռեւէ անձ որ կը գիտակցի թէ ինք մարմնեղէն է իսկ Աստուած՝ հոգեղէն, կը խոնար-

հի Աստուծոյ առջեւ: Ուեւէ մարդ որ գիտէ թէ ինք ժամանակաւոր է իսկ Աստուած՝ յաւիտենական, կը խոնարհի Աստուծոյ առջեւ: Ուեւէ անհատ որ կ'անդրադառնայ թէ ինք երկրի վրայ է ու երկրաւոր իսկ Աստուած երկինքի մէջ է ու երկնաւոր, կը խոնարհի անոր առջեւ: Իսկ երբ խոնարհի Աստուծոյ առջեւ՝ Աստուած պարտականութիւն կը համարէ զայն բարձրացնել: Արդարեւ, Աստուծոյ մեծութեան դիմաց խոնարհողը՝ մեծութիւն ձեռք պիտի ձգէ. անոր փառքին դիմաց խոնարհողը՝ փառք ձեռք պիտի ձգէ:

«Վա՛յ ձեզի, կեղծաւորնե՛ր, Օրէնքի ուսուցիչներ եւ Փարիսեցիներ, որ երկինքի արքայութիւնը կը փակէք մարդոց առջեւ. դուք չէք մտնել եւ թոյլ չէք տալ նաեւ անոնց՝ որ կ'ուզեն մտնել» (Մտ 23.13):

1) Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները այնքան բան աւելցուցած էին Մովսէսի Օրէնքին, այլ խօսքով՝ Հնգամատեանի պատուիրաններուն վրայ «հայրերու աւանդութիւններ» անունին տակ, որ գրեթէ անկարելի դարձած էր այդ բոլորը գործադրելը, եւ ուստի՝ անկարելի դարձած էր արքայութիւն մտնելը: Ահա թէ ինչու Տէրը անոնց կ'ըսէ. *«Երկինքի արքայութիւնը կը փակէք մարդոց առջեւ»*: Այո՛, Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները իրենց մարդաստեղծ օրէնքներով ու աւանդութիւններով դժուարացուցած էին մարդոց մուտքը արքայութիւն: Եւ անոր համար ալ Տէրը անոնց համար կը գործածէ «վայ» բառը, որով կը բացայայտէ այն խիստ դատապարտութիւնը որ կը սպասէ բոլոր անոնց՝ որոնք այլոց կորստեան պատճառ կը դառնան: Յիսուս անոնց համար կը գործածէ նաեւ «կեղծաւոր» բառը: Ո՞վ է կեղծաւոր մարդը եթէ ոչ ան՝ որ կը փորձէ ինքզինք ցոյց տալ պատկերով մը որ իր հարազատ պատկերը չէ: Այդպիսին էին Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները, որոնք իրենք զիրենք բարեպաշտ կը ցուցնէին, մինչդեռ ամբարիշտներ էին:

2) *«Երկինքի արքայութիւնը կը փակէք մարդոց առջեւ»*: Ի՞նչ կ'ըսէ այս հաստատումը այսօրուան քարոզիչներուն: Կա՞ն քարոզիչներ, որոնք երկինքի արքայութիւնը կը փակեն մարդոց առջեւ: Այո՛, կա՛ն: Քրիստոսի ընդհանուր եկեղեցին լեցուն է այդպիսի քարոզիչներով: Երբ քարոզիչ մը իր անուան փառքին համար կ'աշ-

խատի փոխանակ Աստուծոյ անուան փառքին համար աշխատելու, փակած չ'ըլ լար երկինքի արքայութիւնը մարդոց առջեւ: Երբ փրկութեան համար մարդիկ հաւաքելու փոխարէն՝ դրամ հաւաքելու աշխատանքին կը նուիրուի, փակած չ'ըլ լար երկինքի արքայութիւնը մարդոց առջեւ: Երբ չի քարոզեր ճշմարտութիւնը իր ամբողջական մերկութեամբ, վախնալով որ կրնայ ժողովուրդ եւ ուստի՝ դրամ կորսնցնել, փակած չ'ըլ լար երկինքի արքայութիւնը մարդոց առջեւ:

3) «*Դուք չեք մտնել եւ թոյլ չեք տալ նաեւ անոնց՝ որ կ'ուզեն մտնել*»: Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները հետաքրքրուած չէին Աստուծոյ արքայութեան մուտքով, եւ անոր համար ալ արգելք կը հանդիսանային «*անոնց՝ որ կ'ուզեն մտնել*»: Ճիշդ է որ անոնք զիտակցաբար չէ որ մարդիկ կը հեռացնէին Աստուծոյ արքայութենէն, բայց իրենց ստրկական կապուածութեամբը Մովսէսի օրէնքներուն եւ անոնց վրայ իրենց կատարած յաւելումներով, անոնք ինքնաբերաբար պատճառ կը դառնային մարդոց դատապարտութեան: Օրէնքի ուսուցիչներուն ու Փարիսեցիներուն կեանքի նպատակը՝ իրենց անձերուն հանգիստն էր, շահն էր, փառքն էր, եւ սա՛ էր պատճառը որ անոնք չէին կրնար արքայութիւն մտնել, եւ սա՛ էր նաեւ պատճառը որ անոնք ուրիշներուն ալ արքայութեան մուտքի արգելք կ'ըլլային:

«Վա՛յ ձեզի, կեղծաւորնե՛ր, Օրէնքի ուսուցիչներ եւ Փարիսեցիներ, որ մէկ կողմէ այրիներուն տուները իրենց ձեռքէն կը յափշտակէք, միւս կողմէ կեղծաւորութեամբ ձեր աղօթքը կ'երկարէք. ասոր համար աւելի խիստ դատապարտութիւն պիտի ընդունիք» (Մտ 23.14):

1) Տիրոջ այս խօսքը զօրեղապէս հանդէս կը բերէ այն խրամատը կամ տարբերութիւնը որ կար Օրէնքի ուսուցիչներուն ու Փարիսեցիներուն խօսքին ու գործին միջեւ: Անոնք կը խօսէին այրիներուն պաշտպանութեան մասին, բայց միւս կողմէ՝ կ'աշխատէին անոնց տուները իրենց ձեռքէն յափշտակել: Կը խօսէին տկարներուն օգնելու մասին, բայց իրենք էին որ տկարները կը ճզմէին: Տառապող այրիներուն համար հրապարակաւ աղօթող կը ձեւա-

նային, բայց ծածուկ կերպով զանոնք կողոպտելու ծրագիրներ կը մշակէին: Այսօրուան հովիւներն ու առաջնորդները նոյն բանը կ'ընեն: Կը խօսին տկարներուն ու աղքատներուն օգնելու մասին, բայց իրենք ոչինչ կ'ընեն անոնց համար, ընդհակառակը, եթէ առիթը բացուի զանոնք խաբելու ու կողոպտելու՝ բնաւ չեն քաշուիր:

2) Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները իրենց աղօթքները կ'երկարէին, որպէսզի կարենային խաբել միամիտ այրիները: Արդարեւ, շատ այրիներ երբ տեսնէին երկար ժամանակ աղօթող Օրէնքի ուսուցիչներ կամ Փարիսեցիներ, կը խաբուէին անոնց «բարեպաշտութենէն» եւ իրենց ինչքերը անոնց կը յանձնէին, որպէսզի գործածուէին տաճարին նորոգութեան կամ աղքատներուն օգնելու համար, բայց անոնք փոխանակ զանոնք գործածէին յիշեալ նպատակներուն համար՝ կ'իրացնէին զանոնք:

3) Տէրը կը խօսի Օրէնքի ուսուցիչներուն ու Փարիսեցիներուն «աւելի խիստ» կերպով դատապարտուելուն մասին, ո՛չ միայն որովհետեւ անոնք կեղծաւորութեամբ իրենց աղօթքը կ'երկարէին, այլ նաեւ ու մանաւանդ՝ որովհետեւ այրիները խաբող ու զանոնք կողոպտող մարդիկ էին:

«Վա՛յ ձեզի, կեղծաւորնե՛ր, Օրէնքի ուսուցիչներ եւ Փարիսեցիներ, որ մէկ կողմէ ծով ու ցամաք կը շրջիք մէկը նորահաւատ ընելու համար, իսկ երբ յաջողիք՝ զայն ձեզմէ կրկնապատիկ աւելի դժոխքի արժանի կ'ընէք» (Մտ 23.15):

1) Բ.Ա. 6-րդ դարուն, հրեաներ երեք հանգրուաններով գերի տարուեցան Բաբելոն: Հետագային անոնց մէկ մասը վերադարձաւ Պաղեստին, իսկ մէկ մասն ալ մնաց Բաբելոն, ուր ունեցան իրենց ժողովարանները: Այստեղ, Օրէնքի ուսուցիչներն ու իրենց աշակերտները քարոզչական գործունէութիւն տանելով՝ կ'աշխատէին հեթանոսները հրէութեան դարձնել: Իրենք զիրենք լաւապէս հաստատելէ ետք Բաբելոնի մէջ, անոնք սկսան Բաբելոնի շրջակայ քաղաքներուն մէջ եւս նոյն քարոզչական աշխատանքը տանիլ: Հեթանոսները բազմաստուածութենէն միաստուածութեան բերելու աշխատանքը սքանչելի գործ էր. բայց ինչո՞ւ համար Յիսուս դատապարտեց անոնց այս գործունէութիւնը: Դատապարտեց, որովհե-

տեւ անոնց գործունեութեան նպատակը սխալ էր: Օրէնքի ուսուցիչներուն նպատակը հեթանոսներուն փրկութիւնը չէր, այլ անոնցմէ կուսակիցներ ու հետեւորդներ շահիլը, բայց մանաւանդ անոնցմէ նիւթապէս օգտուիլը: Ի՞նչպէս: Երբ հեթանոսներ դառնային հրէութեան, պարտէին ընդունիլ Օրէնքի գիրքը ու հնազանդիլ անոր պատուէրներուն, եւ ուստի՝ տասանորդներ, զոհեր ու նուէրներ մատուցել: Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները այս բոլորէն կ'օգտուէին: Անոնք երբեք չէին աշխատեր հեթանոսներուն հոգիներուն փրկութեան համար, ընդհակառակը, անոնց դժոխք նետուելուն պատճառ կը դառնային, ինչպէս Տէրն իսկ կ'ըսէ. *«Զայն ձեզմէ կրկնապատիկ աւելի դժոխքի արժանի կ'ընէք»:*

2) Ինչո՞ւ համար կրկնապատիկ աւելի դժոխքի արժանի կ'ըլլային նորահաւատները: Որովհետեւ, մէկ անէծքէ ու կապանքէ կը ձերբազատէին, բայց ուրիշ անէծքի ու կապանքի տակ կ'իյնային: Կը ձերբազատէին բազմաստուածութեան անէծքէն ու կապանքէն, եւ կ'իյնային Օրէնքի եւ հրեայ հայրերուն հաստատած կանոններուն ու աւանդութեանց անէծքին ու կապանքին տակ: Այս իմաստով, նորադարձ հեթանոսները երկու անէծք ու կապանք կ'ունենային, եւ անոր համար ալ կրկնապատիկ դժոխքի արժանի կ'ըլլային:

«Վա՛յ ձեզի, կո՛յր առաջնորդներ: Կ'ըսէք. "Ան որ տաճարին վրայ կ'երդնու՝ երդումը կատարելու պարտաւորութեան տակ չէ, բայց ան որ տաճարին ոսկիին վրայ կ'երդնու՝ պարտաւոր է կատարելու": Յիմարնե՛ր, կոյրե՛ր, ո՞ր մէկը կարելոր է, ոսկի՞ն թէ տաճարը, որ կը սրբագործէ ոսկին: ... Ով որ կ'երդնու տաճարին վրայ, կ'երդնու թէ՛ տաճարին եւ թէ՛ Աստուծոյ վրայ, որ հոն կը բնակի» (Մտ 23.16-17,21):

1) Մինչեւ հիմա Յիսուս «կեղծաւոր» բառն է որ գործածեց Օրէնքի ուսուցիչներուն եւ Փարիսեցիներուն համար: Այստեղ «կեղծաւոր» բառին կու գան միանալու «յիմար» եւ «կոյր» բառերը: Մարգարէական գրականութեան մէջ «յիմար» բառը կը գործածուի անոնց համար՝ որոնք գիտնալով հանդերձ Աստուծոյ կամքը, խօսքերն ու օրէնքները, չեն գործադրեր զանոնք: Յիսուս Աստուծոյ խօսքը գիտցող կամ լսող բայց չգործադրող մարդը կը նմանցնէ

«այն յիմար մարդուն, որ իր տունը աւագի վրայ կը շինէ: Անձրեւները կու գան, գետերը կը յորդին, հովերը կը փչեն եւ կը զարնուին տան, եւ տունը կը կործանի» (Մտ 7.26-27): Իսկ «կոյր» բառը կը գործածուի անոնց համար՝ որոնք գիտեն ճշմարտութիւնը, բայց կամովին կ'ուրանան զայն. գիտեն Աստուծոյ կամքը, բայց կը մերժեն անոր հնազանդիլ. այսպիսիները կո'յր կը նկատուին, որովհետեւ փակ են իրենց սրտի ու հոգիի աչքերը, եւ այդ փակումը իրենք կատարէր են գիտակցաբար:

2) Այս համարները երդումի մասին կը խօսին. հոս պէտք է նշել թէ Աստուած երբեք չի պահանջեր մարդէն երդում ընել. եթէ մարդը երդում կ'ընէ՝ իր ազատ կամքով է որ կ'ընէ. *«Ինչ որ բերնովդ կը խոստանաս ու քու կամքովդ քու Տէր Աստուծոյդ կ'ուխտես, քու շրթունքներէդ ելածը զգուշութեամբ կատարէ»* (Բ.Օր 23.23):

3) Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները ժողովուրդին կ'ուսուցանէին, թէ ան որ տաճարի վրայ երդում ընէր՝ իր երդումը կատարելու պարտաւոր չէր, մինչդեռ ան որ տաճարի ոսկիին վրայ երդում ընէր՝ իր երդումը կատարելու պարտաւոր էր: Իրենց այս ուսուցումով անոնք բացայայտօրէն կը հակասէին Աստուծոյ խօսքին, որ կը սորվեցնէ, թէ ով երդում ընէ Աստուծոյ, այլ խօսքով՝ Բան մը խոստանայ անոր՝ պէտք է իր խոստացածը կատարէ, եւ եթէ չկատարէ՝ մեղք գործած կ'ըլլայ (Թւ 30.2: Բ.Օր 23.21-22): Բայց Յիսուս լոկ ա՛յս պատճառով յանդիմանեց Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները. այլ խօսքով, Աստուծոյ Օրէնքին հակասած ըլլալն ո՞ւն համար յանդիմանուեցան: Ո՛չ: Ուրիշ էր իսկական պատճառը: Իսկական պատճառը կապ ունէր անոնց ազահութեան հետ: Անոնք կ'ուսուցանէին, թէ տաճարին վրայ երդում ընողը իր երդումը կատարելու պարտաւոր չէր. եւ ինչո՞ւ. որովհետեւ տաճարէն Բան մը չէին կրնար առնել. մինչդեռ երբ կ'ուսուցանէին թէ տաճարին ոսկիին վրայ երդում ընողը իր երդումը կատարելու պարտաւոր էր, այդպէս կ'ընէին՝ որպէսզի այդ ոսկիէն օգտուէին: Տամ օրինակ մը. եթէ մէկը տաճար մտնէր եւ ըսէր. *«Ո՛վ Տէր, կ'երդնում քու այս տաճարիդ վրայ, որ եթէ զաւակ մը շնորհես ինձի՝ այլեւս միշտ պաշտամունքներուն ներկայ պիտի ըլլամ»*, Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները անոր կատարած այս երդումէն ո՛չ մէկ ձեւով կրնային օգտուիլ նիւթապէս. եւ անոր համար ալ, կ'ուսուցանէին,

թէ տաճարին վրայ երդում ընողը՝ իր երդումը կատարելու պարտաւոր չէր: Բայց եթէ ենթական տաճար մտնէր ու տաճարին սեղանին վրայ ոսկի դնէր ու այդ ոսկիին վրայ երդում ընէր եւ ըսէր. *«Ո՛վ Տէր, կ'երդնում տաճարիդ սեղանին վրայ դրուած այս ոսկիին վրայ, որ եթէ զաւակ մը շնորհես ինծի՝ այս ամբողջ ոսկին քեզի պիտի նուիրեմ»*, Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները կրնային օգտուիլ նիւթապէս, անկէ ոսկի առնելով, եւ անոր համար ալ, կ'ուսուցանէին, թէ տաճարին ոսկիին վրայ երդում ընողը՝ իր երդումը կատարելու պարտաւոր էր:

4) Տէրը «յիմար» եւ «կոյր» կը կոչէ Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները, որովհետեւ անոնք աւելի կարեւորութիւն կու տային ոսկիին, քան այդ ոսկին սրբազործող տաճարին: Տէրը այսօր ալ «յիմար» եւ «կոյր» կը կոչէ բոլոր այն մարդիկը, որոնք աւելի կարեւորութիւն կու տան եկեղեցի մտնող գլուխներուն, քան եկեղեցւոյ գլուխին՝ Քրիստոսի, որ սրբազործողն է եկեղեցի մտնողները:

5) Ոսկին «սուրբ» կամ «սրբազործուած» կը կոչուէր, որովհետեւ ինչ որ տաճարին կ'ընծայուէր, տաճարին բնակիչին՝ Աստուծոյ ընծայուած կը համարուէր, իսկ սուրբ Աստուծոյ ընծայուած ոեւէ բան՝ սուրբ կը համարուէր: Դուք պատկերացուցէք, եթէ Աստուծոյ ընծայուած նիւթական ոսկին «սուրբ» կամ «սրբազործուած» կը կոչուէր, որքա՛ն աւելի «սուրբ» կամ «սրբազործուած» կը համարուի այն մարդը որ ամբողջութեամբ Աստուծոյ նուիրուած է:

«Կամ կ'ըսէք. *"Ան որ զոհարանին վրայ երդում կ'ընէ՝ երդումը կատարելու պարտաւորութեան տակ չէ, բայց ան որ կ'երդնու զոհարանին դրուած զոհին վրայ՝ պարտաւոր է կատարելու"*: Յիմարներ, որ մէկը աւելի կարեւոր է. զո՞հը թէ զոհարանը, որ կը սրբազործէ զոհը: Հետեւաբար, ով որ կ'երդնու զոհարանին վրայ, կ'երդնու թէ՛ զոհարանին եւ թէ՛ հոն եղածներուն վրայ» (Մտ 23.18-20):

1) Այս խօսքին իմաստը նոյնն է նախորդ խօսքին հետ: Դարձեալ, Օրէնքի ուսուցիչներուն ու Փարիսեցիներուն այս ուսուցումին ետին ազահութիւնն էր որ կը կանգնէր: Անոնք կ'ուսուցանէին թէ զոհարանին վրայ երդում ընողը՝ իր երդումը կատարելու պարտաւոր չէր. ինչո՞ւ. որովհետեւ կ'անդրադառնային թէ ենթա-

կային կատարած երդումէն իրենք բանով մը չէին կրնար օգտուիլ. մինչդեռ կը պահանջէին որ զոհարանին դրուած զոհին վրայ երդում ընողը՝ կատարէր իր երդումը, որպէսզի օգտուէին անոր մատուցած զոհէն: Չմոռնանք որ զոհարանին վրայ դրուելիք զոհը կը բերուէր երդում ընող անձին կողմէ: Ան իր զոհը կը դնէր զոհարանին վրայ, եւ անկէ ետք իր երդումը, այլ խօսքով՝ իր խոստումը կը կատարէր. իր մեկնումէն ետք, Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները կ'իրացնէին բերուած զոհը կամ զոհերը:

2) Տէրը «յիմար» եւ «կոյր» կը կոչէ Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները, որովհետեւ անոնք աւելի կարեւորութիւն կու տային զոհին, քան զոհը սրբազործող զոհարանին: Աստուծոյ հայեացքով յիմար եւ կոյր են բոլոր անոնք՝ որոնք աւելի կապուած են զոհին, այլ խօսքով՝ նիւթին, քան Աննիւթականին, որ պարզելիչն է նիւթին:

3) *«Ով որ կ'երդնու զոհարանին վրայ, կ'երդնու թէ՛ զոհարանին եւ թէ՛ հոն եղածներուն վրայ»:* Այս հաստատումով Յիսուս ուզեց ցոյց տալ.-

ա) Թէ՛ զոհարանին վրայ երդում ընելը աւելի մեծ բան է, քան զոհարանին վրայ դրուած զոհին վրայ երդում ընելը, եւ քանի այդպէս է, ուրեմն, երդում ընելու համար կարիք չկայ զոհ բերելու:

բ) Թէ՛ զոհարանին վրայ դրուածը՝ զոհարանին կը պատկանի, այլ խօսքով՝ Աստուծոյ, որ սրբազործողն է զոհարանին վրայ դրուած զոհերը:

«Նոյնպէս, ով որ կ'երդնու երկինքին վրայ, կ'երդնու թէ՛ Աստուծոյ գահին եւ թէ՛ Աստուծոյ վրայ, որ հոն կը նստի» (Մտ 23.22):

1) Երկինքը նկատուած է Աստուծոյ գահը ուր ան կը նստի, այլ խօսքով՝ կ'ապրի: Յիսուս կը բացայայտէ թէ երկինքի վրայ երդում ընողը՝ Աստուծոյ գահին վրայ երդում ըրած կ'ըլլայ, իսկ գահին վրայ երդում ընողը՝ անոր Գահակալին վրայ երդում ըրած կ'ըլլայ:

2) «Գահ» բառը կը պարզէ որ Աստուած Իշխան է եւ ունի իր իշխանութիւնը որուն ենթակայ են հրեղէն բոլոր արարածները: Ան է գահակալողը, այլ խօսքով՝ իշխողն ու տիրողը երկինքի մէջ: Երկինքի մէջ կը գահակալէ, բայց իր աչքերը երկիրը կը դիտեն, ու կը տեսնեն երկրի վրայ գործուած սրբապղծութիւնները, ինչպէս տեսան

Օրենքի ուսուցիչներուն եւ Փարիսեցիներուն գործած սրբապղծութիւնները:

3) Ինչպէս երկինքը անհունօրէն բարձր է երկրէն, այնպէս ալ, Աստուած անսահմանօրէն հեռու է մեղքէն: Եւ հետեւաբար, Յիսուս զԱստուած կը ներկայացնէ երկինքի բնակիչ, պարզելու համար անոր բացարձակ սրբութիւնը, եւ մեղքի աշխարհին հետ անոր անկապակցութիւնը¹³: Տուեալ խօսքով ըսել չեմ ուզեր թէ Աստուած հեռու է մեղաւորէն. ո՛չ, հեռու չէ, ընդհակառակը, մօտիկ է անոր, եւ անդադրում կերպով կը բաղիւէ անոր սրտի դուռը, մինչեւ որ ան լսէ եւ բանայ իր սրտի դուռը՝ իր Փրկիչին առջեւ: Ըսել ուզածս այն է, որ Աստուած մօտիկ է մեղաւորին, բայց անոր հետ հայրական յարաբերութեան մէջ չի կրնար ըլլալ, մինչեւ որ ան դարձի գայ:

4) Երկինքը որուն մասին այստեղ կը խօսուի չորրորդ երկինքն է: Համաձայն Աստուածաշունչին չորս երկինքներ գոյութիւն ունին: Ստորեւ տառացիօրէն կը մեջբերենք Յի 3.13-ի բացատրութեան մէջ չորս երկինքներու մասին մեր գրութիւնը.-

ա) Առաջին երկինքը օդային այն տարածութիւնն է, ուր ամէն տեսակի թռչուններ կը թռչին, եւ զոր կը կոչուի՝ «թռչուններուն երկինքը». *«Երկինքի թռչուններուն եւ երկրի վրայ սողացող բոլոր կենդանիներուն վրայ իշխեցէք»* (Մտ 1.28): *«Երկինքի թռչուններէն ալ եօթնական հաստ առ...»* (Մտ 7.3): Այս երկինքին մէջ է որ ամպերը կը դիզուին, եւ հոսկէ է որ անձրեւ կը տեղայ:

բ) Երկրորդ երկինքը երկնականամարն է, այլ խօսքով, այն անսահման տարածութիւնը՝ ուր կը գտնուին արեւը, լուսինը, աստղերը եւ ամբողջ համաստեղութիւնը: Այս երկինքին համար է որ կ'ըսուի. *«Աստուած հաստատութիւնը երկինք կոչեց»* (Մտ 1.8): Այս հաստատութեան մէջ էր որ դրուեցան արեւը, լուսինը եւ աստղերը. *«Աստուած երկինքի հաստատութեանը մէջ դրաւ զանոնք, որպէսզի երկրի վրայ լոյս տան»* (Մտ 1.17): Այս երկինքին ակնարկեց Պետրոս առաքեալ երբ ըսաւ, թէ *«մեծ շառաչիւնով պիտի չքանայ, երկնային մարմինները պիտի վառին եւ հալին»* (Բ.Պտ 3.10,12), երբ Տէրը երկրորդ անգամ յայտնուի: Տէրը ինք եւս երբ ըսաւ թէ երկինքը պիտի անցնի (Մտ 5.18), ակնարկեց տուեալ «հաստատութեան»:

¹³ Տե՛ս Մտ 5.33-37ի բացատրութիւնը, թիւ 2,3,4,5,6:

զ) Երրորդ երկինքը դրախտն է, եւ անիկա նիւթական վայր մը չէ: Հոս էր որ յափշտակուեցաւ Պօղոս առաքեալ. *«Պիտի պարծենամ իբրեւ քրիստոնէայ մը, որ տասնչորս տարիներ առաջ մինչեւ երկինքի բարձունքը (բառացի՝ «երրորդ երկինքը») յափշտակուեցաւ, չեմ գիտեր՝ մարմինո՞վ թէ հոգիով. Աստուած գիտէ: Մինչեւ դրախտ յափշտակուեցաւ»* (Բ.Կր 12.2-4): Ուշադրութիւն ըրէք որ առաքեալը երրորդ այս երկինքը «դրախտ» կը կոչէ: Հոս էր որ յափշտակուեցան Ենովք եւ Եղիա: Հոս էր որ տարուեցաւ հաւատքը ընդգրկած Քրիստոսի խաչակից «աւագակին» հոգին. *«Այսօր ինծի հետ պիտի ըլլաս դրախտին մէջ»* (Ղկ 23.43): Եւ վերջապէս, հոս է որ կը տարուին բոլոր արդարներուն հոգիները, եւ կը սպասեն մինչեւ դատաստան:

դ) Չորրորդ ու բարձրագոյն երկինքը՝ Աստուծոյ «բնակութեան վայրն է»: Այս երկինքին ակնարկեց Յիսուս երբ ըսաւ. *«Ոչ ոք երկինք ելաւ՝ բացի Մարդու Որդիէն, որ երկինքէն իջաւ, եւ որ երկինքի մէջ է»*: Այս երկինքին ակնարկեց երբ պատուիրեց երդում չընել *«երկինքի վրայ»* (Մտ 5.34): Այս երկինքին ակնարկեց Սողոմոն երբ ըսաւ. *«Ո՞վ երկինք ելաւ ու իջաւ»* (Առ 30.4): Սողոմոնի այս խօսքը Յիսուսի խօսքին հետ նոյն իմաստը ունի: Ան եւս կը հաստատէ, թէ ոչ ոք կրցած է Աստուծոյ բնակութեան խորհրդանիշ եղող երկինքը բարձրանալ եւ հոնկէ դարձեալ վար իջնել:

2) Սողոմոն իր մէկ աղօթքին մէջ կը խօսի չորս երկինքներու մասին. *«Ահա երկինք՝ ու երկինքներու²⁻³ երկինքը⁴ քեզ չեն կրնար պարունակել. ո՞ր կը մնայ այս իմ շինած տունս»* (Գ.Թգ 8.27): Ճիշդ է որ հաստատուեցաւ թէ Աստուած կը բնակի չորրորդ երկինքին մէջ, խօսքը սակայն բառացի իմաստով պէտք չէ առնել: Սողոմոն կը վկայէ, որ, ոչ թէ չորրորդ երկինքը, այլ չորս երկինքները միասին չեն կրնար բովանդակել զԱստուած: Երբ կը հաստատուի թէ Աստուած կը բնակի երկինքին մէջ, կամ չորրորդ երկինքին մէջ, խօսքին նպատակն է պարզապէս ցոյց տալ, թէ Աստուած առնչութիւն չունի մեղքին հետ. ան չի՝ կրնար բնակիլ ու չի՝ բնակիր հոն ուր մեղքը կը բնակի: Չորրորդ երկինքը բացարձակ սրբութեան նշանակ նկատուած է. Աստուած բացարձակ սուրբը ըլլալով՝ կը բնակի բացարձակ սրբութեան մէջ:

«Վա՛յ ձեզի, կեղծաւորնե՛ր, Օրէնքի ուսուցիչներ եւ Փարիսեցիներ, որ անանուխին, սամիթին ու չամանին տասանորդը կու տաք եւ կ'անտեսէք Օրէնքին կարեւոր պարտաւորութիւնները, այսինքն՝ արդարութիւնը, ողորմութիւնը եւ հաւատարմութիւնը: Ասոնք պէտք էր գործադրել, առանց միւսները անտեսելու» (Մտ 23.23):

1) Տէրը այստեղ օրինակը կու տայ անանուխին, սամիթին ու չամանին, բայց անշուշտ խօսքը բոլոր պտուղներուն, բանջարեղէններուն, եւ կենդանիներուն տասանորդը Աստուծոյ տալու մասին է (Ղւ 27.30-32: Բ.Օր 14.22-29): Տէրը «կեղծաւորներ» կը կոչէ Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները, որովհետեւ, անոնք ժողովուրդին աչքին օրինապահ երեւելու համար էր որ տասանորդ կու տային եւ ուրիշներէն ալ կը պահանջէին տալ, եւ ոչ թէ որովհետեւ Աստուծոյ Օրէնքը կը սիրէին: Եւ Յիսուս ապացուցանելու համար որ անոնք կեղծաւոր օրինապահներ էին՝ անոնց ըսաւ. *«Կ'անտեսէք Օրէնքին կարեւոր պարտաւորութիւնները, այսինքն՝ արդարութիւնը, ողորմութիւնը եւ հաւատարմութիւնը (հաւատքը)»*: Անոնք ի՞նչպէս կրնային օրինապահ նկատուիլ, երբ կ'անտեսէին *«Օրէնքին կարեւոր պարտաւորութիւնները»*: Եթէ Աստուածաշունչը մէկ-երկու անգամ տասանորդ տալու մասին կը խօսի, ապա ողորմութեան, արդարութեան ու հաւատարմութեան մասին բազմահարիւր անգամներ կը խօսի: Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները արդար ու ողորմած չէին աղքատին ու տկարին հանդէպ, եւ ո՛չ ալ հաւատարիմ ու հաւատքով լեցուն՝ Աստուծոյ Խօսքին հանդէպ: Տէրը «կեղծաւորներ» անուանեց զիրենք, որովհետեւ օրինապահ երեւելու համար տասանորդ կու տային, մինչդեռ իրենց աստուածսիրութիւնը արտայայտելու համար չէին ողորմեր աղքատին, եւ ո՛չ ալ արդար կ'ըլլային այրիին հանդէպ իրենց դատաստաններուն մէջ:

2) Տիրոջ այս խօսքը կը վերաբերի բոլոր անոնց՝ որոնք կը խօսին Տիրոջ օրէնքներու ու պատուիրաններու անհոգի գործադրութեան մասին: «Անհոգի գործադրութիւն» ըսելով կը հասկնամ, շեշտը դնել Աստուծոյ պատուիրաններուն տառացի գործադրութեան վրայ եւ ո՛չ թէ հոգիին վրայ, մոռնալով որ *«Գրաւոր Օրէնքը մահուան կ'առաջնորդէ մինչդեռ Հոգին կեանք կու տայ»* (Բ.Կր 3.6): Ի՞նչ է տարբերութիւնը Գրաւոր Օրէնքին եւ Հոգիի Օրէնքին: Տարբերու-

թիւնը մեծ է: Այսպէս, օրինակ, Գրաւոր Օրէնքը կը պատուիրէ մեռելի մարմինին չդաչիլ (Թւ 19.11), մինչդեռ Հոգիի Օրէնքը կը պատուիրէ մեռելի նման գետին ինկած մարդը վերցնել գետնէն եւ հոգ տանիլ անոր (Ղկ 10.33-34): Գրաւոր Օրէնքը կը պատուիրէ զոհ մատուցանել Աստուծոյ, մինչդեռ Հոգիի Օրէնքը կը պատուիրէ մեր սիրտն ու հոգին ընծայել Աստուծոյ: Գրաւոր Օրէնքը կը պատուիրէ զոդութիւն չընել, մինչդեռ Հոգիի Օրէնքը կը պատուիրէ օգնել աղքատներուն ու կարիքաւորներուն: Գրաւոր Օրէնքը կը պատուիրէ սուտ չխօսիլ, մինչդեռ Հոգիի Օրէնքը կը պատուիրէ ճշմարտութիւնը խօսիլ եւ ճշմարտութեան հետեւիլ: Գրաւոր Օրէնքը կը պատուիրէ տասանորդ տալ, մինչդեռ Հոգիի Օրէնքը կը պատուիրէ մեր կեանքը տալ Տիրոջ եւ արդար ու ողորմած կեանք ապրիլ: Գրաւոր Օրէնքը կը պատուիրէ կոռք չպաշտել, մինչդեռ Հոգիի Օրէնքը կը պատուիրէ զԱստուած պաշտել: Գրաւոր Օրէնքը կը պատուիրէ չհայհոյել Աստուծոյ, մինչդեռ Հոգիի Օրէնքը կը պատուիրէ փառաբանել զԱստուած: Գրաւոր Օրէնքը կը պատուիրէ չսպաննել թշնամին, մինչդեռ Հոգիի Օրէնքը կը պատուիրէ սիրել թշնամին: Օրինակները անթիւ են: Մէկ խօսքով, Գրաւոր Օրէնքը՝ Օրէնքին տառն է, մինչդեռ Հոգիի Օրէնքը՝ տառէն անդին գտնուող հոգին է: Հոգիի Օրէնքին դերը՝ բացայայտելն է Գրաւոր Օրէնքին նպատակը, Օրինակ, երբ Գրաւոր Օրէնքը կը պատուիրէ չսպաննել թշնամին, ասոր նպատակն է պարզել թէ պէտք է սիրել թշնամին, եւ սա Հոգիի Օրէնքին պատուէրն է:

3) Տասանորդ տալու մասին խօսած ատեն, Յիսուս կը խօսի «արդարութեան, ողորմութեան եւ հաւատարմութեան» մասին: Տիրոջ կողմէ ընտրուած պատահական բառեր չեն ասոնք: Տէրը յանդիմանական շեշտով մը յայտնեց Օրէնքի ուսուցիչներուն ու Փարիսեցիներուն, թէ իրենք ո՛չ արդար, ո՛չ ողորմած եւ ո՛չ ալ հաւատարիմ էին այս խնդիրին մէջ:-

ա) Արդար չէին, որովհետեւ բոլորէն չէր որ տասանորդ կ'առնէին. իրենց մօտիկ պարագաներէն, բարեկամներէն ու հարազատներէն չէին առնէր. նոյնիսկ որոշ հեղինակներու մօտ կը կարդանք թէ հարուստներէն ալ չէին առնէր, նպատակ ունենալով անձնապէս անոնցմէ օգտուիլ:

բ) Ողորմած ալ չէին, որովհետեւ շատ անողորմ կը գտնուէին տասանորդ տալ չկրցող աղքատ ու այրի դասակարգերուն հանդէպ. անոնցմէ տասանորդ առնելու համար՝ արինազամ կ'ընէին զանոնք:

գ) Հաւատարիմ ալ չէին, որովհետեւ տասանորդին նպատակն էր հաւաքուած գումարը յատկացնել տաճարի նորոգութեան, եւ ի հարկին՝ օգնել կարիքաւորներուն, մինչդեռ իրենք ո՛չ առաջինը կ'ընէին հաւատարմութեամբ եւ ո՛չ ալ երկրորդը: Իրենց խելքը միտքը՝ իրենց գրպանները լեցնելն էր:

«Կո՛յր առաջնորդներ, մէկ կողմէ մօղուկը կը քամէք, միւս կողմէ սակայն ուղտը կը կլլէք» (Մտ 23.24):

1) Այն ատեն առակ մըն էր ասիկա, որ կը գործածուէր անոնց համար՝ որոնք փոքր սխալներու (մօղուկներու) համար կը խղճահարուէին ու կը տանջուէին, մինչդեռ մեծ սխալներու (ուղտերու) համար՝ բոլորովին անհոգ կ'ըլլային: Առակը կը գործածուէր նաեւ անոնց համար՝ որոնք իրենք զիրենք ջերմեռանդ ցոյց կու տային (մօղուկի նման) փոքր բարեգործութեանց համար որոնք այնքան կարեւոր չէին, բայց բոլորովին գաղջ կ'ըլլային (ուղտի նման մեծ) այն բարեգործութեանց հանդէպ որոնց կատարումը կարեւոր էր (Մխիթար Վրդ. Սեբաստացի):

2) «*Մօղուկը կը քամէք*»: Օրէնքը բացի մարախէն, օձամարտ մորեխէն, ջորեակէն ու խարագուլէն, բոլոր միւս միջատները պիղծ կը համարէր, եւ կ'արգիլէր անոնց դպչիլը կամ զանոնք ուտելը (Ղւ 11.23-25): Այս կանոնին հետեւողութեամբ, Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները կը պահանջէին որ եթէ հեղկոյթներու (զինի, ձէթ, ռուպ, եւայլն) պատրաստութեան ժամանակ պիղծ միջատներ իյնան անոնց մէջ, հեղկոյթները մաղիչներով քամուին, որպէսզի զերծ ըլլան միջատներէն: Յիսուս «*մօղուկը կը քամէք*» փոխաբերական իր խօսքով, բացայայտեց Օրէնքի ուսուցիչներուն եւ Փարիսեցիներուն մակերեսային բծախնդրութիւնը, իսկ «*ուղտը կը կլլէք*» ըսելով՝ ցոյց տուաւ անոնց կատարեալ մեղաւորութիւնն ու անմաքրութիւնը: Պէտք է յիշել որ ուղտը անմաքուր կենդանի կը համարուէր (Ղւ 11.4) (Զարեհ Արք. Ազնաւորեան):

3) Ուղտը անմաքուր կը համարուէր. ուստի ուղտը՝ կլլելը՝ անմաքուր կեանք ապրիլ կը նշանակէր, ինչպէս նաեւ՝ իրենց անմաքրութիւնը ծածկել: Չմոռնանք թէ ինչ որ կուլ կը տրուի՝ կը ծածկուի մարդուն փորին մէջ:

«Վա՛յ ձեզի, կեղծաւորնե՛ր, Օրէնքի ուսուցիչներ եւ Փարիսեցիներ, որ պնակին եւ գաւաթին արտաքինը կը մաքրէք, մինչ զիտէք թէ ներսիդին եղող ուտելիքն ու խմելիքը ի՛նչ յափշտակութեամբ եւ աղտեղութեամբ ձեռք բերած էք: Կո՛յր Փարիսեցի, նախ գաւաթին եւ պնակին ներսը մաքրէ. այսպիսով դուրսն ալ մաքուր կ'ըլլայ» (Մտ 23.25-26):

1) Յիսուս Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները կը նմանցնէ արտաքնապէս մաքուր երեւցող պնակի եւ գաւաթի, որոնք սակայն լեցուն են յափշտակութեամբ եւ աղտեղութեամբ ձեռք բերուած ուտելիքով ու խմելիքով: Արդարեւ, անոնք արտաքնապէս օրինապահ կ'երեւէին, բայց ներքնապէս ո՛չ մէկ սէր եւ ո՛չ մէկ հաւատք ունէին Աստուծոյ Օրէնքին նկատմամբ: Իբրեւ օրինապահներ, անոնք կոչուած էին մե՛ծ սիրով ու հաւատքով լեցուելու Աստուծոյ հանդէպ, բայց ընդհակառակը, անոնք կե՛ղծ սիրով ու հաւատքով լեցուն էին: Այսօր ալ մարդիկ կան, որոնք արտաքնապէս բարեպաշտ կ'երեւին, բայց ներքնապէս ամբարիշտ են. հաւատացեալ կ'երեւին, բայց անհաւատ կեանք կ'ապրին. մաքուր կ'երեւին, բայց անմաքուր են. խոնարհ կ'երեւին, բայց գոռոզ սիրտ ունին. իրենք զիրենք Աստուծոյ մօտիկ կը ցուցնեն, բայց անսահմանօրէն հեռու են անկէ. ասոնք սրբութիւն քարոզող սրբապիղծներ են, զԱստուած պատգամող անաստուածներ են, գթալ պատուիրող անգութներ են, ողորմիլ պատուիրող անողորմներ են, առաքինազարդ երեւող մոլեգարդներ են, երկինքը սիրել պատուիրող երկրասէրներ են, ճշմարտութիւնը քարոզող ստախօսներ են, ապաշխարութեան հրաւիրող անապաշխարներ են, Սատանայի դէմ խօսող՝ Սատանայի գործակալներ են, թշնամին սիրել պատուիրող՝ իրենց եղբայրը չսիրողներ են, խաղաղութեան Իշխանին անունով խօսող՝ խռովարարներ են, մխիթարիչ Սուրբ Հոգիին մասին խօսող՝ անմխիթարներ են եւ ուրիշները տրամեցնողներ են:

2) Պնակին եւ գաւաթին արտաքինը կը ներկայացնէ մարդուն մարմինը, իսկ անոնց ներքինը՝ մարդուն հոգին: Պօղոս առաքեալ մարմինը կը կոչէ՝ «արտաքին մարդ», իսկ հոգին՝ «ներքին մարդ» (Բ.Կր 4.16): Յիսուս պնակի եւ գաւաթի օրինակներով բացայայտեց, թէ Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները կը հսկէին իրենց մարմիններու մաքրութեան, մինչդեռ անոնց հոգիները լեցուն էին մեղքի տիղմով: Տէրը պատուիրեց անոնց գաւաթին եւ պնակին ներսը մաքրել, որպէսզի դուրսն ալ մաքուր ըլլայ: Ներքին մաքրութիւնը դէպի դուրս կը ճառագայթէ, բայց արտաքին մաքրութիւնը դէպի ներս չի թափանցեր: Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները օրը տասնեակ անգամներ իրենց ձեռքերը կը լուային՝ իրենց հայրերու ասանդութիւնը պահելու համար, մինչդեռ իրենց սիրտն ու հոգին չէին լուար՝ Աստուծոյ պատուիրանը պահելու համար: Շատ մարդիկ նոյնը կ'ընեն. կը հսկեն իրենց արտաքինի մաքրութեան, իսկ իրենց ներաշխարհի մաքրութեան հանդէպ անտարբեր են: Մարդոց աչքին դիմաց կ'աշխատին արտաքնապէս կոկիկ երեւիլ, մինչդեռ Աստուծոյ աչքին դիմաց հոգեպէս մաքուր ըլլալու մասին բնաւ չեն մտածեր: Տէրը ցոյց կու տայ, թէ Աստուած մարդուն ներքինին կը նայի եւ ոչ թէ արտաքինին: Եթէ մարդը ներքնապէս աղտոտ է, արտաքնապէս որքան ալ մաքուր ըլլայ՝ օգուտ չունի:

«Վա՛յ ձեզի, կեղծաւորնե՛ր, Օրէնքի ուսուցիչներ եւ Փարիսեցիներ, որ կը նմանիք կիրով ճերմկցուած գերեզմաններու, որոնք արտաքնապէս գեղեցիկ կ'երեւին, բայց ներքնապէս լեցուն են մեռելներու ոսկորներով եւ ամէն տեսակի պղծութեամբ: Նոյնպէս էք դուք. արտաքնապէս մարդոց արդար կ'երեւիք, բայց ներքնապէս լեցուն էք կեղծաւորութեամբ եւ անօրէնութեամբ» (Մտ 23.27-28):

Այս երկու համարները նախորդ երկու համարներուն հետ նոյն նշանակութիւնը ունին: Հրեաներուն գերեզմանները քարայրներ էին: Անոնք իրենց մեռելները գերեզմաններու մէջ գետեղելէ ետք՝ կիրով կը ճերմկցնէին գերեզմանին (քարայրին) բերանը դրուած քարը, որպէսզի չըլլայ որ մէկը սխալմամբ դպչէր գերեզմանին ու պղծուէր, որովհետեւ Օրէնքին համաձայն մեռելի մարմինն դպչողը կը պղծուէր (Թւ 19.11): Տէրը Օրէնքի ուսուցիչներն

ու Փարիսեցիները կիրով ճերմկցուած գերեզմաններու նմանցնելով բացայայտեց քանի մը ճշմարտութիւններ։-

1) Նախ ուզեց պարզել թէ անոնք թեպէտ ողջ՝ բայց խորքին մէջ մեռած էին։ Կ'ապրէին՝ բայց գերեզմանուած անձերէն տարբերութիւն չունէին։ Կան մարդիկ որ միայն անունով ողջ են, բայց խորքին մէջ մեռած են (Յտ 3.1)։ Ողջը այն մարդը չէ որ Քրիստոսի անունը կը կրէ, այլ ան՝ որ Քրիստոսի սիրող սիրտն ու ներող հոգին կը կրէ։

2) Ըսինք թէ Օրէնքին համաձայն մեռելի մարմինին դաշողը կը պղծուէր։ Յիսուս ուզեց ցոյց տալ թէ Օրէնքի ուսուցիչներուն եւ Փարիսեցիներուն դաշողը, այլ խօսքով անոնց հետ գործ ունեցողը՝ կը պղծուէր։ Արդարեւ, ինչպէս մուրին մօտեցողը կը մրտսի, նոյնպէս ալ, մեղքով մրտսած Օրէնքի ուսուցիչներուն եւ Փարիսեցիներուն հետ հաղորդակցութիւն ունեցողը՝ անոնց նման հոգեպէս կը մրտուէր ու սիրտը կը սեւնար։

3) Հրեաներ իրենց գերեզմանները կիրով չէին ճերմկցներ սոսկ որպէսզի մէկը անոնց չդաշէր, այլ նաեւ՝ որպէսզի անոնք գեղեցիկ երեւէին։ Յիսուս ուզեց Օրէնքի ուսուցիչներուն եւ Փարիսեցիներուն ցոյց տալ, թէ ինք կը տեսնէր անոնց ներքին տգեղութիւնը, եւ չէր կրնար խաբուիլ արդար ու առաքինի երեւելու անոնց ճիգէն։

«Վա՛յ ձեզի, կեղծաւորնե՛ր, Օրէնքի ուսուցիչներ եւ Փարիսեցիներ, որ մարգարէներու շիրիմները կը շինէք եւ արդարներուն գերեզմանները կը զարդարէք ու կ'ըսէք. *"Եթէ մենք մեր հայրերուն ժամանակ ապրած ըլլայինք, մարգարէներու սպանութեան մասնակից պիտի չըլլայինք"*։ Ահաւասիկ դուք արդէն իսկ կը վկայէք թէ որդիներն էք անոնց, որոնք մարգարէները կոտորեցին։ Գացէք ամբողջացուցէ՛ք ձեր հայրերուն կիսատ ձգած գործը» (Մտ 23.29-32)։

1) Մարգարէներու շիրիմները շինելը եւ արդարներուն գերեզմանները զարդարելը բարեպաշտութեան բացառիկ արարք մըն էր, բայց Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները բարեպաշտ մարդիկ չէին. կէ՛ղծ էր անոնց բարեպաշտութիւնը. եւ ճիշդ անոր համար ալ Յիսուս զանոնք հոս եւս կը կոչէ «կեղծաւորներ»։ Անոնք ի՞նչպէս կրնային կեղծաւորներ չնկատուիլ, երբ մարգարէներու շիրիմները

կը շինէին եւ արդարներուն գերեզմանները կը զարդարէին, առանց սակայն սէր ունենալու անոնց հանդէպ, եւ հաւատք՝ անոնց խօսքերուն հանդէպ:

2) Յիսուս զանոնք «կեղծաւորներ» անուանեց, նաեւ անոր համար, որ անոնք իրենց սեփական ծախսով չէր որ մարգարէներու շիրիմները կը շինէին, այլ՝ աղքատներէն իրենց հաւաքած գումարներով: Միսիթար Վրդ. Մեքաստացին կ'ըսէ, թէ անոնք *«աղքատներուն արիւնը կը ծծէին՝ կողոպտելով զանոնք, որմէ ետք սուրբերուն շիրիմները կը շինէին. այս ձեւով սուրբերուն շիրիմները շինելը ո՛չ մէկ ձեւով պատիւ կը բերէր սուրբերուն կամ կ'ուրախացնէր զանոնք, որովհետեւ սուրբերը չեն կամենար ազահուրթեամբ հաւաքուած դրամով պատուրուիլ»:*

3) Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները յատուկ ուշադրութիւն կը դարձնէին մարգարէներուն եւ արդարներուն շիրիմներուն, մէկ կողմէ՝ որպէսզի ժողովուրդին յարգանքը շահէին, որովհետեւ ժողովուրդը մեծ երկիւղով կը մօտենար սուրբերու գերեզմաններուն, իսկ միւս կողմէ՝ ցոյց տալու ժողովուրդին թէ իրենք կապ չունին Աստուծոյ սուրբերուն դէմ իրենց հայրերուն ցուցաբերած անգթութեանց հետ: Տէրը սակայն կը հրապարակէ անոնց կեղծաւորութիւնը երբ կ'ըսէ. *«Դուք կ'ըսէք, որ եթէ ձեր հայրերուն ժամանակ ապրած ըլլայիք, մարգարէներու սպանութեան մասնակից պիտի չըլլայիք: Ահա դուք իսկ մարգարէները կոտորողները կը կոչէք ձեր հայրերը, եւ այս ձեւով, դաւանած կ'ըլլաք որ դուք անոնց որդիներն էք: Եթէ իսկապէս հակառակ ըլլայիք անոնց գործերուն՝ զանոնք ձեր հայրերը պիտի չկոչէիք: Գացէք ամբողջացուցէք ձեր հայրերուն կիսատ ձգած գործը: Ի՞նչպէս կրնաք ըսել, որ եթէ ձեր հայրերուն ժամանակ ապրած ըլլայիք, մարգարէներու սպանութեան մասնակից պիտի չըլլայիք, երբ հիմա կը պատրաստուիք սպաննել զիս՝ որ առաքիչն եմ մարգարէներուն: Ուստի, սպաննեցէք զիս, որպէսզի ամբողջացուցած ըլլաք ձեր հայրերուն կիսատ ձգած գործը»:*

4) *«Գացէք ամբողջացուցէ՛ք ձեր հայրերուն կիսատ ձգած գործը»:* Այս խօսքը չի նշանակեր թէ Տէրը ինքն էր որ զանոնք իր սպանութեան հրահրեց կամ մղեց: Տէրը պարզապէս կ'ուզէ ցոյց տալ մեզի, թէ ինք կը ճանչնայ մարդոց ներքին աշխարհը, ծածուկ

ծրագիրները, եւ դեմ չի դնել անոնց: Եթէ մէկը կ'ուզէ չարիք ընել՝ Տէրը չ'արգիլէր անոր. թո՛յլ կու տայ որ ան իր ծրագրած չարիքը կատարէ. թոյլ կու տայ, որովհետեւ ազատ կամք շնորհած է մարդուն. իսկ թոյլ տալը՝ բնաւ չի նշանակէր թէ մղողը ինքն է: Մարդը չարիքը Աստուծոյ թոյլտուութեամբ կը կատարէ, բայց ի՛ր ազատ կամքով ու ի՛ր ազատ որոշումով զայն կը կատարէ, եւ ո՛չ թէ Աստուծոյ կամքով ու որոշումով: Աստուծոյ կամքը միայն ու միայն բարին է:

5) «Ամբողջացուցէք» բառը ցոյց կու տայ, թէ Յիսուսը խաչել տալով՝ անոնք լեցուցած պիտի ըլլային իրենց չարութեան չափն ու Աստուծոյ բարկութեան բաժակը:

6) Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները «հայր» կը կոչեն մարգարէները սպաննողները: Իրենց այս խօսքին վրայ հիմնուելով՝ Յիսուս զանոնք կ'անուանէ՝ «անոնց որդիները»: Տէրը իւրաքանչիւրը պիտի դատէ իր իսկ խօսքերով (Մտ 12.37):

«Օձէ՛ր, իժերո՛ւ ծնունդներ, ինչպէ՛ս պիտի կարենաք փախուստ տալ դժոխքի դատապարտութենէն» (Մտ 23.33):

1) «Օձէ՛ր, իժերո՛ւ ծնունդներ»¹⁴: Օձն ու իժը կը պատկերացնեն Սատանան եւ անոր չար ոգիները: Արուսեակ քերովբէն չգոհանալով իրեն տրուած դիրքով ու փառքով՝ ուզեց Աստուծոյ գահը յափըշտակել, բայց չկրցաւ եւ իր ունեցած դիրքն ու փառքն ալ կորսընցուց (Ես 14.12-15): Յիսուս դիրք ու փառք փնտռող Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները կոչելով «*օձէ՛ր, իժերո՛ւ ծնունդներ*», ուզեց ցոյց տալ անոնց, թէ շուտով պիտի կորսնցնէին այն դիրքն ու փառքը որ ունէին. բան մը՝ որ տեղի ունեցաւ Ք.Ե. 70 թուին, երբ Հռոմայեցի Տիտոս զօրավարը գրաւեց Երուսաղէմը ու այրեց տաճարը, եւ այդ ձեւով վերջ գտան տաճարական պաշտամունքներն ու կրօնաւորներուն դիրքերը: Ուեւէ անձ, յատկապէս կղերական, եթէ դիրք ու փառք կը փնտռէ՝ դժբախտ աւարտ մը կ'ունենայ, որովհետեւ Աստուած իր փառքը ուրիշին չի տար (Ես 42.8):

¹⁴ Այս բառերուն յաւելեալ բացատրութեանց համար տե՛ս Մտ 3.7-8, թիւ 2:

2) «Ինչպէ՞ս պիտի կարենաք փախուստ տալ դժոխքի դատապարտութենէն»: Այս բառերով Տէրը անոնց ցոյց տուաւ, թէ իրենց դատապարտութիւնը անխուսափելի էր: Անխուսափելի էր՝ ո՛չ թէ որովհետեւ արդար չէին եւ կը փորձէին արդար երեւիլ, եւ ո՛չ թէ որովհետեւ որդիներն էին անոնց՝ «որոնք մարգարէները կոտորեցին», այլ որովհետեւ՝ տեսնելով հանդերձ Յիսուսի գործերը, լսելով հանդերձ անոր կենսատու խօսքերը, եւ դիմակազերծուելով հանդերձ անոր խօսքերուն մերկ սուրով՝ չզգաստացան ու դարձի չեկան. ընդհակառակը, ծրագրեցին սպաննել զինք՝ որ եկած էր կեանք շնորհելու իրենց: Հոսկէ կը սորվինք, թէ դատապարտելին մեղքը չէ, այլ՝ մեղքին մէջ մնալը:

«Ահա ես ձեզի մարգարէներ, իմաստուններ եւ Օրէնքի ուսուցիչներ պիտի դրկեմ, դուք անոնցմէ ոմանք պիտի սպաննէք, ոմանք խաչէք, ուրիշներ ժողովարաններու մէջ պիտի գանակոծէք եւ հալածէք քաղաքէ քաղաք» (Մտ 23.34):

Տիրոջ այս խօսքը ուժեղ պատասխան մըն էր Օրէնքի ուսուցիչներուն եւ Փարիսեցիներուն, որոնք կ'ըսէին, որ եթէ իրենց հայրերուն ժամանակ ապրած ըլլային՝ մարգարէներու սպանութեան մասնակից պիտի չըլլային: Տէրը հրապարակեց անոնց կեղծաւորութիւնը: Ցոյց տուաւ անոնց թէ իրենք տարբեր չէին իրենց հայրերէն: Իրենց հայրերուն նման՝ իրենք եւս մարդասպան են, եւ իբր այդպիսին՝ անոնք պիտի սպաննեն իր կողմէ դրկուելիք մարգարէները, իմաստունները եւ Օրէնքի ուսուցիչները: Հոս «մարգարէ», «իմաստուն» եւ «Օրէնքի ուսուցիչ» հասկացողութիւնը տարբեր է Հին Կտակարանին հասկացողութենէն: Հին Կտակարանին մէջ, մարգարէն՝ Աստուծոյ կամքը կամ ապագայ ծրագիրը յայտնողն է, իմաստունը՝ ճշմարտութեան ճամբան ցոյց տուողը եւ անկէ քալել պատուիրողը, իսկ Օրէնքի ուսուցիչը՝ սուրբ Գիրքերը բացատրողը: Մինչդեռ Նոր Կտակարանին մէջ, մարգարէն՝ Աստուծոյ խօսքին քարոզիչն ու Քրիստոսի փրկութեան Աւետարանին հռչակողն է, իմաստունը՝ հաւատացեալին իմաստութեամբ յորդորողն է որ քալէ սրբութեան ճամբայէն (Ա.Կր 12.8), իսկ Օրէնքի ուսուցիչը՝ Աստուծոյ խօսքին մէջ ծածկուած ճշմարտութիւնները բացայայտողը:

«Դուք անոնցմէ ոմանք պիտի սպաննէք, ոմանք խաչէք, ուրիշներ ժողովարաններու մէջ պիտի զանակոծէք եւ հալածէք քաղաքէ քաղաք»: Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները այս բոլորը ըրին առաքելներուն եւ ուրիշներուն (Գրծ 5.40-41: 7.58-59, 12.1-2, եւլն):

«Այսպիսով՝ բոլոր արդարներուն սպանութեան մասնակից եղած պիտի ըլլաք, սկսեալ անմեղ Աբելի արիւնէն մինչեւ արիւնը Բարաքիայի որդիին՝ Չաքարիայի, որ սպաննեցիք տաճարին եւ զոհարանին մէջտեղ: Հաստատ զիտցէք, թէ այս բոլոր ոճիրներուն պատիժը պիտի կրէք» (Մտ 23.35-36):

1) Յիսուս կը յիշէ Աբելը որ սպաննուեցաւ իր եղբոր կողմէ (Մտ 4.8), եւ Բարաքիայի որդին՝ Չաքարիան, որ Յովաս թագաւորին հրամանով ժողովուրդին կողմէ քարկոծուեցաւ *«տաճարին զաւիթին մէջ»* (Բ.Մն 24.20-21): Ոմանք կ'ենթադրեն որ հոս յիշուած Բարաքիայի որդին՝ Չաքարիան, նոյնինքն Չաքարիա մարգարէն է (Զք 1.1). այս ենթադրութիւնը կը հիմնեն այն իրողութեան վրայ՝ որ Բ.Մն 24.20-21ին մէջ Չաքարիան յիշուած է Յովիադա քահանայի որդին իբրեւ, եւ ոչ թէ Բարաքիայի որդին իբրեւ. եւ սակայն, Յովիադա եւ Բարաքիա անունները միեւնոյն անձին տրուած անուններ կրնան ըլլալ. հրեաներ միեւնոյն անձին երկու տարբեր անուններ տալու սովորութիւնը ունէին. միւս կողմէ, պէտք է յիշել նաեւ որ Չաքարիա մարգարէին մահը չէ յիշուած Աստուածաշունչին մէջ:

2) Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները ռեւէ կապ չեն ունեցած Աբելի ու Չաքարիայի սպանութեան հետ, բայց Յիսուս զանոնք *«բոլոր արդարներուն սպանութեան մասնակից եղած»* կը նկատէ, ցոյց տալու համար անոնց, թէ իրենք թշնամիներն էին բոլոր դարերու՝ բոլոր արդարներուն, եւ որ դարուն ալ ապրած ըլլային՝ պիտի դառնային սպաննիչները այդ դարու արդար մարդոց: Ուրիշ արդարի դէմ գործուած յանցանք՝ պատմութեան բոլոր արդարներուն դէմ գործուած յանցանք կը համարուի: Դարու մը արդարները սպաննող մարդը՝ կը նկատուի սպաննողը բոլոր դարերու՝ բոլոր արդարներուն: Ահա թէ ինչու Յիսուս կը վստահեցնէ անոնց, թէ իրենք *«բոլոր ոճիրներուն պատիժը»* պիտի կրեն:

«Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ, որ կը կոտորէիր մարգարէները եւ կը քարկոծէիր Աստուծոյ քեզի դրկած մարդիկը. քանի՛ անգամ ուզեցի որդիներդ հաւաքել, ինչպէս հաւը իր ձագերը կը հաւաքէ թելերուն տակ, բայց դո՛ւք, Երուսաղէմի բնակիչներ, չուզեցիք: Ահա *"աւերակ պիտի ըլլայ ձեր տունը"*: Բայց կ'ըսեմ նաեւ, ա՛լ պիտի չտեսնէք զիս, մինչեւ որ ըսէք. *"Օրհնեալ ըլլայ ան՝ որ կու գայ Տիրոջ անունով"*» (Մտ 23.37-39):

1) «Երուսաղէմ» անունին երկու անգամ կրկնելը, մէկ կողմէ՝ ցոյց կու տայ Յիսուսի անչափ սերը անոր հանդէպ, իսկ միւս կողմէ՝ իր անչափ ցաւը այն դառն ճակատագիրին համար որուն պիտի հանդիպէր անիկա 70 թուին, երբ պիտի կործանէր Հռոմի բանակին կողմէ, Տիտոս զօրավարին առաջնորդութեամբ:

2) Յիսուս այնքան սիրեց Երուսաղէմը՝ որ լացաւ անոր վրայ (Ղկ 19.41): Սիրեց ու լացաւ: Լացաւ իր սրտի ցաւէն: Յաւեցաւ Յիսուս, որովհետեւ ժամանակը հասած էր որ Երուսաղէմի բնակիչները ճանչնային զինք իբրեւ Մեսիա ու Փրկիչ, բայց չճանչցան: Փա՛կ մնացին իրենց հոգիի աչքերը: Անապաշխա՛ս մնացին իրենց սիրտերը: Եւ ճիշդ ա՛յս էր որ ցուցուց ու լացուց Յիսուսը: Ուե՛է անապաշխար մարդ, Յիսուսը ցուցնող ու լացնող մըն է: Փակ սիրտը կը ցուցնէ Յիսուսի սիրտը: Յիսուս կը սիրէ մարդը, եւ ուստի չի կրնար անտարբեր մնալ ու չցաւիլ անոր համար երբ զայն կը տեսնէ կորուստի ճամբուն մէջ: Մենք Յիսուսի սիրտը ցուցնողնե՞ր ենք, թէ՛ մեր ապաշխարութեամբ անոր սիրտը ամոքողներ:

3) «Երուսաղէմ» անունին կրկնութիւնը սիրոյ նշան ըլլալուն կողքին՝ իր գլխուն գալիք դատապարտութեան մը ազդանշանն էր նաեւ: Դատապարտութիւն մը որ պիտի ունենար իր զոյգ երեսները՝ երկրաւոր ու հոգեւոր: Երկրաւոր իմաստով, Երուսաղէմը պիտի շրջապատուէր ու հիմնայատակ պիտի ըլլար Հռոմի բանակին կողմէ (Ղկ 19.43-44), իսկ անոր հոգեւոր դատապարտութիւնը այն էր, որ անոր բնակիչները Տիրոջ խաչելութիւնը պահանջողները պիտի ըլլային, եւ անոր համար Տէրը վերջնականապէս անկէ պիտի հեռանար: Տէրը կը լքէ այն մարդիկը որոնք իրենց մեղքերով զինք կը խաչեն ու իրենց կեանքէն կը հեռացնեն:

4) «Քանի՛ անգամ ուզեցի որդիներդ հաւաքել...»: Ո՛չ թէ մէկերկու անգամ, այլ՝ բազմաթիւ անգամներ Տէրը փորձեց Երուսաղէմի բնակիչները իր թելերուն տակ հաւաքել, «*ինչպէս հաւր իր ձագերը կը հաւաքէ թելերուն տակ*», բայց անոնք մերժեցին: «*Թելերուն տակ հաւաքել*» բացատրութիւնը սիրոյ եւ պաշտպանութեան նշանակ է: Այս իմաստով, «թելերուն տակ հաւաքել» բացատրութեամբ, Յիսուս մէկ կողմէ ուզեց ցոյց տալ թէ ինք կ'ուզէր սէր ու գուրգուրանք տաձել Երուսաղէմի բնակիչներուն հանդէպ, իսկ միւս կողմէ՝ ուզեց պարզել թէ ինք կ'ուզէր տէր ու պաշտպան ըլլալ անոնց, բայց անոնք «չուզեցին»: Չուզեցին՝ որովհետեւ տարբեր էին անոնց ակնկալութիւնները, որոնք թիւով շատ էին. յիշեմ հիմնական երկուքը: Անոնք կ'ակնկալէին որ Մեսիան գալով զիրենք պիտի առաջնորդէր ջարդելու իրենց թշնամիները (Հռոմայեցիները), մինչդեռ ան թշնամիները սիրել պատուիրեց անոնց: Անոնք կ'ակնկալէին Մեսիային ձեռքով Իսրայէլեան թագաւորութեան մը հաստատումը Պաղեստինի մէջ, մինչդեռ Տէրը անոնց խօսեցաւ Աստուծոյ թագաւորութեան հաստատումին մասին իրենց սիրտերո՛ւն մէջ:

5) «*Աւերակ պիտի ըլլայ ձեր տունը*»: Հոս «տուն» ըսելով կ'ակնարկուի Երուսաղէմին ու անոր տաճարին: 70 թուին աւերակ պիտի ըլլար, բայց հոս խօսքը նաեւ հոգեւոր աւերակի մասին է: Երբ Երուսաղէմի բնակիչները մերժեցին Յիսուսը՝ հոգեւորապէս աւերակ դարձան: Բոլոր անոնք որոնք կը մերժեն Յիսուսը՝ հոգեւորապէս աւերակ կը դառնան:

6) «*Պիտի չտեսնէք զիս, մինչեւ որ ըսէք. "Օրհնեալ ըլլայ ան որ կու գայ Տիրոջ անունով"*»: Խօսքը Երուսաղէմի բնակիչներուն մասին չէ, այլ ամբողջ մարդկութեան: Իր երկրորդ գալուստին զինք տեսնելու արժանի պիտի դառնան միայն անոնք՝ որոնք զինք կ'օրհնէրզեն:

7) Կ'աւարտեմ հոգեւոր խորհրդածութեամբ մը: Մենք թոյլ տուա՞ծ ենք որ Յիսուս մեզ հաւաքէ իր թելերուն տակ. իր թելերէն դուրս չունինք ապահովութիւն այս անապահով աշխարհին մէջ: Թոյլ տուա՞ծ ենք որ մեզ իր սրտէն ներս առնէ. իր սրտէն դուրս ցուրտ է. մեղքին ցուրտը կը սպաննէ մեր հոգին: Եկէ՛ք թոյլ տանք որ Տէրը մեզ իր թելերուն տակ առնէ. գուրգուրանքի ու գորովի ովկիանոսները Յիսուսի թելերուն տակ կը գտնուին:

«Յիսուս տաճարէն դուրս ելլելով կ'երթար, երբ աշակերտները մօտեցան իրեն՝ ցոյց տալու համար տաճարին շինութիւնները: Յիսուս անոնց ըսաւ. *"Այս բոլոր շինութիւնները կը տեսնէք, չէ՞. կ'ըսեմ ձեզի, որ ամէնքն ալ պիտի քանդուին, քար քարի վրայ պիտի չմնայ"*» (Մտ 24.1-2):

1) Տէրը պախարակելէ ետք Օրէնքի ուսուցիչներն ու Փարիսեցիները՝ դուրս ելաւ տաճարէն: Ան ոչ միայն տաճարէն դուրս ելաւ, այլեւ՝ հեռացաւ տաճարէն, եւ անգամ մըն ալ հոն չդարձաւ: Այս դէպքէն երեք օր ետք էր որ տաճարին վարագոյրը վերէն վար պիտի պատռուէր: Քիչ առաջ Յիսուս ըսաւ. *«Աւերակ պիտի ըլլայ ձեր տունը»* (Մտ 23.38): Եթէ մէկ կողմէ նկատի առնենք Յիսուսի այս խօսքը, եւ միւս կողմէ, տաճարէն հեռանալէ ետք՝ տաճարին կործանումին մասին խօսիլը, յստակ կը դառնայ, որ առանց Յիսուսի ներկայութեան՝ տաճարը կը կործանի: Երբ Յիսուս հեռանայ իր տունէն՝ իր տունը կը կործանի: Քրիստոս գլուխն է իր մարմինին՝ եկեղեցիին. երբ Գլուխը լքէ իր մարմինը՝ մարմինը կը դատապարտուի մեռնելու:

2) Աշակերտները մօտեցան Տիրոջ եւ ցոյց տուին անոր տաճարին շինութիւնները: Աշակերտները տաճարին արտաքին գեղեցկութեան կը նայէին (Մր 13.1: Ղկ 21.5), մինչդեռ Յիսուս տաճար յաճախող մարդոց սրտին կը նայէր: Աշակերտներուն տաճարին արտաքինին նայիլը ցոյց կու տայ, որ Աստուծոյ մարդիկը անգամ կրնան արտաքին երեւոյթներէն խաբուիլ: Մենք ո՛չ մէկ բանի արտաքինին պիտի նայէինք, եթէ երբեք մեր ներքին աչքերը բաց ըլլային: Արտաքին աչքերը՝ արտաքին բաները կը տեսնեն, իսկ ներքին աչքերը՝ ներքին բաները:

3) Յիսուսի համար տաճարին արտաքին գեղեցկութիւնը ո՛չ մէկ արժէք կը ներկայացնէր, այնքան ատեն որ անոր ներքին կեանքը մեղքով նեխած էր: Մեզի համար եւս, արտաքին գեղեցկութիւններ, դիրքեր, գահեր, պատիւներ ու հարստութիւններ ո՛չ մէկ արժէք պէտք է ներկայացնեն, եթէ երբեք անոնց ետին մեղքը կը բնակի:

4) Ըստ երեւոյթին, աշակերտները տաճարին վերաբերեալ Յիսուսի խօսքէն ազդուելով է որ զինք հրաւիրեցին նայելու տաճարի գեղեցիկ քարերուն եւ հոյակապ շինութեան (Մր 13.1), կարծէք, որ-պէսզի միտքը փոխէր, եւ թոյլ չտար որ տաճարը աւերումի ենթարկուէր: Յիսուս կը տրտմէր ժողովուրդի աւերումին համար, իսկ աշակերտները՝ տաճարի աւերումին համար: Յիսուսի համար արժէքը մարդիկն էին, իսկ աշակերտներուն համար՝ մարդոց ձեռքով շինուածը: Յիսուսի սիրոյն առարկան տաճարի բնակիչներն էին, իսկ աշակերտներուն սիրոյն առարկան՝ նոյնինքն տաճարը: Ո՞րն է մեզի համար արժէքը. մա՞րդը, թէ՛ մարդուն ձեռքով շինուածը. երկի՞նքը որուն յաւիտենական բնակիչները ըլլալու համար ստեղծուած ենք, թէ՛ երկիրը ուր ժամանակաւորապէս կ'ապրինք: Մարդ արարածը ստեղծուած է աննիւթական իրականութեանց ու յաւիտենական կեանքին համար, ցաւալի է զայն տեսնել նիւթակա-նին ու ժամանակաւոր այս կեանքին հետամուտ վիճակի մէջ:

5) Աշակերտները կը խորհէին որ Յիսուս յատուկ ուշադրու-թիւն չէր դարձուցած տաճարին ու անոր յարակից մասերու շինու-թիւններուն. անոնք չէին անդրադառնար, որ Յիսուս տաճարը կը տեսնէր ոչ միայն անոր ներկայ վիճակով, այլեւ՝ անոր ապագայ վիճակով: Աշակերտները տաճարին լոկ ներկան կը տեսնէին. եթէ անոնք տաճարին ապագան, այլ խօսքով՝ 70 թուին անոր վրայ գալիք կործանումը տեսնէին, այնքան մեծ սիրով պիտի չկառչէին անոր. նոյնը պիտի չըլլա՞ր մեր պարագային, եթէ երբեք հոգիի աչքերով տեսնէինք ապագան այս աշխարհին, որ ուրիշ բան պիտի չըլլայ եթէ ոչ փճացում: Ինչո՞ւ կառչինք աշխարհին որ այսօր կայ եւ վաղը պիտի կործանի:

«Եւ մինչ Յիսուս նստած էր Ձիթենեաց լեռան վրայ, աշակերտ-ները առանձինն հարցուցին իրեն. *“Ըսէ՛ մեզի, ե՞րբ պիտի պատա-հի ատիկա. ի՞նչ նշանով պիտի գիտնանք թէ ե՛րբ պիտի ըլլայ քու գալուստդ եւ աշխարհի վախճանը”*» (Մտ 24.3):

1) Մարկոսի մօտ կը կարդանք երկու մանրամասնութիւններ գորս Մատթէոսի մօտ չենք գտներ: Նախ կը ճշդէ թէ Յիսուս նստած էր Ձիթենեաց լեռան վրայ, «տաճարին դիմաց», իսկ երկրորդ կը

յիշէ թէ ո՞ր աշակերտներն էին վերոնշեալ հարցումները Տիրոջ հարցնողները, «Պետրոս, Յակոբոս, Յովհաննէս եւ Անդրէաս» (Մր 13.3): Ըստ կարգ մը մեկնիչներու, բոլոր աշակերտներն ալ ներկայ էին այս հարցումները տրուած ժամանակ, եւ սակայն հարցումները միայն այս չորսին կողմէ տրուեցան, իսկ այլ մեկնիչներ կը խորհին թէ յիշեալ չորսը երբ առիթը ունեցան առանձին ըլլալու Տիրոջ հետ իրենց հարցումները ուղղեցին անոր, գուցէ խորհելով թէ բոլորը չէր որ պէտք էր գիտնային այս կարեւոր իրադարձութեանց (Երուսաղէմի ու տաճարի կործանումին, Տիրոջ գալուստին եւ աշխարհի վախճանին) ժամանակին մասին:

2) Երեք հարցումներ էին. ե՞րբ տեղի պիտի ունենար Երուսաղէմի ու տաճարի կործանումը, Տիրոջ գալուստը, եւ աշխարհի վախճանը: Աշակերտները այն համոզումը ունէին, թէ Երուսաղէմի ու տաճարի կործանումէն անմիջապէս ետք՝ տեղի պիտի ունենար Տիրոջ գալուստը, եւ Տիրոջ գալուստով՝ աշխարհի վախճանը: Ձեր ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմ երկու բառերու վրայ.- «Գալուստ» եւ «վախճան»: «Գալուստ» (փարուսիա) ըսելով կրնանք հասկնալ «անձի մը ներկայութիւնը» եւ կրնայ նաեւ ակնարկութիւն ըլլալ Տիրոջ երկրորդ գալուստին, իսկ «վախճան» (սունթելէա) բառով պէտք չէ հասկնալ ամէն ինչի բնաջնջում, ինչպէս յաճախ հասկցուած է, այլ պէտք է հասկնալ երկու բան.- «ժամանակի աւարտ» եւ «ծրագրի մը ամբողջացումը»: Աշակերտներուն հարցումները կը վերաբերին Տիրոջ երկրորդ գալուստին, եւ ժամանակի աւարտին ու աստուածային ծրագրին իրականացման:

3) Հետաքրքրական է նկատի առնել որ Յիսուսի եւ իր աշակերտներուն այս խօսակցութիւնը տեղի ունեցաւ Ձիթենեաց լեռան վրայ: Հետաքրքրական է անոր համար որ Զաքարիայի մարգարէութեան մէջ ունինք հատուած մը որ կը բացայայտէ մեզի, թէ Տիրոջ երկրորդ գալուստը տեղի պիտի ունենայ Ձիթենեաց լեռնէն, ուրկէ Տէր Աստուածը պիտի գայ իր բոլոր սուրբերուն հետ (Զք 14.3-5,9): Յիսուս ընտրեց որ իր գալուստին եւ աշխարհի վախճանին մասին այս երկխօսութիւնը տեղի ունենար Ձիթենեաց լեռան վրայ, լռելեայն կերպով բացայայտելու համար թէ ի՛նքն է իր սուրբերուն հետ աշխարհ գալիք այն Աստուածը որուն մասին կը խօսի Զաքարիա:

«Յիսուս անոնց պատասխանեց. *"Զգո՛յ՛շ եղէք, չըլլայ որ մէկը ձեզ խաբէ, որովհետեւ շատեր պիտի գան իմ անունովս եւ ըսեն՝ թէ "Ես եմ Քրիստոսը", եւ պիտի մոլորեցնեն շատերը"*» (Մտ 24.4-5):

1) Այս բառերով Տէրը զգուշութեան կը հրաւիրէ իր հետեւորդները, որպէսզի չխաբուին եւ խաբուելով՝ չմոլորին: Յիսուս ինքն էր այն Քրիստոսը (Օծեալը) որուն հրեաներ կը սպասէին, բայց շատեր չհաւատացին իրեն: Անոնք որոնք չհաւատացին՝ դեռ կը սպասէին Քրիստոսի յայտնութեան: Քրիստոսէ ետք եթէ ոեւէ մէկը հանդէս գար եւ յայտարարէր թէ ինքն է Քրիստոսը, մարդիկ կրնային խաբուիլ, եւ անոր հետեւելով՝ մոլորիլ: Քրիստոս զիտէր որ նման բան տեղի պիտի ունենար, եւ այս ճշմարտութիւնը վաղուց յայտնած էր. *«...Եթէ մէկը ինքնիր անունով գայ՝ պիտի ընդունի՞ր զայն»* (Յհ 5.43): Այդպիսի անձ մը եղաւ կախարդ Սիմոնը, որ իր ըրած կախարդութիւններով բոլորին հիացմունքին առարկան դարձաւ, այնքան՝ որ մարդիկ սկսան զինք կոչել «Աստուծոյ զօրութիւնը», ինչպէս նաեւ «Մեծ Զօրութիւն» (Գրծ 8.9-10): Մխիթար Վրդ. Մեքաստացին կը հաստատէ, թէ Սիմոն ինքզինք կը կոչէր *«Աստուծոյ Բանը: Գեղեցկութիւն եւ Միփոփիչ»*: Ան նաեւ ինքզինք կ'անուանէր *«Հրէաստանի որդին, Սամարիայի հայրը, եւ հեթանոսներուն Սուրբ Հոգին»*: Այս ձեւով, Սիմոն ինքզինք ոչ միայն Քրիստոսը կը դաւանէր, այլեւ՝ Սուրբ Երրորդութիւնը: Ան խաբեց հոռմայեցիները այն աստիճան, որ անոնք երկու կամուրջներու միջեւ իր արձանը կանգնեցին եւ անոր վրայ գրեցին «Մեծ Աստուծոյն՝ Սիմոնին»: Տակաւին, յիշենք Թեւդասը որ ինքզինք երեւելի մէկը յայտարարեց, շուրջ չորս հարիւր հոգիներ իրեն միացան, բայց ինք սպաննուեցաւ եւ բոլոր իրեն միացածները քայքայուեցան ու ցրուեցան (Գրծ 5.36): Իրմէ ետք Յուդա անունով Գալիլեացի մը հանդէս եկաւ, որ մեծ թիւով ժողովուրդ ապստամբութեան մղեց, բայց ինք եւս սպաննուեցաւ եւ իրեն յարածներն ալ ցրուեցան (Գրծ 5.37):

2) Պատմութեան ընթացքին շատ եղած են մոլորեցնողները: Գանք մեր այսօրուան կեանքին: Գիտէ՞ք թէ այսօր որքա՞ն մարդիկ կան, յատկապէս հոգեգալստական աշխարհին մէջ, որոնք «Քրիստոսի անունով» հրաշքներ կը գործեն եւ մեծ բազմութիւններ գերիի նման իրենց ետեւէն կը տանին: Զգուշանանք այդպիսիներէն: Ամէն

ով որ հրաշք կը գործէ Յիսուսի անունով՝ չի նշանակեր թէ Յիսուսի հետեւորդ մըն է: Շատ հրաշագործներ կան որոնք Յիսուսի անունով հրաշք կը գործեն, եւ սակայն նոյն Յիսուսին ձեռքով դժոխք պիտի նետուին (Մտ 7.22-23):

«Դուք պիտի լսէք պատերազմներու ձայները եւ պատերազմներու լուրերը. զգո՛յ՛ն եղէք, մի՛ խռովիք, որովհետեւ պէտք է որ ատոնք պատահին: Բայց ասիկա չի՝ նշանակեր թէ աշխարհի վախճանն է» (Մտ 24.6):

1) Պատերազմներու ձայներ ու լուրեր կրնան խռովեցնել մարդը եւ կորսնցնել անոր խաղաղութիւնը, եւ ճիշդ ատոր համար ալ, Յիսուս իր հետեւորդներուն կը պատուիրէ չխռովիլ երբ լսեն պատերազմներու ձայներ: Ճշմարիտ հաւատացեալը կոչուած է իր խաղաղութիւնը պահելու՝ խռովութեանց ժամանակ, ճիշդ ինչպէս Տէրը իր խաղաղութիւնը պահեց Գալիլեայի լիճին փոթորկած ատեն:

2) «Պէտք է որ ատոնք պատահին»: Այս բառերը ցոյց չեն տար որ Տէրը որոշած ու վճռած է որ պատերազմներ տեղի ունենան, այլ պարզապէս կը նշանակեն թէ ան սկիզբէն գիտէ թէ այդ բոլորը պիտի պատահին: Այլ խօսքով, այս բառերով Տէրը պատերազմներու կանխորոշուածութեան մասին չէ որ կը խօսի, այլ՝ իր կանխագիտութիւնը կը բացայայտէ:

3) «Պէտք է որ ատոնք պատահին»: Այս բառերը կը պարզեն նաեւ, թէ Աստուած կեանքի փորձութիւնները կ'օգտագործէ իր ծրագիրներուն իրականացման համար: Ճիշդ պէտք է ըմբռնել Աստուծոյ գործելակերպը. աղէտները իր ծրագիրին մաս չեն կազմեր, բայց ան կրնայ անոնց միջոցաւ եւ անոնց մէջ՝ իր կամքը գործադրել եւ իր ծրագիրները յաջողցնել:

4) «Ասիկա չի՝ նշանակեր թէ աշխարհի վախճանն է»: Տակաւին քիչ առաջ աշակերտները հարցուցած էին Յիսուսին թէ ե՞րբ տեղի պիտի ունենայ աշխարհի վախճանը (Մտ 24.3): Ուստի պէտք էր որ Տէրը այս հաստատումը կատարէր, որպէսզի երբ աշակերտները պատերազմներու մասին լսէին, յանկարծ չխորհէին որ աշխարհի վախճանը եկած է արդէն:

«Ազգեր իրարու դէմ պիտի կռուին ու թագաւորութիւններ՝ թագաւորութիւններու դէմ: Զանազան տեղեր սով, համաճարակ եւ երկրաշարժներ տեղի պիտի ունենան» (Մտ 24.7):

Այս համարը պատասխան մըն է այն հարցումին՝ թէ ե՞րբ տեղի պիտի ունենայ Երուսաղէմի անկումը եւ աշխարհի վախճանը: Այս առումով, սոյն համարը երկու կատարումներ պէտք է ունենայ: Առաջին կատարումը արդէն տեղի ունեցաւ: «Ազգեր իրարու դէմ պիտի կռուին». արդարեւ, հրեայ ազգը ապստամբեցաւ ու կռուեցաւ Պաղեստինի, բայց յատկապէս Հրէաստանի մէջ գտնուող Հռոմայեցի զինուորներուն դէմ 66-70 թ., որուն իբրեւ հետեւանք, Հռոմի բանակը կործանեց Երուսաղէմը 70 թուին: Հռոմէական կայսրութեան մէջ ծայր առին քաղաքացիական պատերազմներ, եւ այդ առիթով իրարու դէմ կռուեցան Սամարացիները, Սակազօնացիները եւ Դամասկացիները: «Սով». այն ատեն երկու մեծ սովեր տեղի ունեցան: Մին Կլաւդիոս կայսրին օրով (Գրծ 11.28), իսկ երկրորդը՝ Ներոն կայսրին օրով: «Համաճարակ». սովը դուր բացաւ համաճարակներու եւ խլեց մեծ թիւով մարդոց կեանքը: «Երկրաշարժներ». 61 թուին ուժեղ երկրաշարժ մը կործանեց Փոքր Ասիայի Փոիւգիա քաղաքը: Իսկ 79 թուին Վեսուվիոս հրաբուխը պայթեցաւ եւ կործանեց Պոմպէյ քաղաքը: Հրեայ պատմիչ՝ Յովսէփոս, կը նկարագրէ այն նշանները որոնք պատահեցան Երուսաղէմի կործանումէն առաջ: Օրինակ, գիսաւոր ահաբկու աստղի մը երեւումը Երուսաղէմի վրայ, Զատիկին մեծ լոյսի մը փայլատակումը տաճարին մէջ, ընծայ մատուցուած զուարակէ մը գառնուկի մը ծնունդը, արեւելեան պղնձեայ դուռին ինքնիրեն բացուիլը, եւլն:

«Բայց այս բոլորը դեռ երկունքին սկիզբն են» (Մտ 24.8):

«Երկունք»ը այն ցաւն է որ կին մը կը քաշէ ծննդաբերութեան ժամանակ: Այս հաստատումով Տէրը երեք ճշմարտութիւններ կը յայտնէ.-

1) Հաւատացեալներուն երկունքի ցաւեր կը սպասեն երկրի վրայ: Այդ ցաւերը իրենց գազաթնակէտին պիտի հասնին ժամանակներու աւարտին՝ Քրիստոսի երկրորդ գալուստէն առաջ՝ Նեոի

եւ սուտ Մարգարէին յայտնութեան օրերուն, երբ հաւատացեալներ սարսափելի հալածանքներու պիտի ենթարկուին (Յտ 13.7,10,12, 16-17), թէպէտ միաժամանակ պիտի վայելէն Աստուծոյ պաշտպանութիւնը:

2) «Երկունք»ը որուն մասին կը խօսի Յիսուս, հաւատացեալներուն քաշած այն ցաւն է որ անոնք պիտի քաշեն Նեոին եւ սուտ Մարգարէին յայտնութեան օրերուն, եւ այդ ցաւն է որ զիրենք Քրիստոսի հարազատ պատկերը պիտի դարձնէ: Արդարեւ, Պօղոս առաքեալ ցոյց կու տայ, թէ ցաւն է որ մեզ Քրիստոսի պատկերը կը դարձնէ. *«Իմ ձագուններս էք դուք, բայց ահա դարձեալ մօր մը պէս երկունքի ցաւ կը քաշեմ ձեզի համար, մինչեւ որ Քրիստոսի հարազատ պատկերը դառնաք»* (Գղ 4.19): Առանց ցաւի ո՛չ ոք կրնայ Քրիստոսի պատկերը դառնալ: Յա՛ւն է որ կը սպաննէ մեր մեր մէջ մեղքն ու մեղքի սէրը, եւ մեզ կը դարձնէ Յիսուսի պատկերը: Համբերութեամբ տարուած ցաւը մեզ կը սրբէ, իսկ սիրով եւ ուրախութեամբ տարուած ցաւը՝ մեզ կը սրբագործէ եւ Տիրոջ պատկերը կը դարձնէ: Ուստի, երբ կրենք մեզ ցաւցնող փորձութիւն մը, չխնդրենք Աստուծմէ որ զայն հեռացնէ մեզմէ, այլ՝ զայն սիրով եւ ուրախութեամբ կրելու շնորհքը խնդրենք անկէ:

3) «Երկունք» բառը կ'ընդգրկէ նաեւ վախճանաբանական կարեւոր նշանակութիւն: Յիսուս իր երկրորդ գալուստն է որ կը նմանցնէ երկունքի: Երբ կ'ըսէ՝ *«այս բոլորը դեռ երկունքին սկիզբն են»*, ըսել կ'ուզէ, թէ մեր քաշած բոլոր նեղութիւնները մեզ իր երկրորդ գալուստին են որ կը պատրաստեն եւ կ'առաջնորդեն: Տէրը կ'ուզէ բացայայտել, թէ ինչպէս կին մը երկունքի ցաւ քաշելէ ետք՝ գոյութեան կը բերէ նոր կեանք մը, այնպէս ալ ինք՝ իր երկրորդ գալստեան ժամանակ, որ երկունքի նման անակնկալօրէն պիտի հասնի աշխարհի բնակիչներուն վրայ՝ ծնունդ պիտի տայ նոր ստեղծագործութեան մը, ինչպէս կը վկայէ Պօղոս առաքեալ երբ կ'ըսէ. *«Ստեղծագործութիւնը ինք էւս պիտի ազատագրուի փճացումի դատապարտութենէն, մասնակից դառնալու համար Աստուծոյ որդիներուն ազատութեան ու փառքին: Եւ գիտենք թէ մինչեւ հիմա ամբողջ ստեղծագործութիւնը երկունքով կը հեծէ՝ այդ ազատագրութեան հասնելու համար»* (Հռ 8.21-22):

«Այն ատեն ձեզ նեղութեան պիտի մատնեն ու սպաննեն եւ բռնոր ազգերը պիտի ատեն ձեզ իմ պատճառովս» (Մտ 24.9):

1) Տէրը կը յայտնէ իր աշակերտներուն եւ իր բոլոր հետեւորդներուն, թէ նեղութիւն ու մահ կը սպասէ իրենց (Յհ 16.2: Մտ 5.10-11): Արդարեւ, զիտենք թէ բոլոր աշակերտները նահատակութեամբ սպաննուեցան, բացի Յովհաննէսէն: Հրեաներ զանոնք հալածեցին, որովհետեւ անոնք կը դաւանէին թէ Յիսուս ինքն է խոստացուած Մեսիան ու Փրկիչը, իսկ հեթանոսներ զանոնք հալածեցին՝ որովհետեւ անոնք ճշմարիտ Աստուածը քարոզելով՝ անոնց կոռւքերուն ստութիւնը հանդէս կը բերէին:

2) Ատելութեան ու հալածանքի մէջ միախառնուող այն է՝ երբ անոնք տեղի կ'ունենան «Յիսուսի պատճառով»: Յիսուս պատուիրէ որ ցնծանք եւ ուրախանանք երբ մարդիկ մեզ հալածեն իր հետեւորդները ըլլալնու համար, որովհետեւ նման պարագայի՝ մեծ վարձք վերապահուած կ'ըլլայ մեզի համար երկինքի մէջ (Մտ 5.11-12): Ամէն ով որ կը չարչարուի՝ երկինք պիտի չմտնէ, այլ երկինքի համար չարչարողները միայն երկինք պիտի մտնեն:

3) Քրիստոսի զաւակներուն հանդէպ Սատանային ու անոր հետեւորդներուն ատելութիւնը իր գագաթնակէտին պիտի հասնի Տիրոջ գալուստէն եւ աշխարհի կատարածէն առաջ, յատկապէս Նեոի յայտնութեան օրերուն, երբ անիկա պիտի սպաննէ Ենովքն ու Եղիան:

«Այն ատեն շատեր իրենց հաւատքը պիտի կորսնցնեն, զիրար պիտի մատնեն եւ զիրար պիտի ատեն» (Մտ 24.10):

1) Նախորդ համարին մէջ խօսքը՝ անհաւատ մարդոց կողմէ հաւատացեալներուն դէմ յարուցուած հալածանքին մասին է, իսկ այս համարին մէջ խօսքը՝ «հաւատացեալ» մարդոց կողմէ հաւատացեալներուն դէմ յարուցուած հալածանքին մասին է: Միշտ ալ եղած են զիրար ատող ու մատնող հաւատացեալներ, բայց ժամանակներու աւարտին պիտի աւելնայ այդպիսիներուն թիւը: Յաւալի երեւոյթ է որ Քրիստոսի հետեւորդներ զիրար ատեն ու մատնեն: Ողբալի ճշմարտութիւն է որ լոյսի զաւակներ անհանդուրժող ըլլան

իրարու նկատմամբ: Չեմ ուզեր լոյսի տակ բերել այս տխուր էջը, բայց պատմութեան համար պարզապէս կ'ուզեմ ըսել, թէ անձնապէս ինծի ծանօթ շատ հոգեւորներ եւ «եւ ապաշխարած եմ» ըսողներ կան որոնք իրարու հետ քէն են ու իրարու հանդէպ քինախնդիր:

2) Որո՞նք են իրենց հաւատքը կորսնցնող հոս յիշուած մարդիկը: Անոնք իրենց կրած նեղութեանց համար իրենց հաւատքը կորսնցուցած մարդիկն են, որոնք երբ կորսնցնեն իրենց հաւատքը, կը սկսին հալածել եւ մատնել իրենց հաւատքին մէջ հաստատ մնացողները, Չարին կողմէ դրդուելով: Առաքելական քարոզչութեան ժամանակ այդպիսի բաներ շատ եղան: Քրիստոնէական հաւատքը ընդգրկած մարդիկ երբ ձեռքակալուէին՝ իրենց մորթը փրկելու համար ոմանք իրենց հաւատքը կ'ուրանային, իսկ ուրիշներ զիրար կը մատնէին, այսինքն՝ իրենց հաւատակիցները թշնամիներուն ձեռքը կը յանձնէին:

«Յետոյ բազմաթիւ սուտ մարգարէներ պիտի ելլեն ու շատերը մոլորեցնեն» (Մտ 24.11):

1) Մենք սովորաբար «մարգարէ» ըսելով կը հասկնանք ապագային կամ գալիքին մասին խօսող անձը, բայց Աստուածաշունչին մէջ «մարգարէ» ըսելով յաճախ կը հասկցուին Աստուծոյ խօսքի քարոզիչները, այս պարագայիս՝ սուտ եւ ստութեան քարոզիչները, որոնք իրենց ստապատիր խօսքերով կը մոլորեցնեն իրենց ունկընդիրները, եւ որոնցմէ բազմաթիւ անգամներ զգուշացուցին առաքելները: Պօղոս առաքեալ կը խօսի հրապուրիչ խօսքերով ուրիշները խաբողներու մասին (Կդ 2.4), օտար վարդապետութիւններ ուսուցանողներու մասին (Ա.Տմ 1.3), սխալ վարդապետութիւններու միջոցաւ ուրիշները խաբող ու մոլորեցնող խաբեբայ մարդոց մասին (Եփ 4.14): Աստուծոյ խօսքը վաճառքի հանողներու մասին (Բ.Կր 2.17: Տե՛ս նաեւ՝ Բ.Կր 4.2: Գղ 1.7-8, 5.10,12: Ա.Տմ 4.1-2: Եւլն):

2) Յիսուս կը հաստատէ թէ սուտ մարգարէներն են որ կը մոլորեցնեն: Արդարեւ, ստութիւնը կը մոլորեցնէ: Ո՞վ է սուտը կամ ստախօսը: Ոեւէ քարոզիչ որ ճշմարտութիւնը չի քարոզեր կամ ճշմարտութեան մէկ մասը կը քարոզէ՝ սուտ ու ստախօս կը համարուի, եւ այդպիսին կը մոլորեցնէ, այլ խօսքով՝ մարդիկը կը հե-

ռացնէ ճշմարտութենէն, եւ այդպիսիներուն թիւը շատ է, ինչ որ Տիրոջ իսկ բառերը ցոյց կու տան՝ *«բազմաթիւ սուտ մարգարէներ»*: Այո՛, ստութեան հետեւորդ քարոզիչները միշտ ալ բազմաթիւ եղած են, մինչդեռ ճշմարտութեան քարոզիչները՝ սակաւաթիւ:

«Անօրէնութեան բազմանալուն պատճառով շատերուն սերը պիտի ցամքի: Բայց ով որ մինչեւ վերջը դիմանայ՝ անիկա պիտի փրկուի» (Մտ 24.12-13):

1) Տէրը կը յայտնէ թէ չափազանց անօրէնութիւնը կրնայ պատճառ դառնալ որ շատերուն մէջ սերը ցամքի: Խօսքը ամբարիշտներուն կողմէ կատարուած անօրէնութեանց մասին չէ միայն, այլ նաեւ եկեղեցւոյ կեանքին մէջ կատարուած անօրէնութեանց մասին: «Եկեղեցի» ըսելով կը հասկնամ թէ՛ եկեղեցականները եւ թէ՛ եկեղեցի յաճախող հաւատացեալները: Երբ եկեղեցի յաճախող հաւատացեալը տեսնէ թէ իր հովիւին կեանքը աշխարհի՛կ կեանք է, Աստուծոյ անհաճելի՛ կեանք է, կե՛ղծ կեանք է, կրնայ գայթակղիլ եւ իր սերը Աստուծոյ եւ եկեղեցիին հանդէպ կրնայ ցամքիլ: Նոյնպէս ալ, երբ հովիւը տեսնէ թէ ինք անդադար կը բամբասուի ու կ'անարգուի, կրնայ իր սերը՝ իր առաքելութեան հանդէպ նօսրանալ կամ նոյնիսկ ցամքիլ:

2) Այս իրավիճակին մէջ պիտի փրկուի ա՛ն միայն՝ որ մինչեւ վերջ կը դիմանայ: Ի՞նչ կը նշանակէ՝ մինչեւ վերջ դիմանալ: Մինչեւ վերջ դիմանալ, կը նշանակէ մինչեւ վերջ պահել մեր սերը Քրիստոսի հանդէպ՝ երբ մարդիկ մինչեւ վերջ մեզ կը ծաղրեն ու կը հալածեն Քրիստոսի սիրոյն. մինչեւ վերջ պահել մեր հաւատքը՝ երբ մինչեւ վերջ կը հալածուինք մեր հաւատքին համար: Մարդոց կողմէ մեր հանդէպ ցուցաբերուած ատելութիւնը պատճառ պէտք չէ դառնայ որ մենք կասկածինք մեզի հանդէպ Քրիստոսի սիրոյն: Մարդոց կողմէ մեզի դէմ գործուած անարդարութիւնները պատճառ պէտք չէ դառնան որ հարցականի տակ առնենք Աստուծոյ արդարութիւնը:

3) Յիսուս մինչեւ վերջ դիմանալու մասին կը խօսի, որովհետեւ գիտէ որ երբ փորձութիւնը երկար ժամանակի վրայ տարածուի՝ հաւատացեալը կրնայ տկարանալ եւ նահանջ արձանագրել: Դիւրին է տոկալ հալածանքի երբ անիկա կարճ ժամանակի մը

համար է, բայց դիրքին չէ անոր տոկալ եւ մեր հաւատքին մէջ հաստատ մնալ, երբ երկար ժամանակի վրայ կը հալածուինք ու կը հարուածուինք:

«Արքայութեան Աւետարանը պիտի քարոզուի ամբողջ աշխարհի մէջ՝ իբրեւ վկայութիւն բոլոր ժողովուրդներուն. եւ ապա պիտի գայ վախճանը» (Մտ 24.14):

1) Ինչո՞ւ համար Յիսուս հաստատելէ ետք թէ հալածանք, նեղութիւն ու մահ կը սպասէ իր զաւակներուն, անմիջապէս խօսքը կը շարունակէ ու կը հաստատէ, թէ *«արքայութեան Աւետարանը պիտի քարոզուի ամբողջ աշխարհի մէջ»*: Որպէսզի ցոյց տայ մեզի, թէ հալածանքն ու հալածիչները չեն կրնար եւ պէտք չէ կասեցնեն արքայութեան Աւետարանին քարոզութիւնը: Ճշմարիտ հաւատացեալը կամ աւետարանիչը արքայութեան Աւետարանը չի փակեր երբ մարդիկ զինք ծաղրեն: Ընդհակառակը, հալածանքը պէտք է պատճառ դառնայ որ մենք աւելիով կառչինք արքայութեան Աւետարանի տարածման: Պօղոս առաքեալ այս փորձառութիւնը ունեցաւ. *«Կ'ուզեմ որ գիտնաք, եղբայրներ՝ ի, թէ զիսուս եկած բոլոր պատահարները աւելի եւ աւելի նպաստեցին Աւետարանի տարածման»* (Փլպ 1.12):

2) *«Ամբողջ աշխարհի մէջ»* բառերը ցոյց կու տան թէ փրկութեան հրաւերը ուղղուած է բոլորին: Անշուշտ Աստուած կը փափաքի եւ *«կ'ուզէ որ բոլոր մարդիկը փրկուին»* (Ս.Տմ 2.3-4), բայց բոլորը չէ որ պիտի փրկուին, այլ միայն անոնք՝ որոնք կ'ընդառաջեն Փրկչին «ինծի եկեք» հրաւերին (Մտ 11.28):

3) Յիսուս կը պարզէ, թէ իր գալուստէն առաջ ամբողջ մարդկութիւնը լսած պիտի ըլլայ իր Աւետարանին մասին, եւ անկէ ետք միայն պիտի յայտնուի:

4) Երբ Յիսուս կը խօսի իր արքայութեան Աւետարանին քարոզուելուն ու տարածուելուն մասին ամբողջ աշխարհի մէջ, անով ցոյց կու տայ մեզի, թէ արքայութիւնը՝ ի՞ր արքայութիւնը պիտի ըլլայ, այլ խօսքով՝ ի՞նք պիտի ըլլայ արքայութեան կեդրոնը: Աստուծոյ արքայութիւնը՝ Քրիստոսակեդրոն արքայութիւն մը պիտի ըլլայ: Քրիստոս ի՞նք պիտի ըլլայ արքայութեան բնակիչներուն

ուրախութիւնն ու կեանքը. ի՛նք պիտի ըլլայ իր սիրով զանոնք կշտացնողը. ի՛նք պիտի ըլլայ անոնց փառքը, զանոնք մեծարողն ու անոնց կողմէ մեծարանք ընդունողը:

«Երբ սուրբ վայրին վրայ կանգնած տեսնէք "Աւերուածին սրբապղծութիւնը" որուն մասին խօսած է Դանիէլ մարգարէ, (կարդացողը թող հասկնայ)» (Մտ 24.15):

1) «Սուրբ վայր»ը Երուսաղէմն է, իսկ անոր վրայ կանգնած աւերուածին սրբապղծութիւնը՝ անոր տաճարը: Միւսիւս Կրդ. Մեքաստացին կը հաստատէ, թէ տաճարը կը կոչուի «աւերուած», անոր համար որ աւերումի ու քանդումի ենթարկուեցաւ Հռոմայեցի զինուորներուն կողմէ: Անոնք տաճարը քանդելով եւ զայն աւերակի վերածելով չքաւարարուեցան, այլ տաճարի աւերակները սրբապղծեցին՝ անոնց վրայ կուռքեր կանգնելով, ահա թէ ինչու կը կոչուի «աւերուածին սրբապղծութիւնը»:

2) Դանիէլի մարգարէութեան մէջ (Դն 9.27, 11.31, 12.11) ասիկա ակնարկութիւն է Ք.Ա. 168 թուին, երբ Սելեւկեան թագաւորներէն Անտիոքոս Դ. Եպիփանէս Երուսաղէմը աւերեց եւ տաճարը սրբապղծեց՝ Զեւսի նուիրուած սեղան մը կանգնելով այնտեղ: Քրիստոս կը յայտնէ, թէ նոյն մարգարէութիւնը երկրորդ կատարում մը պիտի ունենայ շուտով, ինչ որ պիտի իրականանար Ք.Ե. 70 թուին, երբ Հռոմայեցի Տիտոս զօրավարը պիտի աւերէր Երուսաղէմը եւ տաճարը այրէր: Բայց նոյն մարգարէութիւնը երրորդ կատարում մըն ալ պիտի ունենայ ժամանակներու վախճանին, [երբ անօրէնութեան մարմնացումը եղող մարդը (Նեոքը) կորուստի սահմանուած հակառակորդը, պիտի ընդդիմանայ աստուած կոչուած եւ մարդոցմէ պաշտուած ռեւէ բանի: Մինչեւ իսկ Աստուծոյ տաճարին մէջ պիտի նստի եւ ինքզինքին համար յայտարարէ՝ թէ աստուած է] (Բ.Թս 2.3-4: Հմմտ Յյտ 13.14-15) (Զարեհ Արք. Ազնաւորեան):

3) Հաստատուեցաւ որ ժամանակներու աւարտին Դանիէլի մարգարէութիւնը իր վերջին լրումը պիտի գտնէ: Ո՞րն է այդ տաճարը որ ժամանակներու աւարտին պիտի պղծուի Նեոքին ձեռքով: Ատիկա Երուսաղէմի տաճարը չէ, որուն վերակառուցումի մասին

կը խօսին հրեասէր քարոզիչները: Ուղղափառ ոչ մէկ եկեղեցի կը հաւատայ որ Դանիէլի մարգարէութիւնը առնչութիւն ունի հրեաներուն վերակառուցուելիք տաճարին հետ: Թէկուզ օր մը տաճարը կառուցուի, ասիկա չի նշանակեր Դանիէլի մարգարէութեան կատարումը: Ժամանակներու ասարտին պղծուելիք տաճարը առաջին հերթին Քրիստոսի եկեղեցին է, որ այսօր շատ մը բաներով պղծուած է: Իսկ երկրորդ, այդ տաճարը մարդ արարածն է: Պօղոս առաքեալ մարդը կը կոչէ «Աստուծոյ տաճարը» (Ա.Կր 3.16-17), «Սուրբ Հոգիին տաճարը» (Ա.Կր 6.19), «Քրիստոսի տունը» (Եբր 3.6): Երբ առաքեալը կը խօսի անօրէնութեան մարմնացումը եղող մարդուն մասին ու կ'ըսէ թէ անիկա «Աստուծոյ տաճարին մէջ պիտի նստի եւ ինքզինքին համար յայտարարէ՝ թէ աստուած է» (Բ.Թս 2.3-4), խորքին մէջ յիշեալ երկու տաճարներուն մասին է որ կը խօսի. կը խօսի թէ՛ Քրիստոսի եկեղեցիին մասին իր ընդհանրութեանը մէջ, որ պէտք է Աստուծոյ բնակատեղին ըլլայ եւ սակայն չէ, եւ թէ՛ մարդ անհատին մասին, որ կոչուած է Աստուծոյ տաճարը ըլլալու, բայց չէ յաջողած ըլլալ: Երբ այսօր Սատանան կը տիրէ ու կը տիրապետէ մարդուն վրայ, եւ մարդը կամայ թէ ակամայ անոր կամքը կը կատարէ, Նեոը անոր սրտին մէջ նստած չի՞ համարուիր:

4) «Հրեայ պատմիչ՝ Յովսէփոս, կը կարծէ որ Դանիէլի մարգարէութիւնը իրականացաւ, երբ Նախանձայոյց կոչուածները Ք.Ե. 66 թուին տաճարին մէջ կոտորեցին քահանաները, եւ ասիկա նկատուեցաւ սրբապղծութիւն»¹⁵:

«Այն ատեն անոնք որոնք Հրէաստանի մէջ են՝ թող լեռները փախչին» (Մտ 24.16):

1) Տէրը կը պատուիրէ հրեաներուն թէ «այն ատեն», այսինքն՝ երբ տեսնեն սուրբ բաներուն սրբապղծուիլը, Հրէաստանէն դէպի լեռները փախչին: Այս համարը իր հոգեւոր մեկնութեան կողքին ունի նաեւ իր պատմական նշանակութիւնը: Երբ Հրէաստանի հրեաները տեսան որ Հռոմայեցիները շրջապատեցին Երուսաղէմը

¹⁵ Կրեյգ Ս. Քինըր, «Աստվածաշունչ՝ Հենքի Մեկնություն», Երեւան, 2004, էջ՝ 123:

կործանելու համար զանիկա՝ անմիջապես դեպի լեռները փախան, հոն ապաստան գտնելու համար: Անոնք որոնք Երուսաղեմ մնացին՝ ջարդի ենթարկուեցան: Հրեայ պատմիչ՝ Յովսեփոս կ'ըսէ, թէ երբ Երուսաղեմի ու Հրեաստանի քրիստոնեաները տեսան որ կործանումը շուտով վրայ պիտի հասներ՝ փախան Բելլա անունով քաղաք մը, որ կը գտնուէր Յորդանանի միւս կողմը:

2) Յիսուս սկիզբէն զգուշացուց որ Երուսաղեմին ու անոր տաճարին գլխուն գալիք կայ, եւ յորդորեց որ Հրեաստանի մէջ եղողները փախչին: Հոսկէ կը սորվինք, թէ Տիրոջ կամքն է, որ եթէ ջարդի կամ հալածանքի դիմաց գտնուինք՝ փախուստի դիմենք, եթէ կարելիութիւնը ունինք փախչելու: Յովհան Ոսկեբերան կ'ըսէ, որ եթէ հալածանք յարուցուի մեր դէմ՝ մեր հաւատքին համար, փախչինք եթէ կրնանք, իսկ եթէ փախչելու կարելիութիւնը չունինք՝ հաստատ կենանք ու մեր կեանքը զոհենք մեր հաւատքին համար:

3) Կարգ մը մեկնիչներ «Հրեաստան» անունը խորհրդանշանկատած են անհաւատութեան, իսկ «լեռներ» բացատրութիւնը՝ փրկութեան եւ ազատութեան: Տիրոջ կամքն է որ երբ տեսնենք «աւերուածին սրբապղծութիւնը», այլ խօսքով՝ սուրբ բաներու պղծութիւնը, փախչինք սրբապղծներէն դեպի լեռ՝ Փրկիչն ու անոր փրկութիւնը:

«Ան որ տանիքն է՝ վար իջնելէ ետք թող տուն չմտնէ բան մը առնելու համար» (Մտ 24.17):

Տանիք բարձրացողները անոնք են՝ որոնք ձերբազատած են աշխարհի ստրկութենէն եւ հոգեւորապէս բարձրացած ու հոգեւոր աճում ձեռք ձգած են, իսկ տանիքէն վար իջնողներն ու տուն մտնողները անոնք են՝ որոնք ձերբազատելէ ու բարձրանալէ ետք աշխարհէն ու աշխարհայինէն՝ վերստին կ'իջնեն դեպի աշխարհիկը: Տէրը կոչ կ'ուղղէ հաւատացեալին, թոյլ չտալու որ նեղութիւնն ու հալածանքը պատճառ դառնան որ իջնէ իր հաւատքի տանիքէն ու վերստին մտնէ իր տունը, այսինքն՝ վերստին դառնայ իր նախկին մեղսալից կեանքին: Մտաբերենք որ Յիսուս կը խօսի չար ոգիներուն իշխանութենէն ազատած եւ որոշ ժամանակ ետք վերստին անոնց իշխանութեան ներքեւ ինկող մարդոց մասին (Մտ 12.43-45):

Դարձեալ, յիշենք որ Պետրոս առաքեալ կը խօսի Քրիստոսը ճանչցող եւ աշխարհի պղծութիւններէն հեռացող եւ վերստին նոյն պղծութիւններուն մէջ ինկող մարդոց մասին (Բ.Պտ 2.20): Ահա թէ ինչու պէտք է զգուշանալ, որպէսզի չըլլայ թէ Քրիստոսով մեղքի տունէն դուրս գալէ ու տանիք բարձրանալէ ետք՝ դարձեալ տանիքէն վար իջնենք ու մեղքի տունը մտնենք:

«Եւ ան որ դաշտն է՝ թող ետ չդառնայ վերաբերուն առնելու համար» (Մտ 24.18):

1) Դաշտը բնակութեան վայրերէն հեռու տեղն է: Ուստի դաշտը ըլլալ, կը նշանակէ՝ հեռացած ըլլալ մեղքի աշխարհէն, մեղքի կեանքէն: Այդպիսին, վերստին տուն պէտք չէ դառնայ իր վերաբերուն առնելու համար, այլ խօսքով՝ պէտք չէ վերստին իր նախկին կեանքին դառնայ, եւ մեղքի հագուստը վերստին իր վրայ առնէ:

2) Հեղինակ մը ըսած է. *«Ան որ իր վրայէն հանեց հին մարդու հագուստը եւ հագաւ Քրիստոսի պարզեւած փրկութեան հագուստը եւ գնաց Տիրոջ դաշտին մէջ աշխատելու, թող ետ չդառնայ իր հին հագուստը հագնելու»:*

3) «Հագուստ»ը կը խորհրդանշէ՝ նկարագիր: Երբ Պօղոս առաքեալ Քրիստոսը հագնելու մասին կը խօսի՝ անոր նկարագիրը մեր վրայ առնելու մասին է որ կը խօսի (Հռ 13.14): Մուտք գործելէ ետք Տիրոջ դաշտը, պէտք չէ վերադառնանք մեր հին վերաբերունին՝ նկարագիրին:

«Այդ օրերուն վա՛յ է եկեր յիներուն եւ ստնտու կիներուն» (Մտ 24.19):

1) «Այդ օրերուն», այսինքն՝ Նեոի յայտնութեան եւ սուրբ բաներու պղծութեան օրերուն: Նեոի յայտնութեան օրերուն մեղքով յղի եղողները Տիրոջ պաշտպանութիւնը պիտի չվայելեն:

1) Յիները անոնք են՝ որոնք բանասարկութիւն չարութեան միջոցաւ ցաւ ու անօրէնութիւն յղացան, եւ որոնք ստնտու կիներու նման կը ջամբեն անառակ ցանկութեան աղտոտ կաթը (Յովհաննէս Ծործորեցի):

2) Ստնտու կիները այն ծնողներն են՝ որոնք մոլութիւններով լեցուն զաւակներ ունին ու կը պահեն: Ստնտու կիները չար զաւակներ սնուցանող ծնողներն են (Միսիթար Վրդ. Մեքաստացի):

3) Յղիները մեղքով յղացուած ու լեցուած մարդիկն են: Գալով մեզի, մենք ինչո՞վ յղի ենք, ինչո՞վ լեցուն ենք. մեղքո՞վ, թէ՛ մեղքերու քաւիչ՝ Յիսուսով. մեղքի սիրո՞վ, թէ՛ Յիսուսի սիրով:

4) Ստնտու (կաթով կերակրող) կիները՝ կը ներկայացնեն անուղղափառ վարդապետութիւններ ուսուցանող եւ անոնց մահացուցիչ կաթը մարդոց ջամբողները: Ստնտու կիները անոնք են՝ որոնք իրենց սուտերով կենսակործան կաթ կը ջամբեն ուրիշներուն:

«Աղօթեցէք որ ձեր փախուստը ձմեռ ատեն կամ Շաբաթ օր չպատահի» (Մտ 24.20):

1) «*Ձեր փախուստը*»: Խօսքը ժամանակներու վախճանին յայտնուելիք Նեոին ձեռքէն փախչելու մասին է: «Ձմեռ»ը կը ներկայացնէ իրենց հաւատքին մէջ պաղած մարդիկը: Այսպիսիները չեն կրնար փախչիլ Նեոին ձեռքէն: Ահա թէ ինչու Տէրը կը պատուիրէ որ աղօթենք, որ մեր փախուստը ձմեռ ատեն չըլլայ, այսինքն՝ աղօթենք որ երբ Նեոը յայտնուի՝ մեզ չգտնէ Քրիստոսի հանդէպ մեր հաւատքին մէջ պաղած: Տէրը կը պատուիրէ որ աղօթենք, որովհետեւ աղօթքն է որ մեզ կ'ազատէ հոգիի ձմեռէն, հաւատքի սառէն, եւ կը ջերմացնէ մեր հաւատքը: Մեզի ուղղուած հարցումներն են. - Ի՞նչ բաներն են որ կը պաղեցնեն մեր հաւատքը, եւ ի՞նչ բաներն են որ զայն կը ջերմացնեն: Օրինակ, փորձութիւնները մեր հաւատքը կը պաղեցնեն, թէ ընդհակառակը, կը ջերմացնեն զայն: Փորձութիւնները կրնան մեր հաւատքը պաղեցնել եւ քանդել, եթէ խորհինք (ինչպէս հոգեգալստականներ կ'ուսուցանեն), թէ հաւատացեալ մարդը պէտք չէ փորձութիւններու ենթարկուի եւ եթէ ենթարկուի ատիկա իր հաւատքի պակասին արդիւնքը կը սեպուի: Եթէ մարդը իսկապէս համոզուի որ փորձութիւնները թերի հաւատքի արդիւնք են, չի՞ գայթակղիր երբ փորձութիւններու ենթարկուի, չի՞ գլորի իր հաւատքին մէջ, չի՞ խեղճանար իր հաւատքին մէջ. վստահաբար. եւ ինչո՞ւ. որովհետեւ, պիտի մտածէ թէ իր հաւատքը տկար ու խեղճ է եւ ինք անոր համար է որ փորձութիւններու կ'ենթարկուի:

Մինչդեռ եթե համոզուի ու հաւատայ, որ Չարը հաւատք ունեցող մարդիկն է որ կը փորձէ, այն ատեն, փորձութիւնները իր հաւատքը աւելիով պիտի զօրացնեն: Արդարեւ, ամէն հաւատացեալ պէտք է գիտնայ ու յիշէ, թէ Յիսուս փորձութիւններէ զերծ կեանք չէ խոստացած ու չի խոստանար, այլ՝ փորձութիւններուն յաղթող կեանք:

2) Շաբաթ օրը սուրբ պահելը ու զանիկա Տիրոջ յատկացնելը՝ աստուածային պատուիրան էր. ուստի աղօթել որ մեր փախուստը Շաբաթ օրով տեղի չունենայ, կը նշանակէ՝ աղօթել որ երբ Նեռը յայտնուի՝ մենք չըլլանք պատուիրանազանց վիճակի մէջ: Շաբաթ օրը բան մը չգործելուն նպատակը՝ Տիրոջ գործին յատկացուիլն էր. ուստի աղօթել որ մեր փախուստը Շաբաթ օրով տեղի չունենայ, կը նշանակէ՝ աղօթել որ երբ Նեռը յայտնուի՝ մենք չգտնուինք Տիրոջ չյատկացուած վիճակի մէջ:

«Որովհետեւ այնպիսի՝ մեծ նեղութեան օրեր պիտի գան, որոնց նմանը աշխարհի ստեղծագործութեան սկիզբէն մինչեւ այսօր չէ պատահած եւ ոչ ալ պիտի պատահի» (Մտ 24.21):

Այս համարը վախճանաբանական իմաստ ունի: Մեզի կը խօսի Տիրոջ երկրորդ գալուստէն անմիջապէս առաջ պատահելիք բաներուն մասին, որոնք կը յատկանշուին «Մեծ Նեղութիւնը» անունով: Ի՞նչ պիտի պատահի երբ ժամանակները սկսին իրենց աւարտին մօտենալ: Պիտի յայտնուին Սատանան, Նեռը եւ սուտ Մարգարէն: Կը կարդանք վիշապին մասին՝ որ Սատանան է (Արուսեակ անկեալ քերովբէն) (Յտ 12.3-4, 7-9, 13-18, 13.2): Յայտնութեան գիրքին 13-րդ գլուխը կը խօսի մեզի երկու գազաններու մասին, որ Նեռն ու սուտ Մարգարէն են: Ծովէն ելլող գազանը Նեռն է (Յտ 13.1-9), իսկ երկրէն ելլող գազանը՝ սուտ Մարգարէն (Յտ 13.11): Յիսուս իր գալուստը կանխող նեղութիւնները կը կոչէ աննախընթաց, որովհետեւ այդ ժամանակամիջոցին մարդիկ պիտի երկրրպագեն Սատանային ու Նեռին (Յտ 13.4): Պիտի հետեւին Նեռին (Յտ 13.3), որ արտօնութիւն պիտի ստանայ քառասուներկու ամիս պատերազմելու Աստուծոյ ընտրեալներուն դէմ եւ պարտութեան մատնելու զանոնք (Յտ 13.5,7): Իսկ սուտ Մարգարէն Նեռին ամբողջ իշխանութիւնը ի գործ պիտի դնէ անոր դիմաց եւ պիտի ստիպէ որ

երկիրը եւ անոր բոլոր բնակիչները երկրպագեն անոր (Յտ 13.12): Մարդոց պիտի պատուիրէ որ կանգնեն Նեոին արձանը, եւ ով որ չերկրպագէ ատոր՝ պիտի սպաննէ զայն (Յտ 13.14-15): Պիտի ստիպէ մարդոց որ իրենց աջ ձեռքին եւ ճակատին վրայ դրոշմ դնեն, եւ ոչ ոք կարենայ գնել կամ ծախել՝ եթէ չունենայ այդ դրոշմը (Յտ 13.16-17): Պատկերացուցէք թէ որքան սաստիկ պիտի ըլլայ նեղութիւնը որուն պիտի ենթարկուին հաւատացեալները Նեոին ու սուտ Մարգարէին յայտնութեան ժամանակ, որ նոյնիսկ երանի կը տրուի այդ նեղութենէն առաջ ննջողներուն. *«Երանի՛ այն մեռելներուն, որոնք այժմէն սկսեալ կը ննջեն՝ Տիրոջ հնազանդ ըլլալով»* (Յտ 14.13):

«Եւ եթէ Աստուած այդ օրերուն թիւը նուազեցուցած չըլլար՝ ո՛չ մէկը պիտի փրկուէր: Բայց իր ընտրեալներուն համար Աստուած այդ օրերը պիտի նուազեցնէ» (Մտ 24.22):

1) *«Այդ օրերուն»*: Ակնարկութիւնը Մեծ Նեղութեան օրերուն է, երբ Նեոն ու սուտ Մարգարէն պիտի դառնան ղեկավարները մարդկութեան: Ասիկա պատասխան մըն է Հոգեգալստական այն հոսանքներուն, որոնք կ'ըսեն թէ Նեոին ու սուտ Մարգարէին յայտնութեան ժամանակ հաւատացեալները երկինք յափշտակուած պիտի ըլլան: Երբ Յիսուս կը հաստատէ, թէ Աստուած իր ընտրեալներուն համար նեղութեան այդ օրերուն թիւը պիտի նուազեցնէ, սա յստակ ցոյց կու տայ թէ անոնք երկրի վրայ պիտի ըլլան նեղութեան այդ օրերուն, եւ սակայն անոնք պիտի վայելեն Աստուծոյ պաշտպանութիւնն ու պահպանութիւնը: Եթէ Աստուած զանոնք չպաշտպանէ՝ Նեոն ու սուտ Մարգարէն կրնան անոնց կորստեան պատճառ դառնալ:

2) Տիրոջ բերնով կատարուած այս հաստատումը, կը պարզէ, որ Աստուած յատուկ սէր ունի իր ընտրեալներուն նկատմամբ, եւ անոնց սիրոյն համար կրնայ խնայել մարդկութեան: Եթէ Սողոմի մէջ տասը արդարներ ըլլային՝ Աստուած պատրաստ էր անոնց սիրոյն խնայել Սողոմի բոլոր բնակիչներուն (Մն 18.32): Իսկական հաւատացեալները երկինքի օրհնութիւնն են երկրի վրայ: Ճշմարիտ աղօթողները՝ ճշմարիտ բարերարներն են մարդկութեան: Թող

աշխարհի մարդիկ արժեքը գիտնան երկնասեր հաւատացեալներուն, եւ թող փառք տան Աստուծոյ երկրի վրայ անոնց ներկայութեան համար:

«Այն ատեն երբ մէկը ձեզի ըսէ՝ *"Ահաւասիկ հոս է Քրիստոսը"*, կամ ըսէ՝ *"հոն է"*, մի՛ հաւատաք, որովհետեւ սուտ քրիստոսներ եւ սուտ մարգարէներ պիտի ելլեն եւ մեծ հրաշքներ ու նշաններ կատարեն՝ որպէսզի մոլորեցնեն, եթէ կարենան, նոյնիսկ Աստուծոյ ընտրեալները: Ահաւասիկ ամէն ինչ սկիզբէն ըսի ձեզի» (Մտ 24.23-25):

1) «Այն ատեն», այսինքն՝ Մեծ Նեղութեան այդ օրերուն, երբ նեղութեան մէջ եղող մարդիկ ելք մը պիտի փնտռեն, երբ Քրիստոսի գալուստը պիտի սպասեն, Սատանան առիթը պիտի օգտագործէ եւ իր մարդիկը յառաջ պիտի քշէ իբրեւ քրիստոսներ ու մարգարէներ, որոնք սակայն պիտի ըլլան սուտ քրիստոսներ ու սուտ մարգարէներ: Եթէ Սատանան կարողութիւնը ունի լուսաւոր հրեշտակի կերպարանքով երեւելու, երբեք տարօրինակ չէ որ անոր ծառայողներն ալ արդարութեան ծառաներու կերպարանքով ներկայանան (Բ.Կր 11.14-15): Սուրբ հայրեր կ'ըսեն, թէ ժամանակներու աւարտին, Մեծ Նեղութեան ժամանակ, Նեղը իր վրայ պիտի առնէ կամ ընդօրինակէ Քրիստոսի նկարագիրը, խաբելու համար մարդիկը, յատկապէս ընտրեալները, եւ մոլորեցնէ ու կորուստի մատնէ զանոնք:

2) «Սուտ քրիստոսներ ... պիտի ելլեն»: «Քրիստոս» բառը Յունարէնի մէջ կը նշանակէ՝ օծեալ: Տէրը կը յայտնէ թէ ժամանակներու աւարտին սուտ օծեալներ հանդէս պիտի գան, այսինքն այնպիսի մարդիկ՝ որոնք պիտի յայտարարեն թէ իրենք Աստուծոյ կողմէ օծուած ու ղրկուած են, որոնք սակայն խորքին մէջ Սատանային կողմէ օծուած ու ղրկուած պիտի ըլլան, եւ իրենց ղրկուելուն նպատակը՝ ընտրեալները մոլորեցնելը պիտի ըլլայ, ինչպէս Տէրը կ'ըսէ:

3) «Սուտ մարգարէներ պիտի ելլեն»: Ասկէ առաջ քանի մը առիթներով ըսինք ու կը կրկնենք, թէ Աստուածաշունչին մէջ մարգարէն ապագային մասին խօսող եւ գուշակութիւններ ու յայտնութիւններ ընող մարդը չէ միայն, այլ նաեւ ու մանաւանդ՝ Աստուծոյ խօսքի քարոզիչն է, Աստուծոյ կամքը մարդոց յայտնողն է: Տուեալ

բառերով Տէրը ցոյց կու տայ, թէ պիտի ըլլան այնպիսի քարոզիչներ՝ որոնք սուտ ու ստութեան հետեւորդներ պիտի ըլլան, որոնց հաւատքն ու հաւատքի խօսքերը սուտ պիտի ըլլան, որոնց պաշտամունքն ու բարեպաշտութիւնը սուտ պիտի ըլլան, որոնց օրհնաբանութիւններն ու փառաբանութիւնները սուտ պիտի ըլլան, որոնց աստուածսիրութիւնն ու մարդասիրութիւնը սուտ պիտի ըլլայ:

4) Նեղութեան այդ օրերուն հանդէս պիտի գայ Անօրէնը, որ Նեոն է, որ *«Սատանային ներգործութեամբ պիտի գայ, ամենայն գործութեամբ կեղծ հրաշքներ եւ սքանչելիքներ պիտի կատարէ, եւ ամէն տեսակի չար խաբէրայութեամբ պիտի հրապուրէ անոնք՝ որ կորուստի ճամբուն մէջ են»* (Բ.Թս 2.9-10): Նեոն է տք եւ անոր հետ միասին հանդէս պիտի գայ սուտ մարգարէներուն գլխաւորը՝ նոյնինքն սուտ Մարգարէն, որ Յայտնութեան գիրքին մէջ կոչուած է՝ «երկրորդ գազան», որ բազմաթիւ հրաշքներ պիտի գործէ, եւ մինչեւ իսկ երկինքէն կրակ պիտի իջեցնէ երկիր՝ մարդոց աչքերուն առջեւ, եւ անիկա իր կատարած հրաշքներով երկրի բոլոր բնակիչները պիտի մոլորեցնէ առաջին գազանին դիմաց, որ Նեոն է (Յտ 13.13-14, 19.20):

Նեղութեան այդ օրերուն երբ մարդիկ մարգարէ պիտի փնտռեն անկէ մխիթարութեան խօսք մը լսելու՝ Սատանան ծնունդ պիտի տայ սուտ մարգարէներու, որոնք խաբուսիկ մխիթարութիւն պիտի պատգամեն, Զաքարիայի բառերով՝ *«պարսպ մխիթարութիւն»* (Զք 10.2):

Նեղութեան այդ օրերուն երբ մարդիկ խաղաղութեան կարիքը պիտի զգան՝ Սատանան ծնունդ պիտի տայ սուտ մարգարէներու, որոնք խաբեպատիր խաղաղութիւն պիտի քարոզեն, Տիրոջ իսկ բառերով. *«Խաղաղութիւն է, խաղաղութիւն է կ'ըսեն, երբ խաղաղութիւն չկայ»* (Եր 6.14, 14.13, 23.17: Եզ 13.10):

Նեղութեան այդ օրերուն երբ մարդիկ պիտի փնտռեն Աստուծոյ խօսքի պատգամիչ մը՝ Սատանան ծնունդ պիտի տայ սուտ մարգարէներու, որոնք Աստուծոյ անունով պիտի պատգամեն, առանց Աստուծոյ կողմէ դրկուած ըլլալու, որոնց վերաբերեալ Աստուած կ'ըսէ. *«Այս մարգարէները ես չորկեցի, բայց անոնք կը վազեն: Ես անոնց չխօսեցայ, բայց անոնք կը մարգարէանան»* (Եր 23.21):

5) *«Որպէսզի մոլորեցնեն, եթէ կարենան, նոյնիսկ Աստուծոյ ընտրեալները»*: Նեղութեան այդ օրերուն Նեոն իր բարկութեան

ամբողջ թոյնը պիտի թափէ ճշմարիտ հաւատացեալներուն գլխուն, որոնք Աստուծոյ կողմէ ընտրուած են փրկութեան համար, յաւիտենական կեանքի ժառանգութեան համար, Քրիստոսը ժառանգելու եւ Քրիստոսի կողմէ ժառանգուելու համար, Քրիստոսով ուրախանալու եւ Քրիստոսի ուրախութիւնը դառնալու համար: Զգոյշ ըլլանք, Սատանան մեզ ալ կրնայ իր թիրախը դարձնել, եթէ երբեք ընտրած ենք Քրիստոսը մեր կեանքի բաժինը իբրեւ, բաժին մը՝ որ բնաւ պիտի չառնուի մեզմէ (Ղկ 10.42):

6) Տէրը հաստատելէ ետք թէ սուտ քրիստոսներ եւ սուտ մարգարէներ հանդէս պիտի գան եւ մեծ հրաշքներ ու նշաններ կատարեն, եւ հաստատելէ ետք թէ անոնք պիտի փորձեն մոլորեցնել նոյնիսկ Աստուծոյ ընտրեալները՝ կ'ըսէ. *«Ահաւասիկ ամէն ինչ սկիզբէն ըսի ձեզ»*: Այս բառերով Տէրը ուզեց «սկիզբէն», այսինքն՝ նախքան այս բաներուն պատահումը մեզ զգուշացնել, որպէսզի արթուն ըլլանք եւ չխաբուինք երբ հրաշքներ ու նշաններ տեսնենք: Հրաշքներ փնտռող անձը դիւրաւ կրնայ մոլորիլ: Չմոլորելու եւ չխաբուելու համար՝ մեր ուշադրութիւնը պէտք է կեդրոնացնենք Յիսուսի վրայ եւ ո՛չ թէ Յիսուսի անունով կատարուած հրաշքներուն կամ այդ հրաշքները կատարողներուն վրայ: Երբեք չմոռնանք որ պիտի ըլլան Յիսուսի անունով հրաշք գործող մարդիկ, որոնք պիտի դատապարտուին (Մտ 7.22-23, 24.11: Մր 13.22): Հրաշագործութիւնը երբեք ապացոյց չէ որ այդ հրաշքը գործողը Աստուծոյ զաւակն է, Աստուծոյ կողմէ դրկուած մարգարէ է, կամ հովիւ կամ քարոզիչ: Հրաշագործութիւնը պարզեւ է, իսկ պարզելը ապացոյց չէ որ մարդը՝ Աստուծո՛յ մարդն է. պտո՛ւղն է ապացոյցը: Մենք մարդը իր պտուղներէն (սէր, ուրախութիւն, բարութիւն, համբերութիւն...) կը ճանչնանք եւ ո՛չ թէ իր գործած հրաշքներէն (Մտ 7.20): Յիսուս կ'ըսէ թէ մեր իրար սիրելով է որ մարդիկ պիտի գիտնան թէ մենք իր աշակերտներն ենք (Յհ 13.35), եւ ո՛չ թէ եթէ հրաշքներ գործենք: Մէկը կրնայ Յիսուսի անունով հրաշք գործել եւ դժոխք նետուիլ (Մտ 7.22-23), բայց չի կրնար Յիսուսի անունով սիրել եւ դժոխք նետուիլ: Մէ՛րն է մեր փրկութեան ապացոյցը եւ ո՛չ թէ պարզեւները: Աստուածաշունչին մէջ ո՛չ մէկ տեղ կը կարդանք թէ պարզեւներ ունեցողները պիտի փրկուին: Սուրբ Հոգիին պտուղները ունեցողները իրե՛նք պիտի փրկուին (Գղ 5.22-23):

«Հետեւաբար, եթէ ըսեն ձեզի՝ *"Ահաւասիկ անապատին մէջ է ան"*, ինչ մի՛ երթաք. եւ կամ եթէ ըսեն՝ *"Մառանին մէջ է"*, մի՛ հաւատաք» (Մտ 24.26):

1) Շատ հրեաներ կը խորհէին որ Մեսիան Հրէաստանի անապատին մէջ պիտի յայտնուէր. ինչո՞ւ համար. որովհետեւ Աստուած իրենց խոստացած էր Մովսէս մարգարէին պէս մէկը դրկել (Բ.Օր 18.15): Մովսէս իր կեանքին մեծ տոկոսը անապատներու մէջ անցուց: Եթէ գալիք Մեսիան Մովսէսի նման մէկը պիտի ըլլար, ուրեմն ան եւս անապատին մէջ բնակող ու գործող մէկը պիտի ըլլար: Այսպէս խորհողներուն թիւը քիչ էր: Կային սակայն ուրիշներ, որոնք կ'ըսէին թէ մեսիանները, այս պարագայիս՝ օծուած մարգարէները, անապատներու մէջ կ'ապրէին: Այս իրողութենէն մեկնած, հրեաներուն մէկ մասը կը խորհէր որ խոստացուած Մեսիան Հրէաստանի անապատին մէջ պիտի յայտնուէր:

2) Իւրաքանչիւր հրեայ ընտանիք կ'ունենար իր մառանը, ուր ձմեռուայ համար պաշար կը պահէր: Մառանը մարդոց աչքերէն ծածկուած կ'ըլլար: Յիսուս իր տուեալ խօսքով, ուզեց բացայայտել թէ իր գալուստը ծածուկ կերպով եւ մարդոց աչքերէն պահուելով տեղի պիտի չունենայ: Յիսուս մառանին մէջ պիտի չյայտնուի, այլ խօսքով՝ ծածուկ ու գաղտնի ձեւով: Անոր յայտնութիւնը բացայայտ եւ ամէն մարդու համար տեսանելի պիտի ըլլայ:

3) Յիսուս կ'ըսէ, որ եթէ մարդիկ ըսեն ձեզի թէ ինք մառանի մէջ է՝ չհաւատանք. որովհետեւ, ինք մառանին մէջ չէ, այլ խօսքով՝ մեզմէ հեռու ու պահոււրտած չէ: Ան երկինքի մէջ ապրող ու երկրին հետ գործ չունեցող Աստուածը չէ: Ան ներկայ է մեր կեանքին մէջ:

«Որովհետեւ Մարդու Որդին պիտի գայ կայծակի նման, որ երբ փայլատակէ՝ կը լուսաւորէ ամբողջ երկնակամարը, արեւելքէն արեւմուտք» (Մտ 24.27):

Յիսուս հաստատելէ ետք թէ ինք անապատին կամ մառանին մէջ պիտի չյայտնուի, խօսքը կը շարունակէ ըսելու համար, որ իր գալուստը արեւելքէն արեւմուտք ամբողջ երկնակամարը լուսաւո-

րող փայլատակող կայծակի նման պիտի ըլլայ: Տուեալ օրինակով Տէրը քանի մը ճշմարտութիւններ կը բացայայտէ.-

1) Կայծակը յանկարծ տեղի կ'ունենայ: Տէրը կը պարզէ թէ իր գալուստը յա՛նկարծ՝ մարդոց չակնկալած մէկ ժամուն տեղի պիտի ունենայ (Ա.Թս 5.3: Բ.Պտ 3.10):

2) *«Փայլատակէ»*: Տիրոջ գալուստը պիտի ըլլայ փայլատակի նման: Ան պիտի փայլատակէ Սատանային ու անոր չար գունդերուն դէմ, աշխարհին տիրած աշխարհակալներուն դէմ, չար ու չարագործ մարդոց դէմ:

3) *«Կը լուսաւորէ»*: Տէրը պիտի գայ լոյսի պէս եւ իբրեւ լոյս, վերջ դնելու համար Սատանային ու մեղքի խաւարին, մարդոց խաւար գործերուն: Տէրը փառահեղ լոյսի նման պիտի յայտնուի, եւ ո՛չ մէկ անգիղջ մեղաւոր պիտի կարենայ ինքզինք կամ իր մեղքերը ծածկել անոր լոյսին առջեւ: Անոր գալստեան լոյսին առջեւ ամէն մարդ պիտի դիմակագերծուի: Անոր լոյսին առջեւ հանդէս պիտի գան չարին՝ չար գործերը, ու բարիին՝ բարի գործերը:

4) Տիրոջ գալուստը պիտի լուսաւորէ *«ամբողջ երկնականաբար, արեւելքէն արեւմուտք»*: Ան կը յայտնէ թէ իր գալուստը ամբողջ աշխարհին կողմէ տեսանելի ձեւով պիտի ըլլայ (Գրծ 1.11: Յտ 1.7):

5) «Կայծակ» եւ «փայլատակում» բառերուն գործածութեամբ, Տէրը կը յայտնէ թէ իր գալուստը ոչ միայն յանկարծ, այլեւ՝ ակընթարթի մը մէջ պիտի ըլլայ:

«Անգղները կը հաւաքուին հոն՝ ուր դիակ կայ» (Մտ 24.28):

1) Անգղները հաւատացեալներն են, իսկ դիակը Քրիստոս ինք, որ մեզի համար խաչին վրայ մեռաւ ու դիակի վերածուեցաւ, ինչպէս կ'ըսէ Յովհաննէս Երզնկացին: Յիսուս այս հաստատումը կ'ընէ իր երկրորդ գալուստին մասին խօսելէ անմիջապէս ետք, պարզելու համար թէ ինչպէս հաւատացեալները անգղներու նման իր շուրջ պիտի հաւաքուին երբ երկրորդ անգամ յայտնուի:

2) Կարելոր ճշդում մը: Գրաբարին մէջ «անգղ» բառին փոխարէն ունինք «արծիւ» բառը, եւ սակայն Յունարէն բնագիրին մէջ անգղ բառն է (ἀετοί): Ճիշդ է որ Գրաբար բնագիրը (որ կոչուած է Թագուհի Թարգմանութեանց) հարազատօրէն կ'արտացոլացնէ Յու-

նարէն բնագիրին իմաստը, եւ սակայն կրնան աննշան սակաւաթիւ վրիպակներ ըլլալ հոն, եւ ասիկա անոնցմէ մին է: Անգղը եւ արծիւը արտաքին երեւոյթով իրարու նման են, եւ հաւանաբար ասիկա պատճառ եղած է որ մեր թարգմանիչ հայրերը զանոնք շփոթեն իրարու հետ: Բայց յստակ տարբերութիւն կայ անգղին եւ արծիւին միջեւ. անգղը կը սպասէ որ մեռնելու վրայ եղող կենդանին կամ մարդը մեռնի եւ անկէ ետք միայն կ'երթայ զայն ուտելու, որովհետեւ ան լաւ որսացող մը չէ, մինչդեռ արծիւը իր որսը ի՛նք կը բռնէ: Ինչո՞ւ համար կարելոր է գիտնալ այս տարբերութիւնը. կարելոր է, որովհետեւ, ինչպէս անգղը ինք չէ որ իր որսին կեանքը կը խլէ, այլ կը սպասէ որ անիկա ինքնիրեն մեռնի, նոյնպէս ալ, ո՛չ որ Յիսուսի կեանքը խլեց, այլ Յիսուս ինքն է որ իր ազատ կամքով իր կեանքը տուաւ մեր փրկութեան համար (Յի 10.18): Ըսել կ'ուզեմ, թէ մենք չէ որ մեր որսը (Փրկիչը գտանք ու բռնեցինք), այլ ի՛նքն է որ իր ազատ կամքով ինքզինք եւ իր փրկութիւնը մեզի յանձնեց:

3) Դիակը անգղներու համար սքանչելի կերակուր է: Քրիստոս ինքզինք դիակ կը կոչէ, պարզելու համար թէ երկրորդ անգամ երբ զայ՝ ի՛նք պիտի դառնայ մեր կերակուրը, մեզ կշտացնողը, յաւիտենականութեան մէջ՝ մեր յաւիտենական հացը:

«Նեղութեան այդ օրերէն անմիջապէս ետք արելը պիտի խաւարի եւ լուսինը այլեւս պիտի չփայլի. երկինքէն աստղերը պիտի իյնան եւ երկնային մարմինները պիտի սասանին» (Մտ 24.29):

«Այդ օրերուն» կամ «նեղութեան այդ օրերուն» բացատրութեանց քանի մը անգամ հանդիպեցանք: Այս հանգրուանին հետեւեալը ըսեմ.- Քրիստոսի երկրորդ գալուստը կանխող եօթը տարիներու ժամանակահատուած մը պիտի ունենանք, որուն առաջին կէտը պիտի ըլլայ խաբուսիկ խաղաղութեան տարիներ, իսկ երկրորդ կէտը՝ հալածանքի տարիներ, որովհետեւ Նեորը պիտի յայտնուի Դանիէլի 9.27-ին մէջ յիշուած եօթը տարիներու երկրորդ կէտին եւ քառասուններկու ամիս պիտի գործէ (Յյտ 13.5): Պիտի պատերազմի Աստուծոյ ընտրեալներուն դէմ եւ պիտի փորձէ պարտութեան մատնել զանոնք (Յյտ 13.7): Շուտով անոր պիտի միանայ *«երկրէն ելող երկրորդ զազանը»*, այսինքն՝ սուտ Մարգարէն, որ պիտի

ստիպել որ մարդիկը Նեոին երկրպագութիւն մատուցեն (Յտ 13.11-12): Երբ Մեծ Նեոութեան ժամանակը, այսինքն՝ եօթը տարիներու երկրորդ կէտը (քառասուններկու ամիս = երեք ու կէս տարի) իր աւարտին հասնի, անկէ *«անմիջապէս ետք արելը պիտի խաւարի եւ լուսինը այլեւս պիտի չփայլի. երկինքէն աստղերը պիտի իյնան եւ երկնային մարմինները պիտի սասանին»*, եւ Տէրը պիտի յայտնուի: Տէրը քիչ առաջ խօսեցաւ երկրաւոր աղէտներու մասին (Մտ 24.6-8), իսկ հոս կը խօսի տեղի ունենալիք երկնային աղէտներու մասին: Ան կը յայտնէ, թէ ներկայ երկինքն ու երկիրը պիտի անցնին, եւ անոնց փոխարէն՝ նո՛ր երկինք մը եւ նո՛ր երկիր մը յառաջ պիտի գան (Բ.Պտ 3.10, 12-13: Յտ 21.1: Ես 65.17, 66.22): *«Պիտի անցնին»*, չի նշանակեր՝ պիտի բնաջնջուին, այլ՝ ամբողջապէս պիտի նորոգուին: Նո՛ր երկինքն ու նո՛ր երկիրը արելու եւ լուսինի կարիք պիտի չունենան, որովհետեւ Աստուծոյ փառքը ի՛նք պիտի լուսաւորէ արքայութիւնը եւ Աստուծոյ Գառնուկը ի՛նք պիտի ըլլայ անոր ճրագը (Յտ 21.23): Աստուծոյ արքայութիւնը աստղերու ալ կարիք պիտի չունենայ, որովհետեւ հաւատացեալները իրե՛նք պիտի դառնան անոր աստղերը (Փլպ 2.15):

«Ապա Մարդու Որդիին նշանը պիտի երեւի երկինքի մէջ, եւ աշխարհի բոլոր ժողովուրդները պիտի ողբան, երբ տեսնեն Մարդու Որդին, որ կու գայ ամպերուն վրայ բազմած՝ զօրութեամբ եւ մեծ փառքով» (Մտ 24.30):

1) Երբ երկինքը մեծ շառաչիւնով սկսի չքանալ, երբ երկնային մարմինները սկսին վառիլ ու հալիլ, եւ երբ երկիրը իր ամբողջ բովանդակութեամբ սկսի անհետանալ (Բ.Պտ 3.10), ճիշդ այդ պահուն Մարդու Որդիին նշանը՝ սուրբ խաչը պիտի երեւի երկինքի մէջ. եւ երբ խաչի նշանը երեւի՝ *«աշխարհի բոլոր ժողովուրդները պիտի ողբան»*: «Աշխարհի ժողովուրդները» բառերով կը հասկնանք բոլոր աշխարհասերները: Աշխարհին կապուած մարդիկ չեն ուզեր լսել աշխարհի վախճանին մասին: Մեղքը սիրող մարդիկ չեն ուզեր լսել Անմեղին յայտնութեան մասին: Այսպիսիները պիտի ողբան երբ տեսնեն Քրիստոսի յայտնուիլը, որովհետեւ Քրիստոսի յայտնու-

թիւնը իրեն հետ ցաւ ու պատիժ պիտի բերէ իրենց: Իրենց ողբը պիտի ըլլայ պտուղը երկրի վրայ իրենց ապրած մեղսալից կեանքին:

2) Յիսուսի առաջին գալուստին նախակարապետը Յովհաննէս Մկրտիչն էր, իսկ իր երկրորդ գալուստին նախակարապետը պիտի ըլլայ խաչի նշանը: Տէրը իր խաչը պիտի յայտնէ երկինքի մէջ, որպէսզի աշխարհի բոլոր ազգերը երկվայրկեանի ընթացքին անդրադառնան որ Քրիստոնէութիւնն էր ճշմարիտ կրօնքն ու կեանքը, եւ Քրիստոս՝ ճշմարիտ Տէրն ու Փրկիչը, եւ որպէսզի այդ երկվայրկեաններուն Քրիստոսը ընդունողները փրկուին: Երկինքի մէջ ու երկինքի երկնականարին վրայ նշաններ ու հրաշքներ պիտի կատարուին Տիրոջ երկրորդ գալուստէն առաջ, որոնք պատճառ պիտի դառնան որ անհաշիւ թիւով մարդիկ դարձի գան ու փրկուին:

3) Ամպերու վրայ բազմած պիտի գայ (Դն 7.13): Ամպերու ընկերակցութեամբ յայտնուիլը Յիսուսի աստուածութեան ապացոյցը կը կազմէ. Հին Կտակարանին մէջ աստուածային երեւումներուն միշտ ամպը կ'ընկերանար: Աստուած Մովսէսին ըսաւ. *«Ահա ես քեզի կու գամ թանձր ամպի մը մէջ...»* (Ելից 19.9, 24.15-16): Ուրիշ տեղ մը ըսաւ. *«Ամպի մէջ պիտի երեւնամ քառութեան վրայ»* (Դւ 16.2): Սաղմոսագիրը կը հաստատէ, թէ *«Աստուծոյ զօրութիւնը ամպերուն մէջ է»* (Սղ 68.34: Տէ՛ս նաեւ՝ Ես 19.1: Սղ 104.3: Բ.Օր 33.26: Ել 16.10, 34.5: Թւ 11.25, 12.5, 16.42, եւայլն): Յիշենք որ այլակերպութեան ժամանակ նաեւ ամպ մը յայտնուեցաւ (Դկ 9.34: Մտ 17.5): Երկինք իր համբարձման ժամանակ նաեւ *«ամպ մը ծածկեց զինք աշակերտներուն տեսողութենէն»* (Գրծք 1.9): *«Ամպի մէջ փաթթուած»* հրեշտակը Յիսուս ինքն է (Յյտ 10.1):

4) Պիտի գայ *«զօրութեամբ եւ մեծ փառքով»*: Այս բառերով Տէրը կ'ուզէ ցոյց տալ իր երկրորդ գալուստին տարբերութիւնը իր առաջին գալուստէն: Երբ առաջին անգամ պիտի գար՝ կամաւորապէս հրաժարեցաւ իր աստուածային փառքէն (Փլպ 2.7-8: Յհ 17.5), բայց երկրորդ անգամ իր աստուածային փառքը վերգգեցած պիտի յայտնուի: Առաջին անգամ եկաւ տկարի պէս, իսկ երկրորդ անգամ պիտի գայ տկարներու պաշտպան հզօր Աստուած իբրեւ: Առաջին անգամ եկաւ իբրեւ գառնուկ՝ մեր փրկութեան համար զոհուելու, իսկ երկրորդ անգամ պիտի գայ իբրեւ առիւծ՝ պաշտպանելու իր փրկութիւնը ընդունողները եւ պատժելու զայն մերժողները:

«Երբ մեծաձայն փողը հնչէ, ան իր հրեշտակները պիտի դրկէ, որպէսզի հաւաքեն իր ընտրեալները աշխարհի չորս կողմերէն, երկինքի մէկ ծայրէն մինչեւ միւսը» (Մտ 24.31):

1) Անցեալին փող հնչեցնելուն նպատակն էր՝ մարդիկը արթուն եւ պատրաստ վիճակի հրաւիրել: Տէրը իր գալստեան ժամանակ մեծաձայն փողի հնչումին մասին կը խօսի, պարզելու համար թէ իր հետեւորդները պէտք է արթուն եւ պատրաստ ըլլան իր գալուստին: Հետեւաբար, մեծաձայն փողը հնչեցնելը՝ իր գալստեան ժամին հասած ըլլալը յայտարարել կը նշանակէ:

2) «*Աշխարհի չորս կողմերէն*» Տիրոջ ընտրեալները հաւաքելը հրեշտակներուն պարտականութիւնը պիտի ըլլայ (Մտ 13.41, 49-50): Անոնք կը ծառայեն այն մարդոց որոնք Տիրոջ փրկութիւնը պիտի ժառանգեն (Եբր 1.14), ուստի բնականօրէն անոնց արդար իրաւունքն է հաւաքել Տիրոջ փրկութիւնը ընդունած մարդիկը եւ զանոնք Տիրոջ ներկայութեան բերել:

3) «*Աշխարհի չորս կողմերէն, երկինքի մէկ ծայրէն մինչեւ միւսը*»: Այս բառերով Տէրը կը պարզէ, նաեւ, թէ իր փրկուածներուն շարքերուն մէջ պիտի ըլլան բոլոր ազգերէն, բոլոր ցեղերէն, բոլոր լեզուներէն մարդիկ: Չմոռնանք որ Աստուծոյ վախճանաբանական ծրագիրն է՝ որ իրեն համար ստեղծէ նոր եւ միակ ժողովուրդ մը, որ բաղկացած պիտի ըլլայ աշխարհի բոլոր ազգերէն (Եփ 2.14-18):

«Թզենին ձեզի թող օրինակ ըլլայ: Երբ տեսնէք որ անոր ճիւղերը կը կակուղնան եւ տերեւ կ'արձակեն, գիտէք թէ ամառը մօտ է: Նոյնպէս ալ, երբ բոլոր ըսածներս կատարուին, գիտցէք թէ Մարդու Որդին գալուստը մօտ է եւ արդէն հասնելու վրայ» (Մտ 24.32-33):

1) Թզենին սաղարթաւորումը (ճիւղերուն ծածկուիլը տերեւներով), կը ներկայանայ Քրիստոսի խօսքերուն կատարման խորհրդանշանը իբրեւ (Զարեհ Արք. Ազնաւորեան): Այս առումով, երբ Յիսուս կ'ըսէ. «*Երբ տեսնէք որ թզենին ճիւղերը կը կակուղնան եւ տերեւ կ'արձակեն*», ըսել կ'ուզէ.՝ Երբ տեսնէք որ վերեւ ըսածներս սկսան կատարուիլ, երբ տեսնէք պատերազմներ ու կռիւներ, սով, համաճարակ ու երկրաշարժներ, հաւատքի համար հալածանք ու

հաւատքի լքում, հաւատացեալներու միջեւ ատելութիւն ու մատնութիւն, սուտ մարգարէներու յայտնութիւն, հաւատացեալներու սիրոյն ցամաքում (Մտ 24.6-12), եւ երբ տեսնէք Մեծ Նեղութեան օրերուն սուտ քրիստոսներու ու մարգարէներու յայտնութիւնը եւ անոնց ձեռքով մեծ հրաշքներու ու նշաններու կատարումը (Մտ 24.24), եւ մանաւանդ՝ *«երբ տեսնէք Նեոին ու սուտ Մարգարէին յայտնութիւնը»* (Յովհաննէս Երզնկացի), այն ատեն, զիտցէք որ *«իմ գալուստս մօտ է եւ արդէն հասնելու վրայ»*:

2) Հաւատացեալին համար «ամառ»ը խորհրդանշիչ է յաւիտենական պտուղին՝ երկինքի արքայութեան, եւ Արքային կողմէ իրեն համար պատրաստուած փառքին ու վարձքին: Իսկ անհաւատ մարդուն համար «ամառ»ը խորհրդանշիչ է յաւիտենական գեհենի՝ յաւիտենական կրակին:

3) Յիսուս իր երկրորդ գալուստը կը նմանցնէ ամառուան, ցոյց տալու համար, նաեւ, որ իր երկրորդ գալուստով վե՛րջ պիտի գտնէ մեղքի ձմեռը, հաւատքի ձմեռը, եւ սկիզբ առնէ նո՛ր կեանքը ուր ներկայ պիտի չըլլայ մեղքը:

«Վստահ եղէք, որ այս սերունդը չանցած՝ ասոնք բոլորը պիտի պատահին: Նոյնիսկ եթէ երկինքն ու երկիրը անհետանան, խօսքերս պիտի չանհետանան» (Մտ 24.34-35):

1) «Այս սերունդը» բառերով կ'ակնարկուի մարդկային սերունդին, եւ հետեւաբար, կ'ընդգրկէ ամբողջ մարդկութիւնը, Ադամէն ու Եւայէն սկսեալ մինչեւ Տիրոջ երկրորդ գալուստէն անմիջապէս առաջ ապրող մարդիկը: Խորքին մէջ, Տէրը լռելեայն կերպով կը յայտնէ, թէ «այս սերունդը» ինքն է, այլ խօսքով՝ մարդիկ իրենք են աշխարհի մէջ պատահած, պատահող ու պատահելիք բոլոր աղէտներուն պատճառը:

2) Յիսուս վստահութիւն ներշնչելու համար զինք լսողներուն, թէ վերեւ իր բոլոր ըսածները պիտի պատահին, կու տայ օրինակը երկինքին ու երկրին, բացայայտելով, որ նոյնիսկ եթէ երկինքն ու երկիրը անհետանան՝ իր խօսքերը պիտի չանհետանան: Երբայեցիներու մտքին մէջ երկինքը Աստուծոյ բնակարանն էր, իսկ երկիրը՝ մարդոց: Այս առումով, Յիսուս կ'ուզէ ցոյց տալ, թէ որքան ան-

կարելի բան է որ Աստուծոյ բնակարանը անցնի եւ մարդոց բնակարանը վերջ գտնէ, այնքան անկարելի բան է որ իր ըսածները չկատարուին: Լերան իր քարոզին մէջ Տէրը յայտնեց թէ իր բոլոր խօսքերուն կատարումէն ետք միայն *«երկինքն ու երկիրը պիտի անցնին»* (Մտ 5.18):

3) Յիսուս լռելեայն կերպով կը յայտնէ մեզի, թէ պիտի գայ ժամանակ երբ երկինքն ու երկիրը պիտի անհետանան (Յտ 21.1: Բ.Պտ 3.13: Ես 65.17, 66.22), բայց իր խօսքերն ու խոստումները պիտի չանհետանան, այլ՝ բոլորը պիտի իրականանան: Տիրոջ խօսքերը պիտի չանհետանան՝ որովհետեւ անոնք մեզի հետ պիտի մնան իր արքայութեան մէջ: Սոսկ մէկ օրինակ, Տէրը մխիթարութիւն խոստացաւ մեղքի համար սգացողներուն (Մտ 5.4). իր այս խոստումը պիտի մնայ ամբողջ յաւիտենականութեան ընթացքին, երբ երկինքն ու երկիրը անցած պիտի ըլլան եւ նոր երկինք ու նոր երկիր ստեղծուած պիտի ըլլան:

«Սակայն ո՛չ որ գիտէ թէ ե՛րբ պիտի գայ այդ օրը կամ ժամը. ո՛չ երկինքի հրեշտակները, ո՛չ ալ Ռդին, բայց միայն՝ Հայրը» (Մտ 24.36):

1) Երբ Յիսուս կը հաստատէ թէ *«ո՛չ որ գիտէ թէ ե՛րբ պիտի գայ այդ օրը կամ ժամը»*, խօսքը ո՞ր օրուան եւ ո՞ր ժամուն մասին է: Նեոի յայտնութեան օրուան ու ժամո՞ւն մասին, թէ՛ Քրիստոսի յայտնութեան օրուան ու ժամուն մասին: Խօսքը Տիրոջ յայտնութեան օրուան ու ժամուն մասին է, բայց անշուշտ Նեոի յայտնութեան օրն ու ժամն ալ ոչ որ գիտէ: Ինչո՞ւ համար Յիսուս այստեղ յատուկ կերպով կը շեշտէ թէ ո՛չ որ գիտէ իր գալստեան օրն ու ժամը. որպէսզի մարդիկ վերել ըսած իր խօսքերուն կատարումը տեսնելով եւ անոնց վրայ հիմնուելով չփորձեն գուշակել իր գալստեան օրն ու ժամը. իսկ ի՞նչ ըսաւ վերել. վերել խօսեցաւ տեղի ունենալիք պատերազմներու, կռիւներու, սովերու, համաճարակներու ու երկրաշարժներու մասին (Մտ 24.6-7). բացայայտեց թէ ազգերը (անհաւատները) պիտի մատնեն, սպաննեն ու ատեն հաւատացեալները (Մտ 24.9), որուն իբրեւ հետեւանք՝ շատ հաւատացեալներ պիտի լքեն իրենց հաւատքը, պիտի ատեն ու մատ-

նեն զիրար (Մտ 24.10). խօսեցաւ սուտ մարգարէներու յայտնութեան, եւ անօրէնութեան բազմանալուն պատճառով հաւատացեալներուն սիրոյն ցամքելուն մասին (Մտ 24.11-12). խօսեցաւ Երուսաղէմի տաճարին սրբապղծուելուն մասին (Մտ 24.15). խօսեցաւ Մեծ Նեղութեան օրերուն (երբ Նեոն ու սուտ Մարգարէն յայտնուած պիտի ըլլան արդէն) սուտ քրիստոսներու ու մարգարէներու յայտնութեան եւ անոնց ձեռքով կատարուելիք մեծ հրաշքներու ու նշաններու կատարումին մասին (Մտ 24.24): Որպէսզի մարդիկ նման բաներու պատահումը տեսնելով չփորձեն գուշակել իր գալստեան օրն ու ժամը՝ Տէրը կտրուկ կերպով կ'ըսէ. *«Ո՛չ որ գիտէ թէ ե՛րբ պիտի գայ այդ օրը կամ ժամը»*: Եւ որպէսզի իր այս խօսքը աւելի ազդեցիկ, համոզիչ ու վռական դարձնէ՝ կը շարունակէ ու կ'ըսէ. *«Ո՛չ երկինքի հրեշտակները, ո՛չ ալ Որդին, բայց միայն՝ Հայրը»*: Հարկաւ երբ Յիսուս կը հաստատէ թէ ինքն ալ չի գիտեր իր գալստեան օրն ու ժամը՝ կ'ակնարկէ իր մարդեղութեան: Այլ խօսքով, իբրեւ Մարդու Որդի՝ չի գիտեր իր գալստեան օրն ու ժամը, բայց իբրեւ Աստուծոյ Որդի՝ գիտէ: Տէրը կ'ուզէ բացայայտել թէ մարդուն յատուկ չէ գիտնալ իր գալստեան օրն ու ժամը, *«որ Հայրը իր իշխանութեամբ որոշած է»* (Գրծ 1.7):

2) Հոս պէտք է կարենոր նշում մը կատարել: Երբ բացատրեցինք այս գլխուն 29-րդ համարը, հաստատեցինք, թէ Քրիստոսի երկրորդ գալուստէն առաջ պիտի ունենանք եօթը տարիներու ժամանակահատուած մը, որուն առաջին կէտը պիտի ըլլայ խաբուսիկ խաղաղութեան տարիներ, իսկ երկրորդ կէտը՝ հալածանքի տարիներ, Նեոին եւ սուտ Մարգարէին առաջնորդութեան ներքեւ: Եւ բացատրեցինք, թէ երբ Մեծ Նեղութեան ժամանակը (եօթը տարիներու երկրորդ կէտը) իր աւարտին հասնի, անկէ *«անմիջապէս ետք արեւը պիտի խաւարի եւ լուսինը այլեւս պիտի չփայլի. երկինքէն աստղերը պիտի իյնան եւ երկնային մարմինները պիտի սասանին»*, եւ Տէրը պիտի յայտնուի: Արդ, եթէ Քրիստոսի երկրորդ գալուստը պիտի կանխուի եօթը տարիներու ժամանակահատուածով մը, եւ եթէ Տէրը պիտի յայտնուի եօթը տարիներու երկրորդ կէսի աւարտին, մենք գրեթէ Տիրոջ գալստեան ժամանակը գիտցած չենք ըլլար, եւ այս իրողութիւնը չի՞ հակասեր Տիրոջ խօսքին՝ թէ ոչ ոք գիտէ իր գալստեան օրը կամ ժամը: Հակասութիւնը երեւութա-

կան է, եւ ասիկա վերջ կը գտնէ եթէ յիշենք որ եօթը թիւը տառացի հասկացողութիւն չունի. խորհրդանշական թիւ մըն է. եբրայական մտածողութեան մէջ կը նշանակէ ամբողջութիւն, կատարելութիւն: Հետեւաբար, երբ կը խօսուի եօթը տարիներու ամառաւոր տեղի ունենալիք Տիրոջ երկրորդ գալուստին մասին, ըսել կ'ուզուի, թէ երբ երկրի համար Աստուծոյ ծրագիրը ամբողջանայ եւ իր կատարումին հասնի՝ իր Որդիին գալուստը պիտի ըլլայ: Ուստի եօթը տարիները յարաբերաբար որոշ ժամանակ մը կ'ենթադրեն, որ իր կարգին բաժնուած պիտի ըլլայ երկու կէսի՝ «խաբուսիկ խաղաղութեան երեքուկէս տարիներ» եւ «հալածանքի երեքուկէս տարիներ», որոնք կարճ երկու ժամանակներ պիտի ըլլան, որոնց տեւողութիւնը ոչ ոք կրնայ գիտնալ:

«Եւ ինչպէս պատահեցաւ Նոյի օրերուն, նոյնը պիտի պատահի Մարդու Որդիին գալուստի ժամանակ: Այդ օրերուն, երբ տակաւին ջրհեղեղը չէր պատահած, մարդիկ կ'ուտէին ու կը խմէին, այր կամ կին կ'առնէին, մինչեւ այն օրը՝ երբ Նոյ տապան մտաւ. բայց ժողովուրդը չգիտցաւ՝ մինչեւ որ ջրհեղեղը սկսաւ եւ բոլորը բնաջնջեց: Ահա այդպէս պիտի պատահի Մարդու Որդիին գալուստի ժամանակ» (Մտ 24.37-39):

1) Յիսուս այս բառերով կ'ուզէ ցոյց տալ, թէ մարդոց պատկերը միշտ նոյնը եղած է եւ միշտ նոյնը պիտի մնայ: Նոյի օրերէն սկսեալ մինչեւ իր երկրորդ գալուստը, մարդիկ նոյն մեղսալից վիճակով կը ներկայանան:

2) Իսկ ի՞նչ էր այն մեղսալից վիճակը. *«Մարդիկ կ'ուտէին ու կը խմէին»*: Ուտելն ու խմելը մեղք չէ: Քրիստոս ինքն ալ կ'ուտէր ու կը խմէր (Մտ 11.19): Խօսքը այստեղ այն մարդոց մասին է՝ որոնք ժամանակաւոր ուտելիքին ու խմելիքին ետեւէն կը վազեն, եւ որոնց նպատակը *«միայն իրենց փորը լեցնելն է»* (Յդ 12): Տէրը կը բացայայտէ, թէ անոնք որոնք ժամանակաւոր հացին ետեւէն կը վազեն եւ երկինքէն իջած Հացը՝ Քրիստոսը չեն հետապնդեր՝ պիտի կորսուին (Յհ 6.48-51) իր երկրորդ գալստեան ժամանակ, որ ջրհեղեղի նման պիտի գայ աշխարհի վրայ:

3) «Այր կամ կին կ'առնէին»: Դարձեալ, այր կամ կին առնելը մեղք չէ: Աստուած ինք օրհնեց ու հաստատեց ամուսնական կապը (Մն 1.27-28, 2.18, 21-24): Խօսքը այստեղ այն մարդոց մասին է՝ որոնք «մարմնական պահանջներով կը դեկավարուին», եւ որոնց «մտածելակերպը մարմնական է» (Հո 8.5): Մեզի յայտնուած ճշմարտութիւնը այն է՝ որ մարմնականին կառչած մարդիկ պիտի կորսուին երբ Անմարմին Աստուած մարմինով յայտնուի: Աստուած մարմին առաւ ու մարմինով մեռաւ, որպէսզի մեզ ազատէ մարմինի գերութենէն:

4) «Մինչեւ այն օրը՝ երբ Նոյ տապան մտաւ»: Որոշ մեկնիչ հայրեր տապանը խորհրդանիշ նկատած են Քրիստոսի եկեղեցիին, իսկ ուրիշներ՝ անոր խաչին: Տէրը կը յայտնէ, թէ անոնք որոնք տապան կը մտնեն, այլ խօսքով՝ կառչած կը մնան իր եկեղեցիին, եւ իր խաչին, պիտի փրկուին իր գալստեան ժամանակ:

5) «Բայց ժողովուրդը չգիտցաւ՝ մինչեւ որ ջրհեղեղը սկսաւ»: «Զգիտցաւ» բառը ցոյց կու տայ, թէ մեղքի կեանքը սիրող ու ապրող մարդիկ չեն անդրադառնար ու չեն կրնար անդրադառնալ դէպի կորուստ գացող իրենց ընթացքին, մինչեւ որ յանկարծ իրենք զիրենք դէմ յանդիման գտնեն Տիրոջ յայտնութեան:

6) «Եւ բոլորը բնաջնջեց»: Յունարէն բնագիրին մէջ «բնաջնջեց» բառը չունինք, այլ ունինք՝ «առաւ, վերցուց» (ήρην=էրըն, took away), Գրաբար՝ «եբարձ» բառը, որով կը հասկնանք թէ Տիրոջ վախճանական ծրագիրն է՝ անապաշխար մարդիկը վերցնել երկրի երեսէն, արքայութիւն ըլլալու կոչուած այս աշխարհի մէջէն (Մտ 13.41), եւ զանիկա արքայութեան փոխակերպել ու յանձնել անոնց՝ որոնք պատրաստուած են ու կը պատրաստուին Արքային ու անոր արքայութեան համար: Տէրը Դաւիթ մարգարէին բերանով կը յայտնէ, թէ երկրի երեսէն ամբարիշտները պիտի բնաջնջուին, «արդարները պիտի ժառանգեն երկիրը ու յաւիտեան անոր մէջ պիտի բնակին» (Սղ 37.28-29): Յայտնութեան գիրքին մէջ կը կարդանք, թէ հաւատացեալները «պիտի թագաւորեն երկրի վրայ» (Յյո 5.10): Իսկ Յիսուս կ'ըսէ թէ հեզերը երկիրը պիտի ժառանգեն (Մտ 5.5):

7) Հպանցիկ կերպով յիշենք նաեւ որ կարգ մը մեկնիչներ, անակնկալ ջրհեղեղի պատկերին մէջ կը տեսնեն մարդուն մահը՝ որ կրնայ անակնկալ կերպով տեղի ունենալ, եւ զինք Արդար Աս-

տուծոյ առջեւ կանգնեցնել: Արդարեւ, երկու բաներ մարդուն համար անակնկալ են եւ գողի նման կու գան, Տիրոջ երկրորդ գալուստը եւ մարդուն մահուան ժամը:

«Այն ատեն, երբ դաշտին մէջ երկու հոգի ըլլան՝ անոնցմէ մէկը պիտի առնուի եւ միւսը ձգուի, կամ եթէ երկու կին մէկ ջաղացքի մէջ ցորեն աղան՝ անոնցմէ մէկը պիտի առնուի եւ միւսը ձգուի» (Մտ 24.40-41):

1) Անոնք որոնք կը հաւատան յափշտակութեան եւ կ'ուսուցանեն թէ Մեծ Նեղութեան ժամանակ (Դանիէլի յիշած եօթը տարիներու երկրորդ կէսին) հաւատացեալները երկինք յափշտակուած պիտի ըլլան՝ աւետարաններէն այս երկու համարները կ'առնեն իբրեւ հիմ: Թէ հաւատացեալները երկրի վրայ պիտի ըլլան Մեծ Նեղութեան ժամանակ՝ վկայութիւնները շատ են: Յիշեմ լոկ չորսը.-

ա) «*Եթէ Աստուած այդ (Մեծ Նեղութեան) օրերուն թիւը նուազեցուցած չըլլար՝ ո՛չ մէկը պիտի փրկուէր: Բայց իր ընտրեալներուն համար Աստուած այդ օրերը պիտի նուազեցնէ*» (Մտ 24.22): Եթէ Աստուծոյ ընտրեալները արդէն իսկ երկինքի մէջ պիտի ըլլան Մեծ Նեղութեան ժամանակ՝ Աստուած ի՞նչ կարիքը ունի անոնց համար այդ օրերուն թիւը նուազեցնելու:

բ) Յովհաննէս առաքեալ կը խօսի ծովէն ելլող գազանի մը մասին, որ Նեոն է, եւ կ'ըսէ թէ անոր պիտի արտօնուի «*պատերազմիլ Աստուծոյ ընտրեալներուն դէմ եւ պարտութեան մատնել զանոնք ...: Ահա հո՛ւ է Աստուծոյ ընտրեալներուն համբերութիւնը եւ հաւատքը*» (Յյտ 13.7,10): Նեոն ի՞նչպէս պիտի պատերազմի Աստուծոյ ընտրեալներուն դէմ եթէ երբեք անոնք երկինք յափշտակուած պիտի ըլլան:

գ) Յովհաննէս առաքեալ խօսելէ ետք Նեոի երկրպագուներուն եւ անոնց կրելիք սարսափելի տանջանքներուն մասին՝ կ'ըսէ. «*Ահա հո՛ւ է համբերութիւնը Աստուծոյ ընտրեալներուն, որոնք կը պահեն Աստուծոյ պատուիրանները եւ Յիսուսի հանդէպ իրենց հաւատքը*» (Յյտ 14.12): Առաքեալը ինչո՞ւ համար պիտի խօսէր Աստուծոյ ընտրեալներուն ցուցաբերելիք համբերութեան, պատուիրանապահութեան եւ Յիսուսի հանդէպ իրենց հաւատքին մա-

սին, եթե երբեք անոնք երկինք յափշտակուած պիտի ըլլան Մեծ Նեղութեան ժամանակ:

դ) Կը հաստատուի թէ Սատանան կատաղօրէն պիտի պատերազմի կնոջ *«գաւակներուն դէմ, որոնք Աստուծոյ պատուիրանին կը հնազանդէին եւ Յիսուսի համար իրենց վկայութիւնը կու տային»* (Յտ 12.13-17): Հոս *«կինը կը ներկայացնէ ո՛չ միայն Սուրբ Կոյս Մարիամը, այլ նաեւ՝ եկեղեցին: Եւ հետեւաբար, "անոր միւս գաւակներուն դէմ" ըսելով կը հասկնանք եկեղեցւոյ բոլոր ճշմարիտ գաւակները»* (Զարեհ Արք. Ազնաւորեան): Սատանային այս պայքարը Աստուծոյ գաւակներուն դէմ պիտի տեսնէ երեքուկէս տարի (Յտ 12.14, 13.5), որ Դանիէլի 9.27-ին մէջ յիշած 7 տարիներուն երկրորդ կէտը պիտի ըլլայ: Ան ի՞նչպէս պիտի պատերազմի եկեղեցւոյ գաւակներուն դէմ եթէ երբեք անոնք երկինք յափշտակուած պիտի ըլլան:

2) Յիսուս դաշտին մէջ աշխատող երկու այր մարդոց օրինակը կու տայ, եւ կը բացայայտէ թէ *«անոնցմէ մէկը պիտի առնուի եւ միւսը ձգուի»* իր գալստեան ժամանակ: Կու տայ նաեւ օրինակը ջաղացքի մէջ ցորեն աղացող երկու կիներու, եւ դարձեալ, կը հաստատէ թէ իր գալստեան ժամանակ *«անոնցմէ մէկը պիտի առնուի եւ միւսը ձգուի»*: Երբ Տէրը կը խօսի մէկը առնելու եւ միւսը ձգելու մասին, խորքին մէջ, դատաստանի օրը մարդիկը երկու խումբի բաժնելու մասին է որ կը խօսի. նոյն այս ճշմարտութիւնը հաստատեց տարբեր-տարբեր ձեւերով եւ առիթներով. ուրկանին օրինակին մէջ ձուկերը երկու մասի կը բաժնէ՝ լաւ եւ անպէտ (Մտ 13.48-50): Վերջին դատաստանի պատկերին մէջ երկու խումբի կը բաժնէ մարդիկը՝ ոչխար եւ այծ (Մտ 25.32-33):

3) Ուշագրաւ է որ Յիսուս աշխատող ու չաշխատող, աղացող ու չաղացող մարդոց օրինակը չի տար, այլ կու տայ օրինակը աշխատող ու աղացող մարդոց միայն: Հակառակ այս իրողութեան, ան կ'ըսէ թէ *«անոնցմէ մէկը պիտի առնուի եւ միւսը ձգուի»*: Երբ երկուքն ալ աշխատող են՝ ինչո՞ւ համար *«անոնցմէ մէկը պիտի առնուի եւ միւսը ձգուի»*: Տէրը կ'ուզէ ցոյց տալ մեզի, թէ իր դաշտին մէջ ամէն աշխատող պիտի չփրկուի, եւ ո՛չ ալ իր ջաղացքին մէջ ցորեն աղացող ամէն անձ պիտի փրկուի: Տէրը պիտի քննէ իր դաշտին մէջ աշխատող մարդոց գործերը. եթէ այդ գործերը խար-

դախութեամբ, անհոգութեամբ ու դժգոհութեամբ կատարուած են՝ աշխատող մարդը պիտի չփրկուի, իսկ եթէ բժախնդրութեամբ ու մաքրութեամբ կատարուած են՝ ենթական պիտի փրկուի: Յիշեցէք որ որոմն ու ցորենը քով-քովի են՝ նոյն դաշտին մէջ, բայց անոնք պիտի բաժնուին իրարմէ (Մտ 13.28-30):

«Արթո՛ւն մնացէք, որովհետեւ չէք գիտեր թէ ձեր Տէրը ե՛րբ կու գայ» (Մտ 24.42):

Քիչ առաջ Յիսուս հաստատեց թէ ինք չի գիտեր իր գալստեան ժամը (Մտ 24.36), իսկ այստեղ չ'ըսէր՝ «չեմ գիտեր», կամ՝ «չենք գիտեր», այլ կ'ըսէ՝ «չէք գիտեր», բացայայտելով թէ ինք գիտէ իր գալստեան ժամը, բայց մարդիկ իրե՛նք են որ չեն գիտեր եւ չեն կրնար գիտնալ ասիկա, եւ ճիշդ անոր համար ալ կը պատուիրէ արթուն մնալ:

«Այս ալ գիտցէք, որ եթէ տանտէրը գիտնար՝ թէ գողը ո՛ր ժամուն պիտի գայ, արթուն կը մնար եւ թոյլ չէր տար որ գողը պատը քանդելով տունը մտնէ: Այս պատճառով, դուք ալ պատրաստ եղէք, որովհետեւ Մարդու Որդին ձեր չակնկալած ժամուն կրնայ գալ» (Մտ 24.43-44):

1) Եթէ մարդուն օգտակար ըլլար Տիրոջ գալստեան օրն ու ժամը գիտնալ՝ Տէրը անպայման կը յայտնէր ասիկա: Տիրոջ գալստեան օրը գիտնալը օգուտէն աւելի կրնայ վնաս բերել մեզի: Օրինակ, եթէ անձ մը գիտնայ որ Տիրոջ գալուստը 40 տարի ետք տեղի պիտի ունենայ, կրնայ 39 տարիներ անտարբեր ապրիլ եւ գալուստէն տարի մը առաջ միայն Տիրոջ գալուստին պատրաստուիլ: Այս ճշմարտութիւնը բացայայտելու համար է որ Տէրը կ'ըսէ, *«որ եթէ տանտէրը գիտնար՝ թէ գողը ո՛ր ժամուն պիտի գայ, արթուն կը մնար եւ թոյլ չէր տար որ գողը պատը քանդելով տունը մտնէ»*: Արդարեւ, *«եթէ տանտէրը գիտնար թէ ճիշդ ո՛ր ժամուն գողը պիտի գայ՝ միայն այդ ժամուն արթուն կը մնար եւ կը հսկէր, եւ թոյլ չէր տար որ գողը գալով վնաս հասցնէ իր տան, բայց քանի*

անոր գալուն ժամը չի գիտեր՝ ամբողջ գիշերը արթուն կը մնայ եւ կը հսկէ» (Յովհաննէս Երզնկացի):

2) Գողը չսպասուած մէկ ժամուն կու գայ եւ կը գողնայ ուրիշին իրաւունքը: Տէրը ինքզինք գողի կը նմանցնէ, պարզելու թէ իր գալուստը չսպասուած մէկ ժամուն տեղի պիտի ունենայ, եւ միաժամանակ՝ ցոյց տալու թէ ինչպէս գողը ուրիշին իրաւունքը կը գողնայ, այնպէս ալ ինք, աշխարհ պիտի գայ ու Սատանային ձեռքէն «պիտի գողնայ», այլ խօսքով՝ պիտի խլէ (մարդիկն ու աշխարհը) այն ինչ որ Սատանան իր սեփականութիւնը իբրեւ կը ճանչնայ:

3) Որոշ մեկնիչներ կ'ըսեն, որ տանտէրը մարդուն հոգին է, տունը՝ անոր մարմինը, իսկ գողը՝ Սատանան: Սատանան կը փորձէ մարդուն մարմինին «պատը քանդել», այլ խօսքով՝ անոր մարմինը ցանկութեանց գերին դարձնել, որպէսզի կարենայ անոր հոգին գողնալ: Ոեւէ մարմին որ մեղքին անձնատուր եղած է՝ Սատանային կողմէ քանդուած կը համարուի: Իսկ ոեւէ մարմին որ քանդուած է՝ այդ մարմինին տանտէրը, այսինքն՝ հոգին, Սատանային ձեռքին մէջ է:

«Ուրեմն, ո՞վ է հաւատարիմ եւ իմաստուն ծառան: Անիկա է, որ տէրը իր ծառաներուն վրայ վերակացու կը կարգէ, որպէսզի ճիշդ ատենին կերակուրի անոնց բաժինը տայ: Երանի՛ այն ծառային, որուն տէրը երբ կու գայ՝ զինք կը գտնէ իր պաշտօնը լաւապէս կատարած: Կ'ըսեմ ձեզի, որ տէրը այդ ծառան իր բոլոր ստացուածքներուն վրայ վերակացու պիտի կարգէ» (Մտ 24.45-47):

1) «Ուրեմն» բառը ցոյց կու տայ որ այս խօսքերը շարունակութիւնն են Յիսուսի նախորդ խօսքերուն: Ղուկաս աւելի յստակ ցոյց կու տայ թէ ինչու համար Տէրը այս առակը պատմեց: Երբ Տէրը իր խօսքը եզրափակեց կոչ ուղղելով զինք լսողներուն որ պատրաստ վիճակի մէջ ըլլան, որովհետեւ Մարդու Որդին կրնայ չակնկալուած ժամու մը գալ, Պետրոս առաքեալ անմիջապէս հարց տուաւ անոր ըսելով. «Տէ՛ր, այս օրինակը մեզի՞ համար ըսիր, թէ բոլորին» (Ղկ 12.41): Եւ Տէրը ի պատասխան իր հարցումին՝ տուեալ առակը պատմեց:

2) Որո՞նք են հոս յիշուած ծառաները: Եթէ նկատի առնենք որ Տէրը այս առակը պատմեց իբրեւ պատասխան Պետրոս առաքեալի հարցումին, յստակ կը դառնայ որ ծառաները առաջին հերթին առաքեալները իրենք են: Յիսուս կը յայտնէ իր աշակերտներուն թէ իրենք շուտով վերակացու պիտի նշանակուին «իւր ծառաներուն վրայ», այլ խօսքով՝ իր բոլոր հետեւորդներուն վրայ: Երկրորդ, ծառաները Քրիստոսի եկեղեցիին բոլոր սպասաւորներն են: Եւ երրորդ, ծառաները բոլոր հաւատացեալներն են:

3) Տէրը կը յայտնէ թէ իւր ծառան, այլ խօսքով՝ իւր անունով ծառայելու կանչուած մարդը պէտք է ըլլայ *«հաւատարիմ եւ իմաստուն»*: Արդարեւ, Տիրոջ այգիին մէջ աշխատող ոեւէ ծառայի մը գլխաւոր երկու յատկանիշները պէտք է ըլլան՝ հաւատարմութիւնը եւ իմաստութիւնը: Տէրը կ'ուզէ որ իւր ծառայութեան կանչուած մարդը հաւատարիմ ըլլայ, որպէսզի երբ դժուարութեանց հանդիպի՝ չլքէ իւր ծառայութեան դաշտը, ինչպէս Յուդա (Յհ 13.30) եւ Դեմաս լքեցին (Բ.Տմ 4.10): Հաւատարիմ մարդը ան է՝ որ հակառակ կեանքի նեղութեանց, հաստատ կը մնայ իւր հաւատքին ու Տիրոջ կողմէ իրեն վստահուած գործին մէջ: Հաւատարիմ ըլլալու կողքին, Տիրոջ ծառան պէտք է ըլլայ նաեւ իմաստուն: Իմաստութիւնը որուն մասին կը խօսի Քրիստոս, մարդկային կամ աշխարհի իմաստութիւնը չէ, այլ՝ Սուրբ Հոգիին կողմէ շնորհուած իմաստութիւնն է: Աստուածապարգեւ այս իմաստութեամբ է որ կրնանք մարդիկը համոզել եւ Քրիստոսի բերել: Երբ Սուրբ Հոգիին շնորհած իմաստութեամբ խօսինք՝ մեր խօսքը կը դառնայ զօրեղ, ազդու, այլակերպիչ եւ համոզիչ: Երբ Սուրբ Հոգիէն ներշնչուած խօսինք՝ ոչ ոք պիտի կարենայ դէմ դնել մեր խօսքերուն, ինչպէս չկրցան դէմ դնել սուրբ Ստեփանոսի խօսքերուն (Գրծ 6.10):

4) *«Որպէսզի ճիշդ ատենին կերակուրի անոնց բաժինը տայ»*: Առաքեալները կոչումը ունէին փրկութեան կերակուրը տալու կորսուած հոգիներուն: Անոնք կոչումը ունէին Յիսուսի սիրով սնուցանելու, աճեցնելու եւ կշտացնելու բոլոր ծարաւ սիրտերը: Նոյն կոչումը ունին Քրիստոսի եկեղեցիին բոլոր սպասաւորները, եւ իրենք զիրենք Քրիստոսի ծառայ նկատող բոլոր հաւատացեալները:

5) Յիսուս «երանի» կու տայ իր այն ծառաներուն, որոնց պիտի գտնէ իրենց պաշտօնը լաւապէս կատարած իր գալստեան ժամանակ, եւ կը խոստանայ անոնց *«իր բոլոր ստացուածքներուն վրայ վերակացու կարգել»* զիրենք: Այս հաստատումով, Յիսուս մէկ կողմէ ցոյց կու տայ թէ երբ յայտնուի հաշիւ պիտի պահանջէ իր ծառայութեան կանչուածներէն, իսկ միւս կողմէ՝ կը պարզէ թէ մեծ վարձատրութիւն կը սպասէ հաւատարմութեամբ եւ իմաստութեամբ իրեն ծառայողներուն:

«Սակայն երբ ծառան չար ըլլայ եւ ինքնիրեն խորհի՝ ըսելով. *"Տէրս կ'ուշանայ գալու"*, եւ սկսի իր ծառայակիցները ծեծել, զինովներու հետ ուտել ու խմել, յանկարծ իր չակնկալած ատենին եւ չսպասած ժամուն տէրը պիտի գայ, եւ այն ատեն զայն խստութեամբ պիտի պատժէ, կեղծաւորներուն կարգին դասելով: Հոն պիտի լայ եւ ակռաները կրճտէ» (Յհ 24.48-51):

1) Այս հատուածով Քրիստոս կը սորվեցնէ մեզի, որ Աստուծոյ կողմէ մեզի տրուած գործին կամ առաքելութեան նկատմամբ անհաւատարիմ ու անտարբեր ըլլալը՝ մեզ խիստ պատիժի ենթակայ պիտի դարձնէ:

2) Ծառան կը մտածէ թէ իր տէրը կրնայ ուշանալ գալու. այս մտածումը զինք կ'առաջնորդէ ապրելու անօրէն կեանք մը: Այսօր որո՞նք են անօրէն կեանք ապրողները, եթէ ոչ անոնք՝ որոնք կը խորհին թէ Քրիստոսի երկրորդ գալուստը պիտի ուշանայ կամ կրնայ ուշանալ:

3) Ծառան եթէ գիտնար որ նոյն գիշերը կամ յաջորդ օրը իր տէրը պիտի դառնար իր ձեռքին տակ գտնուող ծառաներուն հետ այդպէս պիտի վարուէ՞ր, ինքզինք զինովութեան եւ անառակութեան պիտի յանձնէ՞ր: Վստահաբար ո՛չ: Իսկ այսօր, եթէ մարդիկ գիտնան որ վաղը կամ երկու օր ետք տեղի պիտի ունենայ Տիրոջ գալուստը՝ ի՞նչպիսի կեանք մը պիտի ապրին: Պիտի շարունակեն իրենց կոիւնները, թէ՛ շուտով իրարու հետ հաշտուելու պիտի աշխատին: Բայց եկէք չմտածենք թէ Տէրը կրնայ հազար տարի ետք գալ, այլ՝ մտածենք թէ մենք քանի՞ տարի ետք պիտի մեռնինք եւ

Տիրոջ առջեւ պիտի տարուինք: Տիրոջ գալը մեր մօտ կրնայ «ուշանալ», բայց մեր տարուիլը իր մօտ վստահաբար պիտի չուշանայ:

4) Հոս յիշուած ծառայակիցները որոնք ծառային կողմէ ծեծի կ'ենթարկուին՝ կը ներկայացնեն հաւատացեալները: «Ծառայակից» բառը ցոյց կու տայ թէ հօտ եւ հովիւ՝ բոլորն ալ ծառայակիցներ են, որովհետեւ մէկ եւ նոյն Տիրոջ ծառայութեան կանչուած են: Ի՞նչպէս պէտք է հասկնալ ծառայակիցներուն (հաւատացեալներուն) ծեծուիլը ծառային (հովիւին) կողմէ. երբ հովիւ մը հոգեւոր սնունդ չի ջամբեր իր խնամքին յանձնուած հաւատացեալներուն, եւ մաւաւանդ, երբ իր կեանքով վատ օրինակ կ'ըլլայ անոնց՝ ծեծած կ'ըլլայ զանոնք: Երբ հովիւը կը մտածէ իր անբան ոչխարը կթելու մասին միայն, բայց անոր կեր տալու մասին չի մտածեր երբեք, ասիկա զայն ծեծել չի՞ նշանակեր: Քրիստոսի եկեղեցիին հովիւներէն շատերը այս անգութ հովիւին պատկերը չեն կրեր այսօր: Երբ հովիւ մը իր հօտը արածելու փոխարէն ինքզինք կ'արածէ՝ իր հօտը ծեծող չի՞ համարուիր (Եզ 34.2): Երբ հովիւ մը չուժովներ տկարը, չի բժշկեր հիւանդը, չի փաթթեր կոտրածը, դարձի չի բերեր մոլորածը, եւ չի փնտռեր կորսուածը՝ իր հօտը ծեծող չի՞ համարուիր (Եզ 34.4):

5) «Ծեծել»ը՝ Աստուծոյ կամքին ընդդիմանալ ու հակառակիլ կը նշանակէ: «Ծեծել»ը նաեւ մարդուն անգութ վերաբերմունքն է իր նման մարդուն նկատմամբ: Տէրը կը յայտնէ թէ ինք անգութ պիտի ըլլայ բոլոր անոնց նկատմամբ՝ որոնք անգութ եղած են իրենց նմաններուն նկատմամբ: Արդարեւ, Ողորմածը անողորմ պիտի ըլլայ անողորմներուն հանդէպ, եւ խիստ՝ խստասիրտ մարդոց հանդէպ:

6) Գինովներուն հետ ուտելն ու խմելը՝ աշխարհին կապուած մարդու մը պատկերն է որ կը ներկայացնէ մեզի: Հոս յիշուած գինովները՝ մեղքով գինովցածներն են: Անոնք որոնք հաւատարմութեամբ չեն ծառայեր Տիրոջ՝ կը դառնան սեղանակից նման գինովներու, եւ կ'որդեգրեն անոնց կենցաղակերպը: Մեղքը կը գինովցնէ մարդը եւ թոյլ չի տար անոր որ կարենայ զանազանել սխալ ճամբան ճիշդ ճամբայէն, եւ դէպի մահ տանող ճամբան՝ դէպի կեանք տանող ճամբայէն:

7) Յիսուս կ'ըսէ թէ չար ծառային տէրը *«իր չակնկալած ատենին եւ չսպասած ժամուն ... պիտի գայ»*: «Չակնկալած» եւ «չսպա-

սած»: Այս բառերուն նպատակը միայն այն չէ որ պարզապէս մեզի ցոյց տրուի, թէ Տիրոջ գալուստը մարդոց չակնկալած ու չսպասած մէկ ժամուն տեղի պիտի ունենայ, այլ այն որ մեզի ցոյց տրուի թէ Տիրոջ գալուստը անակնկալի՝ պիտի բերէ չարագործ մարդիկը: Արդարեւ, Տէրը կ'ուզէ ցոյց տալ մեզի, թէ չար ու չարագործ ծառաները անակնկալի պիտի գան իր գալստեան ժամանակ, որովհետեւ իրենք զիրենք ամբողջապէս մերկ ու դիմակագերծուած պիտի գտնեն:

8) *«Զայն խստութեամբ պիտի պատժէ»:* Բոլոր անգիղջ մեղաւորները խստութեամբ պիտի պատժուին, բայց մանաւանդ անոնք՝ որոնք կոչուած են Տիրոջ բանաւոր հօտին հոգ տանելու եւ չեն տանիր: Այս բառերը պէտք է զգաստութեան հրաւիրեն այն մարդիկը, որոնք իրենց յոյսը դրած են Աստուծոյ քաղցրութեան ու բարութեան վրայ, Աստուծոյ գթառատութեան ու ողորմութեան վրայ, եւ կը շարունակեն իրենց մեղսալից կեանքը ապրիլ, այն յոյսով որ «մեղայ մը պիտի ըսեն» եւ Աստուծոյ ողորմութեան ու գթութեան արժանանան: Աստուած ողորմած է, այո՛, բայց ողորմած է միայն այն մարդոց հանդէպ, որոնք իր ողորմութեան ապաւինելով՝ դարձի կու գան եւ իրենց կեանքի ընթացքը կը փոխեն. բայց Աստուած երբեք ողորմած չէ այն մարդոց հանդէպ որոնք իրենց յոյսը իր ողորմութեան վրայ կը դնեն եւ իրենց մեղսալից կեանքը կը շարունակեն:

9) *«Կեղծաւորներուն կարգին դասելով»:* Յիսուս ծառան կը կոչէ «չար» եւ «կեղծաւոր»: Այս երկու բառերով Տէրը կը բացայայտէ, թէ չար է այն անձը որ բարիք գործելու կոչուած է, բայց ինք չարիք կը գործէ. եւ կեղծաւոր է այն անձը որ հաւատարիմ եւ իմաստուն ծառայ կը ձեւանայ, բայց խորքին մէջ անհաւատարիմ ու անմիտ ծառայ մըն է: Այսօր որքա՛ն կեղծաւոր հովիւներ կան, որոնք բարեպաշտ կը ձեւանան բայց իսկութեան մէջ ամբարիշտ են:

10) *«Հոն պիտի լայ եւ ակռաները կրճտէ»:* Պիտի լայ՝ այն հովիւը որ իր «ոչխարներուն» արցունքները չսրբեց: Գեհենի կրակին ու իր խղճի նետահարումներուն պատճառով իր ակռաները պիտի կրճտէ՝ այն հովիւը որուն անտարբերութեան պատճառով իր «ոչխարները» *«դաշտի բոլոր գազաններուն (սիսալ ուսուցումներ ուսուցանողներուն, եւ չար ոգիներուն) կերակուր եղան»* (Եզ 34.5):

«Այն ատեն երկինքի թագաւորութիւնը պիտի նմանի հետեւեալին.- Տասը կոյսեր կային, որոնք իրենց լապտերները առած՝ դիմաւորելու ելան փեսան: Անոնցմէ հինգը յիմար էին, իսկ միւս հինգը՝ իմաստուն: Յիմարները առին իրենց լապտերները, բայց իրենց հետ պահեստի ձեռք չառին, մինչդէռ իմաստունները իրենց լապտերներուն հետ սրուակով ձեռք առին» (Մտ 25.1-4):

Մատթեոսի 25-րդ գլուխը կ'ընդգրկէ երեք առակներ, որոնք կը խօսին Տիրոջ երկրորդ գալուստին մասին: Առաջին առակին մէջ Յիսուս կը ներկայանայ իբրեւ Փեսայ (Մտ 25.6), երկրորդին մէջ իբրեւ Տէր կամ Կալուածատէր (Մտ 25.14,20,22,24), իսկ երրորդին մէջ իբրեւ Թագաւոր (Մտ 25.31): Երեք առակներուն մէջ ալ Քրիստոս մարդիկը կը բաժնէ երկու խումբի եւ կը ներկայանայ իբրեւ հատուցանող Դատաւոր. *«Տէրը հատուցանող Աստուած ըլլալուն՝ անշուշտ հատուցում պիտի ընէ»* (Եր 51.56):

Թիւ 3-ի եւ 7-ի նման՝ թիւ 10-ն ալ եբրայական մտածողութեան մէջ խորհրդանշէ ամբողջութեան: Այս առումով, տասը կոյսերը կը պատկերացնեն ամբողջ մարդկութիւնը, եւ հետեւաբար, Տէրը կ'ուզէ ցոյց տալ մեզի թէ իր փրկութեան հրաւերը ուղղուած է համայն մարդկութեան: Ան իր արինը թափեց բոլորի՛ն փրկութեան համար: Փաստօրէն, բոլոր կոյսերուն ձեռքին մէջ լապտերներ կը տեսնենք: Լապտերները կոյսերուն տրուած հոգիի փրկութիւնն է: Տէրը այդ փրկութիւնը բոլորի՛ն շնորհեց: Լապտերը այն փոքր ամանն է որուն մէջ ձեռք կը լեցուի եւ որուն մէջ պատրոյգ կը դրուի ու կը վառի որպէսզի լոյս տայ: Տէրը իր խաչելութեամբ բոլորի՛ն լապտեր յանձնեց, բոլորի՛ն լոյս յանձնեց, այլ խօսքով՝ բոլորին հոգիները մեղքի խաւարէն ազատագրելով լուսաւորեց ու փրկեց, եւ զիրենք հրաւիրեց որ դիմաւորելու ելլեն Փեսան: Ապացոյցը որ Տէրը իր փրկութիւնը բոլորին շնորհեց՝ ոչ միայն բոլորին լապտեր (հոգիի փրկութիւն) տալն է, այլ տասը անձերուն «կոյս» կոչուիլն է նաեւ: Բոլորը կոյս կը կոչուին: «Կոյս» կը նշանակէ՝ մաքուր, Քրիստոսի հետեւորդ (Յտ 14.4). Տէրը իր արինով բոլորը

մաքրեց, եւ բոլորը իր հետեւորդութեան հրաւիրեց. բոլորի՛ն լապտեր տուաւ, այլ խօսքով՝ հոգիի, սրտի եւ մտքի լոյս ու մաքրութիւն, բայց բոլորը չէ որ իր խաչով տրուած այդ լապտերները՝ հոգիի փրկութեան լոյսը՝ վառ պահեցին: Անոնք որոնք ընդունեցին հոգիի փրկութեան լապտերը եւ զանիկա վառ պահեցին՝ կը կոչուին իմաստուն, իսկ անոնք որոնք ընդունեցին հոգիի փրկութեան լապտերը եւ սակայն զանիկա վառ չպահեցին՝ կը կոչուին յիմար: Իմաստունները ինչպէս կրցան իրենց հոգիի փրկութեան լապտերները վառ պահել. անոնք *«իրենց լապտերներուն հետ սրուակով ձեթ առին»*: Իսկ ինչո՞ւ համար յիմարները չկրցան իրենց հոգիի փրկութեան լապտերները վառ պահել. որովհետեւ անոնք թելալտ *«առին իրենց լապտերները, բայց իրենց հետ պահեստի ձեթ չառին»*: Եթէ լապտերը Տիրոջ կողմէ շնորհուած հոգիի փրկութիւնն է, ապա ձեթը՝ այդ փրկութիւնը մեր սրտին մէջ վառ պահելն է, մեր կեանքին մէջ թարգմանելն է: Յիսուսի տուած լապտերը (փրկութիւնը) ձրի է, բայց այդ լապտերը վառ պահելը ձրի չէ. զանիկա վառ պահելու համար ձե՛թ պէտք է, այլ խօսքով՝ գործ, կեանք, նուիրում: Ինչպէս *«հաւատքը առանց գործերու մեռած է»* (Յկ 2.17,20,26), այնպէս ալ, փրկութեան լապտերը՝ առանց ձեթի: Ո՛չ որ կրնայ յայտարարել թէ ինք ընդունած է Յիսուսի ձեռքէն իր լապտերը (հոգիի փրկութիւնը), եթէ իր գործով ու կեանքով չապացուցէ ասիկա:

«Եւ երբ փեսան ուշացաւ գալու բոլորն ալ թմրեցան ու քնացան» (Մտ 25.5):

1) Տիրոջ այս հաստատումը յստակօրէն ցոյց կու տայ թէ իր երկրորդ գալուստը կրնայ ուշանալ: Խորքին մէջ ասիկա պատասխան մըն էր առաքեալներուն, որոնք կը խորհէին թէ Տիրոջ գալուստը իրենց իսկ ժամանակ տեղի պիտի ունենար (Գրծ 1.6): Տէրը այս առակին պատումով ուզեց որ անոնք այս մտածումը հեռացնէին իրենց մտքէն:

2) Թմրիլն ու քնանալը՝ հաւատքի նոյն ջերմութեան ու խանդավառութեան մէջ չմնալն է: Հետաքրքրական է որ տասը կոյսերը բոլորն ալ կը թմրին ու կը քնանան, բայց միայն հինգ յիմար

կոյսերուն ձեթն է որ կը սպառի: Իմաստուն կոյսերը թէեւ կը թմրին բայց իրենց ձեթը չ'ըսպառիր. ի՞նչ ցոյց կու տայ այս իրողութիւնը. իմաստունները արդար մարդիկն են. արդար մարդիկը իրենք ալ կրնան թմրիլ ու քնանալ, այլ խօսքով՝ փորձութեանց ժամանակ տկարացումներ արձանագրել, բայց իրենց հաւատքն ու փրկութիւնը բնաւ չեն կորսնցներ. *«Արդարը թէեւ եօթը անգամ ալ իյնայ՝ պիտի կանգնի»* (Առ 24.16):

«Կէս գիշերին կանչ մը լսուեցաւ. *"Ահա փեսան կու գայ, գայն դիմաւորելու ելէք"*» (Մտ 25.6):

1) «Կէս գիշերին» բառերով Տէրը ըսել չ'ուզեր թէ իր գալուստը գիշերով պիտի ըլլայ: Ան պարզապէս կ'ուզէ ցոյց տալ թէ իր գալուստը մեր չսպասած ժամուն պիտի ըլլայ: Ինչպէս ոեւէ մէկը կէս գիշերին հիւր չ'ըսպասեր, Տիրոջ գալուստն ալ անսպասելի մէկ ժամուն պիտի ըլլայ:

2) «Կէս գիշերին» բառերը նաեւ կը յուշեն մեզի, որ հաւատացեալ մարդը պէտք է անքուն հսկէ իր հոգիի փրկութեան համար, այլ խօսքով՝ հոգեպէս արթուն ըլլայ:

«Կոյսերը արթնցան եւ սկսան իրենց լապտերները կարգի դնել: Յիմար կոյսերը իմաստուններուն ըսին. *"Ձեր ձեթէն քիչ մը մեզի տուէք, որովհետեւ մեր լապտերները ահա կը մարին"*: Իմաստուն կոյսերը պատասխանեցին. *"Ո՛չ, որովհետեւ կրնայ ըլլալ որ մեզի եւ ձեզի չքաւէ. աւելի լաւ կ'ըլլայ որ երթաք խանութպաններուն եւ ձեզի համար ձեթ գնէք"*: Երբ անոնք ձեթ գնելու գացին, փեսան եկաւ, եւ պատրաստ եղողները փեսային հետ հարսանիքի մտան, եւ դուռը գոցուեցաւ» (Մտ 25.7-10):

1) Երբ կոչը լսուեցաւ թէ ահա փեսան կու գայ՝ բոլոր *«կոյսերը արթնցան եւ սկսան իրենց լապտերները կարգի դնել»*: Յիմար կոյսերը տեսնելով որ իրենց լապտերները մարելու վրայ են՝ քիչ մը ձեթ ուզեցին իմաստուն կոյսերէն, որոնք մերժեցին տալ, եւ փոխարէնը՝ անոնց պատուիրեցին որ խանութպաններուն երթան եւ ձեթ գնեն: Կրնայի՞ն սակայն երթալ եւ կէս գիշերին բաց խանութներ

գտնել. ինչպես այսօր, նոյնպես ալ անցեալին խանութներ կէս գիշերին գոց կ'ըլլային: Բայց տուեալ մը կար որ կը դիրացնէր խնդիրը: Անցեալին խանութ եւ տուն կողք-կողքի կ'ըլլային, եւ եթէ խանութպանը ծանօթ ըլլար կարիքի մէջ եղող անձին՝ բարեկամութեան սիրոյն կրնար ելլել եւ ձեռք տալ անոր: Բայց կը տեսնենք որ ուշացած կոյսերը չեն յաջողիր իրենց համար ձեռք ապահովել: Եւ այն պահուն որ անոնք գացեր էին ձեռք գնելու, փեսան յանկարծ եկաւ, հարսնարան մտան ինք եւ պատրաստ եղողները, եւ դուռը փակուեցաւ:

2) Խանութպանները Աստուծոյ խօսքի մատակարարներն են, Քրիստոսի եկեղեցիին հովիւներն են, որոնք կոչումն ու պարտականութիւնը ունին փրկութեան ձեռքն ու Քրիստոսի հաւատքին ձեռքը բաշխելու ժողովուրդին: Եթէ ասիկա մեր մտքին մէջ ունենանք, պարզ կը դառնայ թէ ինչու համար իմաստուն կոյսերը չկրցան յիմար կոյսերուն իրենց ձեռքն (փրկութենէն ու հաւատքէն) տալ: Փրկութիւնն ու հաւատքը անձնական բաներ են. չենք կրնար զանոնք ուրիշին հետ բաժնել. մենք կրնանք վկայել ու պատմել մեր փրկութեան ու հաւատքին մասին, բայց չենք կրնար մեր փրկութիւնն ու հաւատքը ուրիշին տալ. ամէն ոք իր փրկութիւնը ինք անձնապէս պէտք է առնէ, եւ զանիկա պէտք է առնէ Քրիստոսի՝ ձեռքէն:

3) *«Պատրաստ եղողները փեսային հետ հարսանիքի մտան»:* Երկինքի արքայութիւնը պատրաստուած է անոնց համար՝ որոնք պատրաստուած են իրեն համար: Յիսուսի փրկութեան լապտերը եւ այդ լապտերը վառ պահող ձեռքը իր սրտին մէջ չառած մարդը անպատրաստ կը համարուի, եւ չի կրնար երկինքի հարսնետունը մտնել:

4) Ըսինք թէ խանութպանները Քրիստոսի եկեղեցիին հովիւներն են: Այս առումով, Քրիստոսի եկեղեցին «խանութ» մըն է, իսկ խանութպանները՝ եկեղեցականները: Ինչպէս ոեւէ խանութ լեցուն կ'ըլլայ յաճախորդներուն կարիքները գոհացնող կերակուրներով ու ապրանքներով, այնպէս ալ, Քրիստոսի եկեղեցին պէտք է միշտ պատրաստ ըլլայ անհրաժեշտ հոգեւոր սնունդը ջամբելու իր հաւատացեալներուն: Եկեղեցին առեւտուր ընող խանութի պէտք չէ նմանի: Եկեղեցոյ կեանքին մէջ միայն «առ»ը գոյութիւն պէտք է

ունենայ, առանց «տուր»ի: Երբ «տուր»ը մուտք գործել եկեղեցի՝ կը վերածուի առեւտրական խանութի, արժանի Քրիստոսի խարազանին:

5) Քրիստոսի ամէն մէկ հետեւորդ նաեւ ինքզինք պէտք է խանութայան մը իբրեւ ըմբռնէ: Այո՛, իւրաքանչիւր հաւատացեալի սիրտը պէտք է ըլլայ Քրիստոսի սիրով ու հաւատքով լեցուն խանութի մը նման. ով որ մօտենայ այդ խանութին՝ Քրիստոսի սիրոյն ու հաւատքին ճառագայթումը պէտք է տեսնէ ու վայելէ:

«Քիչ ետք եկան միւս կոյսերը եւ ըսին. *"Տէ՛ր, Տէ՛ր, դուռը բաց մեզի"*: Փեսան պատասխանեց. *"Բսկապէս որ չեմ ճանչնար ձեզ"*: Ապա Յիսուս եզրակացուց. *"Ուրեմն՝ արթո՛ւն մնացէք, որովհետեւ չէք գիտեր Մարդու Որդիին գալուն ո՛չ օրը եւ ո՛չ ալ ժամը"*» (Մտ 25.11-13):

1) Հինգ յիմար կոյսերը վերադարձան առանց ձեռքի եւ աղաչեցին որ փեսան բանայ իրենց հարսնետան դուռը, բայց փեսան չբացաւ: Ասիկա պէտք է մեզի յիշեցնէ, թէ դժոխք նետուող մարդոց աղաչանքը, լացն ու կոծը, ողբն ու աղաղակը՝ անլսելի ու ապարդիւն պիտի մնան:

2) «*Բսկապէս որ չեմ ճանչնար ձեզ*»: Փեսան կ'ուրանայ իրեն դիմողները: Ահռելի բան է երբ Արարիչը ուրանայ թէ կը ճանչնայ իր արարածը: Հաւատացեալին Քրիստոսաճանաչողութիւնը տեսական պէտք չէ ըլլայ, այլ՝ սրտի՝ ճանաչողութիւն: Եթէ քեզի հարցնեմ. «Կը ճանչնա՞ս երկրիդ նախագահը». «այո՛», պիտի պատասխանես. իսկ եթէ նախագահին հարցնեմ եթէ երբեք քեզ կը ճանչնայ՝ ի՞նչ պիտի պատասխանէ կը խորհիս. «ո՛չ» պիտի ըսէ վստահաբար: Միակողմանի ճանաչողութիւնը՝ ճանաչողութիւն չէ: Ճշմարիտ ճանաչողութիւնը՝ փոխադարձ ճանաչողութիւնն է: Յիսուս փոխադարձ ճանաչողութեան մասին կը խօսի, երբ կ'ըսէ թէ ինք կը ճանչնայ իր ոչխարները, եւ իր ոչխարներն ալ զի՛նք կը ճանչնան (Յհ 10.3-4):

3) Տէրը առակը կ'աւարտէ պատուիրելով որ արթուն մնանք, որովհետեւ չենք գիտեր իր գալուն ո՛չ օրը եւ ո՛չ ալ ժամը: Խօսքը անշուշտ հոգեւորապէս արթուն մնալու մասին է: Մեղքը կը

թմրեցնէ հոգին ու կը քնացնէ զանիկա: Հոգին երբ արթննայ՝ դէմ կը դնէ մեղքին: Իսկ դէմ դնելու համար թմրեցնող ու քնացնող մեղքին պէտք է արթուն մնալ, այլ խօսքով՝ պէտք է աղօթքով մնայուն հսկում կատարել: Չաղօթող անձը՝ քնացած հոգի կ'ունենայ:

«Երկինքի արքայութիւնը պիտի նմանի հետեւեալին. Մարդ մը կար, որ երբ ուրիշ երկիր պիտի երթար, կանչեց իր ծառաները եւ անոնց յանձնեց իր ստացուածքը, որ շահարկէն: Եւ համաձայն անոնց կարողութիւններուն, մէկուն տուաւ հինգ հարիւր ոսկի դրամ, միւսին՝ երկու հարիւր եւ ուրիշի մը՝ հարիւր: Եւ ապա ճամբորդեց: Ծառաներէն ան որ հինգ հարիւր ոսկի դրամ ստացած էր, անմիջապէս գնաց, շահարկութեան դրաւ եւ հինգ հարիւր եւս շահեցաւ: Նոյն ձեւով, ան որ երկու հարիւր ոսկի դրամ ստացած էր, երկու հարիւր ալ շահեցաւ: Բայց ան որ հարիւր ոսկի դրամ ստացած էր, գնաց հողը փորեց եւ իր տիրոջ դրամը հոն պահեց» (Մտ 25.14-18):

1) Իր ստացուածքը իր ծառաներուն բաժնող մարդը Քրիստոս ինքն է: Ծառաները առաքեալներն են, որոնք Տիրոջ կողմէ կոչում ստացան ծառայելու իր եկեղեցիին. ծառաները նաեւ Քրիստոսի եկեղեցիին հետագայ բոլոր առաջնորդներն ու հովիւներն են. վերջապէս, իւրաքանչիւր հաւատացեալ ծառայ կը համարուի:

2) Ի՞նչ են «ստացուածքները» զորս Յիսուս յանձնեց իր ծառաներուն՝ առաքեալներուն, առաջնորդներուն, հովիւներուն ու հաւատացեալներուն: Անոնք «իր պարգեւներն ու շնորհքներն են» (Մխիթար Վրդ. Սեբաստացի): Տէրը *«մեզմէ իւրաքանչիւրին շնորհք մը տուած է»* (Եփ 4.7: Ա.Կր 7.7): *«Աստուծոյ շնորհքը իւրաքանչիւրին տարբեր պարգեւ մը տուած է»* (Հռ 12.6): Պօղոս առաքեալ կը վկայէ թէ Քրիստոս ինքն է որ *«պարգեւներ բաշխեց մարդոց, որպէսզի ոմանք առաքեալ ըլլան, ոմանք՝ մարգարէ, ոմանք՝ աւետարանիչ, ոմանք՝ հովիւ եւ ուսուցանող»* (Եփ 4.11): Առաքեալը կը վկայէ թէ *«Մուրք Հոգին ամէն մէկուն մէջ կը յայտնուի տարբեր ձեւով մը, հասարակաց օգուտին համար»* (Ա.Կր 12.7), եւ խօսքը շարունակելով՝ կ'ըսէ. *«Մուրք Հոգին մէկուն կարողութիւն կու տայ իմաստութեամբ յորդորելու, միւսին՝ նոյն Հոգին կարողութիւն կու*

տայ հոգեւոր գիտութեան հասնելու եւ ուսուցանելու: Նոյն Հոգին երրորդի մը հաւատք կու տայ, ուրիշի մը՝ բժշկելու զօրութիւն. ուրիշի մը՝ հրաշագործութեան կարողութիւնը կու տայ, ուրիշի մը՝ մարգարեական պատգամախօսութիւն, ուրիշ մէկուն՝ Հոգիէն տրուած պարգեւները ճանչնալու կարողութիւն, ուրիշի մը՝ անծանօթ լեզուներ խօսելու շնորհք, իսկ ուրիշի մը՝ այդ լեզուներով խօսուածը մեկնաբանելու կարողութիւն» (Ա.Կր 12.8-10): Առաքեալը հատուածը կ'աւարտէ անգամ մը եւս յիշեցնելով թէ Սուրբ Հոգին «*հիւրաքանչիւրին յատուկ շնորհք մը*» կու տայ (Ա.Կր 12.11): Յիշեալ պարգեւները յատուկ չեն միայն եկեղեցւոյ հովիւներուն, այլ՝ բոլոր հաւատացեալներուն: Տակաւին, առաքեալը դիտել կու տայ որ մէկը կրնայ անտեսուածներուն ծառայելու շնորհքը ունենալ, ուրիշ մը՝ յուսահատը յորդորելու ու զօտեպնդելու շնորհքը, ուրիշ մը՝ վերակացու ըլլալու շնորհքը, ուրիշ մը՝ իր ունեցածէն ուրիշին բաժին հանելու շնորհքը (Հո 12.6-8: Տե՛ս նաեւ՝ Ա.Պտ 4.9-11): Բայց միայն ասոնք չեն Տիրոջ կողմէ իր հետեւորդներուն յանձնուած «ստացուածքները»: Իր հետեւորդներուն յանձնուած իր «ստացուածքներն» են՝ իր փրկութեան Աւետարանն ու այդ Աւետարանին բերած ուրախութիւնը, իր սէրն ու սիրոյն անկեղծութիւնը, իր խօսքերն ու խօսքերուն քաղցրութիւնը, իր բարութիւնն ու զթառատութիւնը, իր փառքն ու փառքին մեծութիւնը, իր խաչն ու խաչին զօրութիւնը, իր արիւնն ու արեան քաւչարար զօրութիւնը: Այս բոլորը ան յանձնեց իր հետեւորդներուն եւ պատուիրեց որ «շահարկէն զանոնք», այլ խօսքով՝ անոնց միջոցաւ մարդիկ որսան երկինքի արքայութեան համար, «եւ ապա ճամբորդեց», այսինքն՝ երկինք մեկնեցաւ, համբարձաւ:

3) «*Համաձայն անոնց կարողութիւններուն, մէկուն տուաւ հինգ հարիւր ոսկի դրամ, միւսին՝ երկու հարիւր եւ ուրիշի մը՝ հարիւր*»: Քրիստոս մեր կարողութենէն աւելի մեծ բաներ ո՛չ կը յանձնէ մեզի եւ ո՛չ ալ կը պահանջէ մեզմէ: Ան իր հետեւորդներուն կարողութիւնները նկատի առնելով կը կատարէ իր պարգեւներուն բաշխումը: Երբ կ'ըսենք թէ ան իր հետեւորդներուն կարողութիւնները նկատի կ'առնէ եւ ըստ այնմ իր պարգեւներուն բաշխումը կը կատարէ՝ պէտք չէ մոռնանք որ այդ կարողութիւնները տուողն ալ ինքն է: Եթէ այդ կարողութիւնները տուողը ինք չըլլայ՝ ո՛չ պարգեւ

ստացողը պիտի կարենայ իր պարգևը գործածել, եւ ո՛չ ալ Տէրը իրաւունք պիտի ունենայ աշխարհ վերադարձին հաշիւ պահանջելու մեզմէ:

4) Եթէ առաջին ծառան կարողութիւնը չունենար «հինգ հարիւր ոսկի դրամ»ը շահարկութեան դնելու եւ անոր կողքին «հինգ հարիւր ոսկի դրամ» եւս շահելու՝ իր տէրը այդ գումարը պիտի չյանձնէր իրեն: Նոյնն է պարագան անոր որ ստացաւ «երկու հարիւր ոսկի դրամ»: Եթէ հաւատացեալ մը «հինգ հարիւր ոսկի դրամ» շահելու, այլ խօսքով՝ հինգ հարիւր մարդիկ Քրիստոսի բերելու շնորհքը ունի՝ պէտք է հի՛նգ հարիւր մարդիկ Քրիստոսի բերէ եւ ոչ թէ չորս հարիւր մարդիկ: Եթէ ուրիշ մը իր ստացած «երկու հարիւր ոսկիին» փոխարէն երկու հարիւր մարդոց կրնայ օգնել՝ պէտք է երկու ւ հարիւր մարդոց օգնէ եւ ոչ թէ հարիւր մարդոց: Տէրը մէկու մը հարիւր պտուղ բերելու շնորհքը կու տայ, ուրիշի մը՝ վաթսուն պտուղ բերելու շնորհքը, եւ ուրիշի մը՝ երեսուն պտուղ (Մտ 13.8):

5) *«Ան որ հարիւր ոսկի դրամ ստացած էր, գնաց հողը փորեց եւ իր տիրոջ դրամը հոն պահեց»:* Ո՛չ թէ չկրցաւ շահարկութեան դնել իր ստացած դրամը, այլ չուզեց դնել: Անկարողութեան հարց չէր, այլ՝ չկամութեան հարց: Որո՞նք են հողը փորող եւ Աստուծոյ կողմէ իրենց տրուածը հողին մէջ պահող «հաւատացեալները»: Անոնք եսակեղրոն եւ ինքնանպատակ կեանք ապրողներն են. անոնք Աստուծոյ տուած բարիքները առանձին վայելող եւ անոնցմէ ուրիշին բաժին չհանող մարդիկն են:

«Բաւական ժամանակ ետք, այդ ծառաներուն տէրը եկաւ եւ անոնցմէ հաշիւ պահանջեց: Ան որ հինգ հարիւր ոսկի դրամ ստացած էր, հինգ հարիւր եւս բերաւ եւ ըսաւ. *"Տէ՛ր, ինձի հինգ հարիւր ոսկի դրամ տուիր, ահաւասիկ հինգ հարիւր եւս շահեցայ"*: Տէրը ըսաւ. *"Ապրի՛ս, բարի եւ հաւատարի՛մ ծառայ, քանի այդ փոքր գումարը շահարկելու մէջ հաւատարիմ գտնուեցար, քեզ աւելի մեծ գործերու պատասխանատու պիտի կարգեմ, եկուր եւ մասնակից եղիր տիրոջդ ուրախութեան"*: Ան որ երկու հարիւր ոսկի դրամ ստացած էր, մօտեցաւ եւ ըսաւ. *"Տէ՛ր, ինձի երկու հարիւր ոսկի դրամ տուիր, ահաւասիկ երկու հարիւր ալ շահեցայ"*: Տէրը ըսաւ. *"Ապրի՛ս, բարի եւ հաւատարի՛մ ծառայ, քանի այդ փոք-*

ըիկ գումարը շահարկելու մէջ հաւատարիմ գտնուեցար, քեզ աւելի մեծ գործերու պատասխանատու պիտի կարգեմ: Դո՛ւն ալ եկուր եւ մասնակից եղիր տիրոջդ ուրախութեան» (Մտ 25.19-23):

1) Ե՞րբ վերադարձաւ ծառաներուն տէրը. *«Բաւական ժամանակ ետք»*: Այս բառերով Յիսուս մէկ կողմէ յայտնեց թէ իր գալուստը շուտով (առաքեալներուն ժամանակ) ըլլալիք բան մը չէր, իսկ միւս կողմէ՝ պարզեց թէ ինք անհրաժեշտ ժամանակը տուաւ իր հետեւորդներուն՝ իրենց յանձնուածը գործածելու մարդոց բարիքին համար: Երեք ծառաներուն ալ նոյնքան ժամանակ տրուեցաւ շահարկելու իրենց տրուածը, ուստի 100 ոսկի դրամ ունեցողը չէր կրնար առարկել թէ անհրաժեշտ ժամանակը չունեցաւ իրեն տրուածը շահարկելու:

2) *«Տէրը եկաւ եւ անոնցմէ հաշիւ պահանջեց»*: Այս բառերը կը պարզեն թէ դատաստանի օրը վարձատրուելէ առաջ՝ հաշի՛ւ պիտի տանք Քրիստոսի: Մենք Աստուծոյ տնտեսներն ենք (Ա.Պտ 4.10): Ինչպէս երկրաւոր տէրերը իրենց տնտեսներէն հաշիւ կը պահանջեն, այնպէս ալ, մեր երկնաւորը Տէրը՝ Քրիստոս, հաշիւ պիտի պահանջէ մեզմէ ամէն բանի համար որ յանձնած է մեզի, եւ մեր գործերուն համաձայն հատուցում պիտի ընէ մեզի (Հո 2.6):

3) 500 եւ 200 ոսկի դրամ ստացողները նախ իրենք կը մօտենան, հաշիւ կու տան եւ կը վարձատրուին: Ինչո՞ւ արդեօք: Յիսուս կ'ուզէ ցոյց տալ մեզի որ առաջին հերթին հաւատացեալներուն վարձատրութիւնն է որ տեղի պիտի ունենայ, եւ անկէ ետք է որ չարերը պիտի պատժուին: Յաջորդ առակին մէջ կը տեսնենք որ Յիսուս նախ իր աջ կողմը կեցողները կը վարձատրէ (Մտ 25.34), եւ անկէ ետք է որ ձախ կողմը կեցողները կը պատժէ (Մտ 25.41): Յիսուս բարիներուն վարձատրութեամբ կը սկսի, ցոյց տալու թէ Աստուծոյ ծրագիրը սկիզբէն միայն բարի՛ն էր: Երբ կը խօսի արքայութեան մասին, կ'ըսէ թէ անիկա *«աշխարհի սկիզբէն պատրաստուած է»* (Մտ 25.34), բայց երբ կը խօսի *«Մատանային եւ անոր հրեշտակներուն համար պատրաստուած»* յաւիտենական կրակին մասին՝ չ'ըսէր թէ անիկա *«աշխարհի սկիզբէն պատրաստուած է»*, եւ ո՛չ ալ կ'ըսէ թէ անիկա մարդոց համար պատրաստուած է:

4) *«Տէ՛ր, ինձի հինգ հարիւր ոսկի դրամ տուիր»*: Ծառաները իրենց խօսքը Յիսուսի կ'ուղղեն: Յիսուս ի՛նք պիտի ըլլայ մեր դատաւորը: *«Հայրը ունի մէկը չի դատեր, այլ դատելու իշխանութիւնը ամբողջութեամբ յանձնած է Որդիին, որպէսզի բոլորն ալ պատուեն Որդին»* (Յհ 5.22):

5) *«Ինձի տուիր»*: Երեք ծառաներն ալ կը խոստովանին թէ ինչ որ ունին՝ տէրը ի՛նք տուած է իրենց: Նոյնը պէտք է ընենք մենք: Պէտք է խոստովանինք թէ ինչ որ ունինք (դիրք, դրամ, հանգամանք, իմաստութիւն, վարչական կարողութիւններ)՝ Տէրը ի՛նք տուած է մեզի այդ բոլորը:

6) Առաջին երկու ծառաները իրենց շահածը ներկայացուցին իրենց տիրոջ: Պահ մը մտածենք թէ դատաստանի օրը մենք ի՛նչ պիտի ներկայացնենք Տիրոջ: Զըլլայ որ բարի գործերէ պարպուած մեկնինք այս աշխարհէն:

7) *«Ապրի՛ս, բարի եւ հաւատարի՛մ ծառայ, քանի այդ փոքրիկ գումարը շահարկելու մէջ հաւատարիմ գտնուեցար»*: Առաջին երկու ծառաները նոյն այս գնահատական խօսքը լսեցին: Երեք բառեր ուշագրաւ են՝ «ապրիս», «բարի», եւ «հաւատարիմ»: «Ապրիս» բառը կը պարզէ որ Տէրը պիտի պատուէ այն անձերը որոնք կը պատուեն զինք եւ իր խօսքը: «Բարի» բառը ցոյց կու տայ թէ Տիրոջ հայեացքով բարին ան է որ Աստուծոյ կողմէ իրեն տրուած պարգեւները կը գործածէ մարդոց բարիքին համար, եւ ոչ թէ ան՝ որ իրեն տրուածը հողին տակ կը թաղէ, այսինքն՝ լոկ ինքնիր համար կը գործածէ: «Հաւատարիմ» բառը ցոյց կու տայ թէ Տէրը մեզմէ միայն բարեգործութիւն կատարել չի պահանջեր, այլ նաեւ՝ մեր կատարած բարեգործութեանց մէջ հաւատարիմ ըլլալ կը պահանջէ: Շատեր կան որոնք բարեգործութիւն կ'ընեն, բայց հաւատարմութեամբ չեն ըներ. այսպիսիները թէպէտ կրնան փրկուիլ, բայց վարձք պիտի չստանան (Ա.Կր 3.15):

8) *«Քանի այդ փոքրիկ գումարը շահարկելու մէջ հաւատարիմ գտնուեցար, քեզ աւելի մեծ գործերու պատասխանատու պիտի կարգեմ, եկուր եւ մասնակից եղիր տիրոջդ ուրախութեան»*: «Փոքր» եւ «մեծ»: Երկրի վրայ մեր ըրածը կը կոչուի «փոքր» բան, իսկ երկինքի մէջ Տիրոջ տուածը կը կոչուի «մեծ» բան: «Փոքր» եւ «մեծ» բառերը կը պարզեն, թէ երկրի վրայ մեր կատարած գործերը ոչինչ

են համեմատած այն փառքին ու վարձքին հետ որ Տէրը պիտի շնորհէ մեզի երկինքի մէջ: Մեր Տէրը ծարաւ մարդուն տրուած զաւաթ մը ջուրի փոխարէն մեծ վարձատրութիւն խոստացող Աստուած է (Մտ 10.42):

9) «*Եկուր եւ մասնակից եղի՛ր տիրոջդ ուրախութեան*»: Յիսուս ոչ միայն վարձատրութիւն, այլեւ՝ ուրախութիւն կը խոստանայ իր զաւակներուն: Տիրոջ ներկայութեան մէջ լեցուն ուրախութիւն կայ (Մտ 16.11, 43.4): Երկինքը ուրախութեամբ լեցուն է. այդ ուրախութիւնը օր մը երկրի վրայ պիտի ծորի, երբ Տէրը վար պիտի իջնէ իր Հօրը փառքով եւ հրեշտակներուն հետ միասին՝ երկիրը երկնայնացնելու եւ զանհկա յանձնելու իր զաւակներուն:

«Յետոյ մօտեցաւ ան որ հարիւր ոսկի դրամ ստացած էր, եւ ըսաւ. *"Տէ՛ր, գիտէի որ խիստ մարդ ես, կը հնձես ինչ որ չես սերմանած եւ կը հաւաքես ինչ որ չես ցանած: Վախցայ, ուստի զացի եւ տուած հարիւր ոսկի դրամդ հողին մէջ պահեցի: Ահա տուածդ քեզի"*» (Մտ 25.24-25):

1) «*Մօտեցաւ ան որ հարիւր ոսկի դրամ ստացած էր*»: 500 եւ 200 ոսկի դրամ ունեցողներուն նման՝ 100 ոսկի դրամ ունեցողն ալ հաշիւ տուաւ, եւ սա կը յիշեցնէ մեզի թէ բոլոր մարդիկ անխտիր հաշիւ պիտի տան Տիրոջ: Ոչ ոք թող մտածէ թէ իրեն տրուածը քիչ է, եւ ուստի՝ հաշիւ պիտի չտայ: Կաթողիկոսին նման՝ կաթողիկոսարանի բակին աւելածուն ալ հաշիւ պիտի տայ:

2) «*Տէ՛ր, գիտէի որ խիստ մարդ ես*»: Երբորդ ծառային պատիժը խիստ ծանր եղաւ, որովհետեւ ան գիտնալով հանդերձ որ իր տէրը խիստ էր՝ իրեն տրուածը շահարկութեան չդրաւ: Անոնք որոնք գիտնալով հանդերձ որ Քրիստոս իր դատաստանին մէջ խի՛ստ պիտի ըլլայ անապաշխար մարդոց հանդէպ եւ սակայն չեն ապաշխարեր եւ բարեգործութեամբ լեցուն կեանք մը չեն ապրիր՝ անոնց պատիժը շատ ծանր պիտի ըլլայ:

3) «*Կը հնձես ինչ որ չես սերմանած եւ կը հաւաքես ինչ որ չես ցանած*»: Սո՛ւտ խօսեցաւ այս ծառան, որովհետեւ եթէ իր տէրը չէ սերմանած ու չէ ցանած, հապա ուրկէ՞ ինք քովը ունի հարիւր ոսկի դրամ, եւ հիմա եկած իր տիրոջ կ'ըսէ. «*Ահա տուածդ քեզի*»

(Յովհաննէս Երզնկացի): Ասիկա պատկերն է այն մարդոց՝ որոնք ամէն բան կը ստանան Աստուծմէ բայց կ'ուրանան որ ստացած են: Չար մարդիկ կ'ուրանան որ իրենց վայելած բարիքները՝ Աստուծոյ կողմէ իրենց տրուած են:

4) «Վախցայ, ուստի գացի եւ տուած հարիւր ոսկի դրամդ հոնդին մէջ պահեցի»: Վախը պատճառ դարձաւ որ ծառան իրեն տրուածը թաղէ: Գուցէ վախցաւ որ կրնար եղածն ալ կորսնցնել: Բայց ի՞նչպէս կրնար կորսնցնել երբ տէրը իր կարողութիւնը նկատի առնելով տուած էր իրեն գումարը: Վախը խլեց անկէ՝ անոր գործելու եռանդն ու կարողութիւնը: Արդարեւ, վախը կ'անդամալուծէ մարդուն գործելու կարողութիւնը, կը խլէ անկէ աշխատելու եռանդը: Եթէ վախնանք որ կրնանք ծաղրուիլ ու հալածուիլ եթէ վկայենք Քրիստոսի համար՝ չենք կրնար վկայել եւ պիտի խուսափինք վկայելէ:

5) «Ահա տուածդ քեզի»: Ծառան կը խորհէր որ իր տիրոջ տուածը եթէ իրեն դարձներ՝ պիտի չպատժուէր: Ան թէեւ չմխիեց դրամը, բայց դատապարտուեցաւ: Սա ցոյց կու տայ որ դատաստանի օրը պատիժէ գերծ պիտի չմնանք եթէ մեզի տրուածը չկորսնցնենք. պատիժէ գերծ պիտի մնանք եւ պիտի վարձատրուինք միայն այն ատեն՝ եթէ մեզի տրուածը գործածեր ենք մարդոց բարիքին համար: Եթէ հովիւի մը յանձնուի տասը հաւատացեալ ունեցող եկեղեցի մը, այդ հովիւը երկինքի մէջ վարձք պիտի չստանայ եթէ չկորսնցնէ տասը հաւատացեալները. ընդհակառակը, պիտի պատժուի եթէ հաւատացեալներուն թիւը չաւելցնէ եւ քսանի չվերածէ:

«Տէրը պատասխանեց. *"Չար ու ծոյլ ծառայ, եթէ գիտէիր որ կը հնձեմ ինչ որ չեմ սերմանած եւ կը հաւաքեմ ինչ որ չեմ ցանած, պէտք էր որ քեզի յանձնած դրամս շահարկողներուն տայիր, որպէսզի վերադարձիս տոկոսով միասին ետ առնէի զայն"*» (Մտ 25.26-27):

1) Իր տիրոջ կողմէ ծառային «չար» կոչուիլը կը պարզէ, թէ Աստուծոյ հայեացքով մեզի տրուած կարողութիւններն ու ձիրքերը, պարզեւներն ու շնորհքները, եւ ամէն ինչ որ ունինք, Աստուծոյ

փառքին համար չգործածելը՝ չարութիւն է: Չարութիւնը չարիք ընելը չէ միայն. բարին չգործելն ալ չարութիւն է:

2) «Ծոյլ»: Ծառային տրուած այս կոչումը ցոյց կու տայ, թէ Քրիստոսի ակնոցով ծոյլ կը համարուի այն անձը որ Աստուծոյ կողմէ իրեն տրուած պարգեւը չի գործածեր մարդոց բարիքին համար:

3) «Չար ու ծոյլ» բառերուն կողքին մենք ունինք «ծառայ» յորջորջումը նաեւ, որ ցոյց կու տայ թէ Քրիստոսի հետեւորդներուն շարքին մէջ միշտ եղած են եւ միշտ պիտի ըլլան այնպիսի մարդիկ «որոնք կ'ուզեն իբրեւ Քրիստոսի առաքեալ ներկայանալ մարդոց», որոնք սակայն խաբեբայ մարդիկ են (Բ.Կր 11.13):

4) «Եթէ *գիտէիր...*»: Ծառային տիրոջ բերնին մէջ գտնուող այս հաստատումը ցոյց կու տայ, թէ անապաշխար մարդիկ շատ լաւ գիտեն որ աստուածային դատաստան մը կը սպասէ իրենց:

5) «*Կը հնձեմ*» եւ «*կը հաւաքեմ*»: Ինչ որ Տէրը իր արիւնով սերմանեց ու ցանեց երկրի վրայ, դատաստանի օրը պիտի հնձէ ու հաւաքէ իր արքայութեան շտեմարաններուն մէջ:

6) «*Պէտք էր որ քեզի յանձնած դրամս շահարկողներուն տայիք*»: «Պէտք էր» բառը ցոյց կու տայ որ ծառան պարտաւոր էր իրեն տրուածը շահարկութեան դնելու. ասիկա իր ազատ կամքին ձգտած բան մը չէր: Մենք եւս, եթէ ընդունած ենք Տիրոջ փրկութիւնը մեր սրտին մէջ՝ պարտաւոր ենք ուրիշներն ալ այդ փրկութեան բերելու (Բ.Կր 5.18):

7) «*Որպէսզի վերադարձիս տոկոսով միասին ետ առնէի զայն*»: Տոկոս բառով Յիսուս կ'ուզէ սորվեցնել մեզի, որ հաւատացեալներ պէտք է իմաստութիւնը ունենան աշխարհէն բարիքներ քաղելու եւ զանոնք Աստուծոյ կամքին կատարման համար գործածելու: Տիրոջ պատուէրն է, որ աշխարհիկ հարստութիւնը գործածենք այնպիսի ձեւով՝ որ Աստուծոյ բարեկամութիւնը շահինք, որպէսզի երբ այս աշխարհէն ելլենք՝ մեզ ընդունի յաւիտենական յարկերուն մէջ (Ղկ 16.9):

«Հիմա առէ՛ք անկէ հարիւր ոսկի դրամը եւ տուէք անոր՝ որ հազար ունի» (Մտ 25.28):

1) «Առէ՛ք»: Քրիստոս ի՛նքն է որ այս հրահանգը պիտի տայ դատաստանի օրը: Հրահանգ մը՝ որ կը պարզէ իր դատաւորի

հանգամանքը: Դատաստանի օրը՝ դատաստանի ատեանը նստողը Քրիստոս ինք պիտի ըլլայ. «Հայրը ոեւէ մէկը չի դատեր, այլ դատելու իշխանութիւնը ամբողջութեամբ յանձնած է Որդիին» (Յհ 5.22):

2) «Առէ՛ք անկէ»: Իրեն տրուածը՝ ե՛տ առնուեցաւ իրմէ: Ան որ իրեն տրուած պարգեւը չի գործածեր՝ զայն պիտի կորսնցնէ դատաստանի օրը: Տէրը շնորհաբաշխ Աստուած է, բայց նաեւ իր շնորհքը ետ առնող Աստուած է, եթէ երբեք անհոգ ըլլանք ասոր հանդէպ:

3) «Առէ՛ք անկէ հարիւր ոսկի դրամը»: Ծոյլ ծառայէն իր դրամը առնելը՝ զայն աշխատասէր ծառայէն բաժնել կը նշանակէ: Առնողը տէրը չէ, այլ՝ իր ծառաները: Երբ Տէրը որոշէ աշխարհ գալ, իր ծառաները՝ հրեշտակները, իրենք են որ իր կողմէ պիտի դրկուին չարագործները բաժնելու բարեգործներէն (Մտ 13.49):

4) «Եւ տուէք անոր՝ որ հազար ունի»: Այս խօսքը չի նշանակեր թէ մէկուն չստացած վարձատրութիւնը ուրիշի մը պիտի տրուի: Իւրաքանչիւրը իր իւրայատուկ եւ իր գործերուն համաձայն հատուցում պիտի ստանայ (Հո 2.6): Երբ Տէրը կը խօսի իր տուածը ետ առնելու եւ ուրիշին տալու մասին, մէկ կողմէ կ'ուզէ բացայայտել թէ իր պարգեւները չեն կրնար կորսուիլ, իսկ միւս կողմէ՝ կը պարզէ թէ հաւատացեալներուն փառքը անսահմանօրէն մեծ պիտի ըլլայ:

«Որովհետեւ ունեցողին պիտի տրուի՝ նոյնիսկ աւելիով, իսկ չունեցողէն պիտի առնուի ունեցած փոքր բաժինն ալ» (Մտ 25.29):

1) «Ունեցողին պիտի տրուի՝ նոյնիսկ աւելիով»: Ան որ Աստուծոյ կողմէ իրեն տրուած բարիքները կը գործածէ Աստուծոյ փառքին համար, երբ Տէրը յայտնուի՝ իր փառքին վրայ՝ փա՛ռք պիտի աւելնայ, եւ այդ ձեւով՝ աւելիով իրեն տրուած կ'ըլլայ: Ան որ Աստուծոյ կողմէ իրեն տրուած պարգեւները կը գործածէ մարդոց բարիքին համար՝ երկինքի բոլոր բարիքները պիտի ժառանգէ, եւ այդ ձեւով աւելիով իրեն տրուած կ'ըլլայ: Հիմա Աստուծոյ սիրոյն համար գործող եւ զԱստուած աղօտ կերպով տեսնող հաւատացեալը՝ աւելիով պիտի ունենայ երբ զինք տեսնէ դէմ առ դէմ, երբ ամէն բանի կատարումը գայ (Ա.Կր 13.12: Տե՛ս նաեւ՝ Ա.Յհ 3.2):

2) «*Չունեցողէն պիտի առնուի ունեցած փոքր բաժինն ալ*»: Հոս գործածուած «չունեցող» բառով Յիսուս ըսել չ'ուզեր թէ կան մարդիկ որոնք ունէ ձիւք, պարգեւ, շնորհք կամ կարողութիւն չունին: Խօսքը անոնց մասին է՝ որոնք որոշ բան մը ունէին, բայց իրենց ծովութեան պատճառով իրենց ունեցածը ոչնչութիւն դարձաւ, եւ այդ ձեւով «չունեցող» նկատուեցան¹⁶:

«Իսկ այս անպիտան ծառան դուրսը մութին հանեցէք: Թող հոն լայ եւ ակռաները կրճտէ» (Մտ 25.30):

1) «*Այս անպիտան ծառան դուրսը...*»: Ունէ անպէտ բան երկինք պիտի չմտնէ: Ծառային համար գործածուած «անպիտան» բառը ցոյց կու տայ որ ան Աստուծոյ արքայութեան մէջ ո՛չ մէկ բանի համար կրնայ պիտանի ըլլալ, ո՛չ կրնայ զԱստուծոյ փառաբանել, ո՛չ կրնայ ցնծալ Աստուծոյ ներկայութեամբ, ո՛չ կրնայ ուրախանալ Աստուծոյ եւ ո՛չ ալ կրնայ ուրախացնել զԱստուծոյ:

2) «*Մութին հանեցէք: Թող հոն լայ եւ ակռաները կրճտէ*»: Արքայութենէն դուրս միայն խաւար է. անկէ դուրս շարտուիլը՝ մութին դատապարտուիլ կը նշանակէ: «Լալ»ը՝ անգիտող մարդուն գոջումնալից ու արտասուալից ողբն է երկրի վրայ իր ապրած մեղսալից կեանքին համար: Իսկ «ակռաներու կրճտում»ը կը պատկերացնէ դժոխքին սաստիկ տառապանքն ու մեղաւորին սաստիկ ցաւն ու խղճահարութիւնը: «Ակռաները կրճտել»ը մեզի կը յիշեցնէ նաեւ, թէ այն մարդը որ իր բերնովը չի խոստովանիր Յիսուսը իբրեւ Տէր ու Թագաւոր՝ իր բերանը աղիւղորմ ճիշերով պիտի բանայ գեհենին մէջ: Ճշմարտութեան համար չվկայող բերանը ցաւով պիտի աղաղակէ գեհենին մէջ: «Խաւար» եւ «ակռաներու կրճտում» բացատրութեանց քանի մը անգամ հանդիպեցանք ասկէ առաջ¹⁷:

¹⁶ Տե՛ս նաեւ Մտ 13.12-ի բացատրութիւնը:

¹⁷ Տե՛ս Մտ 8.11-12ի բացատրութիւնը, թիւ 6,7: Ինչպէս նաեւ՝ Մտ 13.42-ի բացատրութիւնը ամբողջութեամբ: Եւ Մտ 22.13-ի բացատրութիւնը, թիւ 4:

«Եւ երբ Մարդու Որդին իր փառքով գայ՝ բոլոր հրեշտակներուն հետ, պիտի նստի իր թագաւորական գահին վրայ» (Մտ 25.31):

1) «Երբ Մարդու Որդին»: Տէրը կը հաստատէ թէ պիտի գայ իբրեւ «Մարդու Որդի», մէկ կողմէ ցոյց տալու համար թէ ինք իր փրկութիւնը սկսաւ իբրեւ Մարդու Որդի եւ զանիկա իր լրումին պիտի հասցնէ իբրեւ Մարդու Որդի, իսկ միւս կողմէ՝ պարզելու թէ պիտի գայ տեսանելիօրէն (Գրծ 1.11): Իբրեւ «Մարդու Որդի» իր յայտնուիլը նաեւ պատասխան մը պիտի ըլլար անոնց՝ որոնք հետագային պիտի մերժէին իր մարմնացումն ու մարդեղացումը (Ա.Յհ 4.2-3):

2) «*Իր փառքով գայ*»: Յիսուս պիտի յայտնուի իր աստուածային փառքով որ ունէր Հօրը հետ աշխարհի գոյութենէն առաջ (Յհ 17.5), եւ որմէ կամաւորապէս հրաժարած էր իր մարդեղութեան ժամանակ (Փլպ 2.6-7): Եկաւ անարգուելու, բայց պիտի դառնայ փառքի ու փառաւոր Աստուած իբրեւ:

3) «*Բոլոր հրեշտակներուն հետ*»: Երբ երկնաւոր զօրքերու Տէր Աստուածը՝ Քրիստոս երկինքէն դէպի երկիր շարժի՝ հետը պիտի շարժին երկնաւոր բոլոր զօրքերը, եւ այն ատեն, - կ'ըսէ Ներսէս Շնորհալի Հայրապետը,- «*երկինքը դատարկ պիտի մնայ*»: Այո՛, երբ Իշխանը ճամբայ ելլէ՝ հետը ճամբայ պիտի ելլեն բոլոր հրեղէնները: Հրեշտակներուն դերը պիտի ըլլայ չարերը զատել արդարներուն մէջէն եւ զանոնք նետել բոցավառ հնոցին մէջ (Մտ 13.41-42, 49-50):

4) «*Պիտի նստի իր թագաւորական գահին վրայ*»: Այս բառերը կը պարզեն, թէ Յիսուս պիտի գայ իբրեւ Թագաւոր: Այս բառերը լռելեայն կերպով մեզի ցոյց կու տան, թէ Աստուծոյ արքայութիւնը՝ պիտի ըլլայ եւ պիտի կոչուի Քրիստոսի՝ արքայութիւնը: Ճիշդ է որ անիկա Հօրը եւ Հոգիին արքայութիւնն է նաեւ, բայց, անիկա առաւելաբար Քրիստոսի՝ թագաւորութիւն իբրեւ պիտի ճանչցուի:

5) Յիսուս պիտի գայ իբրեւ Դատաւոր: Յաջորդող համարները բացայայտօրէն ցոյց կու տան թէ ինք իբրեւ դատաւոր ու դատելու համար պիտի գայ, բայց այս համարը եւս իր դատաւորական հանգամանքը ցոյց կու տայ, որովհետեւ կը խօսի իր գահին վրայ «նստելու» մասին, եւ Աստուածաշունչը ցոյց կու տայ թէ անցեալին դատաւորներ երբ դատաստան պիտի ընէին ու վճիռ արձակէին՝ ատիկա կ'ընէին դատաստանի ատեանը նստած վիճակի մէջ (Դտ 5.10):

«Բոլոր ազգերը պիտի հաւաքուին իր դիմաց եւ ինք մարդիկը իրարմէ պիտի գատէ, ինչպէս որ հովիւը ոչխարները այծերէն կը գատէ» (Մտ 25.32):

1) «*Բոլոր ազգերը*» ըսելով կը հասկնանք համայն մարդկութիւնը՝ Ադամէն սկսեալ մինչեւ իր երկրորդ գալուստը կանխող ժամանակին ապրողները:

2) «*Պիտի հաւաքուին իր դիմաց*»: Այո՛, ի՛ր դիմաց եւ ո՛չ թէ Հօրը դիմաց, որովհետեւ ինքն է որ իր արիւնը թափեց մեր փրկութեան համար, եւ Հայրը իրեն է որ յանձնեց մարդիկը դատելու իշխանութիւնը (Յե 5.22): Ի՛ր դիմաց, որովհետեւ մենք ի՛ր դէմ է որ մեղք կը գործենք: Ի՛ր դիմաց, որովհետեւ մենք ի՛ր փրկութիւնն է որ կ'ընդունինք կամ կը մերժենք:

3) Հրեշտակները իրենք են որ մարդիկը պիտի գատեն իրարմէ, ինչպէս վերեւ ցոյց տրուեցաւ, բայց հոս կ'ըսուի որ Յիսուս ինքն է որ «*մարդիկը իրարմէ պիտի գատէ*», պարզապէս ցոյց տալու համար որ հրեշտակները մարդիկը իրարմէ գատելու գործողութիւնը Յիսուսի կամքով եւ Յիսուսի կամքին համաձայն պիտի ընեն: Հրեշտակները խոր կերպով չեն ճանչնար մարդոց սիրտերը. Յիսուս ի՛նք մարդոց սիրտերուն գաղտնիքները պիտի յայտնէ անոնց, որպէսզի ըստ այնմ անոնք չարագործները գատեն բարեգործներէն (Մտ 13.41)

4) «*Ինչպէս որ հովիւը ոչխարները այծերէն կը գատէ*»: Նախորդ համարը ցոյց տուաւ թէ Յիսուս պիտի գայ իբրեւ թագաւոր եւ իբրեւ դատաւոր: Հոս ասոնց վրայ կ'աւելնայ իբրեւ հովիւ գալու իր հանգամանքը: Իբրեւ հովիւ ան կը ճանչնայ իր ոչխարները (Յե 10.14), եւ չի կրնար զանոնք շփոթել այծերուն հետ:

5) Ոչխարը հեգութեան եւ գոհունակութեան նշանակ է, իսկ այծը՝ հպարտութեան. իրենց արածելու կերպն իսկ ասիկա ցոյց կու տայ. ոչխարը գետնէն կ'ուտէ, քանի խոնարհ է. մինչդեռ այծը քիչ անգամ կը փորձէ գետնէն ուտել. անիկա ծառին ճիւղերը վար կը քաշէ եւ անոնցմէ կ'ուտէ. իրեն տրուածով (իր առջեւ գետնին վրայ եղածով) չի գոհանար, եւ անոր համար ալ որոշ հայրեր այծը նկատած են խորհրդանիշ այն մարդոց՝ որոնք Աստուծոյ կողմէ իրենց տրուածով գոհ չեն, եւ ուստի՝ միշտ դժգոհ են:

«Ոչխարները պիտի կանգնեցնէ իր աջ կողմը, իսկ այծերը՝ ձախ կողմը» (Մտ 25.33):

«Աջ»ը քանի մը իմաստներ ունի, բայց այստեղ կը նշանակէ՝ փառք: Երբ Յիսուս կ'ըսէ թէ ոչխարները իր աջին պիտի կանգնեցնէ, կ'ուզէ ցոյց տալ, թէ ինք զանոնք իր փառքին մէջ պիտի ներառնէ, իր փառքին մասնակից պիտի դարձնէ, զանոնք պիտի փառաւորէ: Արդարեւ, Տէրը պիտի փառաւորէ՝ զինք փառաւորողները (Ա.Թգ 2.30): Իսկ «ձախ»ը եբրայական մտածողութեան մէջ նշանակ է «փոքր փառք»ի, եւ անարժանութեան: Այծերուն Յիսուսի ձախ կողմը կանգնեցուիլը պէտք է հասկնալ իր երկրորդ առումով. Տէրը դատաստանի օրը իր ձախին կանգնողներուն պիտի յայտարարէ, թէ իրենք անարժան են երկինքի արքայութիւնը ժառանգելու:

«Յետոյ թագաւորը իր աջ կողմը կ'եցողներուն պիտի ըսէ. *"Եկէ՛ք, Հօրս կողմէ օրհնեալներ, եւ ժառանգեցէք այն արքայութիւնը, որ ձեզի համար աշխարհի սկիզբէն պատրաստուած է"*» (Մտ 25.34):

1) Յիսուս իր դատաստանը կը սկսի բարիներուն վարձատրութեամբ, եւ անկէ ետք է որ չարերը կը պատժէ, ցոյց տալու համար որ Աստուծոյ ծրագիրը սկիզբէն միայն բարի՛ն էր: Դժոխքը չկար Աստուծոյ ծրագիրին մէջ: Արքայութեան մասին խօսած ժամանակ, կ'ըսէ թէ անիկա *«աշխարհի սկիզբէն պատրաստուած է»*: Աստուածաշունչին մէջ ռեւէ տեղ չէ արձանագրուած թէ դժոխքը սկիզբէն պատրաստուած կամ ստեղծուած է: Դժոխքը պատրաստուած է, այո՛, բայց ո՛չ սկիզբէն եւ ո՛չ ալ մարդոց համար, այլ՝ *«Մատանային եւ անոր հրեշտակներուն համար»* (Մտ 25.41):

2) Չարերը պատժելը արդարութիւն պիտի ըլլայ, բայց զանոնք պատժելը Աստուծոյ համար հաճոյք չէ (Բ.Թս 1.6), եւ քանի հաճոյք չէ, նախ բարիներուն վարձատրութիւնն է որ կը կատարէ:

3) Յիսուս նախ բարիներուն վարձատրութիւնն է որ պիտի կատարէ, որպէսզի չար մարդիկ տեսնեն այն փառքը որ Տէրը պատրաստած է իր զաւակներուն համար:

4) Կարելոր է ուշադրութիւն դարձնել, թէ Աստուած իր արքայութիւնը *«աշխարհի սկիզբէն պատրաստուած է»* իր զաւակներուն

համար, երբ տակաւին անոնք չէին ստեղծուած, եւ ո՛չ ալ աշխարհը: Դիտեցէք մարդուն եւ Աստուծոյ վերաբերմունքին յստակ տարբերութիւնը: Մարդը գործ մը կը կատարէ, եւ անկէ ե՛տք միայն անոր տէրը՝ անոր վարձատրութիւնը կը պատրաստէ, մինչդէռ Աստուած, իր արքայութիւնը պատրաստեց մարդուն համար, երբ տակաւին անիկա ո՛չ մէկ գործ կատարած էր, քանի տակաւին չէր ստեղծուած:

5) Յիսուս *«իր աջ կողմը կեցողներուն»* կը հրաւիրէ որ մօտենան եւ արքայութիւնը ժառանգեն: Մենք Յիսուսի ո՛ր կողմը կեցած ենք, ա՞յլ կողմը, թէ՛ ձախ կողմը: Եթէ ընդունած ենք Տիրոջ փրկութիւնը, կը նշանակէ թէ անոր աջին ենք, իսկ եթէ չենք ընդունած՝ կը նշանակէ թէ անոր ձախին ենք:

6) Փրկութեան հրաւերը ուղղուած է բոլորին, բայց բոլորը չէ որ արքայութիւնը պիտի ժառանգեն, այլ միայն անոնք՝ որոնք *«Հօրս կողմէ օրհնեալներ»* են, կ'ըսէ Յիսուս: Հօրը օրհնեալ զաւակները կը դառնանք, երբ Քրիստոսի դառնանք: Հայրը իր օրհնութիւնը կը շնորհէ բոլոր անոնց՝ որոնք կ'ընդունին իր Որդին, եւ կը հաւատան ու կը հետեւին անոր:

7) *«Ժառանգեցէք»*: Ներկայ ժամանակին, երբ մարդը կը դառնայ Քրիստոսի՝ կ'անդամագրուի Աստուծոյ արքայութեան, բայց Տիրոջ երկրորդ գալուստէն ետք է որ հաւատացեալները պիտի ժառանգեն արքայութիւնը: Հիմա պէտք է անդամ ըլլանք, որպէսզի յետոյ դառնանք ժառանգորդ:

«Որովհետեւ անօթի էի եւ զիս կերակրեցիք, ծարաւ էի եւ ջուր տուիք, օտարական էի եւ ընդունեցիք զիս, մերկ էի եւ հագցուցիք ինծի, հիւանդ էի եւ հոգ տարիք ինծի, բանտի մէջ էի եւ այցելեցիք ինծի» (Մտ 25.35-36):

1) Աստուածաշունչին ամենէն հետաքրքրական եւ քաջալերական տողերն են ասոնք, որովհետեւ մեզի ցոյց կու տան, թէ Քրիստոս մարդոց ողորմած կամ անողորմ, բարեգործ կամ անբարեգործ ըլլալը նկատի առնելով է որ անոնց դատաստանը պիտի կատարէ: Քրիստոս տէ՛ր ու պաշտպան պիտի կանգնի անոնց՝ որոնք տէ՛ր ու պաշտպան կը կանգնին զրկուածներուն, տառապեալներուն, անիրաւուածներուն, աղքատներուն: Ողորմա՛ծ է Տէրը, եւ ուստի կը

գովէ՝ ողորմութիւնն ու ողորմածները: Իսկ ողորմութիւնը ուրիշին միայն դրամ, կերակուր ու հագուստ տալը չէ, այլ՝ մարդոց հանդէպ հոգատար, գուրգուրալից, համբերատար ու քաղցր ըլլալը: Տուեալ համարներուն մէջ Յիսուս չի խօսիր միայն անօթի, ծարաւ ու մերկ մարդոց մասին՝ որոնք կրնան մեր նիւթական օգնութեան պէտք ունենալ, այլ կը խօսի նաեւ օտարականի, հիւանդի ու բանտարկեալի մասին: Այսպիսիները մեր նիւթական օգնութենէն աւելի՝ մեր քաղցր եւ գորովալից վերաբերմունքի՝ ն կարիքը ունին: Իսկ քաղցր եւ գորովալից կրնան ըլլալ միայն անոնք՝ որոնք ողորմած սիրտ ու հոգի ունին: Անկարելի է որ ողորմած ու ողորմածասէր Տէրը դատապարտէ ողորմած սիրտ ունեցողները: Տկարին տկարութեան համբերելը՝ ողորմած սիրտ ունենալ կը նշանակէ: Անգութ մարդոց համար Տիրոջ գթութիւնը հայցելը՝ ողորմած սիրտ ունենալ կը նշանակէ: Ոսկեբերան Հայրապետը կ'ըսէ, թէ դատաստանի օրը ողորմութիւնը ոչ միայն մեզ պիտի պաշտպանէ, այլեւ՝ մեզ համարձակ ու յաղթող դարձնէ: Նոյնը կը բացայայտէ Յակոբոս (Յկ 2.13): Ամբոստիոս դիտել կու տայ որ ողորմութիւնը երկրորդ մկրտութիւն մըն է որ կը մաքրէ ու կը սրբէ մարդիկը, համաձայն մեր Տիրոջ խօսքին. *«Ինչ որ կրնաք՝ տուէք իբրեւ ողորմութիւն, եւ ահա ամէն ինչ մաքուր պիտի ըլլայ ձեզի համար»* (Ղկ 11.41): Օգոստինոս կ'ըսէ թէ ողորմութիւնը զոհի նման է որ կը հաշտեցնէ զԱստուած մարդուն հետ: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ թէ Աստուծոյ կամեցած զոհերը՝ մարդոց բարեգործութիւն ընելն է, անոնց օգնելն է (Եբր 13.16):

2) Տուեալ երկու համարները կարելի է հասկնալ նաեւ հոգեւոր առումով: Այսպէս, օրինակ, անօթի կը համարուին անոնք՝ որոնք Տիրոջ ներկայութեան, սիրոյն ու քաղցրութեան կարիքը ունին: Ասոնցմով չլեցուած ու չկշտացած մարդը՝ անօթի կը համարուի: Եթէ մենք լեցուած ենք Տիրոջ ներկայութեամբ, սիրով ու քաղցրութեամբ, պէտք է օգնենք ուրիշներուն ալ որ այդ բոլորով լեցուին: Պէտք է կերակրենք մարդիկը Յիսուսի սիրով, եթէ մենք կշտացած ենք այդ սիրով:

Ծարաւ կը համարուին անոնք՝ որոնք կը փնտռեն ճշմարտութիւնը: Զուր տալ այդպիսիներուն կը նշանակէ՝ զանոնք առաջնորդել ճշմարտութեան, որ Քրիստոս ինքն է (Յհ 14.6), եւ սորվեցնել անոնց թէ Քրիստոսէ դուրս ամէն բան սուտ է:

Օտարական կը համարուին անոնք՝ որոնք երկրի վրայ տուն-տեղ չունին, անտէր ու անպաշտպան են: Յիսուս կը պատուիրէ այդպիսիները ընդունիլ, այսինքն՝ տեղ տալ անոր որ տեղ չունի, տէր կանգնիլ անտէր եղողին, պաշտպան ըլլալ անպաշտպանին: Օտարական կը համարուին անոնք՝ որոնք օտարացած են Աստուծոյ, չեն ճանչնար զԱստուած, առնչութիւն չունին Աստուծոյ հետ: Այսպիսիները ընդունիլ, կը նշանակէ՝ զանոնք առաջնորդել Աստուծոյ ճանաչողութեան: Պէտք է ընդունիլ մարդը որքան ալ սոգեւոր ըլլայ անիկա, եւ օգնել անոր որ հասնի Աստուծոյ գիտութեան:

Մերկ կը համարուին անոնք՝ որոնք մերկացած, այլ խօսքով՝ դատարկուած են բոլոր տեսակի առաքինութիւններէ: Պէտք է հագցընել այդպիսիները: Եթէ տեսնենք անձ մը մերկացած բարութենէ, պէտք է օգնենք անոր Բարիին դառնալու, բարեգործ ըլլալու: Եթէ տեսնենք մէկը մերկացած աշխատասիրութեան հագուստէն, պէտք է քաջալերենք զինք որ աշխատանքը սիրէ, գործի լծուի: Եթէ տեսնենք մէկը մերկացած հաւատքի ու աղօթքի կրակէն, պէտք է օգնենք անոր որ իր վրայ առնէ հաւատքի ու աղօթքի հագուստները, եւ դառնայ հաւատքի ու աղօթքի մարդ:

Հիւանդ կը համարուին անոնք՝ որոնք կորսնցուցած են իրենց խաղաղութիւնը, իրենց սրտի անդորրութիւնը, իրենց հոգիի գեղեցկութիւնը: Պէտք է հոգ տանինք այդպիսիներուն. պէտք է օգնենք անոնց որ Քրիստոսով գտնեն իրենց խաղաղութիւնը, իրենց սրտի ու հոգիի անդորրութիւնն ու գեղեցկութիւնը:

Բանտի մէջ եղողները կը ներկայացնեն զրկուած, մոռցուած, անտեսուած, լքուած, եւ մարդոց դառն վերաբերմունքին պատճառով քաշուած ու մեկուսացած մարդիկը: Այցելել այսպիսիներուն, կը նշանակէ՝ օգնել անոնց որ գտնեն Յիսուսը եւ գտնեն ճիշդ ընկերներ, որպէսզի բնաւ մինակ, լքուած ու զրկուած չզգան: Բանտարկեալ կը համարուին նաեւ անոնք՝ որոնք Չարին բանտարկեալներն են, որոնք Չարին կողմէ կապուած են մեղքի շղթաներով: Պէտք է այցելել այսպիսիներուն, եւ օգնել անոնց որ դառնան Քրիստոսի եւ քանդեն Սատանային կողմէ իրենց կեանքին վրայ դրուած կապանքները: Քրիստոս իր խաչելութեամբ եւ յարութեամբ կապեց Չարը եւ ազատ արձակեց Չարին կողմէ կապուած մարդիկը: Այս աւետիսն է որ պէտք է տանք մեղքի բանտարկեալներուն:

«Այն ատեն արդարները պիտի հարցնեն. *"Տէ՛ր, քեզ ե՞րբ անօթի տեսանք եւ կերակրեցինք, կամ ծարաւ տեսանք եւ ջուր տուինք: Քեզ ե՞րբ օտարական տեսանք եւ ընդունեցինք կամ մերկ՝ եւ հագցուցինք: Քեզ ե՞րբ հիւանդ կամ բանտի մէջ տեսանք եւ այցի եկանք քեզի":* Թագաւորը պիտի պատասխանէ անոնց. *"Կ'ըսեմ ձեզի, որովհետեւ իմ այս փոքր եղբայրներէս մէկուն ըրիք, ինծի ըրած եղաք"*» (Մտ 25.37-40):

1) Յիշեալ արդարներուն պատասխանը.

ա) Յոյց կու տայ անոնց բացարձակ խոնարհութիւնը: Խոնարհ մարդիկ բարին կը գործեն եւ չեն խօսիր այդ մասին եւ ոչ ալ կ'ուզեն որ ուրիշներ խօսին այդ մասին:

բ) Յոյց կու տայ թէ անոնք խորապէս կը գիտակցին թէ իրենք ըրին ինչ որ պարտաւոր էին ընել, եւ ուստի կարիք չկար զիրենք զնահատելու:

գ) Յոյց կու տայ թէ իրենք կ'անդրադառնան, թէ Աստուծոյ զանձատունէն առնելով է որ բաշխեցին ուրիշներուն, եւ ոչ թէ իրենց սեփականէն. ճշմարտապէս արդար եղող մարդը կ'անդրադառնայ որ ինք ոչինչ ունի սեփական, այլ ինչ որ ունի՝ Աստուծոյ սեփականութիւնն է, Աստուծոյ պարգէնն է իրեն:

դ) Անոնք իրենց տուեալ պատասխանով, կարծէք Տիրոջ կ'ըսէին. *«Տէ՛ր, մե՛նք է որ բարեգործութիւն ըրինք, թէ՛ դո՛ւն է որ մեր միջոցաւ ըրիր: Մե՛ր ունեցած բարիքներէն բաժին հանեցինք կարիքաւորներուն, թէ՛ քեզմէ՛ առինք եւ անոնց տուինք: Տէ՛ր, ի՛նչպէս կ'ըսես թէ մենք ըրինք, երբ դո՛ւն է որ ըրած ես մեր միջոցաւ, եւ դո՛ւն է որ բարին գործելու կամք ու եռանդ շնորհած ես մեզի»:*

2) *«Որովհետեւ իմ այս փոքր եղբայրներէս մէկուն ըրիք, ինծի ըրած եղաք»:* Որո՞նք են հոս յիշուած Յիսուսի «փոքր եղբայրները».-

ա) Անոնք աղքատներն ու լքուածներն են: Ամբողջ Աստուածաշունչ մատեանը, յատկապէս Սաղմոսներու գիրքը, զԱստուած կը ներկայացնէ իբրեւ հոգատար ու պաշտպան հայրը աղքատներուն, տկարներուն, միւսակ թողուածներուն, մոռցուածներուն, անտեսուածներուն, անգօրներուն ու զրկուածներուն: Ասո՛նք են Յիսուսի եղբայրները: Ասո՛նց հետ էր որ Յիսուս բազմաթիւ անգամներ ճաշ կերաւ, եւ որուն համար ալ քննադատուեցաւ Օրէնքի

ուսուցիչներուն ու Փարիսեցիներուն կողմէ: Այսպիսիներուն կատարուած օգնութիւն մը՝ Յիսուս իրեն կատարուած օգնութիւն կը համարէ, եւ ըստ այնմ ալ պիտի վարձատրէ:

բ) Փոքրիկ եղբայրները անոնք են՝ որոնք կը գիտակցին իրենց ոչնչութեան ու խեղճութեան, եւ ամէն բանի մէջ ու ամէն ատեն Աստուծոյ կ'ապաւինին: Այսպիսիներուն օգնելը մեզ վարձքի պիտի արժանացնէ:

գ) Փոքրիկ եղբայրները անոնք են՝ որոնք կը փախչին մարդոց գովասանական խօսքերէն, մարդոց կողմէ իրենց տրուած փառքէն ու դիրքէն. մէկ խօսքով՝ խոնարհներն են անոնք:

դ) Վերջապէս, փոքրիկ եղբայրները անոնք են՝ որոնք փոքր են իրենց հաւատքին մէջ: Թէպէտ հաւատքի ճամբուն մէջ են, եւ սակայն իրենց հաւատքի առաջին քայլերն են որ կ'առնեն: Այդպիսիները պէտք է հաստատել իրենց հաւատքին մէջ:

«Ապա իր ձախ կողմը կեցողներուն պիտի ըսէ. *"Անիծեալն է ք, հեռացէ՛ք ինձմէ, զացէ՛ք յաւիտենական կրակին մէջ, որ Սատանային եւ անոր հրեշտակներուն համար պատրաստուած է"*» (Մտ 25.41):

1) Յիսուս իր աջին կանգնողներուն համար ըսաւ՝ *«Հօրս կողմէ օրհնեալներ»*, իսկ իր ձախ կողմը կեցողները կը կոչէ՝ *«անիծեալներ»*: Տէրը կը պարզէ, թէ երկնաւոր Հօրը կողմէ չօրհնուած մարդիկը՝ անիծեալ մարդիկ են: Իսկ որոնք են Հօրը կողմէ չօրհնուած մարդիկը. անապաշխարներն են, այլ խօսքով անոնք են՝ որոնք չեն զոջար ու չեն ապաշխարեր իրենց գործած մեղքերուն համար, եւ ուստի, չեն սրբուիր Որդիին արիւնով եւ չեն դառնար Հօրը օրհնեալ զաւակները:

2) Անիծեալները անպտուղ մարդիկն են: Յիշենք որ Յիսուս անիծեց անպտուղ թզենին: Ան իր այդ արարքով ուզեց ցոյց տալ, թէ ոեւէ անպտուղ մարդ, այլ խօսքով բարին չգործող մարդ՝ անիծեալ է:

3) *«Հեռացէ՛ք ինձմէ»*: Բարին չգործող մարդը չի կրնար Բարիին հետ առնչութիւն ունենալ. ան անպայման որ պիտի հեռացուի Յիսուսէն: Երկինքի արքայութեան դուռը կը բացուի ողորմածներուն առջեւ միայն: Երկինքի դուռը չի կրնար բացուիլ անոնց առջեւ՝ որոնք իրենց սրտի դուռը փակած են տառապեալին առջեւ:

4) «Գացէ՛ք յաւիտենական կրակին մէջ, որ Սատանային եւ անոր հրեշտակներուն համար պատրաստուած է»: Դուք գիտէ՞ք որ Աստուածաշունչին մէջ ո՛չ մէկ տեղ գրուած է, թէ Աստուած Գեհենի յաւիտենական կրակը պատրաստած կամ ստեղծած է անգիղջ մարդոց համար: Յաւիտենական կրակը «Սատանային եւ անոր հրեշտակներուն համար պատրաստուած է», բայց եթէ մարդը կամովին չարիք գործէ, Աստուած իրեն համար յատուկ դժոխք մը պիտի չպատրաստէ, այլ զինք պիտի նետէ հոն՝ ուր Սատանան եւ անոր չար ոգիները պիտի նետուին:

5) «Անոր հրեշտակները»: Մէկը կրնայ մտածել թէ արդեօք Սատանան հրեշտակներ ունի: Որպէսզի մեր միտքը շփոթի չմատնուի, կարելոր է գիտնալ, - կ'ըսէ Զարեհ Արք. Ազնաւորեան, - որ «"հրեշտակ" բառը Գրաբարի, Եբրայերէնի եւ Յունարէնի մէջ կը նշանակէ՝ պատգամաբեր, դեսպան, սուրհանդակ»: Եւ հետեւաբար, «հրեշտակ» ըսելով չենք հասկնար հրեղէն բարի արարածները. անոնք կրնան նաեւ հրեղէն չար արարածները ըլլալ, այլ խօսքով այն հրեշտակները՝ որոնք Արուսեակ քերովբէին կողմէ Աստուծոյ դէմ մղուած պայքարին ու ապստամբութեան մասնակից եղան եւ չար ոգիներու վերածուեցան, եւ որոնք կը կազմէին երկինքի աստղերուն (հրեշտակներուն) մէկ երրորդ մասը, եւ որոնց, մեծ վիշապը (Արուսեակ քերովբէն, Սատանան), իր պոչով քաշեց ու երկրի վրայ նետեց (Յիս 12.3-4):

«Որովհետեւ անօթի էի՝ եւ չկերակրեցիք զիս, ծարաւ էի՝ եւ ջուր չտուիք, օտարական էի՝ եւ չընդունեցիք զիս, մերկ էի՝ եւ չհագցուցիք, հիւանդ էի եւ բանտի մէջ՝ եւ սակայն այցի չեկաք ինծի» (Մտ 25.42-43):

1) Նախորդ համարին մէջ Յիսուս յիշեալ մարդիկը «անիծեալներ» կոչեց: Տէրը անիծեալ կը կոչէ անողորմ մարդիկը, աղքատներուն օգնել կըրցող բայց չօգնող մարդիկը, ուրիշին ցաւը մեղմել կըրցող բայց չմեղմող մարդիկը, լքուածին կողքին կենալ կըրցող բայց չկեցող մարդիկը: Ոեւէ անձ որ կրնայ արցունք մը սրբել եւ սակայն չի սրբեր՝ յաւիտենական արցունքը պիտի ըլլայ իր բաժինը: Ոեւէ անձ որ կրնայ տէր կանգնիլ օտարականին եւ սակայն չի կանգնիր՝

դատաստանի օրը Տէրը զինք օտարական պիտի հռչակէ: Ուեւ անձ որ կրնայ հաց տալ անօթիին եւ սակայն չի տար՝ դատաստանի օրը յաւերժապէս պիտի կորսնցնէ Կենաց Հացը՝ Քրիստոսը: Անպաշտպանը չպաշտպանող մարդը՝ դատաստանի օրը անպաշտպան պիտի մնայ:

2) Այսպիսիները չեն կրնար երկինք մտնել, որովհետեւ անգութ գտնուած են գթութեան կարիքը ունեցող մարդոց հանդէպ: Երկինքը գթառատներուն տեղն է: Տէրը ի՞նչպէս կրնայ կենաց Հացը շնորհել՝ աղքատին հաց չտուող մարդուն: Ի՞նչպէս կրնայ կենաց Գետը պարգեւել՝ ծարաւ մարդուն ջուր չտուողին: Ի՞նչպէս կրնայ զօրակից ըլլալ՝ անգոր մարդուն զօրակից չեղողին: Տէրը ողորմած պիտի ըլլայ՝ ողորմածներուն հանդէպ: Գթառատ պիտի ըլլայ՝ գթառատներուն հանդէպ:

3) «*Չկերակրեցիք զիս, ... չընդունեցիք զիս*»: Քրիստոս կարօտեալին հանդէպ ցուցաբերուած անգութ վերաբերմունքը՝ իր իսկ հանդէպ ցուցաբերուած վերաբերմունք կը նկատէ, ճիշդ ինչպէս աղքատին եղած բարիքը՝ իրեն եղած բարիք կը համարէ: Սուրբ հայրեր կ'ըսեն, երբ աղքատը իր ձեռքը կը բանայ մեզի՝ ի՞նքն է որ մեզի կու տայ եւ ոչ թէ մենք՝ իրեն: Ան մեզի Աստուծոյ արքայութիւնն է որ կու տայ, մինչդեռ մենք իրեն քիչ մը դրամ կամ կտոր մը հաց կու տանք: Իրեն մեր տուածը ոչինչ է, մինչդեռ իր կողմէ եւ իր միջոցով մեզի տրուածը՝ խիստ թանկագին է:

4) «*Չկերակրեցիք..., չտուիք..., չընդունեցիք..., չհագցուցիք..., այցի չեկաք...*»: Այս բառերը պէտք է մեզ ցնցեն եւ զգաստութեան հրաւիրեն: Աստուած մարդը մարդուն համար ստեղծեց, եւ ուստի՝ մարդը իրաւունք չունի ինքնանպատակ կեանք մը ապրելու: Իրաւունք չունի իր սեղմ պատեանը քաշուելու եւ անկէ դուրս չգալու: Մարդը եթէ կրնայ կերակրել՝ պէ՛տք է կերակրէ: Եթէ կրնայ օգնել՝ պէ՛տք է օգնէ: Եթէ կրնայ տկար ձեռք մը զօրացնել՝ պէ՛տք է զօրացընէ: Եթէ կրնայ տալ՝ պէ՛տք է տայ: Եթէ կրնայ վիրաւոր սիրտ մը սփռփել՝ պէ՛տք է սփռփէ: Եթէ կրնայ կոտրած հոգի մը բուժել՝ պէ՛տք է բուժէ: Մարդը պէտք է ծառի նման ըլլայ: Աշխարհի մեջ չկայ ծառ մը որ պտուղ կը բերէ սոսկ ինքնիր համար, այլ միշտ ուրիշին համար է որ կը բերէ: Ծառին նման, մարդը ինք եւս ուրիշներուն համար պէտք է պտուղ բերէ եւ ո՛չ թէ սոսկ իր անձին համար:

«Այն ատեն անոնք պիտի հարցնեն. *"Տէ՛ր, քեզ ե՞րբ անօթի, ծարաւ, օտարական, մերկ, հիւանդ, կամ բանտի մէջ տեսանք եւ քեզի չօգնեցինք"*: Թագաւորը պիտի պատասխանէ անոնց. *"Կ'ըսեմ ձեզի, որովհետեւ այս փոքր եղբայրներէս մէկուն չօգնեցիք, ինծի օգնած չեղաք"*» (Մտ 25.44-45):

1) Ձախակողմեանները իրենք զիրենք արդարացնելու համար հարց կու տան Տիրոջ, թէ ե՞րբ զինք անօթի, ծարաւ, օտարական, մերկ, հիւանդ, կամ բանտի մէջ տեսան եւ չօգնեցին իրեն: Անոնք չէին անդրադառնար որ Տէրը իրենց նիւթական հացին կարիքը չունէր, որովհետեւ ի՛րն են աշխարհի բոլոր հացերն ու հացագործները: Արդարեւ, *«Տիրոջն է երկիրն ու անոր լիութիւնը: Տիրոջն է աշխարհն ու անոր բնակիչները»* (Մտ 24.1, 50.12): Անոնք չէին կրցած սորվիլ, թէ Տէրը ինքզինք անօթիին մէջ անօթի ու ծարաւին մէջ՝ ծարաւ կը տեսնէր, եւ ուստի, այսպիսիներուն օգնել՝ նոյնինքն Տիրոջ օգնել կը նշանակէր:

2) *«Տէ՛ր, քեզ ե՞րբ անօթի ... տեսանք»*: Իրենց այս հարցումն իսկ ցոյց կու տայ թէ իրենք չէին տեսներ անօթին, ծարաւը, օտարականը, մերկը, հիւանդը, բանտի մէջ եղողը, մէկ խօսքով՝ ցաւի ու զրկանքի մէջ եղողները: Փա՛կ էին աղքատին ձայնը լսելու համար անոնց տրուած հոգիի ականջները: Ասոնք եսակեղրոն մարդիկ էին: Եսակեղրոն մարդը իր անձէն դուրս մէկը չի տեսներ. ո՛չ աղքատը կը տեսնէ եւ ո՛չ ալ աղքատասէր Տէրը. այո՛, անոնք զԱստուած ալ չեն տեսներ. փաստօրէն, անոնք չեն ըսեր թէ անօթի ու ծարաւ մարդիկ չտեսան, այլ իրենց խօսքը Տիրոջ կ'ուղղեն ու կ'ըսեն. *«Տէ՛ր, քեզ ե՞րբ անօթի ... տեսանք»*: Անոնք Տէրն անգամ չէին տեսներ իրենց երկրաւոր օրերուն: Չայն չէին տեսներ ո՛չ իրենց կեանքին մէջ եւ ո՛չ ալ այլոց կեանքին մէջ:

3) Այս եսակեղրոն մարդիկը կ'ուրանային անօթի ու ծարաւ մարդոց գոյութիւնը, եւ կը մերժէին զանոնք ընդունիլ իբրեւ եղբայր: Բայց ահա Տէրը կը ցնցէ զիրենք իր պատասխանով՝ երբ ինքզինք կը նոյնացնէ անօթի ու ծարաւ մարդոց հետ եւ զանոնք իր եղբայրները կը կոչէ. *«Կ'ըսեմ ձեզի, որովհետեւ այս փոքր եղբայրներէս մէկուն չօգնեցիք, ինծի օգնած չեղաք»*: Չգո՛յ՛ս ըլլանք թէ ի՛նչպէս կը վարուինք տկարին հետ, որովհետեւ Ամենակարողին եղբայրներն

են: Զգոյշ ըլլանք թէ ինչպիսի՝ վերաբերմունք կը ցուցաբերենք աղքատին հանդէպ, որովհետեւ Հարուստը անոնց եղբայրն է: Չանտեսենք անտեսուածները, որովհետեւ Ամենատեսը անոնց եղբայրն է:

«Եւ այսպէս, անոնք պիտի երթան յաւիտենական պատիժի, իսկ արդարները՝ յաւիտենական կեանքի» (Մտ 25.46):

1) Թէ արդարներուն ժառանգելիք կեանքը յաւիտենական է՝ այդ մասին կասկած չկայ: Գանք դժոխքին յաւիտենական ըլլալու խընդիրին. որոշ հոսանքներ կ'ուսուցանեն թէ դժոխքին պատիժը յաւիտենական չէ, եւ կ'ըսեն, թէ յաւիտենականութեան ընթացքին ժամանակ պիտի գայ երբ Աստուած պիտի խղճայ գեհէն նետուած մարդոց վրայ, վերջ պիտի դնէ անոնց տանջանքին եւ զիրենք ընդունի իր արքայութենէն ներս: Այս խօսքը հաստատող վկայութիւն չունինք Աստուածաշունչին մէջ: Ի՞նչ կ'ըսէ մեր սերտած համարը: Տէրը թէ՛ «կեանք»ը կը կոչէ յաւիտենական եւ թէ՛ «պատիժ»ը: Յունարէն բնագիրին մէջ, թէ՛ «կեանք»ը կոչուած է յաւիտենական եւ թէ՛ «պատիժ»ը: [κόλασιν αἰώνιον-քոլասին այօնիօն-պատիժ յաւիտենական], [ζωὴν αἰώνιον-զոէն այօնիօն-կեանք յաւիտենական]: Եթէ յանդգնինք մերժել «պատիժ»ին յաւիտենական ըլլալը, պէտք է մերժենք նաեւ «կեանք»ին յաւիտենական ըլլալը, որովհետեւ երկուքին ալ համար նոյն յաւիտենական բառը գործածուած է: Յունարէնին մէջ նոյն բառը գործածուած է Աստուծոյ համար [αἰώνιος Θεός] «յաւիտենական Աստուած» (Հռ 16.26), Աստուծոյ պատիւին ու զօրութեան համար [ὧ τιμὴ καὶ κράτος αἰώνιον· ἀμήν] «որուն ըլլայ պատիւն ու զօրութիւնը յաւիտենական, ամէն» (Ա.Տմ 6.16), Աստուծոյ փառքին համար (Ա.Պտ 5.10), անոր փրկութեան համար (Եբր 5.9), Սուրբ Հոգիին համար (Եբր 9.14), յարուցեալ մարմինին համար (Բ.Կր 5.1): Եւ այլն: Եթէ կասկածի տակ առնենք պատիժին յաւիտենական [αἰώνιον] ըլլալը, պէտք է կասկածի տակ առնենք նաեւ Աստուծոյ եւ իր Սուրբ Հոգիին, իր փառքին, պատիւին, զօրութեան, փրկութեան ու բոլոր միւս յատկութիւններուն յաւիտենական ըլլալը, որովհետեւ ամէն տեղ նոյն Յունարէն բառը գործածուած է: Բազմաթիւ են պատիժին յաւիտե-

նականությունը ապացուցող վկայությունները (Յդ 7: Մտ 18.8: Յյս 14.11: Ես 34.10: Մր 9.43: Մտ 3.12): Եւ այլն:

2) Ոմանք հարց կու տան. «*Ինչո՞ւ համար մէկը որ չարիք գործած է 50 տարի, յաւիտեանս յաւիտենից պէտք է չարչարուի դժոխքին մէջ: Արդարութիւնը կը պահանջէ, որ 50 տարի չարիք գործող անձ մը՝ 50 տարի միայն պատժուի*»: Հարցումը տեղին է, բայց կը մոռնանք կարեւոր ճշմարտութիւն մը: Աստուած յաւիտենական է: Յաւիտենական Աստուծոյ դէմ գործուած մեղքը՝ յաւիտենական մեղք կը համարուի, իսկ եթէ մեղքը յաւիտենական է՝ ինքնաբերաբար անոր պատիժն ալ պէտք է յաւիտենական ըլլայ:

Ուրիշ կարեւոր կէտ մը: Եթէ 50 տարի չարիք գործող անձ մը՝ 50 տարի միայն պէտք է պատժուի, այդ պարագային, 50 տարի պատժուելէ ետք ի՞նչ պէտք է ըլլայ անոր վիճակը: Պէտք է բնաջնջուի՞, թէ՛ պէտք է ներուի եւ արքայութիւն առնուի: Եթէ արքայութիւն պիտի առնուի, ո՞ր կը մնայ Աստուծոյ արդարութիւնը: Արդա՞ր է որ Քրիստոսի համար չարչարուողն ու իր մեղքերով Քրիստոսը չարչարողը արքայութիւնը ժառանգեն: Արդա՞ր է որ ճշմարիտ կեանք ապրողն ու սուտ կեանք ապրողը նոյն արքայութեան մէջ կողք-կողքի ըլլան ու միասնաբար փառաբանեն Տէրը: Գալով բնաջնջումի խնդիրին, հոգին չի կրնար բնաջնջուիլ, որովհետեւ Աստուած մարդուն հոգին իր պատկերով եւ նմանութեամբ ստեղծած է (Ծն 1.26,27), եւ ուստի՝ յաւիտենական է, ճիշդ Աստուծոյ նման: Աստուծոյ Պատկերն ու նմանութիւնը մարմնաւոր հասկացողութիւն չունին, ինչպէս ոմանք կը խորհին: «Պատկեր» բառը ցոյց կու տայ, թէ մարդը կոչուած է զԱստուած պատկերացնելու իր կեանքով ու գործերով, իսկ «նմանութիւն» բառը կը պարզէ, թէ մարդուն կեանքին գերագոյն նպատակը՝ Քրիստոսի նմանութիւնը իր վրայ առնելն է, եւ ուստի՝ Քրիստոսի նմանիլն է:

Եթէ մէկը պիտի ըսէ թէ «*արդարութիւնը կը պահանջէ, որ 50 տարուի չարիք գործող անձ մը՝ 50 տարի միայն պատժուի*», նոյնը պէտք չէ՞ ըսէ նաեւ արդար մարդուն համար. «*Արդարութիւնը կը պահանջէ, որ 50 տարի բարիք գործող ու հաւատքի կեանք ապրող անձ մը՝ 50 տարի միայն արքայութեան փառքին մէջ ըլլայ*»: Աստուած յաւիտենական ըլլալով՝ իր արքայութիւնն ալ յաւիտենական է: Հոն մտնողը՝ յաւիտեա՛ն պիտի ապրի:

«Երբ Յիսուս այս բոլոր խօսքերը վերջացուց, իր աշակերտներուն ըսաւ.- Ինչպէս գիտէք, երկու օրէն Չատիկ է եւ Մարդու Որդին պիտի մատնուի խաչուելու համար» (Մտ 26.1-2):

1) «*Երբ Յիսուս այս բոլոր խօսքերը վերջացուց*»: Ո՞ր խօսքերուն մասին է խօսքը: Խօսքը հիմնականօրէն Երուսաղէմի եւ անոր տաճարին աւերումին մասին է (Մտ 23.37-39, 24.1-2), գալիք նեղութեանց մասին (Մտ 24.3-28), իր գալուստին մասին (Մտ 24.29-51), եւ իր դատաստանին մասին (Մտ 25):

2) «*Ինչպէս գիտէք*»: Այս բառերով, Յիսուս, հիմա որ իր առաքելութեան աւարտին կը մօտենար, կ'ակնկալէր որ իր աշակերտները հասկցած ու գիտցած ըլլային թէ ինք աշխարհ եկած էր իր կեանքը զոհելու մարդոց փրկութեան համար:

3) «*Երկու օրէն Չատիկ է*»: Ի՞նչպէս պէտք է հասկնալ հոս յիշուած «օր»ը: Նախ պէտք է պարզել հետեւեալը.- «Օր»ը հաշուելու երեք կերպեր եղած են: Հաշուելու առաջին կերպը հրեական կերպն է եւ կը կոչուի «օրինական», որուն համաձայն օրը կը սկսի երեկոյեան ժամը վեցին եւ կ'աւարտի յաջորդ օր երեկոյեան ժամը վեցին: Հաշուելու երկրորդ կերպը կը կոչուի «բնական», որուն համաձայն օրը կը սկսի առաւօտեան ժամը վեցին եւ կ'աւարտի յաջորդ օր առաւօտեան ժամը վեցին: Հաշուելու երրորդ կերպը կը կոչուի «սովորական», որուն համաձայն օրը կը սկսի գիշերուայ ժամը տասներկուքին եւ կ'աւարտի յաջորդ օրուայ գիշերուայ ժամը տասներկուքին: Երբ Յիսուս այստեղ «երկու օրէն Չատիկ է» կ'ըսէ, «օր»ը կը հաշուէ հրեաներուն հաշուովին համաձայն, այլ խօսքով՝ Օրէնքին համաձայն, եւ պէտք էր որ այդպէս հաշուէր, որովհետեւ տակաւին չէր փոխարինած հրեաներուն գատկական գաղափարը: Եւ հետեւաբար, Յիսուս այս խօսքերը արտասանեց Երեքշաբթի երեկոյ նախքան ժամը 6-ը: Եթէ «երկու օր»ը հաշուենք այս պահէն սկսելով՝ կը հասնինք Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 6-ն, երբ հրեաներ իրենց Չատիկը պիտի տօնէին Ապիպ (Նիսան) (որ կ'երկարի Մարտի կէսէն մինչեւ Ապրիլի կէսը) ամսուան 14-ին:

4) «*Երկու օրէն Ձատիկ է եւ Մարդու Որդին պիտի մատնուի՝ խաչուելու համար*»: Յիսուս կը յիշէ Ձատիկն ու իր խաչուիլը միասին, բացայայտելու համար թէ հասած էր ժամանակը որ ինք փոխարինէր հրեաներուն զատկական գառնուկը (Ա.Կր 5.7): Երբ Աստուած որոշեց ազատագրել Եբրայեցիները Եգիպտոսի ստրկութենէն, հրահանգեց որ իւրաքանչիւր Եբրայեցի ընտանիք գառնուկ մը առնէ (Ել 12.3), զայն մորթէ եւ անոր արիւնէն քսէ իր տան դրան սեմին եւ երկու կողմի դրանդիքներուն վրայ (Ել 12.7,13,23): Քրիստոսի զենումին կատարեալ նախապատկերացումն էր Հին Կտակարանին մէջ յիշուած զատկական գառնուկին զենումը: Ինչպէս գառնուկին արեան միջոցաւ էր որ հրեաներ զերծ մնացին Աստուծոյ պատիժէն (Ել 12.13,23), նոյնպէս ալ, Աստուծոյ Գառնուկին՝ Քրիստոսի արիւնտ վ միայն մարդիկ կրնան զերծ մնալ Աստուծոյ պատիժէն: Եւ ինչպէս գառնուկին արեան պաշտպանութիւնը վայելողները դուրս եկան Եգիպտոսի ստրկութենէն, այնպէս ալ, Քրիստոսի արեան պաշտպանութիւնը վայելողները միայն կրնան դուրս գալ մեղքի ստրկութենէն: Առանց երկնաւոր Գառնուկին արեան՝ չկայ ազատագրութիւն եւ փրկութիւն (Յե 1.29: Եբր 9.22):

5) «*Մարդու Որդին պիտի մատնուի՝ խաչուելու համար*»: Բոլոր աւետարաններուն մէջ Յիսուս կը խօսի իր մահուան մասին, բայց միայն Մատթէոսի մէջ յիշուած է որ անոր մահը խաչելութեամբ տեղի պիտի ունենայ: Ինչո՞ւ համար: Յիշենք որ Մատթէոս իր Աւետարանը ուղղած է հրեաներուն, եւ ուստի ան յատուկ ճիգ կը թափէ իր Աւետարանին մէջ, պարզելու հրեաներուն թէ Յիսուս ինքն է խոստացեալ Մեսիան, որ խաչելութեամբ պիտի մեռնէր: Չմոռնանք որ հրեաներ լաւապէս ծանօթ էին Մեսիային համար ըսուած հետեւեալ բառերուն. «*Ձեռքերս ու ոտքերս ծակեցին*» (Սղ 22.16):

6) Ի՞նչ կը նշանակէ «*Ձատիկ*»: Երկու նշումներ.-

ա) «*Ձատիկ*» բառը կու գայ «զատ» արմատէն. մէկ կողմէ մեզի կը յիշեցնէ Եբրայեցիներուն զատուիլն ու զատորոշուիլը Եգիպտացիներէն՝ իրենց տան դռներուն սեմին ու դրանդիքներուն իրենց քսած արեան միջոցաւ, իսկ միւս կողմէ՝ մեզի կը յիշեցնէ անոնց զատուիլն ու բաժնուիլը Եգիպտոսէն: Արդ, ինչպէս զատկական գառնուկին արիւնն էր որ պիտի զատորոշէր հրեաները Եգիպտացիներէն եւ զատէր զանոնք Եգիպտոսէն, այնպէս ալ, մեր Ձատիկին՝

Քրիստոսի արիւնով միայն մենք կրնանք գատորոշուիլ աշխարհի մարդոցմէն ու գատուիլ աշխարհիկէն: Այս ճշմարտութիւնն էր որ Տէրը բացայայտեց երբ ըսաւ. «*Ես ձեզ այս աշխարհէն գատեցի*» (Յե 15.19): Իր արիւնն էր որ հետագային պիտի գատէր իր հետեւորդները՝ աշխարհի հետեւորդներէն, եւ իր գաւակները՝ Սատանային գաւակներէն:

բ) Աշխարհաբարի մէջ «Զատիկ» բառը ունինք, որուն Գրաբարը՝ Պասեք է, իսկ Եբրայերէնը՝ Փեսախ: «Փեսախ» կը նշանակէ «անցնիլ»: Այս առումով, «Զատիկ» բառը՝ կը նշանակէ՝ ԱՆՅԸՆԵԼՈՒ գործողութիւնը: Կը նշանակէ՝ թէ՛ Տիրոջ ԱՆՅՆԻԼԸ Եզիպտոսէն հարուածելու համար Եզիպտացիներուն անդրանիկները, եւ թէ՛ անոր ԱՆՅՆԻԼԸ գաղնուկին արիւնը իրենց վրայ կրող Եբրայեցիներուն դռներուն վրայէն որպէսզի թոյլ չտար որ սատակիչը հարուածէր անոնց անդրանիկները (Ել 12.13,23):

«Այն ատեն աւագ քահանաները, Օրէնքի ուսուցիչները եւ ժողովուրդին երէցները հաւաքուեցան ապարանքը Քահանայապետին, որ Կայիափա կը կոչուէր, եւ որոշեցին Յիսուսը նենգութեամբ ձերբակալել եւ սպաննել: Բայց կ'ըսէին. *"Այս տօնի ժամանակ թող չըլլայ, որպէսզի ժողովուրդին մէջ խռովութիւն չծագի"*» (Մտ 26.3-5):

1) Կը հաստատուի թէ «այն ատեն» քահանաները, Օրէնքի ուսուցիչներն ու երէցները մէկտեղուեցան, որպէսզի Յիսուսը սպաննելու որոշում առնեն: Արդ, «այն ատեն» ըսելով ո՞ր ժամանակին կամ օրուան կ'ակնարկուի: Կ'ակնարկուի Երեքշաբթի երեկոյեան ժամերուն (նախքան ժամը 6-ը) երբ Յիսուս աւարտեց իր խօսքերը Երուսաղէմի եւ անոր տաճարին աւերումին, գալիք նեղութեանց, իր գալուստին եւ իր դատաստանին մասին, ինչպէս վերէն հաստատեցի: Այս առումով, քահանաներուն, Օրէնքի ուսուցիչներուն ու երէցներուն հաւաքուիլը Կայիափա քահանայապետին ապարանքը տեղի ունեցաւ Տիրոջ խօսքերուն արտասանումէն ետք, բայց ո՛չ անմիջապէս ետք, այսինքն՝ ո՛չ Երեքշաբթի երեկոյեան ժամը 6-էն անմիջապէս ետք, որ օրինականօրէն թէպէտ Չորեքշաբթի օրուան առաջին ժամերը կը կազմէին, բայց չէր դադրեր երեկոյ կամ գիշեր ըլլալէ, այլ՝ Չորեքշաբթի օրուան առաւօտուն:

2) «Երեցները»: Հին Կտակարանին մեջ «երեց» կամ «ծեր» կը կոչուէին ցեղերու եւ գերդաստաններու պետերը, որոնց պաշտօնն էր ժողովուրդին դատերը տեսնել (Թւ 11.16-17): «Երեց» կը կոչուէին նաեւ քաղաքի մը գլխաւորներն ու դատաւորները (Ա.Թգ 11.3: Բ.Օր 21.19-20): Եւ հետեւաբար, «երեց» կամ «ծեր» կոչումը տարիքի հետ կապ չունի, այլ՝ պաշտօնի:

3) Անոնք որոշեցին Զատիկի տօնի ժամանակ չձերբակալել Յիսուսը, «որպէսզի ժողովուրդին մէջ խռովութիւն չծագի»: Իրենց այս որոշումը ո՛չ Զատիկի տօնին հանդէպ իրենց հաւատքին ու բարեպաշտ վերաբերմունքին արդիւնքն էր եւ ո՛չ ալ իրենց խաղաղասէր ըլլալուն հետեւանքը, այլ պարզապէս ժողովուրդէն կը վախնային, որովհետեւ ժողովուրդը մեծ սէր ու հաւատք ունէր Յիսուսի հանդէպ: Իրենց ծրագիրն ու որոշումն էր Զատիկէն ետք ձերբակալել եւ սպաննել Յիսուսը, բայց աստուածային նախախնամութիւնը կամեցաւ որ ան Զատիկէն առաջ ձերբակալուէր ու Զատիկի գառնուկին զենման ժամանակ խաչուէր, որպէսզի այդ ձեռով, փոխարինած ըլլար Երրայեցիներուն զատկական գառնուկը եւ ի՛նք դառնար մեր «Զատիկին Գառնուկը» (Ա.Կր 5.7): Արդ, ի՞նչպէս պատահեցաւ որ անոնք փոխեն իրենց ծրագիրն ու որոշումը. փոխեցին՝ երբ Յուդա գնաց անոնց մօտ եւ իրեն տրուելիք երեսուն արծաթ դահեկանի փոխարէն՝ խոստացաւ մատնել զայն: Ուեւէ շփոթի առաջքը առած ըլլալու համար, ըսենք, որ քահանաներուն, Օրէնքի ուսուցիչներուն ու երեցներուն Կայիափա քահանայապետին ապարանքը հաւաքուելուն եւ Յուդայի անոնց քով երթալուն պատումներուն միջեւ, Մատթէոս կը գետեղէ «Յիսուսի օծումը Բեթանիայի մէջ» պատումը (Մտ 26.6-13), որ սակայն տեղի ունեցած էր չորս օրեր առաջ Բեթանիա քաղաքին մէջ: Կարելոր է գիտնալ որ աւետարանական բոլոր պատումները ժամանակագրականօրէն չեն ներկայացուած:

4) Բացատրեցի թէ հրեայ ղեկավարներուն ծրագիրն էր Զատիկէն ետք սպաննել Յիսուսը, բայց Աստուծոյ նախախնամութիւնը միջամտեց որ ան Զատիկի գառնուկին զենման ժամանակ խաչուէր: Ինչ կը վերաբերի մեզի, մարդիկ կրնան շատ ծրագիրներ ունենալ մեզի համար, բարի թէ չար, բայց Աստուած ի՛նքն է այդ ծրագիրներուն կատարման ժամանակն ու ձեւը ճշդողը: Աստուած կրնայ թոյլ

տալ բարիին կատարումը մեր կեանքին մէջ, որպէսզի գօտեպնդէ մեր հաւատքը եւ ուրախացնէ մեր հոգին: Եւ կրնայ թոյլ տալ չարիքի պատահումը մեր կեանքին մէջ, որպէսզի անով մաքրէ, տաշէ ու զօրացնէ մեզ:

5) «*Որպէսզի ժողովուրդին մէջ խռովութիւն չծագի*»: Հրեայ դեկավարները կը վախնային որ Յիսուսի հետեւորդներուն մէջ խռովութիւն ծագէր, եթէ երբեք ձերբակալէին ու անարգէին զայն: Դիտեցէք այսօրուան Քրիստոսի հետեւորդներուն կեանքը: Անոնք երբեք չեն խռովիր երբ ուրիշներ Քրիստոսը կ'անարգեն: Քրիստոս ամէն օր ու ամէն վայրկեան կը նախատուի օտարին ու օտարականին կողմէ, բայց իր հետեւորդներուն հոգը անգամ չէ: Եւ ոչ միայն իրենց հոգը չէ, այլեւ իրենք կը նախատեն Քրիստոսը: Այո՛, այսօրուան Քրիստոսի հետեւորդներուն կեանքը՝ նախատի՛նք է Քրիստոսի: Դո՛ւք ըսէք ինծի, ի՞նչ տարբերութիւն կայ Քրիստոսի հետեւորդներուն կեանքին եւ աշխարհիկ մարդոց կեանքին միջեւ: Ո՛չ մէկ տարբերութիւն: Երկուքի՛ն ալ կեանքին մէջ դրամասիրութիւն ու փառասիրութիւն կայ. երկուքի՛ն ալ կեանքին մէջ նախանձ ու ատելութիւն կայ. երկուքի՛ն ալ կեանքին մէջ աններողամտութիւն ու քինախնդրութիւն կայ: Ո՛հ եթէ ուզեմ կարկինս լայն բանալ եւ խօսիլ այսօրուան «ես հոգեւոր եմ» ըսողներուն մասին: Ո՛հ եթէ ուզեմ նիւթիս ծիրէն քիչ մը դուրս գալ եւ լոյսի տակ բերել կեանքը անոնց՝ որոնք իրենք զիրենք հոգեւոր կը կարծեն:

«Երբ Յիսուս Բեթանիա կը գտնուէր, բորոտ Միմոնի տան մէջ, իրեն մօտեցաւ կին մը, որ թանկագին իւղի շիշ մը ունէր, եւ իւղը թափեց Յիսուսի գլխուն, երբ անիկա սեղան բազմած էր» (Մտ 26.6-7):

1) Ինչպէս վերեւ ըսի, Յիսուսի այս օծումը տեղի ունեցած էր իր մատնութենէն չորս օր առաջ, Շաբաթ օր՝ երբ կը գտնուէր Բեթանիա, եւ իր խաչելութենէն վեց օր առաջ: Յիսուս իր օծման յաջորդ օրը Երուսաղէմ եկաւ (Յհ 12.12), ուր խօսեցաւ Մատթէոսի 23-25 գլուխները. այս բոլորը խօսելէ ետք՝ տակաւին երկու օր կար Զատիկին (Մտ 26.1-2): Եթէ այս երկու օրերը աւելցնենք վերեւ յիշուած չորս օրերուն վրայ, կ'ունենանք վեց օր, որ կը նշանակէ թէ Բեթանիայի մէջ Յիսուսի օծման եւ իր խաչելութեան միջեւ կային վեց

օրեր: Յովհաննէս կը հաստատէ մեր ըսածը երբ կ'ըսէ թէ Յիսուս Զատիկէն վեց օր առաջ Բեթանիա եկաւ (Յհ 12.1):

2) «Բորոտ Միմոնի տան մէջ»: Այս Միմոնը պէտք չէ շփոթել Փարիսեցի Միմոնին հետ, որուն տունը նստած էր Յիսուս ուտելու երբ կին մը եկաւ եւ անուշահոտ ազնիւ իւղով օծեց անոր ոտքերը: Երկու տարբեր դրուագներ են, եւ ուստի՝ երկու տարբեր օծումներ: Փարիսեցի Միմոնին տունը եկող կնոջ համար կ'ըսուի թէ պոռնիկ մըն էր (Ղկ 7.37), մինչդէռ բորոտ Միմոնին տան մէջ գտնուող կինը Մարիամն էր՝ Մարթայի ու յարուցեալ Ղազարոսի քոյրը (Յհ 12.2-3): Երկրորդ, Ղուկասին յիշած Միմոնին համար կ'ըսուի թէ Փարիսեցի էր (Ղկ 7.36), մինչդէռ Մատթէոսի յիշած Միմոնը կը կոչուի բորոտ (Մտ 26.6: Մր 14.3): Մատթէոս եւ Մարկոս կը յիշեն տանտիրոջ անունը՝ Միմոն, առանց յիշելու Յիսուսը օծող կնոջ անունը, իսկ Յովհաննէս, ընդհակառակը, կը յիշէ կնոջ անունը՝ Մարիամ, առանց յիշելու տանտիրոջ անունը:

3) Կ'ենթադրուի որ հոս յիշուած բորոտ Միմոնը՝ Ղազարոսի, Մարիամի ու Մարթայի հայրն էր, որ նախապէս բորոտ էր եւ բժշկուեցաւ: Բորոտ կը կոչուի չշփոթուելու համար ուրիշ նոյնանուն անձերու հետ:

4) Յիսուսի գլխուն Մարիամի թափած իւղը շատ թանկագին էր: Թանկագին էր՝ որովհետեւ Յիսուս իրեն համար թանկագին էր: Ան կը սիրէր Յիսուսը, ահա թէ ինչու իր ունեցած թանկագինը անոր յատկացուց: Գալով մեզի, թանկագինն է Յիսուս մեզի համար, սիրելի՞ է մեզի համար: Եթէ թանկագին ու սիրելի է, ի՞նչ կ'ընենք իրեն համար, ի՞նչ կու տանք իրեն: Այսօր մարդիկ իրենց աւելցուքէն կու տան Տիրոջ, եւ երբեմն ալ՝ աւելցուքն ալ չեն տար: Երբ մեկու մը կը պատուիրենք օրը հինգ վայրկեան Աստուածաշունչ կարդալ եւ ան կ'առարկէ թէ Ժամանակ չունի, նման մեկը ի՞նչպէս կրնայ ըսել թէ Յիսուս իրեն համար թանկագին ու սիրելի է: Երբ մեկու մը կը յորդորենք եկեղեցի գալ, սուրբ Պատարագին ներկայ ըլլալ, խոստովանիլ եւ Տիրոջ մարմինն ու արիւնը ճաշակել, եւ ան կ'առարկէ թէ Կիրակին իր միակ հանգիստի օրն է, այդպիսին ի՞նչպէս կրնայ յայտարարել թէ Յիսուս իրեն համար թանկագին ու սիրելի է: Միթէ մեկը այդպէս կը վարուի՞ իր սիրելիին հետ, կամ մեկու մը հետ՝ որ իրեն համար թանկագին անձ:

Մարիամ իր ունեցած թանկագին իւղը Տիրոջ գլխուն թափեց: Այսօր մարդիկ իրենց անպէտք բաներն են որ Տիրոջ կու տան: Երբ շատ ջնջին բան մը կու տանք աղքատին՝ մեր անպէտքը չէ՞ որ տուած կ'ըլլանք Տիրոջ: Երբ եկեղեցւոյ պնակին մէջ ոչինչ արժող գումար մը կը նետենք, իսկ ճաշարաններ երթալով՝ հոն մեծ գումարներ կը մսխենք, մեր անպէտքը չէ՞ որ տուած կ'ըլլանք Տիրոջ, եւ այդ ընելով՝ անարգած չե՞նք ըլլար Տէրը: Միթէ կարելի է մեր տուածով անարգել փառքի Տէրը, որուն կը պատկանի ամէն ինչ: Միթէ կարելի՞ է անկատար բան տալ Կատարեալին, որ տուիչն է ամէն կատարեալ բանի:

«Երբ աշակերտները ասիկա տեսան, բարկացան եւ ըսին. *"Ինչո՞ւ այդպէս վատնել անուշահոտը. կարելի էր զայն սուղ գինով ծախել եւ դրամը աղքատներուն տալ"*» (Մտ 26.8-9):

1) Մատթէոս մեզի ցոյց կու տայ, թէ բոլոր աշակերտները բարկացան Յիսուսի գլխուն թափուած իւղին համար: Մարկոս կը հաստատէ թէ աշակերտներէն միայն ոմանք բարկացան (Մր 14.4), իսկ Յովհաննէս Յուդա Իսկարիոտացիին անունը միայն կը յիշէ (Յհ 12.4-5): Հակասութիւն չկայ: Յստակ է որ բոլոր աշակերտները առարկեցին որ Տիրոջ գլխուն թափուած իւղը կրնար ծախուիլ եւ դրամը աղքատներուն տրուիլ, բայց միայն Յուդան էր որ թէպէտ խօսեցաւ աղքատներուն օգնելու մասին, բայց այդպէս խօսեցաւ՝ *«ոչ թէ անոր համար որ կը մտահոգուէր աղքատներով, այլ որովհետեւ գող էր: Իր քով կը գտնուէր գանձանակը եւ ինչ որ հոն կը ձգուէր՝ անկէ կ'օգտուէր»* (Յհ 12.6): Բոլորը նոյն բանը խորհեցան եւ նոյն բանը ըսին, բայց անոնց դիտումը կամ նպատակը նոյնը չէր: Աշակերտները իրենց Վարդապետին օրինակով՝ իրենք եւս կը սիրէին աղքատները, բայց միայն Յուդան էր որ «աղքատսիրութիւն» անունին տակ իր անձին շահն էր որ կը հետապնդէր:

2) Աշակերտները խորհեցան որ պատահածը վատնում էր եւ բարկացան: Գալով մեզի, մենք այսօր ի՞նչ կը վատնենք: Շատեր կան որոնք Աստուծոյ կողմէ իրենց տրուած շնորհքները կը վատնեն, փոխանակ զանոնք մարդոց բարիքին ու Աստուծոյ փառքին համար գործածեն: Իրենք զիրենք քրիստոնէայ համարող որքա՞ն

մարդիկ կան, որոնք շաբաթական դրութեամբ ճաշարաններ եւ այլուր կ'երթար, եւ մեծ գումարներ կը ծախսէն. ահա այսպիսիներուն ուղղուած է առաքեալներուն խօսքը. *«Ինչո՞ւ այդպէս վատնել դրամը. կարելի էր զայն աղքատներուն տալ»:*

3) Առաքեալները բարկացան: Մենք կը բարկանա՞նք երբ աղքատները անտեսուած կը տեսնենք: Կը բարկանա՞նք երբ տկարը երեսի վրայ ձգուած կը տեսնենք: Վիշտը կը լեցնէ՞ մեր սիրտը երբ անարդարութեանց պատճառով սիրտերու վշտացումը կը տեսնենք: Բայց տեսնելը չի բաւեր: Յիսուս տեսաւ անօթի բազմութիւն մը եւ գրաց անոնց վրայ (Մտ 14.14): Տեսաւ գետին ինկած վիրաւոր մը եւ գրաց (Ղկ 10.33): Յիսուս տեսնող աչք ու գրացող սիրտ ունի: Մենք վատահաբար շատ բան կը տեսնենք, շատ վիշտեր, զրկուածներ, աղքատներ ու տառապողներ, բայց կը գրա՞նք, կը խղճա՞նք, կը կարեկցի՞նք: Իսկ եթէ կը գրանք՝ ի՞նչ կ'ընենք: Օգնութեան ձեռք կերկարե՞նք: Յիսուս գրաց անօթի բազմութեան եւ կերակրեց զանոնք (Մտ 14.19-21): Գրաց գետին տապալած մարդուն եւ վերականգնեց զայն (Ղկ 10.34):

«Յիսուս գիտցաւ ինչ որ կ'ըսեն եւ ըսաւ. "Ինչո՞ւ կ'անհանգրստացնէք այդ կիներ, քանի լաւ բան մը ըրաւ ինծի: Աղքատները միշտ ձեզի հետ ունիք, բայց զիս միշտ ձեզի հետ չունիք: Իմ մարմինիս վրայ այդ իւղը թափեց՝ իմ թաղումիս որպէս նշան: Լա՛ւ գիտցեք, թէ աշխարհի վրայ ո՛ր որ ալ Աւետարանը քարոզուի, մարդիկ իր ըրածին մասին պիտի խօսին եւ յիշեն զինք"» (Մտ 26.10-13):

1) Կինը Յիսուսի համար բարի գործ մը կատարեց, եւ աշակերտները զինք անհանգստացուցին: Այսօր ալ, շատ մարդիկ կան, որոնք կ'անհանգստացնեն Յիսուսի համար գործողները, Յիսուսի փառքին համար աշխատողները, Յիսուսի փրկութեան Աւետարանին տարածման համար աշխատողները: Եթէ այսօր դուն կը գործես Տիրոջ համար, մի՛ զարմանար եթէ մարդիկ քեզ անհանգստացնեն: Եթէ դրամ տաս եկեղեցիի մը նորոգման կամ կառուցման համար, անպայման որ պիտի ըլլան մարդիկ որոնք այդ բանը ժամանակավրէպ գործ պիտի նկատեն եւ քեզ անհանգստացնեն: Եթէ հոգեւոր գիրքի մը հրատարակութեան համար գումար մը նուիրես,

անպայման որ կարգ մարդիկ քեզի պիտի ըսեն. «Ի՞նչ կ'ընես: Գիրք կարդացո՞ղ մը մնաց»:

2) Կինը Յիսուսի համար բարի գործ մը կատարեց, եւ աշակերտները զինք անհանգստացուցին, բայց Տէրը պաշտպանեց զինք: Տէրը կը պաշտպանէ բոլոր բարեգործները: Բոլոր անոնք որոնք կ'աշխատին Տիրոջ համար՝ Տիրոջ պաշտպանութիւնը պիտի վայելեն: Երբեմն կրնանք անպաշտպան ու մինակ զգալ Չարին ու աշխարհին դիմաց, բայց ասիկա խաբուսիկ զգացում է, իրականութիւն չէ: Քրիստոս ակնթարթ մը անգամ իր զաւակները առանձին չի թողուր: Եթէ Տէրը ակնթարթի մը համար մեզ առանձին թողու, Սատանան ցորենի պէս մաղէ կ'անցնէ մեզ (Ղկ 22.31): Եթէ Տիրոջ անուան փառքին համար կը պայքարինք ու կ'աշխատինք, Տէրը իր անուան փառքին համար մեզ կը պահէ ու կը պահպանէ:

3) Տէրը այստեղ կը բացայայտէ կարեւոր ճշմարտութիւն մը որ վստահաբար ցնցիչ ու անակնկալ էր աշակերտներուն համար: Ան կը յայտնէ, թէ իր մարմինին վրայ Մարիամի թափած իւղը՝ իր թաղումը կը խորհրդանշէր: Արդարեւ, հրեաներ սովորութիւն ունէին անուշահոտ իւղերով եւ զմուռով օծելու իրենց մեռելներուն մարմինները նախքան որ զանոնք թաղեն: Երբ Յիսուսի մարմինը խաչէն վար առնուեցաւ, ամեն մարդ վախի մեջ էր. առիթ պիտի չունէնային անոր մարմինը օծելու: Նոյնիսկ Մարիամ Մագդաղենացին եւ Յակոբոսի ու Յովսէսի մայրը՝ Մարիամ, Կիրակի արեւածագին երբ եկան օծելու Տիրոջ մարմինը՝ չկրցան օծել քանի արդէն յարութիւն առած էր (Մր 16.1-6): Մարիամին կատարած օծումը ձեռով մը Տիրոջ թաղման նախապատրաստութիւնն էր:

4) Յիսուս չորսօրեայ մեռած Ղազարոսի մարմինին յարութիւն տուաւ: Իր այս ըրածին դիմաց, Մարիամ իր մեծ սէրն ու երախտագիտութիւնը Տիրոջ յայտնելու համար՝ անուշահոտ իւղով օծեց անոր գլուխը: Գալով մեզի, եթէ Յիսուս յարութիւն տուած է մեր հոգիներուն, այլ խօսքով՝ եթէ ընդունած ենք իր փրկութիւնը, մենք ի՞նչպէս մեր երախտագիտութիւնը կը յայտնենք իրեն: Ի՞նչպէս մեր երախտագիտութիւնը կը յայտնենք Յիսուսին՝ մեր կեանքին մէջ իր ըրած բարիքներուն համար:

5) Կնոջ ըրած արարքը եւ Տիրոջ զայն պաշտպանելը կրնար գայթակղեցուցիչ ըլլալ աշակերտներուն համար, որովհետեւ անոնք

կրնային խորհիլ, թէ Տէրը որ միշտ հոգատար եղած է աղքատներուն հանդէպ, հիմա ինչպէս կրնար անտարբեր ըլլալ կատարուած այս վատնումին դիմաց: Այս մտածումին առաջքը առած ըլլալու համար, Տէր իսկոյն կը խօսի աղքատներուն մասին ու կ'ըսէ. *«Աղքատները միշտ ձեզի հետ ունիք, բայց զիս միշտ ձեզի հետ չունիք»*: Յիսուս իր այս պատասխանով, մէկ կողմէ Մարիամի արարքը գնահատած եղաւ, իսկ միւս կողմէ՝ աշակերտներուն աղքատսիրութիւնը: Յիսուս աշակերտներուն պարզեց, թէ ինք Մարիամի ըրածը գնահատեց, ոչ թէ որովհետեւ աղքատներուն հանդէպ անտարբեր է, այլ՝ որովհետեւ անոր ըրածին մէջ իր մահուան խորհուրդը տեսաւ, թէպէտ Մարիամ ինք այդ միտումով չըրաւ:

6) Աշակերտները խորհեցան որ Մարիամի ըրածը վատնում ու կորուստ էր, բայց Յիսուս յայտնեց անոնց, թէ ոչ մէկ բան իրեն համար կրնայ կատարուիլ եւ կորսուիլ, երբ ըսաւ. *«Լաւ զիտեցէք, թէ աշխարհի վրայ ուր որ ալ Աւետարանը քարոզուի, մարդիկ իր ըրածին մասին պիտի խօսին եւ յիշեն զինք»*: Ուշագրաւ են վերջին բառերը՝ *«եւ յիշեն զինք»*: Ոչ միայն կնոջ ըրածը պիտի յիշուի, այլեւ՝ կինը: Տէրը կը յայտնէ, թէ երբ բարեգործութիւն մը յիշուի՝ անոր հետ բարեգործն ալ պիտի յիշուի: Տէրը չի մոռնար ոչ մէկ բարեգործութիւնները եւ ոչ ալ մեզ:

7) Յիսուս ըսաւ, թէ աշխարհի վրայ ուր որ Աւետարանը քարոզուի, մարդիկ պիտի խօսին Մարիամի ըրածին մասին: Մէկը կրնայ մտածել, թէ այսօր աշխարհի մէջ շատ տեղեր Աւետարանը կը քարոզուի, բայց քիչ անգամ կը խօսուի Մարիամի ըրածին մասին: Սա ճիշդ է, բայց կարելոր է նկատի առնել, որ Յիսուս Մարիամի միայն կատարածին մասին չի խօսիր, այլ՝ Մարիամի կատարածով՝ իր մահուան խորհուրդի բացայայտումին մասին: Ուստի, երբ կ'ըսէ, թէ աշխարհի վրայ ուր որ Աւետարանը քարոզուի, մարդիկ պիտի խօսին Մարիամի ըրածին մասին, խորքին մէջ, Մարիամի միջոցաւ յայտնուած իր մահուան խորհուրդին մասին է որ պիտի խօսին մարդիկ: Ինչպէս ամէն անգամ որ կը ճաշակենք Տիրոջ մարմինն ու արիւնը, Տիրոջ մահն է որ կը պատմենք (Ա.Կր 11.26), նոյնպէս ալ, ամէն անգամ երբ Մարիամի արարքը յիշենք՝ Տիրոջ մահն է որ կը պատմենք, եւ երբ Տիրոջ մահը պատմենք՝ Մարիամի արարքն է որ լռելեայն կերպով կը յիշենք:

«Ապա տասներկու աշակերտներէն մէկը, որ Յուդա Իսկարիոտացի կը կոչուէր, գնաց աւագ քահանաներուն մօտ եւ ըսաւ. *"Ի՞նչ կու տաք ինծի, եթէ Յիսուսը յանձնեմ ձեզի"*: Անոնք երեսուն արծաթ դահեկան հաշուեցին եւ տուին Յուդայի: Անկէ ետք, անիկա յարմար առիթի մը կը սպասէր՝ Յիսուսը մատնելու համար» (Մտ 26.14-16):

1) Ինչո՞ւ համար Յուդա մատնեց Յիսուսը: Ոմանք կ'ենթադրեն թէ Յուդան կը պատկանէր Հրեայ ազգայնական շարժումին, որ կը հետապնդէր մէկ նպատակ՝ ազատագրել հրեաները Հռոմէական տիրապետութենէն եւ վերականգնել Դաւիթի թագաւորական գահը: (Հրեաներ կը հաւատային որ խոստացուած Մեսիան երբ գար՝ ինք այս գործը պիտի կատարէր): Այս կարծիքին հակողները կ'ըսեն, թէ Յուդա մատնեց Յիսուսը որպէսզի ստիպած ըլլար անոր անցնելու ազգային յեղափոխութեան մը գլուխը, եւ իր զօրութիւնը յայտնելով՝ կործանէր Հռոմէական լուծը եւ ձեռք ձգէր Դաւիթի թագաւորական գահը: Այս տեսակէտը չի կրնար ճիշդ ըլլալ, որովհետեւ Յուդա աւելի քան երեք տարի է որ արդէն Յիսուսի հետ կը շրջէր, կ'ապրէր, կը գործէր. ուստի ան շատ լաւ կը ճանչնար Յիսուսի խաղաղասէր հոգին եւ առաքելութեան բնոյթը, եւ գիտէր որ Յիսուս ազգային յեղափոխութեան մը գլուխը պիտի չանցնէր եւ պիտի չկռուէր Հռոմայեցիներուն դէմ: Եւ ասկէ գատ, Յովհաննէսի Աւետարանին մէջ կը կարդանք, թէ երբ Ղազարոսի քոյրը՝ Մարիամ, նարդոսի իւղով օծեց Յիսուսի ոտքերը, Յուդա առարկեց թէ անիկա կրնար երեք հարիւր արծաթ դահեկանի ծախուիլ եւ աղքատներուն տրուիլ: Յովհաննէս կը հաստատէ, թէ՝ Յուդա *«անիկա ըսաւ՝ ոչ թէ անոր համար որ կը մտահոգուէր աղքատներով, այլ որովհետեւ գող էր: Իր քով կը գտնուէր գանձանակը եւ ինչ որ հոն կը ձգուէր՝ անկէ կ'օգտուէր»* (Յհ 12.3-6): Արդ, զարմանալի է թէ ի՞նչպէս ոմանք ճշմարիտ ազգասէր հերոս մը կը նկատեն Յուդան, երբ աւետարանիչը յստակօրէն կը վկայէ թէ ան անտարբեր էր աղքատներուն նկատմամբ, եւ գող ու հասարակաց գանձանակէն օգտուող մէկն էր: Դարձեալ կու գանք հարցումին. - Ինչո՞ւ համար Յուդա մատնեց Յիսուսը. պատասխանը արդէն գտանք. մատնեց՝ որովհետեւ դրամասէր էր. ճիշդ չէ մտածել որ Յուդայի ստացած երեսուն արծաթ

դահեկանը աշխատաւորի մը ամսականն էր, ատիկա մեծ գումար մը չէր, եւ ուստի պէտք է ուրիշ պատճառ մը գտնել անոր կատարած մատնութեան: Դրամասէր մարդը ո՛չ միայն ամսավարձի համար կրնայ մատնել իր տէրը, այլեւ՝ օրավարձի մը համար նոյնիսկ:

2) Մատթէոս կը շեշտէ, թէ Յուդա Իսկարիոտացին Յիսուսի տասներկու աշակերտներէն մէկն էր: Յաւալի երեւոյթ է որ Յիսուսի ամենէն մօտիկներէն մին ըլլայ դաւաճանը, եւ իր կողմէ ընտրուածներէն մին ըլլայ զինք ուրացողը: Յուդա ճաշակեց Յիսուսի սէրը, բայց դրամի սիրոյն դաւաճանեց այդ սիրոյն: Ճաշակեց Տիրոջ քաղցրութիւնը, բայց դրամի համար ուրացաւ այդ քաղցրութիւնը: Միայն Յուդայի ըրածին մասին չմտածենք: Մեր հայեացքները մեզի՛ ալ դարձնենք: Այսօր որքա՛ն մարդիկ կան, որոնք իրենք զիրենք Քրիստոսի հետեւորդ իբրեւ կը յայտարարեն, եւ սակայն դրամի սիրոյն կ'ուրանան իրենց այդ հետեւորդութիւնը: Որքա՛ն մարդիկ կան, որոնք կ'ըսեն թէ իրենց սիրտերուն մէջ տեղ տուած են Յիսուսի սիրոյն, բայց երբ կը դիտենք իրենց կեանքը, կը տեսնենք թէ իրենց սիրտերուն մէջ նոյնքան ալ տեղ տուած են աշխարհի սիրոյն, փառքի սիրոյն, մեծարանքի սիրոյն:

3) *«Գնաց աւագ քահանաներուն մօտ»:* Քահանաները իրենք էին որ երեսուն արծաթ դահեկան տուին Յուդային: Յուդա դրամի համար մատնեց Ամենակարողը, որ մեր Ոսկին ու մեր Թանկագին Արծաթն է (Առ 22.25): Քահանաները դրամով վաճառեցին Յիսուսը, իսկ Յիսուսի աշակերտը՝ դրամի համար մատնեց Յիսուսը: Այսօր ալ, ինքնակոչ քահանաներն ու Յիսուսի կեղծ աշակերտներն են որ դրամի սիրոյն կը վաճառեն ու գնեն Քրիստոսը, կ'անարգեն ու կ'անպատուեն «անոր կողմէ իրենց յանձնուած առաքելութիւնը»:

4) *«Ի՞նչ կու տաք ինձի, եթէ Յիսուսը յանձնեմ ձեզի»:* Յուդա կ'ուզէր դրամ առնել եւ Յիսուսը յանձնել: Կ'ուզէր աշխարհը շահիլ եւ աշխարհի Փրկիչը կորսնցնել: Ան շուտով մոռցաւ իր Տիրոջ խօսքը. *«Ի՞նչ օգուտ, երբ մէկը ամբողջ աշխարհը շահի, բայց իր կեանքը կորսնցնէ կամ ինքզինքին վնասէ»* (Ղկ 9.25): Յուդա կորսնցուց իր կեանքը երբ կորսնցուց Կեանքը՝ Քրիստոսը, եւ վնասեց ինքզինքին, եւ այդ վնասը յաւիտենական վնաս էր: Այսօր քիչ չէ թիւը այն քրիստոնէաներուն, որոնք աշխարհիկ դիրք մը շահելու համար՝ կը

կորսնցնեն Քրիստոսը: Ժամանակաւոր հանգամանք մը ձեռք ձգելու համար՝ կը կորսնցնեն Յաիտենականն ու յաիտենականութիւնը:

5) *«Ինչ կու տաք ինծի, եթէ Յիսուսը յանձնեմ ձեզի»:* Միրելի ընթերցող եղբայր եւ քոյր, աշխարհ ինչ կ'ուզէ թող տայ քեզի՝ մի՛ յանձներ Յիսուսը: Ինչ դիրք կ'ուզէ թող տայ քեզի, մի՛ յանձներ անոր՝ կեանքիդ մէջ Յիսուսի ունեցած դիրքը: Ինչ պաշտօն կ'ուզէ թող տայ քեզի, մի՛ յանձներ անոր՝ Յիսուսի պաշտօնեան ըլլալու պատիւը: Մի՛ յանձներ Յիսուսը: Այո՛, մի՛ յանձներ: Երբ մարդիկ քեզի փառք կը խոստանան՝ մի՛ յանձներ Յիսուսը, փառքի Աստուածը: Երբ մարդիկ քեզի բարձրացում կը խոստանան՝ մի՛ յանձներ Յիսուսը, Բարձրեալ Աստուածը, քեզ իր ուսերուն վրայ Բարձրացնողը: Երբ մարդիկ քեզի պարգէւ կը խոստանան՝ մի՛ յանձներ Յիսուսը, ճշմարիտ Պարգեւաբաշխը, եւ Պարգելը՝ բոլոր պարգեւներուն:

6) Քահանաները *«երեսուն արծաթ դահեկան հաշուեցին եւ տուին Յուդայի»:* Դրամով գնեցին Յիսուսը, որ իր արիւնով մեզ գնեց: Երեսուն արծաթ դահեկանով ուզեցին խլել կեանքը Տիրոջ, որ աշխարհ եկած էր մարդկութեան աներեւակայելի գանձը դառնալու (Եփ 3.8): Անոնք դրամ տուին Յուդային, որպէսզի Յիսուսը ունենային: Մենք եւս կրնանք դրամ տալ եւ Յիսուսը ունենալ: Տա՛լ, սակայն ո՛չ թէ Յուդաներուն, մատնիչներուն, Տէրը անարգողներուն, այլ՝ աղքատներուն, որբերուն, անտէր եղողներուն:

7) *«Անկէ ետք անհկա յարմար առիթի մը կը սպասէր՝ Յիսուսը մատնելու համար»:* Այդ «յարմար առիթ»ը Յիսուս ինք պէտք էր թոյլ տար, որովհետեւ ինքն իսկ ըսաւ. *«Ոչ ոք կրնայ կեանքս ինձմէ խլել: Ես իմ կամքովս կեանքս կու տամ»* (Յհ 10.18): Յուդա իր Տէրը մատնելու ազատ կամք ունէր, բայց իր ազատ կամքը ի գործ դնելու ատենը՝ Տէրը ինք պիտի որոշէր իր ազատ կամքով:

«Բաղարջակերաց տօնին առաջին օրը աշակերտները մօտենալով Յիսուսի, ըսին. "Ո՛ր կ'ուզես որ քեզի համար զատկական ընթրիքը պատրաստենք"» (Մտ 26.17):

1) Զատիկը կը տօնուէր Նիսան (Ապիպ) ամսուն 14-ի երեկոյեան, որմէ անմիջապէս ետք կը սկսէր Բաղարջակերաց տօնը որ կը տարածուէր եօթը օրերու վրայ, Նիսան (Ապիպ) ամսուն 15-21:

Զատկական գառնուկը կը մորթուէր Նիսանի 14-ին, *«երկու իրիկուններուն միջեւ»* (Ել 12.6), այսինքն՝ յետ-միջօրէին, ժամը 3-6ի միջեւ, բայց զայն կ'ուտէին «յաջորդ օրը», երեկոյեան նախքան ժամը 6-ն, որ հրէական օրացոյցով 15 Նիսանը սկսած կ'ըլլար: Նիսան 15-ի երեկոյեան ժամը 6-էն ետք կը սկսէր Բաղարջակերաց տօնը եւ կ'երկարէր մինչեւ ամսուն 21-ի երեկոն:

2) «Բաղարջ (անխմոր հաց) ուտելը բացատրուած է իբրեւ յիշատակ՝ Եգիպտոսէն ելքին (Ել 12.39, 34.18). բայց կ'երեւի թէ հինին մէջ ասիկա առանձին երկրագործական տօն մըն էր, առաջին հունձքին (գարիի) կապուած: Տարին մէկ անգամ հին խմորի բոլոր մնացորդները կը փճացուէին եւ նոր հունձքին հետ նոր խմոր կը սկսէր: Եւ վստահ ըլլալու համար, որ հին խմոր չմնաց, լման շաքար մը անխմոր պէտք էր ուտել հացը: Հրեաներ խմորը ապականութեան եւ անմաքրութեան խորհրդանիշ կը նկատէին, անոր ունեցած խմորումին համար: Քրիստոս ալ խմորը խորհրդանիշ կը նկատէր ապականութեան (Մր 8.15: Ղկ 12.1)» (Զարեհ Արք. Ազնաւորեան):

3) Յիսուս Պետրոսն ու Յովհաննէսը դրկեց որպէսզի երթան եւ զատկական ընթրիքը պատրաստեն (Ղկ 22.8): Անոնք հարցուցին. *«Ո՞ր կ'ուզես որ քեզի համար զատկական ընթրիքը պատրաստենք»*: Հարցումը այն մասին չէ՝ թէ ո՞ր քաղաքին մէջ, որ բնականօրէն Երուսաղէմը պիտի ըլլար, այլ այն՝ թէ որո՞ւ տան մէջ:

«Անիկա պատասխանեց. *«Քաղաք գացէք, այսինչ մարդուն մօտ, եւ ըսէք անոր.- Վարդապետը կ'ըսէ՝ ժամանակս մօտեցած է. քու տունդ պիտի ուտեմ զատկական ընթրիքը, աշակերտներուս հետ»*: Աշակերտները կատարեցին Յիսուսի հրահանգը եւ պատրաստեցին զատկական ընթրիքը» (Մտ 26.18-19):

1) *«Քաղաք գացէք»*: Խօսքը Երուսաղէմ քաղաքին մասին է: Յիսուս ի՞նք որոշեց քաղաքը ուր պիտի երթային զատկական ընթրիքը պատրաստելու: Այս իրողութիւնը կը պարզէ, թէ Տէրը ի՞նք պէտք է որոշէ մեր առաքելութեան դաշտը եւ նպատակը: Աշակերտներուն առաքելութեան դաշտը՝ Երուսաղէմ քաղաքն էր, իսկ նպատակը՝ զատկական ընթրիքի պատրաստութիւնը: Այսօր եթէ երբեք Քրիստոսի եկեղեցին կը գտնուի խեղճ վիճակի մէջ, կը գտնուի՝

որովհետեւ մարդիկ իրե՛նք կ'որոշեն իրենց առաքելութեան դաշտը եւ առաքելութեան նպատակը: Մարդիկ հովուութեան կը կանչուին առանց աղօթքի, հովուութեան կը դրկուին առանց աղօթքի, հովուութիւն կ'ընեն առանց աղօթքի, քարոզ կը պատրաստեն առանց աղօթքի, քարոզ կու տան առանց աղօթքի: Ինչ որ կ'ընեն՝ առանց աղօթքի կ'ընեն, ահա թէ ինչու Քրիստոսի եկեղեցի այսօր անպտուղ է, անգոր է, խեղճ ու ողբալի վիճակի մէջ է: Հովիւը ինք չէ որ պէտք է ընտրէ Քրիստոսի այգիին մէջ աշխատիլ. Քրիստոս ի՛նք պէտք է զայն ընտրէ ու առաքելութեան կանչէ, որով պայմանաւորուած է իր առաքելութեան պտղաբերութիւնը. *«Դուք չէ որ զիս ընտրեցիք, այլ ե՛ս ձեզ ընտրեցի եւ նշանակեցի ձեզ՝ որ երթաք եւ պտղաբեր ըլլաք եւ ձեր պտուղը մնայուն ըլլայ, որպէսզի Հայրս տայ ձեզի ինչ որ իմ անունովս խնդրէք»* (Յհ 15.16):

2) *«Այսինչ մարդուն մօտ»*: Յիսուս չի տար մարդուն անունը որուն պիտի հանդիպին Յովհաննէս եւ Պետրոս, բայց կու տայ անոնց այն նշանը որով անոնք պիտի ճանչնան մարդը որուն տանը մէջ պիտի պատրաստեն զատկական ընթրիքը: Ի՞նչ էր այն նշանը. Տէրը անոնց ըսաւ, թէ հազիւ Երուսաղէմ մտնեն՝ մարդու մը պիտի հանդիպին որ ջուրի սափոր մը շալկած է: Անոր պիտի հետեւին մինչեւ տուն: Անիկա վերնայարկը մեծ էր կահաւորուած սենեակ մը ցոյց պիտի տայ իրենց, եւ անոնք հո՛ն պիտի պատրաստեն ընթրիքը (Ղկ 22.10-12): Մէկը կրնայ մտածել որ տրուած նշանը մեծ բան մը չէ, եւ սակայն, խորքին մէջ տրուած նշանը ոչ միայն մեծ բան մըն է, այլեւ՝ զարմանալի բան մը, որովհետեւ ջրհորէն սափորով ջուր բերելը այր մարդու գործ չէր, այլ՝ կնոջ: Արտասովոր նշան մը տուաւ Տէրը աշակերտներուն, պարզելու համար անոնց, թէ ահա կը մօտենար ժամանակը, երբ ինք զարմանալի գործեր պիտի կատարէր իրենց կեանքին մէջ եւ իրենց ձեռքով՝ այլոց կեանքին մէջ:

3) *«Ըսէք անոր. - Վարդապետը կ'ըսէ...»*: Ուշագրաւ է թէ Յիսուս աշակերտներուն չ'ըսէր՝ *«Ըսէք անոր. - Տէրը կ'ըսէ...»*, կամ՝ *«Փրկիչը կ'ըսէ...»*, կամ՝ *«Մեսիան կ'ըսէ...»*, կամ՝ *«Յիսուսը կ'ըսէ...»*, կամ՝ *«Քրիստոսը կ'ըսէ...»*, այլ կ'ըսէ՝ *«Վարդապետը կ'ըսէ»*: «Վարդապետ» կը նշանակէ՝ ուսուցիչ: Յիսուս պարտականութիւն կու տայ իր աշակերտներուն իրենց Ուսուցիչին անունով խօսելու: Այո՛, ճշմար-

րիտ աշակերտը իր ուսուցիչին անունով կը խօսի, երբ իր ուսուցիչին կողմէ դրկուի: Եթէ մենք՝ եկեղեցականներս, հովիւներս, առաջնորդներս, Կաթողիկոս ու Պապ, մեր երկնաւոր Ուսուցիչին՝ Քրիստոսի կողմէ կանչուած ու դրկուած ենք՝ պէտք է ի՛ր խօսքերը խօսինք եւ ո՛չ թէ մեր, ի՛ր կամքը յայտնենք եւ ո՛չ թէ մեր, ի՛ր ճամբան սորվեցնենք եւ ո՛չ թէ մեր, ի՛ր փառքին համար աշխատինք եւ ո՛չ թէ մեր:

4) «*Ժամանակս մօտեցած է*»: Տէրը կը յայտնէ թէ մօտեցաւ ժամանակը երբ ինք պէտք է չարչարուի ու խաչուի մարդոց փրկութեան համար: Ասկէ առաջ հրեաներ «*ուզեցին զինք բռնել, բայց ոչ որ ձեռք զարկաւ, որովհետեւ տակաւին անոր ժամանակը հասած չէր*» (Յհ 7.30), բայց հիմա «*Մարդու Որդիին փառաւորուելու ժամը հասաւ*» (Յհ 12.23): Հասաւ ժամը երբ Յիսուս պիտի թողուր այս աշխարհը եւ իր Հօրը քով երթար (Յհ 13.1): Հասաւ ժամանակը որ Հայրը փառաւորէ Որդին, եւ Որդին փառաւորէ Հայրը (Յհ 17.1): Ժամանակէն առաջ ոչինչ կրնար պատահիլ Յիսուսի կեանքին մէջ:

5) «*Ժամանակս մօտեցած է*»: Այս բառերով Տէրը կը յայտնէ թէ մեր ալ կեանքին մէջ ամէն բան իր ժամանակը ունի: Աստուծոյ խօսքերը խօսիլը իր ժամանակը ունի, եւ այդ խօսքերուն համար հալածանք կրելը՝ իր ժամանակը:

6) «*Ժամանակս մօտեցած է*»: Յիսուս այս խօսքը ըսաւ, նաեւ աշակերտները նախապատրաստելու համար իր մահուան գաղափարին: Աշակերտները կապուած էին Յիսուսին, իրենց կեանքն ու կեանքի ապահովութիւնը Յիսուսէն կախեալ էր, ուստի իրենց համար երբեք դիւրին պիտի չըլլար յանկարծ Յիսուսը կորսնցնելը:

7) «*Քու տունդ պիտի ուտեմ զատկական ընթրիքը*»: Անձը որուն տանը վերնայարկին մէջ պատրաստուեցաւ զատկական ընթրիքը՝ Յովհաննէսն էր, որ «*Մարկոս վերակոչուեցաւ*»: Տունը կը պատկանէր անոր մօրը՝ Մարիամին (Գրծ 12.12): Եկեղեցին այս վերնայարկը կոչած է Աշխարհամատուռ, անոր համար որ հանդիսացաւ աշխարհի առաջին մատուորը, առաջին եկեղեցին, ուր իջաւ Սուրբ Հոգին եւ ուր իր վերածնունդը ապրեցաւ Քրիստոսի առաջին եկեղեցին (Գրծ 2.1-3), եւ ուր հաւատացեալներ կը հաւաքուէին ու աղօթք կ'ընէին (Գրծ 12.12, 1.14): Հո՛ւ էր որ Յիսուս Սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդը հաստատեց: Հո՛ւ էր որ Յիսուս իր յարութեան յաջոր-

դող քառասուն օրերուն ընթացքին քանիցս երեւցաւ իր աշակերտներուն եւ խօսեցաւ անոնց Աստուծոյ արքայութեան մասին (Գրծ 1.3): Հո՞ւ էր որ հաւատացեալները կու գային եւ *«Քրիստոսի վարդապետութիւնը կը ստրվէին առաքեալներէն եւ կը մասնակցէին հաւաքական ճաշերուն, հաց բեկանելու արարողութեան եւ աղօթքներուն»* (Գրծ 2.42): Վերջապէս, հո՞ւ էր որ Պետրոս եկաւ, Տիրոջ հրեշտակին միջոցաւ հրաշքով մը բանտէն ազատելէն ետք (Գրծ 12.11-12):

8) Աշակերտները հնազանդեցան Յիսուսի հրահանգին, եւ քանի հնազանդեցան՝ կրցան պատրաստել զատկական ընթրիքը: Երբ հնազանդինք Տիրոջ խօսքերուն՝ մեր գործերը յաջողութեամբ պիտի պսակուին: Տէրը իր խօսքն ու կամքը կատարողներուն հեզասահ ճամբայ չի խոստանար, բայց կը խոստանայ իր ամբողջական աջակցութիւնն ու զօրակցութիւնը, որոնցմէ կախեալ են մեր հոգեւոր իրազործումներուն յաջողութիւնը:

«Երեկոյեան Յիսուս իր տասներկու աշակերտներուն հետ ընթրիքի նստաւ» (Մտ 26.20):

Ասկէ առաջ հաստատեցինք, թէ Յիսուսի երկրաւոր կեանքին վերջին այս Ձատիկը տեղի ունեցաւ Հինգշաբթի իրիկուն: Արդ, Յիսուս այս զատկական գառնուկէն կերաւ թէ ոչ: Մատթէոսի եւ Մարկոսի վկայութեանց համաձայն՝ կերաւ (Մտ 26.21: Մր 14.18), մինչդեռ Յովհաննէսի վկայութեան համաձայն՝ չկերաւ: Ճիշդ է որ Յովհաննէս կ'ըսէ թէ *«Յիսուս եւ իր աշակերտները ընթրիք կ'ընէին»* (Յհ 13.2), բայց խօսքը զատկական ընթրիքին մասին չէր, որովհետեւ այս ընթրիքը որուն մասին կը խօսի Յովհաննէս՝ *«Ձատիկի տօնին նախօրեակին»* տեղի ունեցաւ (Յհ 13.1): Որո՞ւ վկայութիւնը ճիշդ է. Մատթէոսի եւ Մարկոսի՞, թէ՛ Յովհաննէսի: Ճիշդի կամ սխալի հարց չկայ: Հարցը կը լուծուի եթէ գիտնանք որ Յիսուսի երկրաւոր օրերուն գոյութիւն ունէին որոշ կրօնական խմբակներ որոնք զատկական գառնուկը մէկ օր առաջ ճաշակելու սովորութիւն ունէին: Ըստ երեւոյթին, Յիսուս կամովին ուզեց անոնց այս սովորութեան հետեւիլ եւ զատկական գառնուկը Ձատիկէն օր մը առաջ ճաշակել իր աշակերտներուն հետ, որովհետեւ գիտէր թէ ինք յաջորդ օր զատկական ընթրիքին անոնց հետ պիտի չըլլար,

քանի պիտի խաչուէր ու մեռնէր Ճիշդ այն պահուն երբ հրեաներ իրենց զատկական գառնուկները պիտի մորթէին. այդ ձեւով միայն փոխարինած պիտի ըլլար զատկական գառնուկները՝ ի՛նք դառնալով *«մեր Զատիկին Գառնուկը»* (Ա.Կր 5.7):

«Մինչ կ'ուտէին, Յիսուս ըսաւ. *"Կ'ըսեմ ձեզի, որ ձեզմէ մէկը պիտի մատնէ զիս"*: Աշակերտները խռովքի մատնուեցան եւ իւրաքանչիւրը սկսաւ հարցնել իրեն. *"Տէ՛ր, միթէ ե՞ս եմ"*: Յիսուս պատասխանեց. *"Ան որ իր ձեռքը ինծի հետ երկնցուց՝ ան է մատնիչը"*» (Մտ 26.21-23):

1) Մինչ զատկական ընթրիքը կ'ուտէին, Տէրը յայտնեց իր աշակերտներուն թէ իրենցմէ մէկը պիտի մատնէ զինք: Յուդա դրամի սիրոյն մատնեց Յիսուսը: Գալով մեզի, մենք դրամի սիրոյն չե՞նք մատնէր Յիսուսը: Աթոռի սիրոյն չե՞նք մատնէր երկինքի Աթոռակալը: Փառքի սիրոյն չե՞նք մատնէր փառքի Աստուածը: Աշխարհի սիրոյն չե՞նք մատնէր աշխարհի Ստեղծիչը: Այո՛, մենք ամէն օր կը մատնենք Յիսուսը: Զայն կը մատնենք ցաւի ու տրտմութեան: Մեր կենցաղակերպով, կը մատնենք Յիսուսը նախատինքի՝ հեթանոսներուն ձեռքով:

2) Յիսուսի խօսքին վրայ աշակերտները խռովեցան, կորսնցուցին իրենց խաղաղութիւնը եւ հոգեպէս տրտմեցան, բայց այդ տրտմութեան մէջ կար նաեւ ցնցումը: Անոնք խռովեցան ու ցնցուեցան երբ գիտցան թէ իրենցմէ մին պիտի մատնէ Տէրը: Բայց մանաւանդ, խռովեցան ու ցնցուեցան, որովհետեւ իւրաքանչիւրը սկսաւ ինքնիրմէ կասկածիլ, թէ արդեօք ի՛նք պիտի ըլլայ մատնիչը, եւ սկսան Տիրոջ հարցնել. *«Տէ՛ր, միթէ ե՞ս եմ»*: Աշակերտները իրենց խռոված վիճակին մէջ, այլեւս ո՛չ կրնային խաղաղութեամբ ուտել իրենց ընթրիքը, եւ ո՛չ ալ կրնային հոգեկան խաղաղութեամբ Սաղմոսներու ճամբով զԱստուած օրհներգել, ինչ որ կ'ընէին հրեաներ զատկական ընթրիքի սեղանին շուրջ: Յիսուս զանոնք հանդարտեցնելու համար՝ պատասպանեց եւ ըսաւ. *«Ան որ իր ձեռքը ինծի հետ պնակին երկնցուց՝ ան է մատնիչը»*: Յիսուս տեսաւ որ աշակերտները տագնապի մէջ էին, ահա թէ ինչու պատասխանեց: Այս իրողութիւնը կը պարզէ, թէ երբ տագնապի մէջ ըլլանք եւ Տիրոջ մօտե-

նանք խնդրանքով մը կամ հարցումով մը՝ Տէրը անպայման որ պիտի պատասխանէ:

3) Բոլոր աշակերտներն ալ ուզեցին զիտնալ թէ ո՛վ պիտի ըլլար մատնիչը: Յիսուս իրենց նշան մը տուաւ. *«Ան որ իր ձեռքը ինծի հետ երկնցուց՝ ան է մատնիչը»*: Բայց անշուշտ այս նշանը բաւարար չէր, որովհետեւ Յուդայէն զատ ուրիշներն ալ իրենց ձեռքերը կ'երկարէին դէպի պնակը. ուստի դժուար էր աշակերտներուն համար զիտնալ մատնիչը: Երկրորդ նշանի մը կարիքը կար: Երկրորդ նշանը տալու առիթը ինքնաբերաբար եկաւ, երբ Պետրոս առաքեալ նշան ըրաւ Յովհաննէսին որ *«բազմած էր Յիսուսի կողքին»*, հարցնելու Տիրոջ թէ որո՞ւն համար կ'ըսէ: Յովհաննէս հարցուց: Տէրը անոր ըսաւ. *«Պատառը թաթխելով որո՞ւն որ տամ՝ ան է»*: Եւ Տէրը *«պատառը թաթխելով տուաւ Իսկարիոտացի Յուդային»* (Յհ 13.23-27): Երկու նշում.-

ա) Պատառը թաթխելով ուրիշին տալը՝ տանտիրոջ իրաւունքն էր. Յիսուս իր այս արարքով ցոյց տուաւ թէ ինքն էր տանտէրը, տէրը բոլոր տուններուն եւ անոնց բնակիչներուն, եւ Տէրը իր աշակերտներուն:

բ) Եթէ տանտէր մը ուզէր պատիւ ընել քովը եկող հիւրին՝ պատառը կը թաթխէր խառնուրդին մէջ եւ անոր կու տար: Յիսուս պատառը Յուդային տալով մէկ կողմէ ուզեց բացայայտել անոր մատնիչ ըլլալը, իսկ միւս կողմէ՝ ուզեց պատուել զայն բոլորին առջեւ, գուցէ ամչնար եւ հրաժարէր իր Տէրը մատնելու չար արարքէն:

4) Քանի մը տող վեր գործածեցի «խառնուրդ» բառը: Հրեաներ աւանդութիւն ունէին զատկական ընթրիքի սեղանին վրայ զետեղել մանրուած պտուղներով պատրաստուած խառնուրդի պնակ մը. եթէ ընտանիքին անդամները շատ ըլլային՝ երկու պնակներ կը զետեղէին: Որոշ մեկնիչներ կ'ըսեն, թէ Յիսուսին եւ իր աշակերտներուն համար պատրաստուած զատկական սեղանին վրայ երկու պնակներ կային: Աշակերտներէն վեցն իրենց առջեւ դրուած պնակը կը գործածէին, իսկ Յիսուս եւ միւս վեց աշակերտները՝ իրենց առջեւ դրուած պնակը:

5) Մատնիչին ինքնութիւնը բացայայտելու համար, Յիսուս երկու նշաններ տուաւ աշակերտներուն: Տէրը մեզ ճշմարտութեան մը առաջնորդելու համար, մէկէ աւելի նշաններ կրնայ տալ մեզի:

6) «Ան որ իր ձեռքը ինծի հետ երկնցուց՝ ան է մատնիչը»: Եկեք հոգեւոր առումով նաեւ առնենք այս բառերը: Բառեր՝ որոնք կը պարզեն, թէ Յուդա իր ձեռքը Յիսուսի հետ երկնցուց, այսինքն Ճիշդ այն պահուն՝ երբ Յիսուս ձեռքը երկնցուց: Մատնիչին ձեռքը եւ Փրկիչին ձեռքը միասին երկարեցան դէպի պնակը: Սուրբին ձեռքը եւ պիղծին ձեռքը միասին շարժեցան դէպի պնակը: Անմեղին ձեռքը եւ մեղսալիցին ձեռքը միասին գացին դէպի պնակը: Նոյնը այսօր չի՞ պատահիր: Երբ անսուրբը Սուրբին անունով քարոզ կու տայ, իր ձեռքը Տիրոջ ձեռքին հետ երկարած չ'ըլլար: Երբ թերահաւատը մեր հաւատքի հիմնադիրին՝ Քրիստոսի անունով հաւատքի մասին պատգամ կու տայ, իր ձեռքը Տիրոջ ձեռքին հետ երկարած չ'ըլլար: Երբ պիղծ ձեռք մը կը շալկէ Պատարագի Աստուածակիր սկիհը, որ միաժամանակ շալկուած է Քրիստոսի ձեռքով, իր ձեռքը Տիրոջ ձեռքին հետ երկարած չ'ըլլար:

«Մարդու Որդին պիտի մեռնի, ինչպէս որ գրուած է Սուրբ գիրքերուն մէջ, բայց վա յ այն մարդուն, որուն ձեռքով Մարդու Որդին պիտի մատնուի: Երանի՛ անիկա ծնած չըլլար» (Մտ 26.24):

1) Ոմանք կ'ըսեն, թէ Հին Կտակարանին մէջ գուշակուած էր Մեսիային մատնութիւնը եւ երեսուն արծաթ դահեկանի վաճառուիլը (Ձք 11.12), ուստի ինչո՞ւ մեղադրել Յուդան: Չենք կրնար անմեղադրելի նկատել Յուդան, պարզապէս որովհետեւ Հին Կտակարանին մէջ գրուած է թէ Մեսիան պիտի մատնուի ու վաճառուի: Նախ, Ճիշդ է որ Հին Կտակարանը կը խօսի մատնութեան մասին, բայց չ'ըսեր թէ ո՛վ պիտի ըլլայ մատնիչը. եւ երկրորդ, գործուելիք մեղքերու մասին գրուած ըլլալը մեզ ոչ թէ պէտք է քաջալերէ որ զանոնք գործենք, այլ ընդհակառակը, պէտք է պատճառ դառնայ որ զգուշանանք, որ չըլլայ թէ գրուածը մեր անձերուն միջոցաւ կատարուի: Կրնա՞յ մէկը սրբութիւնները ոտնակոխել եւ դառնալ տմարդի, անգութ, չարախօս, դաժան, եւ ապա փիլիսոփայել եւ ըսել. «Ես պէտք չէ մեղադրուիմ այսպիսին ըլլալուս համար, քանի Պօղոս առաքեալ ի՛նք ըսած է թէ վերջին օրերուն մարդիկ այսպիսին պիտի ըլլան» (Բ.Տմ 3.1-4):

2) «Վա՛յ այն մարդուն, որուն ձեռքով Մարդու Որդին պիտի մատնուի: Երանի՛ անիկա ծնած չըլլար»: Շատ ծանր են Տիրոջ այս խօսքերը: Տերը Փարիսեցիներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն համար եւս «վայ» բառը գործածեց (Մտ 23.13,14,15,16,23,25,27,29), բայց անոնցմէ ո՛չ մէկուն համար ըսաւ «Երանի՛ անիկա ծնած չըլլար»: Յուդայի համար Յիսուս սրտի անսահման ցաւով արտասանեց «վայ»ը եւ իր սրտի ամենէն խորերէն ցանկաց որ անիկա ծնած անգամ չըլլար, որովհետեւ, Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչները Յիսուսի հետ չունեցան այն փորձառութիւնը, այն մօտիկութիւնն ու մտերմութիւնը, որ Յուդա ինք ունեցաւ: Յուդա վայելեց Յիսուսի սէրն ու գորովը, եւ տեսաւ անոր զօրութիւնը: Աւելի քան երեք տարիներ կերաւ ու խմեց Յիսուսի հետ: Շրջեցաւ Յիսուսի հետ ու ակնհասեալ եղաւ անոր գործած հրաշքներուն: Մօտէն լսեց անոր կենսատու ու քաղցր խօսքերը: Լսեց Պետրոսի վկայութիւնը անոր մասին. «Դուն Քրիստոսն ես, կենդանի Աստուծոյ Որդին» (Մտ 16.16): Այս բոլորէն ետք, ան բնաւ չքաշուեցաւ դրամի սիրոյն մատնել Յիսուսը: Բոլոր անոնք որոնք փորձառաբար ճաշակած են Յիսուսը ու դաւաճանած զայն՝ այդ «վայ»ը իրենց համար է (Եբր 6.4-6, 10.26: Բ.Պտ 2.20-22):

«Յուդան, որ պիտի մատնէր զինք, հարցուց Յիսուսի. "Վարդապե՛տ, միթէ՛ ե՞ս եմ": Յիսուս պատասխանեց. "Ահա դո՛ւն ըսիր"» (Մտ 26.25):

1) Յուդայի համար իր Տերը մատնելը ծրագիր չէր, այլ՝ որոշում: Ան լսելէ ետք Տիրոջ խօսքերը՝ թէ մէկը զինք պիտի մատնէ, եւ տեսնելէ ետք աշակերտներուն տակնուվրայութիւնը, հարց տուաւ անոր. «Վարդապե՛տ, միթէ՛ ե՞ս եմ»: Իր այս հարցումով, Յուդա կարծէք ուզեց ստուգել թէ արդեօք Յիսուս կը կասկածէ՞ր իրմէ, կամ արդեօք զիտէ՞ր թէ ինք արդէն համաձայնած էր աւագ քահանաներուն հետ թէ զինք պիտի մատնէ: Յիսուսի պատասխանը անակնկալ էր եւ դանակի պէս. «Ահա դո՛ւն ըսիր»: Այս բառերով, Տերը մէկ կողմէ ցոյց տուաւ Յուդային, թէ ինք զիտէր իր մատնութեան ծրագիրին ու որոշումին մասին, իսկ միւս կողմէ՝ իր իսկ խօսքերով իր ծրագիրը բացայայտեց:

2) Ճիշդ է որ Յուդայի հարցումին նպատակն էր՝ ստուգել եթե երբեք Յիսուս գիտեր թե ինք պիտի ըլլար մատնիչը, եւ սակայն, ան իր հարցումով կասկածի տակ առած եղաւ Յիսուսի ամենագիտութիւնը, եւ ուստի՝ անարգած եղաւ զայն: Յուդա փորձառաքար ստրկած ու գիտցած պէտք էր ըլլար, որ Յիսուս մարդոց միտքերը կրնայ գիտնալ եւ գիտէ: Տարբեր-տարբեր առիթներով Յիսուս ցոյց տուաւ աշակերտներուն, թե ինք ամէն ինչ գիտէ, եւ թե իրազեկ է մարդոց մտածումներուն, խորհուրդներուն, ծրագիրներուն:

3) «*Վարդապէ՛տ, միթէ ե՞ս եմ*»: Այս հարցումին մէջ կը տեսնենք նաեւ Յուդային հոգեբանական երեսը: Բոլոր աշակերտները նոյն հարցումը հարցուցին Յիսուսի (Մտ 26.22): Յստակ է որ Յուդան վերջին հարցնողը եղաւ: Կասկած չկայ որ Յուդա հարցուց, որպէսզի կասկածը իրմէ հեռացնէ, եւ որպէսզի ռեւէ աշակերտ իրմէ չկասկածէր: Իր լուռ մնալը եւ «*միթէ ե՞ս եմ*» չհարցնելը կրնար պատճառ դառնալ որ աշակերտները իրմէ կասկածէին: Այս երեւոյթը մենք կը գտնենք հոգեբանութեան մէջ: Երբ ոճիր գործուի եւ մարդիկ դիակին շուրջ հաւաքուին, շատ անգամ ոճիրը գործողը ինքն ալ դիակին շուրջ հաւաքուած մարդոց մէջ կը մտնէ, եւ նոյն այդ խօսքերը կ'արտասանէ որ անոնք կ'արտասանեն, որպէսզի անոնց նման ինքն ալ անմեղ երեւի, ինչ որ Յուդա հոս ըրաւ:

4) «*Ահա դո՛ւն ըսիր*»: Այս բառերը պէտք է մեզ զգաստութեան հրաւիրեն: Բառեր, որոնք ցոյց կու տան, թե դատաստանի օրը մեր բերանէն ելած խօսքերուն համաձայն պիտի դատուինք: Տէրը բացայայտեց այս ճշմարտութիւնը երբ ըսաւ. «*Դատաստանի օրը մարդ իր բոլոր դատարկ խօսքերուն համար հաշիւ պիտի տայ: Որովհետեւ քու խօսքերովդ պիտի դատեն քեզ, կա՛մ արդարացնելու համար քեզ եւ կա՛մ դատապարտելու*» (Մտ 12.36-37): «*Ահա դո՛ւն ըսիր*»: Այս բառերով ամենէն շատ մենք՝ եկեղեցականներս պէտք է ցնցուինք: Ի՞նչ պիտի ըլլայ քարոզիչներուն վիճակը եթե երբեք դատուին իրենց խօսած քարոզներուն համաձայն: Օրինակ, ի՞նչ պիտի ըլլայ վիճակը այն քարոզիչին որ կը խօսի ապաշխարութեան մասին, բայց ինք չէ ապաշխարած. կը խօսի սրբութեան մասին, բայց ինք սրբութեան հետ ռեւէ առնչութիւն չունի. կը խօսի երկինքի համար ապրելու մասին, բայց ինք երկրին ու երկրաւորին համար կ'ապրի. կը խօսի Յիսուսը մեր սրտին մէջ ընդունելու մասին, բայց ինք զայն

չէ ընդունած իր սրտին մէջ. կը քարոզէ թէ Քրիստոս թագաւոր է, բայց ինք չէ հռչակած Քրիստոսը իբրեւ թագաւորը իր կեանքին: Այսպիսիներուն է որ Յիսուս դատաստանի օրը պիտի ըսէ. *«Ահա դո՛ւն ըսիր: Դո՛ւն ըսիր եւ սակայն չգործադրեցիր: Դո՛ւն պատուիրեցիր եւ սակայն պատուիրածդ չկատարեցիր»*:

«Եւ մինչ անոնք կ'ուտէին, Յիսուս հաց առաւ, օրհնեց, եւ բաժնեց աշակերտներուն, ըսելով. *"Առէք, կերէք, ասիկա իմ մարմինս է"*: Ապա առաւ բաժակը, գոհութիւն յայտնեց Աստուծոյ եւ տուաւ իր աշակերտներուն, ըսելով. *"Բոլորդ խմեցէք ասկէ. ասիկա իմ արիւնս է, որով Աստուծոյ հետ նոր ուխտ կը կնքուի եւ որ շատերու համար կը թափուի՝ իրենց մեղքերու թողութեան համար"*» (Մտ 26.26-28):

1) Բաղարջ հացը հրեաներուն կը յիշեցնէր Եգիպտոսի մէջ իրենց գերութեան տարիները: Յիսուս բաղարջ հացը օրհնելով եւ աշակերտներուն տալով՝ ցոյց տուաւ որ իր Մարմինով ու Արիւնով էր որ պիտի ազատէր մարդկութիւնը մեղքի գերութենէն:

2) Յիսուս օրհնեց հացն ու զինին: Օրհնելը՝ իր քահանայապետական պաշտօնը ցոյց կու տայ: Ոչ միայն ինք օրհնեց, այլեւ՝ աշակերտներուն ալ պատուէր տուաւ նոյն բանը շարունակելու (Ղկ 22.19), եւ այս ձեւով քահանայական կարգն է որ Տէրը հաստատած եղաւ:

3) Հացը կտրելը՝ կը պատկերացնէ իր կրելիք չարչարանքները, իսկ զայն աշակերտներուն բաժնելը՝ իր փրկութեան տարածումը ամբողջ աշխարհի մէջ:

4) Քրիստոս գինիի բաժակը ձեռքը առնելով, *«գոհութիւն յայտնեց Աստուծոյ»*, որովհետեւ ժամանակը հասած էր որ ան իր արիւնով փրկէր մարդկութիւնը: Մե՛նք եւս, ամէն անգամ երբ ճաշակենք Տիրոջ Մարմինն ու ըմպենք անոր Արիւնը, պէտք է գոհութիւն յայտնենք Աստուծոյ, որ իր Որդիին արիւնով մեզ փրկեց:

5) *«Որով Աստուծոյ հետ նոր ուխտ կը կնքուի»*: Աստուած խոստացած էր նոր ուխտ մը կնքել մարդոց հետ (Եր 31.31-33): Այդ Նոր Ուխտն ու Ուխտին Միջնորդը Քրիստոս ինք եղաւ՝ իր արիւնով (Եբր 9.15-18):

6) Քրիստոս երբ պիտի բաժնուէր իր աշակերտներէն ու հետեւորդներէն, իր Մարմինի ու Արեան խորհուրդը թողուց անոնց հետ, որպէսզի անոնցմով օրհներ, պահէր ու պահպանէր զիրենք: Արդարեւ, Սուրբ Հաղորդութիւնը, Տիրոջ օրհնութիւնն է մեզի, որ մեզ կը պահէ դիւային ամէն տեսակի յարձակումի դէմ:

7) *«Առէք, կերէք, ասիկա իմ մարմինս է...Բոլորդ խմեցէք ասկէ. ասիկա իմ արիւնս է...»*: Այս բառերը որ մեր Տիրոջ ամենէն սրտառու, խորիմաստ եւ կենսատու բառերն են, դժբախտաբար որոշ հոսանքներու կողմէ սխալ հասկցուած են, եւ ուստի՝ բոլորովին իմաստազրկուած: Անոնք հիմնուելով *«ասիկա կատարեցէք իմ յիշատակիս համար»* (Ղկ 22.19) բառերուն վրայ, կ'ըսեն թէ Սուրբ Հաղորդութիւնը խորհուրդ չէ, այլ խորհրդանիշ. այսինքն՝ սրբագործուած հացն ու գինին Տիրոջ մարմինն ու արիւնը չեն, այլ լոկ խորհրդանիշներ Տիրոջ մարմինին եւ արեան: Ի՞նչ ըսել ուզեց Քրիստոս երբ ըսաւ *«ասիկա կատարեցէք իմ յիշատակիս համար»*: Իր յիշատակին, կը նշանակէ՝ զինք յիշելու համար, ինչպէս առաքեալը կ'ըսէ (Ա.Կր 11.24-25): Բայց հարց կու տամ, Քրիստոս մեզմէ յիշուի՞լ է որ կը խնդրէ: Ան պարզապէս կը խնդրէ որ զինք չմոռնանք: Ան պատմութեան փոշիին մէջ կորսուելու մտավախութիւնը ունէր: Որպէսզի գտնենք հարցումին ճիշդ պատասխանը, կարդանք առաքեալին հետեւեալ բառերը. *«Ամէն անգամ որ այս հացը կ'ուտէք եւ բաժակէն կը խմէք, Տիրոջ մահը կը պատմէք, մինչեւ իր երկրորդ գալուստը»* (Ա.Կր 11.26): Յստակ է, հետեւաբար, որ զինք յիշել, կը նշանակէ՝ իր ըրածը յիշել, խաչով իր իրագործած փրկութիւնը յիշել, մեզի համար տեղի ունեցող իր խաչելութիւնն ու մահը յիշել: Եթէ հացն ու գինին լոկ խորհրդանիշներ ըլլային, զանոնք ճաշակելը՝ երբեք Տիրոջ մահը պատմել պիտի չնշանակէր:

Յիսուս երբ հացը օրհնեց եւ աշակերտներուն տուաւ՝ անոնց չըսաւ. *«Առէք, կերէք, ասիկա իմ Մարմինս կը խորհրդանշէ»*, այլ ըսաւ՝ *«Առէք, կերէք, ասիկա իմ Մարմինս է»* (Մտ 26.26: Մր 14.22: Ղկ 22.19): Գինիին համար ալ ըսաւ. *«Բոլորդ խմեցէք ասկէ. ասիկա իմ Արիւնս է»* (Մտ 26.28: Մր 14.24: Ղկ 22.20): Հարցում.- Յիսուս ի՞նչպէս իր օրհնած հացին համար պիտի ըսէր *«ասիկա իմ Մարմինս է»*, եթէ ասիկա իրապէս իր մարմինը չըլլար, կամ սոսկ խորհրդանիշ մը ըլլար իր մարմինին: Կամ ի՞նչպէս գինիին համար

պիտի ըսէր «*ասիկա իմ Արիւնս է*», եթէ ասիկա ստուգապէս իր արիւնը չըլլար: Եւ դեռ, ինչո՞ւ համար Յիսուս օրհնեց հացը եւ ինչո՞ւ համար գինիի բաժակին համար գոհութիւն յայտնեց Աստուծոյ, եթէ անոնք իր մարմինին ու արեան լոկ խորհրդանիշներ են: Պէտք կ'ա՞ր օրհնելու բան մը որ սոսկ խորհրդանիշ էր, եւ ոչ երբեք իրականութիւն: Օրհնելու արարողութիւնն իսկ ցոյց չի՞ տար որ հացն ու գինին սովորական հաց ու գինի չեն, այլ Տիրոջ Մարմինն ու Արիւնն են անոնք:

Պօղոս առաքեալ խօսելով Սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդին մասին՝ կ'ըսէ. «*Ով որ անարժանութեամբ կ'ուտէ եւ կը խմէ՝ այդ ուտելովն ու խմելովը ինքզինք դատապարտութեան կ'ենթարկէ, քանի որ զանազանութիւն չի դնէր սովորական հացին եւ ՏԻՐՈՋ ՄԱՐՄԻՆԻՆ միջեւ*» (Ա.Կր 11.29): Յստակ է առաքեալին խօսքը. օրհնուած հացն ու գինին կը դադրին սովորական հաց ու գինի ըլլալէ, եւ կը փոխակերպուին Տիրոջ Մարմինին եւ Արեան: Առաքեալը օրհնուած Հացն ու Գինին ՏԻՐՈՋ ՄԱՐՄԻՆԸ կը կոչէ, եւ կը հաստատէ թէ ով որ առանց հաւատքի եւ անարժանութեամբ կը հաղորդուի, ենթակայ կ'ըլլայ դատապարտութեան. հարցում. ճիշդ պիտի ըլլա՞ր որ առաքեալը սրբագործուած Հացն ու Գինին կոչէր՝ «Տիրոջ Մարմինը», կամ Տէրը զայն կոչէր՝ «Իմ Մարմինս», եթէ անոնք լոկ խորհրդանիշներ են: Երկրորդ հարցում մը. առաքեալը կը հաստատէ թէ «*ով որ անարժանութեամբ կ'ուտէ եւ կը խմէ՝ այդ ուտելովն ու խմելովը ինքզինք դատապարտութեան կ'ենթարկէ...*»: Եթէ Սուրբ Հաղորդութիւնը լոկ խորհրդանիշ է, ի՞նչպէս կրնայ դատապարտութեան ենթարկել անարժանաբար հաղորդուողները: Բան մը որ պարզապէս խորհրդանիշ մըն է, չի կրնար դատապարտութեան պատճառ դառնալ, իսկ եթէ կը դառնայ՝ կը դառնայ որովհետեւ անիկա Քրիստոսի Մարմինին եւ Արեան խորհուրդն է:

Տէրը կ'ըսէ. «*Եթէ չուտէք Մարդու Որդիին Մարմինէն եւ չխմէք անոր Արիւնէն՝ կեանք պիտի չունենաք ձեր մէջ*» (Յհ 6.53): Եթէ Հացն ու Գինին լոկ խորհրդանիշներ են, անոնք կրնա՞ն կեանք պարգեւել զանոնք ճաշակողներուն:

Յիսուս կ'ըսէ. «*Ով որ Մարմինէս կ'ուտէ եւ Արիւնէս կը խմէ՝ յաւիտենական կեանք կ'ունենայ եւ ես անոր յարութիւն պիտի տամ վերջին օրը*» (Յհ 6.54): Յիսուս չ'ըսէր՝ «*Ով որ Հացէն կ'ուտէ եւ Գի-*

նիէն կը խմէ», այլ՝ «Ով որ Մարմինէս կ'ուտէ եւ Արիւնէս կը խմէ»: Յիսուս կը հաստատէ թէ իր Մարմինէն ուտողն ու իր Արիւնէն խմողը *«յաւիտենական կեանք կ'ունենայ»*: Եթէ սրբագործուած Հացն ու Գինին լոկ խորհրդանիշներ են, անոնք կրնա՞ն յաւիտենական կեանք տալ զանոնք ճաշակողներուն:

Յիսուս կ'ըսէ. *«Մարմինս ճշմարիտ կերակուր է, եւ Արիւնս՝ ճշմարիտ խմելիք»* (Յհ 6.55): Եթէ Հացն ու Գինին լոկ խորհրդանիշներ են Տիրոջ Մարմինին եւ Արեան, ի՞նչպէս Տէրը զանոնք կը կոչէ *«Ճշմարիտ Կերակուր»* եւ *«Ճշմարիտ Խմելիք»*: Բան մը որ *«Ճշմարիտ Կերակուր»* եւ *«Ճշմարիտ Խմելիք»* է՝ չի կրնար խորհրդանիշ նկատուիլ, այլ բացայայտօրէն խորհուրդ է:

Յիսուս կ'ըսէ. *«Ով որ Մարմինէս կ'ուտէ եւ Արիւնէս կը խմէ՝ մէջս կը բնակի եւ ես՝ անոր մէջ»* (Յհ 6.56): Եթէ Սուրբ Հաղորդութիւնը լոկ խորհրդանիշ է, անոր ճաշակումով մենք չենք կրնար Քրիստոսի մէջ բնակիլ, եւ ոչ ալ կրնանք Քրիստոսը մեր մէջ բնակեցնել: Բան մը որ լոկ խորհրդանիշ է՝ չի՛ կրնար մեզ Աստուծոյ մէջ բնակեցնել, եւ ոչ ալ կրնայ զԱստուծաւ մեր մէջ բնակեցնել:

Յիսուս կ'ըսէ. *«Ով որ իմ Մարմինէս կ'ուտէ՝ պիտի ապրի ինձմով»* (Յհ 6.57): Այս խօսքը յստակ ցոյց կու տայ, թէ անոնք որոնք կը ճաշակեն Տիրոջ Մարմինն ու Արիւնը՝ կ'ապրին Քրիստոսով, Քրիստոսի հետ միասին: «Ինձմով» բառը կը պարզէ, որ Սուրբ Հաղորդութիւն ստացողը՝ անմիջական հաղորդակցութեան մէջ կը մտնէ Տիրոջ հետ, եւ Տէրը ի՛նք զայն կ'ապրեցնէ, ի՛նք զայն կ'առաջնորդէ: *«Պիտի ապրի ինձմով»* հաստատումով, Տէրը ըսել կ'ուզէ՝ *«Ան որ Մարմինս կը ճաշակէ եւ Արիւնս կը խմէ՝ ինձմով պիտի ապրի, ինձմով պիտի բնակուի, ինձմով պիտի շնչէ, ինձմով պիտի կենդանանայ, ինձմով պիտի քալէ ու առաջնորդուի, ինձմով մահէն կեանքի պիտի անցնի»*:

Յիսուս կ'ըսէ. *«Ա՛յս է երկինքէն իջած Հացը: Ասիկա չի նմանիր այն մանանային, որ ձեր հայրերը կերան եւ յետոյ մեռան: Ով որ այս հացը ուտէ՝ յաւիտեան պիտի ապրի»* (Յհ 6.58): Նախ պէտք է նկատի առնել, որ Յիսուս ինքզինք երկինքէն իջած Հացը կը կոչէ (տե՛ս նաեւ՝ Յհ 6.32-33, 50-51): Եթէ նկատի առնենք որ Յիսուս ինքզինք երկինքէն իջած Հացը կը կոչէ, միւս կողմէ, եթէ նկատի առնենք որ ան իր Մարմինէն ուտելու մասին կը խօսի, պարզ կը դառ-

նայ որ սրբագործուած Հացը պարզ ու սովորական հաց չէ, այլ անիկա երկինքէն իջած Հացն է, Քրիստոսի Մարմինն է, Քրիստոսի Արիւնն է: Երկինքէն իջած Հացը պէտք չէ նոյնացնել երկրաւոր հացին հետ: Երկրորդ, Յիսուս կը վկայէ որ իր Մարմինի Հացը չի նմանիր այն մանանային, որ հրեաներուն հայրերը կերան եւ յետոյ մեռան: Այս բառերով, Յիսուս կ'ուզէ որ յստակ տարբերութիւն դնենք իր Մարմինի Հացին եւ սովորական հացին միջեւ: Երրորդ, Յիսուսի խօսքը՝ *«Ով որ այս հացը ուտէ՝ յաւիտեան պիտի ապրի»*, յստակ ցոյց կու տայ, թէ Սուրբ Պատարագի ընթացքին սրբագործուած Հացն ու Գինին, որոնք Տիրոջ Մարմինն ու Արիւնն են, ո՛չ թէ ժամանակաւոր կեանք տալու գործօրինը ունին, այլ՝ յաւիտենական կեանք տալու գործօրինը: Իսկ եթէ յաւիտենական կեանք տալու գործօրինը ունին, անոնք չեն կրնար խորհրդանիշ ըլլալ, այլ հաստատապէս խորհուրդ են:

Սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդ ըլլալուն կարեւոր ապացոյցներէն մին նաեւ՝ անով իրագործուած մեկութիւնն է: Այս մասին Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Մենք բոլորս մէկ հաց, մէկ մարմին ենք, որովհետեւ նոյն եւ միակ Հացէն կը ճաշակենք»* (Ա.Կր 10.17): Մենք սուրբ Պսակի արարողութիւնը խորհուրդ կը կոչենք, որովհետեւ նշանուած գոյգերը այդ արարողութեամբ «մէկ մարմին» կը դառնան (Մտ 19.5-6: Մր 10.7): Ահա նոյնպէս ալ Սուրբ Հաղորդութիւնը խորհուրդ է, որովհետեւ անով մենք մէկ մարմին կը դառնանք, թէ՛ իրարու հետ եւ թէ՛ Քրիստոսի հետ: Յիշենք որ Պօղոս առաքեալ, խօսելէ ետք ամուսնութեան մասին ու հաստատելէ ետք թէ *«այրը պիտի թողու իր հայրն ու մայրը եւ իր կնոջ միանայ, եւ երկուքը մէկ մարմին պիտի ըլլան»*, անմիջապէս կ'աւելցնէ՝ ըսելով. *«Աստուծոյ ծրագիրին կապուած կարեւոր ճշմարտութիւն մըն է ասիկա, որ ըստ իս՝ Քրիստոսի եւ եկեղեցիին կը վերաբերի»* (Եփ 5.31-32): Առաքեալը այստեղ Քրիստոսի եւ եկեղեցիին միութեան ու մեկութեան մասին է որ կը խօսի, եւ զայն կը համեմատէ ու կը նմանցնէ այր եւ կնոջ միութեան ու մեկութեան հետ: Թէ ի՞նչպէս պսակուող գոյգեր մէկ կ'ըլլան ու մէկ մարմին կը կազմեն, կամ թէ ի՞նչպէս Սուրբ Հաղորդութիւնը մեզ իրարու ու Քրիստոսի հետ մէկ մարմին կը դարձնէ՝ չէ՛նք գիտեր ու չէ՛նք հասկնար, ահա թէ ինչու խոր-

հուրդ է անիկա: Բան մը որ միտքով կը հասկցուի՝ արդէն կը դադարի խորհուրդ ըլլալէ:

Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Երբ կը խմենք օրհնութեան այն բաժակէն որ Տիրոջ ընթրիքի յիշատակին կ'օրհնենք, միթէ Քրիստոսի Արեան հաղորդուած չե՞նք ըլլար: Եւ երբ կը ճաշակենք այն Հացէն որ կը բեկանենք, միթէ Քրիստոսի Մարմինին հաղորդուած չե՞նք ըլլար»* (Ա.Կր 10.16): Ըստ առաքեալի այս բառերուն, օրհնուած Հացէն ուտելը՝ Քրիստոսի Մարմինին հաղորդուած ըլլալ կը նշանակէ, եւ օրհնուած բաժակէն խմելը՝ Քրիստոսի Արեան հաղորդուած ըլլալ կը նշանակէ: Եթէ Սուրբ Հաղորդութիւնը սոսկ խորհրդանիշ ըլլար, Տիրոջ Մարմինն ու Արիւնը ճաշակելը երբեք ալ մեզ Քրիստոսի Արեան ու Մարմինին հաղորդակից պիտի չդարձնէր:

Բազմահազար են սուրբ հայրերու խօսքերը Սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդ ըլլալուն մասին, ինչպէս նաեւ Սուրբ Պատարագի ընթացքին՝ Հացին ու Գինին Տիրոջ Մարմինին ու Արեան փոխակերպուելուն մասին: Յիշեմ լոկ տասը հատը.-

ա) Քրիստոս վերնատան առաջին շնորհաբաշխութեան միջոցին, իբրեւ դարման մեր հոգիներու սոսկալի ախտերուն, իր մարմինն ու արիւնը բաշխեց իբր քաւութիւն, ծանուցանելով այսպէս թէ այս խորհուրդը եւ անոր զօրութիւնը գերազանց է արիւնի մահով կատարուած նահատակութենէն (Ս. Գրիգոր Նարեկացի):

բ) Հացն ու Գինին լոկ հաց ու գինի են, բայց սուրբ Պատարագի ընթացքին սրբագործուելէ ետք՝ կը փոխակերպուին Տիրոջ Մարմինին եւ Արիւնին (Կիւրեղ Աղեքսանդրացի):

գ) Երբ Քրիստոս հացը տուաւ իր աշակերտներուն, անոնց չըսաւ՝ *«Առէք, կերէք, ասիկա իմ մարմինս կը խորհրդանշէ»*, այլ ըսաւ՝ *«Առէք, կերէք, ասիկա իմ մարմինս է»* (Ստ 26.26: Մր 14.22: Ղկ 22.19): Կամ երբ բաժակը տուաւ, չըսաւ՝ *«Ասիկա խորհրդանշէն է արիւնիս»*, այլ ըսաւ՝ *«Բոլորդ խմեցէք ասկէ. ասիկա իմ Արիւնս է»* (Ստ 26.28: Մր 14.24: Ղկ 22.20): Տէրը ուզեց որ հաւատքի աչքերով նայինք Հաղորդութեան տարրերուն՝ Հացին ու Գինին, Սուրբ Հոգին եջքով անոնց սրբագործումէն ետք, եւ զանոնք ընդունինք իբրեւ իր Մարմինն ու Արիւնը: Պէտք չէ Հաղորդութեան տարրերուն նայինք իբրեւ լոկ հաց ու գինի, այլ իբրեւ Տիրոջ Մարմինը եւ Արիւնը (Թեոտոր):

դ) «Սուրբ Հոգիին միջոցաւ Հացն ու Գինին կը սրբագործուին եւ կը փոխակերպուին Քրիստոսի ճշմարիտ Մարմինին եւ Արեան» (Յերոնիմոս):

ե) «Հացն ու Գինին Սուրբ Պատարագի ժամանակ կը փոխարկուին Քրիստոսի Մարմինին եւ Արեան» (Գրիգոր Տաթևացի եւ Ներսէս Լամբրոնացի):

զ) «Սուրբ Պատարագի պահուն, Հացն ու Գինին իսկապէս կ'ըլլան Քրիստոսի Մարմինն ու Արիւնը» (Խոսրով Անձեւացի եւ Արճիշեցի):

է) «Հացին եւ Գինին մօտենալով մենք Քրիստոսի՝ է որ կը մօտենանք, անո՛ր է որ կը տեսնենք, կը շօշափենք, կը համբուրենք, մեր ներսիդին կ'ընդունինք, եւ կը դառնանք մարմին եւ անդամ Քրիստոսի եւ զաւակներ Աստուծոյ» (Յովհաննէս Մանդակունի):

ը) «Արտաքնապէս Հացին եւ Գինին տարրերը նոյնը կը մնան, սակայն կը ստանան նոր զօրութիւն մը, անոնց մէջ խորհրդաւոր կերպով մը կը հաստատուի Քրիստոսի Մարմինին եւ Արիւնին իսկութիւնը Սուրբ Հոգիին ներգործութեամբ» (Դերենիկ Եպիսկոպոս):

թ) «Նիւթը՝ Հացն ու Գինին չեն այլայլիր, այլ պարզապէս իմանալի զօրութիւն մը կ'ընդունին» (Ներսէս Լամբրոնացի):

ժ) «Սուրբ Պատարագի ընթացքին սրբագործուած Հացի երեւոյթին տակ, Աստուած է աներեւութացած, որ քեզի խոնարհիլ կը սորվեցնէ» (Կիրեղ Երուսաղէմացի):

«Նաեւ կ'ըսեմ ձեզի. *"Այլեւս այս գինիէն պիտի չխմեմ մինչեւ այն օրը, երբ ձեզի հետ պիտի խմեմ նոր գինին՝ իմ Հօրս արքայութեան մէջ"*: Ապա գոհաբանական սաղմոսներ երգելէ ետք ելան Ձիթենեաց լեռ» (Մտ 26.29-30):

1) «*Այլեւս այս գինիէն պիտի չխմեմ*»: Խօսքը իր օրինած եւ իր արեան փոխակերպած գինիին մասին չէ: Պէտք է գիտնալ որ հրեաներ աւանդութիւնը ունէին գինիի չորս բաժակներ ունենալու զատկական սեղանին վրայ.-

Առաջին բաժակը կը կոչուէր «Ազատագրութեան բաժակ»: Կը յիշեցնէր այն գաղութներուն արիւնը զորս հրեաներ քսեցին իրենց տուներուն դռներուն եւ սեմին վրայ, երբ Տիրոջ հրեշտակը պիտի

անցնէր հարուածելու համար Եգիպտոսի անդրանիկները: Գոհութիւն յայտնելէ ետք Աստուծոյ՝ կը խմէին բաժակէն, գառնուկին մէկ մասը կ'ուտէին եւ անկէ ետք կը սկսէին զատկական տօնախմբութեան: Աւարտին կ'երգէին 113-114 սաղմոսները:

Երկրորդ բաժակը կը կոչուէր «Շնորհակալութեան բաժակ»: Զայն կը խմէին 113-114 սաղմոսները երգելէ ետք: Ապա իրենց ձեռքերը կը լուային, որմէ ետք կը շարունակէին գառնուկը ճաշակել, եւ ապա դարձեալ իրենց ձեռքերը կը լուային: Այս բաժակին է որ կ'ակնարկէ Ղուկաս երբ կ'ըսէ, թէ Յիսուս *«գինիի բաժակը առաւ, շնորհակալութիւն յայտնեց Աստուծոյ եւ ըսաւ.- Առէք ասիկա եւ իրարու փոխանցեցէք խմելով ասկէ»* (Ղկ 22.17):

Երրորդ բաժակը կը կոչուէր «Գոհութեան բաժակ» կամ «օրհնութեան բաժակ»: Այս բաժակէն կը խմէին զատկական գառնուկը ուտելէ եւ Մեսիային գալստեան համար Աստուծոյ աղաչանքներ ներկայացնելէ ետք: Գինիի այս բաժակն էր որ Յիսուս օրհնեց եւ իբրեւ իր արիւնը տուաւ իր աշակերտներուն:

Չորրորդ բաժակը կը կոչուէր «Փառաբանութեան բաժակ»: Զայն կը խմէին եւ ապա կ'երգէին 115-118 սաղմոսները, որմէ ետք սեղանէն կ'ելլէին: Կարգ մը մեկնիչներու համաձայն, գինիի այս չորրորդ բաժակին համար էր որ Յիսուս ըսաւ՝ *«Այլեւս այս գինիէն պիտի չխմեմ մինչեւ այն օրը, երբ ձեզի հետ պիտի խմեմ նոր գինին՝ իմ Հօրս արքայութեան մէջ»*:

2) Որոգինէս կ'ըսէ, թէ «նոր գինին» գոր Յիսուս կը խոստանայ խմել իր աշակերտներուն հետ՝ իր Հօրը արքայութեան մէջ, կը պատկերացնէ այն երկնաւոր ուրախութիւնը որ Յիսուս պատրաստած է իր հետեւորդներուն համար: «Նոր գինին» կը պատկերացնէ նաեւ փրկութեան բերած ուրախութիւնը: Եթէ երբեք նոր գինին փրկութեան բերած ուրախութիւնն է որ կը պատկերացնէ, եւ եթէ երբեք Յիսուս խոստացաւ այդ նոր գինին խմել իր հետեւորդներուն հետ՝ իր Հօրը արքայութեան մէջ, սա ցոյց կու տայ, որ ամբողջական ու կատարեալ ուրախութիւնը միայն արքայութեան մէջ կարելի պիտի ըլլայ գտնել:

3) *«Ապա գոհաբանական սաղմոսներ երգելէ ետք ելան Ձիթենեաց լէռ»*: Թեպէտ չխմեցին չորրորդ բաժակը, բայց ասիկա պատճառ չեղաւ որ 115-118 գոհաբանական սաղմոսները չերգեն: Զարեհ

Արք. Ագնաւորեան կ'ըսէ. «*Գուցէ այս սաղմոսները երգեցին Ձիթենեաց լեռ գացած ատեննին, ճամբու ընթացքին*»: Ձիթենեաց լեռը կը պատկերացնէ երկինքի արքայութիւնը: Ով որ կ'ուզէ հոն հասնիլ սաղմոսներ երգելով պէտք է յառաջ երթայ:

«Հոն Յիսուս ըսաւ անոնց.- Այս գիշեր դուք բոլորդ պիտի լքէք զիս, որովհետեւ Սուրբ գիրքը կ'ըսէ. *"Պիտի սպաննեմ հովիւը, եւ հօտին ոչխարները պիտի ցրուին"*: Բայց յարութիւն առնելէս ետք՝ ձեզմէ առաջ Գալիլեա պիտի երթամ» (Մտ 26.31-32):

1) Յիսուս իր մարմինին ու արեան փոխակերպուած հացէն ու զինիէն Յուդային ալ տուաւ: Յուդային ալ ոտքերը լուաց: Յուդա ճաշակեց Տիրոջ սրբաբար մարմինէն, բայց չսրբուեցաւ: Լուացուեցաւ Տիրոջ ձեռքերով, բայց չմաքրուեցաւ: Այս հանգրուանին Յուդա արդէն բաժնուած էր աշակերտներուն խումբէն (Յհ 13.30): Իր մեկնումէն ետք էր որ Յիսուս իր աշակերտներուն բացայայտեց թէ բոլորը զինք պիտի լքեն, եւ թէ հովիւը պիտի սպաննուի եւ անոր հօտին ոչխարները պիտի ցրուին, ինչ որ իրապէս տեղի ունեցաւ. «*Աշակերտները բոլորն ալ ձգեցին զինք ու փախան*» (Մտ 26.56): Հովիւը սպաննողը սուրը ինք պիտի ըլլար (Ձք 13.7), իսկ սուրը կը ներկայացնէ Իսրայէլի քաղաքական ու կրօնական ղեկավարները, որոնք ոչ միայն մարգարէները սպաննեցին (Եր 2.30), այլեւ առաքիչը մարգարէներուն Յիսուսը:

2) «*Այս գիշեր դուք բոլորդ պիտի լքէք զիս*»: Գիշեր էր երբ Յիսուս ձերբակալուեցաւ: Գիշեր էր երբ աշակերտները զինք լքեցին: Գիշեր էր երբ Սատանան մտաւ Յուդայի մէջ: Գիշեր էր երբ Սատանան գրգռեց աւագ քահանաները Յիսուսի դէմ: Գիշերը Սատանայի գործելու ժամն է: Գիշերով էր որ Սատանան որոմ ցանեց ցորենին մէջ (Մտ 13.13,25,39): Զգոյշ ըլլանք մեղքի գիշերէն:

3) «*Այս գիշեր դուք բոլորդ պիտի լքէք զիս*»: Եթէ մենք գիշերի մէջ կը գտնուինք՝ Յիսուսը լքողներու շարքին ենք: Մէկը չի կրնար հոգիի գիշերի մէջ ըլլալ եւ Յիսուսի հետ ըլլալ: Վանե՛ք մեզմէ գիշերը իր բոլոր տգեղութիւններով, որպէսզի տեսնենք Յիսուսը իր բոլոր գեղեցկութիւնով: Մեղքը թոյլ չի տար որ հոգին տեսնէ Յիսուսի գեղեցկութիւնը:

4) «Պիտի սպաննեմ հովիւր, եւ հօտին ոչխարները պիտի ցրուին»: Այո՛, երբ սպաննուեցաւ Հովիւր՝ ոչխարները ցրուեցան: Երբ սպաննուեցաւ Թագաւորը՝ անոր զինուորները ցրուեցան: Ոչխարները չեն կրնար միատեղ մնալ, երբ Հովիւր անհետանայ: Մեր ալ պարագային նոյնն է: Եթէ մեր մեղքերով սպաննենք Յիսուսի ներկայութիւնը մեր կեանքին մէջ՝ կը կորսուինք, կը ցրուինք: Առանց Յիսուսի չենք կրնար ապրիլ, որովհետեւ Յիսուսն է մեր կեանքը: Առանց Յիսուսի չենք կրնար չցրուիլ, որովհետեւ Յիսուսն է մեզ հաւաքողը, քով-քովի բերողը, եւ մէկ հացի ու մէկ մարմինի վերածողը. *«Մենք բոլորս մէկ հաց, մէկ մարմին ենք, որովհետեւ նոյն եւ միակ Հացէն կը ճաշակենք»* (Ա.Կր 10.17):

5) Երբ քիչ առաջ Տէրը յայտնեց աշակերտներուն թէ իրենցմէ մէկը զինք պիտի մատնէ՝ բոլորը խռովեցան ու տակնուվրայ եղան. իսկ հոս, զինք մատնելու մեղքին վրայ՝ Տէրը կ'աւելցնէ զինք լքելու մեղքը նաեւ. *«Դուք բոլորդ պիտի լքէք զիս»*: Ասոր վրայ աշակերտները շատ աւելի կը ցնցուին: Բայց որպէսզի այս խօսքը յուսահատութեան ու մեծ տրտմութեան չմատնէր աշակերտները, Տէրը խօսքը շարունակեց եւ ըսաւ. *«Բայց յարութիւն առնելէս ետք՝ ձեզմէ առաջ Գալիլեա պիտի երթամ»*: Այս բառերով Տէրը պարզեց անոնց, թէ իրենց լքումը իր անձին կամ իրմէ բաժնուիլը ժամանակաւոր էր, որովհետեւ շուտով դարձեալ պիտի հանդիպէին, բայց այս անգամ Գալիլեայի մէջ:

6) «Ձեզմէ առաջ Գալիլեա պիտի երթամ»: Յիսուս աշակերտներէն առաջ Գալիլեա պիտի երթար, որովհետեւ ինք աշակերտները աւելի՛ կը սիրէր, քան աշակերտները՝ զինք. աշակերտներուն աւելի՛ կ'ապուած էր, քան անոնք՝ իրեն: «Ձեզմէ առաջ»: Այո՛, Յիսուս միշտ մեզմէ առաջ է: Ո՞վ կրնայ ըսել թէ ինք Յիսուսէն մէկ քայլ առջեւ է: Ան մեզմէ առաջ՝ մեզ սիրեց: Եթէ մենք կը սիրենք զԱստուած, կը սիրենք՝ *«որովհետեւ նախ ի՛նք մեզ սիրեց»* (Ա.Յհ 4.19):

7) Ինչո՞ւ համար Յիսուս ուզեց Գալիլեայի՝ մէջ հանդիպիլ աշակերտներուն իր յարութենէն ետք: Երեք պատճառներով.-

ա) Յիսուս ուզեց Գալիլեայի՝ մէջ հանդիպիլ աշակերտներուն իր յարութենէն ետք եւ հո՛ն յայտնել իր փառքը անոնց, որովհետեւ իր առաջին հրաշքը Գալիլեայի Կանա քաղաքին մէջ էր որ գործեց եւ հո՛ն էր որ իր աստուածային փառքը յայտնեց անոնց (Յհ 2.11):

բ) Գալիլեայի մէջ ուզեց հանդիպիլ աշակերտներուն, որպէսզի ցոյց տար անոնց, թէ հասած է ժամանակը որ հրեայ ժողովուրդը դադրի Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդը ըլլալէ, եւ Երուսաղէմ քաղաքը դադրի Աստուծոյ պաշտամունքին միակ քաղաքը ըլլալէ: Յիսուս Սամարացի կնոջ հետ խօսած պահուն յայտնած էր թէ այս մէկը տեղի պիտի ունենար. *«Ո՛վ կին, հաւատա՛ ինծի, թէ ժամանակը կու գայ՝ երբ ո՛չ այս լերան վրայ եւ ո՛չ ալ Երուսաղէմի մէջ պիտի պաշտէք Հայրը...: Բայց ժամանակը կու գայ եւ արդէն իսկ եկած է, երբ ճշմարիտ երկրպագուները հոգիով եւ ճշմարտութեամբ պիտի պաշտեն Հայրը, որովհետեւ Հայրն ալ կ'ուզէ որ իր երկրպագուները այդպիսին ըլլան: Հոգի է Աստուած, եւ անոր երկրպագուները պէտք է հոգիով եւ ճշմարտութեամբ զայն պաշտեն»* (Յհ 4.21, 23-24):

գ) Գալիլեայի մէջ հանդիպեցաւ անոնց, որպէսզի իրականանար Եսայի մարգարէին բերնով ըսուածը, թէ Գալիլեայի մէջ ապրողները պիտի տեսնէին Մեսիայի լոյսը եւ այդ լոյսը պիտի ծագէր մահուան աշխարհին ու շուքին մէջ ապրողներուն վրայ (Մտ 4.15-16): Ճիշդ է որ Յիսուս իր երկրաւոր առաքելութեան մեծ մասը Գալիլեայի մէջ կատարեց եւ անոր բնակիչները տեսան իր լոյսը, բայց հիմա իր յայտնութեամբը աշակերտներուն Գալիլեայի մէջ, պարզեց անոնց, թէ իրե՛նք եւս իրենց առաքելութեան մեծ մասը հեթանոս աշխարհին մէջ պիտի կատարէին:

Պետրոս պատասխանեց. *"Նոյնիսկ եթէ բոլորը լքեն քեզ, ես պիտի չլքե՛մ"*: Յիսուս ըսաւ անոր. *"Կ'ըսեմ քեզի, որ այս գիշեր քաղաղորդ չկանչած՝ դուն երեք անգամ պիտի ուրանաս զիս"*: Պետրոս ըսաւ. *"Նոյնիսկ եթէ մեռնիլ պէտք ըլլայ քեզի համար, քեզ պիտի չուրանա՛մ"*: Նոյնը կ'ըսէին բոլոր աշակերտներն ալ» (Մտ 26.33-35):

1) Յիսուսի խօսքին դիմաց՝ Պետրոս չկրցաւ լուռ մնալ: Ան Տիրոջ ըսաւ. *«Նոյնիսկ եթէ բոլորը լքեն քեզ, ես պիտի չլքե՛մ»*: Պետրոս միշտ ինքնավստահ մարդ եղած է, բայց հոս կը տեսնենք որ իր ինքնավստահութիւնը չափազանցուած պատկերով կը ներկայանայ: Այնքա՛ն չափազանցուած՝ որ նոյնիսկ կը յանդգնի ինքզինք ուրիշէն տարբեր տեսնելու եւ ուրիշէն աւելի տոկուն ու հաւատարիմ յայ-

տարարելու. փաստօրէն, կը տեսնենք թէ ինչպէս ինքզինք միւս աշակերտներուն հետ կը համեմատէ՝ *«նոյնիսկ եթէ բոլորը լքեն քեզ, ես պիտի չլքե՛մ»*: Պետրոս ինքզինք Յիսուսը չլքող, իսկ միւս աշակերտները՝ Յիսուսը լքող կը տեսնէ: Ուրկէ՞ էր այս «կործանարար» ինքնավստահութիւնը իր մէջ, եւ ուրկէ՞ էր ինքզինք միւս աշակերտներէն տարբեր տեսնելու այս փորձութիւնը: Սատանայէ՛ն էր: Ղուկասի մօտ կը կարդանք թէ ինչպէս Յիսուս կը բացայայտէ, թէ Սատանան կ'ուզէր ցորենի պէս մաղէ անցնել բոլոր առաքեալները, բայց մանաւանդ Պետրոսը (Ղկ 22.31-32): Ինքնավստահութիւնը լաւ բան է, բայց չափազանցուած ինքնավստահութիւնը մեզ կ'առաջնորդէ՝ մեր անձերը ուրիշներէն տարբեր տեսնելու, եւ ատիկա մեզ կործանումի կ'առաջնորդէ:

2) Յիսուս տեսնելով Պետրոս առաքեալին չափազանցուած ինքնավստահութիւնը, անոր ըսաւ. *«Կ'ըսեմ քեզի, որ այս գիշեր քաղաքը չկանչած՝ դուն երեք անգամ պիտի ուրանաս զիս»*: Քիչ առաջ Յիսուս աշակերտներուն խօսեցաւ զինք լքելու մասին, բայց այստեղ Պետրոս առաքեալին կը խօսի զինք ուրանալու մասին: Յիսուս տեսաւ Սատանային մօտենալը Պետրոս առաքեալին, բայց առաքեալը ինք չտեսաւ անոր մօտենալը իրեն: Առաքեալը փորձառաբար արդէն պէտք էր սորված ըլլար թէ Յիսուսի բոլոր խօսքերը կ'իրականանան. եւ ուստի, երբ Յիսուս իրենց ըսաւ. *«Այս գիշեր դուք բոլորդ պիտի լքէք զիս»*, ինք փոխանակ յոխորտար եւ ըսէր՝ *«նոյնիսկ եթէ բոլորը լքեն քեզ, ես պիտի չլքե՛մ»*, ընդհակառակը, պէտք էր խոնարհէր Տիրոջ հօգոր ձեռքին տակ եւ ըսէր. *«Տէ՛ր, խնայէ՛ մեզի: Տկա՛ր արարածներ ենք: Մի՛ թոյլ տար որ Չարը ամբողջութեամբ խորտակէ մեզ: Մի՛ արտօներ որ Չարը՝ քեզ լքելու մեղքին մէջ ձգէ մեզ»*: Թէպէտ Պետրոս առաքեալ նման բան չխնդրեց Յիսուսէն, բայց Յիսուս աղօթեց բոլոր աշակերտներուն համար, բայց յատուկ կերպով աղօթեց Պետրոսի համար, որովհետեւ Պետրոսի մեղքը աւելի՛ մեծ էր քան մեղքը միւս աշակերտներուն: Միւս աշակերտները պիտի լքէին Տէրը, իսկ Պետրոս ոչ միայն պիտի լքէր, այլեւ՝ պիտի ուրանար զայն: Տէրը ուրանալու այս մեղքին Սատանան ի՛նքն էր որ պիտի առաջնորդէր Պետրոս առաքեալը, որպէսզի վրէժ լուծած ըլլար անկէ այն դաւանութեան ու խոստովանութեան համար որ Պետրոս առաքեալ կատարեց անցեալին.

«Ղուն Քրիստոսն էս, կենդանի Աստուծոյ Որդին» (Մտ 16.16): Իր այս դաւանութեան համար, Սատանան յատուկ կերպով զինք դարձուց իր թիրախը, իսկ Քրիստոս, յատուկ կերպով զինք դարձուց իր աղօթքի առարկան. *«Միմո՛ն, Միմո՛ն, ահա Սատանան ուզեց Ձեզ ցորենի պէս մաղէ անցնել. բայց ես ՔԵԶԻ համար աղօթեցի, որ հաւատքդ չտկարանայ. եւ երբ կրկին ինծի դառնաս՝ եղբայրներդ ալ քաջալերես»* (Ղկ 22.31-32): «Ձեզ» բառը ցոյց կու տայ թէ բոլոր աշակերտները ենթակայ էին Սատանային հարուածին, իսկ «քեզ» բառը կը պարզէ թէ յատուկ կերպով Պետրոս ինք ենթակայ էր անոր հարուածին, եւ ուստի յատուկ կերպով Պետրոս ի՛նք Տիրոջ աղօթքին կարիքը ունէր. *«Ես քեզի համար աղօթեցի»*, որովհետեւ ուրացումի իր մեղքը կրնար խորտակել իր հաւատքը, ինչ որ Տիրոջ բառերն իսկ ցոյց կու տան. *«Ես քեզի համար աղօթեցի, որ հաւատքդ չտկարանայ»*, եւ կրնար գայթակղութեան պատճառ դառնալ բոլոր միւս աշակերտներուն, ինչ որ խօսքին շարունակութիւնը ցոյց կու տայ. *«Եւ երբ կրկին ինծի դառնաս՝ եղբայրներդ ալ քաջալերես»*: Արդարեւ, անոնք գայթակղեցան երբ լսեցին համարձակախօս ու ինքնավստահ Պետրոսին ուրացումին մասին, եւ իրենց հաւատքին մէջ քաջալերուելու կարիքը ունէին, եւ այդ քաջալերանքը պիտի ստանային միայն այն ատեն՝ երբ տեսնէին որ Պետրոս ընդունեց իր սխալը, խոստովանեցաւ իր մեղքը եւ դարձի եկաւ:

3) Հակառակ Յիսուսի ցնցիչ ու ազդարարող խօսքերուն, Պետրոս անդրդուելի մնաց իր կեցուածքին մէջ, եւ կարծէք ասելի՞ով յոխորտաց երբ ըսաւ. *«Նոյնիսկ եթէ մեռնիլ պէտք ըլլայ քեզի համար, քեզ պիտի չուրանա՛մ»*: Առաքեալը նախընտրեց մեռնիլ քան ուրանալ Յիսուսը, բայց տկարացաւ փորձութեան դիմաց եւ ուրացաւ զայն: Մեր ալ պարագային նոյնը չի՞ պատահիր: Մենք եւս կը նախընտրենք մեռնիլ Քրիստոսի համար քան ուրանալ ու ցաւցնել Քրիստոսը մեր մեղքերով, եւ սակայն, դժբախտաբար յաճախ պարտութիւն կը կրենք մեղքին դէմ մեր պայքարին մէջ, որովհետեւ *«հոգին յօժար կրնայ ըլլալ, բայց մարմինը տկար է»* (Մտ 26.41), պիտի ըսէր Յիսուս Պետրոս առաքեալին: Բնաւ չվստահինք մեր անձերուն այնքան ատեն որ այս խեղճ մարմիններուն մէջ ենք: Միշտ խոնարհինք Տիրոջ ձեռքին տակ: Խնդրենք անոր առաջնորդութիւնը: Խնդրենք որ բռնէ մեր ձեռքէն, մեզի հետ քալէ, մեզի համար

քալէ, մեր մէջ քալէ, եւ մեզի քալել սորվեցնէ: Առանց Տիրոջ ձեռքին՝ չենք կրնար կապել Սատանային ձեռքը: Առանց Տիրոջ պաշտպանութեան՝ մերկ ենք դիւային յարձակումներուն դիմաց:

4) Երբ Պետրոս առաքեալ խօսեցաւ Յիսուսը չլքելու եւ չուրանալու մասին, պէտք է գիտնալ որ ան անկեղծ էր իր խօսքին մէջ, քանի կը սիրէր Յիսուսը: Եւ քանի կը սիրէր՝ Յիսուս ներեց իրեն եւ վերականգնեց իր պաշտօնին մէջ (Յհ 21.15-18): Այս իրողութիւնը կը մխիթարէ մեզ: Յիսուս կը ճանչնայ մեր սիրտերը: Երբ մեղք գործենք՝ կը նայի մեր սրտին: Եւ կը գիտնայ եթէ երբեք մեր գործած մեղքը մարդկային մեր տկար բնութեան արդիւնքն է, թէ՛ զինք ուրանալու եւ չսիրելու արդիւնքը: Եթէ մեր գործած մեղքը մարդկային մեր տկար բնութեան արդիւնքն է՝ կը ներէ եւ կը վերականգնէ մեզ: Անշուշտ սա մեզ պէտք չէ քաջալերէ, որ մեղք գործենք եւ յետոյ յայտարարենք թէ մարդ ենք, տկար ենք, խեղճ ենք, հոգ ենք, մոխիր ենք, եւ ուստի՝ չենք կրնար մեղք չգործել: Ո՛չ: Մենք պէտք է յիշենք թէ մոխիր ենք ու տկար՝ ո՛չ թէ որպէսզի մեղք գործենք, այլ՝ որպէսզի եթէ՛ մեղք գործենք՝ մեղայ ըսենք, գոջանք, ներում խնդրենք, ապաշխարենք:

5) Պետրոս առաքեալ ըսաւ թէ ինք կը նախընտրէր մեռնիլ քան ուրանալ Յիսուսը: Ան անշուշտ հետագային պիտի գոհէր իր կեանքը Տիրոջ եւ անոր Աւետարանին համար, բայց ատոր պահը հիմա չէր. ան տակաւին աշխատանքի եւ աւետարանչութեան չէր սկսած: Հիմա պահն էր որ նախ Յիսուս ի՛նք մեռնէր իրեն ու բոլորիս համար: Հոսկէ կը սորվինք, թէ Տիրոջ այգիին մէջ աշխատողը ժամանակէն առաջ չի կրնար մեռնիլ: Տէրը ինքն է որ հովիւները կը կանչէ իր այգիին մէջ աշխատելու եւ ի՛նքն է որ զանոնք երկրի իր այգիէն՝ երկինքի այգին կը կանչէ: Խօսքը անշուշտ իր կողմէ կանչուած հովիւներու մասին է, եւ ո՛չ թէ ինքնակոչ հովիւներու մասին:

6) Առաջին անգամ երբ Յիսուս աշակերտներուն խօսեցաւ զինք լքելու մասին՝ Պետրոս անոր ըսաւ, թէ ինք պիտի չլքէ զինք նոյնիսկ եթէ բոլորը լքեն (Մտ 26.31,33), իսկ երկրորդ անգամ երբ Յիսուս Պետրոսի խօսեցաւ զինք ուրանալու մասին՝ Պետրոս անոր ըսաւ, թէ ինք կը մեռնի բայց չ'ուրանար զինք: Այս ձեւով, Պետրոս առաքեալ հակադրուեցաւ ու հակասեց Քրիստոսի խօսքին: Եւ արդիւնքը գիտէք: Պետրոս լքեց եւ ուրացաւ Յիսուսը: Պետրոս

առաքելային փորձառութիւնը մեզի կը սորվեցնէ՝ չհակադրուիլ ու չհակասել Տիրոջ խօսքին, որովհետեւ անպայման որ պարտուած դուրս պիտի գանք: Երբ Տէրը խօսի՝ պէտք է հաւատանք իրեն, թէկուզ անոր խօսքը խորթ ու դժուարին թուի մեզի, ինչպէս պատահեցաւ Պետրոս առաքելային հետ:

7) «Նոյնը կ'ըսէին բոլոր աշակերտներն ալ»: Պետրոսի չափազանցուած եւ «կործանարար» ինքնավստահութեան հոգին վարակեց բոլոր աշակերտները: Առաքելային խօսքերէն քաջալերուելով՝ բոլորը սկսան յայտարարել թէ պատրաստ են մեռնելու Յիսուսի համար: Աշակերտներուն փորձառութենէն կը սորվինք՝ չվստահիլ մեր սեփական զօրութեան ու տոկունութեան, այլ վստահիլ Տիրոջ խօսքերուն ու խոստումներուն:

«Ապա Յիսուս իր աշակերտներուն հետ եկաւ տեղ մը, որուն անունը Գեթսեմանի էր, եւ ըսաւ անոնց. "Հոս նստեցէք, մինչեւ որ ես երթամ աղօթել"» (Մտ 26.36):

1) Զատկական ընթրիքէն եւ Պետրոսի ուրանալը գուշակելէն ետք՝ Տէրը իր աշակերտներուն հետ եկաւ Գեթսեմանի, որ կը գտնուէր Ձիթենեաց լեռան ստորոտը, Կեդրոնի ձորակին մօտ: «Գեթսեմանի» Արամերէնով կը նշանակէ՝ Ձիթահան: Հոն էր որ կը պատրաստուէր ձիթապտուղներուն ձէթը: Տէրը ուզեց մեր փրկութեան տագնապի պահը հոն ապրիլ, բացայայտելու համար թէ ի՞նք հանդիսացաւ այն ձիթենին որ Գեթսեմանիի մէջ երկնաւոր Հօր կամքով ճգնուեցաւ ու ճմլուեցաւ (Ես 53.10), եւ մեզի համար դարձաւ փրկութեան ձէթ (Ղկ 10.34): Այս առումով, Գեթսեմանին հոս կը խորհրդանշէ այն չարչարանքները որ Յիսուս շուտով պիտի ապրէր:

2) Եթէ երբեք Գեթսեմանին կը խորհրդանշէ Յիսուսի շուտով կրելիք չարչարանքները, ապա իր աշակերտները հետը Գեթսեմանի բերելով, Տէրը պարզեց անոնց եւ մեզի, թէ իր բոլոր հետեւորդները, պէտք է պատրաստ ըլլան իրենց կեանքի ընթացքին Գեթսեմանին տեսնելու եւ ապրելու, այլ խօսքով՝ տառապելու եւ տառապանքը սիրով տանելու, իրենց եւ այլոց փրկութեան համար: Դժբախտաբար Քրիստոսի հետեւորդները այդպիսին չեն եւ չեն ուզեր ըլլալ: Կ'ուզեն փրկուիլ, բայց չեն ուզեր իրենց փրկութեան համար

տառապանք կրել: Կ'ուզեն իրենց հարազատները փրկուած տեսնել, բայց պատրաստ չեն անոնց համար տառապանք կրելու: Այո՛, մարդիկ կ'ուզեն արքայութեան հասնիլ, բայց չեն ուզեր իրենց կեանքի ընթացքին Գեթսեմանիներու հանդիպիլ: Կ'ուզեն երկինքի մէջ Քրիստոսի փառքը գովերգել, բայց չեն ուզեր Քրիստոսի փառքին համար հալածուիլ ու ծաղրուիլ: Կ'ուզեն երկինքի մէջ յաւիտենական բնակարան ունենալ, բայց չեն ուզեր իրենց այս ժամանակաւոր կեանքի ընթացքին՝ իրենց կրած չարչարանքներու քարերով՝ իրենց յաւիտենական բնակարանը կառուցել: Դրախի վա՛րդը կ'ուզեն, բայց կը մերժեն կեանքի փուշը: Աստուծոյ լոյսը կ'ուզեն, բայց կը մերժեն կեանքի մութ պահերը սիրով տանիլ: Կ'ուզեն փրկուիլ, բայց չեն ուզեր Քրիստոսի համար կորսնցնել, եւ կը մոռնան, որ Քրիստոսի համար չկորսնցնողը՝ կը կորսնցնէ Քրիստոսը: Քրիստոսի համար չանարգուողը՝ կը կորսնցնէ Քրիստոսի փառքը: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Իր չարչարանքներուն մասնակից կ'ըլլանք՝ որպէսզի իր փառքին եւս մասնակից ըլլանք»* (Հռ 8.17): Այլուր Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Երկիւղած բարեպաշտութեամբ ձեր փրկութեան համար աշխատեցէք»* (Փլպ 2.12): Փրկութիւնը աշխատա՛նք կ'ուզէ, այլ խօսքով՝ երկո՛ւնք կ'ուզէ, ցաւ կ'ենթադրէ, տառապա՛նք կ'ենթադրէ: Ճիշդ է որ փրկութիւնը Աստուծոյ պարգէն է (Եփ 8), բայց այդ պարգէնը պահելը աշխատանք կ'ուզէ: Ի՞նչ պէտք է հասկնանք «փրկութիւնը աշխատանք կ'ուզէ» ըսելով: Երբ ծաղրուինք՝ պէտք է աշխատիս այդ ծաղրանքը համբերութեամբ տանիլ: Երբ ցաւիս՝ պէտք է աշխատիս այդ ցաւը սիրով տանիլ: Երբ մերժուիս՝ պէտք է աշխատիս այդ մերժումը ժպիտով տանիլ: Երբ մարդիկ քեզ բամբասեն՝ պէտք է աշխատիս չբամբասել: Երբ մարդիկ քեզ իրենց կեանքէն դուրս դնեն՝ պէտք է աշխատիս զանոնք աղօթքէդ ներս ընդունիլ: Փրկութիւնը, հետեւաբար, աշխատա՛նք կ'ուզէ, անխո՛նջ աշխատանք, անձանձրոյթ եւ անդուլ աշխատանք:

3) Աշակերտները Յիսուսի հետ եղան իր առաքելութեան առաջին օրերէն եւ հետը մնացին մինչեւ իր առաքելութեան վերջին օրը, ԳՈՆԷ մինչեւ Գեթսեմանիի պարտեզը: Հետը սկսան եւ հետը աւարտեցին: Առաքելական ժամանակներուն, շատեր Յիսուսի հետ սկսան եւ աշխարհի հետ աւարտեցին: Սկսան Սուրբ Հոգիին բերած ազատութեամբ եւ աւարտեցին Օրէնքին ստրկութեան լուծին դառ-

նալով (Գղ 3.3): Սկսան Քրիստոսը ճանչնալով եւ իրենց պղծութիւններէն հեռանալով եւ աւարտեցին իրենց նոյն պղծութիւններուն դառնալով (Բ.Պտ 2.20-22): Սկսան ճշմարտութիւնը ճանչնալով եւ ընդունելով եւ աւարտեցին իրենց նոյն յանցանքներուն դառնալով (Եբր 10.26): Սկսան Սուրբ Հոգիին հաղորդակից դառնալով եւ Աստուծոյ բարի խօսքը ճաշակելով եւ աւարտեցին իրենց հաւատքը լքելով (Եբր 6.4-6): Յիսուս կը խօսի նեղութիւններու ժամանակ իրենց հաւատքը կորսնցնող, եւ զիրար մատնող ու աստղ հաւատացեալներու մասին (Մտ 24.10):

4) Յիսուս իր աշակերտները որոշ տեղ մը կը թողու, եւ կը պատուիրէ անոնց որ հոն նստին մինչեւ որ ինք երթայ ու աղօթէ եւ իրենց դառնայ: Ապա հետը կ'առնէ Պետրոսը, Յովհաննէսն ու Յակոբոսը ու կ'երթայ: Զանոնք եւս որոշ տեղ մը կը թողու, պատուիրելով որ արթուն մնան հետը, եւ ապա ինք քիչ մը առաջ կ'երթայ եւ կ'առանձնանայ եւ կը սկսի աղօթել: Ինչո՞ւ համար Յիսուս չուզէ որ բոլոր աշակերտները հետը աղօթէին: Աղօթքի պահը որ Յիսուս ունեցաւ Գերսեմանիի մէջ՝ սովորական պահ մը չէր. այդ պահը մեր փրկութեան պահն էր. այդ պահուն Յիսուսի մատուցած աղօթքը՝ մեր փրկութեան համար մատուցուած աղօթք մըն էր. իր թափած քրտինքը՝ մեր փրկութեան համար թափուած քրտինք էր (Ղկ 22.44). ուստի, մէկը չէր կրնար հետը ըլլալ այդ պահուն. ինք առանձին պէտք էր տազնապէր մեր փրկութեան համար. առանձին պէտք էր իրագործել մեր փրկութիւնը: Մարդիկ չէին կրնար դերակատարութիւն ունենալ մեր փրկութեան իրագործման մէջ: Այսօր ալ, մարդիկ կրնան փրկութիւն քարոզել, բայց փրկողը՝ Փրկիչը ինքն է միայն:

«Եւ իր հետ առաւ Պետրոսը եւ Զեբեդէոսի երկու որդիները: Տրտում էր ու կը տազնապէր» (Մտ 26.37):

1) Յիսուս Պետրոսը, Յովհաննէսն ու Յակոբոսը հետը առաւ, որպէսզի, ինչպէս որ իր փառքը տեսան այլակերպութեան ժամանակ (Մտ 17.1-2), հիմա իր տազնապէր տեսնեն աղօթքի պահուն: Աշակերտները երբ Յիսուսի փառքը տեսան՝ փափաքեցան այդ փառքին մէջ մտնել. այստեղ Յիսուս տազնապէր ապրելով անոնց

առջեւ, ուզեց ցոյց տալ անոնց, թէ անոնք որոնք կ'ուզեն իր փառքը տեսնել եւ իր փառքին մէջ մտնել, նախ պէտք է իր տագնապը տեսնեն եւ իր տագնապին բաժնեկից դառնան: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Իր չարչարանքներուն մասնակից կ'ըլլանք՝ որպէսզի իր փառքին եւս մասնակից ըլլանք»* (Հռ 8.17): Այսօրուան քրիստոնէաները կ'ուզեն Քրիստոսի փառքին մասնակից ըլլալ՝ առանց անոր չարչարանքներուն մասնակից ըլլալու: Կ'ուզեն Քրիստոսի հետ՝ անոր դրախտին մէջ ըլլալ, բայց չեն ուզեր անոր կողքին՝ Գեթսեմանիի պարտեզին մէջ ըլլալ:

2) *«Տրտում էր»*: Տէրը տրտմեցաւ՝ որպէսզի երկինքի ուրախութեան դուռը բանայ մեր առջեւ: Տրտմեցաւ՝ որպէսզի մեղքի պատճառով տրտմած մեր սիրտը բերկրանքով լեցնէ: Տրտմեցաւ՝ որովհետեւ կը տեսնէր մարդոց անտարբերութիւնը իրենց անձերուն փրկութեան նկատմամբ: Բայց նաեւ տրտմեցաւ, որպէսզի ցոյց տար մեզի թէ ինք մա՛րդ էր, զգուցում ունեցո՛ղ մարդ էր: Իր տրտմիլը մարդկային իր բնութիւնը ցոյց կու տայ: Հետագային պիտի ըլլային մարդիկ, որոնք Նեոին դրդումով պիտի ուրանային Քրիստոսի մարդեղութիւնը (Ա.Յհ 4.2-3): Քրիստոսի մարդեղութիւնը ուրանալը՝ մեր փրկութիւնը ուրանալ կը նշանակէ, որովհետեւ մենք Քրիստոսի մարմինին խաչելութեամբ էր որ ազատեցանք մեղքերու տիրապետութենէն (Ա.Պտ 2.24):

3) *«Ու կը տազնապէր»*: Այնքա՛ն տազնապէցաւ Յիսուս, որ իր *«քրտինքը արիւնի կաթիլներու պէս ոլոռ-ոլոռ գետին կը հոսէր»* (Դկ 22.44): Կը տազնապէր, որովհետեւ կը պատրաստուէր իր սուրբ մարմինին վրայ առնելու մարդոց մեղքերուն պղծութիւնը: Դուք գիտէ՞ք որ Յիսուս դեռ կը տազնապի, բայց այս անգամ երկինքի մէջ: Ամէն անգամ երբ յօժարակամ մեղք կը գործենք՝ տազնապի կը մատնենք Յիսուսը: Մարդոց անհաւատութիւնը՝ տազնապի կը մատնէ Յիսուսը: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Մէկը հաւատքին մէջ տկարացաւ, ես ալ հետը կը տազնապիմ»* (Բ.Կր 11.29): Եթէ Պօղոս առաքեալ կը տազնապէր՝ իրենց հաւատքին մէջ տկարացող մարդոց համար, ինք որ իր արիւնը չէր թափած այդ մարդոց համար, հապա որքա՛ն աւելի Քրիստոս ինք կը տազնապի թերահաւատ կամ անհաւատ մարդոց համար, եւ անոնց պատճառով: Ինչպէս

տրտմիլը, նոյնպէս ալ տագնապիլը՝ Քրիստոսի մարդկային բնութիւնն է որ կը պարզեն: Նախորդ կէտին մէջ այս մասին խօսեցայ:

«Այն ատեն ըսաւ անոնց. *“Հոգիս մեռնելու աստիճան տրտում է. հոս կեցեք եւ ինծի հետ արթո՛ւն մնացեք”*» (Մտ 26.38):

1) «*Հոգիս մեռնելու աստիճան տրտում է*»: Գողգոթայի խաչին վրայ մարմինով խաչուելէ ու չարչարուելէ առաջ՝ Գեթսեմանիին մէջ հոգիով խաչուեցաւ ու չարչարուեցաւ: Այստեղ Տէրը կը խօսի իր հոգիի տրտմութեան մասին. այնպիսի՝ տրտմութեան մը մասին, որ պատճառ կը դառնայ որ մեռնիլ ցանկայ. մեռնիլ՝ մեր մեղքերուն համար: Արդարեւ, Յիսուս մա՛հ ցանկաց՝ որպէսզի կեա՛նք շնորհէ մեզի: Այստեղ մեզ հետաքրքրող կէտը՝ Յիսուսի հոգիին տրտմիլն է: Արդարեւ, տրտում էր Յիսուսի հոգին, որովհետեւ կը տեսներ թէ ի՛նչ ըրած էր մեղքը մարդոց հոգիներուն: Տրտում էր Յիսուսի հոգին, որովհետեւ կը տեսներ թէ ինչպէս մարդիկ անձնատուր եղած էին մեղքին, կը սիրէին մեղքը, կը հետեւէին մեղքին: Ուեւ մէկը որ սրբուած է Քրիստոսով իր մեղքերէն՝ անպայման որ հոգեպէս կը տրտմի երբ տեսնէ մարդիկը մեղքին անձնատուր եղած: Ճշմարիտ քրիստոնէայ մարդը կը սգայ երբ տեսնէ մարդիկը մեղքի ճիրաններուն տակ կը տուայտին: Յիսուս երանի տուաւ սգաւորներուն, եւ անոնց խոստացաւ թէ Աստուծմէ մխիթարութիւն պիտի գտնեն (Մտ 5.4): Ո՞վ է սգաւոր մարդը եթէ ոչ ան՝ որ կը սգայ, կ'ողբայ ու հոգեպէս կը տառապի մարդոց մեղսալից կեանքին համար: Ղովտին համար կը վկայուի, թէ ան *«իր արդար հոգիին մէջ կը տանջուէր ամէն օր»* որովհետեւ ականատես եւ ականջալուր կ'ըլլար մարդոց անօրէն կեանքին (Բ.Պտ 2.7-8): Մեր հոգին կը տրտմի՝ երբ ականատես կ'ըլլանք մարդոց մեղսալից կեանքին: Մեղքը կը տրտմեցնէ՝ մեր հոգին, մեր սիրտը: Եթէ անտարբեր ենք մեղքին հանդէպ, կը նշանակէ թէ մեր հոգին բռնուած է մեղքին կողմէ եւ լեցուն է մեղքին մուրով: Յիսուսի նման հոգեպէս տրտմիլը Աստուծոյ կողմէ տրուած մեծ շնորհք մըն է: Վա՛յ մեզի եթէ չենք տրտմիր, երբ կը տեսնենք թէ ինչպէս մարդիկ կ'ապրին մեղքի տիղմին մէջ: Այդ կը նշանակէ թէ մեռած է մեր հոգին:

2) «*Հոս կեցէք*»: Յիսուս ուրը աշակերտներուն (Յուդան խումբէն արդէն բաժնուած էր) ըսաւ «հոս նստեցէք» (Καθίσατε αὐτοῦ - քաթիսաթէ օթու) (Մտ 26.36: Մր 14.32), իսկ Պետրոսին, Յովհաննէսին եւ Յակոբոսին ըսաւ «հոս կեցէք» (Μεῖνατε ὧδε - մէյնաթէ հօսէ) (Մտ 26.38: Մր 14.33): Կաթողիկոսաբանիս կողմէ հրատարակուած նոր թարգմանութեան մէջ մենք կը գտնենք «հոս կեցէք» բառերը, բայց Յունարէնի բառացի թարգմանութիւնը պէտք է ըլլայ «հոս մնացէք»: Իմաստի մասնաւոր տարբերութիւն չկայ երկու աստութիւններուն միջեւ: Մեզ հետաքրքրող կէտը հետեւեալն է. Յիսուսի «*հոս կեցէք*» հրաւերն ու մարտահրաւերը միայն առաքեալներուն չէ ուղղուած, այլ՝ Քրիստոսի բոլոր ժամանակներու՝ բոլոր հետեւորդներուն: Չմոռնանք որ Յիսուս «*հոս կեցէք*» բառերը Գեթսեմանիի պարտեզին մէջ ըսաւ, որ կը նշանակէ թէ մեզ կը հրաւիրէ այս աշխարհի Գեթսեմանիին մէջ մնալու, բայց ո՛չ թէ առանձին մնալու, այլ՝ իր հետ. «*Հոս կեցէք ... ԻՆՕՒ ՀԵՏ*»: Միբելիներ, մենք պատրա՞ստ ենք այս աշխարհի Գեթսեմանիին մէջ կենալու, եւ կենալու՝ Քրիստոսի հետ: Քրիստոս այսօր ալ Գեթսեմանիի մէջ է, երկինքի Գեթսեմանիին մէջ: Հո՛ւն ալ կը տառապի, ի տես մարդոց մեղսալից ու մեղսասէր կեանքին: Եւ անոր համար ալ, Քրիստոս այսօր կը փնտռէ մարդիկ, քաջարի հաւատացեալներ, որոնք պատրաստ են սիրայօժար կերպով մնալու, կենալու, ապրելու ու տառապելու այս աշխարհի Գեթսեմանիին մէջ՝ իր հետ ու իրեն համար: Միայն իրմով կրնանք կանգուն մնալ այս աշխարհի Գեթսեմանիին մէջ:

3) «*Ինծի հետ արթո՛ւն մնացէք*»: Յիսուս ուրը աշակերտներուն կը պատուիրէ «նստիլ», մինչդեռ երեք աշակերտներուն կը պատուիրէ հետը արթուն «կենալ» կամ հետը արթուն «մնալ»: Արդարեւ, միայն Պետրոսին, Յովհաննէսին եւ Յակոբոսին է որ պատուիրեց որ իրեն հետ արթուն մնան (Մտ 26.38: Մր 14.33-34): Ինչո՞ւ համար արդեօք. որովհետեւ միայն այս երեքն էին որ իր տրտմիլն ու տագնապիլը տեսան, քանի հետն էին (Մտ 26.37: Մր 14.33): Անոնք որոնք Յիսուսի հետ են՝ պէտք է իրեն հետ ու իրեն համար արթուն մնան: Անոնք որոնք Յիսուսի տագնապը կը տեսնեն՝ չեն կրնար Յիսուսի հետ արթուն չմնալ: Եւ հետեւաբար, Տիրոջ այս հրաւերը ուղղուած է ամէն ճշմարիտ հաւատացեալի: Արդարեւ, Քրիստոս այսօրուան աշխարհին մէջ իրեն հետ արթուն մնացող եւ իրեն հետ

աղօթող հաւատացեալներու կարիքը ունի: Մենք արթնօն ենք, թէ՛ աշխարհին հետ ու աշխարհին պէս քնացած ենք: Սատանան մեր քնացած ատեն է որ կու գայ եւ որոմ կը ցանէ ցորենին մէջ (Մտ 13.25,39), այլ խօսքով՝ մեր սրտին ու հոգիին մէջ, մեր մտքին ու մարմինին մէջ: Առաքեալները բազմաթիւ անգամներ արթուն մնալու կոչ կ'ուղղեն. «*Ժամանակն է որ քունը թօթափենք եւ արթննանք*» (Հո 13.11): «*Արթուն եղէք, հաստատուն մնացէք ձեր հաւատքին վրայ*» (Ա.Կր 16.13): «*Արթուն հսկեցէք, կատարեալ յարատեւութեամբ աղօթելով...*» (Եփ 6.18): «*Աղօթեցէք՝ արթուն հսկելով, միշտ գոհութիւն յայտնելով Աստուծոյ...*» (Կղ 4.2): «*Դուն միշտ արթուն եղիր, նեղութիւններու համբերէ...*» (Բ.Տմ 4.5): «*Արթուն եղէք, ձեր ամբողջ յոյսը կապած փրկութեան պարգեւին*» (Ա.Պտ 1.13): «*Ձգաստ եւ արթուն եղէք, աղօթքի նուիրուելու համար*» (Ա.Պտ 4.7): «*Արթուն եւ պատրաստ եղէք, որովհետեւ ձեր թշնամին՝ Սատանան առիծի պէս մոնչելով կը շրջի եւ կլլելու համար մէկը կը փնտռէ*» (Ա.Պտ 5.8): Արթուն մնայ եւ փրկութեանդ հազուստը պահէ, որպէսզի մերկ չմնաս (Յյտ 16.15):

«Ապա քիչ մը առաջ գնաց եւ երեսին վրայ գետին փռուելով աղօթեց, ըսելով. *"Հա՛յր իմ, եթէ կարելի է, այս բաժակը հեռացո՛ւր ինձմէ, բայց ո՛չ թէ ինչպէս որ ես կ'ուզեմ, այլ ինչպէս որ դո՛ւն կ'ուզես"*» (Մտ 26.39):

1) Երեսի վրայ գետին փռուելով աղօթելը ցոյց կու տայ Յիսուսի կատարեալ ինքնայանձնումը իր Հօրը կամքին, եւ այդ կամքին առջեւ իր բացարձակ խոնարհումը: Մենք երեսի վրայ գետին ինկած ենք Հօրը առջեւ, այլ խօսքով՝ կատարելապէս յանձնուած ենք Հօրը կամքին: Միայն խոնարհներն են որ կրնան յանձուիլ: Հպարտ մարդիկը չեն զգար թէ իրենք Աստուծոյ կարիքը ունին, մինչդեռ խոնարհ մարդիկը կը գիտակցին թէ իրենք առանց Աստուծոյ չեն կրնար ապրիլ: Հպարտ մարդիկը իրենց կամքը ուրիշներուն պարտադրող կ'ըլլան, մինչդեռ խոնարհ մարդիկը կը նախընտրեն Աստուծոյ կամքին կատարումը տեսնել իրենց կեանքին մէջ, որովհետեւ քաջ գիտեն որ Աստուծոյ կամքը բարի ու կատարեալ է. թելէտ դժուար-

րին ըլլայ, բայց իրենց փրկութեան համար է. թէպէտ կսկծեցուցիչ ըլլայ, բայց իրենց յաւիտենական երջանկութեան համար է:

2) Երեսին վրայ գետին փռուեցաւ, որպէսզի մեղքի գետինը փռուածները ոտքի կանգնեցնէ: Մենք եւս, եթէ կ'ուզենք մեղքի գետնէն բարձրանալ, եթէ կ'ուզենք ոտքի կանգնիլ, պէտք է մեր երեսին վրայ գետին փռուինք Յիսուսի խաչին առջեւ:

3) «*Հա՛յր իմ*»: Յիսուս կը պատրաստուէր խաչի բաժակը ըմպելու, եւ ահա զԱստուած իր Հայրը կը կոչէ: Մենք կրնա՞նք նոյն ընել: Կրնա՞նք զԱստուած մեր Հայրը կոչել, երբ մարդիկ իրենց խօսքերով ու գործերով մեզ կը խաչեն: Կրնա՞նք կառչած մնալ մեր երկնաւոր Հօր սիրոյն, երբ մարդիկ մեզ կը հալածեն մեր երկնաւոր Հօր սիրոյն համար: Կան շատ մարդիկ որոնք կը լքեն իրենց հաւատքը, երբ հալածուին իրենց հաւատքի հիմնադիրին՝ Քրիստոսի համար: Եթէ Աստուծոյ համար ծաղրուին, անարգուին, նախատուին ու քարկոծուին, իրենց համար Աստուած կը դադրի գթառատ Հայր ըլլալէ, պաշտպան Հայր ըլլալէ, եւ կը դառնայ մարդու ցաւին հանդէպ անտարբեր եղող Աստուած մը, մարդս երեսի վրայ ձգող Աստուած մը:

4) Քրիստոս աշխարհի մեծագոյն փորձութեան դէմ յանդիման կանգնած էր երբ ըսաւ. «*Հա՛յր իմ*»: ԶԱստուած միայն Հայր չանուանեց, այլ՝ ի՛ր Հայրը: Մեզի ուղղուած հարցումը հետեւեալն է.՝ Ո՞վ է Աստուած մեզի համար: Սոսկ Հայր, թէ՛ մե՛ր Հայրը: Աստուած Հայր է կամենանք թէ ոչ, բայց կը դառնայ մե՛ր Հայրը՝ միայն եթէ մենք անձնապէս կամենանք: Քրիստոս Փրկիչ է, բայց չի դառնար մե՛ր Փրկիչը, եթէ երբեք չընդունինք իր փրկութիւնը: Գրիչ մը կ'ըսէ. «*Քրիստոս Տէր ու Աստուած է, ուզես թէ չուզես, բայց կը դառնայ քու Փրկիչդ ու եղբայրդ, միայն երբ դուն ինքդ ուզես*»:

5) Յիսուս խնդրեց Հօրմէն որ տառապանքի բաժակը հեռացնէ իրմէ, բայց միաժամանակ խնդրեց, որ ո՛չ թէ իր, այլ՝ Հօրը կամքը ըլլայ: Ի՞նչ ցոյց կու տայ ասիկա: Երկու նշում.՝

ա) Ոմանք կը խորհին թէ Յիսուս պահուան մը համար տկարացաւ, վախցաւ եւ չուզեց ըմպել խաչի բաժակը, եւ ուստի, Հօրմէն խնդրեց որ զինք զերծ պահէ խաչի բաժակէն. սա չի կրնար ճիշդ ըլլալ, որովհետեւ ինքն իսկ հաստատեց թէ աշխարհ եկած է խաչուելու ու մարդիկը փրկելու համար (Յհ 12.27):

բ) Յիսուսի աղօթքը բնաւ չի նշանակեր թէ ան տկարացաւ ձերբակալութեան ու խաչելութեան փորձութեան դիմաց. ո՛չ, բնաւ չտկարացաւ. ան իր աղօթքով ուզեց ստրկեցնել մեզի, թէ իբրեւ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՄԱՐԴ՝ մենք կրնանք տկարանալ փորձութեան դիմաց եւ չուզենք տագնապի բաժակը ըմպել, բայց իբրեւ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՄԱՐԴ՝ պէտք է պատրաստ ըլլանք քաջաբար դիմակալելու փորձութիւնը եւ ըմպելու այդ բաժակը: Յիսուս իր աղօթքով ստրկեցուց մեզի, թէ մենք կրնանք մեր սեփական կամքը ունենալ, բայց պէտք է քաջութիւնը ունենանք մեր սեփական կամքը զոհելու Աստուծոյ կամքին դիմաց: Այսօր մենք բոլորս կը գտնուինք Գեթսեմանիի պարտեզին մէջ, տառապանքի հովիտին մէջ, եւ մեզմէ իւրաքանչիւրին առջեւ իրեն յատուկ տառապանքի բաժակ մը կայ: Մենք չենք ուզեր խմել մեր առջեւ դրուած տառապանքի բաժակէն, բայց կրնա՞նք աղօթել եւ ըսել. *«Տէ՛ր, հեռացո՛ւր ինձմէ՝ մարդոց կողմէ վշտացուելու բաժակը, բայց եթէ քու կամքդ է որ մարդիկ զիս վշտացնեն, որպէսզի այդ վիշտիս մէջ ես մաքրուիմ ու սրբուիմ՝ քու կամքդ թող ըլլայ: Տէ՛ր, իմ կամքս է որ փորձութիւններու չհանդիպիմ, բայց եթէ քու կամքդ է որ փորձութիւններու հանդիպիմ, որպէսզի յաղթեմ անոնց եւ քու յաղթող զաւակդ ըլլամ՝ քու կամքդ թող ըլլայ: Տէ՛ր, ես չեմ ուզեր չարչարուիլ, բայց եթէ քու կամքդ է որ չարչարուիմ, որպէսզի մեռնի մէջս մեղքի սէրը՝ քու կամքդ թող ըլլայ: Տէ՛ր, ես չեմ ուզեր մերժուիլ, բայց եթէ քու կամքդ է որ մերժուիմ, որպէսզի քու կողմէ ընդունուիմ՝ քու կամքդ թող ըլլայ: Տէ՛ր, ես չեմ ուզեր տառապիլ ու չարչարուիլ, բայց եթէ քու կամքդ է որ տառապիմ ու չարչարուիմ, որպէսզի իմ կրած տառապանքովս ու չարչարանքովս հոգիներ փրկուին՝ քու կամքդ թող ըլլայ»:*

6) Քիչ ետք Յիսուս պիտի խաչուէր, բայց սա պատճառ չեղաւ որ ան զԱստուծոյ «Հայր» չկոչէր: Երբ մարդիկ մեզ խաչեն՝ ատիկա թող պատճառ չդառնայ որ կասկածինք Աստուծոյ հայրութեան:

7) *«Ո՛չ թէ ինչպէս որ ես կ'ուզեմ, այլ ինչպէս որ դո՛ւն կ'ուզես»:* Այս խօսքը ցոյց չի տար թէ Որդիին կամքը տարբեր էր Հօրը կամքէն: Հայրն ու Որդին մէկ եւ նոյն կամքը ունին: Քրիստոս իբրեւ մարդ՝ իր մարդկային կամքը ենթակայ դարձուց իր Հօրը կամքին, որպէսզի ստրկեցնէ իր հետեւորդներուն, թէ իրենք եւս իրենց մարդկային կամքը պէտք է ենթարկեն Աստուծոյ կամքին:

«Յետոյ վերադարձաւ երեք աշակերտներուն մօտ եւ զանոնք քնացած գտաւ: Պետրոսի ըսաւ. *«Չկրցա՞ք ժամ մը արթուն մնալ ինծի հետ: Արթուն մնացէք եւ աղօթեցէ՛ք, որպէսզի փորձութեան մէջ չիյնաք: Հոգին յօժար կրնայ ըլլալ, բայց մարմինը տկար է»*» (Մտ 26.40-41):

1) Յիսուսի հարցումը ուղղուած էր երեք աշակերտներուն, բայց յատուկ կերպով Պետրոսին, որովհետեւ միայն Պետրոս ինք յիշորտանքով յայտարարած էր, թէ նոյնիսկ եթէ բոլորը լքեն զինք՝ ինք պիտի չլքէ, եւ մեռնելու իսկ գնով զինք պիտի չուրանայ (Մտ 26.33,35):

2) Գեթսեմանիի մէջ Յիսուս աղօթքի երեք պահեր ունեցաւ: Աղօթքի իր առաջին պահը վերեւ յիշուած երկու տողերը չեն միայն: Ան աղօթեց շուրջ ժամ մը, ինչ որ իր բառերն իսկ ցոյց կու տան. *«Չկրցա՞ք ժամ մը արթուն մնալ ինծի հետ»*: Տազնապա՛ծ սրտէ բղխած աղօթքները կարճ չեն ըլլար. անոնք ջուրի նման կը թափին Աստուծոյ ոտքերուն առջեւ եւ երկարօրէն կը հոսին:

3) *«Չկրցա՞ք ժամ մը արթուն մնալ ինծի հետ»*: Տէրը կ'ուզէ որ արթուն մնանք իրեն հետ, այլ խօսքով՝ աղօթենք ու աշխատինք մարդոց փրկութեան համար: Երբ աշխարհը մեղքի քունով կը քնանայ, Քրիստոսի ճշմարիտ հետեւորդները պարտին հոգեպէս արթուն ըլլալ եւ աղօթքի մէջ ըլլալ, նախ՝ որպէսզի իրենք եւս աշխարհի քունով չտարուին, իսկ երկրորդ, որպէսզի իրենց աղօթքներով կարենան արթնցնել աշխարհի քունով քնացած քանի մը հոգիներ:

4) Յիսուս տազնապի մէջ էր, իսկ աշակերտները կը քնանային: Այսօր ալ նոյնը չի՞ պատահիր: Յիսուս երկինքի մէջ կը տազնապի, իսկ քրիստոնէաները երկրի վրայ իրենց հանգիստին ետեւէն են: Ինք երկինքի մէջ կը չարչարուի ի տես մարդոց գործած մեղքերուն, իսկ մենք կը մերժենք չարչարուիլ մեր կամ այլոց մեղքերու թողութեան համար: Առանձին թողուցած ենք Յիսուսը իր տառապանքին մէջ, իր քրտինքներուն մէջ: Պօղոս առաքեալ առանձին չթողուց Յիսուսը իր նեղութիւններուն մէջ: Ինքն իսկ ըսաւ. *«Քրիստոսի կրած նեղութիւններուն պակասը իմ մարմինիս մէջ կ'ամբողջացնեմ՝ անոր մարմինին համար, որ եկեղեցին է»* (Կղ 1.24): Քրիստոս իր մարմինով քաւեց մեր մեղքերը եւ մեզ փրկեց (Ա.Պտ 2.24: Հռ 8.5):

Պօղոս առաքեալ նաեւ շատերու փրկութեան պատճառ դարձաւ, երբ սիրով յանձն առաւ մարմինով տառապիլ մարդոց փրկութեան համար, եւ այս ձեւով, ան Քրիստոսի կրած նեղութիւններուն պակասը իր մարմինին մէջ ամբողջացուցած եղաւ: Անշուշտ Պօղոս առաքեալ ըսել չ'ուզեր, թէ ինք Քրիստոսի հետ մասնակից եղաւ մարդկութեան փրկագործութեան գործին. առաքեալը Տիրոջ իրագործած փրկագործութեան տարածման մասնակից եղաւ եւ ո՛չ թէ ուղղակի փրկագործութեան գործին: Առաքեալին գործածած «պակաս» բառը ցոյց կու տայ, թէ Ճիշդ է որ Յիսուս իր արիւնը թափեց մարդոց փրկութեան համար, սակայն տակաւին ընելիք գործ կար, որովհետեւ բոլոր մարդիկը չէ որ ընդունեցին Տիրոջ փրկութիւնը. անհրաժեշտ էր տարածել այդ փրկութիւնը. եւ Պօղոս առաքեալ տարածե՛ց այդ փրկութիւնը, մասնական բազմաթիւ նեղութիւններու համբերելով, եւ այս ձեւով, ան Քրիստոսի կրած նեղութիւններուն պակասը իր մարմինին մէջ ամբողջացուցած եղաւ:

5) *«Արթուն մնացէ՛ք եւ աղօթեցէ՛ք»*: Առաջին անգամ երբ Յիսուս աղօթքի պիտի երթար, պատուիրեց իր աշակերտներուն որ հետը արթուն մնան: Բայց երբ եկաւ եւ զիրենք քնացած գտաւ, ո՛չ միայն պատուիրեց որ արթուն մնան, այլեւ՝ պատուիրեց որ արթուն մնան եւ աղօթեն: Աղօթքը կրնար զիրենք արթուն պահել: Իսկական աղօթքը՝ Սուրբ Հոգիով մատուցուած աղօթքն է, իսկ Սուրբ Հոգիով մատուցուած աղօթքը՝ կ'արթնցնէ մեզ, եւ արթուն կը պահէ մեզ Սատանայի յարձակումներուն դէմ: Պօղոս առաքեալ «քնացած» կը կոչէ հոգին այն մարդուն որ հեռու է աղօթքէն. *«Արթնցի՛ր, ո՛վ քնացած. դո՛ւրս եկուր մեռելութենէդ, եւ Քրիստոս պիտի լուսաւորէ քեզ»* (Եփ 5.14):

6) Յիսուս չ'ըսեր՝ *«արթուն մնացէ՛ք եւ աղօթեցէ՛ք, եւ դուք փորձութեան մէջ պիտի չ'իյնաք»*, այլ՝ *«արթուն մնացէ՛ք եւ աղօթեցէ՛ք, որպէսզի փորձութեան մէջ չ'իյնաք»*: Սա կը նշանակէ թէ հաւատացեալներ կրնա՛ն եւ պիտի՛ փորձութիւններու հանդիպին, կարելորդ սակայն անոնց մէջ չ'իյնալն է, անոնց տեղի չտալն է, չյանձնուիլն է:

7) Տէրը աշակերտներուն կը պատուիրէ որ աղօթեն, որպէսզի փորձութեան մէջ չ'իյնան, բայց մարդիկ ընդհանրապէս փորձութեան հանդիպելէ ե՛տք կամ անոր մէջ իյնալէ ե՛տք է որ կ'աղօթեն:

Հաւատացեալը պէտք չէ սպասէ հոգեւոր պատերազմին սկսելուն՝ որպէսզի աղօթէ, այլ պէտք է սկիզբէն՝ նախքան հոգեւոր պատերազմին սկսիլը աղօթէ, որպէսզի երբ այդ պատերազմը սկսի՝ քաջ զինուորի նման երթայ ընդդէմ անոր եւ յաղթէ անոր:

8) «*Հոգին յօժար կրնայ ըլլալ, բայց մարմինը տկար է*»: Տէրը կը ճանչնայ մեր բնութեան խեղճութիւնը, եւ որովհետեւ կը ճանչնայ կը հասկնայ մեզ երբ տկարութիւններ արձանագրենք եւ չի դատապարտեր մեզ անոնց համար: Ան չդատապարտեց աշակերտները իրենց քնացած ըլլալուն համար, այլ պարգապէս քաջալերեց որ արթուն մնան եւ աղօթեն: Երբ կ'ըսեմ թէ Տէրը չի դատապարտեր մեզ մեր արձանագրած անկումներուն ու տկարութիւններուն համար, սա պէտք չէ մեզ քաջալերէ որ մեղք գործենք եւ ապա փիլիսոփայենք եւ ըսենք. «*Տէրը գիտէ որ մենք հողեղէն տկար արարածներ ենք, եւ չենք կրնար մեղք չգործել*»: Մեր տկար ըլլալու գիտակցութիւնը պէտք է պատճառ ըլլայ որ մենք ուժեղ բռնենք Յիսուսի ձեռքէն, եւ ո՛չ թէ պատճառ ու առիթ՝ որ մեղք գործենք:

9) «*Հոգին յօժար կրնայ ըլլալ, բայց մարմինը տկար է*»: Մեզմէ որո՞ւն հոգին յօժար չէ սրբանալ, բայց մեզմէ որո՞ւն մարմինը չի պայքարիր իր հոգիին յօժարութեան դէմ: Որո՞ւն հոգին չ'ուզեր օրը քանի մը ժամ աղօթքի կենալ, բայց որո՞ւն մարմինը թոյլ կու տայ իրեն օրը քանի մը ժամ աղօթքի կենալու: Մարմին եւ հոգի երկու ներհակ ճակատներ են (Հո 7.23: Գղ 5.17): Մենք կոչուած ենք հոգիի ճակատին վրայ մնալու, եւ մնալու միշտ արթուն: Աղօթքն է որ մեզ հոգիի ճակատին վրայ կը պահէ:

«Կրկին, երկրորդ անգամ ըլլալով, Յիսուս գնաց աղօթելու եւ ըսաւ. *"Հա՛յր իմ, եթէ կարելի է, այս բաժակը թող հեռանայ ինձմէ, ապա թէ ոչ՝ պիտի խմեմ զայն. քու կամքդ թող ըլլայ"*» (Մտ 26.42):

1) Երբ Յիսուս զիրենք քնացած գտաւ՝ ասիկա պատճառ չեղաւ որ մինակ զգայ, յուսալքուի, եւ իր աղօթքը դադրեցնէ. Ընդհակառակը, արթնցուց զիրենք եւ ապա գնաց իր աղօթքը շարունակելու: Մենք եւս, երբ փորձութեան ու ցաւի մեջ ըլլանք ու մեր շուրջ նայինք եւ չտեսնենք մէկը մեր կողքին՝ չյուսալքուինք եւ չդադրեցնենք մեր աղօթքը: Երբեմն Աստուած ի՛նք մարդիկը կը հեռացնէ մեզմէ,

մանաւանդ ա՛յն մարդիկը որոնց կ'ապաւինինք, որպէսզի սորվեցնէ մեզի միայն իրե՛ն ապաւինիլ: Եւ երբեմն ալ կը հեռացնէ մեզմէ մարդիկը, որպէսզի մինակ զգանք եւ սկսինք իր ներկայութիւնը փնտռել:

2) Տիրոջ այս աղօթքը վերեւ իր կատարած աղօթքին հետ նոյնն է, երեք պզտիկ տարբերութիւններով:-

ա) Առաջին աղօթքին մէջ Յիսուս տառապանքի բաժակը խմելու ակնարկութիւն չըրաւ, այլ պարզապէս խնդրեց Հօրմէն որ զանիկա հեռացնէ իրմէ, թէպէտ խնդրեց նաեւ որ Հօ՛րը կամքը կատարուի եւ ո՛չ թէ իր: Մինչդեռ իր երկրորդ աղօթքին մէջ, ան պատրաստակամութիւն յայտնեց խմելու չարչարանքի բաժակը: Սա ցոյց կու տայ, թէ երբեք Յիսուսի նպատակը չէր խուսափիլ տառապանքի բաժակին ըմպումէն:

բ) «Պիտի խմեմ զայն»: Այս բառերը ցոյց կու տան, թէ Յիսուս ոչ թէ բաժակէն, այլ՝ բաժակը պիտի խմէր: Մեր փրկութիւնը իրագործող մի քանի բաժակներ չկային, այլ՝ մէկ բաժակ կար միայն, եւ այդ բաժակը խաչի բաժակն էր, որ Յիսուս ինք առանձին պիտի խմէր, եւ մինչեւ վե՛րջ պիտի խմէր:

գ) «Քու կամքդ թող ըլլայ»: Տուեալ բառերով Յիսուս առաւել եւս յստակ կը դարձնէ, թէ իրեն համար Հօրը կամքին կատարումը առաջնահերթութիւն էր, եւ թէ իր կամքը ու Հօրը կամքը նոյնն է, եւ երբեք բախում չկայ անոնց միջեւ:

3) Մենք կրնա՞նք Աստուծոյ ըսել «քու կամքդ թող ըլլայ», երբ գիտենք որ իր կամքին կատարումը մեր կեանքին մէջ՝ մեզ պիտի զրկէ մեր սիրած բաներէն: Կրնա՞նք Աստուծոյ ըսել «քու կամքդ թող ըլլայ», երբ գիտենք որ իր կամեցածը՝ մեր կամեցածին հակառակ է:

«Վերադարձաւ եւ դարձեալ իր աշակերտները քնացած գտաւ. անոնց աչքերը չէին բացուեր: Յիսուս դարձեալ ձգեց զիրենք ու գնաց եւ երրորդ անգամ աղօթեց՝ նոյն խօսքերը ըսելով» (Մտ 26.43-44):

1) Մէկը կրնայ մտածել, որ երկրորդ անգամ երբ Յիսուս վերադարձաւ աշակերտներուն մօտ եւ զանոնք դարձեալ քնացած գտաւ՝ պէտք էր յանդիմանէր զանոնք եւ զգաստութեան հրաւիրէր: Բայց ան այդպիսի բան չըրաւ: Մենք ի՞նչ կ'ընենք եթէ մարդիկ մէկէ աւելի անգամներ անտարբերութիւն ցուցաբերեն մեզի հանդէպ:

Ի՞նչ կ'ընենք եթե խնդրենք մեր բարեկամներին որ մեր կողքին կանգնին նեղության ժամանակ եւ անոնք չկանգնին:

2) *«Անոնց աչքերը չէին բացուեր»*: Այս բառերը կը պարզեն թե անոնք ճիգ կը թափէին իրենց աչքերը բաց պահելու եւ արթուն մնալու, բայց չէին յաջողեր: Այս իրողութիւնը կը բացայայտէ մարդուն բնութեան տկարութիւնը, չափազանց խեղճութիւնը, եւ կը պարզէ թե առանց Տիրոջ շնորհքին մենք ոչինչ ենք եւ ոչինչ կրնանք ընել. *«Առանց ինծի դուք ոչինչ կրնաք ընել»* (Յե 15.5): Եթե Տէրը ինք չբանայ մեր հոգիի աչքերը՝ մենք չենք կրնար զանոնք բանալ: Հոգեւորապէս քնացած անձ մը չ'արթննար եւ չի կրնար արթննալ եթե Տէրը ինք զանիկա չարթնցնէ:

3) Ճիշդ է որ Հայրը չհեռացուց իր Որդիէն մահուան բաժակը որ կար անոր առջեւ, եւ սակայն, զօրացուց զինք խմելու այդ բաժակը: Ղուկաս կ'ըսէ, թէ հրեշտակ մը երեւցաւ անոր եւ սկսաւ զինք զօրացնել (Ղկ 22.43): Մեր ալ կեանքին մէջ կրնայ նոյնը պատահիլ: Երբ աղօթենք որ Աստուած հեռացնէ մեզմէ այս կամ այդ փորձութիւնը՝ կրնայ չհեռացնել, բայց վստահ եղէք որ փորձութիւնը տանելու համար անհրաժեշտ շնորհքն ու զօրութիւնը պիտի տայ մեզի:

4) *«Երրորդ անգամ աղօթեց՝ նոյն խօսքերը ըսելով»*: Յիսուս երեք անգամ Հօրմէն խնդրեց որ տառապանքի բաժակը հեռացնէ իրմէ, բայց երեք անգամ ալ շեշտեց թէ ինք կ'ուզէ Հօրը կամքը ըլլայ: Այս իրողութիւնը մեզի կը սորվեցնէ, թէ աղօթքի ժամանակ մի շտ Հօրը կամքին կատարումը պէտք է խնդրենք, եւ ո՛չ թէ երբեմն-երբեմն: Շատեր կան, որոնք աղօթքի ժամանակ երբեմն Աստուծոյ կ'ըսեն. «Քու կամքդ թող ըլլայ», եւ երբեմն ալ իրենց կամքին կատարումը կը խնդրեն, նայած թէ ի՞նչ բան է իրենց խնդրածը: Եթէ իրենց խնդրածին շատ չեն կապուած, Աստուծոյ կ'ըսեն. «Քու կամքդ թող ըլլայ», իսկ եթէ կապուած են եւ անպայման կ'ուզեն որ իրենց խնդրանքը կատարուի, կը վարանին ըսելու՝ «Քու կամքդ թող ըլլայ», այլ անմոռն չկերպով՝ իրենց սրտին մէջ, իրենց կամքին կատարումն է որ կը խնդրեն ու կը սպասեն:

5) *«Նոյն խօսքերը ըսելով»*: Այս բառերը կը պարզեն որ նոյն աղօթքը բազմաթիւ անգամներ կրկնելը անիմաստ չէ երբեք: Շատ հայրեր՝ *«Տէ՛ր, Յիսուս Քրիստոս ողորմէ ինծի»* աղօթքը կրկնելով օրը բազմահազար անգամներ՝ մաքրուեր ու սրբացեր են: Յիսուս

կը պատուիրէ աղօթքի ժամանակ կեղծաւորութիւն չընել (Մտ 6.5), շատախօսութիւն չընել (Մտ 6.7), բայց չի պատուիրէր կրկնութիւն չընել: Նոյն Սաղմոսներուն միջոցաւ որ ամէն օր կ'աղօթենք՝ կրկնութիւն ըրած չե՞նք ըլլար: Ամէն օր բազմաթիւ անգամներ չե՞նք խնդրէր Տիրոջ ողորմութիւնը մեզի եւ ողջ աշխարհին համար: Բայց աղօթքի այս կրկնութիւնը անհոգի կրկնութիւն չէ, այլ՝ մեր հոգիի երկխօսութիւնն է Աստուծոյ Հոգիին հետ, որ մեզ ու մեր նմանները կ'առաջնորդէ մեծամեծ օրհնութիւններու:

«Ապա վերադարձաւ իր աշակերտներուն մօտ եւ ըսաւ. *"Ասկէ ետք քնացէք եւ հանգստացէք. բայց ահա ժամը հասած է եւ Մարդու Որդին մեղաւոր մարդոց ձեռքը պիտի յանձնուի: Ելէք երթա՛նք այստեղէն, որովհետեւ զիս մատնողը ահաւասիկ հասաւ"*» (Մտ 26.45-46):

1) «*Ասկէ ետք քնացէք եւ հանգստացէք*»: Մանկամտութիւն պիտի ըլլար մտածել թէ Յիսուս այս բառերով աշակերտները կը հրաւիրէ մարմնաւոր քունի ու հանգիստի: Հանգիստը որուն մասին Յիսուս այստեղ կը խօսի՝ խաչով իրականանալիք հոգիի ու սրտի այն հանգիստն է որ պիտի շնորհէր բոլոր մարդոց, բայց յատկապէս անոնց՝ որոնք պիտի խնդրէին այդ հանգիստը: Այս բառերով Տէրը ըսել կ'ուզէ. «*Հիմա որ ձեր մեղքերը վրաս առի Գեթսեմանիի պարտեզին մէջ, եւ ահա Գողգոթա կ'երթամ զանոնք խաչին վրայ գամելու՝ "ասկէ ետք քնացէք եւ հանգստացէք". քնացէք ափերուս մէջ ապահով ու հանգստացէք տաքուկ սրտիս մէջ. քնացէք՝ որովհետեւ այլեւս մեղքը չի կրնար խանգարել աստուածատուր ձեր հոգիի հանգիստը, եւ հանգստացէք՝ որովհետեւ մեղքը այլեւս չի կրնար կորսնցնել ձեր սրտի խաղաղութիւնը*»: Մեզի ուղղուած հարցումներն են.- Մենք քնացա՞ծ ենք Տիրոջ ափերուն մէջ: Երբ ալիքները նաւակը կը լեցնէին՝ «*Յիսուս նաւակին յետսակողմը բարձի մը վրայ կը քնանար*» (Մր 4.38): Փոթորիկին մէջեղն էր Յիսուս, բայց կը քնանար, որովհետեւ գիտէր թէ ո՛վ է ինք, եւ գիտէր թէ ինք Հօրը ձեռքին մէջն է: Մենք եւս կրնանք հանգիստ քնանալ, եթէ երբեք մեր կեանքը դրած ենք մեր երկնաւոր Հօրը ձեռքին մէջ. ո՛չ փորձութիւնները կրնան խանգարել մեր քունը եւ ո՛չ ալ փորձի-

չը: Մե՛ղքն է որ կը խանգարէ մեր քունը, մեր հոգիի ու սրտի խաղաղութիւնը: Եթէ Քրիստոսով սրբուած ու ներուած ենք, Յիսուսի խօսքը մեզի ուղղուած է՝ *«ասկէ ետք քնացէք եւ հանգստացէք»*: Եթէ Տիրոջ խաղաղութիւնը գտած ենք եւ եթէ Տէրը դարձուցած ենք մեր կեանքի խաղաղութեան Իշխանը, իր պատուէրը՝ *«ասկէ ետք քնացէք եւ հանգստացէք»* հաստատապէս մեզի՝ ուղղուած է: Բայց եթէ երբեք մեր մեղքերը Տիրոջմով չեն սրբուած, մենք իրաւունք չունինք եւ չենք կրնար քնանալ եւ հանգիստ ընել: Ի՞նչպէս կրնանք գլուխնիս բարձին դնել եւ հանգիստ քնանալ, երբ մեր սիրտն ու հոգին մեղքի ցեխով լեցուն է:

2) *«Ժամը հասած է»*: Հասած էր այն ժամը որուն համար Մարդու Որդին աշխարհ եկած էր: Օրհեա՛լ էր այդ ժամը. ստեղծագործութենէն առաջ սպասուած այդ ժամը: Այդ ժամը մեր Փրկչի՛ն ժամն էր, մեր փրկութեա՛ն ժամն էր, Սատանայի թագաւորութեան տապալումին ու Աստուծոյ թագաւորութեան հաստատումի՛ն ժամն էր: Դժոխքի դուռն փակուելուն ու դրախտի դուռն բացուելո՛ւն ժամն էր: Մարդը Աստուծոյ հետ եւ զԱստուած մարդուն հետ հաշտեցընելու ժամն էր: Երկինքը երկրին ու երկիրը երկինքին մօտեցնելու ժամն էր: Հրեշտակները մարդոց ու մարդիկը հրեշտակներուն բարեկամ դարձնելու ժամն էր: Չարը ձերբակալելու ու Չարին կողմէ ձերբակալուած մարդիկը ազատագրելու ժամն է:

3) *«Մարդու Որդին մեղաւոր մարդոց ձեռքը պիտի յանձնուի»*: Անցեալին երբ Քրիստոս յանձնուեցաւ մեղաւոր մարդոց ձեռքը՝ յանձնուեցաւ, որպէսզի անոնց ձեռքով եւ անոնց փրկութեան համար խաչուէր: Այսօր ալ Քրիստոս կ'ուզէ մեղաւորներուս ձեռքը յանձնուիլ, Բայց ո՛չ թէ խաչուելու մեր ձեռքերով՝ մեր գործած մեղքերուն պատճառով, այլ որպէսզի սրբէ մեր մեղքերը ու մեզ յաղթող դարձնէ մեղքի նետերուն դէմ: Յիսուս կ'ուզէ յանձնուիլ մեր ձեռքերուն, որպէսզի դառնայ զօրութի՛ւնը մեր ձեռքերուն, ուրախութի՛ւնը մեր սիրտերուն, փառաբանութի՛ւնը մեր հոգիին: Յիսուս կ'ուզէ յանձնուիլ մեր ձեռքերուն, որպէսզի զօրացնէ մեր ձեռքերը Սատանային ու անոր չար ոգիներուն դէմ, զօրացնէ մեր ձեռքերը՝ հաւատքի վահանը միշտ բա՛րձր պահելու. բարձր պահելու՝ մեզի դէմ բարձրանալ ուզող Չարին դէմ. յաղթող պահելու՝ մեզի յաղթել ուզող մեր հոգիի թշնամիին դէմ:

4) «*Ելէք երթա՛նք այստեղէն*»: Երեք նշումներ.-

ա) Այս բառերով Տէրը ըսել չուզեց՝ ելէք փախչինք հոսկէ, այլ՝ *«Ելէք երթանք դիմաւորելու այն մարդիկը որոնք եկած են զիս ձերբակալելու: Ելէք երթանք անոնց՝ որպէսզի իրականանայ աստուածային այն ծրագիրը որուն համար աշխարհ եկայ»*:

բ) Տէրը ըսել ուզեց նաեւ. *«Ելէք երթանք ընդդէմ Չարին ու անոր չար խորհուրդներուն, ընդդէմ Սադայէլին ու անոր սադրանքներուն, ընդդէմ աներեւոյթ ծուղակալարին ու անոր ծրագիրներուն: Չբաշտինք ու չվախնանք դիմադրելու Չարին: "Դէմ դրէք չարախօսին՝ Սատանային, եւ հեռու պիտի փախչի ձեզմէ" (Յկ 4.7)»*: Այսօր Քրիստոսի եկեղեցին կարիքը ունի Չարին ընդդիմացող քրիստոնէաներու, Չարին դէմ յարձակում գործող քրիստոնէաներու: Քրիստոնէայ մարդուն կեանքը Չարին դէմ սոսկ ինքնապաշտպանութեան կեանք պէտք չէ ըլլայ, այլ՝ Չարին դէմ յարձակում գործելու ու զայն պարտութեան մատնող կեանք մը: Պօղոս առաքեալ Չարին դէմ մեր անձերու պաշտպանելու մասին չի խօսիր միայն, այլ նաեւ՝ «Չարին դէմ յարձակելու» մասին (Բ.Կր 6.7):

գ) Տէրը ըսել ուզեց նաեւ. *«Ելէք երթանք այստեղէն: Սիրելի աշակերտներս, չէք կրնար Պաղեստինի նեղ սահմաններուն մէջ մնալ: Մօտեցաւ ժամանակը երբ պիտի ելլէք այստեղէն, պիտի ելլէք Երուսաղէմէն, պիտի ելլէք Պաղեստինէն, պիտի ելլէք ձեր հարազատներուն ու ազգակիցներուն քովէն, եւ երթաք ողջ աշխարհին եւ ուսուցումներս ու փրկութիւնս տարածէք (Մտ 28.19-20)»*:

դ) Վերջապէս, *«Ելէք երթանք այստեղէն»* բառերով, Տէրը լռելեայն կերպով կը յայտնէր, թէ ահա մօտեցած էր ժամանակը երբ ինք պիտի ելլէր այս աշխարհէն (Յհ 13.1), խաչին ճամբով մեր փրկութիւնը իրագործելէ ետք: Երանի՛ անոնց՝ որոնք խաչին վրայ Տիրոջ թափած արիւնով մաքրուելէ ետք միայն կը բաժնուին այս աշխարհէն:

5) «*Զիս մատնողը ահաւասիկ հասաւ*»: Երկու նշում.-

ա) Երբ Յիսուս Յուդան ընտրեց՝ զինք «առաքեալ» կոչեց, իսկ հիմա զինք «մատնիչ» կը կոչէ: Շատեր իրենց քրիստոնէական կեանքը կը սկսին իբրեւ առաքեալներ, բայց կ'աւարտեն իբրեւ մատնիչներ. կը սկսին Դեմասի նման Տիրոջ այգիին մէջ գործելով,

բայց յետոյ աշխարհը նախընտրելով՝ դուրս կու գան Տիրոջ այգիէն (Բ.Տմ 4.9)¹⁸:

բ) Թէպէտ մութ էր, բայց Տէրը տեսաւ Յուդային գալը. տեսաւ՝ ո՛չ թէ որովհետեւ անոր ընկերացող զինուորները, եւ աւագ քահանաներուն ու Փարիսեցիներուն սպասաւորները իրենց ձեռքերուն մէջ ջահեր ու լապտերներ ունէին (Յհ 18.3), այլ տեսաւ՝ որովհետեւ ան ամենատես ու սրտատես Աստուած է, «*եւ չկայ արարած մը որ Աստուծոյ տեսողութենէն վրիպի: Անիկա պարզ ու յստակ կը տեսնէ ամէն ինչ, իրենց ամբողջ մերկութեամբ: Եւ անոր է որ հաշիւ պիտի տանք*» (Եբր 4.13): Յուդա լոյս աչքով չէր կրնար գալ, որովհետեւ «*ով որ չար գործ կը կատարէ՝ կ'ատէ լոյսը եւ լոյսին չի գար*» (Յհ 3.20): Մտածէ հետեւեալին մասին.- Մո'ւթ էր, բայց Յիսուս տեսաւ Յուդան, տեսաւ անոր գալը, անոր մտածումը, ծրագիրը, գործը: Քե՛զ ալ կը տեսնէ Յիսուս: Ո՛չ մութը կրնայ ծածկել մեղքերդ, եւ ո՛չ ալ խաւարը՝ գործերդ. ո՛չ պատմութեան փոշին կրնայ մոռցնել տալ գործած անօրէնութիւններդ, եւ ո՛չ ալ դոնփակ սենեակներուն պատերը ծածուկ պահել փայփայած մեղքերդ:

6) Ուշագրաւ է որ Յիսուս չի խօսիր զինք ձերբակալելու եկած զինուորներուն ու քահանաներու սպասաւորներուն մասին, այլ միայն Յուդայի հասնելուն մասին. եւ ինչո՞ւ. որովհետեւ մեղքին առաջնորդը ինքն էր: Յիսուս բոլոր անգիղջ մեղաւորները պիտի դատէ, բայց մանաւանդ եւ առաջին հերթին անոնց՝ որոնք մեղքի ու գայթակղութեան պատճառ կը դառնան:

7) Վտանգը մէկ քայլ անդին էր, բայց աշակերտները կը քննալին: Որքան յաճախ մենք եւս անհոգ կը կենանք, առանց անդրադառնալու որ Փորձիչը մէկ քայլ անդին կեցած՝ մեզ կը դիտէ: Եթէ մենք գիտնանք թէ Սատանան ինչպէս մեր ամէն մէկ քայլը կը հետապնդէ՝ մէկ քայլ իսկ չենք առնէր առանց աղօթքի: Եթէ գիտնանք թէ ի՛նչ խորամանկութեամբ, ի՛նչ արագութեամբ եւ ի՛նչ զգուշութեամբ ծուղակներ կը պատրաստէ մեզի համար՝ ակնթարթ մը նոյնիսկ չենք թողուր Քրիստոսի ձեռքը: Քրիստոսի ձեռքէն բռնողը միայն կրնայ կոտրել Սատանային ձեռքը: Սրտով Տիրոջ կապուած մարդը միայն կրնայ կապել Չարը իր կեանքին մէջ:

¹⁸ Այս նիւթին համար, տե՛ս նաեւ Մտ 26.36-ի բացատրութիւնը, թիւ 3:

«Տակաւին կը խօսէր, երբ ահա եկաւ Յուդան՝ տասներկու աշակերտներէն մէկը: Իրեն հետ էր սուրերով եւ բիրերով զինուած մեծ ամբոյս մը՝ աւագ քահանաներուն եւ ժողովուրդին երեցներուն կողմէ դրկուած» (Մտ 26.47):

1) Յուդային գալը սուրերով եւ բիրերով զինուած մեծ ամբոյսի մը ընկերակցութեամբ, յստակ ցոյց կու տայ թէ ո՛չ Յուդան եւ ո՛չ ալ աւագ քահանաներն ու Փարիսեցիները հասկցած էին Յիսուսը եւ անոր առաքելութիւնը, անոր գործելակերպը: Անոնք կը խորհէին թէ Յիսուս կրնար դիմադրել, կրնար իր աշակերտները կոխի մղել. բայց այդ չէր Տիրոջ ճամբան: Անոնք չէին հասկցած որ Յիսուս սիրոյ ու խաղաղութեան իշխանն է, եւ ուստի՝ կը մերժէ ամէն բռնութիւն, եւ կը նախընտրէ մեռնիլ քան մեռցնել, ցաւիլ քան ցաւցնել: Ինչ կը վերաբերի մեզի, ո՞րն է մեր ճամբան: Ի՞նչ կ'ընենք եթէ մարդիկ բռնութիւն փնտրեն մեր դէմ: Մեր կարգին բռնի միջոցներով կը դիմենք, թէ՛ Տիրոջ նման խաղաղութեամբ կը տանինք ամէն խռովութիւն: Չարիք ընողին՝ չարիք ընելը հերոսութիւն չէ, այլ՝ սկարութիւն, խեղճութիւն: Հերոսութիւնը չարիք ընողին բարիք ընելն է: Եւ սա քաջերուն գործն է: Միայն քաջերը կրնան չարիք ընողին բարիք ընել: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Ուե՛է մէկուն չարիքին՝ չարիքով մի՛ հատուցանէք»* (Հռ 12.17: Ա.Թս 5.15): Ի՞նչ կ'ըլլայ եթէ երբեք չարիքին՝ չարիքով հատուցանենք. պարտուած կ'ըլլանք: Զուր տեղ չէ որ Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Մի՛ պարտուիր չարէն, այլ՝ բարիով յաղթէ չարին»* (Հռ 12.21): Ինչպէս ցեխը ցեխով չի մաքրուիր, մուրը մուրով չի մաքրուիր, կրակը կրակով չի մարիր, նոյնպէս ալ, չարիքը՝ չարիքով չի պարտուիր, եւ խնդիրը խնդիր ստեղծելով չի լուծուիր: Եթէ չարիքին՝ չարիքով կը պատասխանենք, կը նշանակէ թէ սիրոյ պակասէն կը տառապինք: Առաքեալը կ'ըսէ. *«Ով որ իր ընկերը կը սիրէ, չարիք չ'ըներ անոր»* (Հռ 13.10): Մէր խնդրենք Տիրոջմէն, եւ չարիք գործելու ամէն տրամադրութիւն իսկոյն մեր մէջ պիտի ցամքի:

2) Սուրերով եւ բիրերով եկան դիմաւորելու Տէրը, որուն բերանէն պիտի ելլէ սրուած երկսայրի սուր մը դատելու համար մարդիկը (Յտ 1.16): Եկան սուրերով ու բիրերով, կարծէք պատերազմելու Տիրոջ դէմ, որ պիտի գայ եւ իր բերանէն ելլող սուրով Չարին ու

չարագործներուն դէմ պիտի պատերազմի (Յտ 2.16, 19.15): Յուդա զինուած մեծ ամբոխի մը հետ եկաւ ձերբակալելու Տէրը, որ հրեղէն ու երկնային ամբոխներուն Զօրավարն էր:

3) Հռոմայեցի զինուորները կամ աւագ քահանաներուն սպասաւորները երբ ուզէին մէկը ձերբակալել, երկու կամ առաւելագոյնը չորս հոգի կ'երթային զինք ձերբակալելու: Հոս, սակայն, կը տեսնենք մեծ ամբոխ մը, եւ այն ալ լաւապէս զինուած, որ եկած էր ձերբակալելու Յիսուսը: Անոնք կը խորհէին, թէ քանի շատ են թիւով՝ պիտի կարենան ձերբակալել Յիսուսը: Անոնք չէին անդրադառնար, թէ ո՛չ որ կրնար Յիսուսի կեանքը խլել, եւ թէ Յիսուս իր ազատ կամքով ինքզինք անոնց պիտի յանձնէր (Յհ 10.18): Եթէ ողջ Հռոմի բանակը գար՝ ոչինչ կրնար ընել, եթէ ժամը հասած չըլլար, որ Աստուծոյ Գառնուկը ինքզինք կամովին յանձնէր:

4) Սուրերը՝ Հռոմայեցի զինուորները կը կրէին, իսկ բիրերը՝ աւագ քահանաներուն կողմէ որկուած սպասաւորները: Ասիկա այն ատենուայ սովորութիւնն էր:

«Յիսուսը մատնողը անոնց նշան տուած էր, ըսելով. "Ով որ համբուրեմ՝ անիկա է Յիսուսը, ձերբակալեցէ՛ք զայն"» (Մտ 26.48):

1) Այն ատեն սովորութիւն էր որ երբ աշակերտ մը հանդիպէր իր ռեսուրսին՝ կը համբուրէր զայն, ձեւով մը իր սէրն ու յարգանքը ցուցաբերած ըլլալու համար անոր հանդէպ: Յուդա հետեւեցաւ այս սովորութեան, բայց ոչ թէ իր սէրն ու յարգանքը ցուցաբերելու իր Ռեսուրսին հանդէպ, այլ՝ իր դաւաճան հոգին յայտնաբերելու, եւ իր Ռեսուրսին զինք ատողներուն ձեռքը յանձնելու:

2) Յուդա համբուրեց Յիսուսը նաեւ անոր համար որ մութ էր, եւ հետը եղող զինուորները կրնային չգանազանել Յիսուսը իր աշակերտներէն եւ Յիսուսը ձերբակալելու փոխարէն՝ կրնային սխալմամբ աշակերտներէն մին ձերբակալել:

3) Յուդա չբաւարարուեցաւ համբոյրով մը իր Տէրը մատնելու, այլ նաեւ զայն ձերբակալելու եւ զգուշութեամբ տանելու պատուէր տուաւ (Մր 14.44). կարծէք կը վախնար որ Յիսուս կրնար զինք ձերբակալողներուն ձեռքէն փախչիլ եւ ինք կրնար իր երեսուն արծաթ դահեկանը կորսնցնել:

«Յուդա շուտով մօտեցաւ Յիսուսի եւ ըսաւ. *"Ողջո՛յն, Վարդապե՛տ"*,- եւ համբուրեց զայն» (Մտ 26.49):

1) Յուդա ոչ մէկ բառ փոխանակեց Տիրոջ հետ: Չուզեց ժամանակ կորսնցնել: «Շուտով մօտեցաւ» եւ համբուրեց: Ան կ'աճապարէր շուտով տէրը դառնալու իրեն տրուած դրամին: Նոյնն է պարագան բոլոր դրամասէր մարդոց: Անոնք կը սիրեն շուտով շարժիլ, արագ շարժիլ: Սատանան է որ անոնց մտքին մէջ՝ արագ շարժելու եւ դրամ դիզելու տրամադրութիւն ու փափաք կը դնէ: Սատանան է որ անոնց կեանքին նպատակը՝ դրամադիզութիւնը կը դարձնէ: Գալով մեզի, մենք ալ շուտով կը շարժի՞նք: Եւ եթէ շուտով կը շարժինք՝ ի՞նչ բանի համար շուտով կը շարժինք, ի՞նչ գործ կատարելու համար շուտով կը շարժինք, ի՞նչ բանի կամ ի՞նչ նպատակի հասնելու համար շուտով կը շարժինք: Շուտով շարժիլը մեծ օրհնութիւն է, բայց կրնայ նաեւ մեծ անէծք դառնալ: Եթէ շուտով մեր շարժելուն նպատակը՝ Յիսուսի հասնիլն է, անոր մօտենալ ու մտերմանալն է՝ սա մեծ օրհնութիւն է, իսկ եթէ շուտով մեր շարժելուն նպատակը՝ դրամ ձեռք ձգելն է, դիրքի ու պատիւի հասնիլն է, աշխարհիկ ռեւէ հարստութեան տիրանալն է՝ սա մեծ անէծք է:

2) Մենք մեղաւոր ենք: Մեղքեր ունինք: Եւ մեր մեղքերը կրնան պատճառ դառնալ որ եթէ Յիսուս մեզմէ ռեւէ մէկուն երեւի, հաւանաբար մեզմէ ռեւէ մէկը չհամարձակի շուտով, այլ խօսքով՝ արագ քայլերով մօտենալ անոր եւ երեսները համբուրել: Յուդա սակայն արագ քայլերով մօտեցաւ Տիրոջ եւ երեսը համբուրեց, որովհետեւ մեղքը ամբողջութեամբ զինք կուրցուցած էր, սիրտը քարացուցած էր, հոգին բթացուցած էր, եւ միտքը թանձր խաւարով ծածկած էր: Յուդայի կեանքի փորձառութենէն սորվինք՝ հեռու մնալ մեղքէն: Մեղքը կը կուրցնէ մեզ եւ թոյլ չի տար որ տեսնենք Յիսուսի երեսին լոյսն ու գեղեցկութիւնը: Մեղքը կը սպաննէ մեր հոգին եւ թոյլ չի տար որ տեսնենք ու ճաշակենք Յիսուսի սէրն ու քաղցրութիւնը:

3) Միայն Յուդան համբուրեց Յիսուսը: Յիսուս չհամբուրեց Յուդան, նախ, պարզելու համար թէ ինք չէր որ դրդեց Յուդան զինք մատնելու. Յուդա իր ազատ կամքով մատնեց զինք: Եւ երկրորդ, ցոյց տալու համար որ ինք համաձայն չէր Յուդայի ըրածին: Կը

սխալին անոնք՝ որոնք կը խորհին թէ Յիսուսի դրդումով էր որ Յուդա զինք մատնեց, կամ թէ Յիսուս համաձայն էր Յուդայի ըրածին: Այս ձեռով մտածողները կ'ըսեն. *«Ի վերջոյ մէկը պէ՛տք էր մատնէր Յիսուսը, որովհետեւ աստիկա գրուած է Հին Կտակարանի մէջ»*: Ճիշդ է որ Հին Կտակարանի մէջ գրուած է որ Մեսիան պիտի մատնուէր ու դաւաճանուէր, բայց չէ գրուած թէ ո՛վ զինք պիտի մատնէր ու դաւաճանէր: Չէ գրուած թէ Մեսիային հետեւորդներէն կամ աշակերտներէն մին զինք պիտի մատնէր: Չէ գրուած թէ Մեսիային մօտիկ եղող անձերէն մին զինք պիտի մատնէր: Մատնութիւնը, այո՛, անխուսափելիօրէն պիտի ըլլար, բայց աստիկա կրնար ընել աւագ քահանաներէն կամ Փարիսեցիներէն կամ Օրէնքի ուսուցիչներէն մին, որոնք արդէն կ'ատէին ու կը հալածէին Յիսուսը: Հաստատեցի նաեւ, թէ Յիսուս Յուդայի համբոյրը չփոխանակեց, ցոյց տալու համար որ ինք համաձայն չէր Յուդայի ըրածին: Յիսուս ի՞նչպէս կրնար համաձայն ըլլալ որ իր աշակերտներէն մին զինք մատնէր: Յիսուս համաձայն էր որ մատնուէր, բայց համաձայն չէր որ այդ մատնութիւնը իր աշակերտներէն մին կատարէր, որովհետեւ, աշակերտներէն մէկուն կողմէ կատարուած մատնութիւնը՝ մատնութիւն ըլլալու կողքին՝ նաեւ դաւաճանութիւն էր, ապերախտութիւն էր. Յիսուս ի՞նչպէս կրնար համաձայն ըլլալ կատարուած դաւաճանութեան ու ապերախտութեան հետ: Կրնանք ըսել որ Յիսուս թոյլ տուաւ որ Յուդա զինք մատնէր ու դաւաճանէր, որովհետեւ առանց իր թոյլտուութեան բան մը չէր կրնար ըլլալ, բայց չենք կրնար ըսել եւ պէտք չէ ըսենք որ Յիսուս ի՛նք դրդեց Յուդան զինք մատնելու կամ համաձայն էր անոր ըրածին հետ: Ոչ թէ Յիսուսը դրդեց Յուդան, այլ՝ Սատանան (Յհ 13.27): Զգոյշ ըլլանք որ Սատանային ըրածը չվերագրենք Յիսուսին: Յիսուս իր թոյլտուութիւնը տուաւ Յուդային եւ ո՛չ թէ իր համաձայնութիւնը:

4) Ոմանք հարց կու տան. *«Ինչո՞ւ համար Յիսուս ներեց զինք ուրացող Պետրոս առաքեալին, եւ չներեց զինք մատնող Յուդային»*: Ներկայ համարը որ կը սերտենք, մասամբ մը կու տայ պատասխանը այս հարցումին: Յիշեմ չորս կէտեր.-

ա) Յուդա Յիսուսին կ'ըսէ՝ «ողջո՛յն», որ կը նշանակէ՝ խաղաղութիւն: Այս արտայայտութիւնը խաղաղութիւն փոխանցելու կամ խաղաղութիւն աւետելու կերպ մըն էր: Այս պահուն Յուդա խոռվա-

րար եւ խռովարարներու առաջնորդ էր, եւ սակայն խաղաղութեան աւետիս է որ կու տայ. սա կեղծաւորութեան գազաթնակէտն էր, եւ Յիսուս չէր կրնար նման բան հանդուրժել կամ ներել: Մատթէոսի 23-ին մէջ Յիսուս եօթը անգամ կ'ըսէ. «Վա՛յ ձեզի, կեղծաւորնե՛ր» (Մտ 23.13,14,15,23,25,27,29): Աւետարաններուն համաձայն, կեղծաւորութեան մեղքը Յիսուսի համար միակ անհանդուրժելի մեղքն էր, որովհետեւ կեղծաւորութիւնը մարդս կ'առաջնորդէ սելը ճերմակ ու ճերմակը սել ցուցնելու, տգեղը գեղեցիկ ու գեղեցիկը տգեղ ցուցնելու, անմաքուրը մաքուր ու մաքուրը անմաքուր ցուցնելու: Յուդա փորձեց ինքզինք մաքուր ցուցնել, մինչդեռ ինք անմաքուր էր: Փորձեց ինքզինք ճերմակ ցուցնել, մինչդեռ ինք սել սիրտ ունէր: Պետրոս առաքեալ նման բան չըրաւ, նման մեղքի մէջ չինկաւ: Գալով մեզի, երբ մէկու մը «ողջո՛յն» կ'ըսենք, այդ ողջոյնին խաղաղութիւնը մենք ունի՞նք մեր սրտին մէջ: Այսօր Քրիստոսի եկեղեցի-ին մէջ որքա՛ն մարդիկ կան, որոնք խաղաղութեան իշխանին՝ Յիսուսի անունով կը խօսին, եւ սակայն իրենք խռովութեան իշխանին՝ Սատանային զաւակներն են:

բ) Յուդա Յիսուսը կը կոչէ՝ «Վարդապե՛տ», որ կը նշանակէ ուսուցիչ: Ան Յիսուսը կոչեց ուսուցիչ, եւ սակայն գործնապէս ուրացաւ անոր ուսուցումները: «Վարդապե՛տ» բառին համար գործածուած Յունարէն բառն է՝ Ռաբբի, որ ուսուցիչ նշանակելուն առընթեր՝ պատուանուն մըն էր նաեւ: Յուդա Յիսուսը կոչեց Ռաբբի, որպէս թէ զինք կը յարգէր ու կը պատուէր, բայց իսկութեան մէջ՝ զինք կը նախատէր ու կ'անարգէր, եւ ոչ միայն այսքան, այլեւ՝ զինք կը մատնէր՝ զինք նախատողներուն ու անարգողներուն ձեռքը: Պետրոս առաքեալ նման բան չըրաւ: Ինչ կը վերաբերի մեզի, մենք Յուդայի ըրածը չե՞նք ըներ, երբ մէկ կողմէ Յիսուսը պատուելու մասին կը խօսինք, իսկ միւս կողմէ՝ մեր կեանքով զայն կ'անարգենք:

գ) Յուդա «համբուրեց Յիսուսը»: Միրոյ այս նշանին տակ՝ Յուդա իր ատելութեան թոյնն էր որ ծածկած էր: Ամենէն գեղեցիկ երեւոյթը (որ աշակերտի մը համբոյրն էր իր ուսուցիչին), Յուդա ամենէն տգեղ ձեւով գործածեց: Պետրոս առաքեալ նման բան չըրաւ: Իսկ մենք, նման բան ըրա՞ծ ենք կամ կ'ընե՞նք: Շատեր կան որոնք համբոյրով կը մատնեն Յիսուսը: Երբ մէկը գեղեցիկ բաներ կը խօսի Յիսուսի մասին, եւ սակայն իր սիրտն ու հոգին սել են, Յուդային

գործը չէ՞ որ կատարած կ'ըլլայ, համբոյրով մը Յիսուսը մատնած չ'ըլլար: Երբ կը քարոզենք Յիսուսի վերքերը համբուրելու ու պաշտելու մասին, եւ սակայն մենք մեղքն է որ կը համբուրենք ու կը պաշտենք, Յուդային գործը կատարած չէ՞նք ըլլար, եւ համբոյրով մը Յիսուսը մատնած չէ՞նք ըլլար:

դ) *«Համբուրեց զայն»*: Համբուրելու համար Յիսուսի երեսը՝ Յուդա պէտք է մօտենար անոր: Եւ երբ մօտեցաւ, վստահաբար տեսաւ *«Յիսուսի քրտինքը որ արիւնի կաթիլներու պէս ոլոռ-ոլոռ գետին կը հոսէր»* (Ղկ 22.43), եւ սակայն այս երեւոյթը գթութեամբ չշարժեց իր սիրտը: Չիղճաց Տիրոջ որ հոգեպէս կը տառապէր: Պետրոս առաքեալին սիրտը սակայն Տիրոջ հետն էր: Ան կը սիրէր Յիսուսը (Յհ 21.15,16,17): Երբ Յիսուս ձերբակալուեցաւ, Պետրոս հետեւեցաւ անոր մինչեւ Հաննա քահանայապետին գաւիթը, մինչդէռ միւս առաքեալները, բացի Յովհաննէս առաքեալէն՝ ցրուած էին:

Երբ Պետրոս առաքեալ երրորդ անգամ ըլլալով ուրացաւ Յիսուսը՝ *«Տէրը դարձաւ եւ նայեցաւ Պետրոսի»* (Ղկ 22.61), եւ Տիրոջ այդ նայումը բաւարար էր, որ Պետրոսի հոգին ցնցուէր, եւ անմիջապէս դուրս գար գաւիթէն եւ դառնագին լար ու ողբար (Ղկ 22.62): Գալով Յուդային, Յիսուս անոր հետունէն չնայեցաւ, ինչպէս նայեցաւ Պետրոսի, այլ՝ մօտէն, երբ Յուդա մօտեցաւ համբուրելու զինք: Յուդա տեսաւ Տիրոջ տագնապը, բայց ատիկա զինք բնաւ տագնապի չմատնեց: Տեսաւ Տիրոջ ցաւը, բայց ատիկա զինք չցայցուց: Երբ Պետրոս ուրացաւ Յիսուսը՝ Յիսուս նայեցաւ անոր: Ամէն անգամ երբ մեր մեղքերով կ'ուրանանք Յիսուսը՝ Յիսուս կը դառնայ եւ մեզի կը նայի:

Որպէսզի պատասխանը ամբողջութեամբ գտած ըլլանք, թէ ինչո՞ւ համար Յիսուս ներեց Պետրոս առաքեալին եւ վերականգնեց զանիկա իր պաշտօնին մէջ, բայց չներեց Յուդային, վերոյիշեալ չորս կէտերուն վրայ՝ երեք կէտեր եւս պէտք է աւելցնել.-

ա) Յուդա մատնեց Յիսուսը անոր թշնամիներուն ձեռքը, մինչդէռ Պետրոս չմատնեց զայն անոր թշնամիներուն ձեռքը, այլ պարզապէս ուրացաւ զայն:

բ) Յուդա զոջաց եւ խոստովանեցաւ թէ արդար մէկը մատնեց (Մտ 27.4), բայց չապաշխարեց: Եթէ իսկական ապաշխարութիւն ապրած ըլլար՝ ինքզինք չէր կախեր (Մտ 27.5): Յուդայի խոստովա-

նութիւնը՝ բերանի՝ խոստովանութիւն էր եւ ո՛չ թէ սրտի: Եթէ բերանի խոստովանութեան չ'ընկերանայ սրտի խոստովանութիւնը, սրտի հաւատքը, ապաշխարութեան անկեղծ արցունքը, մարդ չի կրնար փրկուիլ: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Ոեւէ մէկը որ իր սրտին մէջ կը հաւատայ՝ կ'արդարանայ, եւ երբ բերանով խոստովանի՝ կը փրկուի»* (Հռ 10.10): Յուդա իր բերանով խոստովանեցաւ թէ արդար մարդ մը մատնեց, բայց իր սրտին մէջ բնաւ չհաւատաց այդ արդար Մարդուն: Պետրոս առաքեալ, սակայն, հաւատա՛ց: Հաւատաց անոր սիրոյն ու սրբութեան, հաւատաց անոր բարութեան ու բարեգործութեան: Հաւատաց թէ ան Քրիստոսն է, կենդանի Աստուծոյ Որդին (Մտ 16.16): Հաւատաց թէ պէտք է մաքրուի Յիսուսի ձեռքով՝ որպէսզի կարենայ անոր հետ բաժին ունենալ (Յհ 13.8-9): Հաւատաց թէ Յիսուս ամէն ինչ գիտէ եւ թէ Յիսուս զինք կը սիրէ (Յհ 21.17): Եւ ամենէն կարեւորը, Պետրոս առաքեալ խոստովանեցաւ թէ ինք մեղաւոր մարդ մըն է, եւ թէ արժանի չէ Քրիստոսի ներկայութեան կանգնելու (Ղկ 5.8): Մեր մեղաւորութիւնը խոստովանիլը՝ մեր փրկութեան գրաւականն է:

զ) Յուդա մատնեց դրամի սիրոյն, մինչդէռ Պետրոս ուրացաւ վախի պատճառով: Յիսուս միայն մեր գործած մեղքերուն պիտի չնայի, այլ նաեւ պիտի նայի գործուած այդ մեղքերուն ետին կանգնող դրդապատճառներուն: Պետրոս ուրացաւ, որովհետեւ վախցաւ որ կրնար ձերբակալուիլ, ծեծուիլ, խարազանահարուիլ, գանակոծուիլ, եւ ի վերջոյ՝ խաչուիլ: Մինչդէռ Յուդան այս բոլոր վախերը չունէր, այլ իր ուզածը պարզապէս դրամն էր, եւ սա Տիրոջ համար երբեք չէր կրնար ներելի ըլլալ:

«Յիսուս ըսաւ անոր. *"Բարեկա՛մ, ասոր համա՞ր եկար"*: Ապա մօտեցան, բռնեցին Յիսուսը եւ ձերբակալեցին» (Մտ 26.50):

1) Յիսուս չկորսնցուց իր խաղաղութիւնը ձերբակալութեան ժամանակ, որովհետեւ նոր աղօթքէն ելած էր: Ան սորվեցուց մեզի, թէ ճշմարիտ աղօթող մարդը չի կորսնցնէր իր խաղաղութիւնը փորձութեան ժամանակ: Եթէ ոեւէ փորձութեան կամ հիւանդութեան ժամանակ կը կորսնցնենք մեր խաղաղութիւնը, այդ չի նշանակեր թէ փորձութիւնը զօրաւոր է, կամ մեր կարողութենէն վեր է, այլ կը

նշանակէ թէ՝ մեր աղօթական կեանքը խեղճ ու տկար է: Տկար աղօթական կեանքով՝ չենք կրնար յաղթել զօրաւոր փորձութիւններու: Զօրաւոր փորձութիւնները՝ զօրաւոր աղօթողներու առջեւ միայն պարտութիւն կը կրեն:

2) Յիսուս «բարեկամ» կոչեց Յուդան, եւ ասիկա իր կողմէ Յուդային տրուած վերջին առիթն էր դարձի գալու: Զինք «բարեկամ» կոչելով՝ կարծեք անոր կ'ըսէր. *«Յուդա՛, դուն եկած ես զիս մատնելու, բայց ահա ես քեզ բարեկամ կը կոչեմ եւ բերականութեան ձեռք կ'երկարեմ քեզի, եւ պատրաստ եմ քեզ ընդունելու իբրեւ բարեկամ, միայն թէ հրաժարէ՛ չար մտադրութենէդ»:*

3) Յուդա եկած էր մատնելու Յիսուսը, բայց Յիսուս զինք մատնիչ չկոչեց: Եկած էր Սատանային կողմէ դրդուած, բայց Յիսուս զինք սատանայ կամ Սատանայի որդի չկոչեց: Յուդայի ըրածը ապերախտութիւն էր, բայց Յիսուս զինք ապերախտ չանուանեց: Յուդայի ըրածը դաւաճանութիւն էր, բայց Յիսուս զինք դաւաճան չորջորջեց: Ընդհակառակը, Յիսուս «բարեկամ» կոչեց զայն, որպէսզի ստրվեցնէր Յուդային եւ մեզի, որ բարիքը չարիքով պետք չէ հատուցանել: Յիսուս միայն բարին գործած էր Յուդային ու բոլորին համար, բայց ահա իր կատարած բարիքներուն փոխարէն՝ չարիք է որ կը գործուի իր դէմ: Չմտածենք Յուդային ըրածին մասին միայն: Մե՛ր ալ մասին մտածենք: Գուցէ մենք եւս, Յուդայի նման, չարիք է որ կ'ընենք Յիսուսին, որ միայն բարին գործած է մեզի համար: Երբ մեր մեղքերով կը ցուցնենք Յիսուսը, չարիք ըրած չե՞նք ըլլար իրեն, որ իր արիւնը թափեց մեր մեղքերու քաւութեան համար:

4) Յիսուս «բարեկամ» կոչեց Յուդան, նաեւ ստրվեցնելու համար մեզի, թէ չարիքին չարիքով պետք չէ պատասխանել: Յիսուս շատ դիւրաւ կրնար մահուան մատնել անոր որ եկած էր զինք մահուան մատնելու: Կրնար ձերբակալել բոլոր անոնք՝ որոնք եկած էին զինք ձերբակալելու: Բայց այդպէս չվարուեցաւ Յիսուս Յուդային կամ զինք ձերբակալելու եկած մարդոց հետ: Գալով մեզի, մենք ի՞նչպէս կը վարուինք մեր մատնիչներուն հետ, մեզ ցուցնողներուն ու բամբաստողներուն հետ: Մե՛ր կարգին զանոնք կը մատնենք, կը ցուցնենք ու կը բամբասենք: Այդ պարագային, ի՞նչ է մեր տարբերութիւնը անոնցմէ: Ըսի, թէ Յիսուս կրնար մահուան մատնել Յուդան՝ որ եկած էր զինք մահուան մատնելու, բայց այդպիսի բան չըրաւ: Մեր

ալ պարագային իրողութիւնը նոյնն է: Յիսուս չի՞ կրնար տանջել մեզ՝ որ ամէն օր զինք կը տանջենք մեր մեղքերով: Չի՞ կրնար խոցել մեզ՝ որ ամէն օր իր սիրտը կը խոցենք: Այո՛, կրնա՛յ, բայց չ'ըներ, որովհետեւ անսահման է իր սէրը սահմանաւորներու հանդէպ: Եւ ան զիտէ, որ մեղքի դիմաց տկարացող մարդը՝ օգնութեան եւ զօրակցութեան պէտք ունի եւ ոչ թէ հարուածի ու պատիժի: Նոյն ձեւով պէտք է մե՛նք մտածենք: Երբ մէկը մեղք կը գործէ մեր դէմ, պէտք է զիտնանք որ ան Սատանային կողմէ դրդուած կը գործէ, եւ ուստի՝ պէտք է ունի մեր օգնութեան որ ազատի Սատանային ճիրաններէն:

5) Յիսուս իրաւունք ունէր մատնիչ Յուդան մատնիչ կոչելու՝ զէթ մատնութեան պահուն, բայց չգործածեց իր այդ իրաւունքը: Իրաւունք ունէր զայն պատժելու, բայց չպատժեց. *«Իրաւունք ունիս, ի՛նչ պատիժ ալ սահմանես»* (Հո 3.4): Մենք եւս, յաճախ պէտք է համբերութեամբ տանինք անիրաւութիւնը: Շատ անգամ իրաւունքի մէջ կ'ըլլանք, բայց Յիսուսի սիրոյն եւ մեր անձերու փրկութեան համար կը հրաժարինք մեր իրաւունքէն: Պօղոս առաքեալ կը խօսի այնպիսի հաւատացեալներու մասին, որոնք իրենց *«ստացուածքներուն յափշտակուիլը ուրախութեամբ ընդունեցին»* (Եբր 10.34):

6) *«Ասոր համա՞ր եկար»*: Յիսուս իր այս հարցումով կարծէք Յուդային կ'ըսէր. *«Չիս մատնելո՞ւ համար եկար Յուդա, դուն որ ուրիշ առիթներով միւս աշակերտներուն հետ քովս կու գայիր ձեր հոգեկան հանգիստը գտնելու: Յուդա՛, դուն քովս կու գայիր կենդանարար խօսքերս լսելու, իսկ հիմա զիս մատնելո՞ւ կու գաս: Քովս կու գայիր գործերս տեսնելու, իսկ հիմա կու գաս Սատանային գո՞րծը կատարելու»*: Բայց զիտէ՞ք որ Տէրը նոյն այս խօսքը կրնայ մեզի ալ ըսել: Երբ Տիրոջ ներկայութեան կանգնինք եւ աշխարհիկ բան մը խնդրենք անկէ, Տէրը մեզի կ'ըսէ՝ *«ասոր համա՞ր եկար: Աշխարհը Ստեղծողիս քով եկար՝ միայն աշխարհիկ բա՛ն մը խնդրելու»*: Երբ Յիսուսի առջեւ կենանք եւ մարմնաւոր առողջութիւն խնդրենք, բայց հոգիի առողջութիւն չխնդրենք, Տէրը մեզի կ'ըսէ՝ *«ասոր համա՞ր եկար: Փրկիչէս միայն մարմինի՞ փրկութիւն կը խնդրես»*: Երբ Տիրոջ կը դիմենք եւ օգնութիւն կը խնդրենք, Տէրը մեզի կ'ըսէ՝ *«միայն օգնութիւն խնդրելու համա՞ր եկար»*: Միեւնի-ներ, սխալ չէ խնդրել Տիրոջմէն այն բաները որոնց կարիքը ունինք,

բայց սխալ է երբ Տիրոջ կը դիմենք միայն երբ կարիքի մեջ ըլլանք: Աստուած կ'ուզէ որ զի՛նք սիրենք եւ ո՛չ թէ իր ձեռքին մեջ եղածը: Իրե՛ն նայինք եւ ո՛չ թէ ձեռքին: Մեր սիրտը իրե՛ն կապենք եւ ո՛չ թէ իր կողմէ մեզի տրուած բաներուն: Աստուած կ'ուզէ որ մեր եւ իր յարաբերութիւնը ըլլայ՝ հայր եւ որդիի սիրալիր յարաբերութիւն, եւ ո՛չ թէ բան մը պէտք ունեցողի եւ բան մը տուողի յարաբերութիւն:

7) Ըստ Մատթէոսի, մօտեցան, բռնեցին եւ ձերբակալեցին Յիսուսը: Յովհաննէսի մօտ կը կարդանք, թէ երբ Յիսուս տեսաւ որ բոլորը իր վրայ կու գային, առաջ անցաւ ու հարցուց. *«Ո՞վ կը փնտռէք»* (Յհ 18.5): Վրան եկող զինուորներուն ընդառաջ երթալը մէկ կողմէ ցոյց կու տայ թէ ինք մահուան ընդառաջ երթալու վախ չունէր, իսկ միւս կողմէ՝ կը պարզէ թէ ինք պաշտպանն էր իր աշակերտներուն, եւ չէր ուզեր իրմէ զատ ոեւէ մէկը ձերբակալուէր (Յհ 18.8):

8) *«Բռնեցին Յիսուսը եւ ձերբակալեցին»*: Յունարէնը կ'ըսէ. *«Իրենց ձեռքերը Յիսուսի վրայ դրին եւ ձերբակալեցին»*: Իրենց պիղծ ձեռքերը՝ Սուրբին վրայ դրին: Իրենց մեղսալից ձեռքերը՝ Անմեղին վրայ դրին: Ստեղծուածներ ձերբակալեցին Ստեղծիչը: Մեղքին ու Սատանային կողմէ ձերբակալուածներ՝ ձերբակալեցին իրենց ազատարարը: Անոնք չէին անդրադառնար որ Անձը որուն բռնեցին՝ եկած էր զիրենք ազատելու Զարին բռնութենէն: Չէին գիտակցեր թէ Անձը որուն ձերբակալեցին՝ եկած էր զիրենք ազատագրելու մեղքի ձերբակալութենէն:

«Եւ ահա Յիսուսի հետ եղողներէն մէկը ձեռքը երկարեց եւ սուրը քաշելով՝ զարկաւ Քահանայապետին ծառային եւ անոր ականջը կտրեց: Յիսուս ըսաւ անոր. *"Սուրդ տեղը դիր, որովհետեւ ո՛վ որ սուր կ'առնէ՝ սուրով պիտի մեռնի"*» (Մտ 26.51-52):

1) Երբ Պետրոս առաքեալ տեսաւ որ եկած են Յիսուսը ձերբակալելու, սուրը քաշեց եւ զարկաւ Քահանայապետին ծառային՝ Մաղքոսին, եւ անոր աջ ականջը կտրեց (Յհ 18.10): Աշակերտները իրենց հետ երկու սուր ունէին: Ե՛րբ կամ ուրկէ՞ ունեցան այդ սուրերը: Վերջին ընթրիքէն ետք Յիսուս աշակերտներուն պատուիրած էր, թէ *«ան որ սուր չունի՝ թող իր վերարկուն ծախէ եւ իրեն համար սուր գնէ»* (Ղկ 22.36): Աշակերտները Տիրոջ խօսքը տառացիօրէն

հասկցած էին, եւ կ'ենթադրուի թէ այն տունէն ուր իրենց զատկական ընթրիքը կատարեցին՝ երկու սուր առին: Սուրերը իրենց սեփականութիւնը չէին: Անոնք իրենց հետ սուր կրելու սովորութիւն չունէին: Կարելոր է ուշադրութիւն դարձնել, թէ անոնք չըսին՝ *«երկու սուր ունինք»*, այլ ըսին՝ *«հոս [այս տան մէջ] երկու սուր կայ»*: Տէրը անոնց պատասխանեց. *«Կը բաւէ՛»* (Ղկ 22.36-38): «Կը բաւէ» խօսքը անշուշտ սուրերուն թիւին համար չէր, այլ՝ աշակերտներուն կեցութեան, մտածելակերպին եւ հոգեւոր խակութեան համար: «Կը բաւէ» խօսքին մէջ լռելեայն յանդիմանութիւն կար: «Կը բաւէ» ըսելով՝ Տէրը անոնց ըսել կ'ուզէր. *«Կը բաւէ՛ որ այդպէս մտածէք: Կը բաւէ՛ որ սուրի մասին մտածէք, սուրի մասին խօսք ընէք: Կը բաւէ՛ որ մտածէք թէ սուրով կրնաք զիս կամ դուք ձեզ պաշտպանել: Կը բաւէ՛ աշխարհիկ մարդոց պէս մտածէք»*:

2) Աշակերտները Յիսուսին ըսին. *«Տէ՛ր, սուրով զարնե՛նք անոնց»*: Առանց սպասելու Յիսուսի պատասխանին՝ Պետրոս զարկաւ (Ղկ 22.49-50): Յիսուս «վախնալով» որ կացութիւնը կրնար զարգանալ եւ միւս առաքեալներն ալ կրնային Պետրոսի քայլին հետեւիլ, եւ կամ Պետրոս ինք կրնար իր յարձակումը շարունակել՝ անոր ըսաւ. *«Սուրդ տեղը դիր»*: Իսկ աշակերտներուն ըսաւ. *«Կեցէ՛ք, կը բաւէ»*: Եւ Տէրը ցոյց տալու համար իր աշակերտներուն, ինչպէս նաեւ իր վրայ եկող զինուորներուն, թէ ինք կոխ չէր ուզեր՝ ձեռքը երկարեց ու *«դպաւ ծառային ականջին եւ բժշկեց զայն»* (Ղկ 22.51):

3) Յիսուս յայտնեց իր աշակերտներուն, թէ *«ո՛վ որ սուր կ'առնէ՝ սուրով պիտի մեռնի»*: Խօսքը կրնանք տառացիօրէն հասկնալ, որովհետեւ պատմութիւնը ցոյց տուած է, թէ մարդու արիւն թափողը՝ իր արիւնն ալ մարդու կողմէ կը թափուի: Բայց խօսքը ուրիշ խորունկ իմաստ մըն ալ ունի: Եթէ երբեք յիշենք, որ Տէրը իր բերանէն ելլող երկսայրի սուրով (իւր իսկ խօսքով) պիտի դատէ մարդիկը (Յյտ 1.16), պարզ եւ յստակ կը դառնայ, թէ երբ կ'ըսէ՝ *«ո՛վ որ սուր կ'առնէ՝ սուրով պիտի մեռնի»*, ըսել կ'ուզէ. *«Ով որ իր նմանին դէմ սուր կը վերցնէ՝ բերանէս ելլող սուրին (խօսքին) միջոցաւ զինք պիտի դատեմ: Ով որ իր խօսքի սուրով կը վիրաւորէ իր եղբայրն ու քոյրը՝ բերանէս ելլող խօսքիս սուրովը զինք պիտի պատժեմ: Ով որ սուր կը վերցնէ իր նմանին դէմ, այլ խօսքով՝ բռնութիւն կը հռչակէ անոր դէմ ու ուժի կը դիմէ՝ բերանէն ելլող սուրով անոր դէմ պիտի*

պատերազմիմ (Յոս 2.16, 19.15)»։ Այս առումով, երբ Յիսուս կ'ըսէ՝ «սուրդ տեղը դիր», ըսել կ'ուզէ՝ «բռնութիւնն ու բռնի միջոցները մէկ կողմ դիր։ Հրաժարէ՛ կոպտութենէ, կոշտ վերաբերմունքէ։ Մի՛ փորձեր քեզի չարիք ընողին՝ չարիք ընել»։ Մենք, մեր սուրբ իր տեղը դրած ենք կամ կը դնենք։ Արդ, երբ մեզ բամբասողին կրնանք բամբասել, եւ սակայն կ'որոշենք չբամբասել՝ մեր սուրբ իր տեղը դրած կ'ըլլանք։ Երբ կամովին կը հրաժարինք մեզ ցաւցնողին ցաւ-ցընելէ՝ մեր սուրբ իր տեղը դրած կ'ըլլանք։ Երբ կը գրկուինք բայց կը մերժենք գրկել, կ'անհրաւորինք բայց կը մերժենք անհրաւել՝ մեր սուրբ իր տեղը դրած կ'ըլլանք։ Երբ կրնանք տանջել մեզ տանջողին, եւ սակայն Յիսուսի սիրոյն համար չենք ընել՝ մեր սուրբ իր տեղը դրած կ'ըլլանք։

«Կը կարծես թէ չե՞մ կրնար Հօրս աղաչել, որ հիմա աւելի քան տասներկու գունդ հրեշտակ դրկէ ինծի» (Մտ 26.53)։

1) Պետրոս առաքեալ խորհեցաւ որ այս փորձութեան դիմաց Յիսուս առանձին էր։ Տէրը իր տուեալ խօսքով ցոյց տուաւ անոր, թէ ինք առանձին չէր, եւ թէ իր կողքին էին՝ իր երկնաւոր Հայրն ու անհամար թիւով հրեղէն արարածները։ Ասիկա յիշեցում մըն է նաեւ մեզի, թէ մենք առանձին չենք փորձութեանց ժամանակ, այլ մեր կողքին է յաղթահարիչը փորձութեանց՝ Աստուած՝ իր հրեշտակներով միասին։ Երբ մենք կ'աշխատինք Տիրոջ այգիին մէջ, եւ Սատանան ու սատանայութիւն ընող մարդիկ մեր դէմ պայքար կը հռչակեն, այգիին Տէրը՝ Քրիստոս մեզի պատերազմակից կ'ըլլայ, եւ իր հրեշտակները կը դրկէ օգնելու մեզի։ Արդարեւ, *«Հրեշտակները Աստուծոյ ծառայող հոգիներ են եւ իր կողմէ կը դրկուին օգնելու համար անոնց՝ որոնք փրկութիւնը պիտի ժառանգեն»* (Եբբ 1.14)։

2) Տիրոջ այս խօսքը վկայութիւն մըն է, թէ հրեշտակները իր կամքին ենթակայ են, իր կամքը կատարող զինուորներ են, եւ թէ անոնք իր կողմէ երկիր կը դրկուին՝ իր կամքը կատարելու համար երկրի վրայ։ Իր յայտնութեան ժամանակ, *«իր Հօր փառքով եւ իր հրեշտակներուն հետ»* պիտի գայ (Մտ 16.27), եւ իր հրեշտակներուն պիտի պատուիրէ որ իր արքայութենէն հաւաքեն գայթակղութեան պատճառ եղողներն ու չարագործները (Մտ 13.41)։

3) Յիսուս կարող էր շղթաներով կապել՝ զինք շղթաներով կապելու եկած մարդիկը, բայց չըրաւ: Կարող էր ձգմել իր թշնամիները, բայց չձգմեց: Կարող էր գոնէ իր երկնաւոր սպասաւորներուն միջոցաւ ընել ատիկա՝ այդ եւս չըրաւ: Մենք եւս, հետեւինք Յիսուսի օրինակին, եւ չձգմենք մեր հակառակորդները եթէ ունինք այդ զօրութիւնը, եւ ոչ ալ խնդրենք Աստուծմէ որ ատիկա կատարէ: Յիսուս կարող էր: Ամենակարող էր: Զօրաւոր էր: Ամենագօր էր: Բայց ան իր զօրութիւնն ու կարողութիւնը չգործածեց՝ իր հակառակորդները ձգմելու: Մենք կրնա՞նք նոյնը ընել եւ նոյնը ըլլալ: Այսինքն, եթէ մենք զօրութիւն ունինք, կրնա՞նք մեր զօրութիւնը չգործածել մեր հակառակորդներուն դէմ: Եթէ իշխանութեան մը գլուխը հասանք, կրնա՞նք մեր իշխանութիւնը չգործածել ընդդէմ մեր չսիրած անձերուն: Գուցէ չենք ձգմեր մեր հակառակորդը, ոչ թէ որովհետեւ առաքինի ենք, ոչ թէ որովհետեւ Քրիստոսի օրինակին կը հետեւինք, այլ որովհետեւ զայն ձգմելու զօրութիւնը չունինք: Առաքինի մարդը ան է՝ որ կարողութիւնը ունի պատժելու, եւ սակայն չի պատժեր, եւ ոչ միայն չի պատժեր, այլեւ օգնութեան ձեռք կ'երկարէ պատիժի արժանի եղողին:

4) Տէրը իր այս կեցուածքով կը սորվեցնէ մեզի, որ երբ փորձութեան ենթարկուինք՝ չփորձենք մեր սեփական զօրութեամբ դէմ դնել աստոր, այլ խնդրենք Աստուծոյ եւ անոր սուրբ հրեշտակներուն զօրակցութիւնն ու օգնութիւնը: Այո՛, մեր կոչումն է Աստուծոյ զօրակցութիւնն ու օգնութիւնը խնդրել մեզի համար, եւ ոչ թէ անոր հարուածող ձեռքը՝ մեր հակառակորդներուն համար: Աստուծմէ մեր խնդրանքը պիտի ըլլայ այն՝ որ օգնէ մեզի եւ զօրացնէ մեզ, որ յաղթական դուրս գանք մեզի դէմ մղուող պայքարէն: Պէտք է անշուշտ խնդրել Աստուծմէ, նաեւ, որ իր սիրով կակղացնէ մեզի հակառակող մարդուն սիրտը:

5) Պետրոս առաքեալին ուղղուած Յիսուսի խօսքը յիշեցում մըն է Պետրոսեան խանդավառութեամբ Յիսուսը սիրող բոլոր հաւատացեալներուն, թէ ինք պէտք չունի իրենց պաշտպանութեան, մանաւանդ եթէ երբեք այդ պաշտպանութիւնը չարին դէմ դնելով ու բռնի միջոցներու ճամբով է որ տեղի կ'ունենայ:

6) Ոմանք կ'ըսեն, թէ հրեշտակներու իւրաքանչիւր գունդ կը հաշուէ 6000, իսկ ուրիշներ կ'ըսեն՝ 12.000:

«Սակայն ինչպե՞ս պիտի իրականանան Սուրբ գիրքերուն մէջ գրուածները, թէ այսպէս պէտք է ըլլայ» (Մտ 26.54):

1) Խօսքը անշուշտ իր կրելիք նախատինքներուն, չարչարանքներուն ու խաչելութեան մասին է, որոնց մասին կը խօսին շատ մը մարգարէներ, բայց յատուկ կերպով Եսայի մարագրէն, իր 53-րդ գլուխին մէջ: Մատթէոս յատուկ շեշտուածութեամբ կ'արձանագրէ Տիրոջ այս բառերը, որովհետեւ ան իր Աւետարանը առաջին հերթին ուղղած էր հրեայ ազգին, եւ հետեւաբար, իրեն համար անհրաժեշտ էր որ իր Աւետարանի իւրաքանչիւր էջին վրայ ցոյց տար թէ Քրիստոսով էր որ կը կատարուէին մարգարէութիւնները, որպէսզի ատիկա ապացոյց հանդիսանար հրեայ մարդուն համար՝ թէ Քրիստոս ինքն է խոստացուած Մեսիան ու Փրկիչը:

2) Ոչ միայն Յիսուսի, այլեւ՝ մեր կեանքերուն մէջ եւս *«պիտի իրականանան Սուրբ գիրքերուն մէջ գրուածները»*: Ամէն անգամ երբ փորձութեան ենթարկուինք, եթէ խնդրենք Աստուծմէ որ զանիկա հեռացնէ մեզմէ, ի՞նչպէս պիտի իրականանան սուրբ Գիրքերուն մէջ գրուածները, թէ՛ փորձութեանց կրակէն անցնելով պէտք է սրբուինք ու մաքրուինք, եւ Քրիստոսի պատկերը դառնանք:

3) Տիրոջ առաջին գալուստին մասին Սուրբ գիրքերուն մէջ գրուած բոլոր բաները կատարուեցան, եւ ասիկա պէտք է մտածել տայ մեզի, թէ Տիրոջ երկրորդ գալուստին մասին Սուրբ գիրքերուն մէջ գրուած բոլոր բաները եւս պիտի կատարուին: Հին Կտակարանին մէջ երեք անգամ աւելի ակնարկութիւններ կան Տիրոջ երկրորդ գալուստին մասին քան անոր առաջին գալուստին մասին, եւ այդ բոլորը անխուսափելիօրէն պիտի իրականանան:

«Ապա Յիսուս ամբոխին դառնալով ըսաւ. *"Աւագա՛յ եմ որ այդպէս սուրերով եւ բիւրերով վրաս կը յարձակիք՝ զիս ձերբակալելու համար: Ամէն օր ձեզի հետ տաճարին մէջ կը նստէի եւ կ'ուսուցանէի ու չձերբակալեցիք զիս"*» (Մտ 26.55):

1) Յիսուս իր վրայ յարձակողներուն կը յիշեցնէ թէ ինք ամէն օր իրենց հետ տաճարին մէջ նստած՝ կ'ուսուցանէր եւ Աստուծոյ խօսքը կը քարոզէր: Տէրը կ'ուզէր իր վրայ յարձակողներուն ցոյց

տալ իր սիրալիր կեցուածքին դիմաց՝ իրենց անգութ վարմունքը: Անոնք սուրերով ու բիրերով եկան Տիրոջ վրայ, մինչդեռ Տէրը Աստուծոյ խօսքին քաղցրութեամբ եկաւ իրենց: Դաւիթի Որդին էր Յիսուս, եւ իբրեւ Դաւիթի Որդի, Դաւիթին օրինակով՝ Աստուծոյ անունով եկաւ իր ժամանակի Գողիաթներուն, որոնք նիզակով ու գեղարդով եկան իր վրայ (Ա.Թգ 17.45): Մենք եւս, Տիրոջ օրինակին հետեւելով՝ Աստուծոյ սիրով դիմակալենք մարդոց ատելալատ կեցուածքները: Աստուծոյ մարդուն զենքը՝ Աստուծոյ անունը պէտք է ըլլայ, Աստուծոյ սէ՛րը պէտք է ըլլայ:

2) *«Աւագա՛կ եմ որ այդպէս սուրերով եւ բիրերով վրաս կը յարձակիք»*: Սովորաբար աւագակներու վրայ էր որ զինուորները սուրերով ու բիրերով կը յարձակէին, որովհետեւ աւագակները կրնային մահուան վտանգ ըլլալ իրենց համար: Յիսուս իր տուեալ հարցումով ուզեց բացայայտել իր վրայ յարձակողներուն, թէ ինք աւագակ մը չէր, եւ թէ ինք ոեւէ ձեռով վտանգ չէր ներկայացներ իրենց համար: Տէրը ի՞նչպէս կրնար վտանգ հանդիսանալ իրենց համար, երբ ինք աշխարհ եկած էր զիրենք ազատելու յաւիտենական կորուստի վտանգէն:

3) Երբ Յիսուս իր վրայ յարձակողներուն կը յիշեցնէ թէ ինք ամէն օր տաճարին մէջ էր իրենց հետ բայց զինք չձերբակալեցին, խորքին մէջ, անոնց (զինուորներուն, աւագ քահանաներուն եւ Փարիսեցիներուն) հոգիին նենգութիւնն ու աղտոտութիւնն էր որ կը բացայայտէր: Նենգութիւնը՝ անոր համար որ անոնք չէին համարձակէր զինք ձերբակալել տաճարին մէջ, մարդոց դիմաց, եւ աղտոտութիւնը՝ անոր համար որ իրե՛նք էին աւագակները եւ ո՛չ թէ Տէրը: Արդարեւ, արդար մարդու վրայ այդպէս յարձակիլը աւագակութիւն է: Եթէ աւագ քահանաներն ու Փարիսեցիները իրաւունքով ըլլային՝ ցերեկ աչքով եւ բոլորին դիմաց ձերբակալել պիտի տային Յիսուսը, բայց որովհետեւ իրաւունքով չէին՝ ատիկա ուզեցին զիշերով ընել, եւ ժողովուրդին աչքէն հեռու, որովհետեւ *«ատիկա իրենց ժամն էր, խաւարի իշխանութեան ժամը»* (Ղկ 22.53): Խաւարի որդին լոյս աչքով չի գործեր (Յհ 3.20): Սատանան եւ իր զաւակները զիշերով կը գործեն (Մտ 13.25):

4) *«Աւագա՛կ եմ որ այդպէս սուրերով եւ բիրերով վրաս կը յարձակիք»*: Եկէք պահ մը այս տողը մեզի համար ըսուած առնենք:

Մենք բնաւ սուրերով ու բիրերով յարձակա՞ծ ենք Յիսուսի վրայ: Դուք գիտե՞ք, թէ երբ մեղք կը գործենք եւ մեր գործած մեղքը մեզի համար հաճոյք է՝ սուրերով ու բիրերով յարձակած կ'ըլլանք Յիսուսի վրայ եւ վիրաւորած անոր սիրտն ու հոգին: Գիտե՞ք թէ երբ կ'ատենք մեր նմանը՝ ատելութեան սուրով Յիսուսի վրայ յարձակած կ'ըլլանք: Գիտե՞ք թէ երբ մեր դէմ գործուած ցեղասպանութեան մասին կը խօսինք եւ մեր սիրտը կը լեցուի դառն պոռթկումով եւ Աստուծոյ երեսն ի վեր կը գոչենք՝ *«Ո՞ր էիր այդ օրերուն: Ո՞ր էր Աստուած այդ օրերուն»*՝ սուրերով ու բիրերով յարձակած կ'ըլլանք Յիսուսի վրայ եւ վիրաւորած ու անարգած զինք: Թուրքը մեր վրայ յարձակեցաւ սուրերով, բիրերով ու զենքերով, իսկ մենք Քրիստոսի՝ վրայ կը յարձակինք մեր խօսքերով ու կեցուածքներով: Թուրքին դէմ կռուիլ չկարենալնուս համար՝ Քրիստոսը յանցաւոր կը հանենք: Քրիստոսը մէկ պարագայի տակ միայն կրնանք յանցաւոր հանել, եթէ երբեք արգիլած ըլլար հայրենիքի պաշտպանութեան համար կռուիլը, մեր ընտանիքներու եւ եկեղեցիին համար կռուիլը: Այս մասին՝ այսքանով կը բաւարարուիմ, որովհետեւ այս նիւթին մէջ խորամուկս ըլլալը մեզ անսահմանօրէն դուրս պիտի բերէ մեկնութեան ծիրէն: Բայց մէկ բան կ'ուզեմ շատ յստակ գիտնաք, թէ ո՞չ Աստուածաշունչին մէջ եւ ո՞չ ալ հայրերու գրականութեան մէջ՝ հայրենիքի ու հաւատքի պաշտպանութեան համար պատերազմիլը արգիլող պատուէր կայ:

5) Կարելոր նշում մը «կը նստէի» բառերուն մասին. *«Ամէն օր ձեզի հետ տաճարին մէջ կը նստէի եւ կ'ուսուցանէի»*: Տարբեր առիթներով հաստատեցի, թէ նստելով ուսուցանելը՝ իշխանութիւն ցոյց կու տայ: Յիսուս իր գլխաւոր բոլոր ուսուցումները նստելով կատարեց: Մատթէոսի 5-7 գլուխները որոնք իր ուսուցումներուն սքանչելի մէկ հաւաքածոն են, նստելով կատարեց (Մտ 5.1-2): Ինչո՞ւ համար կարելոր է այս կէտը: Չմոռնանք որ տուեալ համարը կ'ըսէ, թէ Յիսուս տաճարին մէջ կը նստէր եւ կ'ուսուցանէր: Արդ, եթէ Յիսուս տաճարին մէջ նստելով կ'ուսուցանէր, եւ եթէ նստելով ուսուցանելը իշխանութիւն ցոյց կու տայ, սա կը նշանակէ թէ Յիսուս ինքն է իշխանը տաճարին եւ իշխանը տաճարին մէջ: Ամէն քարոզիչ ու պատգամախօս պէտք է յիշէ այս իրողութիւնը, որպէսզի, ռեւէ քարոզիչ, ռեւէ եկեղեցական, ինչ կարգի վրայ ալ գտնուի, ինք-

զինք չկարծէ եկեղեցւոյ իշխանը, եկեղեցւոյ գլուխը կամ պետը: Քրիստոս ի՛նքն է իշխանը, գլուխն ու պետը իր եկեղեցիին: Եկեղեցւոյ մէջ ամէն գլուխ պէտք է խոնարհի եկեղեցւոյ գլուխին՝ Քրիստոսի առջեւ: Ամէն ծունկ պէտք է ծռի Տիրոջ առջեւ: Ասիկա կ'ըսեմ, որովհետեւ, այսօր Քրիստոսի եկեղեցիին մէջ եւ Քրիստոսի ներկայութեան, Քրիստոսի մարմինին ու արեան ներկայութեան, մարդը ի՛նքն է որ կը փառաբանուի, կը պաշտուի, կը մեծարուի, եւ երբեմն նոյնիսկ կ'երկրպագուի: Վայ այն արարածին որ իր Արարիչին ներկայութեան՝ իր նման արարածը կը փառաբանէ: Բայց մեծ վայր անորն է՝ որ կը պահանջէ այդ փառաբանութիւնը:

«Բայց այս բոլորը կը պատահին, որպէսզի Սուրբ գիրքերուն մէջ մարգարէներուն ըսածները իրականանան: Այն ատեն աշակերտները բոլորն ալ ձգեցին զինք ու փախան» (Մտ 26.56):

1) Յիսուս վերստին կը կրկնէ թէ ինչ որ կը պատահի իրեն հետ՝ կը պատահի *«որպէսզի Սուրբ գիրքերուն մէջ մարգարէներուն ըսածները իրականանան»*: Կրկնութեան նպատակն է ցոյց տալ, թէ իրեն հետ պատահածը պատահականութիւն չէ, այլ՝ Աստուծոյ կամքին կատարումը: Սա ճշմարտութիւն է մեր ալ կեանքին մէջ: Պէտք է հաստատ զիտնանք, որ եթէ իրողապէս Աստուծոյ զաւակներն ենք՝ ոչինչ կրնայ պատահիլ մեր կեանքին մէջ, որ պատահականութեան մը, կամ դիպուածի մը արդիւնք ըլլայ: Աստուած ինքն է որ կը դարձնէ կեանքին անիւր բոլոր անոնց՝ որոնք իրենց կեանքին դէկը դրած իր ձեռքին մէջ:

2) *«Աշակերտները բոլորն ալ ձգեցին զինք ու փախան»*, եւ այս ձեւով իրականացաւ Տիրոջ խօսքը որ ըսած էր իրենց. *«Այս գիշեր դուք բոլորդ ալ պիտի լքէք զիս»* (Մտ 26.31): Աշակերտներուն փախչիլը՝ Տիրոջ հանդէպ իրենց սիրոյն աւարտը չէր, եւ ո՛չ ալ Տիրոջ հանդէպ իրենց հաւատքին պակասին հետեւանքը. ատիկա վախի արդիւնք էր: Անոնք կը սիրէին Տէրը ու կը հաւատային անոր, բայց տակաւին անհրաժեշտ քաջութիւնը չունէին իրենց կեանքը զոհելու Տիրոջ համար. այդ քաջութիւնը պիտի ստանային Հոգեգալուստի օրը: Սուրբ Հոգիով լեցուելէ ետք էր որ պիտի փոխուէր անոնց կեանքը: Վախի պատճառով վերնատան մէջ պահուրտած

աշակերտները, Սուրբ Հոգիով լեցունել էտք՝ դո՛ւրս պիտի գային վերնատունէն, եւ քաջաբար Քրիստոսն ու անոր փրկութիւնը հռչակէին:

3) «Աշակերտները բոլորն ալ ձգեցին զինք ու փախան»: Անկասկած որ Յիսուս հասկցաւ իրենց վախը, բայց վստահաբար ուրախ չէր որ զինք լքեցին ու փախան, մանաւանդ այդ ժամերուն, երբ ինք մարդկօրէն իրենց ներկայութեան կարիքը ունէր: Լքեցին զինք, երբ աշխարհը ամբողջ լքած էր զինք: Փախան, երբ յարձակումի ենթարկուեցաւ: Թողուցին զինք, երբ սուրերով ու բիւրերով դիմաւորուեցաւ: Ճիշդ է որ Յիսուս ըսած էր իրենց, թէ հովիւը պիտի հարուածուի ու ոչխարները պիտի ցրուին, բայց սա չի նշանակեր թէ Տէրը ուրախ էր իրենց ըրածին համար, կամ համաձայն էր իրենց ըրածին: Ո՛չ, Տէրը ուրախ չէր:-

ա) Որովհետեւ, անոնք Յիսուսի հետ էին իր փառքի օրերուն, բայց լքեցին զինք երբ անոր տառապանքի օրերը վրայ հասան: Անոր հետ էին երբ կ'օգնէր մարդոց, բայց լքեցին զինք երբ ինք օգնութեան պէտք ունեցաւ: Կրնայ մեր ալ կեանքին մէջ ասիկա պատահիլ: Մարդիկ կրնան լքել մեզ ճիշդ այդ պահուն երբ իրենց օգնութեան ու ներկայութեան կարիքը ունինք: Բայց զգոյշ ըլլանք որ մե՛նք չլքենք մեր նմանները երբ անոնք մեր օգնութեան պէտք ունին:

բ) Որովհետեւ, անոնք ըրածը անհաւատարմութիւն էր: Անոնք խոստացեր էին Տիրոջ հետ մնալ եւ նոյնիսկ իրեն համար մեռնիլ (Մտ 26.35): Իրենց խօսքին տէրը չեղան: Տէրը անշուշտ գիտէ որ մարդ արարածը տկար է, կրնայ խօսք տալ ու չկատարել, կրնայ խոստանալ ու չգործադրել, եւ անոր համար ալ միշտ ներողամտաբար կը մօտենայ մարդոց տկարութիւններուն:

գ) Որովհետեւ, անոնք վայելած էին Յիսուսի սէրը, գորովը, գուրգուրանքը, քաղցրութիւնը, բարութիւնը: Տիրոջ հետ իրենց ունեցած այս խորունկ փորձառութենէն ետք՝ զինք լքելն ու փախիլը, վստահաբար չուրախացուց Տիրոջ սիրտը:

դ) Որովհետեւ, անոնք կը ճանչնային Յիսուսը: Գիտէին որ ան Քրիստոսն է, այլ խօսքով՝ Աստուծոյ Մեսիան՝ Օծեալը, կենդանի Աստուծոյ Որդին (Մտ 16.16): Ասիկա գիտնալէ ետք զինք ձգել ու փախիլը՝ Տիրոջ համար վստահաբար հաճելի արարք չէր:

ե) Որովհետեւ, անոնք գիտէին Յիսուսի զօրութեան մասին, կարողութեան մասին: Գիտէին որ Տէրը կրնար ինքզինք եւ զիրենք պաշտպանել: Անոնք երբ տեսան որ Տէրը ինքզինք չպաշտպանեց, գուցէ մտածեցին, որ եթէ չկրցաւ ինքզինք պաշտպանել, հապա ի՞նչպէս պիտի կարենայ զիրենք պաշտպանել:

զ) Որովհետեւ, անոնք ո՛չ միայն Յիսուսի կողքին չկեցան՝ իբրեւ անոր պաշտպանները, այլ նաեւ անոր կողքին չկեցան՝ իբրեւ անոր վկաները: Անոնք կրնային կենալ Յիսուսի կողքին եւ վկայել իրեն համար երբ ձերբակալուեցան կամ հարցաքննուեցաւ: Քահանայապետներուն, աւագ քահանաներուն, Պիղատոսի ու Հերովդէսի կողմէ կատարուած ամբողջ հարցաքննութեան ժամանակ, չենք տեսներ ո՛չ մէկ աշակերտի ներկայութիւնը, եւ ուստի՝ ո՛չ մէկ խօսք իրենց կողմէ ի նպաստ իրենց Ուսուցիչին:

4) Վերոյիշեալ կէտերով երբեք ըսել չենք ուզեր, թէ Յիսուս պէտք ունէր իր աշակերտներուն: Ո՛չ, պէտք չունէր: Ինք առանձի՛ն պէտք է տառապէր: Առանձի՛ն պէտք էր նախատուէր: Առանձի՛ն պէտք էր ձերբակալուէր: Առանձի՛ն պէտք էր խաչուէր: Որովհետեւ, այդ ժամը՝ մեր փրկութեան ժամն էր, եւ այդ ժամը ինք առանձին պէտք էր տանէր: Մեր ըսածը պարզապէս այն է՝ որ աշակերտներուն ըրածը ճիշդ չէր, եւ սա եկեղեցւոյ հայրերուն բացատրութիւնն է:

5) «*Ձգեցին զինք*»: Բան մը կ'ըսէ՞ն մեզի այս բառերը: Մենք ալ երբեմն չենք ձգեր Յիսուսը վախի պատճառով: Չենք ձգեր Յիսուսը՝ դիրքի մը հասնելու համար: Չենք ձգեր Յիսուսը՝ գործ մը չկորսնցնելու համար: Չենք ձգեր Յիսուսը՝ մեր մեծաւորին աչքը մտնելու կամ անոր աչքէն չելլելու համար: Չենք ձգեր Յիսուսը՝ վախնալով որ մարդիկ կրնան մեզ տկար ու խեղճ կարծել:

«Անոնք ձերբակալեցին Յիսուսը եւ տարին Կայիափա Քահանայապետին տունը, ուր Օրէնքի ուսուցիչները եւ երեցները հաւաքուած էին» (Մտ 26.57):

1) Ձերբակալեցին Յիսուսը եւ զինք *«նախ տարին Հաննայի մօտ, որ այդ տարուան քահանայապետին՝ Կայիափայի աներն էր»* (Յհ 18.13): Ղուկաս կը ներկայացնէ Հաննան եւ Կայիափան իբրեւ քահանայապետներ (Ղկ 3.2): Օրէնքին համաձայն միաժամանակ

երկու քահանայապետներ չէին կրնար ըլլալ: Ք.Ե. 15 թուին Հաննա զահնկեց եղած էր եւ իրեն յաջորդած էր իր փեսան՝ Կայիափան, որ պաշտօնի վրայ մնաց մինչեւ 36 թուական:

2) Յուդա ուզեց որ Յիսուս նախ Հաննայի մօտ տարուէր, որովհետեւ, համաձայն մեկնիչներուն, Հաննա ինքն էր որ երեսուն արծաթ դահեկանը տուաւ Յուդային:

3) Երբ Յիսուս ձերբակալուած վիճակի մէջ բերուեցաւ Կայիափա քահանայապետին տունը, հոն արդէն հաւաքուած էին Օրէնքի ուսուցիչներն ու երեցները, ինչ որ ցոյց կու տայ թէ անոնք սկիզբէն ամէն ինչ ծրագրած ու որոշած էին արդէն: Չարն ու իր արքանեակները միշտ կազմակերպուած կը գործեն:

4) Մեր ուշադրութենէն պէտք չէ վրիպի հետեւեալը. երեկոյեան նախքան ժամը վեցը բոլոր հրեաները իրենց տուները կ'ըլլային. մինչդեռ Յիսուսի ձերբակալութիւնը եւ Կայիափա Քահանայապետին տունը տարուիլը կէս գիշերէն ետք տեղի ունեցաւ: Ասիկա ցոյց կու տայ այն մեծ դառնութիւնն ու աստելութիւնը որ աւագ քահանաները, Օրէնքի ուսուցիչներն ու երեցները ունէին Յիսուսի նկատմամբ: Անոնք զոհեցին իրենց հանգիստը, միայն թէ կարենային զոհել Յիսուսը: Գիշերը իրենց ժամն էր, իրենց հօրը՝ Սատանային ժամն էր: Յիսուս առիթով մը զիրենք կոչեց Սատանային զաւակները, եւ բացայայտեց անոնց թէ կ'ուզեն զինք սպաննել (Յհ 8.44): Եթէ մենք լոյսի զաւակներ ենք, պիտի սիրենք ցերեկը, լոյս աչքով գործելը, լոյսը չի վախճներ մեզ, իսկ եթէ խաւարի զաւակներ ենք, չենք սիրեր լոյսը, լոյսին տակ գործելը, որովհետեւ լոյսը մեր գործերուն տգեղութիւնը հանդէս կը բերէ:

5) Յիսուսի ձերբակալութիւնը Ձիթենեաց լերան վրայ տեղի ունեցաւ: Ձինք Ձիթենեաց լեռնէն Երուսաղէմ տանելու համար, անոնք պէտք էր անցնէին Ոչխարներու Դուռ կոչուած դռնէն (Յհ 5.2), միակ բաց ճամբան էր իրենց դիմաց: Երուսաղէմ քաղաքի այս մուտքը Ոչխարներու Դուռ կոչուած է, որովհետեւ հոնկէ կը մտնուէին ոչխարները որոնք զոհ պիտի մատուցուէին տաճարի շրջափակին մէջ: Յիսուս ինքն ալ հոնկէ պէտք էր մտնէր, որովհետեւ ինքն էր այն ճշմարիտ Գառնուկը որ իբրեւ զոհ պիտի մատուցուէր, եւ Աստուած բոլոր նախկին զոհերը պիտի վերցնէր եւ անոնց տեղ Քրիստոսի զոհը պիտի հաստատէր (Եբր 10.9):

6) Քահանայապետ ու քահանաներ, երեցներ եւ Օրէնքի ուսուցիչներ: Ասոնք կը կազմէին հրեայ ազգին հոգեւոր ղեկավարները, հոգեւոր իշխանութիւնը: Ասոնք իրենց հաւաքուելովը Յիսուսի շուրջ, իրականացուցին Սաղմոսագիրին խօսքը. *«Շունները չորս կողմս առին, չարերուն ժողովը զիս պատեց, ձեռքերս ու ոտքերս ծակեցին»* (Սղ 22.16): Ասոնք ռիսերիմ թշնամիներն էին Յիսուսի, որովհետեւ, Յիսուս իր բարի գործերով՝ իրենց չար գործերը հրապարակեց. իր գործած հրաշքներով՝ իրենց անգործութիւնը բացայայտեց. իր իմաստուն խօսքերով՝ իրենց տգիտութիւնը մէջտեղ բերաւ. իր քաղցրութեամբ ու քարոզութիւններով՝ իրենց հետեւորդներուն թիւը անսահմանօրէն նուազեցուց: Այս բոլորը զիրենք բարկացուց, գրգռեց ու նախանձով լեցուն: Ազգին հոգեւոր ղեկավարներն էին, եւ ուստի չէին կրնար հանդուրժել այլ հոգեւոր ղեկավար մը: Հոգեւոր ղեկավարները որոշեցին սպաննել Յիսուսը՝ հոգիներու Տեսուչը, հոգիներու Փրկիչը, հոգիներու Ստեղծիչը: Այսօր նոյնը կը պատահի: Այսօր ալ հոգեւոր ղեկավարներն են որ կը սպաննեն Յիսուսը, զինք կը սպաննեն իր տանը մէջ, զինք կը սպաննեն իր խորանի սուրբ Մեղանին վրայ, զինք կը սպաննեն սկիհին մէջ, զինք կը սպաննեն մարդոց կեանքին մէջ, սրտին ու հոգիին մէջ: Արդարեւ, երբ աղտոտ գործերով պղծուած ձեռքերով կը բռնուի Աստուածակիր սկիհը՝ ասիկա Յիսուսը սպաննել է: Երբ աղօթքը մարդու սրտէն ու հոգիէն բղխելու փոխարէն միայն բերանէն կը բղխին՝ ասիկա Յիսուսը սպաննել է: Երբ բերանով կը խօսինք Տիրոջ սրբութեան մասին եւ սակայն կեանքով կը նախատենք անոր սրբութիւնը՝ ասիկա Յիսուսը սպաննել է: Երբ անհաւատութեամբ կը բաշխենք Տիրոջ մարմինն ու արիւնը եւ անհաւատութեամբ կը ճաշակենք զանիկա՝ ասիկա Յիսուսը սպաննել է:

7) Ընդհանրապէս հրեայ ազգին օգտակար եղող կարեւոր որոշումներ առնելու, կամ սուրբգրային ճշմարտութեան մը վերաբերեալ յստակեցում բերելու համար էր որ ժողովի կը նստէին Քահանայապետն ու քահանաները, երեցներն ու Օրէնքի ուսուցիչները: Բայց այս անգամ՝ տարբեր էր պարագան: Անոնք հաւաքուած էին՝ ո՛չ թէ ճշմարտութեան մը վերաբերեալ յստակեցում բերելու համար, այլ՝ հերքելու ճշմարտութիւնը, սպաննելու ճշմարտութիւնը, եւ այդ ճշմարտութիւնը Քրիստոս ինքն է (Յհ 14.6): Անոնք հաւաք-

ուած էին՝ ո՛չ թէ իրենց ազգին օգտակար եղող կարեւոր որոշումներ առնելու, այլ՝ իրենց ազգին վրայ դժբախտութիւն բերող որոշում առնելու: Անոնք պիտի սպաննէին Կեանքը, եւ հրեայ ազգը պիտի մնար առանց Կեանքի, հոգեպէս դիա՛կ պիտի դառնար: Այո՛, ով որ իր մեղքերով կը սպաննէ Յիսուսի ներկայութիւնը իր կեանքին մէջ՝ ինքզինք հոգեպէս կը սպաննէ: Քրիստոս ի՛նքն է կեանքը, ի՛նքն է կեանք տուողն ու տրուածը կեանքը. *«Աստուած յաւիտենական կեանք տուաւ մեզի, եւ այդ կեանքին աղբիւրը Որդին ինքն է: Հետեւաբար, ով որ Աստուծոյ Որդին իր մէջ ընդունած է՝ այդ կեանքը ունի. իսկ ով որ չունի Որդին՝ յաւիտենական կեանք ալ չունի»* (Ա.Յհ 5.11-12):

«Պետրոս հեռուէն կը հետեւէր Յիսուսի, մինչեւ քահանայապետին տան գաւիթը, ուր մտնելով նստաւ սպասաւորներուն հետ՝ տեսնելու համար թէ վերջը ի՛նչ պիտի ըլլայ» (Մտ 26.58):

1) Պետրոս առաքեալ Յովհաննէս առաքելին բարեխօսութեամբ էր որ մուտք գործեց քահանայապետին տան գաւիթը (Յհ 18.15-16): Խօսքը ո՞ր քահանայապետին մասին է: Երբ Յովհաննէսի Աւետարանը կը կարդանք, այն տպաւորութիւնը կ'ունենանք որ խօսքը Հաննա քահանայապետին մասին է, եւ նաեւ այն տպաւորութիւնը կ'ունենանք որ Հաննա քահանայապետը ինքն էր որ հարցաքննեց Յիսուսը (Յհ 18.19-23): Ինչո՞ւ այս տպաւորութիւնը կ'ունենանք: Որովհետեւ Յովհաննէս խօսելէ ետք Պետրոսի՝ քահանայապետին տան գաւիթը մտնելուն մասին, եւ քահանայապետին կողմէ Յիսուսին հարցաքննուելուն մասին, յանկարծ կ'ըսէ. *«Յետոյ, Հաննա՝ Յիսուսը կապուած վիճակով դրկեց Կայիափա քահանայապետին»* (Յհ 18.24): Ասկէ առաջ ըսի եւ դարձեալ կ'ըսեմ, Սուրբ Գիրքի մասնագէտներ դիտել կու տան, թէ աւետարանիչները աւետարանական դրուագներն ու խօսքերը ժամանակագրական ձեւով չեն ներկայացներ: Համարը որ կ'ըսէ *«Հաննա՝ Յիսուսը կապուած վիճակով դրկեց Կայիափա քահանայապետին»* (Յհ 18.24), պէտք է զետեղուի 14-րդ համարէն ետք: Յհ 18.15-16 համարները մեզի կ'ըսեն թէ Պետրոս մտաւ քահանայապետին տան գաւիթը, բայց մեզի չեն տար քահանայապետին անունը: Եւ Յհ 18.19,22 հա-

մարները մեզի կ'ըսեն թե քահանայապետը հարցաքննեց Յիսուսը, բայց դարձեալ, մեզի չեն տար քահանայապետին անունը: Օգոստինոս, Կիրիլ և այլ մեկնիչներ կ'ըսեն թե Յհ 18.15,16,19,22 համարներուն մէջ յիշուած քահանայապետը Կայիափան էր եւ ոչ թէ Աննան: Եթէ 18.15,16,19,22 համարներուն մէջ յիշուած քահանայապետը Աննան է եւ միայն 24-րդ համարէն ետք է որ կը սկսի Կայիափայի դերը, կը նշանակէ թէ (ըստ Յովհաննէսի) Կայիափան որ օրուան քահանայապետն էր եւ որուն իրաւունքն էր հարցաքննել Յիսուսը՝ երբեք չհարցաքննեց Յիսուսը, որովհետեւ ինչ կը կարդանք թէ Յիսուս տարուելէ ետք Կայիափայի մօտ՝ Կայիափայի տունէն կը տարուի կառավարիչին պալատը (Յհ 18.24,28):

2) «Պետրոս հեռուէն կը հետեւէր Յիսուսի»: Մե՛ծ էր Պետրոսի սէրը Յիսուսի հանդէպ, բայց կատարեալ չէր: Ուժե՛ղ էր անոր հաւատքը, բայց ատիկա անսասան հաւատք մը չէր: Կը հետեւէր Յիսուսին՝ բայց հեռուէն: Մենք ալ նոյնը չե՛նք: Մենք ալ հեռուէն չե՛նք հետեւիր Յիսուսին: Այո՛, յաճախ մենք ալ հեռուէն կը հետեւինք Յիսուսին, որովհետեւ, ո՛չ մեր սէրը իրենց հանդէպ կատարեալ է, եւ ո՛չ ալ մեր հաւատքը անսասան: Երբ կը հետեւինք Յիսուսին, բայց մեր այդ հետեւորդութեան համար չենք ուզեր գին վճարել, կը նշանակէ թէ հեռուէն կը հետեւինք Յիսուսին: Երբ կը տարածենք Յիսուսի անունը, բայց չենք ուզեր հալածուիլ Յիսուսի անունին համար, կը նշանակէ թէ հեռուէն կը հետեւինք Յիսուսին: Երբ եկեղեցի կը մտնենք, բայց Յիսուսի սիրտը չենք մտներ եւ ո՛չ ալ Յիսուս մեր սիրտը մտած է, կը նշանակէ թէ հեռուէն կը հետեւինք Յիսուսին: Երբ սուրբ Հաղորդութիւն կը ստանանք, բայց մենք սուրբ Հաղորդութեան մէջ չենք Տիրոջ հետ, կը նշանակէ թէ հեռուէն կը հետեւինք Յիսուսին: Երբ ներում ու ներողամտութիւն կը քարոզենք, բայց մենք չենք ներեր, կը նշանակէ թէ հեռուէն կը հետեւինք Յիսուսին:

3) Պետրոս մտաւ քահանայապետին տան գաւիթը եւ նստաւ սպասաւորներուն հետ: Յիսուսի աշակերտն էր ան, բայց չէր ուզեր որ շուրջը գտնուող մարդիկը գիտնային, եւ անոր համար ալ նստաւ սպասաւորներուն հետ: Հոսկէ արդէն սկսաւ իր ուրացումը, երբ տակաւին իր բերանով չէր ուրացած Յիսուսը: Գալով մեզի, մենք ալ երբեմն նոյն ընթացքին մէջ չե՛նք ըլլար: Կ'ուզենք Յիսուսի աշակերտները ըլլալ, բայց կը ծածկենք մեր աշակերտութիւնը

անոր: Յաճախ չե՞նք նստիր աշխարհիկ սպասաւորներու հետ, որ յայտնի չընենք թէ Յիսուսի աշակերտներն ենք: Ասիկա կ'ընենք, մանաւանդ երբ յանկարծ շրջապատուինք հոգեւոր ճշմարտութիւնները ծաղրող մարդոցմով: Վախնալով որ մենք ալ կրնանք ծաղրուիլ՝ ծաղրողներուն հետ կը նստինք, որպէսզի պրծինք, բայց *«Երանելի է այն մարդը...որ ծաղր ընողներուն նստած տեղը չի նստիր»* (Մդ 1.1): Պետրոս առաքեալ սակայն նստաւ, եւ սա եւս Տէրը ուրանալ էր: Կրնամ պատկերացնել թէ Տիրոջ սիրտը որքա՛ն ցաւեցաւ Պետրոսին ըրածին համար: Պետրոս նստաւ սպասաւորներուն հետ, որոնք քիչ ետք պիտի ծաղրէին ու ծեծէին Յիսուսը: Նստաւ անոնց հետ՝ որոնք պիտի անարգէին ու նախատէին իր Տէրը, իր Ուսուցիչը: Պատկերացուր պահ մը, որ քու մէկ սիրելիդ երթայ ու նստի քեզ ծաղրող ու նախատող մարդոց հետ, ի՞նչ պիտի զգայիր:

4) Անցեալին տուները բացօթեայ բակեր կ'ունենային, եւ այդ բակերը գաւիթ կը կոչուէին: Պետրոս մինչեւ վերջ չհետեւեցաւ Յիսուսի, այլ մինչեւ քահանայապետին տան գաւիթը եւ հոն նստաւ սպասաւորներուն հետ: Պէտք էր ընկերանար Յիսուսի մինչեւ քահանայապետին ատեանը, եւ հոն կանգնէր Յիսուսի կողքին, պաշտպանէր Յիսուսը, վկայէր Յիսուսի համար: Ո՛չ սակայն, ան ատեան չմտաւ, այլ նստաւ սպասաւորներուն հետ, կրակի կողքին, *«ու կը տաքնար»* (Յհ 18.18): Պետրոս կը տաքնար, երբ անդին իր Տէրը կը հարցաքննուէր, կը ծաղրուէր, կը մերժուէր, կ'անարգուէր: Մեր ալ կեանքին մէջ նոյնը կը պատահի: Մեր Տէրը ամէն օր ու ամէն վայրկեան կը ծաղրուի ու կ'անարգուի, մինչդէռ մենք կը տաքնանք, կը հաճոյանանք, ուրախ, զուարթ ու անհոգ կեանք մը կ'ապրինք: Մեր Տէրը երկինքի մէջ կը տագնապի մարդոց փրկութեան համար, մինչդէռ մենք անհոգ ենք մարդոց փրկութեան հանդէպ: Տիրոջ ցաւին հետ չենք ցաւիր, իր տառապանքին չենք մասնակցիր, բայց կ'ուզենք իր փառքին մասնակից դառնալ:

5) *«Տեսնելու համար թէ վերջը ի՞նչ պիտի ըլլայ»:* Պետրոս Չհետեւեցաւ Յիսուսի որպէսզի ձեռով մը օգտակար դառնար անոր, այլ՝ պարզապէս որպէսզի տեսնէր *«թէ վերջը ի՞նչ պիտի ըլլայ»:* Ոմանք կը խորհին թէ Պետրոս հետեւեցաւ Յիսուսին այն յոյսով եւ ակնկալութեամբ, որ Տէրը հրաշք մը պիտի գործէր եւ ազատէր ինքզինք իր հակառակորդներուն ձեռքէն: Այս մտածումը չի կրնար

Ճիշդ ըլլալ, որովհետեւ Յիսուս արդէն ամէն ինչ շատ յստակ ըսած էր առաքեալներուն, թէ ինք պիտի ձերբակալուի, չարչարուի, խաչուի եւ երբորդ օրը յարութիւն պիտի առնէ: Գալով մեզի, արդեօք մենք ալ անոնցմէ ենք՝ որոնք կը սպասեն որ տեսնեն *«թէ վերջը ի՞նչ պիտի ըլլայ»*: Նստիլ եւ սպասելը տեսնելու համար *«թէ վերջը ի՞նչ պիտի ըլլայ»*՝ քրիստոնէայ մարդու վերաբերմունք չէ: Ճշմարիտ քրիստոնէան չ'ըսպասեր աւարտին, այլ՝ կը պատրաստուի անոր: Այսօր որքա՛ն մարդիկ կան, որոնք կը խօսին ժամանակներու աւարտին մասին, որոնք կ'ըսեն թէ մօտեցեր ենք ժամանակներու կատարածին, որոնք կը յայտարարեն թէ Տիրոջ երկրորդ գալուստը մօտ է, բայց ոչինչ կ'ընեն անոր գալուստին պատրաստուելու. ահա այսպիսի մարդիկն են, որոնք նստած՝ կը սպասեն որ տեսնեն *«թէ վերջը ի՞նչ պիտի ըլլայ»*: Մենք չնստինք: Ժամանակ չկայ նստելու: Ո՛չ ալ սոսկ սպասենք Սպասուածին յայտնութեան, այլ՝ պատրաստուինք այդ յայտնութեան:

«Մինչ այդ, աւագ քահանաները եւ ամբողջ Ատեանը կը ջանային Յիսուսի դէմ սուտ վկայութիւն գտնել, որպէսզի գայն սպաննեն: Բայց չգտան, հակառակ անոր որ շատ մը սուտ վկաներ ալ եկան» (Մտ 26.59-60):

1) Քահայանապետը նախ ինք անձնապէս հարցումներ ուղղեց Յիսուսին՝ *«անոր աշակերտներուն եւ ուսուցումներուն մասին»* (Յհ 18.19), այն յոյսով որ կարենար անոր բերնէն քաղել խօսք մը որով կարենար զինք դատապարտել. բայց երբ տեսաւ թէ չկրցաւ անոր բերնէն՝ զինք դատապարտող խօսք մը քաղել, դիմեց մարդոց որպէսզի սուտ վկայութիւն տան անոր մասին: Աւագ քահանաները եւ Ատեանի անդամները կը ջանային «Ես եմ ճշմարտութիւնը» յայտարարող Փրկչին դէմ սուտ վկայութիւն գտնել, որպէսզի կեանքը խլէին անոր՝ որ եկած էր կեանք տալու իրենց եւ ամբողջ աշխարհին:

2) Յուդա մատնեց Յիսուսը, զինուորները բռնեցին ու ձերբակալեցին, սպասաւորները Քահանայապետին տունը առաջնորդեցին, ատեանին մէջ զինք հարցաքննեցին ու ծաղրեցին, բայց այս բոլորով չբաւարարուեցան, որովհետեւ այս բոլորը բաւարար չէին սպաննելու համար Յիսուսը: Իրենց նպատակը զինք սպաննելն էր

եւ ո՛չ թէ սոսկ ձերբակալելը, ատեան բերելը, հարցաքննելն ու ծաղրելը, եւ անոր համար ալ, անոնք *«Կը ջանային Յիսուսի դէմ սուտ վկայութիւն գտնել, որպէսզի զայն սպաննեն»*: Ի՞նչ կը սորվինք հոսկէ: Կը սորվինք թէ Սատանային նպատակը պարզապէս մեզ ծաղրելը կամ չարչարելը չէ, այլ՝ սպաննելը: Ան կ'ուզէ սպաննել մեր հոգին, եւ սպաննելու համար մեր հոգին՝ մեղքով մը կը բռնէ մեզ, մոլութեան մը շղթաներով կը ձերբակալէ մեզ: Ան սկիզբը ուզեց խաբել ու սպաննել Յիսուսը երբ անոր ըսաւ. *«Դուն քեզ հոսկէ վար նետեմ»* (Մտ 4.6), բայց չկրցաւ, իսկ հիմա կը գրգռէ Քահանայապետն ու աւագ քահանաները այդ գործը կատարելու: Յիսուս մարդասպան կը կոչէ Սատանան (Յհ 8.44): Զգո՛յ՛ն ըլլանք: Ան մեզ սպաննել կ'ուզէ: Եւ որպէսզի սպաննէ՝ մեղքի կ'առաջնորդէ: Մեղքը կը սպաննէ մեր հոգին: Հեռո՛ւ կենանք մեղքէն, հնազանդինք Աստուծոյ եւ դէմ դնենք Սատանային, եւ ան հեռու պիտի փախչի մեզմէ (Յկ 4.7): Հաւատքով դէմ դնենք մեզ կլլել ուզող Սատանային (Ա.Պտ 5.8-9): Սատանան չի սիրեր ընդդիմադիրները: Տեղի կու տայ անոնց առջեւ: Ուստի ընդդիմադիր քրիստոնեաներ ըլլանք: Աղօթքի ճամբով կանգնինք Տիրոջ ներկայութեան, եւ Սատանան պիտի չկարենայ կանգնիլ մեր ներկայութեան:

3) *«Կը ջանային Յիսուսի դէմ սուտ վկայութիւն գտնել»*: Յունարէն բնագիրը կ'ըսէ. *«Սուտ վկայութիւն փնտռեցին Յիսուսի դէմ»*: Ի՞նչ կը նշանակէ՝ փնտռել: Կը նշանակէ աշխատանք տանիլ գտնել բան մը որ մեր անմիջական տեսողութենէն հեռու է: Այս առումով, Քահանայապետն ու հետը եղողները, փնտռեցին բան մը որ գոյութիւն չունէր, եւ այդ բանը սուտն էր: Արդարեւ, սուտը գոյութիւն չունէր Յիսուսի կեանքին մէջ: Յիսուսի կապուած ամէն ինչ՝ ճշմարիտ էր:

4) *«Շատ մը սուտ վկաներ ալ եկան»* եւ սուտ վկայութիւններ տուին, բայց բոլորին վկայութիւնները ի դերեւ ելան: Պատկերացուցէք պահը: Ժամը շատ ուշ էր: Կէս գիշերը անցած էր: Քահանաները ու քահանայական դասի հետեւորդները բոլորը արթուն էին: Իրենց հանգիստն ու քունը թողուցած կ'աշխատէին սուտ վակներ ու սուտ վկայութիւններ գտնել Տիրոջ դէմ: Այո՛, անոնք որոնք կը փորձէն սուտ վկայութիւններ տալ մեր մասին, Տիրոջ զաւակներուն մասին, պիտի փախցնեն իրենց քունը, պիտի կորսնցնեն իրենց հանգիստը:

«Ի վերջոյ՝ երկու սուտ վկաներ եկան եւ ըսին.- Այս մարդը կ'ըսէր. *"Ես կրնամ Աստուծոյ տաճարը քանդել եւ երեք օրէն շինել զայն"*» (Մտ 26.61):

1) Յիսուս նման խօսք մը ըսած էր, բայց հակառակ ասոր, վկաները կը կոչուին «սուտ վկաներ», որովհետեւ ան Աստուծոյ տաճարը քանդելու մասին չխօսեցաւ: Չըսաւ *«ես կրնամ Աստուծոյ տաճարը քանդել»*, այլ ըսաւ՝ *«Քանդեցէք այս տաճարը, եւ երեք օրէն ես պիտի վերաշինեմ զայն»* (Յհ 3.19): *«Տաճարը որուն մասին Յիսուս կը խօսէր, իր մարմինն էր»* (Յհ 3.21): Յիսուսի մարմինին տաճարը քանդողը Յիսուս ինք պիտի չըլլար, այլ՝ հրեայ ազգին կրօնական ղեկավարները, եւ հետեւաբար, *«ես կրնամ Աստուծոյ տաճարը քանդել»* խօսքը Յիսուսի բերնին մէջ դնելը՝ սուտ էր: Սուտը՝ գոյութիւն չունեցող խօսք մը գոյութեան բերելը չէ միայն, այլ նաեւ՝ գոյութիւն ունեցող խօսքին բառերուն հետ խաղալը, անոնց իմաստը փոխելու նպատակով, ինչ որ ըրին յիշեալ երկու սուտ վկաները: Սատանան Եւային ըսաւ. *«Իրա՞ւ Աստուած ըսաւ թէ պարտէզին ոեւէ ծառէն պիտի չուտէք»*: Ճիշդ է որ Աստուած պատուիրած էր չուտել, բայց անոր խօսքը պարտէզի բոլոր ծառերուն մասին չէր, ինչպէս Սատանան կ'ուզէ երեւցնել, այլ՝ պարտէզին մէջտեղը եղող ծառին մասին միայն (Մն 3.1-3): Յիշեալ վկաները Սատանայի նման որոշ բառեր փոխեցին եւ որոշ բառեր աւելցուցին, եւ ճիշդ անոր համար ալ կը կոչուին «սուտ վկաներ»:

2) *«Երկու սուտ վկաներ եկան եւ ըսին»*: Յստակ է որ յիշեալ երկուքը ծանօթ էին իրարու, եւ աւելին՝ ընկերներ էին: Եւ յստակ է որ սկիզբէն համաձայնած էին թէ ի՞նչ պիտի ըսեն, երբ ատեան ներկայանան: Ստախօսը միաբանեցաւ ուրիշ ստախօսի մը հետ ընդդէմ ճշմարիտին՝ Քրիստոսի: Պատմութեան ընթացքին միշտ այդպէս եղած է: Ստախօսներ կը միաբանին ընդդէմ ճշմարտութեան. կեղծաւորներ՝ ընդդէմ անկեղծներուն եւ անկեղծութեան. անմաքուրներ՝ ընդդէմ մաքուրներուն եւ մաքրութեան: Չարերուն միջեւ համաձայնութիւն կայ: Բայց նայինք Քրիստոսի հետեւորդներուն կեանքին, նայինք Լոյսի զաւակներուն: Անոնց միջեւ մենք անհամաձայնութիւն եւ անմիաբանութիւն կը գտնենք: Զուր տեղ չէ որ

Յիսուս ըսաւ. «Այս աշխարհի մարդիկը իրարու հանդէպ իրենց վարմունքին մէջ աւելի ճարպիկ են քան լոյսի որդիները» (Ղկ 16.8):

3) Բացայայտ է, որ նախորդ բոլոր սուտ վկայութիւնները չէին կրցած պէտք եղածին չափ գրգռել ու բարկացնել Քահանայապետն ու աւագ քահանաները Քրիստոսի դէմ, որպէսզի զինք սպաննելու որոշում կայացնէին: Պէտք էր սուտը աւելի գրգռիչ, ազդու եւ մեծ աղմուկ բարձրացնող սուտ մը ըլլար: Եւ ահա եկան երկու հոգիներ, խօսելու այդ աւելի գրգռիչ, ազդու եւ մեծ աղմուկ բարձրացնող սուտը: Երկու սուտ վկաները համաձայնեցան ըսել, թէ Յիսուս ըսած է՝ «ես կրնամ Աստուծոյ տաճարը քանդել»: Քահանայապետ ու աւագ քահանաներ, երէցներ ու Օրէնքի ուսուցիչներ, ամէն բանի կրնային հանդուրժել, բայց Աստուծոյ տաճարին դպնալու եւ Աստուծոյ տաճարը անարգելու մեղքին չէին կրնար հանդուրժել: Այս երկու սուտ վկաները ուզեցին Յիսուսը ներկայացնել իբրեւ թշնամի Աստուծոյ տաճարին: Մին՝ որ կ'ուզէր կործանել տաճարը: Կրօնական իշխանութիւնը (Քահանայապետ, աւագ քահանաներ, երէցներ, Օրէնքի ուսուցիչներ), իր փառքն ու փրկութիւնը կը տեսնէր տաճարին մէջ, ուստի տաճարը անարգելը՝ ուղղակիօրէն իրենց ուղղուած հարուած կը նկատէին, իրենց դէմ գործուած յանցանք կը սեպէին, իրենց աթոռներուն ու իշխանութեան վտանգ կը համարէին, եւ ուստի պատրաստ էին ամէն բան ընելու, միայն թէ կարենային սպաննել տաճարը անարգողը, այլ խօսքով՝ իրենց սպառնալիք եղողը: Սուրբ Ստեփանոս նաեւ ամբաստանուեցան տաճարին դէմ հայհոյալից խօսքեր ընելու յանցանքով (Գրծ 6.13):

4) Քրիստոս Աստուծոյ տաճարը մաքրելու եկած էր, բայց ահա հոս կը մեղադրուի Աստուծոյ տաճարը քանդել ուզող մը իբրեւ: Վստահաբար այս մտածումը անոնց մօտ եկաւ այն պահէն սկսեալ, երբ Յիսուս չուանէ խարազան մը շինեց եւ տաճարի շրջափակէն դուրս վտարեց ոչխարներու ու արջառներու տէրերը եւ առուծախ ընող բոլոր մարդիկը (Յն 2.13-19): Եթէ Յիսուս նիւթական տաճարը կ'ուզէ մաքուր տեսնել, որքա՞ն աւելի կ'ուզէ մաքուր տեսնել մեզ, որ իր տաճարն ենք: Արդարեւ, մենք Աստուծոյ տաճարն ենք (Ա.Կր 3.16-17, 6.19), Աստուծոյ տունն ենք (Եբր 3.6): Մաքո՞ւր է մեր սիրտը, որ Աստուծոյ բնակութեան համար ստեղծուած է: Մաքո՞ւր է մեր հոգին, որ Աստուծոյ փառաբանարանը ըլլալու համար արար-

ուած է: Մաքո՞ւր ենք մենք: Մաքո՞ւր են մեր ձեռքերն ու ձեռքերու գործերը: Մաքո՞ւր են մեր ոտքերն ու ոտքերու գնացքները: Մաքո՞ւր են մեր միտքերն ու միտքերու մտածումները: Մաքո՞ւր են մեր կեանքն ու կեանքի բազմաթիւ երեսները: Մաքո՞ւր են մեր լեզուները, որոնք Աստուծոյ փառաբանութեան ու վկայութեան համար ստեղծուած են: Մաքո՞ւր են մեր աչքերը, որոնք Աստուծոյ փառքն ու գեղեցկութիւնը տեսնելու համար ստեղծուած են: Մաքո՞ւր ենք մեր եղբօր ու քրոջ հանդէպ մեր մտածումներուն մէջ: Մաքո՞ւր ենք մեր նմաններուն հանդէպ մեր վերաբերմունքին մէջ:

«Քահանայապետը ոտքի ելաւ եւ հարցուց Յիսուսի. *"Քեզի դէմ եղած այս ամբաստանութիւններուն պատասխան մը պիտի չտա՞ս"*» (Մտ 26.62):

1) Քահանայապետներ սովորաբար նստած կը կատարէին ռեւէ հարցաքննութիւն, բայց հոս կը տեսնենք որ *«քահանայապետը ոտքի ելաւ եւ հարցուց Յիսուսի»*: Ինչո՞ւ համար ոտքի ելաւ: Քիչ առաջ Քահանայապետը լսեց երկու սուտ վկաններուն խօսքը, այն՝ որպէս թէ Յիսուս ըսած է՝ *«ես կրնամ Աստուծոյ տաճարը քանդել...»*: Քահանայապետը ոտքի ելաւ, ներկաններուն ցուցնելու կամ այն տպաւորութիւնը տալու, թէ Յիսուսի այս խօսքը Աստուծոյ տաճարին վերաբերեալ մեծ ու աններելի բան է:

2) Յիսուս իրեն դէմ ուղղուած ամբաստանութիւններուն դիմաց լուռ մնաց: Կարիքը չզգաց ինքզինք պաշտպանելու, ո՛չ իսկ հերքելու իրեն դէմ տրուած սուտ վկայութիւնները: Ինչո՞ւ համար: Որովհետեւ ան գիտէր թէ ժամանակը հասած ու հասունցած էր: Պէտք էր խաչուէր մարդոց փրկութեան համար: Պէտք էր մարդոց մեղքերը իր վրայ առնէր եւ խաչ բարձրանար: Եւ այն պահուն որ ան կը պատրաստուէր մարդոց մեղքերը իր վրայ առնելու, բնական է որ պիտի չմեղադրէր մարդիկը զինք ամբաստանելուն համար: Ան չէր ուզեր զինք հարցաքննողներուն ու ամբաստանողներուն մեղքերը իրենց երեսին զարնել, ընդհակառակը, անոնց ալ մեղքերը իր վրայ առաւ եւ այդպէս խաչ բարձրացաւ: Նախընտրեց լուռ մնալ, որովհետեւ մարդոց մեղքերը իր վրայ առնելու պահն էր: Մենք կրնա՞նք հետեւիլ Յիսուսի օրինակին, եւ լուռ մնալ երբ մարդիկ մեզ կը մե-

դադրեն: Եւ աւելին, կրնա՞նք Յիսուսի նման մարդոց մեղքերը մեր վրայ առնել եւ զանոնք խաչին տանիլ, փոխանակ անոնց մեղքերը անոնց աչքերուն առջեւ շարելու:

3) «Պատասխան մը պիտի չտա՞ս»: Լեզու Ստեղծողին ու խօսելու կարողութիւն Տուողին մօտ՝ խօսք ու պատասխան չէր կրնար պակսիլ: Յիսուս ունէ՛ր պատասխան, բայց չպատասխանեց: Մենք կրնա՞նք նոյնը ընել կամ նոյնը ըլլալ: Այսինքն, մեզ ամբաստանողներուն դիմաց պատասխան ունենալով հանդերձ՝ նախընտրենք լուռ մնալ: Ես չեմ խօսիր այն պարագաներուն մասին երբ պատասխան չունինք, այլ ա՛յն պարագաներուն մասին՝ երբ ունի՞նք պատասխան, բայց կը նախընտրենք լուռ մնալ, մեր եւ այլոց փրկութեան համար: Առաքինութիւն չէ լուռ մնալը երբ արդէն իսկ պատասխան չունինք. լռութիւնը առաքինութիւն կը սեպուի միայն ա՛յն պարագային՝ երբ կրնանք պատասխանել ու պապանձեցնել, բայց կը նախընտրենք լուռ մնալ եւ մեր լռութեամբ պապանձեցնել:

«Բայց Յիսուս լուռ կը մնար: Քահանայապետը դարձեալ հարցուց Յիսուսի. *"Կենդանի Աստուծոյ անունով՝ ըսէ՛՛ մեզի թէ՞ դո՞ւն ես Քրիստոսը, Աստուծոյ Որդին"*» (Մտ 26.63):

1) «*Յիսուս լուռ կը մնար*»: Տէրը չպատասխանեց Քահանայապետին հարցումին, որովհետեւ գիտէր թէ անիկա ճշմարտութիւնը գիտնալու համար չէր որ զինք կը հարցաքննէր, այլ իր վրայ մեղք մը գտնելու համար, ուստի իր պատասխանելը կացութենէն բան մը պիտի չփոխէր: Տիրոջմէն սորվինք, լուռ մնալ այն մարդոց առջեւ որոնք ճշմարտութիւնը գտնելու ու գիտնալու փափաք չունին, այլ պարզապէս դիմացինին վրայ սխալ մը գտնել կը սիրեն ու կ'ուզեն:

2) Լուռ կեցաւ որպէսզի իրականանար Եսայի մարգարէին խօսքը. *«Անիկա անհրաւորութիւն կրեց ու չարչարուեցաւ, բայց իր բերանը չբացաւ: Մորթուելու տարուող ոչխարի պէս, իր խուզողներուն առջեւ մունջ կեցող մաքիի պէս՝ այնպէս իր բերանը չբացաւ»* (Ես 53.7):

3) Յիսուս իր լուռ մնալով ուզեց ցոյց տալ Քահանայապետին եւ ներկաներուն, թէ իր դէմ ըսուածները ոչնչութիւն են, եւ ուստի՝ չ'արժէր անոնց պատասխանելը: Մենք եւս, լուռ պէտք է մնանք մեր

մասին խօսուած սուտերուն ու զրպարտութիւններուն դիմաց, զանոնք նկատելով ոչնչութիւն, եւ յիշելով, որ եթէ մարդիկ մեր մասին զրպարտութիւն ընեն Քրիստոսի հետեւորդները ըլլալնու համար՝ երկինքի մէջ վարձք պիտի ստանանք (Մտ 5.11-12):

4) Տէրը կրնար իր խօսքի զօրութեամբ պապանձեցնել զինք ծուղակի մէջ ձգել ուզողները, ինչպէս յաճախ պապանձեցուցած էր զինք փորձելու համար՝ իրեն մօտեցողները, բայց չըրաւ այդպիսի բան, որովհետեւ ինք եկած էր խաչուելու եւ մեզ փրկելու, եւ հետեւաբար՝ պիտի չըներ բան մը որ զինք այդ խաչէն հեռացներ:

5) Քահանայապետը անդրադարձաւ թէ միակ ձեւը «ստիպելու» Յիսուսը որ խօսի՝ անոր դիմելն էր Աստուծոյ անունով. *«Կենդանի Աստուծոյ անունով՝ ըսէ՛ մեզի թէ դո՞ւն ես Քրիստոսը, Աստուծոյ Որդին»*: Նայեցէք Քահանայապետին խորամանկութեան: Ան չբաւարարուեցաւ Յիսուսին հարցնելով եթէ երբեք ինքն է Քրիստոսը, այլ խօսքով՝ խոստացուած Օծեալը, Փրկիչը, Ազատարարը, այլ նաեւ հարցուց եթէ երբեք Աստուծոյ Որդին է: Հրեաներ կը հաւատային որ խոստացուած Մեսիան (Քրիստոսը=Օծեալը) Աստուծոյ կողմէ պիտի դրկուէր, բայց անոնք Մեսիան «Աստուծոյ Որդի» չէին կոչեր, եւ ոչ ալ կը հաւատային որ անիկա Աստուծոյ Որդին պիտի ըլլայ, եւ Աստուած՝ անոր Հայրը: Եւ ոեւէ մէկը որ ինքզինք Աստուծոյ որդի կոչէր՝ իսկոյն զայն կը դատապարտէին եւ սպաննել կը փորձէին: Յիշեցէք որ առիթով մը երբ Յիսուս զԱստուած կոչեց իր Հայրը, հրեաները ուզեցին զինք սպաննել, որովհետեւ անոնք խորհեցան որ երբ Յիսուս *«զԱստուած իր Հայրը կը կոչէր՝ ինքզինք Աստուծոյ հաւասար կ'ըներ»* (Յհ 5.18): Քահանայապետը շատերէն լսած էր թէ Յիսուս կրնար Մեսիան ըլլալ, բայց նաեւ լսած էր թէ ան ինքզինք կոչած է Աստուծոյ Որդի: Ուստի հիմա հարց կու տայ իրեն եթէ երբեք Քրիստոսն է, եւ Աստուծոյ Որդին («Քրիստոս» եւ «Մեսիա» կը նշանակեն՝ Օծեալ): Եթէ Յիսուս յայտարարէր թէ ինք Մեսիան է, եւ միաժամանակ՝ Աստուծոյ Որդին, զինք իսկոյն պիտի դատապարտէին:

6) Քահանայապետին չարութիւնը կը կայանար նաեւ անոր մէջ, որ ան չուզեց ստուգել եթէ երբեք Քրիստոս Աստուծոյ Որդին է՝ որպէսզի հաւատար անոր, այլ՝ որպէսզի զայն մահուան դատապարտելու պատճառ մը գտներ:

«Յիսուս պատասխանեց. *"Դո՛ւն կ'ըսես: Բայց կ'ըսեմ ձեզի.- Ասկէ ետք պիտի տեսնէք Մարդու Որդին՝ ամենագոր Աստուծոյ աջ կողմը նստած. եւ պիտի տեսնէք որ կու գայ երկինքի ամպերուն մէջէն"*» (Մտ 26.64):

1) Վերեւ տեսանք թէ Քահանայապետը ինչ հարցում հարցուց Յիսուսին. *«Կենդանի Աստուծոյ անունով՝ ըսէ՛ մեզի թէ դո՛ւն ես Քրիստոսը, Աստուծոյ Որդին»*: Հարցումը երկսայրի սուրի նման էր: Որովհետեւ, եթէ Յիսուս չպատասխանէր՝ անարգած պիտի ըլլար զԱստուած, ներկաներուն ըմբռնումով հարկաւ: Քանի անոնք կ'ըսէին, թէ ինչ ալ ըլլայ պատճառը, մարդը անպայման պէ՛տք է տայ պատասխան երբ անոր կը դիմուի *«Կենդանի Աստուծոյ անունով»*: Եւ ճիշդ անոր համար ալ, գէթ այս հանգրուանին եւ այս հարցումին դիմաց Յիսուս չուզեց լուռ մնալ, որպէսզի անոնք չխորհէին թէ Յիսուս զԱստուած անարգող մըն էր, կամ անոր անունին յիշատակութեան դիմաց՝ անտարբեր մը: Անշուտ Յիսուս Քահանայապետին ուզած կամ ակնկալած պատասխանը չտուաւ: Քահանայապետը կը սպասէր որ Յիսուս ինքզինք յայտարարէր *«Աստուծոյ Որդի»*, բայց ան Քահանայապետի ն բերանով հաստատեց ատիկա. *«Դո՛ւն կ'ըսես»*: Մարկոսի մօտ կը կարդանք. *«Ես եմ»* (Մր 14.62): Իսկ Ղուկասի մօտ. *«Դուք կ'ըսէք արդէն որ ես եմ»* (Ղկ 22.70): Յիսուս զինք հարցաքննողներուն բերանով իսկ հաստատեց թէ ինք Աստուծոյ Որդին է: Դատաստանի օրը նոյն բանը պիտի ընէ Տէրը: Այսօր որքա՞ն քարոզիչներ կան Քրիստոսի եկեղեցիին մէջ, որոնք դատաստանի օրը պիտի լսեն Տիրոջ խօսքը իրենց ուղղուած. *«Դո՛ւք ըսիք ես Տէր եմ, եւ սակայն զիս չընդունեցիք իբրեւ Տէր եւ Տէրութեանս ենթակայ չեղաք: Դո՛ւք քարոզեցիք իմ փրկութիւնս եւ զիս մարդոց ներկայացուցիք իբրեւ Փրկիչ, բայց փրկութիւնս չընդունեցիք ձեր սիրտերուն մէջ: Դո՛ւք ըսիք թէ ես եմ ճշմարտութիւնը, բայց ձեր կեանքը ստութեան կեանք էր»*:

2) Քահանայապետը կը սպասէր որ Յիսուս ինքզինք կոչէր *«Աստուծոյ Որդի»*, բայց Յիսուս ինքզինք կոչեց *«Մարդու Որդի»*, կարծէք ներկաներուն ըսելու համար, թէ ինք Աստուծոյ Որդին է՝ որ իրենց սիրոյն ու փրկութեան համար դարձաւ Մարդու Որդի:

Այո՛, մարդոց սիրոյն համար էր որ Աստուծոյ Որդին յայտնուեցաւ մարմինի մէջ, մարդիկը ազատելու համար մարմինի գերութենէն:

3) Տէրը չուզեց իրեն ուղղուած հարցումը՝ *«դո՞ւն ես Քրիստոսը, Աստուծոյ Որդին»* անպատասխան թողուլ, որպէսզի դատաստանի օրը զինք հարցաքննողները ամօթի մէջ մնան ու պապանձին: Եթէ Յիսուս իրենց հարցումին չպատասխանէր, դատաստանի օրը անոնք իրեն կրնային ըսել. *«Հարցուցինք քեզի եթէ երբեք դուն ես Քրիստոսը, Աստուծոյ Որդին եւ դուն չպատասխանեցիր»*: Տէրը ցոյց տուաւ իրենց թէ հարցումին պատասխանը հարցումին մէջ է:

4) *«Ասկէ ետք պիտի տեսնէք Մարդու Որդին»*: Յիսուս զինք մերժողներուն եւ խաչել ուզողներուն կ'ըսէ, թէ պիտի տեսնեն զինք *«ամենազօր Աստուծոյ աջ կողմը նստած»*, ինչպէս նաեւ պիտի տեսնեն զինք երկրորդ անգամ *«կու գայ երկինքի ամպերուն մէջէն»*: Այո՛, Յիսուսը խոցողները՝ պիտի տեսնեն Յիսուսը. *«Ամէն մարդ պիտի տեսնէ զայն, նաեւ անոնք՝ որոնք խոցեցին զինք»* (Յյտ 1.7): Բոլոր անոնք որոնք իրենց մեղքերով կը խոցեն Քրիստոսը, պիտի տեսնեն Քրիստոսը որ իր փառքով պիտի գայ: Քրիստոսի հակառակորդները, պիտի տեսնեն Քրիստոսը որ իր Հօրը փառքով պիտի գայ: Լա՛ւ լսենք. մեր աչքերով պիտի տեսնենք Յիսուսը՝ որուն աչքերէն ամէն օր արցունք կը բերենք մեր մեղքերով:

5) *«Ամենազօր Աստուծոյ աջ կողմը նստած»*: Ամենազօր Աստուծոյ աջ կողմը նստած Յիսուս Քրիստոսը՝ Աստուծոյ նման ամենազօր Աստուծոյ է: Հրեաներ կը խորհէին թէ խոստացուած Մեսիան պիտի գար եւ Դաւիթի աթոռին վրայ պիտի նստէր, բայց Տէրը իր այս բառերով, ցոյց տուաւ իրենց, թէ ինք ո՛չ թէ Դաւիթի գահին վրայ պիտի նստի, այլ՝ Աստուծոյ աջին:

6) Ինչո՞ւ համար ա՛յս հանգրուանին Յիսուս կը խօսի ամենազօր Աստուծոյ աջին նստելու մասին: Որովհետեւ կը մօտենար ժամանակը, երբ ան իր խաչելութեամբ ու յարութեամբ պիտի յաղթէր Չարին, մեղքին, մահուան ու դժոխքին: Յիսուս կ'ըսէ. *«Ով որ յաղթանակէ՝ անոր իրաւունք պիտի տամ նստելու ինծի հետ իմ գահիս վրայ, այնպէս ինչպէս որ ես յաղթեցի եւ բազմեցայ Հօրս հետ իր գահին վրայ»* (Յյտ 3.21): Քրիստոս յաղթե՛ց, եւ կ'ուզէ որ ի՛ր զաւակներն ալ յաղթեն: Յաղթող Փրկիչին զինուորները՝ յաղթող զինուորներ պէտք է ըլլան:

7) Յիսուս զինք հարցաքննողներուն կ'ըսէ, թէ զինք պիտի տեսնեն ամենազօր Աստուծոյ աջ կողմը նստած: Խորքին մէջ Տէրը լռելեայն վկայակոչութիւն մըն է որ կը կատարէր Սաղմոսներու զիրքէն. *«Տէրը [Հայրը] իմ Տիրոջս [Որդիին] ըսաւ.- Աջ կողմս նստէ...»* (Սղ 110.1), այդ ձեւով բացայայտելու համար թէ ինք ոչ միայն Մեսիան է, եւ ոչ միայն Աստուծոյ Որդին է, այլեւ Աստուծոյ աջին նստողն է: «Աջ»ը եբրայական մտածողութեան մէջ քանի մը նշանակութիւն ունի.-

ա) Նշանակ է պատիւի ու փառքի: Երբ Յիսուս կ'ըսէ թէ ինք Հօրը աջին պիտի նստի, նախ, ցոյց կու տայ թէ ինք Հօրը հետ նոյն պատիւը եւ նոյն փառքը ունի: Ահա թէ ինչու իր Հօրը ըսաւ. *«Ո՛վ Հայր, փառաւորէ զիս այն փառքով որ ունէի քու հետդ՝ աշխարհի գոյութենէն առաջ»* (Յհ 17.5): Երկրորդ, կը նշանակէ թէ մեծամեծ պատիւներու եւ օրհներգութիւններու պիտի արժանանայ քերովբէներուն, սերովբէներուն եւ հրեղէն բոլոր էակներուն կողմէ, Չարին, մեղքին, մահուան ու դժոխքին դէմ իր տարած յաղթանակին համար:

բ) Նշանակ է իշխանութեան: Երբ Տէրը կ'ըսէ թէ ինք Հօրը աջին պիտի նստի, անով կը պարզէ թէ Հայրը ամէն իշխանութիւն իրեն յանձնած է. *«Հայրը ռելէ մէկը չի դատեր, այլ դատելու իշխանութիւնը ամբողջութեամբ յանձնած է Որդիին»* (Յհ 5.22): Որդիին հրամանով է որ բոլոր մեղեկները իրենց գերեզմաններէն դուրս պիտի գան (Յհ 5.28-29), եւ Որդիին Ատեանին դիմաց բոլորս պիտի կանգնինք (Հո 14.10: Բ.Կր 5.10): Մենք պատրաստ ենք անաչառ Տիրոջ՝ անաչառ Ատեանին դիմաց կանգնելու: Պատրաստ ենք ամենատես Քրիստոսի՝ ամենատես աչքերուն դիմաց կանգնելու: Երկինքը՝ երկինքի համար պատրաստուած մարդոց տեղն է:

գ) Նշանակ է զօրութեան: Յիսուս ինքզինք Աստուծոյ աջ կողմը նստած ներկայացնելով, ուզեց ցոյց տալ հրեայ ղեկավարներուն, թէ ինք Աստուծոյ զօրութիւնն է, եւ ամենազօր Աստուածը: Ամէն անգոր թող ամենազօրը դարձնէ իր ապաւենը:

դ) Նշանակ է առաջնութեան: Տէրը ինքզինք երկինքի մէջ Հօրը աջին ներկայացնելով ուզեց յայտնել, թէ ինք երկինքի մէջ առաջինն է. առաջինը՝ ամէն բանի մէջ: Խօսքը անշուշտ Հօրմէն կամ Սուրբ Հոգիէն աւելի առաջնահերթ ըլլալու մասին չէ, այլ այն մասին, թէ Աստուծոյ թագաւորութիւնը՝ Քրիստոսակեդրոն թագաւորութիւն

պիտի ըլլայ: Մենք իրմով եւ իրեն հետ է որ պիտի ուրախանանք երկինքի մէջ. *«Ուրախացէ՛ք ինծի հետ»* (Ղկ 15.6,9): Անշուշտ նաեւ Հայրն ու Հոգին ալ մեզի համար ուրախութեան աղբիւրներ պիտի ըլլան:

8) Երբ Յիսուս *«երկինքի ամպերուն մէջէն»* իր գալուն մասին կը խօսի՝ խորքին մէջ իր աստուածութիւնն է որ կը յայտնէ անոնց, որովհետեւ անոնք Հին Կտակարանէն շատ լաւ գիտէին, թէ աստուածային բոլոր երեւումներուն ամպը կ'ընկերանար: Աստուած միշտ ամպով կը յայտնուէր, ամպին մէջէն կը խօսէր¹⁹:

9) Յիսուս ամպերը կը կոչէ *«երկինքի»* ամպերը, եւ կ'ըսէ ինք թէ *«երկինքի ամպերուն մէջէն»* պիտի գայ, պարզելու համար իր երկնային, եւ հետեւաբար՝ աստուածային ծագումը:

«Ասոր վրայ Քահանայապետը իր վերաբերումն պատռեց եւ ըսաւ. "Հայհոյեց. ալ ի՞նչ պէտք ունինք վկաներու. ահա հիմա լսեցինք ըրած հայհոյութիւնը: Ի՞նչ կը մտածէք": Անոնք պատասխանեցին. *"Մահապարտ է"»* (Մտ 26.65-66):

1) Հրեաներուն մօտ սովորութիւն էր (եւ ոչ թէ օրէնք), որ ռեւէ քահանայ կամ թագաւոր որ ինքզինք գտնէր անընդունելի երեւոյթի մը դիմաց գոր ինք Աստուծոյ դէմ *«հայհոյութիւն»*, այլ խօսքով՝ սրբապօծութիւն կը նկատէր, իր վերաբերումն կը պատռէր (Դ.Թգ 19.1): Վերաբերումն պատռելով՝ մէկ կողմէ իր խոր ցաւն ու ընդվզումը արտայայտած կ'ըլլար այդ *«հայհոյութիւն»*ը գործողին դէմ, իսկ միւս կողմէ՝ ինքզինք անպարտ յայտարարած կ'ըլլար պատահածէն: Քահանայապետը իր վերաբերումն պատռեց, ներկաներուն ցուցնելու համար թէ Յիսուսի յայտարարութիւնը՝ Աստուծոյ դէմ կատարուած հայհոյութիւն մըն էր, եւ ուստի՝ ան մահուան արժանի էր:

2) Երբ քահանայապետ մը իր վերաբերումն պատռէր մէկու մը պատճառով, ատիկա երկու բան կրնար նշանակել. կրնար նշանակել՝ խնդրայարոյց ենթական դուրս դնել Ժողովարանէն, Տաճարէն եւ ընկերութեան կեանքէն, ինչ որ պիտի նշանակէր զինք ամբողջութեամբ կղզիացնել, եւ կամ կրնար նշանակել՝ զայն մահուան

¹⁹ Տե՛ս Մտ 17.5-ի բացատրութիւնը, թիւ 1:

դատապարտել: Քահանայապետը *«ի՞նչ կը մտածէք»* հարցուց, որպէսզի գիտնար կարծիքը ներկաներուն, թէ արդեօք ժողովարանէն, Տաճարէն եւ ընկերութեան կեանքէն դուրս դնէ լ կ'ուզէին Յիսուսը, թէ՛ զինք մահուան դատապարտել: Անոնց պատասխանն էր՝ թէ Յիսուս պէտք է մեռնի:

3) Քահանայապետը իր վերարկուն պատռեց՝ իր «սէրն» ու «նախանձախնդրութիւնը» արտայայտած ըլլալու համար Աստուծոյ Օրէնքին հանդէպ, առանց անդրադառնալու թէ ինք իր վերարկուն պատռելով իսկ Աստուծոյ Օրէնքը կը խախտէր, որ կ'արգիլէ քահանային որ իր վերարկուն պատռէ. *«Քահանան, որուն զլիսուն վրայ օծման իւղը թափուած է ու օրհնուած է զգեստներ հագնելու, իր գլուխը պէտք չէ բանայ եւ իր լաթերը պէտք չէ պատռէ»* (Դւ 21.10):

4) *«Հայհոյեց. ալ ի՞նչ պէտք ունինք վկաներու»*: Հարցումը ցոյց կու տայ թէ ժողովի անդամները մեծ թիւով վկաներ փնտռեցին, բայց ո՛չ ոք կրցաւ փաստել թէ Յիսուս մեղաւոր մըն է: Յիսուս ճշմարտութիւնը խօսեցաւ, եւ անոնք խօսուած ճշմարտութիւնը՝ իր դէմ գործածեցին: Անոնք չէին կրնար խօսքի ճամբով եւ սուտ վկայութիւններու միջոցաւ զինք ծուղակ ձգել, եթէ Յիսուս կամովին ինքզինք չյանձնէր անոնց ձեռքը՝ իր տուած վկայութեամբ:

5) *«Հայհոյեց. ալ ի՞նչ պէտք ունինք վկաներու. ահա հիմա լսեցինք ըրած հայհոյութիւնը: Ի՞նչ կը մտածէք»*: Ուշադրութիւն ըրէք որ այստեղ Կայիափա Քահանայապետը ինքզինք հակասեց: Հաստատելէ ետք թէ Յիսուս «հայհոյեց», եւ հաստատելէ ետք թէ ալ պէտք չկայ վկաներու, յանկարծ ժողովականներուն կարծիքը կ'ուզէ իմանալ՝ *«ի՞նչ կը մտածէք»*: Մէկ կողմէ վկայեց թէ Յիսուսի ըրածը հայհոյութիւն է, իսկ միւս կողմէ՝ ժողովականներուն վկայութիւնը պահանջեց: Իր կարծիքը տալէ ետք՝ ժողովականներուն ալ կարծիքը ուզեց: Հաւանաբար մտածէք, թէ ո՞ր է ասոր մէջ ինքնահակասութիւնը: Պատասխանը յստակ կը դառնայ, եթէ երբեք գիտնանք հետեւեալը. ընդունուած եւ ծանօթ իրողութիւն էր այն ատեն, որ երբ կրօնական իշխանութիւնը ժողով գումարէր հարց մը քննարկելու, առաջին հերթին իրենց կարծիքները կը սկսէին տալ պաշտօնով կրտսերները՝ քահանաները, ապա աւագ քահանաները, յետոյ երէցները, հուսկ՝ Օրէնքի ուսուցիչները, եւ վերջապէս՝ կրօնական իշխանութեան գլուխը՝ Քահանայապետը: Վերջին խօս-

քը կը մնար Քահանայապետին: Քահանայապետին խօսքէն ետք՝ ոչ ոք իրաւունք ունէր իր կարծիքը տալու, կամ Քահանայապետին հակակարծիք ըլլալու: Բայց տուեալ պարագային կը տեսնենք, որ Քահանայապետը արդէն վճռեց որ Յիսուս հայիոյեց եւ թէ անոր ըրածը հայիոյութիւն է. անկէ ետք պէտք չէր այլոց կարծիքը առնել: Բայց առաւ, կարծէք ըսելու համար բոլորին, թէ միայն իր կարծիքը չէ որ Յիսուս հայիոյեց, այլ՝ բոլորին կարծիքն է անիկա: Յիսուսը խաչելու մեղքը չուզեց առանձին տանիլ, այլ՝ ուզեց բոլորին բեռնել: Ինքնահակասութեան իր սխալէն զատ, ուրիշ սխալ մըն ալ ըրաւ Քահանայապետը: Դարձեալ, ընդունուած եւ ճանչցուած իրողութիւն է, որ եթէ մեղքը որ պիտի քննարկուէր՝ Աստուծոյ դէմ հայիոյութեան մեղքը ըլլար, ամէն մարդ իր կարծիքը տալէ ետք՝ վիճակ կը ձգուէր, եւ վերջին խօսքը կը մնար Քահանայապետին: Հոս կը տեսնենք որ Քահանայապետը չպատուիրեց վիճակ ձգելով ամէն մարդ իր կարծիքը տայ: Ինք, իր կարծիքը տուաւ, եւ ուզեց որ բոլորը համակարծիք ըլլան իրեն: Իր վճիռը արձակեց, եւ պահանջեց որ բոլորը համաձայն ըլլան իրեն հետ:

6) *«Մահապարտ է»:* Ժողովի անդամները իրենք մահապարտ էին, բայց Յիսուսը մահապարտ հռչակեցին: Այո՛, մահապարտը մենք էինք, բայց Տէրը ինք դարձաւ մահապարտ, որովհետեւ մեր մեղքերը իր վրայ առաւ՝ զանոնք քաւելու համար իր խաչով:

7) Անշուշտ ժողովի բոլոր անդամները համաձայն չէին Տիրոջ հասցէին ըսուած խօսքերուն եւ անոր վերաբերեալ առնուած որոշումին: Անոնցմէ մին էր Յովսէփ Արիմաթեացին, որ *«Ատեանին անդամ էր, սակայն անոնց որոշումին եւ կատարածին համաձայն չէր եղած»* (Ղկ 23.50-51): *«Յիսուսի հետեւորդներէն էր, բայց ծածուկ կերպով»*, եւ ինքն էր որ խնդրեց Պիղատոսէն որ Յիսուսի մարմինը իրեն յանձնուի (Յհ 19.38): Երկրորդը Նիկողեմոսն էր, որ գիշերով մը հանդիպած էր Յիսուսին եւ սքանչելի զրոյց մը ունեցած հետը (Յհ 3.1-21, 7.50): Ինքն էր որ պատուիրած էր չդատել Յիսուսը առանց զինք լսելու (Յհ 7.50-51), եւ ինքն էր որ Յովսէփ Արիմաթեացիին հետ, հալուէով խառն զմռռոտով պատեցին Յիսուսի մարմինը, զայն պատանքեցին եւ ժայռափոր գերեզմանի մը մէջ դրին (Յհ 19.39-40):

«Ապա սկսան թքնել անոր երեսին եւ ծեծեցին զայն. ոմանք կ'ապտակէին զինք ու կը հարցնէին. *"Քրիստո՛ւ, զիտցի՛ր, ո՞վ է քեզի զարնողը"*» (Մտ 26.67-68):

1) Հոս Յիսուսի երեսին թքնողները, եւ զայն ծեծողներն ու ապտակողները Քահանայապետին սպասաւորներն ու քահանաներն էին: Յիսուսը Պիղատոսի յանձնելէ ետք էր որ Հռոմայեցի զինուորները ծաղրեցին ու ծեծեցին զայն (Մտ 27.27-31): Այս առումով, նախ հոգեւոր իշխանութիւնը ծաղրեց ու ծեծեց Յիսուսը, ապա՝ քաղաքական իշխանութիւնը: Այո՛, եթէ հոգեւորներն ու հոգեւորականներ չծաղրեն ու չանարգեն Յիսուսը, աշխարհը չի կրնար ծաղրել ու անարգել զայն: Եթէ Քրիստոսի եկեղեցին պատուէ Քրիստոսը՝ աշխարհն ուրիշ չուի պիտի պատուէ զայն: Բայց եթէ երբեք այսօր աշխարհը չի յարգեր Քրիստոսը, չի հաւատար Քրիստոսի ու կը ծաղրէ Քրիստոսը, այս բոլորը կ'ընէ՝ որովհետեւ կը տեսնէ առաջին հերթին Քրիստոսը ծաղրողը՝ նոյնիսկ Քրիստոսի եկեղեցին է. *«Զեր պատճառով հեթանոսներ Աստուծոյ անունը կ'անարգեն»* (Հո 2.24), պիտի ըսէր Պօղոս առաքեալ:

2) *«Սկսան թքնել անոր երեսին»*: Թքնեցին Յիսուսի երեսին, մինչդեռ Յիսուս իր թուրով կոյրերու աչքերը բացաւ: Մարդիկ թուրը իբրեւ անարգանքի նշան գործածեցին, իսկ Յիսուս զայն իբրեւ դէպ զործածեց: Ի՛նչ յանդգնութիւն Յիսուսի սուրբ երեսին թքնել: Ի՛նչ անբացատրելի մեղք, թքնել մեր մեղքերու Քաւիչի երեսին, մեր Աստուծոյն երեսին: Դատապարտելի էր իրենց ըրածը, Բայց զգոյշ ըլլանք եւ չդատապարտենք, որովհետեւ գուցէ մե՛նք ալ կը թքնենք Յիսուսի երեսին: Այո՛, ամէն մէկ մեղք որ գիտակցաբար կը գործենք՝ ատիկա թուր մըն է Յիսուսի երեսին: Երբ կը ծաղրենք տկարը՝ ատիկա թուր մըն է Յիսուսի երեսին: Երբ սուտ կը խօսինք կամ կը հայհոյենք՝ ատիկա թուր մըն է Յիսուսի երեսին: Երբ շնութեան մեղքով կը պղծենք մեր մարմինը՝ ատիկա թուր մըն է Յիսուսի երեսին:

3) Ծեծեցին Յիսուսը որ աշխարհ եկած էր ազատելու զիրենք մեղքի ծեծէն ու Սատանային ծաղր ու ծանակէն: Իրենց ձեռքերով ծեծեցին Յիսուսը՝ որուն ձեռքերով ստեղծուած էին: Ծեծը մէկ տեսակ չէր: Այս բառին մէջ կ'իյնան ձեռքի բռննցքն ու ոտքի կիցը: մենք կը ծեծենք Յիսուսը: Այո՛: Վա՛յ մեզի: Ե՛րբ եւ ի՞նչպէս կը ծե-

ծենք: Երբ կ'ատենք մեր նմանը որուն սիրոյն համար մեռաւ Յիսուսը՝ ծեծած կ'ըլլանք Յիսուսը: Երբ կը չարչարենք մարդը՝ որուն համար չարչարուեցաւ Տէրը՝ ծեծած կ'ըլլանք Յիսուսը: Երբ կը մերժենք խեղճը եւ կ'ոտնակոխենք գոբածը՝ ծեծած կ'ըլլանք Յիսուսը:

4) Ապտակեցին Յիսուսի այն երեսը՝ որուն փառքին սերովբէներն ու քերովբէներն անգամ չեն համարձակիր նայիլ. այն երեսը՝ որուն ներկայութեան մէջ լեցուն ուրախութիւն կայ (Մդ 16.11, 43.4). այն երեսը՝ որ գուրգուրանքով լեցուն է: Եթէ մենք Յիսուսի երեսը չենք փնտռեր՝ իր երեսը ապտակող կը համարուինք: Եթէ մեղք կը գործենք ու ամօթ չենք զգար, չենք զղջար, չենք ամչնար՝ Յիսուսի երեսը ապտակող կը համարուինք:

5) Ամենագէտ ու ծածկագէտ Աստուծոյ ըսին. *«Գիտցի՛ր, ո՞վ է քեզի զարնողը»*: Քրիստոս գիտէ՛ր, թէ ո՞վ էր իրեն զարնողը: Այո՛, Քրիստոս գիտէ թէ մեզմէ որո՞նք են որ իրենց մեղքերով ամէն օր կը զարնեն իրեն, կը զարնեն իր բարի սրտին:

6) Երբ թքնեցին Յիսուսի երեսին, եւ երբ ծեծեցին ու ապտակեցին զինք, Յիսուս ոչ միայն չհակառակեցաւ անոնց, այլ նոյնիսկ իր երեսը չղարձուց անոնցմէ եկող նախատինքին, եւ այդ ձեւով իրականացաւ մարգարէութիւնը որ կ'ըսէ. *«Իմ կռնակս զարնողներուն եւ այտերս փետտողներուն տուի. իմ երեսս նախատինքէն ու թուրէն չծածկեցի»* (Ես 50.6):

7) Թքնեցին, ծեծեցին, ապտակեցին, ծաղրեցին: Ըսի, թէ մենք ալ կրնանք այս բոլորը ընել Քրիստոսի մեր մեղքերով: Բայց կրնան ուրիշներ այս բոլորը մեզի ընել Քրիստոսի համար: Մենք ո՞ր խումբի մարդոց մաս կը կազմենք: Քրիստոսը ծեծող ու ծաղրող մարդոց խումբին, թէ՛ Քրիստոսի համար ծեծուող ու ծաղրուող մարդոց խումբին: Յիսուս իր հետեւորդներուն ըսաւ. *«Եթէ զիս հալածեցին, ձեզ ալ պիտի հալածեն»* (Յհ 15.20): Աւելի լաւ է հալածուիլ Քրիստոսի համար, քան հալածել Քրիստոսը մեր մեղքերով: Առաջինին վարձքը յաւիտենական կրակն է, իսկ երկրորդին վարձքը՝ յաւիտենական կեանքը: Եթէ Քրիստոսի հետեւորդներն ենք՝ չենք կրնար չհալածուիլ, իսկ եթէ Քրիստոսի հետեւորդները չենք՝ չենք կրնար չհալածել Քրիստոսը:

8) Ըստ Հռոմէական կանոնին, քաղցրութեամբ պէտք էր վարուիլ մահուան դատապարտուած մարդուն հետ եւ պէտք չէ զայն

չարչարել, մինչեւ մահուան վճիռի գործադրութիւն: Շատ բացառիկ պարագաներու միայն, երբ մահուան դատապարտուած անձը ըլլար մեծ մարդասպան մը կամ քաղաքական խռովարար մը, նման պարագաներու միայն թոյլ կը տրուէր որ չարչարանքի ենթարկուէր նախքան զայն սպաննելը. բայց զայն չարչարողները պէտք էր ըլլային Հռոմայեցի զինուորները, եւ ո՛չ թէ քահանաներ ու Քահանայապետին սպասաւորները: Այս առումով, մենք հոս հոգեւոր իշխանութեան կողմէ գործուած երեք սխալներ կամ օրինազանցութիւններ կը տեսնենք.- ա) Քանի Քահանայապետն ու քահանաները, երեցներն ու միւսները Յիսուսը մահուան արժանի տեսան, պէտք չէր ծեծէին զինք: Հռոմէական օրէնքը կ'արգիլէր ատիկա: Պէտք էր զինք ապահով եւ անվանս պահէին մինչեւ մահուան վճիռի գործադրում: բ) Մահուան վճիռը միայն Հռոմի կառավարութիւնը կրնայ արձակել: Յիսուս դեռ մահուան չէր դատապարտուած Հռոմայեցի կառավարիչին կողմէ: Ուստի անոնք իրաւունք չունէին ծեծելու եւ չարչարելու զինք: գ) Յիսուս ո՛չ մարդասպան էր եւ ո՛չ ալ քաղաքական խռովարար մը, եւ հետեւաբար, իրաւունք չունէին զինք չարչարելու: Արդ, եթէ կրօնական ղեկավարութիւնը իրաւունք չունէր չարչարելու Յիսուսը, ինչո՞ւ չարչարեցին: Ատիկա պարզապէս Յիսուսի հանդէպ իրենց ունեցած անբացատրելի ատելութեան արդիւնք էր: Անոնք Յիսուսի ներկայութեան եւ գործերուն դիմաց ա՛յնքան պզտիկ ու ա՛յնքան խեղճ կը զգային, որ պատրաստ էին ամէն բան ընելու, միայն թէ կարենային զինք սպաննել: Նախանձի թոյնը սպաննած էր իրենց սիրտը եւ փակած իրենց հոգիի աչքերը, եւ թոյլ չէր տար որ անոնք տեսնէին Յիսուսի սէրն ու բարութիւնը, փրկութիւնն ու աշխարհ բերած խաղաղութիւնը: Այո՛, նախանձը թոյն մըն է: Թոյն մը՝ որ կը սպաննէ մեր մէջ բոլոր առաքինութիւնները, բոլոր գեղեցիկ փափաքներն ու տրամադրութիւնները, եւ մեզ անկարող կը դարձնէ տեսնելու ուրիշին մէջ լաւն ու բարին, եւ գնահատելու զանոնք: Հեռացնենք մեզմէ նախանձը, որովհետեւ ատիկա հրաւեր մըն է մեր կողմէ ուղղուած Սատանային՝ զալու եւ մուտք գործելու մեր սիրտէն ներս, եւ ատելութիւն սերմանելու մեր եղբայրներուն՝ եւ քոյրերուն նկատմամբ: Իսկ եթէ ատենք մեր եղբայրն ու քոյրը՝ մարդասպան կը համարուինք. *«Ով որ իր եղբայրը կ'ատէ՝ մարդասպան մըն է»* (Ա.Յհ 3.15):

«Մինչ Պետրոս դուրսը գալիթին մէջ նստած էր, աղախին մը մօտեցաւ եւ ըսաւ. *"Ղուն ալ Գալիլեացի Յիսուսին հետ էիր"*: Պետրոս բոլորին դիմաց ուրացաւ եւ ըսաւ. *"Չե՛մ գիտեր թէ ի՛նչ քանի մասին կը խօսիս"*» (Մտ 26.69-70):

1) Ասկէ առաջ բացատրեցինք թէ անցեալին տուները բացօթեայ բակեր կ'ունենային, որոնք կը կոչուէին՝ գալիթ: Տեսանք նաեւ, որ Պետրոս առաքեալ հետեւած էր Յիսուսին, եւ Յովհաննէս առաքեալին բարեխօսութեամբ կըրցած էր մտնել քահանայապետին տան գալիթը, եւ նստիլ անոր սպասաւորներուն հետ՝ *«տեսնելու համար թէ վերջը ի՛նչ պիտի ըլլայ»* (Մտ 26.58):

2) Յիսուս Նազարէթէն ըլլալով՝ ճանչցուեցաւ Նազովրեցի անունով, բայց հոս աղախինը զինք կը կոչէ՝ Գալիլեացի: Նազարէթը Գալիլեա նահանգին քաղաքներէն մին էր, ուստի Յիսուսը Գալիլեացի կոչելը սխալ չէր: Միսալը աղախինին միտումին ու դիտումին մէջ կը կայանար: Ան հեզնականօրէն Յիսուսը կոչեց Գալիլեացի, քանի Գալիլեացիները լաւ համբաւ չունէին Իսրայէլացիներուն մօտ (Յհ 7.52), որովհետեւ անիկա լեցուն էր խառն ամուսնութիւններ կնքած հրեաներով:

3) Աղախինը չհարցուց Պետրոսին եթէ երբեք Գալիլեայէն էր, այլ հաստատեց. *«Ղուն ալ Գալիլեացի Յիսուսին հետ էիր»*: Հոսկէ յայտնի է որ ան այս խօսքը չար ու հեզնական դիտաւորութեամբ ըսաւ:

4) Թէպէտ աղախինը հեզնական մօտեցում ցուցաբերեց Պետրոսի հանդէպ, բայց վստահաբար իր նպատակը չէր մատնել ու ձերբակալել տալ զայն:

5) *«Չե՛մ գիտեր թէ ի՛նչ քանի մասին կը խօսիս»*: Պետրոս տեսնելով Յիսուսի ծեծ ուտելը եւ վախնալով որ ինքն ալ կրնայ նոյն վիճակին մատնուիլ՝ վախցաւ, եւ մարդկօրէն տկարացաւ եւ ուրացաւ Յիսուսը: Իր լեզուով ուրացաւ, բայց ո՛չ իր սրտով: Իր սիրտը կապուած էր Յիսուսին, եւ որովհետեւ Տէրը սիրտերուն նայող Աստուած է՝ իր յարութենէն ետք վերականգնեց Պետրոսը:

6) Չմոռնանք որ Պետրոս յիշորտալով յայտարարած էր, որ նոյնիսկ եթէ բոլոր աշակերտները լքեն Յիսուսը՝ ինք զայն պիտի չլքէ (Մտ 26.33): Տէրը թոյլ տուաւ որ ան զինք ուրանայ ու լքէ, որ-

պէսզի իրեն եւ մեզի սորվեցնէ՝ չոխորտալ եւ մեր սեփական զօրութեան չվստահիլ, այլ՝ Աստուծոյ ձեռքին տակ խոնարհիլ, անոր զօրութեան ապաւինիլ, եւ անոր օգնութիւնը խնդրել:

7) Ուշագրաւ է որ աղախինը կամ ուրիշներ չհարցուցին Պետրոսի թէ ի՛նչպէս մուտք գործեց Քահանայապետին տան գաւիթը, եւ ո՛չ ալ հարցուցին թէ ի՛նչ իրաւունքով կամ իրաւասութեամբ իրենց հետ կը նստի: Միակ մեղքը որով մեղադրուեցաւ՝ Յիսուսի հետեւորդը կամ Յիսուսի հետ ըլլալու «մեղքն» էր: Իրենց համար կարելոր չէր թէ Պետրոս ի՛նչպէս կամ ե՛րբ ներս մտաւ, եւ ինչո՞ւ իրենց հետ կը նստի. իրենց համար մէկ բան կարելոր էր, որ Պետրոս Յիսուսի հետ էր: Գիտէ՞ք որ Սատանայի համար ալ այս է խնդիրը: Սատանային համար երբեք կարելոր չէ թէ դուն ամիսը քանի՛ անգամ եկեղեցի կը մտնես, այնքան ատեն որ չես մտած Յիսուսի սիրտը: Իրեն համար կարելոր չէ թէ ամիսը քանի՛ անգամ սուրբ Հաղորդութիւն կը ստանաս, այնքան ատեն որ Տիրոջ հետ ոեւէ հաղորդութիւն չունիս: Իրեն համար կարելոր չէ թէ որքան Աստուածաշունչ կը կարդաս, այնքան ատեն որ կարդացածդ չես ապրիր ու չես գործադրեր: Ընդհակառակը, Սատանային համար ուրախութիւն է, երբ կը տեսնէ որ մարդիկ առանց հաւատքի մուտք կը գործեն եկեղեցի, առանց հաւատքի սուրբ Հաղորդութիւն կը ստանան, առանց հաւատքի ու աղօթքի սուրբ Պատարագին ներկայ կ'ըլլան, առանց հաւատքի Աստուծոյ խօսքը կը կարդան:

«Երբ գաւիթէն դուրս կ'ելլէր, դրան առջեւ ուրիշ կին մը տեսաւ զինք եւ հոն եղողներուն ըսաւ. *"Ասիկա ալ Նազովրեցի Յիսուսին հետ էր"*: Պետրոս դարձեալ ուրացաւ եւ ըսաւ. *"Կ'երդնում որ չեմ ճանչնար այդ մարդը"*» (Մտ 26.71-72):

1) Առաջին ուրացումէն ետք՝ վախը պատեց առաքեալը: Ան փորձեց գաւիթէն դուրս գալ եւ փախչիլ. բայց *«երբ գաւիթէն դուրս կ'ելլէր, դրան առջեւ ուրիշ կին մը տեսաւ զինք եւ հոն եղողներուն ըսաւ. "Ասիկա ալ Նազովրեցի Յիսուսին հետ էր"»*: Պետրոս ետ գաւիթ դարձաւ, որ յայտնէ չընէր թէ կը փախչէր: Դիւրին չէ Չարին ձեռքէն փախչիլը երբ մեղքի մէջ ենք:

2) Վերելու յիշեցի երկու պատճառներ (թիւ 5 եւ 6) թէ ինչո՞ւ համար Պետրոս ուրացաւ Յիսուսը: Յիշեմ այլ երեք պատճառներ.-

ա) Տէրը թոյլ տուաւ որ ուրանայ զինք եւ վերստին կանգնի, որպէսզի յոյս տայ բոլոր անոնց որոնք զինք կ'ուրանան մարդկային տկարութեան իբրեւ արդիւնք. յոյս՝ որ կրնա՛ն դարձի գալ, եւ եթէ դարձի գան՝ Տէրը պիտի ներէ եւ ընդունի՝ զիրենք: Չարը ինքն որ երբեմն կը համոզէ մարդիկը, թէ իրենք ա՛յնքան մեղաւոր են, եւ մեղքերով ա՛յնքան պղծուած են, որ իրենց համար յոյս չկայ, եւ եթէ դարձի գան՝ Տէրը զիրենք պիտի չընդունի: Եւ սակայն, Տէրը ուրիշ բան կ'ըսէ: Ան կը վստահեցնէ մեզի, թէ պիտի չմերժէ ոեւէ մէկը որ իրեն կու գայ (Յի 6.37): Մեր մեղքերը ո՛չ թէ պէտք է պատճառ դառնան որ մենք հեռու մնանք Տիրոջմէն, ընդհակառակը, անոնք պէտք է պատճառ ըլլան որ դառնանք Տիրոջ եւ կառչինք իրեն:

բ) Պետրոս նստած էր սպասաւորներուն հետ եւ չէր ուզեր յայտնի ընել թէ ինք Յիսուսի աշակերտներէն էր: Ան ուզած էր ծածկել Յիսուսի իր հետեւորդութիւնը, Յիսուսի հանդէպ իր սէրն ու հաւատքը: Տէրը թոյլ տուաւ որ ուրանայ զինք, որպէսզի ցոյց տայ մեզի թէ ինք չ'ուզեր որ մարդոց ներկայութեան մէնք ծածկենք մեր սէրն ու հաւատքը իրեն հանդէպ: Ճշմարիտ հաւատքը՝ հրապարակաւ խոստովանուած հաւատքն է:

գ) Պետրոս նստած էր այնպիսի մարդոց հետ՝ որոնք կը ծաղրէին Յիսուսը: Դաւիթ կը պատուիրէ չնստիլ ծաղր ընողներուն նստած տեղը (Սղ 1.1): Մեղսասէր մարդոց հետ նստողը՝ անպայման որ մեղք պիտի գործէ: Պետրոս նստած էր Յիսուսը ուրացող մարդոց հետ, եւ ահա ինքն ալ ուրացաւ Յիսուսը: Մենք պէտք է ճիշդ ընտրենք մեր կեանքի բարեկամներն ու ընկերները: Միայլ ընկերակցութիւնը սխալ տեղ կը տանի: Չար «բարեկամը» չարիքի ու կործանումի կ'առաջնորդէ:

3) *«Կ'երդնում որ չեմ ճանչնար այդ մարդը»:* Երկրորդ այս ուրացումը շատ ասելի ծանր մեղք կը համարուի քան առաջինը, որովհետեւ հոս երդում կ'ընէ որ չի ճանչնար Յիսուսը: Սուտ երդում ընելը խիստ դատապարտելի է Աստուծոյ հայեացքով: Միսի-թար Վրդ. Սեբաստացին կ'ըսէ. *«Եթէ Պետրոս իր ուրացութեան առաջին մեղքը ապաշխարութեամբ եւ արցունքով լուարձ սահելով պիտի չիյնար ուրացութեան երկրորդ մեղքին մէջ, որ ծանրագոյն է*

քան առաջինը»։ Երեք ուրացումներուն տարբերութիւնը ցոյց պիտի տամ երբ խօսիմ վերջին ուրացումին մասին, բայց այս հանգրուանին կ'ուզեմ հետեւեալը ըսել. երբ Պետրոս չկրցաւ առաջին մեղքին առաջքը առնել՝ երկրորդ աւելի ծանր մեղքի մը մէջ ինկաւ, եւ երբ չկրցաւ երկրորդ մեղքին առաջքը առնել՝ երրորդ շատ աւելի ծանր մեղքի մը մէջ ինկաւ։ Այս ճշմարտութիւնը մեզի կը սորվեցնէ, որ եթէ մենք առաջքը չառնենք մեր փոքր գործած մեղքերուն, անոնք կրնան շատ աւելի մեծ մեղքերու առաջնորդել։ Չկայ մեղք մը որ ժամանակի ընթացքին չի մեծնար. իսկ մեղքը ինչպէս կը մեծնայ եւ մեր կեանքին մէջ կ'արմատանայ. կը մեծնայ՝ երբ զայն գործենք, գգունք, փայփայենք, ապրինք։ Այո՛, մեղք գործելն է որ մեղքը կը մեծցնէ, կ'աճեցնէ ու կը զօրացնէ մեր կեանքին մէջ. իսկ երբ զայն չգործենք՝ կը տկարանայ, կը խեղճանայ ու կը մեռնի։ Եթէ անօրի պահենք շունը երկար ժամանակ, կը թողու մեզ ու կը հեռանայ, իսկ եթէ կերակուր տանք իրեն՝ կը մօտենայ մեզի ու մեր քովէն չի հեռանար։ Օգոստինոս կ'ըսէ, շուն մըն է Սատանան, որուն եթէ կերակուր տանք՝ աւելիով պիտի մօտենայ մեզի, իսկ Սատանային՝ կերակուր տալը՝ մեր մեղք գործելովը կ'ըլլայ։ Երբ մեղք կը գործենք՝ կերակուր է որ տուած կ'ըլլանք իրեն, եւ ան պիտի չհեռանայ մեզմէ, ընդհակառակը, պիտի զօրանայ մեր կեանքին մէջ, իսկ երբ հեռու մնանք մեղքէն՝ Սատանան ալ մեզմէ հեռու պիտի մնայ։ Եկէք որոշենք ալ կերակուր չտալ Սատանային։ Հեռանա՛նք մեղքէն, որպէսզի Սատանան հեռանայ մեզմէ։ Հեռանանք Սատանայէն ու մօտենանք Քրիստոսի։ Հեռանա՛նք մեզ սպաննել եւ դժոխք նետել ուզող Չարէն եւ վազե՛նք մեզ փրկել ու մեզի յաւիտենական կեանք պարգևել ուզող Յիսուսին։

«Քիչ ետք հոն գտնուողները մօտեցան եւ ըսին Պետրոսի. *"Իրապէս որ դուն ալ անոնցմէ ես, քանի խօսակցութեանդ շեշտը քեզ կը մատնէ"*։ Պետրոս ինքզինք անիծելով՝ սկսաւ երդում ընել եւ ըսել. *"Այդ մարդը չեմ ճանչնար"*։ Եւ նոյն պահուն աքաղաղը կանչեց» (Մտ 26.73-74)։

1) Ղուկաս կը պարզէ թէ երկրորդ ուրացումէն *«շուրջ ժամ մը ետք»* տեղի ունեցաւ Պետրոսի երրորդ ուրացումը. եւ ըստ երեւոյ-

թին, նախքան իր երրորդ ուրացումը, Պետրոս ինքզինք անել է ղեկավարին կացութեան մը առջեւ գտաւ, որովհետեւ շուրջը կային մարդիկ որ կը պնդէին թէ ինքն ալ Յիսուսի հետեւորդներէն էր (Ղկ 22.59), եւ որովհետեւ հոն էր Մաղքոսի ազգականը՝ *«որուն ականջը Պետրոս կտրած էր»*, եւ որ կ'ըսէր թէ իր աչքերով տեսած էր Պետրոսը պարտեզին մէջ՝ Յիսուսի հետ (Յհ 18.26): Յստակ է թէ երրորդ այս փորձութիւնը ա'յնքան սաստիկ ու անդիմադրելի էր՝ որ առաքեալը սկսաւ ինքզինք անիծել եւ երդում ընել թէ չի ճանչնար Յիսուսը: Ուշագրաւ է ուրացութեան իր մեղքերուն աստիճանական սաստկացումը. առաջին անգամ խօսքով ուրացաւ, երկրորդ անգամ՝ երդում ընելով, իսկ երրորդ անգամ՝ ինքզինք անիծելով եւ երդում ընելով:

2) Կասկածեցան որ Պետրոս Յիսուսի հետեւորդներէն էր, ոչ միայն որովհետեւ զինք պարտեզին մէջ տեսած էին, այլ՝ որովհետեւ իր խօսակցութեան շեշտն ալ զինք մատնեց: Բառերը գործածելու իր կերպէն, անոնք գիտցան թէ Յիսուսի հետեւորդ մըն է: Մեր բերանէն ելած բառերն ու խօսքերը ցոյց կու տա'ն որ մենք Յիսուսի հետեւորդներն ենք: Մեր գործերը կ'ապացուցանեն'ն թէ մենք Տիրոջ հաւատարիմ ու մաքուր զինուորներն ենք:

«Պետրոս յիշեց Յիսուսի խօսքը, թէ "Տակաւին աքաղաղը չկանչած՝ երեք անգամ պիտի ուրանաս զիս": Եւ դուրս ելլելով լացաւ դառնագին» (Մտ 26.75):

1) *«Պետրոս յիշեց Յիսուսի խօսքը»*: Առաքեալը մոռցած էր իրեն ըսուած Յիսուսի խօսքը. *«Այս գիշեր աքաղաղը չկանչած՝ դուն երեք անգամ պիտի ուրանաս զիս»* (Մտ 26.34): Ամէն անգամ երբ Սատանան ուզէ մեզ մեղքի մէջ ձգել՝ նախ մոռցնել կու տայ մեզի Տիրոջ խօսքերը, եւ մեղքի մէջ ձգելէ ետք՝ կը յիշեցնէ մեզի զանոնք: Ուստի, մի՛ թոյլ տար որ Սատանան մոռցնել տայ քեզի արքայութեան սէրն ու գեհենի կրակը եւ մեղքի առաջնորդէ: Մի՛ թոյլ տար որ Սատանան մոռցնել տայ քեզի թէ բերանէդ ելած ամէն մէկ անպէտք բառին համար հաշիւ պիտի տաս, որպէսզի զգոյշ ըլլաս բերանէդ դուրս եկած բառերուն ու խօսքերուն: Մի՛ թոյլ տար որ Սատանան փակէ հոգիիդ աչքերը եւ քեզ անկարող դարձնէ տեսնելու

Աւետարանին լոյսը, որպէսզի չըլլայ որ Պօղոս առաքեալին խօսքը քեզի համար ըստուած ըլլայ. *«Այս աշխարհի «աստուած»ը նկատուած Սատանան կուրցուցած է այդ անհաւատներուն միտքը, որպէսզի չըլլայ որ Աւետարանին բերած լոյսը ծագի անոնց մէջ, այսինքն՝ տեսնեն փառքը Քրիստոսի, որ անտեսանելի Աստուծոյ պատկերն է»* (Բ.Կր 4.4): Եւ աւելին, ու ամենէն կարեւորը, մի՛ թոյլ տար որ Սատանան մոռցնել տայ քեզի, որ դուն երկինքին ու անոր Արքային համար ստեղծուած ես, որ դուն Յիսուսի ուրախութիւնն ես, Յիսուսի զաւակն ես, Յիսուսի արեան գինն ես, եւ ուստի, Յիսուսի համար աւելի կ'արժես քան ամբողջ աշխարհը, աւելի թանկագին ես քան բոլոր հրեշտակները, աւելի սքանչելի ես քան բոլոր սքանչելի մոլորակները, եւ իբր այդպիսին, դուն քու յատուկ տեղդ ունիս երկնաւոր Հօրդ սրտին մէջ, մասնաւորդ տեղդ ունիս Սուրբ Հոգիին գործին մէջ: Վա՛յ մեզի եթէ մոռնանք այս բոլորը. մոռնանք որ մենք Տիրոջ ձեռքով ու Տիրոջ ձեռքէն բռնելու համար ստեղծուած ենք. մոռնանք որ մեր Տիրոջ փառքով ու սիրով, Տիրոջ փառքին ու սիրոյն համար եւ Տիրոջ փառքն ու սէրը ճառագայթելու համար արարուած ենք: Չմոռնա՛նք այս բոլորը: Ո՛հ, չմոռնա՛նք:

2) *«Դուրս ելլելով»:* Պետրոս դուրս ելաւ Քահանայապետին տան գաւիթէն, հեռացաւ զՔրիստոս ծաղրողներէն: Դուրս ելաւ եւ ինքզինք գտաւ: Դուրս ելաւ եւ ինքզինքին եկաւ: Դուն ալ, դո՛ւրս եկուր շարքէն այն մարդոց որոնք կը ծաղրեն Յիսուսը: Դո՛ւրս եկուր այն տեղերէն ուր չի պաշտուիր Յիսուսը: Դո՛ւրս եկուր այն գործերէն որոնք փառք չեն բերեր Տիրոջ: Դո՛ւրս եկուր այն սենեակներէն ուր այլոց համար ծուղակներ կը պատրաստուին: Դո՛ւրս եկուր այն ընկերակցութիւններէն ուր չար ծրագիրներ կը մշակուին: Տակաւին, դո՛ւրս եկուր սուտէն, որպէսզի դառնաս Քրիստոսի ճշմարտութեան վկան: Դո՛ւրս եկուր սրտէդ, որպէսզի Քրիստոս դառնայ միակ գահակալը սրտիդ: Դո՛ւրս եկուր աշխարհի տիղմէն եւ դո՛ւրս բեր աշխարհի տիղմը ներսիդիւն, որպէսզի դառնաս բնակարան Քրիստոսի եւ բնակիչ անոր սրտին: Դո՛ւրս գալէդ ետք միայն դառնագին պիտի լաս: Դո՛ւրս գալէդ ետք միայն ճշմարիտ ապաշխարութիւն պիտի ապրիս: Դո՛ւրս գալէդ ետք միայն իսկական փոփոխութիւն պիտի ապրիս: Եթէ դուրս չգաս Տիրոջ հակա-

ռակորդներուն շարքէն՝ չես կրնար մուտք գործել անոր բարեկամներուն շարքէն ներս:

3) «*Լացաւ դառնագին*»: Առաքեալը ճշմարիտ զոջում ապրեցաւ: Ըշմարիտ զոջումին՝ ճշմարիտ արցունք կ'ընկերանայ: Յուդա զոջաց, բայց դարձ չապրեցաւ, չլացաւ: Իսկ դուն, ո՛վ մարդ, լա՛ դառնագին, եթէ մեղքերովդ կ'ուրանաս Յիսուսը: Լա՛ մեղքերովդ համար այսօր, որպէսզի դատաստանի օրը չլաս մեղքերովդ պատճառով: Եթէ գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար ցաւցնես մէկը որուն շատ կը սիրես, չե՞ս զոջար, չե՞ս փորձեր անոր մօտենալ ու սիրտը առնել, չե՞ս փորձեր ներողութիւն խնդրել ու հետը հաշտուիլ: Արդ, եթէ կը սիրես Յիսուսը եւ եթէ կը զգաս թէ ցաւցուցած ես զինք մեղքերովդ, մի՛ քաշուիր՝ մօտեցի՛ր իրեն, զոջումի բառերով ու ապաշխարութեան արցունքով սիրտը գրաւէ:

4) Պետրոս առաքեալին լացը սովորական լաց չէր, այլ՝ դառնագին լաց, սրտէ բղխած լաց, հոգիի աղաղակ եղող լաց: Իր աչքէն աւելի՝ սի՛րտը լացաւ: Իր մարմինէն առաջ՝ հոգի՛ն կողկողաց: Այո՛, երբ մարդուս սիրտն ու հոգին անդրադառնան թէ ի՛նչ կ'ընեն իրենց մեղքերով Տիրոջ, ի՛նչ ցաւ ու անարգանք կը պատճառեն անոր, այն ատեն միայն կրնան դառնագին ողբալ, խորապէս մորմոքիլ, ուժեղապէս մղկտալ, արտասուելով տանջուիլ:

5) Երբ խօսինք Պետրոս առաքեալին երեք ուրացումներուն մասին, չմոռնանք որ մենք ո՛չ թէ երեք անգամ, այլ զուցէ բազմամիլիոն անգամներ ուրացեր ենք ու դեռ կ'ուրանանք Յիսուսը: Ծիշդ է որ բերանով չենք ուրանար, բայց գործերով կ'ուրանանք: Երբ բերանով կը յայտարարենք թէ Յիսուս Տէր է, բայց գործնապէս չենք ենթարկուիր անոր Տէրութեան ու տիրութեան՝ զինք ուրացած չե՞նք համարուիր: Երբ կ'ըսենք թէ Յիսուս սուրբ է, բայց մենք պիղծ կեանք կ'ապրինք՝ զինք ուրացած չե՞նք նկատուիր:

6) Պետրոսի անկումը եւ վերականգնումը փրկութեան յոյս կուտայ բոլոր անոնց՝ որոնք ինկած են եւ կ'ուզեն վերականգնիլ: Ի՛նչ փոսերու մէջ ալ ինկած ըլլաս, Տէրը կրնայ քեզ դուրս բերել այդ փոսերէն: Որքա՛ն ալ հեռացած ըլլաս Յիսուսէն, ան կրնայ քեզ իր սիրոյ պարանով քաշել եւ քեզ իր սրտին մօտեցնել: Ի՛նչ մեղքեր ալ գործած ըլլաս, Տէրը կրնայ սրբել զանոնք: Չկա՛յ մեղք մը որուն զօրութիւնը Տիրոջ արիւնի զօրութենէն աւելի ըլլայ:

«Առաւօտ կանուխ, բոլոր աւագ քահանաները եւ ժողովուրդի երեցները որոշում առին՝ սպաննելու Յիսուսը: Կապեցին զայն եւ տարին յանձնեցին կառավարիչ Պոնտաֆի Պիղատոսին» (Մտ 27.1-2):

1) «*Առաւօտ կանուխ ... որոշում առին*»: Գրեթէ կէս գիշերին էր որ Յիսուս ձերբակալուած բերուեցաւ Կայիափայի մօտ: Հարցաքննութիւնը տեւեց մինչեւ լուսաբաց: Օրէնքը կ'արգիլէր գիշերով դատ քննել ու վճիռ արձակել: Անոնք Օրէնքը խախտեցին Յիսուսի դատը գիշերով քննելով, եւ անոր մահուան վճիռը գիշերով արձակելով: Անոնք թէեւ գիշերով մահուան վճիռը արձակեցին, բայց միայն առաւօտուն էր որ կրցան զայն հրապարակել: Հրեաներու կրօնական ժողովը կրնար մահուան վճիռ արձակել, բայց իրաւասութիւնը չունէր այդ վճիռը գործադրելու: Այս դէպքէն շուրջ երկու տարիներ առաջ Հռոմ խլած էր իրենց ձեռքէն մահապատիժ գործադրելու իրաւասութիւնը:

2) Ժողովի կանչուածները միայն քահանաները չէին, այլ նաեւ՝ «ժողովուրդին երեցները», որ քաղաքի մը գլխաւորներն էին եւ միաժամանակ՝ դատաւորները, եւ առանց որոնց մահուան վճիռ չէր կրնար արձակուիլ: Կայիափան ուղեց որ ժողովուրդին երեցները իրենք նաեւ ներկայ ըլլան ժողովին, նախ՝ որպէսզի կարենային մահուան վճիռ արձակել, եւ երկրորդ՝ որպէսզի Պիղատոս ստիպուած ըլլար արձակուած վճիռը գործադրել:

3) «*Կապեցին զայն եւ տարին*»: Քահանայապետին եւ ժողովուրդի երեցներուն կողմէ մահուան վճիռ ստացած ռեւէ անձ կապուած կը տարուէր Պիղատոսի մօտ: Տանողները միայն զինուորները, այլ խօսքով՝ Քահանայապետին սպասաւորները չէին, այլ ժողովի բոլոր անդամները: Երբ ձերբակալեցին Յիսուսը՝ կապեցին ձեռքերը: Յստակ չէ եթէ երբեք ամբողջ հարցաքննութեան ընթացքին կապուած պահեցին զինք թէ ոչ: Հաւանաբար կապուած պահեցին, եւ հաւանաբար նաեւ ազատ արձակեցին ձեռքերը, եւ հարցաքննութենէն եւ մահուան վճիռ արձակելէն ետք դարձեալ կապեցին: Եթէ հարցաքննութեան ընթացքին կապուած պահեցին, սա իրենց

գործած մեղքերուն ու սխալներուն վրայ յաւելեալ սխալ մըն էր, որովհետեւ ըստ իրենց օրէնքին, չէին կրնար կապել մէկը մինչեւ որ հարցաքննութիւնը փաստէր անոր յանցաւոր ըլլալը:

4) *«Կապեցին զայն»*: Կապուեցաւ Յիսուս չար մարդոց կողմէ, որպէսզի ազատ արձակէ Չարին կողմէ կապուած մարդիկը: Կապուեցաւ շղթաներով, որպէսզի փշրէ մեր մեղքի շղթաները: Կապուեցաւ, որովհետեւ կապուած էր մեզի սիրով: Անկապելին կապուեցաւ, որպէսզի իր կապուելով կապէ Սատանան իր բոլոր արքանեակներով, կապէ անոնց զօրութիւնը մեր կեանքին մէջ: Եթէ երբեք կայ մեղք մը որ քեզ շղթայած է, յիշէ որ Տէրը շղթայուեցաւ որպէսզի փշրէ մեղքիդ շղթան, ուստի, այդ շղթային մէջ մի՛ մնար: Մի՛ կապուիր ռեւէ բանի, որպէսզի ռեւէ բան քեզ չկապէ: Միայն Յիսուսին կապուէ, որպէսզի ոչինչ կարենայ քեզ կապել:

5) *«Եւ տարին»*: *«Մորթուելու տարուող ոչխարի պէս»* տարին, զինք *«խուզողներուն առջեւ մունջ կեցող մաքիի պէս»* տարին (Ես 53.7): Յուդայի ցեղէն եկող Առիւծը ոչխարի պէս տարուեցաւ, որպէսզի մեղքի հովերուն կողմէ ոչխարներու պէս տարուածներս ազատութիւն ձեռք ձգենք: Մի՛ թոյլ տար որ Սատանան քեզ տանի հոն ուր կ'ուզէ:

6) *«Եւ տարին»*: Ե՞րբ տարին. Հինգշաբթի *«առաւօտ կանուխ»*, երբ մարդիկը սկսած էին փողոցները թափիլ: Աշխատաւորները իրենց գործերուն կ'երթային: Կիները ջուրի ապահովութեան համար աղբիւրները կ'երթային: Հովիւները իրենց ոչխարները արածելու կը տանէին: Երկրագործներ իրենց արտերը կ'երթային: Բարեպաշտները տաճար կը շտապէին: Առաւօտ կանուխը Երուսաղէմի մէջ եռուզեռ էր: Քահանայից դասը այս բոլոր մարդոց աչքերուն առջեւ տարին Յիսուսը, կարծէք յաւելեալ կերպով զայն նախատինքի առարկայ դարձնելու համար: Եթէ այս դէպքը տեղի ունենար Գալիլեայի մէջ, ուր Յիսուս իրագործած էր իր առաքելութեան մեծ մասը, վստահաբար պիտի չհամարձակէին զինք կապել եւ մարդոց աչքերուն առջեւ տանիլ, բայց Երուսաղէմի մէջ, այո՛, համարձակեցան, որովհետեւ Երուսաղէմը իրենց թունալից բոյնն էր:

7) *«Յանձնեցին կառավարիչ Պոնտացի Պիղատոսին»*: Հռոմայեցի էր Պոնտացի Պիղատոս, ծնած Փոքր Ասիոյ Պոնտոս նահանգին մէջ: Արքեղայոսի աքսորումէն ետք, Հռոմի կողմէ Հրէաստանի գա-

ւառի կառավարիչ նշանակուեցաւ: Իշխանութեան գլուխ եկաւ Ք.Ե. 26 թուին եւ պաշտօնավարեց շուրջ տասը տարի: Պաղեստինի կառավարիչներուն նստավայրը Կեսարիան էր, բայց մեծ տօներուն առիթով Երուսաղէմ կու գային, որպէսզի եթէ խռովութիւն ըլլար՝ առաջքը առնէին: Այս հանգրուանին Պիղատոս կը գտնուէր Երուսաղէմ: Ժամանակակից Հռոմայեցի հեղինակներ կ'արձանագրեն, թէ Պիղատոս անգութ, անխիղճ, կամակոր ու յամառ անձնաւորութիւն մըն էր, որ շատ խիստ կերպով կը վարուէր ռեւէ մէկուն հետ որ ձեռքը իյնար կամ ձեռքը յանձնուէր: Ահաւասիկ այսպիսի անգութ մարդու մը ձեռքը յանձնեցին գթառատ Փրկիչը, քահանաները իրենք, որոնք կոչուած էին գթառատ ու գթառատութեան քարոզիչներ ըլլալու: Սա յիշեցում մըն է մեզի, որ մենք եւս կրնանք իյնալ անգութ մարդոց ձեռքը: Այսօր քիչ չէ թիւը այն հաւատացեալներուն, որոնք կը տառապին աշխարհիկ անգութ մարդոց ձեռքին տակ:

8) Յիսուսը Պիղատոսի մօտ տանելու միակ պատճառը՝ զինք սպաննելը չէր: Ան պէտք էր տարուէր Պիղատոսի մօտ, որպէսզի նաեւ իրականանար իր խօսքը որ ըսած էր. *«Մարդու Որդին պիտի մատնուի աւագ քահանաներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն ձեռքը, որոնք զինք մահուան պիտի դատապարտեն եւ ապա հեթանոսներուն ձեռքը յանձնեն»* (Մր 10.33): Ասոր մէջ անշուշտ Աստուծոյ խորհուրդն ու ծրագիրը կար: Աստուծոյ կամքն էր որ իր Որդիին միջոցաւ հրեայ եւ հեթանոս հաշտեցնէր իր հետ եւ իրարու հետ, եւ անոնցմէ կազմուած նոր եւ միակ ժողովուրդ մը ստեղծէր. *«Ա՛ն է մեր հաշտարարը, որ Հրեայ ու հեթանոս միացուց՝ իր մարմինին զոհագործումովը քանդելով զանոնք բաժնող թշնամութեան պատը, եւ խափանելով Սովսիսական Օրէնքը իր պատուիրաններով ու հրահանգներով, որպէսզի Հրեան ու հեթանոսը իր անձին մէջ միաւորելով՝ ստեղծէ նոր եւ միակ ժողովուրդ մը, եւ այսպիսով խաղաղութիւն հաստատէ. եւ երկուքը մէկ մարմին եղած՝ Աստուծոյ հետ հաշտեցնէ իր խաչովը: Որովհետեւ իր անձին զոհագործումով էր որ անոնց թշնամութիւնը սպաննեց եւ եկաւ խաղաղութեան աւետիսը տուաւ բոլորին, թէ՛ ձեզի՝ հեթանոսներուդ, որ Աստուծմէ հեռացած էիք, եւ թէ՛ Հրեաներուն՝ որոնք իրեն մօտիկ էին: Իրմով է որ մենք երկուքս, Հրեաներ ու հեթանոսներ, նոյն Հոգին ստացած՝ կրնանք Հօր Աստուծոյ ներկայութեան կանգնիլ»* (Եփ 2.14-18):

«Այն ատեն Յուդա, որ մատնած էր Յիսուսը, երբ տեսաւ որ ան դատապարտուեցաւ, զոջաց եւ իր ստացած երեսուն արծաթ դրամը աւագ քահանաներուն եւ ժողովուրդի երեցներուն վերադարձնելով ըսաւ. *"Մեղք գործեցի արդար մէկը մատնելուս համար"*: Անոնք ըսին. *"Մեզի ի՞նչ, ատիկա քու գիտնալիքդ է"*: Յուդա դրամը նետեց տաճարին մէջ եւ հեռացաւ: Ապա գնաց եւ ինքզինք կախեց» (Մտ 27.3-5):

1) Ասկէ առաջ բացատրեցինք, թէ սխալ է այն վարկածը թէ Յուդա մատնեց Յիսուսը՝ ստիպելու համար անոր որ իր զօրութիւնը բացայայտէ եւ ոտքի ելլէ Հռոմէական տիրապետութեան դէմ ու տապալէ զայն եւ վերականգնէ Դաւիթի թագաւորական գահը²⁰: Եթէ իսկապէս իր նպատակը ատիկա ըլլար՝ կրնար Յիսուսը մատնել առանց երեսուն արծաթ դրամ առնելու աւագ քահանաներէն: Ուստի պէտք է հարց տանք.- Ի՞նչ էր Յուդային մատնութեան բուն նպատակը. Յուդա դրամասէր ու գող էր (Յհ 12.6), ուստի իր նպատակը ուրիշ բան չէր եթէ ոչ քիչ մը արծաթ դրամ ձեռք ձգել, այլապէս ինչո՞ւ աւագ քահանաներուն պիտի ըսէր. *«Ի՞նչ ԿՈՒՏ ՏՄՔ ԻՆԾՐ, եթէ Յիսուսը յանձնեմ ձեզի»* (Մտ 26.15): Հոս մեր մտքին մէջ կը ծագի երկրորդ հարցում մը.- Յուդա կ'ուզէ՞ր որ Յիսուս դատապարտուէր ու մեռցուէր: Վստահաբար ոչ: Ան կը «սիրէր» Յիսուսը, բայց շատ աւելի կը սիրէր դրամը: Իր սերը Յիսուսի հանդէպ սահմանափակ էր: Յուդա կը հաւատար ու կը խորհէր որ Յիսուս իր զօրութեամբ ինքզինք պիտի ազատէր զինք ձերբակալողներուն ձեռքէն, իսկ եթէ հարցաքննութեան տարուէր՝ Յուդա կը հաւատար որ ան իր խօսքի իմաստութեամբ պիտի պապանձեցնէր իր հակառակորդները, ինչպէս յաճախ ըրած էր: Յուդա կը մտածէր.- *«Քանի Յիսուս ինքզինք ազատելու կարող է՝ ես ինչո՞ւ քիչ մը դրամ ձեռք չձգեմ իր միջոցաւ: Մէկ կողմէ իր զօրութիւնը յայտնած կ'ըլլայ, իսկ միւս կողմէ՝ ես դրամ շահած կ'ըլլամ»*: Բայց Յուդային հաշիւները սխալ դուրս եկան: Յիսուս ինքզինք չազատեց՝ զինք ձերբակալողներուն ձեռքէն, եւ ոչ ալ փորձեց պապանձեցնել զինք հարցաքննողները, այլ կամովին թոյլ տուաւ որ զինք մահուան դատապարտեն, եւ երբ Յուդա *«տեսաւ որ Յիսուս դատապարտուեցաւ, զոջաց»*:

²⁰ Տե՛ս Մտ 26.14-16ի բացատրութիւնը, թիւ 1:

Ինչո՞ւ համար պիտի զոջար եթէ երբեք կ'ուզէր մեռցնել Յիսուսը: Բայց ինչպէս ըսի, ան չէր ուզէր որ Յիսուս մեռցուի. ան պարզապէս կ'ուզէր դրամ ձեռք ձգել: Այս էր Յուդային մատնութեան նպատակը, եւ ո՛չ թէ Յիսուսը Հռոմի տիրապետութեան դէմ հանելը:

2) Յուդա *«երբ տեսաւ որ Յիսուս դատապարտուեցաւ, զոջաց»*: «Զոջումը» ցաւ զգալն է: Յուդա զոջաց ու ցաւեցաւ, բայց չապաշխարեց: Եթէ ապաշխարէր՝ հոգեկան խաղաղութիւն պիտի ունենար, եւ եթէ հոգեկան խաղաղութիւն ունենար՝ ինքզինք պիտի չկախէր: Այս իրողութիւնը կը պարզէ, թէ մէկը կրնայ զոջալ առանց սակայն ապաշխարելու, ցաւ զգալ առանց սակայն դարձի գալու: Սաւուղ Սամուէլին ըսաւ. *«Մեղք գործեցի, որ Տիրոջը հրամանը ու քու խօսքերդ զանց ըրի»* (Ա.Թգ 15.24, 26.21): Սաւուղ միշտ կը զոջար իր գործած մեղքերուն համար եւ կը խոստովանէր զանոնք, բայց երբեք իրական ապաշխարութիւն չապրեցաւ: Շատ մը մարդոց պարագան նոյնն է: Մե՛ղք կը գործեն, զիտե՛ն որ գործեցին, կը զոջան, կը ցաւին, եւ երբեմն ալ կը տագնապին, բայց չեն ապաշխարեր ու չեն փոխուիր:

3) Իր ստացած դրամը իր տանջումին ու տանջահարումին պատճառ դարձաւ: Ան դրամը վերադարձուց աւագ քահանաներուն եւ ժողովուրդի երեցներուն եւ ըսաւ. *«Մեղք գործեցի արդար մէկը մատնելուս համար»*: Յուդա խոստովանեցաւ իր մեղաւոր եւ Յիսուսի արդար ըլլալը, բայց չապաշխարեց: Յիսուսի արդար ըլլալը խոստովանիլը մեզ չի փրկէր: Փարաւոն խոստովանեցաւ իր մեղաւոր եւ Եհովային արդար ըլլալը, բայց բնաւ չապաշխարեց (Ել 9.27): Մենք ալ յաճախ նոյն չե՞նք ըներ: Կը խոստովանինք Տիրոջ սուրբ ըլլալը եւ անոր սրբութեան դիմաց մեր մեղանչումը, եւ սակայն, չենք ապաշխարեր: Յուդայի նման, կ'ըսենք թէ մեղք գործեցինք Արդարին դէմ, բայց կեանքի մեր ընթացքը չենք փոխեր: Քրիստոսի Արդար ըլլալը եւ արդարութիւնը խոստովանիլը մեզ չ'արդարացըներ: Մէ՛կ ձեւով կ'արդարանանք. երբ յանձնուինք Տիրոջ սրբարար արեան, եւ երբ սփռենք մեր մեղքերը անոր խաչին դիմաց:

4) Յուդա մեծ խղճահարութեան ու տանջանքի մէջ էր, բայց քահանաներուն ու երեցներուն հոգը չէր. *«Մեզի ի՞նչ, ատիկա քու գիտնալիքդ է»*: Դրամը տուին անոր եւ անկէ ետք զինք երեսի վրայ թողուցին: Պատկերացուցէք պահ մը, որ քահանաներուն մէջ աստ-

ուածավախ ու Աստուծոյ Հոգիով լեցուն մէկը ըլլար, եւ մէկ կողմ քաշէր Յուդան, անոր խոստովանանքը լսէր, հետը աղօթք մը ընէր, արցունքը տեսնէր, եւ Աստուծոյ անսահման սիրոյն ու ներումին մասին խօսէր անոր: Անկախ այն իրողութենէն որ Սուրբ Գիրքը կը խօսի մատնիչին յաւերժական կորուստին մասին, բայց պէ՛տք էր այդպիսի քահանայ մը ըլլար, եւ սակայն՝ չկա՛ր: Գալով մեր այսօրուայ իրականութեան, մենք այսօր ունի՞նք աստուածավախ ու Աստուծոյ Հոգիով լեցուն քահանաներ, որոնք կարողութիւնը ունենան յոյս տալու յուսահատին, շունչ տալու հոգեպէս շնչահեղձին եղողին, եւ յաւիտենական կեանքի դուռին բերելու՝ յաւիտենական մահուան եզրին հասած մարդը: Վա՛ն այն հովիւներուն ու առաջնորդներուն, որոնց երբ հանդիպի տառապեալ մը, անոնցմէ լսէ. *«Մեզի ի՞նչ, ատիկա քու գիտնալիքդ է»*: Վա՛ն այն հովիւներուն ու առաջնորդներուն, որոնք հոգեպէս խորտակուածին ու սրտով վշտահարին կ'ըսեն. *«Մեզի ի՞նչ, ատիկա քու գիտնալիքդ է»*:

5) *«Մեզի ի՞նչ, ատիկա քու գիտնալիքդ է»*: Երբ Յուդա գնաց աւագ քահանաներուն մօտ եւ ըսաւ՝ *«ի՞նչ կու տաք ինծի, եթէ Յիսուսը յանձնեմ ձեզի»* (Մտ 26.15), այն ատեն քահանաները չըսին իրեն՝ *«մեզի ի՞նչ, ատիկա քու գիտնալիքդ է»*, իսկ հիմա որ արդէն իրենց ուզածը ըրած էր, Յիսուսը մատնած ու յանձնած էր, ալ պէտք չունէին իրեն: Երբ պիտի մատնէր Յիսուսը՝ կողքին կեցան, իսկ երբ զոջաց՝ կողքին չկեցան: Օգտագործեցին զինք եւ ապա անտեսեցին: Շահագործեցին եւ ապա լքեցին: Զգոյշ ըլլանք: Այսպիսի մարդիկ շատ կան մեր կեանքին մէջ: Մարդիկ, որոնք մեզ կ'օգտագործեն եւ ապա երեսի վրայ կը թողուն: Մարդիկ, որոնք մեր միջոցաւ եւ մեր օգնութեամբ տեղ մը կը հասնին, եւ ապա կ'ուրանան որ մեզ կը ճանչնան:

6) *«Յուդա դրամը նետեց տաճարին մէջ եւ հեռացաւ»*: Խօսքին իմաստը յստակ չէ: Յուդա դրամը նետեց տաճարին մէջ՝ գետի՞ն, թէ՛ տաճարի գանձանակին մէջ: Մէկ բան սակայն յստակ է, որ ան տաճարէն իր առած դրամը՝ տաճարին դարձուց: Ուզեց քահանաներուն տալ, բայց քահանաները չառին ձեռքէն: Քահանաները դրամը ձեռքը տուին, բայց ձեռքէն չառին, հաւանաբար մտածելով որ եթէ դրամը ձեռքէն առնէին՝ գործուած մեղքին մէջ իրենք ալ բաժին պիտի ունենային: Անոնք կ'ուսուցանէին, թէ մեղքի ճամբով ձեռք

ձգուած դրամը առնողը՝ մեղսակից կ'ըլլայ այդ մեղքը գործողին: Միսալ ընթացքի մէջ էին աւագ քահանաները, բայց մենք կրնանք անոնցմէ սորվիլ՝ հեռու մնալ բոլոր այն բաներէն որոնք մեղքով ձեռք ձգուած են:

7) «*Եւ հեռացաւ*»: Դրամը նետելէ ետք տաճարին մէջ՝ հեռացաւ: Աստուծմէ հեռանալէ ետք՝ Աստուծոյ տունէն ալ հեռացաւ: Հեռացաւ տաճարէն ու անոր Բնակիչէն: Հեռացաւ Ողորմածէն ու անոր ողորմութենէն: Հեռացաւ Բարիէն ու անոր ներկայութենէն: Գալով մեզի, հեռացա՞ծ ենք Աստուծմէ ու անոր տունէն, թէ՛ մօտիկ ենք անոր եւ անոր տան: Յուդա ահաւոր մեղք մը գործեց, եւ աստիկա պատճառ դարձաւ որ հեռանայ: Մեղքը կը հեռացնէ մեզ Աստուծմէ: Մեղքը թոյլ չի տար որ Աստուծոյ ներկայութեան կանգնինք: Հեռանա՞նք մեղքէն, որպէսզի չհեռանանք Աստուծմէ: Դո՛ւրս գանք մեղքի տունէն, որպէսզի դուրս չգանք Աստուծոյ տունէն:

8) «*Եւ հեռացաւ*»: Խօսեցայ այս բառին մասին, բայց ճշմարտութեան ուրիշ երես մը կայ հոս: Յուդա պիտի չհեռանար տաճարէն, եթէ մօտիկ ըլլար տաճարի գլուխին՝ Քրիստոսի: Շատեր կան որոնք եկեղեցի կու գան, բայց հեռու են եկեղեցւոյ գլուխէն՝ Քրիստոսէ: Կը նային եկեղեցւոյ խորանին ու անոր սուրբ Մեղանին, բայց չեն տեսներ Աստուծոյ Գառնուկը հոն բազմած: Կը ճաշակեն Տիրոջ Մարմինը, առանց երբեք Տիրոջ Մարմինին անդամը ըլլալու: Կը ճաշակեն Տիրոջ Արիւնը, առանց երբեք այդ արիւնով սրբուած ըլլալու: Կը լսեն սուրբ Պատարագի ձայնը, առանց երբեք պատարագուած մեր Զատիկի Գառնուկին ձայնը լսելու:

9) Յուդա ա՛յնքան խղճահարուեցաւ, սրտի ա՛յնքան տազնապապրեցաւ, հոգիի ա՛յնքան խռովք ապրեցաւ, որ չկրցաւ դիմանալ եւ «*զնաց եւ ինքզինք կախեց*»: Ան կարծէք անդրադարձաւ թէ իր մեղքը շա՛տ մեծ էր: Մեծին դէմ գործուած՝ մե՛ծ մեղք էր: Անսահմանին դէմ գործուած՝ անսահման մեղք էր: Բարիին դէմ գործուած՝ չար մեղք մըն էր: Դրամի սիրոյն մատնեց Մարդասէրը: Նիւթականի սիրոյն վաճառեց Աննիւթական հացը: Ժամանակաւորի սիրոյն ապստամբեցաւ Անժամանակին դէմ, անժամանակ կեանք Պարգեւողին դէմ: Զոհմացաւ, չտոկաց, չներեց ինքզինքին, եւ «*զնաց եւ ինքզինք կախեց*»: Հոս կա՛նգ առէք: Մտածեցէ՛ք: Խորո՛ւնկ մտածեցէք: Յուդա ինքզինք կախեց, որովհետեւ սիրեց դրամը աւելի քան

Յիսուսը: Այո՛, բոլոր անոնք՝ որոնք սիրեցին ու կը սիրեն դրամը ասելի քան Յիսուսը, իրենք զիրենք է որ կը կախեն, իրենց հոգին է որ կը կախեն ու մահուան կը դատապարտեն, իրենց սիրտն է որ կը կախեն ու շնչահեղձ կը դարձնեն: Այս խօսքն ու զգուշացումը բոլորին ուղղուած է, բայց յատուկ կերպով եկեղեցականներուն իրենց բոլոր կարգերով: Այն եկեղեցականը որ կը սիրէ դրամը ու կապուած է ատոր, Քրիստոսը խաչ բարձրացնող ու ինքզինք կախաղան բարձրացնող անձ է:

10) Յուդա պատառը Յիսուսի ձեռքէն առնելուն պէս՝ *«Սատանան իր մէջ մտաւ»* (Յհ 13.27), եւ իր մէջ մնաց, մինչեւ որ զայն կախաղան բարձրացուց: Ահա թէ ինչ կ'ընէ Սատանան այն անձին՝ որ իրեն կը յանձնուի: Մատնութենէն առաջ Յուդա հոգեպէս կուրցած էր. մատնութենէն ե՛տք միայն իր աչքերը բացուեցան եւ անդրադարձաւ թէ արդար Մարդ մը մատնած էր, եւ զոջաց: Հոսկէ կը սորվինք, թէ Սատանան մեզ մեղքի առաջնորդելէ առաջ՝ կը կուրցն մեզ, որպէսզի չըլլայ որ տեսնենք մեղքին կործանարար բնութիւնը եւ հեռու մնանք անկէ: Ինչպէս ձկնորսը իր կարթը ջուրին մէջ նետելէ առաջ, զանիկա կը ծածկէ կերակուրի համեղ ու գրաւիչ պատառով մը, որպէսզի կարենայ ձուկերը խաբել եւ զանոնք իր կարթին ճանկերուն մէջ բռնել, այնպէս ալ, Սատանան մեղքի սրածայր ճանկերը կը ծածկէ հաճոյքի հագուստով, որպէսզի կարենայ խաբել մարդիկը եւ զանոնք իր ճիրաններուն մէջ բռնել: Այնպէս որ, ամէն անգամ երբ մեղք գործելու վրայ ըլլանք, յիշենք որ Սատանան հո՛ն է եւ կը սպասէ մեզի, որպէսզի որսայ մեզ եւ սպաննէ մեր հոգին: Աղուէսը երբ բնութեան մէջ միսի կտոր մը տեսնէ, հարիւր անգամ աջ ու ձախ կը նայի՝ ստուգելու համար որ զինք դիտող մարդկային աչք մը չկայ, երկրորդ, հարիւր անգամ կը հոտոտայ միսը նախքան որ դպնայ անոր կամ ուտէ՝ որպէսզի վստահ ըլլայ որ անոր մէջ թոյն չէ դրուած, եւ երրորդ, իր թաթերով միսին շուրջ կը փորէ՝ որպէսզի վստահ ըլլայ որ միսին տակ դրուած թակարդ մը չկայ: Երանի՛ մենք ալ աղուէսներու նման արթուն, զգոյշ եւ իմաստուն ըլլանք, եւ լաւապէս քննենք ամէն քայլ որ կ'առնենք, որպէսզի չթակարդուինք Սատանային կողմէ: Խնդրենք Սուրբ Հոգիէն որ շնորհէ մեզի Սատանային կողմէ մեր ուղիներուն առջեւ դրուած բոլոր թակարդները, եւ անոնց մէջ չիյնալու զօրութիւնը:

«Աւագ քահանաները առին դրամը եւ ըսին. *"Մեր Օրէնքը թոյլ չի տար որ այդ դրամը ձգենք տաճարի զանձանակին մէջ, որովհետեւ արեան գին է"*: Եւ խորհրդակցելէ ետք՝ այդ դրամով Բրուտի արտը գնեցին, իբրեւ օտարներու գերեզման գործածելու համար: Այս պատճառով մինչեւ այսօր այդ արտը Արեան Արտ կը կոչուի» (Մտ 27.6-8):

1) Համաձայն Օրէնքին, անիրաւութեամբ ձեռք բերուած ռելէ դրամ կամ ռելէ բան չէր կրնար տաճարին նուիրուիլ: Ուստի աւագ քահանաներն ու ժողովուրդին երեցները քով-քովի եկան խորհրդակցելու թէ ի՛նչ պէտք էր ընէին Յուդային վերադարձուցած դրամով: Ժողովի աւարտին որոշեցին Բրուտի արտը գնել եւ զայն գործածել օտարներու գերեզման իբրեւ: Այդպէս ալ ըրին: Ատեանի անդամները այս քայլը առնելով, մէկ կողմէ «պիղծ» դրամը հեռացուցած եղան տաճարէն, իսկ միւս կողմէ՝ «պիղծ» օտարները հեռացուցած եղան իրենց գերեզմաններէն: Հրեաներ խստիւ կը մերժէին որ ռելէ «օտար», այլ խօսքով՝ ոչ-հրեայ անձ, թաղուէր իրենց գերեզմաններուն մէջ:

2) *«Մեր Օրէնքը թոյլ չի տար որ այդ դրամը ձգենք տաճարի զանձանակին մէջ, որովհետեւ արեան գին է»*: Դիտեցէք աւագ քահանաներուն կեղծաւորութիւնը, անոնց գործածած դիմակներուն սոցեղութիւնը: Անոնք Յուդային վերադարձուցած դրամը տաճարի զանձանակին մէջ ձգելը Օրէնքին հակառակ բան նկատեցին, մե՛ղք ու սխա՛լ նկատեցին, բայց զարմանալիօրէն, մատնութեան համար տաճարէն դրամ յատկացնելը մե՛ղք ու սխա՛լ չնկատեցին, եւ ո՛չ ալ Օրէնքին հակառակ բան: Արիւն թափելու համար՝ տաճարէն դրամ տուին, բայց յետոյ նոյն դրամը մերժեցին ետ առնել առարկելով որ անիկա արեան գին է: Դրամը երբ տուին՝ իրենց համար ատիկա սուրբ դրամ էր, բայց երբ ատիկա իրենց վերադարձուեցաւ, յանկարծ ատիկա պիղծ դրամ եղաւ:

3) Մատթէոսի եւ Գործք Առաքելոցի պատումներուն միջեւ երկու ուշագրաւ տարբերութիւններ կան.-

ա) Մատթէոսի պատումին համաձայն, աւագ քահանաներն ու ժողովուրդին երեցները իրե՛նք էին որ Բրուտին արտը գնեցին, մինչդեռ Գործք Առաքելոց գիրքին մէջ կը տեսնենք որ Յուդա ինքն

է որ իր մատնութեան վարձքով այդ արտը գնեց (Գրծ 1.18): Հակասութիւն չկայ երկու պատումներուն միջեւ: Երբ Յուդա դրամը վերադարձուց, Հրէական Ատեանի անդամները այդ դրամով գնեցին արտը, եւ զայն արձանագրեցին Յուդայի անունով: Երբ արտը Յուդայի անունով կ'արձանագրուի՝ կրնանք ըսել թէ զայն գնողը Յուդան է, բայց միաժամանակ, կրնանք ըսել որ զայն գնողները Հրէական Ատեանի անդամներն էին:

բ) Մատթէոս մեզի կ'ըսէ թէ Յուդա *«գնաց եւ ինքզինք կախեց»* (27.5), իսկ Ղուկաս կը հաստատէ, թէ Յուդա *«երեսն ի վայր ինկաւ այնտեղ (իր գնած արտին մէջ) եւ փորը ճեղքուելով՝ փորոտիքը դուրս թափեցաւ»* (Գրծ 1.18): Հակասութիւնը դարձեալ երեւութական է. մեկնիչներ դիտել կու տան, որ Յուդա ինքզինք պարանով մը կախեց, քանի մը օր ետք պարանը թուլցած ըլլալով՝ բրթաւ, եւ նայած թէ Յուդա ինչ բանի վրայ *«երեսն ի վայր ինկաւ՝ ... փորը ճեղքուելով փորոտիքը դուրս թափեցաւ»*:

4) Ըսի թէ հրեաներ կը մերժէին որ օտար մը թաղուէր իրենց գերեզմաններուն մէջ: Յուդա օտարներուն սահմանուած վերոնշեալ արտին (գերեզմանին) մէջ թաղուեցաւ. սա Աստուծոյ կամքն էր. Աստուծոյ համար ան օտար մըն էր. աւելի ճիշդը՝ ինքզինք օտարացուցած մը, ինքզինք Աստուծոյ մտերիմներուն շարքերէն դուրս դրած մը:

5) *«Այս պատճառով մինչեւ այսօր այդ արտը Արեան Արտ կը կոչուի»*: *«Երուսաղէմացիները ... այդ ագարակը իրենց բարբառով Ակեղդամա, այսինքն՝ Արեան ագարակ կը կոչեն»* (Գրծ 1.19): «Արեան Արտ» կամ «Արեան ագարակ» կը կոչուի՝ ո՛չ թէ որովհետեւ Յուդա հոն մեռաւ, այլ՝ որովհետեւ ատիկա Յիսուսի արեան գինը դարձաւ: Աւագ քահանաները իրենք չէին որ զանիկա Արեան ագարակ կոչեցին, այլ՝ ժողովուրդը, որոնք լսեցին թէ Յուդան ինքն էր որ մատնեց Յիսուսը: Եւ պատմութիւնը կը վկայէ, թէ Յուդայի մահէն նոյնիսկ տասնամեակներ ետք, ժողովուրդը երբ Արեան ագարակին քովէն անցնէր, իրարու կ'ըսէին. *«Ասիկա այն ագարակն է որ գնուեցաւ իր Ուսուցիչը մատնող աշակերտին դրամով»*: Ի՛նչ դժբախտութիւն: Յուդա ապրեցաւ ու գործեց Տիրոջ հետ շուրջ երեքուկէս տարի, բայց այդ մասին ժողովուրդը չխօսեցաւ, բայց իր կատարած մատնութեան մասին տասնամեակներ շարունակ խօ-

սեցաւ: Այո՛, մեր բոլոր գործերը ի գուր կ'անցնին եւ յիշատակութեան անարժան կը դառնան, եթէ երբեք մեր գործը սկսինք եռանդով ու աւարտենք դաւաճանութեամբ: Դաւաճանները չեն մոռցուիր: Մեր անցեալի ու ներկայի պատմութիւնը վկայ: Եւ չեմ ուզեր այս էջը բանալ:

«Այս ձեւով ահա իրականացաւ Տիրոջ խօսքը Երեմիա մարգարէի բերնով ըստած. *"Առին երեսուն արծաթ դահեկանը, գինը վաճառուածին, որուն գին տուին Իսրայէլի ժողովուրդէն ոմանք, եւ զայն տուին Բրուտի արտին համար, ինչպէս որ Տէրը հրամայեց ինծի"*» (Մտ 27.9-10):

1) «*Գինը վաճառուածին*»: Յիսուս այստեղ վաճառուած կը կոչուի: Յուդա զինք «վաճառեց» երեսուն արծաթ դահեկանի: Յուդային մասին մտածած ատեն՝ մեր ալ մասին մտածենք. գուցէ մենք եւս կը վաճառենք Յիսուսը քիչ մը դրամի սիրոյն, փառքի կամ աթոռի սիրոյն: Այո՛, կան հովիւներ որոնք կը վաճառեն Յիսուսը: Ես ծանօթացայ եւ աչքերովս տեսայ հովիւներ, որոնք սուրբ Հաղորդութիւն տալէ առաջ՝ հաւատացեալներէն կը սպասեն եւ երբեմն ալ կը պահանջեն որ գումար մը նետեն սկիհին ներքեւ դպիրներուն բռնած շղարշին մէջ: Եթէ ասիկա Յիսուսը վաճառել չէ, հապա ի՞նչ է: Մեզի ծանօթ են նաեւ կարգադրող եկեղեցականներ, *«որոնք Աստուծոյ խօսքը վաճառքի կը հանեն»* (Բ.Կր 2.17), Աստուծոյ խօսքին միջոցաւ մարդոց զգացումներուն հետ կը խաղան, անոնց գրպաններէն կարելի եղածը շորթելու համար: Եթէ ասիկա Յիսուսը վաճառել չէ, հապա ի՞նչ է: Բայց կան նաեւ եկեղեցականներ որոնք այդ գործը կ'ընեն, եւ իրենք՝ իրենց կարգին մէջ են:

2) «*Գին տուին*»: Գին տուողները աւագ քահանաներն էին (Մտ 26.14-15): Յիսուսի մատնութեան համար իբրեւ գին տուին՝ երեսուն արծաթ դահեկան: Գալով մեզի, մենք ի՞նչ գին կու տանք Յիսուսին: Կու տա՞նք գին, թէ՛ անգին է Յիսուս մեզի համար: Յուդա երեսուն արծաթ դահեկանի սիրոյն մատնեց Յիսուսը, իսկ այսօր կան մարդիկ, որոնք կը մատնեն Յիսուսը ո՛չ թէ երեսուն արծաթ դահեկանի, այլ՝ մէկ արծաթ դահեկանի: Մարդիկ, որոնք ոչինչ պատճառի համար կ'ուրանան Յիսուսը. պզտիկ նեղութեան մը համար՝ կը

տրոնջան Յիսուսի դէմ. չնչին անարգական խօսքի մը համար՝ կը մեղանչեն Աստուծոյ մարմնացեալ Խօսքին դէմ:

3) Յիսուսը երեսուն արծաթ դահեկանի վաճառելով, արծաթները տաճար վերադարձնելով, եւ Ատեանի անդամներուն կողմէ Բրուտին արտը գնելով՝ իրականացան Երեմիայի եւ Չաքարիայի կանխասացութիւնները: Երեմիա ու Չաքարիա մարգարեացած էին թէ Յիսուսի արեան զինը պիտի տրուի բրուտի ագարակին համար (Եր 32.6-9: Չք 11.13), բայց միայն Չաքարիան է որ գրած է Յիսուսի երեսուն արծաթ դահեկանի ծախուելուն մասին (11.12-13): Յստակ չէ թէ ինչու Մատթէոս միայն Երեմիայի կանխասացութիւնը կը յիշէ: Հետաքրքրական է որ Մատթէոս երբ կը գրէ թէ աւագ քահանաները երեսուն արծաթ դահեկան տուին Յուդային (Մտ 26.15), հո՛ւն եւս չի յիշեր կատարումը Չաքարիայի մարգարէութեան. *«Իմ վարձքիս համար երեսուն արծաթ կշռեցին: ... Երեսուն արծաթը առի»* (Չք 11.12-13): Հետաքրքրական է անոր համար որ Մատթէոս յատուկ ճիգ կը թափէ իր ամէն մէկ եջին մէջ ցոյց տալ մարգարէութեանց կատարումը Քրիստոսով, իսկ այստեղ եւ Մտ 26.15-ը արձանագրած ատեն չի յիշեր Չաքարիայի կանխասացութեան կատարումը:

«Երբ Յիսուս կառավարիչին դիմաց կանգնեցաւ, կառավարիչը հարցոյց իրեն. *"Ղե՞ւն ես հրեաներու թագաւորը"*: Յիսուս պատասխանեց. *"Ահա դո՛ւն կ'ըսես"*: Եւ երբ աւագ քահանաներն ու երէցները զինք կ'ամբաստանէին, ինք պատասխան չէր տար: Ուստի Պիղատոս ըսաւ. *"Չե՞ս լսեր քրած ամբաստանութիւնները քեզի դէմ"*: Սակայն Յիսուս պատասխան չտուաւ, ոչ իսկ բառ մը, ինչ որ մեծ զարմանք պատճառեց կառավարիչին» (Մտ 27.11-14):

1) *«Երբ Յիսուս կառավարիչին դիմաց կանգնեցաւ»*: Անմեղը կանգնեցաւ մեղաւորին դիմաց: Սուրբը կանգնեցաւ անօրէնին դիմաց: Երկինքի թագաւորը կանգնեցաւ փոքր կառավարիչի մը դիմաց: Յիսուս, որուն դիմաց օր մը պիտի կանգնի ողջ մարդկութիւնը, ահա այս պահուս կանգնած է Պիղատոսի առջեւ: Դատաւորը, որուն դիմաց պիտի կանգնին բոլոր դատապարտեալները, ահա դատապարտեալի մը նման կանգնած է կառավարիչին դիմաց: Եւ այս բոլորը մեզի՛ համար, մե՛ր սիրոյն, մեր փրկութեա՛ն համար:

Կանգնեցաւ դատուելու, որպէսզի դատաստանի օրը մենք Ատեանի մէջ չդատապարտուինք: Կանգնեցաւ իբրեւ դատապարտեալ մը, որպէսզի դատաստանի օրը մենք կանգնինք իբրեւ արդարացած մը:

2) Աւագ քահանաներն ու երեցները Յիսուսը բերին Պիղատոսի մօտ եւ զայն մտցնել տուին անոր պալատը, բայց իրենք *«պալատ չմտան, որպէսզի իրենց Օրէնքին համաձայն չպղծուին եւ կարենան զատկական ընթրիքը ուտել»* (Յհ 18.28): Զարմանալի չէ՞ որ անոնք կը մտածէին թէ կրնային պղծուիլ եթէ երբեք զատիկի տօնին օրը հեթանոս Պիղատոսին պալատը մտնէին, բայց երբեք չէին մտածեր որ կրնային պղծուիլ եթէ երբեք զատիկի տօնին օրը այս Արդար Մարդուն արիւնը թափէին: Արդարեւ, ի՞նչն է որ մարդս կը պղծէ. մեղաւորի մը տունը մտնելը, թէ՛ մեղքը:

3) Հրեայ կրօնական ղեկավարները երբ ռեւէ անձ յանձնէին Պիղատոսին, պէտք էր յստակ կերպով յայտնէին անոր թէ ի՞նչ բանով կ'ամբաստանէին զայն: Ահա թէ ինչու երբ Պիղատոս տեսաւ Յիսուսը, նախքան անոր հետ խօսիլը՝ *«դուքս ելաւ եւ հարցուց. Ի՞նչ բանով կ'ամբաստանէք այս մարդը»*: Աւագ քահանաներն ու երեցները յստակ ամբաստանութիւն մը չունէին իրենց մտքին մէջ, ուստի բաւարարուեցան ըսելով. *«Եթէ այս մարդը չարագործ չլլար՝ քեզի չէինք յանձնէր զայն»* (Յհ 18.29-30): Անոնք յստակ մեղքի մը մասին չխօսեցան. յատուկ յանցանք մը չիշեցին: Պիղատոս իրենց տուած պատասխանը բաւարար չսեպեց մահուան դատապարտելու համար Յիսուսը: Ուստի անոնց ըսաւ. *«Ուրեմն առէք եւ ձեր Օրէնքին համաձայն դատեցէք զայն»*: Անոնք պատասխանեցին. *«Մենք իրաւունք չունինք ռեւէ մէկը մահուան դատապարտելու»* (Յհ 18.31): Հարկաւ իրաւունք ունէին, բայց հոս խօսքը խաչի մահուան մասին է: Աւագ քահանաները գլխաւորութեամբ քահանայապետով ու ժողովուրդին երեցներով, կրնային մահուան դատապարտել Օրէնքը խախտող անձ մը, յատկապէս շնութեան մեղքին մէջ բռնութեամբ մը, բայց այդ մահը քարկոծմամբ պէտք էր ըլլար. խաչով սպաննելու իրաւունք չունէին: Այդ իրաւունքը վերապահուած էր կառավարիչին, այս պարագայիս՝ Պիղատոսին: Ամենէն անարգական մահակերպը խաչով սպանութիւնն էր: Իրենք խաչով կ'ուզէին սպաննել Յիսուսը, որովհետեւ զինք անարգալից վիճակի մէջ կ'ուզէին տեսնել: Այս բոլորը կատարուեցան, որպէսզի իրականանար

Տիրոջ խօսքը՝ թե ինք խաչով պիտի մեռնէր (Մտ 26.2): Սատանան ինքն էր որ կը վարէր մտքին դէկը աւագ քահանաներուն ու երէցներուն²¹, ահա թե ինչու անոնք չէին ուզեր սպաննել Յիսուսը եւ վերջ, այլ կ'ուզէին չարչարել ու անարգել զայն, իսկ զայն չարչարելու ու անարգելու համար՝ պէտք էր զայն Պիղատոսի ձեռքը յանձնել եւ անոր համար խաչի մահ պահանջել: Ք.Ե. առաջին դարերու պատմութիւնը ցոյց կու տայ, որ քրիստոնէաներուն դէմ յարուցուած հալածանքներուն նպատակը զիրենք սպաննելը չէր միայն, այլեւ՝ նախատելը, անարգելը, եւ ծաղրանքի առարկայ դարձնելը: Այսօր ալ նոյնը կը պատահի, թէպէտ տարբեր ձեւերով: Շատ մը երկիրներու մէջ՝ ոչ միայն իսլամական, այլեւ «քրիստոնէական», քրիստոնէաներ կ'անարգուին: Ոմանք իրենց կուրծքին խաչ կրելնուն համար պաշտօններէ կը զրկուին: Ուրիշներ Տիրոջ մասին իրենց տուած վկայութեան համար՝ քամահրանքով կը դիտուին: Ուրիշներ Աստուածաշունչէն խօսք մը յիշելուն համար յետամնաց կը նկատուին:

4) Երբ աւագ քահանաներն ու ժողովուրդին երէցները տեսան թէ իրենց Օրէնքին անունով խօսելով պիտի չկարենան համոզել Պիղատոսը որ խաչի մահուան դատապարտէ Յիսուսը, իսկոյն փոխեցին իրենց քաղաքականութիւնը, եւ որպէսզի կարենային ստիպել Պիղատոսը մահուան դատապարտելու Յիսուսը՝ սկսան կայսրին օրէնքին անունով խօսիլ. *«Մենք տեսանք որ այս մարդը մեր ժողովուրդը կը մոլորեցնէր եւ կ'արգիլէր կայսրին տուրք տալ, ինչպէս նաեւ իր անձին համար կ'ըսէր՝ թե ինք Քրիստոսն է, օծեալ թագաւորը»* (Ղկ 23.2): Կայսերական օրէնքը մահուան կը դատապարտէր ոեւէ մէկը որ կը հրահրէր ժողովուրդը տուրք չտալու կայսրին, կամ ոեւէ մէկը որ կը յանդգնէր ինքզինք թագաւոր կոչել: Յիշենք որ Մեծն Հերովդէս ուզեց սպաննել Յիսուս մանուկը, որովհետեւ մոզեր զայն *«հրեաներու նորածին թագաւորը»* կոչեցին (Մտ 2.2):

²¹ «Երէց» կամ «Ծեր» կոչումը պաշտօնի հարց էր եւ ո՛չ թէ տարիքի: Հին Կտակարանին մէջ ասոնք ցեղերու կամ գերդաստաններու պետեր էին, կամ քաղաքի մը զլխաւորներն ու դատաւորները, որոնք պարտականութիւնը ունէին պահել իրենց հայրերուն ասանդութիւնները եւ զանոնք փոխանցել զիրենք յաջորդող սերունդներուն:

5) Երբ Պիղատոս քահանաներուն ու երեցներուն բերնէն լսեց թէ Յիսուս ինքզինք թագաւոր կոչած է (Ղկ 23.2), *«կրկին պալատ մտաւ, կանչեց Յիսուսը եւ հարցուց.- Դո՞ւն ես հրեաներու թագաւորը»* (Յհ 18.33: Ղկ 23.3: Մտ 27.11): Պիղատոս չէր գիտեր որ իր դիմաց կանգնողը, ոչ միայն հրեաներուն թագաւորն է, այլեւ թագաւորն է երկինքին ու անոր բնակիչներուն, երկրին ու անոր բնակիչներուն, մէկ խօսքով՝ հրեղէն ու հողեղէն բոլոր արարածներուն, եւ տակաւին, ան թագաւորն է՝ թագաւորներուն, իշխանն է՝ իշխաններուն, եւ մեծն է՝ մեծերուն:

6) *«Դո՞ւն ես հրեաներու թագաւորը»*: Պիղատոս այս հարցումը հարցուց Յիսուսին, որովհետեւ աւագ քահանաներն ու երեցները իրե՛նք էին որ իրեն ըսին, թէ Յիսուս *«իր անձին համար կ'ըսէր՝ թէ ինք Քրիստոսն է, օծեալ թագաւորը»*: Անոնք Պիղատոսին ըսին նաեւ, թէ Յիսուս ժողովուրդը կը մոլորեցնէ եւ կ'արգիլէ կայսրին տուրք տալ (Ղկ 23.2): Պատկերացուցէք աւագ քահանաներուն ու երեցներուն բացարձակ կեղծաւորութիւնը: Անոնք յիշատակէին թշնամիներն էին Պիղատոսի եւ Հռոմի ողջ կայսրութեան, չէին ուզեր կայսրին տուրք տալ, չէին ուզեր կայսրը թագաւոր իբրեւ ճանչնալ, բայց այստեղ կը փորձեն կեղծաւորաբար իրենք զիրենք բարեկամներ իբրեւ ցոյց տալ Պիղատոսի ու Հռոմի կայսրին ու կայսրութեան, Յիսուսը ներկայացընելով իբրեւ մէկը՝ որ կ'արգիլէ ժողովուրդին տուրք տալ կայսրին, եւ իբրեւ մէկը՝ որ ինքզինք թագաւոր կը հռչակէ, եւ աստով՝ կը մերժէ ճանչնալ Հռոմի կայսրն ու անոր հանգամանքը:

7) *«Դո՞ւն ես հրեաներու թագաւորը»*: Այս հարցումին պատասխանը կարճ ու կտրուկ է Մատթէոսի, Ղուկասի եւ Մարկոսի մօտ. *«Ահա դո՛ւն կ'ըսես»* (Մտ 27.11: Ղկ 23.3: Մր 15.2), մինչդեռ Յովհաննէսի մօտ կը տեսնենք որ Պիղատոսի հարցումը ծնունդ կու տայ ընդարձակ երկխօսութեան մը (Յհ 18.33-38): Այդ երկխօսութեան մէջ Յիսուս չ'ուրանար իր թագաւոր ըլլալը, բայց կը ճշդէ ու կը յստակեցնէ, որ իր թագաւորութիւնը այս աշխարհէն չէ, այլ խօսքով՝ աշխարհիկ չէ, այլ՝ երկնային:

8) Պիղատոս լսելէ ետք Յիսուսի պատասխանը՝ թէ իր թագաւորութիւնը առնչութիւն չունի նիւթական այս աշխարհին հետ, եւ զիտնալէ ետք թէ ան ոեւէ սպառնալիք չի ներկայացներ ո՛չ

կայսրին եւ ո՛չ ալ իր աթոռին, *«կրկին դուրս ելաւ հրեաներուն մօտ եւ ըսաւ անոնց.- Այս մարդուն վրայ ռեւէ յանցանք չեմ գտներ»* (Յհ 18.38: Ղկ 23.4): Պիղատոսի խօսքին վրայ՝ աւագ քահանաներն ու երէցները սկսան կատաղութեամբ ամբաստանել Յիսուսը, բայց Յիսուս պատասխան չէր տար անոնց: Պիղատոս անոր ըսաւ. *«Չե՞ս լսեր ասոնց ըրած ամբաստանութիւնները քեզի դէմ»:* Այո՛, Յիսուս լսեց, բայց չպատասխանեց: Այսօր ալ Յիսուս կը լսէ իր դէմ կատարուած ամբաստանութիւնները: Ամէն ինչ կը լսէ, բայց պատասխանելու ժամանակը հիմա չէ: Այդ ժամանակը պիտի գայ երբ ի՛նք գայ: Պիտի գայ եւ հաշուի կանչէ իր դէմ խօսողները: Պիտի գայ եւ պիտի դիմակազերծէ դիմակի ետին պահուրտողները: Պիտի գայ եւ պիտի պատժէ զինք նախատողները, իր արիւնը անարգողները:

9) *«Չե՞ս լսեր ասոնց ըրած ամբաստանութիւնները քեզի դէմ»:* Պիղատոսի այս հարցումին *«Յիսուս պատասխան չտուաւ, ոչ իսկ բառ մը»:* Լուռ մնաց, որովհետեւ պէտք էր իրականանար մարգարէին խօսքը. *«Իր բերանը չբացաւ: Մորթուելու տարուող ոչխարի պէս, իր խուզողներուն առջեւ մունջ կեցող մաքիի պէս, այնպէս իր բերանը չբացաւ»* (Ես 53.7): Լուռ մնաց, որովհետեւ մեր փրկութեան ժամը հասած էր: Լուռ մնաց, որովհետեւ հասած էր այն պահը երբ ո՛չ թէ ինքզինք՝ այլ մե՛զ պիտի պաշտպանէր: Լուռ մնաց, ինք՝ որ բերան ու լեզու ստեղծողն է, որպէսզի մեր բերանները փառաբանութեամբ բացուին:

10) Ա՛յնքան լուռ մնաց, *«որ մեծ զարմանք պատճառեց կառավարիչին»:* Այսօր ալ մենք «կը զարմանանք» Յիսուսի լռութեան համար: «Կը զարմանանք» մարդոց չափազանց անօրէնութիւններուն դիմաց Յիսուսի լռութեան: «Կը զարմանանք» երբ մարդիկ զինք կը ծաղրեն եւ ինք լուռ կը մնայ: «Կը զարմանանք» երբ իր խաչը կ'անարգուի եւ ինք լուռ կը մնայ: «Կը զարմանանք» երբ իր խօսքերը կը խեղաթիւրուին ու կ'ալափոխուին եւ ինք լուռ կը մնայ: «Կը զարմանանք» երբ անհամար թիւով մարդիկ կը սպաննուին եւ ինք լուռ կը մնայ: Տկարներ կ'ոտնակոխուին եւ ինք լուռ կը մնայ: Այո՛, կը զարմանանք: «Կը զարմանանք», որովհետեւ իր սէրը զարմանալի է, իր բարութիւնն ու համբերութիւնը զարմանալի է, իր գթառատութիւնն ու անոխակալութիւնը զարմանալի է: Տէրը զարմանալի է, եւ չի կրնար զարմանալի չըլլալ, որովհետեւ ան զարմանահրաշ

ու գարմանագործ Աստուած է: Բա՛յց, զգո՛յ՛: Պիտի գայ ժամանակ, երբ Տէրը պիտի խզէ իր լուսինը, որովհետեւ *«լռելու ժամանակ կայ ու խօսելու ժամանակ»* (Ժդ 3.7): Պիտի գայ ժամանակ, երբ Անմեղը պիտի խօսի ու բոլոր մեղաւորները պիտի լռեն. *«Ես երկար ժամանակ լուռ կեցայ, ձայնս կտրեցի ու ինքզինքս զսպեցի: Հիմա ծնանող կնոջ պէս պիտի պոռամ, պիտի աւերեմ ու մէկէն պիտի կլլեմ»* (Ես 42.14): Այո՛, պիտի գայ ժամանակ, երբ Տէրը ծնանող կնոջ պէս պիտի պոռայ եւ ծնունդ տայ Նոր Ստեղծագործութեան, *«նո՛ր երկինքի մը ու նո՛ր երկրի մը, ուր արդարութիւնը պիտի իշխէ»* (Բ.Պտ 3.13: Յտ 21.1: Ես 65.17, 66.22): Հոն ո՛չ անարդարները պիտի մտնեն եւ ո՛չ ալ արդարութեան դէմ պայքարողները, ո՛չ ստախօսները եւ ո՛չ ալ ստութեան կեանք ապրողները, ո՛չ մեղք գործող անզիղջները եւ ո՛չ ալ սոսկ անունով ապաշխարածները:

11) Անոնք շարունակեցին իրենց ամբաստանութիւնները եւ ըսին Պիղատոսի. *«Անիկա իր ուսուցումներով ամբողջ ժողովուրդը ըմբոստութեան կը մղէ ամբողջ Հրէաստանի մէջ, Գալիլեայէն սկսեալ մինչեւ հոս»* (Ղկ 23.5): Պիղատոս երբ Գիտցաւ թէ Յիսուս Հերովդէս Անտիպասի իշխանութեան տակ ինկող Գալիլեայէն է, զինք դրկեց անոր մօտ, *«որ ինք ալ այդ օրերուն Երուսաղէմ կը գտնուէր»* (Ղկ 23.7): Հերովդէսի մօտ Յիսուսի տարուիլը միայն Ղուկաս կը յիշէ: Այստեղ աւագ քահանաներուն ու երէցներուն միացան Օրէնքի ուսուցիչները նաեւ: Բոլորն կերպով ամբաստանեցին Յիսուսը Հերովդէսի ներկայութեան: Հերովդէս շատ մը հարցումներ ուղղեց Յիսուսին, սակայն անիկա բնաւ չպատասխանեց: Հերովդէս իր զինուորներուն հետ ծաղրելէ ետք Յիսուսը՝ զայն վերստին Պիղատոսի մօտ դրկեց (Ղկ 23.6-12): Երբ Յիսուս բերուեցաւ Պիղատոսի մօտ, անիկա իր մօտ կանչեց Յիսուսի բոլոր ամբաստանիչները եւ անոնց ըսաւ, թէ ո՛չ ինք եւ ո՛չ ալ Հերովդէս յանցանք գտան Յիսուսի վրայ, եւ ուստի՝ ան *«մահուան արժանի բան կատարած չէ»* (Ղկ 23.13-15): Քահանաներ իրե՛նք պէտք էր հռչակէին Քրիստոսի անմեղ ըլլալը, եւ սակայն ահա հեթանոս Պիղատոսը ի՛նք ատիկա կը հռչակէ: Պիղատոս անհաւատ մը ըլլալով՝ հաւատաց որ Յիսուս անմեղ է, եւ ուստի մահուան արժանի չէ, իսկ քահանաները որոնք հաւատքի քարոզիչներ էին՝ չհաւատացին Յիսուսի անմեղութեան, եւ ո՛չ ալ անոր առաքելութեան:

«Կառավարիչը սովորութիւն ունէր ամէն Չատիկի տօնին ազատ արձակել բանտարկեալ մը, նայած թէ ժողովուրդը ո՛վ կ'ուզէր: Այդ ժամանակ նշանաւոր բանտարկեալ մը կար, որուն անունը Յեսու Բարաբբա էր: Երբ ամբոյսը հաւաքուեցաւ, Պիղատոս հարցուց. *"Այս երկուքէն ո՞ր մէկը կ'ուզէք որ ազատ արձակեմ. Յեսու Բարաբբա՞ն թէ Քրիստոս կոչուած Յիսուսը"*» (Մտ 27.15-17):

1) Երբ կը հաստատուի թէ *«կառավարիչը սովորութիւն ունէր ամէն Չատիկի տօնին ազատ արձակել բանտարկեալ մը»*, կարելոր է գիտնալ որ այդ սովորութեան պահպանումը հրեաներէն իրմէ պահանջուած էր: Չատիկի օրն էր որ հրեաներ ազատագրուեցան Եգիպտոսի գերութենէն: Հետագային անոնք սովորութիւն ըրին ամէն Չատիկի տօնին ազատ արձակել բանտարկեալ մը, եւ ասիկա կը կատարէին ի յիշատակ Եգիպտոսի գերութենէն իրենց ազատագրութեան: Երբ Ք.Ա. 63 թուին Պաղեստինը գրաւուեցաւ Հռոմի կողմէ եւ սկսաւ ղեկավարուիլ իր կողմէ նշանակուած կառավարիչներով, հրեաներ անոնցմէ պահանջեցին՝ պահել Չատիկի տօնին առիթով բանտարկեալ մը ազատ արձակելու իրենց սովորութիւնը: Բայց կարելոր է հոս շեշտել, թէ Չատիկի տօնին առիթով բանտարկեալ մը ազատ արձակելը Հին Կտակարանեան օրէնք չէր, եւ ուստի աստուածային պահանջք չէր: Ասիկա հրեաներուն կողմէ հաստատուած սովորութիւն մըն էր, ինչպէս ըսի՝ ի յիշատակ Եգիպտոսի գերութենէն իրենց ազատագրութեան: Աստուածային պահանջք չէր կրնար ըլլալ, որովհետեւ անարդարութիւն էր: Եթէ բանտարկեալը մարդասպան մըն էր, ի՞նչպէս կարելի էր անոր ազատ արձակումը պահանջել եւ ուրիշներուն կեանքը վտանգի ենթարկել: Եւ տակաւին, արդեօ՞ք նման սովորութիւն չէր կրնար քաջալերել մեղք գործելու արարքը: Ոեւէ մէկը կրնար ոճիր մը գործել, շրջան մը ետք ազատ արձակուելու յոյսը ունենալով:

2) *«Այդ ժամանակ նշանաւոր բանտարկեալ մը կար, որուն անունը Յեսու Բարաբբա էր»*: Մարկոս եւ Ղուկաս Բարաբբան կը կոչեն՝ խռովարար եւ սպաննիչ (Մր 15.7: Ղկ 23.19), Յովհաննէս զայն կը կոչէ՝ աւազակ (Յհ 18.40), իսկ Մատթէոս զայն կը կոչէ՝ նշանաւոր բանտարկեալ: Նշանաւոր՝ իբրեւ մարդասպան եւ աւազակ: «Աւազակ» կոչումը կը գործածենք մարդասպանին եւ կողոպ-

տիչին համար: Քով-քովի բերելով Բարաբբայի համար աւետարանիչներուն գործածած անուանումները, յստակ կը դառնայ որ Բարաբբա խռովութիւններ կը յարուցանէր, եւ խռովութեանց ժամանակ մարդիկ կը սպաննէր ու կը կողոպտէր զանոնք:

3) *«Յետո Բարաբբա»*: «Յետո» եւ «Յիսուս» անունները Յունարէն բնագիրին մէջ նոյն ձեւով գրուած են, բայց մեր թարգմանիչ հայրերը Բարաբբային համար գործածուած «Յիսուս» անունը «Յետո»ի փոխեցին, որովհետեւ չուզեցին խռովարար ու մարդասպան Բարաբբային համար գործածել խաղաղութեան Իշխանին նոյն անունը՝ Յիսուս: Հետեւաբար, միայն Հայերէնի մէջ է որ «Յետո» եւ «Յիսուս» ունինք. Յունարէնի մէջ անոնք նոյնն են: Իսկ «Բարաբբա» անուանումը Արամեերէն է եւ կը նշանակէ՝ «օրը որդին», ինչ որ ցոյց կու տայ թէ իր հայրը նաեւ իր նման խռովարար, մարդասպան ու աւագակ մըն էր:

4) *«Այս երկուքէն ո՞ր մէկը կ'ուզէք որ ազատ արձակեմ. Յետո Բարաբբա՞ն թէ Քրիստոս կոչուած Յիսուսը»*: Պիղատոս կ'ուզէր ազատ արձակել Յիսուսը, որովհետեւ յատուկ յանցանք մը չգտաւ անոր վրայ: Զատիկը յարմար առիթ մը նկատեց ատիկա ընելու: Ան մտածեց որ եթէ Յետո Բարաբբային պէս խռովարար ու մարդասպան մը դնէր Յիսուսի կողքին, եւ ժողովուրդէն պահանջէր անոնցմէ մին ընտրել, անոնք անպայման որ պիտի վախնային Բարաբբային պէս մէկը ազատ արձակուած տեսնել, եւ ստիպուած՝ Յիսուսին ազատ արձակուիլը պիտի պահանջէին: Պիղատոսի հաշիւը սխալ դուրս եկաւ, որովհետեւ աւագ քահանաներն ու երեցները եւ անոնց հետեւորդ հրեաները այնքա՛ն դառնութեամբ ու ատելութեամբ լեցուած էին Յիսուսի հանդէպ, որ պատրաստ էին իրենց իրենց համար վտանգ հանդիսացող Բարաբբան ընտրելու, քան իրենց փրկութիւն բերող Յիսուսը: Այսօրուան աշխարհը նոյն պատկերը կը ներկայացնէ: Եթէ աշխարհասէր ու դրամասէր մարդը երկընտրանքի դիմաց դնենք, եւ իրեն ըսենք որ ընտրէ Քրիստոսի հետեւորդներուն շարքին ըլլալ, եւ կամ՝ Սատանայի հետեւորդներուն շարքին, վստահաբար պիտի ընտրէ Սատանայի հետեւորդներուն շարքին ըլլալը: Աշխարհը կը նախընտրէ Բարաբբաները քան Յիսուսը, մարդատեացները քան մարդասէրները, անգութները քան զթառատները. եւ ինչո՞ւ. որովհետեւ աշխարհի իշխանը

Սատանան է (Յհ 12.31, 14.30, 16.11): Պօղոս առաքեալ Սատանան կը կոչէ՝ մարդուն հոգիի աչքերը փակող *«այս աշխարհի աստուածը»* (Բ.Կր 4.4):

5) Աւագ քահանաներն ու երեցները Բարաբբային ազատ արձակումը պահանջելով՝ անշուշտ Աստուծոյ կամքը կատարած չեղան: Բայց եւ այնպէս, կրնանք հաստատել թէ յիշեալ աւագակին ազատ արձակումին մէջ աստուածային խորհուրդ մը կար: Լոելեայն կերպով մեզի ցոյց կը տրուի, թէ Յիսուս խաչուեցաւ բոլոր մեղաւորներուն ազատ արձակման համար: Մենք չենք գիտեր թէ ինչպիսի՝ կեանք մը ապրեցաւ Բարաբբան իր ազատ արձակուելէն ետք: Որոշ հեղինակներ կ'ըսեն, թէ Բարաբբան իր ազատ արձակուելէն առաջ՝ երկար նայեցաւ Յիսուսի դէմքին, եւ անոր դէմքին վրայ անմեղութիւն տեսաւ, եւ այս պատկերը բնաւ չկրցաւ մոռնալ, եւ ատիկա պատճառ դարձաւ որ դարձի գայ եւ հաւատայ Քրիստոսի: Ոմանք նոյնիսկ կ'ըսեն թէ քարոզիչ դարձաւ, եւ սկսաւ բոլորը հրաւիրել որ հաւատան մեր փրկութեան համար իր արիւնը թափած Յիսուսին: Անկարելի բան մը չէ որ նման բան մը եղած ըլլայ: Մեկնիչներ նոյն բանը կ'ըսեն Յիսուսի աջին խաչուած աւագակին համար նաեւ: Կ'ըսեն, թէ աւագակը երբ տեսաւ թէ ինչպէս Յիսուս ներեց զինք խաչողներուն (Ղկ 23.34), անչափ ազդուեցաւ, եւ մտածեց որ այս Մարդը չի կրնար սովորական մարդ ըլլալ: Եւ քանի ընդունեց թէ ինք մեղաւոր մըն է եւ իր պատիժը իրաւացի է, եւ թէ Յիսուս *«գէշ բան մը չէ ըրած»* (Ղկ 23.41), Տէրը բացաւ անոր հոգիի աչքերը, եւ ան դառնալով Տիրոջ ըսաւ. *«Տէ՛ր, յիշէ՛ զիս, երբ քու թագաւորութեամբդ գաս»*, եւ Տէրը խոստացաւ անոր, թէ նոյն այդ օրը իրեն հետ դրախտին մէջ պիտի ըլլայ (Ղկ 23.42-43):

«Որովհետեւ Պիղատոս գիտեր, որ նախանձի պատճառով մատնած էին զայն» (Մտ 27.18):

1) Հարցաքննութեան ժամանակ Պիղատոս յստակ տեսաւ որ քահանաներն ու երեցները հիմք չունէին իրենց ներկայացուցած ամբաստանութեանց համար, եւ ուստի գիտցաւ որ անոնք *«նախանձի պատճառով մատնած էին զայն»*: Անոնք նախանձով լեցուած էին Յիսուսի հանդէպ, որովհետեւ Յիսուս իր վարք ու բարքով

անոնց պղծալից կեանքն է որ հրապարակեց: Իր հրաշագործ զօրութեամբ՝ անոնց անգոր ըլլալը հանդէս բերաւ: Իր քաղցր խօսքերով ձեռք ձգած հետեւորդներով՝ անոնց ձախող առաջնորդ ըլլալը փաստեց: Այս բոլորին համար, անոնք մտածեցին սպաննել զինք: Գալով մեզի, ի՞նչ կ'ընենք մենք եթէ երբեք ուրիշ մը իր գործերով պատճառ կը դառնայ որ մենք շուքի տակ մնանք, կը նախանձի՞նք, թէ կը փորձենք իրմէ օրինակ առնել եւ լուրջ ու լրջութեամբ գործի լծուիլ:

2) Նախանձը կը սպաննէ: Եթէ Կայէն չնախանձէր՝ պիտի չսպաննէր իր եղբայրը՝ Աբելը (Մն 4.8): Եթէ Եսաւ չնախանձէր՝ պիտի չմտածէր սպաննել իր եղբայրը՝ Յակոբը (Մն 27.41): Եթէ Սաուլ չնախանձէր՝ պիտի չմտածէր սպաննել Դաւիթը (Ա.Թգ 18.7-8, 19.1): Եթէ Արուսեակ քերովբէն չնախանձէր՝ պիտի չմտածէր եւ պիտի չփորձէր Աստուծոյ գահը գրաւել (Ես 14.12-14): Եթէ աւագ քահանաներն ու երէցները չնախանձէին՝ պիտի չփորձէին սպաննել Յիսուսը: Նախանձը նախ եւ առաջ մե՛զ կը սպաննէ, մեր սիրտն ու հոգին կը սպաննէ, եւ անկէ ետք՝ մեր սրտին ու հոգիին մէջ կը սպաննէ անձը որուն կը նախանձինք:

3) Աստուած նախանձոտ Աստուած է (Նաւ 1.2): Երբ Աստուած նախանձի քեզի՝ կը նախանձի որովհետեւ քու լաւ ըլլալդ կ'ուզէ, որովհետեւ քեզ կը սիրէ: Իսկ երբ մարդիկ նախանձին քեզի՝ կը նախանձի որովհետեւ լաւ ըլլալդ չեն ուզեր, եւ որովհետեւ քեզ չեն սիրեր: Եթէ դուն նախանձ ունիս հոգիիդ մէջ, ինչպիսի՞ նախանձ մըն է ատիկա. աստուածայի՞ն նախանձ, թէ՛ մարդկային: Եթէ կը սիրես շրջապատիդ մարդիկը եւ կ'ուզես անոնց լաւ ըլլալը, փայլիլը, յաջողիլը, բարձրանալը, կը նշանակէ թէ քու նախանձդ աստուածային նախանձ է, եւ ուստի՝ Աստուծոյ հաճելի: Իսկ եթէ քեզ կ'անհանգստացնէ շրջապատիդ մարդոց յաջողիլն ու փայլիլը, կը նշանակէ թէ քու նախանձդ դիւային է, եւ միայն քեզի՝ կը վնասէ: Այո՛, նման դիւային նախանձ ունեցողը ինքզինքին կը վնասէ եւ ո՛չ թէ անձը որուն կը նախանձի: Նախանձը թոյն է. այդ թոյնը իր սրտին մէջ ունեցողը՝ միայն ի՛նք կը թունաւորուի: Հեռու պահենք մեզմէ նախանձը, որովհետեւ ատիկա մեզ մարդատեաց կը դարձնէ, կը կուրցնէ մեզ, եւ թոյլ չի տար որ սիրենք մարդիկը, տեսնենք անոնց շնորհքները, եւ գնահատենք զանոնք:

«Եւ մինչ Պիղատոս ատեան նստած էր, կինը լուր դրկեց իրեն, ըսելով. *"Այդ արդար մարդուն հետ գործ մի՛ ունենար, որովհետեւ զիշերը երազիս մէջ իր պատճառով գլուխէս շատ բաներ անցան"*» (Մտ 27.19):

1) Ըստ աւանդութեան Պիղատոսի կնոջ անունն էր՝ Պրոգուլա, որ կ'ըսուի թէ Յիսուսի յարութենէն որոշ ժամանակ ետք քրիստոնէայ դարձաւ: Կը պատմուի որ ան իր երազին մէջ տեսաւ մէկը որ մեծամեծ պատիժներ կը սպառնար Պիղատոսին եթէ երբեք Անմեղը իբրեւ մեղաւոր դատէր: Դժբախտաբար իր տեսած երազին մասին ուրիշ մանրամասնութիւններ չունինք, բայց յստակ է որ երազը ուներ իր մանրամասնութիւնները, ինչ որ *«զիշերը երազիս մէջ իր պատճառով գլուխէս շատ բաներ անցան»* բառերը ցոյց կու տան: Երազը չենք գիտեր, բայց գիտենք որ երազին միջոցաւ Աստուած Յիսուսի արդար ըլլալը յայտնեց Պրոգուլային, եւ անոր միջոցաւ՝ Պիղատոսին: Կարծէք Աստուած ուզեց իր Որդին մահուան դատապարտելու մեղքը բեռցնել միայն ու միայն հրեաներուն: Արդարեւ, միայն հրեաներն էին մեղաւոր այս հարցին գծով, որովհետեւ միայն իրենք էին որ կը սպասէին Մեսիային գալուստին եւ ազատագրութեան: Հեթանոսներ գիտէին որ հրեաներ կը սպասէին Մեսիային գալուստին եւ ազատագրութեան, բայց իրենք նման սպասում եւ ակնկալութիւն չունէին:

2) Հաստատեցի թէ Աստուած ուզեց իր Որդին մահուան դատապարտելու մեղքը բեռցնել միայն ու միայն հրեաներուն: Անդրադարձա՞ք խիստ կարեւոր իրողութեան մը: Աստուած չ'ուզեր որ իր զաւակները, այսինքն մենք՝ քրիստոնէաներս, ունենանք եւ կրենք այն մեղքերը որ հեթանոսները ունին եւ կը կրեն: Աստուած չ'ուզեր որ քրիստոնէայ մարդը մեղք գործէ Քրիստոսի դէմ: Այդ մեղքը թող մնայ անոնց՝ որոնք քրիստոնէայ չեն, եւ ուստի՝ չեն ճանչնար Քրիստոսը, չեն սիրեր Քրիստոսը, չեն հաւատար Քրիստոսի:

3) Կարգ մը մեկնիչներ դիտել կու տան որ *«մինչ Պիղատոս ատեան նստած էր»* դատելու համար Յիսուսը, կինը լուր դրկեց իրեն որ գործ չ'ունենայ այդ Արդար մարդուն հետ, որուն պատճառով զիշերը երազին մէջ տազնապած էր: Ըստ նոյն մեկնիչներուն, Պիղատոս ատեան կանչել կու տայ կինը, որպէսզի գայ ու բռնորին

առջեւ վկայէ Յիսուսի արդար ըլլալուն մասին, գուցէ զինք լսող հրեաներուն սիրտը կակուղնար եւ Յիսուսի մահը պահանջէր հրաժարէին: Պիղատոս հարցաքննութեամբ իսկ իր կինը երազով գիտցան Յիսուսի արդար ըլլալը, բայց հրեաներ երբեք չկրցան Յիսուսի արդար ըլլալը գիտնալ:

4) Աւագ քահանաները, երեցներն ու Օրէնքի ուսուցիչները որոնք կոչոււն ունէին ճանչնալու Մեսիան եւ յայտարարելու ժողովուրդին անոր մասին, չճանչցան ու զինք իր թշնամիներուն ձեռքը մատնեցին, բայց Պիղատոսի կինը՝ իր երազին միջոցաւ ճանչցաւ ու գիտցաւ անոր արդար ըլլալը, եւ ընդհակառակը, ուզեց զայն ազատել իր ամուսինին՝ Պիղատոսի ձեռքէն: Առաքեալները որոնք պէտք էր վկայութիւն տային Յիսուսի մասին, թէ ան արդար է, այս պահուս բոլորը փախած ու պահուրտած են, եւ իր մասին վկայութիւն տուողները երկու հեթանոսներ են, Պիղատոսն ու իր կինը: Պիղատոս երեք անգամ ըսաւ թէ ինք ոեւէ յանցանք չի գտներ Յիսուսի վրայ (Յհ 18.38, 19.4,6), իսկ իր կինը խօսեցաւ անոր արդար ըլլալուն մասին, մինչդեռ հրեայ կրօնական ղեկավարները զայն չարագործ անուանեցին (Յհ 18.30): Կրօնական ղեկավարները ամէն կերպի դիմեցին որ սպաննել տան Յիսուսը, մինչդեռ «Պիղատոս կերպ մը կը փնտռէր, որ ազատ արձակէր Յիսուսը» (Յհ 19.12):

5) Կարգ մը հեղինակներ կ'ենթադրեն որ Պիղատոսի կինը՝ Պրոգուլան բարեպաշտուհի մըն էր: Եթէ ընդունինք այս իրողութիւնը, կը նշանակէ թէ Աստուած իր միջոցաւ խօսեցաւ իր ամուսինին հետ: Արդարեւ, հաւատացեալ կնոջ միջոցաւ՝ կրնայ անոր ամուսինը դարձի գալ, եւ հաւատացեալ ամուսինի միջոցաւ՝ կրնայ անոր կինը դարձի գալ. *«Եթէ ոեւէ հաւատացեալ եղբայր ունի անհաւատ կին մը որ կ'ուզէ իր հետ ամուսնացած մնալ, թող չբաժնուի իր կնոջմէ: Նոյնպէս, ոեւէ հաւատացեալ կին, եթէ ունի անհաւատ ամուսին մը որ կ'ուզէ իր հետ ամուսնացած մնալ, թող չբաժնուի իր ամուսինէն: Անհաւատ ամուսինը կնոջ միջոցաւ Աստուծոյ ժողովուրդին կապուած կ'ըլլայ, եւ անհաւատ կինը ամուսինին միջոցաւ Աստուծոյ ժողովուրդին կապուած կ'ըլլայ:... Բայց ո՛վ գիտէ, թերեւս այդ ձեւով ամուսինիդ փրկութեան պատճառ կ'ըլլաս, ո՛վ կին. կամ դուն, ո՛վ մարդ, թերեւս այդ ձեւով կնոջդ փրկութեան պատճառ կ'ըլլաս»* (Ա.Կր 7.12-14,16):

6) Աստուած ցնցեց հոգին Պիղատոսի կնոջ, որպէսզի անիկա արթնցնէ Պիղատոսը եւ Յիսուսը դատապարտելու, եւ զայն ծաղրելու ծեծել տալու մեղքին մէջ չիյնայ: Ցնցեց հոգին Ասուերոս թագաւորին (Եսթ 6.1-14), եւ ազատեց Մուրթքէն ու հրեայ ժողովուրդը Համանի ձեռքէն: Ինչ կը վերաբերի մեզի, Աստուած ի՞նչ ձեւերով կը ցնցէ մեր հոգին, ի՞նչ ձեւերով կ'արթնցնէ մեզ, որպէսզի մեզ հեռու պահէ իր Որդիին դէմ մեղք գործելէ: Աստուծոյ կողմէ թոյլատրուած անակնկալ ցաւի մը կամ չսպասուած փորձութեան մը նպատակը կրնայ մեզ որոշակի մեղքէ մը հեռու պահելու ծառայել:

7) Պիղատոսին կնոջ միջոցաւ Պիղատոսին յայտնուածին նպատակը՝ զայն մեծ մեղքէ մը հեռու պահելն էր, եւ սակայն անիկա ինկաւ Յիսուսը խարազանել տալու մեղքին մէջ: Երեք անգամ վկայելէ ետք թէ ինք ռեւէ յանցանք չի գտներ Յիսուսի վրայ (Յի 18.38, 19.4.6), զայն խարազանել տուաւ եւ ապա զինուորներուն յանձնեց, որպէսզի խաչեն (Մտ 27.26): Պիղատոս զգուշացուեցաւ, բայց ինկաւ մեղքի մէջ: Մեզի հետ ալ նոյնը չի՞ պատահիր: Քանի՞ անգամ զգուշացուած ենք տարբեր-տարբեր կերպերով, եւ սակայն նորէն ալ ինկած ենք մեղքի մէջ: Աստուած մեր կեանքին մէջ միշտ ալ պիտի հանէ Պրոգուլաներ, որպէսզի զգուշացնեն մեզ մեղքէն եւ անոր կործանարար զօրութենէն: Մենք պէտք է ականջ տանք անոնց զգուշացումներուն, եւ հեռու մնանք մեղքէն: Շնորհակալ ըլլանք Աստուծոյ եթէ երբեք մեր կեանքին մէջ ունինք Պրոգուլաներ, որոնք կը զգուշացնեն մեզ մեղքէն: Շնորհակալ ըլլանք եթէ երբեք մեր կեանքին մէջ ունինք մեզի համար բարին կամեցող բարեկամ մը, բարին գործող դրացի մը, մեր փրկութեան համար մտահոգուող եղբայր մը կամ քոյր մը, մեզի համար աղօթող մայր մը, մեզ յորդորող հայր մը: Երբեք չնեղանանք մեր կեանքի Պրոգուլաներէն, այլ խօսքով անոնցմէ՝ որոնք կը զգուշացնեն մեզ մեղքէն, սխալ ընթացքէն: Անոնք Աստուծոյ ներկայութիւնն են մեր կեանքին մէջ, Աստուծոյ ձայնն է մեզի համար, Սուրբ Հոգիին հոծիւնն են, որոնք մեզ կը զգուշացնեն, կ'արթնցնեն, զգաստութեան կը հրաւիրեն: Տէրը անդադար զգուշացուց մարդիկը մեղքէն, բայց ատիկա սիրոյ արտայայտութիւն էր, եւ ոչ թէ մարդոց հանդէպ անհանդուրժողութեան կամ քննադատ հոգիի մը արտայայտութիւնը: Ականջ տանք սիրոյ արտայայտութիւն եղող զգուշացումներուն:

«Սակայն աւագ քահանաները եւ երեցները ժողովուրդը համոզեցին որ խնդրեն Բարաբբան ազատ արձակել եւ Յիսուսը՝ մահուան դատապարտել: Եւ երբ կառավարիչը հարցուց անոնց՝ *"Այս երկուքէն ո՞ր մէկը կ'ուզէք որ ազատ արձակեմ"*, անոնք պատասխանեցին. *"Բարաբբան"*» (Մտ 27.20-21):

1) Քիչ առաջ Պիղատոս արդէն հարցուցած էր ներկաներուն՝ *«այս երկուքէն ո՞ր մէկը կ'ուզէք որ ազատ արձակեմ»*, բայց նախքան որ անոնք պատասխանեն, կինը լուր դրկած էր իրեն որ այդ Արդար Մարդուն հետ գործ չունենայ, եւ ապա ինք անձնապէս ատեան եկած ու պատմած էր իր երազին մասին (Մտ 27.17,19): Աւագ քահանաներն ու ժողովուրդին երեցները տեսնելով որ Պիղատոս կը փափաքէր Յիսուսը ազատ արձակել եւ վախնալով որ անոր կնոջ պատմած երազը կրնար մեծ ազդեցութիւն ձգել Պիղատոսին եւ ներկաներուն վրայ եւ կրնային Յիսուսը ազատ արձակել՝ շուտով իրենց մարդիկը դրկեցին ժողովուրդին մէջ տարածուելու եւ բոլորին համոզելու *«որ խնդրեն Բարաբբան ազատ արձակել եւ Յիսուսը՝ մահուան դատապարտել»*: Այդպէս ալ եղաւ: Երբ Պիղատոս կրկնեց իր հարցումը՝ *«այս երկուքէն ո՞ր մէկը կ'ուզէք որ ազատ արձակեմ»*, ժողովուրդը միահամուռ կերպով աղաղակեց. *«Բարաբբան»*: Մինչեւ հիմա Յիսուսի մահը պահանջողները կրօնական ղեկավարներն էին, բայց այս հանգրուանէն սկսեալ ժողովուրդը ինք սկսաւ Յիսուսի մահը պահանջել: Հրեաներ նախընտրեցին մարդասպանը քան Մարդասէրը: Նախընտրեցին իրենց կեանքը խռովութեան մատնող Բարաբբան, քան իրենց կեանքին խաղաղութիւն բերող Փրկիչը:

2) Սահմոկեցուցիչ ու սարսափելի էր պահը: Պատկերացուցէք որ *աւագ քահանաները եւ երեցները իրենք էին որ «ժողովուրդը համոզեցին որ խնդրեն Բարաբբան ազատ արձակել եւ Յիսուսը՝ մահուան դատապարտել»*: Գիտէ՞ք սա ի՞նչ կը նշանակէ: Կը նշանակէ թէ կրօնական ղեկավարութիւնը ստրկեցուց ժողովուրդին խնդրել մարդասպանին ազատ արձակումը եւ պահանջել մարդասէր Յիսուսին մահը, խնդրել Սատանային ազատ արձակումը եւ պահանջել Փրկիչին մահը, խնդրել մեղքին ազատ արձակումը եւ պահանջել մեղքերու Քաւիչին մահը, խնդրել գեհենի դուռին բա-

ցումը եւ պահանջել դրախտի դուռին փակումը: Նոյնը չ'ըներ այսօր աշխարհի մէջ Քրիստոսի եկեղեցին: Քրիստոսի եկեղեցւոյ հովիւներն ու առաջնորդները իրենց կեանքով ու վարքով, աւելի Բարաբբային ազատ արձակումն է որ կը պարտադրեն ժողովուրդի կեանքին մէջ, քան Յիսուսի ազատ արձակումը: Վա՛յ այն եկեղեցիին որուն հովիւը Բարաբբայի հետեւորդ մըն է: Վա՛յ այն գաղութին որուն առաջնորդը Բարաբբայի հետեւորդ մըն է: Նման հովիւ ու առաջնորդ, իրենց կեանքով ու վարքով ժողովուրդը կը մոլորեցնեն, եւ պատճառ կը դառնան որ իրենց խնամատարութեան յանձնուած ժողովուրդի կեանքին մէջ Բարաբբա՛ն ազատ արձակուի, Բարաբբա՛ն գործէ, Բարաբբա՛ն տիրէ ու իշխէ, այլ խօսքով՝ մե՛ղքն ու մեղքի ծնողը՝ Սատանան իշխեն, տիրեն, բռնեն, գրաւեն, կաշկանդեն, ձերբակալեն, գերեվարեն: Վա՛յ այն հովիւներուն ու առաջնորդներուն, որոնք իրենց կեանքով ու վարքով, պատճառ կը դառնան որ իրենց ժողովուրդը պահանջէ մա՛հը Յիսուսի ու կեա՛նքը Սատանային, ձերբակալութիւնը Ազատարարին եւ ազատ արձակումը ձերբակալիչ Չարին: Այո՛, կա՛ն այսօր, հովիւներ ու առաջնորդներ հայ առաքելական եկեղեցւոյ մէջ, (հրեայ աւագ քահանաներուն ու երեցներուն նման), որոնք Սատանան կը կենդանացնեն ու Քրիստոսը կը մեռցնեն մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ:

3) *«Այս երկուքէն ո՞ր մէկը կ'ուզէք որ ազատ արձակեն»*: Հրեայ կրօնական ղեկավարութիւնը միայն մէ՛կ ընտրանք դրաւ ժողովուրդին դիմաց. ընտրել Բարաբբան եւ վե՛րջ. մինչդեռ Պիղատոս երկ-ընտրանքի դիմաց դրաւ ժողովուրդը. կա՛մ ընտրել Բարաբբան, եւ կամ՝ Յիսուսը: Գալով մեզի, մե՛նք եւս երկընտրանքի առջեւ ենք. կա՛մ ընտրել Բարին ու դառնալ անոր բարի հետեւորդը, եւ կամ՝ ընտրել Չարը ու դառնալ անոր չար հետեւորդը. կա՛մ ընտրել աշխարհը եւ անոր սէրը, եւ կամ՝ ընտրել Քրիստոսը եւ անոր սէրը. կա՛մ ընտրել արքայութիւնը եւ անոր ճամբան, եւ կամ՝ ընտրել գե-հենը անոր ճամբան:

4) *«Անոնք պատասխանեցին. "Բարաբբան"»*: Իսկ ի՞նչ է քո՛ւ պատասխանդ: Բարաբբա՞ն կ'ուզես, թե՛ Յիսուսը: Հոգեւոր առումով, կեանքդ իսկ ուզող Սատանա՞ն կ'ուզես, թե՛ քեզի կեանք տուող Յիսուսը: Կորուսի՞ չը կ'ուզես, թե՛ Փրկիչը:

«Պիղատոս հարցուց. *"Բայց ի՞նչ ընեմ Յիսուսը, Քրիստոս կոչուածը"*: *"Թող խաչուի"* - պատասխանեցին բոլորը: Անիկա ըսաւ. *"Ի՞նչ չարիք գործած է"*: Բայց անոնք աւելի բարձր աղաղակելով կ'ըսէին. *"Թող խաչուի"*» (Մտ 27.22-23):

1) Պիղատոս գիտնալէ ետք թէ ժողովուրդը կ'ուզէր Բարաբբային արձակումը, ուզեց նաեւ գիտնալ անոնց կարծիքը Յիսուսի մասին. ուստի անոնց հարցուց. *«Բայց ի՞նչ ընեմ Յիսուսը, Քրիստոս կոչուածը»*: «Յիսուս»ը Տիրոջ անունն է (կը նշանակէ՝ «Տէրը կը փրկէ»), իսկ «Քրիստոս»ը (Օծեալ) անոր տրուած տիտղոսն է: Պիղատոս մտածեց որ եթէ Տիրոջ անունն ու տիտղոսը յիշէ՝ գուցէ ժողովուրդը ցնցուէր եւ անդրադառնար որ սխալ ընտրութիւն կատարեց Բարաբբան ընտրելով: Մի մոռնաք որ հրեայ ժողովուրդը կը սպասէր փրկութեան, որ Օծեալը ինք պիտի բերէր իրենց, եւ Պիղատոս շատ լաւ գիտէր այս մասին: Ուստի երբ անոնց ըսաւ՝ *«Ի՞նչ ընեմ Յիսուսը, Քրիստոս կոչուածը»*, ըսել կ'ուզէր՝ *«Ի՞նչ ընեմ Փրկիչը, Օծեալ կոչուածը»*: Պիղատոս իր այս հարցումով, կ'ուզէր բանալ հրեաներուն աչքերը, որպէսզի անոնք տեսնէին թէ կը պահանջէին մահը մէկու մը՝ որուն կը սպասէին դարերէ ի վեր: Հարկաւ սա չի նշանակէր թէ Պիղատոս կը հաւատար որ Յիսուս Օծեալ Փրկիչն է, բայց ան կ'ուզէր զայն մահէ ազատել, որովհետեւ զայն մահուան արժանի դարձնող ոեւէ յանցանք չէր գտած անոր վրայ:

2) Պիղատոս կ'ուզէր ազատ արձակել Յիսուսը, նաեւ որովհետեւ կը վախնար Հռոմի կայսրէն որ արգիլած էր խաչի մահուան դատապարտել յանցանքէ զերծ ոեւէ անձ: Այս ձեւով, Պիղատոս ինքզինք գտաւ երկու սուրի միջեւ. կոտրել օրէնքը կայսրի՞ն, թէ՛ կոտրել կամքը ամբողջ հրեայ ժողովուրդին: Պիղատոս վերջին ապարդիւն ճիգ մը թափեց՝ հարցնելով ժողովուրդին. *«Ի՞նչ չարիք գործած է»*: Իր այս հարցումով ժողովուրդին ըսել կ'ուզէր. *«Դուք Յիսուսի խաչուիլը կը պահանջէք, բայց ըսէք ինձի թէ ի՞նչ չարիք գործած է, որ զինք խաչելութեան արժանի կը դարձնէ»*: Այս հարցումը հարցուցած էր աւագ քահանաներուն եւ ժողովուրդի երեցներուն, բայց պատասխան չէր ստացած, հիմա նոյն հարցումը ժողովուրդին կը հարցնէ, բայց դարձեալ պատասխան չ'ըստանար: Ժողովուրդին միակ պատասխանն էր. *«Թող խաչուի»*: Անմեղին վրայ

չկրցան մեղք գտնել: Մեր յանցանքներու Քաւիչին վրայ կրցան յանցանք մը բռնել: Տէրը ինքն իսկ ըսաւ. *«Ահա կու այս աշխարհի իշխանը, որ իմ վրաս ո՛չ մէկ իշխանութիւն ունի»* (Յհ 14.30): Ո՛չ այս աշխարհի իշխանը՝ Սատանան, եւ ո՛չ ալ անոր զաւակները (Յհ 8.44) կրցան մեղք կամ յանցանք գտնել Աստուծոյ Գառնուկին վրայ, որ աշխարհ եկած էր մեր մեղքերը իր վրայ առնելու (Յհ 1.29):

3) Զատիկի տօնին առիթով, ժողովուրդը համաձայն իր սովորութեան իրաւունք ունէր ու կրնա՛ր պահանջել ազատ արձակումը ռեւէ անձի, բայց իրաւունք չունէր պահանջելու մահը ռեւէ անձի: Նման սովորութիւն չկա՛ր հրեայ ժողովուրդի կեանքին մէջ: Բայց անոնք «թող խաչուի՛» պռոշալով, կարծէք նոր սովորութիւն մըն է որ կ'ուզէին հաստատել: Այս ձեւով, անոնք իրաւունք կու տային իրենք իրենց, պահանջել մահը որո՞ւ որ ուզէին, եւ պահանջել ազատ արձակումը որո՞ւ որ ուզէին:

4) *«Թող խաչուի՛»*: Իրենց նպատակը Բարաբբային ազատ արձակումը չէր, այլ Յիսուսի խաչելութիւնը, եւ սա կը պարզէ, թէ իրենց սիրտը բարի չէր, այլ չար: Բարիին ու արդարութեան գործադրութիւնը չէ որ կը հետապնդէին, այլ Բարիին ու Արդարին սպանութիւնը: Անոնք պահանջեցին Բարաբբայի ազատ արձակումը ո՛չ թէ որպէսզի չսպաննուէր, այլ որպէսզի Յիսուս ազատ չարձակուէր: Կը տեսնէ՞ք իրենց սրտի չարութիւնը: Այսօր մեր կեանքին մէջ չկա՞ն այդպիսի մարդիկ: Չկա՞ն մարդիկ, որոնք կը գնահատեն անարժանը, ո՛չ թէ որովհետեւ քրիստոնէական սքանչելի հոգի ունին, այլ պարզապէս, որպէսզի չգնահատեն արժանին:

«Պիղատոս երբ տեսաւ որ օգուտ չունի շարունակելը, ընդհակառակը, ամբոխը աւելի կը խռովի, ջուր առնելով ժողովուրդին դիմաց ձեռքերը լուաց եւ ըսաւ. *"Անպարտ եմ ես այս արդար մարդուն արիւնէն. ձեր գիտնալիքն է"*: Ամբողջ ամբոխը պատասխանեց. *"Անոր արիւնը թող մեր եւ մեր զաւակներուն վրայ ըլլայ"*» (Մտ 27.24-25):

1) Պիղատոս տեսնելով որ հարց-պատասխանը շարունակելը օգուտ մը չ'ըներ, եւ տեսնելով որ խռովութիւնը աստիճանաբար կը զօրանար հաւաքուած ամբոխին մէջ, եւ միաժամանակ վախնալով որ ամբոխը կրնար իր դէմ ապստամբիլ՝ իր կամքը պարտադրելու

համար, մտածեց ու որոշեց Յիսուսը մահուան յանձնել: Պիղատոս զիտեր որ եթէ ապստամբութիւն ծագեր՝ թէ՛ իր զինուորները եւ թէ՛ հրեաները մեծ թիւով զոհ պիտի տային, եւ եթէ նման բան պատահեր՝ մեծ հաշիւ պիտի տար Հռոմի կայսրին եւ կրնար նոյնիսկ գահազրկուիլ: Հետեւաբար, ան մտածեց որ աւելի լաւ է յանցանք չունեցող մէկ հոգի մահուան յանձնելը, քան ժողովուրդը իր դէմ ապստամբեցնելը կամ իր գահը վտանգի ենթարկելը: Մէկ խօսքով, Պիղատոս ուրացաւ ու յանձնեց Յիսուսը, որպէսզի ժողովուրդը իր դէմ չելլէ եւ որպէսզի իր գահը կորսնցնելու վտանգին առջեւ չըլլայ: Մտածենք մեր անձերուն մասին: Մենք եւս չե՞նք յանձներ Յիսուսը, որպէսզի դիրք կամ գահ չկորսնցնենք: Այս վտանգը ներկայ է մանաւանդ եկեղեցականներուն կեանքին մէջ: Երբ եկեղեցական մը կարգ ստանալու համար, կամ դիրքի մը հասնելու համար, կամ պաշտօնի մը տիրելու համար, կամ հանգամանք մը ձեռք ձգելու համար, ամէն բան կ'ընէ ու ամէն քայլ կ'առնէ, ասիկա Յիսուսը յանձնել չէ՞, Յիսուսը ուրանալ չէ՞: Երբ մէկը իր մեծաւորին աչքը մտնելու համար՝ Մեծին աչքէն դուրս կու գայ, ասիկա Յիսուսի մեծութիւնը ուրանալ չէ՞: Երբ մէկը գահի մը հասնելու համար շողոքորթութիւն կ'ընէ ու կը քծնի, ասիկա Յիսուսը յանձնել եւ ուրանալ չէ՞: Երբ մէկը պաշտօնի մը տիրելու համար, զինք Քրիստոսի պաշտօնեան ըլլալէ դադրեցնող բաներ կ'ընէ, ասիկա Յիսուսը յանձնել եւ ուրանալ չէ՞: Երբ մէկը կարգի մը հասնելու համար անկարգ բաներ կ'ընէ, ասիկա Յիսուսը յանձնել եւ ուրանալ չէ՞:

2) «*Պիղատոս երբ տեսաւ որ օգուտ չունի շարունակելը...*»: Խօսեցանք այս տողին մասին: Բայց գանք մեր կեանքին: Ի՞նչ կ'ըսէ այս տողը մեզի: Չկա՞ն այսօր մեր կեանքին մէջ մարդիկ որոնց հետ խօսիլը իմաստ մը չունի: Չկա՞ն մարդիկ, որոնց հետ Յիսուսի մասին խօսիլը օգուտ մը չ'ըներ: Չկա՞ն մարդիկ, որոնց հետ Յիսուսի սիրոյն ու ներումին մասին խօսիլը ոչինչ կը փոխէ իրենց սրտին մէջ: Թանկագին է ժամանակը: Զայն չկորսնցնենք այն մարդոց համար որոնք չեն հետաքրքրուած ճշմարտութեամբ: Ճշմարտութիւնը սիրողն ու փնտռողը անպայման կը գտնէ ճշմարտութիւնը, եւ ճշմարտութիւնն ալ զինք կը գտնէ:

3) «*Ընդհակառակը, ամբոխը աւելի կը խռովի*»: Ամբոխը աւելի կը խռովէր, որովհետեւ չէ՛ր ուզեր Քրիստոսը: Բոլոր անոնք որոնք

չեն ուզեր Քրիստոսը, ասելի ու ասելի կը խռովին եթէ երբեք խօսինք անոնց Քրիստոսի մասին: Սա իրավիճակն է այսօրուան աշխարհին: Այսօրուան աշխարհը՝ Քրիստոսամերժ ու Քրիստոսահալած աշխարհ է, որովհետեւ Քրիստոսը իրենց ուզածին պէս չէ: Միթէ հրեաները չմերժեցին Քրիստոսը, որովհետեւ Քրիստոսը իրենց ուզածին պէս չեղաւ ու չըրաւ: Անոնք կ'ուզէին որ Քրիստոս զիրենք ազատագրէր հռոմէական տիրապետութենէն, բայց Քրիստոսի կամքը՝ զիրենք Սատանայի՝ տիրապետութենէն ազատելն էր: Անոնք կ'ուզէին որ Քրիստոս հաստատէր Դաւիթի թագաւորութիւնը, բայց Քրիստոսի կամքը՝ Աստուծո՛յ թագաւորութիւնը հաստատելն էր: Անոնք կ'ուզէին որ փրկութիւնը միայն իրենց համար ըլլար եւ միայն Պաղեստինի մէջ ըլլար, բայց Քրիստոսի կամքը՝ փրկութիւնը ո՛րք մարդկութեան կեանքին մէջ եւ ո՛րք աշխարհի մէջ տարածելն էր: Այս առումով, Քրիստոս իրենց ուզածին պէս չեղաւ ու չըրաւ: Ահա թէ ինչու մերժեցին զինք: Քննե՛նք մեր անձերը: Մենք եւս նոյն վիճակին մէջ չե՞նք ըլլար երբեմն: Չե՞նք մերժեր Քրիստոսը երբ մեր ուզածը չընէ: Չե՞նք ընդվզիր իր դէմ երբ մեր խնդրանքը չկատարէ: Չե՞նք բարկանար իր դէմ երբ մեր աղօթքին չպատասխանէ: Չե՞նք նեղուիր իրմէ երբ կը խնդրենք որ պատժէ մեր թշնամին ու ան չի պատժեր: Չե՞նք անհանգստանար իրմէ երբ մեր դատը իր ձեռքերուն կը յանձնենք եւ մեր ուզած ժամանակին մէջ չենք տեսներ պաշտպանութիւնը մեր դատին:

4) Պիղատոս *«ջուր առնելով ժողովուրդին դիմաց ձեռքերը լուաց եւ ըսաւ.- Անպարտ եմ ես այս արդար մարդուն արհունէն. ձեր գիտնալիքն է»:* Ինչո՞ւ համար Պիղատոս այս արարքը ըրաւ: Ան խորհեցաւ որ հրեաները կրնային հետագային զոջալ որ պահանջեցին իրենց Օծեալ Փրկչին մահը, եւ զինք մեղադրել թէ ինչո՞ւ մահուան վճիռ արձակեց: Ուստի, իր ձեռքերը լուաց անոնց ներկայութեան, որպէսզի ատով ցոյց տար իրենց թէ ինք համամիտ չէր իրենց «թող խաչուի» աղաղակին: Միւս կողմէ Պիղատոս վստահաբար խորհեցաւ նաեւ որ եթէ Յիսուսի խաչելութիւնը իրեն համար խնդիր յարուցանէր կայսրին մօտ՝ կարենար համարձակօրէն կայսրին ըսել թէ ինք համաձայն չէր անոր խաչելութեան, եւ ատոր իբրեւ ապացոյց յիշէր իր ձեռքերուն լուացումը: Պիղատոս կրնար ժողովուրդին ու կայսրին աչքին անպարտ ըլլալ, բայց եթէ իր ձեռ-

քերը հազար անգամ ալ լուար՝ չէր կրնար Աստուծոյ աչքին անպարտ ըլլալ, որովհետեւ ի վերջոյ ինքն էր որ մահուան վճիռը արձակեց: Ի՞նչպէս կրնար անպարտ ըլլալ երբ ինքն իսկ հաստատեց թէ Յիսուս արդար է եւ թէ անոր վրայ յանցանք չի գտներ (Յի 18.38, 19.4,6), եւ այս վկայութիւնը տալէ ետք՝ զինք մահուան յանձնեց: Ի՞նչպէս կրնար անպարտ ըլլալ երբ իր կինը հիմնուելով իր տեսած երազին վրայ՝ զգուշացուց զինք որ վնաս չհասցնէ այս Արդար Մարդուն (Մտ 27.19), բայց ինք ականջ չտուաւ անոր զգուշացումին: Ի՞նչպէս կրնար անպարտ ըլլալ երբ խռոված ամբոխը գոհացնել ուզելով՝ մտրակով ծեծել տուաւ Յիսուսը (Մր 15.15):

5) Պիղատոս *«ջուր ատնելով ժողովուրդին դիմաց ձեռքերը լուաց»*, բայց ատիկա զինք անպարտ չդարձուց Յիսուսի արիւնէն: Մե՛ր մասին մտածենք: Ո՛չ որ թող խորհի, որ եթէ ինք մկրտութեամբ լուացուած է աղամական մեղքէն, ատիկա զինք անպարտ կը դարձնէ Յիսուսի արիւնէն: Ո՛չ, եւ հազա՛ր անգամ ո՛չ: Մկրտութիւնը մեզ անպարտ չի դարձներ, եթէ երբեք մեր հասակ նետելէն ետք՝ Տիրոջմով չենք աճիր, չենք ապրիր, չենք լեցուիր, չենք զօրանար: Հազար անգամ ալ եթէ մկրտենք մեր մանուկները, օգուտ մը չ'ըներ, եթէ երբեք զանոնք չամեցնենք ու չսնուցանենք Տիրոջ հաւատքով ու սիրով: Մկրտութիւնը չի փրկեր մեր մանուկները, եթէ երբեք զանոնք մխրճել կու տանք օրհնուած ջուրին մէջ, եւ սակայն չենք մխրճեր Քրիստոսի սրտին մէջ, սիրոյն մէջ, հոգիին մէջ:

6) Պիղատոս ձեռքերը լուաց եւ ինքզինք անպարտ յայտարարեց Յիսուսի արիւնէն, որովհետեւ կը վախնար Աստուծոյ կողմէ իր գլխուն գալիք պատիժէն, եւ այս վախը հրեաներէն ժառանգած էր: Հրեաներ կը հաւատային որ Աստուծոյ կողմէ տրուած ոեւէ պատիժ կամ հարուած հետեւանքն էր իրենց գործած մէկ մեղքին կամ յանցանքին: Այս վախը փարատելու համար Պիղատոսի սրտէն՝ անոր կ'ըսեն. *«Անոր արիւնը թող մեր եւ մեր զաւակներուն վրայ ըլլայ»*: Այս խօսքով անոնք Պիղատոսի կ'ըսէին. *«Եթէ գլխուդ գալիք կայ՝ թող մեր ու մեր զաւակներուն գլխուն գայ»*: Մեծ անմտութիւն էր, որ իրենց հետ՝ իրենց զաւակներն ալ մեղքի անէծքին տակ առին: Եւ արդարեւ, Աստուած լսեց անոնց այս աղաղակը: Ք.Ե. 70 թուին երբ Տիրոս յարձակեցաւ ու գրաւեց Երուսաղէմը, մեծ թիւով հրեաներ բռնեց ու խաչ բարձրացուց. այս խաչուողներուն մէջ էին՝

Յիսուսի մահը պահանջող հրեաներին շատեր՝ իրենց զաւակներով: Հրեաներ Կին Կտակարանէն ստրված էին որ երբ ծնողներ մեղանշէին՝ հետեւանքը իրենց զաւակները նաեւ կը կրէին (Եր 31.29). մինչեւ Յիսուսի ժամանակ նաեւ այս մտայնութիւնը կար (Յհ 9.1-2): Որոշ հասկացողութեամբ մը ասիկա ճիշդ է: Եթէ ծնողներ ապրած են մեղքի անէծքին տակ՝ այդ անէծքը կրնայ իրենց զաւակներուն վրայ ալ ազդել, եթէ ապաշխարութեամբ այդ անէծքը չվերցնեն:

«Այն ատեն Պիղատոս ազատ արձակեց Բարաբբան, իսկ Յիսուսը խարազանել տալէ ետք՝ զինուորներուն յանձնեց, որպէսզի խաչեն» (Մտ 27.26):

1) «Այն ատեն», այսինքն՝ ե՞րբ: Տեսնելէ ետք ժողովուրդին խռովութիւնը, լսելէ ետք «*թող խաչուի*» աղաղակը, եւ լսելէ ետք անոնց վերջին խօսքը. «*Անոր արիւնը թող մեր եւ մեր զաւակներուն վրայ ըլլայ*»: Այս բոլորէն ետք էր որ Պիղատոս խարազանել տուաւ Յիսուսը եւ զայն «*զինուորներուն յանձնեց, որպէսզի խաչեն*»: Մարկոս աւետարանիչին մօտ կը գտնենք բառ մը, որ զօրեղապէս ցոյց կու տայ Պիղատոսի մեղսալից մարդահաճութիւնը: Հոն կը կարդանք, թէ «*Պիղատոս ամբոխը գոհացնել ուզելով՝ ազատ արձակեց Բարաբբան, իսկ Յիսուսը մտրակով ծեծել տալէ ետք զինուորներուն յանձնեց, որպէսզի խաչեն*» (Մր 15.15): Պիղատոս կրնար Յիսուսը զինուորներուն յանձնել առանց զինք մտրակով ծեծել տալու, ինչ որ խաչելութեան չափ եւ երբեմն ալ աւելի ցաւ կը պատճառէ: Միայն Բարաբբային ազատ արձակումը չէր որ ամբոխին ներկայութեան տեղի ունեցաւ, այլ նաեւ Յիսուսի մտրակահարումը: Ինչո՞ւ համար. որովհետեւ Պիղատոս ուզեց «ամբոխը գոհացնել»: Պիղատոս գիտէր որ ժողովուրդին գոհացում տուողը Բարաբբային արձակումը չէր, այլ՝ Յիսուսի մտրակով ծեծուիլը իրենց ներկայութեան: Մարդիկը գոհացնել տալու համար՝ զԱստուած մտրակել տուաւ: Զգոյշ ըլլանք որ մենք ալ նոյնը չընենք: Մեր մարմիններուն կամքը կատարելու համար՝ Քրիստոսը չմտրակենք: Մեղքի «հաճոյքը» ստանալու համար՝ Յիսուսը չխարազանենք: Մարդիկը ուրախացընելու համար՝ զԱստուած չտրտմեցնենք: Մարդիկը սիրաշահելու համար՝ Քրիստոսի ծառայ ըլլալէ չդադրինք (Գղ 1.10):

Երկրաւոր ամբոխներուն բարեկամութիւնը շահելու համար՝ երկնաւոր ամբոխներուն թշնամի չդառնանք: Արարածները գոհացնելու համար՝ Արարիչը անգոհ չպահենք:

2) Աւագ քահանաներն ու երեցները Յիսուսը կապեցին եւ այդպէս յանձնեցին Պիղատոսի (Մտ 27.2): Ուրեմն, այս միջոցին կապուած էր Յիսուս: Կապուած վիճակին մէջ յանձնուեցաւ զինուորներուն եւ կապուած վիճակին մէջ խարազանուեցաւ: Կապուեցաւ Յիսուս, որպէսզի քանդէ մեղքի ամէն կապանք մեր կեանքին մէջ: Արդ, թոյլ տուա՞ծ ենք իրեն, որ քանդէ մեղքի մեր կապանքները:

3) «*Որպէսզի խաչեն*»: Տիրոջ մահը խաչելութեամբ պէտք էր տեղի ունենար, որպէսզի իրականանար մարգարէութիւնը. «*Չարերուն ժողովը զիս պատեց, ձեռքերս ու ոտքերս ծակեցին*» (Սղ 22.16): Հռոմէական կայսրութեան օրէնքին համաձայն որո՞նք կը դատաւարտուէին խաչի մահուան.-

ա) Կը խաչուէին այն մարդիկը՝ որոնք կը մերժէին խոնարհութիւն ու երկրպագութիւն մատուցել կայսրին: Մինչ, Քրիստոս աշխարհ եկաւ ո՛չ թէ մահուան դատաւարտելու զԱստուած չպաշտող ու Աստուծոյ երկրպագութիւն չմատուցող մարդիկը, այլ ընդհակառակը՝ եկաւ սորվեցնելու անոնց թէ միայն զԱստուած պէտք է պաշտել ու միայն անո՛ր պէտք է երկրպագել. եկաւ մեռնելու անոնց փոխարէն՝ զանոնք ճշմարիտ Աստուծոյ՝ ճշմարիտ երկրպագութեան առաջնորդելու համար:

բ) Կը խաչուէին այն մարդիկը՝ որոնք կը մերժէին կայսրին կամքը կատարել, եւ կամ կ'ընդդիմանային անոր կամքին: Մինչ, Քրիստոս աշխարհ եկաւ ո՛չ թէ ճգմելու ու սպաննելու Աստուծոյ կամքը չկատարող եւ Աստուծոյ կամքին ընդդիմացող մարդիկը, այլ ընդհակառակը՝ եկաւ բացայայտելու անոնց Աստուծոյ կամքը՝ յայտարարելով. «*Հօրս կամքը հետեւեալն է.- Ով որ տեսնէ Որդին եւ հաւատայ անոր՝ յաւիտենական կեանք պիտի ունենայ, եւ ես պիտի յարուցանեմ զայն վերջին օրը*» (Յհ 6.40). Եկաւ Աստուծոյ իսկ կամքով խաչուելու՝ Աստուծոյ կամքը մերժող մարդոց փրկութեան համար:

գ) Կը խաչուէին այն մարդիկը՝ որոնք յանցանք կը գործէին ու կ'ապստամբէին կայսրին կողմէ հաստատուած օրէնքներուն դէմ: Մինչ, Քրիստոս Մովսէս մարգարէին միջոցաւ Աստուծոյ տուած

օրէնքներուն դէմ յանցանք գործողներուն եւ Աստուծոյ պատուիրանները ոտնակոխ ընողներուն փոխարէն՝ ի՛նք մեռաւ խաչին վրայ, որպէսզի ազատագրէր զանոնք իրե՛նց իսկ օրինազանցութեան պատճառով իրենց գլխուն եկած մահուան անէծքէն:

դ) Օրինազանց ըլլալու պարագային, կը խաչուէին այն մարդիկը՝ որոնք ստրուկի պաշտօն ունէին, եւ որոնք չունէին Հռոմէական քաղաքացիութիւն: Մինչ, Քրիստոս աշխարհ եկաւ ո՛չ թէ սպաննելու մեղքի ստրկութեան մէջ ապրող մարդիկը, այլ ընդհակառակը՝ ի՛նք մեռնելու անոնց փոխարէն, որպէսզի ազատագրէր զանոնք մեղքի ստրկութենէն եւ երկնաքաղաքացիութեան պարգէւը շնորհէր անոնց:

ե) Կը խաչուէին այն մարդիկը՝ որոնք անհաւատարմութիւն կը ցուցաբերէին իրենց երկրին հանդէպ: Մինչ, Քրիստոս աշխարհ եկաւ ո՛չ թէ վերջ դնելու երկնքին ու իրենց երկնաւոր ժառանգութեան հանդէպ անհաւատարիմ եղող մարդոց կեանքին, այլ ընդհակառակը՝ ի՛նք խաչուելու անոնց փոխարէն, եւ զանոնք երկնքի հետեւորդները ու քաջ վկաները դարձնելու:

«Զինուորները Յիսուսը տարին կառավարիչին պալատը, ուր անոր շուրջ հաւաքուեցաւ զինուորներու ամբողջ գունդը» (Մտ 27.27):

1) Նախորդ համարին մէջ տեսանք, որ Պիղատոս Յիսուսը *«զինուորներուն յանձնեց որպէսզի խաչեն»*: Հոս սակայն կը տեսնենք, թէ զինուորները Յիսուսը ուղղակի խաչելու տանելու փոխարէն՝ զինք կառավարիչին ատեանէն պալատին բակը տարին եւ հոն գունդ մը զինուորներ շուրջը հաւաքուեցան, եւ սկսան զինք ծեծել ու ծաղրել, ինչ որ յաջորդող համարները ցոյց կու տան: Սա օրէնքի խախտում էր: Հռոմի Մինոտը օրէնք հանած էր, որ մահուան դատապարտուած անձին պէտք էր ժամանակ տրուէր քիչ մը հանգիստ ընելու նախքան որ մահուան դատապարտուէր: Զինուորները սակայն այդ ժամանակը չտուին Տիրոջ: Ծաղրեցին ու ծանակեցին զինք, եւ կասկած չկայ որ ատիկա ըրին, որպէսզի հաճութիւնը շահէին աւագ քահանաներուն ու երէցներուն, ճիշդ ինչպէս Պիղատոս ինք զանոնք եւ ամբոխը գոհացնելու համար մտրակով ծեծել տուած էր Յիսուսը (Մր 15.15):

2) Քանի մը զինուորներ չէին որ ծաղրեցին ու ծեծեցին Յիսուսը, այլ զինուորներու ամբողջ գունդ մը: Յիսուս քահանայապետին ու տաճարին սպասաւորներուն կողմէ ծեծ ուտելէ ու ծաղրուելէ ետք (Մտ 26.67-68), հիմա պահը հասած էր որ ծեծ ուտէր ու ծաղրուէր Հռոմայեցի զինուորներուն կողմէ:

«Ապա մերկացուցին Յիսուսը եւ անոր ուսերուն նետեցին կարմիր քղամիդ մը» (Մտ 27.28):

1) «*Մերկացուցին Յիսուսը*»: Մերկացուցին Փրկիչը իր հագուստէն, որ աշխարհ եկած էր փրկութեան հագուստը շնորհելու մեզի: Մերկացուցին մարմինը անոր՝ որ եկած էր ծածկելու մեր հոգիին մերկութիւնը: Խլեցին իր վրայէն այն հագուստը՝ որուն քղանցքին հպումով մեղքի արինահոսութիւններ դաղրեցան. այն հագուստը՝ որով կը ջերմանան ցրտահար հոգիներ. այն հագուստը՝ որ օր մը պիտի ըլլայ հագուստը բոլոր սուրբերուն. այն հագուստը՝ որ մեզի շնորհուեցաւ մեղքի ցնցոտիներուն փոխարէն:

2) «*Անոր ուսերուն նետեցին կարմիր քղամիդ մը*»: Կարմիր քղամիդը արքայական բան մը չէր, այլ այն լաթն էր որ Հռոմայեցի բարձրաստիճան զինուորականներ կը կրէին իրենց ուսերուն՝ ի նշան փառքի ու պատիւի: Կարմիր քղամիդին ներկայութիւնը ցոյց կու տայ, որ Յիսուսը ծաղրողներն ու ծեծողները միայն հասարակ զինուորները չէին, այլ նաեւ՝ բարձրաստիճան զինուորականները: Այսօր ալ նոյնն է պարագան, Յիսուսը ծաղրողները հասարակ մարդիկը չեն միայն, այլ նաեւ՝ բարձրաստիճան, բարձրադիրք ու բարձրապաշտօն մարդիկ: Չայն կը ծաղրեն իրենց վարքով: Փառքի ու պատիւի նշան եղող կարմիր քղամիդը Յիսուսի ուսերուն նետեցին, բայց զինք փառաւորելու ու պատուելու փոխարէն՝ անարգեցին: Արդարեւ, աշխարհի տուած փառքը՝ անարգանք է:

3) Որոշ մեկնիչներ կ'ըսեն, թէ կարմիր քղամիդը կը ներկայացնէ մեղքի արիւնով ներկուած մարդկութիւնը, զոր Յիսուս իր վրայ առաւ, որպէսզի սրբէր զայն:

4) Ուրիշներ կարմիր քղամիդը կը նկատեն խորհրդանշիչ Յիսուսի արեան, որ Յիսուս կամովին իր վրայ առաւ՝ բացայայտելու համար թէ մարդոց փրկութիւնը իր արիւնով պիտի ըլլար:

«Փուշէ պսակ մը հիւսելով դրին անոր գլխուն եւ եղեգ մըն ալ տուին աջ ձեռքին: Զինուորները ծունկի կու գային անոր առջեւ եւ ծաղրելով կ'ըսէին. *"Ողջո՛յն, Հրեաներո՛ւ թագաւոր"*» (Մտ 27.29):

1) «Փուշէ պսակ մը հիւսելով դրին անոր գլխուն»: Քանի մը նշումներ.-

ա) Զինուորները փուշերու ամբողջութիւն մը առին եւ զանոնք ոլորելով պսակ մը հիւսեցին եւ զայն դրին երկինքի ու երկրի թագաւորին գլխուն: Մեկնիչներ կ'ըսեն, թէ փուշէ պսակը այնպիսի ձեւով հիւսուած ու պատրաստուած էր, որ որոշ փուշեր խորունկ կերպով մտած էին Յիսուսի գանկի մորթին մէջ, եւ ուստի՝ չէր կրնար անոր գլուխէն վար իյնալ: Երբ զինք Գողգոթա պիտի տանէին՝ փուշէ պսակը գլուխէն հանեցին, եւ զինք խաչ բարձրացնելէ ետք՝ պսակը վերստին գլխուն դրին, անոր փուշերը գանկին մորթին մէջ մխելով: Փուշէ պսակին զետեղումը Յիսուսի գլխուն հարկաւ ունէր իր խորհրդական իմաստը. առաջին Ադամին մեղանշումին պատճառով Աստուած անիծեց երկիրը եւ զայն դատապարտեց փուշ եւ տատասկ բուսցնելու (Մն 3.17-18). Յիսուս իր գլխուն վրայ փուշէ պսակ ընդունելով՝ վերցուց այդ անեծքը, աւելի ճիշդ՝ այդ անեծքը օրհնութեան փոխակերպեց:

բ) Մեր մեղքերու փուշն է որ Յիսուս կրեց իր գլխուն: Ան այսօր եւս փուշէ պսակ ունի իր գլխուն: Փուշեր ունի իր սրտին մէջ, իր ձեռքերուն ու ոտքերուն մէջ: Հռոմայեցի զինուորները սոսկ մէկ անգամ փուշէ պսակ դրին Տիրոջ գլխուն, իսկ մենք ամէ՛ն օր փուշէ պսակ կը դնենք իր գլխուն մեր մեղքերով: Այո՛, ամէն մէկ մեղք որ կը գործենք կամովին՝ փո՛ւշ մըն է որ կը մխրճենք Յիսուսի գլխուն ու սրտին: Ամէն անօրէնութիւն որ գիտակցաբար կը գործենք՝ փո՛ւշ մըն է որ կը մխրճենք Տիրոջ հոգիին մէջ: Երբ չենք սիրեր՝ փո՛ւշ մըն է որ կը մխրճենք Յիսուսի ձեռքերուն մէջ: Երբ չենք ներեր՝ փո՛ւշ մըն է որ կը մխրճենք Յիսուսի ոտքերուն մէջ: Երբ աղօթական ու հաւատքի կեանքէն հեռու ենք՝ փո՛ւշ մըն է որ կը մխրճենք Յիսուսի սրտին ու գլխուն: Երբ չարիք կը գործենք եւ մեր գործած չարիքին համար հաճոյք կը ստանանք՝ փո՛ւշ մըն է որ կը մխրճենք Յիսուսի անմեղ հոգիին մէջ:

զ) Փուշէ պսակ առաւ իր գլխուն, որպէսզի թագաւորական պսակ զետեղէ մեր գլուխներուն վրայ: Տիրոջ հայեացքով մենք թագաւորներ ենք ու թագաւորելու կոչուածներ ենք (Ա.Պտ 2.9: Յյտ 5.10, 20.6: Ել 19.6): Արդեօ՞ք թագաւորավայել կեանք մը կ'ապրինք: Եթէ մեղքի կեանք կ'ապրինք, կը նշանակէ թէ թագաւորավայել կեանք չենք ապրիր: Թագաւորի մը կամ թագաւորի մը զաւակին չի վայելեր մեղքի կեանք ապրիլ: Միթէ երկնաւոր Թագաւորի զաւակին կը վայելէ՞ սրուկ ըլլալ մեղքին: Միթէ Սուրբի հետեւորդներուն կը վայելէ՞ սրբապիղծ կեանք մը ապրիլ:

2) «Եւ եղէզ մըն ալ տուին աջ ձեռքին»: Քանի մը նշումներ.-

ա) Տիրոջ աջ ձեռքին եղէզ տուին, որպէսզի թագաւորի տալաւորութիւն ձգէր: Ուեւ թագաւոր իր աջ ձեռքին մէջ պղնձեայ ոսկեգոյն գաւազան կը կրէր: Յիսուսին սակայն, թագաւորական գաւազան տալու փոխարէն՝ եղէզ տուին, եւ ծաղրական ձեւով զայն «*հրեաներու թագաւոր*» կոչեցին: Մենք ի՞նչ դրած ենք Տիրոջ աջ ձեռքին մէջ. եղէ գ, թէ՛ երկաթեայ գաւազան: Եթէ միայն խօսքով կը դաւանինք Յիսուսի թագաւոր ըլլալը եւ գործնապէս չենք կատարեր իր կամքը, կը նշանակէ թէ եղէզ դրած ենք իր ձեռքին մէջ, եւ մեր վերաբերմունքը իր հանդէպ ծաղրական է:

բ) Եղէզին մէջ դատարկ կ'ըլլայ: Դատարկ բան տուին Յիսուսի ձեռքին որ աշխարհը լեցնողն է: Յիսուս իր ձեռքին մէջ առաւ դատարկը, որպէսզի լեցուն կեանք շնորհէ մեզի: Եթէ երբեք կը զգանք թէ մեր կեանքը եղէզի նման դատարկ է՝ զայն դնենք Տիրոջ ձեռքերուն մէջ, եւ ի՞նք կը լեցնէ զայն:

գ) Եղէզ տուին Տիրոջ աջ ձեռքին, որ օր մը երկաթեայ գաւազանով պիտի կոտրէ իր հակառակորդ ազգերը (Սղ 2.9): Եղէզ տուին Տիրոջ, որ իր ցուպով ու գաւազանով մեզ կը մխիթարէ, կը զօրացնէ ու կը պահէ, երբ մահուան շուքի ձորին մէջ քալենք (Սղ 23.4):

դ) Եղէզը կը ներկայացնէ մարդոց դատարկ գործերը (Ա.Կր 3.12), զոր Յիսուս առաւ իր ձեռքին մէջ, որպէսզի զանոնք բարեգործութեանց ծաղիկներու փոխակերպէ եւ մեզի յանձնէ:

ե) Եղէզը կը ներկայացնէ մարդոց մեղսալից գործերը, զոր Յիսուս առաւ իր ձեռքին մէջ, որպէսզի զանոնք առաքինութեանց փոխակերպէ եւ մեզի յանձնէ:

զ) Առիթով մը Յիսուս շուրջը գտնուող հրեաներուն բացայայտեց, թէ Յովհաննէս Մկրտիչ փորձութեանց հովին դիմաց շարժող եղեգ մը չէր (Մտ 11.7): Ան հաստատ ու լեցուն հաւատք ունէր: Այս առումով, եղեգը կը ներկայացնէ իրենց հաւատքին մէջ անհաստատ մարդիկը: Յիսուսի աջ ձեռքին մէջ եղեգ դրին, որպէսզի Յիսուս այդ եղեգը հաւատքի տոկուն ծառի վերածէ եւ մեզի յանձնէ:

3) *«Զինուորները ծունկի կու գային անոր առջեւ եւ ծաղրելով կ'ըսէին. "Ողջո՛յն, հրեաներո՛ւ թագաւոր"»:* Քանի մը նշումներ.-

ա) Ծաղրալից կերպով ծունկի եկան Յիսուսի առջեւ, որուն *«անունին ծունկի պիտի գան բոլորը, երկնաւորներն ու երկրաւորները եւ սանդարամետականները եւ ամէն լեզու պիտի դաւանի թէ Յիսուս Քրիստոսը՝ Տէ՛ր է»* (Փլպ 2.10-11):

բ) Ծաղրականօրէն «հրեաներու թագաւոր» կոչեցին Յիսուսը, որ թագաւորն է երկինքին ու երկրին, եւ թագաւորն է թագաւորներուն, որպէսզի յիշենք որ մենք եւս, ըլլալով հանդերձ երկինքի ու երկրի թագաւորին զաւակները՝ կրնանք ծաղրուիլ, բայց ատիկա պէտք չէ պատճառ դառնայ որ կորսնցնենք մեր հոգիի ու սրտի թագաւորական գեղեցկութիւնը:

գ) Յիսուս թոյլ տուաւ որ զինք ծաղրեն, որպէսզի Սատանան ու անոր չար ոգիները ալ չկարենան մեզ ծաղրել: Եւ անոնք մեզ ծաղրած կ'ըլլան միայն այն ատեն՝ երբ յաջողին մեզ մեղքի գերի դարձնել: Լաւ գիտցիր, երբ կամովին մեղք կը գործես, եւ մանաւանդ երբ գործած մեղքդ հաճոյք կը պատճառէ քեզի, կը նշանակէ թէ Սատանան ու անոր չար ոգիները ծաղրած կ'ըլլան քեզ:

«Կը թքնէին անոր երեսին, եղեգը ձեռքէն կ'առնէին եւ գլխուն կը զարնէին» (Մտ 27.30):

1) *«Կը թքնէին անոր երեսին»:* Թքնեցին Յիսուսի երեսին, մինչդեռ Յիսուս իր թուքով կոյրերու աչքեր բացաւ: Յուդա համբուրեց Յիսուսի երեսը եւ իր համբոյրով ցուցուց անոր սիրտը, իսկ զինուորները թքնեցին անոր երեսին եւ իրենց թուքով նախատեցին փառքի Աստուածը: Թքնեցին երեսին Յիսուսի, որ աշխարհ եկած էր Աստուծոյ երեսը ցուցնելու մեզի: Թքնեցին երեսին Յիսուսի, որուն *«երեսին առջեւ լեցուն ուրախութիւն կայ»* (Սղ 16.11): Թքնեցին

երեսին Յիսուսի, որուն փառքին դիմաց սերովբէներ ու քերովբէներ իրենց երեսները կը ծածկեն: Թքնեցին երեսին Յիսուսի, որուն գեղեցկութեամբ արբեցան պատմութեան բոլոր սուրբերը: Գալով մեզի, մենք Յիսուսի երեսին թքնողներ ենք, թէ՛ անոր երեսին գեղեցկութեան նայողներ եւ անով կշտացողներ: Եթէ չենք փնտռեր Յիսուսի երեսը մեր կեանքին մէջ, կը նշանակէ թէ անոր երեսին թրքնողներ ենք: Եթէ մեր մեղքերով երես կը դարձնենք Յիսուսին, դարձեալ, անոր երեսին է որ թքնած կը սեպուինք:

2) *«Եղէզր ձեռքէն կ'առնէին եւ գլխուն կը զարնէին»*: Զարկին գլխուն Յիսուսի, որ գլուխն էր երկնաւոր բոլոր զօրքերուն, եւ որ իր յարութեամբ պիտի դառնար գլուխը Եկեղեցիին: Զարկին այն գլխուն՝ որուն առջեւ դատաստանի օրը բոլոր ազգերն ու ցեղերը իրենց գլուխները պիտի խոնարհեցնեն: Զարկին այն գլխուն՝ որ պիտի ճգմէր Սատանային գլուխը եւ մեզ ալ պիտի դարձնէր անոր ճգմիչները: Զարկին այն գլխուն՝ որ պիտի շտկէր մեղքին դիմաց ծած մեր գլուխները: Զարկին Տիրոջ գլխուն, որպէսզի Սատանան ալ չկարենայ մեղքի եղեգներով զարնել մեր գլխուն:

«Զայն ծաղրելէ ետք, վրայէն հանեցին քղամիդը եւ հագցուցին իր զգեստները, եւ ապա տարին զայն խաչելու» (Մտ 27.31):

1) *«Զայն ծաղրելէ ետք, վրայէն հանեցին քղամիդը եւ հագցուցին իր զգեստները, եւ ապա տարին զայն խաչելու»*: Յիսուս Հռոմայեցի զինուորականի մը քղամիդով չէր կրնար խաչուելու տարուիլ: Ան իր հագուստներով պէտք էր տարուէր, որպէսզի զինք խաչող զինուորները վիճակ ձգելով՝ հագուստները իրենց միջեւ բաժնէին, եւ այդ ձեւով իրականանար Դաւիթ մարգարէին միջոցաւ ըսուած խօսքը. *«Հագուստներս իրենց միջեւ բաժնեցին եւ իմ վերարկուիս վրայ վիճակ ձգեցին»* (Մտ 27.35: Սղ 22.18):

2) Ժողովուրդը կը ճանչնար Յիսուսի զգեստները. ան հետեւաբար իր զգեստներով պէտք էր տարուէր, որպէսզի ամբողջ ժողովուրդին կողմէ տեսնուէր ու ճանչցուէր: Հռոմայեցիներ սովորութիւն ունէին փող հնչեցնելու երբ անձ մը խաչելու պիտի տանէին: Ատիկա կ'ընէին որպէսզի ժողովուրդը տեսնէր ու վախնար եւ երբեք մէկը չմտածէր կայսրին դէմ ապստամբելու: Այս սովորութիւնը

պահեցին Յիսուսը Գողգոթա տարած ատեն նաեւ: Զատիկի օրն էր. ուստի մեծ թիւով մարդիկ կային Երուսաղէմ, եւ բոլորը տեսան Յիսուսի տարուիլը Գողգոթա:

3) Ուշադրութիւն դարձուցէք հետեւեալին. զինուորները կարմիր քղամիդ նետեցին Յիսուսի ուսերուն (28-րդ համար), բայց զայն ծաղրելէ ետք երբ խաչելու պիտի տանէին՝ *«վրայէն հանեցին քղամիդը եւ հագցուցին իր զգեստները»*: Ըսել կ'ուզեմ, թէ զինուորները չէին կրնար Յիսուսի առաքելութեան զգեստները փոխարինել կարմիր քղամիդով կամ ուրիշ զգեստով: Ատիկա ըրին, բայց ժամանակաւոր եղաւ: Երբ պահը հասաւ որ Յիսուս իր առաքելութիւնը աւարտէր իր նոյն զգեստները հագցուցին իրեն: Այն զգեստները որոնցմով Յիսուս սկսաւ իր առաքելութեան, նոյն զգեստներով ալ աւարտեց իր առաքելութիւնը: Մեր ալ պարագային նոյնն է: Մարդիկ կրնան կարմիր քղամիդ հագցնել մեզի, այլ խօսքով՝ ծաղրել ու անարգել մեզ, բայց մենք չենք կրնար եւ պէտք չէ կորսնցնենք մեր առաքելութեան զգեստը: Հաւատքի ու հաւատարմութեան զգեստը որով սկսանք մեր առաքելութեան, պէտք է մեր վրայ պահենք մինչեւ աւարտը մեր առաքելութեան:

«Երբ դուրս կ'ելլէին, Սիմոն անունով Կիւրենացի մէկը գտան եւ ստիպեցին որ Յիսուսի խաչը շալկէ» (Մտ 27.32):

1) *«Երբ դուրս կ'ելլէին»*: Խօսքը Երուսաղէմ քաղաքէն դուրս ելլելու մասին է: Յստակ է որ Յիսուս խաչը շալկեց մինչեւ Երուսաղէմ քաղաքին մուտքը, բայց այնքան ուժասպառ դարձած էր իր կերած ծեծին պատճառով որ չկրցաւ զայն շալկել մինչեւ Գողգոթա: Քաղաքին գրեթէ մուտքին զինուորները հանդիպեցան Սիմոն անունով Կիւրենացիի մը որ իր *«արտէն կու գար»* (Ղկ 23.36) *«եւ ստիպեցին որ Յիսուսի խաչը շալկէ»*:

2) Կիւրենիան ներկայ Լիպիայի ծովափին գտնուող նահանգ մըն էր ուր աքսորուած էին շատ մը հրեաներ, որոնք ապստամբած էին Հռոմի դէմ. Ք.Ա. 66-70 թ.: Յիշեալ քաղաքէն էր Սիմոն, բայց ներկայ հանգրուանին ան իբրեւ պանդուխտ կը բնակէր Երուսաղէմի մէջ, եւ ազարակ մըն ալ ուներ քաղաքէն դուրս: Մարկոս յատուկ տեղ կու տայ անոր՝ յիշելով անոր երկու որդիներուն անունները

(Մր 15.21), իսկ անոր յատուկ տեղ տալուն պատճառն այն է, որ Միմոն հետագային քրիստոնեայ դարձաւ, շրջեցաւ Պօղոս առաքելին հետ, երբ վերջինս Քրիստոսի Աւետարանը կը քարոզէր, ինչպէս կարգ մը աղբիւրներ կը յիշեն:

3) Հռոմայեցի զինուորները չբռնադատեցին Երուսաղէմի բնակիչ մը կամ գոնէ Պաղեստինի բնակիչ հրեայ մը որ խաչը շալկէր դէպի Գողգոթա. որովհետեւ զիտէին թէ ոեւէ հրեայ խստիւ պիտի մերժէր խաչ կրել, քանի խաչ կրելը մեծագոյն անարգանքն էր իրենց համար: Բայց հարկաւ եթէ ոեւէ հրեայ զիտնար որ իր անունը յաւերժապէս պիտի յիշուի, ինչպէս կը յիշուի Միմոն Կիւրենացիին անունը՝ անշուշտ որ պիտի կրէր Յիսուսի խաչը: Ոեւէ մէկը որ Յիսուսի խաչը կը կրէ՝ արժանի է յիշատակութեան:

4) Միմոն Կիւրենացի Յիսուսի խաչը շալկելով՝ թեթեւցուց անոր տառապանքը: Մենք ալ այսօր կրնանք թեթեւցնել Յիսուսի տառապանքը: Յիսուս այսօր երկինքի մէջ կը տառապի մարդոց փրկութեան համար, եւ կը փնտռէ Միմոն Կիւրենացիներ որոնք պատրաստ են իրեն հետ՝ իր խաչը կրելու, մարդոց փրկութեան համար: Ինչպէս կրնանք Յիսուսի խաչ կրել: Երբ կը պատգամենք Յիսուսի փրկութիւնը եւ դժուարութիւններու կը հանդիպինք եւ կը համբերենք՝ ատիկա Յիսուսի հետ իր խաչը կրել կը նշանակէ:

«Երբ եկան այն վայրը որ կը կոչուէր Գողգոթա, որ կը նշանակէ գանկի վայր, հոն լեղիով խառն գինի տուին որ խմէ. երբ համը առաւ՝ չուզեց խմել» (Մտ 27.33-34):

1) «Գողգոթա» բառը Արամերէն է եւ կը նշանակէ «գանկի վայր»: Թէ ինչո՞ւ համար Յիսուսի խաչելութեան տեղը կոչուած է Գողգոթա՝ երեք բացատրութիւններ առաջարկուած են.- Ոմանք կ'ըսեն թէ Յիսուսի խաչելութեան տեղը գանկի նմանող փոքրիկ բլուր մըն էր, եւ անոր համար ալ կոչուած է Գողգոթա: Ուրիշներ կ'ըսեն թէ բլուրը եղած է կառափնարան (գլխատելու տեղ), եւ անոր համար կոչուած է Գողգոթա: Իսկ երրորդ խումբի մեկնիչներ կ'ըսեն, թէ Յիսուս խաչուեցաւ ճիշդ հո՞ն՝ ուր Ադամ թաղուած էր եւ ուր իր գանկը կը գտնուէր, եւ ճիշդ անոր համար ալ կոչուած է Գողգոթա: Վերջինիս մասին մեր շարականներուն մէջ եւս գրուած

է: Յիսուսի խաչելութեան պատկերներուն մէջ մենք խաչին տակ յաճախ կը հանդիպինք գանկի մը նկարին, որ Ադամին գանկը կը ներկայացնէ, եւ քանի Ադամ ներկայացուցիչն է համայն մարդկութեան, սա կը նշանակէ որ Յիսուսի արիւնը կաթելով անոր գանկին վրայ՝ սրբած եղաւ ամբողջ մարդկութեան աղամական մեղքը:

2) «Լեղի» ըսելով կը հասկնանք զմուտսը, որ թմրեցնող հեղուկ մըն է: Հոռմայեցիներ սովորութիւն ունէին զմուտսով խառնուած գինի տալու խաչի մահուան դատապարտուած մարդոց (Մր 15.23), որպէսզի զմուտսին ազդեցութեան տակ անոնք թմրէին, եւ առանց մեծ ցաւ քաշելու՝ իրենց հոգին աւանդէին: Յիսուս մերժեց զայն ըմպել, որովհետեւ ան կամովին որոշած էր ցաւի ու տառապանքի բաժակը ըմպել իր ամբողջութեամբ, առանց անկէ բան մը նուազեցնելու: Եթէ լեղիով խառն գինիէն խմէր՝ իր ցաւէն մեղմացուցած պիտի ըլլար, բայց չիմեց, ցոյց տալու համար թէ մեր մեղքերը քաւելու համար պատրաստ էր մեծ ցաւեր կրելու, եւ մեզի սորվեցնելու, թէ պէտք է ցաւ կրենք՝ եթէ կ'ուզենք յաղթել մեր մեղքերուն:

3) Ոմանք դիտել կու տան, թէ Ճիշդ է որ զմուտսով խառնուած գինի տալը կը թմրեցնէ խաչի մահուան դատապարտուած անձը եւ կրնայ օգնել որ անտանելի ցաւեր չզգայ, բայց միւս կողմէ, կրնայ զօրացնել խաչուած անձին մարմինը, եւ պատճառ դառնալ որ անիկա աւելի երկար ողջ մնայ խաչին վրայ, որպէսզի ամէն մարդ առիթը ունենայ զինք տեսնելու:

4) Բացատրեցի թէ ի՛նչ նպատակով հոռմայեցիներ զմուտսով խառնուած գինի կու տային խաչի մահուան դատապարտուած մարդոց: Պէտք է յիշել, թէ հրեաներ իրենք եւս նոյն բանը կ'ընէին մեռնելու վրայ եղողներուն, հիմնուելով Սողոմոնի պատուերին վրայ որ կ'ըսէ. *«Օղին կորսուելու վրայ եղողին, եւ գինին՝ դառնահոգիներուն տուէք»* (Ժդ 31.6): «Դառնահոգիներ»ը՝ մեռնելու վրայ եղողներն են: Հոս Սողոմոն կը պատուիրէ գինի տալ մեռնելու վրայ եղող մարդոց, բայց զինուորները զուտ գինի չտուին Յիսուսին, այլ անոր մէջ լեղ զմուտս խառնեցին: Վստահաբար աստուածային նախախնամութիւնն էր որ կամեցաւ որ այդպէս ըլլայ, որովհետեւ.-

ա) Լեղի զմուտսով խառնուած գինին կը խորհրդանշէ Աստուծոյ բարկութիւնը: Ճիշդ է որ Քրիստոս չիմեց զմուտսով խառնուած

զինին, եւ սակայն խմեց Աստուծոյ բարկութեան բաժակը, որ խաչի բաժակն է, որպէսզի ազատէ մեզ Աստուծոյ բարկութենէն:

բ) Լեղի զմուռսով խառնուած զինին կը խորհրդանշէ մեղքն ու անոր լեղիութիւնը: Զմուռսի նման՝ դա՛նն է մեղքը, լեղի՛ է մեղքը: Հրամցուեցաւ կամ տրուեցաւ Յիսուսին, պարզելու համար որ մեր մեղքերուն դառնութիւնը Յիսուս իր վրայ պիտի առնէր:

«Ապա խաչ հանեցին զինք եւ վիճակ ձգելով՝ հագուստները իրենց միջեւ բաժնեցին: Ահա այսպէս իրականացաւ Տիրոջ խօսքը, մարգարէին բերնով ըսուած. *«Հագուստներս իրենց միջեւ բաժնեցին եւ իմ վերարկուիս վրայ վիճակ ձգեցին»*» (Մտ 27.35):

1) *«Ապա խաչ հանեցին զինք»*: Հին Կտակարանին մէջ ակնարկութիւն կա՞յ որ Քրիստոս խաչ բարձրանալով կամ փայտի վրայ գամուելով պիտի մեռնէր²²: Հին Կտակարանին մէջ բացայայտօրէն չէ գրուած թէ Յիսուս փայտէ կախուելով, այլ խօսքով՝ խաչելութեամբ պիտի մեռնէր, բայց հոն կան այնպիսի արտայայտութիւններ եւ խօսքեր, որոնք ցոյց կու տան, որ մեր Տէրը փայտէ կախուելով, այսինքն՝ խաչելութեամբ պիտի մեռնէր: Այսպէս, օրինակ.-

ա) 22-րդ Սաղմոսը ամբողջութեամբ Մեսիական գլուխ մըն է: Այս պարագայիս մեզ հետաքրքրողը 16-րդ համարն է որ կ'ըսէ. *«Ձեռքերս ու ոտքերս ծակեցին»*: Թէեւ Դաւիթ մարգարէին բառերն են ասոնք, բայց գիտենք որ Դաւիթի անձին չեն վերաբերիր: Դաւիթին ձեռքերն ու ոտքերը չծակեցին եւ ո՛չ ալ անոր պատմութեանին վրայ վիճակ ձգեցին (համար 18), բայց Քրիստոսի ձեռքերն ու ոտքերը ծակեցին եւ իր *«հագուստները բաժնելու համար վիճակ ձգեցին»* (Գրծ 2.23: Մտ 27.35: Մր 15.24: Ղկ 23.33: Յհ 19.18): *«Ձեռքերս ու ոտքերս ծակեցին»*: Հին Կտակարանին մէջ արձանագրուած այս մարգարէութիւնը անատարկելիօրէն եւ շատ յստակօրէն կը պարզեն որ սկիզբէն ճշդուած էր որ Քրիստոս խաչելութեամբ պիտի մեռնէր: Եթէ կանխորոշուած ըլլար որ այլ ձեւով մեռնէր՝ իր ձեռքերն ու ոտքերը ինչո՞ւ պիտի ծակուէին:

²² Այս հարցումին պատասխանը քաղած ենք «Գիտնանք պատասխանները որոշ հարցումներու» անունը կրող մեր գիրքէն: Հարցում թիւ 14:

բ) Թուոց գիրքին մեջ կը կարդանք որ երբ Իսրայելի ժողովուրդը սկսաւ տրտնջալ Աստուծոյ դէմ կերակուրի ու խմելիքի համար, Աստուած *«ժողովուրդին վրայ կիզող օձեր դրկեց, որոնք խածին ժողովուրդը, այնպէս որ Իսրայէլէն շատ ժողովուրդ մեռաւ»*: Ժողովուրդը աղաչեց Մովսէսի որ աղօթէ իրեն համար եւ Մովսէս աղօթեց: Աստուած Մովսէսին հրահանգեց պղինձէ կիզող օձ մը շինել եւ զանիկա ձողի մը վրայ կախել, որպէսզի ով որ օձէն խածուէր, անոր նայէր եւ բժշկուէր: Անմիջապէս *«Մովսէս պղինձէ օձ մը շինեց եւ զանիկա ձողի մը վրայ դրաւ: Երբ օձ մը մարդ մը խածնէր եւ մարդը պղինձէ օձին նայէր, անմիջապէս կ'առողջանար»* (Թւ 21.4-9): Պղինձէ օձին բարձրացուիլը ձողի մը վրայ անառարկելիօրէն եւ անհերքելիօրէն Քրիստոսի խաչելութեան կամ խաչ բարձրացումին նախապատկերացումն էր: Քրիստոս ինքն ալ պղինձէ օձին բարձրացուիլը ձողի մը վրայ, նկատեց նախապատկերացումը իր խաչ բարձրացումին, որովհետեւ ըսաւ. *«Ինչպէս Մովսէս պղինձէ օձը բարձրացուց անապատին մէջ, նոյնպէս ալ Մարդու Որդին պէտք է բարձրանայ, որպէսզի անոր հաւատացողը յաւիտենական կեանք ունենայ»* (Յհ 3.14-15): Օգոստինոս, Յովհան Ոսկեբերան եւ ուրիշներ, Մովսէսի կողմէ ձողի մը վրայ պղինձէ օձին բարձրացումը կը նկատեն նախապատկերացում Քրիստոսի խաչ բարձրացումին:

գ) Աստուած Մովսէսին կ'ըսէ. *«Երբ մարդ մը մահու արժանի մեղք մը գործէ, զանիկա մեղքնելու համար ծառէ մը կախէ, անոր մարմինը գիշերը ծառին վրայ պէտք չէ մնայ, այլ նոյն օրը անպատճառ պէտք է թաղուի, որովհետեւ կախուածը Աստուծոյ անիծածն է»* (Բ.Օր 21.22-23): Պօղոս առաքեալ կապ կը գտնէ այս խօսքին եւ Քրիստոսի խաչելութեան միջեւ: Առաքեալը կ'ըսէ. *«Քրիստոս Օրէնքի այդ անէծքէն մեզ ազատեց, ինք մեր տեղը անէծքի առարկայ դառնալով, որովհետեւ Օրէնքի գիրքին մէջ գրուած է.- Անիծեալ է ան որ փայտէ կը կախուի»* (Գղ 3.13): Երեք բաներ ուշագրաւ են: Առաջին.- Ծառէ մը կախուողը պէտք է մահուան արժանի բան մը ըրած ըլլայ: Քրիստոս բնականօրէն մահուան արժանի բան մը ըրած չէր, բայց մե'նք է որ մահուան արժանի բան ըրած էինք. ինչ ըրած էինք. մեղք գործած էինք: Եւ քանի որ *«մեղքին վարձատրութիւնը մահ է»* (Հո 6.23: Եզ 18.20), ուրեմն Քրիստոս պէտք էր մեռնէր, եւ մեռնէր փայտէ կախուելով: Երկրորդ.- *«Անոր մարմինը գիշերը ծառին վրայ*

պէտք չէ մնայ, այլ նոյն օրը անպատճառ պէտք է թաղուի»: Աստուածային հրահանգ էր որ մահուան դատապարտուած եւ փայտե կախուած մարդը նոյն օրն իսկ փայտէն վար իջեցուէր եւ թաղուէր: Յիսուսի մարմինն ալ նոյն օրը խաչէն վար իջեցուցին (Մր 15.42-43): Երրորդ.- Քրիստոս չէր կրնար մեզ Օրէնքի անէծքէն ազատել առանց փայտե կախուելու, այլ խօսքով՝ առանց խաչուելու, որովհետեւ փայտե կախուածը ի՛նք *«Աստուծոյ անհիծածն է»*: Քրիստոս մեզ Օրէնքի անէծքէն ազատելու համար պէտք էր ի՛նք անէծքի առարկայ դառնար, իսկ անէծքի առարկայ դառնալու համար պէտք էր փայտե կախուէր: Այս իրողութենէն մեկնելով, ամենայն վստահութեամբ կրնանք ըսել որ Քրիստոսի փայտե կախուելուն մասին վկայութիւն մըն է Բ.Օրինաց 21.22-23ը:

դ) Դաւիթ մարգարէն կ'ըսէ. *«Ծարաւցած աստե՛ն՝ քացախ խմցուցին ինձի»* (Սղ 69.21): Դաւիթին նման բան չէ եղած, բայց մեր Տիրոջ ու Փրկիչին եղաւ (Ղկ 23.36: Մտ 27.34,48): Այս համարը զօրաւոր փաստ մըն է որ Յիսուս փայտե կախուելով եւ խաչուելով պիտի մեռնէր, որովհետեւ քացախը միայն փայտե կախուողներուն կը տրուէր եւ ո՛չ թէ այլ ձեւով մահուան դատապարտուողներուն:

ե) *«Տիրոջը բազուկը որո՞ւն յայտնուեցաւ»* (Ես 53.1): Հայրերէն ոմանք այս բառերուն մէջ Քրիստոսի խաչելութեան ակնարկութիւն գտած են: *«Տիրոջը բազուկը յայտնուեցաւ»* ըսելը՝ համազօր է ըսելու. *«Տիրոջը բազուկները (խաչին վրայ) տարածուեցան, հանդէս եկան»*: Կիւրեղ Երուսաղէմացի Հայրապետը խօսելով Եսայի 53.1-ին մասին՝ կ'ըսէ. *«Մքանչելի բան է որ երկնաւորներ եւ երկրաւորներ տեսնեն Տիրոջ բազուկները խաչին վրայ տարածուած՝ գրկելու համար ժողովուրդները»*:

զ) Յիշեցէք Յակոբ նահապետին տեսած երազը: Ան կը տեսնէ *«սանդուխ մը երկրի վրայ դրուած էր, որուն գլուխը երկինք կը հասնէր եւ ասիա Աստուծոյ հրեշտակները անկէ կ'ելլէին ու կ'իջնէին»* (Մն 28.12): Եկեղեցոյ հայրերէն շատեր, ինչպէս նաեւ Զարեհ Արք. Ազնաւորեան, տեսիլքով Յակոբին յայտնուած այս սանդուխը նկատած են նախապատկերացումը Քրիստոսի խաչին: Սանդուխին ուղղահայեաց երեւիլը՝ Քրիստոսի խաչելութիւնը կը նախապատկերացնէ, որովհետեւ բոլոր խաչերն ալ ուղղահայեաց կ'ըլլային: Սանդուխին մէկ ծայրը երկրի վրայ իսկ միւս ծայրը եր-

կինք հասած կը ներկայացուի, ցոյց տալու համար, որ հետագային՝ խաչով էր որ իրարու պիտի կապուէին երկինք եւ երկիր, այլ խօսքով՝ Աստուած եւ մարդ: Սանդուխին վրայէն հրեշտակներուն ելեւէջը կը պարզէ Աստուծոյ ու մարդուն եւ հրեղէններուն ու հողեղէններուն այն յարաբերութիւնը որ խաչով պիտի իրականանար:

է) *«Ձեզ երկնցած բազուկով պիտի փրկեն»* (Ել 6.6): Ասիկա Աստուծոյ խօսքն ու խոստումն էր ուղղուած Մովսէսին, Եփրայեցիները Եգիպտոսի գերութենէն ազատագրելէ անմիջապէս առաջ: Կարգ մը հեղինակներ գեղեցիկ պատկերացումով մը՝ *«Ձեզ երկնցած բազուկով պիտի փրկեն»* խօսքը ակնարկութիւն կը նկատեն Քրիստոսի խաչելութեան՝ ըսելով. *«Քրիստոս ի նքն էր որ իր բազուկները խաչին վրայ երկնցնելով ու տարածելով մարդիկը պիտի ազատագրէր իսկական Եգիպտոսի, այլ խօսքով՝ մեղքի ստրկութենէն»:*

ը) Հին Կտակարանին մէջ յիշուած գատկական գառնուկը եւ կենդանական այլ զոհերը նախապատկերացումն էին իսկական գատկական Գառնուկին որ Քրիստոս ի նքն պիտի ըլլար (Եփր 10.9): Աստուածային հրահանգ էր որ գատկական գառնուկը ուտուէր առանց անոր ռեւէ մէկ ոսկորը կոտրելու (Ել 12.46: Թւ 9.12: Սղ 34.20): Ահա թէ ինչու Յիսուսի ռեւէ մէկ ոսկորը չկոտրեցին: Յովհաննէսի Աւետարանին մէջ կը կարդանք. *«Բայց երբ Յիսուսի եկան, տեսան որ անիկա արդէն իսկ մեռած էր, ուստի չկոտրեցին անոր սրունքները: Ասիկա պատահեցաւ՝ որպէսզի իրականանայ Սուրբ Գիրքերուն մէջ ըսուածը. - "Անոր ռեւէ մէկ ոսկորը պիտի չփշրուի"»* (Յհ 19.33, 36):

Առաջին այս կէտը աւարտելէ առաջ, յիշենք որ Հին Կտակարանին մէջ փայտէ կախուելով մեռնողներու բազմաթիւ օրինակներ ունինք: Յովսէփ Բանտին մէջ եղած ատեն, երազ տեսած էր թէ փարաւոնին հացագործը բանտէն պիտի հանուէր եւ ծառէ մը պիտի կախուէր եւ այդպէս ալ եղաւ (Մն 40.19, 22): Համանը կախուելով մեռաւ (Եսթ 7.10): Համանին տասը զաւակներն ալ կախուելով մեռան (Եսթ 9.13, 25): Գայիի թագաւորը փայտի վրայ կախուելով մեռաւ (Յես 8.29): Բազմաթիւ Իսրայէլացի իշխաններ կախուելով մեռան (Թւ 25.2, Ողբ 5.12): Յեսու հինգ թագաւորներ հինգ ծառերէ կախեց (Յես 10.26): Յերուսթէն սպաննողները կախուեցան (Բ.Թգ 4.12): Սաւուղի սերունդէն եօթը հոգիներ կախուեցան (Բ.Թգ 21.6,9):

Ասուերոս թագաւորին երկու ներքինիները *«ծառէ մը կախուեցան»* (Եսթ 2.21-23): Դարեհ Ա. թագաւորը հրաման կ'արձակէ փայտէ կախել այն մարդը, որ արգելք կը կենայ տաճարի վերաշինութեան (Եզր 6.11):

2) Հռոմէական կայսրութեան մէջ խաչի չորս տեսակներ կամ չորս ձեւեր կային: Առաջին տեսակը պարզ գերան մը կ'ըլլար, առանց թելի. երկրորդ տեսակը կը նմանէր լատինական T տառին. երրորդ տեսակը՝ X տառին. իսկ չորրորդ տեսակը՝ մեզի ծանօթ տեսակն է: Մարդը խաչ բարձրացնելու երկու կերպեր կ'որդեգրուէին. ոմանք կը կապուէին խաչին վրայ, իսկ ուրիշներ՝ կը գամուէին. կապուածները անշուշտ շատ աւելի երկար կը մնային խաչին վրայ, ոմանք՝ մինչեւ եօթը օր. իրենց մկաններն ու ոսկորները կը քայքայուէին եւ շնչափեղձ ըլլալով կը մեռնէին. իսկ գամուածները մկաններու եւ ոսկորներու սպառումէն առաջ՝ արինաքամութիւնը պատճառ կը դառնար իրենց մահուան (Զարեհ Արք. Ազնաւորեան):

3) *«Հագուստներս իրենց միջեւ բաժնեցին եւ իմ վերարկուիս վրայ վիճակ ձգեցին»*: Ըստ Հռոմէական օրէնքին, մահուան դատապարտուած անձի մը հագուստները դահիճներուն իրաւունքն էր: Զինուորները Յիսուսի հագուստներուն վրայ վիճակ ձգեցին, որովհետեւ հագուստները միակտուր ձեւով հիւսուած չէին, այլ՝ մի քանի կտորներէ բաղկացած էին, եւ ուստի առանց վիճակ ձգելու՝ կրնային զանոնք իրենց միջեւ բաժնել: Իր պատմութեան վրայ սակայն, վիճակ ձգեցին, որովհետեւ միակտուր ձեւով հիւսուած էր անիկա (Յհ 19.23-24): Ասիկա պատահեցաւ, որպէսզի իրականաւոր Դաւիթ մարգարէին խօսքը. *«Իմ հանդերձներս իրենց մէջ կը բաժնեն ու պատմութեանիս վրայ վիճակ կը ձգեն»* (Սղ 22.18):

4) Առաջին Ադամը մերկացաւ՝ որովհետեւ մեղք գործեց Աստուծոյ դէմ (Ծն 3.10), իսկ երկրորդ Ադամը՝ Յիսուս մերկացաւ, որովհետեւ մեր մեղքերը իր վրայ առաւ: Յիսուս մերկացաւ խաչին վրայ, որպէսզի ծածկէ մեր հոգիի մերկութիւնը իր փրկութեան պատմութեանով: Յիսուս կոչ կ'ուղղէ մեզի, որ ճերմակ հագուստ առնենք իր ձեռքէն, որպէսզի մեր հոգիի մերկութեան ամօթը ծածկենք (Յյտ 3.18), եւ երանի կու տայ «անոնց՝ որոնք արթուն կը մնան եւ իրենց հագուստները կը պահեն, որպէսզի մերկ չշրջին եւ իրենց ամօթոյքը չերեւի» (Յյտ 16.15):

«Զինուորները հոն նստած՝ պահակութիւն կ'ընէին իր վրայ» (Մտ 27.36):

1) Հռոմայեցի զինուորները սովորութիւն դարձուցած էին պահակութիւն ընել խաչուածներուն վրայ. առաջին, որպէսզի մէկը չփորձէր ատելութենէ մղուած քարկոծել խաչուած անձը. երկրորդ, որպէսզի խաչուածին բարեկամները չփորձէին խաչուած անձը խաչէն վար բերել եւ զայն ազատել. երրորդ, որպէսզի խաչուած անձը շարժելով՝ չքանդէր խաչը ինքզինք ազատելու համար: Խաչուած Յիսուսին վրայ պահակութիւն ընելուն մէջ սակայն Աստուծոյ նախախնամութիւնը կար: Նոյն այս զինուորներն էին որ նաեւ պահակութիւն պիտի ընէին անոր գերեզմանին վրայ, եւ այս ձեւով իրենք պիտի ըլլային վկաները Յիսուսի մահուան, թաղման եւ յարութեան (Մխիթար Վրդ. Սեբաստացի):

2) Զինուորները պահակութիւն կ'ընէին Յիսուսի վրայ: Մէնք ալ պէտք է պահակութիւն ընենք, որպէսզի մէկը չառնէ Յիսուսը մեզմէ: Այո՛, պէտք է պահակութիւն ընենք, որպէսզի Սատանան մեղքի մը ճամբով չգողնայ Յիսուսը մեր սրտէն: Պէտք է պահակութիւն ընենք, որ փորձութեանց դիմաց չտկարանայ մեր հաւատքը, այլ ընդհակառակը՝ աւելի՛ զօրանայ:

3) Պէտք է պահակութիւն ընենք Յիսուսի վրայ, որպէսզի Յիսուսն ալ մե՛ր վրայ պահակութիւն ընէ: Պէտք է պահենք Տէրը մեր սրտին մէջ, որպէսզի Տէրն ալ մե՛զ պահէ իր սրտին մէջ:

«Իր գլխուն վրայ դրին նաեւ դատապարտութեան արձանագրութիւնը, որ կ'ըսէր. *"Ասիկա է Յիսուսը՝ հրեաներու թագաւորը"*» (Մտ 27.37):

1) Հռոմայեցիներ երբ խաչի մահուան պիտի դատապարտէին անձ մը, խաչին վրայ կը գետեղէին անոր դատապարտութեան արձանագրութիւնը, որպէսզի մարդիկ գիտնային անոր մահապատիժի պատճառը: Պիղատոս Յիսուսի համար գրելով «հրեաներու թագաւոր», ցոյց տուած եղաւ անոր մահապատիժին պատճառը: Ուէ՛տ անձ որ կը համարձակէր կայսրէն զատ ուրիշը թագաւոր կոչել կամ ինքզինք թագաւոր կոչել՝ մահապատիժի կ'ենթարկուէր:

Այսօրուան աշխարհին ալ մեզ կը հալածէ, եթէ երբեք Քրիստոսի թագաւոր ըլլալը հռչակենք:

2) Արձանագրութիւնը դրուեցաւ երեք լեզուներով՝ Յունարէն, Լատիներէն եւ Եբրայերէն (Ղկ 23.38): Ներկայիս մեր խաչերուն վրայ կը տեսնենք Հայերէնով արձանագրութիւն՝ Յ.Ն.Թ.Հ., որ կը նշանակէ՝ «Յիսուս Նազովրեցի, Թագաւոր Հրեաներու», որ քաղուած է Յովհաննէսի աւետարանէն (19.19): Շատ անգամ արձանագրութիւնները կ'ըլլան Լատինատառ՝ I.N.R.I., որ Լատիներէն է «Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum», եւ կը նշանակէ՝ «Յիսուս Նազովրեցի, Թագաւոր Հրեաներու»: Ո՛չ թէ երեք լեզուներով, այլ աշխարհի բոլոր լեզուներով պէտք է գրուի որ Յիսուս Քրիստոս թագաւոր է: Այո՛, մարդիկ կամենան թէ ոչ, սիրեն թէ ոչ, Յիսուս թագաւոր է, եւ անոր թագաւորութիւնը անվախճան է (Ղկ 1.33): Անվախճան է՝ որովհետեւ յաւիտենական թագաւոր է (Ա.Տմ 1.17): Եւ ոչ միայն թագաւոր է, այլեւ՝ թագաւորներուն Թագաւորն է եւ տէրերուն Տէրը (Ա.Տմ 6.15: Յտ 17.14, 19.16): Քրիստոս այսօր երկինքի մէջ թագաւոր է, բայց պիտի գայ ժամանակ երբ *«երկրի թագաւորները իրենց փառքը անոր պիտի բերեն»* (Յտ 21.24), եւ ինք երկրին ալ թագաւորը պիտի ըլլայ եւ իր ընտրեալներուն հետ երկրի վրայ պիտի թագաւորէ (Յտ 5.10), եւ երկիրը պիտի ունենայ մէկ հօտ եւ մէկ Հովիւ (Յհ 10.16), եւ հոն *«արդարութիւնը պիտի իշխէ»* (Բ.Պտ 3.13):

3) Յունարէն լեզուն կը նկատուէր կարելոր լեզու մը, շնորհիւ իր փիլիսոփայական գրականութեան: Լատիներէն լեզուն դարձած էր կարելոր լեզու մը, շնորհիւ Հռոմէական կառավարութեան հաստատած օրէնքներուն: Իսկ Եբրայերէն լեզուն կը նկատուէր կարելոր լեզու մը, անոր համար որ Հին Կտակարանին լեզուն էր: Այս երեք լեզուները կը ներկայացնէին այն ատենուան աշխարհը: Աստուածային նախախնամութիւնը կամեցաւ որ այս երեք լեզուներով դրուէր արձանագրութիւնը խաչին վրայ, պարզելու համար թէ իր Որդին կը խաչուէր բոլոր ազգերուն ու բոլոր ժողովուրդներուն համար, եւ կոչուած էր ըլլալու Փրկիչն ու թագաւորը համայն աշխարհին եւ համայն մարդկութեան:

4) Արձանագրութիւնը Պիղատոս ինք դնել տուած էր (Յհ 19.19), հեզնելու համար հրեաները: Իր այս արարքով ան հրեաներուն ըսել կ'ուզէր. *«Ահաւասիկ ձեր Թագաւորը՝ խոստացեալ Մեսիան,*

որուն կը սպասէիք, խաչին վրայ գամուած: Կը սպասէիք որ գար եւ ձեզ ազատէր. ահա ան ինքզինք ազատել չի կրնար»: Աւագ քահանաները կատղեցան, եւ Պիղատոսէն պահանջեցին որ վերցնէ «Հրեաներու թագաւոր» արձանագրութիւնը, եւ փոխարէնը գրէ թէ Յիսուս ինք ըսաւ՝ *«Ես Հրեաներու թագաւորն եմ»:* Պիղատոս չըրաւ անոնց ըսածը (Յհ 19.21-22):

«Այն ատեն իրեն հետ խաչեցին երկու աւագակներ ալ, մէկը իր աջ կողմը, իսկ միւսը՝ ձախ» (Մտ 27.38):

1) Մարկոս կ'ըսէ որ Յիսուսի հետ խաչ հանեցին երկու աւագակներ, որպէսզի իրականանար մարգարէին խօսքը. *«Չարագործներու կարգին դասուեցաւ»* (Մր 15.28: Ես 53.12): Հարկաւ միայն յիշեալ մարգարէութեան լրումին համար չէր որ Յիսուսի հետ խաչեցին երկու աւագակներ: Հրեայ կրօնական ղեկավարները սկիզբէն գիտէին թէ այդ օրը երկու աւագակներ պիտի խաչուէին, (որովհետեւ սկիզբէն իրենց լուր կը տրուէր կառավարիչին կողմէ եթէ մէկը պիտի խաչուէր), եւ իրենք կարգադրեցին որ Յիսուս անոնց հետ խաչուէր, որպէսզի ժողովուրդին մէջ արատաւորէին անոր մաքուր համբաւը: Կարելի է գիտնալ թէ երբ Հռոմայեցիներ քանի մը աւագակներ պիտի խաչէին, աւագակապետը մեջտեղ կը դնէին, որպէսզի բոլորին համար յստակ ու բացայայտ ըլլար թէ ան էր մեծ յանցապարտն ու մեղաւորը: Աւագ քահանաները պահանջեցին որ Յիսուս խաչուէր երկու աւագակներուն միջեւ, պարզելու համար իրենց հետեւորդներուն եւ բոլոր ժողովուրդին, որ Յիսուս աւագակապետ մըն էր, մեծ յանցապարտ մը եւ մեծ մեղաւոր մը, եւ որպէսզի ժողովուրդին կողմէ նախատուի:

2) Քահանաները չանդրադարձան թէ Յիսուս երկու աւագակներուն միջեւ խաչուելով՝ իր դատաւորի իշխանութեամբ մարդկութիւնն էր որ պիտի բաժնէր երկուքի, փրկուածներ եւ չփրկուածներ: Տիրոջ աջին խաչուած աւագակը կը ներկայացնէ փրկուած մարդիկը (Ղկ 23.42-43: Մտ 25.34), իսկ ձախին խաչուած աւագակը՝ կորսուած մարդիկը (Ղկ 23.39: Մտ 25.41):

3) Իր մահուան ժամանակ Քրիստոս դասուեցաւ չարագործ մարդոց շարքին, որպէսզի իր հետեւորդները իրենց մահուան ժա-

մանակ դասուին արդարներու եւ սուրբերու շարքին: Բայց որպէսզի իսկապէս մեր մահուան ժամանակ դասուինք արդարներու եւ սուրբերու շարքին՝ պէտք է արդար եւ սուրբ կեանք մը ապրինք երկրի վրայ: Մահը մեզ սուրբերուն քով կը տանի եթէ երբեք Անմահ Փրկիչին արիւնով սրբուած ենք, եւ մեղաւորներու աշխարհը կը տանի եթէ երբեք աշխարհի մեղաւորներուն նման կ'ապրինք:

«Անոնք որոնք կ'անցնէին խաչին առջեւէն, կը նախատէին զինք եւ իրենց գլուխը շարժելով կ'ըսէին. *Պուն տաճարը պիտի քանդէիր եւ երեք օրէն շինէիր, հա՞. եթէ Աստուծոյ Որդի ես՝ դուն քեզ ազատէ եւ վար իջիր խաչէն*» (Մտ 27.39-40):

1) Հրեաներ Յիսուսի խաչին առջեւէն անցնելով՝ կը նախատէին ու կը ծաղրէին զինք եւ իրենց գլուխը կը շարժէին, եւ այս ձեւով իրականացաւ Դաւիթ մարգարէին միջոցաւ ըսուած խօսքը. *«Բոլոր զիս տեսնողները զիս ծաղր կ'ընեն. շրթունք կը քանան, գլուխ կ'երերցնեն»* (Սղ 22.7), եւ միւս խօսքը որ կ'ըսէ. *«Ես անոնց նախատինք եղայ, երբ զիս տեսնեն՝ գլուխնին կը շարժեն»* (Սղ 109.25):

2) Հաստատեցի, թէ հրեաներ Յիսուսի խաչին առջեւէն անցնելով՝ կը նախատէին ու կը ծաղրէին Յիսուսը: Կա՞նգ առնենք հոս, եւ մտածենք հետեւեալին մասին. այսօր ալ չկա՞ն մարդիկ որոնք կը նախատեն ու ծաղրեն եթէ ոչ Խաչեալը, գոնէ անոր խաչը: Երբ որոշ հոսանքներու հետեւող մարդիկ կը նախատեն խաչին առջեւ կանգնող ու աղօթող կամ խաչը համբուրող մարդիկը եւ զանոնք կը կոչեն փայտապաշտ, երկաթապաշտ, պղնձապաշտ կամ նիւթապաշտ, ասիկա խաչն ու Խաչեալը ծաղրել ու նախատել չէ՞: Այս մասին խօսելով, մեր գիրքերէն մէկուն մէջ հետեւեալը ըսած ենք.-

«Խաչի թշնամիները միայն կրնան նման արտայայտութիւն ունենալ: Խաչապաշտութիւնը՝ փայտապաշտութիւն կամ երկաթապաշտութիւն չէ: Ոեւէ հաւատացեալ երբ խաչը կը համբուրէ՝ կը համբուրէ որովհետեւ անոր մէջ Խաչեալին ներկայութիւնն ու խորհուրդն է որ կը տեսնէ: Ուստի, կարելի չէ խաչն ու Խաչեալը բաժնել իրարմէ, որովհետեւ Խաչեալը նոր իմաստ տուաւ խաչին: Եւ որովհետեւ կարելի չէ, բնականօրէն խաչը անարգողը՝ Խաչեալը անարգած կ'ըլլայ, ճիշդ ինչպէս ծառին պտուղը անարգողը՝ ծառը անար-

գած կ'ըլլայ, կամ իր մօրը նկարը անարգողը՝ իր մայրը անարգած կ'ըլլայ, կամ եկեղեցւոյ մը քարերը անարգողը՝ այդ եկեղեցւոյ գլուխը՝ Քրիստոսը անարգած կ'ըլլայ, ինչպէս նաեւ այդ եկեղեցին յաճախողները:

Անոնք որոնք խաչասէրները, խաչապաշտները կամ խաչը պատուողները փայտապաշտ կը կոչեն, կը մոռնան որ անոնք խաչին նիւթը չէ որ կը պաշտեն ու կը պատուեն, այլ՝ խաչին հիւթը. իսկ խաչին հիւթը՝ Խաչեալը ինքն է:

Եթէ երբեք դուն խաչը չպատուողներէն ու չհամբուրողներէն ես, կարծելով որ ասիկա փայտապաշտութիւն է, հարց կու տամ քեզի.- Եթէ մօրդ նկարը պատուէիր կամ համբուրէիր՝ պիտի ուզէի՞ր որ ես քեզ թղթապաշտ կոչէի: Եթէ պատուէիր կամ համբուրէիր բարեկամդ կամ ոեւէ մարդ՝ պիտի ուզէի՞ր որ ես քեզ մարդապաշտ կոչէի: Եթէ պատուէիր կամ համբուրէիր կնոջդ՝ պիտի ուզէի՞ր որ ես քեզ կնապաշտ կոչէի: Եթէ պատուէիր կամ համբուրէիր հայրենիքիդ հողը՝ պիտի ուզէի՞ր որ ես քեզ հողապաշտ կոչէի: Եթէ պատուէիր աղջկանդ գերեզմանը կամ յիշատակը՝ պիտի ուզէի՞ր որ ես քեզ մեռելապաշտ կամ գերեզմանապաշտ կոչէի:

Պէտք է պատուել խաչը, որովհետեւ մեր փրկութիւնը անտ՛վ իրագործուեցաւ. կարելի չէ ընդունիլ փրկութիւնը եւ անտեսել փրկութեան նշանը՝ խաչը: Մեղքերու քաւութիւնը խաչո՛վ իրագործուեցաւ. կարելի չէ ընդգրկել այդ քաւութիւնը եւ մերժել մեր քաւութեան նշանը՝ խաչը:

Պէտք է պատուել խաչը, որովհետեւ *«խաչին մասին քարոզութիւնը... Աստուծոյ զօրութիւնն է»* (Ա.Կր 1.18):

Պէտք է պատուել խաչը, որովհետեւ խաչին քարոզութեամբ է որ Աստուած կը փրկէ հաւատացողները (Ա.Կր 1.21):

Պէտք է պատուել խաչը, որովհետեւ *«Աստուծոյ խաչը... աւելի զօրեղ է քան մարդկային ամէն զօրութիւն»* (Ա.Կր 1.25):

Պէտք է պատուել խաչը, որովհետեւ խաչին միջոցաւ է որ աշխարհը կը մեռնի մեզի համար, եւ մենք՝ աշխարհին համար (Գղ 6.14):

Պէտք է պատուել խաչը, որովհետեւ Քրիստոս անով հրաշքներ գործած է ու կը գործէ: Իսկ եթէ անոր միջոցաւ հրաշքներ կը գործուին, կը նշանակէ թէ անիկա զօրութենէ գուրկ սոսկ փայտի կտոր մը չէ: Եթէ խաչափայտը լոկ փայտի կտոր մը ըլլար՝ անոր

միջոցաւ հրաշքներ պէտք չէր գործուէին եւ պէտք չէ գործուի: Սուրբ Կիպրիանոս որ նախապէս խաչն ու Խաչեալը ծաղրող կախարդ մըն էր, երբ իր աշակերտներէն մէկէն կ'իմանայ թէ դէւերը խաչին նշանը տեսնելով սարսափահար եղած ու փախած են՝ կ'ըսէ. *«Եթէ խաչը այսքան զօրութիւն ունի, հապա Խաչեալը որքա՛ն զօրութիւն ունի»*: Եւ այս դէպքէն ետք, սուրբ Կիպրիանոս Տիրոջ խաչին նշանով կը պայքարի բոլոր դէւերուն դէմ եւ զանոնք կը վտարէ:

Գրծ 19.11-12 համարներուն մէջ կը կարդանք, թէ ինչպէս Պօղոս առաքեալի քրտինքոտ թաշկինակին եւ գործի հագուստին միջոցաւ հիւանդներ կը բժշկուէին եւ չար ոգիներ մարդոցմէ դուրս կ'ելլէին: Արդ, եթէ երբեք առաքեալին քրտինքոտ թաշկինակին եւ գործի հագուստին միջոցաւ հրաշքներ կը գործուէին, ինչո՞ւ համար չենք հաւատար որ Քրիստոսի խաչին միջոցաւ ալ կրնան հրաշքներ գործուիլ: Եթէ առաքեալին քրտինքով ծածկուած թաշկինակին միջոցաւ կրնան հրաշքներ գործուիլ, ինչո՞ւ համար Յիսուսի արիւնով ծածկուած խաչին միջոցաւ չեն կրնար հրաշքներ գործուիլ:

Պօղոս առաքեալ պարծեցաւ խաչով. *«Քա՛ւ լիցի որ մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի խաչէն զատ ուրիշ բանով պարծենամ»* (Գղ 6.14): Եթէ խաչով պարծենալը սխալ բան չէ, ինչո՞ւ համար զայն համբուրելը կամ անոր դիմաց կանգնելով աղօթելը սխալ պիտի ըլլայ: Եթէ երբեք խաչը զօրութենէ դատարկուած նիւթ մը ըլլար, ինչո՞ւ համար Պօղոս առաքեալ անով պիտի պարծենար: Առաքեալը պարծեցաւ խաչով, որովհետեւ անոր մէջ տեսաւ զօրութիւնը Քրիստոսի, փրկութիւնը մարդկութեան, պարտութիւնը Սատանային, քանդումը դժոխքին եւ բացումը դրախտի դուռին:

Եթէ երբեք Յիսուսի հագուստի քղանցքին միջոցաւ հրաշքներ գործուեցան (Մտ 9.20-21), ինչո՞ւ համար անոր խաչին միջոցաւ հրաշքներ պիտի չգործուին:

Եթէ երբեք Մովսէս մարգարէին գաւազանին միջոցաւ բազմաթիւ ու բազմատեսակ հրաշքներ գործուեցան (Ել 9.23-24: 10.12-15: 14.16,21, 17.6, եւայլն), որքա՞ն անելի մեր Տիրոջ խաչափայտին միջոցաւ կրնան հրաշքներ գործուիլ: Եւ միթէ Մովսէս մարգարէին գաւազանը, ըստ բոլոր մեկնիչներուն, Օգոստինոսին, Ոսկեբերանին, Ամբրոսիոսին, Տաթեւացիին եւ բոլոր միւս մեկնիչ հայրերուն, Քրիստոսի խաչը չէ՞ որ կը նախապատկերացնէր:

Եթե երբեք Եղիսե մարգարեն աղի միջոցաւ «բժշկեց» աղբիւրի մը ջուրերը (Ղ.Թգ 2.19-22), միթե Քրիստոս իր խաչին միջոցաւ շատ աւելին պիտի չընէ՞ :

Եթե երբեք Եղիսե մարգարէին վերաբերուին զարնուելովը Յորդանանի ջուրերուն՝ այդ ջուրերուն մէջ ցամաք ճամբայ բացուեցաւ (Ղ.Թգ 2.8,14), միթե խաչին զարնուելովը մեր դիմաց հաւաքուած ու ցցուած մեղքի ջուրերուն՝ անոնք պիտի չցրուի՞ն:

Եթե երբեք Եղիսե մարգարեն թունաւորուած կաթսայի մը մէջ ալիւր դնելով կրցաւ անոր մէջի կերակուրը անվնաս դարձնել (Ղ.Թգ 4.39-41), որքա՞ն աւելի Տէրը ինք, իր խաչին միջոցաւ կրնայ մեղքի թոյնը հեռացնել մեզմէ:

Պօղոս առաքեալ կը խօսի «սրբութիւնները ոտնակոխող» մարդոց մասին եւ զանոնք կը կոչէ «երեւութապէս աստուածապաշտ» (Բ.Տմ 3.5): Սրբութիւնները ոտնակոխողները անոնք են՝ որոնք չեն պատուեր սուրբ մասունքները, որոնց գլխաւորը խաչն է»²³:

3) Հրեաներ կը հաւատային որ Յիսուս ըսած էր թէ պիտի քանդէր տաճարը եւ երեք օրէն պիտի շինէր զայն. արդ, իրենց ըմբռնումով, մէկը որ կրնար 84 տարիներու ընթացքին կառուցուած տաճարը²⁴ քանդել եւ երեք օրէն վերաշինել զայն, իրեն համար շա՛տ դիւրին պէտք էր ըլլար ինքզինք ազատելու համար՝ խաչէն վար իջնել: Ահա թէ ինչու իրեն ըսին. *«Դուն քեզ ազատէ եւ վար իջիր խաչէն»*:

4) Հրեաներ հարուած ստացած ռեւէ անձ՝ Աստուծոյ կողմէ պատժուած կը համարէին: Անոնք Յիսուսն ալ Աստուծոյ կողմէ մերժուած անձ կը համարէին, որովհետեւ զանիկա խաչին վրայ գամուած ու պատժուած վիճակի մէջ կը տեսնէին: Եւ որպէսզի փաստէին թէ իրենց խորհածը ճիշդ էր՝ Յիսուսի ըսին. *«Եթէ Աստուծոյ Որդի ես՝ դուն քեզ ազատէ եւ վար իջիր խաչէն»*: Անոնք կը մտածէին որ եթէ Յիսուս իսկապէս Աստուծոյ Որդին է եւ եթէ իսկապէս Մեսիան է, ի՞նչպէս կրնայ Աստուծոյ կողմէ երեսի վրայ ձգուիլ, խաչ բարձրացուիլ, եւ ի՞նչպէս կրնայ ինքզինք չազատել, կամ Աստուծոյ ձեռքով չազատիլ:

²³ «Հարցումներ աղօթքի, ապաշխարութեան...», Պէյրութ, 2015, էջ 140-143:

²⁴ Տաճարին վերակառուցման աշխատանքը որ Հերովդէս Մեծը սկսած էր Ք.Ա. 20 թուին, իր աւարտին հասաւ Ք.Ե. 64 թուին:

5) Եթե Յիսուս կատարեր անոնց չար կամքը եւ խաչէն վար իջներ՝ մենք չէինք փրկուեր: Այսօր ալ կրնայ իրողութիւնը նոյնը ըլլալ: Շատ բան կայ որ կը խնդրենք Տիրոջմէն, առանց երբեք անդրադառնալու որ եթէ Տէրը կատարէ մեր խնդրանքները՝ կրնայ ատիկա մեր կորստեան պատճառ դառնալ: Եթէ Սուրբ Հոգին աղօթել չստրվեցնէ մեզի եւ եթէ Սուրբ Հոգիով աղօթել չստրվինք, կրնայ մեր աղօթքը Աստուծոյ հաճելի չըլլալ, եւ կրնայ ըլլալ որ չգիտնանք թէ ի՛նչպէս կամ ի՛նչ բանի համար պէտք է աղօթենք: Սուրբ Հոգին ի՛նքն է որ Աստուծոյ կամքին համաձայն աղօթել կը ստրվեցնէ մեզի: Այս իրողութիւնն է որ Պօղոս առաքեալ կը յայտնէ երբ կ'ըսէ. *«Սուրբ Հոգին օգնութեան կը հասնի մեր տկարութեան, որովհետեւ մենք որ կ'աղօթենք՝ չենք գիտեր թէ ի՛նչպէս պէտք է աղօթել. բայց Հոգին ինք մեզի համար կը բարեխօսէ անմոռնչ հառաչանքներով, եւ Աստուած որ սիրտերը կը քննէ՝ գիտէ թէ ի՛նչ կը խորհի Սուրբ Հոգին, որովհետեւ անիկա Աստուծոյ կամքին համաձայն կը բարեխօսէ հաւատացեալներուն համար»* (Հռ 8.26-27):

«Նոյնպէս աւագ քահանաները Օրէնքի ուսուցիչներուն եւ երեցներուն հետ կը ծաղրէին զինք ու կ'ըսէին. *"Ուրիշները ազատեց, բայց ինքզինք չի կրնար ազատել: Եթէ Իսրայէլի թագաւորն է՝ թող հիմա խաչէն վար իջնէ, որպէսզի հաւատանք իրեն"*» (Մտ 27.41-42):

1) Խաչեալ Յիսուսը ծաղրողները միայն հասարակ ժողովուրդը չէր, այլ նաեւ աւագ քահանաները, Օրէնքի ուսուցիչները եւ երեցները: Հօտ եւ հովիւներ, բոլորը անխտիր կը նախատէին ու կը ծաղրէին Հովուապետը (Մտ 22.7): Այս ճշմարտութիւնը պէտք է զգաստութեան հրաւիրէ այսօրուան հովիւներն ու առաջնորդները: Եթէ եկեղեցւոյ մը հովիւը անարգալից վերաբերմունք ունենայ եկեղեցւոյ եւ անոր զլուխին՝ Քրիստոսի հանդէպ, հօտն ալ անոր ընթացքին պիտի հետեւի, եւ ինքն ալ անարգալից կերպով պիտի վարուի Քրիստոսի հետ, եւ բոլոր սրբութիւններուն հետ: Երբ առաջնորդ մը դէպի կորուստ կ'երթայ՝ իր առաջնորդութեան հետեւողներն ալ հետը դէպի կորուստ կ'երթան, համաձայն Տիրոջ խօսքին. *«Երբ կոյրը ուրիշ կոյր մը կ'առաջնորդէ՝ երկուքն ալ փոսը կ'իյնան»* (Մտ 15.14):

2) «Ուրիշները ազատեց, բայց ինքզինք չի կրնար ազատել»: Իրենց այս խօսքով, անոնք ըսել կ'ուզեին. «Մէկը որ ուրիշները ազատեց՝ ինչպէս չի կրնար ինքզինք ազատել: Ան ինչպէս կրնայ մեր ազատարարը ըլլալ՝ երբ ինքզինք չի կրնար ազատել: Ան ինչպէս կրնայ մեզ ազատել Հռոմայեցիներուն ձեռքէն՝ երբ չկրցաւ ինքզինք ազատել մի քանի Հռոմայեցի զինուորներու ձեռքէն»:

3) «Ուրիշները ազատեց»: Յիսուս ազատարար ներկայութիւն էր մարդոց կեանքին մէջ: Ինքն իսկ ըսաւ, որ եթէ մեզ ազատէ՝ մենք իրապէս ազատ կ'ըլլանք (Յհ 8.36): Ոմանց ազատեց կուրութենէ (Մտ 9.29-30), իսկ ուրիշները՝ խուլութենէ (Մր 7.32-35): Ոմանց ազատեց կաղութենէ (Մտ 15.31), իսկ ուրիշները՝ անդամալուծութենէ (Յհ 5.8-9). ոմանց չար ոգիներուն բնակութենէն (Մր 1.25-26), իսկ ուրիշները՝ անոնց բռնութենէն (Մր 5.2-13). ոմանց բորոտութենէ (Մտ 8.3), իսկ ուրիշները՝ ջրգողութենէ (Ղկ 14.2-4). ոմանց տաքութենէ (Մտ 8.14-15), իսկ ուրիշները՝ արիւնահոսութենէ (Մտ 9.20-22). ոմանց համրութենէ (Մտ 9.32-33), իսկ ուրիշները՝ գօսացածութենէ (Ղկ 6.10). ոմանց հաշմանդամութենէ (Ղկ 13.11-13), իսկ ուրիշները՝ լուսնոտութենէ (Մտ 17.14-18). ոմանց սուգէ ու մահէ (Ղկ 7.13-15), իսկ ուրիշները՝ արիւնէ (Ղկ 22.50-51). ոմանց քարկոծումէ (Յհ 8.7-11), իսկ ուրիշները՝ խեղդամահութենէ (Մտ 14.30-31: Մր 4.37-39): Գալով մեզի, մեզ ալ ազատած է Յիսուս: Ազատած է մեզ մեղքէն ու անոր խայթոցէն, մահէն ու անոր սարսափէն, գեհէնէն ու անոր դատապարտութենէն: Ազատած է մեզ մեր եսէն ու եսասիրութենէն, մեր ինքնահաւանութենէն ու այլամերժութենէն: Ազատած է մեզ մոլութեանց շղթաներէն եւ աշխարհիկ սիրոյ կապանքէն:

4) «Ինքզինք չի կրնար ազատել»: Աւագ քահանաները, Օրէնքի ուսուցիչներն ու երէցները չէին գիտեր, որ Յիսուս ո՛չ թէ ինքզինք չէր կրնար ազատել, այլ՝ չուզե՛ց ազատել. եւ ինչո՞ւ. որպէսզի մե՛զ ազատէր: Եթէ Յիսուս ինքզինք ազատէր խաչէն, ինչպէս պիտի կարենար մեզ ազատել խաչով: Եթէ ինքզինք խաչէն վար իջեցնէր, ինչպէս պիտի կարենար մեղքի խաչը բարձրացած մարդկութիւնը՝ մեղքի խաչէն վար բերել: Եթէ ինքզինք ազատէր՝ զինք ձեռքակալողներուն ձեռքէն, ինչպէս պիտի կարենար Սատանային կողմէ ձեռքակալուածներս՝ ազատել Սատանային ձեռքէն: Ուրեմն, մե՛ր սիրոյն ու մե՛ր փրկութեան համար էր որ Յիսուս խաչին վրայ մնաց:

5) Հրեաներ կը հաւատային որ խոստացեալ Մեսիան ոչ միայն իրենց ազատարարն ու Փրկիչը պիտի ըլլար, այլեւ՝ իրենց թագաւորը: Անոնք չէին հաւատար որ Յիսուս Իսրայէլի թագաւորն է, որովհետեւ զինք խաչին վրայ կը տեսնէին: Ահա թէ ինչու ըսին. *«Եթէ Իսրայէլի թագաւորն է՝ թող հիմա խաչէն վար իջնէ, որպէսզի հաւատանք իրեն»*: Անոնք չէին կրնար ըմբոնել թէ Յիսուս ինչպէս կրնար թագաւոր ըլլալ եւ միաժամանակ խաչուիլ: Անոնք կը սպասէին որ խոստացեալ Մեսիան գար եւ զիրենք ազատէր Հռոմայեցիներուն խաչերէն, եւ ո՛չ թէ գար եւ ի՛նք խաչուէր անոնց ձեռքով:

«Աստուծոյ վրայ յոյսը դրած էր, չէ՞, եւ կ'ըսէր՝ թէ Աստուծոյ Որդի եմ: Շատ աղէկ, Աստուած թող զինք ազատէ հիմա, եթէ զայն կը սիրէ» (Մտ 27.43):

1) Այս բառերով, աւագ քահանաները, Օրէնքի ուսուցիչներն ու երէցները չանդրադարձան որ կատարեցին Դաւիթ մարգարէին միջոցաւ ըսուած խօսքը. *«Տիրոջ յուսաց, թող փրկէ զանհկա: Թող ազատէ զանհկա, որովհետեւ անոր հաւնեցաւ»* (Սղ 22.8):

2) Այս հանգրուանին աւագ քահանաները, Օրէնքի ուսուցիչներն ու երէցները սկսան մեղանչել Հայր Աստուծոյ դէմ: Այս բառերով անոնք ըսել կ'ուզէին. *«Ինքզինք Աստուծոյ Որդի կը կոչէր եւ անա ինքզինք չի կրնար ազատել: Եթէ Աստուած զինք կ'ընդունի իբրեւ իր Որդին՝ թող ազատէ զինք: Եթէ ինքզինք չի կրնար ազատել՝ գոնէ իր Հայրը զինք թող ազատէ»*:

3) *«Աստուած թող զինք ազատէ հիմա, եթէ զայն կը սիրէ»*: Այս բառերը Յիսուսի համար կրնային փորձութեան առիթ ըլլալ եթէ երբեք տկար մէկը ըլլար: Այս բառերով, անոնք մէկ կողմէ կասկածի տակ առին Աստուծոյ սերը Յիսուսի հանդէպ, իսկ միւս կողմէ՝ կարծէք ուզեցին այդ կասկածը Յիսուսի մէջ եւս արթնցնել. բայց նման կասկած չարթնցաւ անոր մէջ. գալով մեզի, երբ մարդիկ մեզ կը խաչեն իրենց խօսքերով ու գործերով, թոյլ չտանք որ ասիկա պատճառ դառնայ որ կասկածներ յառաջ գան մեր ներսիդին Աստուծոյ սիրոյն հանդէպ:

4) *«Աստուած թող զինք ազատէ հիմա, եթէ զայն կը սիրէ»*: Աստուած կը սիրէր իր Որդին, եւ սակայն չազատեց զինք: Կարե-

ւոր ճշմարտութիւն մը ունինք հոս: Աստուած մեզ կը սիրէ, բայց սա անպայման չի նշանակեր թէ մեր ուզածը պիտի կատարէ: Մեզ կը սիրէ, բայց պայման չէ որ մեր դժուարութիւնները հեռացնէ մեզմէ: Մեզ կը սիրէ, բայց պայման չէ որ ճզմէ մեր հակառակորդները: Մեզ կը սիրէ, բայց պայման չէ որ մեզ բժշկէ երբ հիւանդանանք: Կրնայ հակառակը պատահիլ. քանի մեզ կը սիրէ, կրնայ թոյլ տալ որոշ դժուարութիւններ, ցաւեր, նեղութիւններ, որպէսզի անոնցմով եւ անոնց միջոցաւ մեզ մաքրէ ու մաքրագործէ, սրբէ ու սրբագործէ, եւ մեզ դարձնէ իր Որդիին փառքը ճառագայթող զաւակներ: Ուստի, երբ փորձութեան մը միջոցաւ մեզ յանդիմանէ, անմիջապէս փորձութեան վերացումը կամ հեռացումը չխնդրենք, այլ խնդրենք որ յայտնէ մեզի թէ ինչո՞ւ համար այդ փորձութիւնը թոյլ տուաւ, ի՞նչ սորվեցնելու համար թոյլ տուաւ, ի՞նչ մեղքէ ազատագրելու համար թոյլ տուաւ, ի՞նչ կապանք փշրելու համար համար թոյլ տուաւ: Յիշենք Տիրոջ խօսքը. «*Ես իմ սիրած անձերս կը յանդիմանեմ ու կը խրատեմ*» (Յտ 3.19): Հետեւաբար, թոյլ չտանք որ Սատանան համոզէ մեզ, որ փորձութիւնը Քրիստոսի հանդէպ մեր սիրոյն ու հաւատքին պակասին արդիւնքն է, ընդհակառակը, ասիկա կրնայ Քրիստոսի հանդէպ մեր ուժեղ սիրոյն ու ուժեղ հաւատքին արդիւնքը ըլլալ: Պետրոս առաքեալ կ'ըսէ, թէ կրակի նման մեզ այրող փորձութիւնը՝ Քրիստոսի չարչարանքներուն մասնակցութիւն պէտք է համարենք (Ա.Պտ 4.12-13): Անշուշտ խօսքը միայն անոնց մասին է, որոնք ամբողջութեամբ Տիրոջ նուիրուած են եւ իրենց այդ ամբողջական նուիրումին համար է որ կը չարչարուին (Ա.Պտ 4.14-16):

«Նմանապէս, իրեն հետ խաչուած աւագակներն ալ կը նախատէին զինք» (Մտ 27.44):

Յիսուսը ծաղրողներուն ու նախատողներուն շարքին միացան նաեւ իրեն խաչակից աւագակները: Սկիզբը Տիրոջ աջին խաչուած աւագակը ինք էւս կը նախատէր Յիսուսը, բայց երբ տեսաւ անոր լոռութիւնն ու քաղցրութիւնը, եւ մանաւանդ, երբ իր ականջներով լսեց ու իր աչքերով տեսաւ թէ ինչպէս Յիսուս ներեց զինք խաչողներուն՝ «*Հա՛յր, ներէ՛ անոնց, որովհետեւ չեն գիտեր թէ ի՞նչ կ'ընեն*» (Դկ 23.34), անդրադարձաւ թէ Յիսուս սովորական մարդ

մը չէր, եւ իսկոյն դարձի եկաւ՝ խոստովանելով Յիսուսի Տէր ու Թագաւոր ըլլալը. «Տէ՛ր, յիշէ՛ զիս, երբ քու թագաւորութեամբդ գաս» (Ղկ 23.43): Երանի բոլոր մարդոց սիրտերը յիշեալ աւագակին սրտին նման ըլլան, որպէսզի տեսնեն Տիրոջ քաղցրութիւնը եւ յանձնուին այդ քաղցրութեան, տեսնեն անոր ներումը եւ վստահին անոր ներումին, տեսնեն անոր գորովը եւ փշրուին անոր գորովին դիմաց, տեսնեն ցաւն ու նախատինքը կրելու համար ցուցաբերած համբերութիւնը եւ խոնարհին անոր դիմաց:

«Կէսօրին խաւարը պատեց ամբողջ երկիրը, մինչեւ ժամը երեք: Ժամը երեքի ատենները Յիսուս բարձրաձայն աղաղակեց, ըսելով. "Էլի՛, Էլի՛, լա՛ մա սաբաքթանի", որ կը նշանակէ. "Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինչո՞ւ լքեցիր զիս"» (Մտ 27.45-46):

1) Ո՞ր ժամուն խաչեցին Յիսուսը եւ ո՞ր ժամուն խաչէն վար բերին անոր մարմինը: Հին թարգմանութիւնը մեր աչքին առջեւ ունենալով, կը տեսնենք որ Մարկոս աւետարանիչ կ'ըսէ.-

Ժամը երեքին խաչեցին Յիսուսը (Մր 15.25): Մեր հաշուումով, ժամը երեքը կ'ըլլայ առաւօտեան ժամը ինը:

Վեցերորդ ժամուն երկիրը խաւարով ծածկուեցաւ (Մր 15.33): Վեցերորդ ժամը՝ կ'ըլլայ կէսօրուայ ժամը տասներկուքը:

Իններորդ ժամուն մեծ ձայնով աղաղակեց (Մր 15.34): Իններորդ ժամը՝ կ'ըլլայ յետմիջօրէի ժամը երեքը:

«Իրիկուն»էն առաջ մարմինը խաչէն վար բերին (Մր 15.42-45): «Իրիկուն»ը կամ 12-րդ ժամը՝ կ'ըլլայ երեկոյեան ժամը վեցը, երբ կը սկսի յաջորդ օրը:

Այս առումով, Յիսուս խաչուեցաւ առաւօտեան ժամը 9-ին: Խաչելութենէն երեք ժամ ետք՝ կէսօրուայ 12-ին խաւարը պատեց ամբողջ երկիրը եւ այդպէս մնաց մինչեւ յետմիջօրէի ժամը 3-ը, երբ Յիսուս մեծ ձայնով աղաղակեց: Իսկ «իրիկուն» ըլլալէ առաջ, այսինքն երեկոյեան ժամը վեցը թելակոխելէ առաջ, Տիրոջ մարմինը խաչէն վար իջեցուցին, որովհետեւ չէր կրնար մինչեւ ժամը 6 խաչին վրայ մնալ, քանի Շաբաթ օրը սկսած պիտի ըլլար, եւ այդ օրը արգիլուած էր ոեւէ գործ կատարել Սովսիսական օրէնքին հա-

մաձայն: Եբրայեցիներուն համար, օրը կը սկսէր երեկոյեան ժամը վեցին եւ կ'աւարտէր յաջորդ օր երեկոյեան ժամը վեցին:

Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կ'ըսէ. «Եբրայեցիներուն «Գիշեր»ը կը սկսէր երեկոյեան ժամը 6-ին եւ կ'երկարէր մինչեւ առաւօտեան ժամը 6-ին, իսկ «Յերեկ»ը կը սկսէր առաւօտեան ժամը 6-ին եւ կ'երկարէր մինչեւ երեկոյեան ժամը 6: Բայց ցերեկուան ու գիշերուան ժամերը տարբեր ձեւերով կը հաշուէին: Յերեկի ժամերը կը հաշուէին առանձին-առանձին. ուստի «առաջին ժամ»ը կ'ըլլար առաւօտեան ժամը 7, «երրորդ ժամ»ը՝ առաւօտեան ժամը 9-ը, «վեցերորդ ժամ»ը՝ կէսօրը, «իններորդ ժամ»ը՝ կէսօրէ ետք ժամը 3-ը, եւլն: Միւս կողմէ, Գիշերը բաժնուած էր երեք «պահ»երու.- առաջին պահը՝ երեկոյեան ժամը 6-10, երկրորդ պահը՝ ժամը 10-2, իսկ երրորդ պահը՝ գիշերուան ժամը 2-6: ՆԿ-ին մէջ ունինք նաեւ գիշերը հաշուելու Հռոմէական կերպը, որ գիշերը կը բաժնէր 4 պահերու.- «Իրիկուն», երեկոյեան 6-9, «Կէս Գիշեր», գիշերուան 9-12, «Հաւախօս», գիշերուան 12-3, եւ «Առաւօտ», առտուան 3-6 (տե՛ս Մր. 13.35)»:

2) «*Խաւարը պատեց ամբողջ երկիրը*»: Անզգայ արեգակը երբ տեսաւ իր Արարիչը գամուած խաչափայտին վրայ՝ «տրտմեցաւ» ու խաւարով ծածկուեցաւ, եւ չկրցաւ իր լոյսը սփռել մարդոց վրայ, որովհետեւ անոնք սպաննած էին Լոյսն ու լոյսի Արարիչը: Մարդկութիւնը զգացում ունէր, բայց անզգամաբար վարուեցաւ իր Արարիչին հետ, մինչդեռ արեգակը զգացում չունենալով հանդերձ՝ զգացուեցաւ եւ իր զգացումը յայտնեց՝ իր լոյսը պահելով:

Խաւարեցաւ արեգակը եւ իրեն հետ երեք ժամեր խաւարի մատնեց ամբողջ երկիրը: Յիշեալ խաւարը կը պատկերացնէ մեր մեղքերուն խաւարը. այս խաւարը փարատելու համար էր որ Յիսուս իր արիւնը հեղուց:

Երկինքը խաւարեցաւ ու խաւարով ծածկեց ամբողջ երկիրը, որպէսզի մենք դուրս գանք մեղքի խաւարէն եւ լոյսի զաւակներ դառնանք եւ լոյսի կեանք ապրինք:

Երկինքը խաւարեցաւ ու խաւարով ծածկեց ամբողջ երկիրը, որպէսզի ցոյց տրուի մեզի, թէ մեր երկնաւոր Հայրը եւ երկնային բոլոր մարմինները սզացին ու տրտմեցան ի տես Աստուծոյ Որդիին տառապանքին ու խաչելութեան:

Երկինքը խաւարեցաւ ու խաւարով ծածկեց ամբողջ երկիրը, որպէսզի ցոյց տրուի մեզի, որ երկինքը անտարբեր չմնաց իր Բնակիչին ու Գահակալին խաչելութեան ժամանակ, այլ խաչակից ու չարչարակից եղաւ անոր:

Երկինքը խաւարեցաւ ու խաւարով ծածկեց ամբողջ երկիրը, որովհետեւ տեսաւ կեանքի շունչ պարգեւող Աստուածը՝ խաչին վրայ շնչահեղձ կը դառնար:

Երկինքը խաւարեցաւ եւ մերկացաւ իր գեղեցկութենէն ու խաւարով ծածկեց ամբողջ երկիրը, որպէսզի մենք դառնանք գեղեցիկ վարդերը երկինքին:

Երկինքը խաւարեցաւ ու խաւարով ծածկեց ամբողջ երկիրը, որովհետեւ տեսաւ իր Տէրն ու Իշխանը մերկացուած խաչին վրայ:

Երկինքը խաւարեցաւ ու խաւարով ծածկեց ամբողջ երկիրը, որովհետեւ ականատես եղաւ թէ ինչպէս մարմնաւորները կ'անտեսեն իրենց համար մարմին առած անմարմին Աստուածը:

Երկինքը խաւարեցաւ ու խաւարով ծածկեց ամբողջ երկիրը, որովհետեւ վկայ եղաւ թէ ինչպէս մարդկութեան փրկութեան քաղցրութիւնը բերող Փրկիչին բերնին լեղի քացախ մօտեցուցին:

Երկինքը խաւարեցաւ ու խաւարով ծածկեց ամբողջ երկիրը, որովհետեւ վկայ եղաւ թէ ինչպէս երկինքի ու երկրի թագաւորը եղող Տէր Յիսուսի գլխուն վերեւ, ծաղրականօրէն «Թագաւոր հրէից» գրուեցաւ:

Երկինքը խաւարեցաւ ու դարձեալ լուսաւորուեցաւ, որպէսզի ցոյց տրուէր մեզի, թէ Քրիստոս ինքն էր որ իր խաչելութեամբ պիտի փարատէր մեր անօրէնութեանց խաւարը ու հաստատէր Աստուծոյ փառքին լուսաւորութիւնը:

3) «*Էլի՛, Էլի՛, լա՛ մա սաբաքթանի*»: Յիսուս իր քարոզութիւնը միշտ Արամերէնով կատարեց, բայց այս տողը արտասանեց Եբրայերէն լեզուով, որովհետեւ աստիկա մաս կը կազմէ Մեսիական այն Սաղմոսին (Սղ 22.1), որ լաւապէս ծանօթ էր ամբողջ հրեայ ժողովուրդին: Տողը Եբրայերէնով արտասանելով, Յիսուս ուզեց ցոյց տալ շուրջիններուն թէ ինք խոստացեալ Մեսիան է, եւ թէ իրենք իրենց Մեսիան է որ խաչեցին:

4) «*Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինչո՞ւ լքեցիր զիս*»: Կարելի չէ այս բառերը տառացիօրէն հասկնալ եւ ըսել որ Աստուած լքած էր

Յիսուսը, որովհետեւ քիչ ետք Յիսուս իր խօսքը ուղղելով Աստուծոյ պիտի ըսէր. «*Հայր, ձեռքերուդ մէջ կ'աւանդեմ հոգիս*» (Ղկ 23.46): Եթէ Հայրը լքած էր իր Որդին՝ ան ի՞նչպէս կրնար իր հոգին անոր ձեռքին մէջ աւանդել. կամ ի՞նչպէս պիտի կարենար ներում խնդրել իր Հօրմէն զինք խաչողներուն համար (Ղկ 23.34): Պէտք չէ մոռնալ, որ ինչպէս Յիսուսի մկրտութիւնը փոխանորդական (մեր փոխարէն կատարուած) մկրտութիւն էր, այնպէս ալ՝ անոր մահը: Մե՛նք մահուան արժանի էինք, բայց ի՛նք մեր փոխարէն մեռաւ: Այո՛, ան ոչ միայն մեզի համար մեռաւ, այլեւ՝ մեր փոխարէ՛ն մեռաւ, մեր մեղքերը սրբելու, եւ մեզ հաշտեցնելու իր Հօրը հետ:

Առանց մեղքերու քաւութեան մարդը չէր կրնար մօտենալ Աստուծոյ, որովհետեւ մեղքը կը բաժնէ մարդը Աստուծմէ: Մեղաւոր մարդը ինքզինք միշտ լքուած կը զգայ Աստուծմէ: Յիսուս չէր կրնար լքուիլ Աստուծոյ կողմէ, որովհետեւ ան բնաւ մեղք գործած չէր (Բ.Կր 5.21: Ա.Պտ 2.22: Ա.Յհ 3.5): Բայց որովհետեւ մեր մեղքերը իր վրայ առնելով խաչ բարձրացած էր, պահուան մը համար ինքզինք «լքուած» զգաց Աստուծմէ: Խորքին մէջ սակայն, ինք չէր որ լքուած էր Աստուծոյ կողմէ, այլ՝ մեղաւոր մարդկութիւնը ինք: Քանի Յիսուս խաչին վրայ մեղաւոր մարդկութիւնը կը ներկայացնէր, մեր երկնաւոր Հայրը Յիսուսի անձին մէջ մեղաւոր մարդկութիւնն էր որ լքած էր: Յիսուս մեղաւոր մարդկութեան անունով էր որ կ'ըսէր. «*Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինչո՞ւ լքեցիր զիս*»: Այս բառերով, հետեւաբար, Տէրը կը յայտնէր մարդկութեան, թէ Աստուած որ զիրենք լքած էր իրենց գործած մեղքերուն պատճառով, ահա հասաւ պահն ու ժամը երբ զիրենք իր հետ պիտի հաշտեցնէր՝ իր Որդիին արիւնով: Ինչպէս երբ ուրիշի մը ներկայացուցիչը խօսք մը արտասանէ, ինք չէ որ իր արտասանած խօսքին ետին կը կանգնի եւ ինք չէ որ կը ներկայացնէ իր արտասանած խօսքը, այլ այն անձը որուն անունով կը խօսի, այնպէս ալ, Յիսուս ինք չէ որ կը կանգնի իր արտասանած այս խօսքին ետին, այլ՝ մեղաւոր մարդկութիւնը, որուն ներկայացուցիչն է ինք խաչին վրայ եւ որուն անունով կը խօսի:

5) «*Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինչո՞ւ լքեցիր զիս*», Այս բառերով Յիսուս ուզեց ցոյց տալ մեզի, թէ իբրեւ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՄԱՐԴ՝ բնական է որ մենք զմեզ լքուած զգանք Աստուծոյ կողմէ երբ մարդիկ մեզ կը չարչարեն ու կը խաչեն, բայց իբրեւ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՄԱՐԴ՝

պէտք է հաւատանք որ ան մեր կողքին է: Թէպէտ Յիսուս խաչին վրայ էր եւ մեծ ցաւերու մէջ, բայց շարունակեց խօսիլ Աստուծոյ հետ. մենք եւս, որքան ալ խոր ըլլան մեր ցաւերը՝ չդադրեցնենք մեր երկխօսութիւնը Աստուծոյ հետ: Ցաւի մէջ եղած ժամանակ կրնանք լքուած զգալ, բայց ատիկա լոկ զգացում է, իրականութիւն չէ. իրականութիւնը այն է, որ Աստուած մեզ կը սիրէ, եւ անկարելի է որ լքէ մեզ երբ ցաւի մէջ ենք. բայց եթէ մեր ուշադրութիւնը կեդրոնացնենք մեր ցաւին վրայ՝ չենք կրնար տեսնել փառատիշտ մեր ցաւերուն՝ Աստուած:

6) Ուշադրութիւն դարձուցէք որ Յիսուս չ'ըսեր՝ *«Ո՛վ Աստուած, ո՛վ Աստուած, ինչո՞ւ լքեցիր զիս»*, այլ՝ *«Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինչո՞ւ լքեցիր զիս»*: Յիսուս զԱստուած կը կոչէ՝ ի՛ր Աստուածը: Մենք կրնա՞նք զԱստուած կոչել՝ մե՛ր Աստուածը, մե՛ր Տէրը, մե՛ր Թագաւորը, երբ լքուած ու մինակ կը զգանք: Տառապանքի մէջ եղած ատեն, կրնա՞նք Աստուծոյ ըսել. *«Դուն զիս մխիթարող Աստուածս ես»*: Անպաշտպան զգացած ժամանակ, կրնա՞նք Աստուծոյ ըսել. *«Դուն իմ պաշտպան Աստուածս ես»*: Դժբախտ քրիստոնեաներ ենք, եթէ երբեք փորձութեանց ժամանակ Աստուած կը դառնայ սոսկ Աստուած, բայց ոչ մե՛ր Աստուածը: Իսկ եթէ կը հաւատանք որ Աստուած մե՛ր Աստուածն է անկախ այն իրողութենէն թէ ի՛նչ փորձութիւններէ կ'անցնինք, ատիկա ո՛ւժ կու տայ մեզի դէմ դնելու եւ յաղթելու փորձութեանց:

«Հոն գտնուողներէն անոնք որոնք լսեցին, ըսին. *«Եղիան կը կանչէ»*: Անոնցմէ մէկը անմիջապէս գնաց եւ սպունգը քացախին մէջ թաթխելով եղեգին ծայրը անցուց եւ տուաւ Յիսուսի որ խմէ: Ուրիշներ ալ կ'ըսէին. *«Չգեցէք տեսնենք, Եղիան պիտի գա՞յ զինք ազատելու»*» (Մտ 27.47-49):

1) Սուրբերու բարեխօսութիւնը հաստատող Սուրբ Գրային անուղղակի վկայութիւնները շատ են. ասիկա անոնցմէ մին է: Երբ կարգ մը հրեաներ Յիսուսի աղաղակը լսելով կ'ըսեն՝ *«Եղիան կը կանչէ»*, սա յստակ կերպով ցոյց կու տայ, թէ անոնք կը հաւատային որ կրնային ռեւէ սուրբ օգնութեան կանչել, եւ կը հաւատային որ

եթէ կանչէին՝ անիկա կրնար գալ. ա՛յս է որ կը պարզէ իրենց խօսքը. *«Ձգեցէք տեսնենք, Եղիան պիտի գա՛յ՝ զինք խաչէն վար իջեցնելու»*։

2) Տէրը վերոնշեալ աղաղակը արձակելէ անմիջապէս ետք՝ ըսաւ. *«Ծարաւ եմ»* (Յհ 19.28)։ Հռոմայեցի զինուորները այս լսելով, *«անոնցմէ մէկը անմիջապէս գնաց եւ սպունգը քացախին մէջ թաթ-խելով եղեգին ծայրը անցուց եւ տուաւ Յիսուսի որ խմէ»*։ Այստեղ իր լրումը գտաւ Սաղմոսը որ կ'ըսէ. *«Ծարաւցած աստենս՝ քացախ խմցուցին ինծի»* (Սղ 69.21)։ Տէրը իր երկրաւոր կեանքին մինչեւ վերջին վայրկեանը յատուկ ուշադրութիւն դարձուց որ իրմով եւ իր մէջ կատարուին բոլոր մարգարէութիւնները։

3) Նախքան որ Յիսուսը խաչ բարձրացնեն՝ «լեղիով խառն գինի» տուին անոր (Մտ 27.34), իսկ այստեղ քացախ տուին անոր։ Բացատրուեցաւ որ լեղիով խառն գինիին նպատակն էր՝ օգնել խաչելութեան դատապարտուած անձին՝ մեռնիլ առանց շատ ցաւ քաշելու։ Յիսուս մերժած էր լեղիով պատրաստուած գինին խմել. Հռոմայեցի զինուորներ անհանգստացած այս երեւոյթէն՝ լեղիով խառն գինին վերցուցին մէջտեղէն, եւ անոր փոխարէն քացախ ապահովեցին եւ մէկ կողմ դրին, որպէսզի եթէ անոր կարիքը զգացուէր՝ իսկոյն գործածէին զանիկա։ Քացախը ցաւը սաստկացնելու յատկութիւնը ունի։ Անոնք քացախ տուին Յիսուսի՝ որպէսզի սաստկացնէին անոր ցաւը։ Իրենց այս վերաբերմունքով, անոնք ըսել կ'ուզէին Յիսուսին. *«Քանի մերժեցիր լեղիով խառն գինին խմել ցաւդ մեղմելու համար, ահա մենք քեզի կու տանք քացախ՝ ցաւդ սաստկացնելու համար»*։ Յովհաննէս մեզի կ'ըսէ թէ Յիսուս խմեց քացախը (Յհ 19.30)։ Տէրը չխմեց լեղիով խառն գինին որ կրնար իր ցաւին սաստկութիւնը մեղմել, մինչդեռ յօժարակամ խմեց լեղիով խառն քացախը որ կրնար իր ցաւը սաստկացնել, եւ սա իր անսահման սիրոյն պատկերացումն է մեզի հանդէպ։

4) Համաձայն Մարկոսի, այն զինուորը որ քացախը տուաւ Յիսուսին, ի՛նք եւս հրեաներուն նման ըսաւ. *«Ձգեցէք տեսնենք, Եղիան պիտի գա՛յ՝ զինք խաչէն վար իջեցնելու»* (Մր 15.36)։ Հարկաւ իր այս խօսքը հեզնական էր։ «Եղիան կը կանչէ» խօսքը ըսողները հրեաներն էին, եւ ատիկա հեզնական կամ ծաղրական բնոյթ չունէր։ Հռոմայեցի զինուորը եւ բոլոր այն զինուորները որոնք կ'ըսէին՝ *«Ձգեցէք տեսնենք, Եղիան պիտի գա՛յ»*, մէկ կողմէ կը ծաղրէին այն

հրեաները որոնք ըսած էին «*Եղիան կը կանչէ*» խօսքը, իսկ միւս կողմէ՝ կը ծաղրէին Յիսուսը, որ «*օգնութեան կը կանչէր Եղիան*», բայց անոնց ծաղրանքը կ'ուղղուէր նաեւ Աստուծոյ խօսքին եւ Աստուծոյ մարդուն՝ Եղիային: Անոնք ծաղրեցին՝ որովհետեւ չէին գիտեր ճշմարտութիւնը: Ծաղրեցին Եղիան՝ որովհետեւ չէին գիտեր Եղիայի մասին: Ծաղրեցին Աստուծոյ խօսքը, որովհետեւ չունէին անոր գիտութիւնը: Սա տեղի ունեցած է բոլոր դարերուն: Բոլոր անոնք որոնք չեն ճանչցած կամ չեն ճանչնար Աստուծոյ խօսքը ու Աստուծոյ մարդիկը, միշտ ծաղրած են ու կը ծաղրեն զանոնք:

5) «*Ձգեցէք տեսնենք, Եղիան պիտի գայ՝ զինք ազատելու*»: Հրեաներ այս խօսքը ըսին, որովհետեւ կարդացեր էին ու գիտէին, որ Եղիան պիտի գար խոստացեալ Մեսիայէն առաջ (Մդ 4.5-6): Այս խօսքով, կարծէք ըսել կ'ուզէին. «*Եթէ Յիսուս իսկապէս խոստացեալ Մեսիան է, թող հիմա Եղիան գայ եւ օգնէ իրեն, եւ մենք միայն ա՛յն ատեն պիտի հաւատանք իրեն եւ ընդունինք զինք իբրեւ մեր խոստացեալ Մեսիան ու Փրկիչը*»:

«Իսկ Յիսուս դարձեալ բարձրաձայն աղաղակեց եւ հոգին աւանդեց» (Մտ 27.50):

1) Յիսուս քացախը խմելէ անմիջապէս ետք՝ ըսաւ իր վերջին-թեր խօսքը. «*Ամէն ինչ վերջացած է*» (Յհ 19.30): Իսկ այս խօսքէն ետք՝ բարձրաձայն աղաղակով մը արձակեց իր վերջին խօսքը խաչին վրայէն. «*Հա՛յր, ձեռքերուդ մէջ կ'աւանդեմ հոգիս*» (Ղկ 23.46), եւ «*ապա զլուխը խոնարհեցուց եւ հոգին աւանդեց*» (Յհ 19.30): Յիսուս խաչին վրայ եօթը խօսքեր արտասանեց: Յիշեմ զանոնք ըստ կարգի.-

ա) «*Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինչո՞ւ լքեցիր զիս*» (Մտ 27.46):
բ) «*Հա՛յր, ներէ անոնց, որովհետեւ չեն գիտեր թէ ինչ կ'ընեն*» (Ղկ 23.34):
գ) «*Վստահ եղի՛ր, այսօր ինծի հետ պիտի ըլլաս դրախտին մէջ*» (Ղկ 23.43):
դ) «*Մայր, ահաւասիկ զաւակդ: ... Ահաւասիկ մայրդ*» (Յհ 19.26-27):
ե) «*Ծափաւ եմ*» (Յհ 19.28):
զ) «*Ամէն ինչ վերջացած է*» (Յհ 19.30):
է) «*Հայր, ձեռքերուդ մէջ կ'աւանդեմ հոգիս*» (Ղկ 23.46):

2) Ինչպէս իր ազատ կամքով իր կեանքը տուաւ (Յհ 10.18), նոյնպէս ալ իր ազատ կամքով իր հոգին աւանդեց: Հետաքրքրական ու խորհմաստ է «աւանդ» բառը: Ան իր հոգին իբր աւանդ իր Հօրը յանձնեց. «*Հայր, ձեռքերուդ մէջ կ'աւանդեմ հոգիս*» (Ղկ 23.46): Երեք օր ետք երբ յարութիւն պիտի առնէր՝ այդ աւանդը Հօրմէն վերստին առաւ: Մեզմէ իւրաքանչիւրը ունի այս աւանդը Աստուծոյ կողմէ իրեն յանձնուած. մեր հոգին ստեղծողը եւ զայն մեր մէջ դնողը Աստուած է: Մեր հոգին Աստուած մեզի յանձնած է իբրեւ աւանդ: Ամէն հաւատացեալ երբ մեռնի՝ հոգին իբրեւ աւանդ դարձեալ Աստուծոյ կը յանձնէ. անոր հոգին իբրեւ աւանդ Աստուծոյ մօտ կը մնայ մինչեւ յարութեան ժամանակ, երբ վերստին պիտի միանայ իր յարուցեալ մարմինին: Տարբեր է անհաւատ մարդուն պարագան, որ երբ իր հոգին աւանդէ՝ Սատանայի՛ն է որ կ'աւանդէ, որ իր կարգին զայն կը նետէ դժոխքին մէջ, մինչեւ յարութեան ժամանակ երբ դարձեալ հոգին մարմինին պիտի միանայ, այս անգամ իբր մարմին եւ հոգի գեհէն նետուելու համար:

3) Հաստատեցինք թէ Յիսուս իր հոգին աւանդեց իր Հօրը ձեռքերուն մէջ (Ղկ 23.46): Պետրոս առաքեալ սակայն կ'ըսէ, թէ Յիսուս «*թէպէտ մեռաւ մարմինով, բայց կենդանի մնաց հոգիով: Եւ հոգիով ալ՝ զնաց քարոզեց բանտարկուած հոգիներուն, որոնք ատենօք չհնազանդեցան Աստուծոյ, երբ անկկա ներողամտութեամբ կը համբերէր*» (Ա.Պտ 3.18-20, 4.6): Մէկը կրնայ մտածել, թէ Յիսուս ի՞նչպէս իր հոգին Հօրը ձեռքերուն մէջ աւանդեց եւ նոյն իր հոգիով զնաց եւ բանտարկուած հոգիներուն քարոզեց: Հայրը եւ Որդին անբաժան են: Հայրը Որդիին մէջ է ու Որդին՝ Հօրը մէջ: Հօրը եւ Որդիին կամքը մէկ է եւ նոյնը: Անոնք միշտ միասին են ու միասին կը գործեն: Ուստի, երբ մէկ կողմէ կ'ըսուի թէ Յիսուս իր հոգին աւանդեց իր Հօրը ձեռքերուն, իսկ միւս կողմէ՝ թէ «*հոգիով զնաց քարոզեց բանտարկուած հոգիներուն*», պէտք է հասկնանք թէ Որդին Հօրը կամքով ու Հօրը կամքին կատարման համար «*զնաց քարոզեց բանտարկուած հոգիներուն*»: Չմոռնանք նաեւ այն իրողութիւնը, որ Հայրն ու Որդին մէկ եւ նոյն աստուածային էութիւնը ունին, եւ եթէ երբեք մէկ եւ նոյն աստուածային էութիւնը ունին, կը նշանակէ թէ իբրեւ հոգի անոնք անբաժան են. Հօրը հոգին Որդիին մէջ է եւ Որդիին հոգին՝ Հօրը մէջ, եւ Սուրբ Հոգին երկուքին մէջ եւ երկուքը՝

Սուրբ Հոգիին մէջ: Ուստի երբ Որդիին հոգին գնաց ու բանտարկուած հոգիներուն քարոզեց՝ աստիկա առանց Հօրը եւ առանց Սուրբ Հոգիին տեղի չունեցաւ, որովհետեւ Հայրը, Որդին եւ Սուրբ Հոգին՝ երեքը միասին կը գործեն մարդոց փրկութեան համար:

4) Ուշագրաւ է որ Յիսուս իր հոգին աւանդելէ առաջ՝ *«բարձրաձայն աղաղակեց»*: Բոլորս ալ գիտենք, որ մահամերձ եղող մարդը, մանաւանդ երբ վերջին շունչը փչելու վրայ է, ո՛չ թէ բարձրաձայն չի կրնար աղաղակել, այլ նոյնիսկ խօսիլ չի կրնար, եւ նոյնիսկ եթէ խօսելու ըլլայ՝ ձայնը շատ մեղմ եւ հազիւ լսելի եւ բառերը հազիւ հասկնալի կ'ըլլան. մինչդէտ հոս կը տեսնենք որ Յիսուս *«բարձրաձայն աղաղակեց»*. Ինչո՞ւ համար. որպէսզի ցոյց տար իր շուրջը գտնուող մարդոց, թէ ինք՝ իր հոգին իր ազատ կամքով աւանդեց, եւ ո՛չ թէ մարդիկ զայն իրմէ խլեցին, զինք արիւնագամ դարձնելով:

5) *«Բարձրաձայն աղաղակեց»*: Այս բառերուն մէջ կրնանք նաեւ տեսնել մեղքին ծանրութիւնը հոգիին վրայ: Տէրը մարդոց մեղքերը իր վրայ առնելով ու խաչ բարձրանալով եւ այսպէս բարձրաձայն աղաղակելով՝ պարզեց թէ մարդուն հոգին ճնշուած է մեղքի բեռան տակ, բարձրաձայն կ'աղաղակէ ցաւին պատճառով եւ ազատութիւն կ'ուզէ, ազատութիւն կը փնտռէ: Եթէ մենք կ'ապրինք մեղքի մէջ, պէտք է գիտնանք որ մեր ալ հոգին բարձրաձայն կ'աղաղակէ, բայց մենք չենք կրնար լսել աղաղակը մեր հոգիին, եթէ երբեք յանձնուած ենք մեղքին եւ նոյնացած ենք անոր հետ: Կը պատմուի որ երիտասարդ մը ամենօրեայ դրութեամբ կը մաքրէ իր վանդակը եւ սակայն մեջի թոչունին կերակուր չի տար: Թոչունը կը ճրուողէ, բայց տէրը ուշադրութիւն չի դարձնէր անոր ձայնին: Մենք ի՞նչ պիտի ըսէինք այս երիտասարդին եթէ նման բան կատարէր մեր առջեւ: Բայց չէ՞ որ մենք ալ նոյնը կ'ընենք: Մեր այս մարմինը վանդակ մըն է, որուն մէջ մեր հոգին կ'ապրի թոչունի մը նման: Մենք հոգ կը տանինք մեր մարմինի վանդակին, կը կերակրենք զայն, եթէ հիւանդանայ մեր մարմինը՝ բժիշկի կ'երթանք, մինչդէտ մեր հոգին որ կ'ապրի մեր մարմինի վանդակին մէջ՝ անօթի կը պահենք, չենք կերակրեր, չենք զօրացներ, չենք սրբեր, չենք բուժեր: Աղօթքն է սնունդն ու սրբութիւնը մեր հոգիին: Ծոմապահութիւնն է կերակուրը մեր հոգիին: Առաքիւնութիւններն են զօրութիւնը մեր հոգիին: Մենք այս բոլորը կը մատուցենք մեր հոգիին:

6) «*Բարձրաձայն աղաղակեց*»: Ոմանք այս բառերուն մեջ կը կարդան Տիրոջ յարձակումը ընդդէմ Սատանային ու չար ոգիներու գունդերուն, ընդդէմ դիւային ու խաւարային բոլոր ուժերուն: Երանի մենք եւս կարենանք հաւատքի մեծ աղաղակով յարձակիլ Սատանային դէմ, անոր չար ոգիներուն դէմ, անոր սանդրանքներուն դէմ, անոր լարած ծուղակներուն դէմ, անոր հնարքներուն դէմ, անոր չար ծրագիրներուն ու չար խորհուրդներուն դէմ: Այսօրուան հաւատացեալներուն կեանքին մէջ չկայ հաւատքի աղաղակ, ճշմարիտ աղօթքի՝ ճշմարիտ աղաղակ: Այնպիսի աղաղակ մը որուն դիմաց Չարը նահանջ արձանագրէ, եւ Չարին չար ծրագիրները ի դերեւ ելլեն:

7) «*Հոգին աւանդեց*»: Արդէն լոյսի տակ բերինք «աւանդ» կամ «աւանդեց» բառերը, բայց հիմա խօսինք Տիրոջ մահուան մասին: Հոգին բաժնուեցաւ մարմինէն եւ Յիսուս մեռաւ: Աստուած առաջին Ադամին ըսած էր. «*Այն օրը որ ուտես քարիի ու չարի գիտութեան ծառէն՝ անշուշտ պիտի մեռնիս*» (Ծն 2.17): Հոս խօսքը անշուշտ հոգեւոր մահուան մասին էր, փաստօրէն, Ադամ կերաւ ծառին պտուղէն բայց մարմնապէս չմեռաւ. հոգին սակայն մեռաւ, որովհետեւ երբ մեղք գործեց՝ հոգին բաժնուեցաւ Աստուծմէ, իսկ երբ հոգի մը բաժնուի իր Արարիչէն՝ կը մեռնի: Մինչդէռ Յիսուսի պարագային, հոգին ո՛չ թէ Աստուծմէ բաժնուեցաւ եւ անոր համար մեռաւ, այլ ընդհակառակը, հոգին Աստուծոյ ձեռքերուն մէջ աւանդեց եւ անկէ ետք միայն մեռաւ: Այս իմաստով, Քրիստոս իր մահուամբ քաւեց առաջին Ադամին մեղքը եւ պատմութեան բոլոր Ադամներուն ու բոլոր Եւաներուն մեղքերը: Քրիստոս մեռաւ մարմինով՝ քաւելու համար մեղքը Ադամին որ մեռաւ հոգիով: Քրիստոս իր հոգին Հօրը ձեռքերուն յանձնեց, որպէսզի մեր առջեւ բանայ մեր հոգիները՝ մեր երկնաւոր Հօրը ձեռքերուն յանձնելու դուռը, մահուան պահուն:

8) Անմահը իր հոգին աւանդեց, որպէսզի երբ մենք մեր հոգին աւանդենք՝ անմահութիւնը ժառանգենք: Մարմինով մեռաւ, որպէսզի մենք մարմինին համար մեռնինք եւ հոգիին համար ապրինք: Մարմինով մեռաւ, որպէսզի մեր մարմիններուն մէջ սպաննէ մեղքը: Մարմինով մեռաւ, որպէսզի ցոյց տայ մեզի թէ ինք իրողապէս մարմին ունէր, երեւոյթ չէր: Մարմինով մեռաւ, որպէսզի մեզ անմարմին հրեշտակներուն դասակից դարձնէ:

«Եւ անա տաճարին վարագոյրը պատռուեցաւ եւ վերէն վար երկու մասի բաժնուեցաւ, երկիրը շարժեցաւ եւ ժայռերը ճեղքուեցան» (Մտ 27.51):

1) «Տաճարին վարագոյրը պատռուեցաւ»: Խօսքը այն ներքին վարագոյրին մասին է որ կը բաժնէր Սրբութիւնը՝ Սրբութիւն Սրբութեանցէն (Ել 26.33): Պօղոս առաքեալ խօսելով «Սրբութեան» եւ «Սրբութիւն Սրբութեանց»ին մասին՝ կ'ըսէ. *«Առաջին Ուխտը եւս իրեն յատուկ պաշտամունքի կանոններ եւ երկրաւոր սրբարան մը ունէր, երկու մասերէ բաղկացած: Նախ կար վրանին առաջին սրահը, Սրբութիւն կոչուած: Ապա, երկրորդ վարագոյրին ետին՝ կար վրանին միւս սրահը, Սրբութիւն Սրբութեանց կոչուածը»* (Եբր 9.1-3): «Սրբութիւն»ը կը խորհրդանշէ երկինքի արքայութեան գաւիթը, իսկ «Սրբութիւն Սրբութեանց»ը՝ նոյնինքն երկինքի արքայութիւնը: «Սրբութիւն»ը «Սրբութիւն Սրբութեանց»էն բաժնող վարագոյրին պատռուիլը ցոյց կու տայ որ Քրիստոսի խաչելութեամբ ու մահուամբ, բացուած յայտարարուեցաւ դէպի Սրբութիւն Սրբութեանց, այլ խօսքով՝ դէպի երկինքի արքայութիւն առաջնորդող ճամբան: Պօղոս առաքեալ այս ճշմարտութիւնը կ'ընդգծէ շատ գեղեցիկ կերպով երբ կ'ըսէ. *«Յիսուսի արիւնով՝ այլեւս ազատ ենք Սրբարան մտնելու, որովհետեւ Յիսուս ինք մեզի համար բացաւ Աստուծոյ հասնելու այդ նոր եւ կենդանի ճամբան՝ վարագոյրէն անդին անցնելով, այսինքն՝ իր մարմինը որպէս զոհ մատուցանելով, եւ ատով իսկ Աստուծոյ ժողովուրդին քահանայապետը եղաւ»* (Եբր 10.19-21): Հետեւաբար, Քրիստոսի մահուամբ պատռուեցաւ վարագոյրը, որպէսզի մենք մօտենանք Աստուծոյ: Քրիստոս մեռաւ, որպէսզի մեզ մօտեցնէ Աստուծոյ: Քրիստոս իր մահուամբ դարձաւ այն տաճարը որուն մէջ մարդ ու Աստուած կրնան իրարու հանդիպիլ: Իր մահուամբ, մեզ նաեւ դարձուց տաճար, որպէսզի մեր սրտին մէջ փնտռենք ու գտնենք Աստուծոյ ներկայութիւնը: Արդարեւ, մարդը պէտք է զԱստուած գտնէ նախ իր սրտին մէջ (Մտ 6.6): Եթէ մարդը չգտնէ զԱստուած իր սրտին մէջ՝ չի կրնար գայն այլ տեղ գտնել: Մարդ արարածը իր ծնունդով՝ իր մէջ կ'ունենայ զԱստուած ճանչնալու փափաքն ու կարողութիւնը (Ժղ 3.11): Կը բաւէ որ այդ փափաքն ու կարողութիւնը գործի լծէ, եւ ինք անպայման կը գտնէ զԱստուած:

2) Յիսուս մեռաւ եւ վարագոյրը պատռուեցաւ ճիշդ այն վայրկեաններուն երբ քահանայապետը մտած էր Սրբութիւն Սրբութեանց, տարուան զոհը մատուցանելու համար: Հետեւաբար, վարագոյրին պատռուիլը ճիշդ զոհի մատուցման ժամանակ, ցոյց կու տայ Հին Կտակարանեան զոհին փոխարինուիլը Նոր Կտակարանեան Զոհով՝ Քրիստոսով:

3) Վարագոյրին պատռուիլը ցոյց կու տայ աւարտը Հին Կտակարանեան քահանայութեան եւ սկիզբը Նոր Կտակարանեան քահանայութեան:

4) Հրեաներու մտայնութեան մէջ, Աստուած կը բնակէր տաճարին մէջ: Իրենց համար՝ Աստուած մարդուն սրտին մէջ բնակող Աստուած մը չէր: Տաճարին վարագոյրին պատռուիլը ցոյց կու տայ, որ եկած էր ժամանակը որ մարդ արարածը ինք դառնար իսկական տաճարը որ պէտք էր բնակուէր Աստուծոյ ներկայութեամբ: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ, թէ *«Քրիստոս հաւատարիմ է իբրեւ Որդի՝ իր սեփական տան վրայ: Իսկ իր տունը մե'նք ենք...»* (Եբր 3.6): Առաքեալը մարդը կը կոչէ Աստուծոյ տաճար (Ա.Կր 3.16-17, 6.19: Բ.Կր 6.16):

5) Կարգ մը մեկնիչներ դիտել կու տան, թէ տաճարին վարագոյրը կը ներկայացնէ մարդուն մարմինը: Արդ, ինչպէս երբ Քրիստոս աւանդեց իր հոգին՝ վարագոյրը պատռուեցաւ, եւ ան իր հոգին գտաւ Հօրը ձեռքին մէջ, այնպէս ալ, երբ հաւատացեալը մահուամբ պատռէ իր մարմինին վարագոյրը, անմիջապէս ինքզինք կը գտնէ Աստուծոյ ներկայութեան մէջ:

6) Քրիստոսի մահուամբ տաճարին վարագոյրին պատռուիլը կը պատկերացնէ հրեաներուն եւ հեթանոսներուն միացումը: Հեթանոսներուն արգիլուած էր տաճար մտնել, արգիլուած էր նոյնիսկ տաճարի վարագոյրին նայիլը: Անոնց համար տաճարի շրջափակին մէջ յատուկ տեղ մը յատկացուած էր: Թշնամութիւն կար հրեաներուն եւ հեթանոսներուն միջեւ, եւ Յիսուս ինքն էր որ իր զոհագործումով վերցուց թշնամութեան այդ պատը՝ վարագոյրը, եւ Մովսիսական օրէնքները: Այս մասին է որ կը խօսի Պօղոս առաքեալ երբ կ'ըսէ. *«Ա՛ն է մեր հաշտարարը, որ Հրեայ ու հեթանոս միացուց՝ իր մարմինին զոհագործումովը քանդելով զանոնք բաժնող թշնամութեան պատը, եւ խափանելով Մովսիսական Օրէնքը իր պատուիրաններով ու հրահանգներով, որպէսզի Հրեան ու հեթա-*

նոսր իր անձին մեջ միաւորելով՝ ստեղծէ նոր եւ միակ ժողովուրդ մը, եւ այսպիսով խաղաղութիւն հաստատէ. եւ երկուքը մէկ մարմին եղած՝ Աստուծոյ հետ հաշտեցնէ իր խաչովը: Որովհետեւ իր անձին զոհագործումով էր որ անոնց թշնամութիւնը սպաննեց եւ եկաւ խաղաղութեան աւետիսը տուաւ բոլորին, թէ՛ ձեզի՝ հեթանոսներուդ, որ Աստուծմէ հեռացած էիք, եւ թէ՛ Հրեաներուն՝ որոնք իրեն մօտիկ էին: Իրմով է որ մենք երկուքս, Հրեաներ ու հեթանոսներ, նոյն Հոգին ստացած՝ կրնանք Հօր Աստուծոյ ներկայութեան կանգնիլ» (Եփ 2.14-18):

7) ա) Վարագոյրը պատռուեցաւ որպէսզի ցոյց տայ թէ Աստուած պատռեց (առաւ) արքայութիւնը Իսրայէլացիներէն եւ զանիկա տուաւ այնպիսի ժողովուրդի մը որ պտուղ կու տայ: բ) Վարագոյրը պատռուեցաւ ցոյց տալու համար որ տաճարին շունչը սպառած էր, այլ խօսքով՝ նախապատկերացնելու համար տաճարին կործանումը, (ինչ որ տեղի ունեցաւ 70 թուին Հռոմի կայսր՝ Վեսպասիանոսի օրով): գ) Ինչպէս քահանայապետը իր պատմութեան պատռեց անօրէնութեամբ եւ մերկացաւ իր քահանայական պատիւէն, այնպէս ալ Հոգին պատռեց տաճարին վարագոյրը, նախ որպէսզի ցոյց տայ անոնց հպարտութիւնը, ինչպէս նաեւ առնելու համար անոնցմէ ամէն շնորհք: դ) Ինչպէս իր ամուսինը զօրեղապէս սիրող նորահարսը երբ լսէ իր ամուսինին մահուան լուրը, կը պատռէ իր երեսի զարդը՝ քողը, այնպէս ալ երբ տաճարը տեսաւ իր ժողովուրդին լրբութիւնը եւ երկնաւոր Փեսան դատապարտելն ու խաչին վրայ սպաննելը՝ պատռեց ինքնիր քողը: ե) Վարագոյրը ծածկոյթ է մարմինին եւ կը խորհրդանշէ այն քողը որ կար Հին Կտակարանին վրայ եւ անոր սպասաւորներուն սրտին վրայ, եւ այժմ պատռուեցաւ խաչովը Կուսորդիին՝ Յիսուսի: զ) Վարագոյրը վերէն վար պատռուեցաւ ցոյց տալու համար որ Խաչեալը (վերէն է) երկնային է: Պատռուածքը վերէն դէպի վար իջաւ որպէսզի պատռէ նախաստեղծին՝ Ադամին դատապարտութեան գիրը (Յովհաննէս Ծործորեցի):

8) *«Երկիրը շարժեցաւ եւ ժայռերը ճեղքուեցան»:* Տեսանք թէ ինչպէս երկինքը խաւարեցաւ (Մտ 27.45), իսկ այստեղ կը տեսնենք թէ ինչպէս երկիրը կը շարժի ու ժայռերը կը ճեղքուին: Երկինք ու երկիր մասնակից դարձան Յիսուսի խաչելութեան: Երկինք ու եր-

կիր իրենց վիշտը յայտնեցին ի տես իրենց Ստեղծիչին խաչին վրայ զամուելուն՝ մին խաւարելով, իսկ միւսը՝ շարժելով ու ճեղքուելով:

9) Յիսուս երկինքը խաւարեցնելով ու երկիրը շարժելով, ցոյց տուաւ թէ ինք կը մեռնէր նո՛ր երկինքի մը եւ նո՛ր երկրի մը ստեղծագործութեան համար (Բ.Պտ 3.13: Յյտ 21.1: Ես 65.17, 66.22: Եփ 2.10):

10) Երկինքը խաւարեցնելով ու երկիրը շարժելով պարզեց, թէ ինք Տէ՛րն է երկինքին ու երկրին, երկնաբնականներուն ու երկրաբնականներուն, եւ թէ ո՛չ երկրի վրայ եւ ո՛չ ալ երկինքի մէջ կրնայ բան մը շարժիլ առանց իր հրամանին:

11) Երկիրը կը ներկայացնէ մարդկութիւնը որ երկիր, այլ խօսքով՝ նիւթ ու նիւթին գերին դարձած էր: Յիսուս իր մահուամբ երկիրը շարժելով, ցոյց տուաւ որ ժամանակը եկած էր որ մարդուն նիւթապաշտ հոգին շարժէր դէպի աստուածաշտութիւն: Մեր հոգիները շարժա՞ծ են դէպի աստուածաշտութիւն, թէ տակաւին երկրի հողին նման անշարժ են: Ի՞նչ բանի կը նմանի մեր սիրտը. բերրի՞ հողի, ուր առաքիւնութեանց գեղեցիկ ծաղիկներ կրնան ծլիլ ու ծաղկիլ, թէ՛ խոպան հողի, ուր միայն փուշեր կրնան տարածուիլ:

12) Երկրին շարժիլը կը ներկայացնէ մարդոց չարութիւնը, յատկապէս չարութիւնը աւագ քահանաներուն, երեցներուն եւ Օրէնքի ուսուցիչներուն, եւ մանաւանդ չարութիւնը անոնց՝ որոնք ծաղր ու ծանակ ըրին Քրիստոսը եւ ապա խաչեցին զայն: Երկրին շարժիլը ապացոյց մը հանդիսացաւ իր խաչելութիւնը պահանջողներուն եւ ի գործ դնողներուն, թէ արդա՛ր էր Յիսուս, Մեսիա՛ն էր Յիսուս, Աստուծոյ Մարդն էր Յիսուս, Մարդու Որդին եւ Աստուծոյ Որդին էր Յիսուս:

13) Յիսուսի արիւնը հոսեցաւ երկրի վրայ եւ երկիրը չկրցաւ դիմանալ, ցնցուեցաւ, շարժեցաւ, խռովեցաւ, մինչդեռ երբ մարդոց կը նայինք ու անոնց կը խօսինք իրենց համար Յիսուսի թափած արիւնին մասին՝ ո՛չ կը ցնցուին, ո՛չ կը շարժին եւ ո՛չ ալ կ'ազդուին:

14) Ժայռերը կը պատկերացնեն հեթանոսներուն ու մեղաւորներուն մեղքով ժայռացած սիրտերը, իսկ ժայռերուն ճեղքուիլը՝ անոնց սիրտերուն ճեղքուիլը եւ անոնցմէ ապաշխարութեան արցունքներու հոսիլը: Արդարեւ, Յիսուս ինքն էր որ իր խաչին ցուպով պիտի փշրէր հեթանոսներուն քարացած սիրտերը, եւ անոնցմէ՝ զիրենք մաքրող արցունք դուրս պիտի բերէր:

15) Յիսուս ըսած էր, որ եթէ մանուկները լռեն՝ քարերը պիտի աղաղակեն (Ղկ 19.40): Եւ ահա հրեաները լռած էին Յիսուսի խաչելութեան ժամանակ, եւ կը տեսնենք թէ ինչպէս ժայռերը աղաղակեցին իրենց ճեղքուելովը: Մենք կրնա՞նք այս ժայռերուն նման աղաղակել եւ Յիսուսի մասին վկայութիւն տալ, երբ մեր շուրջի մարդիկը լռած են:

16) Քրիստոս ինքն է մեր փրկութեան ժայռը: Իր մահուան ժամանակ ժայռերուն ճեղքուիլը ցոյց կու տայ նաեւ, թէ Քրիստոսէ զատ չկա՞յ փրկութեան ուրիշ ժայռ: Այն ժայռը որուն խոռոչին մէջ պահուրտեցաւ Մովսէս՝ Քրիստոս ինքն է (Ել 33.22): Եթէ մենք եւս չպահուրտինք նոյն այս ժայռին մէջ, ապա օր մը ստիպուած պիտի ըլլանք բացագանչելու. *«Մեր վրայ ինկէք ու ծածկեցէ՛ք մեզ անոր աչքէն, անոր՝ որ գահին վրայ կը նստի. ազատեցէ՛ք մեզ Գառնուկին բարկութենէն, որովհետեւ անոր բարկութեան ահաւոր օրը եկաւ, եւ ո՞վ կրնայ անոր առջեւ դիմանալ»* (Յյտ 6.16):

«Գերեզմանները բացուեցան, եւ շատ մը սուրբ ննջեցեալներ յարութիւն առին: Անոնք գերեզմաններէն ելան եւ Յիսուսի յարութենէն ետք Սուրբ Քաղաքը մտան, ուր շատերու երեւցան» (Մտ 27.52-53):

1) Յունարէն բնագիրը կ'ըսէ. *«Գերեզմանները բացուեցան եւ շատ մը սուրբ ննջեցեալներու մարմիններ յարութիւն առին»*: Առաջին այս կէտին մէջ մեզ հետաքրքրող բառը՝ «ննջեցեալներ» բառն է, որուն Յունարէնն է՝ «κεκοιμημένων - քեքօյմէմէնօն»: Սա պատասխան մըն է անոնց՝ որոնք սուրբերուն բարեխօսութիւնը մերժելու մարմաջէն բռնուած՝ սուրբերը կը կոչեն «մեռած»: Մատթէոս աւետարանիչ զանոնք կը կոչէ ննջած կամ ննջեցեալ: Ուստի զանոնք «մեռած» կոչողը, ինքզինք Աստուծոյ խօսքին հակադրութեան մէջ կը դնէ: Եւ կարելոր է նկատի առնել, որ «ննջեցեալ» բառը գործածուած է սուրբերուն մարմիններուն համար եւ ո՛չ թէ հոգիներուն համար: Հոգին բնաւ չի ննջեր, այլ խօսքով՝ չի քնանար. Մարմինն է որ կը ննջէ: Իսկ մարմինին համար ննջեցեալ բառը կը գործածուի, որովհետեւ ժամանակ պիտի գայ երբ ան պիտի արթննայ: Ինչպէս ննջած (քնացած) մարդը շուտով պիտի արթննայ, նոյնպէս

ալ, մարդոց մարմինները որոնք գերեզմաններու մէջ կը ննջեն՝ շուտով պիտի արթննան, Տիրոջ երկրորդ գալստեան ժամանակ:

Սուրբերը «մեռած» կոչողները, նաեւ իրենք զիրենք Քրիստոսի խօսքին հակասողներու շարքին կը դնեն: Քրիստոս խօսելով Աբրահամի, Իսահակի եւ Յակոբի մասին, եւ զԱստուած կոչելով անոնց Աստուածը՝ կ'աւելցնէ ըսելով. *«Աստուած մեռելներուն Աստուածը չէ, այլ՝ ողջերուն»* (Մտ 22.32): Արդ, եթէ Քրիստոս տուեալ համարին մէջ ո՞րք կ'անուանէ Աբրահամը, Իսահակը եւ Յակոբը, ուրիշներ ի՞նչպէս կը համարձակին զանոնք կամ միւս արդարները մեռած անուանել: Մեռածները անոնք են՝ որոնք Քրիստոսով ողջերը մեռած կը կոչեն: Յիշենք նաեւ Մովսէս եւ Եղիա մարգարէներուն օրինակը: Անոնք երեւցան Յիսուսի այլակերպութեան ժամանակ: Եւ ոչ միայն երեւցան, այլեւ՝ սկսան խօսիլ *«Յիսուսի հետ՝ իր մահուան մասին, որ պիտի պատահէր Երուսաղէմի մէջ»* (Ղկ 9.31: Մտ 17.3: Մր 9.4): Ի՞նչ ցոյց կու տայ անոնց երեւումը Յիսուսի այլակերպութեան ժամանակ եւ անոր հետ խօսիլը: Ցոյց կու տայ որ անոնք ողջ են, կենդանի են, կ'ապրին, մեռած մարդիկ չեն: Ուստի, սխալ է արդար մարդիկը «մեռած» կոչել: Եթէ անոնք կրցան Յիսուսի հետ խօսիլ, ինչո՞ւ պիտի չկրնան մեզի հետ խօսիլ: Անոնց խօսիլը երկրի վրայ եղող մեր Տիրոջ հետ ցոյց կու տայ, որ երկինք փոխադրուած արդար մարդիկ կրնան խօսիլ, կրնան քաջալերել ու մխիթարել, կրնան աղօթել ու բարեխօսել, կրնան օգնել եւ Աստուծոյ օրհնութիւնը հայցել մեզի համար: Մովսէս ու Եղիա մարգարէներուն երեւումը Յիսուսի այլակերպութեան ժամանակ, շատ յստակ ցոյց կու տայ, թէ երկրաւոր արարածներ կրնան հաղորդակցութեան մէջ մտնել երկնաւոր արարածներու հետ, եւ երկնաւոր արարածներ՝ երկրաւոր արարածներու հետ: Եթէ երբեք Աստուածաշունչը որոշ տեղեր «մեռած» բառը կը գործածէ հաւատացեալին թէ անհաւատին համար, ակնարկութիւնը անոնց մարմինին է եւ ո՛չ թէ հոգիին, ինչպէս վերեւ դիտել տուի: Հոգին կը շարունակէ ապրիլ երբ բաժնուի իր մարմինէն:

Եթէ երբեք մարմնապէս այս աշխարհէն բաժնուած սուրբերը կամ հաւատացեալները մեռած կը սեպուին, այդ պարագային, ի՞նչպէս պետք է հասկնալ Քրիստոսի խօսքը ուղղուած իրեն խաչակից եղող աւագակին. *«Վստահ եղիք, այսօր ինձի հետ պիտի ըլ-*

լաս դրախտին մէջ» (Ղկ 23.43): Ի՞նչ կը նշանակէ Յիսուսի հետ ըլլալ դրախտի մէջ: Արդեօք կը նշանակէ բաժնուիլ այս կեանքէն եւ երթալ Յիսուսի հետ ըլլալ մեռած վիճակի մէջ: Կարելի՞ է Անմահին քով երթալ եւ մնալ մեռած վիճակի մէջ: Կարելի՞ է դրախտին մէջ ըլլալ եւ սակայն մեռած ըլլալ: Ի՞նչ է դրախտը եթէ ոչ նոյնինքն՝ Քրիստոսի ներկայութիւնը: Դրախտին մէջ ըլլալ, կը նշանակէ՝ Քրիստոսի ներկայութեան մէջ ըլլալ, Քրիստոսի ներկայութեան մէջ ապրիլ: Հետեւաբար, երբ Յիսուս դարձ ապրած աւագակին կ'ըսէ. *«Ինծի հետ պիտի ըլլաս դրախտին մէջ»*, ըսել կ'ուզէ՝ ինծի հետ եւ իմ ներկայութեանս մէջ պիտի ըլլաս ու պիտի ապրիս:

Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Ինծի համար կեանքը Քրիստոս է, եւ ուստի մեռնիլ՝ այդ կեանքը շահիլ կը նշանակէ»* (Փլպ 1.21): Առաքեալը մեռնելէ ետք՝ կեանքը շահելու մասին է որ կը խօսի եւ՝ ոչ թէ մեռած վիճակի մը մատնուելու մասին: Առաքեալը կը հաստատէ, թէ իրեն համար կեանքը Քրիստոս է, եւ թէ ինք այդ կեանքը, այսինքն՝ Քրիստոսը պիտի ունենայ մարմնապէս իր մեռնելէն ետք: Ան կ'ուզէ բացայայտել հաւատացեալներուն, թէ մահէն ետք՝ կեանք է որ կը սպասէ իրենց եւ այդ կեանքը Քրիստոս ի՞նքն է: Հետեւաբար, հաւատացեալ մարդուն համար, երկրաւոր այս կեանքէն ետք՝ ուրիշ կեանք մը կայ իրեն սպասող, եւ ուստի, հաւատացեալը չի մեռնիր, այլ պարզապէս այս կեանքէն անդենական կեանքին կը փոխադրուի:

Դարձեալ, առաքեալը կ'ըսէ. *«Կը ցանկամ այս կեանքէն ելլել եւ Քրիստոսի հետ ըլլալ»* (Փլպ 1.23): Առաքեալը այս կեանքէն ելլելու եւ Քրիստոսի հետ ըլլալու մասին է որ կը խօսի եւ ոչ թէ այս կեանքէն ելլելու եւ մեռած կամ անզգայ վիճակի մը մատնուելու մասին: Անոնք որոնք կ'ըսեն թէ սուրբերը մեռած են, ըսած կ'ըլլան թէ Քրիստոսի հետ ըլլալը՝ մահ ու մեռելութիւն է. եւ ինչո՞ւ. Որովհետեւ առաքեալը կը վկայէ, թէ այս կեանքէն ելլելը՝ Քրիստոսի հետ ըլլալ կը նշանակէ, եւ ոչ թէ մեռած կամ մեռելութեան մէջ ըլլալ: Իսկ Քրիստոսի հետ ըլլալը՝ կեանքին մէջ ու կեանքով լեցուն ըլլալ կը նշանակէ, կենդանի ու կենսունակ ըլլալ կը նշանակէ:

Առաքեալին համար մահը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ *«այս մարմինէն դուրս գալ եւ Տիրոջ քով ըլլալ»* մը պարզապէս (Բ.Կր 5.8): Իսկ *«Տիրոջ քով ըլլալ»* չի նշանակեր մեռած ըլլալ, այլ կը նշանակէ

կեանքին մեջ ըլլալ, ինչպէս վերել դիտել տուինք: Ո՞վ կրնայ կենդանի ու կենդանարար Աստուծոյ քով ըլլալ եւ կենդանի չըլլալ:

Առաքեալը կ'ըսէ. *«Ըլլայ կեանքի եւ ըլլայ մահուան մէջ՝ Տիրոջ կը պատկանինք»* (Հռ 14.8): Առաքեալ այստեղ կը խօսի թէ՛ ապրող եւ թէ՛ ննջող հաւատացեալներուն մասին, եւ կը հաստատէ թէ անոնք երկու պարագաներուն ալ Քրիստոսի կը պատկանին: Յիշեալ խօսքին համաձայն, եթէ ապրինք՝ Քրիստոսի կը պատկանինք, եւ եթէ մարմնապէս մեռնինք՝ դարձեալ Քրիստոսի կը պատկանինք: Ինչպէս երկրի վրայ Քրիստոսի պատկանողները՝ ապրող էակներ կը սեպուին, նոյնպէս ալ մահէն անդին Քրիստոսի պատկանողները ապրող էակներ կը սեպուին:

Սուրբերուն ու արդարներուն ողջ ըլլալը հաստատող վկայութիւնները շատ են, բայց բաւարարուիմ վերջին օրինակով մը. *«Երբ Գառնուկը հինգերորդ կնիքը բացաւ, գոհասեղանին տակ տեսայ հոգիները այն բոլոր մարդոց, որոնք սպաննուած էին Աստուծոյ խօսքին իրենց հաւատարմութեան եւ տուած վկայութեան համար: Անոնք բարձրաձայն կ'ըսէին. - "Մինչեւ ե՞րբ պիտի սպասես, սուրբ եւ ճշմարիտ Տէր, ե՞րբ պիտի դատես երկրի բնակիչները եւ մեր արեան վրէժը լուծես անոնցմէ": Եւ անոնցմէ իւրաքանչիւրին ձերմակ պարեգօտ մը տրուեցաւ եւ անոնց ըսուեցաւ՝ որ կարճ ժամանակ մը եւս հանգիստ ընեն, մինչեւ որ ամբողջանայ թիւր իրենց ծառայակիցներուն եւ եղբայրներուն, որոնք իրենց նման պիտի սպաննուին»* (Յտ 6.9-11): Տուեալ վկայութիւնը պարզ ու յստակ ցոյց կու տայ, թէ սուրբերը կենդանի են, կը խօսին, արդարութիւն կը պահանջեն: Յիշեալ նահատակուած սուրբերը կը խնդրեն Աստուծմէ որ դատէ երկրի բնակիչները եւ իրենց արեան վրէժը լուծէ. միայն իրենց արեան վրէժին մասին չէ որ կը խօսին, այլ նաեւ արեան վրէժին մասին բոլոր անոնց՝ որոնք տակաւին կ'ապրին երկրի վրայ եւ մաս կը կազմեն զինուորեալ Եկեղեցիին, այսինքն՝ ապրող Եկեղեցիին: Այս իրողութիւնը կը պարզէ որ երկինք փոխադրուած սուրբերն ու արդարները, անդադար կը բարեխօսեն ու կ'աղօթեն երկրի վրայ ապրող հաւատացեալներուն համար, եւ կը խնդրեն Աստուծմէ որ պաշտպանէ իր զաւակները եւ անոնց դատը:

2) Յիսուս խաչին վրայ էր երբ որոշ գերեզմաններ դատարկուեցան: Արդարեւ, խաչը պիտի ըլլայ գերեզմանները դատարկող Աս-

տուծոյ այն փողը որ *«պիտի երեւի երկինքի մէջ»* Քրիստոսի երկրորդ գալուստէն անմիջապէս առաջ (Մտ 24.30):

3) Յիսուս խաչին վրայ մեռաւ ոչ միայն մեր հոգիներու փրկութեան համար (Եբ 10.39: Ա.Պտ 1.9), այլեւ՝ մեր մարմիններու փրկութեան համար (Հո 8.23): Եւ հետեւաբար, այս սուրբ ննջեցեալներուն մարմինները որոնք յարութիւն առին Յիսուսի հոգին աւանդած պահուն, նախ՝ մարմնաւորապէս փրկուածներուն առաջին պտուղները կը կազմեն, իսկ երկրորդ՝ նախապատկերացումն են Տիրոջ երկրորդ գալստեան ժամանակ տեղի ունենալիք մեռելներու մարմնաւոր յարութեան: Եթէ կ'ընդունինք հոգիներու փրկութիւնը՝ պէտք է ընդունինք նաեւ մարմիններու փրկութիւնը, այլապէս պէտք է ուրանանք թէ՛ հոգիներու եւ թէ՛ մարմիններու փրկութիւնը:

4) Իր հոգին աւանդած պահուն գերեզմաններուն բացուիլը ցոյց կու տայ, թէ ան մեռաւ որպէսզի մեղքի գերեզմաններուն մէջ թաղուածները դուրս բերէ մեղքի գերեզմաններէն ու կենդանացնէ զանոնք:

5) Քրիստոսի մահուան ժամանակ սուրբ ննջեցեալներու յարութիւն առնելը ցոյց կու տայ, թէ Յիսուս մեռաւ թէ՛ ողջերուն եւ թէ՛ մեռելներուն համար: Ահա թէ ինչո՞ւ մեր սուրբ Պատարագները կը մատուցուին թէ՛ ողջերուն եւ թէ՛ մեռելներուն համար:

6) Իր հոգին աւանդած պահուն գերեզմաններուն բացուիլը կը պարզէ, թէ Յիսուս իր մահուամբ յաղթեց մահուան ու գերեզմանին:

7) Այս վկայութիւնը, թէ Յիսուսի մահուան ժամանակ *«շատ մը սուրբ ննջեցեալներ յարութիւն առին»*, կրնայ նաեւ պատասխան մը նկատուիլ անոնց՝ որոնք, երբ խօսք ըլլայ դրախտին կամ դժոխքին մասին՝ կ'ըսեն. *«Ո՞վ մեռաւ եւ ետ դարձաւ ու պատմեց, որպէսզի հաւատանք անոնց գոյութեան»*: Ահաւասիկ *«շատ մը սուրբ ննջեցեալներ յարութիւն առին»* եւ անդենական աշխարհէն մեր այս աշխարհը եկան եւ *«շատերու երեւցան»*, ինչ որ մեր սերտած համարը կը պարզէ: Եւ տակաւին, Մովսէս մարգարէն *«մեռաւ ու ետ դարձաւ»* Յիսուսի այլակերպութեան ժամանակ (Մտ 17.3): Եղիա մարգարէն եւս երեւցաւ Յիսուսի այլակերպութեան ժամանակ, թէպէտ ֆիզիքական մահ չէր տեսած: Ղազարոս *«մեռաւ ու ետ դարձաւ»* (Յհ 11.44): Նային քաղաքի պատանին *«մեռաւ ու ետ դարձաւ»* (Ղկ 7.15): Յայրոսի աղջիկը *«մեռաւ ու ետ դարձաւ»* (Մտ 9.25): Որբեւարի

կնոջ մը որդին «մեռաւ ու ետ դարձաւ» (Գ.Թգ 17.21-22): Սունամացի կնոջ մը որդին «մեռաւ ու ետ դարձաւ» (Դ.Թգ 32-36): Տաբիթա (Այծեմնիկ) անունով կին մը «մեռաւ ու ետ դարձաւ» (Գրծ 9.40): Եւտիքոս անունով երիտասարդ մը «մեռաւ ու ետ դարձաւ» (Գրծ 20.9-12): Բայց այս բոլորէն առաջ եւ ամենէն կարեւորը, յիշենք որ մեր Տէրն ու Աստուածը Յիսուս Քրիստոս ինքն ալ մեռաւ, եւ մեռելներու աշխարհը երթալէ ու անոնց իր փրկութիւնը աւետելէ ետք միայն յարութիւն առաւ (Ա.Պտ 3.18-20, 4.6): Եթէ դրախտ չկայ, Յիսուս ինչո՞ւ համար աւագակին ըսաւ. *«Վստահ եղիք, այսօր ինծի հետ պիտի ըլլաս դրախտին մէջ»* (Ղկ 23.43): Եթէ դժոխք չկայ, Յիսուս ինչո՞ւ համար մեծահարուստին համար կ'ըսէ. *«Դժոխքին մէջ մինչ մեծահարուստը կը տանջուէր...»* (Ղկ 16.23): Կարեւոր չէ որ մէկը դրախտէն կամ դժոխքէն դառնայ ու պատմէ որպէսզի հաւատանք անոնց գոյութեան: Քանի Աստուածաշունչը կը հաստատէ անոնց գոյութիւնը՝ այդքանը բաւարար է հաւատալու անոնց գոյութեան: Եթէ մէկը չհաւատայ Աստուածաշունչին մէջ գրուածին, վստահ եղէք որ պիտի չհաւատայ նոյնիսկ եթէ մէկը մեռելներէն յարութիւն առնելով գայ պատմէ, ինչպէս Յիսուս ինքն իսկ ըսաւ Աբրահամին բերնով. *«Եթէ Մովսէսի Օրէնքին եւ մարգարէներուն մտիկ չեն ըներ, մեռելներէն յարութիւն առնող մըն ալ պիտի չկարենայ համոզել զիրենք»* (Ղկ 16.31): Այս բոլոր օրինակները լսելէ ետք, եթէ մէկը դարձեալ առարկէ թէ յիշեալ անձերէն ոեւէ մէկը դառնալով չիօսեցաւ դրախտի մասին, անոր կը յիշեցնեմ թէ Պօղոս առաքեալ կը վկայէ որ ինք *«մինչեւ դրախտ յափշտակուեցաւ»* եւ հոն *«լսեց անպատմելի բաներ, որ մարդոց թոյլատրուած չէ խօսիլ»* (Բ.Կր 12.3-4): Ուստի, մի՛ սպասէք որ մէկը գայ ու խօսի, քանի *«թոյլատրուած չէ խօսիլ»*, կ'ըսէ առաքեալը:

8) Որո՞նք էին որ յարութիւն առին երբ Յիսուս հոգին աւանդեց: Քանի մը կարծիքներ կան.-

ա) Ըստ ինծի, անոնք պէտք է եղած ըլլան Հին Կտակարանի այն մարգարէները՝ որոնք խօսեցան ու գրեցին խոստացեալ Մեսիային ու անոր գալուստին մասին, ինչպէս օրինակ Մովսէսը, Եսային, Երեմիան եւ ուրիշներ:

բ) Ոմանք կ'ըսեն, թէ յարութիւն առնող յիշեալ սուրբերը հրեայ ժողովուրդին հին պատրիարքներ են՝ Աբրահամը, Իսահակը, Յա-

կորը եւ ուրիշներ: Մա կ'ըսեն, հիմնուելով Մտ 22.32-ին վրայ, ուր կը կարդանք, թէ Աստուած՝ Աստուածն է Աբրահամին, Իսահակին ու Յակոբին, եւ թէ ինք ողջերուն Աստուածն է:

գ) Ուրիշներ կը խորհին, թէ յիշեալ սուրբերը Քրիստոսի ժամանակ ապրած եւ սակայն Քրիստոսէ առաջ ննջածներն են, ինչպէս օրինակ Յովհաննէս Մկրտիչը, իր ծնողները՝ Զաքարիան ու Եղիսաբէթը, Յիսուսի «հայրը»՝ Յովսէփը, Սիմոն ծերունին որ իր գիրկը առաւ Յիսուս մանուկը (Ղկ 2.28), Աննա մարգարէուհին որ *«մանուկին մասին կը խօսէր բոլոր անոնց, որոնք Երուսաղէմի մէջ Փրկիչին կը սպասէին»* (Ղկ 2.36-38):

9) Իրենց գերեզմաններէն դուրս ելլողները Յիսուսի յարութենէն ետք միայն Երուսաղէմ մտան: Անոնք չէին կրնար Երուսաղէմ մտնել Յիսուսի յարութենէն առաջ, որովհետեւ Երուսաղէմը այստեղ կը խորհրդանշէ ու կը նախապատկերացնէ երկնային Նոր Երուսաղէմը (Յլտ 21.2), ուր մուտքը կարելի եղաւ Յիսուսի յարութեամբ արդարացածներուն համար միայն:

10) Երբ կը հաստատուի թէ սուրբ ննջեցեալներ յարութիւն առին եւ Յիսուսի յարութենէն ետք Երուսաղէմ մտան, ատով նաեւ մեզի ցոյց կը տրուի, թէ աշխարհի ամենէն սուրբ մարդիկն անգամ առանց Քրիստոսի չեն կրնար Նոր Երուսաղէմ, այսինքն՝ երկինք մտնել: Ամենէն սուրբ մարդն անգամ առանց Սուրբին ու զինք Սրբոյին՝ չի կրնար մուտք գործել արքայութիւն:

11) Վերջին մտածում մը: Ոմանք կը կարծեն թէ յիշեալ սուրբերը Երուսաղէմ քաղաքին մէջ իրենց վկայութիւնները տալէ ետք Յիսուսի յարութեան մասին, վերստին գերեզման դարձան, այլ խօսքով՝ դարձեալ ննջեցին կամ մեռան: Ծիծաղելի է նման բան մտածել: Անոնք վստահաբար դրախտ մեկնեցան Տիրոջ հետ, որովհետեւ դրախտին դուռը արդէն բացուած էր Քրիստոսի խաչելութեամբ ու յարութեամբ: Եթէ երբեք Քրիստոս իր աջին խաչուած աւագակը հետը դրախտ տարաւ (Ղկ 23.43), որքա՛ն աւելի յիշեալ սուրբերը հետը դրախտ պիտի տանէր, մանաւանդ որ անոնք իր մասին վկայութիւն տալու համար յարութիւն առած էին: Կարելի՞ բան է որ յիշեալ սուրբերը խօսին Սուրբին յարութեան մասին, եւ յետոյ Սուրբին վճիռով դարձեալ գերեզման իջնեն: Նման մտածելակերպ խոտոր կը համեմատի Աստուածաշունչի ոգիին հետ:

«Երբ հարիւրապետը եւ իր հետ գտնուող զինուորները, որոնք պահակութիւն կ'ընէին, տեսան երկրաշարժը եւ պատահածները, սաստիկ վախցան եւ ըսին. *"Երապէս որ ասիկա Աստուծոյ Որդին էր"*» (Մտ 27.54):

1) Հոս յիշուած հարիւրապետը կը կոչուի Ղունկիանոս: Ինք եւ իր զինուորները երբ տեսան պատահածները, եկան այն եզրակացութեան թէ Յիսուս իսկապէս որ Աստուծոյ Որդին է: Յիսուսի մասին տրուած այս վկայութիւնը առաւելաբար հարիւրապետին վկայութիւնն էր, որուն իրենց համաձայնութիւնը տուին զինուորները: Մարկոս կ'արձանագրէ թէ հարիւրապետը *«երբ տեսաւ թէ ինչպէս Յիսուս աղաղակեց եւ հոգին աւանդեց, ըսաւ. "Երապէս որ այս մարդը Աստուծոյ Որդին էր"»* (Մր 15.39): Ղուկասի մօտ յաւելեալ երկու հաստատումներ կը գտնենք զորս չենք գտներ Մատթէոսի եւ Մարկոսի մօտ: Հոն կը կարդանք, թէ հարիւրապետը պատահածը տեսնելով՝ *«զԱստուած փառաւորեց»*, ինչպէս նաեւ վկայութիւն տուաւ թէ Յիսուս արդար մարդ է (Ղկ 23.47): Մէկը կրնայ հարց տալ, թէ ինչո՞ւ համար հարիւրապետը զԱստուած փառաւորեց: Խորքին մէջ, Աստուած անոր հոգիին աչքերը բացաւ եւ անոր տուաւ Յիսուսի ինքնութիւնը ճանչնալու շնորհքը, եւ ճիշդ անոր համար էր որ ան զԱստուած փառաւորեց: Եւ պատմութեան մէջ կը կարդանք այս հարիւրապետին մասին, թէ ինչպէս անիկա դարձաւ քրիստոնէական եկեղեցւոյ հաւատաց Քրիստոսի, եւ սկսաւ ամէն մարդու խօսիլ Յիսուսի մասին եւ մարդիկը հրաւիրել որ հաւատան Յիսուսի: Ղունկիանոս Քրիստոսի հանդէպ իր ունեցած հաւատքին համար նահատակուեցաւ Կապադովկիայի մէջ հրեաներուն ձեռքով: Նշենք նաեւ որ եկեղեցին Ղունկիանոս հարիւրապետը կը յիշէ ու կը տօնէ իբրեւ սուրբ:

2) Յիշեալ Հռոմայեցի հարիւրապետը եւ իր զինուորները հեթանոս էին: Ասոնք Քրիստոսի խաչելութեամբ դարձի եկող առաջ հեթանոսներն էին, Քրիստոսի խաչին առաջին պտուղներն էին: Եւ ուրիշ ի՞նչ բան էր Աստուծոյ վերջնական ծրագիրը, եթէ ոչ իր Որդիին մարմինին զոհագործումովը քանդել այն պատը որ կը բաժներ հրեան ու հեթանոսը եւ միացնել զանոնք եւ հաշտեցնել իր հետ՝ իր Որդիին խաչովը: Այս մասին է որ կը խօսի Պօղոս առաքեալ երբ

կ'ըսէ. «Ա՛ն է մեր հաշտարարը, որ հրեայ ու հեթանոս միացուց՝ իր մարմինին զոհագործումովը քանդելով զանոնք բաժնող թշնամութեան պատը, եւ խափանելով Մովսիսական Օրէնքը իր պատուիրաններով ու հրահանգներով, որպէսզի Հրեան ու հեթանոսը իր անձին մէջ միաւորելով՝ ստեղծէ նոր եւ միակ ժողովուրդ մը, եւ այսպիսով խաղաղութիւն հաստատէ. եւ երկուքը մէկ մարմին եղած՝ Աստուծոյ հետ հաշտեցնէ իր խաչովը: Որովհետեւ իր անձին զոհագործումով էր որ անոնց թշնամութիւնը սպաննեց եւ եկաւ խաղաղութեան աւետիսը տուաւ բոլորին, թէ՛ ձեզի՝ հեթանոսներու, որ Աստուծմէ հեռացած էիք, եւ թէ՛ Հրեաներուն՝ որոնք իրեն մօտիկ էին: Իրմով է որ մենք երկուքս, Հրեաներ ու հեթանոսներ, նոյն Հոգին ստացած՝ կրնանք Հօր Աստուծոյ ներկայութեան կանգնիլ» (Եփ 2.14-18):

3) Նկատի առէք հետեւեալը. յիշեալ զինուորները տակաւին քիչ ժամանակ առաջ կը ծաղրէին ու կը ծեծէին Յիսուսը, բայց հիմա երբ «տեսան երկրաշարժը եւ պատահածները, սաստիկ վախցան եւ ըսին. "Իրապէս որ ասիկա Աստուծոյ Որդին էր"»: Քրիստոսը ծեծողներն ու խաչողները՝ մէկ անգամէն դարձան վկաները Քրիստոսի: Երկրաշարժը չէր որ հարիւրապետին ու զինուորներուն սիրտը շարժեց, այլ՝ Քրիստոս ինք: Այո՛, Քրիստոսը հալածողը՝ կը դառնայ վկան Քրիստոսի, երբ Քրիստոս հանդիպի իրեն: Այսպէս չպատահեցաւ Սօդոսի հետ: Ան Դամասկոսի հաւատացեալները հալածելու կ'երթար, երբ Քրիստոս ճամբու ընթացքին հանդիպեցաւ իրեն, իսկեց աչքերուն լոյսը, նո՛ր լոյս տուաւ անոր, եւ ան դարձաւ պատմութեան մեծագոյն քարոզիչն ու վկան Քրիստոսի: Նոյնն է պարագան բոլոր մարդոց: Այնքան ատեն որ Քրիստոս չէ հանդիպած մարդուն՝ մարդը իր մեղքերով կը մնայ Քրիստոսը հալածող մը, մերժող մը, ծեծող մը: Մարդը կը դառնայ Քրիստոսի սիրոյն վկան միայն այն ատեն՝ երբ հանդիպի Քրիստոսի սիրոյն: Մարդը կը դառնայ Քրիստոսի փրկութեան տարածիչը միայն այն ատեն՝ երբ դառնայ ընդգրկողը այդ փրկութեան:

4) Ինչպէս ըսի, յիշեալ հարիւրապետն ու զինուորները հռոմայեցի էին: Պատմութեան էջերը մեզի կ'ըսեն, թէ հռոմայեցի զինուորները ամենէն դաժան եւ ամենէն անգութ զինուորները կ'ըլլային, յատկապէս անոնց հանդէպ՝ որոնք թշնամի կը նկատուէին:

Բայց տեսէք թէ ինչպէս այս անգութ սիրտերը՝ գթառատ սիրտերու կը փոխուին, երբ կը հանդիպին գթառատ Տիրոջ՝ գթառատ հպումին: Դաժան հարիւրապետը՝ սիրոյ հարիւրապետ կը դառնայ, երբ կը հանդիպի սիրոյ Իշխանին: Այս իրողութիւնը ցոյց կու տայ, թէ ամենէն քարացած սիրտերն անգամ կրնան փշրուիլ Յիսուսի սիրոյն դիմաց. ամենէն անմաքուր ձեռքերն անգամ կրնան մաքրուիլ երբ դէպի Յիսուս երկարին. ամենէն փակ հոգիներն անգամ կրնան բացուիլ առ Աստուած եւ ժայթեցնել փառաբանական երգեր:

5) Պահակութիւն ընող հարիւրապետն ու զինուորները *«սաստիկ վախճան»* երբ տեսան երկրաշարժը եւ պատահածները: Վախը պատեց զիրենք, որովհետեւ անդրադարձան թէ Յիսուս *«հրապէս որ Աստուծոյ Որդին էր»*, եւ թէ իրենք Աստուծոյ Որդիին դէմ է որ մեղանշած էին, Աստուծոյ Որդին է որ ծաղրած ու ծեծած էին, Աստուծոյ Որդին է որ անարգած ու նախատած էին, Աստուծոյ Որդիին ձեռքին էր որ եղէգ ու գլխուն փուշէ պսակ դրած էին: Այո՛, վախը չի կրնար չպատել մարդը, երբ ան խորապէս գիտակցի թէ ինք իր մեղքերով՝ Աստուծոյ Որդի՛ն է որ կ'անարգէ ու կը նախատէ: Ո՞ր մեղաւորը չէ սարսափած երբ բացուած են իր հոգիի աչքերը եւ ինք տեսած է թէ ի՛նչ ըրած է իր մեղքերով Աստուծոյ սրտին: Արդարեւ, մեղքը ու մեղքի կեանք ապրիլը պատճառ մըն է որ մենք միշտ վախի մէջ ըլլանք: Երբ երկրաշարժ ըլլայ՝ կը վախնանք, որովհետեւ գիտենք որ պատ մը կրնայ փուլ գալ մեր վրայ եւ մեր աչքերը բանանք դժոխքին մէջ: Երբ պատերազմ ըլլայ՝ կը վախնանք, որովհետեւ կը գիտակցինք թէ արիւնը կրնայ մեզի ալ հասնիլ եւ անակնկալօրէն մեզ այս աշխարհէն միւս աշխարհը տանիլ: Երբ հիւանդութիւն մը վրայ հասնի՝ կը վախնանք, որովհետեւ կը սկսինք մտահոգուիլ թէ կրնանք չբժշկուիլ եւ գերեզման տարուիլ ու հոն թաղուիլ չմաքրուած ու չսրբուած Գառնուկին արիւնով: Եւ տակաւին, մեղաւոր մարդը կը վախնայ իր նմանէն ու Աննմանէն, կը վախնայ անարդար մարդոցմէն ու Արդար Աստուծմէն, կը վախնայ ՃՇՄԱՐԻՏԷՆ որ կրնայ զինք դատել ճշմարտութեամբ, եւ ստախօս Սատանայէն՝ որ կրնայ զինք հարուածել անգթութեամբ: Մեղաւոր մարդը կը վախնայ իր գործակիցներէն ու մրցակիցներէն, իր դրացիէն ու բարեկամէն: Կը վախնայ դրամի կորուստէն ու գործի կորուստէն, իր անցեալէն, ներկայէն ու ապագայէն, գալիքէն

ու ըլլալիքէն, պատահածէն ու պատահելիքէն: Մարդը իր վախերէն կրնայ ձերբագատիլ միայն այն ատեն՝ երբ գայ ու յանձնուի Տիրոջ, մաքրուի անոր ձեռքով, բռնէ անոր ձեռքէն եւ դառնայ սուրբ գործիքը՝ անոր սուրբ ձեռքին՝ սուրբ գործերու կատարման համար: Եթէ Աստուծոյ հանդէպ սէր ունինք եւ եթէ կատարեալ ենք մեր սիրոյն մէջ՝ ոչինչ եւ ոչ ոք կրնայ մեզ վախցնել. *«Եթէ Աստուծոյ հանդէպ սէրը այսպէս կատարեալ է մեր մէջ, դատաստանին օրը համարձակ կերպով կը կանգնինք Աստուծոյ դիմաց, որովհետեւ այս աշխարհի մէջ կ'ապրինք ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս Քրիստոս ինք ապրեցաւ: Սէր ունեցողը վախ չունի, որովհետեւ կատարեալ սէրը ամէն վախ կը փարատէ: Արդարեւ վախը պատիժի հետ կ'ապ ունի, եւ ով որ կը վախնայ՝ սիրոյ մէջ կատարեալ չէ»* (Ա.Յհ 4.17-18):

«Հոն բազմաթիւ կիներ ալ կային, որոնք հեռուն կեցած կը դիտէին. անոնք Գալիլեայէն հետեւած էին Յիսուսի՝ ծառայելու համար անոր: Անոնց մէջ էին Մարիամ Մագդաղենացին, Յակոբի եւ Յովսէփի մայրը՝ Մարիամը, ինչպէս նաեւ Ջերեմիոսի որդիներուն մայրը» (Մտ 27.55-56):

1) Խումբ մը կիներ հեռուն կեցած կը դիտէին Յիսուսը եւ անոր հետ պատահածները. ասոնք հարկաւ լոկ Յիսուսը դիտող անձեր չէին, այլեւ՝ անոր ծառայողներ ու հոգ տանողներ, ինչ որ յիշեալ համարներն իսկ ցոյց կու տան: Ղուկասի մօտ կը կարդանք, թէ երբ Յիսուս կը շրջէր քաղաքներն ու գիւղերը եւ Աստուծոյ արքայութիւնը կ'աւետէր, իրեն կ'ընկերանային իր ձեռքով բժշկուած *«կարգ մը կիներ, որոնք չար ոգիներէ եւ հիւանդութիւններէ բժշկուած էին, ինչպէս Մարիամը, որ Մագդաղենացի կը կոչուէր եւ որմէ եօթը չար ոգիներ հանած էր, Հերովդէսի պալատին վերակացու Քուզայի կիներ՝ Յովհաննան, Շուշանը, ինչպէս նաեւ շատ մը ուրիշներ, որոնք իրենց միջոցներով կը հոգային Յիսուսի պէտքերը»* (Ղկ 8.1-3):

2) Հոս յիշուած Յակոբի եւ Յովսէփի մայրը՝ Մարիամը, կիներ էր Կղեոպասին (Յհ 19.25), եւ միաժամանակ Յիսուսի մօրաքոյրն էր: Իսկ Կղեոպաս (որ Արամերէնով կը կոչուէր՝ Ալփեոս) եղբայրն էր Մարիամի նշանածին՝ Յովսէփին: Մտ 13.55-ին մէջ յիշուած Յակոբոսը, Յովսէսը (Յովսէփը), Սիմոնը եւ Յուդան որոնք կոչուած են

Յիսուսի եղբայրները, խորքին մեջ անոնք որդիներն են Յիշեալ Մարիամին ու Կղեպասին, բայց կոչուած են Յիսուսի եղբայրները, որովհետեւ հրեաներ սովոր էին մօտիկ ազգականները եղբայր եւ քոյր կոչել: Յիշեալ չորսը ըլլալով Յովսէփի եղբօր՝ Կղեպասի, եւ սուրբ Կոյսին քրոջ՝ Մարիամի որդիները, կոչուած են Յիսուսի եղբայրները: Այստեղ կարեւորութեամբ կ'ուզեմ շեշտել կէտ մը որուն ասկէ առաջ անդրադարձայ: Յիշեալ չորս անձերը՝ Յակոբոսը, Յովսէսը, Սիմոնը եւ Յուդան կոչուած են Յիսուսի եղբայրները (Մտ 13.55: Մր 6.3), բայց աւետարանիչներուն կողմէ երբեք չեն կոչուած Յովսէփի ու Մարիամի որդիները եւ ո՛չ ալ Յովսէփ ու Մարիամ կոչուած են անոնց ծնողները: Եւ աւելին, յիշեալ չորսը իրենք անձնապէս երբեք չեն կոչած Յովսէփին ու Մարիամը հայր կամ մայր կամ ծնող, եւ ո՛չ ալ Յովսէփ ու Մարիամ զանոնք կոչած են որդիներ: Կը մնայ մէկ հարց որ պէտք է յստակեցնել. հաստատեցի թէ Յակոբի եւ Յովսէփի մայրը՝ Մարիամ, քոյրն էր սուրբ Կոյս Մարիամին: Մէկը կրնայ հարց թէ կարելի՞ էր որ երկու քոյրեր նոյն անունը կրէին: Հարցումին պատասխանը գտնելու համար պէտք է գիտնալ հետեւեալը.- Յովակիմ եւ Աննա չէին կրնար զաւակ բերել: Անոնք ուխտ ըրին որ եթէ զաւակ ունենան՝ տաճարին պիտի նուիրեն: Բերին զաւակ եւ զայն Մարիամ կոչեցին ու տաճարին նուիրեցին: Դարձեալ աղօթեցին եւ Աստուած դարձեալ զաւակ մը շնորհեց իրենց, եւ անոնք իրենց երկրորդ այս զաւակը նաեւ կոչեցին Մարիամ՝ ըսելով. *«Մեր առաջին զաւակը Աստուծոյ կը պատկանի, իսկ երկրորդ զաւակը՝ մեզի»*: Այս երկրորդ Մարիամն էր որ հետագային պիտի ամուսնանար Կղեպասին հետ եւ ծնունդ տար Յակոբոսին, Յովսէսին, Սիմոնին եւ Յուդային, որոնք պիտի կոչուէին Յիսուսի եղբայրները:

3) Մատթէոս չի յիշեր թէ սուրբ Կոյս Մարիամ ինք եւս ներկայ էր խաչին մօտ: Յովհաննէս սակայն կը յիշէ (Յհ 19.26-27): Մատթէոսի յիշած կիները «հեռուն կեցած կը դիտէին», մինչդեռ սուրբ Կոյսը խաչին մօտիկ էր, ինչ որ Յովհաննէս կը պարզէ իր տուեալ համարներուն մէջ: Այն կիները որոնք հեռուն կեցած կը դիտէին, ճիշդ է որ քաջ կիներ էին, բայց շատ աւելի քաջ էր սուրբ Կոյսը ինք, որովհետեւ ան մօտէն կը դիտէր իր Որդին, եւ անոր համար ալ Տէրը յատուկ ուշադրութիւն դարձուց իրեն (Յհ 19.26-27): Բոլոր անոնք

որոնք մօտիկ են Տիրոջ՝ Տերը յատուկ ուշադրութիւն կը դարձնէ իրենց: Տերը կը տեսնէ բոլորը, թէ՛ իրմէ հեռու եղողները եւ թէ՛ իրեն մօտիկ եղողները. բայց միայն իրեն մօտիկ եղողներն են որ կրնան խաչին վրայէն իր ձայնը լսել, ինչպէս սուրբ Կոյս Մարիամ եւ Յով-հաննէս առաքեալ լսեցին:

4) Յիշեալ կիներուն համար Մատթէոս կը վկայէ, թէ *«Գալիլեայէն հետեւած էին Յիսուսի՝ ծառայելու համար անոր»*: Իսկ մենք, եթէ կը հետեւինք Յիսուսի՝ ինչո՞ւ համար կը հետեւինք: Որպէսզի ծառայե՞նք իրեն, թէ՛ որպէսզի իր կողմէ ծառայութիւն ընդունինք: Եթէ աղօթքով կը թակենք երկինքի դուռը՝ ինչո՞ւ համար կը թա-կենք: Կը թակենք՝ որովհետեւ բանի՞ մը պէտք ունինք, թէ կը թա-կենք՝ որովհետեւ Աստուծոյ Բանին՝ Քրիստոսի պէտք ունինք: Երա-նի անոր որ Տիրոջ սրտին կը նայի, փոխանակ անոր ձեռքին նայելու: Երանի անոր որ իր սիրտը Օրհնեալ Տիրոջ սրտին կը կապէ, փոխա-նակ անոր օրհնութիւններուն կապելու: Երանի անոր որուն սիրտը երկինքի Փեսայով կը ցնծայ, փոխանակ երկինք մտնելու փափաքը միայն ունենալու, պարզապէս որպէսզի դժոխք չնետուի:

5) Կիները *«Գալիլեայէն հետեւած էին Յիսուսի՝ ծառայելու հա-մար անոր»*: Գալիլեայէն դէպի Երուսաղէմ աւելի քան հարիւր քիլո-մէթր էր: Անոնք Յիսուսի հետ էին Գալիլեայի մէջ, եւ Յիսուսի հետ մնացին դէպի Երուսաղէմ իր ճանապարհորդութեան ընթացքին: Տիրոջ հետեւեցան երբ Տերը ազատ էր, եւ Տիրոջ հետեւեցան երբ ան ձերբակալուած ու դէպի խաչ տարուած էր: Հաւատարիմ մնացին Տիրոջ մինչեւ վերջ, մինչեւ Գողգոթա, խաչ ու գերեզման: Իրենց ծա-ռայութիւնը մատուցանեցին մինչեւ վերջ. իրե՛նք էին որ Կիրակի առաւօտ կանուխ եկան Տիրոջ մարմինը օծելու եւ իրե՛նց էր որ Տերը երեւցաւ առաջին անգամ: Սորվինք այս քաջ կիներէն՝ հաւատա-րի՛մ ըլլալ Տիրոջ մինչեւ վերջ, հաւատարի՛մ ըլլալ մինչեւ Գողգո-թա, մինչեւ խաչ ու գերեզման: Շատեր կան որոնք իրենց հաւատքի առաջին քայլերը մեծ ուրախութեամբ ու խանդավառութեամբ կը սկսին եւ մեծ խեղճութեամբ ու տկարութեամբ կ'աւարտեն: Երանի անոր որ Տիրոջ հետ է երբ հանգիստ պայմաններով շրջապատ-ուած է, եւ Տիրոջ հետ կը մնայ երբ անհանգստացուցիչ պայմաննե-րով կը շրջապատուի:

6) Յիշեալ կիները թելաւտ *«հեռուն կեցած»* էին, եւ սակայն իրենց աչքերը *«կը դիտէին»* Յիսուսը: Իրենց աչքերը Տիրոջ վրայ էին: Ո՞ր էին առաքեալները այս միջոցին: Ի բաց առեալ Յովհաննէս առաքեալը որ խաչին ներքեւ էր (Յհ 19.26-27), միւս բոլոր առաքեալները մեջտեղ չկային: Ձերբակալութեան ժամանակ լքած էին Յիսուսը ու փախած: Պետրոս առաքեալ մինչեւ Քահանայապետին գաւիթը ընկերացած էր Յիսուսին, բայց երբ ուրացաւ Յիսուսը՝ ինքն ալ ձգեց գնաց: Խաչելութեան ժամանակ, Յիսուսի կողքին մնացին Յովհաննէսը, անոր մայրը՝ սուրբ Կոյս Մարիամ, Մարիամ Մագդաղենացին, Յակոբի եւ Յովսէփի մայրը՝ Մարիամը, Ջեֆեդէոսի որդիներուն մայրը՝ Սողոմէն, եւ *«ուրիշ շատ կիներ ալ կային»* (Մր 15.40-41): Կիները բնութեամբ այր մարդոցմէն աւելի տկար են (Ա.Պտ 3.7), բայց հոս կը տեսնենք զանոնք հզօր դիրքի վրայ. աւելի հզօր քան այր մարդիկը: Անոնք կը դիտէին Յիսուսը, մինչդեռ աշակերտները պահուրտած էին, որովհետեւ կը վախնային Յիսուսի նման ձերբակալուիլ եւ մահուան դատապարտուիլ: Կիները իրենց աչքերը սեւեռած պահեցին Յիսուսի վրայ եւ աստիկա՝ էր որ զօրութիւն ու քաջութիւն տուաւ իրենց մինչեւ վերջ անոր կողքին մնալու: Մենք եւս, եթէ հաւատքի մեր աչքերը յառենք ու յառած պահենք Յիսուսի, *«մեր հաւատքի հիմնադիրին ու կատարելագործողին»*, այն ատեն միայն կրնանք անտեսել ամէն վախ եւ մնալ Տիրոջ հետ անսայթաք եւ յարատեւ:

7) Յստակ չենք գիտեր թէ ինչո՞ւ համար կիները *«հեռուն կեցած»* էին, ինչո՞ւ չէին մօտեցած խաչին, արդեօք զինուորսնէ՞րը արգիլած էին անոնց, թէ՛ վախն էր որ զիրենք խաչէն քիչ մը հեռու կը պահէր: Բայց մէկ բան յստակ է, որ անոնք իրենց աչքերը յառած էին Յիսուսի: Մենք ալ նոյնը պէտք է ընենք: Թէկուզ մարդիկ խանգարեն եւ արգելք ըլլան մեզի, որ մեր ուզածին պէս եւ մեր սրտի փափաքածին չափ մօտիկ ըլլանք Յիսուսի, սակայն մեր աչքերը պէտք է միշտ սեւեռած պահենք Յիսուսի վրայ: Իսկ եթէ կրնանք աւելին ընել՝ շատ աւելի լաւ կ'ըլլայ: Այսինքն, պէտք է յիշեալ կիներէն աւելի զօրաւոր ըլլանք, եւ թոյլ չտանք որ մարդիկ կամ մարդոց վախը մեզ հեռու պահէ Յիսուսի խաչէն: Ո՞վ է մարդը որ կրնայ մեզ՝ մեր Արարիչէն հեռու պահել: Ո՞վ է մեղքի մեջ կորսուածը՝ որ կրնայ մեզ հեռու պահել մեր մեղքերու քաւիչէն Յիսուս Քրիստոսէն:

«Երբ երեկոյ եղաւ, Յովսէփ անունով հարուստ մէկը, որ Արիմաթեայէն էր եւ որ ինք ալ աշակերտած էր Յիսուսի, գնաց Պիղատոսի մօտ եւ խնդրեց որ Յիսուսի մարմինը իրեն տրուի: Պիղատոս հրամայեց որ տան մարմինը: Յովսէփ մարմինը առնելով՝ մաքուր կտաւով պատանքեց եւ դրաւ ժայռափոր նոր բացուած գերեզմանի մը մէջ: Ապա գերեզմանի մուտքին մեծ քար մը զլորեց որպէս կափարիչ, եւ գնաց: Հոն էին Մարիամ Մագդաղենացին եւ միւս Մարիամը, որոնք նստած էին գերեզմանին դիմաց» (Մտ 27.57-61):

1) «Արիմաթեա»ն Հրեաստան նահանգի քաղաքներէն մին էր. կը գտնուէր Երուսաղէմէն շուրջ 30 քլմ. դէպի հիւսիս-արեւմուտք: Այս քաղաքին մէջ ծնած էր Յովսէփ, բայց կ'ապրէր Երուսաղէմի մէջ: Մատթէոս զայն կը կոչ՝ հարուստ: Մարկոս կը վկայէ թէ ան պարկեշտ մարդ մըն էր եւ Հրեաներու Ատեանին անդամ (Մր 15.42-43): Մարկոսի մէջ Գրաբարը կ'ըսէ. *«Այր պարկեշտ՝ նախաբար»*: Ղուկաս ինք նաեւ կը հաստատէ թէ Հրեաներու Ատեանին անդամ էր, ինչպէս նաեւ կը վկայէ թէ ան *«բարեգործ եւ արդար էր»* (Ղկ 23.50-51): Տակաւին, Մատթէոս եւ Մարկոս կը յիշեն թէ ան աշակերտած էր Յիսուսին. բայց ոչ միայն աշակերտած էր, այլեւ՝ *«կը սպասէր Աստուծոյ թագաւորութեան գալուն»* (Մր 15.42-43: Ղկ 23.50-51): Յովհաննէս զայն կը կոչէ «Յիսուսի հետեւորդներէն» (Յհ 19.38): Այս բոլոր տեղեկութիւնները քով-քովի բերելով կ'եզրակացունենք թէ Յովսէփ Արիմաթեացին հարուստ, պարկեշտ, բարեգործ, արդար, Յիսուսի աշակերտ ու հետեւորդ, եւ Աստուծոյ թագաւորութեան գալուստին սպասող անձ էր: Բայց որպէսզի պատկերը ամբողջանայ, անհրաժեշտ է երկու կէտ եւս յիշել.-

ա) Ղուկաս կը վկայէ թէ Յովսէփ *«հակառակ անոր որ Հրեաներու Ատեանին անդամ էր, սակայն անոնց որոշումին եւ կատարածին համաձայն չէր»* (Ղկ 23.50-51): Երբ Ատեանը ժողով գումարեց Յիսուսի մահը վճռելու համար, Յովսէփ անհամաձայն գտնուեցաւ վճիռին, բայց չկրցաւ կացութիւնը փոխել, որովհետեւ Ատեանին բոլոր անդամները համաձայն էին որ Յիսուս մահուան դատապարտուէր, բացի անշուշտ Նիկողեմոսէն: Մենք եւս, Յովսէփ Արիմաթեացիի նման, եթէ գտնուինք այնպիսի կացութեան մը դիմաց ուր Յիսուսը անարգող ու անտեսող որոշումներ առնուին, նոյնիսկ եթէ

չկարենանք կացութենէն բան մը փոխել, բայց յստակ ու բարձրաձայն մեր անհամաձայն ըլլալը յայտնենք առնուած որոշումներուն հետ: Կացութենէն բան մը փոխել չկարենալը դատապարտելի չէ, բայց հաստատապէս դատապարտելի է Քրիստոսադաւ կացութեան դիմաց լուռ մնալը:

բ) Յովհաննէս կը հաստատէ թէ *«Յովսէփ Յիսուսի հետեւորդներէն էր, բայց ծածուկ կերպով, Հրեայ դեկավարներէն վախճալով»* (Յհ 19.38): «Ծածուկ կերպով» ըսելով չենք հասկնար որ Յովսէփ գաղտնի պահած էր Քրիստոսի հանդէպ իր հաւատքը, այլ պարզապէս կը հասկնանք որ Յովսէփ հրապարակային կերպով չէր շրջեր Յիսուսի հետ. իսկ չշրջելուն ալ նպատակը այն էր՝ որ ան կը վախճնար «Հրեայ դեկավարներէն» որոնք կրնային զինք դուրս դնել Ատեանին անդամագրութենէն եւ նման պարագայի՝ ան պիտի չկարենար ռեւէ ձեռով պաշտպանել Յիսուսը, կամ նոյնիսկ տեղեակ ըլլալ Յիսուսի համար անոնց ունեցած ծրագիրներէն:

2) Մարկոսի յիշած բառերը՝ *«այր պարկեշտ նախարար»* կը պարզեն Յովսէփի դիրքը. ան հրեայ իշխանաւորներուն մէջ տասնապետի դիրք ունէր, եւ ճիշդ ասոր համար էր որ ան համարձակեցաւ երթալ Պիղատոսի մօտ եւ Յիսուսի մարմինը պահանջել: Յովսէփ իր ունեցած դիրքը գործածեց Յիսուսի համար: Գալով մեզի, մենք մեր ունեցած դիրքն ու պաշտօնը Յիսուսի համար կը գործածենք: Մեր ունեցած իշխանութիւնը՝ երկինքի Իշխանին իշխանութեան տարածման համար կը գործածենք: Ապերախտութիւն ու դաւաճանութիւն է Աստուծոյ կողմէ ու Աստուծոյ անունով դիրք, պաշտօն, հանգամանք ու կարգ ստանալ, եւ սակայն այդ բոլորը Աստուծոյ անուան փառքին համար գործածելու փոխարէն՝ գործածել մեր անձին փառքին համար:

3) Միայն Յովսէփի ունեցած դիրքը չէր որ համարձակութիւն տուաւ իրեն, այլեւ՝ Քրիստոսի հանդէպ իր սէրն ու հաւատքը: Արդարեւ, Քրիստոսի հանդէպ մեր սէրն ու հաւատքը մեզ համարձակ կը դարձնեն մեր խօսքին ու գործին մէջ, մեր վկայութեան ու կեցուածքին մէջ: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Քրիստոսի միացածներս, համարձակօրէն եւ ամենայն վստահութեամբ կը կանգնինք Աստուծոյ ներկայութեան, քանի Քրիստոսի հաւատացիներ»* (Եփ 3.12): Յիսուսի ընկերակից ըլլալը մեզ համարձակ կը դարձնէ. Հրեանե-

րու Ատեանին անդամները տեսնելով Պետրոսի եւ Յովհաննէսի համարձակութիւնը՝ համոզուեցան թէ անոնք Յիսուսի ընկերակիցներն էին (Գրծ 4.13): Սուրբ Հոգիով լեցուիլը մեզ համարձակ կը դարձնէ. երբ խումբ մը հաւատացեալներ կ'աղօթէին՝ *«Սուրբ Հոգիով լեցուեցան եւ սկսան համարձակ կերպով Աստուծոյ խօսքը քարոզել»* (Գրծ 4.31): Քրիստոսով սրբուածը կրնայ համարձակօրէն մօտենալ Աստուծոյ շնորհքի աթոռին (Գրծ 4.16): Իր խիղճը հանգիստ եղող մարդը կրնայ համարձակ կերպով դիմել Աստուծոյ (Ա.Յհ 3.21):

4) Տրուած ըլլալով որ Յովսէփ *«աշակերտած էր Յիսուսի»*, յանդգնութիւնը ունեցաւ երթալու Պիղատոսի եւ խնդրելու անկէ որ Տիրոջ մարմինը իրեն յանձնուի: Այո՛, բոլոր իսկական աշակերտները Յիսուսի, բոլոր ճշմարիտ հետեւորդները Յիսուսի, պէտք է քաջութիւնն ու յանդգնութիւնը ունենան պահանջելու աշխարհի Պիղատոսներէն կամ Պիղատոսացած աշխարհէն, որ յանձնեն Յիսուսը, այլ խօսքով՝ թողո՛ւն Քրիստոսը, հեռո՛ւ մնան Քրիստոսը ծաղրելէ:

5) Սովորաբար երբ աւագակներու մարմինները խաչէն վար առնէին՝ զանոնք անարգական ձեւով փոսի մը մէջ կը նետէին եւ հողով կը ծածկէին, մինչդեռ ոեւէ հրեայ երբ մեռնէր՝ ժայռերուն մէջ փորուած գերեզմանի մը մէջ կը դրուէր ամենայն յարգանքով: Յովսէփ չէր կրնար ընդունիլ կամ հանդուրժել որ Յիսուսի մարմինը անարգական ձեւով մը փոսի մը մէջ նետուէր եւ հողով ծածկուէր, եւ անոր համար ալ գնաց եւ պահանջեց ձեռք ձգել անոր մարմինը, եւ *«մարմինը առնելով՝ մաքուր կտաւով պատանքեց եւ դրաւ ժայռափոր նոր բացուած գերեզմանի մը մէջ»*, *«ուր նախապէս ոեւէ մէկը չէր թաղուած»* (Ղկ 23.53): Յովսէփ չընդունեց Յիսուսի մարմինը անարգուած տեսնել: Գալով մեզի, մենք կ'ընդունի՞նք Յիսուսի մարմինը անարգուած տեսնել: Յիսուսի մարմինը ամէն Պատարագի կ'անարգուի: Երբեմն կ'անարգուի Տիրոջ մարմինն ու արիւնը բաշխող եկեղեցականին ձեռքով, եւ երբեմն ալ կ'անարգուի զանոնք ճաշակող մարդոց միջոցաւ: Երբ զանոնք բաշխող ձեռքերը մաքուր ձեռքեր չեն, եւ երբ զանոնք ճաշակող բերանները մաքուր բերաններ չեն՝ հոն Քրիստոսի մարմինն ու արիւնն է որ կ'անարգուին:

6) Որոշ թարգմանութեանց մէջ կը կարդանք որ Յովսէփ այս ժայռափոր գերեզմանը ինքնիր համար փորած ու պատրաստած

էր: Գերեզմանը իրը ըլլայ թէ ոչ, մէկ բան յստակ է, որ ատիկա Յիսուսի համար պատրաստուած գերեզման մը չէր: Արդ, ինչպէս Յիսուս իր ծննդեան ժամանակ սեփական տեղ մը չունեցաւ ուր կարենար ծնիլ, այնպէս ալ, իր թաղման ժամանակ սեփական տեղ մը չունեցաւ ուր կարենար թաղուիլ: Այս իրողութիւնը կը ստրկեցնէ մեզի, թէ մենք պանդուխտ ենք երկրի վրայ (Ա.Պտ 1.17, 2.11), թէ մենք երկնաքաղաքացի ենք (Փլպ 3.20), եւ ուստի՝ *«այս աշխարհի մէջ մնայուն քաղաք մը չունինք, այլ՝ գալիք երկնաւոր քաղաքին է որ կը ցանկանք»* (Եբր 13.14): Այն քաղաքին՝ որ մնայուն է, եւ *«որուն ճարտարապետն ու շինողը Աստուած է»* (Եբր 11.10):

7) Ուշագրաւ է որ Յիսուսի աշակերտներէն ո՛չ ոք ներկայ էր թաղման ժամանակ: Մեզմէ ոեւէ մէկը արդարօրէն եւ իրաւունքով պիտի մտածէր, թէ պէտք էր Յիսուսի աշակերտները իրենք երթային եւ մարմինը խնդրէին կամ պահանջէին Պիղատոսէն, եւ ո՛չ թէ Յովսէփ Արիմաթեացիին կամ ուրիշ մէկը: Այո՛, արդար էր որ աշակերտները իրենք կատարէին իրենց Ուսուցիչին թաղման արարողութիւնը, ճիշդ ինչպէս Յովհաննէս Մկրտիչի աշակերտները կատարեցին իրենց ուսուցիչին թաղումը մեծ երկիւղածութեամբ (Մտ 14.12): Բայց չգացին աշակերտները ու չխնդրեցին Տիրոջ մարմինը, որովհետեւ կը վախնային որ կրնային ձերբակալուիլ եւ նոյն վիճակին ենթարկուիլ, քանի արդէն Յիսուսի աշակերտներուն դէմ հալածանքներ յարուցանելու շուկները սկսած էին: Գալով մեզի, մենք ալ երբեմն, հալածանքէն ու հալածողներէն վախնալով չենք թերանար Քրիստոսի հանդէպ մեր պարտականութեան մէջ, մեր կոչումին ու առաքելութեան մէջ:

8) Յովսէփ Յիսուսի մարմինը գետեղելէ ետք ժայռափոր գերեզմանի մը մէջ, *«գերեզմանի մուտքին մեծ քար մը գլորեց որպէս կափարիչ»*: Դարձեալ, աւագակներուն գերեզմանները քարեղէն կափարիչներ չէին ունենար. Յովսէփ յատուկ քար մը գործածելով որպէս կափարիչ, ուզեց ցոյց տալ թէ Յիսուս աւագակ մը չէր, եւ թէ մեծ յարգանքով պէտք էր վերաբերիլ անոր հետ: Յիշենք նաեւ որ Յիսուսի թաղման արարողութեան մասնակցեցաւ Նիկողեմոս (Յհ 19.39-40):

9) *«Հոն էին Մարիամ Մագդաղենացին եւ միւս Մարիամը, որոնք նստած էին գերեզմանին դիմաց»*: «Միւս Մարիամը» ըսելով

կը հասկնանք Կդէոպասին կինը, որուն մասին խօսեցանք: Հարկաւ միայն այս երկու Մարիամները չէին որ կը դիտէին Յիսուսի թաղումը: Որոշ հեղինակներ կ'ըսեն, որ թաղման ներկայ էին նաեւ Յիսուսի մայրը, եւ Յովհաննէս ու իր մայրը՝ Սոդոմէ: Բայց ասոնք Մարիամ Մագդաղենացիէն եւ միւս Մարիամէն քիչ մը աւելի հեռու կ'եցած կը դիտէին, եւ ատիկա ըրին պատշաճութեան ու պարկեշտութեան համար, քանի կ'ընէին սովորաբար ներկայ չէին ըլլար թաղման: Իսկ թէ ինչու Մատթէոս եւ Մարկոս կը խօսին Մարիամ Մագդաղենացիին եւ Կդէոպասին կնոջ՝ Մարիամին ներկայութեան մասին միայն, պատճառն այն է՝ որ անոնք մինչեւ վերջ, այսինքն՝ մինչեւ գերեզմանին կափարիչով փակուիլը մնացին, մինչդէռ սուրբ Կոյսը, կ'ըսեն որոշ հայրեր, սպառած ըլլալով, տեսնելէ ետք իր Որդիին կտաւներով փաթթուիլը գմուտսին ու հալուէին հետ միասին՝ տուն դարձաւ, եւ միւսներն ալ հետը:

«Յաջորդ առաւօտ, այսինքն Ուրբաթին յաջորդող օրը, աւագ քահանաները եւ Փարիսեցիները հաւաքուեցան Պիղատոսի մօտ եւ ըսին.- Տէ՛ր, յիշեցինք որ այդ մոլորեցուցիչը իր կենդանութեան կ'ըսէր. *"Երեք օրէն յարութիւն պիտի առնեմ"*: *"Արդ, հրամայէ՛ որ գերեզմանը մինչեւ երրորդ օրը զգուշութեամբ պահեն, որպէսզի չըլլայ որ աշակերտները գիշերով գան ու գողնան զայն եւ ժողովուրդին ըսեն, թէ մեռելներէն յարութիւն առաւ: Այս վերջին մոլորութիւնը առաջինէն աւելի գէշ կ'ըլլայ"*» (Մտ 27.62-64):

1) «*Ուրբաթին յաջորդ օրը*» ըսելով պէտք չէ հասկնալ Շաբաթ առաւօտը, այլ՝ Ուրբաթ երեկոն, ժամը վեցէն ետք, երբ Օրէնքին համաձայն սկսած կ'ըլլար յաջորդ օրը՝ Շաբաթը: Ասկէ առաջ բացատրեցինք թէ հրեական Օրէնքին համաձայն օրը կը սկսէր երեկոյեան ժամը վեցին եւ կ'աւարտէր յաջորդ օր երեկոյեան ժամը վեցին:

2) Օրէնքին համաձայն Շաբաթ օրով կարելի չէր ունէ գործ կատարել (Ել 20.8-10): Յովսէփ Արիմաթեացիին եւ Նիկոդեմոս Յիսուսը թաղեցին Ուրբաթ ժամը վեցէն առաջ, երբ յաջորդ օրը՝ Շաբաթը չէր սկսած. մինչդէռ աւագ քահանաներն ու Փարիսեցիները որոնք Պիղատոսի մօտ գացին՝ ժամը վեցէն ետք գացին, երբ Շաբաթը սկսած էր, եւ այս ձեւով անոնք Օրէնքը խախտեցին: Դատապար-

տեցին Յիսուսը իբրեւ Օրէնքը բեկանող մը, եւ ահա իրենք Օրէնքը բեկանեցին, Պիղատոսի մօտ երթալով եւ անկէ պահանջելով որ զինուորներ տրամադրէ որպէսզի Յիսուսի գերեզմանին պահակութիւն ընեն: Յաճախ մարդիկ իրենք ալ նոյնը կ'ընեն: Աստուծոյ պատուիրաններուն անունով կը դատեն ու կը դատապարտեն ասոր ու անոր, առանց անդրադառնալու սակայն, որ իրենց այդ դատումով ու դատապարտութեամբ իսկ իրենք կը բեկանեն Աստուծոյ պատուիրանները, որոնք կ'արգիլեն դատել ու դատապարտել:

3) Աւագ քահանաներն ու Փարիսեցիները վստահաբար լսեցին թէ իրենց Ատեանէն երկու ժողովականներ՝ Յովսէփ եւ Նիկողեմոս, փառաւոր եւ յարգալից թաղում մը ըրին Յիսուսի համար, եւ այս երեւոյթը զիրենք բարկացուց եւ կատաղութեամբ լեցուց: Անոնք զացին Պիղատոսի մօտ, եւ անոր ներկայութեան Յիսուսը «մոլորեցուցիչ» կոչելով յայտնեցին, թէ Յիսուս իր կենդանութեան ըսած էր թէ երեք օրէն յարութիւն պիտի առնէ: Պահանջեցին Պիղատոսէն որ պատուէր տայ իր զինուորներուն հսկելու Յիսուսի գերեզմանին մինչեւ երրորդ օրը, եւ որպէսզի զինք համոզէին, յիշեցուցին անոր թէ կարելիութիւն եւ հաւանականութիւն կայ որ Յիսուսի աշակերտները գիշերով գան ու գողնան անոր մարմինը եւ ժողովուրդին ըսեն թէ մեռելներէն յարութիւն առաւ: Պատկերացուցէք անոնց ատելութիւնը Յիսուսի հանդէպ: Անոնք պատրաստ էին անգամ մը եւս սպաննելու Յիսուսը եթէ երբեք անիկա յարութիւն առնէր: Անոնք սպաննեցին Յիսուսը եւ կ'ուզէին զայն ընդմիշտ սպաննուած տեսնել:

4) «Տէ՛ր, յիշեցինք որ այդ մոլորեցուցիչը...»: Այստեղ աւագ քահանաներն ու Փարիսեցիները «Տէր» կը կոչեն Պիղատոսը, իսկ Յիսուսը «մոլորեցուցիչ» կ'անուանեն: Կը տեսնէ՞ք անոնց մաղձը Յիսուսի հանդէպ: Անոնք թշնամի կը նկատէին Պիղատոսը, բայց հիմա շողոքորթաբար եւ քծնողաբար զայն «Տէր» կը կոչեն, մինչդեռ «մոլորեցուցիչ» կ'անուանեն Յիսուսը որ եկած էր մոլորածները դարձի բերելու եւ փրկելու: Բազմաթիւ են այն վատ անուանումները որոնք տրուեցան Յիսուսին կրօնական իշխանութեան եւ այլոց կողմէ կողմէ: Այսպէս, օրինակ, Բժիշկին՝ դուն քեզ բժշկէ ըսին (Ղկ 4.23): Սուրբին ու Սրբողին՝ դու երով բնակուած կոչեցին (Յհ 8.48): Սուրբ Հոգիով Հրաշագործողին՝ Բէեղգեբուղով կը հրաշագործէ

հաստատեցին (Մտ 12.24): Աստուծմէ եւ Աստուած Եղողին (Տիտ 2.13), այս մարդը չի՝ կրնար Աստուծմէ ըլլալ յայտարարեցին (Յհ 9.16): Անմեղը (Յհ 8.46: Եբր 4.15: Ա.Յհ 3.5) եւ մեր մեղքերը Քառողը (Եփ 1.7: Կղ 1.14: Ա.Յհ 1.7, 2.2), մեղաւոր կոչեցին (Յհ 9.24): Սուրբերուն ու արդարներուն Բարեկամ Եղողը (Յհ 15.14-15), մաքսաւորներու եւ մեղաւորներու բարեկամ անուանեցին (Ղկ 7.34): Խաղաղութեան եւ արդարութեան Հրաւիրողին համար՝ ըմբոստութեան կը մղէ ըսին (Ղկ 23.5): Ամէն տագնապող սրտի պատասխանը Եղողին (Մտ 11.28) եւ ամէն կանչողի պատասխան Տուողին (Սղ 91.15: Եր 33.3)՝ *«այդպէ՛ս կը պատասխանես քահանայապետին»* հարց տուին (Յհ 18.22): Ամենագէտին՝ *«գիտցի՛ր, ո՞վ է քեզի զարնողը»* հարցուցին (Ղկ 22.64): Միակ Բարին ու Բարերարը (Սղ 119.68)՝ չարագործ կոչեցին (Յհ 18.30): Երկինքի Իշխանին ու երկրի վրայ իշխանութիւն Տուողին (Յհ 1.12: Ղկ 10.19)՝ *«չե՛ս գիտեր թէ իշխանութիւն ունիմ քեզ խաչը հանելու»* հարցուցին (Յհ 19.10): Ազատութիւն Շնորհողին (Յհ 8.36)՝ *«դուն քեզ ազատէ»* պոռագին (Մտ 27.40): Ճշմարիտն ու Ճշմարտութիւնը Եղողին մասին (Յհ 14.6)՝ սուտ վկայութիւն տուին (Ղկ 23.5): Եւ այլն:

5) *«Այս վերջին մոլորութիւնը առաջինէն աւելի գէշ կ'ըլլայ»:* Աւագ քահանաներն ու Փարիսեցիները այստեղ կը խօսին երկու մոլորութիւններու մասին, եւ երկրորդ մոլորութիւնը աւելի վատ կը նկատեն քան առաջինը: Իրենց ըմբռնումով, առաջին մոլորութիւնը՝ Յիսուսի կենդանութեան ժամանակն էր, իսկ երկրորդ մոլորութիւնը՝ անոր յարութիւնն էր: Անոնք կը պարզեն, որ եթէ Յիսուս յարութիւն առնէ, իրենց կացութիւնը շատ աւելի վատ պիտի ըլլայ, քան երբ անիկա կենդանի էր, որովհետեւ ամէն մարդ զիրենք պիտի մեղադրէ թէ արդար Մարդ մը խաչեցին: Աւելին, անոնք կը վախնային իրենց դիրքերուն վրայ. որովհետեւ, եթէ Յիսուս յարութիւն առնէր, յայտնի պիտի ըլլար որ անոր վերաբերեալ իրենց առած որոշումը սխալ էր, եւ ատոր իբրեւ հետեւանք՝ Հոռմայեցիներուն ձեռքով անոնք իրենց դիրքն ու պաշտօնը պիտի կորսնցնէին: Անոնք Յիսուսի ընդդիմադիրներն էին, եւ ուստի իրաւունք ունէին վախնալու որ Յիսուսի յարութիւնը իրենց համար կործանում էր: Այո՛, բոլոր անոնք որոնք կ'ընդդիմանան Քրիստոսի, անոր խօսքին ու կամքին, պէ՛տք է վախնան, որովհետեւ իրենց աւարտը՝ կորո՛ւստ է:

6) Աւագ քահանաներն ու Փարիսեցիները թեպէտ յաջողեցան սպաննել տալ Յիսուսը, եւ սակայն, անոնք տակաւին մտահոգ ու վախի մէջ էին, որ Յիսուս կրնայ յարութիւն առնել, եւ կամ աշակերտները կրնան անոր մարմինը գողնալ եւ ապա յայտարարել որ ան յարութիւն առաւ: Աշխարհի պարագան նոյնն է: Աշխարհը կրնայ հալածել Քրիստոսը, բայց չի դադրիր Քրիստոսէ վախնալէ: Աշխարհիկ մարդիկ կրնան մերժել Քրիստոսը եւ զայն վտարել իրենց դպրոցներէն, համալսարաններէն, դասագիրքերէն, եւ սակայն չեն կրնար ձերբազատիլ, Քրիստոսի կողմէ օր մը պարտութեան մատնուելու մտավախութենէն:

7) Աւագ քահանաներուն ու Փարիսեցիներուն կասկածը կամ տրամաբանութիւնը, թէ աշակերտները կրնան գիշերով գալ եւ մարմինը գողնել՝ երբեք տրամաբանական չէ, որովհետեւ աշակերտները ահ ու սարսափի մէջ էին, եւ չէին համարձակեր գալ եւ անոր մարմինը գողնալ: Աշակերտները որ Յիսուսի ձերբակալութեան ժամանակ ձգեցին փախան, հիմա ի՞նչպէս պիտի յանդգնէին գալ եւ մարմինը առնել: Եթէ Յիսուսի ողջ եղած ատենը չկեցան անոր կողքին, հիմա ի՞նչպէս անոր կողքին պիտի կենան երբ արդէն մեռած է: Եթէ վախի պատճառով նոյնիսկ Յիսուսի թաղման ներկայ չեղան, հիմա ի՞նչ համարձակութեամբ պիտի գային եւ անոր մարմինը գողնային:

8) Աշակերտները երբեք պիտի չմտածէին Յիսուսի մարմինը գողնալ եւ յայտարարել որ ան յարութիւն առաւ, որովհետեւ ատիկա ո՛չ մէկ օգուտ պիտի բերեր իրենց: Ինչո՞վ պիտի օգտուէին եթէ մեռած մարդու մը հետեւորդները ըլլային: Ինչո՞վ պիտի օգտուէին եթէ գերեզմանուած ու գերեզմանին չյաղթած անձի մը վկաները ըլլային: Եթէ Քրիստոս իր ազատ կամքով չէր կրնար գերեզմանէն դուրս գալ, ապա զայն գերեզմանէն դուրս բերելը ի՞նչ ուրախութիւն եւ ի՞նչ ապահովութիւն պիտի շնորհէր իրենց:

9) Աւագ քահանաներն ու Փարիսեցիները ինկան Յիսուսը սպաննելու մեղքին մէջ, եւ ստիպեցին Պիղատոսի որ ինքն ալ իյնայ նոյն մեղքին մէջ, իսկ հիմա կը պահանջեն որ պատուէր տայ զինուորներուն, որ զգուշութեամբ պահեն Յիսուսի գերեզմանը: Զգոյշ ըլլանք: Երբ աշխարհը մեղք կը գործէ Յիսուսի դէմ, թոյլ չտանք որ ան ստիպէ մեզի որ մենք ալ մեղք գործենք Տիրոջ դէմ:

«Պիղատոս ըսաւ անոնց. *“Ձինուորներ ունիք, գացէք եւ զգուշութեամբ պահեցէք, ինչպէս որ զհտէք”*: Անոնք ալ գացին եւ գերեզմանը հսկողութեան տակ առին, քարը կնքեցին եւ զինուորներ պահակ դրին» (Մտ 27.65-66):

1) Միայն Մատթէոսի աւետարանին մէջ կը կարդանք թէ զինուորներ Յիսուսի գերեզմանին վրայ հսկողութիւն ըրին: Չմոռնանք որ Մատթէոս իր Աւետարանը առաջին հերթին ուղղած էր հրեաներուն: Ան սոյն տողերը արձանագրելով, ըսել կ'ուզէր հրեաներուն. *«Դուք սպաննեցիք ու թաղեցիք Յիսուսը: Դուք անոր գերեզմանին վրայ պահակ զինուորներ դրիք, որպէսզի աշակերտները մարմինը չգողնան, կամ որպէսզի Յիսուս ինք յարութիւն չառնէ: Հակառակ այս իրողութեան, ան յարութիւն առաւ: Ան խոստացեալ Մեհսան է, որուն համար ըսուած էր թէ ան չէր կրնար մեռելներու աշխարհին մէջ մնալ, եւ անոր մարմինը չէր կրնար փտութիւն տեսնել»* (Սղ 16.10: Գրծ 2.31):

2) Պիղատոս աւագ քահանաներէն եւ Փարիսեցիներէն լսելէ ետք թէ Յիսուս ըսեր է որ երրորդ օրը յարութիւն պիտի առնէ, ինչպէս նաեւ իմացուելէ ետք թէ հաւանականութիւն կայ որ անոր աշակերտները գիշերով գան ու գողնան մարմինը եւ ժողովուրդին ըսեն թէ մեռելներէն յարութիւն առաւ, անմիջապէս անոնց ըսաւ. *«Ձինուորներ ունիք, գացէք եւ զգուշութեամբ պահեցէք, ինչպէս որ զհտէք»*: Խօսքը այն զինուորներուն մասին է որոնք ծաղրեցին, ծեծեցին ու խաչեցին Յիսուսը: Պիղատոս զանոնք կը դնէ աւագ քահանաներուն եւ Փարիսեցիներուն տրամադրութեան ներքեւ: Ուշագրաւ է որ Պիղատոս ինք անձնապէս չորոշեց թէ Յիսուսի գերեզմանին պահակութիւնը ի՛նչ ձեւով եւ ի՛նչ խստութեամբ պէտք է տեղի ունենայ. այս գործը կատարելը աւագ քահանաներուն եւ Փարիսեցիներուն ձգեց: Պատկերացուցէք պահ մը որ Պիղատոսի կատարելիքը աւագ քահանաներն ու Փարիսեցիները կատարեցին: Դժբախտաբար այսօր ալ շատ մը երկիրներու մէջ նոյնը կը պատահի: Փոխանակ Պիղատոսները, այլ խօսքով՝ աշխարհիկ մարդիկը, հեթանոսները, անհաւատներն ու անաստուածները իրենք նախատեն Յիսուսը, ընդհակառակը, զայն կը նախատեն անոնք՝ որոնք իրենք զիրենք հաւատացեալ քրիստոնեաներ կը նկատեն. անոնք

որոնք եկեղեցական կարգ ունին: Ինչպէս Պիղատոս քահանաներուն միջոցաւ էր որ նախատեց Յիսուսը, այնպէս ալ այսօր, աշխարհիկ մարդիկ ու աշխարհիկ կազմակերպութիւններ, իրենք հովիւներուն ու առաջնորդներուն միջոցաւ է որ կ'անարգեն Յիսուսը:

3) Պիղատոս վախցաւ աւագ քահանաներուն եւ Փարիսեցիներուն խօսքին ուշադրութիւն չդարձնելէ եւ զայն չկատարելէ, որովհետեւ, վստահաբար մտածեց, որ եթէ Յիսուս յարութիւն առնէ կամ մարմինը գողցուի, ռեւէ անձէ առաջ՝ ի՛նք պիտի մեղադրուի աւագ քահանաներուն եւ Փարիսեցիներուն կողմէ, որովհետեւ անոնք իրեն պիտի ըսեն. *«Մենք քեզ զգուշացուցինք որ կրնայ յարութիւն առնել կամ աշակերտները կրնան գալ ու անոր մարմինը գողնալ, դուն սակայն արժէք ու հաւատք չընծայեցիր մեր խօսքին եւ ականջ չտուիր մեր խնդրանքին»:*

4) *«Գերեզմանը հսկողութեան տակ առին»* խօսքով չենք հասկընար որ զինուորները գացին եւ գերեզմանին քով կեցան միայն, այլ կը հասկնանք որ անոնք շրջապատեցին գերեզմանը չորս կողմէն:

5) *«Քարը կնքեցին»* ըսելով կը հասկնանք թէ անոր վրայ դրին իրենց Ատեանի կնիքը, պարզելու համար թէ իրենց որոշումով մահուան դատապարտուած էր Յիսուսը: Անոնք խորհեցան թէ քարով մը կրնային գերեզմանին դուռը փակել եւ թոյլ չտալ որ աշակերտները մարմինը գողնային, կամ Յիսուս ինք յարութիւն առնէր: Անոնք կարծէք արդէն մոռցան, թէ քանի մը ժամ առաջ երբ Յիսուս բարձրաձայն աղաղակեց ու հոգին աւանդեց՝ երկիրը շարժեցաւ, ժայռերը ճեղքուեցան, գերեզմանները բացուեցան, եւ մեռելներ յարութիւն առին (Մտ 27.50-52): Եթէ Յիսուս իր մահուամբ կրցաւ երկիրը շարժել, միթէ՞ իր յարութեամբ պիտի չկարենար իր գերեզմանին քարը շարժել: Եթէ իր մահուամբ կրցաւ ժայռերը ճեղքել, միթէ՞ իր յարութեամբ պիտի չկարենար իր գերեզմանին բերանին դրուած ժայռը ճեղքել: Եթէ իր մահուամբ կրցաւ գերեզմաններ բանալ եւ մեռելներու յարութիւն տալ, միթէ՞ իրեն համար դժուար պիտի ըլլար իր գերեզմանը բանալ եւ դուրս գալ անկէ:

6) Զինուորները որոնք պահակութիւն ըրին Յիսուսի գերեզմանին վրայ որպէսզի մարմինը չգողցուի կամ յարութիւն չառնէ, իրենք դարձան վկաներն ու պատմիչները անոր յարութեան (Մտ 28.4,11): Տէրը կարող է իր թշնամիները՝ իր վկաները դարձնել:

«Շաբաթ երեկոյէն ետք, երբ Կիրակին կը բացուէր, Մարիամ Մագդաղենացին եւ միւս Մարիամը գերեզմանը տեսնելու եկան» (Մտ 28.1):

1) Շաբաթ օրը սկսաւ Ուրբաթ երեկոյեան ժամը վեցէն ետք եւ աւարտեցաւ յաջորդ օր երեկոյեան ժամը վեցին, երբ սկսաւ Կիրակի օրը (Մէկշաբթին): Այս միջոցին կիները ոչ մէկ գործ կատարեցին, քանի Օրէնքը կ'արգիլէր Շաբաթ օրով գործել: «Շաբաթ երեկոյէն ետք», այսինքն՝ ժամը վեցէն ետք, երբ աւարտած էր Շաբաթը եւ սկսած էր Կիրակին, նախքան լուսաբացը, կիները խունկեր պատրաստեցին, իսկ Կիրակի երբ տակաւին մթնշաղ էր (Յհ 20.1), Յիսուսի գերեզմանը գացին որպէսզի օծեն անոր մարմինը: Անոնք ուզեցին Կիրակի օր՝ լոյսը չբացուած, երթալ եւ Յիսուսի մարմինը օծել, որովհետեւ երբ լոյսը բացուէր՝ անոր հետ Երուսաղէմ քաղաքին դռներն ալ կը բացուէին, եւ անոնք կրնային մարդոց կողմէ տեսնուիլ, եւ ուստի՝ նեղութեանց ենթարկուիլ: Սուրբ Կոյսը չընկերացաւ անոնց, որովհետեւ զիտէր ու վստահ էր որ իր Որդին յարութիւն առած պիտի ըլլայ:

2) Մատթէոս կը յիշէ երկու կիներու անուններ միայն, որ են՝ Մարիամ Մագդաղենացի, եւ Կղեոպասի կինը՝ Մարիամ, որ Յակոբոսի ու Յովսէսի մայրն էր (Մր 15.47, 16.1): Մարկոս կը յիշէ անունը Սողոմէին, որ Յովհաննէս ու Յակոբոս եղբայրներուն մայրն էր (Մր 16.1): Դուկաս կը յիշէ անունը Յովհաննային (Ղկ 24.1), որ Հերովդէս Անտիպասի պալատին վերակացու Քուզային կինն էր (Ղկ 8.3): Յիշեալ չորս կիներուն հետ կային ուրիշ կիներ ալ, որոնց անունները չեն յիշուած (Ղկ 24.1): Ասոնք կ'ուզէին օծել Յիսուսի մարմինը հրեաներուն սովորութեան համաձայն, առանց անդրադառնալու որ Ղազարոսի քոյրը՝ Մարիամ արդէն օծած էր Յիսուսը: Զատիկէն վեց օր առաջ երբ Յիսուս Բեթանիա կը գտնուէր Ղազարոսի տան մէջ, Ղազարոսի քոյրը *«Մարիամ շիշ մը ազնիւ եւ սուղ նարդոսի իւղ առնելով՝ օծեց Յիսուսի ոտքերը եւ իր մազերով սրբեց զանոնք»* (Յհ 12.3), եւ առարկութիւն ընող Յուդային ըսաւ. *«Ազա՛տ ձգէ զինք, որովհետեւ թաղումիս օրը ըլլալիքն է որ հիմա կ'ընէ»* (Յհ 12.7):

3) Կիները Կիրակի օրով գացին Քրիստոսի մօտ: Երանի մեր ազգի բոլոր գաւակները հետեւին յիշեալ կիներուն օրինակին եւ Կիրակի օրերով գան եկեղեցի՝ Քրիստոսի մօտ, եւ ներկայ ըլլան անոր սուրբ պատարագումին: Ողբալի իրավիճակ է, երբ մէկը տունը անկողինին մէջ կը մնայ, երբ անդին Քրիստոս եկեղեցւոյ սուրբ սեղանին վրայ կը պատարագուի իր եւ այլոց փրկութեան համար: Աւելի ողբալի է երբ մարդիկ ծով կ'երթան, երբ անդին Յիսուս իրենց հանդէպ իր ծով սէրը ցոյց տալու համար՝ կը զոհուի խորանի սուրբ սեղանին վրայ:

4) Յիշեալ կիները իրենց պարտականութիւնը կատարելու եւ Տիրոջ մարմինը օծելու համար չէր միայն որ գերեզման եկան, այլ նաեւ եկան՝ որովհետեւ կը սիրէին Յիսուսը: Մենք նաեւ, եկեղեցի՝ Քրիստոսի մօտ գալը միայն պարտականութիւն պէտք չէ համարենք, այլ ասիկա սիրոյ եւ ուրախութեան արտայայտութիւն պէտք է ըլլայ: Դաւիթ մարգարէն կ'ըսէ. «*Կուրախանայի երբ ինծի կ'ըսէին.՝ Տիրոջ տունը երթանք*» (Սղ 122.1): Եթէ մէկը կը սիրէ Յիսուսը՝ անոր կողքին պէտք է ըլլայ երբ անիկա կը զոհուի իրեն համար եկեղեցւոյ մէջ: Եթէ մէկը քեզի համար եւ քու փոխարէն պիտի մեռնէր, այդ պահուն դուն ո՞ր կ'ըլլայիր. տա՞նդ մէջ, անկողինի՞ մէջ, ծովու ջուրերո՞ւն մէջ. վստահաբար ոչ: Պիտի ըլլայիր քեզի համար մեռնելու տարուող մարդուն կողքին: Ինչո՞ւ համար նոյն ձեռով չես վարուիր Քրիստոսի հետ: Ինչո՞ւ համար նոյն սէրն ու յարգանքը չես ընծայեր Յիսուսին, որ քեզի համար մեռաւ խաչին վրայ, եւ քեզի համար ամեն Կիրակի իր մարմինը կ'արիւնէ սուրբ սկիհին մէջ:

«Յանկարծ զօրաւոր երկրաշարժ մը եղաւ, եւ Աստուծոյ հրեշտակը երկինքէն իջնելով՝ գլորեց գերեզմանի մուտքին դրուած քարը եւ նստաւ անոր վրայ: Անոր տեսքը փայլակի կը նմանէր, եւ հագուստները ձիւնի պէս ճերմակ էին: Պահապանները երբ ասիկա տեսան, սարսափեցան եւ մեռելի պէս եղան» (Մտ 28.2-4):

1) Խօսքը համատարած երկրաշարժի մը մասին չէ, ո՛չ ալ ամբողջ Պաղեստինի մէջ տեղի ունեցած երկրաշարժի մը մասին, այլ տեղական երկրաշարժի մը մասին, այլ խօսքով՝ գերեզմանին ու անոր շրջակայքին մէջ տեղի ունեցած երկրաշարժի մը մասին:

2) Ե՞րբ տեղի ունեցաւ երկրաշարժը: Երկու մեկնութիւն կայ.-

ա) Ոմանք կ'ըսեն, թէ երկրաշարժը տեղի ունեցաւ ճիշդ այդ վայրկեանին որ Յիսուս յարութիւն առաւ: Արդարեւ, երկրաշարժ տեղի ունեցաւ երբ Յիսուս հոգին աւանդեց (Մտ 27.50-51), եւ երկրաշարժ տեղի ունեցաւ երբ յարութիւն առաւ: Երկու երկրաշարժները սակայն տարբեր իմաստներ ունին: Յիսուսի մահուան պահուն տեղի ունեցած երկրաշարժը ցոյց կու տայ, որ երկիրը սգաց ու տրտմեցաւ Յիսուսի հետ պատահածին համար, իսկ անոր յարութեան ժամանակ տեղի ունեցած երկրաշարժը ցոյց կու տայ, թէ երկիրը ցնծաց այն յաղթանակին համար որ Յարուցեալը ձեռք ձգեց, եւ այն ազատութեան ու փառքին համար որ ինքն ալ (երկիրը) պիտի ունենայ՝ Աստուծոյ որդիներուն հետ միասին (Հռ 8.21):

բ) Ուրիշներ կ'ըսեն, թէ երկրաշարժը Յիսուսի յարութեան պահուն չէր որ տեղի ունեցաւ, այլ այն պահուն՝ երբ հրեշտակը երկինքէն իջաւ եւ գերեզմանին մուտքին դրուած քարը զլորեց: Հրեշտակը իրեն տրուած զօրութեամբ երկրաշարժ կատարեց, մէկ կողմէ՝ սարսափի մատնելու համար պահապան զինուորները որոնք գերեզմանին կը հսկէին եւ ցոյց տալու անոնց թէ Յիսուս յարութիւն առած է, իսկ միւս կողմէ՝ բացայայտելու թէ Քրիստոս ինքն է Հին Կտակարանին այն Աստուածը որուն ներկայութեան երկիրը կը շարժէր, Սինա լեռը կը շարժէր (Սղ 68.8), լեռներն ու բլուրները խոյրու ու գառնուկներու պէս կը ցտկոտէին (Սղ 114.6): Երկրաշարժին պատահումը, հետեւաբար, Քրիստոսի աստուածութեան ապացոյցը կը կազմէ:

3) Հրեշտակները Քրիստոսի սպասաւորներն են: Անոնք չորս առիթներով երեւցան Քրիստոսի.-

ա) Երեւցան անոր ծննդեան ժամանակ (Ղկ 2.13-14): Մե՛ք ալ ծննդեան ժամանակ անոնք կ'երեւին: Ամէն մէկ մանուկ որ կը ծնի՝ Աստուած զայն յատուկ հրեշտակի մը հոգատարութեան կը յանձնէ:

բ) Երեւցան Սատանային կողմէ անոր փորձուելէն ետք (Մտ 4.11): Մենք մի՛շտ կը վայելենք հրեշտակներուն զօրակցութիւնը, բայց մանաւանդ երբ Սատանային կողմէ կը փորձուինք:

գ) Հերշտակ մը երեւցաւ Տիրոջ երբ ան կ'աղօթէր Գեթսեմանիի պարտէզին մէջ (Ղկ 22.43): Անոնք մեզ քաջալերելու եւ զօրացնելու համար՝ մեզի՛ ալ կրնան երեւիլ երբ Գեթսեմանիի պարտէզին մէջ

ըլլանք, այլ խօսքով հոն՝ ուր աղօթք կը բարձրացնենք ու արցունք կը թափենք մեր այլ այլոց փրկութեան համար:

դ) Երեւցան Յիսուսի յարութեան ժամանակ կամ յարութենէն ետք (Ղկ 24.4-5: Մր 16.5-6: Մտ 28.2: Յհ 20.12): Աստուծոյ հրեշտակները մեզի՝ ալ կրնան երեւիլ կամ մօտենալ երբ ապրինք մեր հոգեւոր յարութիւնը:

4) Մատթէոս եւ Մարկոս կը խօսին երեւցող մէկ հրեշտակի մասին (Մր 16.5), իսկ Ղուկաս եւ Յովհաննէս՝ երկու հրեշտակներու մասին (Ղկ 24.2-4: Յհ 20.11-12): Կ'ենթադրուի որ անոնք Գաբրիէլ եւ Միքայէլ հրեշտակներն էին: Գաբրիէլ (կը նշանակէ՝ Աստուած զօրութիւնս է) աւետաբեր հրեշտակն է. ինքն էր որ աւետեց Յիսուսի ծնունդը, եւ հետեւաբար՝ ինքն էր որ պէտք էր աւետէր անոր յարութիւնը: Իսկ Միքայէլ (կը նշանակէ՝ ո՞վ է Աստուծոյ նման), ներկայ եղաւ ցոյց տալու համար թէ Յիսուսի նման Աստուած չկայ:

5) Ինչպէս ըսի, Ղուկաս եւ Յովհաննէս կը խօսին երկու հրեշտակներու մասին (Ղկ 24.2-4: Յհ 20.11-12): Ըստ Օգոստինոսի, այս երկու հրեշտակները կը ներկայացնեն Հին եւ Նոր Կտակարանները: Ան կ'ըսէ, թէ Սուրբ Գիրքի երկու մասերը եկան վկայելու Քրիստոսի յարութեան մասին: Օգոստինոս միաժամանակ դիտել կու տայ, թէ յիշեալ երկու հրեշտակները կը խորհրդանշեն երկու կարգի արարածները՝ հրեղէնները եւ հողեղէնները, այլ խօսքով՝ հրեշտակները եւ մարդիկը: Համաձայն Մեծն Գրիգորի, երկու հրեշտակները կը ներկայացնեն Քրիստոսի աստուածային բնութիւնը եւ մարդկային բնութիւնը: Այս մեկնութիւնը կ'ընդգծէ յարութեան աստուածաբանական նշանակութիւնը՝ որպէս ե՛ւ աստուածային ե՛ւ մարդկային իրադարձութիւն: Սուրբ Յովհան Ոսկեբերան հրեշտակներուն ներկայութիւնը մեկնաբանեց՝ Յիսուսի յարութեան շնորհուած պատիւ եւ արժանապատուութիւն որպէս, ընդգծելով անոնց դերը Քրիստոսի յարութեան աւետիսը՝ գերեզման այցելած կիներուն հաղորդելու գործին մէջ:

6) Յիսուս գերեզմանէն դուրս գալու համար կարիքը չունէր հրեշտակի մը որ գար եւ գերեզմանին մուտքին դրուած քարը զլորէր: Ան կրնար փակ գերեզմանէն դուրս գալ, ճիշդ ինչպէս դուռը փակ վերնատան մէջ երեւցաւ իր աշակերտներուն՝ իր յարութենէն

ետք (Յհ 20.19): Այս իրողությունը մեզի կը յիշեցնէ, թէ մեր յարուցեալ մարմինները նիթական սահմանափակութիւն պիտի չճանչնան:

7) Հրեշտակը *«զլորեց գերեզմանի մուտքին դրուած քարը եւ նստաւ անոր վրայ»*: Իր այս վերաբերմունքով հրեշտակը ցոյց տուաւ, որ Յիսուսի գերեզմանին իսկական պահապանը ինքն էր եւ ո՛չ թէ Հռոմայեցի զինուորները: Ո՛չ թէ լոկ հրեշտակ մը կամ երկու հրեշտակներ, այլ անկասկած որ հրեշտակներու ամբողջ գունդ մը ներկայ էր Յիսուսի մարմինին շուրջ, հսկելու անոր մարմինին վրայ, իսկ յարութենէն ետք՝ հսկելու անոր մարմինը ծածկող կտաւներուն եւ զլուխը ծածկող վարշամակին վրայ:

8) Հրեշտակը ճերմակ զգեստ հագած երիտասարդի կերպարանքով երեւցաւ (Մր 16.5): «Երիտասարդութիւն»ը նշանակ է զօրութեան ու կենդանութեան: Հրեշտակին երիտասարդի կերպարանքով երեւիլը, մէկ կողմէ ցոյց կու տայ թէ հրեղէն արարածները հզօր ու կենդանի էակներ են, իսկ միւս կողմէ՝ կը պարզէ թէ Յիսուս Հզօր ու Կենդանի Աստուածն է:

9) Հրեշտակին *«տեսքը փայլակի կը նմանէր»*: «Փայլակ»ին յատկանիշներն են՝ յանկարծակեանութիւն, լուսաւորութիւն, պայծառութիւն, ցոլացում, ահարկութիւն: Հրեշտակին համար գործածուած «փայլակ» բառը, հետեւաբար, ցոյց կու տայ թէ հրեշտակները կրնան յանկարծ յայտնուիլ, եւ երբ յայտնուին՝ լոյսի նման կը յայտնուին, եւ անոնց լոյսը աղօտ չ'ըլլար, այլ՝ պայծառ ու ցոլացող, եւ ա՛յնքան պայծառ ու ցոլացող՝ որ կրնան ահարկու թուիլ եւ սարսափ պատճառել:

10) Հրեշտակին *«հագուստները ձիւնի պէս ճերմակ էին»*: Այստեղ «ճերմակ»ը նշանակ է մաքրութեան, սրբութեան եւ արդարութեան: Հրեշտակին երեւիլը ձիւնի պէս ճերմակ հագուստներով, ցոյց կու տայ թէ հրեղէն արարածները մաքուր, սուրբ եւ արդար են: Բայց ձիւնի պէս ճերմակ հագուստներով երեւիլը վկայութիւն մը չէ միայն հրեշտակներուն մասին, այլեւ՝ վկայութիւն մըն է յարուցեալ Փրկչին մասին: Հրեշտակը ցոյց կու տայ մեզի, թէ անոնք որոնք Յիսուսին կը մօտենան կամ Յիսուսի մասին վկայութիւն կ'ուզեն տալ՝ պէտք է մաքուր, սուրբ եւ արդար ըլլան: Մաքուրին ու Սուրբին մօտեցողը՝ մաքրութեամբ ու սրբութեամբ պէտք է մօտենայ:

Արդարին վկան՝ անոր ձեռքով արդարացած պետք է ըլլայ եւ արդար կեանք մը պետք է ապրի:

11) Պահապանները երբ տեսան հրեշտակը, *«սարսափեցան եւ մեռելի պէս եղան»*: Անոնք եկած էին հսկելու մեռած Յիսուսին վրայ, եւ ահա իրե՛նք *«մեռելի պէս եղան»*: Անոնք ծաղրած, ծեծած ու սպաննած էին Յիսուսը, եւ ահա իրե՛նք *«մեռելի պէս եղան»*: Բոլոր անոնք որոնք կը հալածեն Յիսուսը՝ մահ ու սարսափ կը սպասէ իրենց: Եթէ անոնք հրեշտակի մը յայտնութեան դիմաց չկրցան ոտքի մնալ, հապա ի՞նչ պիտի պատահէր անոնց եթէ իրենք զիրենք դէմ յանդիման տեսնէին այն Մարդուն որ իրենց ձեռքերով խաչեցին, զայն տեսնէին իր աստուածային փառքին մէջ: Մե՛ր ալ մասին մտածենք: Ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը եթէ յանկարծ մենք մեզ տեսնենք Աստուծոյ սուրբ ու արդար Որդիին դիմաց: Ի՞նչ վիճակի պիտի մատնուինք, եթէ յանկարծ երկինքի Աստուածը գայ ու մեզ երկինքի համար անպատրաստ տեսնէ: Ի՞նչ պիտի ընենք եթէ յանկարծ Սուրբը յայտնուի եւ մեզ՝ մեր մեղքերէն չսրբուած գտնէ: Ի՞նչ պիտի ընենք եթէ Արդարը յայտնուի եւ մեզ անարդարութեան ճամբուն մէջ գտնէ: Ի՞նչ պիտի ընենք եթէ Մարդասէրը յայտնուի եւ մեզ մարդատեաց վիճակի մէջ գտնէ:

12) Հրեշտակը կրնար այնպէս ընել որ զինուորները քնանային եւ ո՛չ մէկ բան տեսնէին, բայց Աստուծոյ կամքն էր որ անոնք տեսնէին հրեշտակը, որպէսզի չխորհէին թէ աշակերտները Յիսուսի մարմինը գողցան, եւ որպէսզի ստուգապէս գիտնային որ Յիսուս յարութիւն առած է: Աստուած յաճախ նշաններ ցոյց կու տայ մեզի, որպէսզի մեզ ճշմարտութեան առաջնորդէ:

«Հրեշտակը կիներուն ըսաւ. "Դուք մի՛ վախնաք. գիտեմ որ խաչուած Յիսուսը կը փնտռէք: Հոս չէ, որովհետեւ յարութիւն առաւ, ինչպէս ըսած էր: Եկէք տեսէ՛ք այն տեղը ուր դրուած էր"» (Մտ 28.5-6):

1) Պահապան զինուորները փայլակի նմանող հրեշտակը տեսնելով *«սարսափեցան եւ մեռելի պէս եղան»*, բայց որպէսզի իւղաբեր կիները նաեւ նոյն վիճակին չենթարկուէին, հրեշտակը անոնց ըսաւ. *«Դուք մի՛ վախնաք. գիտեմ որ խաչուած Յիսուսը կը փնտռէք»*: Հրեշտակին այս պատուերը ուղղուած է բոլոր անոնց

որոնք խաչուած Յիսուսը կը փնտռեն: Արդարեւ, անոնք որոնք կը սիրեն ու կը փնտռեն խաչուած Յիսուսը՝ պէտք չէ վախնան ռեւէ բանէ: Մենք կը փնտռենք խաչուած Յիսուսը, որ մե՛ր փրկութեան համար խաչուեցաւ: Կը սիրենք խաչուած Յիսուսը, որ մե՛ր սիրոյն համար ծաղր ու ծանակ եղաւ: Կը պաշտենք խաչուած Յիսուսը, որ արժանի է ամէն փառքի, պատիւի ու պաշտամունքի:

2) *«Դուք մի՛ վախնաք»*: Հրեշտակը չէր ուզեր որ իւղաբեր կիները վախնային իրմէ, որովհետեւ ինքզինք նոյն Տիրոջ ծառան կը համարէր: Արդարեւ, հրեշտակը եւ կիները նոյն Յիսուսը պատուելու եկած էին: Հրեշտակներ կը մերժեն մարդոցմէ ընդունիլ ռեւէ պատիւ կամ փառք՝ որ Աստուծոյ կը վերաբերի: Երբ Յովհաննէս առաքեալ ուզեց երկրպագութիւն ընել իրեն երեւցող հրեշտակին՝ հրեշտակը անոր ըսաւ. *«Ձգտ յշ, մի՛ երկրպագեր ինծի, որովհետեւ ես ալ ծառայակից եմ քեզի»* (Յտ 19.10, 22.9):

3) *«Դուք մի՛ վախնաք»*: Հրեշտակները չեն ուզեր որ Քրիստոսի հետեւորդները վախնան: Հայրն Աստուած չ'ուզեր որ իր Որդիին նուիրուած մարդիկը վախնան ռեւէ բանէ եւ ռեւէ պատճառով: Սուրբ Հոգին չ'ուզեր որ իրմէ եւ իրմով իրենց հոգեւոր ծնունդը ապրած եւ Քրիստոսի աշակերտները դարձած մարդիկը վախնան: Աստուածածինը չ'ուզեր որ իր Որդիին պաշտամունքին նուիրուած մարդիկը վախնան: Այսօր ամբողջ երկինքը ու երկինքի բնակիչները մեզի կ'ըսեն. *«Դուք մի՛ վախնաք: Մի՛ վախնաք մեղքէն, եթէ երբեք սրբուած էք Գառնուկին արիւնով: Մի՛ վախնաք մահէն, եթէ երբեք ընդունած էք Անմահը ձեր սրտին մէջ: Մի՛ վախնաք արարածներէն, եթէ երբեք բռնած էք Արարիչին ձեռքէն, եւ Արարիչը՝ ձեր ձեռքէն: Մի՛ վախնաք Չարէն, եթէ երբեք ձեր հաւատքի զօրավարը Քրիստոս ինքն է: Մի՛ վախնաք ձեր անցեալէն, եթէ երբեք զայն յանձնած էք Տիրոջ: Մի՛ վախնաք ձեր ներկայէն, եթէ երբեք զայն կ'ապրիք Յիսուսի առաջնորդութեամբ: Մի՛ վախնաք ապագայէն, եթէ երբեք զայն դրած էք Քրիստոսի ձեռքերուն մէջ: Մի՛ վախնաք ձեր նմաններէն, եթէ երբեք Անմահն է ձեր թիկնապահը: Մի՛ վախնաք ռեւէ բանէ, եթէ երբեք Քրիստոսն է ձեր ամէն բանը»*:

4) *«Գիտեմ որ խաչուած Յիսուսը կը փնտռէք»*: Երկինքը ամէն բան կը տեսնէ ու ամէն բան գիտէ: Երկինքի գահակալ Աստուածը գիտէ թէ որո՞նք կը փնտռեն իր Որդին, եւ որո՞նք՝ չեն հետաքրքրուած

անով: «Գիտեմ»: Այո՛, Աստուած գիտե ամեն ինչ քու մասիդ: Գիտե սրտիդ փափաքներուն մասին: Գիտե առաւելութիւններուդ ու պակասութիւններուդ մասին: Գիտե մեղքերուդ եւ մեղքերէդ ձերբազատելու փափաքիդ ու տարած ճիգիդ մասին: Գիտե եթէ երբեք կը սիրես իր Որդին թէ ոչ, կը հաւատաս իր Որդիին թէ ոչ: Ամէ՛ն ինչ գիտե քու մասին, եւ սա թող չանհանգստացնէ քեզ: Ընդհակառակը, թող խաղաղութեամբ ու հոգիի հանգիստով լեցնէ քեզ: Այլապէս, եթէ Աստուած չգիտնար քու մասիդ՝ ի՞նչ պիտի ըլլար վիճակդ: Այո՛, ի՞նչ պիտի ըլլար վիճակդ, եթէ Աստուած չգիտնար որ դուն հոդ ու մոխիր ես, եւ ուստի՝ խեղճ ու տկար եւ միշտ մեղքի հակամետ: Ի՞նչ պիտի ըլլար վիճակդ, եթէ երբեք Աստուած չգիտնար քու կարիքներուդ մասին, քու ցաւերուդ ու խեղճութիւններուդ մասին: Կամ ի՞նչ պիտի ըլլար վիճակդ, եթէ երբեք Աստուած չգիտնար իր Որդիին հանդէպ քու ունեցած սիրոյդ ու հաւատքիդ մասին, իր Որդիին համար տուած վկայութիւններուդ մասին, իր Որդիին սիրոյն կրած զրկանքներուդ ու հալածանքներուդ մասին:

5) «*Հոս չէ*»: Հրեշտակը կը բացայայտէ թէ Յիսուսի տեղը գերեզմանը չէ, մեռելներու աշխարհը չէ: Ղուկասի մօտ խօսքը շատ հետաքրքրական է. «*Ինչո՞ւ ողջը մեռելներուն մէջ կը փնտռէք*» (Ղկ 24.5): Հոգեւոր իմաստով, մեզի կ'ըսուի թէ Յիսուս չ'ապրիր մեռածներուն մէջ, մեղքով մեռած սիրտերուն մէջ:

6) «*Յարութիւն առաւ, ինչպէս ըսած էր*»: Հրեշտակը կ'աւետէ Յիսուսի յարութիւնը, բայց կը յիշէ ու կը յիշեցնէ թէ Տիրոջ յարութիւնը կատարումն է նոյնինքն Տիրոջ խօսքին (Մտ 17.9) ու խոստումին (Մտ 16.21): Հրեշտակը կը սորվեցնէ թէ քարոզիչներուն կոչումն է՝ Քրիստոսի խօսքերն ու խոստումները քարոզել, եւ ո՛չ թէ իրենց սրտի ուզած խօսքերը (Եր 23.16, 14.14):

7) Ե՛րբ Յիսուս յարութիւն առաւ եւ ինչո՞ւ.-

ա) Յարութիւն առաւ շաբթուան առաջին օրը՝ Կիրակի լուսաբացին: Քրիստոս աշխարհի լոյսն է (Յհ 8.12): Արդ, ինչպէս լոյսը առաջին օրը ստեղծուեցաւ (Մն 1.3), այնպէս ալ, Քրիստոս ըլլալով ճշմարիտ Լոյսը, շաբթուան առաջին օրը՝ Կիրակի պէտք էր յարութիւն առնէր: Դարձեալ, ինչպէս Աստուած առաջին օրը լոյսը ստեղծեց եւ լոյսը խաւարէն զատեց (Մն 1.4), այնպէս ալ, Քրիստոս

շաբթուան առաջին օրը յարութիւն առնելով՝ զատեց լոյսի հետեւորդները՝ խաւարի հետեւորդներէն:

բ) Ուրբաթ երեկոյեան՝ նախքան Շաբաթ օրը (ժամը վեցը) սկսիլը Յիսուս թաղուեցաւ, ամբողջ Շաբաթ օրը թաղուած մնաց, եւ Կիրակի լուսաբացին յարութիւն առաւ: Ինչո՞ւ համար կարելոր է այս մանրամասնութիւնը: Հրեաներուն համար Շաբաթ օրը սուրբ օր էր, եւ այդ օրը ոեւէ գործ պէտք չէր կատարէին: Յիսուս Շաբաթ օր յարութիւն չառաւ, ընդհակառակը, թոյլ տուաւ որ մարմինը հանգստանայ գերեզմանին մէջ, եւ այդ ձեւով լիովին պահած եղաւ Օրէնքը որ կը պատուիրէր Շաբաթ օրը հանգիստ ընել: Կիրակի օր յարութիւն առնելով՝ մեզ ազատեց Օրէնքի անէծքէն (Գղ 3.13): Տէրը Օրէնքը կատարելապէս պահելէ ետք միայն կրցաւ մեզ ազատել Օրէնքի անէծքէն:

գ) Շաբաթ օրը շաբթուան եօթներորդ օրն է: Այդ օրը Յիսուս հանգչեցաւ գերեզմանին մէջ: Արդ, ինչպէս Աստուած վեց օրերու ընթացքին ստեղծագործութիւնը աւարտելէ ետք՝ *«եօթներորդ օրը հանգստացաւ»* (Մն 2.2), այնպէս ալ, Քրիստոս երկրի վրայ իր գործը աւարտելէ ետք՝ եօթներորդ օրը հանգստացաւ գերեզմանին մէջ: Անշուշտ խօսքը՝ մարմինով հանգստանալու մասին է, որովհետեւ ան թէպէտ մեռաւ մարմինով, բայց ողջ մնաց հոգիով, *«եւ հոգիով ալ՝ զնաց քարոզեց բանտարկուած հոգիներուն»* (Ա.Պտ 3.18-19): Ան չէր կրնար դադրիլ գործելէ, որովհետեւ ինքն իսկ ըսաւ. *«Իմ Հայրս մինչեւ հիմա կը գործէ, եւ ալ կը գործեն»* (Յհ 5.17):

դ) Յիշենք որ Յիսուս հրեաներու զատիկէն առաջ ձերբակալուեցաւ եւ զատկական գառնուկին զենման ժամանակ խաչուեցաւ, որպէսզի փոխարինած ըլլար Եբրայեցիներուն զատկական գառնուկը եւ դառնար մեր *«Զատիկին Գառնուկը»* (Ա.Կր 5.7): Շաբաթ օր, (որ զատկական գառնուկին աւելցած միսերը ուտելու օրն էր), Յիսուս գերեզմանին մէջ մնալով, սորվեցուց հրեաներուն թէ ալ մեռած ու գերեզմանուած էր իրենց զատիկը, եւ Կիրակի օր յարութիւն առնելով՝ դարձաւ մեր նո՞ր Զատիկին Գառնուկը, մեր փրկութեա՛ն Գառնուկը, մեզի ազատագրութիւն բերող Գառնուկը:

ե) Յիսուս յարութիւն առաւ Շաբթուան առաջին օրը՝ Կիրակի, որպէսզի շաբթուան եւ օրուան առաջին տեղը ինք գրաւէ մեր կեանքին մէջ:

զ) Յիսուս յարութիւն առաւ Կիրակի լուսաբացին, ցոյց տալու համար որ մեր փրկութեան լուսաբացը իր յարութեան լոյսով սկսաւ:

8) *«Եկէք տեսէ՛ք այն տեղը ուր դրուած էր»:* Հրեշտակը այս խօսքը չըսաւ որպէսզի իր խօսքը հաստատէր թէ Յիսուս յարութիւն առած է, այլ՝ որպէսզի իւղաբեր կիները իրե՛նք ստուգապէս գիտնային ու կատարելապէս համոզուէին թէ Յիսուս յարութիւն առած է: Աստուծոյ կամքին հակառակ բան չէ որոշ ճշմարտութիւններ հաստատելու համար ապացոյցներ ներկայացնելը: Երբ Տէրը տեսաւ որ կասկածներ կան իր աշակերտներուն միտքերուն մէջ իր յարութեան վերաբերեալ՝ անոնց ըսաւ. *«Ի՛նչ իրար անցեր էք եւ ինչո՞ւ կասկածներ կ'ունենաք ձեր միտքերուն մէջ: Նայեցէ՛ք ձեռքերուն եւ ոտքերուն. նոյնիսկն է՛ւ եմ: Շօշափեցէ՛ք զիս եւ պիտի տեսնէք որ միս ու ոսկոր ունիմ, բան մը որ ոգին չ'ունենաք»* (Դկ 24.38-39):

9) *«Եկէք տեսէ՛ք այն տեղը ուր դրուած էր»:* Հրեշտակին այս խօսքը միայն իւղաբեր կիներուն ուղղուած չէր եւ չէ, այլ ուղղուած է բոլոր հաւատացեալներուն, բոլոր մարդոց, աշխարհի համայն մարդկութեան: Այո՛, թող աշխարհը գայ ու տեսնէ *«այն տեղը ուր դրուած էր»* Յիսուսի մարմինը, տեսնէ տեղը՝ առանց Տիրոջ մարմինին, ու գիտնայ, թէ մենք հետեւորդներն ենք գերեզմանուած ու գերեզմանէն դուրս եկած ամենակալ Տիրոջ, թէ մենք մեռած ու իր մահով մահուան յաղթած Փրկչի մը զաւակներն ենք, թէ մենք թաղուած ու վերակենդանացած Կենդանի Թագաւորի մը աշակերտներն ենք:

10) *«Յարութիւն առաւ»:* Գերեզմանը մեղք գործողներուն տեղն է (Յոբ 24.19): Յիսուս չէր կրնար գերեզմանին մէջ մնալ, որովհետեւ ան մեղք չունէր: Այս իրողութիւնը կը յիշեցնէ մեզի, թէ բոլոր անոնք որոնք խոստովանութեամբ կը մաքրուին իրենց մեղքերէն՝ իրենց տեղը գերեզմանը չէ, այլ պիտի գայ ժամանակ, երբ գերեզմանէն դուրս եկած ու գերեզմանին յաղթած Տէր Յիսուս Քրիստոսի հրամանով դո՛ւրս պիտի գան իրենց գերեզմաններէն եւ յաւիտենական կեանքը ժառանգեն (Յհ 5.28-29): Ուստի, ո՛վ մարդ, դո՛ւրս եկուր մեղքի գերեզմանէն, որպէսզի ժամանակներու աւարտին դուրս գաս գերեզմանէդ, եւ դառնաս յաւերժ կեանքի՝ յաւերժ զաւակ:

11) *«Յարութիւն առաւ»:* Մենք Քրիստոսի յարութեան մասին առանձին գրքոյկ մը ունինք: Թոյլ տուէք անկէ օգտուելով հակիրճ կերպով հետեւեալ մատնանշումները կատարենք.-

Առաջին.-

ա) Քրիստոս իր յարութեամբ յաղթեց մեղքին՝ որ յաղթած էր մարդկութեան: Իր յարութեամբ պարտութեան մատնեց մեղքը՝ որ պարտութեան մատնած էր մարդկութիւնը: Մեղքը թշնամին էր մարդկութեան, որովհետեւ թշնամացուցած էր մարդկութիւնը իր Արարիչին հետ: Քրիստոս իր յարութեամբ զգետնեց ու զինաթափեց մարդկութեան թշնամին, եւ հաշտեցուց մարդկութիւնը իր Արարիչ Աստուծոյն հետ: Անմահին դէմ գործուած մեղքը՝ կը մեռցնէ մարդուն հոգին ու զայն կը հեռացնէ Աստուծոյ ներկայութենէն: Իսկ մեղքով մեռած մարդուն հոգին՝ միայն Անմահը ի նք կրնայ կենդանացնել: Ուստի, Քրիստոս մեռաւ, որպէսզի կենդանացնէ մեղքով մեռած մարդը, եւ յարութիւն առաւ, որպէսզի զայն բարձրացնէ բարի ու Բարձրեալ Աստուծոյ ներկայութեան (հմմտ Եփ 2.4-6): Մեղքը բռնակալ տէր մըն է, եւ ուր որ տիրէ՝ կը քանդէ, եւ որու վրայ որ իշխէ՝ կը ստրկացնէ: Հեղինակ մը ըսած է. *«Մատանան գաւակներ չունի, այլ միայն ստրուկներ»*: Քրիստոս մեռաւ, որպէսզի ազատագրէ մարդը մեղքի ստրկութենէն, եւ յարութիւն առաւ, որպէսզի մարդը մեղքին վրայ տիրող դարձնէ: Մեր մեղքերը պատճառ պէտք չէ ըլլան որ հեռու մնանք Քրիստոսէ, ընդհակառակը, անոնք պէտք է պատճառ դառնան որ լրջօրէն մտածենք Քրիստոսի դիմելու եւ անոր յանձնուելու մասին: Ինչպէս հիւանդութիւն ունեցող մարդը չի փորձեր փախչիլ բժիշկէն, այլ ընդհակառակը, միշտ անոր կը դիմէ ու բժշկութիւն կը խնդրէ, նոյնպէս ալ, մեղքի հիւանդութիւնը իր մէջ ունեցող մարդը պէտք չէ փախչի մեղքին յաղթող յարուցեալ Քրիստոսէն, այլ՝ պէտք է դիմէ անոր եւ հոգեւոր բժշկութիւն հայցէ անկէ. որովհետեւ, մեր մեղքերուն համար մեռած Անձը միայն կրնայ մեռցնել մեր մեղքերը: Գերեզման իջած ու իբրեւ կենդանաբար Աստուած գերեզմանէն դուրս եկած Փրկիչը միայն կրնայ մեզ դուրս բերել մեղքի գերեզմանէն: Դուրս եկած ենք մեղքի գերեզմանէն: Ինչո՞վ կ'օգտուինք երբ Քրիստոս գերեզմանուեցաւ ու իր գերեզմանուելովը գերեզմանեց մեր մեղքերը եւ յաղթականօրէն դուրս եկաւ գերեզմանէն, բայց մենք կը շարունակենք ապրիլ մեղքի գերեզմանին մէջ ու կը մերժենք դուրս գալ անկէ: Ինչո՞վ կ'օգտուինք երբ Յիսուս մեռելներէն իր յարութեամբ կենդանացուց հոգեպէս մեռածներս, բայց մենք կը շարունակենք մեռելոտի գոր-

ծերով լեցուն մահաբոյր կեանք մը ապրիլ: Ինչո՞վ կ'օգտուինք երբ փառքի Թագաւորը իր յարութեամբ ազատագրեց մեզ մեղքի անարգանքէն ու զարդարեց աստուածային փառքով, բայց մենք տակաւին կը շարունակենք մեղքի անարգանքը կրել մեր կեանքերուն մէջ: Քրիստոսի մարմնաւոր յարութիւնը պէտք է առիթ ու պատճառ դառնայ մեր հոգեւոր յարութեան: Իսկ հոգեւոր յարութիւնը՝ մեր հոգիներուն լուսացումն է Յիսուսի արիւնով ու մեր արցունքներով, որպէսզի դուրս եկած ըլլանք մեր մեռելութենէն եւ Քրիստոս լուսաւորէ մեզ. *«Ո՛րք եկուր մեռելութենէդ, եւ Քրիստոս պիտի լուսաւորէ քեզ»* (Եփ 5.14):

բ) Պարտութեան մատնուող երկրորդ թշնամին մահն է: Քրիստոսէ առաջ ու Քրիստոսի ժամանակ, Հոռոմ կ'իշխէր ամբողջ Պաղեստինի վրայ: Ամէն մարդ կը վախնար Հոռոմեական իշխանութենէն, որովհետեւ ան մարդը մահուան դատապարտելու իշխանութիւնը ունէր, բայց Քրիստոս իր յարութեամբ, իսկ ց այդ իշխանութիւնը Հոռոմայեցիներուն ձեռքէն: Ինչպէս երբ մէկը իր թշնամիին ձեռքէն իսկ անոր զենքը, թշնամին կը տկարանայ եւ այլեւս ոեւէ վտանգ չի ներկայացներ, այնպէս ալ, Քրիստոս իր յարութեամբ իսկ ց երեւելի ու աներեւոյթ թշնամիներուն ձեռքէն մահուան զենքը, եւ այլեւս անոնք չեն կրնար վախ ազդել Քրիստոսի յարութեամբը՝ յարութեան զուակ դարձած մարդուն վրայ: Հարց տանք մենք մեզի, իսկ ձ ենք արդեօք մեր հոգիներու թշնամիին՝ Սատանային ձեռքէն մահուան զենքը: Եթէ երբեք Քրիստոսի արիւնով չենք սրբուած մեր մեղքերէն, եւ եթէ երբեք կը վախնանք մահէն՝ կը նշանակէ թէ չենք իսկած անոր ձեռքէն մահուան զենքը: Եթէ Յիսուսով չենք մաքրուած ու մեր յաւիտենականութիւնը չենք ապահոված, Սատանան մահուան սարսափազդու զենքը կրնայ գործածել մեր դէմ, եւ մնայուն կերպով մահուան վախովը մեզ լեցնել: Այսօրուան հաւատացեալներէն շատերը կը վախնան մահէն, որովհետեւ վստահ չեն թէ մահէն ետք ո՛ր պիտի երթան. մինչդեռ անցեալի հաւատացեալները ո՛չ միայն չէին վախնար մահէն, այլեւ՝ իրենք կը փնտռէին մահը, որովհետեւ վստահօրէն գիտէին որ մահը զիրենք Անմահին քով էր որ պիտի տանէր: Նման վստահութիւն մը ունէր Պողոս առաքեալ երբ ըսաւ. *«Կը ցանկամ այս կեանքէն ելլել եւ Քրիստոսի հետ ըլլալ»* (Փլպ 1.23): Իր մեղքերէն սրբուած հաւատացեալ մարդուն համար,

մահը *«այս կեանքէն ելլել եւ Քրիստոսի հետ ըլլալ»* մըն է: Արդարեւ, Քրիստոսի յարութեամբ, մահը դարձաւ օղակ մը՝ երկրային կեանքը երկնային կեանքին կապող. երկրի վրայ բայց երկինքի համար ապրող մարդը՝ երկինք առաջնորդող: Արդարեւ, երկնային կեանքը երկրային կեանքին շարունակութիւնն է: Քրիստոսի յարութեամբ, մահը դարձաւ ուղի մը՝ արարածը Արարիչին տանող: Քրիստոսի յարութեամբ, մեր երկրաւոր կեանքին վերջին վայրկեանը՝ դարձաւ մեր երկնաւոր կեանքին առաջին վայրկեանը: Քրիստոսի յարութեամբ, մահը դարձաւ դո՛ւր երկինքի, դո՛ւր մեզ Աստուծոյ ներկայութեան առաջնորդող: Քրիստոսի յարութեամբ, մահը դարձաւ վերջակէտը ժամանակաւորին եւ սկզբնակէտը յաւիտենականին: Քրիստոսի յարութեամբ, մահը որ չարիք մըն էր, դարձաւ օրհնութիւն մը՝ մեզ օրհնեալ Աստուծոյ առաջնորդող: Քրիստոս իր յարութեամբ ցոյց տուաւ, որ մահը իշխանութիւն չունի՝ հաւատացեալին վրայ: Քրիստոս իր մահուամբ ու յարութեամբ, ցոյց տուաւ մեզի թէ ի՛նքն է Տէ՛րը մահուան ու կեանքին, Տէ՛րը մեռելներուն ու կենդանիներուն: Նախապէս մահը վերջակէտն էր բոլոր իրականութեանց, բայց Քրիստոսի յարութեամբ, դարձաւ սկզբնակէտը ճշմարիտ ու յաւիտենական իրականութեանց: Քրիստոս գերեզման տարուեցաւ ու գերեզմանէն դարձեալ եկաւ, ցոյց տալու համար մեզի, որ գերեզմանը վերջակայանը չէ հաւատացեալ մարդուն: Գերեզմանէն անդին կեա՛նք կայ եւ կեանքը կը շարունակուի: Կեանք մը՝ որ կատարեալ է իր գեղեցկութեան մէջ, եւ գեղեցիկ՝ իր կատարելութեան մէջ: Քրիստոս մահացաւ եւ յարութիւն առաւ, ցոյց տալու համար մեզի, որ մահը հաւատացեալ մարդուն համար՝ Աստուծոյ հետ իր յարաբերութեան դադրեցումը չէ, ընդհակառակը, այդ յարաբերութեան խորացումն է, յաւիտենականացումն է:

գ) Պարտութեան մատնուող երրորդ թշնամին Սատանան է: Պօղոս առաքեալ կը հաստատէ, թէ Քրիստոս *«զինաթափ ըրաւ ոգեղէն աշխարհի իշխանութիւններն ու պետութիւնները, յայտնապէս խայտառակելով ու պարտութեան մատնելով զանոնք Քրիստոսի ձեռքով, անոր յարութեան աստէն»* (Կղ 2.15): Առաքեալը իր այս բառերով կը բացայայտէ, թէ Տէրը իր յարութեամբ անգէն դարձուց Չարը մարդուն դիմաց, եւ զինեց մարդը Չարին դէմ: Սատանային դէմ մարդուն գործածելիք զենքերն են՝ մնայուն աղօթքը,

մեղքերու խոստովանութիւնը, Տիրոջ մարմնին ու արեան ճաշակումը, Աստուծոյ սիրոյն հանդէպ բացարձակ վստահութիւնը, Աստուածաշունչի ընթերցումը, հոն գրուածին հաւատալը եւ հաւատքը գործնապէս արտայայտելը: Քրիստոս իր յարութեամբ, տապալէ՛ց Սատանային թագաւորութիւնը եւ հաստատեց ի՛ր թագաւորութիւնը: Իր յարութեամբ, կապեց Չարին ձեռքը եւ ազատ արձակեց Չարին ձեռքով կապուած մարդիկը: Իր յարութեամբ, շղթայեց չար ոգիները եւ ազատութիւն շնորհեց չար ոգիներուն կողմէ շղթայուած մարդոց: Իր յարութեամբ, սպաննեց Չարը եւ կենդանացուց Չարին կողմէ հոգեպէս սպաննուած մարդիկը: Իր յարութեամբ, պիղծ դեւերուն կողմէ հալածուած ու ճգմուած մարդը՝ դարձուց հալածիչն ու ճգմողը պիղծ դեւերուն: Իր յարութեամբ, ազատագրութիւն բերաւ կապանքի տակ եղող մարդկութեան, եւ կապանքի տակ առաւ Սատանան իր արբանեակներով: Իր յարութեամբ, պաշտպանեց անպաշտպան մարդը ընդդէմ Չարին, եւ անպաշտպան թողուց Չարը մարդուն դիմաց: Իր յարութեամբ, դարձաւ մեր բարեխօսը ընդդէմ մեր չարախօսին՝ Սատանային (Յտ 12.10): Իր յարութեամբ, ազատեց մեզ դատապարտութենէն եւ դատապարտեց մեզ դատապարտող չար Բանսարկուն: Իր յարութեամբ, վիրաւորեց Չարը, եւ Չարին կողմէ վիրաւորուածները բուժեց: Իր յարութեամբ, դարձաւ մարդուն մեծ պաշտպանը՝ Չարի յարձակումներուն դէմ, եւ ապաւէնը՝ մեղքի յարձակումներուն դէմ: Իր յարութեամբ, մեղքի գետինը ինկած մարդիկը՝ վեր բարձրացուց, եւ դէպի բարձրերը բարձրանալ ձգտող Չարը՝ գետի՛ն զարկաւ: Քրիստոսի յարութիւնը փորձութիւն մը եղաւ Փորձիչին համար, եւ ապահովութեան խարիսխ մը՝ փորձութիւններու ենթարկուող մարդկութեան համար:

դ) Պարտութեան մատնուող չորրորդ թշնամին դժոխքն է: Քրիստոս իր յարութեամբ, իւլէ՛ց Սատանային ձեռքէն մահուան ու դժոխքին բանալիները եւ յայտարարեց. *«Ես եմ կենդանի եղողը եւ ես եմ որ մեռայ եւ ահաւասիկ կենդանի եմ յաւիտեանս յաւիտենից: Մահուան ու դժոխքին բանալիները իմ ձեռքս են»* (Յտ 1.18): Բայց, մենք ինչո՞վ կ'օգտուինք երբ Փրկիչը իր յարութեամբ ազատեց մեզ Աստուծոյ դատաստանէն ու դժոխքի դատապարտութենէն, բայց մենք կը շարունակենք ապրիլ այնպիսի կեանք մը, որ մեզ կ'առաջ-

նորդէ Աստուծոյ դատաստանին եւ դժոխքի դատապարտութեան: Քրիստոս իր մահով փոփոխեալ բերաւ դժոխքին հիմերը (Ա.Պտ 3.19-20, 4.6: Եփ 4.9), եւ իր յարութեամբ՝ բացաւ դրախտին դուռը (Յլտ 2.7): Վերջին համարին մէջ յիշուած կենաց Ծառը գոր «կը գտնուի Աստուծոյ դրախտին մէջ» Քրիստոս ինքն է: Նախապէս արգիլուած էր այդ Ծառէն ճաշակելը (Ծն 3.22), այսինքն՝ Քրիստոսի հետ անմիջական հաղորդակցութեան մէջ ըլլալը եւ անով կշտանալը, Քրիստոսի յարութեամբ սակայն, այդ արգելքը վերացուեցաւ: Այս իմաստով, իսկական դժոխքը՝ հոն գտնուող կրակը չէ, ոչ ալ անմեռ որդերն են, այլ՝ «Տիրոջ ներկայութենէն եւ անոր փառաւոր զօրութենէն» զրկուիլը (Բ.Թս 1.9): Հետեւաբար, դժոխքը դժոխք դարձնողը՝ Տէր Յիսուսի բացակայութիւնն է: Հոն ուր Յիսուս չկայ՝ հոն է դժոխքը, իսկակա՛ն ու կիզիչ դժոխքը:

Երկրորդ.-

Քրիստոսի յարութիւնը պարզեց, թէ չկայ յաղթական յարութիւն՝ առանց Գողգոթայի խաչին: Խաչի ճանապարհն էր որ առաջնորդեց յարութեան ճանապարհին: Առանց Գողգոթայի, մենք պիտի չունենայինք դատարկ գերեզման: Առանց խաչեալ Փրկիչի, մենք պիտի չունենայինք յարուցեալ Փրկիչ: Յիսուս յարութեան Կիրակիին հասնելէ առաջ՝ նախ Աւագ Հինգշաբթիի ու Աւագ Ուրբաթի արիւնոտ կածաններէն անցաւ: Յիսուս յարութեան լոյսով շողալէ առաջ՝ նախ Գերսեմանիի մութի՛ն հանդիպեցաւ: Հրեղէն քերովբէներուն կողմէ շակուելէ առաջ՝ նախ հողեղէն արարածներուն կողմէ շակուեցաւ: Երկինքի մէջ Հօր Աստուծոյ կողքին նստելէ առաջ՝ Գողգոթայի բարձունքին աւազակներու կողքին դրուեցաւ նախ: Սերովբէներով շրջապատուելէ առաջ՝ նախ բիրտ զինուորներով ու աւազակներով շրջապատուեցաւ: Զինք սիրող երկինքի հրեշտակներուն կողմէ դիմաւորուելէ առաջ՝ նախ դիմաւորուեցաւ զինք ասող ու մերժող մարդոց կողմէ: Երկինքի մէջ ալիւրիաներու բացագանչութիւններ լսելէ առաջ՝ նախ լսեց «խա՛չ հանեցէք, խա՛չ հանեցէք» բացագանչութիւններ: Քրիստոս չվախցաւ խաչի ճամբէն, որովհետեւ անոր աւարտին տեսաւ իրեն սպասող յարութեան փառքը, յաւիտենական փառքը: Այդպէս չեն մարդիկ: Մարդիկ կ'ուզեն երկինքի փառքը ժառանգել, բայց չեն ուզեր երկրի վրայ՝ երկինքի համար ծաղրուիլ ու անարգուիլ: Կ'ուզեն Աստուծոյ ձեռ-

քով փառաւորուիլ, առանց սակայն մարդոց ձեռքով հալածուելու: Կ'ուզեն վարձք ստանալ Քրիստոսի ձեռքէն, առանց սակայն վերք ստանալու Քրիստոսի սիրոյն: Կ'ուզեն երկինք մտնել, առանց սակայն հանդիպելու այն փուշերուն որոնք կը գտնուին երկինք առաջնորդող ճամբուն վրայ: Կ'ուզեն Տիրոջ զինուորները իբրեւ ճանչցուիլ, բայց չեն ուզեր հաւատքի իրենց զինուորութեան ընթացքին վերք ստանալ: Կ'ուզեն Քրիստոսի գործակիցները եւ անոր գործը կատարողները իբրեւ ճանչցուիլ, բայց չեն ուզեր գործ ու գործընկեր կորսնցնել Քրիստոսի համար: Կ'ուզեն արքայութիւն մտնել, առանց սակայն անոր համար զին վճարելու: Կ'ուզեն առանց հոգեւոր պատերազմի՝ յաղթող ըլլալ, եւ առանց յաղթելու՝ յաղթողի պսակ ստանալ: Բայց չէ՞ որ Աստուածաշունչը յաղթանակողի՝ն է որ վարձք ու պսակ կը խոստանայ: Կը բաւէ որ աչքէ անցնէք Յայտնութեան գիրքին 2-3 գլուխները, եւ պիտի տեսնէք թէ ինչպէս եօթը անգամ կը կրկնուի. «*Ու որ յաղթանակէ*» բառերը (Յտ 2.7, 11, 17, 26, 3.5, 12, 21): Մարդիկ կը վախնան կեանքի Գեթսեմանիներէն ու Գողգոթաներէն: Անոնք որոնք կը վախնան Գեթսեմանիի պարտէզներէն՝ հեռու պիտի մնան աստուածապարգեւ դրախտի հանգիստէն: Անոնք որոնք կը վախնան Քրիստոսի այգիին մէջ եղող փուշերէն՝ պիտի չկարենան ժառանգել երկինքի արքայութեան վարդերը: Անոնք որոնք կը վախնան կեանքի մրրկալից ալիքներէն՝ պիտի չկարենան փորձութեանց ալիքներուն վրայէն յաղթականօրէն քալել ու հասնիլ դէպի նա՛ւը փրկութեան, ինչպէս Քրիստոս ի՛նք քալեց ու հասաւ: Անոնք որոնք կը վախնան Գողգոթայի ճամբաներէն՝ պիտի չկարենան ճանապարհորդակից ըլլալ «Ե՛ւ եմ ճամբան» յայտարարող յարուցեալ Փրկիչին: Անոնք որոնք կը վախնան ստութեան դէմ կռուելու ու կեղծիքէն հեռու կենալու՝ պիտի չկարենան մտերիմ բարեկամը ըլլալ «Ե՛ւ եմ ճշմարտութիւնը» յայտարարող Քրիստոսի: Անոնք որոնք կը վախնան կեանքի մութ ամպերէն՝ պիտի չկարենան զանոնք ճեղքելով հասնիլ պայծառ երկնքին: Հետեւաբար, մի՛ վախնաք կեանքէն: Մի՛ վախնաք Չարին դէմ կռուելու: Կռուեցէ՛ք Չարին դէմ եւ ան «*հեռու պիտի փախչի ձեզմէ*» (Յկ 4.7): Կռուեցէ՛ք մեղքին դէմ, եւ դուք պիտի յայտարարուիք քաջ զինուորներ՝ Քրիստոսի: Մի՛ վախնաք խաչէն: Խաչն է որ յարութեան կ'առաջնորդէ: Խաչն է որ Աստուծոյ արքայութեան

կ'առաջնորդէ: Ինչպէս Մովսէս Աստուծոյ գաւազանով ճեղքեց Կարմիր ծովը, ուրկէ անցաւ իր ժողովուրդը՝ երթալու համար խոստացեալ Քանանու երկիրը, այնպէս ալ, մենք՝ հետեւորդներս Քրիստոսի, ամո՛ւր բռնենք մեր ձեռքին մէջ Աստուծոյ գաւազանը, որ յարուցեալ Աստուածորդիին խաչն է, որովհետեւ միայն աստուածատուր այդ գաւազանով կրնանք ճեղքել մեղքով ու փորձութիւններով փոթորկած Կարմիր ծովը այս կեանքին: Կեանքի խաչերուն յաղթելու համար, պէտք է Յիսուսի նման՝ սիրել զանոնք, եւ սիրայօժար կերպով ու մեր ազատ կամքով գամուիլ անոնց վրայ: Ազատ կամքով տարուած խաչը կը դադրի խաչ ըլլալէ, եւ փառքի կը վերածուի:

Երրորդ.-

Քրիստոսի յարութիւնը ապացոյց մըն է որ յաւիտենական կեանք գոյութիւն ունի: Նախքան Քրիստոսի յարութիւնը, ո՛չ ոք կրնար համարձակօրէն խօսիլ գերեզմանէն անդին գտնուող կեանքի մը մասին: *«Գերեզմանէն անդին կեանք կայ»* խօսքը, պարզապէս անիմաստ լոգո՛ւնգ մըն էր, բայց Քրիստոսի յարութեամբ, բացայայտ ու յստակ դարձաւ, որ մահէն անդին կեանք կայ, ճշմարիտ կեանք, յաւիտենական կեանք, գեղեցիկ կեանք: Նախքան Քրիստոսի յարութիւնը, յաւիտենական կեանքը անիրականանալիք երազ մըն էր սոսկ, բայց Քրիստոսի յարութեամբ՝ անիկա իրականութիւն դարձաւ, ճշմարտութիւն դարձաւ: Նախքան Քրիստոսի յարութիւնը, անմահութեան գաղափարը լոկ տեսութիւն մըն էր: *«Մարդը մահէն ետք կը շարունակէ ապրիլ»* խօսքը, պարզապէս ենթադրութիւն մը կամ վարկած մըն էր, բայց Անմահին յարութեամբ՝ անմահութիւնը ճշմարտութիւն դարձաւ: Եւ առաքեալները այդ ճշմարտութեան քարոզիչնէ՛րը դարձան: Այո՛, անմահ Փրկչին յարութեամբ, աշակերտները դարձան քարոզիչները անմահական կեանքին ու տարածիչները անոր բոյրին: Նախքան Քրիստոսի յարութիւնը, գերեզմանէն ետք գտնուող աննիթական վայրը՝ կը կոչուէր «Սպասման Վայր»: Վայր մը՝ հեռո՛ւ Աստուծոյ ներկայութենէն: Վայր մը՝ ուր կը տարուէին հաւատացեալ մարդոց հոգիները եւ հոն կը սպասէին: Եւ այդ սպասումին մէջ չկա՛ր ուրախութիւն, չկա՛ր ցնծութիւն, չկա՛ր հաճոյք: Բայց Քրիստոսի յարութենէն ետք՝ թէպէտ մնաց «Սպասման Վայր»ը, բայց ատիկա եղաւ Աստուծոյ ուրախարար ներկայութեամբ լեցո՛ւն վայր մը, եղաւ Աստուծոյ շու-

քին ու շունչին ներքեւ ապրուած վայր մը, եղաւ Աստուծոյ սիրովը լեցուելո՛ւ վայր մը: Նախքան Քրիստոսի յարութիւնը, մահը պարզապէս երկրաւոր կեանքի աւարտ մը կը նկատուէր, բայց Քրիստոսի յարութեամբ՝ անիկա դարձաւ սկիզբը երկնաւոր կեանքին: Նախքան Քրիստոսի յարութիւնը, անյուսութեան բնակարան մըն էր գերեզմանը, բայց Քրիստոսի յարութենէն ետք՝ անիկա դարձաւ յաւիտենական կեանք ցայտող յոյսի կենդանի աղբիւր: Նախքան Քրիստոսի յարութիւնը, մահը երկրաւոր կեանքի տաղտուկին վերջակէտն էր, բայց Քրիստոսի յարութեամբ՝ անիկա դարձաւ մարդս երկրաւոր կեանքի տաղտուկէն դէպի երկինքի խաղաղութիւնը փոխադրող միջոց մը: Նախքան Քրիստոսի յարութիւնը, մահը աւարտն էր ժամանակին ու ժամանակաւորին, բայց Քրիստոսի յարութեամբ՝ անիկա դարձաւ ժամանակաւոր այս կեանքը՝ անժամանակ կեանքին օղակող ծիածանը: Նախքան Քրիստոսի յարութիւնը, մահը մարդս դէպի անձանօթ աշխարհը տանող դուռն էր, բայց Քրիստոսի յարութենէն ետք՝ անիկա դարձաւ մեզ Աստուծոյ տանող դուռը: Արդարեւ, ճշմարիտ հաւատացեալը երբ ննջէ՝ հրեշտակներ անոր հոգին Աստուծոյ ներկայութեան կը տանին (Ղկ 16.22): Երկինքի մէջ, Քրիստոս ի՛նք կը դիմաւորէ այս աշխարհէն բաժնուող իր զաւակները: Եթէ մահը մեզ Քրիստոսի չ'առաջնորդէր, Պօղոս առաքեալ պիտի չխօսէր մահէն ետք Քրիստոսի հետ ըլլալու մասին. *«Կը ցանկամ այս կեանքէն ելլել եւ Քրիստոսի հետ ըլլալ»* (Փլպ 1.23): Առաքեալը մահը ըմբռնեց իբրեւ երթալ եւ Քրիստոսի հետ ըլլալ մը: Այս իմաստով, մահը կը հանդիսանայ այն դուռը ուրկէ մտնողը ինքզինք դէմ յանդիման կը գտնէ աշխարհի սեփականատիրոջ՝ Քրիստոսի: Եթէ այս կեանքին մէջ ապրած ու գործած ենք Յիսուսի սիրոյն համար՝ մահէն անդին Յիսուսի սէ՛րն է որ մեզի կը սպասէ: Եթէ այս կեանքին մէջ ընդունա՛ծ ենք Յիսուսը՝ միւս կեանքին մէջ Յիսուս ի՛նք մեզ պիտի ընդունի: Եթէ այս կեանքին մէջ Յիսուսի կը պատկանինք՝ մահուան մէջ ալ Յիսուսի պիտի պատկանինք. *«Ըլլա՛յ կեանքի եւ ըլլա՛յ մահուան մէջ՝ մենք Տիրոջ կը պատկանինք»* (Հռ 14.8): Քրիստոս յարութիւն առնելէ ետք, երկինք գնաց եւ Հօրը աջ կողմը նստաւ, որպէսզի ցոյց տայ մեզի, թէ բոլոր անոնք որոնք հաւատքով կը ննջեն՝ իրենց հոգիները Աստուծոյ մօտ կը տարուին: Քրիստոսի խաչելութենէն ու յարութենէն

առաջ, հաւատացեալներուն հոգիները չէին տարուեր երկինք՝ Աստուծոյ մօտ եւ Աստուծոյ ներկայութեան մէջ ըլլալու համար, այլ Աստուծմէ հեռու վիճակի մը մէջ կ'ըլլային եւ կը սպասէին խոստացեալ Մեսիային յայտնութեան, որպէսզի ան իր գալուստով բանար իրենց դիմաց Աստուծոյ երթալու ու մօտենալու ճամբան: Այդ ճամբան Քրիստոս բացաւ իր խաչելութեամբ ու յարութեամբ: Ան խաչին վրայ էր երբ աւագակին ըսաւ. «*Վստահ եղի՛ր, այսօր ինծի հետ պիտի ըլլաս դրախտին մէջ*» (Դկ 23.43): Ադամին պատճառով փակուած դրախտին դուռը (Օն 3.23-24)՝ Քրիստոսի խաչելութեամբ ու յարութեամբ վերստին բացուեցաւ: Եւ այդ դուռը մեզ կը տանի անոր մօտ որ ըսաւ. «*Ես եմ դուռը*» (Յհ 10.9): Քրիստոս աւագակին չըսաւ՝ «*այսօր դրախտին մէջ պիտի ըլլաս*», այլ՝ «*այսօր ԻՆՍԻ ՀԵՏ պիտի ըլլաս դրախտին մէջ*»: Դրախտը Քրիստոսի հետ ըլլալն է: Ներկայ հանգրուանին երբ հաւատացեալներ կը ննջեն՝ կ'երթան դրախտ, կ'երթան Քրիստոսի հետ ըլլալու: Արքային գալուստէն ու արքայութեան հաստատումէն ետք նաեւ անոնք Քրիստոսի հետ պիտի ըլլան: Արդարեւ, Քրիստոս ի՛նքն է յաւիտենական կեանք տուողն ու տրուած յաւիտենական կեանքը: Ի՛նքն է անմահական կեանք խոստացողն ու խոստացուած անմահական կեանքը: Քրիստոս ի՛նքն է Աստուծոյ արքայութեան Արքան: Ի՛նքն է արքայութիւնը եւ ի՛նքն է Արքան: Ի՛նքն է թագաւորութիւնը եւ ի՛նքն է Թագաւորը: Ի՛նքն է մեր Փրկիչը եւ ի՛նքն է մեր փրկութիւնը:

Զորքորդ.-

Քրիստոսի մարմնաւոր յարութիւնը ապացոյց մըն է որ մեր մարմինները յարութիւն պիտի առնեն ու փրկուին: Աստուած ստեղծիչն է թէ՛ մարմինին եւ թէ՛ հոգիին: Ինչպէս մարդուն հոգին ստեղծուած է յաւիտենականութեան համար, նոյնպէս ալ՝ անոր մարմինը: Մարմինը չէ ստեղծուած, որպէսզի օր մը մեռնի եւ յաւիտենապէս փճանայ: Անիկա ստեղծուած է Աստուծոյ փառքին համար, Աստուծոյ փառքով զարդարուելու ու անոր փառքը ճառագայթելու համար ամբողջ յաւիտենականութեան մէջ, ահա թէ ինչո՛ւ, Պօղոս առաքեալ կը խօսի մեր մարմիններով զԱստուած փառաւորելու մասին (Ա.Կր 6.20): Մարմինը անարգ տարր մը չէ, մեղքի նշանակ չէ: Եթէ այդպէս ըլլար՝ Աստուծոյ Որդին պիտի չմարմնանար: Եւ սակայն, Աստուծոյ Որդիին մարդեղացումը, ինչպէս նաեւ

անոր մարմնաւոր յարութիւնը, ինքնին ցոյց կու տան որ մարմինը Աստուծոյ համար յաւիտենական արժէք ու նպատակ ունի: Աստուածաշունչը կը խօսի եւ՝ հոգիներու փրկութեան մասին (Եբր 10.39: Ա.Պտ 1.9) եւ՝ մարմիններու որդեգրութեան եւ փրկութեան մասին: Պօղոս առաքեալ *փրկութիւն* ըսելով միայն հոգիի փրկութիւն չի հասկնար, այլ նաեւ՝ մարմնի փրկութիւն, ինչպէս նաեւ՝ որդեգրութիւն. *«Մենք եւս ներքնապէս կը հեծենք՝ ակնդէտ սպասելով որդեգրութեան, այսինքն մեր մարմինին փրկութեան»* (Հռ 8.23): Այս իմաստով, Քրիստոսի մարմնաւոր յարութիւնը, նախապատկերացումն է մեր մարմիններու փրկութեան եւ որդեգրութեան: Իր մարմնաւոր յարութեամբ, Քրիստոս, ազատագրեց մեր մարմինները փճացումի դատապարտութենէն: Քրիստոսի մարմնին անեղծութիւնը, մեր յարուցեալ մարմիններուն անապական մնալը, մեր յարուցեալ մարմիններուն յաւիտենական անապականութեան գրաւականն է: Քրիստոսի խաչելութեամբ ու խաչով սրբուեցանք, իսկ անոր մարմնաւոր յարութեամբ՝ արդարացանք (Հռ 4.25), եւ արդարանալով՝ մեր մարմինները դարձան տաճա՛ր Սուրբ Հոգիին (Ա.Կր 6.19): Թէպէտ ժամանակի ընթացքին այդ տաճարը պիտի քայքայուի, քանի մահկանացու մարմինէ կազմուած է, բայց Սուրբ Հոգին, որ Տէրն ու բնակիչն է այդ տաճարին, վերստին զայն պիտի յարուցանէ. Ինչպէս Պօղոս առաքեալ կը վկայէ ըսելով. *«Եթէ Աստուծոյ Հոգին ձեր մէջ կը բնակի, Աստուած, որ Յիսուս Քրիստոսը մեռելներէն յարուցանեց, իր Հոգիին միջոցաւ որ ձեր մէջ կը բնակի՝ պիտի կենդանացնէ նաեւ ձեր մահկանացու մարմինները»* (Հռ 8.11): Առաքեալը այստեղ կը խօսի մարմիններու վերակենդանացումին մասին: Շատ կարեւոր է նկատի առնել որ նոյն այս համարը կը խօսի թէ՛ Քրիստոսի մարմնաւոր յարութեան մասին եւ թէ՛ մարդուն մարմնաւոր յարութեան մասին. եւ ուստի, մարդուն մարմնաւոր յարութիւնը մերժողը՝ Քրիստոսի ալ մարմնաւոր յարութիւնը մերժած կ'ըլլայ, համաձայն Պօղոս առաքեալին իսկ խօսքին. *«Եթէ մեռելներու յարութիւն չկայ, ուրեմն Քրիստոս ալ յարութիւն չէ առած»* (Ա.Կր 15.13): Եթէ ժխտենք մարմիններու փրկութիւնը, պէտք է ժխտենք նաեւ հոգիներու փրկութիւնը, որովհետեւ երկուքին ալ համար Քրիստոս իր արիւնը թափեց եւ երկուքին ալ մասին նո՛յն Աստուածաշունչն է

որ կը խօսի: Առաքեալը կը յիշեցնէ հաւատացեալներու, որ Քրիստոս պիտի գայ եւ *«մեր մահկանացու մարմինները պիտի կերպարանափոխէ եւ իր մարմինին պէս փառաւոր դարձնէ իր գորութեամբը»* (Փլպ 3.21): Այս համարը զօրեղապէս եւ յստակօրէն ցոյց կու տայ թէ յարութեան ժամանակ, մեր մարմինները Յիսուսի մարմինին նման փառաւոր ու գեղեցիկ պիտի ըլլան: Յովհաննէս առաքեալ նաեւ կը յիշէ, որ Քրիստոսի յայտնութեան օրը՝ հաւատացեալները Քրիստոսի նման պիտի ըլլան (Ա.Յհ 3.1): Իսկ Պօղոս առաքեալ կը հաստատէ, թէ յարուցեալ մարմինները պիտի ըլլան՝ անեղծ, փառաւոր, զօրաւոր եւ հոգեւոր (Ա.Կր 15.42-44): Այլուր կը կարդանք, թէ ինչպէս հաւատացեալներ կը կրեն հողեղէն Ադամին պատկերը, նոյնպէս ալ պիտի կրեն երկնաւոր Ադամին՝ Քրիստոսի պատկերը (Ա.Կր 15.49): Աստուած յարուցեալ իւրաքանչիւր հաւատացեալի պիտի տայ մարմին մը, *«ինչպէս որ ինք կը կամենայ»* (Ա.Կր 15.38): Մարմնաւոր յարութեան վերաբերեալ վկայութիւնները շատ են: Յիշեմ սոսկ մի քանին.-

- *«Քու մեռելներդ պիտի ողջնան: Մեռելներուդ մարմինները յարութիւն պիտի առնեն: Արթնցէ՛ք ու ցնծութեամբ երգեցէ՛ք, ո՛վ հողի մէջ բնակողներ»* (Ես 26.19):

- *«Ահա կու գայ ժամանակը, երբ բոլոր անոնք որոնք գերեզմաններու մէջ են՝ պիտի լսեն անոր ձայնը եւ դուրս գան. անոնք որ բարիք գործած են՝ յարութիւն պիտի առնեն եւ ապրին, իսկ անոնք որ չարիք գործած են՝ յարութիւն պիտի առնեն եւ դատապարտուին»* (Յհ 5.28-29):

- *«Բոլորս ալ Քրիստոսի ատեանին դիմաց պիտի կանգնինք, որպէսզի իւրաքանչիւրը իր մարմինով ընդունի հատուցումը երկրի վրայ իր կատարած բարի կամ չար գործերուն»* (Բ.Կր 5.10):

- *«Աստուած ինչպէս որ Տէր Յիսուսը յարուցանեց՝ այնպէս ալ մեզ պիտի յարուցանէ իր գորութեամբը»* (Ա.Կր 6.14):

- Դանիէլ մարգարէն կ'ըսէ. *«Երկրի հողին մէջ քնացողներուն շատերը պիտի արթննան, ոմանք յաւիտենական կեանքի համար, ոմանք ալ նախատինքի ու յաւիտենական անարգանքի համար»* (12.2):

- Յոր կ'ըսէ. *«Գիտեմ թէ իմ Փրկիչս ողջ է ու անիկա վերջին ժամանակը պիտի ելլէ երկրի վրայ: Եւ թէպէտ ասկէ ետք մորթս ալ փոխի, բայց դարձեալ այս մարմինովս զԱստուած պիտի տեսնեմ:*

Ես ինքս պիտի տեսնեմ զայն իմ սեփական աչքերովս եւ ոչ թէ ուրիշին աչքերով» (19.25-27):

- Մեր Տէրը կ'ըսէ. «Ձիս դրկող Հօրս կամքն է, որ չկորսնցնեմ ոչ իսկ մէկը բոլոր անոնցմէ՝ որ ինծի տուաւ, այլ յարուցանեմ զայն վերջին օրը: Հօրս կամքը հետեւեալն է.- Ով որ տեսնէ Որդին եւ հաւատայ անոր՝ յաւիտենական կեանք պիտի ունենայ, եւ ես պիտի յարուցանեմ զայն վերջին օրը» (Յհ 6.39-40, 53-54):

«Անմիջապէս գացէք եւ ըսէ՛ք իր աշակերտներուն՝ թէ յարութիւն առաւ: Անիկա ձեզմէ առաջ Գալիլեա կը հասնի եւ հոն պիտի տեսնէք զինք. ահա ըսի ձեզի» (Մտ 28.7):

1) Ճիշդ է որ հրեշտակը Աստուծոյ կողմէ դրկուեցաւ յարութեան աւետիսը տալու կիներուն, եւ ճիշդ է որ Աստուծոյ թելադրութեամբ էր որ հրեշտակը իւղաբեր կիներուն պատուիրեց որ անմիջապէս երթան եւ աշակերտներուն աւետեն թէ Յիսուս յարութիւն առած է, եւ սակայն, այս իրողութիւնը անառարկելիօրէն կը պարզէ, թէ հրեշտակներու բոլոր դասերը իրե՛նք եւս ուրախացան Յիսուսի յարութեամբ.-

ա) Ուրախացան, որովհետեւ Քրիստոս իր մահուամբ եւ յարութեամբ մարդիկը հաշտեցուց Աստուծոյ հետ, եւ աստիկա ուրախացուց Աստուծոյ սիրտը, եւ ռեւէ բան որ ուրախութիւն է Աստուծոյ համար՝ ուրախութիւն է նաեւ անոր հրեշտակներուն համար:

բ) Ուրախացան, որովհետեւ Քրիստոս իր մահուամբ եւ յարութեամբ, ոչ միայն մարդիկը հաշտեցուց Աստուծոյ հետ, այլեւ՝ զանոնք հաշտեցուց հրեղէն դասերուն հետ, եւ որովհետեւ կանչեց հողեղէն արարածները որ օր մը դասակից ըլլան հրեղէններուն:

գ) Ուրախացան, որովհետեւ Քրիստոս իր մահուամբ եւ յարութեամբ փրկեց մարդիկը, եւ հրեշտակները անտարբեր չեն մարդոց փրկութեան հանդէպ, ընդհակառակը կը ծառայեն Քրիստոսի փրկութիւնը ընդունողներուն (Եբր 1.14), եւ կ'ուրախանան անոնց փրկութեամբ (Ղկ 15.7,10):

դ) Ուրախացան, որովհետեւ իրենք անտարբեր չեն մեղքին ու մահուան, գեհենին ու Սատանային դէմ Յիսուսի ձեռք ձգած յաղթանակին հանդէպ:

2) «Մարիամ Մագդաղենացին, Յովհաննան, Յակոբոսի մայրը՝ Մարիամը եւ իրենց ընկերացող միւս կիները» եղան առաջին անձերը որ հրեշտակին կողմէ դրկուեցան Յիսուսի յարութեան անետիսը տալու անոր աշակերտներուն (Ղկ 24.9-10): Անոնք առաքեալներուն առաքուած առաջին անձերը եղան: Առաջին կնոջ՝ Եւային միջոցաւ էր որ մահուան գոյժը տրուեցաւ Ադամին (երբ ան պատճառ դարձաւ որ Ադամ ուտէր արգիլեալ ծառին պտուղէն), եւ ահա այս կիներուն միջոցաւ յարութեան անետիսն է որ կը տրուի նոր ադամներուն՝ առաքեալներուն: Դարձեալ, յիշենք որ Սամարացի կնոջ մը միջոցաւ էր, որ անետիս տրուեցաւ սամարական գիւղի մը թէ աշխարհի Փրկիչը յայտնուած է, եւ շատ մը Սամարացիներ հաւատացին Յիսուսի, կնոջ տուած վկայութեան համար (Յհ 4.39-42):

3) Որպէսզի կիները չտնտնային ու չդանդաղէին՝ հրեշտակը անոնց ըսաւ. «Անմիջապէս գացէք»: Ոեւէ հաւատացեալ պէտք չէ տնտնայ ու դանդաղի վկայութիւն տալու Յիսուսի մասին: Այսօրուան հաւատացեալները ոչ միայն կը տնտնան ու կը դանդաղին վկայութիւն տալու յարուցեալ Փրկչին մասին, այլեւ՝ նոյնիսկ մոռցեր են վկայութիւն տալը եւ տալու կերպը: Յիսուսի յարութեան մասին վկայութիւն տալը խօսքով չ'ըլլար, այլ՝ կեանքով: Մեր կեանքը ի՞նք ցոյց պէտք է տայ թէ կենդանի է այն Աստուածը որուն կը հետեւինք եւ որուն կը պաշտենք. «Առաքեալները զօրաւոր կերպով կը վկայէին Տէր Յիսուսի յարութեան» (Գրծ 4.33, 3.15): Անոնք այս վկայութիւնը իրենց կեանքով ու գործերով ցոյց կու տային, եւ ոչ թէ սոսկ բերանով ու բառերով: Ով որ կը հաւատայ թէ Քրիստոս յարութիւն առաւ՝ իր կեանքով պէտք է վկան դառնայ այդ յարութեան:

4) Հրեշտակը չպատուիրեց կիներուն որ երթային եւ աւագ քահանաներուն, Փարիսեցիներուն ու երեցներուն յայտնէին թէ Յիսուս յարութիւն առած է, այլ պատուիրեց որ երթային եւ այդ անետիսը Յիսուսի աշակերտներուն տային: Ինչո՞ւ համար.-

ա) Աշակերտները մխիթարութեան եւ զօրակցութեան կարիքը ունէին: Անոնք յուսահատ վիճակի մէջ էին: Տէրը «չէր կրնար» եւ չէր ուզեր անոնց հանդիպիլ՝ իրենց այս վիճակին մէջ: Տէրը յուսահատ եւ կասկածով լեցուն մարդոց չի հանդիպիր ուղղակիօրէն, այլ անոնց հանդիպելու համար նախ դաշտը կը պատրաստէ: Ահա թէ

ինչու ուղղակիորեն ինք աշակերտներուն հանդիպելէ առաջ՝ նախ կիները դրկեց անոնց մօտ որպէսզի զիրենք պատրաստէր իր յայտնութեան: Կիներուն միջոցաւ աւետեց իր յարութիւնը, եւ անկէ ետք միայն անոնց յայտնուեցաւ իբրեւ յարուցեալ Տէր ու Փրկիչ: Թովմաս ամենէն կասկածամիտ առաքեալը ըլլալով՝ Տէրը կամեցաւ որ ան ներկայ չըլլար իր յայտնութեան ժամանակ (Յհ 20.24): Ուղղակիորեն իրեն յայտնուելէ առաջ՝ նախ միւս աշակերտներուն յայտնուեցաւ, որպէսզի իրենք պատրաստէին Թովմասը Յիսուսը տեսնելու:

բ) Յիսուս իր յարութեան աւետիսը իր աշակերտներուն կը դրկէ եւ ոչ թէ անոնց որոնք զինք մերժեցին ու խաչեցին, ցոյց տալու համար, թէ իրեն համար աւելի կարեւոր են իր հետեւորդները քան իր թշնամիները, աւելի կարեւոր է ուրախացնել իր բարեկամները քան տրտմեցնել իր հակառակորդները, աւելի կարեւոր է քաջալեր քաջալերանքի կարիքը ունեցողները քան խորտակել յոյսի դէմ կռուողները:

5) Ինչո՞ւ համար Յիսուս ուզեց իր յարութենէն ետք Գալիլեայի՝ մէջ տեսնուիլ իր աշակերտներուն հետ: Երկու պատճառներով.

ա) Ան Գալիլեայի մէջ ծնաւ, իր առաքելութիւնն ալ Գալիլեայէն սկսաւ ու անոր մեծ բաժինը Գալիլեայի մէջ կատարեց, եւ ուստի՝ բնական է որ Գալիլեայով ալ աւարտէր իր առաքելութիւնը:

բ) Առաքեալները մեծ մասով Գալիլեայէն էին. ուստի իրենց համար աւելի միսթարական ու խրախուսական էր հոն հանդիպիլ Յիսուսին, քան Երուսաղէմի մէջ կամ այլուր, ուր մեծ թիւով հետեւորդներ չունէր: Անոնք իրենց ծննդավայրին մէջ աւելի համարձակ պիտի ըլլային, եւ հեռու՝ զիրենք փնտռող ու հալածող մարդոցմէ: Եթէ անոնք Երուսաղէմ հաւաքուէին, կրնային ձերբակալուիլ քահանաներուն հրամանով:

6) «Անհկա ձեզմէ առաջ Գալիլեա կը հասնի»: Յիսուս իր աշակերտներէն առաջ Գալիլեա պիտի երթար: Երբ ան մարդոց մէջ էր՝ մարդոց նման իր մարմինը ենթակայ էր նիւթական սահմանափակութեանց: Թէպէտ այս ենթակայութիւնը կամովին ի գործ կը դրուէր: Եթէ ուզէր քաղաքէ մը այլ քաղաք երթալ՝ կրնար ակնթարթի մը մէջ աներեւութանալ եւ յայտնուիլ հոն ուր կ'ուզէր, բայց չըրաւ այդպիսի բան: Ընդհակառակը, երբ ուզէր տեղ մը երթալ իր աշա-

կերտներուն հետ՝ ժամեր ճամբայ կը կտրէր: Բայց կացութիւնը փոխուեցաւ իր յարութենէն ետք: Ան այլեւս կրնար իր աշակերտներէն առաջ Գալիլեա երթալ:

7) Տէրը իր աշակերտներէն առաջ Գալիլեա գնաց: Ան մեզմէ առաջ կ'երթայ հոն՝ ուր կը դրկէ մեզ: Տէրը յառաջընթաց, այսինքն՝ մեր առջեւէն գացող Թագաւոր է: Ան մէկը առաքելութեան չի դրկեր եթէ պիտի չընկերակցի անոր. երբ իր աշակերտները առաքելութեան դրկեց անոնց ըսաւ. *«Ահա միշտ ձեզի հետ պիտի ըլլամ»* (Մտ 28.20):

8) *«Ահա ըսի ձեզի»*: Այս բառերով հրեշտակը ուզեց վստահութիւն տալ կիներուն թէ իր խօսքը ճշմարիտ է: Արդարեւ, ճշմարիտ են հրեշտակներուն խօսքերը, որովհետեւ անոնք Աստուծոյ կողմէ կը դրկուին, Աստուծոյ անունով կու գան, Աստուծոյ անունով կը խօսին, եւ Աստուծոյ կամքը կ'արտայայտեն: Եւ ուստի, անոնց չհաւատալը՝ Աստուծոյ չհաւատալ կը նշանակէ, եւ ասիկա կրնայ մեզ պատիժի ենթակայ դարձնել: Երբ Զաքարիա չհաւատաց Գաբրիէլ հրեշտակին՝ հրեշտակը անոր ըսաւ. *«Ես Գաբրիէլն եմ եւ Տիրոջ ներկայութեան կը կանգնիմ: Տէրը զիս դրկեց, որ քեզի հետ խօսիմ եւ այս լուրը աւետեմ: Եւ քանի չհաւատացիր խօսքերուս, որոնք իրենց ժամանակին պիտի իրականանան, համար պիտի ըլլաս, պիտի չկարենաս խօսիլ մինչեւ այն օրը, երբ ըսածս կատարուի»* (Դկ 1.19-20):

«Կիները վախով, բայց միեւնոյն ատեն մեծ ուրախութեամբ դուրս ելան գերեզմանէն եւ վազեցին՝ պատմելու համար աշակերտներուն» (Մտ 28.8):

1) *«Վախով, բայց միեւնոյն ատեն մեծ ուրախութեամբ»*: Կիները վախցան երբ տեսան հրեշտակը, եւ ուրախացան երբ լսեցին անկէ Տիրոջ յարութեան մասին: Ամէն հաւատացեալի կեանքին մէջ վախն ու ուրախութիւնը ներկայ եւ անբաժան պէտք է ըլլան: Վախն որ ռեւէ մեղքով չվիրաւորէ ու չանարգէ զԱստուած, եւ ուրախութիւն՝ երբ կը ծառայէ Աստուծոյ: Պէտք է վախնանք Աստուծմէ՝ որովհետեւ կատարելապէս սուրբ է ան, իսկ մենք կատարելապէս՝ մեղաւորներ, եւ պէտք է ուրախանանք Աստուծմով՝ որովհետեւ ան կատարելապէս սէր է, եւ մեզի հանդէպ կատարեալ սէր ունի:

2) Աստուծոյ վախը պէտք չէ անդամալուծէ մեր մէջ Աստուծոյ սէրն ու ուրախութիւնը: Վախը պէտք չէ պատճառ դառնայ որ սիրով եւ ուրախութեամբ չծառայենք Աստուծոյ: Ընդհակառակը, Աստուծոյ վախը պէտք է պատճառ եւ առիթ դառնայ որ առաւելագոյն չափով նուիրուինք Յիսուսի ծառայութեան, ինչպէս իւղաբեր կիները նուիրուեցան: Երբ կը խօսինք Աստուծմէ վախնալու մասին, պէտք է վախը հասկնանք՝ «երկիւղ ու ակնածանք» իմաստով, եւ ո՛չ թէ սարսափ իմաստով:

3) Ուշագրաւ է որ անոնց վախին համար չի գործածուիր «մեծ» բառը, այլ միայն անոնց ուրախութեան համար. *«Մեծ ուրախութեամբ դուրս ելան գերեզմանէն»*: Հաւատացեալին սրտին մէջ Աստուծոյ վախն ու Աստուծոյ ուրախութիւնը միշտ ներկայ պէտք է ըլլան, բայց Աստուծոյ ուրախութիւնը աւելի՛ մեծ եւ աւելի՛ տիրապետող ներկայութիւն պէտք է ըլլայ քան Աստուծոյ վախը:

4) *«Դուրս ելան գերեզմանէն եւ վազեցին՝ պատմելու համար աշակերտներուն»*: Եթէ անոնք մնային գերեզմանին մէջ եւ ողբային՝ պիտի չկրնային դուրս գալ ու վազել, եւ երթալ ու աւետել Յիսուսի յարութիւնը: Հոգեւոր առումով, անոնք որոնք դուրս չեն գար իրենց գերեզմաններէն՝ չեն կրնար վազել Տիրոջ դաշտին մէջ, եւ անոնք որոնք չեն վազեր Տիրոջ դաշտին մէջ՝ չեն կրնար անոր աւետաբերները դառնալ: Անոնք որոնք կ'ուզեն Քրիստոսի յաղթական յարութեան աւետիսը տարածել ամենուրեք՝ պէտք է ամէն գնով ձերբազատին իրենց մեղքի գերեզմաններէն:

5) *«Վազեցին»*: Կիները վախցան, ուրախացան եւ վազեցին: Եթէ չվախնային ու չուրախանային՝ պիտի չվազէին: Սովորաբար մարդիկ կը վազեն, երբ բանէ մը վախնան կամ բանի մը համար ուրախանան: Հոգեւոր առումով, եթէ մենք կը վախնանք թէ կրնանք թերանալ Աստուծոյ կողմէ մեզի տրուած առաքելութեան մէջ՝ պէտք է վազենք: Նոյնպէս ալ, եթէ Աստուծոյ ուրախութիւնը լեցուցած է մեր սիրտը՝ պէտք է վազենք, պէտք է աճապարենք: Սուրբ Կոյս Մարիամի համար կը վկայուի, թէ երբ Գաբրիէլ հրեշտակը քովը գնաց, *«Մարիամ ճամբայ ելլելով՝ աճապարանքով գնաց Յուդայի լեռնային շրջանի քաղաքներէն մէկը»* «Ղկ 1.39»: Հոս ուրախութիւնն էր պատճառը որ Մարիամ աճապարանքով երթար Եղիսաբէթի մօտ: Զակքէոսի համար կը հաստատուի, թէ Յիսուսը

տեսնելու համար՝ «*առաջ վազեց եւ ժանտաթզենիի մը վրայ ելաւ*» (Ղկ 19.4): Այսօրուան հաւատացեալները չեն վազեր: Ո՛չ վախը զիրենք կը մղէ վազելու եւ ո՛չ ալ ուրախութիւնը: Ո՛չ Աստուծոյ սէրը պատճառ կը դառնայ որ վազեն եւ ո՛չ ալ Աստուծոյ վախը: Եթէ Աստուած մեր փրկութեան համար կը վազէ (Ղկ 15.20), որքա՛ն աւելի մենք պէտք է վազենք մեր անձերուն փրկութեան համար:

«Յիսուս հանդիպեցաւ անոնց եւ ըսաւ. *"Ողջո՞յն ձեզի"*: Կիները մօտենալով՝ փարեցան անոր ոտքերուն եւ երկրպագեցին անոր» (Մտ 28.9):

1) Երբ կիները կ'երթային աշակերտներուն աւետելու Յիսուսի յարութիւնը, Յիսուս անոնց երեւցաւ եւ ըսաւ. *«Ողջո՞յն ձեզի»*: Ողջոյն տալը՝ իրենց խաղաղութիւն փոխանցելու կերպ մըն էր. կիները պէտք ունէին այդ խաղաղութեան, որովհետեւ, թէպէտ ուրախ էին, բայց միաժամանակ վախի մէջ էին, եւ *«զարհուրած ու ապշահար»* վիճակի մէջ (Մր 16.8): Մենք պէտք չունի՞նք Յիսուսի բերանէն լսելու խաղաղութիւն աւետող *«Ողջո՞յն ձեզի»* բառերը, երբ շրջապատուած ենք չար ու չարագործ մարդոցմով: Պէտք չունի՞նք Տիրոջ խաղաղութեան, երբ խռովարարներ ու խռովութիւններ կը լեցնեն մեր շուրջն ու շրջապատը:

2) *«Ողջո՞յն ձեզի»*: Գործածուած Յունարէն բառը կրնայ նաեւ նշանակել՝ *«ցնծացէ՛ք դուք»*: Յիսուս կ'ուզէ որ իր հետեւորդները, իր վկաները, իր մահուան ու յարութեան մասին պատմողները, լեցուն ըլլան ուրախութեամբ, ցնծութեամբ, հոգեկան հրճուանքով: Արդարեւ, պէտք չէ՞ ցնծանք որ մենք զաւակներն ենք գերեզմանուած ու յաղթականօրէն գերեզմանէն դուրս եկած Տիրոջ: Պէտք չէ՞ ուրախութիւնը լեցնէ մեզ, որ մեր Տէրը որուն կը պաշտենք ու կը հաւատանք՝ յաղթեց մեղքին ու մահուան, յաղթեց Չարին ու գեհենին, յաղթեց ու յաղթականօրէն երկինք մեկնեցաւ ու իբրեւ յաղթող Թագաւոր ու Աստուած՝ իր Հօրը աջին բազմեցաւ, մեր հօր բարեխօսն ու պաշտպանը դառնալու համար:

3) *«Ողջո՞յն ձեզի»*: Այս բառերով Յիսուս նաեւ ողջութիւն, այսինքն՝ առողջութիւն մատթեց կիներուն: Խօսքը հոգիի, սրտի, մտքի ու մարմինի առողջութեան մասին է: Յիսուս կ'ուզէ որ առողջ ըլլանք

եւ մեր առողջութիւնը իր փառքին համար գործածենք: Իսկ եթէ իր կամքը ըլլայ որ մարմնաւոր ցաւ կրենք եւ մեր ցաւերով հոգիներու փրկութեան պատճառ ըլլանք՝ իր կամքը օրհնեալ ըլլայ:

4) Հաստատեցի, թէ Յիսուս երեւցաւ կիներուն այն միջոցին՝ երբ անոնք կ'երթային աշակերտներուն աւետելու իր յարութիւնը: Այս իրողութիւնը ցոյց կու տայ, թէ Յիսուս ինքզինք կը յայտնէ բոլոր անոնց՝ որոնք կ'աշխատին իր վկաները ըլլալ: Ուստի, եթէ կ'ուզենք որ Յիսուս յայտնուի մեզի, յիշեալ կիներուն նման իր վկաները ըլլանք: Եթէ կ'ուզենք որ իր առատ սիրովը յայտնուի մեզի, իր սիրոյն վկաները ըլլանք խօսքով ու կեանքով:

5) Առաջին անգամ Յիսուս երեւցաւ Մարիամ Մագդաղենացիին, բայց թոյլ չտուաւ որ ան ոտքերուն փարէր եւ համբուրէր (Յհ 20.14-17: Մր 16.9), իսկ երբ անիկա միացաւ միւս կիներուն՝ Տէրը թոյլ տուաւ որ մօտենային իրեն, եւ փարէին իր ոտքերուն ու երկրպագէին իրեն. ինչո՞ւ համար. որովհետեւ, Մարիամ Մագդաղենացիին հաւատքն ու կապուածութիւնը Յիսուսի հանդէպ աւելին էր քան միւս կիներունը: Միւս կիները պէտք էր փարէին Յիսուսի ոտքերուն, կարծէք որպէսզի տեսնէին անոր վերքերը եւ հաւատային թէ ան էր Յիսուսը ճշմարտապէս. մինչդեռ Մարիամ Մագդաղենացիին Տիրոջ վերքերը տեսնելու կարիքը չունէր որպէսզի հաւատար թէ ան Յիսուսն էր. ան ճանչցաւ Յիսուսը անոր քաղցր ձայնէն, իր անունը հնչելու կերպէն (Յհ 20.16):

6) Կիները փարեցան Յիսուսի ոտքերուն: Գալով մեզի, մենք ալ յիշեալ կիներուն նման փարա՞ծ ենք Յիսուսի ոտքերուն, համբուրա՞ծ անոր ոտքերուն վերքերը: Անոր վերքերով մեր վերքերուն համար բժշկութիւն գտա՞ծ ենք (Ես 53.5): Միայն վախը չէր որ պատճառ դարձաւ որ կիները Յիսուսի ոտքերուն փարէին, այլ նաեւ՝ սէրը: Անոնք կը սիրէին Յիսուսը, եւ անոր համար ալ փարեցան անոր ոտքերուն, իրենց Սիրելիին ոտքերուն, իրենց սիրոյն համար մեռած ու յարութիւն առած Փրկչին ոտքերուն:

7) Կիները ոչ միայն փարեցան Յիսուսի ոտքերուն, այլեւ՝ երկրպագեցին Յիսուսին: Եթէ Տիրոջ ոտքերուն փարիլը՝ անոր հանդէպ սիրոյ արտայայտութիւն է, ապա իրեն երկրպագելը՝ անոր հանդէպ յարգանքի ու զայն պատուելու արտայայտութիւն է: Չի բաւեր որ հաւատացեալներ սիրեն Յիսուսը, այլ նաեւ պէտք է

պատուեն ու պաշտեն զայն, երկրպագութիւն մատուցելով իրեն: Այսօր կան որոշ հոսանքներ, որոնք ամբողջ շեշտը կը դնեն Յիսուսը սիրելու վրայ, կը յայտարարեն թէ Յիսուս մեր եղբայրն ու բարեկամն է որուն պէտք է սիրել. այդպիսիները սակայն, կը մոռնան որ Յիսուս մեր եղբայրն ու բարեկամը ըլլալու կողքին՝ նաեւ մեր Տէրն ու Աստուածն է, որուն պէտք է նաեւ երկրպագել, եւ որուն դիմաց մեր երեսին վրայ պէտք է գետին փռուիլ: Յիսուս նոյն Եհովա Աստուածն է որուն փառաբանութիւնը կը կատարեն սերովբէները (Ես 6.1-3: Հմմտ Յհ 12.41), որուն *«անունին ծունկի պիտի զան բոլորը, երկնաւորներն ու երկրաւորները եւ սանդարամետականները»* (Փլպ 2.10), եւ որուն պիտի երկրպագեն բոլոր ազգերը (Յյտ 15.4), բոլոր երկնայիները ու բոլոր աստուածապաշտ մարդիկը (Յյտ 4.9-10, 5.14, 7.11, 11.16, 14.7, 19.4):

8) Թէ Մարիամ Մագդաղենացիին հաւատքն ու կապուածութիւնը Յիսուսի հանդէպ աւելին էր քան միւս կիներունը, յստակ է անկէ՝ որ երբ ան գերեզմանին մուտքին դրուած քարը վերցուած տեսաւ, վազելով գնաց եւ պատմեց Պետրոս եւ Յովհաննէս առաքեալներուն (Յհ 20.1-2): Անկէ ետք վերադարձաւ գերեզման եւ սկսաւ Յիսուսը փնտռել եւ լալ (Յհ 20.11-15): Միւս կիներուն լալուն մասին չենք կարդար: Գերեզման իր երկրորդ վերադարձէն եւ միւս կիներուն խումբին իր միանալէն ետք էր որ հրեշտակը երեւցաւ իրենց, որմէ ետք անոնք միասնաբար գացին եւ իրենց տեսածն ու լսածը պատմեցին *«տասնըմէկ առաքեալներուն եւ բոլոր միւս աշակերտներուն»* (Ղկ 24.2-10):

9) Հրեշտակին երեւումէն ետք՝ հրեշտակներուն Տէրն ալ եկաւ երեւելու կիներուն: Հրեշտակը կիներուն աւետեց թէ Յիսուս յարութիւն առած է, եւ ահա Յիսուս եկաւ երեւելու կիներուն եւ հաստատելու հրեշտակին խօսքը: Երանի կարենանք ապրիլ այնպիսի մաքրամաքուր կեանք մը, որ Տէրը հաճի հաստատել իր մասին մեր տուած վկայութիւնները, ճիշդ ինչպէս հաստատեց իր մասին հրեշտակին տուած վկայութիւնը:

10) Աւետարաններուն մէջ բնաւ չենք կարդար թէ հրեշտակ մը երեւցաւ աշակերտներուն, եւ ո՛չ ալ կը կարդանք թէ Յիսուս անոնց երեւցաւ նախքան որ կիներուն երեւէր: Հրեշտակները նախ կիներուն էր որ երեւցան, եւ Յիսուսն ալ նախ կիներուն էր որ երեւցաւ:

Քրիստոս եւ իր հրեշտակները ընտրեցին բնութեամբ անելի տկար համարուող կին արարածները, որպէսզի նախ անո՛նց եւ անոնց միջոցաւ անետուէր իր յարութիւնը, եւ այդ ձեւով կատարեալ հաւասարութիւն ըլլար արուին ու եգին միջեւ:

11) Իւզաբէր կիները կը փնտռէին Յիսուսը, առանց անդրադառնալու որ Յիսուս իրենց հետ էր, կը տեսնէր զիրենք, եւ կը պատրաստուէր հանդիպելու իրենց: Այո՛, Տէրը մօտ ու մօտիկ է բոլոր անոնց՝ որոնք զինք կը փնտռեն ու կը կանչեն (Ես 55.6): Տէրը ինքզինք կը յայտնէ՝ զինք տեսնել ուզողներուն, ճիշդ ինչպէս ինքզինք յայտնեց Զակքէոսին, որ *«կ'ուզէր տեսնել թէ ո՛վ է Յիսուսը»* (Ղկ 19.3, 4-5):

«Յիսուս ըսաւ. "Մի՛ վախնաք, զացէք եւ ըսէ՛ք իմ եղբայրներուս՝ որ Գալիլեա երթան, հո՛ն պիտի տեսնեն զիս"» (Մտ 28.10):

1) Հրեշտակին «մի վախնաք» խօսքէն ետք, ահա հրեշտակին Տէրը ինք նոյն խօսքը կը կրկնէ. *«Մի՛ վախնաք»*: Անոնք կարիքը չունէին վախնալու, որովհետեւ կը սիրէին Յիսուսը: *«Մէր ունեցողը վախ չունի, որովհետեւ կատարեալ սէրը ամէն վախ կը փարատէ»* (Ա.Յհ 4.18): Այո՛, Կատարեալին հանդէպ կատարեալ սէր ունեցողը որմէ՞ կամ ի՞նչ բանէ պիտի վախնայ:

2) Յիսուս ուզեց անոնց սրտէն փարատել վախի ամէն զգացում, որովհետեւ եթէ անոնք վախով լեցուած մնային, պիտի չկարենային լաւապէս ըմբռնել յարուցեալ Փրկչին խօսքերը, եւ պիտի չկարենային անհրաժեշտ ձեւով աշակերտներուն փոխանցել յարութեան անետիսը: Յարուցեալին յարութեան անետիսը փոխանցելու համար՝ անոնք Յարուցեալին խաղաղութեամբ պէտք էր լեցուած ըլլային: Անոր խաղաղութեամբ լեցուածնե՛րը միայն կրնան անոր վկաները դառնալ:

3) Յիսուս *«մի՛ վախնաք»* ըսաւ այն կիներուն որոնք զինք կը փնտռէին: Այս բառերով Տէրը մեզի կ'ըսէ. *«Մի՛ վախնաք եթէ զիս կը փնտռէք: Մի՛ վախնաք եթէ զիս կը սիրէք: Մի՛ վախնաք եթէ իմ հետեւորդներէն էք: Մի՛ վախնաք եթէ զիս դարձուցած էք ձեր կեանքը ու կեանքի ուրախութիւնը, ձեր սէրը, ձեր սրտի երգը: Մի՛ վախնաք եթէ ընդունած էք իմ փրկութիւնս ու խաղաղութիւնս»*:

4) «*Գացէք եւ ըսէ՛ք իմ եղբայրներուս*»: Երբ Յիսուս սկսաւ իր առաքելութեան, որոշները հրաւիրեց հետեւելու իրեն, այլ խօսքով՝ աշակերտ ըլլալու իրեն (Մտ 4.19): Քիչ ժամանակ ետք զանոնք կոչեց՝ առաքեալ (Ղկ 6.13): Իր առաքելութեան աւարտին զանոնք կոչեց՝ բարեկամ (Յհ 15.15): Իսկ իր յարութենէն ետք զանոնք կոչեց՝ եղբայր (Մտ 28.10): Աշակերտ, առաքեալ, բարեկամ, եղբայր: Յստակ է տուեալ բառերուն միջեւ գոյութիւն ունեցող աստիճանական զարգացումը: Առաջին հերթին Տէրը մեզ կ'ընդունի իբրեւ աշակերտ՝ իրեն հետեւող, եւ կը սորվեցնէ ու կը մարզէ մեզ. որմէ ետք, մեզ առաքեալ կը դարձնէ, այսինքն՝ կ'առաքէ առաքելութեան. եթէ սրտանց ու հաւատքով կատարենք այն առաքելութիւնը որուն կը դրկէ մեզ՝ կը դառնանք իրեն բարեկամ. եւ եթէ հաւատարիմ մնանք իրեն հետ մեր ունեցած բարեկամութեան մէջ՝ կը դառնանք իրեն եղբայր: Այս չորս բառերէն ո՞ր մէկուն մէջ կը գտնուինք մենք: Լոկ աշակերտող էնք Յիսուսին, թէ իրմէ ուսուցուած ըլլալով արդէն դարձեր ենք իր առաքեալները՝ իր կողմէ գործի դրկուածները: Իսկ եթէ Յիսուսի կողմէ առաքուածներ ենք, կրցա՞ծ ենք հաւատարիմ բարեկամ ըլլալ իրեն: Եթէ բարեկամ չենք Յիսուսին, կը նշանակէ թէ Յիսուս մեզի համար լոկ գործատէր մըն է, իսկ մենք՝ իր կողմէ գործի դրկուածներ: Իսկ եթէ կրցած ենք բարեկամ ըլլալ Յիսուսին, կրցա՞ծ ենք նաեւ եղբայր ըլլալ իրեն, այսինքն՝ իր երկնային ընտանիքին անդամ:

5) Յիսուս իր աշակերտները կը կոչէ իր եղբայրները, բացառապէս չլու համար քանի մը ճշմարտութիւններ.-

ա) Տէրը զանոնք իր եղբայրները կոչեց, որպէսզի քաջալերէր ու մխիթարէր զիրենք, որովհետեւ բոլորը զինք լքած ըլլալով՝ յուսահատութեան մէջ ինկած էին եւ քաջալերուելու կարիքը ունէին:

բ) Զանոնք իր եղբայրները կոչեց, ցոյց տալու համար թէ ինք ներած էր իրենց մեղքը: Անոնք լքեցին զինք, ուրացան զինք, բայց ինք ներեց եւ վերստին իրեն եղբայր ըլլալու կանչեց զանոնք: Այս ընելով, Յիսուս սորվեցուց մեզի թէ մե՛նք եւս պէտք է ներենք դժուարութեանց դիմաց մեզ լքողներուն ու ուրացողներուն: Յիսուս սակայն ոչ միայն ներեց, այլեւ իբր եղբայր ընդունեց աշակերտները: Գուցէ մենք կրնանք ներել մեզ լքողներուն, բայց մեր Տիրոջ օրինակով արդեօք կրնա՞նք զանոնք ընդունիլ իբրեւ եղբայր:

զ) Երբ Յիսուս աշակերտները իր եղբայրները կոչեց, ստրվեցուց անոնց, որ եթե իրենք իր եղբայրներն են, ուրեմն՝ իրենք ալ իրարո՞ւ եղբայր են: Սա ճշմարիտ է մեր ալ պարագային: Եթե հաւատացեալներս մենք մեզ Յիսուսի եղբայրները կը նկատենք, ուրեմն զի՛րար ալ պէտք է եղբայր նկատենք:

դ) Յիսուս զանոնք եղբայր կոչելով՝ ցոյց տուած եղաւ թէ ինք կ'ընդունի զիրենք իբրեւ որդիները իր Հօր. հարկաւ ինք բնութեամբ Հօր Որդին է, իսկ աշակերտները՝ որդեգրութեամբ:

ե) Զանոնք եղբայր կոչելով ցոյց տուած եղաւ անոնց, թէ ինք իր փառաւոր յարութենէն ետք չէ փոխուած, եւ չէ մոռցած ու պիտի չմոռնայ իր աշակերտները եւ անոնց հետ իր մտերմութիւնը: Յիսուս իր յարութենէն ետք թէպէտ մտաւ իր աստուածային փառքին մէջ որմէ կամաւորապէս մերկացած էր (Փլպ 2.6-7), եւ սակայն չմոռցաւ իր աշակերտները, այն հողեղէն արարածները, որոնք միշտ իր հետ եղած էին, եւ որոնք վախի իբրեւ արդիւնք՝ ժամանակաւորապէս լքած էին զինք: Այդպէս չեն մարդիկ, որոնք երբ բարձրանան՝ կը մոռնան ուրիշները: Երբ դիրքի հասնին՝ կը լքեն տկարները:

6) «Հո՛ն պիտի տեսնեն զիս»: Աշակերտները կարիքը ունէին զիտնալու թէ իրենք վերստին պիտի տեսնեն Յիսուսը, եւ ասիկա էր որ պիտի քաջալերէր զիրենք: Աշակերտներուն նման մենք եւս պիտի տեսնենք Յիսուսը իր երկրորդ գալստեան ժամանակ, եւ սա պէտք է մեզ քաջալերէ ու մխիթարէ: Բայց չմտածենք Տիրոջ երկրորդ գալուստին մասին միայն, այլ մտածենք նաեւ, թէ Տիրոջ մեր մօտ գալէ առաջ՝ կրնայ ըլլալ որ մե՛նք քովը երթանք, երկրաւոր մեր կեանքի աւարտին: Արդարեւ, մխիթարութիւն է մեզի համար զիտնալ թէ պիտի տեսնենք Յիսուսը մեր տառապալից կեանքի աւարտին:

7) «Հո՛ն պիտի տեսնեն զիս»: Եթէ Յիսուս չկամենար հանդիպիլ իր աշակերտներուն՝ անոնք բնաւ զինք պիտի չփնտռէին ու պիտի չտեսնէին: Արդարեւ, եթէ Տէրը չփնտռէ ու չգտնէ մեզ՝ մենք չենք կրնար զինք փնտռել ու գտնել: Եթէ Աստուած չմօտենար Ադամին ու Եւային անոնց մեղանշումէն ետք՝ անոնք բնաւ պիտի չմտածէին Աստուծոյ մօտենալու եւ իրենց մեղքը խոստովանելու մասին: Աւետարաններուն մէջ բնաւ չենք կարդար թէ Յիսուսի աշակերտներէն ոեւէ մէկը ներկայ եղաւ իր թաղման, եւ ո՛չ ալ կը կարդանք թէ աշակերտներէն ոեւէ մէկը փորձեց անոր գերեզմանին

այցելութիւն տալ կամ փնտռել զինք: Յովհաննէս ու Պետրոս Յիսուսի գերեզմանը գացին Մարիամ Մագդաղենացիին վկայութենէն ետք միայն (Յհ 20.1-9): Իսկ միւս աշակերտները ոչ միայն գերեզման չգացին, այլ նոյնիսկ *«ցնդաբանութիւն համարեցին կիներուն պատմածները եւ չհաւատացին»* (Ղկ 24.9-11): Ըսէ՛ Տիրոջ. *«Տէ՛ր, դո՛ւն փնտռէ զիս ու գտի՛ր, ինչպէս փնտռեցիր ու գտար աշակերտներդ: Զիս ազատ կամքիս մի՛ ձգեր: Եթէ դուն զիս չգտնես եւ քեզ գտնելու շնորհքը չտաս ինձի՝ ես բնաւ չեմ կրնար քեզ գտնել: Եթէ ձեռքովդ զիս քեզի չմօտեցնես՝ ես բնաւ չեմ կրնար մօտենալ քեզի: Եթէ քեզի մօտենալու կամք ու քեզի հետ ըլլալու փափաք չդնես մէջս՝ ես նման կամք ու փափաք չեմ կրնար ունենալ: Տէ՛ր, ամէն ինչ քեզմէ է, քեզմով ու քեզի համար (Հո 11.36)»:*

8) Ինչո՞ւ համար Յիսուս կը շեշտէ թէ իր աշակերտները Գալիլեայի մէջ է որ զինք պիտի տեսնեն: Երեք պատճառներով.-

ա) Չմոռնանք որ Երուսաղէմ բնակող աւագ քահանաներն ու երեցներն էին որ իր մահը պահանջեցին, եւ մեծ մասով Երուսաղէմի բնակիչներն էին որ զինք մերժեցին ու «թող խաչուի» աղաղակեցին: Երուսաղէմի մէջ էր որ անարգուեցաւ, ծաղրուեցաւ, ծեծուեցաւ: Յիսուս կամեցաւ որ Երուսաղէմէն դուրս՝ Գալիլեայի մէջ տեսնուէր իր աշակերտներուն հետ, պարզելու համար թէ ինք կը հեռանայ անոնցմէ՝ որոնք զինք կը մերժեն ու կը հալածեն:

բ) Աւագ քահանաներն ու երեցները Յիսուսը խաչելէ ետք՝ սկսան փնտռել անոր հետեւորդները: Ուստի աշակերտները կը վախնային Երուսաղէմ երթալու, որովհետեւ ձերբակալուելու վախը ունէին: Եւ Յիսուս գիտէր այս իրողութիւնը, ահա թէ ինչու կարգադրութիւն ըրաւ որ Գալիլեայի մէջ տեսնուէր անոնց հետ:

գ) Յիսուս ուզեց որ Գալիլեայի մէջ տեսնուէր իր աշակերտներուն հետ, պարզելու համար թէ Երուսաղէմը կը դադրէր Աստուծոյ ընտրած քաղաքը ըլլալէ, Աստուծոյ ու մարդուն հանդիպման միակ վայրը ըլլալէ, եւ հրեայ ժողովուրդը կը դադրէր Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդը ըլլալէ:

դ) Յիսուս ուզեց որ աշակերտները Գալիլեա երթային եւ հոն զինք տեսնէին, ցոյց տալու համար թէ հասած էր ժամանակը որ փրկութեան Աւետարանը բացուէր նաեւ հեթանոս աշխարհին: Չմոռնանք որ Գալիլեան առաւելաբար ճանչցուած էր «հեթանոսներու

երկիր» (Մտ 4.15), հոն գտնուող հրեաներուն կնքած մեծաթիւ խառն ամուսնութիւններուն համար:

«Երբ կիները գացին, պահապաններէն ոմանք քաղաք եկան եւ ինչ որ պատահած էր պատմեցին աւագ քահանաներուն» (Մտ 28.11):

1) Պահապան զինուորները փոխանակ Պիղատոսի մօտ երթալու եւ պատմելու պատահածը, աւագ քահանաներուն մօտ գացին ու պատմեցին, որովհետեւ Պիղատոս պիտի չհաւատար իրենց եթէ իրեն ըսէին, թէ փայլակի տեսք ունեցող հրեշտակ մը տեսան, որ երկրաշարժի մը ընկերակցութեամբ երկինքէն իջաւ ու գերեզմանին մուտքին դրուած քարը գլորեց եւ անոր վրայ նստաւ, եւ ոչ ալ պիտի հաւատար եթէ իրեն ըսէին, թէ Յիսուս երեւցաւ կիներուն եւ խօսեցաւ անոնց հետ:

2) «Պահապաններէն ոմանք»: Իւղաբեր կիներուն մեկնումէն ետք, ինչո՞ւ համար պահապաններէն ոմանք միայն Երուսաղէմ գացին պատահածը պատմելու եւ ոչ թէ բոլորը: Կարգ մը մեկնիչներ կ'ըսեն, թէ պահապաններէն ոմանք այնքան սարսափեցան իրենց տեսածներէն որ իրենց ծունկերուն ու ոտքերուն ջիւերը թուլցան եւ չկրցան քալել կամ շարժիլ. իսկ միւս պահապանները որ կարող էին շարժիլ, շուտով աւագ քահանաներուն մօտ գացին եւ այս բոլորին մասին պատմեցին անոնց:

3) Պահապանները պարտականութիւնը ունէին հսկելու Յիսուսի մարմինին վրայ, եւ ուստի անոնք կրնային պատժուիլ Պիղատոսի կողմէ եթէ երբեք պատմէին անոր Յիսուսի յարութեան մասին:

4) Յիսուսի մեկնումէն ետք, կիները աշակերտներուն մօտ գացին Յիսուսի յարութիւնը աւետելու, իսկ պահապաններէն ոմանք՝ աւագ քահանաներուն մօտ գացին Յիսուսի յարութիւնը գովելու: Թէ՛ Յիսուսի սիրելիները եւ թէ՛ Յիսուսի թշնամիները իր յարութեան մասին խօսեցան: Կիներուն վկայութիւնը ուրախութեան արտայայտութիւն էր, իսկ պահապաններուն վկայութիւնը՝ տրտմութեան արտայայտութիւն: Կիներուն համար, Յիսուսի յարութեան մասին վկայութիւն տալը առաքելութիւն էր, կոչում էր, մինչդեռ պահապաններուն համար՝ պարտականութիւն: Գիտէ՞ք որ այսօր Քրիստոսի եկեղեցիին մէջ ալ այս երկու խումբ մարդիկը կան:

Ոմանց համար Յիսուսի սիրոյն ու փրկութեան մասին խօսիլը, պատմելը, վկայելը, սոսկ պարտականութիւն է, իսկ ուրիշներուն համար այս բաները կատարելը՝ ուրախութիւն է, կոչում է, առաքելութիւն է: Ոմանք Քրիստոսը կը քարոզեն՝ դրամ շահելու համար, իսկ ուրիշներ Քրիստոսը կը քարոզեն՝ արքայութեան համար մա՛րդ շահելու համար: Ոմանք Քրիստոսի անունով կը քարոզեն ու կը գործեն, բայց իրե՛նց անձերուն փառքին ու բարօրութեան համար ատիկա կ'ընեն, իսկ ուրիշներ, ոչ միայն Քրիստոսի անունով կը գործեն, այլեւ՝ Քրիստոսի անուան փառքին համար կը գործեն:

«Աւագ քահանաները եւ երեցները հաւաքուելով՝ խորհրդակցեցան եւ առատ դրամ տուին պահապաններուն եւ ըսին. *"Ըսէ՛ք՝ որ իր աշակերտները գիշերով եկան եւ գողցան մարմինը, երբ մենք քնացած էինք"*» (Մտ 28.12-13):

1) Աւագ քահանաներն ու երեցները հաւաքուեցան եւ խորհրդակցեցան թէ ինչպէս կրնային սպաննել Յիսուսը, իսկ անոր յարութեան մասին լսելէ ետք՝ դարձեալ հաւաքուեցան եւ խորհրդակցեցան, այս անգամ ծածկելու կամ հերքելու համար անոր յարութիւնը: Ո՛չ Յիսուսի հոգիին աւանդման պահուն տեղի ունեցող առաջին երկրաշարժը դարձի բերաւ զիրենք (Մտ 27.50-51), եւ ոչ ալ հրեշտակին իջած ատեն պատահած երկրաշարժին մասին լսելը: Ո՛չ Յիսուսի հոգիին աւանդման պահուն սուրբ ննջեցեալներու յարութիւն առնելը բան մը փոխեց իրենց սրտին մէջ (Մտ 27.52), եւ ոչ ալ Սուրբին յարութեան մասին լսելը: Երբ փակուին մարդուն հոգիին աչքերը՝ անիկա անկարող կ'ըլլայ տեսնելու ճշմարտութիւնը եւ զինք շրջապատող նշանները, որքան ալ աչքառու ըլլան անոնք:

2) Աւագ քահանաները դրամ տուին Յուդային որպէսզի մատներ Յիսուսը, եւ դրամ տուին զինուորներուն որպէսզի ուրանային անոր յարութիւնը: Դրամով գերեզմանեցին Անգերեզմանելին, եւ դրամով փորձեցին գերեզմանի մէջ պահել Անգերեզմանելին: Այսօր քիչ չէ թիւը Քրիստոսի «սպասաւորներուն», որոնք դրամի սիրոյն կ'ուրանան Քրիստոսի կողմէ իրենց տրուած առաքելութիւնը, եւ ուստի՝ կ'ուրանան այդ առաքելութիւնը իրենց յանձնող Քրիստոսը: Արդարեւ, երբ մէկը չի քարոզեր ճշմարտութիւնը իր ամբողջ

մերկութեամբ՝ Քրիստոսը ուրացող չի՞ համարուիր: Երբ մէկը դրամ ձեռք ձգելու համար հարուստներուն շուրջ կը դառնայ, եւ երեսի վրայ կը թողու աղքատները՝ Քրիստոսը ուրացող չի՞ նկատուիր:

3) Անոնք սուտ վկայութիւններ հաւաքեցին Տէրը խաչելու համար, իսկ հիմա պահապանները սուտ վկաներ բռնելով կ'ուզեն անոր յարութիւնը ուրանալ: Ստութեամբ Ճշմարիտը խաչեցին ու թաղեցին, եւ ստութեամբ փորձեցին Ճշմարիտը թաղուած պահել: Ստութեան բոլոր հետեւորդները միշտ կը փորձեն թաղել ճշմարտութիւնը: Ճշմարտութիւնը սակայն չի թաղուիր, չի ծածկուիր, չի մեռնիր: Ստութեան կեանք ապրող մարդը եթէ պայքարի ճշմարտութեան դէմ՝ պարտուած դուրս պիտի գայ, որովհետեւ ճշմարտութիւնը միշտ կը յաղթէ:

4) Դրամը գոր քահանաները տուին գերեզմանի պահապաններուն՝ տաճարի գանձանակէն առին: Իրենց սեփական գրպանէն չտուին, քանի խիստ դրամասէր էին: Տաճարին գանձանակին դրամով մատնել տուին տաճարին գլուխը՝ Քրիստոսը, եւ տաճարին գանձանակին դրամով ալ փորձեցին անոր յարութիւնը ծածկել: Այսօր ալ կան մարդիկ որոնք եկեղեցւոյ դրամը կ'օգտագործեն իրենց ծրագիրներու իրականացման համար:

5) Ո՛չ թէ քիչ մը դրամ, այլ՝ *«առատ դրամ տուին»*: Այս բառերը իրաւունք կու տան մեզի մտածելու, թէ անոնք աւելի մեծ գումար տուին պահապաններուն քան մատնիչ Յուդային, այլապէս աւետարանիչը «առատ» բառը պիտի չգործածէր: Անոնք սուտի տարածման համար էր որ առատ դրամ տուին: Այս իրողութիւնը կը պարզէ, թէ աշխարհը իր առատագոյնը կու տայ, միայն թէ կարենայ լռեցնել ճշմարտութեան ձայնը:

6) *«Ըսէք որ իր աշակերտները գիշերով եկան եւ գողցան մարմինը, երբ մենք քնացած էինք»*: Տեսէք չարութիւնը աւագ քահանաներուն ու երեցներուն: Իրենց այս խօսքով, անոնք մէկ կողմէ ուզեցին տարածել թէ Յիսուսի յարութիւնը իրական չէ, իսկ միւս կողմէ՝ կարծէք ուզեցին գրգռել Պիղատոսն ու Յիսուսը չսիրողները աշակերտներուն դէմ: Եթէ Պիղատոս իրողապէս համոզուէր որ աշակերտները եկեր ու մարմինը գողցեր են, հաստատապէս հալածանք պիտի յարուցանէր անոնց դէմ: Աւագ քահանաներն ու երեցները հալածեցին ու սպաննեցին Քրիստոսը, իսկ Քրիստոսի յարութենէն

ետք՝ ուզեցին հալածանք յարուցանել անոր աշակերտներուն դէմ: Ասիկա Սատանային գործելակերպն է՝ հալածել Քրիստոսը եւ Քրիստոսի հետեւորդները:

7) «Ըսէք՝ որ իր աշակերտները գիշերով եկան եւ գողցան մարմինը, երբ մենք քնացած էինք»: Աւագ քահանաներուն ու երեցներուն այս տրամաբանութիւնը երբեք տրամաբանական չէ: Եթէ պահապանները քնացած էին՝ անոնք ի՞նչպէս կրնային գիտնալ որ Յիսուսի աշակերտները իրենք եկան ու գողցան Յիսուսի մարմինը: Իսկ եթէ արթուն էին ու տեսան որ աշակերտները եկան մարմինը գողնալու՝ ի՞նչպէս կամ ինչո՞ւ թոյլ տուին որ գողնան մարմինը:

8) «Գիշեր» եւ «գող» բառերով, աւագ քահանաներն ու երեցները ուզեցին տարաձայնել թէ Յիսուսի աշակերտները գիշերով գործող ու գողութիւն ընող մարդիկ են: Սա ոչ միայն կրնար մեծ թիւով մարդիկ դրդել աշակերտներուն դէմ, այլեւ՝ կրնար հետագային իրենց առաքելութեան արգելք ըլլալ: Եթէ մարդիկ համոզուէին ու հաւատային որ Յիսուսի աշակերտները իսկապէս գիշերով եկած ու անոր մարմինը գողցած էին, ո՛չ որ պիտի հաւատար անոնց քարոզութեան, երբ անոնք սկսէին քարոզութեան:

9) Աւագ քահանաներուն ու երեցներուն խօսքը՝ թէ աշակերտները եկան ու գողցան Յիսուսի մարմինը՝ անմիտ ու չմտածուած խօսք է, որովհետեւ աշակերտները բոլորը լքեցին Յիսուսը ու փախան ձերբակալութեան ժամանակ: Անոնք բոլորովին կորսնցուցած էին իրեն քաջութիւնը, եւ ուստի՝ պատրաստ չէին գալու ու մարմինը գողնալու եւ իրենց կեանքը վտանքի ենթարկելու: Եւ ոչ միայն պատրաստ չէին գալու, այլեւ՝ նոյնիսկ չէին մտածեր այդ մասին: Եթէ Տիրոջ մարմինին ազատագրութիւնը կամ զայն գողնալը իրենց համար ծրագիր ըլլար՝ անոնցմէ գէթ մէկ-երկու հոգին թաղման ներկայ կ'ըլլար: Անոնցմէ ո՛չ որ իր Ուսուցիչին մարմինին թաղման ներկայ եղաւ, եւ ո՛չ որ իր աչքերով տեսաւ թէ ո՛ր թաղուեցաւ անոր մարմինը: Անոնք խաչին ներքեւ գտնուող կիներէն գիտցան թէ ո՛ր թաղուեցաւ իրենց Տիրոջ մարմինը, ճիշդ ինչպէս կիներէն էր որ իմացան անոր յարութեան մասին: Հաստատեցի թէ աշակերտները բոլորովին կորսնցուցած էին իրեն քաջութիւնը: Անոնք քաջութեամբ ու զօրութեամբ պիտի լեցուէին եւ Տիրոջ վկանները պիտի դառնային Սուրբ Հոգիին գալուստէն ետք միայն (Գրծ 1.8):

10) Աւագ քահանաներն ու երեցները ստութեան վկաներ էին, եւ ասով չբաւարարուելով, պահապաններէն ալ պահանջեցին որ սուտ վկայութիւն տան: Պատկերացուցէք պահ մը պատահածը: Ճշմարտութիւնը քարոզելու կոչուած աւագ քահանաները՝ սուտ կը խօսին եւ ուրիշներուն կը ստիպեն որ սուտ խօսին: Ճշմարտութեան պաշտպանութեան կանչուած երեցները՝ ստութիւնը պաշտպանելու կը հրաւիրեն պահապանները: Անոնք խաբուեցան Չարին կողմէ, եւ ահա իրենց կարգին պահապաններէն խաբել կը պահանջեն: Եւ որպէսզի պահապանները ռեւէ առիթ չունենան մերժելու իրենց պահանջքը՝ առատ դրամ կու տան անոնց:

«Եւ եթէ կառավարիչին ականջը հասնի ասիկա, մենք զայն կը գոհացնենք. անհո՛գ եղէք դուք» (Մտ 28.14):

1) Պահապանները աւագ քահանաներուն ու երեցներուն կողմէ իրենց տրուած դրամը տեսնելով մոռցան իրենց բոլոր տեսածները՝ հրեշտակն ու անոր փայլականման տեսքը, երկրաշարժն ու գերեզմանին մուտքին դրուած քարին գլորումը, իւղաբեր կանանց հետ Յիսուսի հանդիպումն ու խօսակցութիւնը. դրամը կուրցուց զիրենք. արդարեւ, դրամասիրութիւնը կը խեղդէ ու կը սպաննէ մարդուս մէջ ճշմարտութիւնը:

2) Պահապանները մոռցան իրենց տեսածը, բայց չմոռցան Պիղատոսը: Անոնք կը վախնային որ եթէ Պիղատոս գիտնար թէ Յիսուսի մարմինը «անյայտացած» էր՝ կրնար պատժել զիրենք, եւ այդ պատիժը կրնար անոնց սպանութիւնը ըլլալ: Կը կարդանք, թէ երբ Տիրոջ հրեշտակը բանտէն ազատեց Պետրոսը, *«Հերովդէս զայն փնտռել տուաւ, եւ երբ չգտան՝ հարցաքննութենէ ետք հրամայեց պահակները սպաննել»* (Գրծ 12.19):

3) Աւագ քահանաներն ու երեցները նշմարելով պահակներուն վախն ու մտահոգութիւնը, եւ վախնալով որ անոնք վախի իբրեւ արդիւնք կրնային ճշմարտութիւնը ըսել Պիղատոսի, եւ փարատելու համար իրենց ու անոնց վախը՝ անոնց ըսին. *«Եթէ կառավարիչին ականջը հասնի ասիկա, մենք զայն կը գոհացնենք. անհո՛գ եղէք դուք»*: Տեսէք աւագ քահանաներուն ու երեցներուն զարմանալի կեղծաւորութիւնը եւ անբացատրելի ինքնահակասութիւնը: Եթէ անոնք

իրողապէս համոզուած ըլլային որ պահակները քնացած էին եւ անոնց քնացած ըլլալուն պատճառով առաքեալները եկան եւ Տիրոջ մարմինը գողցան, անոնք ո՛չ թէ բարեխօս պիտի ըլլային Պիղատոսի մօտ պահակներուն համար, ընդհակառակը, չարախօս պիտի ըլլային, եւ պիտի պահանջէին Պիղատոսէն որ ամենախիստ կերպով պատժէր պահակները:

4) «Անհո՛գ եղէք դուք»: Մե՛ծ հոգ մըն էր Յիսուսն ու Յիսուսի յարութիւնը աւագ քահանաներուն ու երէցներուն համար, իսկ հիմա անիկա մեծ հոգ մը եղաւ գերեզմանի պահապաններուն համար: Արդարեւ, բոլոր անոնք որոնք կը մերժէն ու կը հալածեն Քրիստոսը, հոգը կը սպաննէ զիրենք եւ մտահոգութիւնը կը կրծէ իրենց ոսկորները: Իր սրտին մէջ Քրիստոսը չունեցողը՝ դատարկ է, եւ այդ դատարկութիւնն է որ զինք կը սպաննէ ու կը տազնապեցնէ:

«Պահապանները դրամը առին եւ ըրին ինչ որ պատուիրուած էր իրենց: Եւ այսպիսով այս լուրը տարածուեցաւ Հրեաներուն մէջ մինչեւ այսօր» (Մտ 28.15):

1) Պահապանները դրամը առին եւ կատարեցին ինչ որ աւագ քահանաներն ու երէցները պատուիրած էին իրենց, եւ շատեր հաւատացին անոնց պատմածին, թէ՛ իրենք քնացած էին երբ աշակերտները եկան ու գողցան Յիսուսի մարմինը: Բայց յանկարծ վախը դարձեալ պատեց զիրենք: Անոնք սկսան մտածել թէ ուշ կամ կանուխ Պիղատոսը պիտի գիտնայ ճշմարտութիւնը, եւ եթէ գիտնայ որ զինք խաբեցին՝ շատ աւելի խիստ պիտի ըլլայ իրենց պատիժը, քան եթէ երբեք ճշմարտութիւնը ըսեն իրեն: Ուստի զացին եւ ամէն ինչ պատմեցին անոր: Հրեայ պատմիչ՝ Յովսէփոս եւ Տերտուլիանոս, կը վկայեն, թէ երբ Պիղատոս գիտցաւ պատահածը, իսկոյն նամակ մը յղեց Տիբերիոս կայսրին՝ ըսելով. «Հրեայ ազգին պատասխանատուները Յիսուս Նազովրեցին ինծի բերին. զայն կը մեղադրէին թէ ժողովուրդը ապստամբութեան կը մղէ: Ես հաւատացի անոնց խօսքին եւ ծեծել տուի զայն ու անոնց յանձնեցի որպէսզի խաչեն: Անոնք զայն խաչեցին, սպաննեցին ու գերեզմանի մը մէջ դրին: Բնձմէ խնդրեցին որ զինուորներ յատկացնեմ որպէսզի պահպանեն գերեզմանը. եւ մինչ զինուորները կը պահպանէին

գերեզմանը, յարութիւն առաւ Յիսուս: Հրեայ պատասխանատուները ամբողջովին զինուորներու և անոնց պատուիրեցին որ ամենուն ըսեն թէ երբ իրենք քնացած էին՝ աշակերտները եկան և գողցան անոր մարմինը: Զինուորներս թէպէտ առին դրամը, և սակայն եկան և պատմեցին ինծի ամէն բան: Անոնք վկայեցին թէ Յիսուս ճշմարտապէս յարութիւն առաւ: Անոնք իրենց աչքերով տեսան այն հրեշտակը որ գերեզմանին մուտքին դրուած քարը զլորեց: Եւ թէպէտ մեռելի պէս գետին ինկան, բայց երբ զգաստացան՝ տեսան որ գերեզմանը թափուր է: Այս բոլորը գրեցի քեզի ով տէրս, որպէսզի գիտնաս հրեաներուն ստութիւնը, և գիտնաս պատահած եղելութեանց ճշմարտութիւնը»: Կ'ըսուի թէ Պիղատոս այս նամակէն զատ ուրիշ նամակներ ալ գրեց կայսրին, որոնց մէջ խօսեցաւ Յիսուսի զօրութեան մասին, ինչպէս նաեւ անոր աշակերտներուն ձեռքով գործուած բազմազան հրաշքներուն մասին, որուն իբրեւ հետեւանք՝ Քրիստոսի հաւատացողներուն թիւը կը շատնար, որոնք կը խոստովանէին Յիսուս Քրիստոսը իբրեւ ճշմարիտ Աստուած: Եթէ պատմութեան մէջ Պիղատոսի մասին այս բոլոր գրուածները ճշմարիտ են, կրնաք պատկերացնել, հետեւաբար, թէ որքա՛ն մեծ էր Յիսուսի յարութեան զօրութիւնը, որ կրնար ներթափանցել ամենէն քարացած սիրտերն անգամ, և զանոնք դարձնել հաւատքի աղբիւր: Արդարեւ, Յիսուսի յարութեա՛մբ միայն մեռած սիրտերը կրնան իրենց յարութիւնը ապրիլ:

2) «Պահապանները դրամը առին և ըրին ինչ որ պատուիրուած էր իրենց», այսինքն՝ ժողովուրդին սկսան պատմել թէ Յիսուս յարութիւն չառաւ, այլ՝ աշակերտները եկան և անոր մարմինը գողցան: Դրամի սիրոյն ժխտեցին և ուրացան Քրիստոսի յարութիւնը: Այսօր Քրիստոսի եկեղեցիին մէջ որքա՛ն հովիւեր, առաջնորդներ ու քարոզիչներ կան, որոնք դրամի սիրոյն, ժողովուրդի թիւ չկորսնցնելու սիրոյն, մարդիկը սիրաշահելու և անոնցմէ օգտուելու սիրոյն, կը ժխտեն սուրբգրային այս կամ այդ ճշմարտութիւնը: Ոմանք չեն խօսիր Սատանայի մասին և չեն զգուշացներ անոր հնարքներէն, որովհետեւ կը խորհին թէ մարդիկ կրնան վախնալ այդ բառին գործածութենէն ու հեռանալ: Ուրիշներ չեն խօսիր դժոխքին ու գեհենին մասին, վախնալով որ իրենց եկեղեցւոյ անդամները կրնան խրտչիլ ու հեռանալ: Իսկ ուրիշներ, թէպէտ կը

խօսին Յիսուսի մարմնաւոր յարութեան մասին, բայց զարմանալիօրէն կ'ուրանան թէ մարդիկ մարմնաւորապէս յարութիւն պիտի առնեն ժամանակներու աւարտին:

3) Աւագ քահանաներն ու երէցները, ինչպէս նաեւ Յիսուսի գերեզմանին պահապանները, լուր տարածեցին հրեաներուն մէջ թէ Յիսուսի աշակերտները գիշերով եկան եւ գողցան անոր մարմինը, եւ *«այսպիսով այս լուրը տարածուեցաւ հրեաներուն մէջ մինչեւ այսօր»*: Պահապանները որոնք այս լուրը տարածեցին, այնքան մեղադրելի չեն որքան աւագ քահանաներն ու երէցները, որովհետեւ անոնք դրամի սիրոյն եւ Պիղատոսէն վախնալով այս լուրը տարածեցին, մինչդեռ աւագ քահանաներն ու երէցները դրամի սիրոյն կամ Պիղատոսէն վախնալուն համար չէր որ այս լուրը տարածեցին, այլ պարզապէս որովհետեւ կ'ատէին Յիսուսը եւ կ'ուզէին զայն մեռած եւ անոր անունն ու յիշատակը չեզոքացած տեսնել: Անոնք Յիսուսի յարութեան առաջին վկաները եւ աւետաբերները ըլլալու փոխարէն, ընդհակառակը, անոր յարութեան առաջին ուրացողները եղան, եւ ուրիշներն ալ այդ ուրացումին առաջնորդեցին:

4) *«Այսպիսով այս լուրը տարածուեցաւ հրեաներուն մէջ մինչեւ այսօր»*: Աւագ քահանաները, երէցները եւ պահապանները կործանարար դեր ունեցան հրեայ ժողովուրդին կեանքին մէջ: Անոնք պատճառ դարձան որ ողջ ազգ մը մերժէր Քրիստոսն ու անոր յարութիւնը: Պատկերացուցէք պահ մը որ անոնք փոխանակ ուրանային Քրիստոսի յարութիւնը, ընդհակառակը, ձեռք-ձեռքի տային եւ Քրիստոսի յարութեան աւետիսը տարածէին: Աւագ քահանաներն ու երէցները կրնային բոլորին պատմել, թէ իրե՛նք էին որ պահանջեցին Քրիստոսի մահը եւ ահա ան յարութիւն առաւ, կրնային զոջալ իրենց ըրածին համար եւ դառնալ վկաները Քրիստոսի: Իսկ պահապանները, կրնային պատմել թէ իրե՛նք էին որ ծաղրեցին ու խաչեցին Յիսուսը, եւ ան յարութիւն առաւ, եւ իրե՛նք եւս կրնային զոջալ իրենց ըրածին համար եւ դառնալ վկաները Քրիստոսի յարութեան: Բայց աւագ քահանաները, երէցները եւ պահապանները այդպէս չըրին, ընդհակառակը, իրենց մեղքին վրայ մեղք ու անօրէնութեան վրայ անօրէնութիւն աւելցուցին: Ճիշդը չկատարելը՝ ինքնաբերաբար մեզ սխալին կ'առաջնորդէ:

«Իսկ տասներմեկ աշակերտները գացին Գալիլեա, այն լեռը ուր Յիսուս ժամադրուած էր իրենց հետ» (Մտ 28.16):

1) Թէ ճշգրիտ ո՞ր լեռն էր ուր տասներմեկ աշակերտները գացին հանդիպելու Յիսուսին՝ չենք գիտեր: Ոմանք կ'ենթադրեն թէ անիկա Թաբօր լեռն էր: Ուրիշներ կ'ըսեն թէ անիկա Գալիլեայի լեռներէն մին էր: Մեզի համար կարեւորը սոյն եղելութեան ետին կանգնող խորհուրդն է: Գալիլեան ճանչցուած էր «հեթանոսներու երկիր» իբրեւ (Մտ 4.15): Տէրը Գալիլեայի՝ մեջ երեւցաւ անոնց եւ Գալիլեայի՝ մեջ պատուիրեց անոնց որ երթան ու բոլոր ժողովուրդները իրեն աշակերտ դարձնեն, մէկ կողմէ՝ որպէսզի աշակերտները ձերբազատին այն մտածումէն՝ թէ Աստուծոյ փրկութիւնը միայն հրեաներուն համար է, իսկ միւս կողմէ՝ որպէսզի ցոյց տար անոնց, թէ ժամանակը հասած էր որ դառնային քարոզիչները ամբողջ հեթանոս աշխարհին:

2) Յովհան Ոսկեբերան եւ այլ մեկնիչ հայրեր կը խօսին Յիսուսի խօսքին հանդէպ՝ աշակերտներուն ունեցած հաւատքին եւ ցուցաբերած հնազանդութեան մասին: Այս իրողութիւնը լոյսի տակ բերելը կարեւոր է, որովհետեւ, հակառակ բոլոր այն ծանր փորձութիւններուն որոնց մեջէն անցաւ Յիսուս, եւ հակառակ այն մեծ վախերուն որոնց մեջէն անցան աշակերտները, անոնք շարունակեցին հնազանդ մնալ Տիրոջ խօսքերուն ու պատուերներուն, եւ *«գացին Գալիլեա, այն լեռը ուր Յիսուս ժամադրուած էր իրենց հետ»*: Իրենց նման, մենք եւս կրնա՞նք հնազանդ մնալ Տիրոջ խօսքին, կամքին ու պատուերներուն, երբ փորձութիւնները մեզ շրջապատեն:

3) Հայրերու մեկնութեան մեջ Գալիլեայի յիշեալ լեռը կը նկատուի խորհրդանշիչ աստուածային յայտնութեան: Արդ, ինչպէս Աստուած Սինա լեռան վրայ էր որ հանդիպեցաւ Մովսէս մարգարէին եւ իր պատուիրանները տուաւ անոր, այնպէս ալ, Գալիլեայի լեռան վրայ է որ Յիսուս հանդիպեցաւ իր աշակերտներուն եւ հռնկէ իր պատուիրանները տուաւ անոնց (Մտ 28.19-20): Կարգ մը մեկնիչ հայրեր կ'ըսեն, թէ Յիսուս Մովսէսի միջոցաւ կնքուած Հին Ուխտը՝ իրմով կնքուած Նոր Ուխտով փոխարինեց երբ Գալիլեայի յիշեալ լեռան վրայ հանդիպեցաւ իր աշակերտներուն եւ աւետարանչութեան առաքելութիւնը յանձնեց անոնց:

4) Գալիլեայի լեռներէն մին էր Յիսուսի եւ իր աշակերտներուն ժամադրատեղին: Գալով մեզի, ո՞ր է մեր ժամադրատեղին, ուր կրնանք հանդիպում ունենալ Տիրոջ հետ: Երանի մեր սի՛րտը դառնայ Աստուծոյ ժամադրատեղին, եւ մի՛այն Աստուծոյ: Եթէ օրուան մէջ Տիրոջ հետ ժամադրութեան ժամ չունինք՝ ժամադրատեղի ալ չենք կրնար ունենալ:

«Երբ տեսան զինք, երկրպագեցին իրեն. բայց ոմանք տարակուսեցան» (Մտ 28.17):

1) «*Երկրպագեցին իրեն*»: Աստուածաշունչը կը խօսի երկու տեսակ երկրպագութեան մասին: Ունինք այն երկրպագութիւնը որ Աստուծոյ կը մատուցուի եւ որուն կ'ընկերանայ նաեւ պաշտամունքը, եւ ունինք այն երկրպագութիւնը որ անցեալին որոշ մարդոց կը մատուցուէր բացարձակ յարգանքի նշան իբրեւ (Գրծ 10.25: Մն 33.3): Երկրպագութեան այս երկու ձեւերն ալ կ'արտայայտուէին մինչեւ գետին խոնարհելով եւ գետինը համբուրելով կամ ճակատը գետնին դպցնելով²⁵: Աշակերտներուն Քրիստոսի մատուցած երկրպագութիւնը՝ աստուածային երկրպագութիւն էր, այլ խօսքով՝ Աստուծոյ յատուկ երկրպագութիւն էր: Ինչ կը վերաբերի մեզի, մենք, մեր հոգիի աչքերով տեսած ենք Յիսուսը, եւ եթէ տեսած ենք՝ երկրպագած ենք եւ կ'երկրպագենք իրեն: Եթէ օրուան մէջ յատուկ ժամ մը չենք ճշդած երկրպագութեան համար, կը նշանակէ թէ մեր հոգիի ու սրտի աչքերով չենք տեսած Յիսուս Քրիստոսը:

2) «*Ոմանք տարակուսեցան*»: «Տարակուսեցան» չի նշանակէր՝ չհաւատացին, այլ կը նշանակէ՝ կասկածեցան. ի՞նչ բանի կասկածեցան. կասկածեցան որ իրենց երեւցողը կրնայ ոգի մը ըլլալ եւ ոչ թէ Յիսուսը: Տէրը իրենց կասկածամտութիւնը տեսնելով՝ անոնց ըսաւ. «*Նայեցէ՛ք ձեռքերուս եւ ոտքերուս. նոյնինքն ե՛ս եմ: Շօշափեցէ՛ք զիս եւ պիտի տեսնէք որ միս ու ոսկոր ունիմ, բան մը որ ոգին չ'ունենար*» (Դկ 24.37-39): Յիսուս չդատապարտեց անոնց կասկածամտութիւնը, ընդհակառակը, փարատեց զայն: Այս իրողութիւնը կը պարզէ, թէ Յիսուս զիտէ մարդկային մեր մտքի խեղ-

²⁵ Տե՛ս Մտ 2.11-ի բացատրութիւնը, թիւ 4:

ճութիւնը եւ սահմանափակ կարողութիւնը, եւ որովհետեւ գիտէ՝
բնաւ չի դատապարտեր երբ տարակուսանք գտնէ մեր մօտ, այլ
միջոցներ կ'ընձեռէ որպէսզի ազատինք մեր տարակուսանքներէն:

«Յիսուս մօտենալով խօսեցաւ անոնց հետ: Ապա ըսաւ. *"Ամէն
իշխանութիւն տրուեցաւ ինծի երկինքի մէջ եւ երկրի վրայ: Ինչպէս
որ Հայրը զիս դրկեց, այնպէս ալ ես ձեզ կը դրկեմ"*» (Մտ 28.18):

1) Յիսուս աշակերտներուն իրենց առաքելութեան վերաբերեալ
ոեւէ խօսք ըսելէ առաջ, նախ մօտեցաւ եւ *«խօսեցաւ անոնց
հետ»*: Մատթէոս չ'ըսեր թէ Յիսուս ինչ խօսեցաւ անոնց հետ: Դու-
կաս սակայն կը բացայայտէ թէ Տէրը ինչ խօսեցաւ: Առաջին հերթին
խօսեցաւ անոնց իր անձին ու ինքնութեան մասին, այլ խօսքով՝
ուզեց ցոյց տալ անոնց թէ ինք իրենց ծանօթ Յիսուսն է, որպէսզի
փարատէր անոնցմէ ամէն վախ ու ամէն կասկած (Դկ 24.37-39):
Ոեւէ անձ որ վախի ու կասկածի մէջ է՝ չի կրնար ականջ տալ Յի-
սուսի խօսքերուն: Իսկ երկրորդ, խօսեցաւ ու բացայայտեց անոնց,
թէ ինչ որ հետը պատահեցաւ՝ գրուած էր *«Մովսէսի Օրէնքի գիր-
քին, մարգարէական գիրքերուն եւ Մատթոսներուն մէջ»* (Դկ 24.44,
46-47), այս ընելով՝ Յիսուս ուզեց ցոյց տալ անոնց թէ ինք խոստաց-
եալ Մեսիան է:

2) Ինչպէս ըսի, Յիսուս աշակերտներուն մօտենալէ եւ անոնց
հետ խօսելէ ետք միայն զանոնք առաքելութեան դրկեց: Այսօր որ-
քա՛ն մարդիկ կան, որոնք կը գործեն Տիրոջ անունով եւ Տիրոջ դաշ-
տին մէջ, որոնց ո՛չ հանդիպած է Քրիստոս եւ ո՛չ ալ խօսած: Մար-
դիկ՝ որոնք Տիրոջ կողմէ չե՛ն դրկուած, չե՛ն հրամայուած, եւ որոնց
հետ Տէրը չե՛ խօսած: Ահա այսպիսիներուն համար է որ Տէրը կ'ըսէ.
*«Մարգարէները իմ անունովս սուտ մարգարէութիւն կ'ընեն: Զա-
նոնք եւ չ'դրկեցի եւ անոնց չ'հրամայեցի ու անոնց չ'խօսեցայ»* (Եր
14.14, տե՛ս նաեւ 15-րդ համարը, եւ Եր 23.21): *«Ես ձեզ կը դրկեմ»*:
Տիրոջ հովիւը՝ Տիրոջ կողմէ պէտք է դրկուած ըլլայ: Այս մասին
վկայութիւնները շատ են: Յիշեմ մէկ քանին.- Աստուած ի՛նք կան-
չեց ու դրկեց Մովսէսը. *«Եկո՛ւր քեզ Փարաւոնին դրկեմ»* (Ել 3.10):
Եսայիին ըսաւ. *«Գնա՛, ըսէ այս ժողովուրդին»* (Ես 6.8): Երեմիա-
յին ըսաւ. *«Քեզ որովայնի մէջ չ'ստեղծած քեզ գիտցայ, դուն քու*

մօրդ արգանդէն չելած քեզ սրբեցի, քեզ ազգերուն մարգարէ ըրի...: Այսօր քեզ ազգերու վրայ եւ թագաւորութիւններու վրայ կայնեցուցի» (Եր 1.5,10): Պօղոս ինքնիր մասին կ'ըսէ. «Աստուած ծնելէս իսկ առաջ զիս ընտրած եւ իր շնորհքովը զիս այս պաշտօնին կոչած էր» (Գղ 1.15): Յիսուս խօսքը ուղղելով աշակերտներուն՝ կ'ըսէ. «Ե՛ւ ձեզ ընտրեցի եւ նշանակեցի ձեզ՝ որ երթաք եւ պտղաբեր ըլլաք» (Յհ 15.16): Յիսուս խօսելով ինքնիր մասին՝ կ'ըսէ. «Տիրոջ Հոգին վրաս է. որովհետեւ զիս օծեց եւ դրկեց» (Ղկ 4.18): Պօղոս առաքեալ կը խօսի Քրիստոսը քարոզողներուն մասին եւ կ'ըսէ. «Ի՞նչպէս պիտի քարոզէին զայն, առանց Աստուծմէ դրկուած ըլլալու» (Հռ 10.15): Քարոզիչը, հետեւաբար, Քարոզուածին կողմէ դրկուած պէտք է ըլլայ, իսկ քարոզուածը Յիսուսն է:

3) Յիսուս բացայայտելէ ետք աշակերտներուն թէ ինք իրենց ծանօթ Յիսուսն է, եւ Սուրբ Գիրքերուն միջոցաւ ցոյց տալէ ետք թէ ինք խոստացեալ Մեսիան ու Փրկիչն է՝ անոնց ըսաւ. «Ամէն իշխանութիւն տրուեցաւ ինծի երկինքի մէջ եւ երկրի վրայ»: Աշակերտները կը ճանչնային Յիսուսը իբրեւ Տէրը երկրին ու երկրաւորին, Տէրը լիճերուն ու ծովերուն, բայց Յիսուս իր այս հաստատումով բացայայտեց անոնց, թէ ինք նաեւ Տէրն ու իշխանն է երկինքին:

4) «Ամէն իշխանութիւն տրուեցաւ ինծի երկինքի մէջ եւ երկրի վրայ»: Այս խօսքով Յիսուս ըսել չ'ուզեր թէ կար ժամանակ որ ինք իշխանութիւն չունէր երկինքի մէջ ու երկրի վրայ, եւ Հայրը ինքն էր որ այդ իշխանութիւնը տուաւ իրեն: Որդին սկիզբէն, այսինքն՝ ի յաւիտենից, Հօրը հետ նոյն իշխանութիւնը եւ նոյն փառքը ունէր (Յհ 17.5), որմէ ինքզինք կամաւորապէս մերկացուցած էր (Փլպ 2.7): Հոս «տրուեցաւ ինծի» բառերը ակնարկութիւն են մարդ-Յիսուսին: Յիսուս իբրեւ Աստուած ի յաւիտենից իշխանութիւն ունէր երկինքի մէջ ու երկրի վրայ, բայց իբրեւ մարդ՝ այդ իշխանութիւնը իրեն տրուեցաւ իր Հօրը կողմէ, իր մարդեղացումէն, խաչելութենէն ու յարութենէն ետք: Այսինքն, Հայրը կամեցաւ որ աստուածամարդ Յիսուսը ի՛նք դառնար իշխանը, այլ խօսքով՝ տէրն ու դատաւորը երկինքին ու երկրին: Իբրեւ Աստուծոյ Որդի՝ Յիսուս սկիզբէն այդ իշխանութիւնը ունէր, բայց իբրեւ Մարդու Որդի՝ այդ իշխանութիւն-

նը ձեռք ձգեց իր մարդեղացումէն եւ մեղքին դէմ իր տարած յաղթանակէն եւ տք միայն:

5) Որոշ իշխանութիւն մը չէ որ տրուեցաւ Յիսուսին *«երկինքի մէջ եւ երկրի վրայ»*, այլ *«ամէն իշխանութիւն»*: Որոշ մարդոց վրայ չէ որ իշխանութիւն տրուեցաւ իրեն, այլ բոլոր մարդոց վրայ: Երկինքի մէջ ու երկրի վրայ ոչինչ տեղի կ'ունենայ առանց իրեն: Երկինքը իր գահն է, իսկ երկիրը՝ իր ոտքերուն պատուանդանը (Մտ 5.34-35): Երբ Քրիստոս խօսի՝ երկինքը կը լսէ ու երկիրը կը շարժի: Երբ հրամայէ՝ երկինքը ոտքի կ'ելլէ ու երկիրն ու երկրաւորներ իրենց տեղը կը նստին:

6) *«Ինչպէս որ Հայրը զիս դրկեց»*: Այս հաստատումով Տէրը բացայայտեց, թէ այն առաքելութիւնը որ ինք երկրի վրայ կատարեց՝ Հայրը ինք յանձնած էր իրեն. իսկ *«այնպէս ալ ես ձեզ կը դրկեմ»* հաստատումով Տէրը ցոյց տուաւ իր աշակերտներուն, թէ իրենք կոչուած են նոյն առաքելութիւնը շարունակելու: Տուեալ բառերով Տէրը ըսել կ'ուզէր աշակերտներուն.- *«Ինչ առաքելութիւն որ Հայրը ինծի յանձնեց՝ նոյն առաքելութիւնը ես ձեզի կը յանձնեմ, եւ ինչ գործ որ ինծի վստահեցաւ՝ նոյն գործը ես ձեզի կը վստահիմ: Հայրը ինծի պարտականութիւն տուաւ մարդիկը փրկելու, եւ ես ահա ձեզի մարդիկը փրկութեան բերելու պարտականութիւն կը յանձնեմ: Հայրը կամեցաւ որ մարդիկը ազատեմ Սատանային տիրապետութենէն, ահա ես ձեզի մարդիկը Սատանային տիրապետութենէն ազատելու իշխանութիւն կու տամ: Հայրը զիս դրկեց, ահա ես ալ ձեզ կը դրկեմ: Ուրեմն, եթէ դուք Հօրս կողմէ դրկուածիս կողմէ կը դրկուիք՝ Հօրս կողմէն է որ դրկուած կ'ըլլաք»*:

«Հետեւաբար, գացէք եւ բոլոր ժողովուրդները ինծի աշակերտ դարձուցէք: Զանոնք մկրտեցէք՝ Հօր, Որդիին եւ Սուրբ Հոգիին անունով» (Մտ 28.19):

1) «Աշակերտ» կամ «աշակերտող», կը նշանակէ՝ հետեւորդ: Յիսուս իր աշակերտներուն պատուիրեց որ երթան եւ բոլոր ժողովուրդները իրեն աշակերտ, այլ խօսքով՝ հետեւորդ դարձնեն: Յիսուսի ռեւէ աշակերտ կոչումը ունէր ուրիշներն ալ Յիսուսի աշա-

կերտութեան բերելու: Հովուապետին հետեւողը՝ պէտք է ուրիշներն ալ հրաւիրէ այդ հետեւորդութեան (Բ.Կր 5.18):

2) «*Գացէք*»: Ժամանակը հասած էր որ Յիսուսի աշակերտները՝ Յիսուսի առաքեալները ըլլային, այլ խօսքով՝ անոր կողմէ դրկուածները: «Առաքեալ» կը նշանակէ՝ պատգամաւոր, այսինքն մէկը՝ որ կը դրկուի փոխանցելու այդ պատգամները: Առաքեալները իրենց Ուսուցիչին կողմէ իրենց սորվածները պէտք էր երթային եւ ուրիշներուն ալ սորվեցնէին: Մէր սորվեցան Յիսուսէն. ամբողջ աշխարհի առջեւ այդ սիրոյ պատգամը յայտարարողները պէտք էր ըլլային:

3) «*Ձանոնք մկրտեցէք՝ Հօր, Որդիին եւ Սուրբ Հոգիին անունով*»: Յիսուսի հաւատքը ընդգրկողները պէտք էր մկրտուէին Ամենասուրբ Երրորդութեան անունով, որովհետեւ ատիկա պիտի դառնար Քրիստոսի հետեւորդութեան իրենց նշանն ու ապացոյցը: Հակառակ այս իրողութեան, երբ Գործք Առաքելոցը կը կարդանք, կը տեսնենք որ մկրտութիւնը տեղի կ'ունենար միայն Յիսուս Քրիստոսի անունով: Այսպէս, օրինակ, Հոգեգալուստի օրը երբ մարդիկ լսեցին Պետրոս առաքեալին պատգամը, հարց տուին անոր թէ ի՞նչ պէտք է ընեն: Առաքեալը անոնց ըսաւ. «*Ձեր ընթացքը փոխեցէք եւ իւրաքանչիւրդ մկրտուեցէք Տէր Յիսուս Քրիստոսի անունով*» (Գրծ 2.38): Փիլիպպոս սարկաւազը մկրտեց Սամարացիներ՝ Տէր Յիսուսի անունով (Գրծ 8.16): Վստահաբար Սիմոն կախարդն ալ միայն Յիսուսի անունով մկրտուեցաւ (Գրծ 8.13): Պետրոս առաքեալ Կեսարիայի մէջ Յիսուս Քրիստոսի անունով մկրտեց շատ մը հեթանոսներ (Գրծ 10.48): Արդ, ինչո՞ւ համար աշակերտները միայն Տէր Յիսուս Քրիստոսի անունով կը մկրտէին, փոխանակ Սուրբ Երրորդութեան անունով մկրտելու: Կարելոր է գիտնալ, թէ բոլոր ժողովուրդներն ալ կը հաւատային Աստուծոյ կամ աստուծոյ մը, բայց բոլորը չէին լսած Քրիստոսի մասին. ուստի առաքեալները առաջին հերթին Քրիստոսի անունով կը մկրտէին, որովհետեւ իրենց նպատակը Քրիստոսի հաւատքը տարածելն էր: Ասոր ամենէն գեղեցիկ վկայութիւնը Եթովպիացի ներքինիին օրինակն է: Երբ Փիլիպպոս սարկաւազը անոր հարցուց իր հաւատքին մասին՝ ներքինին պատասխանեց ըսելով. «*Կը հաւատամ թէ Յիսուս Քրիստոս Աստուծոյ Որդին է*» (Գրծ 8.37): Փիլիպպոսի հարցումը եւ Ներքինիին պատասխանը յստակօրէն ցոյց կու տան, թէ

առաքելներուն ժամանակ ընդունուած եւ ճանչցուած բանաձեւ մը կար զոր պէտք էր դաւանուէր Քրիստոսի հաւատքը ընդգրկել ուզող անձերուն կողմէ: Ի՞նչ էր այդ հաւատքին բանաձեւը: Ատիկա նոյնինքն Եթովպիացի Ներքինիին խոստովանած հաւատքն էր. *«Կը հաւատամ թէ Յիսուս Քրիստոս Աստուծոյ Որդին է»*: Հաւատքի այս դաւանութիւնը կատարելէ անմիջապէս ետք՝ Փիլիպպոս զինք մկրտեց (Գրծ 8.38): Ամէն մարդ կը ճանչնար զԱստուած, բայց ամէն մարդ չէր ճանչնար Աստուծոյ Որդին. ճիշդ անոր համար ալ, առաքելները սկզբնական շրջանին իրենց նպատակը դարձուցին Քրիստոսի անունը ճանչցնել ու տարածել, եւ այդ ընելու համար, անոնք սկսան միայն Քրիստոսի անունով մկրտել: Երբ առաջին դարը իր աւարտին հասաւ, արդէն քրիստոնէութիւնը կամ գոնէ Քրիստոսի անունը տարածուած էր ամբողջ Պաղեստինի մէջ, ինչպէս նաեւ Միջերկրականեան եւ Եւրոպական որոշ երկիրներու մէջ, եւ ուստի, բնական էր որ երկրորդ դարէն սկսեալ մկրտութիւնը սկսէր կատարուիլ Սուրբ Երրորդութեան անունով: Կարելի էր սակայն ճշդել, թէ կարգ մը եկեղեցւոյ հայրեր եւ աստուածաբաններ կ'ըսէին, թէ «Յիսուսի անունով» մկրտելը՝ ինքնաբերաբար կ'ընդգրկէ Հօրը եւ Սուրբ Հոգիին անունը եւս: Ըստ Օգոստինոսի, Յիսուսի անունին մէջ Երրորդութեան լեցունութիւնը կայ, եւ ուստի Յիսուսը անունով մկրտելը՝ Սուրբ Երրորդութեան անունով մկրտել կը նշանակէր: Այլ հայրեր դիտել կու տան, թէ աշակերտները «Յիսուսի անունով» կը մկրտէին եւ «Յիսուսի անունով» բացատրութիւնը կը գործածէին, շեշտելու համար Քրիստոսի իշխանութիւնը եւ բացայայտ դարձնելու այն Նոր Ուխտը որ կնքուեցաւ Քրիստոսով:

4) *«Հօր, Որդիին եւ Սուրբ Հոգիին անունով»*: Նոր Կտակարանին մէջ Աստուծոյ «Երրորդութիւն» ըլլալը հաստատող վկայութիւնները անհաշիւ են, եւ սակայն այս վկայութիւնը ամենէն ուժեղ վկայութիւնն է: Յիսուս կը պատուիրէ Երրորդութեան անունով մկրտել, պարզելու համար թէ իրեն հետեւիլ ուզող ոեւէ անձ պարտի դաւանիլ Հայրը, Որդին եւ Սուրբ Հոգին հաւասարապէս, որովհետեւ անոնք մէկ աստուածութիւն են: Իբրեւ անձ՝ երեք են անոնք, բայց իբրեւ աստուածային էութիւն՝ մէկ են. անոր համար ալ «անունով» կ'ըսուի եւ ոչ թէ «անուններով», պարզելու համար թէ Աստուած մէկ է, մէկ անուն, մէկ փառք, մէկ թագաւորութիւն:

Օգոստինոս այս համարը կը գործածէ բացատրելու համար Հօրը, Որդիին եւ Սուրբ Հոգիին միութիւնն ու հաւասարութիւնը:

5) Ինչպէս իր մկրտութեամբ՝ այնպէս ալ իր այս պատուերով, Յիսուս մկրտութեան խորհուրդն է որ հաստատեց: Կիւրեղ Երուսաղէմացին կ'ըսէ, թէ Տիրոջ այս պատուերը ի գործ կը դրուէր քրիստոնէութեան դարձի եկողներուն համար:

6) Ըստ Յովհան Ոսկեբերանի, Յիսուս իր այս պատուերով՝ եկեղեցոյ տիեզերական առաքելութիւնն է որ կը հաստատէ, եւ ուստի՝ քրիստոնէութեան տիեզերականութիւնն է որ ցոյց կու տայ:

«Անոնց ստրվեցուցէք այն բոլոր պատուիրանները որ ես ձեզի տուի. եւ ահա միշտ ձեզի հետ պիտի ըլլամ, մինչեւ աշխարհի վախճանը» (Մտ 28.20):

1) Հոս «ստրվեցուցէք» ըսելով Յիսուս ըսել չ'ուզեր աշակերտներուն թէ պէտք էր մարդոց ստրվեցնելին իր պատուիրաններուն մասին, եւ այդքան. ո՛չ. այստեղ «ստրվեցուցէք անոնց պատուիրաններս» ըսելով՝ ըսել կ'ուզէ.՝ *«Ստրվեցուցէք անոնց պատուիրաններս եւ անոնց գործադրութիւնը, գործադրութեան ձեւը, ճամբան, կերպը»*: Հին թարգմանութեան մէջ կը կարդանք. *«Ստրվեցուցէք անոնց որ պահեն այն բոլոր բաները՝ ինչ որ ես ձեզի պատուիրեցի»*: Գրաբարն ալ նոյնը կ'ըսէ. *«Ուսուցէ՛ք նոցա պահել զամենայն զոր ինչ պատուիրեցի ձեզ»*: Թէ՛ աշխարհաբարի եւ թէ՛ Գրաբարի մէջ «պահել» կը նշանակէ գործադրել, կեանքի վերածել, մեր կեանքով թարգմանել: Հետեւաբար, Յիսուս իր աշակերտները դրկեց որ աշխարհի մարդոց հաւատք պատգամեն, բայց միաժամանակ այդ հաւատքը գործնապէս արտայայտել ստրվեցնեն. Յիսուսի սիրոյն մասին խօսին, բայց միաժամանակ իրենց նմանը սիրել ստրվեցնեն. Յիսուսի հեգութեան մասին վկայութիւն տան, բայց միաժամանակ Յիսուսի նման հեգ ըլլալ ստրվեցնեն: Այսօր այս ճշմարտութիւնը բացարձակապէս բացակայ է մեր կեանքէն, մեր եկեղեցոյ կեանքէն: Քարոզիչներ կը խօսին Յիսուսի սիրոյն ու ներումին մասին, կը պատուիրեն սիրել ու ներել, բայց երբեք չեն բացատրեր թէ ատիկա ի՛նչպէս կրնայ տեղի ունենալ, ի՛նչ պէտք է ընել որպէսզի կարենանք սիրել ու ներել, եւ ոչ ալ իրենց կեանքով քարոզիչներ օրինակը կու

տան Յիսուսի սիրոյն ու ներումին: Մեր եկեղեցւոյ մէջ ուսուցումը վե՛րջ գտած է, միայն քարոզը մնացած է: Կը քարոզենք, բայց չենք սորվեցներ: Կը քարոզենք թէ պէտք է խոնարհ ըլլալ, բայց չենք սորվեցներ թէ ի՛նչպէս պէտք է խոնարհ ըլլալ: Կը քարոզենք փրկութեան ճամբան, բայց չենք սորվեցներ թէ ի՛նչպէս կրնանք այդ ճամբուն մէջ մտնել ու հոն մնալ: Ուսուցումը, այլ խօսքով սորվեցնելը՝ եկեղեցւոյ կեանքին հիմնական երեսը կը ներկայացնէ: Կը կարդանք, թէ *«առաքեալները առաւօտ կանուխ տաճար մտան եւ սկսան ուսուցանել»* (Գրծ 5.21): Մի մոռնաք որ հոս խօսքը առաջին եկեղեցւոյ՝ առաջին կեանքին մասին է: Մեզի չ'ըսուիր թէ *«տաճար մտան եւ սկսան քարոզել»*, այլ՝ *«տաճար մտան եւ սկսան ուսուցանել»*: Առաջին եկեղեցւոյ կեանքին մէջ ուսուցո՞ւմ կար: Ո՞ր է այսօր ուսուցումը մեր եկեղեցւոյ կեանքին մէջ: Ինչո՞ւ չենք ուսուցաներ եւ չենք սորվեցներ մեր ժողովուրդին Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ տեսակէտը, հաւատքը կամ ուսուցումը տարբեր-տարբեր հարցերու գծով: Այսպէս, օրինակ, ինչո՞ւ չենք սորվեցներ մեր ժողովուրդին, թէ ի՞նչ է մեր եկեղեցւոյ տեսակէտը վախճանաբանական հարցերու մասին, օրինակ, յափշտակութեան մասին, յարութեան մասին, հազարամեակին մասին, դատաստանի մասին, գեհենի մասին, արքայութեան մասին, եւ այլ կարեւոր նիւթերու մասին: Եւ ի՞նչպէս կրնանք սորվեցնել այս բոլորին մասին, երբ մեր քարոզիչները իրե՛նք անգամ չեն գիտեր այս բոլորին մասին: Քանի քարոզիչներ ունինք որոնք յստակ գիտեն թէ մեր եկեղեցւոյ հայրերը կամ ընդհանրական եկեղեցւոյ հայրերը ի՛նչ կ'ըսեն յափշտակութեան մասին, թէ արդեօք խօսքը մարմնաւոր յափշտակութեան մասին է, թէ ոչ: Կամ ի՛նչ կ'ըսեն անոնք եւ Աստուածաշունչը յարութեան մասին. մարմնաւոր է յարութիւնը, եւ եթէ մարմնաւոր է՝ ինչպիսի՞ն պիտի ըլլայ յարուցեալ մարմինը: Կամ ի՛նչ կ'ըսեն անոնք եւ Աստուածաշունչը հազարամեակին մասին. հազարամեակին մէջ ենք արդէն, թէ՛ հազարամեակը գալիք իրականութիւն է: Կամ ի՛նչ կ'ըսեն անոնք եւ Աստուածաշունչը արքայութեան մասին. երկրի՞ վրայ պիտի ըլլայ ատիկա, երկինքի՞ մէջ պիտի ըլլայ, թէ՛ երկինքի մէջ ու երկրի վրայ: Եւ այսպէս, կարելի է շարքը շարունակել տասնեակ այն նիւթերուն, որոնց յստակ պատասխանը չունին մեր քարոզիչները, դժբախտաբար, եւ ատոր իբրեւ հետեւանք՝ մեր ժողովուրդն

ալ տգիտութեան ովկիանոսին մէջ կը տարութերի, եւ աղանդաւորական շարժումներու ուսուցումներուն հովերէն կը քշուի:

2) *«Ահա միշտ ձեզի հետ պիտի ըլլամ»*: Այս բառերով Տէրը կը վստահեցնէ իր աշակերտները, թէ ինք իրենց հետ եւ իրենց կողքին պիտի ըլլայ՝ իրենց առաքելութեան ժամանակ: Իրենց կողքին պիտի ըլլայ՝ իբրեւ իրենց գործակիցը, իրենց քարոզութիւնը նշաններով հաստատողը (Մր 16.20): Եւ ատիկա պիտի կատարէ ոչ թէ ժամանակի մը համար, այլ *«մինչեւ աշխարհի վախճանը»*: Աշխարհունի վախճան մը, բայց Տիրոջ ներկայութիւնը իր խօսքի տարածիչներուն կեանքին ու սրտին մէջ՝ չունի՝ իր վախճանը: Փա՛ռք Անվախճանին՝ անվախճան սիրոյն: Ալէլուիա:

3) *«Ահա միշտ ձեզի հետ պիտի ըլլամ»*: Տիրոջ այս խոստումը միայն առաքելներուն եւ եկեղեցւոյ առաջին առաջնորդներուն չէր վերաբերեր, այլ կը վերաբերի իր եկեղեցւոյ բոլոր դարերու՝ բոլոր ի հովիւներուն, բոլոր առաջնորդներուն, բոլոր քարոզիչներուն: *«Ահա միշտ ձեզի հետ պիտի ըլլամ»*: Արդե՞օք այսօր Տէրը մեր եկեղեցւոյ հետ է, արդե՞օք ներկայ է մեր եկեղեցւոյ մէջ: Ի՞նչ են նշանները՝ Տիրոջ ներկայութեան: Եկեղեցի մը որուն մէջ ներկայ է Քրիստոս՝ կենդանի՝ եկեղեցի կ'ըլլայ. արդ, կենդանի՞ է մեր եկեղեցին. կենդանի եկեղեցւոյ մէջ՝ ապաշխարութեան արցունքներ կը հոսին, սիրտեր կը մաքրուին, կեանքեր կը փոխուին, հոգիներ կը սրբուին, արթնութիւն ու նորոգութիւն կ'ըլլայ, քենցածներ կը հաշտուին, ռիսակալներ անոխակալ կը դառնան, անգութներ գթառատ կը դառնան. այսպիսի՛ն կ'ըլլայ կենդանի եկեղեցին, Քրիստոսի ներկայութեամբ լեցուն եկեղեցին:

4) *«Ահա միշտ ձեզի հետ պիտի ըլլամ»*: Տիրոջ այս խոստումը ուղղուած է նաեւ մեզմէ իւրաքանչիւրին: Տէրը ո՛չ թէ գուցէ մեզի հետ ըլլայ, այլ՝ ՊԻՏԻ՛ ըլլայ, եւ ո՛չ թէ ժամանակ առ ժամանակ, այլ՝ ՄԻ՛ՇՏ: «Միշտ» եւ «պիտի» բառերով, Յիսուս կ'ուզէ վստահութիւն ներշնչել մեզի, ապահովութիւն տալ մեզի, թէ ինք մեր կողքին է ու մեր կողքին պիտի մնայ ամէն ատեն ու ամէն պարագաներու տակ, մանաւանդ նեղութեանց ժամանակ: «Պիտի» բառին մէջ վճռակամութիւն ու մեզի հետ ըլլալու յստակ որոշում կայ: Տէրը միշտ մեզի հետ է, թէկուզ մենք իր ներկայութիւնը չզգանք: Յաւերժ փա՛ռք իր ներկայութեան:

Աղբիւրագիտական ցանկ

- 1) Ներսէս Շնորհալի եւ Յովհաննէս Երզնկացի, «Մեկնութիւն Սուրբ Աւետարանին որ ըստ Մատթէոսի», Կոստանդնուպոլիս, 1825:
- 2) Անանիա Սանահնեցի, «Մեկնութիւն Մատթէի Աւետարանի»:
- 3) Միսիթար Վրդ. Սեբաստացի, «Մեկնութիւն Սրբոյ Աւետարանի Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի որ ըստ Մատթէոսի», Վենետիկ, 1737:
- 4) Ստեփանոս Սիւնեցի, «Մեկնութիւն Չորից Աւետարանչաց», Էջմիածին, 1997:
- 5) «ԳԻՐԺ որ կոչի Ատենական վիճաբանութիւն», արարեալ Տեառն Աղեքսանդրոս Սրբազան Կաթողիկոսի Ջուղայեցոյ, Կոստանդնուպոլիս, 1783:
- 6) «Աւետարան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»: Տպեալ հրամանաւ Տեառն Զաքարիայ Ազգասէր եւ բարեկարգ Պատրիարքի, Կոստանդնուպոլիս, 1796:
- 7) Զարեհ Արք. Ազնաւորեան, «Մերտողութիւն Մատթէոսի Աւետարանին», Թեհրան, 2015:
- 8) Մակար Արք. Աշգարեան, «Աստուած մարդ յարաբերութիւնը Քրիստոսով», «Մատթէոսի Աւետարանը», Ա. եւ Բ. հատորներ, Հալէպ 2024
- 9) Կրեյգ Ս. Քինըր, «Աստվածաշունչ՝ Հենքի Մեկնություն», Երեւան, 2004:
- 10) Matthew Henry, «A Commentary on the Whole Bible», Volume V.- Matthew to John, U.S.A. 1828.
- 11) تفسير الكتاب المقدس للقمص تادرس يعقوب ملطي
- 12) Church Fathers: Homily 82 on Matthew.
- 13) Commentary on Matthew (Fathers of the Church), St. Jerome.